ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

OCTAVIAN GOGA

OPERE

I. Poezii • Teatru
Mărturii. Însemnări. Jurale

Ediție, note, variante și comentarii de
ION DODU BĂLAN
Introducere de
EUGEN SIMION

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
45739

univers enciclopedic
București, 2001

L. 1733564

1 803819

Redactor: Elisabeta Simion
Coperta: PODALV
Tehnoredactor: Ofelia Coşman

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii şi Cultelor

Mulţumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări

© Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin
Editurii Univers Enciclopedic şi
Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă

ISBN: 973-8240-32-8

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"

INTRODUCERE

Sentimentul stăruitor pe care îl ai, când vrei să comentezi, după o nouă lectură, poemele lui Goga este că propoziţiile fundamentale au fost deja spuse. E. Lovinescu a observat, de la început, ceea ce trebuie şi a definit corect „amestecul de bărbăţie şi de văicăreală şi, mai ales, de vaticinaţie, vrednică de vechii profeţi", alţi critici i-au urmărit evoluţia lirismului, în fine, G. Călinescu a pus degetul pe rană şi, în splendidul capitol din *Istoria...* sa, a dovedit că lângă profetismul poeziei se află şi „un inefabil de origine metafizică, o jale de popor străvechi [...] ajuns la bocetul ritual, transmis fără explicarea sensului". Această remarcă deschide lirismul lui Goga dincolo de graniţele sămănătorismului şi obligă critica literară să găsească alte justificări estetice.

S-a discutat mult, după cel de al doilea război mondial, despre destinul poetului Goga, amestecat în politică, nu totdeauna în combinaţiile cele mai fericite. Jurnalul politic îl arată *otrăvit* de politică, nemulţumit de el, dar mai ales de alţii, în fine, confesiunile intime relevă spiritul său acut polemic. N-a fost, în orice caz, un om comod. Ideologii de diverse nuanţe i-au contestat şi-i contestă încă ideile şi atitudinile politice, criticii modernişti acuză retorismul poeziei, iar postmodernii nu-l bagă deloc în seamă. Maiorescu, ostil poeziei patriotarde, cedează, totuşi, ceva din opiniile sale atunci când citeşte, în

1905, volumul *Poezii*, acceptând că poate exista o alianță între poezia autentică și ideea patriotică. Neașteptat de favorabilă este, apoi, atitudinea lui E. Lovinescu, adversar, cum se cunoaște, al sămănătorismului și, în genere, al noului romantism rural. El recunoaște însă, de la început, valoarea poeziei lui Goga și, trecând peste părerile sale ideologice, îi află justificări estetice valabile, în fond, și azi. Un caz de resemnare estetică în fața evidenței. Nu va fi singurul. În 1920 primește favorabil romanul *Ion*, deși, în plan teoretic, criticul susține evoluția epicii de la rural la urban...

Critica postbelică, voind să-l reabiliteze pe Goga a pus accentul pe caracterul *realist* al poeziei sale și a văzut în ea *o monografie lirică a satului ardelenesc*. Poezia nu este însă realistă pentru că ea nu poate copia realul și nici reconstitui configurația a unui spațiu social pentru că nu acesta este rostul ei pe lume și nici nu are mijloacele necesare. Elementele sociale și țărănești intră, într-adevăr, în ecuația poeziei lui Goga, dar ele nu constituie decât puncte de plecare pentru un lirism care tinde spre mituri, nu spre reconstituirea realului. La fel trebuie, cred, înțeleasă și relația poeziei cu istoria. Este limpede pentru toată lumea că *Poeziile* din 1905, *Ne cheamă pământul* (1909), *Din umbra zidurilor* (1913), *Cântece fără țară* (1916) și celelalte culegeri de versuri sunt legate de circumstanțe și au avut răsunetul (enorm) pe care l-au avut în epocă pentru că răspundeau unei așteptări generale. Românii voiau să trăiască împreună între aceleași granițe, și Goga era, la începutul secolului al XX-lea, vocea lirică cea mai pregnantă care exprima acest ideal. Venea din Transilvania și vorbea în numele acestui spațiu românesc înstrăinat. L-au adoptat numaidecât și alții (basarabeanul Stere, de pildă), văzând în el pe cântărețul *pătimirii naționale*. Ceea ce, în fapt, Goga și este. Dacă ar fi rămas însă numai atât, poetul mesianic ar fi fost, azi, probabil

uitat, oricum poezia lui ar fi trecut greu prin procesul mutației estetice de care vorbește E. Lovinescu. Proces, până la un punct, real, dovadă că multe creații admirate într-o epocă nu mai spun mare lucru generațiilor ulterioare...

În ce măsură a rezistat poezia lui Goga acestor înnoiri succesive ale sensibilității estetice? Ce spun poemele lui profetice, *vaticinare*, dominate de sentimentul înstrăinării de sat și de mitologia lumii crepusculare? Cititorul de azi al lui Goga este format, estetic, de poezia modernă și postmodernă și, chiar dacă nu-și manifestă entuziasmul pentru un postmodernism care dă semne de oboseală înainte de a-și impune stilul, a receptat fantasmele, rupturile, jocurile prozodice și dezinteresul pentru solemnitățile retoricii tradiționale. Cum primește el, în aceste condiții, o poezie care merge paralel cu simbolismul și cultivă cu obstinație tema națională și mitologia satului românesc cu mijloacele poetice ale unui romantism țărănesc târziu, în prelungirea lui Eminescu? Interogații, trebuie să mărturisesc, pur retorice. Nu putem ști niciodată ce gândește cititorul și cum reacționează el în astfel de situații pentru că, în fapt, nu există un unic cititor sau, mai bine zis, un cititor-exponent, există, din fericire, mai mulți și nu putem face în chip serios suma gusturilor lor estetice. Există, adevărat, o sensibilitate estetică a epocii, dar în vremuri postmoderne sensibilitatea nu mai este unitară... Domină, de pildă, azi *cultura divertismentului* (semnul distinctiv al postmodernului), ostilă programatic lirismului tradițional, miturilor fondatoare, stilurilor constituite ale literaturii. Ce șanse au marii poeți în această competiție? Aparent nu prea mari. Eminescu a fost pus, cum se cunoaște, în discuție, și n-a ieșit bine. Câțiva fundamentaliști ai postmodernității i-au contestat actualitatea lirismului, valoarea prozei literare și, în genere, importanța lui ca scriitor național. Despre poezia lui Goga n-a venit încă vorba. Ne putem însă ușor imagina ce soartă poate avea ea în această judecată iacobină. Partea bună a acestor revizuiri *à outrance* este

că ne silește să revenim la texte și să ne confruntăm, încă o dată, gusturile, intuițiile, opiniile acceptate. Partea rea (deloc neglijabilă) este că ne pierdem vremea încercând să reparăm ceea ce o generație a dărâmat și dărâmând ceea ce predecesorii au construit. O veșnică aflare în treabă...

*

Ceea ce se vede întâi, și azi, în poezia lui Goga este mesianismul ei, caracterul jălalnic – incendiar, nota, într-adevăr, *vaticinară*, amestecul ingenios de rugăciune și mânie... În jurul acestui profetism original în care pătrund, cum vom vedea, și câteva accente moderne, poetul construiește o veritabilă mitologie. El nu se cântă pe sine, el este cântărețul unui neam urgisit, în poemele lui răsună „jalea unei lumi" și gem, ca mai târziu în *Testamentul* lui Arghezi, „robiile de veacuri", „umiliții-n umbră", cei loviți de nenoroc. Cuvintele-cheie, cuvintele care se repetă în acest prohod din care ies scântei de mânie sunt *jale, fire, pribegie, dor, vaier, dureri,* iar verbul cu cea mai mare pregnanță este *a picura.* Jalea picură lin în suflet, liniștea picură, tot lin, din văzduh, dorul picură și el în inima omului lovit de soartă și mângâiat de doine etc. Poemul este o rugă care acumulează, într-o retorică impecabilă, aceste suferințe înfricoșate și înfricoșătoare. O rugă, întâi, către Dumnezeu, o rugă, apoi, către plugari, către codru, către Ștefan cel Mare... și în ea poetul își încearcă tăria iubirii și a urii, într-o curioasă împletire. Poemul liminar din volumul *Poezii* (1905), intitulat *Rugăciune*, dă modelul acestui oximoron reluat, dezvoltat, nuanțat, aproape în toată lirica lui Goga. Este, repet, o acumulare de taine, doruri și suferințe vechi, un plâns general, exploziv. Modelul liric propriu-zis este Eminescu. Regăsim muzica versului său și reîntâlnim aceeași jale care vine de departe, în timp, și acoperă tot universul. Goga aduce nuanța *durerii – cutremurătoare,* a *durerii – înfricoșate* și, prin aceste

jeluiri repetate, el dă poemului o notă oraculară. Primele trei strofe din *Rugăciune* pregătesc acest cântec profetic. Rătăcitor prin neguri și prăpăstii, zbuciumat de ispite, poetul cere de la Dumnezeu povață-nțeleaptă și inițiere în „legea farmecelor firii". El este exponentul unei grele pătimiri colective:

„Alungă patimile mele,
Pe veci strigarea lor o frânge,
Și de durerea altor inimi
Învață-mă pe mine-a plânge.
Nu rostul meu, de-a pururi pradă
Ursitei meștere și rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plângă-n lacrimile mele.

Dă-mi tot amarul, toată truda
Atâtor doruri fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și gem robiile de veacuri.
De mult gem umiliții-n umbră,
Cu umeri gârbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
În inimă tu mi-o coboară.

În suflet seamănă-mi furtună,
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate;
Și cum sub bolta lui aprinsă,
În smalț de fulgere albastre,
Încheagă-și glasul de aramă:
Cântarea pătimirii noastre".

Această *cântare* gravă, acompaniată de fulgere și de glasuri de aramă, ca într-un cor antic, inventează, cum am precizat, o mitologie, cu eroii, fantasmele și peisajele ei. Acestea au ca

punct de reper satul din „înstrăinatul Ardeal". Un sat, trebuie precizat, mitic, cu câmpuri mănoase, codri verzi de brad și ape jeluitoare. Un paradis devastat de *o ursită măsteră*. Cei care îl locuiesc (*Plugarii*) sunt urziți „din lacrimi și sudoare", ei cunosc glasul frunzelor din codru și comunică tainic cu *firea*. Sunt sfințiți „cu roua suferinții" și Dumnezeu le trimite, de sus, un semn de mângâiere. Poezia se întrupează din această jale profundă și anunță o izbăvire răzbunătoare:

„A mea e lacrima ce-n tremur
Prin sita genelor se frânge,
Al meu e cântul ce-n pustie
Neputincioasa jale-și plânge.
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare".

Poemul *Noi* este tipic pentru această reverie tristă și mânioasă. Satul lui Goga devine o țară imaginară în care viețuitoarele și lumea sunt alcătuite din măreție și durere. Un paradis, repet, care se răsfrânge într-un râu de jale, un tărâm mirific prin care se plimbă umbrele unei suferințe de origine necunoscută:

„La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătasă;
La noi atâția fluturi sunt,
Și-atâta jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece și flori
Și lacrimi multe, multe...

Pe boltă, sus, e mai aprins
La noi, bătrânul soare,
De când pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desișuri,
Și jale duce Murășul,
Și duc trustele Crișuri.

La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul,
Și-mbrățișându-și jalea plâng
Și tata, și feciorul.
Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora,
Căci cântecele noastre plâng
În ochii tuturora.

Și fluturii sunt mai sfioși
Când zboară-n zări albastre,
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codrii ce-nfrățiți cu noi
Își înfioară sânul
Spun că din lacrimi e-mpletit
Și Oltul, biet, bătrânul...

Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...
Din vremi uitate, de demult,
Gemând de grele patimi,
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi..."

Această poezie care a făcut să plângă câteva generații de cititori este construită, cum se poate observa, cu ajutorul unei

retorici, îi putem spune, a contrastului. Sunt două rânduri de noțiuni, fantasme, reverii: mai întâi *câmpurile de mătasă, codrii de brad, fluturii sfioși, soarele maiestos, cerul înduioșat, hora domoală, Mureșul și tustrele Crișuri, privighetori* care vin din alte țări să asculte doina, apoi, în alt plan de percepție: *jalea* din casă, *lacrimi multe, multe,* din nou jalea dusă de apele Mureșului și Crișurilor, *nevestele care plâng, cântecele care plâng și ele, roua de pe trandafiri* care nu-i, în fapt, decât lacrimile acestor *copii ai suferinței*... O retorică veche, folosită și de Eminescu și, în genere, folosită de cei care tratează *temele tribului*, cum le zice Albert Béguin. Originalitatea lui Goga constă, între altele, în a asocia această retorică întârziat și ceremonios romantică (*o retorică a măreției și a vagului*) cu o muzică gravă de bocet și de a construi o veritabilă *reverie a lacrimilor*. Plâng oamenii, plâng izvoarele, plânge cerul, pământul geme de patimi grele, universul întreg varsă lacrimi în acest, repet, rai devastat, pângărit...

Retorica de aici este repetată în mai toate poemele cu această temă. *Oltul*, altă piesă de rezistență în mitologia jalei și a înstrăinării, aduce alte valuri de miracole naturale și de visuri sfărâmate. Imaginile stau, față în față, ca două armate vrăjmașe și, la urmă, murmură același bocet. Blaga a inventat, în ultimele cicluri poetice, o țară de brume și codrii crepusculari străbătută, de îmi amintesc bine, de *râul jalеș*. Acest râu care adună miracolele unei naturi fabuloase este anticipat de *Oltul* lui Goga. Apele lui ascund simbolurile suferinței colective. Aici „fierbe tăinuita jale" a nației oprimate, se împletesc curcubeie de lacrimi, la „mărețul grumaz de unde" vin să se închine și să-și îngâne cântecele lor triste „fetele-fecioare", „păstorii cu gluga albă", nevestele harnice și mâhnite... E prima pagină (expozitivă) a poemului. O pagină în care se îngrămădesc imaginile suferinței prezente. A doua se deschide spre trecut și glorifică, prin același procedeu, vitejia din „vremi mai mari la suflet". O ploaie de metafore-eroice, *metafore-mit* cade peste acest tărâm

de legi sfărâmate și miracole înlănțuite (*oștiri cu coifuri de aramă, roibi cu aur pe căpestre, feciorii mândrei Cosânzene* etc.). După paranteza evocativ-eroică, poemul revine la starea actuală din această țară imaginară (Transilvania sub dominația străină, desigur!) și ceea ce urmează se poate bănui: alte acorduri din același bocet înfricoșător. Oltul este martorul și, totodată, simbolul căderii și înălțării neamului plămădit din doine și lacrimi. Ruga poetului capătă din nou accente biblice:

„Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-am îngropat văleatul...
Neputincios pari și tu astăzi –
Te-a-ncins cu lanțuri împăratul.
Ca unda ta strivită, gemem
Și noi, tovarășii tăi buni,
Dar de ne-om prăpădi cu toții,
Tu, Oltule, să ne răzbuni!

Să verși păgân potop de apă
Pe șesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Înstrăinatul nost' tezaur;
Țărâna trupurilor noastre
S-o scurmi de unde ne-ngropară
Și să-ți aduni apele toate –
Să ne mutăm în altă țară!"

Un punct de referință pentru aceste versuri în care plânsul se amestecă cu blestemul poate fi *Rugăciunea unui dac*, poemul eminescian care-i plăcea și lui Cioran. Deosebirea este că Octavian Goga nu cere distrugerea neamului său pentru ca, odată cu el, să piară și răul care-l stăpânește, cere doar convertirea suferinței în revoltă, retragerea mândră din calea răului fatal. Numai câteva note din finalul poemului citat mai sus („Să piară glia care poartă/ Înstrăinatul nost' tezaur;/ Țărâna

trupurilor noastre/ S-o scurmi de unde ne-ngropară" etc.) trimit mai direct, prin asprimea și caracterul lor apocaliptic, la blestemul eminescian... Goga preconizează un sacrificiu cu mult mai mare: ieșirea voluntară din paradisul umilit, fuga biblică în altă țară. Soluție extremă, soluție imposibilă, mai rea decât neantul...

Poemele acestea vizionare alternează cu altele (*Casa noastră, Dascălul, Dăscălița, Apostolul, Bătrâni, Dorința* etc.) în care tema predilectă este înstrăinarea de sat, pribegia, ruinarea satului mitic. Este, cum s-ar spune, o temă individuală. Crainicul *pătimirii noastre* își privește, în față, propriul destin și începe să vorbească la persoana întâi singular. Schimbarea este numai la suprafața poemului, în realitate Goga amestecă tot timpul cele două planuri. În jalea poetului pribeag răzbate, în continuare, jalea lumii țărănești. El creează o mitologie a satului ardelean cu apostolii, magii, lăutarii, preoții, dascălii și dăscălițele sale, toți firi cucernice, povățuitoare, simboluri ale unei lumi crepusculare. Unele dintre aceste poeme au fost puse pe muzică și au avut și, în parte, au și azi răspândire în lumea satului și în cercurile intelectualilor de extracție rurală. Plac și altora prin nota sentimentală și muzica lor melancolizantă, chiar dacă, liric vorbind, retorica poemelor pare obosită. În epocă, efectul lor a fost mare și au devenit modele pentru ceea ce se cheamă poezia sămănătoristă.

Adevărul este că, dincolo de ceea ce le reproșează adversarii țărănismului în literatură (o viziune simplificatoare a satului, o poezie elementară, *leneșă*, fără idei, lipsită de mister și, în cele din urmă, de complexitate lirică), aceste versuri tărăgănate trăiesc, liric, dincolo de scenariul lor sămănătorist, prin sugestia mai generală de stingere, de moarte lentă a unei lumi. Nu este o moarte cosmică, așa cum e la Eminescu, ci o agonie progresivă a lucrurilor, o îmbătrânire și, prin aceasta, o degradare ireversibilă a *firii*. Se ruinează casa părintească, putrezește

stejarul, mor cântecele și se pregătesc să dispară în neant semnele rămase de la generațiile anterioare... O boală subtilă intră în lucruri, o pânză de jale se așterne peste tot sub puterea unui blestem cu origini, cum s-a spus, necunoscute. Oricât de simple ar fi versurile ce urmează și oricât de veche, previzibilă este retorica lor sentimentală, ele produc și acum emoție pentru că înfrăgezesc, melancolizează spiritul nostru, bântuit de fantasmele modernității:

„Trei pruni frățini, ce stau să moară
Își tremur' creasta lor bolnavă,
Un vânt le-a spânzurat de vârfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta crește prin ogradă,
Și polomida-i leagă snopii...
– Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii!...

De pe pereții-ngălbeniți
Se dezlipește-n paturi varul,
Și pragului îmbătrânit
Începe-a-i putrezi stejarul;
Iar dacă razele de soare
Printre șindile facu-și cale,
Văd sporul pânzei de păianjen
Și-nfiorate mor de jale.

. . . . . .

Și uite-mi trec pe dinainte
În rânduri-rânduri toate cele:
Orașul înnegrit de fumuri
Și toate plânsetele mele.
Cum m-am făcut apoi cuminte
Cu vremea ce înainta,

Și m-am trezit pe nesimțite
Că-mi zice satul: «Dumneata...»
.....
Cu valul vremilor ce curg
Atâtea cântece s-au dus,
Și valul vremilor ce curg
Atâtea cântece-a răpus...
Eu vă sărut, părești străbuni,
Pe varul alb, scobit de ploaie...
.....
De ce-ți ștergi ochii cu cămașa –
Ori plângi, vecine Niculaie?..."

Această lume părăsită, logodită cu durerea, are încă apostolii și titlurile ei de noblețe. Bătrânul preot al satului, de pildă, care, îmbrăcat cu pieptărelul de lână și sprijinit în toiag, spune seara la portiță, „jalnica poveste" a vremurilor uitate... El poartă în mâini un ban de la împăratul și prevestește o vreme „ce va să vie" (*Apostolul*). Alt personaj emblematic este *dascălul*, cel care deslușește înțelesul cărților vechi de cult, ascunse sub grindă. El reprezintă „duhul altei lumi" și este mesagerul unei morale colective pe cale de a se pierde: „sfințenia cântării preacurate" (*Dascălul*). O păstrătoare a tradiției și un oracol înțelept și blând este și *dăscălița*, o „dreaptă mucenită" care vorbește cu glas de sfială și jale. Goga are deja un mic scenariu epic pe care îl mută de la un poem la altul: o prezentare, întâi, a personajului-simbol, un tablou general al satului care așteaptă cu înfrigurare un semn de schimbare, în fine, sugestia unei naturi complice. Atmosferă de taină bisericească, fum de tămâie, mișcare lentă și solemnă de odoare sfinte într-o ceremonie religioasă desfășurată într-o bisericuță de lemn:

„Sfios, amurgul toamnei mohorâte
Își mișcă-ncet podoaba lui bolnavă,

Ca din cădelnițî fumul de tămâie,
Prelung se zbate frunza din dumbravă.
Tu stai în prag, și din frăgar o frunză
La sânul tău s-a coborât să moară,
Iar vântul spune crengilor plecate
Povestea ta, frumoasă domnișoară..."

Apare în acest cadru mistic și un „tânăr crai coborâtor din legea românească" (*Dorința*), mântuitor al Ardealului înstrăinat. El cunoaște *rosturile firii* și știe *povestea* acestui neam împărătesc. O temă veche în cultura noastră. Goga o dezvoltă în stilul lui profetic, asociind nota vizionară cu ideea deșertăciunii lumii. O combinație neobișnuită. Poemul devine în acest caz un cântec de îngropare, „un cântec de pierzare" (o formulă pe care a preluat-o, în 1938, Mihai Beniuc!), un prohod – cum am spus – care își adună jalea și o revarsă, ca un potop, peste lume. „Craiul tânăr, craiul mândru" apare și în alt poem, dedicat lui Ștefan cel Mare; la fel se repetă, în forme halucinante, tema părăsirii, pribegiei, a destrămării legilor firii.

Capodopera acestui lirism, cu vizibile implicații politice, este poemul *Clăcașii*, reprodus și banalizat de manualele școlare. Poemul este însă puternic și, în genul lui, rezistă contestației venite din partea spiritelor, iritate de această retorică psalmică, desfășurată pe o pânză imensă de imagini. Tabloul în care se târăște, amenințător și sumbru, „poporul mut de umbre", „neputincioasa ceață de-ngropare" este emoționant, de o măreție biblică:

„Erau clăcași: oștenii fără nume
Ce duc războiul mare-al tuturora,
Ei ce se sting în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda-mpovărare
A tuturor durerilor din lume...

Erau atâți în slujba lor de clacă
Cei osândiți să plângă și să tacă:

Moșnegi slăbiți, ce scris-aveau pe frunte
Zădărnicia pletelor cărunte;
Bărbați sfârșiți, cu sufletele moarte,
Cu tot amarul unei vieți deșarte.
Și-n lung șirag, femeile trudite,
Cu ochii stinși, cu sânul supt de trudă,
Înaintau în cale, gârbovite
De munca lungă, vitregă și crudă.
Cum se târa poporul mut de umbre
Părea o ceață tristă de-ngropare,
Și arșița cădea ucigătoare
Pe-a secerii sclipire nendurată.
. . . . . .
Și se târa poporul mut de umbre,
Neputincioasă ceată de-ngropare.

*

Iar când a fost în ceasul de amiază,
Și le-au adus merindea lor amară,
Din pâne de neghină și săcară,
Ei stau sfârșiți, cu ochii duși departe,
În adâncimea zărilor deșarte.

Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai pânii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea,
Și două lacrimi mi-au curmat vederea,
Căzând încet în bulgării țărânii...
. . . . . .
Cutremurat de clipa asta sfântă,
Un gând simțeam cum sufletu-mi frământă,
Cum mă supune gândul și mă-ndeamnă,
Poruncitor cum drumul mi-l arată:

Ca un proroc, cu fața-mbujorată,
Să cad la poala mamei din țărână
Și, sărutându-i înăsprita mână
Și haina ei de sfântă preacurată,
Genunchii mei să-i plec de închinare!
Și pe copilul ce zâmbește-n pace,
Înfășurat în scutece sărace,
Eu să-l ridic cu brațele-amândouă
În strălucirea arșiței din slavă,
În razele ce cad dogoritoare,
Să-l înfrățesc cu vulturul din zare
Și să-l cunun cu doina din dumbravă!"

În mijlocul acestei dezolări cosmice se află *pruncul* înfășurat în scutece sărace, ca un nou Mesia, cel care va fi izbăvitorul și judecătorul neîndurător de mâine. Goga pune în realizarea acestui tablou toată tehnica lui poetică: formule memorabile, metafore împodobite, repetiții întăritoare etc. Zice: „biserica nădăjduirii noastre", „străjerii amarului, și-ai morții, și-ai durerii", „tainice altare" în care se adăpostește cuvântul sfânt, convoacă universul, vulturul din zare, „arșița din slavă", „doina din dumbravă" și toate farmecele *firii* pentru a celebra pe acest „nou întrupatul suflet de Mesia" român. Este modul poetului de a pune un reazim (sau un *martor*) concret noțiunilor vagi: „izvorul nădejdilor mele de mai bine", „stejarul nădejdilor multe", „tortul galben al razelor de lună" sau „argintatul tort al lunii pline". Acest mod ceremonios de a construi metafora pare azi învechit și, în parte, chiar și este. Rămâne patosul suferinței, muzica de orgă a versurilor, senzația de lavă gâlgâitoare care se revarsă implacabil...

Goga a devenit expert în aceste combinații și construiește un număr de poeme care, luate împreună, dau acel sentiment inefabil de jale metafizică de care vorbea G. Călinescu: amurgul „cade-nlăcrămat", vântul plânge, frăgarul din ogradă

plânge și el, mor visele și, în această atmosferă de apocalips, „își curmă înțelesul întreagă vraja firii" (*Despărțire*). Pe acest fundal de jale cosmică se ridică, a câta oară?, o rugăciune aspră în care durerea acumulată se transformă într-o furtună devastatoare:

„Eu port în mine noaptea, și-n bezna ei adâncă
Mi-e sufletul un vultur înlănțuit de-o stâncă;
Ar vrea adâncul bolții cu zboru-i să-ntretaie,
Prin câmpuri de lumină, prin drumuri de văpaie,
Să-și scalde ochii tulburi în râuri largi de stele...
Dar aspra țintuire a lanțurilor grele
Cu praful sur al pietrii îi înfrățește rostul...
Zadarnic vrea să-și cate în ceruri adăpostul:
Cu glas nebun el urlă, și blèstemă, și țipă,
Și sânge cald stropește trudita lui arìpă,
Și veșnic o să lupte, în patima-i păgână,
Cu bulgării de piatră, cu lumea de țărână..."

*

Al doilea volum (*Ne cheamă pământul*) nu schimbă nici stilul, nici temele poeziei. Pribegia, sentimentul inadaptării celui plecat din sat ca să învețe carte, sentimentul vinovăției, jalea colectivă, duhul altor vremi, miturile lumii țărănești, în fine, apostolii satului înstrăinat continuă să-l neliniștească pe poetul instalat la oraș. Tema orașului ca atare apare acum, dar ea va fi dezvoltată și individualizată liric mai bine în cărțile următoare (cu precădere în volumul *Din umbra zidurilor*, 1913). Deocamdată poetul inadaptat în orașul „cu huietul fără popasuri" primește semne prevestitoare. Un bătrân țăran îi intră în casă și în vorba lui domoală plânge „atâtea jalnice-nțelesuri". E jalea satului părăsit. Poetul poartă acum o prăpastie în suflet și se simte fără rădăcini:

„Biet călător, în lumea asta, tu nu mai ești al nimănui!"

Un subiect și o mitologie lirică pe care poezia sămănătoristă le-a epuizat. Goga duce mai departe seria acestor „plânsuri", cum le zice el, și unele sunt foarte reușite, chiar dacă el repetă subiecte deja tratate. Apare, acum, o nuanță nouă în acest bocet pătimaș: sentimentul culpei față de cei părăsiți. Conștiința îl mustră și „duhul răzvrătirii negre" a intrat până și în pâinea pe care o mănâncă zilnic (*Graiul pânii*). Coardele violoncelului se rup și cântarea se frânge:

„Ați împletit atâta jale
În doina voastră care plânge,
Doar holdele cu spice grele
Răsar din lacrămi și din sânge.
Dureri ați zăvorât sub glie,
Și patimi nemblânzite încă,
Eu le-nțeleg și mă-nfioară
Cum fierb în matca lor adâncă.

Mustrarea mintea mea o sapă
Și groaza sufletu-mi apasă,
Căci umbra voastră-ndurerată
Pe veci îmi străjuie la masă.
Simt duhul răzvrătirii negre,
Înfricoșata zi de mâne
Cum și-au dospit amărăciunea
În bucătura mea de pâne."

Revine în poemele din ce în ce mai mult dominate de ideea înstrăinării de rosturile unei lumi drepte imaginea poetului blestemat să-și asume destinul celor fără nume (al țăranilor părăsiți). Uneori (*O rază*) versurile înfrâng monotonia unei retorici bine strunite și, chiar dacă ideile se repetă, un accent nou, o fantasmă inedită, în fine, o nouă logodire a vorbelor însuflețesc acest inepuizabil mesianism liric:

„Eu sunt supusul firii înțelepte,
Închinător la glie și la soare;
M-au învățat poruncile ei drepte,
Îndemnul lor cuvântul meu îl spune.
Sunt cântărețul celor fără nume,
Un strigăt smuls de-a vremilor vâltoare
Din viforul durerilor din lume.
Mult tăinuita firii îndrumare
M-a plămădit din ură și iubire,
Mi-a dat durerea lumii moștenire,
Amarul ei să-l ocrotesc pe strune."

Surprinde în poezia lui Goga absența aproape totală a erosului. Puținele trimiteri în această direcție (*Rapsodie*) sunt înghițite repede de cealaltă retorică mult mai puternică, a datoriei sacre față de cei fără de nume. Prin „valul firii fără de repaus" poetul continuă să treacă fascinat de visul lui de jertfă și răzbunare. Preferă, de aceea, să asculte „vaierul" ce se aude de sub glie decât să primească șoaptele iubirii... O opțiune pe care, în genere, *poetul pătimirii noastre* a respectat-o. Același lucru se poate spune și despre sentimentul religios. Deși poemele sunt pline de biserici, strane, odăjdii, preoți înțelepți, bucoavne, candele etc., un poet religios, în adevăratul înțeles al termenului, Goga nu pare a fi. Mistica lui se topește în poemele vizionare și, în genere, în reveria suferinței colective. Într-un loc (*Mama*) este invocat Cristos pe cruce, prilej pentru Goga de a reveni la eterna lui problemă: „rostul nepătrunsei firi"...

*

Orașul este văzut de Goga ca un Babilon înfricoșător, o Gomora în care toate visele mor sugrumate. Parisul este o cetate năpraznică prin care poetul cu satu-n gând își plimbă *umila sfială*. Noaptea el se visează la el în sat (*Paris*), ziua deplânge forfota imposibilă... Pe străzi umblă nestingherit păcatul,

durerile amuțesc și drumețul străin, venit de departe, se strecoară sfios și speriat prin cetatea putredă, în timp ce turnurile catedralei *Notre Dame* blestemă Gomora modernă:

„Parisu-și urlă vasta nehodină
Și fără somn se zbate vinovatul...
E noapte-n jur, de-a lungul și de-a latul,
De vin, de glume și de-amoruri plină.

Durerile și-au amuțit oftatul,
Mor visurile sugrumate-n tină,
Scăldat în râs, în aur și-n lumină,
Pe uliți trece hohotind păcatul...

Drumeț străin din țări îndepărtate,
Eu mă strecor prin putreda cetate
Când după nori mijește aurora...

Prin boltituri de arcuri triumfale,
Văd turnurile vechei catedrale,
Ca două brațe blestemând Gomora..."

Nu-i o poezie memorabilă. Ea a făcut însă carieră în lirica sămănătoristă, ostilă orașului corupător. În jurul acestei idei s-a creat o întreagă mitologie, minoră sub raport estetic, jeluitoare și de cele mai multe ori falsă. Goga a deschis sau, poate, a încurajat prin talentul lui excepțional acest tardiv romantism rural, justificat ideologic de Nicolae Iorga. E. Lovinescu i s-a opus și, în timp, poziția lui estetică a câștigat. Ceea ce nu înseamnă că tema desrădăcinării, tema morții satului tradițional și chiar tema ostilității spiritului rural față de civilizația urbană nu pot fi asumate de poezia autentică. Dovadă că există mari poeți (Esenin, Blaga, Francis Jammes ș.a.) care nu le-au ocolit. Și apoi, temele citate există, ca să spunem astfel, ca teme existențiale. Și, dacă există, poezia nu are de ce să le excludă. Să mai spun ceea ce toată lumea știe,

și anume, că poezia nu este a obiectului reflectat în poem, ci a celui care observă, reflectează, fantazează în jurul obiectului ce-i stă în față?!... Unele adevăruri trebuie repetate pentru a putea face concurență neadevărurile care, ele, sunt foarte des enunțate. Să luăm cazul poeziei sămănătoriste. Cu excepțiile ce se cunosc (între care, cea mai importantă este chiar poezia lui Octavian Goga), ea este estetic neglijabilă, chiar primejdioasă prin lipsa ei de talent. Mai primejdioasă este însă ideologia din spatele ei: aceea, de pildă, care exclude orașul ca sursă de inspirație pentru literatura română pe motiv că orașul este străin de specificul național. Încă o dată, E. Lovinescu și alți critici din epocă au avut destule argumente pentru a se opune acestei teze reducționiste. Tot atât de reducționistă, absurdă și infertilă estetic ca și teza (ideologia) care vrea să excludă mitologia lumii rurale din literatura modernă...

Revenind la Goga: el poartă, pretutindeni, fantasma satului românesc și nu-i putem reproșa acest fapt. Singurul reproș, îndreptățit, poate fi de ordin estetic. Și, în cazul citat mai sus, avem ce să-i reproșăm. Uneori reprezentările sale lirice sunt mai bune. Intră într-un muzeu și, acolo, are revelația zădărniciei omenești și a morții universale. Este o temă predilect eminesciană. Goga folosește același stil vizionar și același decor de sfârșit de lume:

„De undeva, de dincolo de moarte,
Eu simt un duh întunecat cum vine,
Cum își desface aripile negre,
Cu zbor încet din haos se desprinde,
Și toate pier pe câte-n drum s-abate
Și le-a atins răsufletu-i de gheață...
Mor florile și zâmbetele mor,
Se frânge visul, dragostea apune,
Se sting zdrobite clocotele urii,
S-așternt în praf și dumnezei și îngeri,

Trosnesc și cad arcadele măiestre,
C-un geamăt lung se surpă Partenonul,
Iar duhul rău purcede mai departe,
Și râsul lui se plimbă pe ruine..."

cu precizarea că, în final, autorul cărții *Din umbra zidurilor* declamă triumful vieții. Vrea o îngropare generală, o sacrificare a moaștelor „jalnice și sfinte" pentru ca, deasupra lor, să crească iarba... Este un îndemn serios sau este vorba în versurile ce urmează de râsul filosoficesc, de ironia amară a romanticilor? :

„Veniți, veniți să facem îngropare!
Drumeți de-acum ai vremii stătătoare,
Veniți o groapă nouă să săpăm!
Să le-așezăm în tristă înfrățire
Aceste moaște jalnice și sfinte,
Deasupra lor să crească iarba verde,
Să-și cânte viața imnul ei de slavă,
Iar din amarul plâns al veșniciei
Să prindem vraja clipei trecătoare..."

Continuă să-l urmărească pe Goga, acum și până la sfârșit, tema rădăcinilor și a datoriei sale morale față de cei care nu mai sunt. Sunt zeci de reluări, notabile poetic, ale acestui jurământ de credință față de strămoși. E, totodată, un mod de a defini opțiunea lui pentru ceea ce s-a numit mai târziu poezie civică. Poemul *Strămoșii* e un răspuns dat lui Duiliu Zamfirescu care într-un articol se referise arogant la ascendența sa aristocratică. Vexat, Goga îi răspunde într-un poem memorabil, din care desprindem aceste versuri de o vehemență arghezian:

„Ei vin cu suflete-nnoptate,
De-aceea sfarmă lanțuri grele,
De-aceea urlă și se zbate
Durerea-n cântecele mele.
Doar din al veacurilor caier

Mi-am împletit eu biciul urii,
Nestinsul vremurilor vaier
Mi-a scris blestemu-n ceriul gurii!...“

Goga încearcă, din când în când, să iasă din proiectul lui liric (ilustrat și de versurile citate mai sus) și *să intimizeze*, de putem spune astfel, poemul. Să scrie, cu alte cuvinte, și despre sine, nu numai despre cei pe care îi reprezintă. Nu prea reușește. Începe să noteze, de pildă, ceva despre singurătatea spiritului și singurătatea destinului său și, după câteva propoziții, observăm că poezia se duce din nou spre tema prioritară. Glasul devine invariabil profetic. De vină poate să fie și mecanismul retoricii lirice care, odată perfecționat, începe să funcționeze în toate împrejurările. Meditația asupra solitudinii devine fatal o meditație nu prea profundă despre pribegia sufletului și vâltorile de-afară:

„Singurătate, tainică grădină,
Cu freamăt lin, cu dulce adăpost,
Pribeagul suflet fără de hodină
De-atâta vreme-n țara ta n-a fost...

M-au alungat vâltorile pe-afară
Și-n goana lor eu n-am avut răgaz
Să văd cum noaptea-n giulgiu-i mă-nfășoară
Și-mi scrie moartea umbre pe obraz...

Din vremi uitate mintea azi coboară
Și-ți cer umil acuma, când te-ascult:
Ori râsul meu curat de-odinioară,
Ori lacrimile mele de demult...“

*

Poemele publicate în 1916 (*Cântece fără țară*) nu aduc înnoiri, nici tematice, nici stilistice, în lirismul lui Goga. Tot ceea ce a avut de spus, el a spus în primele două cărți, dacă nu chiar în prima. Nu-i un poet care evoluează, ci un poet care

acumulează. Lirismul lui este, dacă acceptăm această analogie obosită, un bulgăr de zăpadă care, rostogolindu-se, se amplifică... Goga încearcă în câteva rânduri să schimbe subiectele de reflecție (să scrie, de pildă, despre poezia mării și a *depărtatului*) și eșuează. Sau, dacă nu eșuează, nu face decât să-și caute alt decor pentru tema lui esențială și unică... Asta ar putea da senzație de monotonie, de lipsă de imaginație. Există de multe ori, mai ales în ultimele poeme, și această impresie. Satisfacția vine atunci când, reluând o fantasmă, poetul îi găsește o mai bună traducere lirică. Poemul *Fără țară* din 1916 cade pe un sol prielnic (durerea și fervoarea Transilvaniei, speranța unirii!) și sună bine, ca o rugăciune cu voce tare într-o biserică părăsită:

„Eu sunt un om fără de țară,
Un strop de foc purtat de vânt,
Un rob răzleț scăpat din fiară,
Cel mai sărac de pe pământ.
Eu sunt un mag de legea nouă,
Un biet nebun, orbit de-o stea,
Ce-am rătăcit să v-aduc vouă
Poveștile din țara mea.
. . . . . .
Eu sunt oftatul care plânge
Acolo-n satul meu din deal,
Sunt țipătul muiat în sânge
Al văduvelor din Ardeal.
Sunt solul dragostei și-al urii,
Un visător de biruințI,
Ce port blesteme-n cerul gurii,
Drept moștenire din părinți.

Eu m-am desprins dintre morminte,
Din cripte umede și reci,
De unde-aducerile-aminte
Țin straje unui gând de veci.

Și cu fiorul care poartă
Pe cei încrezători în frați,
V-am plâns la fiecare poartă
Durerea morților uitați.

Azi simt cum noaptea se coboară
Pe dimineața mea de ieri,
Cum cântul meu se înfășoară
În giulgiul veșnicei tăceri...
Și printre voi îmi duc povara
Stropit de râs și de noroi,
Căci vai de cine-și pierde țara
Ca să și-o ceară de la voi..."

Versurile sunt memorabile, în ele intră și o notă de disperare metafizică, o exasperare în suferință. Goga continuă să-și înfășoare versurile în marame de jale și speranță. O jale care trece, repetăm, dincolo de lucruri și dă o impresie de sfârșit de lume. O speranță, un vis de împlinire și răzbunare care capătă, ori de câte ori poetul atinge această coardă a violoncelului său liric, o rezonanță remarcabilă. Cititorul sfârșește prin a accepta și această nouă variantă cu sentimentul că ascultă, într-o interpretare nouă, o veche bucată muzicală...

*

S-a pus de mai multe ori problema dacă poezia lui Goga stă sau nu departe, prin substanța și stilul ei, de simbolismul care, în aceeași epocă, se afirma destul de puternic în literatura română. G. Călinescu remarcă un număr de motive comune, cum ar fi anxietatea, convoaiele mortuare, florile bolnave, ca și sentimentul, răspândit printre moderni, de *om fără de țară*, de pribegie, solitudine cosmică... Pe unele le regăsim, într-adevăr, în poemele lui Goga, pe altele nu. Sau, mai corect, dacă se află, ele au altă încărcătură lirică și altă destinație. Nostalgia de migrație, de pildă, nu are nici o conotație simbolistă în versurile lui Goga. Poetul călătorește cu o umbră în suflet, însoțit de *jalea*

lui care are, aici, o cauzalitate foarte precisă. De altminteri, sentimentul pe care-l am este că lui Goga nu-i place să călătorească. *Migrația* lui este o desrădăcinare dureroasă și, când se află într-un mare oraș european, îl prinde dorul de întoarcere... Câteva acorduri simboliste aflăm, în mod cert, în alte versuri. Iată, de pildă, tăcerea care se prăbușește peste oraș și disperarea pomilor care își ridică brațele spre cer:

„Părăsiți rămân în urmă,
Și cu trupul gol castanii,
În tăcerea care cade
Brațele-și întind spre cer.

Liniștea se-ntoarce iarăși
De pe câmpuri în alee,
De departe-abia se-ngână
Lenea dulce-a unui vals..."

sau trecerea convoiului mortuar (motiv tipic bacovian):

„Trecea azi pe la colț de stradă,
Cu pasul cadențat și rar,
Cântând a morții serenadă,
Trecea convoiul mortuar."

ori „posomorâtele urne", „tintirimele cu umbre taciturne", harfele spânzurate, umbrele amurgului de vară care „miroase toate-a moarte și-a otravă", sentimentul de golire a cerului, de solitudine cosmică, retragerea cetei de îngeri și prăbușirea unui mit:

„Rănit văzduhul tremura-n răsfrângeri,
Se duc din el popoarele de îngeri,
Și-n mintea mea un basm frumos se frânge!"

în fine, senzația de pustiu interior, de gol ce se lărgește, de abandon:

„Eu când mă uit în mine-arare,
Sărmanul suflet mă-nspăimântă,
O casă goală mi se pare,
O casă care nu cuvântă..."

sau sentimentul de disperare metafizică din aceste versuri în muzica și melancolia cărora se întâlnesc Eminescu și simboliștii *decadenți*:

„Acuma când, în noapte, la tine gându-mi port,
Mi-e sufletul o casă din care-ai dus un mort.
Tot mai plutește încă fiorul stinsei vieți,
Sunt urme de răsuflet ce-s scrise pe pereți...
Dar e atâta umbră în golul ce-a rămas
Și-atâta întunerec se lasă ceas cu ceas,
Că, dornic să se spargă pustiul mut și sec,
Aș vrea să-mi nărui casa – s-o nărui și să plec..."

Un poem publicat postum este dedicat tristeții inefabile (*Tristia*), un altul vorbește de mortul frumos din suflet și de florile crescute pe ruine (*Breve sogno*), iar un sonet datat 1921 (*Apus*) reia, în mod mai direct, câteva din stările, pozele specifice imaginarului simbolist. *Pacea vesperală*, de exemplu, apoi *parcul, crucea sepulcrală*, tristețea aleelor goale și muzica tăcerii...

„Duminecă. Nu-i nimeni pe alee,
Și-n împietrita pace vesperală,
Străvechiul parc îmi pare-o catedrală,
Altarul ei, un strat de orhidee.

Muiat în blânda florilor sfială,
Jos, soarele s-a mai oprit să steie,
Cele din urmă roșii curcubeie
Se frâng pe-o albă cruce sepulcrală.

Apune-apoi... Lin, una câte una,
Vin umbrele peste copaci să cadă,
Pân' ce, târziu, din lac răsare luna.

Lumina-i rece scaldă palmierii,
Când noi, ca doi eroi dintr-o baladă,
Sorbim imensul cântec al tăcerii..."

De la tristețea duminicală din poemele lui Bacovia, Goga ajunge la *speenul* lui Baudelaire, la nevroză, la bețiile și la nopțile otrăvite. *Cetind pe Baudelaire* este un comentariu liric (i-am putea zice: un poem de substituție) în marginea poemelor din *Florile răului*. Poetul profetic contemplă, acum, alt fel de neliniște și primește alt fel de cuminecătură:

„Mai recetesc o pagină bolnavă
Din *spleen*-ul tău încarcerat în rime,
În noaptea asta plină de otravă,
Când nu mai râd, căci nu mă vede nime...
.....
Simt sufletul învins cum ți se frânge,
Un Crist cu pieptul zdrențuit de suliți,
Pare-că văd cum ai stropit cu sânge,
Pe unde-ai fost, noroiul de pe uliți...

Cum, stând așa, cu coatele pe masă,
Urâtu-ncinge fruntea mea de ceară,
Iar noaptea grea asupra mea îl lasă:
O lespede pe-o pace funerară..."

Goga introduce și motivul muzical în poem (*Ascultând „Messias" de Händel*), zidurile sure, cavoul, „vedenia burgheză", pe scurt, *urâtul* și *vagul* simbolist în acordurile unui vals de Strauss:

„Par un cavou arcadele boltite
Subt ziduri sure, reci, indiferente,
Când dintr-un colț răsună-n vagi accente
Un vals de Strauss cu note gâlgâite..."

*

Astfel de deschideri nu schimbă prea mult substanța lirismului. Goga rămâne, până la urmă, ceea ce a apucat să fie și ceea ce talentul lui, excepțional, i-a îngăduit să fie: un poet potrivit sosit în momentul potrivit și la timpul potrivit. Spiritul

în stele etern numele lui", și inegalabila caracterizare din eseul închinat Craiului Munților reprodus în volumele *Mustul care fierbe* și *Precursori*.

1851

martie, 28. S-a născut Iosif Goga, tatăl poetului, în comuna Crăciunel de pe Târnave, sat de oameni sărmani, unde elevul Goga își va petrece multe vacanțe, cunoscând nemijlocit viața celor obidiți care i-a inspirat poeziile cu temă socială.

1856

octombrie, 2. S-a născut Aurelia Bratu, mama poetului. Învățătoare la Rășinari, va publica poezii în revista *Familia* lui Iosif Vulcan, fiind o neînfricată luptătoare pentru ideea națională.

1867

martie, 1. Apare la Iași revista *Convorbiri literare*, foarte citită și prețuită mai târziu în familia Goga.

1868

Protopopul Ion Bratu îl întâlnește pe tânărul Eminescu, aflat la Blaj, îl ajută material și-i înlesnește trecerea în Țara Românească, „pe la Vama Cucului".

1877–1878

Se desfășoară Războiul de Independență, la care participă și voluntari ardeleni.

1878

ianuarie, 10. Moare Ion Bratu, bunicul poetului.

1878–1879

Iosif Goga e învățător în comuna Rășinari, unde va deveni preot, începând să colaboreze la *Telegraful român*, fondat de Mitropolitul Andrei Șaguna, la Sibiu.

1880

ianuarie, 27. Iosif Goga se căsătorește cu învățătoarea Aurelia Bratu, cu care va avea cinci copii, trei băieți, Octavian, Victor și Eugen, și două fete Victoria și Claudia.

1881

martie, 20/aprilie, 1. Se naște Octavian Goga la Rășinari, jud. Sibiu.

1882

Se naște fratele său Victor, mort însă după un an.

1883

septembrie, 15. Se naște Victoria, sora poetului, prototipul poeziei *Dăscălița*. A colaborat cu proză la revista *Familia*, a fost învățătoare și s-a stins din viață la numai 20 de ani (1903), răpusă de tuberculoză.

– Apare volumul *Poezii* de M. Eminescu, ediția Titu Maiorescu, care va ajunge și în casa familiei Goga, fiind citite cu ardoare de toți membrii ei.

1884

aprilie, 26. La Sibiu apare *Tribuna* lui Ioan Slavici, publicație politică și culturală cu importante implicații în mișcarea națională a românilor din Transilvania.

1886

octombrie, 18. Se naște Claudia (Maria) a doua soră a poetului, ea însăși poetă, publicând versuri în *Luceafărul*, sub pseudonimele Maria Bratu și Simina Bran.

1888

decembrie, 11. Se naște Eugen Iosif Goga († 1935), care va scrie volumul de proză cu note autobiografice: *Două Siberii* (1918) și romanul *Cartea Facerii* (1936); va publica articole în ziarele și revistele *Țara Noastră, Renașterea română, Epoca, Românul* (Arad), pe care le-am reprodus în

ediția noastră din *Două Siberii*, republicată la Editura Viitorul Românesc în 1995.

1889

iunie, 15. Moare la București Mihai Eminescu.

1890

iunie, 14. Octavian Goga absolvă clasa a V-a a școlii din Rășinari, clasificându-se al treilea din 21 de elevi. Aci l-a avut dascăl pe Moise Frățilă, intelectual patriot și inimos, închis în temnițele ungurești și condamnat la moarte, scăpând „ca prin minune". Se pare că el e prototipul *Dascălului* din poezia omonimă.

1890

Octavian Goga se înscrie la liceul unguresc din Sibiu, iar în 1892 intră și la internatul acestui liceu. În clasa a VII-a este eliminat din liceu, în urma conflictului cu profesorul de istorie Tompa Arpad, care jignea neamul românesc în lecțiile sale șovine și se străduia să-i deznaționalizeze pe tinerii români.

1893

mai, 14. Octavian Goga scrie prima poezie dedicată românului care „de dimineața până seara tot lucră necontenit/ Dar cu toată osteneala/ Tot este neprețuit".

1894

mai, 7–25. Are loc la Cluj *Procesul Memorandumului* care zguduie profund conștiința tânărului poet.

– Apare la București revista *Vatra*, condusă de G. Coșbuc, I.L. Caragiale și I. Slavici.

1897

decembrie, 12/24. Debutul poetului în presă cu poezia *Atunci și acum*, publicată în *Tribuna*, an. XIV, nr. 275.

1897–1902

Goga publică 36 de poezii în *Tribuna* și *Tribuna literară*, pe care le semnează Octavian sau Tavi.

1899

Goga se transferă, împreună cu colegul său Ion Lupaș, ilustrul istoric al Transilvaniei mai ales, de mai târziu, la Liceul românesc din Brașov, la care învață și St. O. Iosif, Aron Cotruș, Lucian Blaga și alți scriitori ardeleni, la vremea lor.

1900

vara. Octavian Goga își ia bacalaureatul.

– Vizitează prima dată Bucureștiul.

septembrie, 11. Se înscrie ca student la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta.

1901

decembrie, 2. Apare, la București, revista literară *Sămănătorul* până la 27 iunie 1910.

1902

iulie, 1. Apare la Budapesta revista *Luceafărul*, din inițiativa și sub conducerea studenților români, printre care și Octavian Goga.

Eminescu era patronul spiritual al tinerilor de la *Luceafărul*. În 1906 revista se mută la Sibiu, unde Goga va lucra la *Astra*.

decembrie, 1. În nr. 11 apare în revistă poezia *Bătrâni*, devenită aproape o romanță populară.

1903

aprilie. Susține cu succes examenul fundamental de profesor secundar de istorie, latină și filologie.

vara. La Rășinari, Goga începe să traducă și să publice în revista *Luceafărul* poemul dramatic al lui Madách Imre, *Tragedia Omului.*

august, 1. Apare poezia *Casa noastră*, semnată Nic. Otavă, în *Luceafărul,* an. II, nr. 14–15.

1904

februarie, 15. Poezia *Oltul*, semnată Nic. Otavă, apare în *Luceafărul,* an. III, nr. 4, p. 91–92.

Despre geneza acestei poezii Goga relatează în *Fragmente autobiografice.*

Poezia i-a făcut lui Caragiale o impresie excepțională. Iată cum e descris acest moment, petrecut în Restaurantul „Gambrinus" din București, în cartea lui O. C. Tăslăuanu: *O. Goga (Amintiri)*, p. 170–171: *„La o masă din fund juca șah Ion Gorun cu George Coșbuc, iar Caragiale chibița. Pe canapea, lângă Gorun, era un volum nou de poezii, cu foile netăiate, adus de Nerva Hodoș, care se așezase și el să chibițeze. Nenea Iancu s-a chiorât de câteva ori la volum, pe urmă l-a luat în mână, deschizându-l așa, la întâmplare. A cetit câteva strofe. Și-a dres ochelarii, s-a uitat la coperta volumului; autorul, un anume necunoscut. A tăiat câteva foi și, cu vădită curiozitate, a cetit o poezie întreagă. A deschis volumul în altă parte și a dat peste* Oltul. *Când l-a terminat, a mormâit: «Mă, al dracului!» A oprit pe jucători și i-a silit să asculte poezia întreagă. «Da' cine-i ăsta, bre?» întreabă maestrul Caragiale. «Un poet de la noi din Ardeal», îl lămuri Gorun. «Mă, da' știi că are talent!» «Ia să-l luăm de la început», și Caragiale a cetit cu glas tare, poezie după poezie, așa cum numai el știa să cetească, subliniind frumusețile și comentând fiecare bucată. Se făcuse miezul nopții când maestrul a închis volumul, entuziasmat de noul ucenic al strunei. «Să bem câte o halbă în sănătatea lui», propuse badea George. «Să bem, că-i vrednic», întăriră ceilalți. Și cei trei maeștri ai scrisului, împreună cu instruitul și scăpărătorul Nerva Hodoș, au întârziat până în zorii zilei, reluând lectura volumului și cântărind fiecare strofă. A fost cea mai strălucită consacrare a poetului Goga, pe care o povestea cu mult haz maestrul Caragiale, aducându-și aminte de «chiulul» pe care i l-a tras Goga la Berlin recomandându-se «arhitect».*"

aprilie, 10. Apare poezia *Dăscălița*, semnată Nic. Otavă, în *Luceafărul,* an. III, nr. 7, p. 151.

iunie, 8. I se eliberează *Absolutorium*-ul de către Facultatea de Litere și Filosofie, Universitatea din Budapesta.

octombrie, 1. O. Goga primește „un stipendiu pe doi ani" (până în octombrie 1906) de la Societatea „Transilvania" pentru studii la Universitățile din Berlin și Paris.

toamna. Octavian Goga pleacă la Universitatea din Berlin, cu o bursă de la Societatea „Transilvania", pentru un doctorat pe care nu-l va lua, dar își va lărgi foarte mult orizontul de cultură cu profesori și istorici celebri.

1905

ianuarie. Începe apariția, în *Luceafărul,* a antologicelor poezii: *Plugarii* (15 ianuarie), *Lăutarul* (1 ianuarie), *Dascălul* (15 august), *Rugăciune* (1 septembrie), *Clăcașii* (1 octombrie). *„Geneza Clăcașilor*, scrie Horia Teculescu, într-un extras din revista *Țara Bârsei*, Brașov, 1938, p. 4, *trebuie căutată aici, pe delnițele din marginea Crăciunelului* (satul natal al tatălui lui Goga, unde poetul și-a petrecut vacanțele – *n.n.*), *după mărturisirea făcută mie când am străbătut împreună Crăciunelul. Era amintirea unei femei bătrâne, care, la clacă, topită de arșiță, trecând pe lângă un izvor, a încercat să-și potolească setea, iar «samtartăul» a lovit-o cu biciul.*" Despre originile îndepărtate în copilărie ale ideii din această poezie vorbește Goga însuși în *Fragmente autobiografice.*

vara. O. Goga este ales secretar II al *Astrei* din Sibiu.

– Apare volumul *Poezii*, Budapesta, Institutul tipografic și de editură *Luceafărul*. Volumul cuprinde 48 de poezii; pe copertă poartă însă anul 1906.

decembrie, 24. Moare Iosif Goga, tatăl poetului, care a fost probabil prototipul preotului din poezia *Apostolul* (*Luceafărul*, 15 ianuarie 1904).

1906

martie, 21. Academia Română îi acordă Premiul „Herescu-Năsturel" pentru volumul de *Poezii* (1905), raportor fiind Titu Maiorescu.

iunie, 16. Are loc logodna lui Octavian Goga cu Hortensia Cosma, fiica lui Partenie Cosma, directorul Băncii „Albina", unul dintre românii ardeleni cei mai înstăriți.

august, 14–15. O. Goga demisionează din postul de secretar II al *Astrei* de la Sibiu.

septembrie, 21. Este ales secretar literar al *Astrei*, funcție din care va demisiona la 1 noiembrie 1914.

octombrie, 16. Poetul se căsătorește cu Hortensia Cosma.

1907

ianuarie, 1. Apare la Sibiu, sub redacția lui Octavian Goga, revista *Țara Noastră* (prima serie 1907–1909).

februarie–martie. Au loc răscoalele țărănești, care-i vor inspira lui Goga mai multe poezii, precum: *Cain, O țară știu, Cosașul* și se vor resimți în întreaga atmosferă a volumului *Ne cheamă pământul*, publicat în 1909.

martie, 1. Publică în *Viața românească*, an. II, nr. 3, 1907, p. 460–463, poezia *Un om*, semnată Octavian Goga.

octombrie. Proces de presă pentru articolul *Poveste de jale* din revista *Țara Noastră*, nr. 4. Este achitat.

1908

Apare volumul de publicistică *O seamă de cuvinte*.

1909

iulie. Poetul se retrage de la conducerea revistei *Luceafărul*.

– Apare volumul de versuri *Ne cheamă pământul*, Editura „Minerva". A fost retipărit în volumul antologic de *Poezii* din 1924, precum și în toate edițiile ce au urmat.

decembrie. Arestat și depus 8 zile în închisoare la Budapesta, fiind acuzat că vrea să plece din țară, în condițiile în care avea 6 procese de presă.

1910

iunie. Candidează – fără succes – la alegerile de deputați pentru Parlamentul de la Budapesta.

1911

februarie, 9/22. Procesul de la Cluj, în urma căruia poetul este condamnat la o lună închisoare și 600 coroane amendă. Detenția o execută la Seghedin.

– Apare broșura *Ce e „Tribuna" zilelor noastre?*. Răspuns la broșura *Mangra, Tiszsa și „Tribuna"*.

– Apare volumul de publicistică *Însemnările unui trecător. Crâmpeie din zbuciumările de la noi.*

octombrie. În *Viața românească* se publică poezia lui St. O. Iosif: *Scrisoare lui Goga*, în care exprimă în tonuri suave regrete târzii și melancolii, deodată cu admirația pentru poetul luptător.

1912

ianuarie. O. Goga revine la conducerea revistei *Luceafărul* (până la 16 noiembrie același an).

februarie. Goga e închis în temnița din Seghedin pentru articolele sale patriotice. Acolo scrie poeziile *Eu știu un basm* (*Luceafărul*, 19 februarie 1912) și *Poetul* (*Luceafărul*, 4 martie 1912).

Semnată Octavian Goga, cu indicația Seghedin, poezia *Poetul* a apărut în *Luceafărul*, an. XI, nr. 10, 4 martie 1912,

p. 196, și a fost reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913). Nu numai indicația Seghedin, care o însoțește, ne indică faptul că a fost scrisă în temniță, ci și următoarea însemnare, cu titlul *Goga în temniță*, publicată în *Luceafărul*, nr. 7, 12 februarie 1912: *„În sfârșit, după multe amânări din cauza hârtuielilor cu d-l Vaida, poetul Goga a intrat în temnița Seghedinului, pentru a-și împlini pedeapsa de o lună. A plecat în tăcere, fără alai și fără să-l însoțească strigătele de durere și de indignare ale poporului a cărui pătimire a învesnicit-o în poeziile lui."* O. Goga a fost închis pentru un articol publicat în revista *Țara Noastră*, în care *„scria răspicat,* se spune în însemnarea respectivă, *despre mizeriile noastre interne și despre asupririle clasei feudale din Ungaria".*

– I. L. Caragiale vine de la Berlin și-l vizitează la închisoare. Goga evocă momentul în tulburătorul articol *A murit Caragiale.*

1913

ianuarie, 14–februarie, 13. O. Goga face parte din delegația P.N.R. pentru tratative cu guvernul ungar privind drepturile naționale ale românilor din Transilvania. Eșuează, dar se accentuează și disensiunile dintre poet și vechi conducători naționali.

– Apare volumul de versuri *Din umbra zidurilor* în Editura Minerva, București. A fost introdus în volumul de *Poezii*, 1924 și în toate edițiile ce au urmat.

1914

februarie, 14. Premiera piesei *Domnul Notar* pe scena Teatrului Național din București.

– Se publică în volum piesa *Domnul Notar*, care a cunoscut patru ediții în acest an.

mai, 29. Octavian Goga este ales membru corespondent al Academiei Române.

– Din cauza represiunilor îndurate din partea autorităților ungurești, dar și datorită neînțelegerilor cu vechea conducere a P.N.R., Octavian Goga trece în România, rămânând și activând în București pe toată perioada neutralității României.

decembrie, 14/27. O. Goga este ales în comitetul de conducere al Ligii culturale pentru unitatea politică a tuturor românilor.

1915

februarie. S-a constituit la București „Legiunea ardeleană", condusă de Octavian Goga, care în octombrie, același an, scoate ziarul *Ardealul.*

septembrie, 18. S-a creat la București „Federația Unionistă", în conducerea căreia se afla și O. Goga.

– Se editează volumul de publicistică *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală.*

1916

ianuarie, 6/19. Procurorul regal din Cluj ordonă urmărirea lui Octavian Goga, acuzat de „crima de complot" pentru aderarea la Federația Unionistă.

august, 17. La intrarea României în război, poetul publică un articol în *Epoca*, exclamând: „Nu mai sunt Carpații!"

– Apare volumul *Cântece fără țară*, în Editura „C. Sfetea", București. A fost retipărit în volumul de *Poezii*, 1924 și în toate edițiile ce au urmat.

noiembrie–decembrie. Octavian Goga se refugiază la Iași, după ocuparea Capitalei de trupele germane.

Scrie un jurnal, *Fărâmituri dintr-o prăbușire*, publicat integral, pentru prima dată, în această ediție.

1917

ianuarie, 7. Formarea la Iași a „Comitetului Național al Românilor emigrați din Austro-Ungaria" (12 membri:

Octavian Goga, V. Lucaciu, I. Nistor, Z. Bârsan, Sever Bocu ș.a.), care semnează „declarația de război" monarhiei austro-ungare.

– Mobilizat la Biroul de propagandă al Armatei Române.

februarie, 2/15. Prin activitatea acestui Birou, începe să apară ziarul *România*, organ al apărării naționale, susținut de Marele Cartier General al Armatei Române. Apare până la 23 martie 1918. Printre colaboratori: Mihail Sadoveanu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ion Simionescu, I. U. Soricu, Mircea Dem Rădulescu, G. Gregorian, Vasile Militaru, G. Rotică, Eugen Goga, Al. T. Stamatiad, Ion Minulescu, Zaharia Bârsan și alții. Aici, Goga publică 46 de articole și mai multe poezii, dintre care *Ciorile* n-a fost reprodusă în nici o ediție, până la cea realizată de noi în 1967.

– În refugiu la Iași scrie poezia *Poveste veche.*

octombrie–decembrie. După izbucnirea revoluției în Rusia, armatele țariste, anarhizate, se retrag în debandadă de pe front. Sovietele încheie pacea de la Brest-Litovsk. Rămasă aproape singură și înconjurată de inamici, România încetează operațiunile militare, semnând, în final, Pacea de la Buftea–București (mai 1918) cu Puterile Centrale.

1918

După semnarea păcii de la București, Octavian Goga consideră că prezența sa în Apus, la Londra și Paris, este mai folositoare decât în Moldova.

iunie. Pleacă spre Paris „trenul Take Ionescu", cu 200 de persoane indezirabile pentru ocupanți. Pentru a nu fi arestat de austrieci, Octavian Goga pleacă prin Rusia. După pregătirile de rigoare, își lasă barbă, își pune ochelari à la Cehov, se îmbracă rusește, își pregătește un pașaport pe numele Gheorghe Oprescu și, întovărășit de Sever Bocu și călăuzit de voluntarul ardelean Guin, poetul trece Nistrul.

Guin știa rusește și – după mărturisirea lui Goga – se bucura de încrederea unora dintre conducătorii Sovietelor. Drumul până la Moscova îl fac în vagonul special al unui comisar al guvernului, căruia i-l prezentase pe Goga drept unul dintre reprezentanții marxismului din România. După câteva zile petrecute la Moscova, Goga și Bocu pleacă la Petrograd, unde găsesc Legația României pustie, păzită de un singur soldat ardelean. Descoperind hârtie cu antet și ștampilele necesare, Goga își pregătește acte de liberă trecere, cu ajutorul cărora ajunge în Finlanda, ocupată de germani. De acolo trece în Suedia. Aici își rade barba și revine la numele său adevărat. Continuă apoi drumul prin Stockhom, Kristian și Bergen, traversează Marea Nordului, plină de submarine germane, și ajunge la Londra, iar de acolo la Paris. Călătoria a durat peste o lună de zile, în cursul căreia Goga a trecut prin nenumărate primejdii. La Paris, se alătură grupului de români care, în condițiile date, inițiază o mișcare propagandistică în favoarea intereselor României.

august, 24/septembrie, 6. Se creează la Paris, sub președinția lui Take Ionescu, *Consiliul Național pentru Unitatea Românilor.* Octavian Goga este ales vicepreședinte al Consiliului, alături de V. Lucaciu, dr. C. Angelescu și Jean Th. Florescu. Țelurile acestui consiliu erau de a propaga în opinia publică mondială ideea necesității desăvârșirii unității noastre naționale și de a demonstra legitimitatea ei. Numai la câteva săptămâni de la înființarea lui, Consiliul a fost recunoscut de guvernele Franței, Angliei, Italiei, Statelor Unite ale Americii.

Decembrie, 1. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotărăște Unirea Transilvaniei cu România.

decembrie, 2. Octavian Goga, aflat la Paris, este ales în Consiliul Dirigent al Transilvaniei.

1919

iunie, 4. Poetul este ales membru al Academiei Române.

decembrie, 5. Octavian Goga devine ministru al Instrucțiunii și Cultelor (până la 15 martie 1920) în guvernul Alex. Vaida-Voievod.

1920

martie. Părăsește P.N.R. și intră în Partidul Poporului (Averescu).

iunie, 13. Devine ministru al Cultelor și Artelor în guvernul Al. Averescu (până la 17 decembrie 1921).

1920–1921

Divorțează de Hortensia Cosma, căsătorindu-se, ulterior, cu Veturia Triteanu.

1922

octombrie, 15. Reapare la Cluj revista *Țara Noastră* (până în 1931, când se mută la București).

– Se înființează la București „Societatea autorilor dramatici", Octavian Goga numărându-se printre fondatori.

1923

mai, 30. Rostește discursul de recepție la Academia Română, despre *George Coșbuc*, căruia îi succede, pe care îl publică în broșură în același an.

– Publică broșura *Ideea națională.*

1924

– Apare volumul antologic *Poezii* de Octavian Goga, Editura „Cultura Națională", București, „Scriitori români".

– Poetul este distins cu Premiul Național pentru poezie, creat chiar în acel an.

1926

martie, 30. Octavian Goga devine ministru de interne în guvernul Alexandru Averescu (până la 4 iunie 1927).

1927

– Reprezentarea pe scena Teatrului Național din București a piesei *Meșterul Manole.* Piesa se menține în repertoriul Teatrului Național în stagiunile din 1927–1929.

– Apare volumul de publicistică: *Mustul care fierbe*, la Imprimeriile Statului, care nu a mai fost reeditat, până în 1992, când îl republică istoricul literar Teodor Vârgolici la Editura Scripca.

Toate articolele și discursurile din acest volum au fost publicate de Goga în revista *Țara Noastră* în anii 1922–1926.

1928

– Octavian Goga este ales vicepreședinte al Partidului Poporului.

– Apare în volum piesa *Meșterul Manole.*

1930

– Publică două volume de articole, cuvântări și evocări: *...Aceeași luptă: Budapesta–București*, Editura „Universul", București, 386 pagini, și *Precursori.* Cu un portret inedit de Camil Ressu, București, „Cultura Națională", 309 pagini.

– Se implică în mișcarea carlistă pentru înlăturarea Regenței și aducerea lui Carol al II-lea pe tron.

1931

aprilie, 1. Octavian Goga împlinește 50 de ani. Evenimentul capătă proporțiile unei sărbători naționale. Îl sărbătoresc toate marile instituții: Academia Română, Societatea Scriitorilor, Senatul, Universitățile.

1932

februarie, 16. Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj îi decernează titlul de *doctor honoris causa.*

Municipalitatea îl proclamă cetățean de onoare al Clujului, dotându-l cu un teren pentru construirea unei case.

– Peste puțin timp, Ministerul Învățământului îl numește profesor la aceeași Universitate. Problema chemării lui Goga la Universitatea din Cluj s-a pus încă din 1919 și s-a mai reluat de câteva ori, de către profesorul Onisifor Ghibu, dar n-a atins niciodată unanimitatea din 1932.

martie, 6. Într-un comunicat al conducerii Partidului Poporului se preciza: „Octavian Goga, printr-un act de răzvrătire, a încetat de a mai face parte din Partidul Poporului", că „toți membrii care aderă la acțiunea d-lui Goga vor fi considerați excluși din partid pentru răzvrătire".

aprilie, 10. Cu aderenții săi, Octavian Goga creează Partidul Național-Agrar al cărui președinte devine.

– Apare la București seria a III-a din revista *Țara Noastră* (până la 10 iulie 1938). Subtitlul revistei: „Foaie pentru săteni"; director: Al. Hodoș.

1934

Apare *Tragedia omului* de Emeric Madách, în traducerea lui Octavian Goga, Editura Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea"; traducere socotită de valoarea originalului.

1934–1937

– Deputat în Cameră, rostește mai multe discursuri în sensul ideii național–creștine, așa cum era exprimată programatic de Partidul Național-Creștin.

1935

iulie, 14. Prin fuzionarea Partidului Național-Agrar cu Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.) a lui A.C. Cuza, s-a format Partidul Național-Creștin, sub conducerea lui Octavian Goga și A. C. Cuza

decembrie, 5 și 9. Rostește un discurs în Adunarea Deputaților, publicat de organizația P.N.-C. din Sibiu sub titlul: *România a românilor*, 1936, 40 pagini.

decembrie 6 și 11. Discurs în Cameră: *Ideea național-creștină*, apărut în broșură în 1936, București, 62 pagini.

1936

februarie, 27 și *martie, 3.* Discurs în ședințele Adunării Deputaților, publicat în broșură sub titlul: *Afirmarea ideii național-creștine*, București, 1936, 65 pagini.

mai, 8. Poetul își întocmește testamentul, în care face și această mărturisire de crez politic: „Îmi pare rău că n-am putut sluji Țara cum aș fi vrut și cred că aș fi putut – cu credință și hotărâre. Am trăit în vremea proștilor – a stăpânit mediocrația sub un Rege tranzacționist în chestiuni de morală, timid și fără orizont în probleme de Stat. Ce va fi de Țară în vâltoarea care vine, nu știu – dar cred în puterile sufletești ale neamului".

1937

La politique étrangère de la Roumanie. Discours en Parlement Roumain, Bucarest, 1937, 62 pages.

decembrie, 28. Formarea guvernului prezidat de Octavian Goga, cunoscut și sub sintagma guvernul Goga–Cuza.

1938

februarie, 10. Regele Carol al II-lea înlătură guvernul O. Goga–A.C. Cuza, deschizând calea spre un alt regim politic în România.

februarie. Goga se simte tot mai singur, mai fără sens în acțiunile sale. Urmează nopți de zbucium, de agitație zadarnică, peste care se lasă, apăsătoare, o imensă decepție, considerându-se un sacrificat. – Vechea boală cardiacă a poetului se accentuează. În curând, poetul va pleca la Viena.

mai. La începutul lunii se întoarce la Cluj. Părea că se liniștise. Face vizite prietenilor, se plimbă prin bătrâna cetate a culturii, ia masa la prietenul său, Laurian Gabor, fost primar al orașului, și după prânz se întoarce cu

automobilul la Ciucea. Aici stă de vorbă cu sătenii, cu oamenii de casă. Era vesel. Nimic din întâmplările imediate nu prevestea o catastrofă.

mai, 5. Face congestie cerebrală în seara zilei de 5 mai 1938. După atac, revenindu-și pentru o clipă, cere o coală de hârtie să-i scrie soției sale Veturia, aflată la București, nereușind să scrie decât primele două litere din cuvântul „Dragă". Este ultimul manuscris a lui Octavian Goga, care se păstrează la Muzeul de la Ciucea.

mai, 6. În amurgul zilei de vineri, 6 mai, vechea boală a lui Goga se complică cu o bronhopneumonie. Bolnavul nu mai cunoaște pe nimeni. Temperatura se menține la 40°. Până a închide ochii pentru totdeauna, degetele mâinii stângi făceau gestul reflex al răsfoirii unui volum. I s-a pus chiar o carte lângă mână, iar poetul o mângâia și o răsfoia.

mai, 7. La orele 14 și 6', Octavian Goga trece în neființă, la puțin timp după ce împlinise 57 de ani.

Pentru a i se face funeralii naționale marele defunct este adus cu un tren special de la Ciucea la București și depus la Ateneu. Trenul se oprește în gări, unde se află mulțime de oameni.

Este înmormântat la Cimitirul Bellu, dar mai târziu, peste vreo opt luni, pentru odihna de veci, a fost reînhumat în cripta Mausoleului de la Ciucea în inima Ardealului pentru care s-a jertfit.

1939

Apare volumul de versuri *Din larg. Poeme postume*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II". Cuprinde 6 cicluri: *Din larg, Război, Noi, Astăzi, În sat, Traduceri.*

– Octavian C. Tăslăuanu publică *Amintiri și contribuții la istoricul revistei „Luceafărul"*.

1940

Apare volumul *Poezii alese* de Octavian Goga, Ediția Ion Pillat, București.

1941

Apare volumul *Poezii*, București, Cugetarea (Colecția Darul soldatului).

1942

Apare volumul *Discursuri*, Editura Cartea Românească, București.

1943

Apare volumul *Poezii alese*, București, 109 pagini.

1944

Apare volumul *Poezii*, București, Cugetarea, 382 pagini.

1948–1957

Octavian Goga este interzis , opera lui nu se mai reeditează și este scoasă din manualele școlare, timp de un deceniu.

1957

ianuarie–februarie. D. Brumaru [D. Vatamaniuc] publică articolul *Poezia lui Octavian Goga*, în *Steaua*, an. VIII, nr. 1, ianuarie și nr. 2, februarie.

– Apare vol. *Versuri*, E.S.P.L.A., București. Prefață de Mihai Beniuc.

1963

Apare vol. *Poezii*, E.S.P.L.A., București, sub îngrijirea lui Ion Dodu Bălan.

1965

Se realizează de Ion Dodu Bălan o nouă ediție în două volume: I. *Ne cheamă pământul* și II. *Cântece fără țară*, E.P.L., Colecția „Biblioteca pentru toți".

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Realizarea unei ediții academice, cuprinzând scrierile, pe cât posibil complete, ale lui Octavian Goga, s-a dovedit a fi – pe parcursul a peste patru decenii, de când am făcut prima încercare – deosebit de anevoioasă. Motivele țin, pe de o parte, de destinul zbuciumat al scriitorului care l-a făcut să peregrineze de la Rășinari la liceele din Sibiu, Brașov și, apoi, la Universitatea din Budapesta unde a scos revista *Luceafărul*, mutată la Sibiu, și *Țara Noastră* (1907–1909), prima serie, în care a publicat foarte multe articole, unele reproduse în volumele sale de publicistică. Nestatornicia vieții l-a dus prin închisoarea din Seghedin, pentru delicte de presă, la Universitatea din Berlin, în 1904, în vederea unui doctorat, apoi la București, publicând în *Adevărul* (1914) și în *Epoca* (1915). Unele articole publicate aici sunt inedite, altele republicate din ziarele *Românul*, *Tribuna* din Arad sau *Țara Noastră* (Sibiu).

Primind sarcina de la generalul Prezan să coordoneze (1917) gazeta „de front" *România*, tipărește în ea circa 46 de articole și câteva poezii, pe care le-am introdus pentru prima dată în ediția noastră de *Opere*, Octavian Goga din 1967. În monografia *Viața și opera* lui Octavian Goga le-am comentat pentru prima dată indicându-le pe fiecare în bibliografia de la sfârșitul ediției. Poeziile și textele din aceste publicații le-am confruntat cu forma definitivă din volumele îngrijite de

autor pe care am păstrat-o pentru ediția de față. În cazurile foarte rare în care am găsit manuscrisele am pornit de la ele spre reviste și ziare și apoi la volumele: *Poezii* (1905), *O seamă de cuvinte. Articole pentru țărani* (1908), *Însemnările unui trecător. Crâmpeie din frământările de la noi* (f.a.), *Ne cheamă pământul.* Poezii (1909), *Ce e „Tribuna" zilelor noastre?* (1911), *Din umbra zidurilor.* Poezii (1913), *Domnul Notar.* Teatru (1914), *Strigăte-n pustiu* (1915), *Cântece fără țară.* Poezii (1916), *Poezii* (1924), *Pagini din luptele ardelenilor pentru unire* (1927), *Mustul care fierbe* (1927), *Precursori* (1930), *...Aceeași luptă: București–Budapesta* (1930).

Nu am reprodus articolele mai extinse după broșurile în care au apărut prima dată, de pildă: *Două morminte*, București, 1916, *G. Coșbuc. Discurs de recepție, cu răspuns* de G. Bogdan-Duică, București, 1923. Le-am preluat din volumele: *Mustul care fierbe, Precursori.*

Notele zilnice intitulate *Fărâmituri dintr-o prăbușire*, Iași 1916, cuprinzând perioada 17 noiembrie–26 decembrie, le-am reprodus după manuscrisul aflat în posesia mea care vede acum pentru prima oară *integral* lumina tiparului. Manuscrisul este redactat într-un carnet, blocnotes de buzunar, format 9/16 cm, de 47 file cu pătrățele, dintre care 39 cu creionul și 8 cu cerneală neagră.

Jurnalul politic (1931), pe care l-am citit în 1968 în Muzeul Octavian Goga de la Ciucea extrăgând din el citate publicate prima dată în monografia pe care i-am consacrat-o poetului pătimirii noastre, a fost preluat după textul stabilit și publicat de Ioan Șerb în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 2–3–4/1985; 1, 2, 3, 4/1986.

Un alt motiv, și cel mai grav, l-a constituit regimul barbar la care au fost supuse personalitatea și opera lui Octavian Goga după 1944. În 1945 și 1946 au fost interzise 2000 de cărți,

printre care și cele ale lui O. Goga. În 1948 se tipărea volumul *Publicații interzise*, scos de *Ministerul Artelor și Informațiilor*, în care se indicau lucrările ce nu puteau circula deloc sau fără aprobare specială, cei ce le vehiculau, totuși, fiind pasibili de pedeapsă, inclusiv ani grei de temniță.

Prin articolele din *Țara Noastră*, Goga condamna vehement comunismul și pe agenții Kominternului, ca și tentativele de dezmembrare a statului național român. Asemenea atitudini, ca și acuzele de naționalist, antimaghiar, antisemit, simpatizant legionar și fascist etc., etc. i-au trecut numele pe toate listele negre de interdicție a lucrărilor sale. Cărțile lui Goga, revistele și ziarele la care a colaborat au dispărut din bibliotecile publice și chiar din cele particulare, sau au fost trecute la „fondul special", foarte greu accesibil. În multe locuri, din bibliotecile școlilor au fost arse în gropile de gunoi. Atitudinile opace și ostile au dăinuit până azi. Goga a fost mulți ani scos din programele analitice și din manualele școlare, în vasta campanie de distrugere a valorilor românești, din interese pur politice. Iată de ce, abia acum, la solicitarea acad. Eugen Simion, opera lui Goga, cu toate contradicțiile, umbrele și luminile ei, poate vedea în totalitate lumina tiparului. N-au fost ignorate decât câteva articole a căror substanță s-a reluat în altele mai ample și mai bine scrise sau republicate cu alt titlu.

*

În prezenta ediție, am structurat opera lui Goga pe specii și genuri literare (poezie, teatru, publicistică, memorialistică (scrieri cu elemente autobiografice, jurnale), corespondență trimisă de el. Volumul I (Poezii. Teatru. Mărturisiri. Însemnări. Jurnale) cuprinde *Note și comentarii*, O. Goga în viziunea criticii literare, bibliografia scrierilor sale.

Pentru lirica poetului, s-au reprodus, în ordine cronologică, volumele de poezii apărute în timpul vieții autorului, urmate de poeziile neincluse de poet în volume, publicate în periodice sau rămase în manuscris.

Am introdus în volumul I și poeziile publicate de Dan Smântânescu în 1973, la sfârșitul poeziilor din ediția noastră din 1977, în pofida rezervelor pe care le avem față de valoarea lor literar-artistică scăzută, comparativ cu lirica cuprinsă în toate edițiile de versuri ale poetului.

Ediția de față în trei volume însumează aproape întreaga operă a lui Octavian Goga: poezie, dramaturgie, publicistică, memorialistică și corespondență. Pentru versuri s-a luat ca text de bază cel din ediția *Opere,* vol. I și II, București, Editura Minerva, 1977, text ales și stabilit de Ion Dodu Bălan. Punctul de pornire a fost ediția de *Poezii* a lui Goga , Editura „Cultura Națională", București, 1924. Am preferat această ediție deoarece, comparând-o cu cele ulterioare, ne-am dat seama că exprima mai bine ultima formă a poetului. Ulterior, poetul e copleșit de omul politic și de gazetar și se preocupă tot mai puțin de poezie, astfel încât, după 1924, apar ediții pe care autorul, în general, nu le mai controlează cu rigurozitate. Poeziile apărute numai în periodice în timpul vieții poetului și introduse în volumul postum *Din larg*, au fost transcrise după textul acestui volum apărut în 1939 la Fundația pentru Literatură și Artă. Textul poeziilor neincluse de Goga în volum (secțiunea *Din periodice*) este reprodus după revistele *Tribuna, Tribuna literară, Revista ilustrată, Familia, Luceafărul, Țara Noastră, Cultura, România.* Trei poezii apărute postum au fost reproduse după revistele *Argeș* și *Steaua.*

Poezia inedită *Lui Dundel* am reprodus-o, prima dată (1967), după manuscrisul aflat la Muzeul „Octavian Goga" de la Ciucea, pus la dispoziție de doamna Veturia Goga, iar

traducerea poeziei *Tragedie* de Richard Dehmel a fost extrasă din articolul lui Goga: *Scrisoare deschisă către d. Alexandru Vaida*, unde apărea sub formă de citat (*Tribuna*, Arad). Poeziile *Cărbuni* și *Ciorile* le-am publicat după manuscrisele din carnetul cu *Fărâmituri dintr-o prăbușire* (1916).

În transcrierea textului, s-a ținut seama de particularitățile de limbă ale lui Octavian Goga și de normele ortografiei în vigoare. Astfel, am conservat în poezii alternanțele *sub* și *subt* (considerând *supt* o simplă formă de grafie, l-am transformat în *subt*), *jale* și *jele, lacrimi* și *lacrămi, mâini* și *mâni, veșnic* și *vecinic, mâine* și *mâne, sară* și *seară* etc. Am transcris întocmai formulele de fonetism regional: *perină, peană, roșă* (pentru roșie), *părești, Murăș, atunce, alvie, blândeță, cetit, cari, părete, politiciani, cutropitor* etc. De asemenea, am păstrat formele de grafie: *ghiață, chiamă–cheamă, perdută–pierdută, deslipește–dezlipește* atunci când erau solicitate de necesități de rimă. Am modificat, conform normelor ortografiei actuale, numai formele de grafie care nu afectează și ortoepia: cratimă în loc de apostrof, *de la* în loc de *dela, ceea ce* în loc de *ceeace, de-a lungul* în loc de *dealungul, nemaipomenit* în loc de *ne mai pomenit* etc. Am eliminat pe *u* final, care nu are nici o valoare fonetică în cuvinte ca *răbzoiu, vechiu.* Am transcris *aer* în loc de *aier, dezrobit* în loc de *desrobit*, potrivit pronunției lor reale.

Pentru *versuri*, în note, dăm variante, informații referitoare la geneza poeziilor, la prima apariție în periodice sau în volum, mărturii și aprecieri critice, stabilim filiații cu lirica românească și universală, precizăm pseudonimele poetului și, în unele cazuri, reproducem versiunea sau versiunile în limbi străine. Notele sunt făcute selectiv, numai pentru acele poezii care necesitau explicații și precizări speciale sau au cunoscut variante și intervenții stilistice semnificative.

De asemenea, s-a întocmit un indice alfabetic al poeziilor, după titlu și după primul vers.

Articolele, evocările, conferințele sau interviurile, grupate în volumul II al ediției sub genericul *Publicistică*, sunt preluate după volumele apărute în timpul vieții scriitorului. În cazul reluării unor articole în mai multe volume, am adoptat principiul cronologic al primei apariții, cu excepția evocărilor din volumul *Mustul care fierbe* (1927), care structural-ideatic formau un tot cu cele din *Precursori* (1930), motiv pentru care le-am lăsat în volumul din urmă.

Volumul III va cuprinde articole nepublicate în volume, discursuri și cuvântări din broșuri și din ediția *Discursuri* (1942).

Transcrierea s-a făcut conform normelor actuale, fără însă a proceda la o uniformizare a lexicului scrierilor publicistice, fapt ce ar contraveni evoluției firești a limbii române, dar, în același timp, ar dăuna specificului de scriere și exprimare, diferențiat sau contradictoriu, al scriitorului, publicistului sau oratorului Octavian Goga.

Întrucât în aceste compartimente ale scrierilor lui Octavian Goga – Corespondență–Memorialistică–Publicistică – apar foarte multe personalități, reluate pe parcurs, pentru a nu încărca prea mult volumul la rubrica *Note*, prin repetare, vom alcătui un *Indice de nume* la sfârșitul volumului III, care va apărea anul viitor.

Temperamentul vulcanic, combativ al scriitorului și omului politic l-a aruncat în câmpul confruntărilor politice, în care nu a fost ocolit de acuze și aprecieri nedrepte, după cum, la rândul lui, nici Octavian Goga nu a cruțat de virulență multe personalități politice sau culturale din epocă – N. Iorga, Iuliu Maniu, I. Gh. Duca, Liviu Rebreanu, Ioan Slavici ș.a. –, ale căror merite și inevitabile slăbiciuni omenești, în general, și-au găsit o prezentare corespunzătoare într-o literatură de specialitate, în contemporaneitate sau ulterior, încât cititorul

are suficiente elemente de referință în măsura în care va simți utilitatea acestora la lecturarea articolelor scriitorului. Și de acest lucru trebuie să ținem seama în dimensionarea corespunzătoare a notelor explicative privind astfel de caracterizări, ca și a celor referitoare la concepția politică de ansamblu a lui O. Goga – concepție născută într-o provincie românească aflată sub dominație străină și dezvoltată într-un stat după desăvârșirea unității sale naționale*.

De asemenea și bibliografia volumelor II și III va cuprinde aproape toate textele publicate de Octavian Goga în presă și în volume sau rămase în manuscris.

ION DODU BĂLAN

* Vezi, pe larg: Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga – Viața și opera*, București, 1999.

I. POEZII

ÎN VOLUME

POEZII
(1905)

RUGĂCIUNE

Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În fața strălucirii tale.
În drum mi se desfac prăpăstii,
Și-n negură se-mbracă zarea,
Eu în genunchi spre tine caut:
Părinte,-orânduie-mi cărarea!

În pieptul zbuciumat de doruri
Eu simt ispitele cum sapă,
Cum vor să-mi tulbure izvorul
Din care sufletul s-adapă.
Din valul lumii lor mă smulge
Și cu povața ta-nțeleaptă,
În veci spre cei rămași în urmă,
Tu, Doamne, văzul meu îndreaptă.

Dezleagă minții mele taina
Și legea farmecelor firii,
Sădește-n brațul meu de-a pururi
Tăria urii și-a iubirii.
Dă-mi cântecul și dă-mi lumina
Și zvonul firii-ndrăgostite,

Dă-i raza soarelui de vară
Pleoapei mele ostenite.

Alungă patimile mele,
Pe veci strigarea lor o frânge,
Și de durerea altor inimi
Învață-mă pe mine-a plânge.
Nu rostul meu, de-a pururi pradă
Ursitei maștere și rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plângă-n lacrimile mele.

Dă-mi tot amarul, toată truda
Atâtor doruri fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și gem robiile de veacuri.
De mult gem umiliții-n umbră,
Cu umerii gârbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
În inimă tu mi-o coboară.

În suflet seamănă-mi furtună,
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate;
Și cum sub bolta lui aprinsă,
În smalț de fulgere albastre,
Încheagă-și glasul de aramă:
Cântarea pătimirii noastre.

PLUGARII

La voi aleargă totdeauna
Truditu-mi suflet să se-nchine;
Voi singuri străjuiți altarul
Nădejdii noastre de mai bine.
Al vostru-i plânsul strunei mele,
Creștini ce n-aveți sărbătoare,
Voi, cei mai buni copii ai firii,
Urziți din lacrimi și sudoare.

Cu mila-i nesfârșită, cerul
Clipirii voastre-nduioșate
I-a dat cea mai curată rază
Din sfânta lui seninătate.
El v-a dat suflet să tresară
Și inimă să se-nfioare,
De glasul frunzelor din codru,
De șopot tainic de izvoare.

În coapsa grăitoarei miriști
De vreme plugul vostru ară;
E primăvară pe câmpie,
Și-n ochiul vostru-i primăvară.
Blând tainele vi le desface

Din sânu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaște
Și toată frunza ei vă știe.

Purtați cu brațele-amândouă
A muncii rodnică povară
Subt strălucirea-nlăcrimată
A dimineților de vară.
Și nimeni truda nu v-alină,
Doar bunul cerului părinte,
De sus, pe frunte vă așază
Cununa razelor lui sfinte.

A voastră-i jalea cea mai mare,
A voastră-i truda cea mai sfântă,
Stăpânul vitreg vă lovește,
Când cerul binc-vă-cuvântă.
Dar dacă-n schimbul pânii voastre,
Piticul vă plătește fiere,
Îndurător v-ascultă Domnul
Și vă trimite mângâiere.

Când doarme plugul pe rotile,
În pacea serilor de toamnă,
La voi coboară Cosânzeana,
A visurilor noastre doamnă.
Vin crai cu argintate coifuri
Și-n aur zânele bălaie:
Atâta strălucire-ncape
În bietul bordeiaș de paie.

Frați buni ai frunzelor din codru,
Copii ai mândrei bolți albastre,

Sfințiți cu roua suferinții
Țărâna plaiurilor noastre!
Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru,-al tuturora.

A mea e lacrima ce-n tremur
Prin sita genelor se frânge,
Al meu e cântul ce-n pustie
Neputincioasa jale-și plânge.
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare.

NOI

La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătasă;
La noi atâția fluturi sunt,
Și-atâta jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece și flori
Și lacrimi multe, multe...

Pe boltă, sus, e mai aprins,
La noi, bătrânul soare,
De când pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desișuri,
Și jale duce Murășul,
Și duc tustrele Crișuri.

La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul,
Și-mbrățișându-și jalea plâng
Și tata, și feciorul.
Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora,

Căci cântecele noastre plâng
În ochii tuturora.

Și fluturii sunt mai sfioși
Când zboară-n zări albastre,
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codrii ce-nfrățiți cu noi
Își înfioară sânul
Spun că din lacrimi e-mpletit
Și Oltul, biet, bătrânul...

Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...
Din vremi uitate, de demult,
Gemând de grele patimi,
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi...

OLTUL

Mult iscusita vremii slovă
Nu spune clipa milostivă
Ce ne-a-nfrățit pe veci necazul
Și veselia deopotrivă...
Mărită fie dimineața
Ce-a săvârșit a noastră nuntă,
Bătrâne Olt! – cu buza arsă
Îți sărutăm unda căruntă.

În cetățuia ta de apă
Dorm cântecele noastre toate
Și fierbe tăinuita jale
A visurilor sfărâmate.
Tu împletești în curcubeie
Comoara lacrimilor noastre,
Și cel mai scump nisip tu-l duci
În valul Dunării albastre.

La sânul tău vin, în amurguri,
Sfioase, fetele fecioare,
Și dimineața vin neveste
Cu șorțul prins în cingătoare –
Și vin păstori cu gluga albă,

Din fluier povestindu-și dorul –
Și câte cântece și lacrimi
Nu duce valul, călătorul...

Drumeț, bătut de gânduri multe,
Ne lași atât de greu pe noi.
Îmbrățișându-ne câmpia,
Te uiți adesea înapoi.
Așa domol te poartă firea,
Căci duce unda-ți gânditoare:
Durerea unui neam ce-așteaptă
De mult o dreaptă sărbătoare.

Demult, în vremi mai mari la suflet,
Erai și tu haiduc, moșnege,
Când domni vicleni jurau pe spadă
Să sfarme sfânta noastră lege;
Tu, frate plânsetelor noastre
Și răzvrătirii noastre frate,
Urlai tăriilor amarul
Mâniei tale-nfricoșate.

Cum tresăreau încremenite,
În jocurile lor buiestre,
Oștiri cu coifuri de aramă
Și roibi cu aur pe căpestre
Când la strigarea ta de tată
Grăbeau din codri la poiene,
Strângând săcuri a subțioară,
Feciorii mândrei Cosânzene.

Zdrobită-n praf, murea arama,
Și codrul chiotea, viteazul;

Iar tu, frăține, mare meșter,
Biruitor frângeai zăgazul
Și,-mbujorându-te la față,
Treceai prin văile afunde,
Încovoindu-ți îndărătnic
Mărețul tău grumaz de unde.

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-am îngropat văleatul...
Neputincios pari și tu astăzi –
Te-a-ncins cu lanțuri împăratul.
Ca unda ta strivită, gemem
Și noi, tovarășii tăi buni,
Dar de ne-om prăpădi cu toții,
Tu, Oltule, să ne răzbuni!

Să verși păgân potop de apă
Pe șesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Înstrăinatul nost' tezaur;
Țărâna trupurilor noastre
S-o scurmi de unde ne-ngropară
Și să-ți aduni apele toate –
Să ne mutăm în altă țară!

CASA NOASTRĂ

Trei pruni frățini, ce stau să moară
Își tremur' creasta lor bolnavă,
Un vânt le-a spânzurat de vârfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta crește prin ogradă,
Și polomida-i leagă snopii...
– Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii!...

De pe pereții-ngălbeniți
Se dezlipește-n pături varul,
Și pragului îmbătrânit
Începe-a-i putrezi stejarul;
Iar dacă razele de soare
Printre șindile facu-și cale,
Văd sporul pânzei de păianjen
Și-nfiorate mor de jale.

Cum dorm acum de mult pierdute
Sub vreascurile stinse-a vetrii
Poveștile-nșirate seara
De-atâtea cuscre și cumetri;
Cum tremură cenușa aspră,

Ce-nfiorați îmi par cărbunii;
De vraja care-o mai păstrară
Din câte povesteau străbunii...

Înfipt în meșter-grindă, iată-l,
Răvașul turmelor de oi;
Șireagul lui de crestături
Se uit-atât de trist la noi.
Îmi duce mintea-n alte vremi
Cu slova-i binecuvântată –
În pragul zilelor demult
Parcă te văd pe tine, tată.

Și parc-aud pocnet de bici
Și glas stăruitor de slugă –
Răsare mama-n colțul șurii,
Așază-ncet merindea-n glugă...
Înduioșată, mă sărută
Pe părul meu bălan, pe gură:
„Zi *Tatăl nostru* seara, dragă,
Și să te porți la-nvățătură!"...

Și uite-mi trec pe dinainte
În rânduri-rânduri toate cele:
Orașul înnegrit de fumuri
Și toate plânsetele mele.
Cum m-am făcut apoi cuminte
Cu vremea ce înainta,
Și m-am trezit pe nesimțite
Că-mi zice satul: „Dumneata..."

Și câtor strigături la joc
Țineam cu glasul meu ison,

De câte ori am spus povestea
Lui Alexandru Machidon.
Și ca un cântec, cum s-a stins
Frumoasa mea copilărie –
Și dragostea de două veri
Cu fata popii Irimie...

Cu valul vremilor ce curg
Atâtea cântece s-au dus,
Și valul vremilor ce curg
Atâtea cântece-a răpus...
Eu vă sărut, părești străbuni,
Pe varul alb, scobit de ploaie...
.....
De ce-ți ștergi ochii cu cămașa –
Ori plângi, vecine Niculaie?...

APOSTOLUL

Ca o vecernie domoală
Se stinge zvonul din dumbravă,
Pleoapa soarele-și închide
Sus, pe-o căpiță de otavă.
Norodul a cuprins podmolul
Lângă frăgarul din uliță –
De cârjă sprijinit răsare
Bătrânul preot la portiță.

Moșneag albit de zile negre,
Așa îl pomenise satul,
Pe pieptărelul lui de lână
Purtând un ban de la-mpăratul.
Domol, în mijloc se așază,
Și sprijinind încet toiagul,
Clipind din genele cărunte,
Începe-a povesti moșneagul.

Întreg poporul ia aminte,
Ascultă jalnica poveste,
Și fusul se oprește-n mâna
Înduioșatelor neveste.
Moșnegii toți fărâmă lacrimi

Cu genele tremurătoare,
Aprinși, feciorii strâng prăseaua
Cuțitului din cingătoare.

Atâtea patimi plâng în glasul
Cuvântătorului părinte,
Și-atâta dor aprind în inimi
De clipa răzbunării sfinte.
Bătrânul mag înalță fruntea,
Ce sfânt e graiul gurii sale:
Din el va lumina norocul
Acestui neam sfârșit de jale!

Același dor tresare-n piepturi
Când glasul strigător răsună,
Și gemăt înfioară firea
Prelung și greu, ca o furtună.
Frăgarul își îndoaie coapsa,
Iar de prin văi purcede vântul,
Prin largul albelor văzduhuri,
Să ducă cerului cuvântul.

Din cetățuia strălucirii
Coboară razele de lună,
Pe-argintul frunții lui boltite
Din aur împletesc cunună.
Cuvine-se hirotonirea
Cu harul cerurilor tie,
Drept-vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie!

DASCĂLUL

Moșneag senin, cu tâmpla ta curată
O cer pe veci nădejdii mele pază.
Din soarele copilăriei mele
Pe fruntea ta mai licărește-o rază.
În suflet simt cum negura se sfarmă
Și se-mpletește albă dimineață
Când ochiul tău în inimă-mi coboară,
Topind încet cetatea ei de gheață.

Azi, ca un sfânt dintr-o icoană veche,
Blând îmi răsai cu fața ta blajină,
Cu zâmbet bun, cu ochi cuminți și limpezi,
Strălucitori de lacrimi și lumină.
Cu tine-aduci atâtea nestemate
Din îngropatul vremilor tezaur,
Și amintirea-n țara ei mă poartă,
Cu pas încet, în carul ei de aur...

Mă văd în pragul zilelor mai bune...
O casă-n deal, cu strașine plecate,
Unde-asculta de sfaturile tale
Atâta râs și-atâta sănătate.

În frunte, tu păreai un mag din basme
Când soarele, trecând peste fântână,
Blând pătrundea prin strașina de paie
Și lumină bucoavna ta bătrână.

A fost demult. – O rază care luptă
Zadarnic cu câmpiile de gheață.
Vezi, astăzi valul altei vieți mă poartă
Și-nțelepciunea altei lumi mă-nvață.
Dar sufletul și-acum își are cuibul
Acolo sus, în satul de sub munte,
Unde și azi zâmbește, împăcată,
Curata cinste-a pletelor cărunte.

Bucoavna ta, subt pragul de pe grindă,
Își hodinește-nvățătura moartă,
Dar glasul tău și azi, la zi de praznic,
Toată povara greului o poartă.
Pierdut ascult troparul tău din strană
Și tainică și sfântă-mi pare clipa,
Pare că duhul altei lumi m-atinge,
În zbor domol, pe frunte cu aripa.

Căci simt plutind prin fumul de tămâie
Sfințenia cântării preacurate,
Ce-a rumenit o lume cu senina
Cucernicie-a vremilor uitate.
Și-n ochii tăi văd strălucind scânteia
Din focul mare-al dragostei de lege,
Ce prin potopul veacurilor negre
Ne-a luminat cărările pribege.

DĂSCĂLIȚA

Când, tremurându-și jalea și sfiala,
Un cânt pribeag îmbrățișează firea,
Și-un trandafir crescut în umbră moare,
Și soare nu-i să-i plângă risipirea,
Eu plâng atunci, căci tu-mi răsai în zare,
A vremii noastre dreaptă mucenită,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.

Ca strălucirea ochilor tăi limpezi,
Poveste nu-i mai jalnic povestită,
Tu ești din leagăn soră cu sfiala,
Pe buza ta n-a tremurat ispită.
Cununa ta de zile și de visuri
Au împletit-o rele ursitoare,
Ca fruntea ta nu-i frunte de zăpadă,
Și mână nu-i atâtea știutoare.

Moșnegi, ceteți ai cărților din strană,
Din graiul tău culeg învățătură,
E scrisă parcă-n zâmbetele tale
Seninătatea slovei din scriptură.

În barba lor, căruntă ca amurgul,
Ei strâng prinosul lacrimilor sfinte,
Căci văd aievea întrupat ceaslovul
În vorba ta domoală și cuminte.

La tine vin nevestele să-și plângă
Feciorii duși în slujbă la-mpăratul,
Și tu ascunzi o lacrimă-ntre slove,
În alte țări când le trimiți oftatul...
Și fete vin, să le-nflorești altița,
La pragul tău e plină ulicioara,
Și fetele își șopotesc în taină:
„Ce mâni frumoase are domnișoara!"

...Așa, grijind copiii altor mame,
Te stingi zâmbind în calea ta, fecioară,
Iar căpătâiul somnului tău vitreg
De-un vis deșert zadarnic se-nfioară.
Tu parc-auzi cum picură la geamuri
Un ciripit de pui de rândunică
Și-un gând răzleț îți înfierbântă tâmpla,
Cu tine-adoarme-o dulce, sfântă frică.

Sfios, amurgul toamnei mohorâte
Își mișcă-ncet podoaba lui bolnavă,
Ca din cădelnițe fumul de tămâie,
Prelung se zbate frunza din dumbravă.
Tu stai în prag, și din frăgar o frunză
La sânul tău s-a coborât să moară,
Iar vântul spune crengilor plecate
Povestea ta, frumoasă domnișoară...

BĂTRÂNI

De ce m-ați dus de lângă voi,
De ce m-ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior de plug,
Să fi rămas la coasă.

Atunci eu nu mai rătăceam
Pe-atâtea căi răzlețe,
Și-aveați și voi în curte-acum
Un stâlp la bătrânețe.

M-aș fi-nsurat când isprăveam
Cu slujba la-mpăratul,
Mi-ar fi azi casa-n rând cu toți...
Cum m-ar cinsti azi satul...

Câți ai avea azi dumneata
Nepoți, să-ți zică: „Moșu..."
Le-ai spune spuză de povești...
Cu Împăratu Roșu...
.....
Așa... vă treceți, bieți bătrâni,
Cu rugi la Preacurata,
Și plânge mama pe ceaslov,
Și-n barbă plânge tata...

REÎNTORS

Stăpâne codru, crai bătrân:
Mai ții-le tu minte, oare?...
La umbra unui fir de nalbă
Plângea o floare de cicoare,
Și-un firicel de izmă-creață
Se săruta atunci cu Oltul...
Atunci m-am dus în lume eu,
Feciorul lui Iosif preotul!

Părinte-al meu din vremi demult,
Era și-o casă la răscruci...
Era a noastră... Nu știu, tu
Aminte dacă-ți mai aduci?...
Că matca Oltului bătea
La colțul casei într-un soc,
Și-n Olt se oglindeau, din geam,
Trei rădăcini de busuioc...

Când mi-am luat într-un amurg
De frunza ta bunul rămas,
Era și tata... Știi-l tu?...
Și mama sta sfârșită-n glas...

Și hâtrul dascălu Ilie,
Cel înțelept, glumeț și schiop,
La vatră răzimat spunea
O pilduire din Isop...

Bătrâne codru! Eu m-am dus,
Răpus de-un gând nebun, pesemne,
Uitat-am pilda lui Isop,
Vârtejului să nu mă-ndemne...
Dar ostenit odat' privind
La zarea cerului albastră,
Am plâns, și gândul m-a bătut
Să mă întorc la casa noastră!...

...Și m-am întors, stăpâne-al meu!...
Dar casa noastră nu mai este...
Azi, rogu-te, să-mi spui din frunză
Îndurerata ei poveste!
Că dascălu Ilie-i mort...
Cum s-a schimbat de-atuncea satul...
Și Oltului i-a mutat matca
Poruncă de la împăratul...

Cinstite crai! A fost demult
Că s-a schimbat atât de-atunci:
Seninul razelor de soare
Și fața florilor din lunci...
Și-n valul vremilor s-a dus
A vieții mele dimineață,
Cum s-o fi dus demult pe Olt
Cel firicel de izmă-creață...

Zadarnic cat stolul de visuri
Ce printre paltini se pierdură

Și dorurile mele scrise
Pe fața foilor de mură...
Și toate râsetele mele
Din alunișul din zăvoi,
Și plânsul meu de-odinioară...
Ne-aveam atât de bine noi...

Azi, lasă-ți freamătul să-mi pară
Un mulcom zvon de patrafire,
Ce blând asupra mea-și pogoară
Duioasa lor hirotonire...
Și spune-i vântului să tacă
Când va porni de-aici la plai:
Că răposatul n-a fost vrednic
De poala ta, bătrâne crai!

DEPARTE

Vezi luna-n cingătoarea
Aprinsei bolți albastre,
Argintul ei tivește
Și pragul casei noastre.

Și uite,-n clipa asta
Eu nu știu ce mă-ndeamnă
Să simt întreg amarul
Acestei nopți de toamnă.

Dar parcă plâng copacii
Din frunzele lor moarte,
Și parc-aud un cântec
Cum tremură departe.

Aievea simt în suflet
Cum jalea lui m-apasă –
Aș vrea să fiu acuma
În sat la noi, acasă.

S-ascult cântarea blândă
Cum picură domoală,
Și capul greu de gânduri
Să-l culc la mama-n poală.

Ea, biata, să-mi sărute
Șuvițele pe frunte,
Norocul să mi-l vadă
În firele cărunte.

Încetișor la sânu-i
Obrajii să-mi îngroape,
Și lacrima nădejdii
Să-i tremure-n pleoape.

Și lacrima nădejdii
Pe fruntea mea să cadă:
Un picur de văpaie
Pe-un bulgăr de zăpadă.

DORINȚA

Departe-aș vrea de-aici să vii,
În alte lumi senine,
În dimineața de Florii
Să mă cunun cu tine.

Să ne-așezăm în sat la noi,
S-avem în deal o casă,
Să fiu cel mai cuminte-n sat,
Și tu, cea mai frumoasă.

Să vie și mama la noi,
Că-i necăjită tare,
Să aibă tihn-un an ori doi.
Ori cât pământ mai are.

Acolo să trăim în munți
De cât trai avem parte,
Sătenii seara să-i adun
Și să le spun din carte:

Că sunt din neam împărătesc,
Din țară-ndepărtată,
Că tot pământul rotogol
Era al lor odată...

Și că azi oamenii-nvățați
Așteaptă să se nască
Un tânăr crai coborâtor
Din legea românească.

Copiii noștri să-i înveți
Tu: *Crezul... Născătoarea...*
S-ajung să-i văd cântând pe toți
În strană, sărbătoarea.

Atunce, împăcat cu rostul
Acestei lumi deșerte,
Să mor, să-mi zică satu-ntreg
Un: „Dumnezeu să-l ierte!"

Iar popii nostru-ntâmplător
Vreun oaspe-atunci să-i vie:
„Pe cine-ngropi, părinte, azi?"
„Pe-un om de omenie!..."

ZADARNIC

Noroc, logofeți de-acum zece ani!
Primiți-mă, rogu-vă, iarăș,
Și gândului vostru mă faceți părtaș,
Și glumelor voastre, tovarăș.

Departe-am fost eu, copii, la oraș,
Și legea pe-acolo nu-i bună,
Cârciumarii te mint și lăutarii nu știu
Aievea ce-i graiul din strună.

De-aceea mă-ntorc să mai joc înc-o dat'
Senina și vesela horă,
Cumătră cu sufletul vostru curat,
Cu biata mea inimă, soră.

Așa! Să le văd închegându-se-n lanț
Vânjoasele brațe rotunde,
Și tropotul vostru din greu apăsat
Tărâmul să stea să-l scufunde.

Așa! M-așteptați, vin și eu cu voi,
Cămașa răsfrâng-o de mâneci,
Să-ncepem alaiul, vrăjmașul alai,
De praznicul sfintei Dumineci.

Un pas înainte și doi înapoi,
La dreapta, la stânga,-nainte...
...Un pas.....
.....

Lăsați-mă! – Mă duc. Cetesc
În ochii voștri,-ai tuturora:
Nu e de rândul cetei noastre
Cine-a uitat să joace hora.

DE-O SĂ MOR

De-oi muri la primăvară,
Să mă plângeți tu și mama;
Amândouă să mă plângeți
Și să vă cerniți năframa.

Nimeni altul nu jelească
Răposata voastră fală,
Și vă rog, cu îngroparea
Nu vă faceți cheltuiala...

Să-l chemați pe popa Naie
Să-mi citească din scriptură,
Și să spună cuvântare,
C-am fost om cu-nvățătură.

Dar că m-am născut, pesemne,
Într-o zodie ciudată,
De m-a bătut nenorocul
De pe lumea asta toată.

Are să-ntristeze satul
Rostul meu atât de jelnic,
I-or cădea și popii Naie
Lacrimi multe-n molitfelnic.

Voi să-i dați lui popa Naie
Liturghii o lună-ntreagă,
Că-i sărac și popa Naie
Și n-are bucate, dragă.

ÎN CODRU

Când rătăcind, bătrâne codru,
Ajung la sânul tău de tată,
La poarta-mpărăției tale
Plec fruntea mea înfierbântată.
Eu simt că-n lung șirag de lacrimi
Se sfarm-al genei mele tremur,
Și ca un făcător de rele
La poarta ta eu mă cutremur.

Curat e duhul lumii tale,
Căci Dumnezeu cel sfânt și mare
Subt bolta ta înrourată
Își ține mândra sărbătoare.
Tu-l prăznuiești cu glas de clopot
Și cu răsunet de chimvale
Pe cel ce-atâtea înțelesuri
Gătit-a strălucirii tale.

Amurgul învestmână-n umbre
Smerita frunzei frământare,
Și pare tânguiosul freamăt
Un glas cucernic de tropare.

Nu-i jalea pătimirii tale
Tremurătoarea ta plânsoare,
Ci-i cântecul de-ngropăciune
Al doinei noastre, care moare.

Departe s-a aprins un fulger,
Lovind în creasta ta năprasnic,
Și-n tot hotarul tău mânia
Și-a început păgânul praznic.
E-al răzvrătirii noastre tunet,
Și-n neagra ta cutremurare,
Atâtea veacuri umilite
Își gem strivita răzbunare.

Iar dacă printre paltini luna
Își frânge razele curate,
Vărsând sfiala ei gălbuie
Pe frunzele înfiorate,
În picătura de lumină,
Din geana zorilor albastre,
Eu văd cum tremură și-nvie
Nădejdea visurilor noastre.

S-ar oțeli piticul suflet
Atunci când mila ta,-mpărate,
Mi-ar lumina o clipă taina
Măririi tale-nfricoșate...
Pe strunele neputincioase
S-ar zămisli cântarea sfântă,
Dând înțeles vieții mele,
Și morții ferecându-i tântă!

DIMINEAȚA

Cu grele răsuflete apele dorm,
Pe lanuri dorm spicele grele,
Asupra pădurii veghează de sus
Cetatea eternelor stele.
Luceafărul bolnav în lumea de-nghеț
Clipește din gene molatic,
Când dorul pribeag, de pe-o creastă de ulm,
Și-l geme porumbul sălbatic...

În geamăt se-nalță durerea la cer,
Câmpii de lumini să-nfioare,
Luceafărul simte văpaia arzând
Și tremură, bietul, și moare.
Cu ochii plânși, stelele toate se duc
Pe patul de nori să se culce;
Din dragostea stinsă în neguri de zări
Lin picură liniștea dulce.

În taina tăcerii pornește-se vânt
Să mângâie trestia-n vale,
Pe-ascuns o sărută, dar dragostea lui
O văd licuricii din cale.

Și-o spun licuricii la frunze de soc,
Și socul pădurii o spune
Și frunzele toate grăbite tresar
Și-ncepe pădurea să sune.

Se duce iar vântul, pribeagul drumeț,
Sfios fâlfâind din aripă,
Din doru-i aprins și în veci călător
O doină domol se-nfiripă.
Și doina o cântă alunii din crâng
Și-o tremură-n murmur izvorul,
Și doina trezește și turma din deal,
Și turma trezește păstorul.

Din funduri de peșteri vin umbre șirag
S-asculte amarul cântării,
De patima doinei și umbrele mor,
Cu lacrimi plâng genele zării.
Și doina se zbate, și frunzele plâng,
Și codrul prelung se-nfioară,
Când, iată, prin neguri cu sârg străbătând
O rază solie coboară:

Deschideți larg poarta, căruntilor brazi,
Să vie-mpăratul măririi,
Să mângâie jalea nestinsului dor,
Să-mpace durerile firii...

PE ÎNSERATE

Mireasa ceriului albastru
Își împânzește-n ape chipul,
De vraja ei tresare unda
Și-nfiorează-se nisipul.

S-așternbobițele de rouă
Pe-ntinsul luncii patrafir:
Din mâna ceriului, părinte,
Se cerne preacuratul mir...

În mulcom zvon se-mbrățișează
Cu apa trestia bolnavă –
Doi licurici și-aprind sfiala
În adăpostul de otavă.

S-aude toaca cum, grăbită,
În fag o bate-o gheunoaie –
Se odihnesc pe iarbă mieii,
Și zurgălăii de cioaie.

Domol purcede glas de schijă
De la clopotnița din deal,
Să povestească lumii jalea
Înstrăinatului Ardeal.

DE LA NOI

Cu fruntea-n țărână, plângând azi ne vezi,
Din slavă, cerescule soare;
Rugămu-ne ție, azi sufletul nostru
Tu lasă-l departe să zboare.
Trimite și vântul, pribeagul drumeț,
El, crainicul bolții albastre,
Să ducă departe, pe aripa lui,
Cuvântul strigărilor noastre.

Acolo, departe, spre soare-răsare,
În freamăt de foi din dumbravă,
Pe veci cetluite în marmură rece,
Dorm clipele noastre de slavă.
Voi sunteți acolo, viteji pârcălabi,
Și voi, preacinstiților vornici,
Statornici în cinstea de lege și țară,
În focul credinței statornici.

Acolo dormi și tu, arhanghel bătrân,
Tu, Ștefane, sfânt voievoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sânge dușman de noroade.

De sfânta ta dreaptă, de spada ta sfântă
Spun toate poveștile slovei,
Să nu se înfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...

Azi mașteră-i vremea... Acum văduvite
Zac sfintele tale oțele,
Și luna, când trece, de milă tresare,
Căci vede rugina pe ele.
Amarnic ne poartă pe strâmbe cărări
Vicleana și vitrega soarte,
Mărit voievoade, în țara ta azi
Și vise și fulgere-s moarte...

Noi suntem drumeții piticelor vremi,
Pitici în putință și vrere,
Copii fără sprijin, ne scurgem viața
Din dor și din nemângâiere.
A noastră moșie, frumoasă nespus,
Grumazul și-a-ntins spre pierzare,
Căci brațele noastre azi spadă nu strâng,
Și steag țara noastră nu are...

Măria-ta! Suntem bătuți de nevoi,
La noi în zadar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul le fură belșugul.
Am vrea să purcedem cu jertfele laudei,
Dar n-avem nimica la casă...
Măria-ta! Toate străinii le duc,
Și numai cu lacrimi ne lasă...

Dar spunem cu toții nevestelor noastre
Să plângă cu lacrimi de jale,

Potopul să treacă și plaiuri și munte,
Să spele oțelele tale.
Atunci, când în soare din nou străluci-vor,
De sus, din a ta-mpărăție,
Crai tânăr, crai mândru, crai nou să le-ncingă,
Trimite, rugămu-ne ție!

CÂNTĂREȚILOR DE LA ORAȘ

Voi n-aveți flori, nici cântece, nici fluturi,
Căci soarele în țara voastră moare;
Voi în zadar cerșiți acolo-n umbră
Din cerul sfânt o rază să coboare.
E frig la voi, și-i moartă strălucirea
Cetăților cu turnul de aramă,
Bieți cântăreți cu aripele frânte,
În alte zări cuvântul meu vă cheamă...

Veniți, veniți să-ngenunchem cu toții:
Pământul negru-i vechiul nostru tată;
La sânul lui să râdem și să plângem,
Cu sufletul și inima curată.
Să fim copiii iscusiți ai firii,
Să învățăm din sfânta ei cântare,
Să furișăm în mintea noastră picuri
Din înțeleapta firii îndrumare.

Veniți, veniți în ceasul dimineții,
Când, subt clipirea bolții-mbujorate,
Sărbătorește-al învierii praznic
Biserica de frunze-nrourate.

Când umbre mor și scapără lumina
Din negură zburând biruitoare,
Veniți, veniți, să cad-asupra noastră
Hirotonirea razelor de soare.

Să ne-nfrățim cu zvonul și viața
Ce saltă-n zori când se pornește plugul,
S-adăpostim în suflete mândria
Livezilor ce-și mlădie belșugul.
Iar când amurgu-n haina lui cernită
Cărunții brazi începe să-nvestmânte,
Noi să privim luceafărul din zare,
Și-atunci să zicem strunelor să cânte...

Din freamătul dumbrăvii-nlăcrimate,
Din argintatul tort al lunii pline,
Din șopotul izvoarelor de munte
Să împletim noi cântece senine.
Iar trăsnetul, ce înfioară bolta
Când fulgere potrivnice se-ncaier',
Și mugetul înfricoșat al apei
Să ferece al strunei noastre vaier.

Să piară umbra zidurilor negre,
Ce-ntunecă o melodie sfântă,
Curatul chip al farmecelor firii
Să scânteie când glasul nost' cuvântă.
Căci dumnezeul neamurilor toate,
Sub strălucirea mândrei bolți albastre,
În codrii verzi și-n negrele ogoare
A semănat nădejdea vieții noastre...

SARA

Bolta și-a cernit năframa
Ca o mamă întristată,
Floarea-soarelui pe câmpuri
Pleacă fruntea-ngândurată.

Zarea-și picură argintul
Pe ovezele de aur,
Ostenit, din aripi bate,
Ca un vis pribeag, un graur.

Codrul cântăreții-și culcă,
Doarme trestia bolnavă,
Dorm doi pui de nevăstuică
Sub o brazdă de otavă.

S-a oprit trudita moară,
Doarme apa la irugă,
Răzimat pe coate-adoarme
Un cioban întins pe glugă.

Doarme cerul și pământul
Într-o dulce-mbrățișare...
Doar izvorul mai tresaltă
Ca un sân de fată mare.

LĂUTARUL

Dezgroapă, moșnege, cu mâinile-n tremur,
Comoara ta veche de jale...
Tu porți ferecate durerile noastre
În vaierul strunelor tale.
În ele-mpletit-au străbunii cucernici
Credința visării deșarte,
Și-n graiul lor plânge și n-are repaos
Amarul nădejdilor moarte.

Se-ndoaie, se-ntinde și tremură arcul,
Și lemnul prelung se-nfioară
Când două mărgele, ca mirul de limpezi,
Din gene se scurg pe vioară.
...Ne cântă bătrânul... – Cărunta pleoapă
O vezi cum povara-și frământă...
Cum mâna lui cade... I-alunecă arcul...
– Mai cântă, lăutare, mai cântă!...

S-a stinge și roua pleoapelor noastre,
Și ochii lumina și-or frânge,
Ci strâns cetluită de marmura vremii
Cântarea ta vecinic va plânge.

Pe aripi de vânturi trăi-va pribeagă
Oftarea ta sfântă, moșnege,
De jalea-i răzleață va plânge amurgul
Și plânge-vor frații de-o lege.

Vor geme pe plaiuri izvoarele-n noapte
Și-neet, grăitoarele unde
Bătrânilor codri și-or spune mustrarea,
Iar codrii cu glas vor răspunde...
Pe rând vor începe să freamăte brazii,
Gătindu-și cetatea măiastră,
Și focuri pe creste pe rând rumeni-vor
A bolții năframă albastră...

Când soarele mândru din nori va purcede
Văzduhul senin să-ntretaie,
Aprinsă scânteia ascunselor doruri
Va arde cu munți de văpaie.
Un vifor năprasnic, cu brațe de flăcări,
Topi-va în goana lui cruntă,
Din jalea pribeagă a strunelor tale
Măreață cântare de nuntă!

A MURIT...

De-o zi-ntreagă plâng alături biata Mura cu fecioru.
În bordei, pe masa-ntinsă, doarme astăzi Laie Chioru.

De-nvălire o vecină s-a-ndurat cu două straie,
Și drept pernă, o desagă a umplut Mura cu paie.

L-a legat pe sub bărbie cu năframă de mătasă,
O scumpete pusă-n ladă de pe când era mireasă.

Busuioc și izmă-creață a adus cumătra dar,
Iar pe buzele-nnegrite a pus Mura un creițar.

Într-un ciob zăcuse banul, în firidă, la o parte,
Nu mai umblă azi, și Mura de păcat se teme foarte...

Între foi de nuc, alături, lângă fruntea lui de ceară,
Ostenit se-ntinde arcul pe grumazul de vioară.

Doi cărbuni sfiala-și scapăt', adormind sub pirostrii,
Întunerecul coboară prin ferestrele pustii...

Mura stă pe fața vetrii și-i cad lacrimi în cenușe...
Leneș scârțâie țâțâna ruginită de la ușe.

Se iveşte-n prag copila judelui Zăbun, cea mare,
Şi din mâneca cămăşii scoate-ncet o lumânare.

Cruce-şi face – o aprinde... Tremurând, para gălbuie
Nu se-ndeamnă de sfială, cât pe-aci era s-apuie...

– Nu mai plânge, Mură, leică, zice fata lăcrămând.
Mura stă cu faţa stinsă şi răzleţ o paşte-un gând:

Ce viaţă fără milă... Lângă mort, la căpătâi,
I-a fost dat să ardă-n casă lumânarea cea dintâi...

LA GROAPA LUI LAIE

Am venit să-ţi spun o vorbă
Azi, când pleci în ţări mai bune
Niculaie, Laie Chioru,
Cântăreţ din patru strune;

Du-l cu tine meşteşugul
Care ne-ntărea soboru:
Meştere a nouă sate,
Lăutare, Laie Chioru!

Unde norii-şi ţin popasul
În lăcaş de mărgărint,
Şade Domnul cu Sâmpetru
La o masă de argint.

Tu să-ţi pleci uşor genunchii
Şi uşor să-ţi pleci grumazul,
Şi pe umerii vioarei
Să-ţi apeşi domol obrazul.

Şi să cânţi un cântec, Laie,
Cum se cântă-n sat la noi,
Când se tânguie ciobanul
După turma lui de oi.

Povesti-va atunci struna
Înălțimilor albastre
Vremea lungă câtă jale
Scris-a-n sufletele noastre.

S-ar întuneca pământul,
C-ar veni, veni, țigane,
Toate stelele s-asculte
Glasul strunei năzdrăvane.

Blând zâmbire-ar Milostivul...
Iar din geana lui de-argint
Lacrim-ar cădea-n adâncul
Norilor de mărgărint.

Ni s-ar stinge-atunci necazul
Ce de mult ne petrecea:
Între stelele de pază
Am avea și noi o stea!

CÂNTECE

I

Sus la cârciumă-n Dealu-Mare
De trei zile țin soboru...
De trei zile beau și-mi zice
Din lăută Laie Chioru!

De trei zile, măi copile!
Doru-i greu și jalea-i multă.
Și tot zice, să le-aline,
Laie Chioru din lăută.

Zi, măi Laie, înc-un cântec
De-o cămașă cu altiță
Și de-un drac cu ochii vineți,
De-o Aniță-cârcimăriță.

C-a trecut și postul mare,
Și moșia mi-e arată,
Și crâșmaru-i dus la târguri...
Foaie verde, foaie lată!

Zi, măi Laie, de-o bălaie
Cu trupșor subțire, nalt...

Tu c-un ochi nu vezi, țigane,
Să-l închizi și celălalt!...

II

Măi crâșmare Niculaie,
Ce mai zici de lumea asta?
Dumnezeu să-ți ție vinul,
Și norocul, și nevasta!

Cum mai umblă târgurile?
Băutura-i acră, vere,
Dar ți-e harnică nevasta,
Arz-o focul de muiere!

Bea și tu cu mine astăzi,
Că eu beau să-mi stâmpăr doru,
Parcă-i alta lumea asta
Când ne zice Laie Chioru.

Laie Chioru – bată-l Domnu –
El nu vede toate cele;
Știe două din lăută:
Una-i dor, și una-i jele.

Când de dor ne zice Laie,
Tremură cupa pe masă;
Când de jale cântă Laie,
Zboară cupa pe fereastră.

Și-aș aprinde-atuncea satul...
Să-l văd pară, vâlvătaie...
Ochii vineți foc să-i arză...
Măi crâșmare Niculaie!

III

Bea și dumneata, părinte,
Dumnezeu să-ți ție darul,
Să mai poți ceti psaltirea
Și să poți goli paharul.

Că noi bem de patru zile
Cu crâșmarul, umfle-l zmeii,
Bem, părinte, ca la nunta
De la Cana Galileii.

Ce-ar mai fi de lumea asta
– Zice-alaltăieri vecinul –
Ca la nunta de la Cana,
De-am găti din apă vinul?

N-ar fi bine, măi vecine!
N-ar fi crâșme-atunci deloc,
Și crâșmarul Niculaie
Nu s-ar duce-n iarmaroc...

N-ar mai fi nici Laie Chioru,
Ție-l paza Maicii sfinte,
Nici Anița-cârcimărița,
Și ne-am prăpădi, părinte!...

IV

Lună, lună, stea vicleană,
Neam de fire de vădană,
De ce dorurile mele
Spusu-le-ai la stele?

Stelele, sus, călătoare,
Fete mari, clevetitoare,
Mi-au dus vântului oftatul
Și mă știe satul.

V

Dorurile mele
N-au întruchipare,
Dorurile mele-s
Frunze pe cărare...
Spulberate și strivite frunze pe cărare.

În zadar le caut
Visurile mele,
Strălucită salbă,
Salbă de mărgele...
Minunată și pierdută salbă de mărgele.

Tot ce-mi țese noaptea,
Zorile-mi destramă,
Mi s-a dus norocul...
Nu-l mai plânge, mamă...
La icoana Preacuratei, nu-l mai plânge, mamă.

VI

Fată mare, fată mare,
Călătoare printre stele,
Vin la tine-n miez de noapte
Toate visurile mele.

La fereastra ta, șirete,
Bat din aripi de mătasă,

Fată mare, fată mare,
Lasă-le să vie-n casă.

Tremurând să treacă geamul,
Să se-nșiruie mărunte
Pe șuvița de pe tâmplă,
Pe șuvița de pe frunte.

Fată mare,-n zorii zilei
Te-a vedea seninul soare
Strălucind cu o cunună
De albe mărgăritare.

PRIBEAG

Plânge-o mierlă-ntr-o răchită
La răscruci în Dealu-Mare...
Suie-n pas domol răzorul
Un voinic pe murg călare...

Jos, în smalț de soare-apune,
Turla satului străluce;
Sapă murgul și nechează
Și-nspre vale vrea s-apuce...

Se înalță-n șea voinicul,
Vede-o casă-ntre poiene,
Și cu mâneca cămășii
Zvânt-o lacrimă din gene...

Într-o clipă strânge frâul
Și-l îndeamnă-n altă parte,
Dârz pleoapele-și închide...
„Du-mă, murgule, departe!...“

Sfărmând zgheabul cu potcoava
Drumului s-așterne murgul –
Peste plopi cu frunza rară
Cade-nlăcrimat amurgul...

PACE

Luna-și picură argintul,
Tremurându-l pe fereastră;
Vede-atâta împăcare
Străjuind căsuța noastră.

Lângă pat, zâmbind, stă mama,
Adormindu-și copilașii,
Cămășuță cu mătasă
Le-a cusut mâna nănașii.

Numai moșul povestește,
Așezat pe fața vetrii –
Dumiriți de-o pildă veche,
Îl ascultă doi cumetri.

Dar auzi! Cățelul latră,
S-aud șopote-n ogradă
Și s-aude, subt opincă,
Scârțâitul de zăpadă.

S-a curmat deodat' povestea
Și-i tăcere mută-n casă –
Osteniți dorm ochelarii
Pe ceaslovul de pe masă.

Licărind o raz-atinge
Geamul ușii de la tindă,
De trei glasuri legănată,
Se-nfiripă o colindă...

De subt țol ridică fruntea
Două fețe bucălaie...
Blând zâmbește din icoană
Cuviosul Niculaie...

CADE-O LACRIMĂ

După plopi cu frunza rară
Își desface luna sânul,
Vede-arama numărându-și
Barbă-Putredă, jupânul.

În ajun de miez de noapte
Tremură de chiot hanul,
Din ungherul unei laviți
Cântă lepure, țiganul.

O păreche râde-n umbra
Nucului de la portiță:
Stă pe gât cu-o văduvioară
Pristăvelul Niculiță.

Și se bucură tot satul,
Vin feciori din cătănie,
Sprinten târlăie tilinca,
Și-i atâta veselie...

Doar la geam stă singurică
Fata jidovului, Ida,
Cu ochi verzi ca leușteanul,
Cu păr roș ca cărămida.

Cade-o lacrimă din ochi-i,
Leneș prelingând fereastra...
Suflet obidit și singur,
Ce mai cauți pe lumea asta?...

SINGUR

Bolnăvit de doruri multe,
Moare-n geam azi busuiocul.
Ni s-a dus în altă țară
Amândurora norocul.

Și grădina mi-e pustie,
Lăcrămând se stinge macul,
Văduvit de fluturi galbeni
Și de mâna ta, săracul.

Purtători senini de grijă,
Unde sunteți, ochi căprui?
Neplivită-i buruiana
Celor patru cărărui.

PĂRĂSIȚI

Stinsă-i para lumânării
De pe lespedea de piatră,
Și bătrânii, bieți, alături
Tot mai stau, uitați, la vatră.

Luna trece șura popii,
Luminând în drum pridvorul –
Pipa moșului nu arde,
Baba și-a uitat fuiorul.

Doar târziu, când prind mai aprig
În vecini să latre câinii,
Ei tresar, se văd în față
Și plâng amândoi bătrânii.

Câtă jale le-a fost scrisă!
Doi feciori aveau la casă...
Unu-i mort de astă-toamnă,
Altul stă cu domni la masă.

RUGA MAMEI

– fragment –

Să-mi plec genunchii iară,
Să-ți spun iar ce mă doare,
Preasfântă născătoare
Și pururea fecioară!
Cu ochiul tău din ceruri,
Atoatevăzătorul,
Tu mi-ai văzut feciorul,
Și mi-ai văzut necazul...

În doftori n-am credință...
Să-l pui iar în picioare,
Să-i rumenești obrazul,
La tine-i cu putință,
Preasfântă născătoare.
Azi rogu-mă iar ție,
Cum rogu-mă de-a pururi
La sfânta liturghie...

Atâta bogăție
Avem și noi la casă!
Umblat-a mult băiatu
Și știe multă carte,

Adusă de departe,
Doar chiar de la-mpăratu!
Și are-nvățătură,
Din carte și din gură,

Mai multă și ca popa,
Ca popa Irimie.
Și cum aș vrea, preasfântă,
Norocul să mi-l ție,
Să-l văd iar ca odată,
Cu fața-mbujorată,
Cu ochi de fată mare.
Cum a plecat de-acasă...
Să-și caute mireasă,
Subțire ca o floare,
Ca floarea de cicoare.
Să facem nuntă mare,
Să curgă râuri vinu,
Să joace și vecinu,
Vecinu Niculaie.
Și să-și arunce-n grindă
Căciula lui de oaie,
Și să roiască-n tindă
Tot domni cu-nvățătură,
Să cânte toți din gură
Și-n horă să se prindă.
Să-l văd în hora mare
Pe el c-o domnișoară,
Preasfântă născătoare
Și pururea fecioară!...
Umblat-a mult băiatu
Și știe multă carte,
Adusă de departe,
Doar chiar de la-mpăratu!

ZADARNIC

Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii,
Frăgarul din ogradă, și cumpăna fântânii...
Și plânge mama biata... și cum ar vrea s-o-nșele
Povestitorii jalnici ai pribegirii mele.

La mine vii cu cartea, cu gând să-mi dai canoane,
Și vrei să mă cumineci, părinte Solomoane,
Cucernic faci agheasmă, și mâna ta, părinte,
Stropește casa tatii, ca bine-s-o-cuvinte.

Dar în zadar mă-nvălui încet cu patrafirul
Și fruntea mea fierbinte o răcorești cu mirul...
Zadarnic mamii-i cade o lacrimă pe iie,
Zadarnică e slujba lui sfântu Vasilie!...

LA STÂNĂ

Găinușa-ncet răsare,
Luna-i după Dealu-Mare,
Plânge-un clopot de cioaie,
Vin ciobanii de la stână,
Strungărițele, de mână,
Cântă cântec de cimpoaie
Și le râde tuturora
Față plină, bucălaie,
Cum încep să-nvârte hora...
Numai Sandu Copilandru
Nu se prinde-n hora mare.
Cântă jalnică cântare...
Cimpoieru-i ia de veste,
Stă o clipă, hodinește,
Schimbă hora-n cânt de jale:
„Mândră fată, ochișorii,
Ochișorii, obrăjorii"...
Se opresc în joc feciorii,
Dumerindu-se deodată.
Parc-ar vrea să plângă-o fată,
Fața-i arde vâlvătaie...
Strigă Sandu Copilandru:
„Zi, căprare Niculaie!

Zi, căprare Niculaie!"
Și cum arde focu-n stână
Și lumin-o buturugă,
Vede baciul că lui Sandu
Îi cad lacrime pe glugă...

TOAMNA

Văl de brumă arginție
Mi-a împodobit grădina,
Firelor de lămâiță
Li se usucă rădăcina.

Peste creștet de dumbravă
Norii suri își poartă plumbul,
Cu podoaba zdrențuită
Tremură pe câmp porumbul.

Și cum de la miazănoapte
Vine vântul fără milă,
De pe vârful șurii noastre
Smulge-n zbor câte-o șindrilă.

De viforniță păgână
Se-ndoiesc nucii, bătrânii,
Plânge-un pui de ciocârlie
Sus pe cumpăna fântânii.

Îl ascult și simt subt gene
Cum o lacrimă-mi învie:
Ni s-aseamănă povestea,
Pui golaș de ciocârlie.

COPIILOR

I

Veniți la sânul meu cu toții,
Copii cu frunțile senine,
Veniți să premeniți izvorul
Nădejdii mele de mai bine!

Voi sunteți roua dimineții
Ce scânteie neștiutoare
Că poartă-n ea întreg argintul
Curat al razelor de soare.

Din glasul vostr-un dulce clopot,
Ce mângâie-un amurg de seară,
Învață sufletul meu, bietul,
Să creadă-n flori și-n primăvară.

Și parcă înțeleg mai bine
Privighetoarea care cântă...
Veniți, veniți! Mi-atât de dragă
Zburdălnicia voastră sfântă.

Căci râsul vostru plin, năvalnic,
Ca unda râului de munte,

Îmi amuțește-ndurerata
Poveste-a firelor cărunte.

Și parcă-mi picură un cântec
La poarta minții mele reci:
O dulce-ntârziată rază
Din raiul meu pierdut pe veci...

II

Copii, cu ochii mari și limpezi
Ca raza nopților albastre,
De ce purtați și voi osânda
Ce-a scris ursita firii noastre?

O jale sufletu-mi despică
Și-mi frânge visurile-n două,
De glasul minții mă cutremur:
...Și voi veți fi asemeni nouă!...

Când înțeleg c-aceleași patimi
Și-aceleași năzuinți deșarte,
Cum vor călăuzi în oarba
Prăpastie ce ne desparte,

Că ochii voștri-n care arde
Azi vraja basmelor cu zmeii
Rătăcitori, în drumul vieții
Cum au să mintă, fariseii,

Atunci o scârbă mă supune
Și-un gând păgân mă înfioară,
Și sufletul meu fierbe-asemeni
Acelui crai de-odinioară

Ce-a omorât în față pruncii...
.....
Orânduiala ta-i amară,
Mărite domn al lumii noastre...
Eu nu mai cred în primăvară!...

PĂRĂSIT

Mor mute șiraguri de clipe,
Și nimeni nu-mi bate la poartă
Când vremea-mi așterne pe suflet
Cenușa ei aspră și moartă.

Vin neguri cu noaptea pe umeri,
Și bezna mă-nghite, nătângă,
Și viforul vine, păgânul,
A viselor aripi să-mi frângă.

Nu-i rază să-mi mângâie fruntea,
Încet coborându-mi din stele...
Mai străluci-va vreodată
Altaru-nchinărilor mele?

Stejarul nădejdilor multe
Își scutură frunzele moarte...
Vai, tu ești atât de frumoasă,
Și tu-mi ești atât de departe...

DESPĂRȚIRE

Azi moare-nfiorarea cetăților de stele
Și înțelesul tainic al cântecelor mele.
Se rupe tortul galben al razelor de lună,
Mor visurile albe ce-mi tremură pe strună.
Luceafărul clipirea în negură și-o frânge,
Lumina lui bolnavă se zbate și se stânge,
Și moare găinușa în pragul nopții sure,
Și toată mângâierea din zvonul de pădure.
Mor fluturii din zare și mor toți trandafirii,
Își curmă înțelesul întreagă vraja firii.
Cum se desfac prăpăstii și-adâncul lor înghite
Strălucitoarea salbă a multelor ispite.
Comoara-nfășurându-și, nădejdea pleacă-n pripă,
De drum norocu-și gată pribeaga lui aripă,
Din mintea-ntunecată fug grabnic, rânduri-rânduri,
Ducându-și tot argintul, popoarele de gânduri,
Și se-mpletește noapte din neguri jucăușe
Când sufletul meu calcă pe-a viselor cenușe.
Drumeț cu ochii tulburi se duce fără țântă,
Amarul îl încinge și noaptea-l învestmântă,
Și patima-l sugrumă cu brațele-i de fier...
Sfârșit, el îngenunche și zgribură de ger,
Cerșind din îngropata-i hlamidă de văpaie
Să-i mai trimiți o rază, domnița mea bălaie.

ÎNVINS

I-am zis într-un amurg de vară,
Robit de chipul unei stele:
Durează, suflete măiestre,
Altar nădăjduirii mele!

I-am dat temuta mea comoară,
Temeiul sfânt al suferinții,
Argintul visurilor toate,
Și marmura curat-a minții.

Și el mi-a întruchipat altarul,
Lăcaș de mândră strălucire,
Zidindu-și în catapeteasmă
Întreagă setea de mărire.

Dar vifor s-a pornit prin noapte,
Și-n goană vitregă și crudă,
O clip-a sfărâmat nătângă
Prisosul lunilor de trudă...

E noapte-acum... Pe fața bolții
Plâng ochii stelelor senine,
Când blestemă-nșelatul meșter
Și strigă bietul din ruine...

SOLUS ERO

Tu, preacurată rază, ce-ai coborât din stele
Să luminezi în noaptea singurătății mele,
Ascultă-mi rugăciunea, ce-o gem cu buza arsă:
Din preajma vetrei mele, fă calea ta întoarsă.
Păcătuiește raza curată, viorie,
Când se oprește-n drumu-i pe-o strașină pustie,
Învestmântând cu picuri din sfânta ei văpaie
O scorbură, ce poartă un cuib de cucuvaie.
Vezi, zboar-atâția fluturi în necuprinsul firii,
Și strălucesc pe câmpuri, în floare, trandafirii.
În calea ta senină, spre ei îndreaptă-ți zborul,
Căci lor te dete-n gându-i de-viață-dătătorul,
Tu, preacurată rază, ce-ai rătăcit din stele,
Să luminezi o clipă singurătății mele.

Eu port în mine noaptea, și-n bezna ei adâncă
Mi-e sufletul un vultur înlănțuit de-o stâncă;
Ar vrea adâncul bolții cu zboru-i să-ntretaie,
Prin câmpuri de lumină, prin drumuri de văpaie,
Să-și scalde ochii tulburi în râuri largi de stele...
Dar aspra țintuire a lanțurilor grele
Cu praful sur al pietrii îi înfrățește rostul...
Zadarnic vrea să-și cate în ceruri adăpostul:

Cu glas nebun el urlă, și blestemă, și țipă,
Și sânge cald stropește trudita lui arìpă,
Și veșnic o să lupte, în patima-i păgână,
Cu bulgării de piatră, cu lumea de țărână...

Zâmbind amar se-ntreabă deci mintea gânditoare:
De ce-ar veni la mine făptura ta de floare?
Tu, înger cu ochi limpezi, cu aripi de mătasă,
De ce să te cutremuri de-o luptă nențeleasă?
Când zbor-atâția fluturi în necuprinsul firii,
Și strălucesc pe câmpuri, în soare, trandafirii...

NOAPTE

Nemărginită bolt-a nopții,
Deschide tainica ta carte
Și-ascultă-mi glasul zbuciumării
Neputincioase și deșarte.
Doar mila ta n-o să se stingă
Când două mâni tremurătoare
Își împreun' nevolnicia
În chip de rugă și iertare.

Azi, țintele de nestemate
Culege-le din cingătoare,
Căci ochii stelelor mă mustră,
Și plânsul stelelor mă doare.
Azi orice picur de lumină
Din fața ta îmbujorată
În țintirimul larg al minții
O cruce proaspătă-mi arată.

Le văd șireag... și mă cutremur,
Și fiecare clipă-mi pare
O fărmitură ce se smulge
Ca dintr-un cântec de pierzare.

Simt mintea dezgropându-și morții,
Căzând la fiecare groapă,
Și jalea trecerii eterne
Mi-apasă plumbul pe pleoapă.

Când tu mi-aprinzi în mii de facle
Senina dragostii dovadă,
Înfiorându-se-n adâncuri,
Plâng ochii osândiți să vadă.
Aducerea-aminte vine,
Și din oglinda-i blestemată
Învie rostul celor duse...
Iar eu ascult ce-a fost odată...

O lume-și desfășcea-nainte-mi
Comoara tainelor bogată,
Zvâcnea eternul ei cutremur
Subt tâmpla mea înfierbântată.
O patimă-mi robise ochii
Cu strălucirea ei păgână
Și mă smulgea cu brat de vifor
Din valul lumii de țărână.

Simțeam fiorii-ndrăgostirii,
Măreața-mbrățișare mută,
Când în amurg târziu de vară
Pământ și boltă se sărută.
Și-n smaltul pulberii de rouă,
Ce strălucea pe câmp, măruntă,
Părea că firea-i hărăzește
Nădejdii mele dar de nuntă.

Eu mi-am zidit în nori altarul,
Și inima, smerita roabă,

Îngenuncheată-n umilire,
Jertfea curata ei podoabă...
Azi nu mai este... Și mă doare
Când vraja razelor senine
Aprinde-o candelă de veghe
Într-o biserică-n ruine...

Azi fulgerele mele-s stinse
Și moarte-s zâmbetele toate
Și nu va mai rodi nisipul
Din biata mea pustietate.
În lanț de neguri și uitare
Aș vrea amarul meu să-l ferec...
Nemărginită bolt-a nopții,
Îmbracă-ți haina de-ntunerec!

Aruncă vălul tău de umbră
Pe toate farmecele firii
Și-ngroapă-n adâncimi de ape
Ispitele îndrăgostirii.
Pe scânteierile de rouă
Și peste câmpul nins de floare,
O beznă grea, ca giulgiul morții,
Să cearnă pace-adormitoare.

Când glasul tinereții moarte
Și-al viselor înfrigurate,
Rătăcitor, fără repaos,
La poarta sufletului bate,
Eu, învălit în întuneric,
Să-nchid zăvorul de la poartă,
Și nici o stea să nu mai vadă
Singurătatea mea deșartă.

CLĂCAȘII

Era în miezul zilelor de vară,
Și soarele, din drumul lui de pară,
Își trimitea săgețile aprinse.
Din brâul lui, din haina lui senină,
Descopciate ținte de lumină
Cădeau sfărmate-n pulbere de rază
Pe revărsarea țarinei întinse
Și ascuțeau ucigătoare suliți...

Eu le vedeam înșiruirea lungă,
Cum, gârbovită,-ncet înaintează,
Cum, stăruind, prin holdă-și taie uliți,
Cerșitorind cu ochii stinși o dungă
De nor pribeag în vânătul din zare,
Când secerea-n trudita ei cărare
Șir așternea în snopii grei de aur
Prisosul sfânt de binecuvântare.

Erau clăcași: oștenii fără nume
Ce duc războiul mare-al tuturora,
Ei ce se sting în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda-mpovărare
A tuturor durerilor din lume...

Erau atâți în slujba lor de clacă
Cei osândiți să plângă și să tacă:
Moșnegi slăbiți, ce scris-aveau pe frunte
Zădărnicia pletelor cărunte;
Bărbați sfârșiți, cu sufletele moarte,
Cu tot amarul unei vieți deșarte.
Și-n lung șirag, femeile trudite,
Cu ochii stinși, cu sânul supt de trudă,
Înaintau în cale, gârbovite
De munca lungă, vitregă și crudă.
Cum se târa poporul mut de umbre
Părea o ceață tristă de-ngropare,
Și arșița cădea ucigătoare
Pe-a secerii sclipire nendurată.

În urma lor, încet, fără zăbavă,
Ca un blestem din vremuri înnoptate,
Ca o pedeaps-a veacuri de păcate,
Venea stăpânul gliei odrăslite,
Cu zâmbetul nădejdii împlinite,
Cu pasul greu de-atâta sănătate.
Obrajii lui se aprindeau în pripă,
Și-n ochii lui ardea mânia oarbă
Când vreun moșneag sta locului o clipă,
Tremurător, cu mâneca să-și șteargă
Sudoarea grea ce-i picura din barbă.

Și se târa poporul mut de umbre,
Neputincioasă ceață de-ngropare.

*

Iar când a fost în ceasul de amiază,
Și le-au adus merindea lor amară,

Din pâne de neghină și săcară,
Ei stau sfârșiți, cu ochii duși departe,
În adâncimea zărilor deșarte.

Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai pânii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea,
Și două lacrimi mi-au curmat vederea,
Căzând încet în bulgării țărânii...

Din ceata lor, grăbită, se desprinde,
Întreg lăsându-și codrul de merinde,
Cu chipul stins, o umbră de femeie.
Lângă-un răzor ea stă îngrijorată,
Privește-n jos și sânul și-l deschcie,
Mângâietor s-apleacă să ridice
Un făt bălan, ce, adumbrit de spice,
A adormit pe-un așternut de glugă.
Ea blând ridică-l, stând îngenuncheată,
Și-ncet îi dă copilului să sugă...

Cutremurat de clipa asta sfântă,
Un gând simțeam cum sufletu-mi frământă,
Cum mă supune gândul și mă-ndeamnă,
Poruncitor cum drumul mi-l arată:

Ca un proroc, cu fața-mbujorată,
Să cad la poala mamei din țărână
Și, sărutându-i înăsprita mână
Și haina ei de sfântă preacurată,
Genunchii mei să-i plec de închinare!
Și pe copilul ce zâmbește-n pace,
Înfășurat în scutece sărace,

Eu să-l ridic cu brațele-amândouă
În strălucirea arșitei din slavă,
În razele ce cad dogoritoare,
Să-l înfrățesc cu vulturul din zare
Și să-l cunun cu doina din dumbravă!

Căci inima purcede să-mi dezgroape
Comoara ei de doruri nemplinite,
Și simt amarul țarinei robite,
Și simt rușinea neagră cum mă-neacă,
Simt cum lumină-ncepe să se facă,
Cum moare bezna vechilor păcate,
Și sufletul înviorat îmi spune
Că fătul ăsta-al patimii amare
Și-al dorului ce moare-n așteptare
E solul sfânt... înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.

Azi ochii lui ascund în adâncime
Măreața taină nepătrunsă mie
A ceasului cel poruncit să vie,
Să sfarme jalea din viitorime.
El, cel frumos și frate bun cu glia,
Nou-întrupatul suflet de Mesia,
Va fi județul ceasului de mâne,
Ce-ntr-un zorit aprins de dimineață,
Cu mâna lui vitează, îndrăzneață,
Zdrobi-va cartea legilor bătrâne.

El va-ntrupa în strigăt de chemare
Cuvântul sfânt ce azi adăpostește,
În licăriri de tainice altare,
Biserica nădăjduirii noastre.

Și strigătul întraripat va crește,
Prin plaiuri largi, prin munți purtând cuvântul,
Și va trezi din somnul lui pământul,
Și rumeni-va zările albastre.

Atunci, în ziua mare-a învierii,
Acești ostași cu fețe ofilite,
Cu zâmbet mort, cu suflete trudite,
Ca-ntineriți de suflul primăverii
S-or ridica, ei, cari au fost străjerii
Amarului, și-ai morții, și-ai durerii,
Cu brațul greu de greul răsplătirii.
Toată țărâna gliei dezrobite
Și munții toți și-adâncurile firii
Vor prăznui din pacea lor urnite
Înfricoșata clip-a premenirii,
Când suflet nou primește întrupare,
Și-n strălucirea razelor de soare
El hărăzește vremii-mbătrânite:
Vestmântul nou, de nouă sărbătoare.

AȘTEPTARE

Sat din margine de codru,
Revărsat sfios în vale,
Tot mai jalnic cade-amurgul
Peste strașinile tale!
Frunza plopilor pe plaiuri,
Ochii stelelor pe creste,
Roua firelor de iarbă
Plâng duioasa ta poveste.

Ursitoare rele scris-au
Toți voinicii să te lasă,
Și-au orânduit să fie
Un pribeag din orice casă.
Azi, de cântece și glume
Toată vatra ta-i orfană,
Și-i atât prisos de jale
În îngusta ta poiană.

Unde-i astăzi cântărețul
Glasul codrilor s-asculte,
Cetluind pe patru strune
Taina zvonurilor multe?

Și, pribegitori, azi, unde-s
Ochii văzători-a-toate,
Să îmbrățișeze-ntreagă
Vraja firii fermecate?

În zadar de sus azi luna
Chipu-și împletește-n apă,
Ale firii înțelesuri
Minte nu-i să le priceapă.
Și-n zadar răsare soare,
Brâul bolții să-ntretaie,
N-are suflet, azi, tovarăș
În cărarea-i de văpaie.

Mor azi cântecele-n pragul
Nopților la șezătoare,
Și de feți-frumoși uitată,
Mândra Cosânzeană moare.
Azi voinici cu zmeii-n luptă
Zarea nu mai înspăimântă,
Și pe pajiștea-nflorită
Nici un cântăreț nu cântă.

Tot mai ostenită-i doina
Fluierului de la munte,
Tot mai părăsite-s astăzi
Bietele piscuri cărunte.
Doar arare, câteodată,
Vreun rătăcitor, departe,
Satului pierdut în umbră
Mai trimite-i câte-o carte.

Salba de căsuțe albe
Se-nsenin-atunci deodată,

La podmol, în fapt de seară,
Toată lumea-i adunată,
Și, prin ochelarii umezi,
Spune popa din scrisoare,
Pân' ce luminează luna
Fruntea celor arși de soare.

NE CHEAMĂ PĂMÂNTUL
(1909)

FECUNDITAS

Se-ndoaie coapsa plopului pe culme
Când frunzele de-o nevăzută mână
Atinse cad – și una câte una,
Zburând domol, se spulberă-n țărână.
Le văd în drum șiraguri așternute,
Un val de vânt le-nvolbură-n risipă,
Viața mea, la tine-acum mi-e gândul,
Cum te fărâmi tu, clipă după clipă!...

Trec zilele în goana lor pripită,
Și fiecare mai sărac mă lasă,
În orice clipă, minții zbuciumate
Câte-un drumeț îi pleacă de la casă.
Nu au popasuri gândurile mele,
Sămânța lor se zbate veșnic nouă
Și, călător pe drumuri nesfârșite,
Se risipește sufletul meu vouă!

În alergarea clipei călătoare
Atâtea-s date ochilor să vadă,
Și câte-mi trec fugare pe la poartă
Le cheamă toate sufletu-n ogradă.
Cu ele-mpart eu darurile mele!
Las inima comoara să-și desfacă

Și, când pornesc în calea lor pribege,
Cu ele duc podoaba mea săracă...

Nu sus în cer! Vă biruie înaltul!
Curmați-vă cărările spre stele,
Rotind răzlețe-n praful de pe uliți,
Vă vreau acolo, gândurile mele!
Cădeți, cădeți voi, frunze dezlipite,
Pe câmpul larg, în zbor, vă poartă vântul
Și vă-nfrățească rostul cu țărâna:
Pe urma voastră va rodi pământul!

PRĂPASTIE

La geam mi se zbătea orașul cu huietul fără popasuri,
Cu vrajba lui, războiul pânii îl desluseam în mii de glasuri,
Și chiotul flămând al vieții vuia la geamurile mele...
Eu ascultam pierdut la masă, și toate zvonurile-acele
Smulgeau din inima-mi bolnavă șiragul slovelor trudite...
Și cum pluteam așa-n neștire, deodată,-ncet, pe nesimțite,
Nedumerit trecându-mi pragul, un om s-a strecurat de-afară...
Un biet moșneag cu barba albă, frumos în portul de la țară...
El s-a oprit în prag o clipă... Mi-a zis apoi sfios pe nume,
Când ochii-ntrebători, albaștri, mă cercetau în fat-anume...
Juca un zâmbet de lumină pe fruntea lui brăzdată-n crete,
Și când m-a cunoscut bătrânul, ca-ntinerit, mi-a dat binețe.
Am îngropat atâta vreme de când eram noi împreună,
Îmi învia o lume-ntreagă cu vorba-i limpede și bună,
Atâtea farmece uitate zâmbeau din graiul lui cuminte,
Se fărâma o jale blândă în tremuratele cuvinte
Și povestea încet moșneagul mișcându-și pletele cărunte...
Spunea de-un sat cu case albe, pierdut pe coasta unui munte,
De oamenii uitați acolo, pe cari îi paște nenorocul,
Cum li s-a stins nădejdea-n suflet și li s-a stins în vatră focul,
Cum numai mărăcini pe câmpuri le-a mai lăsat arsura verii,
Cum slujbe dau pe câmp plugarii, și cum se vaieră oierii.
Spunea de-o casă părăsită, fără stăpân de ani de zile,

Cum își îndoaie-ncheietura acoperișul de șindile,
Cum vântul a-ngropat fântâna, cutreierând ograda moartă,
Și-n ziua Sfântului Ilie i-a frânt armindenul la poartă.
Și multe povestea bătrânul... Vorbea de jalea bătăturii,
Cum si-a făcut o barză cuibul și are pui în podul șurii;
Mi-a spus că-n țintirim, la groapă, doar dânsul, biet,
de se mai duce,
Că picăturile de ploaie au șters porecla de pe cruce...
Îi tremura încet cuvântul... Simțeam sfiala că-l apasă
Când m-a privit duios în față:
„Te mai gândești vreodat-acasă?..."

În ochii-ntrebători, albaștri, priveam eu fulgerat de clipă,
Simțeam cum duhul altor vremuri deasupră-mi bate din aripă,
Vedeam cuprinși de-nfiorare cum stau în fața mea pereții,
Când mi se deslușesc aievea din neguri tainele vieții...
Supus, îmbrățișam moșneagul atâta de străin în casă,
Și chipurile din perete, și lucrurile de pe masă;
Și toate cărțile pe polițe păreau c-ascultă și se miră
Și mă privesc cutremurate de câte se destăinuiră...

*

În urmă se zbătea orașul cu zvonu-ntrecerilor multe,
Se zbuciumau alături plopii de câte le-a fost dat s-asculte.
Atâtea jalnice-nțelesuri plângeau în frunza lor bolnavă
Și, pricepând atâtea taine, tânja livada de otavă.
Venea din cer pe câmp amurgul... De pe înaltul unui munte
Dura, din umbră și lumină, în drum o minunată punte.
Simțeam cum bolta se-nfioară, cum sânu-i uriaș tresaltă,
Cum tremură înfrigurată sfioasa trestie de baltă,
Și stam înmărmurit, în cale, cu brațele încrucișate.
Neștiutor, priveam departe, și ochii-nchiși pe jumătate
S-au umezit de arătarea acestui asfințit de sară:

...Vedeam pe șerpuirea albă în largul drumului de țară
Un om bătrân ducând povara unei vieți nemângâiete,
Și soarele-mpletea cu aur argintul lui curat din plete.
Și cum urca încet colina – schimbând cu mâinile toiagul,
Cu barba albă de zăpadă – un sfânt mi se părea moșneagul...

Îl deslușeam tot mai departe. Simțeam, în clipele acele,
Cum orice pas sfarm-o verigă din lanțurile minții mele
Și, ca un făcător de rele, am tresărit de-nfiorare
Când mi l-a înghițit amurgul...
Un fulger și-a deschis cărare,
Cutremurându-și pieptul șubred. Sclipirea lui înfricoșată
Mi-a luminat abia o clipă, și-am înțeles atunci, deodată,
Prăpastia ce port în mine.
Acolo-n piept, încătușate,
Sunt două suflete dușmane... Străveche, ura lor se zbate,
Și mintea s-a trudit zadarnic o viață-ntreagă să le lege...
Obezile lor ruginite tu mi le-ai sfărâmat, moșnege!
Atunci, scăpate din robie, s-au ridicat într-o clipită,
O luptă s-a încins grozavă din ura lor neadormită
Și le vedeam cum vor cu pumnii să spargă strâmta încăpere,
Le auzeam în piept strigarea... Cum glasul lor închis mă
cere:

„Mă du departe, mai departe! La munți cu fruntea de zăpadă,
Să sorb din freamătul pădurii și-al ierburilor din livadă!

Să mă-nfioare tainic brazii, când tremură din aripi vântul,
Dă-mi largul bolții înstelate și fă-mă frate cu pământul!
Mă du departe, mai departe! În satul semănat sub munte,
La casa cu ferești înguste... la piscurile largi, cărunte.
Mă du acolo-n țintirimul unde,-n poleiul alb al lunii,
Sub cruci de lemn slăbit de vremuri, își dorm odihna lor
străbunii!"

„Nu simți orașul cum tresare sub turnurile de aramă?
N-auzi vârtejul lui năprasnic... nu-l simți pe nume cum te cheamă?
Nu-l vezi în haina lui de flăcări cu veșnica neadormire,
Cu zbuciumul atâtor patimi... atâta sete de mărire?
Suflarea lui de foc mă arde, iar glasu-i mă oprește-n cale:
În umbra zidurilor negre ai tors tu gândurile tale!...“

Așa se frământa în mine strigarea lor neîntreruptă,
Mi-au pustiit întreg avutul cei doi potrivnici prinși în luptă,
Și stam sărac în bezna nopții, cu ochii ațintiți în zare,
Când vântul, demon fără milă, părea că-mi râde-n alergare:

„Împins de visele deșerte, zadarnic drumul tău îl sui,
Biet călător, în lumea asta, tu nu mai ești al nimănui!“

CÂNTECELE MELE

Eu vă chem din visuri,
Vă cobor din stele,
Vă alint în taină,
Cântecele mele –
Ca-ntr-un cuib, v-adorm în suflet,
cântecele mele!

Ciripiți acolo,
Păsăruici golașe,
Ciripiți și creșteți
Ca un prunc în fașe –
Plângeți și zâmbiți la sânu-mi,
ca un prunc în fașe.

Pe deasupra voastră
Împletesc cunună
Razele de soare,
Razele de lună –
Câte nu vă spun, șirete, razele de lună?

Într-o zi vă-nșală
Zările albastre,
Vă despart de mine

Aripile voastre –
Cine-mi poate spune drumul aripilor
voastre?

Rătăciți departe,
Paseri călătoare,
Nu vă știe cuibul –
Îl mai știți voi oare?
Pribegind în lumea largă, mă mai știți
voi oare?

Bate-n streșini ploaia,
Cuibul vechi vă cheamă,
Părăsit și singur,
Cuibul se destramă –
Fără ciripitul vostru, cuibul se destramă!

ÎNVIERE

E-n cuib la noi visatul sol de pace,
E îngerul chemat în nopți sihastre
Să-mbine două suflete sărace…
Îl simt deasupra capetelor noastre
Cum, tremurând, aripile-și desface…

Vezi, suntem singuri… Fruntea mea fierbinte
O sprijini tu cu mânile-amândouă,
O sprijini tu, și mâna ta nu minte,
Nevasta mea… Ca fața unei sfinte,
Ai chipul blând și-n ochi sclipiri de rouă.
Ei se deschid, ca bine-să-cuvinte
Tăcerea ast-atât de dulce nouă…
…Și stăm uitați… E-atâta pace-n casă,
Doar în cămin jăratecul tresare
Și mor cărbunii arși de-nfiorare
Când cade-o dulce-adormitoare lene,
Și-n noapte,-ncet, pe creștet ni se lasă,
Coboară lin, ne-alunecă pe gene,
Ca o broboadă albă de mătasă…

În pacea caldă visurile toate
Pe același drum se duc îngemănate

Când ochii mei în noapte-și fac cărare,
Neștiutori călătoresc în zare,
Îmbrățișând câmpiile de ghiață...

Zadarnic cer un picur de viață...
Dorm zăvorâte-ndemnurile firii,
Și luna trece, galbenă la față,
Nemilostivă-n drumul strălucirii...
Eu stau pierdut, înlănțuit de frică,
Când, într-o clipă, câmpul se-nfioară.
Din adâncimi un urlet se ridică:
Simt tot mai dârz cum bolta o despică,
În drum năvalnic suie și coboară
Pustietatea albă de zăpadă.

Frământă creasta plopilor din vale
Îngrozitorul chiot de osândă.
Și tremură omătul pe livadă –
Când de departe-un lup își taie cale
Și-și strigă nopții patima flămândă.

În ochii verzi văd fulgere de ură,
Văd neînfrânta sete de viață,
Mă biruie păgâna lor arsură...
Ei nu cunosc a jugului povață!

Te înțeleg, neîmblânzită fiară,
Tu, frate bun al visurilor moarte,
Mustrarea ta, ce-mi vine de departe,
Lovește-adânc și-ncepe să mă doară...
Te-ascult, te-ascult, ostaș fără hodină,
Tu, sol răzleț al patimilor mele,
Îmi tulburi pacea cerului cu stele,

Și mă cobori din lumea lor senină.
De glasul tău, ce strigă-n întunerec,
Se frâng și cad zăvoare ferecate,
Se frâng și cad, și lanțuri n-am să ferec
Adânca cript-a vremilor uitate.
Simt sufletul cum calcă pe ruine,
Biruitor îi fulgeră armura:
Un mândru mort s-a deșteptat în mine,
Și chipul lui cutremură-mi făptura...

Mărită fii, tu, clipă-nfricoșată!
L-ai înviat pe cel de-odinioară
Și i-ai trezit durerea îngropată
Cu glasul tău, neîmblânzită fiară!
Ești tot cel vechi, cum te știam odată,
Când, în tăcerea umedei mansarde,
Îți împleteai din fulgere cunună,
Și-n tremurarea razelor de lună
Întretăiai tăriile cu zborul!...
Pe-același drum treci vămile vieții,
Și fruntea ta și sufletul tău arde,
Neînfrânate sol al dimineții!

Dă-mi mâna ta, frumoasa mea copilă,
Să prăznuim măreața înviere!
N-auzi eterna lumilor durere?
Din mii de guri s-a deșteptat la poartă!
Fiorul vechi de dragoste și milă
Mi-a înviat amărăciunea moartă,
Și glasul ei din cuibul tău mă cere.
Dă-mi mâna ta, frumoasa mea copilă!

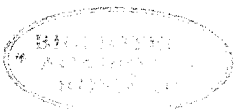

COSAȘUL

S-a fost pornit un vânt molatec
Să miște papura din baltă,
Într-un oftat prelung și sâlnic
Gemea tulpina ei înaltă.
Călătorea de-atâta vreme
Bolnavul vânt, mergea departe,
Și semăna atâta jale
De-a lungul miriștilor moarte.

Mureau ovezele pe dealuri
Sub răsuflarea de otravă,
Și se uscau în rădăcină
Livezi întinse de otavă.
Alături tremura porumbul,
Cu trupul chinuit de sete,
Și se frângea trosnind în noapte
Ca o oștire de schelete...

Mai sus, în deal, înspre dumbravă,
În colț, la marginea poienii,
Era un car cu oiștea-ntoarsă,
Și-n jug, alături, boulenii:

Sărmane, blânde dobitoace!
În căutătura lor amară
Se răsfrângea întreagă jalea
Acestui trist amurg de vară...

În fața lor stătea pe gânduri
Tovarășul zdrobit de luptă,
Înfiorat de truda stearpă,
Un biet cosaș cu fața suptă.
Și cum ședea bătându-și coasa,
Întins pe zdrențuita zeche,
Cu ochii stinși, părea țăranul
Un mucenic de legea veche.

Eu mă uitam, cu milă-n suflet,
La mâna lui de soare arsă;
Vedeam cum din apus o rază
Pe frunte-ncet i se revarsă.
Și, cum treceam tăcut în cale,
Din glasul coasei chinuite
Se-nfiripa povestea mare
A mânilor nerăsplătite.

Țipa pe urma mea oțelul,
Simțeam cum blastămă și plânge,
Și ceriu-mbujorat departe
Părea tivit cu foc și sânge.
În sufletu-mi strivit de groază
Păgâne patimi prind să fiarbă:
„Trudită, chinuită coasă,
Vei mai cosi tu numai iarbă?..."

PORTRET

...Și cum te văd întins pe perne, în faetonul tău de gală,
Și văd cum toate-s largi pe tine, și numai fruntea ți-e îngustă,
Să nu te miri că nu mă mișcă o clipă lenea ta augustă,
Și că înfrunt cu-atâta milă căutătura-ți triumfală.

Ca într-o criptă doarme-n carne pitica inimă-ngropată,
Nimic din vaierul de-afară nu izbutește să audă,
Dar, uite, sufletul meu meșter c-o liniște atât de crudă
Ridică lespedea și vede în groapa ta întunecată.

Și te-nțeleg, drumeț statornic al lumii veșnic neschimbate,
Ți-i știu șacalii care țipă în biata inimă bolnavă,
Ei nu vor înceta să urle, căci foamea, foamea ta grozavă
E-nfiripată din fiorul atâtor guri nesăturate.

Atâți zileri ce răsturnară în noaptea veacurilor mute
Cu sapa lor neostenită bogata țărină bătrână
Ți-au răsădit, drept moștenire, în suflet foamea lor păgână,
Și cum te-ai sătura când trebui să potolești atâtea sute?...

Străbunii tăi cu palme aspre, răpuși de robota haină,
Și-au risipit în trudă vlaga atâtor brațe chinuite,
Atâtea zile fără tihnă și nopți atâtea nedormite...
Ei dorm în somnul tău acuma și cer în lenea ta hodină.

De-aceea, când te văd pe perne, în faetonul tău de gală,
Și văd cum toate-s largi pe tine, și numai fruntea ți-e îngustă,
Îți iert și inima flămândă, îți iert și lenea ta augustă
Și – vezi – înfrunt cu-atâta milă căutătura-ți triumfală!...

DE DEMULT...

Tot mai rar s-aud în noapte clopotele de la strungă...
Patru inși la popa-n casă țin azi sfat de vreme lungă.

Într-un sfeșnic ard pe masă două lumânări de ceară,
Plin de grije, peană nouă moaie popa-n călimară:

„Patru juzi din patru sate, de la Murăș mai la vale,
Cu supunere se-nchină astăzi înălțimii-tale,

Luminate împărate! Scriem carte cu-ntristare,
Ne-au luat pășunea domnii, fără lege și-ntrebare...

Semne-avem, și-n miezuine le-au fost pus de mult bătrânii,
De pe când în țara asta numai noi eram stăpânii...

Nu mai sunt acum pe câmpuri, toate le-a sfărmat dușmanul,
Și pe Ionuț al Floarii ni l-au prăpădit, sărmanul.

Ne mor vitele-n ogradă și ni-e jale nouă foarte
Și,-nălțate împărate, noi n-am vrea să facem moarte!

Dar ne vrem moșia noastră, vrem și pentru mort dreptate!
Ale înălțimii-tale slugi supuse și plecate,

Am trimis această carte și, precum ca să se știe,
Scris-am eu, popa Istrate, în ziua de Sfânt' Ilie.

Iar noi patru juzi cu toții nu știm slova și scrisoarea,
Punem degetul pe cruce și-ntărim și noi plânsoarea."
. . . . . .

La fereastră-s zori de ziuă și pătrund încet în casă,
Juzii, treji de gânduri grele, stau cu coatele pe masă.

O nădejde luminează fețele nemângâiete;
A-ntărit scrisoarea popa; la tot colțul o pecete.

Moș Istrate se ridică și, cu mâna tremurată,
Pune cartea în năframă, de trei ori împăturată...

Înțolit de drum, jitarul Radu Roată se ivește,
Vechi căprar din cătănie, știe carte pe nemțește.

El așază-n sân răvașul și sărută mâna popii,
Juzii-i strâng o dată mâna, le mijesc în gene stropii.

Stau cu popa-n pragul porții, ochii lor spre drum se-ndreaptă,
Când, cu traista subsuoară și toiagu-n mâna dreaptă,

În sclipirea dimineții, care rumenește satul,
Radu Roată pleacă-n lume, cu scrisoare la-mpăratul.

COLINDĂ

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
La casa de om sărac
S-a gătat făina-n sac
Si n-avem să-ți dăm colac...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Pe toate răzoarele,
Pe toate ogoarele
Ne-am trudit picioarele...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Toate săptămânile
Ne-am ostenit mânile
Si-am adunat grânele...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Slujim slujba satului,
Țărina bogatului,
Pajura-mpăratului...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Pe toate cărările
Îți cântăm cântările,
Ardem lumânările...
Moș Crăciun!

UN OM

Rămas bun, biete mâni de trudă,
Atâta vreme-mpovărate,
Ce stați pe pieptul slab acuma
Întâia dată-ncrucișate.
Ostaș al sfintei munci depline,
De-acum pământul te așteaptă,
La judecata cea din urmă
Tu vei găsi socoată dreaptă!

Cinstită slugă credincioasă,
Vor odihni a tale moaște,
Doar glia neagră și mănoasă
Atât de bine te cunoaște...
Închișii ochi n-or să mai știe,
Și nu s-or tulbura de jale
Când cai străini vor paște iarba
De pe movila gropii tale.

Azi nu mai e îngust bordeiul
Să-ncapă jalea ta amară,
Din iconița ei, Preasfânta
Te vede cea din urmă sară...

La cap un muc de lumânare
Învie-ncet și dă să moară,
Asemeni visurilor tale
În sufletul de-odinioară!

Numai o babă milostivă
Îți străjuie la căpătâie,
Și pe cărbunii din jertfelnic
Așază boabe de tămâie.
De pe blidar un biet opaiț
Își joacă para tulburată
Pe fața strânsă subt bărbie
C-o legătură-mprumutată.

Încet s-apropie de tine
Și-ți pune-un ban în mâna slabă,
Îi tremură durerea-n gene
Și-ncepe-a plânge, biata babă...
Îi fură tânguirea vântul
Ce bate-n drumul lui fereasta:
„Vai de norocul tău, vecine,
De ce-ai mai fost pe lumea asta?..."

S-abat în mintea ei bătrână
Frânturi din rostul tău pe lume,
Cum doi băieți ți-s slugi, departe,
Și nu le-ai mai știut de nume.
Din trei feciori ce-aveai, războiul
Ți l-a-ngropat pe cel mai mare,
O fată-i moartă de rușine,
Nevasta ta – de supărare.

Se zbate-n sfeșnic lumânarea
Și moare-n stingere domoală,

A adormit în lacrimi baba,
Și capul i-a căzut în poală...
Prin geamul spart clipește luna,
O clipă numai se arată,
Și-n perna ei de nori s-ascunde
În pripă fața rușinată...

Un popă-n grabnice tropare
Te va petrece dimineață,
Și poate nimeni nu va plânge
Plecarea asta din viață...
De lângă șură, răzimată,
Te va privi muncita sapă,
De-ar ști vorbi surata bună,
Amar te-ar prohodi la groapă:

„O viață-ntreagă-am fost tovarăși,
În ploi și-n arșiță de soare,
De truda palmei tale aspre
Eu m-am făcut strălucitoare.
Sclipirea mea spune rușinea
Și jalea care mă purta:
M-ai frânt de glia tuturora,
Dar n-am săpat moșia ta!"

ZILE RELE

Crâșmă bună, crâșmă veche, lângă crucea de la moară
În zadar îți caut rostul zilelor de-odinioară...

Te-a schimbat porunca vremii, ca o prevestire-a morții
Îți mai spânzură clondirul atârnat de stâlpul porții.

În ograda unde hora își sălta năvalnic chiul,
Brotăcei cu gușa verde își orăcăie pustiul.

A crescut cucuta deasă,-naltă până-n brâu de mare,
Peste vatra unde-odată frigeau mieii în frigare.

La fântâna cu găleată roibii câți își adăpară,
Câți voinici fără de teamă, câți boieri fără de țară!

Toți s-au dus!... Azi fierb în suflet mute roadele durerii,
Dorm sub glie azi voinicii și-au ajuns în sfat boierii.

Nu-s haiduci acum, nici codru, nu-i nici măciniș la moară,
Nici pe lavița ta veche nu-i azi cântec de vioară...

Pentru tine nu mai are zile bune calendarul,
Ți s-au răzlețit ortacii, ți s-a prăpădit crâșmarul...

Ca un moș slăbit de vreme anii tăi tu poți să-i numeri.
Prea te-ai gârbovit din spete, prea te-ai subțiat din umeri.

Domnii ți-au golit celarul, ți-au rupt gardurile cânii
Și-ntr-o noapte-un vifor maștер ți-a smuls cumpăna fântânii.

Ai rămas așa orfană, despoiată și nătângă:
Sufletul să te jelească, glasul strunii să te plângă...

Sub fereastra ta un jidov numără viclean din gură,
Tremurând de-o sete neagră uricioasa barbă sură.

Într-un chip uitat sub grindă șede-un biet Sfânt Niculaie
C-un obraz brăzdat de drumul picăturilor de ploaie.

Mustrător ridic' un deget, parc-ar vrea să zică sfântul:
„Doamne, câte lifte rabdă pe spinarea lui pământul"...

GRAIUL PÂNII

Poveste-ntunecat-a pânii,
Nu-i strună să te știe plânge,
Căci de durerea ta străveche
În suflet cântecul se frânge.
Când de strigarea strunei mele
Aș vrea plânsoarea ta s-o ferec,
Se sfarmă coardele strivite
De-atâta jale și-ntunerec.

Din umbra nopții care-ngroapă
Al vostru neam din vremi bătrâne,
Vă deslușiți în negre rânduri,
Voi, dădătorilor de pâne.
Cinstite mâni, de soare arse
Și înăsprite de sudoare:
Din truda săptămânii voastre
Trăiește-a lumii sărbătoare.

Eu vă-ntâlnesc în drumul minții
Și-n calea visurilor mele,
Căci nu vor ochii să mă mintă,
Nu vrea urechea să mă-nșele.
Simt câte doruri nențelese

Și gemăte nepricepute
Acopere cu voi alături
Cenușa veacurilor mute.

Ați împletit atâta jale
În doina voastră care plânge,
Doar holdele cu spice grele
Răsar din lacrămi și din sânge.
Dureri ați zăvorât sub glie,
Și patimi nemblânzite încă,
Eu le-nțeleg și mă-nfioară
Cum fierb în matca lor adâncă.

Mustrarea mintea mea o sapă
Și groaza sufletu-mi apasă,
Căci umbra voastră-ndurerată
Pe veci îmi străjuie la masă.
Simt duhul răzvrătirii negre,
Înfricoșata zi de mâne
Cum și-au dospit amărăciunea
În bucătura mea de pâne.

CAIN
–1907–

I

În vremi demult s-a așternut sub glie
Și trupul tău și mâna vinovată,
Dar Cain, tu, păcătuirii tată,
Tot mai răsai și-n vremea mea târzie.

Azi crește iarba proaspătă, curată,
Pe groapa ta de veșnică urgie,
Păcatul însă pururi reînvie,
Nu l-a primit țărâna-nfiorată…

El s-a-mpărțit în largul lumii noastre,
Se zbuciumă neadormit în fire
Pe plaiuri verzi, pe stâncile sihastre.

Noi îi simțim ispita-nfrigurată –
Nepoți ai tăi, părtași în moștenire,
Purtăm în suflet zestrea blestemată!

II

Simțeam de mult suflarea de otravă
Cum doarme-n pieptul fraților de-o mamă,

Cum din cetăți cu turnul de aramă
Purcede-n lunci și-n creștet de dumbravă.

Vedeam cum duhul negru se destramă,
Mă înneca funinginea grozavă
Și deslușeam clocotitoarea lavă
Cum se-nfiripă nebăgată-n seamă.

Tu, frate rău, cu inima flămândă!
Când Aveli mii cerșetorcau iertare,
Nu te-ai oprit în drumul de osândă!

Păcatul tău și-a întețit avântul
Și n-ai avut nici milă, nici mustrare,
Când otrăveai în urma ta pământul!

III

Azi s-a aprins oceanul tău de ură,
Azi limbi de foc despică aurora
Pierzarea astăzi își întinde hora
Și despletită urlă-n bătătură.

S-a început războiul tuturora,
Azi strig-acei ce mii de ani tăcură,
Dezlănțuita patimii arsură
Azi prăpădește-n trăsnete Gomora.

Bieți munți bătrâni! Voi gemeți azi de jale...
De-atâtea ori v-aș fi mutat din cale,
Voi, stavila atâtor visuri moarte!

V-aș prăvăli azi munte peste munte,
Între pământ și cer v-aș face punte,
Să n-aud plânsul fraților departe!

O ȚARĂ ȘTIU
–1907–

Părinte bun al neamurilor toate,
Fă geana ta de milă să tresară...
Ascultă-mă!... O țară știu, – acolo
Vor fi mai grele spicele la vară,
Mai cu belșug va fi rodirea gliei
În țara unde-s lacrimi și osânde...
Și sânge, Doamne, – sângele îngrașă
Și spor aduce miriștii flămânde.

Curând veni-vor pluguri în ogoare
Și-or rupe brazde negre de rușine,
Sfios cădea-va bobul de sămânță
Și sub pământ s-a furișa mai bine!
Mai rodnică va fi îmbrățișarea
Grăuntelui cu firul de țărână,
Mai des vor curge lacrimile tale
Pe nou sfințita țarină bătrână.

Va crește, Doamne, grâu bogat la vară,
Încovoiat de roadele durerii,
Și va veni cernită oastea mută
Pe câmpul larg să strângă sporul verii...

Aprins luci-va soarele-n văzduhuri
Și n-a fi cânt să-i mângâie arsura,
În pas domol oștirile de seceri
Îți vor culege cuminecătura...

Ascultă, Doamne, glasul rugii mele:
Când trupul tău lângă altar s-a frânge
Adu aminte celor ce-ngenunche
Că trupul tău e plămădit din sânge...
De gândul ăst' cutremură-le firea
Și-n sufletele grele de păcate
Coboară, Doamne, pentru totdeauna,
Fiorul sfânt al dragostii de frate...

ÎN MUNȚI

Voi, munților mândri, moșnegi cununați
Cu stelele bolții albastre,
În leagănul vostru de codri și stânci
Dorm toate poveștile noastre.
Alături de șoimii cu ochii aprinși,
Din tainica voastră dumbravă,
Se-nalță-ndrăznețe-n lumina din cer
Și visele noastre de slavă.

În voi își deșteaptă plânsorile ei
Frumoasa mea țară săracă,
Cu brațe lipsite de-al luptei fior
Și buze ursite să tacă.
La voi vine jalea-i când vifor păgân
Purcede strigarea să-i frângă,
În cântec o schimbă pădurea de brazi
Și-n lume-o trimite să plângă.

La voi mă îndrumă-n cărările ei
Și biata mea soartă pribeagă,
Pădurea cea veșnic lipsită de somn
Mi-e sfântă și-atâta de dragă.

Cântarea măiastră din codrii cărunți
Dă strunelor mele povață,
Și-o mândră poveste strivită de vremi
Truditul meu suflet învață.

Din culmea pleșuvă cu creștetul alb
Privirile-mi zboară departe,
Și-n mintea supusă tresare aprins
Fiorul măririlor moarte.
Un vaier amarnic se zbate-n amurg
Și stăruie-n zvonuri de ape,
Al munților vaier mă zbuciumă-n piept
Și-mi tremură plânsu-n pleoape.

O vitregă soartă, cu patima ei,
Pe-ntinsele culmi și poiene,
În vremi pitice, iubirii de frați
Ziditu-i-a graniți viclene...
A pus miezuine și stavil-a pus,
Rupându-vă creștetu-n două,
Când Domnul, stăpân pe pământ și pe cer,
Pe voi v-a dat, munților, nouă!

Vă arde rușinea din creștet, ades'
Voi aspră porniți vijelie –
Și sufletu-mi lacom vă soarbe atunci
Năprasnica voastră mânie!
Din urletul vostru sub ceriul aprins,
Din ploaia de trăsnete grele
S-a naște odată, plutind peste vremi,
Cântarea cântărilor mele!

PRIMA LUX

Într-o duminecă de toamnă... Vezi, ca prin vis mi-aduc aminte...
M-a sărutat cu lacrimi mama când mi-a-ncheiat la gât cămașa,
Zâmbind m-a mângâiat pe frunte și nuci mi-a dat din sân nănașa,
Și tata m-a bătut pe umăr și m-a-ndemnat să fiu cuminte...

Și parc-o văd cum sta bunica, plângând în colțu-i de năframă,
Când dascălul din sat și popa deodată ne-au venit în casă,
Și cum roșisem de rușine când popa m-a chemat la masă
Și mi-a vorbit de-nvățătură și m-a cinstit c-un ban de-aramă!

M-am furișat sfios în tindă... Simțeam cum mă supune frica,
Îi ascultam de lângă vatră, dar nu le-nțelegeam cuvântul...
Vorbeau de bani... vorbeau de-o carte... de rodul slab ce-a dat pământul...
Și nu mai știu... Cu capu-n poală, am adormit lângă bunica.

Și vezi, atunci, în noaptea-aceea, m-a chinuit o arătare...
Părea că s-a deschis, departe, o gură roșă de bălaur,
S-apropia în drum o fiară cu solzi strălucitori de aur...
O deslușeam cum vine-n goană și crește mare, tot mai mare.

Eu în zadar fugeam pe câmpuri... În urma mea urla, spurcata,
Răsufletul grozav și negru puternic i-l simțeam în urmă...
Simțeam cum vrea să mă înghită, simțeam cum glasul mi se curmă,
Cu mânile încrucișate sta fără de putere tata!

O mână m-a trezit din groază... Venise mama să mă vadă.
Cu brațe moi și tremurate mi-a-ncolăcit atunci grumazul,
M-a îmbrăcat în haine albe, mi-a sărutat pripit obrazul,
Plângea când m-a urcat bunica sus, în căruța din ogradă...

Și s-a pornit căruța-n noapte. În pietre scânteia potcoava,
Și tata sta tăcut alături... Mi se părea o-nchipuire...
Și somnul mă fura arare... Cu ochii grei de nedormire
Zăream în cale licuricii, cum luminau în șanț otava.

Dar sus, la marginea pădurii, am tresărit din somn deodată...
Vedeam cu ochii mei aievea vedenia îngrozitoare.
O gură roșă de bălaur mi se părea aprinsul soare,
Și-n fum îi clocotea întreagă spinarea largă, revărsată.

Strivit atunci de-nfiorare, m-am ghemuit la tata-n poală:
„Întoarce caii mai degrabă!... Nu vezi, bălaurul mă-nghite?!"
Îmi tremura de groază trupul, ca pieptul paserei rănite,
Când tata mi-a răspuns pe gânduri:
„Ne ducem în oraș, la școală!"

CANTORUL CIMPOI

Cântăreț de lege veche,
Cântăreț și om de treabă,
Biată mintea mea zadarnic
De păcatul lui se-ntreabă...

Cantorul Cimpoi, bătrânul,
Cu făptura lui vitează,
Cum cânta demult în strană
Cântecul de Bobotează!...

De troparele-i măiestre
Se-nchina adânc poporul
Și se lumina icoana
Lui Isus mântuitorul...

Povesteau pe-atunci nănașii
Că-i mai sfântă cununia
Dacă glasul lui mărește
Pe prorocul Isaiia.

Și la orice zi de praznic
Îl poftea un colț de țară –
Câte cântece de lume
N-a cântat odinioară!...

Dar, vezi, vremea fără suflet
Duce cântecul și gluma,
Azi e rău de satul nostru,
Și-i de cantor rău acuma.

Cum l-a-mbătrânit necazul
De când i-a murit muierea,
Dumnezeu i-a luat glasul,
Domnii i-au vândut averea.

Astăzi doarme unde poate,
N-are casă, n-are șură:
I le-a dus pe toate darea
Și-un fecior la-nvățătură...

STRĂINUL

Era duminecă-ntr-amiază,
Noi stam pe prispă strânși la sfat,
Când s-a ivit pe drumul țării
Un om la marginea de sat.
Din pulberea învolburată
Abia puteai să-l deslușești –
Cu pașii largi grăbindu-și mersul,
Venea în hainele-i nemțești...

La cruce,-n deal, noi îl văzurăm
Cum s-a oprit deodată-n pas
Și s-a-nchinat adânc drumețul
Când a făcut în drum popas.
Privea-ndelung, ca dus pe gânduri,
La zidul zugrăvit cu sfinți.
Și sta cu capul gol străinul
În ploaia razelor fierbinți.

Când s-a pornit încet la vale,
Noi ne uitam de la zaplaz,
Și nu știu, ni s-a părut nouă,
Dar avea lacrimi pe obraz.

Când ne-a ajuns, a dat bineț,
Cu glas domol, și-apoi a stat
Și ne-a-ntrebat de sănătate
Și de nevoile din sat.

Ne-a zis c-ar vrea la sfânta slujbă
Să vie-alăturea cu noi,
Și s-a uitat cu-atâta jale
Când a trecut un car cu boi.
Iar la vecernie drumețul
Stătea cucernic și supus,
Și-a sărutat duios icoana
Cu răstignirea lui Isus.

Când a plecat, ne-a spus povețe
Cu grai înduioșat și blând,
Și ne-ncălzea atâta-n suflet,
Că lăcrimam toți ascultând.
Spunea că nu-i păcat mai mare
Decât să-ți lapezi legea ta
Și, vezi, îi tremura cuvântul
Pe buze, când ne cuvânta!

Apoi s-a dus... Ne era jale
Când s-a pornit la drum, pe grui...
Dar uite,-n țintirim, pe noapte,
Spun că văzură umbra lui.
De-atunci tot despre el ni-e vorba,
Și-atât am vrea cu toți să știm:
Anume lângă care cruce
A-ngenuncheat în țintirim...

MI-A BĂTUT UN MOȘ LA POARTĂ...

Mi-a bătut un moș la poartă,
Biet țăran cu țundra sură,
Îl lătrau departe câinii
Când să-mi vie-n bătătură.

Cu sfiala lui senină
Mi-a trecut cucernic pragul,
Ca un sol din altă lume
Zâmbitor pășea moșneagul.

Câte nu ne povestirăm
Stând alăturea la masă?...
Sfânta mea copilărie
Mi-a venit cu el în casă.

Rând pe rând îmi înviară
Năzuințe frânte-n două,
De la satul de sub munte
Până-n lumea asta nouă.

Murmura încet în barbă,
Se trudea să mă-nțeleagă,
Sta pe gânduri dus bătrânul
Când i-am spus povestea-ntreagă.

Mi-a plecat cu ochii umezi
De amara-nvățătură:
– N-o mai spune nimănuia
Biet mosneag cu țundra sură!...

SCRISOARE

Vezi, cum trece vremea,
Și tu, tot departe,
M-am gândit acuma
Să-ți trimit o carte.

A-nflorit mușcata
Din grădina noastră,
Și-i atât de roșu
Macul din fereastră...

Straturile-n luncă
Toate-s semănate –
Și-ți spune nănașa
Multă sănătate.

Și mai este-o veste.
– Știi tu, nene, oare? –
Peste-o săptămână
Măritäm pe Floare.

Tata-i dus la târguri,
Mama stă și coasă
Și tot plânge, biata,
Că nu ești acasă.

Eu, pe gânduri dusă,
Trec seara-n ogradă,
Plâng acolo-n taină,
Plâng să nu mă vadă...

Bată-le pustia
Cele țări străine...
Ne gătim de nuntă
Și gândim la tine...

LĂCAȘ STRĂBUN

O lume-ntreagă mi-a rămas în urmă
Cu goana ei pripită după viață...
Tu iar mă chemi, împărăție-a firii,
Tu,-nlăcrimată, sfântă dimineață!
Când demonul celor pribegi în lume
Mi-a-ngenuncheat și dragostea și ura,
Vin din potirul bunurilor tale
Întârziat să-mi cer fărămitura.

Subt adumbriri de sălcii despletite
Mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere,
Sfiala lor îmi freamătă un cântec
Și-aieve-aud țărâna cum mă cere.
Eu, ostenitul călător al nopții,
Neputincios, azi, poposesc în cale.
Lăcaș străbun, cu turnul subțiratec,
Mă mai primești subt zidurile tale?...

Atâtea legi și-au picurat otrava
În inima rătăcitoare-n lume,
Și-atâtea duhuri privegheau în umbră,
Toți mugurii nădejdii să-mi sugrume.

Pentru atâtea poticniri în cale
Și ispitiri de-nvățături deșerte
Ș-atâta suflet risipit pe drumuri
Putea-va-oare ceriul să mă ierte?...

Când urc acum cărarea de pe culme
În dulcea pace-atoateiertătoare,
Eu luptă simt cum sufletu-mi încinge,
Cum pieptul meu se zbate și mă doare.
În inimă obezile se sfarmă,
Se dezrobesc aducerile-aminte,
Și ușurat – biserică bătrână –
Mă-nchin la pragul porții tale sfinte.

Îmi răsăriți, din tremurări de umbre,
Voi, firi cuminți cu zâmbete-mpăcate,
Voi, preoții nădejdii fără moarte,
Voi, cei zidiți din vechea sănătate.
Văd luminat obrazul vostru rumen
De înțelesul altor lumi, senine,
Eu, rob supus al patimilor mele,
Atât de mult m-am îngropat în mine!...

Adormitor m-alină busuiocul
Îngălbenit subt candela de pază,
Prin liniștea ferestrelor boltite
Înfiorată a trecut o rază.
Lumină blând un chip de mucenită
Încremenită-n visu-i de fecioară,
Și-n suflet îmi pătrunde-o picătură
Din flacăra ce-ardea odinioară.

Stau biruit la colțul vechi de strană,
Și mintea mea cutremurată-mi spune

Că-n drumul ei a răsărit un picur
Din mult ascunsa vieții-nțelepciune...
Aici, în umbra potolită doarme
Măreața tain-a morții și-a vieții,
Tu, suflete întunecat de gânduri,
Tu simți prelung fiorul dimineții...

Un nou botez, de premenire nouă,
Dă minții mele altă-nfiripare,
Când din înaltul zidurilor negre
Coboară glas de binecuvântare.
Clopotnița se-ndoaie și se frânge
Din bietele încheieturi uscate,
Un suflet e ce-i înfioară lemnul,
Și din adâncul altor vremi străbate.

E clopotul... Copilăria-și plânge
Comoara ei pierdută-n pribegie,
Cu limba lui de rugă și chemare
Strămoșii toți își spun mustrarea mie.
Azi îmi trimit nădejdile de veacuri
Strigarea lor ce vine de departe.
Eu o ascult și-n suflet îmi învie
Sămânța bun-a vremurilor moarte.

ION CRÂȘMARUL

Vezi, multe păcate
Sunt pe lumea asta,
Lui Ion crâșmarul
I-a fugit nevasta;
Mi se pare cu vătavul i-a fugit nevasta.

Trei zile-mplinite
Și-a grijit amarul,
Cu obrajii-n palme
A vegheat crâșmarul;
Fără pâne, fără apă, a vegheat crâșmarul.

Când a fost de-a patra,
Și-a chemat ortacii,
Gloată voinicească
Mi-au venit săracii;
Lotri mari din două sate, mi-au venit săracii...

„Beți, copii, de-acuma
Rău să nu vă pară;
Să bem crâșma toată
Până de cu sară;
Praf din toate să s-aleagă până de cu sară!"

S-au sumes voinicii
Și mi-au prins păharul,
De buți și butoaie
Mi-au golit celarul;
De cuprinsurile toate, mi-au golit celarul...

Zice-un baci năstrușnic
Vorbe legănate:
„Bea și tu, Ioane,
Bea și tu, fârtate;
Cine știe câtă vreme mai trăim, fârtate!"

Dar Ion crâșmarul
Bea și nu prea foarte
Și-i părea obrazul
Galben ca de moarte;
Era răzimat pe coate, galben ca de moarte.

Colo, către sară,
Strașina de paie
A-nceput să ardă
Foc cu vâlvătaie;
De trei părți vărsa din crâșmă foc cu vâlvătaie!

Lui Ion crâșmarul
Nu-i mai știu de nume.
Spun că peste muche
A plecat în lume;
Cu căciula pe sprâncene, a plecat în lume...

ACASĂ

...Dar nici că vreai să pleci atunci,
Știi că de groaza-nvățăturii
Ai plâns vreo două nopți întregi
Și te-ai ascuns în podul șurii...

Câți ani vor fi de când te-ai dus?...
Mai spune-ne cum ai umblat?...
Fără astâmpăr îmi erai,
Și cât ești azi de așezat!...

Nu m-asculta-i... Știi ce-ai pățit
Atunci în seara de ajun?...
Acum și gândul mi-l cetești,
Cât de cuminte ești și bun...

Nu te-ar cunoaște nicidecum
Să te-ntâlnească-n drum vecinii,
Vezi, ieși în poartă și le zi:
„Mai știți, eu sunt feciorul Linii?!"

Te-ar râde fără crezământ,
Necum în drum să te oprească –
Și-ar zice: „Uite-un domn aici,
Dar nu-i de legea românească!"

*

Și mă sărută împăcată:
„Fecior cuminte are mama!..."
Eu îmi întorc o clipă fața
Ș-o lacrimă-mi udă năframa...

NEPOTRIVIRE

Am întâlnit-o ieri în cale,
Sus, la răscruci, lângă alun,
Nu ne-am văzut de ani de zile
Cu fata judelui Zăbun.

Drăguța mea de la podmol,
Din nopțile cu șezători,
Și-a pironit ochii-n pământ,
Posomorâți și visători.

I-am prins mânuța s-o alint,
Nedumerită se uita,
Drăguța mea de la podmol
Mi-a zis sfioasă „dumneata".

Iar când am prins-o de mijloc
Și-am sărutat-o lung pe gură,
Mi s-a ascuns la piept și-a plâns:
„De ce te-ai dus la-nvățătură?..."

ASFINȚIT

Crai bătrân, pornit spre rugă,
Vine-Amurgul de pe munte,
Împărțind cernite-odăjdii
Brazilor cu bărbi cărunte.
Umiliți se-ndoaie brazii,
I se-nchină, i s-apleacă,
Și cu zvon de surle-l lasă
Pe măria-sa să treacă.

Stăruie domol moșneagul,
Mai coboară, mai se suie,
Și-nspre marginea pădurii
Stă la colț de cărăruie.
Ostenit, pe-un zgheab s-așază
Și clipind tremurătoare
Genele lui argintate,
Ce mi-și vede, ce mi-l doare?

Măre, colo, mai departe,
Se îmbină două creste,
Și-n poiană ce s-arată
E aievea, nu-i poveste.

Părul galben răsfirându-și
Răsturnat peste răzoare,
– De huzur i-s roși obrajii
Doarme leneș craiul Soare.

Se încruntă greu bătrânul,
Murmurând încet în barbă,
De sfială se cutremur'
Firicelele de iarbă.
Își spun taina la ureche;
„Crai de glume, stai ș-adastă,
Moș Amurg aleanu-ți poartă,
Nu-ți dă fata de nevastă".

Craiul tânăr sus pe creste
Simte-a ierbilor povață,
Și de jale, biet voinicul
Se întunecă la față.
Către casa lui din peșteri
Necăjit moșneagul pleacă.
Brazii-nfiorați îl lasă
Pe măria-sa să treacă.

În oftat se-ndoaie fagii,
Tremură în crâng alunii
Și deodat' pădurea-ntreagă
A-nțeles durerea Lunii...
Biată Lună tremurată,
În zadar te-arăți în cale,
Toate florile surate
Plâng de dorurile tale.

CARMEN

Mireasa mea albă, cu chipul bălai,
Ascultă a nopții povață,
Minuni spune glia-n poveștile ei
Și tainele vieții ne-nvață.
Nu simți tu fiorul ce-n tremur prelung
Tresare-n adâncuri de ape,
Răsufletul verii cum vine și-n drum
Purcede vieți să dezgroape?

E dragostea mare – ascunsa pornire
Ce sânul pământului poartă;
E ceasul când glia în truda ei mută
Învie-și țărâna sa moartă;
E clipa când vechiul prisos de viață
În straturi de flori se adună,
Când bobul sfielnic din spice răsare,
Zâmbind în poleiul de lună.

Lumina și cântul nuntesc peste fire
În zvon de evlavie sfântă,
Cu brâne de aur e bolta încinsă,
Și iarba livezilor cântă.

Azi lunca-i o mândră biserică largă,
Iar plopii străjeri la irugă
Par preoți cărunți în odăjdii de praznic,
Cu brațe nălțate spre rugă...

Mireasa mea albă, cu chipul bălai,
În fața lor blândă și dragă,
Smerită să-și plece genunchii trudiți
Și dragostea noastră pribeagă;
Și ceriul și glia ne-ascultă pe noi,
Iar marginea zării albastre
Aprinde-o sfioasă făclie de veghe
Și-n drumul nădejdilor noastre.

Noi suntem copiii pământului bun,
Drumeți ai poruncilor firii,
Și-n sufletul nostru-i același îndemn
Ce-nvie pe câmp trandafirii.
Stăpână e firea ce bolta aprinde
Și seamănă flori în dumbravă,
Iar dragostea noastră-i picur senin
Din veșnicu-i cântec de slavă!

O RAZĂ

Te-apropie, te-apropie de mine,
Și-ascultă-mă, frumoasa mea minune:

Eu sunt supusul firii înțelepte,
Închinător la glie și la soare;
M-au învățat poruncile ei drepte,
Îndemnul lor cuvântul meu îl spune.
Sunt cântărețul celor fără nume,
Un strigăt smuls de-a vremilor vâltoare
Din viforul durerilor din lume.
Mult tăinuita firii îndrumare
M-a plămădit din ură și iubire,
Mi-a dat durerea lumii moștenire,
Amarul ei să-l ocrotesc pe strune.

Te-apropie, te-apropie de mine,
Vreau mâna ta, minunea mea bălaie:
Azi, sub aprinsa ceriului văpaie,
În strălucirea mândrei bolți albastre,
Să se-nfrățească sufletele noastre,
Să se topească-n firea-ndrăgostită
Atât prisos de viață netrăită,
Ce răzvrătit îmi fulgeră prin vine.

Azi, sufletul, trudit ceteț de stele,
Străjerul treaz al visurilor mele,

Întraripat străbate bolta-ntreagă;
Pătrunde sus și-n drumu-i se-nveșmântă
Cu revărsarea ceriului senină,
Cu cingătoare albă de lumină,
Cu tot argintul pulberii mărunte.
În calea lui din stele-și face punte:
Pătrunde sus, în bolta care cântă,
Și-atâtca taine-acolo sus dezleagă.
Azi, mintea, simt, purcede să-nțeleagă
Al vieții mele rost ascuns în stele.
Căci stelele îmi spun cuvânt anume:
Că-n patima îmbrățișării mele
Și-a ferecat iubirea ei o lume.

Toți cei lipsiți de-a dragostei povață,
Rătăcitori prin negură și ceață,
Toți cei feriți de-a soarelui căldură,
Îngenuncheați de rele și de ură,
Înfrigurate suflete muncite
De-o veșnică, zadarnică arsură,
Ce n-au primit iubire în viață,
Cu patima durerii lor unite
Își înfrățesc aprinsa mea pornire,
Îi dau avânt și nouă întărire –
Și glasuri nouă struna mea învață.

Mă cheamă țara celor fără soare,
Durerea lor și azi mă înfioară.

Privește-o rază blândă cum coboară
De sus din cer și fruntea ne sărută:

Solie sfântă, tainică și mută,
A pribegit din lumea ei de gheață
Spre lamura văpăii noastre sfinte,
Dorind iubire strălucirii sale.
Frumoasa mea, ea se va duce-n cale,
Rătăcitoare, undeva departe,
Lâng-un bordei părăginit de soarte,
Unde-o fecioară harnică, trudită,
Ce moarte-au scris pe fruntea ei bolnavă,
Cu chipul stins de-a lipselor otravă,
Cu acu-n mâna albă, ostenită,
A adormit pe pânza chinuită;
Tremurător va trece prin fereastră
În chiliuța umedă de lacrimi,
Lăsând un strop din fericirea noastră.

În clipa asta tainică și mare,
Când noi, topiți în dulce-mbrățișare,
Jertfim iubirii sufletele noastre,
Tremurătoarea rază călătoare
Alintă somnul trudnicei fecioare
Și-i luminează fața ostenită,
Cu vraja ei întruchipând un zâmbet
Fericitor pe buza ofilită.

IUBIREA MEA

În munți cu crestetele sure, din albă inimă de stâncă,
S-a plămădit în taină lacul, și din prăpastia adâncă
A biruit în drum pământul. Pe veci în matcă nestatornic,
El crește azi și crește mâne, de cer și de lumină dornic.

Căci are dragoste cu cerul de-a pururi mișcătoarea apă
Și-n frământarea ei păgână ea coasta zgheaburilor sapă,
Cu pumnii sfarmă-n jur tărâmul și urlă de amar ce-o doare.
Spre ceriuri brațele-și întinde să-i vie dragul mire: Soare!

Când razele nepotolite sărută fața undei clare,
Înfiorată, spuma albă prelung și pătimaș tresare,
Atâtea curcubeie tremur în valvârtejul ei de picuri,
Când în adânc se prind în horă strălucitoarele nisipuri...

*

Așa-i iubirea mea, asemeni acestei largi cetăți de unde,
Adâncul ei se pierde-n taina nemărginirilor profunde,
Cu vifore și curcubeie, cu valuri lung clocotitoare,
Cu picuri ce se înfioară de chipul unui veșnic soare!

FIOR

Mesteacănul ne zgribură la poartă,
Biet cerșitor ce-i despoiat de fire,
Și picuri grei, ca lacrimi de durere,
Se scurg pe coaja albă și subțire.

Bolnav, amurgul tremură pe dealuri...
Ostrov de flori e odăița noastră,
Și stăm pierduți... când vântul vine-n pripă,
Drumeț trudit, să geamă la fereastră.

Tot mai aproape vaierul lui moare,
Tot mai pripit cu degetul lui bate.
Noi ascultăm. – Visarea noastră mută
Pe-același drum cărările-și abate:

Pesemne-acuma, undeva departe,
Vreun călător în taina sării plânge,
Ori, înșelat în visu-i de-o viață,
El blestemă și mâinile le frânge...

Noi tresărim! Același gând năprasnic
Ne fulgeră fiorul lui de gheață,
Și, îndemnați de-o clipă de cutremur,
Cercetător noi ne privim în față.

NOI NE-NTÂLNIM

Murea cucernic busuiocul în păhărelul din fereastră,
Sărmana floare-ngălbenită ne cunoștea povestea-ntreagă,
Știa pesemne câtă jale ne-ascunde zodia pribeagă
Și lăcrima când fără milă înmormântam iubirea noastră.

Amurgul toamnei mohorâte ne-a despărțit atunci cărarea
Și, vezi, cum ne-a supus mândria neînfrânată și păgână:
Când pe frumoasa noastră moartă am coborât-o în țărână,
Noi amândoi cu sloi de gheață ne-am scris în suflete uitarea.

Ne-a înghițit vâltoarea largă... Nebuni ne-am aruncat în spume,
Pe-atâtea unde mincinoase ne-a legănat de-atunci viața,
Când ne vedeam pe la răspântii, ne întorceam în pripă fața,
Căci ne-am trudit a noastre drumuri să nu se-ncrucișeze-n lume.

Dar salba viselor măiestre ne-a risipit-o nenorocul,
Și câte ne-a furat ursita în goana ei neîntreruptă!...
Azi ne-ntâlnim săraci și singuri... doi bieți oșteni striviți în luptă...
Avea atâta drept să plângă odinioară busuiocul...

Cum ne privim acum în față, pe noi același gând ne paște,
În umbra vorbei care minte noi tăinuim aceeași jale...
Și eu cu gândurile mele și tu cu visurile tale
Din morții toți câți îngroparăm cinstim aceleași sfinte moaște.

Ni-c țintirimul plin acuma... Movile nu mai pot să-ncapă,
Dar una singură ne cheamă cu toate-aducerile-aminte:
Ca făcători de rele-n noapte, noi ne-ntâlnim printre morminte,
Îi ducem flori frumoasei moarte și-i plângem amândoi la groapă...

RAPSODIE

Iar gândul ăst păgân îmi paște mintea,
Ascultă-l tu cu degetul pe buză:

Când ochii tăi stau ațintiți asupră-mi
Și-și tremură ispita lor aprinsă
Cu dor prelung, cu dulcea lor sfială,
Frumoaso!
Pe buza ta păcatul când zâmbește,
Un ucigaș al minții înțelepte,
Stăpân tiran al patimelor mele,
Femeie!
Și brațul tău molatec când cuprinde
O undă doar din valurile negre,
Atunci
Să-ncremenești în marmură cioplită.
De pe îngustul lumilor tărâm
Călătorire-ar pestrițe popoare,
De piedestalul chipului de piatră
În nopți de mai să-și razime genunchii.
Ar pribegi pe negrele-i corăbii
Apusu-ntreg și-ntreaga Miazănoapte,
Și-ar preamări în templu sfânt de fildeș
Minciuna,

Cea mai frumoasă-a vremii călătoare,
Înmărmurită-n marmură curată
Un împărat cu pletele cărunte,
Înnebunind, cântare-ar pe ghitară:
„Un serafim cu ochii mari și limpezi,
Robit de clipa dulcelui păcat,
Din tronul sfânt al Domnului din ceriuri,
În miez de noapte-un bulgăr a furat
Și te-a-ntrupat cu daltă de argint
Pe tine!…"
L-ar asculta pe gânduri dus norodul,
L-ar săruta pe tâmpla lui căruntă.

*

Învăluit în ceața nopții sure,
Eu, răzvrătitul călător al nopții,
M-aș furișa în templul tuturor,
Și sărutându-ți ochii reci de marmur',
Și brațul tău, și buza ta, și fruntea,
Te-aș sfărâma cu pumnul încleștat
Și-aș râde
Prelung
Văzând zdrobit odorul *tuturora!*

În zori de zi ar omorî norodul
Un biet nebun, ce blastămă și plânge,
Și-apoi râzând își istovește brațul:
Din bulgării nătângi ai pietrei moarte
Zdrobitul chip ar vrea să-l reînvie
Nebunul…

TRANDAFIRI

Nemângâiete flori bolnave,
Voi, albi și galbeni trandafiri,
V-a scris o jalnică poveste
Ursita nenduratei firi.

Cum tresăriți voi când vă paște,
Cu ochi flămânzi, păgânul gând,
Și câte patimi vă-nfioară
Nevinovatul trup plăpând.

Păcate negre dorm în pieptul
Pe care-o mână rea v-a pus,
Și să roșiți voi de sfială
Nu v-a dat dreptul Cel-de-sus.

EȘTI SINGURĂ

Ești singură astăzi, tu, inima mea,
Biserică veche-n ruină,
Sub bolta ta sfântă,-nnegrită de vremi,
Azi nici un drumeț nu se-nchină.

Ești singură astăzi... Părețiis bătrâni,
Nu-i cântec în stranele mute,
Icoanele-s șterse, și nimenea nu-i
Altarul uitat să-l sărute.

Prin neguri arare s-abat amintiri
Lăcașul pierdut să și-l vadă,
Și fâlfâie tainic din aripa lor
Ca groaznice paseri de pradă.

Ducându-și pierzarea, trec vifore-n drum,
Te zbuciumă-n goană păgână...
Și tu ceri zadarnic un fulger răzleț
Să-ți năruie bolta bătrână!

SUFLETUL

Pustietate largă și-atâta de săracă,
Lumina ta mă arde și bezna ta mă-neacă.

De mult, în vremi uitate, când mintea nu mai știe,
Ți-ai stors întreg belșugul din chinuita glie.

Atunci ți-ai stins și zvonul de miriști roditoare,
Și cântecul livezii, și cea din urmă floare...

Azi țara ta-i supusă de jale și osândă –
Și-atâția tigri-și urlă strigarea lor flămândă.

În noapte vin șacalii cu ochii de otravă
Și sapă tainic groapa atâtor morți în slavă...

Pustiul se întinde cât ochii pot să vadă,
Sub soarele tău vitreg, nisipul nu dă roadă.

Arare, câteodată, când vântul de departe
Un fir de lut aduce țărânii tale moarte,

Când c-o sămânță-n taină se înfrățește lutul
Și-un mugur își ivește sfielnic începutul,

Himere cu ochi tulburi viața lui o curmă,
Nisipul le rămâne uscat și sterp în urmă.

Din cer, strălucitoare, cad raze jucăușe,
Batjocorind, păgâne, o lume de cenușe.

A FOST ODAT'...

S-abat în vis vedenii de-altădată:
Ții minte tu, erau salcâmii-n floare
Și satu-ntreg în port de sărbătoare
Când tu te-ai dus, cea mai frumoasă fată.

Cum te-a-nghițit năprasnica vâltoare,
Câte-ai pierdut în unda-i vinovată!...
Azi, când te văd de-o lume adorată,
Mi-e milă azi, și-atât de mult mă doare.

Visez acum și-ți văd viața scoasă
Din al uitării-ntunecat noian:
A fost odat' o fată sănătoasă,

Cu gând senin, curat ca de mărgean,
Ce-a adormit cu coatele pe masă
După cetirea primului roman...

REVEDERE

Un cântec legănat odată
De sfânta-ntindere albastră
În noaptea mută,-nfiorată –
Așa a fost iubirea noastră...

Noi ne duceam pierduți de mână
Și ne-mpleteam din visuri salbă,
Și noaptea ne era stăpână,
Și mărturie – luna albă.

Din ale inimilor șoapte
A prins un cânt înfiripare,
Și l-am cântat atunci în noapte,
Pășind alături de cărare...

Dar, vezi, zoritul dimineții
Ne-a dușmănit pe noi, sărmanii,
S-au dus în lume cântăreții,
Și nu s-au mai văzut cu anii...

Drumețe firi nemângâiete,
Străbatem azi aceleași lunci –
Ne-ntreabă florile șirete:
„Mai știți voi cântecul de-atunci?..."

Pe noi un dor ascuns ne sapă
Și-nfiorați noi ne gândim
La morții care ies din groapă
Și rătăcesc prin tinterim...

RĂSUNĂ TOACA...

Răsună toaca de utrină
În pacea unei nopți târzii
Și, rând pe rând, câte-un opaiț
S-aprinde-n mutele chilii...

De glasul ei tresai pe pernă,
Măicuță, tu, cu chip frumos,
Ș-alergi în grabă la altarul
Mântuitorului Hristos...

Te văd în colțul vechi de strană
Cum stai supusă de răstriști,
Și-atâta jale pare scrisă
În ochii tăi curați și triști...

Și cum te-nchini în rugăciune,
Eu mă gândesc înduioșat:
Nemilostiva toacă-a nopții
Ce vis frumos ți-a tulburat?...

CÂNTECE

I

Tu n-ai la ușa ta zăvor,
Nici lacăt n-ai la tindă,
Tu n-ai la ușa ta zăvor
Când eu, ca hoții, mă strecor,
Și bietul suflet călător
La pragul tău colindă.

Tu mă auzi și mă-nțelegi
Și-același vis ne poartă,
Tu mă auzi și mă-nțelegi,
Dar popi, cu cartea lor de legi,
Și pravilele lumii-ntregi
Îți străjuie la poartă.

II

Mor azi zâmbetele mele,
Moare-ntreaga vraja firii,
În paharul din fereastră
Mor la noapte trandafirii.

Nici de cântec din tilincă
Nu mai tremură brădetul,

Jos la marginea dumbrăvii
Se usucă zmeuretul...

Mor poveștile în pragul
Nopților la șezătoare,
Moare-o stea-n adâncul mării,
Și iubirea noastră moare.

Eu rămân să țes statornic
Cântecul de îngropare:
Zilelor de săptămână,
Zilelor de sărbătoare.

III

E îngropare azi la mine,
Din ochii veșnicelor stele
Cad razele tremurătoare
La groapa visurilor mele.

Se zbuciumă înfiorată
De-un tremur geana lor de aur,
Atât de jalnică-i povestea
Înmormântatului tezaur.

Truditul suflet se întreabă:
De ce chiar cea mai dragă mână
Ursită-i pe sicriu s-arunce
Întâiul bulgăr de țărână?

IV

De va veni la tine vântul,
Purtând povestea mea amară,

Jelitul lui să nu te-nfrângă,
Mustrarea lui să nu te doară.

Nu-i vina ta... Așa e scrisă
Nemilostiva lege-a firii:
Sărutul otrăvit al brumii
Omoară toamna trandafirii...

Și cine s-ar opri să plângă
O frunză veștedă-n cărare,
Când codrii freamătă alături
Și râd în răsărit de soare?...

V

Atât de veche-i îngroparea,
Nici sufletele nu ne dor,
Și tot îmi mai răsai din neguri...
Își au și morții dreptul lor...

În nopțile de primăvară
Revin aducerile-aminte,
Și mintea, pasăre răzleață,
S-abate-n drum peste morminte.

De ni se-ncrucișează drumul,
Îndurerați noi ne zâmbim...
Nu-ți par și zâmbetele noastre
Ca două flori din țintirim?

VI

Primăvară, primăvară...
Zâmbetul întregei firi,

Dragoste de fluturi galbeni
Și de galbeni trandafiri.

Primăvară, primăvară...
Tremură luna bălaie,
Dorm doi pui de rândunică
Sub o streașină de paie.

În ungher, părăginită,
Doarme hârbul de ghitară –
Va mai fi și pentru tine
Primăvară?...

MOȘ CRĂCIUN

Dragi copii din țara asta,
Vă mirați voi cum se poate,
Moș Crăciun, din cer de-acolo,
De le știe toate-toate...

Uite cum, – vă spune badea:
Iarna-n noaptea pe zăpadă,
El trimite câte-un înger
La fereastră să vă vadă.

Îngerii se uită-n casă,
Văd și spun – iar Moșul are,
Colo-n cer, la el în tindă,
Pe genunchi o carte mare.

Cu condei de-argint el scrie
Ce copil și ce purtare:
Și de-acolo știe Moșul,
Că-i șiret el lucru mare.

SONET

Cuprinde-mă din nou, singurătate,
Căci țara ta de-atâtea ori mă cere;
La sânul tău vor prinde-n veci putere
Avânturile inimii curate.

Nemilostiva lumilor durere
Departe-și strigă multele păcate:
Ca-ntr-o vrăjită, tainică cetate,
Eu mă închid în sfânta ta tăcere.

Grădina ta atât de mult mi-e dragă,
Sunt flori acolo visurile mele,
Și sufletului dat e să culeagă.

Rătăcitor el florile-și adună
Și, în odihna nopților cu stele,
Își împletește trainică cunună.

SONET

Tu, tainică, curată Poezie,
Biserică cu porți neîncuiate,
Tu neamurile gândurilor toate
Cu drag le lași la pragul tău să vie.

Tot sufletul la poarta ta când bate,
Drumeț slăbit, puterile-și învie,
Își spovedește patimile ție,
Și ele-adorm de tine alinate.

Păcate vin sub bolta-ți milostivă,
Tu le asculți pe toate deopotrivă
Și le oprești neghina și amarul.

Dar tu rămâi de-a pururea senină,
Căci nu-i pribeag ce-n fața ta se-nchină
C-o lacrimă să nu-ți spele altarul.

E SĂRBĂTOARE

E sărbătoare pe câmpie, și-n suflete e sărbătoare,
Învie firele de iarbă sub ploaia razelor de soare.

Sunt Paștile cele frumoase, și-n fire zvonul lor străbate,
Clopotnița-și îndoaie trudnic încheieturile uscate.

Arama strigă când se zbate măiastra clopotului limbă,
Eu simt strigarea ei aprinsă, și-n vorbe sufletul o schimbă:

*

Voi toți cari suferiți și plângeți sub larga-ntindere albastră,
Veniți, veniți, căci va să fie curând împărăția voastră!

Veniți voi, obidiții lumii, cu buzele înfrigurate,
Voi, chinuiții de arsura unei tăceri îndelungate;

Voi, osteniți fără nădejde, voi, slujitori fără plată,
Voi, căror vremea v-a dat veșnic numai porunca blăstămată;

Voi, ce muncirăți pentru alții, trudind cu mânile-amândouă,
Veniți, căci zvonul meu acuma vestește învierea, vouă!

Voi, cei cu fruntea de sudoare, cu genele de lacrimi ude,
Eu cerului vă strig durerea, și Dumnezeu din cer aude!

Aduc lumina care sparge și sfarmă capiști de păcate,
Zăvoarele mucigăite din temnițe întunecate!

Eu celor orbi dezleg azi taina înfricoșată de-a vedea,
Și prăznuiesc, că-n al lor suflet învie învierea mea!

*

Ascultă mintea mea supusă, genunchii mei se pleacă-ncet
Și-aduc prinosul închinării celui de neam din Nazaret.

TEMPORA...

...Iar din tăriile albastre
Încet s-a fost desprins o stea,
Ca tremurarea unui zâmbet,
Ușoară, blândă strălucea.

Și s-au pornit drumeți degrabă
Trei oameni buni ai lumii rele,
Legându-și viața și norocul
De razele acestei stele.

Șirag de nopți purces-au cale
Pân' steaua s-a oprit în nori,
Deasupra unei strungi în vale
Lâng-o colibă de păstori.

Ei au deschis și pe otavă
Văzând un copilaș blajin,
În revărsare de lumină
Și-n albe scutece de in,

Bătrânii crai, stăpâni cu steme,
În oaste și-n războaie tari,
Îngenunchind sfioși grăit-au
Copilului cu ochii mari:

„Tu ești plinirea hărăzită
De visul tinereții noastre,
Noi suntem umbra ce se sfarmă,
Tu, – domnul zărilor albastre!"

*

Era atunci mai mică lumea,
Dar, uite, trei oameni au fost,
Să-i înțeleagă unei stele
Neînțelesul tainic rost.

Azi de s-ar naște alt Mesia
Și-o altă stea s-arate locul,
N-ar fi un singur om să-și lege
De licărirea ei norocul.

Căci alte vremi umblau odată,
Când se-ndrăgeau de stele unii,
Și alte azi, când cred în stele
Numai poeții și nebunii.

FRUMOASA CEA DIN URMĂ

Pe perina cu foi de rosmarin
Alunecase capul ei la vale,
Pe fruntea albă, ca zăpada nopții,
Ningeau podoabă-nduioșați cireșii:
Murea fecioara…

Și ochilor senini, ca dimineața,
Le adormea azi cea din urmă rază
În adumbrirea pletelor de aur.
Iar buzele curate, ca un cântec,
Mureau zâmbind azi cel din urmă zâmbet:
Murea fecioara…

Sus soarele, cocon de-a pururi tânăr,
A poposit în drumul lui pribelnic
Și,-nfricoșat de vestea unei raze,
S-a-ntunecat, și-n adâncimi de mare
El și-a muiat pleoapa tremurând…
Și zvon pe largi pustietăți de ape
Și geamăt lung pornitu-s-a prin codri,
Înfiorate frunzele mureau,
Iar chipul clar al lacului oglindă
În clocote cernitu-și-a seninul

Când vântul, crainic vestitor de groază,
Urla nebun din tulnice de-aramă,
Vestind: „Jeliți! Frumoasa cea din urmă
E moartă!"
Și mările și codrii răsunat-au:
„E moartă!..."

Prelung gemut-a îngrozita fire;
Cutremurați, cei patru stâlpi ai lumii
Lăsat-au pacea stării lor pe loc,
Când iat' deodat' se zguduie și bolta:
Din cingătoarea cerului albastru
Descopciată, cade steaua Venus,
Și prin văzduhuri negre călătoare
Își taie drum, – iar ajungând seninul,
Purcede-n zbor spre-mbătrânitul Hellas,
Și-nfiorată sânul ei de flăcări
Și-l freamătă, când calea-i se oprește
Pe vârful mort al muntelui Olimp,
Și-n geamăt lung ea foc aprinde, mare!
Și cum lumină flacăra curată,
Din negură și din vestmântul ceții
Răsar, tronând în liniștea lor sfântă,
Toți dumnezeii zilelor de mult,
Drumeții mari ai vremii stătătoare.
E împăcată vrajba lor străveche:
Stăpânii morți ai fulgerelor stinse,
Ocrotitorii dimineții albe
Și-ai nopții negre purtători de frâne,
Ce semănau cu mâna lor amurgul,
Stau muți...

Măreții meșteri ziditori,
Încremeniți în marmură și fildeș,

Plecându-și greul frunții lor boltite,
Încrucișându-și brațele lor albe,
Privesc la foc cu ochii stinși și reci
Și-i jale scrisă-n zâmbetele lor,
Neputincioase zâmbete de piatră!

Gălbuie pară învelise-Olimpul,
Când iat' deodat', din ploaie de lumină,
Zburând prelung prin albul din văzduhuri,
Vin călători pe aripe de vânt
Și, coborând pe razele de lună,
Toți cântăreții
Ziditi de vremea fărâmată-n clipe,
În Răsărit și-n neagra Miazănoapte,
Vin sfâșiindu-și toga lor de purpur,
Cu pletele pe umeri undulate,
Cununile le strălucesc de raze
Și genele le strălucesc de lacrimi,
Amar nespus răzbate-le făptura,
Cu hohot plâng poeții-dumnezei,
Când harfa lor în flacări își aruncă...
Cutremurat,
Olimpu-și mișcă iarba și nisipul.
Biruitor văpaia se ridică,
Și flacăra la poarta bolții bate,
Iar din fiorul harfelor aprinse
Se înfirip-un cântec fără seamăn
Și firea-ntreagă cântă imnul morții,
Și zeii-și pleacă fruntea lor boltită,
Poeții-n palme fața și-o ascund;
Iar plopii cântă, frunza tremurându-și,
Și coapsa lor se-ndoaie și se frânge;
Și trestia în ape se cufundă,

Și-nfiorații trandafiri sălbatici
Podoaba lor și-o scutură și cântă...
Se smulg din coaje muguri feciorelnici
Și, înfrățiți cu cântul și lumina,
Își veștejesc petalele și – cântă...

Pe creștetul Olimpului aprins
Își taie drum prin spini și printre zgheaburi,
Rănindu-și brațul, fluierul și fruntea,
Un făt pribeag, cu ochi senini, albaștri:
E cel din urmă ucenic al strunii.
La piept își strânge lira văduvită,
Ce tremură, de crengi când se lovește,
Într-un suspin domol, nespus de jalnic...
În vârf zărește focul ce se-nalță,
Și-atunci nebun își opintește pieptul!...
Ajunge...

Strălucitor văpaia viorie
Se-nalță iar. În orișice scânteie
Tresare-un gând și moare-o simfonie
Din cântecul cel zămislit demult,
De dragostea din începutul vremii,
De trandafirul cel dintâi al firii...

Cu ochi aprinși poetul îngenunche
Și,-ncet plecându-și fruntea lui rănită,
Zdrobind sfiala celor patru strune,
Întruchipează jalea lui în cântec...
Și lacrimi cad pe lemnu-nfiorat
Ce-i ferecă cu glas nebun amarul:
E cea din urmă încordare-a strunii,
E-al frumuseții imn de îngropare!...

Pribeagul făt cu ochi senini, albaștri,
Și el și-aruncă lira-n foc. Și-atunci
Ridică-și ochii tulburați de clipă:
Vede zdrobiți în bulgării nătângi
Curatul chip al zeilor de marmur';
Iar cântăreții călători se duc,
Suindu-se pe razele de lună,
Suindu-se pe aripe de vânt,
În alte lumi.
Înalță-și ochii către foc, să vadă,
Și vede para leneș cum se stinge
Și cum rămân din lamura văpăii
Cărbunii morți ai sfintei stele Venus.
Cu fumul cald al jertfei uriașe,
Se-nalță ea pe patu-i de mătasă,
Înfășurată-n pulbere de slavă,
Cu picurii celui din urmă cântec,
Domol, domol...
Frumoasa cea din urmă...

*

E cântul mort. Poetul fără liră,
Lipsit pe veci de-a ochilor văpăi,
A pribegit la malurile mării...
Dar nemișcată, mută era marea.
Un val răzleț din sânul ei recit,
Ce tresărea prin cearcăne de gheață,
A întrebat poetul orb:
„Răspunde,
El unde-i?
Soarele, căci raza lui n-o simt?..."
Și-n vreme ce încremenea în gheață,
Răspuns-a valul:
„E mort".

POEZIE

Tu, Doamne, tu, stăpânul peste fire,
Ce din curata stelelor lumină
Dai lumilor de veci orânduire;
Tu, într-o clip-a milei tale sfinte,
Și sorții mele scris-ai o menire:
Ce-nfricoșat e darul tău, părinte!

Pleoapelor tu nu le-ai dat hodină,
Nici sufletului mută-mpăciuire,
Nici minții mele somnul fără vină!

În noaptea grea, când bolta-nfiorată
Cu junghi de aur își străpunge sânul,
Când codru-și vede fala-ngenuncheată
Și umilit se zbuciumă bătrânul,
Când trăsnete potrivnice se-ncaier'
Și creștetele brazilor despică,
Eu în văzduhuri deslușesc un vaier,
Cum din adânc spre mine se ridică,
Gemând prelung la poarta mea, stăpâne!
Simt fărâmată-n urlete păgâne
Nemărginita lumilor durere,
Cum vine-n zborul aripilor grele

De-mi zguduie zăvorul și mă cere!
Strivită simt în matca ei, părinte,
Cum se frământă chinuita minte,
Cum gânduri vin în clipele acele
Și se prăval' în pacea nopții mele
Ca bulgări grei în groapa-ntunecată!...

În zori de zi, în umeda răcoare,
Când fața plânsă florile-și înclină
În alintarea razelor de soare,
Robit de-ntâia zare de lumină,
Drumeț grăbit și fără de hodină,
Simt sufletul de drumu-i cum se gată.
Descătușat din pacea lui alcargă,
Ca vulturul în goană-nviforată,
Pământu-ntreg cu-ntinderea lui largă
El a purces sălbatic să-l străbată,
Cătând în drum sămințele durerii...

Prin valul firii fără de repaos
Ca un vâslaș aprins își taie cale,
Își scaldă ochii-n râul larg de jale,
El totul vede, toate le ascultă...
Unde-i plânsoarea zărilor mai multă
El își rotește aripile sale.

Târziu, când geana zărilor senine
Se-nchide lin, și soarele pe munte
Își culcă chipul roșu de rușine,
Pe-a stelelor strălucitoare punte,
Drumeț înfrânt, cobori și tu la mine,
Povara grea abia mi te mai ține.

Din praful sur al zilei chinuite,
Cules în prada zborului sălbatic,

Din al durerii chiot furtunatic,
Din zâmbete de buze ofilite,
Din tulburări de patimi și ispite:
În trudă grea, când
tâmpla-nfierbântată
Se zbuciumă zăgazul să și-l frângă,
În biata minte greu cutremurată
Sămânța ta tresare-atunci, stăpâne,
Și tu-mi răsai, senină și curată,
Strălucitor, un strop de apă vie,
Ce-mi luminează-n negura nătângă,
Tu, tainică și sfântă *Poezie!*

DIN UMBRA ZIDURILOR (1913)

REVEDERE

Tu, minunată poezie,
Uitatul meu ostrov de flori,
Îmi mai deschizi azi poarta mie,
Când mă întorc din pribegie,
Străin cu pași rătăcitori?

Îmi tremură durerea-n gene
Cum calc pe vechiul drum bătut;
Sărmane crânguri și poiene,
Vă năpădiră buruiene
De când noi nu ne-am mai văzut...

Ca un drumeț din altă țară
În cale mă opresc ș-ascult:
Aș vrea-n grădina solitară
Un glas să-mi reînvie iară
Din praznicele de demult.

Dar val de neguri mă-mpresoară,
Furtuni au bântuit pe-aici,
Nu-s stelele de-odinioară,
Pe urma lor abia mai zboară
Un roi plăpând de licurici...

Printre cărări dărăpănate
Cresc spini, iar flori de-mi mai răsar,
Se-nclină toate-nrourate
Cu lacrimile adunate
În drum de bietul grădinar.

DIN UMBRA ZIDURILOR

OASPE VECHI

Când zilele-mi mureau în umbră, sărace toate deopotrivă,
Tu, sfântă, minunată noapte, mi-ai fost de-a pururi milostivă.

Când te iveai, din pragul bolții, cu albă pulbere de stele,
Durai o punte argintată la ferestruia casei mele.

Tu mă vedeai în brațe slabe îmbrățișând trudita pernă,
Când visuri îmi goneau odihna cu-nfrigurarea lor eternă;

Tu mă găseai uitat și singur și – darnică ca totdeauna –
Între pereții morți și umezi îmi trimiteai, podoabă, luna.

Cum cobora stăpâna blândă, făclie-n casă să-mi aprindă,
Se deslușea o lume-ntreagă închisă-n ciobul de oglindă...

Se-nfiripau lumini și visuri, că te mirai chilia scundă
Cum poate-atât prisos de vraje în îngustimea ei s-ascundă...

Atunci, în pacea-nfiorată de năzuințe fără nume,
Un copilaș cu ochii vineți, senini ca rostul unei glume,

Se furișa încet pe-o rază la patul meu, să mă alinte
Cu neastâmpărul albastru din căutătura lui cuminte.

Cu degetele moi și albe pe ochi mă mângâia... pe frunte...
Râdea cu glasul lui de clopot când da de firele cărunte...

Îmi dezgropa povești uitate, și cu făptura lui sprintară
Îmi deștepta un zvon de frunze, un glas de cântec de la țară.

Venea la mine busuiocul, veneau și flori de sânziene,
De mână mă ducea copilul în țări cu feți și cosânzene...

Cum trece vremea nendurată și pururi cumpăna și-o saltă...
M-a dăruit c-o mână soarta, dar m-a furat cu ceealaltă...

Azi încăperea mea e largă, dar noaptea-i mută și săracă,
Stau singur și aud aievea cum toate-n juru-mi prind să tacă...

Nu mă mai știe vechiul oaspe... odată mi-a deschis pe-o clipă...
Și nu m-a cunoscut, sărmanul... Cutremurat, s-a dus în pripă...

Pesemne c-a murit acuma, ori ursitoarea nu-l mai lasă...
Copilăria mea senină, tu nu mai vii la mine-n casă...

AGONIE

În mine se petrece-o agonie,
Ca într-o tristă casă solitară,
În sufletu-mi bătut de vijelie
Eu văd un om ce-a început să moară...
Un cântăreț cu rostul de la țară
Se duce-acum și n-o să mai învie
Cu chipul lui senin de-odinioară...

Demult... Demult... Din cea dintâi clipită,
De când te-au smuls de la bătrâna vatră,
Din casa cu șindile-acoperită,
De-atunci începe moartea-ți nesfârșită,
De-atunci te fură fiecare piatră...
Te-au biruit în stingerea domoală
Străine legi din guri necunoscute;
S-a poticnit curata ta sfială,
La orice pas, de pravili neștiute;
Prin praf, prin fum, prin vorbe de ocară
Te-ai dus, sărmane suflet de la țară.
Din orice colț mi te pândea o sârmă
Și te-alunga un șuier de mașină...
Avutul tău s-a risipit pe cale,
Te-au părăsit și zmei și cosânzene,

Ți s-a uscat și lacrima din gene,
Au amuțit și sfaturile tale...

Așa, pe rând, ți-a tot trimis viața
Un nou tâlhar, în orice clipă nouă,
Și fără milă-n toată dimineața
Te-a despoiat cu mânile-amândouă!...

Acuma simt: drumețul dă să moară...
Un oaspe nou îi stă la căpătâie,
Încetișor în casă se strecoară,
Cu albe mâni, cu inima bolnavă,
Cu ochii arși de friguri și otravă...
Stăpân de-acuma el o să rămâie.

Privindu-și lung ograda în ruine,
El trist își spune gândul ce-l apasă:
„Tu mori acum... dar umbra ta revine,
Și pururi simt că singur nu mă lasă,
În nopți târzii s-a furișa la mine
Și-o să mă știu străin la tine-n casă...“

PARIS

I

La geam îmi cântă-n ritmuri cadențate
Haotica Parisului năvală,
Când o ascult în goana-i triumfală,
Simt inima pământului cum bate.

Ca pe-un ostaș înfrânt de oboseală
M-a biruit năprasnica cetate,
Drumeț orbit de flacări nevisate,
Îmi plimb prin ea umila mea sfială.

De-acum sunt robul mândrei metropole,
În suflet simt cum crește-ntruna zvonul
Din preajma auritelor cupole.

Dar nopțile, când umbre moi se lasă
Și-n jur de mine urlă Babilonul,
Eu mă visez în sat la noi, acasă...

ZIUA

II

În zorii albi, senină dimineață,
Tu-mi pari o fată mândră de la țară,
Venită la oraș întâia oară,
Cu gând curat și rumenă la față.

Te prinde însă-n blestemata-i gheară,
Te zbuciumă vârtejul de viață,
Din mii de guri minciuna lui te-nvață,
Stropindu-te cu tină și ocară...

Insulte cad, batjocura te arde,
La orice pas culegi o nouă vină
În rătăcirea ta pe bulevarde.

Așa pe rând te-ntuneci și, spre sară,
De praf, de fum și de păcate plină,
Tu te prăvali sfârșită și... murdară...

NOTRE DAME

III

Parisu-și urlă vasta nehodină
Și fără somn se zbate vinovatul...
E noapte-n jur, de-a lungul și de-a latul,
De vin, de glume și de-amoruri plină.

Durerile și-au amuțit oftatul,
Mor visurile sugrumate-n tină,
Scăldat în râs, în aur și-n lumină,
Pe uliți trece hohotind păcatul...

Drumeț străin din țări îndepărtate,
Eu mă strecor prin putreda cetate
Când după nori mijește aurora...

Prin boltituri de arcuri triumfale,
Văd turnurile vechei catedrale,
Ca două brațe blestemând Gomora...

FELINARUL

IV

Neadormit veghează felinarul,
În taina nopții osândit să vadă,
Tovarăș are colțul vechi de stradă,
Singurătății sfetnic – trotuarul.

El vede-a vieții nesfârșită pradă,
Asfaltu-i spune patima ș-amarul,
În fața lui își plimbă-ntreg calvarul
Întunecata veacului baladă...

În tremur lin lumina i se frânge,
Clipind încet cu licărire rară,
Îți pare-un ochi îndurerat ce plânge.

Și parc-aud oftarea lui sihastră:
„De ce m-aprindeți fiecare sară,
Să luminez nenorocirea voastră?"

ÎN MUZEU

Lăcaș cernit al trecerii eterne,
Trist sarcofag al vremii adormite,
Tu, jalnică, posomorâtă urnă,
Ce-aduni cenușa gloriilor stinse –
Sub bolta ta mi-e frig și mă cutremur.

De undeva, de dincolo de moarte,
Eu simt un duh întunecat cum vine,
Cum își desface aripile negre,
Cu zbor încet din haos se desprinde,
Și toate pier pe câte-n drum s-abate
Și le-a atins răsufletu-i de gheață...
Mor florile și zâmbetele mor,
Se frânge visul, dragostea apune,
Se sting zdrobite clocotele urii,
S-așternt în praf și dumnezei și îngeri,
Trosnesc și cad arcadele măiestre,
C-un geamăt lung se surpă Partenonul,
Iar duhul rău purcede mai departe,
Și râsul lui se plimbă pe ruine...

Zadarnic, tu, crăiasă-ndurerată,
Cu ochii stinși l-ai plâns pe Mausolos,

Și jalea ta a-ntruchipat minunea
Ce-mpodobea demult Halicarnasul...
Și tu-n zadar ți-ai scris, Sardanapale,
În marmură cântarea biruinții...
Sunt toate praf... – Un bulgăre nătâng,
Un strop răzleț și fără strălucire
A mai rămas din visele lui Ramses,
Ce-a fercecat eternitatea-n piatră.

Bieți biruiți, azi sunteți toți alături,
Ostași căzuți ai luptei nesfârșite,
E moartă azi și vechea voastră vrajbă.
Neputincios, la poalele Astartei,
Cu arcul frânt, stă trist săgetătorul,
Privind obrazul spart al unui sfinx...

Cum stați așa, sărăcăcioase moaște
Ce-ați mai rămas, sărmane mărturii
Din strălucirea moart-a unui vis,
Satiri, himere, nimfe și centauri,
Cu trupul frânt, cu brațele pierdute;
Și cum amurgu-nlăcrimat trimite
De sus, din cer, un giulgiu mortuar
De la fereastra criptei voastre reci;
În liniștea arcadelor boltite,
Eu singur viu pe câmpul de bătaie,
Stau îngrozit de suspinarea voastră,
De geamătul ce tremură-n văzduh,
Și mintea mea aude cum pământul
Își cere astăzi morții înapoi...

Veniți, veniți să facem îngropare!
Drumeți de-acum ai vremii stătătoare,

Veniți o groapă nouă să săpăm!
Să le-așezăm în tristă înfrățire
Aceste moaște jalnice și sfinte,
Deasupra lor să crească iarba verde,
Să-și cânte viața imnul ei de slavă,
Iar din amarul plâns al veșniciei
Să prindem vraja clipei trecătoare...

CINQUECENTO

Clocot de măriri apuse,
A lui Leonardo vreme,
Glasul farmecelor duse
Vine pururi să mă cheme.

Mintea, pasăre răzleață,
La sicriul tău mă poartă,
Tu-mi dai dragoste de viață,
Minunată lume moartă.

Ți-au fost bàrbari *cittadinii,*
Aspru neam de hartă dornic,
Pe pumnalul lui Cellini
Era sângele statornic.

Cardinali purtau coroana
C-un surâs machiavelic,
Și venea din iad Satana
La sinodul ecumenic.

Ars de frigurile vieții,
Cu satiri și cu bacante,
Tatăl palidei Lucreții
Sta de gât cu trei amante.

Era-n chiot Vaticanul,
Plin de patimi și pierzare,
Se urzea din crime planul
Groaznicului Don Cezare.

Cinstea greu suia calvarul
Când minciuna sta-n domnie;
Aretino, pamfletarul,
N-avea strop de omenie.

. . . . . .

...Dar lumini strălucitoare
S-aprindeau printre păcate:
Erau flori, sonete, soare...
Era râs și sănătate.

Și de-aceea-ți cer eu sfatul,
Căci din mândra ta poveste
Nouă ne-a rămas păcatul,
Poezia nu mai este...

MAMA

E plin în jur de noi muzeul,
Și pare-un templu minunat,
În care mii de robi ai vieții
Vin să se spele de păcat.
Sunt călători din largul lumii,
Ce-au pribegit pe ocean,
Să-și scalde ochii în lumina
Din pânzele lui Tizian.

Stau toți cu mintea-ngenuncheată
Și-i mut cucernicul popor,
Eternitatea prinsă-n cadre
Își poartă sfântul ei fior.
Învins de taina mare-a clipei,
Se-nchină sufletul supus
În fața veșnicei icoane
Cu răstignirea lui Isus.

Ce blând se uită chinuitul
De sub cununa lui de spini,
Lumina resemnării mute
E scrisă-n ochii lui senini.

Nu-l dor piroanele din carne,
Zâmbește pașnic, iertător,
El știe că de veci învie
Acei ce pentru alții mor.

La poala crucii e Maria,
Și-n chipul ei, nespus de trist,
A zugrăvit un chin sălbatic
Penelul meșter de artist.
Ea-și frânge mâinile și geme,
În gândul ei a-ncremenit:
Nu dumnezeul care-nvie,
Copilul ei, care-a murit.

O văd și mă întreb, pe gânduri,
De rostul nepătrunsei firi:
De ce și chinul unei mame
E-n prețul unei mântuiri?
O văd și simt în suflet patimi
Din traiul nostru măsurat,
Toți răstigniții mici ai sorții
Pe rând, în minte, mi s-abat...

Și stau pierdut... În jur de mine
Se schimb-al oamenilor val...
. . . . . .
Ce-o fi făcând acum o mamă
Acolo-n satul din Ardeal?...

MĂSUȚA MEA

Și-a dus o-ntreagă veșnicie
Trudita anilor povară
De când legarăm prietenie,
Măsuța mea de-odinioară.

În umbra vechei cafenele,
În cel mai tăinuit ungher,
Ne luminau aceleași stele,
Același colț senin de cer.

Aici, în nopțile de iarnă,
Singurătatea mea amară
Putea visările să-și cearnă
Prin fumul leneș de țigară...

Măsuța mea, ți-aduci aminte
De-atâtea zile fără soare,
Când fruntea mea cădea fierbinte
În palmele tremurătoare?...

Pe bolta ei trandafirie
N-avea credința mea înfrângeri,
Și-n mândra noastră sărăcie
Ea ne vrăjea un cor de îngeri.

Cum m-a furat de-atunci viața
În goana ei fără repaos...
S-a stins în neguri dimineața
Rătăcitorului în haos...

Azi, după vremi de patimi pline,
Măsuța mea, iar ne-ntâlnim,
Duceam șirag de vieți în mine,
Azi mă întorc c-un țintirim.

Mi-am risipit de mult în lume
Senina visurilor salbă;
Măsuța mea, îți spun un nume,
Și-l scriu pe marmura ta albă...

OAMENI

Sunt oameni toți, și-i plin în lume
De vameși și de farisei,
Îi văd și nu-nțeleg anume
Ce mă mai poartă printre ei.

Le ard blesteme ceriul gurii
Când ți se par duioși și triști,
Așternpeste pornirea urii
Blândețe de evangheliști...

Prin valul care nu se curmă
Arare când mă mai strecor,
Eu simt minciuna cea din urmă
Ce-a umezit buzele lor...

Și-n minte-atunci mi se desface
Misterul proniei ce-a pus,
Ca-n staul, între dobitoace,
Să vie pe pământ Isus...

LA MAL

Mândra apelor crăiasă,
Ne-ntâlnirăm azi în cale,
Eu, cu gândurile mele,
Tu, cu valurile tale.

Prinși de-o tainică chemare,
Ne privim acum în față,
Tu, eterna vremii doamnă,
Eu, un strop răzleț de viață.

Cum te văd, din clipă-n clipă,
Mintea-mi zgribură și cade,
Simt moșia ta cum crește
Și hotarul meu cum scade.

Ți-ai pornit nemărginirea
Să mă-nfrunte, să mă frângă...
Râd talazurile tale
De luntrița mea nătângă.

Tu mă birui fără luptă,
Pururi neînvinsă mare,
Ochii călători pe ape
Tremură și-ți cer iertare...

Spre adâncurile albe
Îmi îndrept umila rugă:
Mă primește-ntotdeauna
Ucenic să-ți fiu, și slugă.

Lasă-mă uitat la malu-ți...
Să mă uit așa departe:
Din întinderea albastră
Voi citi ca dintr-o carte...

AETERNITAS

Pe boltă stele tremurate purced sfiala să-și aprindă,
Și ca o pasăre rănită se zbate biruitul soare;
Noi stăm la mal uitați alături, când veșnica povestitoare
Nemărginirea ei și-o frânge în ochii tăi, ca-ntr-o oglindă.

Amurgu-și flutură-n albastru năframa cu argint țesută,
Și tot mai rar își bate marea răsufletul domol de pace;
Noi ocrotim atâta cântec acum, când buza noastră tace,
Când mânile îngemănate se strâng și-și spun povestea mută.

Pribeag ni-e sufletul pe ape, și marea ni-e acum stăpână,
Căci ne-am topit de mult visarea în uriașul piept de unde,
Ea ne-a-mpletit iubirea-n valuri, în depărtările afunde...
De-acuma, prinsă-n taina apei, nemuritoare-o să rămână.

...Și ne vom stinge-ncet, femeie, ni-e scrisă moartea sub pleoape,
Dar va zâmbi întotdeauna senina veșniciei soră,
Va răsuna iubirea noastră în mândra valurilor horă,
S-a legăna pe-aceleași unde, va plânge în aceleași ape.

Și poate-odată, într-o sară, tot ca acuma de albastră,
Când noi vom fi de mult țărână, vor poposi doi inși la mare.

Neștiutori s-or prinde-n brațe, se vor strivi-n îmbrățișare
Și nu vor înțelege, bieții, că strâng la piept iubirea noastră.

FURTUNA

Deschide-ți fereastra spre mare,
Frumoaso cu sânul de gheață,
Deschide și uită-te-n zare,
Ascultă-i aprinsa cântare
Și fură-i un strop de povață.

Le vezi, rotitoarele unde
Se-ndoaie supuse de frică,
N-auzi cum din neguri afunde
Năprasnic un strigăt pătrunde,
Cu zboru-i amurgul despică.

E ceasul de horă păgână,
Când vifor purcede din haos,
Îl cheamă eterna stăpână,
Nenfrânta lui patimă-l mână,
Și viforul n-are repaos.

Privește-o cum sânu-i tresare,
Fiorul de dragoste-o sapă,
Se zbuciumă dornica mare,
Și geme, și țipă, și sare
Albastra mânie de apă.

Sălbaticul mire coboară,
Din trăsnete-i cântă chimvale,
Cu glasul lui bolta-nfioară
Și tremură unda fecioară
Când, mândru, el străluie-n cale.

Din fulgere are cunună,
Răsufletu-i cerul aprinde,
Un chiot de nuntă răsună,
Cu marea acum se cunună,
Te uită, în brațe-o cuprinde.

O sete nebună de viață
Departe-n văzduhuri s-așterne;
Îndemnu-i o lume-l învață...
Frumoaso cu sânul de gheață
De ce plângi, cu fața-ntre perne?...

MARE MOARTĂ

Spun corăbierii că în Marea Moartă
Văduvă-i de viață apa, din vechime,
Nici un strop de suflet undele nu poartă,
Și pe Marea Moartă nu vâslește nime.

Ceriul Palestinei, spun corăbierii,
Baldachin de ceață flutură pe maluri,
Neștiind nisipul rostul primăverii,
Doarme apa mută în tăcute valuri.

Ocolind-o pururi paseri călătoare,
N-o ating în cale pribegiri nomade,
Peste Marea Moartă dac-a prins să zboare,
Sugrumat de neguri, albatrosul cade.

Cântec nu răsună, nu s-aud nici șoapte,
Țintirim de apă-i unda ei sălcie,
Să fi plâns vreodată, ori să strige-n noapte,
Despre Marea Moartă nimenea nu știe.

Ce poveste tristă spun corăbierii,
Nici n-aș crede, poate, vorbele acestea,
Dar, cu biata minte-n patima durerii,
Mă gândesc la tine și-nțeleg povestea...

DE PROFUNDIS

Plâng apele în noaptea asta
Și, într-un vaier îndelung,
Oftări mi-ating în zbor fereasta,
Și-n zbor la patul meu ajung.

O groază sufletu-mi supune
Și-n așternut eu mă cufund
Când stihuri de îngropăciune
Vin din prăpăstii fără fund.

Plânsori și gemăte și șoapte
De-a lungul apelor s-așternu,
Și-n pacea miezului de noapte
Par smulse dintr-un plâns etern.

Pesemne-acu-i grozava clipă
Când moartea s-a pornit la drum,
Și bate tainic din aripă
Deasupra mărilor acum.

Toți robii zăvorâți sub apă
Își simt stăpâna și tresar,
Ei sparg a valurilor groapă
Și plâng cu plânsul lor amar.

Împins de-o nepătrunsă lege
Se cere lutul în pământ:
Sărmane suflete pribege
Își cer o cruce ș-un mormânt...

LACUL

La geamul meu de lângă lac
Se bate apa-n scânduri,
La geamul meu de lângă lac
Se fac încet și se desfac
În mine-atâtea gânduri...

Pe rând vin undele de mor
Și-n murmur se destramă,
Pe rând vin undele de mor
Și parc-aleg din gura lor
Pe nume cum mă cheamă...

Eu m-am gândit de-atâtea ori
Și mintea mea se-ntreabă,
Eu m-am gândit de-atâtea ori:
Ce tainici, nepătrunși fiori
De-ntinsul lac mă leagă?...

Pesemne tu, care te-ai dus,
I-ai rătăcit pe maluri,
Pesemne tu, care te-ai dus,
Într-un târziu și trist apus,
Te-ai oglindit în valuri...

De-atunci îl zbuciumă mustrări
Și-n noapte plânge lacul,
De-atunci îl zbuciumă mustrări
Și simte-aceleași frământări
Ca dorul meu, săracul...

MAMA VENERII ETERNE

...Și când te văd, întinsă mare, nehodinită totdeauna,
Cum ești tu pururea aceeași și totuși alta-n orice clipă,
Eu simt că-n sânul tău trăiește și frumusețea și minciuna,
Că-n fața apei amândouă deopotrivă se-nfiripă.

Nepotolitul suflet veșnic de-o nouă dragoste ți-e dornic,
Tu frângi în unda-ți jucăușe de-a pururi alte curcubeie,
Te-i zbuciuma și azi și mâne de neastâmpărul statornic,
Tu, mama Venerii eterne, între femei cea mai femeie.

De-aceea, când te văd frumoasă ș-atâtor năzuinți stăpână,
În mine-un vifor se ridică, și mintea mea îl înțelege
Pe bietul crai de-odinioară, ce-n răzvrătirea lui păgână,
A pus cu biciul să te bată, și-a pus în lanțuri să te lege.

EU STAU LA MAL...

Corabia din lanțuri desfăcută
Își mișcă-ncet scheletele trudite,
Cu ea te duci spre lumi nebănuite,
Femeie, tu, pe veci necunoscută.

Abia în zborul ultimei clipite
Te văd – de-acuma pururi nevăzută –
Și totuși simt o jale neștiută
Când zarea albă-n purpură te-nghite.

Eu stau la mal, și golul ne desparte...
Mă uit în larg cât ochii pot să vadă
Cum mi te pierzi departe... mai departe...

O taină simt că m-a legat de locul
Unde-am rămas nedumeririi pradă...
Pesemne-acuma mi-a murit norocul...

SCRISOAREA TA...

Scrisoarea ta mi-a destrămat
A visului beteală,
Ce viperă ți-a-mprumutat
Veninul drept cerneală?...

Cu slova ta vin anii toți,
Și-n vraja lor mă fură...
În rostul ei mărunt cum poți
Să-nchizi atâta ură?...

Cetind-o azi, ca alte dăți,
În mine-un gând tresare:
Ce-ar fi s-o sfârtec în bucăți
Și s-o arunc în mare?

Din ale scrisului tău vești
Otrava s-ar desprinde,
Ca mâine-atât amar de pești
Pescarii n-ar mai prinde...

GÂNDEȘTE-TE...

Lin picură azi milostivă pace,
Și prin văzduh o șoaptă nu colindă,
Peste întinsa lacului oglindă
Amurgul umed umbre moi desface.

Pe cer pornesc făclii să se aprindă,
Începe bolta-n aur să se-mbrace,
Stejarul mut deasupra noastră tace,
Abia arare cade câte-o ghindă...

Cum stăm așa, cu ochii duși în stele,
În inimă simțindu-ne veninul,
Părem doi tainici făcători de rele.

Mă înfioară zările albastre:
Gândește-te, ce clar le-ar fi seninul,
De n-am fi noi, cu sufletele noastre...

SCIROCCO

S-alungă clocotul de ape,
Și-n goană brațul unui val,
Ca un stăpân fără de milă,
Azvârle-o scândură la mal.

Biruitoare urlă marea
Și mi te lasă pe pământ,
Solie jalnică și mută
A așteptării ce s-a frânt.

Ce tainică apropiere
Și ce îndemn ascuns din cer
Mi te-a trimis să-mi spui povestea
Pierdutului corăbier?

Ori poate știe uraganul...
Și vrea să-i vadă la un loc
Pe bieții călători pe valuri,
Bătuți de-același nenoroc?...

POET

Când l-au închis după zăbrele
Și paznicii l-au petrecut,
L-au despoiat de toate cele,
De tot sărmanul lui avut...

L-au dus așa-ntre răzvrătiții
De după zidul fără glas,
Dar și-au uitat nenorociții
Că gândurile i-au rămas.

Nebănuitul lor tezaur
Nebunii-ntreg i l-au lăsat,
Și-n giulgiul lor, tivit cu aur,
El sufletul și-a-mpresurat.

Zadarnic bate din aripă
Și-n goană moartea-i dă fiori,
Zadarnic huhurezii țipă
Din turla negrei închisori.

În mândră vraje se desfată
Ungheru-ngust și nevoiaș
Și-i o grădină fermecată
Chilia de pușcăriaș...

Iar dacă, tainic, câte-o rază
Coboară tremurând pe pat,
Ea-nfiorată luminează
În visul unui împărat...

DOINA

O doină plânge sus pe culme,
Din fluier unde limpezi cad,
Și legănate lin s-afundă
În pacea codrilor de brad...

Cântare, meșteră cântare,
Te stingi acum încet-încet,
Și-adormi pierdută-n tremurarea
Oftării blânde din brădet...

Mi-ai picurat un strop în suflet
Din taina vremii de demult,
Și plânsul veacurilor duse
Mă înfioară când te-ascult...

Cum te-ai topit acum în noapte,
Eu stau cu inima la sfat:
În care brad, de care creangă
Plânsoarea ta s-a aninat?...

Și cât vei mai trăi acolo,
Tu, soră pururea cu noi,
Când va fi mort de mult ciobanul,
Și moartă turma lui de oi?...

Târziu odată – cine știe? –
Trecând pe-aici un călător,
Te va culege dintr-o floare,
De după-o aripă de nor...

Te-a coborî în largul văii,
Și-o culme te va asculta,
Și-o lume-ntreagă va începe
Să plângă cu durerea ta...

VOI VENIȚI CU MINE...

Voi veniți cu mine, oaste nevăzută,
Moșii și strămoșii mei din zile moarte,
Grăitoarea voastră îndrumare mută
În vârtejul lumii căile-mi împarte.
De demult, din ceața vremii înnoptate,
Eu aud un cântec călător cum vine,
Ca un clopot tainic inima mea bate,
Din adânc vă cheamă să veniți cu mine.

Eu vă port în suflet, plămădiți în sânge,
Și din vina voastră mi-e zidit păcatul,
Glasul vostru geme jalea mea când plânge...
Eu din plâns de veacuri mi-am topit oftatul...
Întărită-n drumu-i, de la voi învață
Ura mea să ardă, mâna să se-nchine,
Ați murit cu toții ca să-mi dați viață,
Morți fără de moarte, voi veniți cu mine.

Din amurgul umed când se face sară,
Sufletul vă simte cum îi treceți pragul,
Ca-ntr-o casă mică, albă, de la țară,
Eu vă văd alături, mi-e mai mare dragul...

Sunteți fără număr, popi cu bărbi cărunte,
Cu lumina scrisă-n frunțile senine,
Cercetași de codri și păstori de munte,
Ceată nesfârșită, voi veniți cu mine.

La soborul vostru mintea mea culege
Taine din zapise, rosturi din hrisoave,
Mi se plâng ciobanii de călcări de lege,
Și-mi suspină-n noapte rugă de ceasloave.
Ca o cenușotcă mintea mea ascultă
Cum frânturi de veacuri strigă din ruine,
Prinde-abia un picur din vâltoarea multă
Și se-nchină vouă, că veniți cu mine.

Eu din oastea mare nu-s decât solia,
Ucenic cucernic vă vestesc cuvântul,
Nu-s decât un fulger smuls din vijelia
Ce-a închis în sânu-i milostiv pământul.
Rămâneți la mine voi întotdeauna,
Înfrățiți cu focul sângelui din vine,
Căci se stinge glasul și se frânge struna
Când în goana vieții nu-ți mai fi cu mine...

INIMA

Biată inimă bolnavă,
Făgădău la drum de țară,
Cine-și mai aduce-aminte
Câți drumeți te cercetară?

Tu n-aveai zăvor la tindă,
Nici scumpete la măsură,
Și-ai cinstit pe fiecare
C-un pahar de băutură.

Cum veneau în miez de noapte
Călători pribegi în lume,
Toți stăpâni la tine-acasă,
Răi de plată, buni de glume...

Tu la toți le-ai dat hodină,
Și le-ai dat popas în cale,
Pân' s-a risipit pe drumuri
Plinul pivnițelor tale.

Azi ești goală și săracă,
Și crâșmaru-ți dă să moară,
Cine să-ți mai treacă pragul,
Făgădău la drum de țară?...

STRĂMOȘII...

...Nu suntem la același nivel... La 1759, adecă pe vremea când strămoșii autorului de la Țara noastră *nu se coborâse încă din maimuță, egumenul Laskaris scria cu filiațiunea familiilor Dukas, Vrana și Laskaris"...*

DUILIU ZAMFIRESCU
în *Convorbiri literare*

Nu mor strămoșii niciodată,
Războiul lor în noi și-l poartă,
Căci li-e țărâna spulberată,
Dar nu li-e dușmănia moartă.
Străveche, ura lor se-mparte
Din moș în moș, din tată-n tată,
Și azi, de dincolo de moarte,
Ei ne mai cer o judecată.

Cum ne privim acum în față,
Potrivnici însetați de luptă,
Neiscusința noastră-nvață
Din ura lor neîntreruptă.
Noi suntem flacăra pribeagă
Din nemblânzita lor văpaie,
Cu moștenirea noastră-ntreagă
Venim pe câmpul de bătaie.

Cu mine vin, roiesc întruna
Cei fără neam și fără număr,
Ce-au sprijinit întotdeauna
Eternitatea pe-al lor umăr.
Vin cei de-o lege cu pământul,
Copiii soarelui de vară,
Eu, solul lor, le port cuvântul,
Și-n suflet, sfânta lor povară.

Vin rânduri, cete se-nfiripă
Din vechea veacurilor lavă,
Din ceas în ceas, din clipă-n clipă,
Tot crește oastea mea grozavă.
Le văd în orice parte roiul,
Își cer dreptatea lor târzie,
Și fiecare-și vrea ciocoiul
În judecată să și-l ție.

Ei tot mai mulți răsar din groapă,
Răsar, și-n mintea mea s-alungă,
Vin bieți țărani munciți de sapă,
Și vin haiduci cu flinta lungă.
Sosesc cu dorurile toate,
Sărmanii nu mai pot s-adaste:
„Venit-am, măre, strănepoate,
Să ne primești la tine-n oaste!"

Le zic supus: „Veniți de-acuma,
Străbuni din lunga vremii cale,
Și dați-mi cântecul și gluma
Și nesfârșita voastră jale.
Veniți, căci glasul vostru-nvie
Un nou zorit de dimineață,

Voi ce-ați murit o veșnicie
Sunteți flămânzi azi de viață!"

Ei vin cu suflete-nnoptate,
De-aceea sfarmă lanțuri grele,
De-aceea urlă și se zbate
Durerea-n cântecele mele.
Doar din al veacurilor caier
Mi-am împletit cu biciul urii,
Nestinsul vremurilor vaier
Mi-a scris blestemu-n ceriul gurii!...

De luptă-s gata deci... Prin mine
Un iad întreg cere răsplată.
Mi-e sete-acum... Te-aștept, vecine,
Și ochii mei păgâni te cată!
Îți vreau sclipirea de oțele,
Și vreau oștirea ta măiastră,
Întregul cer cu ochi de stele
Să lumineze lupta noastră.

*

Te-aștept... te-aștept... Dar n-aud bucium,
Nici zumzet ascuțit de zale,
Mă-ndoaie patima, mă zbucium:
Arată-mi rândurile tale!...
Și cum te chem, ș-un colț de țară
Mi te-au cătat zadarnic solii,
Te-apropii tu de subsuoară
C-un slab egumen ros de molii...

Vă văd... Mi-e milă peste fire
De bietul grec cu haina ruptă:

Ai spart o criptă-n mănăstire
Ca să-ți câștigi un soț de luptă...
Vă văd, și oastea mea pe-acasă
Mi-o-ndemn încet să se strecoare:
Vai – toată ura mea mă lasă,
Căci sărăcia ta mă doare...

CARMEN LABORIS

Veniți în horă de frăție
Străvechii câmpului străjeri,
Ce ocrotiți de-o veșnicie
A muncii rodnice dureri.
Veniți, plugari, veniți oștenii
Celui mai vechi și sfânt război,
Tovarăși buni ai Cosânzenii,
Veniți cu noi!

În goana vieții-nviforată
Strigați: Plugarii-n veci nu pier,
Căci lor pământul sfânt li-e tată,
Și frate soarele din cer.

În casele cu grinzi bătrâne
Voi rostul lumii așezați.
Sus, dătătorilor de pâne,
În patimi și credințe frați,
Voi, platnici de sudori și sânge,
Voi, cei bogați și totuși goi,
Veniți să ne-nvățați a plânge,
Veniți cu noi!

Veniți, stăruitoare gloată,
Strigați s-auză mici și mari:
E răzimată lumea toată
Pe palme aspre de plugari!

Năprasnic vifor de dreptate
Vă doarme-n sufletu-nnoptat,
Și spală lumea de păcate
Când rele mâni l-au deșteptat.
De grele vremi de mai-nainte,
De-al răsplătirii greu șuvoi,
Veniți, aducători aminte,
Veniți cu noi!

Strigați să știe largul zării,
S-auză toți câți trag în jug:
Că focul roș al răzbunării
Topește fierele de plug!

SCRISOARE

CONTESEI DE NOAILLES
NĂSC. PRINCIPESA BRÂNCOVEANU[1]

Brâncoveanu Constantin,
Boier vechi și domn creștin...

Cântec din bătrâni

Îți recitesc răvașu-n franțuzește
Cu slova lui muiată-n ironie
Și, nu știu cum, un gând mă ispitește...
Mă iartă, doamnă, că ți-l spun și ție...

Tu ne-ai uitat, tu din strigarea noastră
Nu știi nimic, nimica nu te doare;
Nici Dunărea nu-ți plânge la fereastră,
Nici munții mei nu pot să te-nfioare...

Nu ne-nțelegi nici visul, nici cuvântul,
Nici cântecul tu nu ni-l poți cunoaște...
Din țara ta ți-a mai rămas pământul,
Ai grâu în el, dar ți-ai uitat de moaște...

[1] Într-o scrisoare adresată revistei *Les Annales* Contesa de Noailles declară că nu e românca și nu cunoaște câtuși de puțin România, în care a fost numai o dată, în drum spre Constantinopol (*n.a.*).

Abia o dat', când te chema Bizanțul,
Ai poposit la noi o clipă, două:
Verigă mândră ce te-ai rupt din lanțul
Unor vieți atât de scumpe nouă...

De-aceea azi te miri ca de-o poveste
Când cineva de rostul tău te-ntreabă,
O glumă-ți par cuvintele aceste
Și râzi de noi, odraslă basarabă...

Râzi în zadar! Trecutul ne-nfășoară
Oricât de mult l-am surghiuni din minte...
Strămoșii-n noi de veci nu vor să moară
Și noi mințim, dar sângele nu minte!

Ei vin la noi... – Și-acolo-n metropola,
Pe malul Senei, umbra lor străbate,
Suflarea lor pătrunde sub cupola
Palatelor cu creștete bronzate...

Câți logofeți și vornici nu se schimbă
În noaptea ta cu visuri zbuciumate...
Cu noi în drum doar pururea se plimbă
Un țintirim de suflete uitate...

Când vei simți o jale vag-adese
Și-n liniștea amurgului de toamnă
Te vor fura îndemnuri nențelese,
Nu te mira: Sunt Brâncovenii, doamnă!

MOȘ CRĂCIUN

Moș Crăciun cu barba albă, Moș Crăciun cu traista plină,
Vechi stăpân atât de darnic al copilăriei mele,
Azi la noi în sat te-așteaptă toată casa cu lumină,
Cu colinde și cu cântec și cu crai ceteți de stele.

Tu te furișezi în taină pe la fiecare poartă,
Cu pășirea ta tiptilă nu lași urme pe zăpadă,
Dar te simte-ntreg cuprinsul oropsiților de soartă,
Când lași binecuvântarea peste capul lor să cadă.

Tu cobori și-n sara asta, tu cobori ca totdeauna,
Pe pământul greu de rele, sol bătrân de gânduri bune,
Și-nveșmânți c-un văl de pace răzvrătirea-nviforată…
Cum te-așteaptă-n sat la mine!… Du-te, du-te,
Moș Crăciune…

De nu ți-o fi peste mână treci și pe la casa noastră,
Biată mama-ngândurată azi e singură la masă,
Tu măcar o rază-n suflet îi trimite pe fereastră,
Când vezi neatins și vinul și colacul de pe masă.

Apoi pleacă, Moș Crăciune… pe oriunde-și duce darul
Bătrânească și cinstita și curata noastră lege;

Numa-n lumea mea străină nu-ncerca să treci hotarul,
Căci și inima și casa ți-s închise-aici, moșnege!…

EU ȘTIU UN BASM...

Eu știu un basm de mult uitat
C-un cântăreț rătăcitor,
Ce strunele și-a încordat
Pe rând, la poarta tuturor,
Și-n cântecu-i înviforat
A plâns de lacrimile lor.

Din goana lui s-au ridicat
Văpăi și valuri de scântei,
Bărbații s-au oprit în sfat
Și s-au oprit în drum femei,
O lume-ntreagă și-a legat
De glasul lui plânsoarea ei...

Cântând prin codri de brădet,
Drumeț pe larguri de pământ,
Așa s-a risipit încet,
Ca frunza spulberată-n vânt:
Nu visul lui nemângâiet,
Amarul altora l-a frânt.

Pe urma lui creștea popor
Și se ruga cu chip duios:

– Mai spune-ne câte ne dor
Și câte sufletul ne-au ros,
Pribeagule stihuitor,
Le plângi atâta de frumos!...

El, ascultând al lor cuvânt,
A chibzuit și-a priceput
Că pururi fără crezământ
Durerea lui l-a petrecut
Și că-n sălbaticu-i avânt
Străine doruri l-au durut...

Atunci o clipă s-a-ntâmplat
– Mai vreți voi basmul să vi-l spui? –
Că jalea lui a lăcrimat,
Dar a-nțeles că nime nu-i,
În tot norodul adunat,
Să vază lacrimile lui...

TRAGE-ȚI OBLONUL...

Ascultă, copile, ce-mi spune viața:
De-a pururi în umbră să torci al tău gând,
Când simți în pleoapă o lacrim-arzând,
Ia seama la vreme și acoperă-ți fața,
Să nu fie ochi să te vadă plângând.

Alături cu alții te-nșiruie-n horă
Și lumii plătește-i cu ce-i ești dator,
Fă-i patimei tale din zâmbet zăvor,
Tăcerea să-ți fie statornica soră,
Să nu știe nimeni ce rane te dor.

Iar noaptea când cade și ceața se lasă,
Tu trage-ți oblonul, să n-ai mărturii.
Și-atunci, sub tavanul ascunsei chilii,
Despătură-ți taina ce-n suflet te-apasă,
Stropind-o cu lacrimi de ceasuri târzii...

CÂNTECELE MELE

Cobor din lumea mea de stele
Și vă petrec filă de filă,
Sărmane cântecele mele,
Îmi vine să vă plâng de milă.

Atâtea strigăte-mblânzite,
De legea ritmului sonoră,
Vă frângeți glasul cumințite,
Ca să-ncăpeți și voi în horă.

Mi-e jale-acum, ca primăvara
De paseri prinse-n colivie,
De lei ce dorm visând Sahara
În cușca din menagerie...

Vă las cu mintea-ndurerată
Și ochii-nchiși pe jumătate,
Mă duc în țara fermecată
A cântecelor necântate...

POETUL

Un cavaler cu ochi de vultur, cu inima de fată mare,
Cu braț de fier, cu mâna albă, de zbucium și de luptă dornic,
Pe-un piept de stâncă solitară și-a-ntemeiat un cuib statornic,
O singuratecă cetate cu turn strălucitor în zare.

Când raza zorilor dintâie zâmbește-n prag de cetățuie,
Pe năzdrăvanu-i cal sălbatic răsare-n noapte cavalerul,
În soare-i fulgeră armura și zboru-i întretaie cerul,
Cu aripi meștere în albul nemărginirilor se suie.

În furtunateca-i năvală se duce-așa fără hodină,
O lume se resfrânge-n ochii adânci ca nopțile de vară,
Din mii de tulnice răsună a vieții veșnică fanfară,
Când zburătoru-i prinde taina de sus, din unde de lumină.

Avântul lui n-are popasuri, în drum el suie și coboară,
Și nestimate fără număr culege mâna fermecată:
El rupe-o floare, prinde-un zâmbet, o lacrimă-n ascuns vărsată,
El fur-un vis dormit azi-noapte pe căpătâiul de fecioară…

A străbătut atâta cale, cât ochii nu cuprind să vadă,
Și când amurgu-ncinge bolta în brâul lui tivit cu aur,
În goană el își smulge-o salbă din sfântul ceriului tezaur,
Și vine-acasă călărețul cu brațul încărcat de pradă.

Abia mai poate duce greul, se-ndoaie trupul sub povară,
Își scutură în fața porții vestmântul împletit din zale,
O clipă mai privește-n urmă spre ceața risipită-n vale,
Și-apoi în pripă trece pragul… – dar praful a rămas afară!…

Pe-un pat de marmură curată dintr-o cămară neștiută,
El migălind în pacea nopții așază scumpa lui podoabă,
Își frânge de zăgazuri mintea – de veci neadormită roabă –
Și taine pururi vorbitoare s-aleg atunci din mâna mută…

*

…Și știe bine urzitorul că-n vremea trudei lui amare,
Acolo, jos, în umbra neagră, țin sfat atâtea duhuri rele,
Să-i fure marmura măiastră, argintul coborât din stele…
Dar mânile nu-i dau odihnă, căci vor altar de închinare.

MI-AM FĂCUT UN CÂNTEC

Mi-am făcut un cântec de demult, odată,
Mi-am făcut un cântec nețeles și dulce,
Leagăn pentr-o veche taină vinovată,
Ziua să m-alinte, sara să mă culce.

Mi-am făcut un cântec și l-am dus cu mine,
Printre anii tulburi singura mea zestre,
Floare-ntârziată prinsă pe ruine,
La o casă mută pusă-ntre ferestre.

Cântec de ispită, cântec de otravă,
Smuls din nedormirea viselor fugare,
Mi-ai crescut cu vremea ca un râu de lavă,
Mi-ai crescut ca noaptea viforul pe mare.

Cum te-a-nchis zăvorul tăinuirii mele,
N-ai căzut în mreaja gureșelor rime,
Împletit din patimi, coborât din stele,
Cântec de-o viață, nu te știe nime...

Totuși mintea astăzi vine să mă-ndemne,
Să-ți deschid fereastra, să te-alung din casă,
Când ți-e mort copilul, ce să mai însemne,
În odaia goală, leagăn de mătasă?...

UN TRANDAFIR SE STINGE

Cu trupul biruit de jale
Un trandafir se stinge-n glastră,
Stropindu-și plânsul de petale
Pe perinița din fereastră...

Se zbuciumă sărmana floare
Și moare-n patima ei mută,
Ca-n inima de fată mare
O dragoste nepricepută.

Se zbuciumă și până mâne
Își scutură podoaba-ntreagă,
Iar mâna gingașei stăpâne
Alt trandafir o să-și culeagă.

Și rând pe rând au să mai vie
Tot alte flori în vechea glastră,
Asemeni viselor ce-nvie
Și mor zâmbind în calea noastră.

PĂCAT

Amurgul m-a găsit și astăzi la poala ta cerșind hodină,
Biet călător, oprit în cale de vraja viselor ce mint,
Cum aș putea să plec acuma când ochii tăi senini lumină
Și ard în purpura-nserării ca două suliți de argint?...

Le doarme-n adâncimi păcatul și ocrotit de-o caldă lene
Din clipă-n clipă îmi trimite sclipirea fulgerelor lui,
Un picur din pierzarea lumii îți strălucește-acum sub gene
Și mă-nfior din ochii limpezi tu câte taine poți să spui.

Mă pierd în lumea lor albastră și simt fiori din vremuri moarte,
Văd crai pribegi, ce pentr-un zâmbet jertfiră fala unui tron.
Și parc-aud în pacea nopții cum vântul șuieră departe
Prin dărmăturile de piatră din prăbușitul Ilion...

TAINA

Iubirea mea-nchisă cu tainic zăvor,
Te port printr-al anilor șir,
Te port și cu tine pe drum mă strecor,
Păzindu-ți în suflet temutul fior
Ca floarea polenu-n potir.

În jurul meu urlă al lumii război
Cu vifor flămând și păgân,
În jurul meu cade și praf și noroi,
Și nimeni nu știe din tristul convoi
Ce strâng eu statornic la sân.

Tu, chiot sălbatic din sute de guri,
Zadarnic îmi strigi în urechi,
Prin vămile vieții și prin cotituri,
Ea vine cu mine și nu poți s-o furi,
O taină din zilele vechi.

Când noaptea-mi coboară la geamul închis
Și-n casa mea nimenea nu-i,
Ca de pe alte tărâmuri trimis,
În zboru-i molatic, plăpândul meu vis
M-atinge cu aripa lui.

Atunci se desfac ale tale comori
Și raiu-mi aduc pe pământ,
Atunci la fereastră-mi vin privighetori
Și toate te cântă... le-ascult până-n zori...
Iubirea mea – și eu te cânt...

TOAMNĂ NOUĂ

Atât de tristă-i dimineața
Acum când plânge-o toamnă nouă,
Când cade din copaci viața
Și frunze galbene mă plouă.

O lume-ntreagă simți cum moare
Într-o tulpină ce se-ndoaie,
În orice zvon o așteptare
Și-un vis în fiecare foaie.

Abia o brumă fără milă
Și vara mi-a fugit departe,
Răsar, movilă de movilă,
În jur de mine frunze moarte.

Ce taină le-a desprins în șoapte
Mai multe azi ca altădată,
Ce visuri au murit azi-noapte
Cu-atâta frunză spulberată?

Icoane negre mi s-arată,
Și nu știu cum, dar mi se pare
Că-n noaptea asta-ntunecată
S-a prăpădit o fată mare.

MĂ-NTORC DIN NOU...

Am rătăcit departe-n lumi străine,
Crezând că scap de-a patimii prigoană,
Că-n sufletul meu însetat de goană
Mai poate crește-o floare pe ruine.

Dar un blestem din orișice icoană
Mă urmărea, căci te vedeam pe tine...
Și te visam ca,-n nopțile senine,
Un crai pribeag pierduta lui coroană...

Nu te mira că azi înfrânt de cale,
Robit de-un chin care-n curând se curmă,
Mă-ntorc din nou la pragul casei tale.

Gândește-te că-n cruda lor arsură,
Când simt aproape clipa de pe urmă,
Bolnavii toți cer cuminecătură...

LACRIMI

Copilăria mea pierdută
Demult, prin rariștea de tei,
Și-a dus, cu râsul ei năvalnic,
Și-a dus și lacrimile ei.

De-atuncea nu mi-s umezi ochii,
Oricâte vifore mă frâng,
Vai, mă-nfior când mintea-mi spune
De câtă vreme nu mai plâng.

Pesemne lacrimile mele
Acuma-n suflet se cobor,
Și-mpotmolindu-se-n adâncuri
Își sap-acolo taina lor...

Încet s-așază rânduri-rânduri
Sub vălul jalnicei uitări,
Ca bobii de mărgăritare
În fundul nepătrunsei mări.

Acolo dorm pân' câteodată
Mi le urnește-al vremii mers,
Țesându-le strălucitoare
În haina alb-a unui vers...

CÂNTECE

I

Iubirea mea-i fărădelege,
Cu greu canon în pravilă,
Cine-ar putea să mi-o dezlege,
Cu cât mai mult mi-o înțelege,
Cu-atât îi pune stavilă...

Iubirea mea-i scumpă comoară,
Păzită-n fund de peșteră,
Mi-o ține inima-n zăvoară,
Cu văl de taine o împresoară,
Că-i veche gazdă meșteră...

Eu sunt tâlharul în prigoană,
Străpuns de-a legii suliță,
Ce înfruntând a lumii goană,
Strângând la pieptu-i o icoană,
Se strecură pe uliță...

II

Dragoste cu vină,
Dragoste bolnavă,

Cupă de lumină,
Cupă de otravă,
Cine mi te-a dus la buze, cupă de otravă?

Nopți îmi împletiră
Din credinți o salbă,
Toată mi-o răsfiră
Azi o mână albă,
Mi-o răsfiră-n praf pe uliți, azi, o mână albă...

Sunt sărac de-acuma,
Viscle mă lasă,
Cântecul și gluma
Mi s-au dus de-acasă,
Mână albă, mână albă, mi le-ai dus de-acasă...

III

Vin' sub plopul mărturie
Viselor de astă-vară,
Să-l vezi frânt de vijelie
Cum își cerne frunza rară.

În tulpina lui închise
Dorm iluzii și regrete,
Dorurile noastre-s scrise
Pe-aste foi nemângâiete.

Vin' din foile uscate
Să ne facem două perne,
Căpătâie-ndurerate
Unei despărțiri eterne...

IV

Din înaltul bolții sfinte
Picuri de argint se smulg,
Și pe mâna mea fierbinte
A căzut în zbor un fulg.

Drag drumeț din lumi străine,
Ce neînțeles mister
L-o fi îndrumat spre mine
Minunatul strop de cer?...

Strălucind o clipă doară,
S-a topit ș-acuma nu-i...
Vis răzleț de-odinioară,
Unde sunteți, ochi căprui?

V

Acum uitarea mi-e pe drum
Și-o lume ne desparte,
Ce gând te mai îndeamn-acum
Să-mi mai trimiți o carte?...

De ce azi grija să-mi mai porți,
Când dragostea ta tace:
De nu-ți cer lacrimi bieții morți,
Au drept să-ți ceară pace...

VI

Ursita unei zodii rele
Din nou în cale mi te poartă,
Tu, moarta visurilor mele,
Frumoasa mea iubire moartă.

Te du cu soarele ce-apune
Ș-adormi în veșnică tăcere...
Tu, ce m-ai frânt la-ngropăciune,
M-ai omorî la înviere...

VII

Ascultă-l tainic cum se stinge,
Și moare-acordul de pe urmă,
Cum tremurarea lui se frânge
Și cum încetișor se curmă...

...Și spune-mi tu, nu ți se pare
Că, cu pierduta melodie,
În noaptea fără de hotare,
Ți s-a pierdut ceva și ție?...

TĂCEREA TA...

Mai ții tu minte noaptea-ntâie,
O noapte umedă, albastră...
În pacea ei înfiorată
Vorbea numai tăcerea noastră...

De-atunci atâtea nopți trecură,
Tot nopți cu șoapte și cuvinte...
Din câte-alături povestirăm
Nimic nu-mi mai aduc aminte...

Dar până-n clipa de pe urmă
Fermecătoare-o să-mi rămâie
Și-o să-mi vorbească totdeauna
Tăcerea ta din noaptea-ntâie...

SINGURĂTATE

Singurătate, tainică grădină,
Cu freamăt lin, cu dulce adăpost,
Pribeagul suflet fără de hodină
De-atâta vreme-n țara ta n-a fost...

M-au alungat vâltorile pe-afară
Și-n goana lor eu n-am avut răgaz
Să văd cum noaptea-n giulgiu-i mă-nfășoară
Și-mi scrie moartea umbre pe obraz...

Din vremi uitate mintea azi coboară
Și-ți cer umil acuma, când te-ascult:
Ori râsul meu curat de-odinioară,
Ori lacrimile mele de demult...

COBOARĂ TOAMNA...

Coboară toamna-ncet din slavă,
Năframa galbenă-i răsare
Și peste vârfuri de dumbravă
Îi flutură departe-n zare.

Atât de jalnic geme vântul,
Cum s-a pornit acum să zboare,
Pare c-a prins în drum cuvântul
Unei neveste care moare.

Pe urma lui un plâns se-mparte
Și-n taina codrului străbate,
Ca niște fluturi – soli de moarte –
S-alungă foile uscate.

Lumina soarele și-o frânge,
De somn pleoapele i-s grele,
În jur de patul alb își strânge,
Mai des, cernitele perdele.

Din geana lui abia o rază
Îmi mai alunecă pe frunte
Și tremurând îmi luminează
Argintul firelor cărunte...

SINGUR

Pustietate arsă mi-e sufletul acuma,
Se plimbă râsul morții și-mi strigă din țărână,
Nici nu-mi mai vine-a crede c-abia-i o săptămână
De când dormea cu mine și cântecul și gluma.

De-atunci s-a stins în neguri puzderie de stele
Ș-un roi de vise albe ce-mi adumbrea păcatul,
Azi trupul mi se frânge în friguri, vinovatul,
Și bântuie Samùmui singurătății mele.

Vei mai veni vreodată, minune călătoare,
Să-mi lumineze-n noapte din ochiul tău o rază,
Să-mi schimbi pustietatea din nou într-o oază,
Să-nvii pe beduinul ce blestemă și moare?...

SONET

Acum din nou îmi treci pe sub fereastră,
Tu, toamnă, tu, frumoasă cerșitoare,
Pe urma ta cântări tânguitoare
Lin flutură-n întinderea albastră.

Durerea ta în zare călătoare
Atinge-n drum căsuța mea sihastră
Și-nfrigurate florile din glastră
Suspină-n zvonul frunzei care moare.

Rămân, așa, pierdut în reverie,
Și, dus încet de luntrea amintirii,
Ascult duioasa morții psalmodie.

Ascult și simt că genele mi-s grele:
Pare că-n vasta îngropare-a firii
Aud și plânsu-ngropăciunii mele...

AMURG

Din mesteacănul de-afară
Foi îngălbenite curg,
Când cernindu-și pânza rară
Cade vânătul amurg.

Frate bun mi-a fost copacul
Cu podoaba lui de ieri.
El mi-a adumbrit, săracul,
Un noroc de două veri.

Zgriburind din trup se-ndoaie
Peste geamul meu deschis –
S-a mai dezlipit o foaie,
Mi s-a mai fărmat un vis...

Unde ești tu, să ne plouă
Plânsul frunzelor ce mor,
Și cu brațele-amândouă
Să oprim căderea lor?...

Mâna ta să le culeagă
Și să ni le-mpartă-n doi.
E povestea noastră-ntreagă
Scrisă-n veștedele foi...

ÎN BRAZI

În tăinuita brazilor răcoare
Ne-a surghiunit iubirea vinovată,
Cum stăm așa sub bolta înstelată,
Pădurea neagr-o catedrală pare.

Singurătatea ei înfricoșată
Trezește-n noi o lungă-nfiorare,
Din orice brad ne tulbur-o mustrare
Și tot mai greu păcatul ni-l arată.

Pe rând, pe rând, o teamă ne supune,
Trecutu-ntreg în inimă ne-apasă,
Pierdută tu oftezi o rugăciune...

Îmi spui apoi cu glas sfârșit de trudă:
– E Dumnezeu aici la el acasă,
Vorbește-ncet, că poate să ne-audă!...

BLESTEM

Noi nu ne-am îngropat iubirea
Într-un întins adânc de apă,
Nici în pământ n-am coborât-o...
Iubirea noastră n-are groapă...

Prea ne-a-nfrățit cu nenorocul
Și prea ne-a fost nemilostivă,
Ca doi tâlhari în miez de noapte
Ne-o schingiuirăm deopotrivă.

Părea că printre nouri negri
Spre iad s-a fost deschis o poartă,
Când brațe roșii de văpaie
Ne-ncolăceau frumoasa moartă.

Pe rug ni s-a topit în flacări
Și ca să nu învie iară,
I-am spulberat în vânt cenușa
În largul drumului de țară...

De-atunci blestemul ei ne paște,
Veninul nu mai vrea să-i moară:
Pe veci din praful de pe uliți
Ne otrăvește-a doua oară...

O LACRIMĂ

De-ar fi să-ți împărțești odată
Tu bogățiile ce ai,
Din toate darurile tale,
Ți-aș cere-o lacrimă să-mi dai.

Mi-ai da atunci un strop de suflet,
Ce din adâncuri îmi răsare,
Căci numai din adâncul mării
Se pescuiesc mărgăritare...

LA MOARTE

La moarte nu-mi aduceți mie
Odoarele maicei biserici,
Nu vreau nici blânda armonie
Din trăgănatul cânt de clerici.

Nici ostenitele tropare
Cu rostul lor cel tânguielnic,
Nici potrivita cuvântare
Din cuviosul molitfelnic.

Un foc aprindeți nebunatic,
Spre ceruri flacăra să-și suie,
El mi-a ars sufletul sălbatic,
Și lutul el să mi-l răpuie.

Într-o păgână-mbrățișare
M-a prinde flacăra flămândă
Și într-o clip-a crește mare
De-atâta patimă ș-osândă.

Va fi o mândră noapte-albastră,
Va străluci sus găinușa,
Când voi, tovarăși, într-o glastră
Mi-ți așeza încet cenușa.

Atunci, sub bolta înstelată,
Să semănați trei firicele
De mirt – din floarea preacurată –
În urna patimilor mele.

O fată mare-mpresurată
De mila zânelor măiestre,
Cu mâna moale, tremurată,
Să-și puie floarea-ntre ferestre.

Schimba-va zile călindarul
Și zi urma-va mersul zilei,
Se va umplea de mirt răvarul,
Zori-va dragostea copilei.

Iar într-o dimineață dalbă,
Ea, zâmbitoare și zglobie,
Își va-mpleti din floarea albă
Cununa cea de cununie.

CUM ZBORI CU TRENUL

Cum zbori cu trenul pe câmpii,
Tu stai la geamuri visătoare,
Cum zbori cu trenul pe câmpii,
Tu stai la geam și nici nu știi
De unde vin la tine oare
Atâtea mândre melodii...

Sunt cântece și sunt povești
Și curg adormitoare unde,
Sunt cântece și sunt povești
Cu dulce zvon, cu tainici vești,
Venind din depărtări afunde,
Tu tot mai multe deslușești...

Le-auzi aievea, le-nțelegi,
Cum cad din murmurul de-oțele,
Le-auzi aievea, le-nțelegi,
De ele sufletul ți-l legi,
Te miri că-n doinele acele
E parcă vraja firii-ntregi...

Nu te mira, copil blajin,
Și-ascultă-le cum cântă-n cale,

Nu te mira, copil blajin,
Nu le-ntreba de unde vin,
Căci astea-s visurile tale
Ce cad senine din senin...

ÎN DRUM

Arare-n pribegia noastră,
Când calea ni se-ncrucișează,
Din lamura văpăii moarte,
Eu simt cum reînvie-o rază...

Ne rumenește-n drum obrazul
Și licărirea ei ne minte,
Când fulgerul unei clipite
Despic-aducerile-aminte...

Vai, mintea, văduvă bătrână,
Vrea morții iar să și-i dezgroape...
...Și tu-ți întorci grăbită fața,
Să nu-ți văd plânsul din pleoape...

Rămân învins... – Aud viața
Cum mi te fură... mi te cere...
De ce n-am dreptul de-a te plânge,
Când să te blèstem n-am putere?...

MOȘTENIRE

Într-un amurg primăvăratec,
Într-un amurg cu flori de tei,
Tu mi-ai trimis întâia rază
Din ochii mari și farisei...

Eu nu știam unde ți-e calea
Și nu știam de unde vii,
Solie mândră rătăcită
La pragul unei curți pustii.

O clipă te-am simțit aproape
Ca strălucirea unui fulg.
Te-ai dus apoi – și eu zădarnic
Aș vrea din minte să te smulg.

Dar cu fiorul clipei mute,
De-atunci eu sufletu-mi alint,
Ea-mi țese zbuciumul de-aievea
Și-mi țese visele ce mint.

Mă-ntreb ce soartă rea mă face
Un rob de-a pururi să-ți rămân,
Să-și ard-o veșnicie-n mine
Făclia dorului păgân?

Pesemne noi odinioară
În alte lumi ne-am cunoscut
Și-n noua întrupare-aducem
Un strop din vechiul nostru lut.

Tu vii cu vechea stăpânire
În fulgerul unei priviri,
Pe când pe mine mă supune
Blestemul tristei moșteniri.

O CLIPĂ

Abia ne-am revăzut o clipă
Și iar ne-a despărțit talazul,
Pândea din umbră nenorocul
Când tu-mi încolăceai grumazul.

Dar revederea noastră mută
A fost de-ajuns ca să-nfiripe
Un înțeles de-o viață-ntreagă,
În fâlfâirea unei clipe.

Mi s-a părut că-n largul mării,
În noaptea neagră și afundă,
Văd la lumina unui fulger
O luntre care se cufundă.

AȘTEPTARE

– fragment –

– Nu vine!...
S-au deșteptat toți demonii din mine...
S-au deșteptat în volbură nebună,
Un negru stol în suflet mi s-adună;
Cu râs prelung ei dănțuiesc în goană,
Îmi sfarmă-n drum icoană de icoană;
Răzbat păgân în templul sfânt al vieții,
De chipuri dragi îmi văduvesc părețiî;
Îmi seamănă pierzarea din aripă
Și mă despoaie clipă după clipă!...
Vin tot mai mulți întunecând pământul,
Și vântul
Desfrâului cu flacări de otravă
Mă arde-n zbor pe fruntea mea bolnavă,
Când patima, o nemblânzită fiară,
În inimă mă sap-adânc din ghiară,
Și blestemând îmi strigă din ruine:
– Nu vine!...

NOAPTE

Tu unde ești în noaptea asta,
Când plouă sărutări din cer,
Și zborul lor trecând fereastra
S-abate-n sufletu-mi stingher?

De-ai fi acum, plăpândă fată,
Măcar o clipă lângă mine,
Neștiutoare și curată,
O floare albă pe ruine,

Atunci din brâul de văpaie,
Ce mi-a încins un vechi noroc,
Ar prinde-acuma să tresaie
Întârziat un proaspăt foc...

Și-n taina inimii-nghețate
Ar licări un nou avânt,
Ca un opaiț ce se zbate
Aprins în treacăt pe-un mormânt...

APUS

Iubirea mea-i o blândă rază
Dintr-un târziu și trist apus,
Ce-ndurerată luminează
În umbra zilei ce s-a dus...

Frumoasa mea rătăcitoare,
Cu ochii-n veci spre răsărit,
Privește-o rază care moare
Și se cufundă-n asfințit...

Privește-o și te uit-afară
Cum cade noaptea la ferești:
Cu biata rază solitară
Apune-o mie de povești...

PE-UN ALBUM

Petrec cu ochii-ntreaga carte
Și cu privirea mea umilă
Comorile eternei arte
Le văd pe fiecare filă...

Cum se strecor atâtea rânduri
Cu-nțelepciune de viață,
Le recitesc și-mi zic pe gânduri:
„Tu nu poți da nici o povață!..."

Un cântec doar de s-a alege
Din toată lunga ta corvadă,
Copac bătut de-a firii lege,
E floarea singura ta roadă...

MORS MAGNA

Stăpâna nopții fără stele,
Te-aștept să-mi vii din clipă-n clipă,
Deasupra gândurilor mele
Îți simt bătaia din aripă.

Eu știu că visu-mi furtunatic
S-a stinge biruit odată,
Ca o suflare de jăratic
Într-o cădelniță uitată.

Și știu că n-au să-mi mai asculte
În noapte plopii rari cuvântul,
Că patimile mele multe
S-or face una cu pământul.

Dar dintr-un suflet ce se frânge
Rămân aceste versuri rupte,
Ca niște picuri grei de sânge
Stropiți pe câmpul unei lupte...

CÂNTECE FĂRĂ ȚARĂ
(1916)

FĂRĂ ȚARĂ

Factorilor răspunzători

Eu sunt un om fără de țară,
Un strop de foc purtat de vânt,
Un rob răzleț scăpat din fiară,
Cel mai sărac de pe pământ.
Eu sunt un mag de legea nouă,
Un biet nebun, orbit de-o stea,
Ce-am rătăcit să v-aduc vouă
Poveștile din țara mea.

Eu sunt o lacrimă târzie
Din plânsul unei mii de ani,
Sunt visul care reînvie
La vetrele celor orfani.
Sunt o mustrare călătoare
De pe tărâmuri fără glas,
Și dintr-o lume care moare
Sunt strigătul ce-a mai rămas.

Eu sunt oftatul care plânge
Acolo-n satul meu din deal,
Sunt țipătul muiat în sânge
Al văduvelor din Ardeal.
Sunt solul dragostei și-al urii,
Un visător de biruințI,

Ce port blesteme-n cerul gurii,
Drept moștenire din părinți.

Eu m-am desprins dintre morminte,
Din cripte umede și reci,
De unde-aducerile-aminte
Țin straje unui gând de veci.
Și cu fiorul care poartă
Pe cei încrezători în frați,
V-am plâns la fiecare poartă
Durerea morților uitați.

Azi simt cum noaptea se coboară
Pe dimineața mea de ieri,
Cum cântul meu se înfășoară
În giulgiul veșnicei tăceri...
Și printre voi îmi duc povara
Stropit de râs și de noroi,
Căci vai de cine-și pierde țara
Ca să și-o ceară de la voi...

AȘTEPTARE

Mor clipe mute numărate,
Acolo-n satul vostru gol,
Mor clipe mute numărate,
Și-n pacea nopții-nfiorate
Același vis vă dă ocol.

Vi-l murmură și vi-l frământă
Pe-ascuns izvoarele de-argint,
Vi-l murmură și vi-l frământă,
Din streșini ploile vi-l cântă,
Din streșini ploile vă mint...

Voi tresăriți întotdeauna,
Robiți de așteptarea lui,
Voi tresăriți întotdeauna,
Vă-nșală soarele și luna,
Sărmani copii ai nimănui.

De-un an vegheați în pragul porții,
Încremeniți de-un tainic lanț,
De-un an vegheați în pragul porții,
Bolnavi, ce-n frigurile morții
Vedeți un chip de dorobanț...

PAJUREI CU DOUĂ CAPETE

Din grele vremi de grea corvadă,
De când urnită din noroi,
Spurcată pajură de pradă,
Te-ai pus stăpână peste noi,
Din grele vremi demult s-alege
Pe urma ta același sfat:
Că-n cuibul tău fără de lege
Miroase-a moarte și-a păcat.

Ca un blestem de cununie
Ne stă pierzarea ta-n pervaz
Și ghiara ta de veci ne scrie
Rușinea vieții pe obraz;
Căci n-are iadul vreun bălaur
Mai rău și mai înfometat,
Să ceară sânge-atât și aur,
Cât bietul meu pământ ți-a dat.

Cu două ciocuri nesătule
În inimă tu ne-ai străpuns,
Nici lacrimi n-ai avut destule,
Nici carne nu ți-a fost de-ajuns.

Ți-am dat feciorii și bărbații
Și ți-am dat plânset de femei,
Ți-am dat sudoarea unei nații,
Tu, pajură, tu tot mai vrei…

În negru-galben ochiul sorții
Ți-a prins stindardul fără spor,
Căci galbeni ni-s la față morții –
Și neagră-i jalea-n urma lor.
Din ei e casa ta zidită,
Și-n putredele-i temelii
Se macină îmbătrânită
Subt strigătele celor vii…

Azi gemi strivită și bolnavă
Când vulturii gonaci te rup,
Văd din răsufletul de-otravă
Arsura stinsului tău trup.
Din munți, din văi și pân' la mare,
Te smulg, te mușcă și te-alung,
Cu bocete de îngropare
Răsună vaieru-ți prelung…

Nu ne-au scris zodiile nouă
Ce-ți blestemam la căpătâi,
Cu vlaga noastră frântă-n două
Să-ți fim la groapă cei dintâi.
Dar când potopul tuturora
Va-nchide praznicul grozav,
Vom fi și noi să-ntindem hora
Pe stârvul tău căzut în prav.

Atunci, în milostiva clipă
Când cufundându-se-n amurg,

Pe sfâșiata ta aripă
Va plânge schilavul Habsburg,
Atunci, privind din nou cărarea
De ani o mie, robi ai tăi,
Vom sta învinși simțind mustrarea
Că singuri nu ți-am fost călăi.

ȚARA MEA DE SUFLET

Țara mea de suflet, tu ce-nchizi subt glie
Moaște-nfășurate în străvechea fală,
Flacără aprinsă noaptea-ntr-o pustie,
Te-am slăvit de veacuri, ne rugăm azi ție,
Ne rugăm zadarnic, țară neutrală!...

Ni te dăruiră din străbuni părinții,
Drag liman al vieții pline de-ndoială,
Și când patimi negre ne rodeau cu dinții,
Noi visam de tine, visul biruinții,
Țară fără visuri, țară neutrală!...

Azi ești Canaànul unde nu se plânge,
Platnică cu glume, veselă-n găteală,
Subt belșugul verii spicul tău se frânge,
Darnică la toate, te zgârcești la sânge,
Țară fără lacrimi, țară neutrală!...

Unghiurile lumii urcă azi calvarul,
Primenit în flăcări sufletul și-l spală,
Vaierile morții îți lovesc hotarul,
Unde ți-e credința, unde ți-e altarul,
Țară fără jertfă, țară neutrală!...

Se va stinge-odată focul de Gomoră
Și-ntr-a păcii mândră clipă triumfală,
Când întreg pământul se va prinde-n horă,
Cine ți-a fi frate, cine ți-a fi soră,
Țară fără prieteni, țară neutrală?...

SÂNGELE

Tu, răzvrătit potop de sânge,
Ce-mi fulgeri tulbure prin vine,
Și-n flacăra-ți ce nu se stinge
Ești pururea stăpân pe mine;
Tu, blèstem fără dezlegare,
Poruncă din uitate vremuri,
În goana mea fără-ncetare
Cu taina ta tu mă cutremuri...

Ce vifore înfricoșate,
Ce patimi fără de măsură,
Și din vechime ce păcate
Închizi în orice picătură?
Din care strigăt de chemare,
Din ce fior aprins de luptă,
Din ce adâncuri îmi tresare
Zvâcnirea ta neîntreruptă?

Pesemne veacuri își topiră
Al urii uragan de lavă,
Și-n stropii tăi îmi plămădiră
O veche, trainică otravă...

Ori, poate, lacrima ce-o zvântă
De mult o biată casă mută,
Ți-a dat drept moștenire sfântă
Durerea ei nepricepută...

De-aceea fără de repaos
Îți port cântările pribege,
Și sufletu-mi pierdut în haos
Același vaier înțelege.
Tu, veșnic însetat și dornic,
Îmi ceri aceeași sărbătoare,
Eu, ucenic al tău statornic,
Eu strig în lume ce te doare...

Azi călător fără de țară,
Visând o nouă dimineață,
Ca un drumeț într-o Sahară
Ascult eterna ta povață...
Povara zbuciumelor grele,
Ce mă apasă azi în cale,
Nu-i valul gândurilor mele,
E legea drumurilor tale...

ÎN PACEA MUTĂ

În pacea mută, solitară,
Cum stau cu somnul de mă-nșel,
Azi pare-o urnă funerară
Mansarda vechiului hotel...

În bezna nopții fără stele,
Eu simt cum prinsă-n umbre reci
Cenușa visurilor mele
Își doarme somnul ei de veci...

Nimic alături nu tresare
Și nu s-aude nici un zvon,
Abia din când în când, arare,
S-abate-un vaier monoton.

Pesemne undeva departe
Se roagă vreun nenorocit,
Și rugăciunea lui se-mparte
Peste orașul adormit...

Ori, vrând ca să mă pedepsească,
Vreun vânt aducător de vești,
A smuls o doină românească
De prin tranșeele nemțești...

10 MAI 1915

Și azi mi-aduc aminte... și astăzi mă-nfioară
O veche arătare ca smulsă din povești,
Clipita de cutremur, când ochii-ntâia oară
Mi-au fluturat deasupra oștirii românești.
Părea c-un râu de flacări m-a năvălit prin vine,
Că undeva departe s-a sfărâmat un lanț,
Tăcerile de veacuri cereau cuvânt în mine
Când s-a ivit din neguri întâiul dorobanț.

Sub flamura visată, dar nevăzută mie,
Treceați umbrind pământul în soarele de mai,
Treceați o înfricoșată și mută vijelie
Cu tropotul de oameni, cu tropotul de cai.
Treceați ostași ai țării... și zările albastre
Păreau mai largi atuncea când eu înțelegeam
Că-n fulgerul ce joacă pe sulițele voastre
Se oglindește visul măririi unui neam.

De-atunci muriră anii la pragul porții mele,
Și farmece și doruri s-au dus cu-al vremii val,
Dar n-au putut să-mi frângă lucirea de oțele,
Ce-mi lumina în noaptea tăcutului Ardeal.

Voi mi-ați rămas tovarăși de zbucium și prigoane
Și când din carnea noastră dospită de nevoi,
O pajură dușmană fura batalioane,
Cu mintea-nfrigurată eu mă gândeam la voi.

Azi hora morții negre cu brațe de văpaie,
În orice bătătură ne sap-un țintirim.
Se clatin-ale lumii aprinse măruntaie,
De clocotul de ură cu care noi murim.
Un neam întreg se culcă în fiecare seară
Visând la arătarea acelei zi de mai,
Ce-a-nfiorat odată un suflet fără țară,
Cu tropote de oameni, cu tropote de cai.

De-atâtea ori amurgul v-a zugrăvit în zare,
Au fost atâtea unde de ispitiri și vești,
Că-s biruiți acuma de atâta așteptare
Vitejii fără nume ai taberei nemțești.
Acum când primăvara din nou pe văi se lasă
Și visul lor zadarnic e tot atât de gol,
Să știți că lungi șiraguri vin morții mei de-acasă
Și fiecare groapă trimete câte-un sol.

Cum treceți azi în jocul luminii diafane,
Și sugrumați în praznic avântul de eroi,
Văd oastea de schelete a bietelor cătane,
Cu piepturi ciuruite cum vine după voi.
În umbra fiecărui, mort după mort s-așează,
Pășesc cu voi alături, întunecați și crunți,
În marșul de paradă ei dârz înaintează
Cu mâinile întinse arată peste munți...

ATUNCI

Un gând răzleț îmi spune mie
Că-n umbră mai așteapt-un val,
O mare volbură târzie,
Cu chiote de vijelie
Să-și ducă clocotu-n Ardeal...

Atunci, în ziua dezlegării,
Pământul nostru abătut
Îl veți găsi în largul zării
Și-n toate unghiurile țării
Atât de gol ș-atât de mut...

Dar morții s-or porni să vie,
Și-n vesel, zâmbitor convoi,
Vă vor iubi cu frenezie,
C-ați împlinit o datorie,
Nu pentru ei, ci pentru voi...

PORTRETUL

Țin minte clipa... Soarele de vară
Aluneca în tinda casei noastre,
Și luminându-i pacea solitară,
În fâlfâirea umbrelor de seară,
Se alinta cu florile din glastre...

Era o jale blândă, o sfială
Trecea din pomi prin iarba din grădină,
O tremurată plângere-n surdină,
Un stins fior de dulce moleșală,
Când eu privind spre munții de departe
Stăteam în prag cu gând de pribegie...

În trista mea tăcere abătută
Se fărâma o lacrimă târzie
Și pricepeam că seara asta mută
Pe-o veșnicie, poate, ne desparte...

Atunci a fost... Un fulger... O-ntâmplare...
Că mai privind din nou o dat' spre tindă,
Eu te-am zărit sub înnegrita grindă,
Încremenit în vechea nemișcare,

Portret bătrân al celui de sub glie...
Curatele clipiri nemângâiate,
Primind o nouă-nfățișare vie,
Mă urmăreau din cadrul din părete...

Era atâta zâmbet și lumină
În fața ta de popă de la țară,
Că ochii tăi adânci mă-nfiorară,
Cu raza lor de înțelesuri plină.
Tu deslușeai, în mintea ta bătrână,
Ce flacără mă arde și mă mână
Spre visul tău ce mi l-ai prins în sânge...
Tu-ntrevedeai altarul ce mă cheamă,
Cu glas vrăjit, poruncitor, de mamă,
În țara sfânt-a dorurilor tale...

Și biruit de-o nesfârșită jale
Părea că chipul s-a pornit a plânge,
Că buzele-ți frământ-o rugăminte,
Că-mi profețesc potopul care vine,
Și-n graiul lor, strigat fără cuvinte,
Mă roagă tainic să te iau cu mine...

Te-am ascultat... În așteptarea crudă,
Tu ești tovarăș zbuciumelor mele,
În zile lungi și-n negre nopți de trudă,
În ceasurile viforelor grele,
Neîncetat tu mă privești în față
Și înțelegi că-n cântece rebele
Eu risipesc curata ta povață...

În jur de tine-alearg-o lume nouă
Și trec și vin și se abat în pripă

Străine glasuri, gânduri neștiute,
Seninătatea feții tale mute,
Furând din plin cu mâinile-amândouă,
Ele-o despoaie-n fiecare clipă...

Azi îmi apari ca o străveche moaște,
Privirea mea abia te mai cunoaște.
Îmbătrânit tu mă măsori din ramă,
O umbră neagră-ți flutură pe frunte,
Și bine văd și bine-mi pot da seamă,
Că pletele-s mai albe, mai cărunte...

Ca un drumeț cu răsuflarea frântă,
Abia văzând o licărire-n zare,
Cum stau acum cu coatele pe masă,
Din ochii tăi mă fulger-o mustrare,
O rază nouă astăzi mă-nspăimântă:
Simt cum te ceri în sat la tine-acasă...

TRENURILE

În colțul vechi de înnegrită gară
Se uită-n gol un moș cu barba sură,
Se uită-n gol din zori și până-n seară,
Cum trenuri vin și trenuri pleacă iară,
Țipând prelung dintr-o spurcată gură.

Sunt trenuri mute, care mortuare,
Sunt ciocli tainici negrele vagoane,
În ele poartă lacrimi și mustrare
Și bocete și plângeri funerare
Din tragedia bietelor cătane...

Și cum se uită moșul fără veste
Și-n juru-i noaptea a-nceput să crească,
Deodată ceriul înroșit pe creste
I-arat-un zmeu, un zmeu ca din poveste,
Un zmeu flămând de carne românească.

APOSTOLUL

Văzduhul îl despică iarăși sinistrul țipăt de aramă,
Pe câmpul blestematei Pajuri un proaspăt regiment
se cheamă.
Din oceanul plin de lacrimi și din pădurea de blesteme,
Din patima întunecată ce urlă, chiote și geme,
Din plânsul românesc ce-aude nemilostivul cer de vară,
Se smulge mândră și-nghețată cântarea aspră de fanfară,
Poruncitoare și semețe străine goarne prind să sune:
Spre dumnezeul rece-al morții trimit străină rugăciune...

Se toarce tainic umbra morții din joc de raze diafane:
Cu frunțile încovoiate ascultă tristele cătane.
Prin rânduri a trecut fiorul și peste capete se duce,
Cutremurată și învinsă întreagă oastea-și face cruce.

Doar unul singur stă la colțu-i cu cuget îndrăznet spre soare,
Pe față are scrisă toată durerea lui fulgerătoare,
Îl arde flacăra aprinsă din visul nopților de trudă,
Și-nțelegând că-n clipa asta s-a isprăvit povestea crudă,
El nemișcat străpunge cerul cu ochiul lui de Prometeu
Și murmură încet în barbă:
„Ardealul n-are Dumnezeu".

FLAMMA MUNDI

Furtună care dormi în haos,
Dospindu-te sub vremea mută,
Și frângi al anilor repaos
O dată-n fiecare sută:

Măreață, veșnică arsură
Ce-n valuri roșii de văpaie,
Și-n lacrimi fără de măsură
Fierbi ale lumii măruntaie...

Tu, care-aprinzi pe culme focuri
Și semeni moartea pe răzoare,
Tu, schimbătoare de norocuri
Și de hotare schimbătoare ;

Furtună sfântă și grozavă,
Îți simt suflarea la fereastră,
Și-ți cer oștirile de lavă
Să treacă pe la casa noastră...

La cer să-mi spulbere amarul
Înfricoșatelor blesteme,
Cu cari mi-am luminat altarul
Întunecat atâta vreme...

Ca-n ziua când senin pământul,
Cu trupul nepătat de ură,
Și-a premeni din nou vestmântul,
Curat de-a patimilor zgură,

Să pot și eu la sărbătoare
Să-nalț o rugăciune nouă,
Rostind cu sufletul spre soare
Cuvântul tainic: *Pace vouă!*

ÎN MORMÂNT LA ARGEȘ

S-a urnit din pacea morților stăpână,
Neagoie-nțeleptul, Neagoie voievod,
Și-a sfărmat azi-noapte, cu domneasca-i mână,
Lespedea de piatră, lespedea bătrână,
Unde-l îngropase cuvios norod...

În mormânt la Argeș pătrunsese dorul
Care plânge-acuma, sus la Făgăraș.
Fremătând din valuri Oltul, călătorul,
L-a trezit din somnu-i greu pe domnitorul
Adormit în vechiul creștinesc lăcaș...

L-a trezit – și dornic să-i cunoască sfatul
Mortului de-alături, mortului mai nou,
Neagoie bătrânul părăsindu-și patul,
Căutându-l unde-i proaspăt îngropatul,
S-a-ndreptat spre scara marelui cavou...

Se-ntâlniră morții amândoi în față,
Osebiți la vorbă, osebiți la port,
Și încrucișându-și suflul lor de gheață,
Au văzut deodată că din altă viață
S-a desprins aicea fiecare mort...

Doar-abia o clipă le-a ținut divanul,
N-a fost grai de cronici, grai de pârcălab.
Cu mândria-i rece mut sta suveranul.
Și-a-nțeles degrabă Neagoie, sărmanul,
C-a pierdut domnia neamul Basarab...

BAL LA PALAT

Romanță neutrală

Subt albastrul cer de toamnă,
Miezul nopții de noiemvrie
Tinde-o mantie de aur
Peste veselul oraș...

Pretutindenea văzduhul
Freamătă străpuns de patimi,
Și-ntr-al vieții neastâmpăr
Doar copacii mai sunt triști.

Trec pe tainica alee
Faetoanele de gală,
Trec parfumuri și surâsuri
Și păcate multe trec.

Spre palatul ce-și lumină
Sărbătoarea lui regală,
Ca un convoi de glume
Fericiți se strecor...

Părăsiți rămân în urmă,
Și cu trupul gol castanii,

În tăcerea care cade
Brațele-și întind spre cer.

Liniștea se-ntoarce iarăși
De pe câmpuri în alee,
De departe-abia se-ngână
Lenea dulce-a unui vals...

Călător uitat cu gândul,
Îmi răresc în cale pasul
Și din plâns de frunze moarte
Vreau un cântec să desprind.

Dar deodat' apare-n goană
O trăsură-ntârziată,
O vedenie grozavă,
Un neașteptat drumeț.

În poleiul alb al lunii
Îi văd patruzeci de rane –
Și se mișcă plin de sânge
Fiorosul cap de mort.

El îmi zice: – Sunt Ardealul,
Cu credința-i de-un mileniu,
Și din tabăra nemțească
Am venit și eu la bal...

PRIBEAG STRĂIN

Fratres summus

Mi-aduc aminte – într-o zi de vară,
Orașul prins în vechea-i alergare,
Ca scormonit de-o nevăzută gheară,
Vuia-mprejur, și-n clocotul din zare
Își prăvălea statornica strigare
Lung chiotind plămâna lui murdară.

Atunci sub ploaia arșitei de soare,
Ce trimetea ucigătoare suliți,
În zgomotul de guri asurzitoare,
Eu te-am văzut la colțul unei uliți,
Vâslaș trudit prin goana nentreruptă,
Răzleț purtându-ți jalba călătoare,
Rătăcitor țăran cu fața suptă.

În strălucirea razelor de-amiază,
Ce luminau sfiala ta stângace,
Prin strigătul agenților de pază,
Tu, strecurându-ți teama și amarul,
Cu cele două blânde dobitoace
Neștiutor înaintai în cale...
În drumul greu părea că plânge carul

Din bietele încheieturi uscate,
Părea că boii prinși de-aceeași jale,
În ochii umezi, dătători de pace,
Sub arcuirea frunților plecate
Răsfrâng icoana sărăciei tale.

Atât de singur, fără de povață,
Erai, sărmane suflet de la țară,
În nențelesul haos de viață,
Că-n ziua asta jalnică de vară,
Durerea mea te-a priceput mai bine,
A priceput că-n veșnică frăție
Noi așteptăm aceeași vijelie,
Străin pribeag și frate bun cu mine.

LATINITATEA STRIGĂ DIN TRANȘEE

Din zborul larg ce-mprejmuie pământul
Cobor la malul Dunării albastre,
Eu ce vă știu și visul și cuvântul
Și-s frate bun cu plângerile voastre.
La mine-aveați scăparea și limanul
De-a pururea pe-a vremilor cărare,
Prin rostul meu vorbeați cu oceanul,
Voi, tulburate picături din mare...

Azi duhul meu fără popas vă cheamă,
Vă cere-a lumii nouă epopee,
Din mii de guri cu chiot de aramă
Latinitatea strigă din tranșee.
Voi unde sunteți, râu cumplit de patimi!
Urniți-vă, nu-i vremea de-a mai plânge;
Nevolnicii răscumpără cu lacrimi
Durerile cari se plătesc cu sânge!...

Acolo-n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte!
Veniți, români! Porniți-vă spre munte!
V-arată drumul morții din morminte.

Să nu uitați a veacurilor carte,
Veniți, veniți!... Căci adevăr zic vouă:
Ori vă mutați hotarul mai departe,
Ori veți muri cu trupul frânt în două!

NEUTRALUL

Lui Alexandru Marghiloman

De câte ori drumeț în noapte mă duce-a gândului arsură
Ori pe cărări necunoscute îmi port a zilelor sfială,
Tu pururi mi te-arăți în cale la fiecare cotitură,
Vecin nenorocirii mele, ce fără dragoste și ură
Îți plimbi netulburat pe uliți seninătatea neutrală.

Zadarnic undeva departe se zămislește-o viață nouă
Și ceriul pare plin deasupra de păsări groaznice de pradă,
Zadarnic se prăvale-a lumii catapeteasmă frântă-n două,
Când împrejur de noi pierzarea întinde brațele-amândouă,
Tu plin de tihnă-i treci alături, căci ochii tăi nu pot să vadă.

Pe buza ta fără de tremur același zâmbet se răsfață
Ca un opaiț trist de veghe de lâng-o criptă fără nume.
Din viforul ce strig-afară tu nu desprinzi nici o povață,
Sărmane orb cu ochii limpezi, pesemne firea îndrăzneață
Prin rostul tău a vrut în carne să-și prindă jocul unei glume.

Îmi pare sufletul tău, bietul, o goală, jalnică chilie,
O casă nouă fără oaspeți, fără cuvânt și fără vise,
Acolo nici un gând nu moare și nici o patimă nu-nvie,
N-a fost în ea nici râs pe vremuri, nici nu s-a plâns vro tragedie,
Căci n-a fost rază să pătrundă după ferestrele închise...

De-aceea n-are să te cheme a vieții veșnică fanfară,
Când vede fruntea ta îngustă de-aceeași pace-nfășurată,
Nu vin nici frigurile morții, ca lilieci târzii de seară,
Să-și bată aripile negre și-n jur de tine să tresară,
Căci nu călătorește moartea la cei ce n-au fost vii vreodată.

De-aceea nici o clipă barem acolo-n liniștea ta mută,
N-auzi profetul ce-n pustie își strigă vorba solitară,
N-auzi și n-are să te mustre vreodată mintea abătută,
Când călători făr-adăposturi își plâng țărâna lor pierdută,
Căci, neutral al țării mele, tu ai fost pururi fără țară.

UNUI ORB

– Cu prilejul bătăilor de flori de la București –

Când te vedeam demult, odinioară,
Cum dibuiai în trista-ți promenadă,
Sărmane orb, cumplita ta corvadă
Simțeam că-n ochi o lacrimă-mi coboară...

Pupilele ursite să nu vadă
Pământul vechi cu vechea lui comoară
Făceau atunci amarnic să mă doară
Întunecata orbilor baladă.

Azi când apari rătăcitor în lume,
Prin praf, prin râs, prin chiot și prin glume,
Printr-echipaje vesele de gală...

Azi nu te plâng, căci nu ți-e dat, ca mie,
Să vezi în drum sălbatica orgie,
Din biata noastră țară neutrală...

LUPUL

Te-am auzit cum hăuleai departe,
Înfiorând pădurea-nzăpezită,
Bătrâne lup, cu gura istovită,
Etern pribeag al câmpurilor moarte,
Te-am auzit cum hăuleai departe.

Te-am auzit, și-n ceasurile grele
Ce mă gonesc cu vifore turbate,
Am priceput chemarea ta de frate,
Și-am priceput că-n noaptea fără stele
Tu ești tovarăș visurilor mele...

Tu, numai tu, neîmblânzită fiară,
Ce-ți strigi pustiei patima flămândă,
Și-n prigonirea câinilor la pândă,
Îți plimbi prin codri ura solitară –
Tu înțelegi un suflet fără țară...

BOBOTEAZA

Ieri un popă rumen mi-a venit în casă
(Lege nu-i pe lume să și-l vrea proroc),
Și din căldărușe mi-a uitat pe masă
Un sfios și galben fir de busuioc...

Busuioc cucernic, busuioc de-acasă,
Frate cu mușcata prinsă-ntre ferești,
Floare de la țară, floare cuvioasă,
Cum să-ți spun eu ție cât de drag îmi ești?

Mi-ai adus cu tine farmecul livezii,
Mi-ai vrăjit o clipă satul meu din deal,
Taina ce-nfioară noaptea Bobotezii,
În întunecimea bietului Ardeal...

Îmi răsar acuma cântece uitate,
Și-ntr-o pribegie fără de noroc,
Eu te simt că tu ești singurul meu frate,
Rătăcit și galben fir de busuioc...

În străinul chiot care strig-afară,
Lângă mine-alături mi te irosești,
Floare cuvioasă, floare de la țară,
Ce cătarăm, oare, noi la București?...

TRECEA CONVOIUL MORTUAR

Trecea azi pe la colț de stradă,
Cu pasul cadențat și rar,
Cântând a morții serenadă,
Trecea convoiul mortuar.

În soarele de primăvară,
Ce-mpurpura un blând apus,
Cântarea asta funerară
Era de-o jale de nespus.

În zvonul mulcom de tropare
Toți – robi eternului nimic –
Priveau cu-atâta-nduioșare
La văduva de după dric.

C-un văl cernit pe fața suptă
Plecându-și fruntea ei de var,
Părea o arătare ruptă
Dintr-o icoană c-un calvar.

Avea atâta gol subt gene,
Și-atâta sete de-adăpost,
Că plânsul sfintei Magdalene
Mai trist nu poate să fi fost.

Și, totuși, palida femeie
N-a smuls un strop din ochii mei,
Gândeam la morții din tranșee,
Și n-am putut să-l plâng pe-al ei...

ADUCERILE-AMINTE

Aducerile-aminte, posomorâte urne
Ce-nchid cenușa clipei murite pe vecie,
Uitate țintirimuri cu umbre taciturne,
Ce-s mute ziua-ntreagă și noaptea reînvie...

Aducerile-aminte sunt harfe spânzurate
De ramura dintâie ce-atinge casa noastră,
Amurgul când adie tresar înfiorate,
Și până-n zorii zilei ne cântă la fereastră.

Aducerile-aminte, copii bastarzi ai vieții,
Ce rătăcesc pe câmpuri și dorm printre ruine,
Dragi licurici de-o clipă din drumul tinereții,
Aducerile-aminte de ce mai vin la mine?!

ÎN SUFLET SIMT O TEAMĂ CUM S-AȘTERNE

– Traducere din Al. Petőfi –

În suflet simt o teamă cum s-așterne:
Să mor în pat, cu capul între perne!
Să mă usuc ca floarea din grădină,
De-un tainic vierme roasă-n rădăcină;
Să scad încet, ca lumânarea mută,
În chilioara-ngustă și tăcută...
Mărite Dumnezeu din cer,
Eu ție altă moarte-ți cer!

Eu brad să fiu și fulger să mă-ncingă,
Turbatul vifor mijlocul să-mi frângă.
Să mă prăval, o uriașă stâncă,
Să înfior prăpastia adâncă...

Când neamurile lumii toate,
Cu brațele descătușate,
Sub steagul roș porni-se-vor ca vântul,
Pe flamură pecetluind cuvântul:
Libertate –
Și vor străbate
Din răsărit spre apus răzbunătorii,

Și-n calea lor vor sta asupritorii,
Acolo să cad eu,
Pe câmp de bătaie[1]
Să-mi curgă din vine
Tot sângele tânăr ce-mi arde-n văpaie...

Strigarea din urmă a buzelor mele
Să moară-n vuitul păgân de oțele,
În glasul de tulnic, în huiet de arme,
Și trupul să-mi sfarme
Copitele aspre de roibi furtunatici,
Ce-or trece pe câmpuri în goană, sălbatici,
Vestind biruința cea sfântă și mare!

De-acolo să-mi strângă și moaștele frânte
În ziua măreață de-obștească-ngropare,
Când surle duioase domol au să cânte
Și steaguri cernite veni-vor în soare
Jelind, libertate, pe morții tăi fii,
Închiși subt zăvorul aceleiași glii.

[1] Dorința cântărețului maghiar s-a împlinit: a căzut pe câmpul de luptă de la Sighișoara, în anul 1849 (*n.a.*).

LUI PETŐFI

Pe tine te-ascultară zeii, dușmanul meu de totdeauna,
Profet al prăbușirii mele, pe tine zeii te-ascultară,
Și ca să-i deie veșnicia cântării tale de fanfară,
În mila lor nemăsurată cu sânge ți-au stropit cununa.

Acolo, dincolo de moarte, în rătăcirea ta de-acolo,
Tu vezi cum vifore de patimi lovind pe struna mea coboară,
Și astăzi zâmbetul tău rece din înălțime mă măsoară
Crezând că poate lacrimi numai mi-a dat din darul lui
Apollo.

Așteaptă, mai așteapt-o clipă, se joacă hora morții încă,
Și uraganul care-n goană azi pacea zărilor o frânge
Mai poate trece pe la mine să-mi schimbe lacrimile-n sânge,
Cu brațe de flăcări să mă smulgă dintr-o prăpastie adâncă.

Atunci în ziua milostivă când și suflarea mea de viață
Se va zidi în temelia ce și-a dura o lume nouă,
Când mă vor îngropa-n țărâna moșiei tale rupte-n două,
Atunci, în ziua judecății, eu blând te voi privi în față.

Cu ura mea n-am să mai tulbur atunci tăriile albastre,
Și-om pribegi senini alături în undele nemărginirii,

În vreme ce, acoperite de praful sfânt al răsplătirii,
Ca niște fulgere uitate, dormi-vor cântecele noastre.

UNUI SCRIITOR VÂNDUT

Lui I. Slavici

Nu-i simți, în noaptea ta de jale,
Cum vin, convoi întunecat,
Eroii scrisurilor tale
Și ți s-apropie de pat?

Vin popi bătrâni cu barba sură,
Țărani cu chip însângerat,
Vin să te blesteme din gură,
Vin să te-ntrebe de păcat...

Și, spune-mi, nu te-ncearcă oare
Un vis cumplit, un vis urât:
Că mâna lor răzbunătoare
Te-a strânge într-o zi de gât?

NOAPTE

I

Tu, noapte tainică de vară,
Atât de dulce,-atât de grea,
Atât de plină de povară,
Din care lumi, din care țară,
Cobori azi la fereastra mea?

Pe unde te-ai oprit în cale,
La care geam ai stat în drum,
Din ce grădini, din ce petale,
Se-mbină farmecele tale,
Când vii la pragul meu acum?

Atâtea doruri călătoare
Cuprinzi la sân și le alinți,
Pare c-o dragoste ce moare
Ți-a dat întreaga ei vâltoare
De patimi și de năzuinți...

Ca o broboadă de mătasă
Simt zvonul tău adormitor,
Ce blând pe frunte mi se lasă...
Pesemne-ai fost la mine-acasă
Și-aduci de-acolo vreun fior...

Cum treci azi, umedă de rouă,
În trena ta de catifea,
Aș vrea cu mâinile-amândouă
Să-ți sfâșiu haina asta nouă,
Să-mi fac o perină din ea...

II

O, noapte, punte blestemată,
Durată-ntre pământ și cer,
De-atâtea ori îmbrățișată
În setea noastră de mister...

Pe drumul tău, întotdeauna,
Din preajma tâmplelor fierbinți,
De-o veșnicie-mi vede luna
Urcând aceleași năzuinți...

Dar fiecare dimineață
Se frânge puntea ta de-argint,
Și de pe ea îmi cad în ceață,
Cad visurile și mă mint...

III

De ce, nepricepută noapte,
Ți-ai stins luminile din cer,
De ce n-ai basme azi, nici șoapte,
Și fâlfâi plină de mister?

De ce tresai înfiorată,
Când pe deasupra noastră zbori,
Și-n calea ta întunecată
Azi semeni groază și fiori?

Pesemne undeva, departe,
Pierzarea s-a gătit de drum,
Ș-un braț aducător de moarte
Așteaptă să loveasc-acum...

DOI FRAȚI

La curtea veche-a unui popă de lângă Murăș mai la vale,
Doi frați robiți de-aceeași rază s-au fost pornit pe-aceeași cale,

La curtea veche-a unui popă din sufletele amândouă
Aceeași veche rugăciune se îndrepta spre-o lume nouă...

La curtea veche-a unui popă e azi o temniță pustie,
S-au răzlețit departe frații mânați de-aceeași vijelie...

Aceeași zodie amară le-a dat aceeași ursitoare,
Îi paște tot aceeași soartă pe alte drumuri călătoare.

Pe unul l-a trimis să scrie cu sânge roșu pe zăpadă,
Părăginirea ce și-o strigă Ardealul blestemat să cadă,

Iar altul scrie tot cu sânge în colțul unei mahalale
Povestea fără strălucire a României neutrale...

PRIBEAG

Pe drumul meu de pribegie
Nu licăresc în noapte stele,
Și, singură tovărășie,
Port numai gândurile mele.

Cum s-au legat de mine-n largul
Vâltorilor să mă petreacă,
Par corbi cari țipă pe catargul
Unei corăbii ce se-neacă...

HORA VALURILOR

I

Vechea mea otravă, jale călătoare,
Azi la malul mării te-am adus pribeagă,
Când povestea noastră pe pământ nu-l doare,
Să mi-o știe valul, valul s-o-nțeleagă.

Într-o clip-amurgul mi-a furat amarul,
S-a pornit o undă alteia să-l spuie,
Cântecul meu tainic și-a pierdut hotarul,
Cu talazul cade, cu talazul suie.

Simt cum ondularea stropilor de apă
Fremătând departe glasul mi-l răsfrânge,
Cum se sparge larga valurilor groapă,
Când pământul tace, simt cum marea plânge.

Viforul din mine prinde să pătrundă
Până-n adâncimea apelor rebele,
Și se otrăvește fiecare undă
De înfrigurarea patimilor mele...

Cresc în pacea sării magice orchestre
Din nepotolita volbură albastră,

Și-mi azvârl în goană noaptea la ferestre
Fulgere răzlețe din vâltoarea noastră.

S-a-mpletit un cântec mare, fără seamă,
Oceanu-mi cântă hora ta grozavă,
Undele te strigă, apele te cheamă,
Jale călătoare, vechea mea otravă...

II

În noaptea asta mă apasă
Al apei greu răsuflet cald,
Vin neguri negre de se lasă
Ca din povestea unui scald.

Oceanul cu acorduri grave
Nu-și mișcă crețele verzui,
Toții zeii mării scandinave
Veghează-n adâncimea lui.

În ritmul stropilor de apă
Învie basme de demult,
Un vaier de departe scapă
Și vine-aproape, să-l ascult.

Adoarme-apoi cu firea-ntreagă
Și-abia mai rătăcește-n gol,
O jale tainică, pribeagă,
Ca dintr-o harfă-a lui Eol.

Atunci, o clipă mi se pare,
Cum stau și-n noapte mă frământ,
Că s-a oprit eterna mare
S-asculte moartea pe pământ...

POVESTE
–1914–

Cum stau acum și-mi număr a vremurilor salbă,
Parcă-mi revăd, în casa din satul de subt deal,
Pe-un biet bunic din ceata de moși cu barba albă,
Prin cari vorbește gura tăcutului Ardeal.

Îl văd așa de bine... Îi flutura oftatul
Subt bolta înfrunzită a nucului înalt,
Când începea povestea: – Doi ochi avea împăratul...
Dar, de râdea cu unul, plângea cu celălalt...

Poveste minunată și tainică poveste,
Șoptită în amurgul atât de stins și mut,
Subt soarele de toamnă care murea pe creste,
Când mi te-a spus moșneagul, eu nu te-am priceput.

Dar printre anii tulburi, care-și sporiră-n cale
Comoara lor de lacrimi în fiecare ceas,
Nelămurită, taina înțelepciunii tale,
Poveste bătrânească, în minte mi-a rămas.

Și-abia târziu, odată, ți-am înțeles fiorul
Și te-am văzut cum stărui și-nfricoșată crești,

În clipa cea dintâie când mi-a atins piciorul
Țărâna fermecată a țării românești.

Atunci, în cutropirea furtunii fără nume,
Când râuri de văpaie îmi clocoteau prin sânge,
Te-a luminat întreagă un glas din altă lume:
Ei, ochiul care râde, noi, ochiul care plânge...

*

În volbura grozavă ce-mi strigă la fereastră,
Cum stau acum în noapte și-n golul ei mă zbat,
Pare c-aud cum geme cumplit povestea noastră
Și-l văd pe cel din basme, pe bietul împărat...

Îl văd și-mi mușcă-n suflet durerile păgâne,
Și patimi și ispite și vifore mă frâng;
Căci, cine-mi spune mie ce vom avea noi mâne:
Doi ochi ce râd în soare, ori doi ochi care plâng?...

SUFLETUL

– după Ada Negri –

Era puternic. – Dumnezeu din ceruri
A revărsat pe fruntea lui lumină.
Un cântăreț al dorurilor multe,
Poet supus visării fără nume,
Era frumos, în pacea lui senină,
Și viețuia neînțeles de lume.

Lui îi spuneau întraripate șoapte,
Și stelele și lucrurile toate,
Cu glas vrăjit de mută armonie,
Cu-atâta slavă cerul i-a fost darnic;
Dar pentr-un vis din zări îndepărtate
O biruință el cerșea zadarnic.

Așa s-a stins cel mare-n întunerec...
Singurătatea-i străjuie mormântul,
Și pe movilă soarele-i coboară,
Peste podoaba teilor în floare.
Tremurător, un cântec poartă vântul
Asemeni unei pasări călătoare.

Azi, lutul mort în groapă se desface,
La sânu-i rodnic îl primește glia
Și se-nfrățește cu pământul-tată...

. . . . . .
Eu te întreb, drumeț oprit în cale,
Ce-ai ocrotit pe strune poezia:
Ce-a mai rămas din cântecele tale?

*

Tu, numai tu, cel îmbătat de soare
Și de lumina sfânt-a dimineții,
Tu, chinuit de ne-mplinite doruri,
Ce ți-au zdrobit și inima și struna,
Tu,-nsângerat, dar neînvins al vieții,
Tu, suflete, trăi-vei totdeauna!

Când pacea dulce-mbrățișează bolta
Și florile cu roua se sărută,
Și când extazul dragostei curate
Va tremura în adâncuri de zare,
Se va-mpleti în el, nepriceputã,
Viața ta și sfânta ta visare.

Furtunile când zbuciumă văzduhul
Și vifore-n păgână răzvrătire
Aprind temutul fulgerelor caier,
Când îngenunche pocăita minte,
Tu gemi atunci, cu îngrozita fire,
Cutremurat de-aducerile-aminte.

Când limpede va legăna amurgul
În lumi de stele-un cântec de fecioare,
Un cântec care-și flutură sfiala,
Și-aprins, văpaia patimii răsfrânge,
Atunci, topit în ruga-i arzătoare,
Tu, suflete, cu jalea lui vei plânge...

*

Doar câtă vreme lunci vor fi în floare
Și-un trandafir va mai trăi în fire,
Cât buzele vor cere sărutare
Și florile vor cere stropi de rouă,
Și câtă vreme, tainică iubire,
Scânteia ta vei mai aprinde, nouă;

Când crini nuntesc în razele de soare
Și mândri țin alaiul strălucirii,
În vifore și în adânc de mare,
În stelele ce râd în împrejururi,
Pierzându-te în taina sfânt-a firii,
Vei dăinui tu, suflete, de-a pururi...

DIES ILLA

D-lui I. Al. Brătescu-Voinești

Eu tot nu cred în ziua de-ngropare,
Dragi cântăreți, eu adevăr zic vouă,
Eu tot n-aștept potopul de pierzare,
Când clopotul bisericuții noastre,
Din turnul tainic, despicat în două,
S-ar prăbuși în lacrimi și dezastre...

Dac-ar veni clipita-nfricoșată,
Atunci, strivit, fiorul din vechime
Ar părăsi cetatea dărâmată,
Iar noi, învinși, cu aripile frânte,
Am împleti neputincioase rime,
Căci strunele n-ar mai putea să cânte...

Atunci, în ziua neagră și grozavă,
Toți, într-un foc care-ar uimi pământul,
Ne-am azvârli cântările de slavă,
Și cărțile de visuri triumfale...
Cenușa lor s-o risipească vântul
În largul țării noastre neutrale...

DIN LARG

Poeme postume

(1939)

DIN LARG

Eu urc spre culme... Mi-a rămas în urmă
Noroiul prins în putreda-i osândă,
Înfrigurata patimilor turmă,
Cu chiot lung de-ntrecere flămândă...

Eu urc... Acolo jos, în adâncime,
Aud viața ce-și întinde hora;
E necurmatul cântec din vechime.
Îl știu... Mai bine n-o să-l știe nime,
Căci am băut din cupa tuturora
Și l-am plătit cu lacrimi și cu rime...

Acum, în drum când mă opresc vreodată
Și fac popas la nouă cotitură,
Priveliștea din înălțimi s-arată
Atât de-ngustă, strâmbă și ciudată,
Cu valul ei de dragoste și ură,
Că orice pas de mergere-nainte
Îmi năruie-o aducere-aminte,
Îmi frânge-un glas, un zâmbet, o icoană...
Din câte jos m-au urmărit în goană...

Și tot așa... de-acum o să-mi rămână
Aceeași țintă fără de zăbavă,

Să-mi ușurez povara de țărână
Să-mi cer de sus paharul de otravă!

Jur-împrejur e largul care cântă,
E soare-n cer, e sărbătoare sfântă,
Și-n vreme ce mi-a amuțit pământul
Fiorul păcii-n suflet mi se lasă,
Eternități îmi flutură veștmântul;
Simt Dumnezeu cum mă primește-n casă...

Mai sus!... Mai sus!... Cetățile de stele
Cuprind rotirea gândurilor mele,
Și, ca un sân ocrotitor de mamă,
O năzuință proaspătă mă cheamă:

Neprihănită, mândră poezie,
Lumină albă, pururi adorată,
Ascultă-mă cu ruga mea târzie,
Și fă pe veci în minte să-mi tresalte,
Strălucitoare, rece și curată,
Singurătatea culmilor înalte...

PROFETUL

Am fost proroc, pe drumul din pustie,
Când zilele mureau, nemângâiete...
Am fost proroc, izvor de apă vie,
Toți m-ați băut, de friguri și de sete.

Un vaier surd din veacuri depărtate
Venea la mine-n noapte să mă cheme,
Și mă găsea cu buze-nfrigurate
Din plânsul vostru împletind blesteme.

Iloți flămânzi de pâine și de soare,
În carnea mea eu v-am dospit fiorul,
Și despicând a vremilor vâltoare,
Prin graiul meu vorbea Mântuitorul.

Însângerat v-am răscolit cărare
Cu inima, cu pumnul și cu dinții,
M-am îmbrăcat în neguri și pierzare,
Ca să vă dau limanul biruinții...

Când valul meu s-a revărsat pe uliți
O clip-abia, din larga lui năvală,
Din mii de guri, din strigăte și suliți,
I-am auzit cântarea triumfală.

O zgură neagră i-a rămas în urmă.
Ce mic e azi alaiul tuturora!
Străină mi-e biruitoarea turmă
Cu tot noroiul unde-și joacă hora.

Un chiot strâmb îmi urlă la fereastră,
Norocul lui mă mustră și mă doare.
Nu-i visul meu în fericirea voastră,
Eu am vestit o altă sărbătoare.

Mă-ntorc din nou spre culmi de-odinioară,
Ca să nu-mi sfarm o sfântă profeție,
Cu ce mai am din vechea mea comoară,
Lăsați-mă să plec iar în pustie...

ISUS PE VALURI

În noaptea-aceea neagră și târzie
Călătorea departe uraganul,
Cu repezi pași împinși de vijelie,
Cu repezi pași de repede pierzare,
Când peste-albastra apelor mânie
S-a deslușit Isus Nazarineanul,
Cu brațu-ntins spre binecuvântare...

Apostolii, cu teamă și mirare,
Și-n preajma lor îngenuncheat poporul,
Înfiorați de mândra arătare,
Stăteau la mal, privind pe-nvățătorul
Ce-alunecând pe-a undelor cărare
Înainta prin trăsnet și genune...

Pe urma lui, supuse de minune,
Pe rând primind cereasca lui mustrare,
Se potoleau furtunile nebune,
Și firea-ntreagă-i resimțea fiorul...
Scăpau corăbii prinse de vâltoare,
Din nou viața se-ntorcea pe valuri,
Când păsări albe, reluându-și zborul,
Pescarii veseli năzuiau spre maluri...

Și-n vreme ce ființa-i zâmbitoare
Împurpurată-n sfânt-aureolă
Se prelungea topită-n depărtare,
Strălucitoarea cerului cupolă,
Cu praf de stele luminând decorul,
Se aprindea mai tare, tot mai tare,
Ca să apară-n drum Mântuitorul,
Semănător de liniște pe mare!
. . . . . .
. . . . . .
Legendă veche, plină de-nțelesuri,
Ce-ai luminat prin veacuri de rugină,
Și-n rătăcirea negrelor eresuri
Ai mângâiat singurătăți sihastre,
Legendă veche, floare de lumină,
Azi tot mai mult cu taina ta mă-mpresuri...

Corăbier bolnav al vremii noastre,
Mi-e prora frântă și zdrobit catargul
De-atât potop de vifor și dezastre,
Dar ochii mei tot mai visează largul...
Te chem, deci, blând îmblânzitor de fiare,
Tu care împaci hotare cu hotare
Și picuri dulce liniștea uitării
În bietul suflet văduvit de mamă;

Oriunde ești, și orișicum te cheamă,
Tămâia mea de ucenic te-așteaptă,
Stăpân măreț al valurilor mării,
Tu care-nfrâni în adâncimi vulcanul,
Preamilostive Crist de legea nouă,
Spre tine-n noapte ruga mi se-ndreaptă...
Și mi te-arată iarăși oceanul

Cum, întinzându-ți mâinile-amândouă,
Spui lumilor cuvântul: P a c e v o u ă !

POETUL

El nu-i canar de colivie,
Nici câine paznic de ogradă,
Nici cal de ham, bun de corvadă,
Nici vultur de menajerie...

Demult, în noaptea cea dintâie,
Când ochii lui au prins să vadă,
Era o noapte de baladă
Cu cer rănit de vijelie.
Superba morții serenadă
Cânta pe-a mărilor pustie,
Și-n zarea neagră-plumburie
Urla un lup flămând de pradă,
Iar dintr-a norilor grămadă,
Un fulger groaznic de mânie
Se ascuțea în drum să cadă
Pe niște lanțuri de robie.
Atunci, ursita care scrie
Cărarea din copilărie,
Simțind a cerului dovadă,
Și-a zis, zâmbind cu ironie:
– Nu-l fac canar de colivie,
Nici câine paznic de ogradă,

Nici cal de ham, bun de corvadă,
Nici vultur de menajerie...

Și-a scris în carte:
Poezie!

STEJARUL

Pe vârf de deal, în largul de zăpadă,
Bătrân stingher, stejarul e de pază,
Subt bolta lui vin corbii de s-așază
Când umbrele-nserării prind să cadă.

Jur împrejur e gol, e frig, e groază...
Ș-a lupilor flămândă serenadă,
Din când în când, în noapte-i dă dovadă
Că-n depărtare ura mai veghează.

El, mut și blând, stă fără să se-ncline,
Acolo unde-n vifor și urgie
Blestemul rădăcinilor îl ține...

Cu împăcare înfruntând povara,
Înfășurat în vechea lui mândrie,
E neclintit: visează primăvara...

PACE

Eu port adese-n mine-o închisoare
În care strigă făcători de rele.
Din negura adâncurilor mele
Ei vin flămânzi de aer și de soare...

De câte ori îmi bat după zăbrele
Și-ar vrea să frângă vechile zăvoare...
I-aud cum cer în depărtări să zboare
Cu glas dogit, cu urlete rebele...

Dar totdeauna, pocăita minte,
Temutul paznic, fără de iertare,
Nemilostiv le iese înainte.

Închide porți, cu mâna-i pricepută,
Și-n urma ei în suflet reapare
Aceeași pace veștedă și mută.

REGINA ELISABETA LA 70 DE ANI

E sărbătoarea bătrâneții în care-un zâmbet de Regină
Ne spune azi cea mai curată poveste-a firelor cărunte,
E-a tinereții sărbătoare la care-o lume azi se-nchină,
Căci niciodat' zăpada vremii n-a nins o mai senină frunte...

O ploaie de lumină albă în larguri de pământ se-mparte,
Magia versului coboară din preajma unui tron de aur,
Și ne-ntrebăm în clipa asta ce-ți strălucește mai departe:
E oare steaua ta regală, ori e cununa ta de laur?

De lângă Rinul care-odată urzea visarea ta bălaie
Și pân' la marea ce răsfrânge acum argintul tău din plete
În case cu tavanuri scunde te simte-a inimii bătaie,
Pe tine care-ai fost crăiasa durerilor nemângâiete...

De-aceea vin din munții vineți cu creștetul înfipt în stele,
Din câmpuri cu sclipiri de seceri, de grâu și de oftaturi pline,
De-aceea vin să ție praznic atâți bătuți de zodii rele...
– Nu te mira că-n ziua asta ne îndreptăm și noi spre tine...
Din țara unde numai basmul ne spune că mai sunt crăiese,
De unde buzele-ar fi mute, de n-ar fi cântece de jale,
Din țara unde-un tort de moarte încet de-atâția ani se tese,
Azi zboar-un vis muiat în lacrimi la pragul bătrâneții tale.

În care-ai plâns amarul lumii, l-auzi cum bate la fereastră,
Simți câte doruri nerostite din glasul năbușit te cheamă,
Tu știi că pravili nu ne lasă să-ți zicem azi regina noastră,
Poetă ce-ocrotești orfanii, primește-ne să-ți zicem mamă.

1913

RĂZBOI

DE PROFUNDIS

Nu mai sunt șesuri netede în țară,
Câmpii de grâu ca marea-nșelătoare,
Întinse miriști fără de răzoare,
Ce-n strălucirea razelor de soare,
Își legănau, în pragul altor zile,
Cu leneș ritm, podoaba legendară...

Nu mai sunt șesuri netede în țară,
Căci pretutindeni au crescut movile,
Să-nsemne drumul morții călătoare...

Movile, tristă zestre funerară,
Biserici noi, turnuri de schelete,
Morminte multe și nemângâiete,
Tăcute urne, tainice coline,
Grozave peșteri, ce-ngropați ruine,
Voi răsăriți pe lanul plin de spice,
În umbrele amurgului de vară,
Ca niște pumni ce vor să se ridice,
Să spargă bolta zărilor albastre...

Înfricoșate-s pivnițele voastre,
Vulcani aprinși le dorm în măruntaie,
Credinți și doruri, râuri de văpaie

Din uri de patimi prinse-n jurăminte:
E toată goana sângelui fierbinte,
E țintirimul plin de oseminte,
Ce s-a umplut din câmpul de bătaie...

O iarbă moale, proaspătă și grasă,
A îmbrăcat c-un verde de mătasă
Aceste culmi ivite pe câmpie.
Din haina lor râd flori de păpădie,
Dar jos, subt stratul țarinei mănoase,
Ele închid o vastă-mpărăție
De năzuinți, de carne și de oase...

Sunt morții noștri încleștați sub glie,
Nenumărate trupuri zdrențuite
De fier și plumb, de-a cailor copite,
În furtunoasa luptelor năvală.
Sunt cei căzuți în clipa triumfală,
Biruitorii câmpului de plângeri,
Care, murind, zâmbeau în agonie;
Sunt măcinișul negrelor înfrângeri,
Bieți mucenici, ce-n hora de obuze,
Cu pieptul gol au vrut să-nfrunte valul,
Și-au fost striviți cu blestemul pe buze;
Sunt umbrele ce-a azvârlit spitalul
Din patul lui subt huma milostivă,
Ologi și ciungi mușcați de mitraliere,
Cu chipuri reci și strâmbe de durere;
Sunt gloata tristă, morții fără lupte,
Cei înghețați de frig în straie rupte,
Cei oropsiți de foame și de boală...

Toți înfrățiți în neorânduială,
I-acopere pământul, deopotrivă.

Străine, tu, culegător de grâne,
Tu, ce-mi cutreieri țara după pâne,
Și-nfășurat în nepăsare crudă
Îți porți în larg privirea fără milă,
Nu te opri întrebător în cale,
Când treci pe lângă tragica movilă,
Vorbește-ncet, să nu mi te audă,
Nici să priceapă umbletele tale,
Ce-ar răscoli în adâncimi vulcanul...
Ia tot belșugul holdelor cu tine,
Nici nu gândi că-n snopii ce vei strânge,
În orice bob avem un strop de sânge;
Tu satură-ți cohortele păgâne...
Dar fugi grăbit în drum, printre coline,
Căci n-are iadul draci să-l mai înfrâne
Când s-a porni de-acolo uraganul!...

Iași, 1918

POVESTE VECHE

De câte ori vremea cu sânge ne-adapă
Obida din cronica țării,
Aceeași poveste de veci se dezgroapă
Și strigă în noaptea uitării.
Ea spune de oameni, de câmp și de munte,
De tine, prostime săracă,
Ursită să fereci din trupuri o punte
Ce nu pot dușmanii s-o treacă.

De voi scriu moșnegii pe foi de ceasloave,
La fel își înșiruie slova
Neculce la carte, și vodă-n hrisoave.
În Țara de jos și-n Moldova,
E lege bătrână, și legea-i păstrată,
Să dați voi pământului moaște,
Căci multe potopuri hotarul ne-arată,
Dar zid, numai unul cunoaște.

Așa ne păziți străvechea moșie
Cu brațe de plug și de sapă,
De-atâtea ori moartă, dar pururea vie,
Tot viforul nostru ne-o scapă.

Și astăzi, când moartea o simt la fereastră,
Povestea aceeași rămâne:
– Luați aminte, boieri dumneavoastră,
Să știți să ne-o spuneți și mâine!...

Iași, 1917

PĂMÂNT ȘI CER

I

Pământ, pământ... Ogradă vinovată
C-un furnicar la orice cotitură,
Cu măruntaie putrede de ură,
Povestea ta o știu... e neschimbată...

Așa, muncit de-o tainică arsură,
Râvnind o nouă jertfă-nsângerată,
Flămând și rău, așa mi te arată
Din moși-strămoși a veacurilor gură.

De-aceea,-nvins și obosit de tine,
Cu sufletul chemat de zări senine
De câte ori mă cerceta misterul,

Eu, însetat de-o nevăzută țară,
Smulgându-mă din haina ta murdară,
Priveam în sus, mă mângâiam cu cerul...

II

Acolo-n slavă, binecuvântate,
Ardeau lumini sfințite din vechime,

Era un templu unde n-a fost nime
Din lumea asta plină de păcate...

Altar aveam acolo-n înălțime,
Căci, după poarta bolții înstelate,
Homer mi-a dat a zeilor cetate,
Isus mi-a dat curata lui treime...

Putea oricât să stăruie minciuna
Aici în praf... căci ochii totdeauna,
Scăldându-se-n tăriile albastre,

Mă învățau în nopți de reverie
Că este sus, în cer, o armonie
Ce-i dincolo de patimile noastre...

III

Azi în zadar vrea inima bolnavă
Să-mi prind-un vis din norii moi de seară,
Azi umbrele amurgului de vară
Miroase toate-a moarte și-a otravă...

Zbătându-se în goana lui de fiară,
Pământul simt cum s-a urcat în slavă;
Mașina lui îmi uruie grozavă
Spărgând a bolții pace legendară...

Rănit văzduhul tremura-n răsfrângeri,
Se duc din el popoarele de îngeri,
Și-n mintea mea un basm frumos se frânge!
Nu mai ești sfântă rază diafană,
Căci cerul alb și fără de prihană
Azi e stropit cu pete mari de sânge...

Iași, 1917

CEAHLĂUL

Va fi-ntr-o zi de primăvară,
Cu molcom zvon în zări albastre,
Când poate nimeni n-a mai plânge
Fărămițarea țării noastre.

În negură de ani de zile
Se va fi cufundat Calvarul
Și doar bătrânii de-or mai spune
Pe unde-a fost demult hotarul...

Atunci se va urni deodată
Într-un cutremur toată firea
Și-un chiot surd din depărtare
Va despica nemărginirea...

De peste granița cea nouă,
Ca o sălbatică urgie,
Strigând spre țarina Moldovei,
Un munte s-a pornit să vie...

Și va să-nsemne cronicarul
Atunci o zi vijelioasă,
Ceahlăul n-a rămas la dușmani,
Ceahlăul s-a întors acasă.

Chișinău, 1918

AFARĂ TRECE MOARTEA

Afară trece moartea în goană peste țară,
I-atâta plâns și vaiet ș-atât blestem afară,
Că brațul meu tresare și mă-nfior, femeie,
Ca mâna ta plăpândă în mâna mea să steie,
Acum când trece moartea în goană peste țară...

N-auzi ce munți de patimi ne strigă la fereastră,
Să ne topim într-înșii și noi văpaia noastră,
Un picur în pierzarea care-și întinde hora.
Al tău nu pot fi astăzi, căci sunt al tuturora,
Acum când munți de patimi ne strigă la fereastră...

Ridică-ți ochii tulburi și roagă-te, femeie,
Ca zvon de biruință să vie din tranșeie,
Să-mi scuture din suflet funinginea și ura,
Să pot să-ți dau iar ție și inima, și gura,
Ridică-ți ochii tulburi și roagă-te, femeie...

VORBESC TĂCERILE

Vae surdis!

Acum când tunul nu mai bate
Pe culme, sus, la Mărășești,
Vorbesc tăceri înfricoșate
În largul țării românești.

Întunecate valuri mute,
Fără de glas, fără auz,
Sunt mai grozave, mai temute,
Ca viforul de la Oituz.

Le poartă vântul primăverii
Și cresc, și tulburate vin,
Sporind furtunile tăcerii,
Din Dorohoi la Severin.

Pe urma lor bolnav pământul
Resimte taină și fior,
Otravă n-a avut cuvântul,
Mai tare ca otrava lor!

Căci nu sunt vorbe-ntraripate
Să-l spuie-al inimii îndemn,

Cum strigă brațele trunchiate,
Cum plâng picioarele de lemn.

ÎN BIVUAC, LA AKERMAN

Adie-n soarele de-amiază
Un vânt de secetă dușman,
Batalionul cantonează
Pe-un vârf de deal, la Akerman.

Printre scaieți și polomidă,
Jos pe nisip lângă răzor
Sunt puștile în piramidă
Și sunt soldați în umbra lor.

În largul zărilor senine
Lucește lacul solitar,
Și golul stepei ucraine
În depărtări peste hotar.

Flăcăii zac întinși pe spate,
Olteni, de fel din Mehedinți,
Cu ochii-nchiși pe jumătate
În ploaia razelor fierbinți.

Ce amintiri, ce griji, ce gânduri
Le-or fi umbrind acest popas?
Că s-a făcut tăcere-n rânduri
Și nu s-aude nici un glas...

Târziu, un fluier prinde-a zice
O doină veche de pe Jiu,
Din ochi dau lacrimi să le pice
De-atâta jale și pustiu...

O față doar se luminează
În somn... e domnul caporal.
Nenorocitul, se visează
La Alba-Iulia-n Ardeal...

Vinerea Patimilor, 1918

HORA MORȚII

Sus, copii, în hora mare,
Hora morții cea cu spor,
De la Tisa pân' la Mare,
Bateți strașnic din picior!

Sus, copii, lăsați hodina,
Cântă tunul din vecini,
Buruiana și neghina
S-o stârpim din rădăcini!

Sus, copii, deschideți focul
Și-l urniți ca un șuvoi,
Că nevasta și norocul
Prea ne-așteaptă-n sat la noi.

Sus, copii, întindeți pasul,
Dați năvală rând pe rând
Și grăbiți să vie ceasul
Biruinții mai curând.

ÎNVIERE

A fost o lungă, jalnic-agonie,
Cu stingere de fiecare clipă,
Mi-a fâlfâit pierzarea din aripă
Peste întinsa nopții-mpărăție.

Drumeț înfrânt de-a patimii risipă,
Vâslaș bolnav, purtat de vijelie,
Mi-a doborât a valului mânie,
Gonind un vis ce nu mi se-nfiripă.

Erau să vie cioclii să mă-ngroape,
Când, stând închis în casa mortuară,
Tu te-ai ivit la patul meu, aproape.

Atunci, cu sfânta vieții frenezie,
M-am ridicat din morți a doua oară
Și mi-am făcut din moarte-o cununie.

VITA NUOVA

Te-am dărâmat, hotar de-odinioară,
Brâu împletit din lacrimi și din sânge,
Veriga ta de foc nu mă mai strânge
Și lanțul tău a încetat să doară.

Trecutul însă tot se mai răsfrânge,
Ca un păiangen tainic mă-mpresoară
Și-n inima mea fulgere coboară
Din zilele ce mă-nvățau a plânge...

E în zadar! Din munții vechi de ură
Eu nu mai simt nici o fărâmitură.
Pe veci în mine fiara a murit!...

Iar unde-a fost nenorocirea noastră,
Eu pretutindeni am câte-o fereastră,
Ce stă deschisă larg spre infinit...

TOVARĂȘI

Îi vezi tovarăși... Liniștea de seară
I-a împăcat... Cei doi copaci visează...
Cu trupurile lor se-mbrățișează
Și-o frunză nu-i pe ramuri să tresară.

Pesemne-acum, când luna luminează,
Ei se gândesc la vremi de-odinioară,
La vifore și lupte ce-ndurară
De când pe culme-alături sunt de pază.

Subt bolta lor cum stăm, nu ți se pare
Că sfânta noastră dragoste târzie
Ne mai trimite-o proaspătă iertare?

Și nu simți tu în suflet începutul
Unei vieți de nouă armonie,
Acum când moare-n depărtări trecutul?...

PUSTIU

Eu când mă uit în mine-arare,
Sărmanul suflet mă-nspăimântă,
O casă goală mi se pare,
O casă care nu cuvântă...

În jur ograda stă pustie,
Perdeaua la ferești e trasă,
Iar într-un colț pare că scrie:
Stăpânul a plecat de-acasă!

ÎN NOAPTE

Acuma când, în noapte, la tine gându-mi port,
Mi-e sufletul o casă din care-ai dus un mort.
Tot mai plutește încă fiorul stinsei vieți,
Sunt urme de răsuflet ce-s scrise pe pereți...
Dar e atâta umbră în golul ce-a rămas
Și-atâta întunerec se lasă ceas cu ceas,
Că, dornic să se spargă pustiul mut și sec,
Aș vrea să-mi nărui casa – s-o nărui și să plec...

STRIGOII

Case putrede, bătrâne
De rușine și păcate,
Case negre, dărâmate,
După voi ce mai rămâne?

Sunt strigoii din vechime
Prinși în var și-n cărămidă,
Să-i alunge, să-i ucidă
Nu e-n stare încă nime...

Cu răsuflete de ură,
În scrâșnirea lor flămândă,
Ei se-nșiruie la pândă
Pe la orice cotitură.

Orișicât de înainte
Noi împingem carul vieții,
Ei stropesc în ochi drumeții
Cu țărână din morminte.

Stați cu mâinile-amândouă,
Meșteri mari în apărare,
Căci strigoi, cu mic, cu mare,
Vor să strice casa nouă...

TRISTIA

Tristețea mea, adâncă mare,
Fără de margini, fără fund,
În largul ei fără hotare
Atâtea vifore s-ascund...

Tristețea, zestre de-o viață,
M-a petrecut de obicei,
Tăcută peșteră de ghiață,
Atât de frig e-n umbra ei...

Tristețea ce zâmbește mută
Din ochii mei când ne-ntâlnim,
Cu taina ei nepricepută
Mă cheamă azi în țintirim...

BREVE SOGNO

Ce mort frumos s-a deșteptat în mine
Subt farmecul atingerilor tale...
O stea s-a smuls din negura din vale
Și-a răsărit o floare pe ruine...

Cu-nfrigurări de visuri triumfale
Viața iar mi-a fulgerat prin vine
Și tainice nemărginiri senine
Mi s-au deschis strălucitoare-n cale...

Femeie, tu, solia primăverii,
Tu mi-ai vrăjit misterul învierii
Și oaza magică dintr-o Sahară,
Unde-am murit pe veci a doua oară.

DEPARTE

Și-acuma, când pământul și apa ne desparte,
Tu-mi vii tot mai aproape, cu cât plec mai departe...
Și-aice firea-ntreagă numai de tine-i plină
Și-n jocul ei de umbre și-n jocul de lumină,
Oriunde mă mai cheamă un strop răzleț de viață
Tu vii și pretutindeni ești pururea de față...
Și azi mi te apropii... Iar mi-ai pătruns în casă...
Din liniștea-nnoptării tăcerea ta m-apasă.
Te simt tot mai aievea și-atâta de fierbinte,
Cum simte ucigașul aducerea-aminte...
Ești tu, ca totdeauna. Din nou îmi pari mai vie.
Trecutul, ca o fiară, din neguri reînvie...
Mi-ai destrămat iar tihna, mi-ai sugrumat răgazul,
Răsufletul tău moale mi-a-ncolăcit grumazul,
Mă strânge ca un șarpe cu solzii de văpaie,
Și rostul tău îmi umple tot golul din odaie...
Din raza care trece ferestrele deschise
Îmi flutură cuvinte odinioară zise...
Mi se desfac prăpăstii din golul neființii,
Aud cum patimi negre se sfâșie cu dinții...
Răsare-o glumă,-un cântec, un zâmbet ori un vaier,
Mă năvălesc întruna, se zbuciumă, se-ncaier
Și dintr-o dat' pereții par căptușiți cu șoapte...
Ce groaznică orgie e-n fiecare noapte!...

CÂNTEC

Eu ți-am făcut un cântec, o salbă împletită
Din umbră și lumină, din patimi și din stele,
Iubirea mea păgână pe veci nepovestită,
Cu zestrea ei întreagă, i-o dau cântării mele.

Eu ți-am făcut un cântec să te petreacă-n cale,
Să-i simți arzând la tâmple suflarea de otravă,
Să reînvie noaptea în visurile tale
Îmbrățișarea noastră flămândă și bolnavă.

SUFLETUL

Ți-e sufletul o mare-nviforată,
Și-n ochii verzi, ce-mi strălucesc în cale,
Eu văd ca-n două vârfuri de pumnale
O tristă hecatombă-nsângerată,
Întreagă jertfa biruinții tale.

Pe mine-adâncul apei mă-nfioară
Cu tainele ce nu le știe nime,
Din undele ce suie și coboară
Îmi reînvie basmul cu-o comoară
Ascunsă jos, acolo-n adâncime.

Drumeț chemat de viforele mării,
Cum m-am oprit rătăcitor pe maluri,
Simt fulgere în purpura-nserării
Și-n noapte-aud suspinele chemării
Luntrașilor, cari vor pieri în valuri...

CĂRBUNII

Cărbunii când ți-or arde-n vatră
În seri de ani târzii și goi,
Tu stând la lespedea de piatră
Să te gândești c-am ars și noi...

Iar când din ochii de jăratic
Vor tresări scântei-scântei,
Să știi că visul meu sălbatic
S-a mai aprins o dată-n ei.

CHEMARE

Subt zidul alb al mânăstirii
Unde-ai închis un scump noroc,
Cu slovele muiate-n foc
Ți-ai scris chemările iubirii...

Eu le cetesc... și dintre șire
Ți-aud chemările de dor
Ca fulgere ce cad în zbor
Spre turnul vechi de mânăstire...

MUNȚII

Trup sfânt din trupul ce se frânge,
Voi, munți de brad și de stejar,
Străjeri ai țării care plânge,
Plini de povești și plini de sânge,
V-au surghiunit peste hotar.

Nu știu, la cronică nu scrie,
De când avem același rost...
Ați mai rămas voi mărturie,
Azi numai frunza voastră știe
Să spuie nunta cum ne-a fost...

PARIS

Parisul, magică făclie,
Cum n-a mai luminat pe cer,
Parisu-n mintea mea învie
Și frigurile lui mă cer.

Parisul chiote și arde,
Cuprins de-al patimilor stol,
Cu clocotul din bulevarde,
Imensa harf-a lui Eol.

Parisul din povestea noastră,
Prinzând misteriosul val
O să ne cânte la fereastră
Mărețu-i cântec nupțial...

AȘTEPTARE

Trei trandafiri într-un pahar,
Trei trandafiri în floare.
Curați ca de mărgăritar,
Te-au așteptat ieri în zadar
Să-i prinzi în cingătoare...

Te-au așteptat, sărmane flori,
În liniștea mea moartă,
Și,-ngălbenite de fiori,
S-au scuturat de câte ori
Foșnea un pas la poartă.

Amurgul vinețiu de-april
Îmi rătăcea prin casă,
Când frunzele tiptil-tiptil,
Ca niște lacrimi de copil,
Căzeau încet pe masă.

O RAMURĂ ÎNTÂRZIATĂ

Nu ți-a fost dat să vezi vreodată,
Când toamna palidă coboară,
Într-o grădină despoiată,
O ramură întârziată
Ce-a înflorit a doua oară?

Nu te-ai oprit atunci în cale
Să te întrebi: ce taină, oare,
Ascund înțelepciunii tale
Înfriguratele petale.
Ca mâine stinse, fără soare?...

Și dac-o blândă-nduioșare
Ți-a frânt o clipă-n ochi lumina,
Cum stai așa, întrebătoare,
Uitându-te la biata floare,
Ai înțeles a cui e vina?

E raza care toamnei mute
I-a dat fiorul primăverii,
Și-n preajma morții abătute
A picurat, pe neștiute,
Un strop din cântecu-nvierii...

TRECUTUL

S-abat mustrări din altă vreme,
Din vremea când nu ne știam,
Și vin pe nume să mă cheme,
Să-mi strige nopțile la geam,
Ca o pădure de blesteme...

Trecutul tău de-odinioară,
Prăpastie cu multe guri,
Cu întrebări ce mă-nfioară,
Cu șerpuiri și cotituri...
Trecutul, nesătulă fiară...

Trecutul, umbră vinovată,
Tâlhar scăpat de subt zăvor,
Din cripta lui întunecată
Se furișează, călător,
Și lângă patul meu s-arată.

Trecutul, cioclu de morminte,
Sinistru oaspete de-amurg,
Negustător de jurăminte,
Din haina-i ciuruită curg,
Drept zdrențe, aducerile-aminte...

El vine tainic să dezgroape
Tot ce-am închis în țintirim,
Ne-aduce lacrimi în pleoape...
– Dă-mi mâna ta, să-l gâtuim,
Trecutul, când îl simți aproape...

APUS

Duminecă. Nu-i nimeni pe alee,
Și-n împietrita pace vesperală,
Străvechiul parc îmi pare-o catedrală,
Altarul ei, un strat de orhidee.

Muiat în blânda florilor sfială,
Jos, soarele s-a mai oprit să steie,
Cele din urmă roșii curcubeie
Se frâng pe-o albă cruce sepulcrală.

Apune-apoi... Lin, una câte una,
Vin umbrele peste copaci să cadă,
Pân' ce, târziu, din lac răsare luna.

Lumina-i rece scaldă palmierii,
Când noi, ca doi eroi dintr-o baladă,
Sorbim imensul cântec al tăcerii...

Palermo, 1921

DIN VIAȚĂ

În largul mării fără margini, în largul mării zbuciumate,
Se întâlniră două scânduri din două vase sfărâmate.

Sărace mărturii răzlețe ale-unui drum dup-o comoară,
Le-a fost urnit aceeași vrajă din portul lor de-odinioară.

Din două părți tăindu-și cale credeau în unda milostivă,
Când tot același brat de vifor le-a frânt catargul deopotrivă.

Deodată s-au oprit în goana de năzuinți spre-o lume nouă,
Deodată albele corăbii se cufundară amândouă...

Solii pribege ale morții rămase cele două scânduri,
Purtând pe ape fiecare același trist popor de gânduri...

S-au prins alături când simțiră că tot același val le saltă,
Și azi, brăzdând nemărginirea, merg înfrățite laolaltă...

RESURRECTIO

Când trec umbrele-nserării,
Pânze de-argintat fuior,
N-auzi spasmurile mării
Cum ne strigă-n hora lor?

Din păgâna și adânca
Undelor îmbrățișare,
Dintr-un val ce sparge stânca
Un fior prelung tresare...

Parc-o taină se ridică
Din primejdia de apă,
Ochii tăi supuși de frică
Vreau cucernic s-o priceapă.

Eu o știu atât de bine...
E povestea de demult,
Din uitate vremuri vine
Înc-o dată s-o ascult.

TIBI MARE

Atâția ani își strecurară convoiul lor pierdut de clipe
Din ziua când ne despărțirăm de șoapta-ți ademenitoare,
Și azi același demon bate deasupra noastră din aripe,
Păgâna patimă flămândă tot mai sălbatică ne doare...

Curând iar vom veni la tine, striviți de vechea-mbrățișare,
Să oglindim același vifor în larga-ntindere albastră,
Și să-ntrebăm un val, să spuie: ce e mai sfântă și mai mare,
E veșnicia ta de unde, ori e eternitatea noastră?

DE PROFUNDIS

Din sufletul meu, peșteră uitată,
Cu scorburi multe, văduve de soare,
Tăcerile mai strigă câteodată,
Ca niște robi rebeli în închisoare.

Sunt visuri, patimi, cântece pierdute
Și întrebări nedezlegate încă,
Tot țintirimul vieții mele mute
Mă cheam-atunci cu matca lui adâncă.

Dintr-o poveste mândră și păgână
S-abat frânturi de straie zdrențuite,
M-ating răzleț cu taina lor bătrână
O clipă-abia, și negura le-nghite.

De fiecare plânge-o agonie
Și flutură o umbră de mustrare,
Nemilostivă volbură târzie,
Cu gheara ei mă sapă și mă doare.

Așa, pe rând, sălbatice și crude,
Mă urmăresc tăcerile deșarte.
Dar anii trec și glasul lor s-aude
Tot mai încet și tot mai de departe.

Riva, 1929

LA MAL

Sus, munte de piatră, cu fruntea de var,
Jos, lacul, o pânză albastră,
La mal, lângă-o masă cu flori în pahar,
Noi doi, cu mutenia noastră.

Atâta repaos ș-atâta fior
Plutesc peste apele-afunde,
Că taine din vremi ce de mult nu mai dor
Azi plimbă tăcerea pe unde.

Din soarele-apune blând raze se scurg
Spre trei chiparoși să se-nchine,
Trei sfeșnice stinse, uitate-n amurg,
Pe-un umăr de templu-n ruine...

Cum stăm, strânși alături, și buzele tac
În liniștea fără cuvinte,
Ca albe corăbii, pribege pe lac,
Ne leagăn' aduceri-aminte.

Și-n vreme ce umbrele nopții cobor
Și gâlgâie apa la scară,
Departe, trecutul, bătrân cerșetor,
Ne cântă umil din ghitară.

Riva, 1930

MARE AETERNUM

Eternă mare, ca și odinioară,
Fără hotar și fără de hodină,
De întrebări și neastâmpăr plină,
Azi goana mea la malul tău coboară.

Cu tresăltări de ape și lumină
Oglinda ta prelung mă înfioară,
Și-nchise răni încep din nou să doară,
Din flăcări vechi ce-n mintea mea se-mbină.

Pe rând, pe rând, eu simt cum reînvie,
Cântată parcă-n surle și chimvale,
Uitata noastră mare-mpărăție.

Și nu mai știu ce mi se par mai grele:
Povețele nemărginirii tale,
Sau tainele adâncurilor mele...

TREC CLIPELE

Trec clipele... mărgele înșirate
Pe-un tainic fir, de-o mână preacurată,
În goana lor de visuri argintate
Viața mea se risipește toată...

Când simt că bate moartea din arìpe
Eu mă opresc să-mi văd întreaga salbă.
Și văd atunci că tortul meu de clipe
L-a depănat aceeași mână albă...

PAX NOBIS

Când cade-amurgul la fereastră
Cu joc de umbre, cu fiori,
El ne găsește-n casa noastră,
Tovarăși muți și visători.

Cu ochii călători departe,
Cum stăm alături amândoi,
Un șir de veacuri ne desparte
De-al vremii chiot și noroi...

Ca-ntr-o cetate legendară
Noi ne-am închis după oblon,
Din valul ce se strig-afară
Nu ne pătrunde nici un zvon...

Se-nșiră clipele curate
Fără trecut și viitor,
E tainica eternitate
Ce trece-asupra noastră-n zbor.

Și-atunci, în sfânta serii pace,
Noi am uitat, de mult, că sunt
Atât amar de dobitoace
Rumegătoare pe pământ.

AM FOST...

Am fost logodnicul durerii,
Cobzarul cu aceleași strune,
Ce-și țese cântecu-nvierii
Din stihuri de îngropăciune...

În noaptea mea înviforată,
Drumeț îndrăgostit de soare,
Am fost o harfă spânzurată
Pe-o streașină de închisoare...

Zidit din lacrimi și dezastre,
Eu am vestit o lume nouă,
Voi mi-ați dat vaierele voastre,
Eu v-am dat inima mea vouă.

În zile lungi de pribegie,
Biet rob lovit de biciul urii,
Eu am purtat de-o veșnicie
Prea mult blestem în cerul gurii...

Mirarea deci să nu vă prindă
Că azi sub tâmpla mea căruntă,
Nu e nici zumzet de colindă,
Nu sunt nici chiote de nuntă...

POST BELLUM

Pământ, pământ, stăpânul meu de-o viață,
Eu ți-am fost slugă, ucenic și frate...
Te-am proslăvit cu gene-nlăcrimate
În ruga mea de orice dimineață.
Pământ, mi-ai fost duhovnic de păcate,
Pământ, mi-ai fost tezaur de povață,
Din lutul tău eu mi-am zidit altarul...
M-am închinat la coapsa ta bătrână,
La tine-am supt credință din țărână,
Cu plânsul tău eu mi-am umplut paharul...

Pământ... Pământ... Azi te-ai schimbat la față,
Ca un bătrân cu cuvioasă barbă,
Împins de-o tristă volbură târzie,
Dup-o spurcată noapte de beție,
Ești necurat în orice fir de iarbă...
Pământ, ești plin de-a patimilor zgură.

Acolo jos, în negre măruntaie,
Pământ... pământ... ai vinovată gură,
Tot te mai arde-a crimelor văpaie...
Pământ... pământ... ai otrăvite roade,

Nu-mi poți da astăzi cuminecătură...
Pământ... pământ... Pe robul tău sloboade,
Căci ochii lui cei dornici de mister
Te părăsesc... s-au surghiunit în cer.

CETIND PE BAUDELAIRE

Mai recetesc o pagină bolnavă
Din *spleen*-ul tău încarcerat în rime,
În noaptea asta plină de otravă,
Când nu mai râd, căci nu mă vede nime...

Mai recetesc și filă după filă,
Par niște triste galbene petale,
E pretutindeni brumă fără milă
Și-atâta toamnă-n versurile tale...

Ce turn înalt, strălucitor de ghiață
Ți-e mintea... Văd la orice cotitură
Cum câte-un picur proaspăt de viață
Primește-a morții cuminecătură...

Pe rând, pe rând, viziuni multicolore,
Bețiile cu-a lor apoteoză
Mor în căderea vorbelor sonore,
Când visu-și moaie aripa-n nevroză.

Simt sufletul învins cum ți se frânge,
Un Crist cu pieptul zdrențuit de suliți,
Pare-că văd cum ai stropit cu sânge,
Pe unde-ai fost, noroiul de pe uliți...

Cum, stând așa, cu coatele pe masă,
Urâtu-ncinge fruntea mea de ceară,
Iar noaptea grea asupra mea îl lasă:
O lespede pe-o pace funerară...

ASCULTÂND „MESSIAS“ DE HÄNDEL

Ca printr-un fum sfințit de denii
S-alungă umbră și vedenii,
S-aud mustrări, se strigă plângeri,
Satana e gonit de îngeri,
Păcatul vechi din ziua-ntâie
Se scaldă-n miros de tămâie,
Din depărtate vremi tresare
Și crește ca o apă mare,
Cu zvârcolirea lui dezleagă
Catapeteasma lumii-ntreagă.

KARLSBAD

Sunt fără număr, mutre somnolente
De ambe sexe, valuri nesfârșite
Trec spre izvor, stomacuri obosite
Din cele cinci diverse continente.

Par un cavou arcadele boltite
Subt ziduri sure, reci, indiferente,
Când dintr-un colț răsună-n vagi accente
Un vals de Strauss cu note gâlgâite...

Așa pe rând mulțimile s-adună...
Pe urma lor și pasul meu s-abate,
Da! Iată-l plin paharul meu cu apă...

Încep să-l beau, și liniștea mea gravă
Schițează parcă gestul lui Socrate
Când a sorbit din cupa de otravă!

MARIENBAD

Ce blândă ești, domestică pădure,
Sub brazii tăi decenți nu mi se pare
Că s-ar putea vocifera prea tare,
Ori c-ar veni haiducii să mă fure.

Bine crescută, n-ai asemănare
Cu coastele Carpaților, obscure,
Unde e zvon de clopot și secure
Și unde iese ursul la plimbare...

Și totuși pacea ta civilizată
Mi-a arătat cea mai cumplită fiară:
Pădure tunsă, rasă, coafată...

Vai, n-am s-o uit vedenia burgheză:
Un neamț enorm pe-o bancă solitară
Își mângâia nevasta lui obeză...

FRANZENSBAD

În dup-amiaza silnică de vară,
I s-a făcut un gol rotund în minte...
Sunt fără șir imagini și cuvinte
Ce s-au pornit în juru-i să tresară.

Pe scaunul ei de lene sedentară
O năpădesc aducerile-aminte...
...A fost demult... La bal? ori înainte?...
Departe parcă picur-o ghitară...

Încet, încet, visării se supune,
Când, înotând în soarele-apune,
O ciocârlie își înalță trilul...

Ea doarme lin... Dar într-o clipă, iată,
Din vis femeia sare-nfrigurată:
I se păruse c-a țipat copilul...

CÂNTĂ MOARTEA

Îmi cântă moartea la fereastră
Ca o vecernie-n surdină,
Îmi cântă-ncet povestea noastră:
Un joc de umbre și lumină.

Eu o ascult în noaptea mută,
Din adâncimi îmi crește mare:
Întreaga viață petrecută
La căpătâiul meu răsare.

Și cum, sub tâmpla mea fierbinte,
O lume veche-mi reînvie,
Nu câte-au fost îmi vin în minte,
Ci câte-ar fi putut să fie.

ÎN SAT

CÂNTECUL CĂMĂȘII

– fragment –

Eu sunt o biată, ieftină cămașe,
Sunt o sumară haină populară,
De mii de ani de când mă îmbrăcară,
Eu sunt pudoarea plebei nevoiașe.

Eu m-am pornit din câmp, de pe ogoare,
Din cânepa ce-au semănat țăranii...
(Tatăl meu e unul Ioan al Anii.)
M-a tors, în albe nopți de șezătoare,
Cu grabnic spor, o ceată de neveste,
Din gura lor știu doine plângătoare
Și-am învățat cu firul de fuioare,
Din fiecare fus, câte-o poveste.
Am fost țesută la război, în tindă,
Și m-a cusut încet o fată mare,
M-a înflorit la mâneci cu mătasă
Și mâna ei a izbutit să prindă
În arabescuri fine și barbare
Toat-așteptarea dulce de mireasă...
Țiu minte, vezi, când am ieșit din casă
Și când la horă,-n vesela grămadă,
M-am prins întâi curată și frumoasă,
Cum străluceam în albul de zăpadă...

De-atunci, în cruda anilor povață,
Câte-au fost date-asupra mea să cadă
Ca niște păsări groaznice de pradă...
Ce-aruncătură stearpă de viață!
Prin praf, prin fum, prin negură și ceață,
Subt sulițele arșiței de soare,
Ori în bătăi de vifor și ninsoare,
Eu m-am zbătut, o chinuită roabă.
Și zi cu zi din munca mea neghioabă
Mă năpădiră râuri de sudoare...
Blesteme câte lung clocotitoare
Îmi trimetea scheletul de subt mine,
Subt vălul meu adăposteam ruine,
Când glia neagr-o răsturnam cu boii...

Și-n drumul greu, cum mă păștea dușmanul,
Mi s-au vândut iții și sumanul,
Numai pe mine m-au iertat ciocoii...
Azi, cum mă vezi săracă, nelăută,
M-am zdrențuit, sunt galbenă și neagră.
Și-n goana mea de toți nepricepută
M-am pomenit netrebnică și ruptă.
Dar totuși poate-ți mai aduci aminte
Că suptă-așa de foame și de boală,
Ca un drapel de-nfricoșată luptă,
Pe când era bătaia mai fierbinte,
Eu, sfârtecată, tragică și goală,
Am năvălit tranșeele nemțești,
Am dat asalt, în câmp, la Mărășești.

ÎN MINE CÂTEODATĂ

În mine câteodată eu simt: se face noapte,
Din netrăite vremuri vin neguri să mă prindă,
Strigări necunoscute și cântece și șoapte
La casa mea colindă.

În mine câteodată țărani cu zeghea sură
Și glume și ispite și tot ce știe satul
S-amestecă de-a valma roind în bătătură
Și vin să-și ție sfatul...

În mine câteodată grea liniștea se lasă,
Miroase-a izmă creață și-a flori de iasomie,
În vreme ce un popă cu barba cuvioasă
Slujește-o liturghie...

TRECEA UN OM

Pe sub fereastra casei mele
În largul drumului de țară,
Sub cerul alb, stropit cu stele,
Trecea un om cântând aseară.

Era un cântec care spune
Durerile ce-adună anii,
Trist ca un plâns de-ngropăciune,
Cum numai ei îl știu, țăranii.

De unde oare călătorul
Îl adusese-n sat la mine,
Din ce mister pornea fiorul,
Din ce adânc, din ce ruine?

Îl ascultam cum jalea-i blândă
Deasupra văilor se-mparte,
Nemângâiată și plăpândă
Ca o mustrare de departe.

Și cum se risipea-nainte
Oftarea lui îndurerată,
O clipă mi-am adus aminte
Că și eu am cântat odată...

BISERICUȚA DIN ALBAC

Bisericuță din Albac,
Tu ești al vremurilor semn,
Tot bietul nostru plâns sărac
E-nchis în trupul tău de lemn.

Din ce-am cerut, din ce-am gândit,
Atâtea rugăciuni cuprinzi,
Și-atâta vis neizbândit,
Subt vechiul tău tavan de grinzi...

Tu știi cum ne-am trudit stingher,
De-a pururi fără crezământ
La Dumnezeu, acolo-n cer,
Și la-mpăratul pe pământ...

De-aceea, ostenit-acum
De zile rele câte-au fost,
Bătrână te-ai pornit la drum
Să-ți deie frații adăpost...

Rămâi aici, fă-ți un popas,
Fii sfetnic bun din veac în veac
Și spune-acasă ce-a rămas,
Bisericuță din Albac!

Florica

VÂNT DE SEARĂ

Căsuță albă, vineție,
Subt culmea verde-a unui deal,
În noaptea mea de pribegie
De ce mi te arăți azi mie,
Căsuță albă din Ardeal?

Ce val de umbre călătoare
Mi te-abate iar în gând?
De ce-mi răsai stăruitoare,
De ce te văd acuma oare
Mai limpede ca orișicând?

Pesemne dușmani te prădară,
Pesemne dușmani ți-au dat foc,
Și-un strop din urna-ți funerară
Tu mi-ai trimis pe vânt de seară,
Căsuță fără de noroc...

ÎN ȚINTIRIM

În țintirim, la noi în țară,
Movile sunt în lung și-n lat,
O pace mută, funerară,
Te-apasă greu ca un păcat.
În ele taina neființii
I-a prins, subt milostiv zăvor,
Pe toți câți au mușcat cu dinții
Din țarina durerii lor...

În țintirim dorm munți de lavă
Închiși sub lespezi de mormânt.
Un cuib de ură și otravă
E-n orice bulgăr de pământ.
Țărâna tremură și-nvie,
Căci fiecare fir de lut
Dospește-n el o vijelie
Din câte-n suflete-au bătut...

În țintirim, pe vânt de seară,
Șiraguri umbrele cobor,
Sunt morții care se strecoară
Și prin unghere țin sobor.

Grozavă oaste de schelete,
Nebiruiți rătăcitori,
Ei sfânta răzbunării sete
Și-o-mpart în drum la trecători.

În țintirim, în nopți albastre,
Când stelele pe cer s-aprind,
Răsună plânsetele noastre
Și zarea-ntreagă o cuprind.
Înfiorată lunca geme,
De bocet jalnic de femei,
Ce spun din gura lor blesteme
Când duc la groapă ghiocei.

În țintirim mai sunt și cete
De nesătui boi de pripas,
Cari rumegă pe îndelete,
Călcând pe-un mort la orice pas.
Și-n vreme ce sfârșiți de zile
Noi lângă cruci ne tânguim,
Ei pasc la flori de pe movile,
Ei ni se-ngrașe-n țintirim.

PRIVIGHETORI ȘI CIOCÂRLII

– după Petőfi –

Vai, până când va trebui s-ascult
Cum împletiți din razele de lună
Cântări din vremuri de demult,
Ce le-a-ngropat cu valul ei uitarea?...
Și când stricați voi cuiburile voastre
Din dărâmate cetățui sihastre,
Unde v-ați pus la-ntrecere nebună
Cu huhurezi și bufnițe-mpreună?...
Demult,
Demult v-ascult;
Cântați fără-ncetare,
Și-n ochii voștri tulburi
Văd dulce-nfiorare,
Văd lacrima părerilor de rău...
Neputincioase lacrimi fără roadă,
Căci de minciună ochii-mi dau dovadă...
Ce sunteți doar voi toți pe câți v-ascult,
Voi, cântăreții vremii de demult?...
Sunteți tâlharii vechilor morminte,
Ce dezgropați a vremii moaște sfinte
Și dezgropați ascunsul ei tezaur,
Și-l dați pe prețul frunzelor de laur...

Eu nu vă vreau cununa, nici mărirea,
Miros de mort și putregai e-ntr-însa...
Se zbuciumă bolnava omenire,
Truditu-i suflet cere premenire,
Vedeți, s-a smuls din pacea lui pământul,
Și vântul
Dezlănțuitei patimi trece-n goană
Și seceră bolnavi în orice parte...
Vedeți, un neam cum e ajuns de moarte,
Cum alte cad, căci boala le supune...
Și cine-mi spune:
Se mai trezesc odată adormite
Viețile de seminții strivite?...
Dar, uite,-acum, în ziua de pierzare
Lecuitor purcede să coboare,
Nu-l știu, nu-l simt, nu-l văd omorâtorii.
A ta-i cântarea, orișice strigare
De care astăzi struna mea tresare;
Tu ești izvorul lacrimilor mele,
Tu-mi ești povața viețuirii grele;
Nădejdea mea spre tine se îndreaptă,
Ș-atunci, un leac durerii din vechime
Și ranelor tămăduire dreaptă,
Eu glasul tău aștept: viitorime!
. . . . . .
Iar voi, întârziați poeți:
Tăceți!

Tăceți!
De-ar fi atât de-ndurerat
Și-atât de dulce picurat,
Cu glasul de privighetori,
Al vostru cânt,

Privighetoarea-i soră cu amurgul,
Iar pe pământ,
Noi așteptăm toți revărsat de zori,
Noi așteptăm suflarea dimineții
Pe-a lumii temelii,
Vrem să vestească soare cântăreții:
Vrem ciocârlii!

NOAPTE

– după Carducci –

Adânca noapte-n veci nepricepută,
Odihnă bun-a lucrurilor toate,
Ce dormi pe stânci de trăsnet despicate
Și-nvălui drag livada-n flori țesute;

Voi, flăcări vii, pe boltă semănate,
Cu mândra voastră strălucire mută,
De-o tainică poruncă neștiută
Pe-aceleași căi de-a pururi îndrumate;

Și lună, tu, tu vitreg milostivă,
Ce tuturor îți dărui deopotrivă
Tremurătoarea pulbere-argintată:

Răspundeți voi ce-i rostul lumii noastre,
Ce taină doarme-n bolțile albastre?...
. . . . . .
Nici nu te miști, tăcere blestemată!...

POEZII

– după Ady –

I

Eu am pornit din matca Tisei,
Cu moșteniri neînfrânate,
Gonind cirezi de visuri oarbe
Din splendida păgânătate.

Se prăvălea-mprejuru-mi lumea
Într-o sălbatică strigare
Când eu tăcut și singuratic
Căutam o armonie mare...

Robust Apollo de la țară,
Haiduc în goana tinereții,
Chemat de dragoste și cântec,
Loveam cărările vieții...

Azi nu mai am nici râs, nici glume,
Nici dor de zâmbetul femeii,
M-au omorât evangheliștii
Și oamenii și fariseii.

II

Eu vin de la malul râului Gange
Cu visul-mpletit din raze de soare,
Mi-e inima biată o floare de lotus
Cu fine petale tremurătoare.

Ce chiot și larmă la iaz lângă moară,
Ce mâini noduroase lovesc din topoare
Și cum mă ucide sărutul sălbatic...
La marginea Tisei ce caut eu oare?

III

Pe taină, în părăginire,
În larguri buruiene cresc...
O știu câmpia-nțelenită:
Este ogorul unguresc.

Eu mă cobor la sfânta humă...
O roade ceva... Stau și-ascult...
Popor de ierburi otrăvite,
Unde sunt crinii de demult?

Mă strâng sălbăticite vrejuri
Când din adânc aștept un glas,
Și-un miros blând de flori uscate
M-atinge-ncet la orice pas.

Tăcere – gozul – buruiană
Mă prind, m-adorm și mă-nvelesc...
Din depărtare râde vântul
Peste ogorul unguresc.

IV

Vii prea târziu, femeie,
Cu sufletul tău darnic,
M-a omorât pustia
În care strig zadarnic.

Pustietatea largă,
Vai, ungurească pustă,
Cum m-a stropit pe aripi
Mocirla ei îngustă...

Azi nu mai e nimica
O lacrimă să-mi deie,
Eu am venit prea grabnic,
Tu, prea târziu, femeie.

ÎN PERIODICE

ATUNCI ȘI ACUM

Copil eram când am avut
De fericire parte,
Sunt june: fericirea azi
De mine e departe.

Cu cât eram mai fericit
Când nu știam de mâne,
Cu-atât mai grele-mi par acum
Durerile păgâne,

Cari mă-nsoțesc mereu, mereu
Pe-a traiului cărare...
Și chinul ce mă mistuie
Atât e azi de mare.

Căci nici trecutul nu mai pot
Să-l plâng – să-l plâng fierbinte –
Și nici durerea să mi-o spun,
Căci nu găsesc cuvinte!

Tavi

„Tribuna", XIV, nr. 275,
12/24 decembrie 1897, p. 1098

NU-I FERICIRE PE PĂMÂNT

Avea trei fii sărmana mamă,
Dar moartea în al său avânt
I-a secerat încet, pe rând,
Și astăzi ea oftând exclamă:
Nu-i fericire pe pământ!

Se iubeau doi cu înfocare,
Dar iată vine un aspru vânt,
Rumpe tulpina amorului sânt,
Și înșelatul suspină tare:
Nu-i fericire pe pământ!

Era bogat, trăia în mărire,
Cupa plăcerilor deșertând,
Sărac e acum și suspinând
Exclamă-n neagra-i chinuire:
Nu-i fericire pe pământ!

Vesel eram. Credeam că-s ferice,
Credeam că lumea-i frumos cânt,
Dar iat' înainte-mi un negru mormânt

Ce dureros pare că-mi zice:
Nu-i fericire pe pământ!

Octavian

„Revista ilustrată", I, nr. 5–6,
mai-iunie 1898, p. 107

AȘA A FOST SĂ FIE

De-atâtea ori mi-am pus în gând
S-alung și amintirea,
Și liniștit încet, pe rând,
Să-nvăț a râde ș-a uita...

Dar totul în zadar a fost
Să scap de-a patimei povară,
Amoru-mi veșnic fără rost,
De vreau să-l sting, învie iară...

Să plâng de-a pururi istovit
De-a inimii crudă sclăvie,
Astfel destinul mi-a urzit,
Așa a fost să fie.

Octavian

„Familia", XXXIV, nr. 44,
noiembrie 1898, p. 523

AZI ȘI MÂNE...

Surâzi... Înoți în veselie,
Căci nu e chin și nu-i năcaz,
Și-ai vrea ca pururea să-ți fie:
Un fericit și vecinic „azi".

Toate-au trecut... Îți par poveste
Cuvintele din blânde sferi;
Te-alin-acum ce nu mai este:
Un fericit și dulce „ieri".

Te-ai înșelat și-n azi, și-n ieri,
Durerea martor îți rămâne;
Și tot ai vrea ca să mai ceri
Un credincios și vesel „mâne"!

Octavian

„Familia", XXXV, nr. 2,
10/22 ianuarie 1899, p. 18

DRAGOSTE ȘI GÂNDURI

Când galeși ochii tăi s-aprind
De doruri nențelese,
Te uiți... și câte-or fi vorbind
Acele gene dese...

Și firul pe fus învârtit,
Ce-l torci tu și cu dorul,
Îmi pare-un firicel vrăjit,
Ce-mi țese viitorul.

– Vicleană ești... ți-am spus odat'.
A dragostei poveste
O știi de rost... M-ai ascultat
Și-ai mers fără de veste.

Și când la râu te-am întâlnit,
Tu foc de mânioasă,
Și-o lună-ntreagă-a trebuit
Mânia s-o descoasă...

De ce ești tu? Mă tot gândesc...
Să duci lumea-n ispită,
Și să mă faci ca să trăiesc
O lume-nchipuită...

Clipitele și anii trec,
Și tu te joci cu focul,
Când eu în vise mă petrec
Și-mi plăsmuiesc norocul.

Dar când te-aș părăsi pe veci,
O lacrimă mă-ntoarce,
Și firul tors de zile-ntregi
O clipă mi-l destoarce.

Și-atunci cu gândul iar mă-mpac,
C-așa e legea firei,
Când tu-mi râzi galeș, eu să fac
Povestea-ndrăgostirei.

Octavian

„Familia", XXXV, nr. 18,
2/14 mai 1899, p. 211

ÎN TAINA SĂRII

Când vântul de priveghitori
Tremură lin în preajma sării,
Când revin stoluri de cocori
Și vezi că-i cerul fără nori,
De ce n-arunci vălul uitării?

Cu flori e lunca împânzită
Și de miresme-i plin hotarul,
Natura-ntreagă-i dezvrăjbită...
De ce-mi faci calea pribegită
Și-n inimă-mi sădești amarul?...

Și vântul gureș câteodat'
Alintă vârfuri de răchiți,
Și tot pe lume-i împăcat,
De ce mă faci tu să mă zbat,
Cu ochii plânși și osteniți?...

Colo-n desișul înflorit,
Un cuib își țes doi porumbei,
Privește, tot e-ndrăgostit!
De ce eu singur, părăsit,
Să-mi blastăm traiul, anii mei?...

. . . . . .
A adormit întreg pământul,
Un clopot sună picurat,
Sfios îi prinde glasul vântul...
Nu-ți vine-n minte jurământul
Șoptit cu tremur și... uitat...

Octavian

„Familia", XXXV, nr. 33,
15/27 august 1899, p. 390

ADEVĂRURI TRISTE...

Ca jăratecu-n cămin
Arde-n piept de om viața,
Ce se stinge-ncet și lin,
Ca jăratecu-n cămin
Până dimineața...

Ca un vânt de primăvară
E și-a viselor ispită,
Căci te scapă de povară,
Ca un vânt de primăvară
Numai pe-o clipită...

Ca un palid meteor
E credința la femeie,
Căci te-mbată-n al ei zbor,
Ca un palid meteor
Numai cu-o scânteie...

Ca o umbră, ca un vis,
Tinerețe nu rămân...
Fug... Mormântul s-a închis

Peste-o umbră, peste-un vis,
Și tu ești bătrân...

Octavian

„Familia", XXXV, nr. 45,
7/19 noiembrie 1899, p. 530

STANA

Stătea copila pe podmol
Cu furca-n brâu, cu brațul gol
Și cu fuioru-n mâni.
Un îngeraș cu ochi căprii,
Dacă-l săruți în ori nu-ți vii
Trei săptămâni.

Puțin e tortul strâns pe fus,
Căci de când el la oaste-i dus
Zi bună n-a avut.
Și torsul ei e fără spor,
Căci o muncește-un chin și-un dor
Nepriceput.

De când el spada a încins,
Ea nici în horă nu s-a prins
Să zic de două ori.
Și, Doamne, mulți o-au ispitit,
Feciori tot vrednici de iubit
Și domnișori.

Lăsată gândurilor pradă,
Pornește-a căta prin ogradă

Trifoi cu patru foi…
Și-ntreabă flori de iasomie,
Veni-va Vlad din cătănie,
Iar' înapoi?

El i-a dat ei inelul lui:
„Grijește-l, Stană, să-l mai pui
Pe la gurița".
Iar ea i-a dat năframa ei:
„Nici tu din sân să n-o mai iei,
Bădiță!"

Și-acum el singur-singurel;
Ar vrea să plece după el,
Nici locul n-o mai ține.
Lacrămi din ochi pe șorț îi cad,
Oftează Stana după Vlad:
„Nu mai vine"…

Dar trece orișice năcaz,
Vei râde mâne de plângi azi,
Nu-ți stă năcazu-n piept.
Abia a fost pe înserate,
Și Stanei i-a-nceput a bate
Ochiul drept.

Și voia bună iar s-a-ntors,
Și Stana trei fuse și-a tors,
Gătat-a furca toată.
Iar un tovarăș din oraș
Adus-a de la Vlad răvaș
Pentru fată.

Cum era ea nu pot s-o spui
Când a cetit răvașul lui:
„Să vii, Stană, să vii!“...
Căci el cu vorbă s-a legat
C-or fi nevastă și bărbat
Pe la Florii...

Octavian

Brașov

„Tribuna“, XVI, nr. 255,
19 noiembrie/1 decembrie 1899, p. 1020

IN CALUMNIATORES

S-au stâns frumoase timpuri de fală și mărire,
S-au prăbușit în groapă măreții lor eroi,
Dar ne-au lăsat o scumpă și sfântă moștenire,
În inimile noastre eterna amintire
A vremilor trecute, visate azi de noi.

Țărâna multor veacuri pierdute-n vecinicie
Nu poate să îngroape drag-amintirea lor,
Căci ea-i izvorul vieței în timpuri de sclăvie
Și sâmburul din care sperăm că o să-nvie
Mărețul vis de aur: frumosul viitor.

O, dragi ne sunteți nouă, frumoase chipuri sfinte,
De cari a noastre mame spuneau fiilor lor,
Trăiește-al vostru nume în a doinei dulci cuvinte
Și vă păstrează vecinic aducerea-aminte
Și inima, și mintea unui întreg popor.

Ne stăpânesc străinii. Noi ascultăm de ei,
Purtăm tăcuți și-n pace azi jugul dușmănesc,
Însă din blânda turmă a pacinicilor miei
Răsar cete, șireaguri, voinici puii de lei
Când morții din morminte barbar ni-i pângăresc.

Au năvălit azi zbirii în templul nost' cu toții
Și-au necinstit hoțește altarul vechi, sfințit,
S-au pus să ne răpească unicul dar al sorții:
Din inimi amintirea, ce ne renvie morții,
Cari numai pentru noi o viață au trăit.

Voi n-aveți sfinți în groapă ori inimi să-nțeleagă
Ce sfântă-i amintirea mai-marilor eroi;
Pe noi însă ne doare – căci viața noastră-ntreagă
E-a vieței lor vlăstară. Pe noi de ei ne leagă
Și sângele din vine, și inima din noi.

Lăsați deci amintirea s-o cânte doina lină
Și inimile noastre s-o simtă nencetat;
Acelor umbre sfinte „poporul" să închină...
De spulberați cenușa, va răsări lumină,
Care va crește-n flacări, în foc neîmpăcat...

Pe unde azi s-aude tânguitor și jalnic
Horitul păcei: doina, cu mersu-i legănat,
Gândiți-vă că poate să șuiere năvalnic
Și strămoșescul tulnic, îngrozitorul crainic,
Cu care dă alarma „poporul-împărat".

Aduce-vă-ți aminte de scurtele clipite
Când răsplătea poporul de veacuri amărât,
Când ziduri păcătoase erau jos prăbușite
Și se scăldau cu fală a cailor copite
În sângele vost' negru și searbăd și urât...

Lăsați-ne deci morții să doarmă liniștiți!
Căci sfinți sunt pentru noi cei adormiți în Domnul.
V-a dat soartea nătângă, nevolnici pripășiți,

Viață? Alergați degrabă și-o trăiți!
Dar glasul vost' al morților să nu tulbure somnul.
. . . . . .
Trăi-va vecinic Iancu în doina plângătoare,
Ce-atinge tremurând adâncul codrului,
Căci inimile noastre i-or fi ocrotitoare,
Și dacă lumea-ntreagă, de lâncedă ce-i, moare
Trăi-va scris în stele etern numele lui...

O.

Brașov

„Tribuna", XVII, nr. 1,
1/13 ianuarie 1900, p. 2

ÎMPĂCARE

Mă gândesc de ce îngroapă viața-n neguri cernite
Vălul purpuriu țăsut din iluzii și ispite?
De ce firea îți arată ce n-ar trăbui să știi,
Și de ce astăzi doar numai moșnegii mai sunt copii?
Rostul multor taine astăzi se dă lumii să-l învețe,
Cade vălul de păiangen grabnic de pe tinerețe,
Pier clipele neștiinței, urzitoarele de vise,
Ca-n schimb să-ți dea adevărul unor pleoape deschise...
Lanțul înnădit cu-ncetul din frumoase nebunii
Se rupe ca bunăoară un slab lanț de păpădii;
Și te doare când rămâi despoiat de vechea haină,
Ce îmbracă viața-n visuri ascunzându-ți orice taină.
Iar când smaltul neștiinței ți-a pierit de dinainte,
Vine adevărul rece, strivitor, dur:
„Fii cuminte,
Liniștește-te, copile, uită inima și-o-ngroapă,
Căci te minte"...
Tu nu crezi... Pentru tin' nu este groapă,
Ce-ar puté închide inimi vorbitoare ca să tacă...
Și te zbați când vezi izvorul veseliei cum tot seacă.
Întinzi brațul tremurând după iluzii pierdute.
Le aștepți să vină iarăși înapoi pe întrecute
Și sufletul dornic iarăși să-l înlănțuie-n ispită

Cu himere-mprejmuite de o vrajă negrăită.
Închizi ochii ca să minți... Crezi că doar tot o să vie
Șirul de minciuni frumoase croite-n copilărie,
Te încerci a pescui din trecut ce nu mai este,
Doar din vremile apuse s-a mai naște o poveste
Cu aripi pestrițí de flutur să se lase pe pleoape
Și minciuna dezvelindu-ți, adevărul să-l îngroape...
...În zadar te zbați, copile... s-au dus vremile acele,
Când tineri erau copiii și credeau în cer cu stele.
Astăzi firea poruncește visurilor să dispară,
Ca din mormântul minciunei adevărul să răsară.
. . . . . .
Se ridică deci perdeaua, ca ochilor tăi să dea
Un demon ce părea înger sub mincinoasa perdea.
Când broboada de iluzii ți-o a smuls firea de pe frunte
Și-a sădit în creier tânăr sâmburul minții cărunte,
În zadar te zbați să fii și astăzi ce-ai fost odată,
Când de pe pământ treceai sus pe bolta înstelată,
Căci „credința" ți-a fost podul din țărână până-n astri.
Astăzi podul nu mai este. „Firea i-a ruinat pilastri."
Te-ai trezit, deci nu mai ești al viselor tale domn,
Ca odată când și treaz erai adâncit în somn.
Ți se deschid ochii mari și te cutremuri, băiete,
Când vezi că ceva de râs a putut să te îmbete;
Veselia-ți pare-atunci un mincinos glas de monstru,
Iar chinul în adevăr poruncit de *Tatăl nostru!*
Dar te-mpaci apoi cu soartea care-a fost atât de crudă,
De-a silit ochiul să vadă și urechea să audă...
Pătimașul sân deodată îl faci să se domolească,
Ca-n loc de inimă caldă, mintea rece să vorbească.
...Și te schimbi, te schimbi, băiete, iar năvalnica ta fire
Cum o îmblânzește soarta?
Lumea-ntreag-o să se mire

Că ești nou, și glume vechi azi de tin' nu se mai prind.
Vei vedea pe uliți babe dându-și ghionturi și grăind:
„Ăsta-i feciorul Smarandei?... Cum l-a mai schimbat orașul!
Cine-ar mai crede, leicuță, că-i tot Nicu, buclucașul
De la noi?..."
Și multe încă o să-ți sune în urechi,
Ca s-arunce înc-un bulgăr pe mormântul celor vechi...

Octavian

Brașov

„Familia", XXXVI, nr. 4,
23 ianuarie/4 februarie 1900, p. 38–39

LACRĂMI...

Când o lacrimă pribeagă
Genele-mi va-nroura,
Tu să știi, iubita mea,
Că din dragoste se-ncheagă...

Iar când lacrămi în tăcere
S-or porni din ochi potop,
Tu să știi că orice strop
I-un picur de mângăiere...

Când vei vedea ochii mei seci,
Fără lacrimi în pleoape,
Tu să știi că mi-i aproape
Ceasul liniștei de veci.

Octavian

Brașov

„Familia", XXXVI, nr. 16,
16/29 aprilie 1900, p. 187

PE ULIȚĂ

Cu mersul lin și legănat,
Încet te strecori pe uliță,
Ca chipul unui basm visat...
Din plete vântul câteodat'
Îți flutură câte-o șuviță...

Și treci zâmbind... Ulița toată
Tu o cuprinzi cu ochii tăi,
Ce c-o clipire tremurată
Se pierd în zarea depărtată
Și-aprind la patimi și văpăi...

Cu ochii leneși, osteniți,
Tu ești frumoasă ca ispita
Trimisă celor pocăiți...
Din patimi multe și dorinți
Le-a plăsmuit rostul ursita...

Pe la răspântii când te-abați,
Adese-n față te-ntâlnesc,
Și ochii tăi învăpăiați
Pe-ai mei îi pleacă tulburați
Și jos în țărnă-i pironesc.

Văpaia lor mi-a rumenit
În treacăt veștedu-mi obraz
Și locului m-a-nțelenit...
Potop de patimi s-au pornit
Să rup-al inimei zăgaz...

Și când trăsar, din nou pornesc
Grăbit să dau de urma ta.
Dar ochii mei când te zăresc,
Pe fața tuturor cetesc
Potopul din inima mea.

Și-atunce stau pe gânduri dus,
Oprit în al viselor zbor...
Și mă gândesc că Cel-de-Sus
Pe tine pe pământ te-a pus
Ca pe-o icoană... tuturor.

Octavian

Brașov

„Familia", XXXVI, nr. 21,
21 mai/3 iunie 1900, p. 243

MAI RĂMÂI...

O clipă numai mai rămâi,
Nu-mi duce liniștea cu tine,
Și somnul de la căpătâi,
Și rostul zilelor sănine,
O clipă numai mai rămâi...

Tu ești prilejul fericirei
În nopți de-a rândul plăsmuit,
În tin' se-ntrupă vraja firei,
Și pentr-un suflet obosit
Tu ești prilejul fericirei.

Văpaia ochilor tăi galeși
Îmi dă scânteia vieții mele,
Numai pe ei îi am tovarăși
Și-mi înseninâ zile grele
Văpaia ochilor tăi galeși.

Rămâi să ne-avem vecinic drag
Și te-alipește de-al meu sân,
Ca-n crânguri iedera de fag...
Rămâi să uit că sunt bătrân...
Rămâi să ne-avem vecinic drag...

În ale tale dese plete
Tu lasă-mi capul să s-ascundă,
Doar ale gândurilor cete
Nu vor putea să mai pătrundă
Prin ale tale dese plete...

E dulce dragostea și sfântă
Când nu-s năcazuri și amar,
Dar chinului ce te frământă
Când ea se pune stăvilar
E dulce dragostea și sfântă...

De-aceea-ți zic să mai rămâi,
Să nu-mi duci liniștea cu tine
Și somnul de la căpătâi
Și rostul zilelor senine...
O clipă numai mai rămâi...

Octavian

„Familia", XXXVI, nr. 26,
25 iunie/3 iulie 1900, p. 304

MĂGDĂLINA

O beznă deasă s-a-nchegat
Și-o negură de ploaie...
E pace și liniște-n sat,
Abia mai sună picurat
Un clopot de cioaie.

Șuieră vântu-n calea-i lungă,
Pe când un fulger ascuțit
Pe cer mai taie câte-o dungă.
Se grămădesc oile-n strungă
Și cânii latră răgușit.

Duios pătrunde de la stână
O doină-n liniștea adâncă,
Și brazi, și paltini o îngână,
Iar vântul șuierând o mână
Spre câte-un vârf pleșuv de stâncă.

Căința unui greu păcat
Din jalea doinei se răsfrânge,
Din când în când câte-un oftat
Mai prinde vântu-naripat,
Iar doina tremură și plânge.

Din vârful unui brad țapos,
O bufniță cobește-a jale
Un cântec surd și fioros...
.....
– Cine din vârful cel stâncos
S-a prăvălit deodat' în vale?!

– Nimic... A firei răzbunare
S-a stins... Învăluită-n foc,
De după brazi luna răsare,
Se uită jos cu nepăsare
La mâneca unui cojoc...
.....
.....
El, Radu!... Radu e prepus,
El poartă, păcătosul, vina,
El a-nșelat-o și s-a dus,
El va da seamă colo sus
Că nu mai este: Măgdălina...

Octavian

Rășinari

„Tribuna", XVII, nr. 139,
16/29 iulie 1900, p. 554

PE GÂNDURI

Când privirea ostenită mi-o pironesc la pământ
Și privesc cum se rotește țărna spulberată-n vânt,
Stau pe gânduri, căci îmi vine ca al țărnei rotogol
Să-l aseamăn nu știu cum cu-al iluziilor stol,
Ce se pierde tremurând, alungat de-un vânt dușman:
Unde-s visurile sfinte, plămădite an de an
Și pierdute în clipita unui adevăr amar?
Nu mai vin – s-au dus pe veci și le cheamă în zadar
Inima, să se întoarcă ca țărâna în pământ.
O, pământ!... Când te privesc, tu îmi pari atât de sfânt,
Mintea mea în tine-ntrupă adevăratul izvor,
Dătător de fericire și de pace dătător.
Când gândesc prin câte vremuri tu te vei fi străcurat,
Mi te-nchipuiesc atunci un moșneag împovărat,
Cu un sac purtat în pace de umerii gârboviți –
Ce povară fără margini port umerii-ți osteniți,
Căci atâția sunt pe lume și li-e greu păcatul lor!
Și tu, biet moșneag bătrân, ca un tată răbdător,
Ocrotești pe cei ce râd și hulesc a ta făptură.
Împarți hrană părintească la clevetitoarea gură
Și-o primești la sânul tău când pe veci a amuțit...
Mititeii sap-o groapă și în sânul tău rănit
Se așază liniștit mincinosul răposat –

El sădește-n trupul tău un tăinuit, greu păcat...
Tu te-nfiorezi de el, dar la nime nu-l mai spui,
Căci ești bun și n-ai mai vrea ca să vină tot ai lui,
Și să-l sfâșie cu dinții pe cel poreclit de „sfânt".
Noi suntem atât de mici în trufașul nost' avânt,
Ce ne-ndreaptă ochii sarbezi spre lumea nemărginirei...
Nouă suferința ta ne dă rostul fericirei,
Să trăim viața noastră omorându-te pe tine...
E senină fața ta, cea cu râuri cristaline
Și cu câmpuri adâncite sub povara mătăsoasă.
Veselă e fața ta și gingașe și frumoasă.
Încât când o văd atunci îmi pierd firea... Mi se pare
Că privesc zburdălnicia prinsă-n ochi de fată mare.
Dar pe noi cei mici din leagăn astfel ne-a plăsmuit firea,
Ca prădându-ți frumusețea să ne stoarcem fericirea.
Noi tăiem în coasta ta cu fierul o brazdă lată,
Noi tăiem în trupul tău, și tu, cel bun, drept răsplată,
Ne dai viața ce ne-o scurgem din inima ta rănită...
Nu te doare când îți vezi țelina desțelenită
Și brăzdată-n lung și-n lat lunca cea de micșunele?
Tu simți groaznica durere când te despărțești de ele,
Însă inima ta blândă o preface în răbdare,
Din cari dușmanilor tăi viață blândă le răsare...
Pe cel ce ți-a rănit trupul să-l primești la sânul tău,
Și cu părintescu-ți braț tu acoperi pe cel rău,
Ascunzând păcatul lui sub tăinuitoarea glie,
Învii flori deasupra lui, încât nimenea nu știe
Că sub ele-i pitulat viermănosul trup de om!
Tu, cel mare, ești cel bun, pe când noi, un slab atom,
Ne împrejmuim cu mreaja unor rele uriașe
Și din păcate croim o dăinuitoare fașe,
Ce ne-ncinge strâns pe toți, și pe moș și pe nepot.
Și păcatele sunt grele. Umerii tăi cum mai pot

Să le poarte greutatea, că-s bătrâni minune mare?
Ești covârșit de povară... Câteodată... mai arare,
Când s-a grămădit asupră-ți un păcat slăvit de vremuri,
Și povara lui te-ndoaie, atunci și tu te cutremuri,
Ca păcatul să-l înghită sânul tău ce se desface.
Dar curând peste mânie tu ne verși iar blândă pace.
. . . . . .
Ești atât de „bun", Pământ! dar atât ești de „bătrân"!
Cine știe lângă tine până când mai tot rămân
Pacea veche și răbdarea unui împăcat moșneag!
Azi i-atât de lung și greu al păcatelor șirag,
Încât o să-ți coplești trupul slab și gârbovit
Și-o să-ți pierzi răbdarea veche care-atât ne-a ocrotit!

*

Cine-mi spune cum va fi soarele ce-o să răsară,
Când și „tu" vei fi sătul de-a păcatelor povară!

Octavian

Brașov

„Familia", XXXVI, nr. 33,
13/26 august 1900, p. 388

TE-AI DUS...

Te-ai dus tu, chip trandafiriu
Al negurosului meu trai...
Te-ai dus, dar vecinic îmi răsai;
De vraja ta mă-mbăt acum,
Și-aș da viața mea să știu
Al pribegiei tale drum...

De după vârfuri de răchiți
A lunei raze se desfac,
Sărută picurii din lac;
Iar în otava-nrourată
Doi licurici îndrăgostiți
Și azi s-aprind ca altădată.

Dar eu nebun nu mai trăsar
De vraja firei zâmbitoare,
Pierdut cu ochii-n depărtare,
Ascult un cânt sfios de flaut,
Ce-mi spune trist că în zadar
Pe astă lume te mai caut!

Octavian

Rășinari

„Tribuna", XVII, nr. 160,
17/30 august 1900, p. 638

AȘ VREA...

Aș vrea un cântec nou odat'
De pe-ale lirei moarte strune:
Năvalnic cânt învăpăiat,
Ce tuturora să vă sune
Ca glas de tulnic depărtat.

Nădejdea vieții împăcate,
Credința sfântă de moșneag
Și rostul dragostei curate
Le-aș vrea pe toate-n rând, șireag,
Aievea-n cântu-mi întrupate.

Aș vrea să glăsuiesc minciuna
De fericire-aducătoare,
S-ascult de minte totdeauna,
Și-n zbuciumări copleșitoare
Veselitor să-mi cânte struna.

Dar mi-e în inimă sădit
Tot rostul stihurilor mele,
Nu mintea mi l-a plăsmuit,
Ci-n calea mea de printre stele
Pe neștiute-a răsărit.

Și dacă azi pe strune bat
Tot cântul vechi și cunoscut:
E că și astăzi mă mai zbat
Tot în năcazul din trecut,
Ce-n inimă mi s-a-nchegat...

Octavian

Budapesta

„Tribuna", XVII, nr. 201,
18/31 octombrie 1900, p. 801

DACĂ...

Dacă viața-mi pribegită
cu năcazurile-i toate
Ar fi vis născut din groaza
unei nopți înfricoșate,
Eu vă jur că-n zorii zilei
când din ochi mi-ar pieri somnul,
Cu cucernică gândire
și cu sufletul în Domnul,
Pocăit și fără patimi
mi-aș preface-n bani averea.
Jumătate-aș da-o-ndată
la săraci precum li-e vrerea,
Iar la schitul sfânt din deal
cealaltă jumătate,
Ca să-mi deie-n schimb icoana
sfânt-a Maicii Preacurate,
Ca s-o pun sub căpătâiul
pocăitei mele minți...
Iar ceaslovul și psaltirea
și viața celor sfinți
Mi-ar fi de-aci înainte
purtători de duh și gând.
Umilit și stâns la față

aș veni la voi pe rând,
Ca să puneți mila voastră
în mâna-mi tremurătoare,
Tot obolul sărutându-l,
l-aș ascunde-n cingătoare.
Și-aș chema la mine-apoi
șepte popi cu bărbi cărunte,
Să-mi cetească sfântul maslu
miruindu-mă pe frunte,
Și să roage șepte zile
sfânta pronie cerească,
Ca de astfel de vedenii
veci de veci să mă ferească!

Octavian

Budapesta

„Tribuna", XVII, nr. 204,
22 octombrie/4 noiembrie 1900, p. 814

BLONDINEI

Un foc vrăjmaș mi-e inima, nebuna,
Și mii de patimi îi aprind văpaia,
Tu singură-i poți stânge bobotaia,
Frumoaso, tu, cu ochii ca minciuna...
Și codrul des cel sărutat de soare,
La sânu-i mii de paltini ocrotește,
Și el la toți frunzișul le clătește
De-un singur cântec de privighetoare...

Octavian

Budapesta

Tribuna, XVII, nr. 236,
10/23 decembrie 1900, p. 942

ADEVĂR...

Se stâng visele toate. Viața le doboară.
Trimite adevărul: mișel bătrân, nărod,
Un gâde cu-o secure știrbită subsuoară,
Ce lucră pe-ndelete și râde când omoară
Pe bietul nevoiaș, întins pe eșafod.

Când mintea te îndeamnă și-n inimă-ți răsare
Din șirul blând de vise o umbră – numai una,
Un hohot lung de râs s-aude-n depărtare;
E glasul de triumf, ce-l urlă-n gura mare
Căruntul adevăr, ce-a biruit minciuna...

Minciună: chip de demon cu aripi ostenite,
Cu galeșe zâmbire pe buză-ncremenită,
Din a credinței pături faci caier de ispite,
Din cari inima toarce lungi fire aurite:
Iluzii ce-mpresoară o minte nebunită.

*

Băiat cu ochii limpezi, cu fruntea liniștită,
Te-arunci în valul vieții vârtos, vioi, văratec,
De vraja unei clipe ți-e mintea priponită –
Credința viorie ți-e vălul de ispită,
Broboada împăcării în saltu-ți nebunatec.

. . . . . .
Trec ani, răresc broboada... Clipești din ochi atunci,
Trăsai când vezi că totul aievea e întors,
Și te cuprinde mila când ochii ți-i arunci
La stearpa răsplătire a sfintei tale munci,
Ce mintea ți-a răpus-o și inima ți-a stors...

Trec ani, aduc lumină... Broboada destrămată
A spulberat-o vântul albastrei depărtări:
O inimă ucisă și-o minte răposată,
Un zâmbet mort de gheață și-o pace idioată,
Atâta ți-i răsplata eternei zbuciumări...

*

Bătrân năuc și gureș, la vatra încălzită
Te-așezi în toată seara cu droaia de nepoți:
C-o limbă ca din carte, aleasă și gândită,
Povestea îndrugată, povestea povestită
Tu le-o mai spui o dată...
...Ei dorm de mult cu toți...
Spui glume învechite... Nimic nu te mai doare.
Tușind înțelepțește, îți sfătuiești urmașii,
Ce te ascult alene cu fețe zâmbitoare...
Și... umplu trei batiste de lacrimi simțitoare,
Când prăvălesc la bulgări pe trupul tău gropașii.

...Se stâng visele toate... Viața le doboară.
Trimite adevărul: mișel bătrân, nărod,
Un gâde cu-o săcure știrbită subsuoară...
. . . . . .
. . . . . .

Octavian

Budapesta

Familia, XXXVI, nr. 51–52,
24 decembrie 1900/6 ianuarie 1901, p. 604

DIN VIAȚĂ

L-a râs – amar l-a râs copila
Când de iubirea lui i-a spus,
Cu plâns în ochi cerșindu-i mila...
L-a râs cu hohot...
El s-a dus...
Trec ani. El, stors de zbuciumare,
În casa de nebuni ședea...
Plângând ea îi cerșea iertare...
El o privea năuc... zâmbea...

Octavian

„Familia", XXXVII, nr. 2,
14/27 ianuarie 1901, p. 13

CLIPE SENINE...

Eu copil, tu fată mare...
Uite,-mi vin în minte toate
Nebuniile uitate
Pe-a trecutului cărare...

Prea ne copleșise vrerea,
Sărutările fierbinți;
Și țărmuitoarei minți
Prea de tot i-am stors puterea...

Prea ne-a îmbătat dulceața
Vioriului păcat,
Ca treziți din el odat'
Să nu ne schimbăm viața...

Prinși în pacea argintie,
Ne-am dat mâna despărțirii...
Pe când patima iubirii
Ne-am sădit-o-n prietinie.

Tu, cuminte, zâmbitoare,
Spui trecutu-nviforat...

Eu cu sufletu-mpăcat...
Uite,-ți scriu câte-o scrisoare...

Octavian

Rășinari

„Familia", XXXVII, nr. 5,
4/17 februarie 1901, p. 54

OSTENIT...

Te du... mai lasă patima iubirii!...
Mi-e grea viața prea de tot trăită...
De-abia-mi ridic pleoapa ostenită
Și-aș vrea un ceas etern al adormirii...

Să dorm!... Să uit iubirea ta pripită
Și chipul tău, vecin păcătuirii...
Să dorm!... s-arunc broboada amăgirii
Pe viața-mi moartă, stoarsă și răcită...

Să dorm!... să-mi văd viața-ntreagă scoasă
Din al uitării vioriu noian...
Să te visez: o fată sănătoasă,

Cu gând senin, curat ca de mărgean,
C-ai adormit cu coatele pe masă,
După cetirea primului roman...

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 32,
18 februarie/3 martie 1901, p. 29

TU DORMI...

Tu dormi!... Ce sfânt îmi pare somnul
Sub geana ta încremenit...
Din ceruri pare că chiar Domnul
Cu mâna lui te-a adormit...

Și somnul tău duios și lin
E-atât de multe spunător...
Încât îmi pari un chip senin
Din alte lumi coborâtor...

La patul tău îngenunchind,
Mă-nchin cucernic și curat...
Rostesc pe neștiute-n gând
Un *Tatăl nostru* tremurat.

„Ne mântuiește de cel rău"...
.....
Dar iată luna se desface...
Ți-a luminat... tot... chipul tău...
Mă duc, copilă, dormi în pace!

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 37,
25 februarie/10 martie 1901, p. 33

TE-AI DUS...

De mult te-ai dus...
Nici nu mai știu pe ce poteci,
Căci nu mi-a fost ursit pe veci
Seninul clipelor visate.
La Cel-de-Sus
Mă rog de-atunci în taina serii,
Cerșindu-i purpura uitării
Vieții mele înșelate...

Dar în zadar...
Din frunza tremurată-n vânt,
Și din al doinei sfios cânt,
Icoana ta mi se desprinde...
Și stăvilar
Zadarnic cerc să pun iubirii,
Căci din albastrul amintirii
Văpaia veche se aprinde...

Și chinul greu
Mi-a rupt al inimei zăgaz,
Ți-ar curge lacrimi pe obraz
De-ai ști a vieții mele cale...

Pe Dumnezeu
Și tu l-ai implora plângând
Să smulgă bietului meu gând
Și umbra amintirii tale...

Octavian

Budapesta

„Familia", XXXVII, nr. 8,
25 februarie/10 martie 1901, p. 88

DRAGOSTE BARBARĂ

Ascultă, fată!
Glasul meu cuvântă:
Tu ești minciuna
cea mai mincinoasă,
Păcatul tu l-ai scris
cu negre slove
Pe fruntea mea,
ca fierul înroșit,
Ce-nfioară carnea
mânei de tâlhar...
Ascultă, fată!
Ieri pe drum de țeară
De un șerpe-am dat
cu solzii ca argintul
Și l-am strivit
cu muchea de săcure!...
Ascultă, fată!
Sânge mi-e pe buză
Și tu l-ai stors
cu buza-ți încleștată
Și-ai râs – ai râs
cu furtunatic chiot,
Când mi-am uscat
cu mâna picătura...
Ascultă, fată!...
Șerpelui din cale,
Pe rând, pe rând,
i-am sărutat toți solzii...
Și-am plâns nebun
când se zbătea în tină
Și-ngenunchind am zis
un *Tatăl nostru*...
Ascultă, fată!
Patima mă-ndoaie
Și mă sugrumă
tremurul puterii,
Și-o vrere simt,
ce creieru-mi sfredelește...
Te du și fugi!...
și brațu-mi nu te-ajungă...
Te du și fugi!
și buza-mi nu te-atingă...
Căci te omor
cu mână păcătoasă!...
Te du și fugi!...
Căci te iubesc, femeie!...

Sfinx

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 47, 11/24 martie 1901, p. 42

DESPĂRȚIRE

Uite,-ți spun: Deschide-mi calea! Te-am urât! Ți-o spun pe față.
Mângâia-te-va trecutul și bucata de viață,
Ce ți-am aruncat-o ție, fără pic de judecată!...
Dar nu-ți pese că mă duc, doar tu ești frumoasă, fată,
Și la orice colț de stradă mai găsești băieți ca mine,
Ce cu mintea-nlănțuită rând pe rând o să se-nchine
Înaintea ta cu toții, robi nebuni fățurii tale,
Și-o să-ți cânte stihuri multe și potop de osanale,
Și-o să-ți spună că o nimfă, o iluzie le pari,
Plăsmuită-n taina nopții de-un copil cu ochii mari!
Eu mi-am stors văpaia veche dătătoare de iluzii,
Și-n zadar mă mai încerc să te așez la vatra muzii,
Și din chipul tău să fac inimei mele altar...
Prea te-ai dat cu totul mie. Prea n-ai mai pus stăvilar
Patimei ce-ai îngrămădit-o în iubirea-ți fără margini...
Eu atât amar de vreme am fost rob plăcutei sarcini,
Ce mi-a lunecat pe umeri... dar mi-e greu s-o port acum;
Astăzi inima și mintea mi s-au străcurat pe-un drum
Nesimțit în vremea veche, când visam cu tine-alături...
Nu te cuprindeam atunci în a minței mele pături...
Amorțită-mi era mintea... Visător în nopți de vară,
Stam cu fruntea-n mâni plecată... Șiretenia bizară,
Ce-ți încremenea pe buze, eu o sărutam aprins...

Uite, știu clipa năroadă când de mijloc te-am cuprins
Și ți-am spus că te iubesc.
Tu c-o dragoste-nvățată
Mi te-ai aruncat în brațe
O sfială trămurată
Mi-a încremenit în suflet și mi-a domolit simțirea –
Grabnic m-am desprins de tine –
Mă rodea adânc iubirea
Cumpărată-așa cu graba. . . . . .
. . . . . .

*

Rece te-aș dori, femeie. Ca o marmură de rece...
Să zâmbești, când din văpaia care-n mine se petrece
Se încheagă tresărirea unei vreri nețărmurite –
Să nu-ți nebunească mintea farmecul unei clipite
Și-o privire mincinoasă, tremurată pe sub gene,
Să nu mi te-aducă-n brațe. C-o moleșitoare lene
Să nu reînvii păcatul sub albastrul gingășiei –
Azi mi-e greu să mai privesc rostul nevinovăției,
Ce se pierde în minciuna pescuită din oglindă...
Și mă rușinez când văd cum de poate să te-aprindă
Glasul unui cântec searbăd ce-mi alunecă pe strune...
Cânt tocit și fără noimă, cu aruncături nebune
De cuvinte, din cari tu chipul tău l-ai plăsmuit.
Pare că și-acum privesc lacrima ce-a tresărit
Sub pleoapă-ți, când în vers te-ai cunoscut întrupată.
Și gândesc că-n lumea asta mare și împestrițată,
Prea sunt multe chipuri șterse, ce-s aievea ca al tău,
Uite, mă cuprinde mila și năcazul, dar mi-e greu
Să te mai iubesc acuma...
M-aș munci viața-ntreagă
În zadar, căci mintea ta n-ar putea să mă-nțeleagă,

Prea ești smulsă tu din lutul zilelor de săptămână...
Nu iubire vorbăreață, vreau o dragoste păgână
Îngrădită-n taina sfântă a tăcerei poruncite!
Să te mistui de văpaia plămădită din ispite
Și să taci, s-ascunzi dorința sub broboada tăinuirii,
Mi-ai sta vecinic aninată, strânsă-n lanțul amintirii
Și te-aș preamări atunci când râzând c-un hohot lung
Mi-ai șopti înțelepțește: patima din piept s-o smulg
Și să fiu cuminte.
Eu, nebunit de-atâta minte,
M-aș topi în bobotaia păcătoasă și fierbinte
Și m-aș stinge-apoi –
Hârletul m-ar acoperi cu lut...
Uite-atunci, în taina nopței, de mormântul meu tăcut
Tu cu pasul măsurat, cu privirea liniștită
Să te-apropii, să-ngenunchi, și iubirea-ți priponită
De catapeteasma minței s-o cuprinzi în rugăciune
Către Dumnezeu preasfântul.
Nu vreau zvârcoliri nebune,
Să te-arunci la poala crucii...
Numai două lacrimi sfinte
Să-ți alunece pe față... iar iubirea ta cuminte
De cel răposat s-o lege jurământul mânei drepte...
Înfrânarea ta cea veche pocăință să deștepte
În inima-ți înțeleaptă...
Să privești nemărginirea
Strânsă-n ale nopții frâne, s-o asemeni cu iubirea
În obezile tăcerei...
S-arunci trei seminți de flori
Pe movila ce m-ascunde...
Dimineața până-n zori
Ochii să-ți ștergi cu șorțul și cu fruntea nencrețită
Să te depărtezi... Iar ochii la movila părăsită

Înapoi să nu privească...
Trecătorii să te vadă
Cum cu fruntea ridicată rece te arăți pe stradă.
Iar în nopțile de iarnă, stând la vatra încălzită,
Când cărbunii se vor stinge sub cenușa înăsprită,
Începând: „A fost odată", tu cuprinde-mă-n poveste
Și-o lacrimă să-ți ștergi când sfârșești:
„...Și nu mai este"...

*

Astfel te-aș dori, femeie, ca o marmoră de rece,
Să zâmbești când din văpaia care-n mine se petrece
Se încheagă tresărirea unei vreri nețărmurite...
– Ție prea ușor ți-e jocul... Micile tale ispite
Prea sunt înțelese toate... Rostul lor mi-e greu acum,
Căci azi inima și mintea mi s-au străcurat pe-un drum,
Nesimțit în vremea veche, când visam cu tine-alături,
Astăzi te cuprind pe tine în a minții mele pături.
Și deci mângâiere fie-ți acel petec de viață
Ce ți-am dat: obol al milei...
Te-am urât, ți-o spun pe față!

Octavian

Răsinari

„Familia", XXXVII, nr. 12,
25 martie/7 aprilie 1901, p. 135

NOI ȘI ELE

I

Iubirea lor
De ani senini era legată,
Când el i-a spus fetei odată
Că nu mai vrea să-i fie mire.
Pe-nșelător
L-a plâns o lună-ntreagă fata,
Rugându-se la Preacurata,
Și-apoi... s-a dus la mănăstire...

II

La bal mascat
S-au întâlnit și s-au iubit,
Când ea i-a scris că l-a mințit
Cu dragostea-i de două luni.
Îndurerat,
El a zâmbit o clipă doar...
Iar prietenii l-au pus în car...
L-au dus în casa de nebuni...

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 57,
25 martie/7 aprilie 1901, p. 49

CÂNTEC

În salbă multe mărgele
Porți, iubito, dar se poate
Că ți-ar părea puținele
Când ai număra pe ele
Dragostile tale toate.

În salbă s-au pripășit
Și doi taleri subțirei,
Dar de-ar fi la cumpănit
Cu credința ta-n iubit
Talerii ar fi mai grei.

Octavian

„Tribuna literară", XVIII, nr. 65,
8/21 aprilie 1901, p. 59

CÂNTEC MODERN

Inima ta, frumoasă fată,
E-o casă de amanetare,
Unde dragostea-și așază
Câteodată fiecare.
Dar cum în viață se-ntâmplă,
Omul cu cap luminat
Își răscumpără degrabă
Iară ce-a amanetat.

Octavian

„Tribuna literară", XVIII, nr. 65,
8/21 aprilie 1901, p. 60

ABĂTUT...

Sicriu închis mi-e mintea zbuciumată
Și inima o încuiată poartă.
Pierdută-i cheia... și mi-e nădejdea moartă,
Încât mă-ntreb iubit-am eu vreodată...

O doină-mi sună jalnic în urechi,
Eu năucit în lira mea lovesc
Și lira plânge... Coardele-mi șoptesc:
„Prea ai iubit în vremurile vechi!"...

Octavian

Rășinari

„Familia", XXXVII, nr. 15,
15/28 aprilie 1901, p. 174

NECESSITAS FACIT VERSUM

Și mi-e foame. Poezia
Ce v-o scriu e plagiată!
Din inima mea-i furată,
Ea o cântă câteodată,
Când i-o spune: sărăcia.
Ba mai mult! Chiar nici hârtia,
Pe cari mi s-a așterne scrisul
Nu-i de-a mea... E învelișul
Unei cărți din anticar.
Ieri am vândut la librar
Cel mai din urmă volum...
Și i-am zis: „N-ai vrea acum
Să-mi plătești, și o să-mi scriu
Tot în versuri ca acestea
Zbuciumarea și povestea
Celor douăzeci de ani".
Mi-a răspuns: „Nu face bani!"
L-am lăsat...
.....
Acum pe masă
Capu-mi ostenit se lasă
Și visez pierdut... Azi-mâne
O să mă-ntâlnesc cu „Ea".

Cum ar plânge de-ar vedea
Că seninul ei portret
Nu-l mai am... E-n amanet.
Ori poate mi-ar da... mai știi?...
Dar în lături, reverii!
Ea-mi dă dragoste, nu... pâne!

*

Nu mai am nimic... nimic.
Ba mai am... mai am un pic,
Ba mai am: nădăjduirea
Și credința în iubirea
Grijitorului de sus,
Cel ce pe pământ ne-a pus
Și...

Dar tu mă iartă, Doamne,
Tu mă iartă – căci mi-e foame –
Dacă și ăstea le-aș vinde
Pentru-un codru de merinde,
Să-mi alin păgânul dor...
Ah, dar nu-i cumpărător!...

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 75,
22 aprilie/5 mai 1901, p. 67

VARIETAS...

Vreun an de-o fi... Ne dam inele,
A dragostei dovadă.
Amorul nost' îl cunoștea
Și lumea de pe stradă...

Și-acum tu nu mă mai cunoști
Și râzi când mă privești...
.....
Și-acum eu nu te mai cunosc
Și plâng când mă privești...

Octavian

Budapesta

„Familia", XXXVII, nr. 19,
13/26 mai 1901, p. 222

ZÂMBET TRIST...

Mi-e glasul sec și fără spor
Și mă înecă tusa
De mă sfârșesc... Azi-mâne mor
Și voi tot ați vrea, domnilor,
Să-mi cânte vesel muza?...

Îmi sfârtic haina mea odat',
Atunci la casa mea veniți,
Să v-arăt pieptul dezbrăcat
Cât e de-ngust și de uscat,
Cu-a voastre mâni să-l pipăiți.

Și dacă v-ar aluneca
Mâna pe pieptul ăst uscat,
Și voi cu mine v-ați mira
Că și astăzi mai pot cânta
...Că pieptul nu s-a sfărâmat?...

Împrumutați-mi pieptul vost',
Umflatul piept de taur,
Și schimb al cântului meu rost,
Și-l fac din plânset trist ce-a fost:

Dar, când mi-e glasul fără spor
Și mă înecă tusa,
De mă sfârșesc și stau să mor,
Cum mai puteți vrea, domnilor,
Să-mi cânte vesel muza?...

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 94,
20 mai/2 iunie 1901, p. 83

IRONIE

El a muncit sărac, flămând
Pân' ce, cuprins de-al vieții val,
S-a sfărâmat și părăsit
L-au dus la groapă din spital.

Trec două luni. Pe-un critic gras,
Cu ochelari, cu nas pistrui,
L-au premiat pentr-un volum
Scris despre versurile lui.

Iar ca să fac' un monument
Poetului „fără noroc",
Cei ce-l admir' au aranjat
O petrecanie cu joc...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 98,
27 mai/9 iunie 1901, p. 87

RUGĂMINTE...

Hârleţul prăvălea pământ pe nişte scânduri ţintuite,
Eu te priveam cum te boceai cu mânile împreunate,
Şi-n suflet mi-au încremenit a tale lacrimi ostenite...
Am plâns şi eu... Tu m-ai privit...
...Şi ne-am trezit pe nesimţite
La groapa nouă amândoi, cu mânile împreunate...
...Şi ne-am iubit pătrunşi adânc de suferinţa-mprumutată,
Dar tu te-ai dus, căci ai minţit, când te boceai plângând la groapă...
.....
Eu, uite,-s slab şi poate mor, dar, pe Fecioara Preacurată,
Te rog la moarte să nu-mi vii...
Întreagă lumea adunată
M-ar blăstăma, căci te-a-ndrăgi, când te-i boci plângând la groapă...

Octavian

Budapesta

„Familia", XXXVII, nr. 21,
27 mai/9 iunie 1901, p. 246

RÂS PRINTRE LACRĂMI

Şi dacă astăzi ochii mei
Nu cred nici în lumina
Ce stă aproape să-i orbească,
Tu singură porţi vina...

Şi dacă mi-e stomacul rău
Şi nu-mi tihneşte cina,
Şi dacă-s bleg şi nătărău,
Tu singură porţi vina...

Şi dacă scriu şi versuri proaste
Şi urlu: „Signorina",
Slăbeşte-mă cu supărarea,
Tu singură porţi vina...

Şi dacă azi port părul lung
Şi par un Catilina
(O, dac-ai şti tu cine-a fost!),
Tu singură porţi vina.

Şi dacă-n dragoste-o s-ajung
Să-mi umplu carabina

Și-apoi... apoi... să nu mă-mpușc...
Tot numai tu porți vina.

Octavian

Budapesta

„Tribuna literară", XVIII, nr. 103,
3/16 iunie 1901, p. 92

PE PAT

Vin', copilă, lângă mine
Uite,-mi cade-atât de bine
Să te văd așa plângând...
Și eu plâng cu tine-n rând,
Dar cu inima mea plâng,
Căci cu ochii mi-e rușine...
Bine văd eu că mă stâng
Și că mâne-n asfințit
Câte-un suflet plictisit,
Văzând vălul tău cernit,
Nemaiașteptând răspunsul
Va-ntreba: cine-a murit?...
Eu voi fi.

De aceea-ți zic
Să mai stai numai un pic
Lângă mine lăcrămând...
Să văd unde izvorând,
Lacrămi râuri rând pe rând,
Închegându-se-n potop...
Vreau să văd cu ochii mei
Cum se scurge strop de strop,
Vreau să văd acum, căci mâne,

Neuitându-mă la tine,
Cine știe, plânge-vei?...
.....
Și din lumea asta-ntreagă,
Singură tu mi-ai fost dragă
Uite,-acum la despărțire
Mi se strecură prin minte
Palida noastră iubire...
Știi? era sâmbătă seara...
Tu de-o patimă fierbinte
Tremurând loveai ghitara...
M-am oprit pe gânduri dus
Sub fereastra ta din colț...
Și, privind printre perdele,
Te-am văzut și mi te-am pus
Idol visurilor mele...
Astfel ne-am urzit iubirea
Tainică ca licărirea
Unui sfiicios opaiț...
.....
Dar acum mă duc... mă duc...
O inimă mai curată
N-o s-ascundă niciodată
Umbra crengilor de nuc...
Uite,-s slab și deșirat,
Iar prin vinetele vine
Sânge... sânge nu mai vine...
De pe degetul uscat,
Uite, mi-a alunecat
Și inelul de logodnă...
Doamne, cât l-am sărutat,
Câte vise a-ntrupat
Mintea mea din ăst inel...

Dar acum nu-l duc cu mine,
Ar fi totul în zadar.
Dacă vrei să-mi faci un bine,
Ia-l și-l du la argintar
Ca să-ți deie bani pe el.
Tu pe banii jumătate,
Uite, vreau să iai sămânțe,
De flori multe și alese...
Să le sameni cât de dese
Tot cu mâna ta iubită
În țărâna grămădită
Pe movila gropii mele...
Iar pe banii ce rămân
Fă-ți o haină de jelit.
Haina neagră, văl cernit
Ție-ți stau atât de bine...
.....
Iar acum te du, copilă!
Eu mor... glasul mi se curmă...
Șterge-ți ochii și te du,
Sărutarea de pe urmă
Nu mi-o da!... N-aș vrea și tu
Să te bolnăvești, iubită.
...Noapte bună!... Noapte bună!...
Fii, copilă, fericită...
Ba mai stăi! Mi-aduc aminte,
Că mai am o rugăminte:
Arătându-te pe stradă
Tu în haina ta cea nouă
Ce-ți va sta atât de bine,
S-or apropia de tine
Pâlcuri dese... șir... grămadă...
Să te-admire... să te vadă...

Știu că mulți te-or îndrăgi...
Eu te rog tu nu-i iubi,
Măcar pân' vor răsări
Florile pe groapa mea.
O, ascultă ruga mea!...
(Și-apoi ce-ai mai cheltui
Pe cununa de mireasă?...)
Pe mormântul meu de-or fi
Flori, tu îți poți împleti
O cunună de mireasă...
Și-apoi, te mai rog, inelul
Să-l însemni tu, să se știe
Că de mine s-a ținut
Ca să nu ți-l dea iar ție
La logodna viitoare
Argintarul cel uituc...
.....
Iar acum te du, iubită...
E-o priveliște urâtă
Omul în clipa ce moare...
Nu e bine s-o vezi tu,
Și deci, rogu-te, te du,
Căci și eu mă duc... mă duc...
Iar inimă mai curată
N-o s-ascundă niciodată
Umbra frunzelor de nuc
Seara-n farmecul de lună...
Noapte bună! Noapte bună!...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 108, 10/23 iunie 1901, p. 95

FII PE PACE!

Prietenei mele

E-atât de mic păcatul tău,
Încât de-ar fi să-ți dea canon,
În cer pe auritu-i tron
Ar sta pe gânduri Dumnezeu.

Și tu cu ochii tăi căprii
Ai vrea să pleci la mănăstire,
Și să-ngenunchi cu pocăire
La candela sfintei Mării?...

Frumoaso, când întreaga fire
Slăvește-te cu mii de guri,
Te-ntreb, copilă, cum te-nduri
Să curmi a ta păcătuire?

Când dulce-i traiul să trăiești
Păcătuind mereu... mereu...
Ar fi păcat de Dumnezeu,
Ca tu să nu păcătuiești!
.....
S-ar întâmpla minune-odată,
Când la icoană te-ai ruga,

Din chip cu grai ar cuvânta
Zâmbind Fecioara Preacurată:

„Copilă, scoală-te de jos,
Căci vreau să-ți curmi îngenunchiarea
Și să lași altor numărarea
Bobițelor de chiparos!...

De-acum tu ruga să ți-o-nchei,
Vinde bobițele de poți,
Și-apoi, frumoaso, banii toți
Dă-i pe-o păreche de cercei!"...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 127,
8/21 iulie 1901, p. 112

SONET

La sânul tău cuprinde-mă, natură,
Mi-e inima nebună ostenită.
Te laudă astăzi mintea pocăită
Și te slăvește păcătoasa gură...
.....
Încinsă e pădurea adormită
De-amurgul blând cu-o cingătoare sură...
Eu în desișul frunzelor de mură
Cu lacrămi plâng viața-mi pribegită.

Covoarele de frunză-nrourată
Par un șirag de mii de patrafire
Ce blând acopăr fruntea-mi asudată.

Eu par un om ce plânge-n spovedire:
Tu n-ai atâtea frunze niciodată
Câte greșeli a mea păcătuire...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 132,
15/28 iulie 1901, p. 115

SĂ TAC?...

...Și nu știu, zău, de ce mai cânt?!...
Durerilor ce mă răpun
De ce le mai și dau cuvânt?...
Ș-apoi de ce vă mai și spun
De câte rele mă frământ?...
Eu știu că babe să ghiontesc
Când aud glasu-mi tunător;
Și știu că mame poruncesc
Să nu m-asculte fata lor...
Și știu că fetele roșesc...
Eu știu că râd în gura mare
Atâția nevoiași de mine,
Când eu eterna zbuciumare
N-o spun în versuri blânde, line...
Ci cum în inimă-mi tresare.
Ar fi deci eu să mă frământ
Și să învăț de la acei
Ce-și îndulcesc al lor cuvânt,
Dar, dragii mei!... frumoșii mei!
Eu nu urechei voastre cânt!
Aș vrea să tac. Dar ați văzut
Vrun leu, în ceasul de pe urmă,
De-un roi de gloanțe străbătut,

Să-l muște cățeluși o turmă
Și să nu urle?... Ați văzut?...
Cristos plângea pe cruce sus:
„Le iartă, că nu știu ce fac"...
Și el striga când l-au răpus,
Și voi ați vrea ca eu să tac
Când n-a tăcut nici un Isus!!...

Octavian

Răsinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 149, 12/25 august 1901, p. 131

ȚIE!...

...Să te sărut, frumoasa mea minune,
Căci să te cânt zădarnic caut cuvinte,
Și serafimii cerurilor sfinte
Pe harfa lor cu aurite strune
De s-ar munci în cânt să învestminte
Frumusețea ta... o, n-ar putea-o spune!

Dar s-ar aprinde-un foc vrăjmaș odată
Din tot ce-au scris poeții-dumnezei
Și ditirambi și mii de epopei
Ce-au preamărit frumusețea întrupată
În renvierea vecinicei femei
De-ar arde-atunci cu flacără curată.

Și eu să știu că-n orișice scânteie
Tresare-un gând, o dulce simfonie...
Și să admir văpaia viorie
În care arde *vecinica idee,*
Și-atunci nebun să scriu o poezie:
Te-ai oglinda în cântul meu, femeie!

Căci tu nu ești o clipă ostenită
Din valvârtejul lumii care moare,

Tu ești *ideea* vecinic trăitoare,
Și de te pun sub glie adormită,
E că se cere-o nouă întrupare,
E ca din nou să te renaști, iubită!...

Deci vino tu, frumoasa mea minune,
Să te sărute-a mele buze mute
Și-apoi din nou, din nou să te sărute!...
Căci laurii cu cari să mă-ncunune
N-ar fi destul din codri mii și sute
Frumusețea ta dac-aș putea-o spune!...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 158,
26 august/8 septembrie 1901, p. 139

RĂMAS BUN

De-acuma tu pe pace fii.
Eu, uite-ți spun că-n al meu drum
N-o să mă-ntorc pe veci de-acum
La mincinoșii ochi căprii...

Și tu-n părerea mea de rău
Vreun gând dușman nu vei vedea,
Iar groapa ta de voi săpa
Să nu-mi ajute Dumnezeu!...

Și multele făgăduinți
Le uit gândind la ochii tăi...
Dar, de vrei, ascultare dă-i
Celei din urmă rugăminți.

Tu nu mai spune nimănui
Că eu am fost acel băiat
Ce patru luni ți s-a-nchinat,
Căci mă va râde dacă-i spui.

Cuprinde-o-n basm cu flori țăsut
Iubirea mea cea fără rost
Ș-apoi le-o spune cum a fost
Astfel făcându-i început:

„În casa de nebuni odat'
Eu pe-o hârtie am cetit
Ăst basm frumos și încâlcit,
Iar paznicii mi-au povestit
Că basmul ăst l-a chibzuit
Un biet poet alienat"...

Octavian

Rășinari

„Tribuna literară", XVIII, nr. 167,
11/24 septembrie 1901, p. 148

DIN VIAȚĂ

Lex temporis

Era drăguță, dar sfioasă.
Știu că cu palma m-a lovit
Când s-o sărut odat' pe frunte
Și, Doamne, cum a mai roșit!...

Trec ani. Ea sta îngenunchind
Sub patrafir la spovedit.
„Cum de-ai putut păcătui?"...
Ea n-a răspuns, dar a roșit...

Trec ani. Azi nici nu mai știu cum
La bal-mabil m-am pripășit
Un domino-și aruncă masca
Când colo *ea*... (n-a mai roșit)...

Octavian

„Tribuna literară", XVIII, nr. 180,
30 septembrie/13 octombrie 1901, p. 157

DOMNULUI SĂ NE RUGĂM

Tu le îndopi cu pâne gura
Ce scuipă fruntea-ți asudată,
Și dai din mână bucătura,
Și ei îți calcă bătătura
Și vin cu bice să te bată.

Iubit popor! Mai mare rău
Pe lumea asta pământeană
Noi știm că n-a dat Dumnezeu;
Dar azi jelim la capul tău
Cuvântătorii tăi din peană.

Jelim, dar trezi, și la răvaș
Noi le-ncrestăm orice păcat;
Că pentru vite n-ai imaș,
Că ești sărac și nevoiaș
Și că te fură și te bat.

Dar peana noastră năcăjită,
Când pe hârtie ne-o purtăm
Pân' cade mâna ostenită,
Plini de-o nădejde negrăită,
Lui Dumnezeu noi ne rugăm!

Ceresc părinte, vecinic Tată,
Cărui durerile ne plângem,
Adu-ne vremea așteptată
Să ne-aruncăm peana odată
Și *spada* lată s-o încingem.
. . . . . .

Deci pentru clipa răsăririi
Acelui soare ce-așteptăm,
Și pentru ceasul răsplătirii
Obezilor înlănțuirii,
Noi Domnului să ne rugăm!

Octavian

Rășinari

„Tribuna", XVIII, nr. 209,
11/24 noiembrie 1901, p. 833

PRIETENEI

Nu te mira că ochii mei
Înrourați de lacrimi nu-s,
Eu nu știu plânge, plânsul doar
Vi l-a dat vouă Cel-de-Sus.

Nu te mira că vecinic râd,
Că-n vălul unui râs etern
Întreaga lume o-nvesmânt
Și câte-n cale mi s-așternu...

Căci, uite,-n râsul ăst prelung
E rostul firii mele-ntregi.
Frumoasa mea, ai plânge-amar
Tu râsul ăst să-l înțelegi.

Doar aste râsete-ale mele
Durerile-s de cari mă stâng
Și, dragă, eu când râd de ele,
De aceea râd, ca să nu plâng!...

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 16,
24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61

UNUI PRIETEN

Da, negreșit, am și senine clipe,
Eu, cântărețul palidei dureri,
Și, prietine, și eu aș vrea ce-mi ceri:
Din rostul lor un cânt să se-nfiripe.

Dar, uite,-n jur de-mi rotesc privirea
Atuncea văd că azi e nebunie
Ori e păcat, păcat de pușcărie
Să ocrotești pe strune fericirea?!

Când plâng cu toți un plâns de îngropare
Și-i deznădejdea răsădită-n aer,
N-ar fi păcat ca din prelungul vaier
Tu să te-alegi râzând în gura mare?

Nebun să fii, și n-ai putea să-i spui
Norodului ce urlă după pâne:
Iubit norod, ascultă-mă pe mine,
Eu sunt sătul. Trăiască cei sătui!

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 16,
24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61

CURÂND

Curând-curând iubește-mă, femeie,
Și lasă-mă să trec în grabnicul meu mers.
Doar ce-mi ești tu? Un singur palid vers
Din a iubirii lungă epopee!

Și cine-ar vrea de dragul unei rime
Fie frumoasă-gingașe măcar,
S-arunci în foc un cântec iubilar?
. . . . . .
Frumoasa mea, asta n-o face nime!

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 16,
24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61

DE PE STRADĂ

Două conducte înaintează
Cu pas mărunt încetinel.
Pe-un răposat îl duc la groapă
Și la botez pe-un băiețel.

La-ncrucișarea unei uliți
Deodată amândouă apar,
Conductul vesel cu nănașii
Și cel cu carul mortuar.

Eterna sorții ironie –
Se duce unul, vine altul...
Când pleacă mortul la hodină,
Băiatu-n lume-și face saltul.

Din cei doi care să cuvine
Nedumerirea mea amară...
Acelui ce-a murit deja
Ori cărui a-nceput să moară?

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 16,
24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61

CARMEN MISERABILE

E frig... La geam am ridicat ruleta.
Un flașnetar apare-n colț de stradă.
Ascult pierdut naiva serenadă,
Cum picurat o tânguie flașneta...

Prin geamul spart vin fulgii de zăpadă,
Dar eu le pun de stavilă gazeta
Și stau visând în mâni cu țigareta
Și în cap cu versuri lungi din *Iliadă*.

În vatră nu-i o palidă scânteie,
În ea azi greieri își răsfață tonul,
Pe un foc aș da azi orișice idee.

Eroii toți ce ars-au Ilionul
Și tot ce-a scris Homer în *Odisee,*
Eu vă dau vouă, dați-mi voi paltonul!

Octavian

Budapesta

„Tribuna", XIX, nr. 16,
24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61

FRAGMENT

. . . . . .

Dar nici că mi se cuvin mie
Odoarele maicei biserici,
Nici asudata armonie
Din trăgănatul cânt de clerici.

Nici ostenitele tropare
Cu rostul lor cel tânguielnic,
Nici potrivita cuvântare
Din preacinstitul molitfelnic.

Un foc aprindeți! foc nespus
Ce-n ceriuri flacăra să-și suie,
Ce sufletul mi l-a răspus
Și lutul mort să mi-l răpuie!

Iar din tăriile albastre
Când s-a desprinde găinușa,
Voi pe ascuns în două glastre
Să-mi așezați tăcând cenușa.

Sămânța mirtului sfios
S-o sămânați în orice glastră.

Drăguța mea cu chip sfios
Să-și pună glastra la fereastră.

Vor trece zile-n călindar,
Și zi urma-va mersul zilei,
Va crește mirtul în răvar,
Scădea-va patima copilei...

Drăguța mea nici n-o roși
În vesela-i zburdălnicie
Din mirtul ăst când și-a împleti
Cununa cea de cununie.

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 24,
7/20 februarie 1902, p. 93

ACASĂ

Al pribegirei mele drum
Sfârșitu-s-a – așterne-mi patul,
Căci ostenit mă-ntorc acum
Să-mi ispășesc, mamă, păcatul.

Pe unde-am fost nu mă-ntreba,
Căci în zadar, nu ți-aș ști spune,
Doar cine ți-ar ști arăta
Cărarea inimei nebune.

Ce rost nebun m-a aruncat
În valvârtejul lumii-ntregi
Și boala, ce m-a pus la pat,
Nu-ți bate capul s-o-nțelegi.

Cu gând curat nădăjduind
În darul blândului Isus,
Îmbună-te și crezi zâmbind
C-o să-mi ajute Cel-de-Sus.

Căci, uite, mamă, dac-ai ști
De câte rele zac răpus,

Poate nici tu n-ai mai zâmbi,
Nici n-ai mai crede în Isus...

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 26,
10/23 februarie 1902, p. 101

VIS MAIOR

I

„Ascultă-mi glasul de părinte,
Nu vezi și tu că-i nebunie
Să cauți pe drumul țării aur,
Pe lumea asta, poezie?...

Cum ești tu tânăr și cuminte,
Să ai o altă meserie,
Azi bună seamă c-ai avea
Palton, mărire, vrednicie..."

Așa grăia – și-mi număra
Cinci gologani pe datorie,
Ce adevăr spunea bătrânul
Cu înțeleapta-i ironie!...

Eu m-am jurat în gând atunci
Pe Maica Precestă Marie
Să nu-mi ajute, mâna mea
Un singur vers de va mai scrie.

II

Părea c-am alungat pustiul
Din sărăcuța mea chilie,
Colo,-n căminul cel din colț
Ardea un foc pe datorie...

„Azi bună seamă c-ai avea
Palton, mărire, vrednicie..."
. . . . . .
Îi auzeam și-acum cuvântul
Cu înțeleapta-i ironie...

Și-am aruncat în foc pe rând
Acele vrafuri de hârtie...
Să se prefacă în cenușe
A vieții mele tragedie.

Priveam cu gându-n alte lumi
La bobotaia viorie,
Cum cu-o sfială trămurată
Adoarme lin și reînvie...

Și nu știu cum nu înțeleg,
Dar pe un petec de hârtie
Ce mai aveam, eu m-am trezit
Că să așterne-o poezie...

Octavian

Budapesta

„Tribuna", XIX, nr. 28,
13/26 februarie 1902, p. 109

NOI

Nu-i pe întregul bulevard
Drăguță ca drăguța mea.
Ca două stele ochi-i ard,
Ca ea zglobie, subțirea,
Nu-i pe întregul bulevard.

Uimiți încremenesc pe stradă
Bătrânii când ne văd la braț,
Și tinerii astrânși grămadă,
Aprinși de-un păcătos nesaț,
Uimiți încremenesc pe stradă.

Când trecem noi pe trotuar,
Spre noi îndreaptă-și lumea pașii,
De la oricare galantar
Și creapă de năcaz boltașii
Când trecem noi pe troutar.

Nu-i cerșitor pe bulevard
Cu punga goală ca a mea,
Și totuși ieri tânărul bard

Pe-un domn ce punga-i îmbia
L-a pălmuit pe bulevard...

Octavian

„Tribuna", XIX, nr. 31,
17 februarie/2 martie 1902, p. 121

SĂ PLEC...

Călăuzit de dorul ăst pribelnic
Aș vrea să plec – să mi se piardă urma.
Răzleț prin munți, prin văi răzleț, asemeni
Păstorului care-și pierduse turma.

Să uit pe rând seninul cetei voastre,
Iar voi uitați eu cine-am fost anume.
Întregul rost al pribegirii mele
Să-l îngropați în râsul unei glume.

Iar la vreun an, în jurul unei mese
Dezmormântând trecutul din uitare,
Să vă munciți un ceas întreg zădarnic
Într-a icoanei mele întrupare.

Și-ntr-un târziu, de răsări-va unul
Cu glasul lui să-mi lumineze urma,
Voi să-nchinați doinind încet cântarea
Păstorului care-și pierduse turma...

Octavian

Rășinari

„Tribuna", XIX, nr. 33,
20 februarie/5 martie 1902, p. 129

„L-A LUAT DUMNEZEU"

– Vecina Safta –

Cum ar fi de bine astăzi
Să nu fi vândut cojocul,
Nici dumneata nu te-ai plânge
Că s-a stâns în vatră focul!

Că-i atât de frig în casă...
– Spune-i îngerului, mamă,
Să trimit-un ban de aur
Învălit într-o năframă!

Că ne-a spart fereastra vântul,
Și nu-i jar pe fața vetrii,
Și s-a isprăvit făina
Din bucatele cumetrii.

În firida din cămară
Am căutat, dar nu-i merinde.
Și să-i spui că nenea Naie
Fără bani nu ne mai vinde.

Morților li-e cald în groapă?...
Mamă, știe îngerelul

Că de frig, alaltăsară
Ne-a murit Bufli, cățelul?

Aiura zâmbind copilul,
Era frig nespus în casă
Și visa că-l duce-un înger
Pe-o năframă de mătasă...

Nic. Otavă

„Luceafărul", II, nr. 2,
15 ianuarie 1903, p. 26

AȘTEPTARE

În umbra plopilor cărunți,
Străjeri bătrâni la casă,
Cu ochii umezi și frumoși,
O fată stă și coasă.
Drumeți se miră-n drumul lor
De mâinile măiestre
Și de minunile ce dorm
În lada ei de zestre.

Pribeaga blândului amurg
De peste deal se lasă,
Urzindu-și tortul argintat
În firul de mătasă.
Ea vede-n ochii osteniți
C-o lacrimă se cerne,
Că-n urma meșterului ac
Șirag de flori așterne.

Se scutură cărunții plopi,
Durerea ei îi doare,
Și frunze cad pe pânzele
Sfielnicei fecioare.
Ea-și împletește-un dor pribeag
În florile cusute

Și coasă-n firul ei de in
Nădejdile ei mute.

În farmecul nelămurit
Al nopților de vară,
Vrăjite iele-n drumul lor
Un vis îi arătară.
E chipul unui făt-frumos
Și mai presus de fire
Orfanei fete de botez
Ursit să-i fie mire.

Și ielele i-au spus cuvânt:
„Tu coasă la năframă,
Căci într-o țară-n Răsărit
Te înțelege-o mamă.
Când vei găti năframa ta,
Să i-o trimiți să știe,
Și craiul tău bălan din vis
Ea ți-l trimite ție".

De-atunci cu acul ei trudit
Ea firele împarte
Gândind la chipul bun și sfânt
Al mamei de departe.
Din vise-n așteptarea ei
Ea-și face mândra salbă,
Sunt numai lacrimi și nădejdi
Cusute-n pânza albă.

Octavian Goga

„Viața literară", 18 iunie 1906

CIORILE

Le văd pe câmpul de zăpadă
C-un croncănit asurzitor,
Urâte ciori, popor de pradă,
Le văd cum negre trec în zbor...

Le văd rotind din vreme-n vreme,
Peste biserici vin țipând,
Și parc-o ploaie de blesteme,
Mi-azvârlă ciocul lor flămând.

Batalioane se strecoară
Din cârdul lung, înfometat;
În drum pe orișiunde zboară
Miroase-a moarte și-a păcat.

În fața lor închid fereastra,
Simt ură-n suflet și fiori,
Căci mi se par în iarna asta
Mai multe ca de alte ori...

Și-mi zicî: Sunt oare ciori în lege
Ce-mi strigă nopțile-n auz,

Ori suflete de nemți pribege
Din gropile de la Oituz?...

Octavian Goga

„România", an. I, nr. 10,
11 februarie 1917, p. 1

LUI AVRAM IANCU

Când zdrobit ți-a fost altarul idealurilor tale,
Doina ți-a rămas de grije, și-a cântat rătăcitor,
Îndemnând parcă pustiul din cuprinsul munților
Să doinească mai departe cântec legănat de jale.

Doina ți-a furat-o codrul și-a păstrat-o-ntotdeauna
Și când nori acoper cerul, și când sufletu-i zdrobit,
Când se-ntunecă lumina visurilor ce-am slăvit,
Doina, doina ne rămâne și ne-o cântă codrii-ntruna.

*

Valul care vine
Și la mal se frânge,
Valul vede bine
Sufletu-mi cum plânge,
Călător pribeag pe ape, sufletul cum plânge.

Plânge și tresare
Ca-ntr-o zi pustie
O privighetoare
Prinsă-n colivie,
Biată pasăre măiastră prinsă-n colivie.

Mare apă sfântă
Tainică și-albastră
Spune-mi când mai cântă
Pasărea măiastră?
Când îmi cântă ca pe vremuri pasărea măiastră?

„Steaua", an. XVII, nr. 3 (194),
martie 1966, p. 23

PERDITA

E gerul nopții – fulgii de zăpadă
Întruna cad și nu mai vor să-ncete,
S-așternă în calea palidei grizete
Ce rătăcește zgriburind pe stradă.

E frig... Eroii dragostei plătite
Trec azi cu grabă depănându-și pasul
Și râd de fata ce-și mlădie glasul:
– O, ești frumos!... O, vin cu min', iubite!...

Un vânt străbate ulița pustie
Și vântul ăst năvalnic se răsfață,
Ea-și strânge vălul. Viforu-i îngheață
O lacrimă pe pudra viorie...

Zadarnic azi amoru-i nu să vinde...
Ea tremură-n hăinuța de mătasă.
Cum ar pleca... de-ar ști că are-acasă
Vrun lemn în foc ori urmă de merinde...

Dar pași s-aud... Un trecător răsare...
Să va-ndura de ea azi Preacurata?...

Nădăjduia din nou prostituata
Și murmura: Preasfântă Născătoare!

Octavian

Budapesta

„Argeș", I, nr. 7,
decembrie 1966, p. 11

[TRECUTUL S-A IVIT ÎN PRAG]

Trecutul s-a ivit în prag
Și mi-a cernit pereții.

Corabie fără catarg
Mi-e sufletul, săracul,
Când stau cu ochii duși în larg
Și-ascult în noapte lacul...

Cum urlă-n chiot pătimaș
Și-mi zguduie fereastra,
Îți pare-un piept de uriaș
Ce l-a-nșelat nevasta.

„Argeș", I, nr. 7,
decembrie 1966, p. 11

LUI DUNDEL

Amorul nostru s-a născut
Din nebunatice văpăi
Și cum sunt toți copiii răi
L-am alintat și l-am crescut
Cu sărutări și cu bătăi.

Pe urma lui câte dorinți
Ce-n preajma anilor apun,
Când stau cu mintea să le-adun,
Văd cum noi doi suntem cuminți,
El a rămas copil nebun.

De aceea rostul lui mi-a dat
Și printre vremi m-a petrecut
Un vechi îndemn nepriceput:
Când te sărut să te și bat
Și când te bat să te sărut!...

T.

Din manuscrise

IAR CÂND VEI DURMI...

– Heine –

Iar când vei durmi tu somnul etern,
Închisă pe veci în mormânt,
În miezul de noapte, încet, pe furiș,
Veni-voi la tine-n pământ.

Nebun să sărut frumoasa-ți icoană,
Pierdută și pală și rece,
Să tremur cu vaier prelung și să strig
Când viața-mi încet se petrece.

E noapte, și morții din groapă tresar,
În jocuri nebune se prind –
Noi stăm adormiți în dulce delir,
Cu braț încleștat te cuprind.

E ziua de-apoi și morții sunt treji,
E zi de izbavă-ntru Domnul –
Noi stăm nemișcați, alături pe veci,
Ce dulce, ce dulce ni-e somnul.

Octavian

„Luceafărul", I, nr. 3,
1 august 1902, p. 40

IUBIREA MEA

– Manyosu –

Unde vârful lui Micane
Poala ceriului atinge,
Dintru începutul vremii,
Dragă, totdeauna ninge.

Cum omătul de zăpadă
Sus acolo-n veci nu moare,
Și iubirea mea, copilo,
E în veci dăinuitoare.

Othmar

„Luceafărul", III, nr. 14–16,
15 august 1904, p. 264

NESTATORNICIE

– Manyosu –

Și vântul ce trece coline
La Ina în zbor spre-Azima
Îl cred mai statornic ca tine,
Frumoaso, în dragostea ta.
Și totuși, uitai totdeauna
Să-ți uit, șireato, minciuna!

Othmar

„Luceafărul", III, nr. 14–16,
15 august 1904, p. 264

LA GROAPA IUBITEI

– M. Ugeda –

Ah! mi-a fost nebun cuvântul
Și mi-a fost nebun amorul:
Vis la groapa cărui astăzi
Se oprește călătorul.

Ți-ai ținut făgăduința
În obezile credinții,
Deși altui socotiră
Să te-orânduie părinții.

Tu te-ai vestezit ca floarea
Într-o lungă zi de vară,
Veselă că-n altă lume
Altă viață-o să răsară.

Eu prinzând atunci de veste,
Am grăbit să-ți cat mormântul,
Câte doruri nemplinite
Mi-a furat atunci pământul!

Pentru tine-am trecut marea
Și împărății străine,

De învățătură dornic,
De mărire pentru tine.

Uite, m-am întors acuma,
Mi-e-mplinit în toate gândul,
Dar zădarnică mi-e calea,
Unde-i sânul tău, plăpândul?

Buruieni și polomidă
Ți-a crescut de mult movila,
Chiar nici popa nu mai știe
Unde doarme azi copila.

Vânt de toamnă trece-n zboru-i
Peste-ntinderea pustie...
Tu-ți aștepți de mult iubitul:
În curând el o să vie!

Othmar

„Luceafărul", III, nr. 14–16,
15 august 1904, p. 264

HORA CÂINILOR

– de A. Petőfi –

Afară-i nor și vifor,
E ceriu-n răzvrătire
Zăpada învește mântă
Cutremurata fire.

Dar noi în tihnă râdem
De viforul de-afară,
Ne dă sălaș prielnic
Ungherul din cămară.

E milostiv stăpânul,
Ne dă și bucătură.
A noastră-i de pe masă
Când cade-o fărmitură...

Și de-l îndeamnă gândul
Cu biciul să ne bată,
Noi așteptăm pân' trece
Iar rana sângerată.

Și când asupra noastră
Privirile-și îndreaptă

Noi ne grăbim să lingem
Preamilostiva-i dreaptă.

O. Goga

„Luceafărul", III, nr. 14–16,
15 august 1904, p. 272

HORA LUPILOR

– de A. Petőfi –

Afară-i nor și vifor,
E ceriu-în răzvrătire,
Zăpada înveșmântă
Cutremurata fire.

Pustia-ntunecată
Ni-e dată, mamă, nouă,
N-avem sălaș când ceriul
Ne ninge și ne plouă.

În drumul pribegiei
Înghețul ne doboară,
Și vântul ne răpune,
Și foamea ne omoară.

Din flinte vine plumbul
Și coastele ne frânge,
Omătul alb al iernii
Noi îl roșim cu sânge.

Flămânzi ne scurgem traiul
Prin multele nevoi...

Tot greul e al nostru,
Dar slugi nu suntem noi.

O. Goga.

„Luceafărul", III, nr. 14–16,
15 august 1904, p. 272

ÎN TREN

– după Gerhart Hauptmann –

În goană vrăjmașe câmpici s-așterne
Și tropote trenul în noapte.
Eu treaz țin priveghiul... Alături pe perne
Dorm somnu-mpăcării vreo șapte.
Opaitu-n tremur clipește arare,
Când roata s-avântă și-n vaier tresare –
Departe în zarea albastră
Mă fură pe câmpuri lumina răzleață
Și, ca o nălucă, trudita mea față
O văd oglindită-n fereastră.

Aleargă fugarul și urlet păgân
Prin codri și plaiuri răzbate,
În urmă-i jilipuri și ziduri rămân
În negura nopții-mbrăcate.
Dar iată – vederea aș vrea să mă-nșele –
Un strop mi se scurge din genele grele,
Alene obrazu-mi prelinge...
Se strecură-n suflet și-acolo-mi învie
Un glas care tainic mă prinde-n robie...
În inim' un dor mi se-ncinge...

E dorul de țara luminii de-afară,
Cuprinsă de sârmele sure
Ce pier într-o clipă, ca iar să-mi răsară
Și farmecul nopții să-mi fure.
Dar ochiul colindă și gândul se zbate,
Dezgroapă icoane din vremuri uitate,
Când prinse-n poleiul de lună
Jucau lângă iazuri șireaguri de iele,
Seninului farmec și patimii grele
Dând glas din vrăjita lor strună.

Doinirea lor parcă în noapte pătrunde
Și frunzele mute-s în cale;
Pârâul, oprindu-și pribegele unde,
Își curmă poveștile sale.
De lacrimi străluce sfioasa cicoare,
Pornitu-s-a vântul livezi să-nfioare,
În crâng cântăreții țin straje,
Ascultă și-nvață doinirea măiastră,
Și glasul lor dulce în noaptea albastră
Întrupă a strunelor vraje...

Tu zbori înainte! Nu-i farmec de îngeri
Să-ncete-alergările-ți crunte,
Te-azvârli peste ape cu repezi răsfrângeri,
Pătrunzi în adâncuri de munte,
Tu, chiot sălbatic al lumii pripite,
Tu, demon, ce-mi spulberi atâtea ispite,
Și fugi de-arătările mele.
Aș vrea să văd luna când sânu-și desface,
S-ascult în a nopții statornică pace
Povestea curatelor stele.

Dar fumul înează icoanele sfinte,
Vin neguri în horă nebună,

Fugaru-ndărătnic gonește-nainte,
El urlă, și geme, și tună,
Și trupu-i asudă – cu mâini uriașe
Se pare că zmeii îl duc pe ogașe
Și altor tărâmuri îl fură...
Așa stând de veghe lipsit de repaos,
Deodată alt cântec purcede din haos,
Un cântec de milă și ură:

– Al nostru e brațul ce-n noptile-albastre
Vă poartă zdrobit de povară,
Noi n-avem bordeie, și palmele noastre
Din aur cetăți vă durară;
Vesminte v-aducem și noi vă dăm pâne,
Voi rânjetul groaznic al morții păgâne,
Dar vrem azi robia sfărmată.
Vă cerem azi țarina noastră-napoi
Și sângele negru vi-l cerem azi noi,
Scăpare vrem azi și răsplată.

Ni-e neamul sălbatic, cu patimă-n piept,
Cu suflet și brațe-năsprite,
Dar azi la viață, la moarte un drept
Cer bietele inimi trudite.
Din preajma obezii de-ar prinde răsuflet,
Un picur din vaierul nostru din suflet
Cu vuiet năprasnic de mare
Ar frânge a ielelor horă răzleață,
Cântarea păgână și-atât de măreață,
A veacului nostru cântare.

Poete, tu hora de vrei să ne-o-nveți,
Ascultă-l pe-al ocnei sobol,

La gura mașinei cu pași îndrăzneți
Tu du-te din crângul domol,
Privește scânteia din gureșa sârmă
Și fumu-n văzduhuri, plutind fără cârmă,
Apleacă-ți urechea cu jale
La inima celui sărac și supus,
Și câte-n sughițuri plângând el ți-a spus,
Tu spune-le strunelor tale.

*

În goană nebună câmpiei s-așterne
Și tropotă trenul în noapte,
Eu treaz țin priveghiul... Alături pe perne
Dorm somnu-mpăcării vreo șapte.
Opaițu-n tremur clipește arare,
Când roata s-avântă și-n vaier tresare...
În murmur încet se frământă,
Cântarea cea nouă mă-nvăluie-n pripă,
Cu glasul ei proaspăt vrăjindu-mi pe-o clipă
O lume mai bună, mai sfântă...

Încet se înalță, sfioasă tresare
Din vuietul greu de oțele,
Și iar se-nfiripă curata cântare
Sub ceriul seninelor stele;
Domol se întrupă și iarăși se frânge,
Sfielnic cu-ncetul în murmur se stânge,
Când patima inimii frânte
Plăpândul ei farmec ar vrea să-l coboare
Din ceriul cu stele, prin vânăta zare
Să-mi cânte și iarăși să-mi cânte...

Octavian Goga

„Luceafărul", IV, nr. 4,
15 februarie 1905, p. 93

SINGURI

– după Ada Negri –

Vezi, suntem singuri. Lasă-mă, mă lasă
În inimă din jalea mea să-ți picur,
Din plânsul meu strivit de anii vitregi,
Din patima atâtor doruri moarte…
Mi-e dor acum de lacrimi.

La pieptul cald azi lasă-mă, mă lasă
Să plec odihnei mintea mea trudită,
Ca paserea căpșoru-i subt aripă,
Ca trandafirul adormit sub frunze.
Mi-e dor acum de pace.

Și fruntea albă lasă-mă, mă lasă
Domol s-ating-a mele buze arse
Și-n șopote să-ți tremure cuvântul
Ce ca un vaier sufletu-mi străbate…
Iubire vreau, iubire!

Octavian Goga

„Luceafărul", V, nr. 6,
15 martie 1906, p. 123

EU VĂD ÎN VIS…

– după A. Petőfi –

Eu văd în vis zile de sânge
Ce temelia lumii sapă,
Ce-ntrupă mândră lume nouă
Și rostul celor vechi îngroapă.

De-ar fi degrabă să s-audă
Aprinsa luptelor strigare,
Îmi cere-un semn – un semn îmi cere
Neodihnita frământare!

Voi pune eu picioru-n scară
Pe roibul drag cu voie bună
Și-o să m-avânt și eu năvalnic
În a voinicilor furtună!

Când pieptul meu îl vor tăia,
Vor fi să-l lege mâini iubite,
Și se va-nchide rana mea
De leacul buzelor unite.

În temniți de mă vor târî,
Va fi ș-acolo cin' să vie,

Și vor aduce doi luceferi
Lumină-n umeda chilie.

Iar când călău ori mâni dușmane
Vor da sfârșit vieții mele,
Va fi cine pe trupul mort
Cu lacrimi sângele să-l spele.

Octavian Goga

„Luceafărul", VI, nr. 6,
15 martie 1907, p. 97

POEZIA VIEȚII

– de Fr. v. Schiller –

„Eu să mă-nchin la umbre tremurate,
La străluciri ce mint împrumutate
Și-n drum s-abat nădejdea să-mi înșele?...
Dați adevărul pradă minții mele!
C-un vis deșert și raiul meu să piară,
Iar sufletul ce-n lumi fără hotară
Și-avântă dârz rotirile pribege
Porunca vremii-n lanțul ei să-l lege.
Eu mă supun și mă înfrân
Cu-al datoriei sfânt cuvânt,
Și-n zbuciumul ce mă frământ
Îmi sunt pornirilor stăpân.
Cine-adevărul nu vrea să-l asculte
Cum poartă jugul lipsurilor multe?"

Astfel din pragul zilelor trăite,
Tovarășe, cuvântul tău mă-nvață
Strivind în drum vedenii și ispite...
Înfricoșați de cruda ta povață,
Toți zeii dragostii s-ascund...
Se stinge-a Muzelor cântare, iar horele tot mai încete
Mor în prăpăstii fără fund...

Când grațiile își desprind, jelind, cununile din plete,
Apollo, lira lui și-o sfarmă,
Iar Hermes scheptrul și l-a frânt,
Viața trudnică-și destramă
Seninul viselor vestmânt;
Nu mai e farmec în poveste,
Iar lumea noastr' așa cum este
S-arată, prietine,-un mormânt!
Îi smulge-Amor vălul ei vrăjit
Și dragostea a început să vadă,
Și-n rostul cel din ceriuri hărăzit
Ea deslușește-a lutului dovadă;
Pe buza ta sărutul ei îngheață,
Bătrân, frumosul piere din viață,
Și-n clipa de nebun avânt:
Tu vezi deschisul tău mormânt.

Octavian Goga

„Luceafărul", VI, nr. 22,
15 noiembrie 1907, p. 481

IUDITA

– după I. Kis –

La ovreiul Simon, an de an aproape
Un sicriu de scânduri duc încet să-ngroape:
Mititel sicriul – de vreun cot e doară,
Biet copil, sărmanul, i-a fost scris să moară!

Pletele Iuditei fac o-mpărăție.
Cu mânile-n tremur ea și le mângâie
Și le prinde-n foarfeci... Ce păcat, săracă...
Mânecând în taină, ea la popa pleacă.

„Fruntea mea azi plete vezi că nu mai poartă,
Eu mi-am plâns, părinte, frumusețea moartă;
Spune-mi tu aievea, spune-mi să se știe
Un copil să-mi crească, nu mi-e dat și mie?"

Își ridică ochii din bătrâna carte
Și, privind-o popa, grea osândă-mparte:
„Un copil alături ți-ar vrea căpătâiul,
Un copil, Iudito – unde ți-e dintâiul?"

Buzele nevestii par ca de zăpadă,
Fruntea albă-și lasă în palme să cadă;

Graiul i se frânge, geme greu cuvinte:
„L-a curmat, săracul, mâna mea, părinte!
Tatăl lui în lume a fugit de mine,
Fată fără sprigin – și-mi era rușine...

Era noaptea neagră, bună de-ngropare,
De mi-ar da odată groapa alinare!"
Popa-ncet întoarce foile din carte,
Cată fiecare ce canon împarte:
„Scoală-te, Iudito, haina ta de jale
Nu se potrivește greșurilor tale.
Dezlegarea-i alta – și-i grozavă plata...
Vei avea putere să ții judecata?
Buza ta păcatul altui să nu-l deie.
Să-ți săruți copilul te opresc, femeie!
Strânge-te cu zile sub povara cruntă –
Te scapă copilul în ziua-i de nuntă."

La ovreiul Simon e-n ferești lumină,
Prăznuind botezul, veseli toți închină;
Cânt-un psalm din carte, toți au prins s-asculte,
Genele Iuditei lacrimi varsă multe.
Un copil ea strânge – la inima mută
Cum o-ndeamnă gândul – și tot nu-l sărută.

La ovreiul Simon toți tac în ogradă,
Nu mai pot drumeții prin ferești să vadă.
Tremurând, Iudita geme greu și plânge:
„Scapă-mă de-osândă, Doamne, nu mă frânge!

Mamă, cum mă arde – fruntea mi-e ca jarul,
Doar o sărutare mi-ar curma pojarul!"

„Fii pe pace, dragă, dormi și nu te doare.
Doamne, sfinte Doamne, ți-e povara mare!"

„Mi-e uscat de boală cerul gurii, mamă,
Și buzele mele nu simți cum te cheamă?"

Pe Simon, ovreiul, un fior îl sapă:
„Gândul tău, Iudito, din păcat s-adapă...
Au mai zis și alții și una și alta:
Adevăr e una, adevăr e alta.
Cine-i rea de mamă nu-i de-a sta la masă –
Astfel să-mi trăiască cum te-alung din casă!"
Anii trec șiraguri. Iat,-un an nou vine,
La ovreiul Simon praznic nou se ține.
Vatr-au pus în curte, om spre om se-ndeasă:
E-a lui Simon fată, lui Natan mireasă.

Într-un colț pe-o babă o împing nătângă,
Când spre mâna dreaptă, când spre mâna stângă.
Grabnic cerșitoarea din mulțime iasă:
„Vreau o clipă numai s-o văd pe mireasă!"
O aduc acuma, rabi cartea ține.
„Oameni buni, vă fie milă azi de mine!
Draga mea copilă!"... și pe nesimțite
I-a atins miresii buzele iubite!
– Știți acum povestea jalnicei Iudite?

Octavian Goga

„Luceafărul", VI, nr. 23–24,
15 decembrie 1907, p. 512

LACUL MORȚII

– A. Ady –

Plutim deasupra unui lac
Noi, mândre paseri călătoare,
Din undele-i otrăvitoare,
Jivine negre și spurcate
Își cască gura hrăpitoare:
Ungaria se cheamă lacul...

E în zadar, cădem cu toții,
Căci lacul mortuar ne-nghite,
Zadarnic visuri și ispite
Și dragoste ne-ndrumă calea,
Cădem cu aripi biruite:
Ungaria e lacul morții.

G.

„Luceafărul", VIII, nr. 5,
1 martie 1909, p. 106

MARTIRUL CRISTOȘILOR...

– A. Ady –

Un foc nepotolit și mândru
Mi-a dat pământul moștenire,
Purtam în inima păgână
Credință, sete de mărire.
Simțeam o lume împrejuru-mi
Rotindu-și larga frământare,
Eu în vârtejul ei sălbatic
Căutam o armonie mare...

Născut din cântec și putere,
Păgân Apollo de la țară,
Cu dragoste-așteptam, cu cântec,
A vieții cea din urmă seară...
Azi sufletul nu-mi mai tresare
De cânt, de dorul dimineții,
M-au omorât evangheliștii,
Cristoșii și-nțelepții vieții...

G.

„Luceafărul", VIII, nr. 5,
martie 1909, p. 109

TRAGEDIE

– de Richard Dehmel –

Se văiera norodul în pustie
Cu trupul stors și chinuit de sete...
Abia o stinsă, palidă fecioară,
Cu ochii stinși cerșind un ajutor,
Își îndura în liniște arsura,
Căci mai adânc decât cumplita sete
În pieptul ei săpa durerea mută...
Atunci, din zarea roșe de văpaie
Crescând în drum s-a desfăcut un om
Și mâna lui a ridicat străinul...
Din degetul arătător întins
S-a scurs domol un mare strop de sânge
Și-ncet căzând a înroșit nisipul...
Mirat privea poporul spre drumeț
Cum sta așa și picur după picur
Din rana lui curgea-n țărână sânge...
Din clipă-n clipă se mărea izvorul,
Și-nfiorat el se sfârșea, când dânșii
Stăteau uimiți în fața lui, iar unii
Scrâșneau din dinți: *Își bate joc de noi!*
Simțind atunci răsufletul din urmă
El le-a strigat: Veniți, veniți și beți,

Căci pentru voi e sângele!...
Fecioara
I-a zis încet în clipa când murea:
I.e trebui apă lor!...

„Tribuna", an. XV, nr. 126,
23 iunie 1911, p. 4

POET

– A. Ady–

Un băietan cu ochii negri,
Cu doruri largi în lumea-ngustă,
S-a dus cu turma lui de vite
La Hărtibaciul de pe pustă.

Creșteau din dimineți ș-amurguri
Flori albe-n mintea lui bolnavă,
Dar vaca le păștea pe toate,
Căci vaca le credea otavă.

Îl tulburau minuni și vise
Și nu-și putea găsi limanul,
În orice altă parte-a lumii
S-ar fi făcut poet ciobanul...

Dar când vedea-mprejuru-i ciurda
Și pe tovarășii-n izmene,
Își îngropa cântarea-n suflet –
Scuipa și fluiera alene...

Octavian Goga

„Cultura", I, nr. 1,
ianuarie 1924, p. 27

POEZII
(1973)

POEZII INEDITE

[AȘ VREA...]

Aș vrea să glăsuiesc minciuna
De fericire-aducătoare,
S-ascult de minte totdeauna,
Și-n zbuciumări copleșitoare
Veselitor să-mi cânte struna.

Dar mi-e în inimă sădit
Tot rostul stihurilor mele,
Nu mintea mi l-a plăsmuit,
Ci-n calea mea de printre stele
Pe neștiute a răsărit.

„Tribuna", octombrie 1900

CÂT DE CERESC E VALSUL LIN

Cât de ceresc e valsul lin
Și ce efect zării i-au dat!
Acum ideile îmi vin...
– M-am învățat. –

Dar a trecut... De-acum'nainte
Zburând cu-aripile-i ușoare
În veci îmi voi aduce-aminte
De-nvățătoare...

ANA ȘI HARAPUL

Ei acel Arap
Negru și buzat
Și cu solzi pe cap
Ciupit de vărsat
Unde-l vezi umblând,
Nu mai poți râzând!
– Șeasă galaoane
La Brăila-n sus
Marfă de cucoane
Preț în milioane
Turcii au adus.
Ana, jună floare
De la Filipoi
Vine râzătoare
Ca o sărbătoare
La Brăila-n Schei.
Iar acel Arap
Negru și buzat
Și cu solzi pe cap
Ciupit de vărsat,
Cu mustața rasă
Zise: Ce frumoasă!

Noaptea peste valuri
Se lăsa din zbor
Tristele cavaluri
Răsunau pe maluri
Cântece de dor,
Ana tinerică
Ne-ncetat plângea
Și-ntr-o luntricică
Dulcea frumușică
Dunărea trecea.
„Ană Anișoară
Crinișor plăcut
Pasăre ce zboară
Și sub aripioară
Pune capul blând,
Rumenă fetiță
Ca un trandafir,
Cu mică guriță
Cu lungă cosiță
Cosiță de foi,
O, vino cu mine
Sultană să-mi fii
Am seraiuri pline
D'aur și rubine.
Roabe patru mii."
Ana nu-i răspunse
Însă se-nchină.
Luna-n zori s-ascunse
Ceva se cufunse
Unda bulbură,
Iar acel Arap
Negru și buzat

Și cu solzi pe cap
Ciupit de vărsat
Zise: „Ce păcat!"

1900

(Caietul de limba latină, f. 10–11)

BUFLI

Mai știi pe Bufli – pe cățelul?...
De mult stă bietul la hodină
Știi când ne-a păgubit de ouă
De sub căușul cu făină...

Și l-am bătut toți lucru mare
Când i-am luat atunci de seamă
Și-apoi l-am dus să-l prăpădească
Pe Bufli – pe cățelul, mamă?

Mai știi? L-a slobozit vecinul
Pe coastă-n jos – între răzoare
Spunea că s-a uitat la el
Și nu-i venea ca să-l omoare

Și la vrun an – știi într-o marți
Chelălăia la ușa porții...
Când colo – Bufli – ologit
De zburături – pe doaga morții...

Și dumneata te-ai pus să-l vindeci
Că l-am primit în curte iarăș
Dar n-avea chip de vindecare
Și mi-a murit bietul tovarăș...

*

Aruncă leacurile mamă
Căci prea mi-e acru cerul gurii...
...E frig acum... Ce face Bufli
În groapa lui din colțul șurii?

1900

E PACE. – MIEZUL NOPȚEI BATE

E pace. – Miezul nopței bate
În deal la-mbătrânitul schit –
Cu ochii-nchiși pe jumătate
Privesc la chipul risipit
A tinereței strecurate. –

Fiorii dulci ai amintirei
Mă prind cu-a lor nespusă vrajă
Îmi râde chipul fericirei
Căci mintea nu-mi mai ține strajă
Nici gândurilor, nici simțirei.

1900

(Caietul de limba latină, f. 34)

TE VAIET PIEPTUL MEU USCAT!

Împrumutați-mi pieptul vost'
Umflatul piept de taur
Și schimb al vântului meu rost
Și-i fac din plânset lin ce-a fost
Un răcnet de balaur…

Mi-e glasul sec și fără spor
Și mă înecă tusa
De mă sfârșesc… Azi, mâne, mor
Și voi tot ați vrea, Domnilor,
Să-mi cânte vesel musa.

Îmi sfârtic haina mea odat'
Și-atunci vă chem să mă priviți
Să v-arăt pieptul desbrăcat
Cât e de-ngust și de uscat
Cu-a voastre mâni să-l pipăiți.

DIN VREMURI VECHI

Zadarnic chin nebună-nvăpăiare
Văd în viața-mi aruncată ție.
– Un zâmbet trist pe buza mea învie
Când din trecut o clipă îmi resare...
.....
– La masă stau. – Gândirile de-a valma
S-au răslețit pe-a amintirei mare –
– Un fluture s-aruncă-n lumânare
Cade pârlit... L-am omorât cu palma. –

Un fluture orbit de bobotaie
Și omorât... Ce mare potrivire!
Și eu eram un fluture-n orbire
Ademenit, pârlit, ars de văpaie. –

Răsare-acum din a uitării pături
Uitatul chip al vremilor pierdute
Un lung șirag de ceasuri petrecute
Cu-a înșelării alintări alături...

Și tu-mi apari măreț – ispititoare
Cu zâmbet mort și înghețat pe buză
În vremuri vechi erai cântata Muză
A versurilor lungi și sunătoare. –

Căci eu credeam că poate să răsară
Un sfânt amor sub haina de mătasă...
– Mi te visam a inimei mireasă
Sub tei bătrâni în nopțile de vară...

Și-am dat prilej durerei tăinuite
Să verse-n grai iubirea mea întreagă
De tin' lega o inimă pribeagă
Nădejdea vieței încă netrăite...

Din ochi tu c-o clipire tremurată
– C-un zâmbet leneș m-ai înlănțuit
Eu te visam un înger rătăcit
Pe lumea asta moartă și stricată...

Dar m-aștepta la calea mea sfârșită
Străvechiul râs ce-atâți îl știu de rost...
Minciună-ntreagă dragostea ți-a fost
Dar uite-ți spun: minciună nimerită...

Iubirea ta la orice colț de stradă
O văd acum... e eftină vânzare
Plătiții ochi privesc cu nepăsare
La-mpestrițata inimei paradă.

1900

POVESTEA MEA

Toată viața-mi pribegită
E-o poveste fără rost
Ce văzând-o tipărită
Mi se părea născocită
De condeiul cel mai prost...

Iar când cineva mi-ar spune
O poveste ca a mea,
Eu aș râde de minune
De pornirile nebune
A eroului din ea...

Când povestea mea-ncâlcită
Minței mele eu o spun,
Mintea mea nefățărită
Îmi răspunde liniștită
Că eroul e – nebun...

Și tușind înțelepțește
Celui ce m-ar întreba
De cuprinsul din poveste
I-ai răspunde că nu este
Nici un pic de duh în ea...

[VESEL, IUBITA MEA]

Vesel, iubita mea
Alungă grija rea
Grabnic te-nșiră-n joc
Galeș, cu foc.

Ne surâde viața azi
Fără griji și năcaz.
Nimeni triști am întrista?
Ba, copii, ba!

Să săltăm toți ușor
Viața ni-e fără nor
Hora nu ni-a strica
Ura!... ura!...

Tinerețe mi-s pe veci,
Astăzi flori sunt pe poteci
Flori, nu zăpadă grea,
Ura!... ura!...

1900

[VESEL CEATA NOASTR'...]

Vesel ceata noastr' acum
S-a pornit râzând,
În vesel dulce cânt
Păşim toţi fără gând.

Stâng, drept,
Toţi uşor
Să păşim
Ca şi-n zbor
Ne avântăm
Pas... cu pas
Fără de popas.

Toţi uşor
Ca şi-n zbor
Pas cu pas
Fără popas.

1900

(Caietul de limba latină, f. 58)

INIMA...

Inima?...
O hienă ce desgroapă
Mormântul de iluzii şi fură fericirea
Ce-n clipa împăcării, a dat-o în [neştirea]...

[DE-AȘ SPUNE...]

De-aș spune cât îmi ești de dragă
De-aș spune drept și nu pe dos
E mare lumea – dar întreagă
M-ar porecli de mincinos...

Dragostea ce de tin' mă leagă
De m-aș pune-astfel s-o spun
Cum ea în mintea mea se-ncheagă
Mi-ar zice lumea că-s nebun...

Iar de v-aș spune cum mă zbat
Când glasul inimei l-ascult,
M-ați crede toți un desperat
Ce s-a-mpușcat de mult – de mult...

Vă spun ce poate să vă-mbete
Minciuni frumoase, nebunii...
Astfel e legea azi băiete
Ca al minciunei făt să fii...

1900

DOMNIȘOAREI L.

Câte-un moment, câte-o întâmplare
neprevăzută... naște – versul.

– Ca să ne scăpăm de boală
După prav sau alifie,
Noi cu frica-n sân fugim
Dăgrabă la „farmacie".

Dar dacă Domnul în treacăt
Ar porunci ca să fie
Spre-a dragostei vindecare
Pe pământ o „farmacie",

Atunci farmacist m-aș face
Căci zău, mi-ar trebui mie,
Ca de dragoste să scap,
O întreagă „farmacie".

Sau de-ai fi tu farmacistă
Boala mea-n a ei manie,
M-ar trimite-n toată ziua
De trei ori la „farmacie".

Și tu sigur nu mi-ai da
Otrăvită doftorie,
Ca să nu pierzi cel mai bun
Mușteriu din „farmacie".

1900

[ȘI ZI, ȘTII GEOGRAFIA?...]

Și zi, știi geografia?...
– În ce colț al Europii
Mai găsești odor de fată
Ca-n sat la noi „fata" popii...

Sau chiar și diplomația?...
– În ce colț al Europii
Știi vreun diplomat așa
Ca la noi „nevasta" popii...

Încă una dar nu știi...
În ce colț al Europii
I-un corp sferic mai precis
Ca-n sat la noi „burta" popii...

Nu că ești iurisprudent...
În ce colț al Europii
E mașină de minciuni
Ca la noi „psaltirea" popii?...

1900

(Caietul de limba latină, f. 94)

[MĂ CUPRINDEA...]

Mă cuprindea o mută jale
Când mă priveai – mi se părea
Că numai sub genele tale
I-ascunsă fericirea mea.

1900

(Caietul de limba latină, f. 95)

[CUM NE PRIVIM...]

Cum ne privim acum în față
Doi robi aceleiași tăceri,
Din goana noastră prin viață
Renasc aceleași primăveri.

Lumini și zâmbete și vise
Ne urmăresc din depărtare
Cu genele întredeschise
Noi le simțim ca-n înserare.

Și-atunci clipiri îndurerate
Ne strălucesc când ne privim:
Opaițe întârziate
Ce s-au aprins în țintirim.

1900

[ȘI UITE...]

Și uite mi-e și greu să-ți spun,
Dar când te uiți așa la mine
Mă paște gândul ăst nebun
Și-mi fierbe sângele din vine.
Aș vrea să-ncremenești odat'
Când ochii tăi privesc la mine
Cu sântăciosul lor uitat.
Când rostul patimei nebune
În preajma minței mele-l pui,
Tu să te-ntrupi ca prin minuni
În marmura unei statui,
Să fie-n marmoră săpat
Molatecu-ți clipit din gene
Și calda, sântăcioasa lene
Și zâmbetul tău tremurat
Eternul murmur al minciunii.
Atunci, pornitul val de val
Din toate colțurile lumii
A prebegirilor grămadă,
Potop venire-ar să te vadă,
Căci cine-ar ști a arăta
O venere mai mincinoasă
Ca tin' frumoasa mea frumoasă.

Când tu ai fi pe piedestal
Cea mai femee-ntre femei,
Nebuni opri-s-ar ochii mei.

1900

[MÂINE-S ROSALE]

Merge Binder visând
Cu coatele goale
Dorindu-și în gând
Un blid de sarmale.
Mâine-s Rosale

Nădejdi de demult
Nu-l leagănă-n cale.
El nu vrea mai mult.
El vrea cinci sarmale.
Mâine-s Rosale

Trece-un domn mâni goale
– Mișcă-te de sară –
Poftim Bindărel
Îți dau o țigară. –
Mâine-s Rosale.

Destul e ș-atât
Să fii fericit.
Nădejdi de demult
Nu-l leagănă-n cale.

[AZI AM CLIPE LINIȘTITE]

Azi am clipe liniștite
Nu mai pot să mă aprindă
Ale tale măestrite
Zâmbete pecetluite
De oglindă.

Glasul gândurilor mele
Liniștit pot să-l ascult
Căci nu-s visuri să mă-nșele
Ca în vremurile-acele
De demult.

ADEVĂR...

(variantă)

Să sting visele toate. – Viața le doboară!
Trimite adevărul, mișel, bătrân, nărod:
Un gâde cu-o secure știrbită subsuoară,
Ce lucră pe-ndelete și râde când omoară
Pe bietul nevoiaș întins pe eșafod.

Când mintea te îndeamnă și-n inimă-ți răsare
Din șirul de visări, o umbră – numai una
Un hohot lung de râs s-aude-n depărtare;
E glasul de triumf ce-l urlă-n gura mare
Căruntul adevăr ce-a biruit minciuna.

Minciună! Chip de demon cu aripi ostenite
Cu galeșe zâmbire pe buză-ncremenită!
Din a credinței pături faci caer de ispite
Din cari inima toarce lungi fire aurite
Iluzii ce-mpresoară o minte nebunită.

Se strâng visele-n șiruri. – Viața lor de poate
O-neacă căruntețea în perne moi de puf.
Te strecori prin viață de-a rândul ani întregi
Legat la ochi în taină cu-n văl trandafiriu
De vraja unei clipe, băete, câte legi!!...

Urechea nu-ți aude, cu ochii nu-nțelegi
În cale câte vezi, nu poți să le-nțelegi
Cu sfânta neștiință, în sufletul tău vin.
Dar vălul se destramă și te trezești atunci.

Tresari când vezi că totul aievea e, întors. –
Și spasmuri te cuprind când ochii ți-i arunci
La stearpa răsplătire a sfintei tale munci
Ce mintea ți-a repus-o și inima ți-a stors!

O minte-ncărunțită și-o inimă-nșelată
Ce scormone trecutul – atât ți-a mai rămas!
Dar ani sădesc în tine o pace idioată –
Doar inima-ți tresare a lene câteodată.

– Din anii petrecuți mai smulge câte-un cias!
Dar inima vr-odată-de-ți caută-amintirea
O blastemi și ți-o-nchipui o inimă care sapă
Mormântul de iluzii și-ți fură fericirea
Ce clipa împăcării ți-a dat-o în neștirea
Limbii înșelare ce vecinic te adapă. –

[E GREU...]

E greu să stai între străini
Și greu te doare când te-nspini
De nepăsarea lor!

De-ai ști tu că mi-s ochii plini
De-atâtea lacrimi, de-atât dor,
Tu ai porni în falnic zbor
Durerea să-mi alini.

1901

(Caietul de limba latină, f. 46)

DESPĂRȚIRE... LENITEI

Uite și azi mi-aduc aminte
De-al despărțirei noastre ceas...
– În toiul unei liniști sfinte
Aud duioasele-ți cuvinte
De durerosul „bun rămas"...

–Și stau pe gânduri năpădit...
– Aievea chipul tău mi-apare...
Și visele ce-am risipit
În jurul lui s-au grămădit,
Ca toamna frunza pe cărare.
.....
Era-ntr-o seară – Licurirea
Și-o strecura prin ramuri luna...
– Atunci ți-am spus că „despărțirea"
Ni s-a ursit – și că iubirea
Ne-a pune-o-n lanț soarta nebuna!

Tu m-ai privit – în ochiul tău
Cu glasul rugămintei mute
Și mi-ai zis blând să nu fiu rău
Că vei ruga pe Dumnezeu
Și el e bun și-o să ne-ajute...

Și uite știu: Tu noaptea-ntreagă
Cu capul pe ciaslov ai stat
Ca sfinții toți să înțeleagă
Ce simte-o inimă pribeagă...!
– Și când să plec te-am deșteptat!

O nu au „inimă" cei „sfinți!"...
– Mi-ai zis – și, mâna-ți tremura,
Iar eu nebun și scos din minți
Văpaia dragostei fierbinți
O sărutam pe buza ta...

Și-apoi m-am dus – Ne-am despărțit
Cu ochii-nchiși – de groază orb.
Iar ochii vineți ce-am iubit
În cale m-au călăuzit
Și azi îi văd și-i simt, și-i sorb!

Un dor păgân m-apuc-acum,
De strecuratele clipite,
De-al fericirii mele scrum.
. . . . . .
La tin' mai bat al minței drum
Azi strecuratele clipite?...

[PRINTR-O RARIȘTE DE PALTINI...]

Printr-o rariște de paltini un potec încet să perde
Ca o brazdă-ntunecată pe un câmp cu iarbă verde
Și să duce șerpuind și prin luncă și prin vale
Ocolind câte-un tufar care i s-a pus în cale.
Cotiturile cărărei să opresc în mersul lor
Lâng-un brad ce-adumbrește undele unui izvor...
Bradul își apleacă galeș în izvor crengile lui
Și sărută tremurând undele izvorului.
Pe când șoapte cadențate murmură-n taină izvorul...
Povestindu-și într-o limbă nențeleasă întreg dorul
Care-i bântuie adâncul... Pare că de-un veac trăiesc
Prinși în dragoste nebună... iar bătrânii povestesc
Că izvorul și bradul cel cu creanga înverzită
Făptuitu-s-au de-a dreptul dintr-o dragoste oprită.
. . . . . .
Străbătuse-n lumea-ntreagă vestea unui împărat
Cărui țări și mări întinse tot pe rând i s-a-nchinat
Și de-a cărui spadă lată tremura întreg pământul
Faima-mpărăției lui i-o purta pe aripi vântul
Și lung vaet, jale lungă răsădea în lumea toată
Fruntea lui cea încrețită și sprânceana-i încruntată...
Știa întreg rotogolul că pe lume nicăiri
Nu găsești nici urma astei nesăbuite măriri,

Dar jură că nici în soare, și nici între stele nu-i,
Un odor de fată mare, ca Ileana, – fata lui!
Crai și logofeți erau ispitiți de ochii ei
A căror sămn le da tulburarea inimei
Și le înfunda pe rând ruginita spadă-n teacă
Umblând razna ca Ileana, fata de împărat să-i placă
Și-și scoteau pe rând cu toții spada lor cea grea din teacă
Și vărsau sânge de om, ca Ileana, „ea" să-i placă...
Dar nici soarele din cer, că-i bătrân minune mare –
N-a văzut frumusețe-așa întrupată-n fată mare
Ca-n Ileana...
Mlădioasă, și, cu trupul ei suptțire
De idol a plămădit-o din adins vicleana fire
Ca să ispitească ochii visătorilor băeți
Căci era împrejmuită de atâtea frumuseți.
Împletit avea în plete aurul furat din soare,
Ochii vineți îi luceau ca o gingașă cicoare,
Dar pe fruntea ei senină, ca cerul primăvăratec
Nu ceteai întotdeauna zâmbetul cel fluşturatec
Plăsmuit de veselia unei liniști fericite...
Îi picurau stropi de lacrămi genele-i pe nesimțite
Și-n ascuns plângea copila ciasuri lungi și nopți de-a rândul
Și cu fruntea-n mâni plecată, plămădia în minte gândul
Ce să furișa adese lângă ea în taina serei...
Ca să-i dea inima pradă grijilor și tulburărei...
Căci demult, demult odată în tăcerea unei nopți
I se năzărise chipul viitoarei sale sorți.
A zburat de sus din stele jos o pasăre măiastră
Și din aripi fâlfâind s-a așezat la fereastră
Ca cu ciripitul ei să-i spună fetei norocul,
Și i-a spus de-un Făt-Frumos care e cuprins de focul
Dragostei învăpăiate pentru ochii ei cei galeși...
Dar că de s-ar prinde-odată el și ea pe veci tovarăși

E ursit ca numai moartea să le dea ce vii doresc...
Și-a zburat pasărea iarăși... Dar pe fată o muncesc
Visuri multe și vedenii strecurate tot pe rând
Și-l vedea pe Făt-Frumos dinaintea ei trecând
Lin, cu zâmbetul pe buze, cu privirea rugătoare...
Și-atunci s-a schimbat Ileana din copilă-n fată mare.
Și veneau, veneau cu droaia pețitori din crăiesc neam,
Ridicând galeș privirea la împărătescu geam
Să zărească pe Ileana... și cu aurițiii pinteni
Îndemnau să salte caii, ca vântul de iuți și sprinteni.
Și-și dau luptă ascuțișul spadei late măsurându-l
Doar îi vor putea-nțelege minunatei fete gândul
Și cădeau de-a valma-n lupte, și-i jelea o țară-ntreagă
Pe când ea, copila blândă, – nu putea să-i înțeleagă.
Împăratul greu la vorbă, și chibzuitor de sfat
A ales pe seama fetei un fecior de împărat.
Din obârșie străvechie și viteaz din cale-afară
Ca să poarte-mpărăția și domneasca ei povară...
Căci nu să mai pomenise om cu omenească fire
Care să-nvârtească spada ca viteazul crăiesc mire.
Măsuratu-s-au în lupte cu el feți și logofeți
Dar cu toți simțit-au spada și ascuțitele-i săgeți.
Și cu frunțile plecate i-au deschis junelui cale...
Chibzuit-a împăratul să-i dea bunurile sale
Și pe cel mai mare bun – pe Ileana de soție...
Și Ileana a tăcut... – dar o lacrimă pe iie
I s-a furișat încet și-n năframă s-a-ngropat
Ochii – să n-o podidească plânsul cel neîndurat...
. . . . . .
S-a zbătut întreagă noaptea de neliniști istovită
Și-a umplut de lacrămi perna, cu beteală aurită
Iar în faptul dimineții s-a dus fata la izvor
Să-și mai potolească focul ochilor slăbiți de dor

Și să-i dea prin vraja apei neîmpăcatei inimi tihnă
Care visele răzlețe să le-alunge cu odihnă.
Dar la izvorul ascuns, lângă crângul înflorit
Și-a văzut cu ochii visul care-atât a ispitit
Inima-i de fată mare... Iar în iarba-nrourată
Făt-Frumos cu negre plete cu sprânceana îmbinată
Din flori albe de cireș o cunună împletea
Stropită cu rouă-aleasă de pe flori de romaniță.
Avea-ntipărită în ochi – dragostea învăpăiată.
Dorul vechi înăbușit, și-o sfială tremurată.
El cu-n zâmbet i-a întins cununa frumoasei fete
Ca de-un junghiu înfiorată locului Ileana stete.
El era doar Făt-Frumosul nopților ei nedormite
Cunoștea atât de bine pletele lui încrețite,
Care-i fluturau pe umeri...
„Tu ești Făt-Frumos, te știu
Te cunosc de mult – de mult, căci veneai noaptea târziu
Și-mi povesteai la ureche povești dulci și nesfârșite"...
El i-a zis: „Tu ești crăiasa visurilor plăsmuite
De focul copilăriei și văpaia tinereței
Fără tine la ce-ar mai fi pentru mine rostul vieții
Într-o noapte înstelată atunci te-am visat întâi
Că cu fruntea mea alături capul tău pe căpătâi
Ți l-ai pus... – Trecut-a vremea dar de-atunci în orice
noapte
Lângă mine-ai stat aievea... și-ale tale blânde șoapte
M-au adus din depărtare să-ți spun cât îmi ești de dragă...
Și să-ți zic să vii cu mine să fugim în lumea largă
Și-ntr-un colț ascuns și tainic, într-un crâng fără poteci
Să ne-ncălzească văpaia dulce-a dragostei de veci."
.....
Galeș l-a privit copila... și-a văzut că nu avea
Făt-Frumos nici arc, nici tolbă, nici săgeți, nici spadă grea

Ci-o cunună albă-n mână... L-a privit... și-ntr-un târziu
I s-a aruncat în brațe și i-a zis: „Cu tine viu"...
Și s-a dus...
Ea cununița pe furiș și-a pus în plete!
Și-au fost mire și mireasă – iar la nunta mândrei fete
Brazi și tei au fost nuntașii și ciocârlii lăutarii
Înaintea lor cu drag își pleca codrul tufarii,
Iar în preajma sărei grabnic s-au strâns stele aurite
Ca să lumineze calea veseliei lor oprite...
Într-un crâng cu iarbă verde împânzit cu micșunele
S-au oprit îndrăgostiții... și-au privit cerul cu stele
Care liniștit și tainic lumina pe cei de jos...
„Așa te-am visat pe tine" – zise galeș Făt-Frumos.
Și i-a dat o floare fetei... Ea în păru-i despletit
A ascuns-o... Pe-a lui umăr și-a pus capul obosit
Ileana – și i-a-ngropat capul lui în părul ei.
Visuri dulci și arzătoare s-au apropiat de ei...
Și-n sărut dulce unire pe cei doi îmbrățișați...
– Sus din ceruri două stele, cu doi ochi senini, curați
Au căzut atunci,... iar luna, după tei s-a furișat,
Văpaia și-a potolit-o și curând s-a-ntunecat.
.....

[DE NU AR FI FOST...]

De nu ar fi fost ochii tăi
Ca mura, ca păcatul
De mine astăzi n-ar vorbi
N-ar râde azi tot satul.

Și n-ar ști astăzi satu-ntreg
Că Gheorghe-a Popii – om buimac
Că și-a pierdut tot rostul.

1902

[O STEA ÎȚI LUMINEAZĂ-...]

O stea îți luminează-odată viața
Și îți zâmbește-atuncea fericirea
Dar clipă-i este numai strălucirea
Căci o înghite negura și viața.

O noapte adâncită-ntunecată
Din fericire-atuncea să-nfiripă,
O noapte lungă, nu așa de-o clipă,
O noapte vecinică și necurmată.

Salba visurilor mele,
Salbă destrămată –
Rogu-mă de tine dragă
Mai înșiră-mi-o odată.

Vino să le plângem dragă
Să le plângem amintirea
Visurilor multe, multe
Să ne plângem fericirea.

[CÂND FRĂMÂNTAT...]

Când frământat de vifor lacul
Alină-și apele afunde –
Apare luna în albastru
Să-și împletească chipu-n unde.

Asemeni și pe calea noastră
În veci aducerea-aminte
Veni-va-n nopți târzii de toamnă,
Veni-va-n visuri să ne-alinte.

[ÎN OCHII VERZI...]

În ochii verzi văd fulgere de ură,
Văd neînfrânta sete de viață,
Mă biruie păgâna lor arsură
Ei nu cunosc a jugului povață.

Te înțeleg neîmblânzită fiară,
Tu, frate bun al visurilor moarte,
Mustrarea ta ce-mi vine de departe
Lovește-adânc și-ncepe să mă doară.
Te-ascult strivit ostaș fără hodină
Tu, sol răzleț al patimilor mele,
Îmi tulburi pacea cerului cu stele
Și mă cobori din lumea lor senină.

De glasul tău ce strigă-n întunerec
Se frâng și cad zăvoare ferecate,
Se frâng și cad, și lanțuri n-am să ferec.
Adânca criptă-a vremilor uitate.

Simt sufletul cum calcă pe ruine
Biruitor îi fulgeră armura:
Un mândru mort s-a deșteptat în mine
Și chipul lui cutremură-mi făptura...

Mărită fii tu clipă-nfricoșată!
L-ai înviat pe cel de-odinioară
Și i-ai trezit durerea îngropată
Cu glasul tău, neîmblânzită fiară.

Ești tot cel vechi cum te știam odată
Când în tăcerea umedei mansarde,
Îmi împleteai din fulgere cunună
Și-n tremurarea razelor de lună
Tu-ntretăiai tăriile cu zborul. –
Pe-același drum treci vămile vieții
Și fruntea ta și sufletul tău arde,
Neînfrânate sol al dimineții!...

[DĂ-MI MÂNA TA...]

Dă-mi mâna ta, frumoasa mea copilă!
Să prăznuim măreața înviere!
N-auzi eterna lumilor durere
Din mii de guri s-a deșteptat la poartă...

Fiorul vechi de dragoste și milă
Mi-a înviat amărăciunea moartă
Și glasul ei din cuibul tău mă cere
Dă-mi mâna ta, frumoasa mea copilă...

SOSPIRI

Donna Anca, Donna Anca!
Mi se strânge inimioara,
Spun gazete Donna Anca
Că e grevă-n Timișoara!

Spun, că zece mii de oameni
Din truditul neam sărac,
(Doamne!) La butonieră
Poartă roșii flori de mac.

Că tramvaiele nu umblă
Felinare nu ard seara –
Și-i cumplită-ntunecime
Peste-ntreaga Timișoara.

Ce năpast-o fi și asta?
Se opresc cu toții-n cale.
– Se-ntelege, că Sibiiul,
Se gândește la Matale!

Lumea toată, Donna Anca
Stă pe gânduri întristată
(La necaz se văd amicii),
Da, e foarte-ngrijorată!

– Numai eu – vezi – eu zadarnic
Vreo compătimire cat
Și robit de-un vis feeric
Îmi dau votul separat.

Căci mi-e dor – mi-e dor de-o noapte
(Ce ți-e omul buclucaș!)
Când sunt flori de mac în piepturi
Și-ntuneric în oraș...

Sunt sătul de sași, de lampe
Și mă-ndeamnă inimioara,
Să ți-o spun, că de-i tot grevă,
Eu mă mut la Timișoara.

[PE BOLTA CERIULUI...]

Pe bolta ceriului senin
S-anină aceleași stele –
Și-aceleași flori răsar și azi
La noi în Copăcele.

Aceeași lună e pe cer
Bolnavă și gălbuie,
Și adumbresc aceiași fagi
Cărunta cetățuie.

Prin văi, același hoinărit
Și cânt și chiu se pierde...
De-un fir de iarbă vestejit
Nu moare lunca verde!

[CÂND VIN DIN LUMEA...]

Când vin din lumea mea de stele
Și vă cetesc filă de filă –
Sărmane versurile mele
Îmi vine să vă plâng de milă.

Vă văd frumos orânduite
În ritmul învățatei hore –
Cuminți și uneori gătite
La gât cu panglici tricolore...

Mi-e jale-atunci ca, primăvara,
De paseri prinse-n colivie,
De lei ce dorm visând Sahara
În cușca din menagerie...

Vă las cu mintea-ndurerată
Și ochii-nchiși pe jumătate.
Mă duc în țara fermecată
A cântecelor necântate...

[AZI NOAPTE-O RAZĂ...]

Azi noapte-o rază coborând
Dintre luminile din stele,
A rătăcit neștiutoare
La mine-n geam lângă perdele.

Argintul ei tremurător
Cu revărsarea-i de lumină,
Părea o candelă târzie
Într-o biserică-n ruină.

Dar vezi, – o clip-a fost de-ajuns
Singurătatea să-mi străbată
Și raza stelelor de sus
S-a depărtat înfiorată –
Eu am zâmbit amar. Părea
C-aud un cântec la ureche
Și parcă vântu-mi aducea
Frânturi dintr-o poveste veche.

1909

[ÎN ZORI DE ZI...]

În zori de zi pe lângă noi
Un Făt-Frumos resare
Cu ochiul îndrăzneț, vioi,
Cu plete zburătoare,

De-o dulce teamă mă-nfior
Obrazul mi-e firbinte,
Ah! iată-l mândru, zâmbitor
Cum trece înainte.

Eu stau la gard privind în zare
Atâția – văd – dar eu n-am stare,
De lacrimi stau azi genele-mi pline
Dar e zadarnic... el nu mai vine.

[DRĂCUȘOR ROTUND ȘI RUMEN]

Drăcușor rotund și rumen
Ca un pui de cantalup,
Dă-mi mânuța, dă-mi și ochii,
Dă-mi gurița să ți-o pup.
. . . . . .
De te-ar avea nenea Goga
N-ar mai fi pribeag,
Umbra palidei tristețe
I-ar pieri pe veci din prag.

Pe genunchii lui te-ar ține –
El să tacă, tu să-i spui,
Și ți-ar da tăticu zestre
Toate versurile lui.

[VERSURI RĂZLEȚE]

*

Doi mă leagă, trei mă-ntreabă
De doi cai și-o iapă neagră,
Iapă neagră de furat,
Cânii să te fi mâncat.
Deci mi-au pus frâul în cap
Că-n temniță m-au băgat.

*

Cine fură și omoară
Tot trăiește-n a lui țară.
Numai eu printr-o greșală
Am ieșit din țar-afară.

*

Când aud cucu cântând
Și mierlița fluierând
Picioarele nu mă țin
Nu mă mai simt om deplin.
Că mă simt că sunt bătrân.
Eu-i zic cucului să tacă,
El s-așează sus pe-o cracă.
Cântă, cântă de mă sacă
Tot în ciuda mea să facă.

[DE CÂND TE-AI DUS...]

De când te-ai dus în suflet port
Înghețul nopților polare,
Și-n besna neagr' un cap de mort
La căpătâiul meu răsare.

Lumină ca doi licurici
În fund adâncile orbite
Și ca o turmă de furnici
Roiesc cuvintele șoptite.

Auzi... Mă arde-un junghi în piept,
Și groaza-mi fulgeră prin vine:
„De-atâta vreme te aștept,
Gătește-te să vii cu mine!"

ZIUA

(variantă)

În zorii albi senină dimineață –
Tu-mi pari o fată mândră de la țară,
Venită la oraș întâia oară –
Cu gând curat și rumenă la față.

Te prinde însă-n blestemata-i ghiară
Și nemilos vârtejul de viață
Minciuna lui la orice pas te-nvață.
Otrava lui în suflet ți-o strecoară...

Insulte cad, batjocura te arde
Și orice pas ți-aduce-o nouă vină
În rătăcirea ta pe bulevarde...

Pe rând – pe rând te-ntuneci și spre sară
De praf, de fum și de păcate plină,
Tu te prăvali sfârșită și murdară.

1912

VATRA

Te cred, sărmane călător,
Te cred că ți-e pojarul greu –
Și simt c-ai plâns rătăcitor
La vatra unde-am plâns și eu.

În pacea sării taciturnă,
Simt jalea noastră prinsă-n jar,
Și vatra Fatmei pare-o urmă
De lacrimi plânse în zadar.

[UN BASM DE MULT...]

Un basm de mult mă împresoară
C-un beduin rătăcitor,
Ce privegind printr-o Sahară
Răzleț într-un amurg de sară
A dat în cale de-un izvor...

Drumeț, cu gura însetată,
Învăluit în praf și fum,
Străinul s-a oprit deodată
Și bând din apa fermecată
El iarăși s-a pornit la drum...

TOAMNĂ

În parc cad foile uscate
De prin copaci le smulge vântul,
Cu mii de aripi sfârticate
Se fac azi una cu pământul.

[Trecuta] vieții risipire
Mă mângâie încet pe frunte
Și trista lor hirotonire
Mi-atinge firele cărunte.

Din depărtări parcă s-abate
Un stol de visuri frânte-n două...
Copac cu ramuri despoiate
V-am dat podoaba-ntreagă vouă.

[A FOST DEMULT...]

A fost demult... a fost demult...
Al amintirii dulce glas
Pe veci în minte mi-a rămas
Și pare că și azi l-ascult.

Și poate e o nebunie
Că nu l-am uitat pân-acum,
Dacă pe-al vieții mele drum
Mereu, mereu o să-mi învie...

Dar dacă lira nu m-a dat
Pradă muțeniei de veci,
E că pe orișice poteci
Eu glasul ăst l-am ascultat.

[TREMURĂ LIN...]

Tremură lin un cânt pribeag,
Pierdut în alte lumi l-ascult
Și cântul ăst mi-atât de drag,
Îmi pare al clipelor șireag
Că le-am trăit demult... demult

Zadarnic zilele pe rând
Încet s-or strecura,
În mintea mea același gând
Etern va rămânea.

E gândul vechi... născut din zarea
Nețărmuritei fericiri;
E-un gând, pe care depărtarea
Mi l-a schimbat în amintiri.

[CÂND PRIVESC...]

Când privesc floarea de mac
Din care-a răsărit
Un chip sfios și drăgălaș
De îngeraș iubit,

Întreb versurile mele
De ce nu-s floricea?
Să-mi poată răsări din ele
Iubirea ta...

[CA CELE VECHI SĂ NU LE UIȚI]

Ca cele vechi să nu le uiți
Mai scrie-mi câte-o carte;
Gândește-te că te iubesc
Și de departe...

[DIN TOIUL VREMILOR...]

Din toiul vremilor trecute
Îmi vin clipite-n minte,
Și vărs atunci pe nesimțite
O lacrimă fierbinte...

Pare că văd cum mâna ta
S-așterne-alene pe hârtie,
Și din penelul tău răsare
Un chip senin... o poezie.

Și stau pierdut... Pe-un colț de masă
Înșiruind la slove-ncet;
O clipă văd icoana ta,
Și scriu... și-o clipă sunt poet.

O vorbă, un cuvânt măcar,
Pe-aripa vântului de sară,
E de demult de când aștept
Zadarnic să-mi răsară.

[E-ATÂT DE MARE...]

E-atât de mare depărtarea
Și gândul meu tot o străbate
Căci chipul unor vremi visate
Îmi înseninã zarea...

[CÂND ÎMI APARE...]

Când îmi apare câteodată
Icoana vremilor trecute
Pe tin' te văd în ea-ntrupată
Și chipul tău când mi-o arată
Învie visele pierdute.

[DIN STELELE DE PE AZUR]

Din stelele de pe azur
Ce se sărut' la lună
Aș vrea vreo câteva să fur
Să le-mpletesc cunună,
Cunună sfântă, strălucită,
S-o pun pe fruntea ta iubită...
Penelul tău mi-a zugrăvit
Chipul nădejdii ce-am uitat...
Un suflet deznădăjduit
Cu mâna ta ai înviat...
Unde-i mânuța s-o sărut?
Căci ea mi-a dat ce-am pierdut
Departe...

[DIN VALUL VREMII...]

Din valul vremii se desprinde
Un chip senin ce-i fără seamăn –
Un chip etern... și nu știu cum,
Dar eu cu tine îl aseamăn.

[ȘI DACĂ...]

Și dacă mă mai știu ruga
În taina serii câteodat'
E că de-amintirea ta
Mi-e-nlănțuită inima
Ce crede nencetat.

Și dacă gândul priponit
Mi-e de trecutul depărtat
E că c-un chip senin, iubit,
Odată-n viață-am povestit
Și gândul mi l-a ferecat.

Și dacă ochii-mi rătăcesc
Răzleți-pierduți în zare –
E că dureri mă istovesc
Și ochii tăi mă urmăresc
În orice depărtare.

[PE DRUM M-OPRESC...]

Pe drum m-opresc și stau și-ascult
Pe mine cine m-a strigat
Cu glasul dulce tremurat?
Nimic... nimic... sărac băiat –
A fost demult... demult... demult...
Un chip senin, un basm uitat
A fost întregul nost' trecut;
Un glas de doină sărutat
De-al serii vânt înamorat
A fost întregul nost' trecut;
Nu l-am uitat seninul basm,
Visez și azi icoana lui.

DE MULT...

Că pogorâtu-s-a de mult
O înțeleg, o cred, o știu...
Că s-a-ntrupat dintr-o Marie,
Să moară El cel vecinic viu...

Și că din groapa lui de lespezi
S-a-nălțat biruitorul
Și că doar azi trăiește încă,
Isus Christos Mântuitorul...

Îl înțeleg duiosul basm.
Prinos aduc povestei sfinte
Și-nghenunchind la liturghie,
Mă-nchin și mâna mea nu minte...

Dar uite, stau nedumerit,
Un gând în mintea mea tresare:
Spre mântuirea lumii noastre
Nu cred o altă întrupare.

De sus din slava lui albastră
Eternul lumilor părinte
Cu ochii-i visători a toate
Zadarnic astăzi ne-ar cuprinde

În drumu-i lung azi n-ar mai da
Pe-ntinsa lui împărăție
De-o altă „Sfântă-Preacurată
Fecioară Marie".

Octavian

„Luceafărul", II, nr. 1,
1 ianuarie 1903, p. 3

„ȘI EARĂȘI VA SĂ VIE?...“

Era soborul sfinților din ceriuri
Și Dumnezeu pe tronul lui de aur
Sta rezimat povățuind norodul.
Și zise el:
„Să vie vestitorul!“
Păși atunci din ceata cea de îngeri
Arhanghelul, de vești aducătorul
Și astfel zise-ngenunchind țărână:
„Cutreerat-am lumea pământească
Și-n zborul meu supusu-le-am vederii
Palatele cu scările de-aramă
Și strașina bordeelor de paie,
Și plâns-au Doamne ochii mei de jale
Și sufletul și inima mea plâns-a
Când am văzut și turma și păstorii
Și gândul lor și lupta-le împotrivă.
S-au smuls din legea obștei răposate,
Altarul tău e părăsit și maștер
Și nimeni nu-i s-aducă jertfa laudei,
Minciuna e pe lumea lor pitică
Catapeteazma templelor de bronz.
De ce-i lași? Înghiață-le, părinte,
Cuvântul Tău pe buza lor de vameși.

M-am pogorât și-n duhul lor îngust
Și m-am trudit să ies la suprafață;
Era să mor de fierea înrăirii...
Să pierzi părinte neamul ăst mișel
Cu trăsnete precum odat' Sodoma,
Genunchii lui să simtă tremurând
Mânia Ta de Tată și de Domn!“
. . . . . .
Astfel plângea arhanghelu-n țărână
Cu plâns închis...
Mânie-ncremenise,
Pe fruntea Lui, de viață dătătorul,
Dar să pierdu în rostul unei clipe
Și Dumnezeu zâmbea:
– „Nu voi să-i pierd!
E răzvrătirei firea lor supusă
Și sufletul și inima și mintea.
Începe-voi o nouă pomenire
Lăsând din nou o dungă de lumină
Pe lumea lor perdută-n întunerec...
Să te pogori din slava ta albastră
Isus, Tu-nvățător al lumii.
În întuneric sămănând lumină
Va fi iar pace și-nvoire bună
Trezind din nou iubirea adormită!“...
. . . . . .
Zâmbind amar, îngenunchiă Isus
Și-apoi răspunse înălțându-și fruntea
Și zise el:
„Părinte nu Te-ascult“!

Agog

„Luceafărul“, II, nr. 1,
1 ianuarie 1903

POVESTE DE ANUL NOU

Te duci și tu acum din țara noastră
Bătrân moșneag și slujitor al vremii...
Mai stai, mai stai, o clipă-două numai,
Cuvântul nost' de bun rămas ascultă-l!
– Privește-ne, atâți venit-am, astăzi,
În jurul tău, neputincios bătrân,
Nu să oprim toiagul tău de ducă,
Văleatul tău să-l cerem înapoi,
Nu vrem, – i-a fost atât de pură slova!
Venit-am noi să spunem rugăciune.
Tu să ne-asculți cuvântul cel de rugă,
Și când ajungi hotarul țării voastre,
Toiagul tău când se va rupe-n două,
Stăpânului ce te-a trimis pe tine,
Să-i spui c-am plâns și-n plânsul nost' grăit-am:

Din țara lui alt Domn să ne trimită,
Că-l așteptăm cu glasuri de colindă
Și cu miros de prea bună mireasmă,
Cu sfântul mir să-i ungem fruntea albă.
Și spune-i tu: din oastea lui s-aleagă
Cel mai viteaz dintre feciorii lui,
Un mândru făt să ni-l trimită Domn.

Și tu să-l vezi moșnege pe viteaz
Și să-ngenunchi naintea lui, bătrâne,
Și fruntea ta țărânei să s-aștearnă,
Când vei vedea cu ochii tăi aevea
Înfricoșatul logofăt frumos
Și mult voinicul codrilor cumătru,
Cuvântător din tulnic de argint.
Oștean bătrân rugămu-te îndreaptă-l,
Pe-o stea din cer alunecând, să vie,
Zămislitor de pară și de foc...
Și spune-i lui, săgeți s-aducă multe!...

Și spune-i lui, rugămu-te moșnege,
De-un ostrov biet, de-un tainic mândru ostrov,
Cu râuri dulci, ca laptele și mierea,
Cu murmur lung, în freamătul de fagi,
Cum n-a fost dat urechea să-i audă.
Și spune-i lui că-n prea frumosul ostrov
Nemângâiați mor, astăzi, trandafirii –
Și lăcrămând se stinge busuiocul...
Și spune-i tu, că moare Cosânzeana,
Împărăteasa codrilor, bălaie...
Închisă zace fata de-mpărat,
Un zmeu a-nchis o prea frumoasă Doină
Și plânge Doina – busuiocul plânge,
Nemângâiați mor trandafirii galbeni –
Că nu-i acum pe-ntreg, întregul ostrov
Voinic cu zmeu-n luptă să se bată...
Și spune-i tu că-n ostrov se așteaptă
Venirea lui de multă, multă vreme
Și gârbovi moși cu barba de zăpadă
De dragul lui ar vrea să mai trăiască. –
Să vie deci călătorind pe-o rază
Înfricoșatul logofăt frumos

Și mult voinicul codrilor cumătru
Cuvântător din tulnic de argint –
Și din tăria-nalbelor văzduhuri,
El să-și azvârle falnic buzduganul
Să tremure cetatea-n temelii,
Nătângul zmeu să tremure și el
Văzând puzderii poarta ferecată!
Și-atunci – atunci – să-și dee luptă mare
Și zmeul rău iertare să nu aibă,
Când sub genunchi își va pleca grumazul,
Spurcatul cap cu paloșul să-l taie!
. . . . . .
Se va-ntinde horă mare
Cât e lunca, cât e plaiul,
Răsuna-va-n verde codru
Vestitor de nuntă naiul.

Și s-or prinde-n fruntea horii
Făt-Frumos cu Doina noastră
Și nănașa Cosânzeana,
Doamna florilor măiastră.

Și-or juca cu ei alături
Douăzeci și cinci de fete,
Cu năframă de mătasă
Și cu flori de măr în plete.

Se va face joc în ostrov,
Cum n-a mai fost chip și modru,
Că s-or prinde-n hora mare
Chiar toți paltinii din codru.

Și veni-vor patru sute
De moșnegi fără toiag,

Aducând pâne și sare.
– Zice unul din șireag:

„Fi-ne-ai Fete-Logofete
Tu de-acum pe veci statornic,
De n-o fi cu supărare
Noi te punem Mare-Vornic.

Ce-i mai mândru-n țara noastră
Noi ți-am dat acum' mireasă,
Domnul sfânt o să ne-ajute
Pân' ne-a fi ca vorniceasă.

Iar de-acum nu ne mai pasă
Că ne-a potopi aleanul,
Tu ne-ai învățat, voinice,
Cum se poartă buzduganul!"

Și-a veni să vadă nunta
Mai aproape luna dalbă
Și-o să vadă fluturi galbeni
Sărutând fire de nalbă.
. . . . . .
Te du acum bătrân neputincios
Cuvântul nost' de rugăciune spune-l!

CANTORUL CIMPOI

(variantă)

Bine c-avem popă vrednic,
Dar cu strana-i rău de noi,
Cât e lumea n-avem cantor
Cum era nenea Cimpoi.

– Așa-l poreclise satul
Bogăția lui de glas,
Minunat și dulce Doamne
Când o aducea pe nas…

Mai demult la Bobotează
Suiau satele la grui,
Nu de Iordanul popii
Cât de iordanul lui…

Spun c-un Domn îl auzise
Domn colea – da cumsăcade,
Și nu-l mai slăbea din gură:
„Să mai cânți o dată bade!"

– Facem Domnule – (Poznașul)
Și tușea și-ncepea iară,

Nime-n lume n-avea frică,
Că da satu de ocară.

– Păi așa a fost odată,
Ca-n poveste-n sat la noi,
Când era încă-n putere
Și ținea strana Cimpoi.

Azi e rău de strana noastră,
Da de cantor și mai rău,
Cum e azi și-ar face milă
De l-ar lua Dumnezeu…

Că l-a-mbătrânit năcazul
De când i-a murit muierea,
Dumnezeu i-a luat glasul,
Domnii i-au vândut averea…

Astăzi doarme unde poate
N-are casă, n-are șură, –
I le-a dus pe toate darea
Și-un fecior la-nvățătură.

SĂRBĂTOARE

În strana dreaptă cântă-n stihuri
Diacul vecinica mărire
A celui ce-a urzit o lume
Din golul, ce plutea-n neștire.
În cercuri fumul de tămâie
Împrejmuise-iconostasul
În liniștea din sfânta casă
Își tremură diacu glasul:
„Lăudați-l că e bun și mare"...
– Icoanele de pe părete
Tresar. – Celui din Mira Lichiei
Îi tremură albele plete,
Cuvântă din altar preotul:
„Voi care ați înmulțit pământul
Cântați-i lui cu glas de trâmbiți
Că iată, s-a plinit Cuvântul".
Făcliile își joacă para
În prelungiri tremurătoare.
E sfântă ziua cea de astăzi,
Plecați-vă la închinare.

ÎN ZADAR

Dintr-un vis de-o vară-ntreagă
Cu nimic nu ne-am ales.
Ne-a murit cu frunza toamnei
Blândul dragostei eres.

În zadar aș smulge-o clipă
Din al vremii întunerec,
De aripa veciniciei
Sburătorul vis să-l ferec.

Să-l pun gândului tovarăș
Stihurilor mele vornic
Și s-adorm în adumbrirea
Unui vis pe veci statornic.

DE CE

De ce mor trandafirii galbeni
Și flori albastre de cicoare,
Și fluturi albi și fluturi péstriți...
De ce murim noi, dragă, oare?

Și visul nopților de vară
Asemeni razelor din glastre,
De ce apune-n valul vremii,
Cu toate zâmbetele noastre?

Copil nebun cu ochii tulburi
Zadarnic îți zdrobești ghitara!...
– De ce-i albastră bolta nopții
Și lumea verde, primăvara?...

„Luceafărul", II, 4,
15 februarie 1903, p. 74

CÂNTECE

I

Foaie verde, foaie lată,
Este-n sat la noi o fată,
Cum aș vrea-o sărutată
Dimineața, ziua toată...
Foaie verde, foaie lată!

Foaie verde, foaie lungă
Dorul mândrei mă alungă
Și-mi mor oile din strungă,
Că nu-i cine să le mulgă...
Foaie verde, foaie lungă!

II

Foaie verde lămâiță
Hai deseară la portiță
Tu Aniță, cârciumăriță
Cu cămașă cu altiță
Și cu șorț în patru ițe...
Foaie verde lămâiță!...

Foaie verde busuioc,
Las' bucatele pe foc

Ori să coc, ori nu să coc...
Cârciumaru-i la iarmaroc,
Dumnezeu dee-i noroc...
Foaie verde busuioc!

PLÂNGI COPILĂ!...

Mor în glastre trandafirii,
Moare-n pieptul nost' iubirea,
Zâmbetelor noastre vino
Să le plângem adormirea.

Cu tropare de-ngropare,
Să ne-nmormântăm în lacrimi
Rostul albelor păcate,
Tresărirea dulcei patimi.

Și povestea minunată
A iubirii noastre moarte,
Trandafirilor sălbatici
Fluturi galbeni s-o mai poarte.

La otava-nrourată
Licuriciul tresălta-va...
Și de-o dragoste-ngropată
Se va-nfiora otava...

Și zâmbi-va ostenitul
Luceafăr al dimineții,
Basmul nost' când o să-l cânte
Greerușii, cântăreții...

Azi pe urmă înțelegem
Licărirea găinușii...
Plângi copilă... plâng în iarbă
Licuricii... greurușii...

Octavian

„Luceafărul", II, nr. 5,
1 martie 1903, p. 85

AM PLÂNS

Cântau trei preoți de-ngropare,
Cu glasul lor încetinel
Și înălțau atât de jalnic,
Tremurătoarele tropare
Al neființei noastre cânt...
– Eu stam cu ochii în pământ
Și mă munceam din ei zadarnic
O lacrimă să-nșel.

– Am întâlnit un cerșitor,
Nenorocitul veteran
Viața lui mi-a povestit.
Avut-a și el un fecior
Și i-a murit și-i era drag...
Plângea duios bietul moșneag
– Să plâng, zadarnic m-am muncit
Când l-am cinstit cu-n ban!

Era o noapte-atât de-albastră
Atâtea stele s-au fost strâns,
Să-mi văd un trandafir cum moare
În păhărelul din fereastră

– Îngălbenitele petale
Au povestit atâta jale,
Pleoapelor tremurătoare
Și-am plâns atunci, am plâns.

NOAPTE

Suflet răstignit pe cruce,
Stins de-al patimilor criveț,
Răzimat pe coate plânge
Un copil cu ochii vineți:

Mai rămâi o clipă-două,
Nu te duce, mai rămâi,
Să-ți simt calda-nfiorare:
Dulce dragoste dintâi!

Să-mi auzi, în taina nopții
Leneș picurând ghitara,
Găinușa când adoarme
Și luceafărul de sară.

Să-mi asculți duios povestea
Unui tremurat din gene,
Cum ascult copiii basmul
Preafrumoasei Cosânzene.

Să tresalte lunca verde
De fioru-ndrăgostirii,
Leneș să-și aplece ramul
– Trandafirii...

. . . . . .
Și zâmbește-n aiurare
Cel copil cu ochii vineți, –
Răzimat pe coate-adoarme;
Doarme-al patimilor criveț...

Liniștit, de-a lungul bolții,
Trece luna călătoare,
Ea, a viselor pribege
Mărturie zâmbitoare

Octavian

„Luceafărul", an II, nr. 7,
1 aprilie 1903, p. 133

DE-AȘ FI...

De-aș fi eu Dumnezeu în cer,
Celor ce mila mea o cer
Cu umilit cucernic gând
Țărânii fruntea așternând,
Eu le-aș trimite tuturor
Un fulger pe aripi de nor,
Genunchii lor de cerșitor
Străfulgerând.

De-aș fi eu Domnul Dumnezeu,
Osânditorului ateu,
Ce rostul meu a căutat,
Și rostul meu a blăstămat, –
De dup-o aripă de nor
O rază i-aș trimite-n zbor,
Să-l pot privi pe-nvingător
Încununat...

RĂMÂI...

Rămâi pe veci departe
Să nu cobori la mine,
Rămâi în adumbrirea
Poveștilor senine...

Cu *trandafirii galbeni*
Și visurile albe,
Rămâie căpătâiul
Icoanei tale dalbe...

Căci zâmbetele alte-s
Și rostul unei lacrimi,
În calea ta din stele
Și-n lumea mea de patimi...

Rămâi cu primăvra
Cu fluturii, copilă,
Și când mor trandafirii
Tu plânge-le de milă...

Și râzi când pe câmp iarăși
Zâmbi-vor ghioceii...
Și-adormi cuprinsă-n vraja
Poveștilor cu zmeii...

Și uită-ncet povestea
De-un cântăreț pribeag,
Biet precupeț de lacrimi
Ce ți-a zâmbit în prag...

IUBIREA MEA

(variantă)

La mal răchiți sfioși și bolnavi își cântă dragostea nătângă,
Iar' sălcii – bietele fecioare, – nu preget dorul să și-l plângă,
Când mușchii, nebuniți pesemne, în haină de
mătasă-mbracu-l...
Sărmani nevinovați, amarul nu vrea să vi-l asculte lacul!

Căci are dragoste cu cerul de-a pururi mișcătoarea apă,
Și în durerea ei păgână în coasta sghiaburilor sapă,
Cu pumnii sfarmă-n jur tărâmul și urlă de amar ce-o doare,
Spre ceriuri brațele-și întinde, – când iată-l dragu-i mire:
Soare.

Îmbrățișează vântul apa, iar' din albastrul undei clare,
Înfiorată spuma albă, prelung și pătimaș tresare,
Atâtea curcubee tremur în val-vârtejul ei de picuri
Când în adânc se prind în horă strălucitoarele nisipuri.

*

Așa-i iubirea mea, asemeni acestei largi cetăți de unde,
Adâncul ei se pierde-n rostul nemărginirilor profunde,
Cu vifore și curcubee, cu valuri lung clocotitoare,
Cu picuri ce se înfioară de chipul unui vecinic soare...

Octavian

„Luceafărul", an II, nr. 14–15,
1 august 1903, p. 235

SFÂRȘIT DE SEPTEMBRIE

(după Petőfi)

Sunt flori astăzi încă pe lumea-n verdeață,
La geam își bat frunza azi plopii cărunți,
Dar uite s-apropie lumea de gheață,
S-arată zăpada pe vârfuri de munți.

În pieptul meu tânăr e azi primăvară
Și-n inimă-mi arde văpaie acuma,
Dar fire cărunte încep să răsară
Pe plete-mi negre ivește-se bruma.

Se scutură floarea, viața se duce...
La brațul meu vină, frumoaso, degrabă,
Îți razimi azi capul la sânul meu dulce
Și poate ca mâne mi-i plânge la groapă.

– O, spune-mi veni-vei cu lacrimi să nărui,
Sicriul ce-atuncea mă smulge din lume
Iubirea la altui pute-vei să dărui,
Să schimbi cu un altul uitatul meu nume?...

Frumoaso, tu vălul cernit de-l arunci,
Ca steag trist de jale mi-l leagă de cruce,

Din groapa adâncă veni-voi atunci,
În miezul de noapte la mine l-oi duce:

– Să usc pentru tine la lacrimi mare,
Ce grabnic uita-tu-mi-ai moaștele reci,
Și rana să-i leg eu inimii care,
Și-acolo iubi-va, iubire de veci!...

Octavian Goga

„Luceafărul", an II, nr. 16–18,
15 septembrie 1903, p. 278

MOARA

(după Carmen Sylva)

Stă roata morii mută,
Dorm apele bălaie,
Privighetoarea cântă
Și țip-o cucuvaie...

Privighetoarea nopții
Își povestește-amarul...
Cum jos, în vadul morii
S-a prăpădit morarul.

Făcându-i semn din apă
Iubita și-a văzut,
Și singură s-o lase
Morarul n-a putut...

Iar moara măcinișul
O vreme-a mai urnit...
Pân' s-a sfărâmat și scocul
Și roata s-a oprit.

Arinii și salcâmii
Plecându-se spre groapă,

Se leagănă în spuma
Mormântului de apă.

Și de mormânt se leagă
Și mușchiul de pe mal, –
Cad razele de lună
În adormitul val.

Privighetoarea doarme
Iar cântu-ncet se stinge...
Nepricepându-și rostul
O cucuvaie plânge.

„Luceafărul", an III, nr. 2,
15 februarie 1904, p. 57

COPILUL MEU

(după Carmen Sylva)

Copile, de-aici ai zburat
Pe-o rază de soare senină,
La îngeri în ceriul deschis
La câmpii eterni de lumină.

Seninelor raze de soare
Lăsați-mi-i ochii să vadă,
Copilul meu drag se joacă
Pe-a voastr' aurită livadă.

În juru-mi e liniște moartă
Și frig e și jale și plâns,
Răsunetul glasului dulce
În vremuri apuse s-a stins.

Eu singură stau și te chem,
Revino comoară pierdută...
O rază pogoară din ceruri
Și-ncet și prelung mă sărută.

DIN VIAȚĂ

Primăvara am văzut-o
– Să-mi fie pe veci crăiasă
Am jurat-o la candela
Unui tren... a treia clasă.

Vara, iar la gară, iat-o
Stă cochetă, măiestoasă.
M-a lovit c-o crisantemă
Din vagon... a doua clasă.

Cum pe toamnă... o madonă
Suie-n tren dintr-o căleașă,
Leneș și aristocratic:
Era ea... în prima clasă.

LA UN MORMÂNT

(de Leuthold)

Săracului înfrânt de soartă
Bogatului cu mândră poartă
Și tuturor ne vine ceasul,
Când moartă,
Își află slaba-ne ființă
Popasul.

Orice simțească omu-n lume,
Muncească trudnic, facă-și nume:
Gândire, trudă și avânt
Sunt spume,
Cea mai multă slavă fum e
În vânt!

Sărmane de socoți durerea,
Nevoile din lume, fierea,
În gingaș suflet stă s-apună
Puterea
Și pofta de viață-n goană
Nebună.

O, fericit e muritorul,
Ce-și ia spre altă lume zborul,

Când razele sunt ofilite,
Iar dorul
Și-l potoli cu-o sărutare
Și-un cântec închinat ființei
Iubite.

O.G.

„Luceafărul", an II, nr. 5,
1 martie 1905, p. 115

LICURICIUL

Dedicație

Era-ntunerec pe câmpie
Din răsărit până-n apus,
De groaza negurii eterne
Gonite stelele s-au dus.

În alte lumi cu zări senine
Zâmbia pleoapa lor de aur
Și-nfiora o lume-ntreagă
Strălucitorul lor tezaur.

Sub cerul îngropat în beznă,
Ducând poverile vieții,
Rătăcitori în noaptea neagră
Se strecurau sfârșiți drumeții.

Dar s-a milostivit de dânșii;
Și dat-a Domnul să răsară,
Un strop de tainică lumină
La marginea de drum de țară.

Au tresărit în drum pribegii
S-au bucurat și mari și mici

Când au zărit sfios în iarbă
Cum strălucea un licurici.

El aducea de sus din stele
Un picur tremurat de foc,
O geană albă de lumină
În drumul lor fără noroc.

Dar licuriciul era singur
Și lăcrima, biata jivină:
– „Vai, noaptea asta mă sugrumă
Atât de neagră și străină!"

Și cum stătea așa-ntr-o seară
Nenorocitul luminând,
Plângându-și zodia sărmană
În singuratecul său gând,

Din adâncimea mlăștinoasă
A șanțului cu bălării,
O ploșniță de câmp, umflată,
Ieșind din apele sălcii,

Cu chipul galben de mânie
Gemu: „Tu, trântor licurici,
De ce-ai venit la noi în țară
Tu treaba noastră să ne strici?"

Uimit răspuns-a licuriciul:
– „Lumina-i singurul meu crez
Și Cel ce dă lumină lumii
El m-a trimis să luminez.

La mine se opresc drumeții,
Dar e lumina vinovată...

La tine ce-ar fi să-i oprească?" –
Răspuns-a ploșnița umflată:

– „Și eu trezesc din nepăsare
Pe trecătorul abătut,
Căci dacă nu pot da lumină:
– Eu put!"

ÎN LINIȘTEA AMURGULUI

(după S. Petőfi)

În liniștea amurgului de toamnă
Cu plopii rari vorbește-n taină vântul
Și-ndurerați ei capetele-și mișcă.
Doar plopii toți îi înțeleg cuvântul.
Eu stau tăcut și răzimat de perne
Când sara-ncet cu-amurgul se îmbină,
Nevasta mea la sânul meu visează,
Pe chipul alb c-un zâmbet de lumină.

C-o mână-i strâng eu mijlocul subțire
Și-i simt încet bătăile vieții,
Cu alta țin eu cartea mea de rugă,
Cetesc din ea povestea dimineții...
E cântecul războaielor... În tremur
Simt sufletul cum slovelor se-nchină...
– Nevasta mea la sânul meu visează,
Pe chipul alb c-un zâmbet de lumină...

Te-alungă biciul, aurul te-nșală,
Biet neam de slugi, atâți stăpâni te mână!
Tu nu-nțelegi copiii libertății,
Cum în pornire repede păgână,

Ca florile din mâni de fala mare
Ei plumbi primesc în inima senină...
– Nevasta mea la sânul meu visează,
Pe chipul alb c-un zâmbet de lumină.

S-au prăbușit atâți, frumoasă zână,
Sub farmecul îndemnurilor tale...
Dar te-așteptam cu toții, Libertate,
Căci biruința s-a gătit de cale.
V-a răsplăti mânia ta flămândă,
Atâta viață îngropată-n tină...
Nevasta mea la sânul meu visează,
Pe chipul alb c-un zâmbet de lumină...

Azi limbi de foc și zări de pară roșii
Viitorimea tulbure-mi arată,
Pe urmele cărărilor de sânge.
Te văd măreață zână-nfricoșată.
Din trăsnete mi-a inimii bătaie
Și mintea mea de fulgere e plină,
Când draga mea la sânul meu visează,
Pe chipul alb c-un zâmbet de lumină.

„Luceafărul", VII, nr. 3,
1 februarie 1908, p. 48

[AM RĂTĂCIT DEPARTE-...]

(variantă)

Am rătăcit departe-n lumi străine
Pământ și ape-am străbătut în goană
Căci inima mă alunga în goană
Cătându-și nou altar să i se-nchine.

Din preajma ta m-am dus în lumi străine
Eu pururea te-am regăsit pe tine
Visându-te, ca-n nopțile senine
Un crai pribeag, pierduta lui coroană.

Nu te mira că azi înfrânt în cale
Robit de-un chin care-n curând se curmă
Mă-ntorc din nou la pragul casei tale.

Gândește-te că-n cruda lor arsură
Când simt aproape clipa de pe urmă
Bolnavii toți cer cuminecătură...

[CUM ZBOARĂ TRENUL...]

(variantă)

Cum zboară trenul pe câmpii
Tu stai la geam neștiutoare.
Cum zboară trenul pe câmpii
Tu stai la geam și nici nu știi
De unde vin la tine oare
Atâtea mândre melodii.

Ascultă-le, copil blajin,
Cum îți răsar curate-n cale; –
Ascultă-le, copil blajin,
Nu te-ntreba de unde vin
Căci astea-s visurile tale
Ce cad senine din senin.

Cum zboară trenul pe câmpii
Tu stai la geam neștiutoare!
Cum zboară trenul pe câmpii
Tu stai la geam și nici nu știi
Atâtea mândre melodii
De unde vin la tine oare?...

Tu le asculți și le-nțelegi
Cum cad din murmurul de stele,

Tu le asculți și le-nțelegi
De ele sufletul ți-l legi
Căci în cântările acele
E vraja unei lumi întregi.
Ascultă-le copil plângând.

II. TEATRU

DOMNUL NOTAR

DRAMĂ ÎN TREI ACTE DIN VIAȚA ARDEALULUI

PERSOANELE

TRAIAN VĂLEANU, notar în Lunca
NICULAIE BORZA, țăran fruntaș, socrul notarului
DR. IERONIM BLEZU, funcționar în minister la Budapesta, candidat de deputat guvernamental
SOLOMON NICOARĂ, preot în Lunca
MITRUȚ, pristavul satului
TODERAȘ, fecior de sat
CÂRCIUMARUL CAIAFA
DASCĂLUL ILIUȚ
CANTORUL TIOPLEA
GAL ȘANDOR, sergent de jandarmi
STAN HOPÂRTEAN
OTILIA SFETESCU
LINA, slujnică la notar
ANA, nevasta notarului
Țărani, jandarmi, lăutari, femei, copii

Se petrece în zilele noastre în satul Lunca, centru electoral de pe câmpia Ardealului, pe vremea unei alegeri de deputat

S-a jucat întâia oară pe scena Teatrului Național din București în seara de 16 februarie 1914.

ACTUL I

Cancelaria notarului cu ferestrele spre stradă. Interiorul unei case de la țară cu tavan de grinzi. Mobilierul jumătate de la oraș, restul țărănesc. Biroul notarului cu cărți și registre. Deasupra, pe perete portretul împăratului Franz Iosef, sub el două pistoale încrucișate și o pușcă. Alături telefonul. În colț altă masă. Laviță țărănească împrejur; o ladă și deasupra icoana Sfântului Niculaie, cu candela aprinsă. Când se ridică cortina, în fața ușii, notarul împarte ordine la cinci jandarmi unguresti în ținută de serviciu. În fruntea jandarmilor, sergentul Gal Șandor. La biroul notarului, răsturnat pe un fotoliu, candidatul de deputat, dr. Ieronim Blezu, răsfoiește o carte. Sâmbătă seara, orele opt. Lampa aprinsă.

Scena I

NOTARUL, SERGENTUL GAL, JANDARMII, CANDIDATUL

NOTARUL (către Gal)

De-aia am zis eu, trimeteți pe Șandor, vorbesc eu cu Șandor... Așa te-a trimis... Pentru că, înțelegi, alegerea de deputat nu-i glumă...! Aici trebuie om priceput... De aceea, cum ți-am spus, mai cu seamă pe popa Nicoară... Înțeles? Doi inși să nu se miște de la poarta lui. Cine intră, cine iese: la catastif... Dascălul tot așa... Auzi, Gal? Ăștia trag sforile. Bagă bine de seamă... Dumneata ești lup bătrân. (Rumoare între jandarmi.) Domnul solgăbirău spune că te pricepi... ai?

JANDARMII (zâmbind)

Hăă...

GAL

Noa, eu, mă rog frumos, am mușt ruluit destul...

NOTARUL

Da' scurt... știi, fără vorbă multă...

GAL

Noa, eu mă rog frumos, la mine: ainț-țvai la ariște cu el... eu nu dau răgaz...

NOTARUL

Că, vezi, acum în sara asta, la noapte se hotărăște... Mâne la alegere, să meargă tot strună... Auzi? Și dacă se găsesc de ăia de la Sibiu...

JANDARMII

Ștudenți...

NOTARUL

Așa ștudenți... nici un pardon.

GAL

La țuhaus...

NOTARUL

Da... Ei, ați înțeles?

JANDARMII

Înțeles, domnu notar!

NOTARUL

Acum la inspecție! Și când o fi și o fi, vă dau de veste cu Mitruț. (Jandarmii salută și pornesc spre ușă. Candidatul, în ultimul

moment, ridică ochii din carte și face un semn notarului. Notarul urmând.) Gal, ascultă... Ceilalți puteți ieși... Fă-te încoace!... (Gal se oprește, ceilalți ies.)

GAL

Porunca, domnu notar!

NOTARUL

Uite, măria-sa domnul candidat de deputat Blezu are o vorbă... Magnificență, domnul straja-meșter...

GAL

Gal Șandor, cu supunere...

CANDIDATUL

(se apropie de Gal și-i întinde o bancnotă)

Așa de-o pălincuță... he... noaptea lungă...

GAL

(înfundă banii în buzunar, salută și se apropie de ușe)

Trăiască măria-sa domnu deputat! Trăiți! La mine, mă rog, ainț-țvai, l-am ras...

NOTARUL

Așa, așa Șandor... (Gal iese.)

CANDIDATUL

Ainț-țvai, *șapristi*... Bine, bine, foarte bine...

Scena II

NOTARUL, CANDIDATUL

NOTARUL

Ăsta e la roată, magnificență... Pumn bun de la Kecikemet... acu după o hârtie...

CANDIDATUL

Hm... O sută de coroane...

NOTARUL

Foarte bine... Se întărește Șandor.

CANDIDATUL

Mă rog frumos, astea-s emolumintele lor... *Primo vivere, deinde filosofari.*

NOTARUL

Adevărat.

CANDIDATUL

Pentru că, mă-nțelegi, domnule Vălean, pe lumea asta, plane astăzi tot vine după emoluminte... Da... Orice-ar spune domnu advocat Florian, *sapristi,* vorbe de gazetă, vorbe de cafană... Știu bine eu...

NOTARUL

Așa-i, magnificență... Dar, vedeți, vin de ăștia noi, aici în casa mea, aici în cancelaria satului; chiar ieri, vineri, au fost, când se vorbea că o să călcați pentru prima dată în comuna Lunca pe ziua de astăzi la cuvântare de program, au fost magnificență, doi de la Sibiu, de la teologie, știți chiar proaspeți, cu fumuri, pălăria mare, nasu-n vânt, vorbe de la București; „Poporul, poporul..." Cu de astea vin... Eu, iacă la Pesta, la cursul de notar am văzut multe. Mă știți de șase ani... Înțeleg poporul foarte bine... Aș putea zice: sunt chiar socialist... Adică așa...

CANDIDATUL

Lasă-mă, domnule Traian, cu poporul... lasă-mă... Poporul să-și vază de treabă, *sapristi... ergo,* să-și ție gura... scurt... Să se facă cucuruzul, înțelegi, cucuruzul... Să aibă ce băga-n gură, înțelegi, să-și zică ocinașele sara, să se întoarcă cu

fața către părete... da... poporul... na... Iar domnișorii ăștia cu părul vâlvoi, cari umblă de smintesc oamenii și *quasi* se iau de gât cu baronii din casina magnaților, ăștia trebuie scuturați, o bătaie *prima classis, canis, mater,* să le treacă metricea... na...

NOTARUL

Îi scuturăm acum...

CANDIDATUL

Gal, ai?

NOTARUL

Gal și alții... Ce altfel să vedem... (Se uită la ceasornic.) Tocmai opt ceasuri. Pristavul e prin sat, de la om la om. Trebuie să vie. Știți în sara din urmă s-alege. La noapte nu-i mai schimbă. Prostul dacă apucă să deie mâna, se ține. Am eu, printre ei, unu de încredere, Hopârtean Stan, fost zupaș la honvezi, se încurcase cu niște cai; l-am scăpat și de niscai daraveri cu finanții, patru căldări de rachiu pe nespuse... De șase luni pentru-o iscălitură nu l-am putut limpezi... Le-a făcut la Gherla... Da-i bun, bun de astea... i-am spus: „Auzi, Hopârtene, bani sunt: zece zloți votul și tu doi de toată căciula... învârtește-te..." Acuma el se sfarmă cât poate... Trebuie magnificență, să trecem sara asta și pe la el, să-i dați o vorbă, să-i spuneți că intră negreșit la comitat...

CANDIDATUL

Vai de mine, cum să nu? Bucuros, puiule, și două... *Sapristi...* Putem chiar acum...

NOTARUL

...A nu... Se poate? Trebuie mai întâi oleacă de gustare. (Intră Ana.) Iaca tocmai vine soția mea... Fă-te încoace, Aneto, să te recomand...

Scena III

NOTARUL, CANDIDATUL, ANA

CANDIDATUL

A, d-na Vălean... mă bucur din toată inima... Mă recomand doctor Ieronim Blezu, secretar în minister, actualmente candidatul cercului Lunca...

ANA

Mulțumesc, domnule... mulțumesc

CANDIDATUL

Acum am întâia oară onoarea...

ANA

Îmi pare bine... Poftiți, poftiți, ocupați loc...

NOTARUL

Cum stăm cu masa?

ANA (aranjează masa)

Se gătește... Să ne iertați, așa cu graba... Dumnealui ne-a spus numai după-amiazi... Vedeți, aici ca la sate... n-avem toate cele... Ba șofranu lipsește, ba... iaca s-a spart și solnița... Lina asta... Și purcelu-i cam tinerel, de trei săptămâni...

NOTARUL

Las-o acum cu nașterea... Mai repede, mai repede... Magnificență...

CANDIDATUL

A, mă rog, lăsați, doamnă Vălean... Știm noi... la sate se gătește... Aa... mă rog...

ANA

Păcatele noastre, am uitat și piperul... Așa-i cu graba... Odată suntem gata... (Iese.)

Scena IV

NOTARUL, CANDIDATUL

NOTARUL

Scuzați, magnificență.

CANDIDATUL

Poftim?

NOTARUL

Soția mea...

CANDIDATUL

Cum?

NOTARUL

Vorba ei, ca la sate...

CANDIDATUL

Da' mă rog... e foarte bine... cum: scuzați? *Sapristi*... e foarte bine... Și frumoasă, domnule Traian... da... da... și gospodină... ai?...

NOTARUL

De... dacă m-am așezat în Lunca... patru poște de la Aiud... Îmi trebuia...

CANDIDATUL

Da, negreșit, un sprijin...

NOTARUL

Da, vorba vine, sprijin... Socru avea partid mare...

CANDIDATUL

Înțeleg.

NOTARUL

Aici așa merge... Știți: ai partid?... Da' de ce nu se grăbește? Aneto!

CANDIDATUL

Lasă, mă rog. Avem vreme (De afară glasul Anei: „Viu, viu").

NOTARUL

El avea partid mare... bătrânul... om ciudat... ca și ceilalți. Cioban colțos... Ce să te-nțeleagă el?... Ce știe el de cărți, numeri, rubrici în patru protocoale... Cu răboju-n grindă și cu amnaru-n buzunar...

CANDIDATUL

Bătrânii, domnule Vălean... Calul bătrân... *sapristi*...

NOTARUL

Adevărat... nu mai învață buiestru...

CANDIDATUL

Ei, vezi...

Scena V

NOTARUL, CANDIDATUL, ANA, LINA (Ana, cu un sfeșnic cu două lumânări aprinse, intră urmată de Lina, care aduce într-o tavă mare un purcel aranjat frumos.)

ANA

Să iertați de așteptare. (Către Lina.) Aici la mijloc. Trage la o parte florile... Dincolo... Să iertați... Așa... Poftiți la masă... (Lina iese grăbită.)

CANDIDATUL (încet către notar, arătând spre Lina)

Mititica?

NOTARUL

Slujnică la noi...

CANDIDATUL

Bună bucățică, *sapristi*...

ANA

Poftiți, dumneavoastră aici...

NOTARUL

Vă rog, magnificență...

CANDIDATUL

A... dar știi că-i frumos, *sapristi,* foarte bine... (Se așează la masă.)

ANA

Sărăcuțu... așa cu nuca-n gură... da' mic... trei săptămâni... Urechiușa stângă s-a pârjolit de tot... Să trec și vinu de pe laviță...

CANDIDATUL

Nu... așa-n tigaie e admirabil... Vă felicit, doamnă... Serios...

NOTARUL

Borviz, Aneto!

ANA

L-am pus să se răcească în vedriță. Poftiți... Poate vă place capul?...

CANDIDATUL

Mulțam... Lăsați... Da' de ce numai două tacâmuri? Ei, asta nu merge... Ne supărăm așa... Placă aici și dumneavoastră... Placă... Nu, nu...

NOTARUL

Poftiți pulpa, magnificență... Salata, unde-i salata?

ANA

Mulțumesc, noi avem de lucru pe-afară... Numai cu Dumnezeu... Poftim salata...Iaca pânea... (Îi face cruce și o taie.)

CANDIDATUL

Nu, doamnă Vălean, îmi pare rău... De ce?...

NOTARUL

Repede. Lasă crucea acum... Lasă crucea...

ANA

Dacă așa-i legea... Poftiți... Poftă bună! (*Iese.*)

Scena VI

NOTARUL, CANDIDATUL

CANDIDATUL (mâncând cu poftă)

Mulțam frumos... da, da, legile trebuiesc ținute... Știi că am o poftă...

NOTARUL

Uite, vedeți, legi de astea mă fierb pe mine... Legile lor, magnificență...

CANDIDATUL

De, drăguțule, *dura lex, est lex...*

NOTARUL

Grozav de greu mă potrivesc eu între oamenii ăștia...

CANDIDATUL

Șoarece de oraș... *Sapristi...*

NOTARUL

Apoi ce credeți?... Toată copilăria la Aiud... Tata vicenotar la comitat, după mamă înrudit de departe cu Varvareștii din Odorheiu... Pân-am isprăvit cursul de notar, n-am fost niciodată la sat... Tata mai spunea câteodată de moșu, fost birău în Mihalț... Nu l-am cunoscut... În colegiul reformat de acolo șase clase... pân-a murit tata... mama s-a dus mai de mult... Și eu, eu nu eram ca ăia cu cămașa scoasă...

CANDIDATUL

Băiat de domn, *sapristi...*

NOTARUL

Umblam și în familii...

CANDIDATUL

Sigur...

NOTARUL

Poftiți... Mai poftiți, magnificență... La mulți ani deputăția!

CANDIDATUL

Să vedem. Vorba lui Gal cum or fi mustruluiți, ai? Mă rog, la Aiud sunt multe familii de nemeși... Ce s-a ales de vițispanul Șarközi?... Eram prieteni buni...

NOTARUL

Da... Șarközi... cum nu... foarte fain om... a murit... Și Deneș, protopopul reformat... poate-l știți... Belavari de la temniță, inspectorul, am umblat regulat la el în familie, când eram student pe-a șasea la *collegium*... Hm... avea o fată, Irma...

CANDIDATUL

A... na... na... bibi... na! *Filia hospitalis*... ha, ha! *Sapristi*...

NOTARUL

Mă rog...

CANDIDATUL

Lasă că le știu eu, domnule Vălean... De ce-am rămas holtei? *Canis mater*... Unguroaicele, nene, au draci...

NOTARUL

Ha, ha! Da' încă cum, mă rog!

CANDIDATUL

Când le-apucă, domnule, când le-apucă... ai? ce zici? (Închină.)

NOTARUL

Da, da... (Închină.) Da. Și Irma asta o nebună... De câte ori ieșeam sara pe malul Murășului... Mă lua așa de brat, repede... Strângea, magnificență...

CANDIDATUL

Mie-mi spui, *sapristi*, mie-mi spui?

NOTARUL

Strângea de lăsa urme... Să știi că mă mărit cu tine... Și ne înfundam în trestiș...

CANDIDATUL

Sapristi...

NOTARUL

Ea de cincisprezece, eu de optsprezece... cânta din gură... frumos... și la clavir... Învățase la Cluj... Parc-o aud... (Fredonând). *Maros vize folyik cendeșen*...

CANDIDATUL

Bravos... Păi dumneata ești meșter, *canis*... Ei... bravos... să trăiască... să trăiască!... Da... Irma... (Închină.)

NOTARUL

S-a dus, magnificență... S-a dus... Are patru copii cu Darvai de la scaunul orfanal... S-a măritat, când eram diurnist... Ehei, grea viața...

CANDIDATUL

Nu dubitez, puiule...

NOTARUL

Pân-am ajuns aici...

CANDIDATUL

De, până te-ai potrivit...

NOTARUL

Doamne păzește... Ce potrivit? Mă rog să vedeți și să râdeți... Cu socru-meu o pățanie... na... potriveala noastră... Vine odată vorba de-un clavir... Ascultați... ciobanul... Vorbeam așa... Zic eu, nu știu cum, zic: „Asta vine frumos din clavir". Da' el: „L-am văzut și eu odată, să-mi fi spus n-aș fi

crezut... Gândeam așa, o fi ca o fluieră, ca o ceteră... când colo, el cât un lădoi... Și are două perechi de măsele..."

CANDIDATUL

Colosal...

NOTARUL

Mă rog... Două perechi de măsele... Unele negre, altele albe... și spunea un neamț la târg, zice: „Dacă vrei să cânte, îl calci pe picioare și-l atingi la măsele... alea albe de joc, alea negre de jale... așa... așa vorbește... potrivește-le"...

CANDIDATUL

Ei, asta-mi place... Asta-i colosală... îl atingi la măsele... ha... ha... *sapristi*... am s-o spun în minister... râde Geza șefu... râde colosal...

NOTARUL

Da, magnificență... așa... ce să mai zic? Iaca nevasta, mă rog... cât am muncit eu aci... până s-a îmbrăcat nemțește. Ținea la ce-apucase de la mă-sa... răposata... cum o fi fost, că n-am cunoscut-o... Nu lăsa... așa morțiș... iaca, vedeți, icoana acolo în colț... Sfântu Niculaie... Arde candela? Arde... Prostii băbești... Da' n-o pot scoate din casă... Ține una: apără casa... Prostii...

CANDIDATUL

Da' le știu, frate... Și la noi pe Someș... (*Intră Ana.*)

Scena VII

NOTARUL, CANDIDATUL, ANA

ANA

Nu știu, dacă se poate...

CANDIDATUL

Poftiți... Poftiți.

NOTARUL

Ce-i?

ANA

Ăsta... Mitruț... A venit... E cu noi în căsuță. I-am spus s-aștepte. Zice că-i grabă... Știi vorba lui: să vie la raport...

NOTARUL

Pristavul care a umblat prin sat.

CANDIDATUL

Da, da... Să vie.

NOTARUL

Zi-i să vie...

ANA

Să-i zic. (Iese.)

NOTARUL

Mare hoț, ăsta... Trebuie luat de sus...

CANDIDATUL

(trece la biroul notarului, se așează în fotoliu și ia o carte)

Lasă pe mine... *Sapristi*... Eu mă trag la o parte... Ciocănește-l dumneata. (Intră Mitruț.)

Scena VIII

NOTARUL, CANDIDATUL, MITRUȚ

MITRUȚ

Bună sara, bună sara...

NOTARUL

Ei?

MITRUȚ

Așa-așa.

NOTARUL

Repede!

MITRUȚ

Cum să zic, nici prea-prea, nici foarte-foarte... Vorba ăluia...

NOTARUL

Ce vorba ăluia, vorba ăluia? Spune: ce-ai isprăvit? Ce zic? Nu vorba ăluia...

MITRUȚ

Ce să zică, domnule? Parcă s-au tresărit de tot... Mai demult, tot mai puteai spune două vorbe la crâșma lui Caiafa... Acuma, pace bună.

NOTARUL

N-o lungi, înțelegi! Spune, să ne facem socoteala... Nu vezi, mă? *Teremtete*... magnificența-sa aici!... Ai vorbit cu Hopârtean?

MITRUȚ

Bună sara la măria-sa... n-am văzut... Să iertați...

CANDIDATUL

Să trăiești, frate! Spune înainte.

MITRUȚ

Am vorbit cu Hopârtean... tocmai la cruce, la Șipotul Sasului... Să vedeți...

NOTARUL

Dă-i odată!

MITRUȚ

Mă duceam așa de capu meu... Colo, pe la plopii Mărgineanului, aleg niște vorbe aruncate de departe... ca de adunare de oameni...

CANDIDATUL

Eh... ce-i?

NOTARUL

Spune!

MITRUȚ

O iau mai repede să văz ce-i... mă rog frumos... la larmă-laie... strigau și nu-și dau rând. Aleg așa vorbe rupte: [...] „Florian să trăiască"...

CANDIDATUL

Florian... bine...

NOTARUL

Mai repede!...

MITRUȚ

M-apropii... Ei chiote...

NOTARUL

Spune, mă, ce vrei!...

MITRUȚ

Adică minunea dracului...Hopârtean... Îi făcuse roată vreo doisprezece inși. Ștefănuță al lui Potop și fecioru-so... ăștia mai viteji. Toți cu frunză verde-n pălărie... Cât îi lua gura: „Du-te la honvezi strajamešter, la ciubăru varmeghiei..." El roșu, cu

pieptaru desfăcut... Știi, atunci îl făcuse scăpat. Acuma ce zici dumneata... Și Negu al rotarului cu căciula pe-o ureche: „Du-te, mă, de-i spune notarășului multă sănătate de la Oprea din Spâni".

NOTARUL

Bestia. Zi-nainte.

MITRUȚ

Și pe mine m-au sucit de vreo două ori... Așa să mă bage la spaime... că-mi fac apa...

NOTARUL

Și tu, slabule, coada colac, ha?

MITRUȚ

Vai de mine, domnule notar... Se poate? Slujba mea? Nu, nu... I-am luat cu vorba, așa și așa... Oameni buni, dacă vreți pășunea dintre piscuri... dacă vreți să se sloboadă dările, mă, să se deie drumul în pădurea grofului... Așa...

CANDIDATUL

Aha... *sapristi*... fain cortеș... bine vorbește...

NOTARUL

Nagy kutya kerem...

MITRUȚ

Cam știu eu cum umblă vorbele, mă rog de iertare... Da nu prea prinde, măria-ta.

NOTARUL

Cum, nu prinde?

CANDIDATUL

Cum asta?

MITRUȚ

Uite așa: nu mai prinde... Zău! Oameni proști... Zice că tot așa-i îmbată... că s-au săturat, că acum a bătut ceasu... tot atâta, ce-o fi, o fi... măcar să-i potopească cu reghimentul, să vie sângele lor deasupra acum odată... O viață are omu...

NOTARUL

Îi moaie Șandor.

CANDIDATUL

Spune, frate...

MITRUȚ

Zice că așa-i în toate părțile, domnule... Volbură mare... Veneau asară doi inși de la moara din Boian... Spun că groful nu îndrăznește să treacă prin sat, că i-au tăiat hamurile la podul din Gura-Văii și l-au bătut muierile cu ouă clocite...

CANDIDATUL

Mă rog, nu umblă așa *aghitatorii?*

MITRUȚ

Cum adică? Jandarmii? Ba umblă tot câte patru!

NOTARUL

Nu așa, mă! Nu pricepi. Ce jandarmi? Studenții, înțelegi...

MITRUȚ

Știe-i Maica Precista. Nu s-aude. Spune Ioana, legiuită-mea, că zice că s-ar fi arătat trei inși în deal la curmătură, așa către sară, la niște fomei în clacă s-ar fi arătat... erau îmbrăcați rumânește și cu sapa-n spate, da' aveau mânile de domn ca spuma laptelui, se vedea cât de colo... Și-ar fi zis că-i trimete Dumnezeu cu vorbă de sus să nu-și lepede oamenii legea, că vine Antihârț... Ce-o fi și asta?!...

CANDIDATUL

Da, aghitatori, *sapristi,* aghitatori, aia vreau eu!...

MITRUȚ

De ăia nu s-aude, măria-ta.

NOTARUL

Păi, cum s-a pornit așa deodată, ha?

MITRUȚ

Mai anțerț, când a ars satu jumătate la Mihalț. Din care amnar a căzut scânteia? Iac-așa prinde: nici nu știi și-o vezi volbură mare... Așa-i lumea asta, cum se zice: poporu...

CANDIDATUL

Să se facă cucuruzu *canis mater...*

NOTARUL

Ce popor, mă? Și-a băgat coada popa, înțelegi... A căzut candidatul lor acum trei ani, când cu domnul Iloșvai; acum nu se lasă...

CANDIDATUL

Eo ipso.

NOTARUL

Nu spun și de temniți și de domnii noștri, ha? De alea nu spun?

MITRUȚ

Cum să nu, rogu-te? Zice Oarță, ăsta, Ilie fonfu... ieri la Caiafa-n prag, zice: Ăia-s domni de rumân, mă, cari stau în temniță să ne aducă direptatea – cum spune la gazetă, mă..."

CANDIDATUL

La gazetă, da... *Sapristi,* la gazetă...

MITRUȚ

Cum spune la gazetă, mă... Zic: „Ce direptate, mă Cirmoiag, că direptatea-i la împăratu..." Da' el: „Acolo să se ducă, mă, să-i spuie vorbă oarzănă, că el săracu nu știe, mă, că-i bătrân și bea cafeia acolo la casa lui... Și-l poartă cu minciuna, mă..."

NOTARUL

Vedeți, magnificență, le sucește capu...

CANDIDATUL

Pardon... Păi bine, mă, cum îți zice?

MITRUȚ

Mitruț, măria-ta, Mitruț, pristavu...

CANDIDATUL

Bine, mă Mitruț, eu nu mi-s domn de rumân, ha?

MITRUȚ

Ei ca proștii, măria-ta...

CANDIDATUL

Spune, noa...

NOTARUL

Vorbește, când poruncește magnificența...

MITRUȚ

Păcatele lor, săru mâna, oameni proști... dumneavoastră...

CANDIDATUL

Spune, na, *sapristi...* Spune iute... Scurt.

MITRUȚ

Păi... să ierți... zic că ești ungur..., acuma, vedeți, ei ca omu?...

NOTARUL

Da' nu vorbește ca noi magnificența?

CANDIDATUL

Pardon, pardon, mă rog frumos. Spune!

MITRUȚ

Vorbește, vorbește; da' alta răspunde... acuma eu spun ce zic ei: „că cine plătește, ala poruncește... Și dacă d-ta te-ai dat cu ungurii, nu mai ești rumân sărac..."

NOTARUL

Idiot, taci!...

CANDIDATUL

Mă rog...

MITRUȚ

Că zice că d-ta ai vândut pădurile de pe valea Someșului... Și dacă vin oamenii acolo la Pești îi iei cu *rictai* și că mai tare mușcă... Oameni proști...

NOTARUL

Idiot. Ține-ți gura!... Spune, ai umblat prin sat?...

CANDIDATUL

Aia-s bolânzi, mă... Zi așa: bolânzi...

MITRUȚ

Așa, așa... nebuni... (Către notar.) Umblat cu Hopârtean...

NOTARUL

Câte voturi? Repede!

MITRUȚ

Am adunat unsprezece, cu mine doisprezece. Hopârtean...

CANDIDATUL

Cum? *Sapristi,* fain lucru...

MITRUȚ

Treisprezece...

CANDIDATUL

Fain-frumos!...

NOTARUL

Și zi treisprezece dintr-o sută douăzeci!... Lasă că vă învăț eu...

MITRUȚ

Domnule, eu slujba mea...

NOTARUL

Taci!

MITRUȚ

Dacă nu vreau, domnule... că nu-și lasă legea să-i ajungă blăstămul, să nu le putrezească oasele în copârșeu... Nu și nu!

CANDIDATUL

Colosal!... Spune, *sapristi,* spune, că-mi place...

NOTARUL

Proștii, magnificență...

CANDIDATUL

Nu, nu... Lasă... lasă să spuie... *Rustica natura, servat sua iura...*

MITRUȚ

Și muierile, mă rog... a... greu de tot!... S-a repezit a lui Toader Stanciu la mine: „Ieși afară, piază-rea, că în rândul trecut tot din pricina ta [...] ne-a murit bou de dălac... și ne-a

spintecat ursu trei noateni în Purcăreți...“ Eu: „Nu te burzului, tu muiere: asta-i slujba mea...“ Și așa. Asta-i ca la patruzeci și opt, domnule, răzmiriță mare...

CANDIDATUL

Bine... Om vedea noi mâne... Când vin din toate părțile... Și voturi vin și cătane vin... *Sapristi*... și reghiment vine...

MITRUȚ

Aș crede cu supunere...

NOTARUL

Taci! Ascultă!

MITRUȚ

Poftim.

NOTARUL

La socru-meu ai fost?

CANDIDATUL

A... S-auzim...

MITRUȚ

Fost... Să vedeți...

NOTARUL

Scurt! Ce zice?

MITRUȚ

Așa către vecernie, asară... Sta pe podmol... Știți, cu ciaslovul... ochelarii întorși spre el... ce gândea, ce nu gândea... Împătura o năframă... „Bună sara, bade Niculaie“... „Bună să-ți fie inima, Mitruț, auz că umbli din casă în casă după voturi, ai?...“ Așa m-a luat... Zic: „Să iertați...“ Zice: „La mine să nu-ți mai răcești gura...“

NOTARUL

Așa.

MITRUȚ

Așa. Zic: „Să iertați, viu de la domnu notar...“

NOTARUL

I-ai spus, care va să zică?

CANDIDATUL

Eu?

MITRUȚ

Spus.

NOTARUL

Și?

MITRUȚ

Mă rog... Și-a așezat năframa alăturea, ochelarii pe nas... „Domnu notar, ginere-meu?“ m-a întrebat. „Dumnealui“, răspund eu... „Bine, bine“... Atât a mai zis, și-a început să cetească o ectenie...

CANDIDATUL

Cum? Ce?

MITRUȚ

O ectenie... știți, de la docsologia mare.

CANDIDATUL

Rustica natura, sapristi...
Îți dau eu ceaslov...

MITRUȚ

Acum, eu slujba mea...

NOTARUL

Ieși afară!...

MITRUȚ

Săru mâna, măria-ta... Săru mâna frumos...

CANDIDATUL

Lasă, frate... Cine râde la urmă... *Sapristi...*

MITRUȚ

Așa, așa... Drept așa...

NOTARUL

Stai! Ascultă aici. Să pleci acum în minutu ăsta și să te duci la socru... înțelegi... Să-i spui că-i trimit vorbă... și-l poftesc să vie repede la mine...

MITRUȚ

Am înțeles. Să vie negreșit acuma... poate-l mai muiați d-voastră.

NOTARUL

Ieși... Și-auzi, mă, la noapte învârtește-te, mă-nțelegi...

MITRUȚ

Vai de mine... Slujba mea, domnule... Sara bună, sara bună... (Iese.)

Scena IX

NOTARUL, CANDIDATUL

NOTARUL

Nagy kutya kerem...

CANDIDATUL

Nu-i cunosc eu? *Sapristi...*

NOTARUL

Ei, vedeți, magnificență... vedeți ciobanul... Socru...

CANDIDATUL

De, puiule...

NOTARUL

A, da-l ciocănesc... De doi ani n-a fost aici... Trecem acuma pe la Hopârtean. Și-apoi mă întorc eu, să-l iau în coarne...

CANDIDATUL

Cine știe... Cine știe? *Rustica natura...*

NOTARUL

Lăsați pe mine, magnificență... Aneto! Anico!... (Se gătesc de plecare.)

Scena X

NOTARUL, CANDIDATUL, ANA

ANA (intră grăbită)

De ce vă grăbiți? A, mai poftiți... Zău așa... Tocmai făceam clătitele...

CANDIDATUL

Mulțam frumos... doamnă... mi se pare c-om mânca noi mâne plăcinte... ha, ha!...

NOTARUL

Avem treabă...

ANA

Domnul nu poftește la noi peste noapte? Am făcut...

NOTARUL

Magnificența-sa doarme la Winkler, la curte...

CANDIDATUL

V-am conturbat destul, doamnă...

ANA

Ba deloc... Nu ne-ați turburat deloc... Poftiți...

NOTARUL

Are să vie tat-to pe-aici... Spune-i s-aștepte...

ANA

Cum? Vine tata?

NOTARUL

Da. Spune-i s-aștepte...

CANDIDATUL

Noapte bună, doamnă Vălean... Mă recomand...

ANA

Noapte bună, domnule...

CANDIDATUL

Așa seara, pe-aici, *sapristi*... nici o primejdie?

(Ies amândoi.)

SCENA XI

ANA, LINA

ANA (Orânduind pe masă.)

Lino! Lino (Lina crapă ușa și bagă capul.) Hai, tu, proasto! Hai, că s-au dus!

LINA

Au ieșit... Nu știu cum, parcă mi-e frică...

ANA

De ce?

LINA

Știu eu? Cu cratița aia-n cap, parcă-i ucigă-l toaca!

ANA

Ce cratiță?

LINA

Tutoiu ăla din cap... N-ai văzut d-ta?

ANA

Ăla-i țilindru, tu... Așa poartă domnii ăi mari...

LINA

Țilimindru... Gol dracu cu cârnățaru-n cap... Așa zice că-i domn mare... Vine din Pesta de la țara ungurească... Vorbea lumea..., să vezi ce-i pe uliță... Jandari tot cu părechea...

ANA

De ce?

LINA

Ca să silească oamenii. Știi, să-l facă dipotat... da' nu-l vrea nime...

ANA

Știe-l păcatele... da' vorbește ca noi...

LINA

Spunca Stanca lui Potop, la fântână... că zice că ar fi fecior de pripas, dintr-un sat de pe-aci-ncolo... Știi, nu-i chiar curat...

ANA

Cum nu-i curat?

LINA

Nu-i în toată legea...: L-a făcut mă-sa cu jidovu...

ANA

Auzi, auzi!...

LINA

Zău!... Și nu-l vrea nicidecum. Pe domnu Ioniță îl știe toți... Ehei... domnu Ioniță... mâne, duminecă-s trei săptămâni... juca în horă în Cărpeniș...

ANA

Hai, tu, fată... să isprăvim...

LINA

Are și scrisoare de la București... Vine cu peceți de acolo... Îl vrea și boierii pe domnu Ioniță... Spune la gazetă, zău!...

ANA

Repede, tu fată, că dă domnu peste noi...

LINA

Ziceau că la Winkler, spunea ăl cu tutoiu... mai este... da de domnu știi... ce zic?

ANA

Cine?

LINA

Toți, așa... Satu...

ANA

Ce?

LINA

Zic... Eu spui să știi... Și badea Niculaie s-a dat cu oamenii...

ANA

Vorbești și tu fleacuri...

LINA

Cum fleacuri? Păi știe toți... dumneata nu-l vrei pe domnu Ioniță?

ANA

Taci, tu, proasto...

LINA

Dumneata ții cu Blezu? Să-l auzi pe Nițu popii cum cântă: „Blezu, Blezu, huhurezu"... Ce mai nume și ăla, Blezu... Dumneata nu-l vrei pe domnu Ioniță?

ANA

Taci, tu! Îl știu doar... Acum zece ani, când trecea tat-so cu căruța pe aici, de-l ducea la Blaj, trăgea la noi... Parcă-i văz... avea la ceas așa ca un fluieraș de argint... Frumos băiat...

LINA

Atunci de ce nu-l vrei?

ANA

Cum să nu-l vreau, tu? Da' ce-i vorba mea? Doar tu știi că dumnealui poruncește...

LINA

Poruncește, poruncește... S-o mai lase dumnealui cu porunca... știi, mai domol!... Asta acum, odată vine din politică... văz eu... da' totdeauna... În toată bună vremea... Tot cu porunca... Că de când v-ați luat de trei ani și stau aici în casă... Ehei!... Parcă eu nu văz...

ANA

Ce vezi tu?

LINA

Văz eu... Bine văz... Dumneata nu plângi destul? Așa viață...

ANA

Lino!

LINA

Și badea Niculaie de doi ani nu dă pe-aici...

ANA

Lino!

LINA

Parcă eu nu știu... Toți vorbesc...

ANA

Toți vorbesc... Taci, tu fată... Ce vorbesc?

LINA

Ce-i pe-aici...

ANA

Ce?

LINA

Ei... lasă... Parcă dacă stai-nchisă-n casă, lumea-i surdă... lumea-i oarbă... vede, leliță Anico... vede... tot cu ochii roșii... se cunoaște... N-ai ce-i face. O dată duci mâneca la ei... Tot așa singură ca-n peșteră... Barem de-ar fi un copil la casă... săraca lelea Saveta... Prostii... prostii... toate-s prostii... parastas prostii, lumină-n progadie prostii... numa dumnealui... cum mai rabdă Maica Precista!...

ANA

E... viața... viața, tu fată hăi... haide... lasă...

LINA

Și-apoi vorba ceea, a Ilincii, atunci... Lasă-l pe dumnealui, poamă bună, mă rog, lasă-l...

ANA

Ce vorbă?

LINA

Colo la Oprea din Spini, în capu satului... Otilia!... madama cum adică? Lumea doar...

ANA

Acum s-a isprăvit... Minciuni nu-mi trebuie... Nici o vorbă!... ia tacâmurile și pleacă... ai înțeles? ieși afară!...

LINA

Păi la fântână...

ANA

Ieși! Lina iese. Ana rămâne singură, câteva clipe dusă pe gânduri. Departe se aude un cântec de lăutari și un glas cam răgușit. Trece pe uliță, tot mai aproape. Se deslușește cântecul:

„Doi mă leagă, trei mă-ntreabă
De doi cai și-o iapă neagră...
Iapă neagră de furat,
Câinii să te fi mâncat
Când ți-am pus căpăstru-n cap,
Că-n temniță m-ai băgat..."

(Ana tresare. Fuge la fereastră. Cântecul nu se mai aude. Lina reintră.)

LINA

Auzi... auzi, leliță?

ANA

Săracu!...

LINA

Așa-i legea lui acuma.

ANA

Vai de steaua lui!...

LINA

De nu murea Oana, bătrâna. Îl mai trăgea ea de la crâșma Venteloaii... Acolo începuse el... Cum îl spovedea sub strașină, dimineața când scotea ciurda: „Hai acasă, Toderaș"...

ANA

Oana... S-a dus și Oana...

LINA

El acum s-a mutat la Caiafa. Din Păresimi una ține. Cu rei țigani pe cuptor. „Înc-o lele, Barbă-putredă, că te raz". Jidovu ce să facă? Că dacă nu, sparge tot și plătește... Peste vreo trei săptămâni... la Sânziene zice că se duce...

ANA

Unde?

LINA

La America... Vorba ceea: „Cine-a scornit jalele, Mislăr cu vapoarele..."

ANA

Săracu Toderaș...

LINA

Știi... trei ani și jumătate, de când l-au dat la tunari, în cetatea Bălgradului... De nu-l ducea...

ANA

Cum ți-e scris...

LINA

Cum ți-e scris...

ANA

Așa ajungi, crede-mă... Îți spui eu ție, ca la o verișoară-n lege... Stau câteodată sara singură, colo pe laviță... așa...

LINA

De jele, dragă, de jele... (Pe ușa deschisă se aude tușind cineva.)

ANA

Vai de mine, auzi... dumnealui...

LINA

Vai de mine!... (Intră Niculaie Borza.)

ANA

A, tata... uite tata...

LINA

Bade Niculaie...

ANA

Bună sara, tată...

Scena XII

ANA, LINA, NICULAIE BORZA

BORZA

Bună vă fie inima, fetelor... Harnice, harnice? Acasă-i?

ANA

Trebuie să vie. Poftim, tată.

BORZA

M-a chemat.

LINA

Șezi, bade Niculaie... (Îi întinde un scaun.)

ANA

Șezi tată.

BORZA

Nu m-aș fi mișcat de-acasă... Sunt ostenit. Primăvara dor încheieturile.

LINA

N-ai mai fost pe la noi...

BORZA

Pe la voi.

LINA

Pe la cănțilerie.

BORZA

Ce să fiu, tu fată! Tot omu cu cocioaba lui... Așa-i rânduiala... Ce vrei cu mine? Mi-a trimes vorbă cu Mitruț să viu...

ANA

Spunea. Nu știu. Poftim un pahar de vinars. (Toarnă.)

BORZA

Sufletu-i slobod...

ANA

Vii de acasă!

BORZA

Nu. Am fost dus... Acum am nimerit... Cum zic: sufletu-i slobod... Nimeni nu poate pune stăpânire.

ANA

Unde-ai fost?

BORZA

A murit Stoia căpraru. Am fost să-l văd.

LINA

Stoia?

ANA

A murit?

BORZA

Murit.

ANA

Betești?

BORZA

Nici un betești. Bătrânețe... Optzeci și doi de ani... (Se așează.)

LINA

Săracul!...

BORZA

Lasă, fată... Nici o supărare... Și-a făcut rostu... Plinirea vremii – cum spune la carte. I s-a stins jaru din pipă... Și a închis ochii... gata!... (Bea. Ana îi toarnă din nou.)

ANA

Suflet ușor la Dumnezeu...

LINA

Om glumeț... păcat, zău!...

BORZA

Ce păcat? Om sărac, tu copilă, om necăjit... Ehei, draga badei... (Bea.) Moartea pe scama omului sărac, nu vine cu coasa... Îl ia cu moale, îl oblojește-n țol. Culcă-te bine și tu o dată, om de omenie... Pune capu pe perină de mătase... Așa-l ia...

ANA

Glumești și dumneata...

LINA

Bade Niculaie...

BORZA

Ba nu. Îl aud ca acum pe Stoia: „Suntem săraci Niculaie, noi mâncăm de cap trei ferdele de pământ pe an... Știi, așa ne vine-n tărâță. N-avem sâtă deasă la casă. La mine își aprinde sărăcia pipa, când apucă-n sat..." Ș-avea două medalii de la împăratu... Vorba lui: „Am doi bani de la împăratu, da' banii ăștia nu umblă..."

LINA

De ce avea medălii?

ANA

Din cătane...

BORZA

Din cătane... Doisprezece ani în Italia pe vremea verbuncului...

ANA

Tată...

BORZA

Ce-i?

ANA

Știi când s-a întors el... O spuneai dumneata... cum vine?...

BORZA

Poveste veche, draga tatii... A trecut vremea poveștilor... Nevastă bătrână... doamnă.

ANA

E... trențele astea...

LINA

Spune, bade Niculaie, uite, mă rog eu...

BORZA

Mă copii, mă...

ANA

Tată...

BORZA

Mă copii, mă, cum mă topesc eu... mă! (Bea.)

ANA

Lasă, tată...

LINA

Lasă, bade...

BORZA

Nu calc aici de doi ani și când colo... dau peste voi și încep la povești... Ar trebui altfel... altfel... da' știe Dumnezeu, când vă văd așa două fete curate, parcă se pune înaintea mea un păienjeniș și nu mai știu ce-i dincolo de el...

ANA

Sângele apă nu se face...

LINA

Tot o rădăcină, bade Niculaie...

BORZA

Pesemne fiindcă nu mai am pe nime... Spița de pe urmă din neamu Borzeștilor... Mă plimb așa printre zidurile mele acolo în Gruiu... N-ați mai fost pe la mine... prin hambarele goale... s-a cuibărit șorecăria... cântă greierușii în cămară; cum calc așa, poc-poc, trosnește podina, câte-o grindă, scârț... țuști, sare-o nevăstuică...

ANA

Vai, tată...

BORZA

Și-atunci iau ceaslovul... Miluiește-mă, Dumnezeule, după marea mila ta... până se întunecă... Stau așa la vatră... parcă-i simt pe toți dinainte vreme... pe tata... pe moșu... pe Costache Borza spânzurat de unguri la patruzeci și opt în Coasta Furcilor... (Bea.) Eh...

ANA

Prea ești singur, tată...

LINA

Jelea, dragă, jelea.

BORZA

Nu-i nimic, copii. S-abate gândul tulbure câteodată peste mintea omului și vâjâie așa întunecat, știi, ca huhurezu peste biserica din deal, da' trece... Numai bătrânețele nu trec... Haideți încoace, la moșu... na... la moșu... așa... ce... unde-s furcile?...

LINA

Aduc eu din căsuță. (Iese și revine cu două furci.)

ANA

Așa-i că spui?

BORZA

Bine... mai aproape... Voi toarceți, eu spui... Eu-s Stoia căpraru, voi fete în șezătoare... Așa (Ana și Lina se așează pe scăunele și torc; Borza pe laviță începe povestea.)

LINA

Un tăciune și-un cărbune...

BORZA

Se făcea că eram căprar la a șasălea companie în Mailand, după bătaia de la Solferino... Și era o jele mare, că ne bătuse teleanu de ieșise cântecul:

„La Solferino, devale,
Merge-un ghinărar călare
Și strigă-n gura mare:
Împărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că-ți pierzi cătanele toate..."

LINA

„Împărate, împărate, pune pace, nu te bate..."

BORZA

Și așa s-a pus pace la Vilafranca... și s-a făcut *ablazăn,* că adică plecăm acasă... Acolo este o biserică mare la Mailand... are povestea ei. O sută de ani a ținut ridicarea zidurilor... știi, se tot surpa... pân-a făcut meșteru târg cu dracu... Și l-a prostit pe dracu că zicea că face crâșmă, nu biserică... Mamonu l-a ajutat, vezi, ca să încurce lumea... când la urmă, ce să vezi? Se pomenește cu crucea în vârfu turnului... Dracu atunci a sărit, mă vere, și când i-a pus mâna în ceafă l-a despoiat de piele, l-a încremenit așa în piatră și s-o dus, știi de cruce... Așa stă până-n ziua de astăzi acolo meșteru...

LINA

Săracu...

ANA (își face cruce)

Ducă-se pe pustii...

BORZA (bea)

Și ne-am dus acolo în slujbă papistășească, și ne-am rugat rugăciune cu temei... așa am plecat... Du-te azi, du-te mâne prin țara teleanului cu compania... eram holtei bătrâni – câte zece-doisprezece ani zupași... și mergeam așa, mă copii... Ajungem, la o casă mare... aici am făcut popas... Zice strajamesteru Protavuța, o greblă de om din țara moravețului, zice: „Să curățiți țipicii, *sacrament* la mare loc am ajuns... aici e Vilafranca, aici s-a pus pace..." Și ne bagă, mă frate, într-o casă cât o biserică, cu chipuri pe pereți și cu ferești cât ușa... Și goală casa... Numa colo-n fund, o masă și două scaune... Zice unu, Toader Mânzatu, de pe țara Oltului. „Știți, ce? – Ce? – Vezi colțu mesei, Stoio, la stânga dat la vale? Asta-i masa la care s-a pus pace... Aici ședea craiul teleanului și-n față, al nostru, împăratu!... Da' craiul teleanului de colo: în luptă dreaptă ne-am bătut... – Bătut, bătut, da' cătane mai am...

– Punem pace, nu punem? Da' împăratu zice – să mă mai socotesc..." Și sta și se gândea, mă vere, mă, și-l durea inima de cătane. (Pe ușa deschisă a intrat notarul. Se oprește în prag nebăgat în seamă.) Și-atâta s-a gândit, de s-a lăsat colțu mesei la vale, unde apăsa cu cotu împăratu...

Scena XIII

ANA, LINA, BORZA, NOTARUL

NOTARUL

Na, frumoasă companie... Șezătoare, ha? Ca la Vilențu-n Gruiu... (Tresar toți.)

BORZA

A, bună sara... Le spuneam la copii... Să treacă vremea...

ANA

De săracu Stoia.

LINA

A murit.

NOTARUL

Ei și dac-a murit, ce-ți pasă ție? Bine-a făcut... Așa se lasă masa? Vrei să te scriu pe pereți? (Lina adună de pe masă și iese.) Ieși afară!

BORZA

O întâmplare așa... poveste de-a lui Stoia... Să treacă vremea...

NOTARUL

Avem noi altă poveste... (Anei.) Treci dincolo... Avem o vorbă. Nu mai intrați...

ANA

Bine. (Iese.)

Scena XIV

NOTARUL, BORZA

NOTARUL

Uite, vezi, te-am chemat...

BORZA

A fost Mitruț...

NOTARUL

Să vorbim limpede... Iaca ce-i... Eu mă și grăbesc, plec în sat... E vorba de alegerea de mâine...

BORZA

Știu.

NOTARUL

Știi... Bine... Vezi, trebuie votul lui domnu Blezu; domnu Blezu are să iese deputat în tot chipul... Și nu s-ar cădea să nu-i dăm votul tocmai noi... Ce zici?

BORZA

Eu nu pot.

NOTARUL

Cum nu poți?

BORZA

Nu pot. Am făgăduit lui Florian, lui tat-so... suntem prieteni vechi...

NOTARUL

Nu-i nimic, are să te ierte, înțelege el... nu se poate... Domnu Blezu iese deputat...

BORZA

Dac-am făgăduit...

NOTARUL

Eh, făgăduit, făgăduit... O lasă el mai domol...

BORZA

Noi ne ținem de cuvânt...

NOTARUL

Care: noi?

BORZA

Noi ăștia, plugarii...

NOTARUL

Da' noi? Cum adică? Sunt două feluri de oameni?

BORZA

De... Haine albe, haine negre...

NOTARUL

Tot cum te-am știut... Greu la vorbă, închis la inimă... Om închis...

BORZA

Omul nu se mai schimbă... Cum ne-a lăsat Tatăl ceresc...

NOTARUL

Lasă-l pe Tatăl ceresc... Totdeauna cu scriptura și cu ceaslovu... Acolo toată buba are leac... Nu mai umblă cărțile alea acum... S-au pus jos... da, da... Vezi, sunt acum altele

nouă, cu table roșii și verzi, cu paragrafi... Legi: pentru dare, pentru păduri, pentru beteșugu vitelor... Nu-i mai pasă la nime de viața sfântului Cucuzel... Auzi, socrule?... De ce? Ai? Nu te întuneca... De doi ani n-ai mai pus picioru aici... de când cu cearta aia... Da, din pipă ni s-a tras... Iaca poftim... Ia-ți...
(Îl îmbie cu țigări, Borza nu primește.)

BORZA

Mulțumim.

NOTARUL

Nu primești... Bine. Ce supărare mare. N-ai mai venit... Doi ani. Acuma treci pragul și tot așa încordat.

BORZA

Fiecare la casa lui...

NOTARUL

Știi ce, facem pace... Închidem tot... Dă votul lui Blezu... Așa-i că dai?

BORZA

Nu se poate.

NOTARUL

Cum asta?

BORZA

Ți-am spus.

NOTARUL

De ce, omule?

BORZA

Eu îl cunosc pe Florian, om învățat, om de omenie, îl știu de când era mic. Acum o săptămână m-a întâlnit, i-am dat mâna... Pe celălalt, pe... cum îi zice?

NOTARUL

Blezu.

BORZA

Pe Blezu nu-l știu. Nu l-am mai pomenit...

NOTARUL

Vine din minister.

BORZA

De-acolo vin toate primejdiile.

NOTARUL

Ține cu stăpânirea.

BORZA

Stăpânirea nu ține cu noi.

NOTARUL

Ei vezi, astea, astea-s prostiile popii Nicoară.

BORZA

Nu. Sunt ale mele. Prostiile mele.

NOTARUL

Cu de-astea mă scoți din țâțâni pe mine. V-au împuiat urechile... V-au sucit, v-au învârtit... studenții, advocații, protopopii... Trântori cari cred că pot batjocori legile, ministeru... A, da' mâne le bate ceasu. Am să pun să-i îmblătească, să le treacă pofta...

Da. Și dumneata cu ăștia te sfătuiești, te învoiești; de mine te ferești, ginerele dumitale... pe la mine nu dai cu anii.

BORZA

N-avem nici o potriveală...

NOTARUL

Și acuma când te chem și-ți spun: auzi, omule, nu mă lăsa în baltă, eu, notarul din Lunca, trebuie să fiu omul stăpânirii... acum te lași greu, ciobănește; nu putem, nu putem... Știi, când te văd așa întunecat, pământos... îmi vine să întorc capul, să plec, să nu mă mai uit îndărăt... Când vă văd așa pe toți, pe voi, cu cămașa scoasă, cu pletele năclăite dumineca, pravoslavnici, cum ziceți voi... unsuroși... cu ochii la icoana Precistei... acolo la biserică, în colț de strană... Cantoru și popa... și sfinții de pe pereți... Mi-e urât de voi... Sunteți închiși în întunerec... Sunteți proști... proști...

BORZA

Mă duc. Sănătate bună!

NOTARUL

Nu! Acum nu pleca.

BORZA

Eu n-am venit la ceartă, de doi ani...

NOTARUL

De doi ani trimiți numai slujnica cu cărticica... Bani de la lada satului...

BORZA

Banii-s ai mei, lada a satului, numai peana-i a dumitale.

NOTARUL

Numai peana? Da' eu? Eu ce sunt? Că m-am încurcat cu voi? Ți-am călcat pragul de dragul tău? Ha? Al ei? Bani! Atât poți da. Altceva n-ai avut: moșie... pământ. Atâta. Acum ți-am cerut odată...

BORZA

Lasă-mă! Plec...

NOTARUL

Stai aci. Să-ți spui încai! Să mă limpezesc odată.

BORZA

Mie nimic. Auzi! Destul!

NOTARUL

Să-ți spun că mi-e scârbă de voi, de pipa voastră... Neam de neamul meu... Mi-e scârbă...

BORZA

Te-am știut mai mic odată...

NOTARUL

Ce? Eu? Eu mic?

BORZA

Dumneata... atunci când ai venit erai mic... acum crești, te ridici ca cioara-n par...

NOTARUL

Eu mic? Auzi țărănoiul! Vezi de pleacă...

BORZA

Cum așa mă iei? Erai mic, da... slugă plecată, atunci când ai venit cu cufăru în căruțu c-un cal...

NOTARUL

Să pleci!

BORZA

Atâta aveai... Și peana, după ureche... Așa veniți toți: lăcuste în grâu plugarilor...

NOTARUL

Ieși odată, înțelegi!...

BORZA

Unde vi-s rădăcinile? Vântul vă ia și vă duce...

NOTARUL

Ieși din casa mea... auzi!

BORZA

Ce? De trei ani, de când stau acolo în bârlogul meu din Gruiu.

Mă plimb și tac și mă dospesc. Acum... Acum mă spovedesc... Spuneai de moșie. Unde-i moșia? De la tata... Vândută jidovilor după vorba ta... „Să pui banii la lada satului, socrule, dragă tată socrule..." așa ziceai...

NOTARUL

Nu vreau s-ascult... Nu vreau! Du-te!

BORZA

Acuma mă usuc fără rădăcini pe lume... Mi-ai tăiat rădăcinile... Tu... Și n-am om în sat. ...M-am depărtat de ei... M-am domnit, m-am muiat... Se cotesc muierele când mă văd așa buhav... Mă dor oasele, mi s-au umflat picioarele de trândăvie...

NOTARUL

Acum s-a isprăvit...

BORZA

Carnea... carnea putrezește pe mine... Primăvara – vremea ogorâtului – și eu stau așa, scos la pensie... ha... Nu suflă bou în ograda mea...

NOTARUL

Destul... destul, nebune... Ieși de-aci!...

BORZA

Mi-ai luat pământu... Lasă-mă... pământu... tu cu învățătura ta, cu cărțile tale, cu table roșii... De-acum s-a rupt lanțul... Ne limpezim, am scăpat... ies la larg... (Se deschide ușa și bagă capul Ana.)

ANA

Tată, vai de mine, tată!

NOTARUL

Afară, sărăcie! (Ana se retrage, Notarul închide ușa.)

BORZA

Așa... Așa... Acum răsuflu...

NOTARUL

Ieși!

BORZA

Mă duc între ei...

NOTARUL

Du-te! Repede! Du-te!

BORZA

Mă pun eu, Niculaie Borza, în frunte... Haideți mă, după mine, să curățim hotaru de lăcuste...

NOTARUL

Afară, ori...

BORZA

Stai! (Își aprinde pipa cu iasca cu cremene.) Ies acum. Așa. Da' ne-ntâlnim. Și mâne și altă dată... Eu cu proștii mei; tu cu

domnii tăi... domni vântură țara... Știți voi ce-i moșia? Neam de neamul vostru n-ați avut atâta pământ cât jar pun eu în pipa asta, care-ți pute ție, domnule. (Din ușe.) Domnule...

(Iese.)

NOTARUL

Canalia!... Canalia!...

Cortina

ACTUL II

Trei ceasuri mai târziu, noaptea la 11 ore. Ograda țărănească a lui Oprea Sfetea în capul satului. În fund, în colțul drept al scenei, casă cu pridvorul spre scenă. Curtea despărțită de stradă cu uluci. Pe stradă, la colțul casei, un felinar aprins. În depărtare se vede satul și printre plopi biserica din deal. Noapte cu lună pe care lumina felinarului de la poartă o face mai limpede. Din depărtare se aude petrecerea la cârciuma lui Caiafa și câte un fragment din cântecul alegătorilor: „Ioniță Florian, neam de viță de roman"... Pe uliță trec doi jandarmi cu baioneta pe pușcă. După câteva clipe de tăcere se deslușesc două umbre care se apropie de portiță; Niculaie Borza cu un felinar în mână și Toderaș, fecior de sat. Vin pe furiș și în urmă deschid portița cu îngrijire. Conversația începe din stradă. Din atitudinea lor se vede că vin de la cârciumă. Toderaș a gustat mai mult.

Scena I

BORZA, TODERAȘ

TODERAȘ

Tu-l bagi în casă pe șoacăț, așa-i... Tu-l bagi pe ușe și el te scoate pe fereastră... Așa-i șoacățu... că dacă n-are el lege... na: ăștia n-au lege, ăștia-și fac cruce-n barbă... Vorba ăluia: „botezați cu lapte acru..."

BORZA

Mai repede, mă Toderaș, hai odată...

TODERAȘ

Zicea... icea Miia: „Ducă-se el opt cu-a brânzii... De ce s-o iei tu peste apă cu dăsaga la America, ca colindrețiii... Să lași douăsprezece livezi și fânațu de la podu Șoleriului...“ Da' io zic: „Foc să le arză, Miio hăi... n-am coraje de viață, na, n-am coraje s-o văz cu papistașu...“

BORZA

Uite, vezi, taci... iaca, iaca... lumină este, hai...

TODERAȘ

Acuma dumneata nu crezi, stai numa, stai... Să fi zis atunci așa... să fi zis, te scapă și cu doi ani strajamesteru, la Bălgrad... ăla mustăciosu... Witmann... pe optzeci de zloți... știe el regula... regulament.

BORZA

Haide, mă Toderaș, mă... hai...

TODERAȘ

Stai o țâră... Ș-apoi, vorba, doi ani ce-s? O viață, ha? Da' pe alții-i lasă cu șase săptămâni, că sunt de se fac schilavi, ori știi așa bea oțet și se dă *marod* la companie...

BORZA

Lasă, mă, lasă... Ce-o fost o trecut... Să nu-mi faci una nefăcută, mă... om bătrân, să mă porți calea mânzului, în curtea lui Oprea din Spini... acum la miezu nopții... hai...

TODERAȘ

Păi dacă-ți spui eu, bade Niculaie... Urlă tot satu... Zău! Dacă azi dai întâi la crâșma lui Caiafa... Acolo cine să vie în Gruiu la dumneata, cum să zic, la raport. Trăiți, bade Niculaie, notărașu se ține cu madama lui Oprea din Spini... Vine cu rușine asta... he...

BORZA

Și-acum, acum, aici... zici tu?

TODERAȘ

Acasă nu-i... parcă ne-am uitat...

BORZA

Nu-i.

TODERAȘ

Aici vine el în toată sara pe vremea asta, la ibomnică, știi, în spațir, ha...

BORZA

Mă Toderaș, să nu mi-o faci. (Toderaș trece înainte și deschide portița.)

TODERAȘ

Haida-hai... lasă pe mine, bade... Eu-s cătană împărătească... așa... încet portița, na, na... domol că scârțâie... N-are Oprea său la casă... Încoace, așa vezi...

BORZA

Îi fac apa cânelui... Îi fac...

TODERAȘ

Domol... că se bagă-n *șifoner*... ha... îl vâră, dă-l dracului! îl vâră Opreana, Otilia...

BORZA

Repede, mă băiete... mă ia cu căldură...

TODERAȘ

Stai, stai...

BORZA

Ce-i de făcut? Mă duc în casă!

TODERAȘ

Vai de mine!... Cum asta? Stai, bade... stai... *farfluct*... i-am făcut-o papistașului... (Vede o scară atârnată pe perete.)

BORZA

Ce?

TODERAȘ

Iaca scara, vezi, o pui sub fereastră; dumneata ții, eu mă sui... mă uit... I-aci? L-am prins... Nu-i? L-a trecut azi... așa... (Așează scara sub fereastră.) Da' nici o vorbă... Cu socoteala, știi... că fuge pasărea... na, na, pasărea... Era la noi, la reghiment, tambor unu Luțu, țigan de la Abrud... Se ținea c-o slujnică la căpitanu... Și-ntr-o sară zice căpitanu...

BORZA

Nu mă seca, mă, hai odată...

TODERAȘ

Stai să isprăvesc... Zice căpitanu...

BORZA

Auzi, băiete, nu te juca... Înțelegi, destul!...

TODERAȘ

Iaca, na, poftim, ține dumneata, să nu-mi rup grumazu la fereastra jupânesei, să mă bage-n vorbe. Eu mă sui... Știi... să nu suflăm... pasărea... (Urcă scara.) Șiit... bade Niculaie... hă...

BORZA

Ce-i?

TODERAȘ

Lasă-mă să spui aia cu căpitanu...

BORZA

Dă-te jos acum... Mă sui eu... M-am săturat... hai...

TODERAȘ

Bine, na, poftim... lasă, așa... încet... aiț-țvai, ca-n manegură. (Urcă. Joc mut. Toderaș se uită pe fereastră și face semn că notarul e aici. Arată că-i vede îmbrățișați. Spune numai cuvinte rupte.) Aici... aici... pe după cap... vere... i-am făcut-o papistașului...

BORZA

Jos... hai jos... Toderaș! Dă-te, mă!

TODERAȘ

Stai... așa... așa... acum na... înc-o dată... al dracului...

BORZA

Repede, auzi...

TODERAȘ

Mă dau, tii, al dracului... (Coboară.) Papistașu... uite așa... pe după cap, ca mirii și pup-o... și pup-o...

BORZA

Ține, mă, să-l văz... pe cânele... (Urcă repede.) Ha... spurcăciunea... aici mi-ai fost, domnule?... (Se dă repede jos.) La el... hai la el... (Când se coboară cade scara.)

TODERAȘ

Na... acum repede, că ne-am prins...

BORZA

Pe el, să-l însemn...

TODERAȘ (Îl trage de mânecă.)

Hai, bade... Ce vrei acum?... Știi vorba... hai...

BORZA

Bine... hai... da' ne-ntâlnim noi... într-un minut... bine... (Ies în stradă.)

TODERAȘ

Repede...

BORZA

Ți-o coc, câne... ți-o coc...

TODERAȘ

Nici o vorbă...

BORZA

Ți-o coc... (Dispare.)

SCENA II

OTILIA, NOTARUL

(Toderaș ieșind a tras portița. Scara a rămas lungită la pământ. Se deschide ușa care dă în pridvor și iese Otilia, femeie către treizeci de ani, în haină de casă, decoltată, coafată cu turn, pudrată, cu eleganța mahalagioaicelor de la București. Se uită împrejur cu grije, lăsând ușa întredeschisă. Scena se luminează mai bine.)

OTILIA

Nu se poate, bibicule... Ce larmă să fie? Tata vine numai dimineața de la moară... Te miri ce... vreun câine... Nu s-aude. Nu-i nimic... (După o mică pauză.) Titi... puiule...

NOTARUL (Răspunde din casă.)

Dragă...

OTILIA

Ah, ce noapte... ce noapte!... Și luna uite sus... amoroasă... ah, și-un miros, tuberoza ta... să înnebunești... Ieși, puiule... ieși și tu să vezi...

NOTARUL

(Iese în pridvor. Pe ușa rămasă deschisă pătrunde lumina din casă și luminează pridvorul.)

Mai bine în casă... Știi, în noaptea asta... Mâine cu alegerea... nu doarme nime... umblă mulți...

OTILIA

A, nime, dragă, în capu satului... pe-aici, absolut... Stai... am eu o idee... Un moment... admirabil, admirabil!... Stai... (Intră în casă și iese cu două scaune.) Așa, porumbelule... bibicuțule... Ne așezăm... Mai aproape... Eu-mi las capu pe umăru tău, tu-mi dai mânuța... așa... și stăm așa... Vis și amor... și tăcem... și visăm...

NOTARUL

Tili...

OTILIA

Știi, în casa mea era *sanfazon*... de... la țară, puiule... a-a... auzi... (Din nou pătrunde o undă de cântec: „Să-l alegem deputat, că-i rumân adevărat".)

De n-ar țipa așa nebunii ceia ai lui Florian... Auzi... cum răcnesc.

NOTARUL

Eh...

OTILIA

Mă mir, zău, Titi, uite ți-o spun, mă mir cum poți tu s-o duci aici... Tu nu ești pentru mojici, frate... zău, nu ești...

NOTARUL

Patru poște de la Aiud, ha-ha...

OTILIA

Ba nu, zău...

NOTARUL

Cu tine pot, drăguță... numai cu tine... hai... mai încoace... așa... înc-o dată... unu-doi-trei... (O sărută.) Unu-doi...

OTILIA

Ce frumos... ce frumos!...

NOTARUL

Frumos.

OTILIA

Uite, vezi, plopu colo, cum bate luna... Titi dragă...

NOTARUL

Puiule...

OTILIA

Plopu acolo-n colț.

NOTARUL

Peste șură.

OTILIA

Da.

NOTARUL

Văd...

OTILIA

Parol doner... ca la Flora... cum cade umbra, parcă vine încolo boschetu și p-ormă chioșcurile... Ah... la Flora...

NOTARUL

Unde? unde?

OTILIA

La Flora, pisule... (Fredonează.) „Aseară-n grădină, mi-a spus o vecină, că cu altu...“

NOTARUL

Cine-i aia?

OTILIA

La București, bibilicule...

NOTARUL

Parcă eu am fost la București?

OTILIA

Stai să vezi, pisule. Așa. (Îl sărută.) Știi, seara, pe vremea asta, la șosea... perechi, perechi... cu muscalu... ce de lume... ce de lume!... Și pălării... și conchiste... Repede, gaspadin!... Repede... la Flora!...

NOTARUL

Așa, *varoșlighet* ca la Pești, o grădină...

OTILIA

Ce grădină, dragă, grădină? Separeuri, puiule, lăutari, glume, și Costică nebunu, cu crizantema-n piept... Așa făcea... (*Cântă. Ton de romanță sentimental-gutural.*)

„În ora nunții tale,
Va fi-ngroparea mea
Ah, m-ai trădat, Didino,
Dar nu mă vei uita...“

Aici o aducea sus... sus... strângea din buze și chiorea nițel, numai o idee, da' nu-i ședea rău, parol...

NOTARUL

Cine?

OTILIA

Costică.

NOTARUL

Cine-i ăla Costică?

OTILIA

Cine-i ăla Costică?... *teremtete*... Lăutaru, pisule... Costică de la Flora... Ești gelos, ai? E gelos Titicuță? Pusi, pusi... așa... (Îl sărută.)

NOTARUL

Hm... credeam că...

OTILIA

Stai, nu te mișca... un moment... nu te mișca...

NOTARUL

Ce-i?

OTILIA

Extraordinar.

NOTARUL

Ce-i, Tili?

OTILIA

Da, știi, leit...

NOTARUL

Ce s-a întâmplat?

OTILIA

Să moară cine minte... Uite, uite, cum stai așa, erai, zău, gol Bijucă Constantinescu, cum stai așa...

NOTARUL

Cine?

OTILIA

Bijucă de la roșiori, locotenentu, dragă... așa cum bătea lumina și tu cu fruntea nițel adusă, când ți-am dat pusi-pusi... leit Bijucă... atât că el avea ochii *bleomaren*... Da ce-i? De ce întorci capu? S-a *tupălat* băiatu?

NOTARUL

Eh...

OTILIA

Titi...

NOTARUL

Lasă.

OTILIA

Titi, ce-i?

NOTARUL

Lasă, să nu mai vorbim... Spune... Poftim.

OTILIA

Ce-i, pentru Dumnezeu? Ce va să zică asta? Așa deodată... Ce-i?

NOTARUL

De, mă gândesc și eu... acolo la București... singură... atâta vreme...

OTILIA

Ei și?

NOTARUL

Cine știe?

OTILIA

Cum?

NOTARUL

Așa...

OTILIA

Ce?

NOTARUL

Câți... așa...

OTILIA

Pardon, puiule, nu mă ofensa...

NOTARUL

Nu, da', știi, mă gândesc...

OTILIA

Nu mă ofensa, te rog...

NOTARUL

Nu, dragă, pleacă și nu te supăra... da' vezi, omu... bănuiala... de câți spui tu... câți ai cunoscut acolo în familie, la domnu Popescu... ă-ă... Constantinescu... Bijucă... Bijucă... Costică... Eu foarte sunt gelos... Știi... drept... păcatul meu... n-am ce face...

OTILIA

Titi...

NOTARUL

Să mă pardonezi...

OTILIA

Ți-am spus, Titi, de-atâtea ori, să mă tratezi cu mănuși... te rog... da'... să nu mă ofensezi... Nu! Lasă... eu sunt femeie onestă... da... eu nu sunt de alea...

NOTARUL

Dragă...

OTILIA

De alea ca la Pești.

NOTARUL

Nu te supăra; ei, vezi, na, n-am vrut...

OTILIA

Ba mă supăr. (O apucă plânsul.) Mă supăr. Ți-am spus și ți-o repet... Când a venit văru lui madam Popescu, șefu din minister, și m-a întrebat: „Domnișoară, de ce ești tristă?" – „E fasonul meu, domnule..." așa i-am răspuns... Și când s-a apropiat și mi-a strâns mâna, așa ca vas'zică să mă ciupească, am făcut scandal... „Fii la distanță, musiu, și la locul dumitale..." Și mi-am făcut bagaju... Ți-am spus că numai o dată Ionel, mizerabilu, atunci când mi-a cerut mâna după balu funcționarilor... (Plânge.)

NOTARUL

Ei vezi, te-am supărat... Să mă pardonezi... zău...

OTILIA

Și cum mă ruga madam Popescu: „Iartă-l, Tilicuțo... Așa e Mache, mucalit"... – „Scuzați, madam, zic, sunt femeie onestă..." Și-am plecat. Gândeam, stau două zile în

Transilvania, la tata... Ș-așa e singur... Îl vizitez și p-ormă plec... Ce mă mai potrivesc eu cu ei? Sunt mojici, da, mojici... opt ani tot în case bune...

NOTARUL

Vezi, mai bine tăceam... Tili...

OTILIA

Și cum îmi scria madam Popescu: „Tilicuțo, sufletu meu, întoarce-te, mergem la Slănic..." Așa-i dacă sunt proastă...

NOTARUL

Iartă – uite, acum odată...

OTILIA

Dacă sunt proastă, să te iubesc pe tine, familist. Desigur, tu crezi... tu crezi...

NOTARUL

Da' nu cred nimic... Tili... uite, nu zău... las' acum:

OTILIA

Iacă a trecut anu... Tot așa o seară ca asta, când te-am întâlnit atunci, în căruța poștei, la Aiud... Nici nu mai știu... Era lună și pe drum așa... cu tine... singură... Și tu te jurai... te jurai... mai știu eu? Am cedat... am cedat atunci în căruța poștei... dacă am fost proastă...

NOTARUL

Noa, vezi, dă mâna... Mă iubești... așa-i?

OTILIA

Da, asta nu merge, așa... toată viața. Nevasta ta...

NOTARUL

Eh...

OTILIA

Da, are să-nțeleagă.

NOTARUL

Eh...

OTILIA

Și-o să facă scandal... Sunt sigură...

NOTARUL

Ei, fii pe pace, fii pe pace... unu-doi-trei...: pusi... (O sărută.) Unu-doi...

OTILIA

Răule...

NOTARUL

Unu-doi...

OTILIA

Ce crezi tu... (Se aude portița. Vine Mitruț grăbit. Cum trece în pripă se împedică de scară. Otilia și notarul tresar.) Vai de mine... ce-i? Ai auzit?

NOTARUL

Vine cineva.

Scena III

OTILIA, NOTARUL, MITRUȚ

MITRUȚ (împiedicându-se)

Crișu lor... Mult mă poartă...

NOTARUL

Ăsta-i Mitruț... Tu ești, mă?

MITRUȚ

Eu, domnule...

NOTARUL

Al dracului... înjuri, ha?

MITRUȚ

Bună sara, domnule, m-am împiedicat... Nu știu ce-i pe aici... scara... astăzi toate-s cu făcătură...

OTILIA

Aoleo... Nu ești vrednic, mă Mitruț, parol... cum ne-ai speriat... zic: te pomenești...

MITRUȚ

Păi, să iertați...

NOTARUL

Ce-i? S-a întâmplat ceva? Ce-i asta? Raport la miezu nopții?

MITRUȚ

Nu bun lucru, domnule, nu bun.

OTILIA

Auzi...

NOTARUL

Ei, repede!

MITRUȚ

Viu de la crâșma lui Caiafa. M-am băgat în furnicar, domnule, acolo între ei. După ce-ați plecat cu măria-sa, de la

Hopârtean am luat-o noi laolaltă. Acum – zic – colindăm ca la Bobotează, pe la toți... Zice Stan: „Hai în Știează la Oancea, are el patru jogăreni, să vorbim – zice – că-i rupem de la Florian...“ Zic: „Hai...“ Și ne-am dus.

NOTARUL

Ei...

MITRUȚ

...Să vedeți... am rupt doi... Cârnu și cu Făgețe!... s-au dat la vorba lui Oancea, au luat arvuna... Na tu cinci, na tu cinci... Al Fetoaii nu vrea... așa, dincolea... are în parte două delnițe în cânepiște, de la popa... hâr, mâr... se codea... l-am lăsat... Mai rămăsese Stan Guran... Hai la Stan...

NOTARUL

Bine, bine... da' ce-i? Ce cauți aici?

OTILIA

Spune, spune.

MITRUȚ

Mă rog... Stan nu era acasă. „Unde-i Stan, tu muiere!“ Zice: „La crâșmă cu ăsta... cu Bădițoiu și ficioru-so“...– „L-o luat“, zic... Da Oancea, zice Oancea: „Duceți-vă acolo la Caiafa, du-te tu, Mitruț, trage-l la o parte și spune-i așa: Oancea zice să te dai cu notaru... Și dacă tește, spune-i la ureche: Oancea îți trimite vorbă că s-au prăpădit doi cai săsești în tăietura Dobriții...“ Zic: „Ce-i asta?“ Da' el: „Las-o-ncurcată...“ Și-am plecat... Hopârtean, că nu se bagă: „Du-te tu, că ești mai meșter...“ zic...

NOTARUL

Al dracului, o lungești... iar spui cazanie... Nu vezi, mă? Repede!

OTILIA

Lasă-l... frate, ee!... Spune Mitruț, spune...

MITRUȚ

Lasă, domnule, că nu-i glumă... Să vezi... Să vedeți cum vine... Zic: ți-l moi eu pe Guran – și m-am dus la Caiafa. Acolo adunare mare, și cântece, și lăutari... băutură, și, cum să zic?... studenți...

NOTARUL

A... Ce studenți?

OTILIA

Cum?

MITRUȚ

Erau acum... am văzut, trei erau, unu cu ochelari... Mă vâr eu încet pe poartă, trec frumos pe sub fereastră, mă uit în dreapta, în stânga... Iaca Stan... la masă, către frunte îl pusese... „Miio – zic – păcatele lui, cheamă-l până în curte pe Guran... Da' nu spune, tu, nu spune cine... Auzi?..." Se duce Miia... Aștept, zic: „vine, nu vine? Vine, nu vine?... Ce-a făcut ce n-a făcut... Spusu-le-a slujnica dracului? Văzutu-m-a careva?" Destul că iese Urdea... iese... și cum mă vede... se repede, domnule...

OTILIA

Ei comedie!...

MITRUȚ

Huzdup, la mine... mă ia în cârcă, așa într-una... și oblu-n crâșmă... Al dracului urs, tare, tare... mă pune pe masă: „Iaca cățelu pământului..."

OTILIA

Săracu Mitruț... Vezi mojicii, domnule...

NOTARUL

Te-au bătut, mă?

MITRUȚ

Nu, domnule, nu. Da' așa ca dracii: cu batjocura. Nu mă lasă de pe masă. Mă ținea smirna ca să beau, așa se cade dac-am venit lăturean... da' să nu mă dau jos, să fac cuvântare de sus, că m-aleg pe mine... Prostii...

OTILIA

Auzi, mizerabilii...

NOTARUL

Canalii...

MITRUȚ

Și cum mă posodeau ei, mă ciufuleau, iacă se deschide ușa și nimeresc... pac în casă, patru inși, jandari cu sulițele...

NOTARUL

Foarte bine.

OTILIA

Zi, că-mi place... Zi, că-mi place.

MITRUȚ

Lăsați, mă rog, că de-aci s-a tras...

NOTARUL

Ce?

OTILIA

Cum? S-a întâmplat ceva?

MITRUȚ

Întâi așa cioro boro ungurește între ei... Urdea, Urdea... n-am priceput... arăta la Urdea... că pentru că face șcandal... Ce-o fi zis Urdea... știi că vorbea și el... n-am luat seama...: Bem din pungă de la noi, nu de la altu... Atâta să fi zis, că n-a apucat să isprăvească, domnu Gal, mă rog, i-a ars două palme... și gata...

NOTARUL

Ce?

MITRUȚ

L-au dus cu ei...

OTILIA

Lasă că era prea mojic Urdea, prea era mojic, frate...

NOTARUL

Foarte bine... Bine i-a făcut...

MITRUȚ

Nu-i bine, domnule, că-i rău...

NOTARUL

Ce, mă?

OTILIA

Cum?

MITRUȚ

Că vezi așa s-au tulburat ei... într-un minut... cât sufli... Cum au plecat jandarii, toți în picioare... Trebuie scăpat Urdea... Îl dășală hoții... Și așa s-a hotărât ei să vie la dumneata...

NOTARUL

La mine?

OTILIA

La Titi?

MITRUȚ

La dumneata. Știi, au trimis după popa... dascălu... ferbeau așa...

NOTARUL

Și, și?

MITRUȚ

Zic: să văz ce fac... Acum eu știam că dumneata ești aici...

NOTARUL

Bine... bine...

MITRUȚ

Și când clocoteau așa... iacă pică Toderaș... cam beat... făcut bine... dă un chiot... să ierți: «I-am făcut-o papistașului!... Haideți după mine, că-i la Oprea din Spini...»

OTILIA

Vai de mine!

MITRUȚ

Atâta a trebuit. Haideți până-s jandarii la cazarmă... Să-i luăm cu satu... Să ne scape pe Urdea...

OTILIA

Vai de mine!

NOTARUL

De unde știi că-s aici?

MITRUȚ

Toderaș...

OTILIA

Cum Toderaș, tontule?

MITRUȚ

Te-a văzut el... cu badea Niculaie...

NOTARUL

Cum?

OTILIA

Cine?

MITRUȚ

Badea Niculaie Borza... socru dumneavoastră...

OTILIA

Auzi, Titi...

NOTARUL

Cum, e la crâșmă? Ce vorbești?

MITRUȚ

Da, domnule, spuneau toți că fusese pe acolo... Azi mai întâi. Nu știu ce s-a întâmplat... S-a dat cu oamenii de tot, da' știi în lege... Băutură... Caiafa... zece părechi...

NOTARUL

El la crâșmă?

OTILIA

Ce-i asta, Titi?

NOTARUL

Lasă, lasă...

OTILIA

Să știi că vin mojicii pe noi... Titi, mă prăpădesc...

NOTARUL

Ascultă, dragă, stai puțin, lasă... (Lui Mitruț) Ce-ar fi oare să trec prin grădină?

MITRUȚ

Nu, domnule, că s-au împărțit în două: unii vin pe la curmătură, pe poteca dintre iazuri; ăi mulți vin pe ulița din Cărpeniș... așteaptă pe popa să plece... Eu am fugit să spui...

OTILIA

Ce ne facem, Titi, pentru Dumnezeu?

NOTARUL

Te rog, să mă pardonezi, taci acum.

OTILIA

Aoleo, cum să tac, frate, cum să tac? Nu vezi tu? Se face scandal!... Aici, onoarea mea... e în joc onoarea mea...

MITRUȚ

Ar fi bine mai degrabă... Știi, departe-departe... capu satului, dă' să nu te pomenești...

OTILIA

Ce-i de făcut?...

NOTARUL

Mă rog, bine... Stai un minut. Bine. Le arăt eu scandal...

OTILIA

Ce-i?

NOTARUL

Lasă, le-arăt eu... (Intră în casă.)

OTILIA

Titi!

NOTARUL (din casă)

Este cerneală? Așa. Am găsit... Imediat...

Scena IV

OTILIA, MITRUȚ

MITRUȚ

Să știi că nu-i glumă... Asta iese lată. Dacă vine și Borza... ăla... Spuneau la Caiafa... Ce-o fi avut ei?...

OTILIA

Păi bine, mă Mitruț, ce să mă fac, mă? Cui să-i treacă prin minte?

MITRUȚ

De, știu eu!...

OTILIA

Chiar azi...

MITRUȚ

Dacă ți-a plăcut băutura dulce...

OTILIA

Taci, mă, nebunule!

MITRUȚ

Ba, nu, zău.

OTILIA

Taci!

MITRUȚ

Ei, lasă, le știu eu astea...

OTILIA

Ce știi tu?

MITRUȚ

Ehe, sufletu badei, pe vremea mea...

OTILIA

Pe vremea ta...

MITRUȚ

Nu mă seca, Oprenuțo... Cum adică? Cum adică? Stai... Opt, nouă... nu... zece... Ba nu... așa... doisprezece ani...: Ce-i asta, o viață, ha? Bine, da' cine poate ține cu voi? Tot ca spuma laptelui, vere, tot ca spuma laptelui...

SCENA V

NOTARUL, MITRUȚ, OTILIA

NOTARUL

Așa, na. Acuma să poftească. (Lui Mitruț.) Vezi scrisoarea asta? Pleci cu ea la cazarmă, la domnul Gal. Îl cauți, i-o dai, înțelegi? Cum o primește, într-un minut să deie porunca și să vie aici cu doisprezece jandarmi... Înțelegi? Iaca! (Îi dă scrisoarea.)

MITRUȚ

Să vie...

OTILIA

Titi, ce faci, pentru Dumnezeu?... Să nu cumva...

NOTARUL

Lasă, dragă, mă rog frumos, ți-am spus, știi, vorba noastră, la politică să mă pardonezi...

OTILIA

Bine... bine...

NOTARUL

Asta-i treaba mea...

OTILIA

Bine, cum crezi tu...

NOTARUL

Așa cum am scris acolo... Pleac-acum... Aici nu-i de stat. Repede! Înțelegi! O iei prin grădina lui Isaia, sai gardul. Dacă te prinde pe tine, nu-i nimic. Îi dai scrisoarea... Și-apoi să poftească cu satu...

MITRUȚ

Bine, domnule, numa...

NOTARUL

Nici o vorbă, pleacă!

MITRUȚ

Numa să nu fie rău...

NOTARUL

Haide!

OTILIA

Titi, un moment... Iaca Mitruț.

MITRUȚ

Mă rog, eu slujba mea...

NOTARUL

Am ispvărit...

MITRUȚ

Sara bună! (Pleacă murmurând.) Crișu lor!

OTILIA

Noroc, Mitruț... (Notarului.) Bine că s-a aranjat și asta... (Câteva clipe de tăcere.)

Scena VI

NOTARUL, OTILIA

NOTARUL

Așa... (Pe gânduri.) Ha... ha... pravoslavnici...

OTILIA (distrată)

Ha...

NOTARUL

Ce-i?

OTILIA

O prostie...

NOTARUL

Ce?

OTILIA

Mi-a trecut mie, așa, prin cap...

NOTARUL

Ce? Spune!

OTILIA

O prostie, frate... Așa-ți vine, când nici nu gândești... Uite, mă gândeam eu așa, cum aș putea să te dezvăț pe tine de *teremtete* ăsta...

NOTARUL

Ei, vezi, iară, iară... Te rog... Ți-am spus de atâtea ori... N-ai altă grije acum?

OTILIA

Bine, pisule... bine... Nu te supăra... Da' știi, când îi văd așa, cum zici tu, *teremtete,* cu mustața unsă... Parol, ți-e frică... Stai să vezi, așa ceva mai rar... Era unu în vamă la pașapoarte, acum când am venit... Zice Fometeasca – țigancă, da' a ajuns bine, se ducea cu grecu la Nisa – zice: «Mai acană, soro, că împunge...»

NOTARUL

Pardon, vezi, asta-i politică... De ce? Ți-am spus...

OTILIA

Politică, nepolitică... Dracu-i pune să le crească mustăți așa, ca loboda... Și p-ormă, vezi...

NOTARUL

Ce?

OTILIA

Te strici cu toată lumea... Cu satu... pentru ei... iaca...

NOTARUL

Eh...

OTILIA

Iaca, ce pățești... Aoleo... Titi... Să nu dea Dumnezeu să vie mojicii... Zău, Titi, mie-mi vine rău... Mie din asta mi se trage, eu amețesc... Când s-o repezi, nebunii... Eu, eu mă stric...

NOTARUL

Nu-i nimic, vine Șandor... Știe el rânduiala...

OTILIA

Ce rânduială?

NOTARUL

Mă rog, cum zicea Matrai de la comitat: «Vorba-i bucătură domnească, nu-i pe seama proștilor...» Unu-doi... *baionet auf*... gata... Nu vorbă trebuie aici... Bătaie, înțelegi, bătaie!... Tăiați, felii, sare și piper... Și storși să le iese sâmburii, ca la castraveți. *Te...*

OTILIA

remtete... Titi, ce vorbești!

NOTARUL

La Mărgineni cum a fost? Tot așa frunză verde-n pălărie. A tras în ei... în grămadă... Cât bați în palme a curățit locu... (De departe se aude zgomot.) Stai... ce-i... auzi...

OTILIA

Vai de mine!...

NOTARUL

Cum dracu? (Se uită la ceas.) Așa repede...

OTILIA

Vin, auzi...

NOTARUL

Taci.

OTILIA

Vin, da... vin...

NOTARUL

Mitruț a plecat.

(De departe zgomotul crește. Se deslușesc accente din cântecul electoral.)

OTILIA

Titi, ce-i de făcut?

NOTARUL

Un moment... Să vedem...

OTILIA

Auzi, cum țipă...

NOTARUL

Beți.

OTILIA

Vine tot satu... auzi...

(Zgomotul se întețește, se aleg strigăte: «Să trăiască Florian».)

NOTARUL

Nu știu... nu știu...

OTILIA

Cu sutele... bibicule... săraca de mine, mor, mor, nu mă lăsa!...

NOTARUL

Te rog.

OTILIA

Hai în casă, pentru Dumnezeu!

NOTARUL

Stai, stai; ce-i de făcut? Stai...

OTILIA

Hai în casă. Ne încuiem, facem întuneric. (Strigătele mai aproape.) Stai... Tu mă iei în brațe, Titi... Titi dragă... mă iubești?

NOTARUL

Ei, las' acum, te rog, o, *Ișteneм*...

OTILIA

Și să murim așa... Dacă n-am avut parte de noroc pe lumea asta... (Plânge.) N-am avut noroc.

NOTARUL

Taci! Ce vrei? Taci!

OTILIA

Să ne găsească îmbrățișați... Cum spune la *Universu*... Titi dragă, puiule... Opt ani tot în case bune...

NOTARUL

Ei, hai în casă odată... (O trage după dânsul și încuie ușa, se stinge lumânarea din casă.)

Scena VII

(Scena se întunecă un moment. Se luminează apoi deodată brusc, fiind inundată de mulțime de țărani cari vin repede, vociferând și umplu ograda lui Oprea. Țăranii vin cu felinare aprinse. Toți au frunză verde la pălărie. Unii aduc afișe mari pe care e tipărit apelul către alegători al lui

Florian. Afișele sunt unele roșii, altele galbene și albastre. În mulțime se văd și femei și copii. Se alege popa și dascălul, în mână cu un bețigaș de trestie. În popor e și Caiafa, cârciumarul. Cuvintele ce urmează se rostesc repede și se aleg din fierberea generală.)

ȚĂRANI, POPA NICOARĂ, DASCĂLUL ILIUȚ, CAIAFA, TODERAȘ, LĂUTARI

DIN MULȚIME (când intră în scenă. Glasuri răzlețe)

Pe-aici, copii! Sus, Opreo! Unde ești, jupânească?! – Ieși la fereastră, domnule! – Vrem votul universal... – Așa-i... Așa-i... Vivat!

(Mulțimea în vremea asta strigă, cântă, se mișcă.)

UN COPIL (ieșind în fața scenei)

Trăiască domnu deputat Ioniță Florian!

O FEMEIE

Taie popa limba... Diavole, taci!

POPA NICOARĂ

Pe pace, oameni buni! Fiți pe pace!

DIN MULȚIME (glasuri răzlețe)

Să ne dea pe Urdea! Așa-i... Urdea... – Dorm. – Asta-i nuntă, mă!

(Din mulțime se alege unul care-l trage pe Caiafa și-l prinde în joc. Îl învârtește și cântă: «Țop în sus și țop în jos, joc de frică bucuros».)

UNUL DIN MULȚIME

Noroc, Barbă-putredă! Cui dai votu?

CAIAFA

Așa să trăiesc *iu*... tomnă Ioniță Florian...

ALTUL

Să nu mai calce nime pragul Vențăloaii, mă... De-aci înainte, numai la crâșma lui Caiafa; să câștige el săracu, că-i de-al nostru...

CAIAFA

Așa... așa... ha... tomnă Ioniță Florian, la mulți ani!...

(În vremea asta, popa ține sfat într-un colț cu câțiva fruntași. Mai mulți se trag sub fereastră. Se vede că plănuiesc ceva. Din mișcarea lor se aleg cuvintele: «Așa... așa vezi... Să doarmă ușor... Ca la nuntă... ha... Chemați pe învățătorul... Poftim domnule învățător». Învățătorul vine între ei. Scoate un diapazon și-l cearcă.)

CEI DE SUB FEREASTRĂ

Tăceți... Așa... Bine...

ÎNVĂȚĂTORUL

(Face semn cu bețigașul că se poate începe cântecul.)

Acum!

(Se cântă, pe aria cunoscută Hora Unirii – cântecul electoral. Toți ascultă cu plăcere un moment, apoi continuă cu femei, cu copii.)

CORUL DE SUB FEREASTRĂ

„Foaie verde leuștean
Ioniță Florian
Neam de viță de roman,
Neam de viță de roman,
Să-l alegem deputat,
Că-i rumân adevărat,
Nu ca Blezu-huhurezu,
Nu ca Blezu-huhurezu..."

(De departe se aude un glas de vioară și clarinet. Corul o parte se oprește, alții mai cântă încă: «Cine nu ține cu noi, crească-i coarne ca la boi»... Un moment se face tăcere, apoi iar strigăte răzlețe.)

DIN MULȚIME

Toderaș... Vine Toderaș... (De departe se aud chiote: «Vivat! Vivat!» se alege glasul lui Toderaș, care cântă acompaniat de lăutari: «Doi mă leagă, trei mă-ntreabă, de doi cai și-o iapă neagră.»)

DIN MULȚIME

Ai noștri! – Sus! – Vivat!

UN BĂTRÂN

Brava!

(Intră Toderaș cu șapte tovarăși, patru lăutari.)

TODERAȘ

Sus, papistașule! Nu dormi! (Smulge o sticlă de rachiu din mâna unui lăutar și-o aruncă în fereastră. Geamul se sparge.)

OTILIA (țipând din casă)

Săriți! Săriți! Hoții! (Popa iese repede în față.)

POPA NICOARĂ

Băieți! Asta nu. Asta nu merge...

DIN MULȚIME

Bine! – Așa, vezi... – Sus, papistașule...

DASCĂLUL

Cu socoteală, mă rog, cu socoteală.

TODERAȘ

Să iese!

CAIAFA

Pi pace, pi pace...

NOTARUL (din casă)

Ce vreți cu mine? Ce căutați aici?

OTILIA (tânguindu-se)

Vai de mine!... Vai de...

DIN MULȚIME (unul cântând, alții după el)

«Taci, mireasă, nu mai plânge, că la maică-ta te-om duce...»

TODERAȘ

Ieși afară, papistașule!

DIN MULȚIME

Așa!– Așa!– Sus, vere!

POPA NICOARĂ

Tăcere, oameni buni! (Arătând spre Toderaș.) Trageți-l la o parte. (Mai mulți îl iau pe Toderaș și-l împing spre fund.) La o parte! Mai în fund... Așa... (Către fereastră.) Domnule notar! Avem o vorbă cu dumneata, domnule notar!

TODERAȘ

Eu-s cătană împărătească.

MAI MULȚI

Lasă, mă, lasă...

NOTARUL

Vreți să mă omorâți? Ha?...

TODERAȘ

Auzi șoacâțu, vere!

POPA NICOARĂ

Nici o teamă să n-ai!

DIN MULȚIME

Nimic! – La vedere! – Să iese!...

POPA NICOARĂ

Răspund eu cu cinstea mea! Nici un fir de păr, domnule notar! Ieși un minut să te vadă oamenii... (Se face lumină în casă.)

NOTARUL

Pe vorba dumitale?

DIN MULȚIME

La vedere! Să-l vedem!

POPA NICOARĂ

Pe vorba mea! (Tăcere un moment, murmur apoi. Notarul iese în pridvor.)

Scena VIII

CEI FOȘTI, NOTARUL, OTILIA

NOTARUL (înfricoșat)

Aici sunt. Ce vreți de la mine? (O secundă tăcere generală.)

COPILUL DE MAI ÎNAINTE

(Iese repede în față azvârlindu-și pălăria în aer.)

Trăiască domnu Ioniță Florian, deputatul nostru, deputatul nostru!...

MULȚIMEA (izbucnind)

Să trăiască domnul Ioniță Florian! Vivat... (Lăutarii dau semnalul obișnuit. Notarul stă obidit.)

POPA NICOARĂ

Fiți pe pace, oameni buni!... Stimate domnule notar!

DIN MULȚIME

Jupâneasa, domnule!... Unde-i jupâneasa?

MAI MULȚI

Taci, Praleo! Taci, mă!

DIN MULȚIME

S-auzim! S-auzim! (Se potolesc și se face tăcere.)

POPA NICOARĂ

Stimate domnule notar, când am plecat cu toții la dumneata... durere, aici... aici... în capul satului...

DIN MULȚIME

Așa-i! – La Oprea din Spini! – Tăceți!...

POPA NICOARĂ

...mi-au venit în minte cuvintele strămoșilor noștri: «*Concordia parone res crescunt, descordia maximae dilabuntur...*)

DIN MULȚIME

Așa-i!

MAI MULȚI

Taci, mă!

POPA NICOARĂ

...că datorința dumitale, domnule notar, domnule notar... de fruntaș al satului, ales de votul nostru...

DIN MULȚIME

Noi te-am ales! Noi!

POPA NICOARĂ

...de votul nostru al tuturora... e să nu semeni vrajbă și să împărțești în două poporenii necăjiți, ci dimpotrivă, cum spune poetul... (Otilia crapă un moment ușa și scoate capul. Mulțimea murmură. Unul strigă: «Iaca mireasa, mă»... Alții: «Nea... hoo...» Otilia repede închide ușa.)

POPA NICOARĂ

«...Unde-i unul nu-i putere, la nevoi și la durere...» (De departe se aude un chiot. Popa își curmă cuvântarea.)

Scena IX

CEI FOȘTI, BORZA, ANA

BORZA

(Intră repede târându-și fata după sine. Notărășița se vede că a fost ridicată repede din pat. E cu capul gol, părul despletit puțin.)

Ha... Spurcăciunea... Spurcăciunea... Să-l vezi... aici...

DIN MULȚIME

Niculaie Borza... Iaca Borza!

TODERAȘ (din fund)

Aici, bade Niculae!

O FEMEIE

Vai de mine...

ANA

Tată! Tată!

BORZA

(Intrând în ogradă se repede spre pridvor și-o împinge pe Ana în dreptul notarului.)

Aici... Aici... acuma-l vezi...

ANA (plângând)

Rușine! Rușine! Să-ți fie rușine! (Tăcere.)

NOTARUL

Ce vrei? Ce vrei acum?

MULȚIMEA

Ho... (Toți se mișcă.)

POPA NICOARĂ

Oameni buni!

TODERAȘ

(Vrea să se smulgă din mâna mai multora care îl țin.)

Lăsați-mă! Și eu-s aici...

MULȚIMEA

Huideo! Pe el! Să-l rupem!...

BORZA

Ce vreau? Vreau să-ți spun... să te întreb, domnule... unde ți-s cărțile alea cu table verzi și cu table roșii... paragrafii... cinstea ta domnească? (Din fund se aude un glas de comandă: «Înainte!» Intră Gal, repede urmat de 15 jandarmi.)

Scena X

CEI FOȘTI, GAL, JANDARMII

GAL ȘANDOR

La o parte! La'o parte! Înainte marș! *Kutia teremtete!*

JANDARMII (urlând împing mulțimea)

La o parte! La o parte!

MULȚIMEA (îngrozită)

Vin jandarii!...

MAI MULTE FEMEI

Jandarii... vai de noi!... Fugiți!...

NOTARUL (răcnind)

Gal Șandor!

GAL (salută)

Cu supunere, domnu notar...

BORZA (continuând)

Cinstea ta domnească... La Oprea din Spini... Câne...

ANA (plânge înfundat)

Rușine!...

NOTARUL (arătând spre Borza)

Luați-l! Luați-l! Repede! Canalia! Repede!

BORZA (buimac)

Pe mine? Pe mine? A... voi sunteți prietenii lui...

ANA

Tată! Tată!

NOTARUL

Umflați-l! (Jandarmii, după un moment de ezitare, îl prind pe Borza.)

POPA NICOARĂ

Domnule notar! Bagă de seamă, domnule notar! (Mulțimea murmură.)

NOTARUL

Taci, popo! Ia-l! Înainte! Ia-l! Du-l!

TODERAȘ

Tot atâta! (Vrea să se smulgă. Nu-l lasă.)

BORZA

Haideți, mă! Haideți! I-arăt eu cânelui... Spurcăciunea... i-arăt...

JANDARMII

Înainte! Marș! (Îl smulg.)

ANA

(Țipând se leagă de Borza. Poporul fierbe.)

Tată! Tată! Duce pe tata...

NOTARUL

Canalia... afară!... așa...

BORZA

(Întoarce capul dintre jandarmi.)

Ne vedem, domnule...

Cortina

ACTUL III

Se petrece a treia zi după actul II. Scena reprezintă cancelaria notarului ca în actul I, lipsesc însă mobilele de proveniență țărănească. Din ele a rămas numai lada de zestre a Anei, încuiată, gata să fie mutată. Pe părete în colț icoana Sf. Niculaie cu candela aprinsă. Mobilele de la oraș toate la locul lor neatinse: biroul notarului, două fotolii, portretul lui Franz Iosef, pușca, pistoalele etc. Interiorul prezintă aspectul unei case din care se mută; pe jos hârtii, jurnale etc. Când se ridică cortina, în colț stau de vorbă Mitruț, Caiafa și Hopârtean. Ziua înainte de masă.

Scena I

CAIAFA, MITRUȚ, HOPÂRTEAN

CAIAFA

Pentru că dacă n-am licență de crâșmă, iu ce ma fac? Că iu am spus: «Tomnă notar... tomnă notar, iu cu popor, lasă-mă cu popor... da' tomnă notar a zis: «Rad barba, jidove, și iau crâșma»... și dac-a vrut să-mi ia crâșma, am dat votu lui tomnă Bleză... iu... acum... ce mă fac?

MITRUȚ

Du-te acasă, jupâne... auzi... du-te acum... că n-are vreme de dumneata... alte griji mai mari... du-te acasă.

CAIAFA

Bini, da'...

HOPÂRTEAN

Lasă că vorbim noi cu domnu notar să-ți grijască cojocu... îi spunem noi... da' nu-ți face nime nimic, Caiafo... Iac-așa vorbe...

CAIAFA

Ba mi prăpădește.

MITRUȚ

N-avea nici o teamă.

CAIAFA

Mi prăpădește satu.

MITRUȚ

Nu... nu... du-te acasă.

HOPÂRTEAN

Pleac-acum să nu te găsească aici... repede... auzi... ieși, jupâne.

CAIAFA (depărtându-se)

Bini... iu... ma duc... da'... dacă satu... iu... ce ma fac... mi prăpădește... vei... tomnă Blez. (Iese.)

Scena II

MITRUȚ, HOPÂRTEAN

MITRUȚ

Vezi și ăsta, vai de capu lui... ce stare să mai aibă el aici? Nu, Hopârtene, așa nu merge... frate... degeaba...

HOPÂRTEAN

De ce adică?

MITRUȚ

De ce? laca de ce... Scoli lumea, mă... ridici satu... se face răzmiriță... moarte de om... și te bate Dumnezeu de nu-ți mai putrezesc oasele... Înțelegi?

HOPÂRTEAN

Eh, Dumnezeu, Dumnezeu, de ce o încurci? Vorba: ajungi deputat? Ajungi la lingura a mare? Ajungi la domnie? Ha? Ajungi...

MITRUȚ

Așa deputăție... las-o.

HOPÂRTEAN

Ce așa deputăție? Păi așa... Ce crezi tu, că acolo în Pești... ori în altă parte... la boieri, mă, acolo în țară, unde vrei să pleci tu, crezi că are cineva grije că l-a împușcat pe Urdea, ori pe Corcea din deal, ori pe ăla, pe cum îi zice, pe Toderaș, ha? Crezi tu? ha?...

MITRUȚ

Da' sufletu tău... mă... sufletu?... nimic?...

HOPÂRTEAN

Olio, vere... sufletu... lasă-mă... Dacă-ar fi cum zici tu... – după suflet... ehei – multe s-ar schimba pe lumea asta...

MITRUȚ

Cum?

HOPÂRTEAN

Apăi, așa – lumea – da', vezi, aici nu-i vorba de suflet, aici care-i mai tare, mă... care are putere mai multă. Cine se uită: vine pe drept, vine pe strâmb? Ăl mare pe ăl mic, așa-i legea,

ca la companie. Știi, obâșteru îl ia pe maior, maioru strigă la căpitanu... căpitanu înjură pe strajamește... și strajamșteru Hopârtean... rade-o palmă lui Ion Baciu din Călvasăr: «Legea ta, câne... capu sus!» Acuma, cine știe de unde vine greșeala, cine s-o caute? Ha? vine pe dreptate? Ha? Vorba... ai putere? Bine. N-ai? Du-te și te culcă.

MITRUȚ

Vezi eu... nu pot așa... înțelegi... altă socoteală... nu pot.

HOPÂRTEAN

Păi, dacă nu poți, ia lumea-n cap.

MITRUȚ

O și iau...

HOPÂRTEAN

S-ajungi la bătrânețe pe drumuri... Traistă-n băț...

MITRUȚ

S-ajung...

HOPÂRTEAN

Vezi, mă Mitruț, nu ne potrivim noi...

MITRUȚ

Nu.

HOPÂRTEAN

Nu... nu... eu am altă minte... altă curaje.

MITRUȚ

Îi fi având de-acolo, de la honvezi... da', vezi, eu patruspre-zece ani de când port cârja pristăvească, înțelegi, vorbă legănată n-am avut... cu nime... Auzi? De slujbă am fost? Am făcut slujba. Mi-au dat poruncă? Am făcut porunca... Da' mi-am

tras seama, mă... zece ani sub notarul Busuioc, am dus pecețile la oameni, și-n toată bună vremea nimic...

HOPÂRTEAN

Sub Busuioc...

MITRUȚ

Sub Busuioc...

HOPÂRTEAN

Altă socoteală... eh... altu... d-ăi de legea veche.

MITRUȚ

Om curat, mă, înțelegi... Spunea *Credeu* dumineca-n strană... Om curat... Și eu nimic... pân-a venit ăsta... De-atunci făcătură... Cine-s eu azi în Lunca? Ha? «Cățelu' pământului!»...

HOPÂRTEAN

Ee...

MITRUȚ

Prostu s-asculte, unu-doi-trei, rictai... Bine, bine... s-asculte.

HOPÂRTEAN

Ca la companie...

MITRUȚ

Nu merge așa... iacă ce-ai pățit... nu-i nime câne, mă... Ăștia... poporu... omenia lor. I-am spus și alaltăieri, atunci, sâmbătă sara, acolo la Oprea din Spini... zic...

HOPÂRTEAN

Drept, de-acolo s-a-nceput. Săracu Oprea, ce-i cu el?

MITRUȚ

Ce să fie? Când a venit azi de la moară, casa dărâmată, urla cânele.

HOPÂRTEAN

Da' jupâneasa?

MITRUȚ

Madama a fugit azi noapte la Aiud. Eu i-am spus:«Bagă bine de seamă, d-le notar, că jandarmii, știi, câni nu oameni... abia apucă să tragă cocoșu».

HOPÂRTEAN

Da' el de colo?

MITRUȚ

Păi nu l-ai văzut? Parcă-nebunise...«Ia-l! Du-l!» Și l-a umflat pe Borza. Era trăsnit în lege... smintit... Așa l-a ținut și noaptea și ieri, duminecă, toată ziua la alegere... apucat, știi... ai văzut. Când veneau după masă ăi din Zimbru și mai rămăsese satu... o sută cinci voturi a lui Florian, din Lunca, parcă turbase...«Încoace, Gal... încoace... Bagă de seamă, Gal... Bate... bate... bate, Șandor! Să nu cază domnu Blezu!...» Ai văzut... așa din senin... că n-a apucat Urdea să zică nimic...

HOPÂRTEAN

De zis, n-a zis...

MITRUȚ

Nici Toderaș... cioro-boro... că bătaie n-a fost când a dat cu pușca... în două rânduri... Acum du-te la ei, că-s morți câteștrei... Și atâția schilavi... Și Clopoțel, săracu... Urlă tot satu... Muierea lui Corcea se cântă de-ți ia auzu – m-a blestemat și pe mine: «Să n-ai parte...» Bine, ce-am greșit eu?

Înțelegi, slujba mea... Și Borza bătut, socru-so... ce rușine... ce... Vezi ce-i pe-aici prin casă...

HOPÂRTEAN

Dacă te-ncurci cu domnii...

MITRUȚ

A, da-i spun... Gata... eu am isprăvit...

HOPÂRTEAN

Acu trebuie să pice de la Winkler.

Scena III

MITRUȚ, HOPÂRTEAN, ANA, LINA, DOI ȚĂRANI

(Intră Ana cu Lina și doi țărani cu mânecile suflecate. Ana îmbrăcată țărănește, gata de drum.)

ANA (privind împrejur. Către oameni.)

Iacă lada asta... da' băgați de seamă, să n-o îndomol...

LINA

Știi că sunt de spart.

MITRUȚ (lui Hopârtean)

Se mută. (Către Ana.) Bună ziua, doamnă notăriță.

ANA

Nu mai sunt doamnă, Mitruț. (Către oameni.) Poate s-o întoarceți la stânga, dacă iese mai bine.

UN ȚĂRAN

S-o petrecem peste mijloc... bagă bine de seamă... Așa de la spate, de la spate...

CELĂLALT

Grea ladă.

LINA

Dacă-i de zestre, Simioane...

ANA

S-o așezați în car la mijloc... trageți la o parte lavițele... s-o puneți între perini...

UNUL DIN OAMENI

Altceva nu mai este?

ANA

Nu. Așa. (Oamenii ridică lada, Mitruț sare să le ajute.)

OAMENII

Aa... da-i grea... ține, Simioane. Bine... așa... acum...: ho-o-rup!

MITRUȚ

Stai c-ajut și eu!

Scena IV

(În momentul când ies cu lada, intră notarul. În ușă se întâlnește cu Ana și rămâne o clipă mirat, când o vede în haine țărănești. Mitruț și Hopârtean se trag în colț. Cei cu lada ies.)

MITRUȚ, HOPÂRTEAN, ANA, LINA, NOTARUL, OAMENII

NOTARUL (către oamenii cu lada)

În lături, prostule, că te plesnesc... Ce te bagi în mine?

OMUL

Domnule...

NOTARUL

Repede, afară. (Oamenii ies cu lada. Către Lina.) Și tu, sărăcie?

LINA

Ne mutăm, domnule... (Iese.)

NOTARUL (vede pe Ana)

A, iacă și d-ta... cu șorț... și cu năframă... ai? Știu că-mi place? Acum la șezătoare, la Vilențu în Gruiu...

ANA

(potrivind niște lucruri într-o legătură)

Mai bine nu le lăpădam niciodată.

NOTARUL

Vezi aici ai dreptate.

ANA

Celelalte le-am lăsat... poate aveți lipsă.

NOTARUL

Cumpărăm noi ce ne trebuie, puiule... nu te supăra. Ridici capu și tu?... Ei, ți-ai luat tot? Lăzile, lavițele... țoalele, procovițele... zestrea... ai?

ANA

Tot ce s-a cuvenit.

NOTARUL

Ni s-a isprăvit socoteala...

ANA

Isprăvit, eu nu mai am nici o treabă... vine tata, dumnealui are ce are...

NOTARUL

Tâlharul să nu-mi vie, să nu-mi calce aici, înțelegi! Să nu-l întâlnesc... Ieși... afară... ieși!

ANA

Sănătate bună, Mitruț!

MITRUȚ

Doamne ajută! (Ana iese.)

Scena V

NOTARUL, MITRUȚ, HOPÂRTEAN, UN OM

NOTARUL

(abia acum observă pe Mitruț și Hopârtean)

Voi aici! Ce-i? Ce vreți?

MITRUȚ

O vorbă, domnule notar.

NOTARUL

Ce vorbă? N-am vreme...

HOPÂRTEAN

Mitruț ar avea o vorbă...

NOTARUL

Ce vrei? (În momentul ăsta intră unul din oamenii care au dus lada.) Ce cauți aici?

OMUL

Mă rog, icoana cu Sf. Niculaie... am uitat-o colo, în colț...

NOTARUL

Ieși afară... blegule! (Omul iese.) Ce vrei?

MITRUȚ (înduioșat)

Domnule notar... d-le notar...

NOTARUL

Ce-i, mă? Ce bâlbâi? Spune-odată.

MITRUȚ

Domnule notar... să ierți... am venit să spun... că cu... cu plec... și-am adus-o... aici... poftim.

NOTARUL

Cum? Ce?

MITRUȚ (îi întinde cârja)

Asta... cârja... patrusprezece ani și două luni.

NOTARUL

Ce?

MITRUȚ

Atâta am purtat-o... acum o las.

NOTARUL

Cum lași cârja, tontule? Spune ce vrei? Ești beat... ha?

MITRUȚ

Plec...

HOPÂRTEAN

Se duce!

NOTARUL

Unde?

MITRUȚ

Plec în țară, domnule notar... las slujba... nu mai pot... nu mai pot rămânea... mă duc din Lunca...

NOTARUL

Ha... ha... pricep... adică te duci... mă lași... slabule... ha... slabule.

MITRUȚ

Nu... domnule... nu sunt slab, da' dacă satu nu mă mai vrea?... Eu ce să fac?

NOTARUL

Ce-ți pasă ție de sat... ha?... Ce-ți pasă?

HOPÂRTEAN

Așa zic, și eu, ce-i pasă lui? Leafa-i umblă...

MITRUȚ

Mie-mi pasă, domnule.

NOTARUL

De ce, ha?

MITRUȚ

Că eu cu satu am trăit... neam de neam... și dacă satu nu mă mai vrea... nu mai am nici o putere... nu mă încreastă nime... mă blastămă muierile... Ce-s eu azi? «Cățelu' pământului»... Și copiii pe uliță: «Ăsta-i Mitruț!» Eu nu mai am rădăcini aici... mă duc, domnule... să nu mă știe nime de unde sunt... Mă duc în țară... mă bag slugă... s-a isprăvit... și de aceea am adus cârja, să i-o dai lui Hopârtean... ne-am învoit... el poate... știe... altă socoteală...

NOTARUL

Am înțeles... pleacă...

MITRUȚ

Domnule notar.

NOTARUL

Du-te.

MITRUȚ

Acuma, când îmi iau rămas bun... aș mai avea o vorbă...

NOTARUL

Eu am isprăvit.

MITRUȚ

Domnule notar...

NOTARUL

Ce vrei?

MITRUȚ

Nu-i bine așa... știi... numai cu puterea...

NOTARUL

Curăță locu, înțelegi?... Cum adică? Tu să mă-nveți pe mine?

MITRUȚ

Domnule... trebuie ș-oleacă... de, cum să zic... ăștia... poporu... trebuie... să iertați... eu nu vreau nici un rău... sănătate bună... și dac-am greșit...

NOTARUL

Bine, bine.

MITRUȚ

Să iertați. (Pleacă spre ușe.)

NOTARUL

Am isprăvit. Noroc bun! Du-te-n țară... Du-te-n țară... la București... auzi, mă... la București...

MITRUȚ (din ușe)

Și tu, Hopârtene... cu socoteală, mă... cu buna... Doamne ajută!... (Iese.)

HOPÂRTEAN

Lasă pe mine.

Scena VI

NOTARUL, HOPÂRTEAN

NOTARUL (plimbându-se prin casă)

Al dracului omul slab... mă lasă... se duce... când bate vântul... toți la fel. Când veneam de la Winkler, stau cu pălăria-n cap, canaliile. Nu-i nimic... Bine... bine... Hopârtean! (Ridică cârja.)

HOPÂRTEAN

Porunca, domnu notar.

NOTARUL

Hai încoace.

HOPÂRTEAN

Poftim.

NOTARUL

Ți-o dau ție... Am vorbit cu măria-sa domnu deputat Blezu...

HOPÂRTEAN

Să trăiți...

NOTARUL

Ieri sara când a plecat, am vorbit... te bagă la comitat...

HOPÂRTEAN

Sărut mâna.

NOTARUL

Când s-a face loc, te bagă, pân-atunci te pun pristav aici... da', știi, la mine, după regulament... înțelegi... vorbă scurtă... porunca. Prostu n-are cuvânt în cancelaria notarului Traian Vălean... auzi?... Eu-s popa aici... aici eu...

HOPÂRTEAN

Ca la companie, mă rog.

NOTARUL

Așa.

HOPÂRTEAN

Am înțeles

NOTARUL

Să știi că trăsnește... înțelegi, să știi că...

Scena VII

NOTARUL, HOPÂRTEAN, CANTORUL

(Se deschide ușa și intră cantorul Tioplea, pe nebăgate-n seamă.)

NOTARUL

Iaca... Aici? Ce cauți?... Ce?

CANTORUL

Domnule notar...

NOTARUL

Dă-l afară...

CANTORUL

Părintele Nicoară m-a trimis să spun...

NOTARUL

Dă-l afară, înțelegi!...

HOPÂRTEAN

Afară!... Repede!... Porunca... (Îl împinge de spate.)

CANTORUL

Ho, mă... Ce te repezi? Ești nebun, Hopârtene? Stai... Părintele...

NOTARUL

Afară...

HOPÂRTEAN

Porunca... Ieși! (Îl împinge cu putere spre ușe.)

CANTORUL

Păi... lasă că vedem noi. Cum adică? Bine, am să spui, bine... (Iese).

HOPÂRTEAN

Afară... Afară... (Îl scoate afară.)

Scena VIII

HOPÂRTEAN, NOTARUL

NOTARUL

Așa... Canaliile... Așa... ha... vin asupra mea?... Nu le-a fost destul... iar ridică capu, cum au plecat jandarmii. Ce cred?... Peste-o săptămână-i gata alegerea de la Vinț... iar se-ntorc. Am să-l cer pe Gal aici...înțelegi, pe Gal... Cum adică?...

HOPÂRTEAN

Cât mai degrabă ar fi mai bine, domnule notar, cât mai degrabă... aici vedeți...

Scena IX

CEI DINAINTE, MITRUȚ

(Intră Mitruț repede cu fața speriată.)

MITRUȚ

Iar mă întorc, domnule notar, cu veste...

NOTARUL

Păi nu ești la București, mă? Ce vrei?

MITRUȚ

Vin cu veste... nu bună, domnule... fierb oamenii... S-a ridicat satu, d-le notar. Când am ieșit din curte de-aici... să dau la Mărgineanu-n colț, toți adunați... Și bătrâni... și copii toți. S-a nimerit muierea lui Pavel Corcea, răposatu, și se cânta și țipa... și nu mai este nici o rânduială.

NOTARUL

Să i se ușureze sufletu... Să se cânte... Bine face...

HOPÂRTEAN

Spune, mă...

MITRUȚ

Și-am fugit să spui că vine... vine părintele Nicoară, l-a trimis lumea. Ce chiote, ce văicăreală, că ți se rupe inima... Să băgați de seamă, că nu-i a bună, domnule...

NOTARUL

Taci... auzi... să poftească... Pleacă și tu... ce cauți la mine? Am isprăvit-o laolaltă.

HOPÂRTEAN (lui Mitruț)

Ce-i mă?

MITRUȚ

Știi, lume... n-am mai văzut așa... (*Intră popa Nicoară îmbrăcat în haine de sărbătoare.*) Iaca părintele.

Scena X

CEI DINAINTE, POPA NICOARĂ

POPA

Bună ziua.

NOTARUL

Sănătate.

POPA

Aș avea ceva.

NOTARUL

Mă rog.

POPA

Fără martori.

NOTARUL

Ieșiți!... Tu Hopârtean... stai la ușe... nu te mișca... înțelegi.

HOPÂRTEAN

Am înțeles (iese cu Mitruț).

Scena XI

NOTARUL, POPA

NOTARUL

Poftim.

POPA

D-le notar, după cele petrecute ieri la alegere, n-aș mai avea de ce să calc în casa d-tale, adică în casa satului până stai d-ta în ea.

NOTARUL

Cum poftești...

POPA

Dar nu vin atât din voia mea. Ce s-a întâmplat ieri... ce s-a întâmplat... a mai adăugat o nedreptate...

NOTARUL

Mă rog... lasă cuvântarea... Ce poftești?

POPA

Da, domnule... o nouă nedreptate, care și în țara asta trebuie să se răzbune... fiindcă sistemul d-voastră, dați-mi voie, e păcătos... Să-i fie rușine d-lui Blezu, mandatul lui e plin de sânge... Să-i fie rușine!

NOTARUL

Ce vrei, părinte, spune, ce vrei?

POPA

De sânge românesc...

NOTARUL

Mă rog, aici nu-i adunare să faci agitație... Am să-mi însemn vorbele astea...

POPA

Da... da... da... de sânge românesc nevinovat!... să-ți însemni vorbele astea... da... Ar trebui să ți se miște ceva și d-tale sub haina ceea nemțească... Nepotul birăului din Mihalț... da, da, ai căzut departe... D-tale ce-ți pasă? Și lui Blezu, acolo pe malul Dunării... D-voastră v-ați rupt... ați ieșit din popor, nu vă mai uitați înapoi... Da' noi simțim... avem o inimă, d-le notar... avem suflet...

NOTARUL

Lasă-mă cu sufletu... Lasă-mă că vă știu... vă cunosc... Mă rog... ce poftești?

POPA

Da... da... suflet... noi n-avem inima-n buzunar. Pe noi ne doare, ne arde... când vedem... lumea asta chinuită, care mănâncă pământ și plătește dare ca să hrănească pe d-alde Blezu.

NOTARUL

Domnule, n-ai dreptul să insulți pe deputatul cercului. Am să fac arătare... auzi... cum adică?

POPA

Fă arătare cât poftești... N-am dreptul... n-am? Ha?... Da' el a avut dreptul să cadă aici asupra noastră... așa din bun senin... cu husari, cu jandarmi?... El a avut?... Cu bani... da... da... hârtii de zece și de-o sută tot din șerparul lor... Pe coroanele astea se razimă țara dumneavoastră... Să vie să-l facă deputat... Ce minciună! Nu-l cunoaște nime... nu l-a văzut nime... Cu puști... deputat... cu sânge... Ce minciună!... Ce țară!... Ce lege!... Ticăloșie!...

NOTARUL

Domnule părinte! Să părăsești cancelaria la moment! Aici în oficiu, în casa legii!... Am să comunic d-lui solgăbirău vorbele dumneatale... Cum adică... crezi ce poți... Mă rog... mă rog să părăsești la moment...

POPA

Adevărat, trebuie să fiu eu cel potolit... da... Da' nu-i mirare după cele petrecute... Tot satul e în picioare, domnule... atâția morți și schilavi... ce vrei?... Cum pot să-mi mai păstrez eu liniștea?... Da...

NOTARUL

Nu-mi pasă... Dacă s-au răsculat... Treaba lor... Mă rog să părăsești...

POPA

Ce răscoală? Nu-i adevărat! N-a fost nimic, înțelegi, nimic... Să vă ferească Dumnezeu odată de răscoala lor, că nu s-alege piatră pe piatră, ca la Aiud în patruzeci și opt.

NOTARUL

Ce-mi pasă mie? Nu-i vina mea... Mă rog...

POPA

Ba-i vina dumitale...

NOTARUL

Mă rog, ce vrei? Spuneai că ai ceva? Mă rog, ce vrei?

POPA

Da, am, tocmai de aceea viu... Da, e vina dumitale, o știu toți... te rog să m-asculți... apoi treaba dumitale.

NOTARUL

Poftim.

POPA

Domnule notar... ce-ți spun eu acum, nu-i vorba mea... E vorba satului... După ziua de ieri nu poate fi altă scăpare... Te rog lasă-mă să vorbesc... Nu poate fi altă scăpare... Dumneata trebuie să pleci... Altfel eu nu iau nici o răspundere...

NOTARUL

Cum? Ce?

POPA

Să pleci...

NOTARUL

Unde?... Eu?

POPA

Da... dumneata.

NOTARUL

Să plec?

POPA

Da... trebuie... să-ți dai demisia... azi să pleci... uite acum... altfel... aici se face... se face revoluție...Înțelegi... Eu trebuie să duc veste la poporul adunat... Mă rog... mă rog... nu te tulbura... gândește-te... M-așteaptă cu răspuns... numai atât așteaptă. Iaca am făcut aici scrisoarea... Demisia să iscălești... (Scoate din buzunar o hârtie și începe să citească.) Eu notarul Traian Vălean, din Lunca, declar...

NOTARUL

Eu, acum nici o vorbă mai mult... Să ieși d-aici...

POPA

Domnule notar...

NOTARUL

Da, repede...

POPA

Înțelege, domnule, poporu... întreg...

NOTARUL

Repede... Să ieși!... Cum adică?... Auzi canaliile!... demisia... ha?... Voi să-mi porunciți, să-mi dați drumul... ca la slugi?...

POPA

Al nostru ești, domnule, slujbașul satului...

NOTARUL

Cum? Eu-s cantoru Tioplea... ha? Mitruț... pristavu... ha? Să ieși!

POPA

Mitruț e om de omenie... el a plecat.

NOTARUL

Ei, eu n-am să plec... auzi... auzi... n-am să plec!... Am isprăvit.

POPA

Domnule notar!

NOTARUL

Am isprăvit... afară!

POPA

Cu mine degeaba strigi... degeaba... Nu... nu... mie nu mi-e frică...

NOTARUL (ia pușca de pe părete)

Afară, popo! Afară! Ori îți zbor creierii... Afară!...

POPA

A... Așa... D-ăia-mi ești... Stai, domnule... stai să vedem...

NOTARUL

Afară!... Afară!... Hopârtean! (Intră Hopârtean.)

POPA

Mă duc, domnule... da' să știi că pe urma mea vine potopu... te duce... te mătură... potopu...

NOTARUL

Afară cu cânele!

HOPÂRTEAN

Părinte... domnule părinte... (Se apropie de popa.)

POPA

În lături... nu ți-e rușine obrazului?... Plec... da' vin alții. Nu ți-e rușine!... (Iese.)

Scena XII

NOTARUL, HOPÂRTEAN

NOTARUL

Cânele... A... așa... va să zică revoluție. Vin cu satu... demisia... bine... Ieși afară... (Hopârtean pleacă.) Nu, stai... (*Hopârtean stă.*) Bine... să vedem. Ieși acum... la ușe să te oprești... Ai auzit? Nimeni să nu cuteze să puie picioru aici, înțelegi, nime... altfel... o pățești cu mine... Să-l iei de gât pe cânele care vrea să vie... Să te bați cu el, să-i rupi grumazii...înțelegi... Ieși... Canaliile!

HOPÂRTEAN

Cum porunciți... (Iese.)

Scena XIII

NOTARUL

(Se aruncă într-un fotoliu și-și razimă capul în palme câteva momente.)

Uf... canaliile! Bine... vă dau eu demisie. (Se ridică și trece grabnic la telefon.) Hallo... hallo... vă rog, domnișoară... Da, Vălean... notarul... da... mă rog douăzeci și trei pe cinci... douăzeci și trei pe cinci... Da... Canaliile! V-arăt eu... Hallo... Cine? Domnu Nagy? Aici notarul din Lunca... Bună ziua... Mulțumesc... greu... foarte greu: alegere... rog la telefon să vie domnul solgăbirău... da' imediat... E urgent... foarte urgent... Mă rog... domnu solgăbirău?... Vălean... Vă rog, d-le solgăbirău, în Lunca e revoluție... Poporul răsculat după împușcăturile de ieri... da... da... popa... acum a ieșit de aci... agită... Ați făcut foarte rău că ați dus jandarmii... Eu nu sunt în siguranță... Da... vă rog... da... În câtă vreme?... A, nu, e prea mult... Dați ordin să vie cu automobilul... Într-un ceas... Foarte bine... Desigur... Se face... se face... Da... cu jandarmii... Sigur... Să-i împuște... Da... da... Lăsați...

Scena XIV

(În vreme ce notarul spune ultimele cuvinte la telefon, la ușe se deslușește ceartă, care ia proporții tot mai mari. În urmă ușa se deschide cu violență și intră deodată Borza și Hopârtean hărțuindu-se. Borza are capul bandajat pe urma loviturilor de alaltăseară.)

NOTARUL, BORZA, HOPÂRTEAN

BORZA (de afară)

La o parte... auzi!...

HOPÂRTEAN

Poruncă... am poruncă...

BORZA

Feri la o parte... Cum? Asta-i treaba mea, n-am să mă spovedesc ție, sărăntocule...

HOPÂRTEAN

Domnu notar...

BORZA

Mie nu-mi poruncește... (Intră în casă. Notarul în acest moment a lăsat telefonul.) Învață-ți slugile la omenie, domnule...

NOTARUL

Cum? Aici? Aici? Ce cauți aici?... Cum ai intrat... ha?... Cum? (Către Hopârtean.) Ce-am poruncit, bestie, ha?... (Îl scutură de mânecă.) Ha? Ce-am poruncit?

HOPÂRTEAN

Domnule... m-a împins...

NOTARUL (Îl împinge afară pe Hopârtean.)

Ieși afară!... (Hopârtean iese. Către Borza.) Ce vrei... ce vrei cu mine... ce vrei?...

Scena XV

NOTARUL, BORZA

BORZA

Avem o socoteală...

NOTARUL

Nici o socoteală... Ce socoteală? Nici o socoteală!...

BORZA

Avem o socoteală.

NOTARUL

Alaltăseară Gal ți-a făcut socoteala. Am isprăvit... ieși afară... ieși de-aici!...

BORZA

Taci, stârpitură...

NOTARUL

Da... da... Gal e de voi, să vă moaie oasele... să vă rupă... să vă facă castraveți... să vă stoarcă... să vă iese sâmburii... Bine ți-a făcut, câne bătrân... Trebuia...

BORZA

Taci... auzi... taci.

NOTARUL

Trebuia să-ți farme țeasta capului... căpățâna aia colțuroasă de cioban... pravoslavnic...

BORZA

Nu mă face... Taci... înțelege... taci!...

NOTARUL

Cum?... Ce... vezi pușca? Te repezi? Da... da... să-ți umple gura de pământ... să te saturi... Ce te uiți la mine înholbat? Cu ochii ceia ca două ascuțișuri de secure... ce vrei?

BORZA

Mi-a trecut prin minte... câne... că... să mi se tragă din altceva... Fă socoteala repede... să plec...

NOTARUL

Ce socoteală?

BORZA

Scoate cartea...

NOTARUL

Cum, care? Ce carte?... N-am nimic... pleacă.

BORZA

Din lada satului... scoate odată... Repede... auzi... să plec... să-mi... să nu te văd... Repede...

NOTARUL

N-am nici o carte... ieși!...

BORZA

Dă-mi banii...

NOTARUL

Pleacă... vezi... și-a dus tot... și laviți... și scaune... și țoale... mărit-o... ha... mărit-o după bețivul... a, nu, că l-a mâncat fript...

BORZA

Tu l-ai mâncat... tu, câne...

NOTARUL

Spune-i să-l bocească... ca pe mă-sa... la progadie... Să-l bocească ha... ha...

BORZA

Dă-mi banii... banii... Scoate banii... repede... auzi?...

NOTARUL

N-am bani...

BORZA

Banii mei.

NOTARUL

Nu-s...

BORZA

Cum? Banii!

NOTARUL

Da... banii... banii tăi... ai tăi... s-au dus... dacă vrei să știi...

BORZA

Ce?

NOTARUL

Bani... Atâta ai putut să dai... bani... cu ei ți-a răscumpărat prostia, a ta... și a fetei... a satului... bani... ciobane... M-ați cumpărat pe mine... Ți-am mâncat banii... da... banii tăi... i-am băut la Aiud... cu domnii... cu țiganii... banii...

(În acest moment se aude la biserica din deal clopotul tras într-o dungă... Până la sfârșit răsună clopotul cu mici întreruperi.)

BORZA

Ai mei... Moșia mea...

NOTARUL

Ai... tăi... dă-mă în judecată... Ieși afară... afară...

BORZA

Moșia... cerșitor... m-ai făcut cerșitor... (Clopotul) Auzi... auzi, clopotu... Dumnezeu... te bate D-zeu. Spurcăciune... (Își face cruce.) Moșia... auzi...

NOTARUL

Judecată... hai la judecată... Lasă-i pe D-zeu... Nu-mi pasă de Dumnezeul tău... al vostru de la biserica din deal... nu-mi pasă...

BORZA

Taci... taci...

NOTARUL

De sfinții voștri... zugrăviți acolo... de D-zeu. (Se aud din depărtare murmure cari cresc și se prefac într-un strigăt general.) Nu este Dumnezeu... ciobane... vezi... cartea... aici... spune...

BORZA

Carte...

NOTARUL

Da... tu roagă-te... du-te... să-ți deie el banii... moșia... să ți-o dea... ha... Dumnezeu.

(Strigătele au ajuns sub ferești. Se aud chiote: «Nu vrem... Jos... Pe el... Înainte... Cu toții...»)

NOTARUL

Canaliile... auzi... Ori roagă-te lui Sf. Niculaie... uite-l colo în colț... să-ți deie el...

(Afară chiot general: «Să-l rupem... Pe hoțu... Pe hoțu»... Glasul lui Hopârtean: «Eu nimic»... Strigătul popii: «Oameni buni»... Alt glas: «Lăsați-l pe Hopârtean»... Fierbere.)

NOTARUL

Du-l de-aici... du-l... e-al tău... du-l... Atâta ți-a mai rămas... (Se repede și lovește cu cravașa icoana și candela Sf. Niculaie, cari se rostogolesc la pământ. În acest moment se sparg din afară geamurile cu pietre.)

BORZA

(care în toată vremea tiradei notarului s-a zvârcolit cu pumnii strânși. În momentul când a căzut icoana se repede urlând asupra lui, îl ia de gât, îl strânge repede și cad împreună pe icoană. Urlând):

Ha... Dumnezeu... ha... câne...

Scena XVI

CEI DINAINTE, SATUL CU POPA

(În momentul când Borza a căzut cu notarul, mulțimea înarmată cu coase, furci, topoare, sape inundă scena. Strigăte: «Pe el... Să-l rupem... Aici». Glasul popii potolindu-i: «Oameni buni... Pe pace. Fiți pe pace...» Poporul se oprește înmărmurit. Mutenie generală.)

BORZA

(prostit se ridică de pe notarul mort)

Oameni buni... am căzut la păcat... (Brațele cad. Poporul stă mut.)

POPA

Ziceți, oameni buni, cu toții: Dumnezeu să-l ierte.

MULȚIMEA

(descoperindu-și capetele și făcându-și cruce)

Dumnezeu să-l ierte...

Cortina

MEȘTERUL MANOLE

PIESĂ ÎN 3 ACTE

PERSOANELE:

IANCU BALTEȘ, scriitor	60 ani
VLAD BRĂNEANU, proprietar	45 ani
ANA, nevasta lui	25 ani
D-NA ELENA CARAMFIL,	30 ani
ANDREI GALEA, sculptor	35 ani
EMIL SCARLAT, arhitect	35 ani

COLONEL DABIJA
PRINȚUL BIBI MUȘAT
GOLDMAN, bancher
RAINER, administratorul lui Brăneanu
ADOLF, chelner la hotel
ȚAȚA ILINCA
GHEORGHE
UN MINISTRU

ACTUL I

Înainte de ridicarea cortinei se aude fraza ultimă din aria Moartea Isoldei cântată cu acompaniament de pian. Holul unui hotel la Sinaia cu terasă în fund. La stânga, scară care conduce la etaj. Pe lângă mobilierul obișnuit un pian. La ridicarea cortinei Ana e la pian, a terminat să cânte. În jurul pianului, d-na Caramfil, Balteș și Scarlat. În partea dreaptă, la masa de cărți, Brăneanu, prințul Bibi Musat, colonelul Dabija și Goldman.

Într-un colț, chelnerul Adolf. Acțiunea se petrece în zilele noastre.

Scena I

ANA, D-NA CARAMFIL, BALTEȘ, SCARLAT, BRĂNEANU, COL. DABIJA, MUȘAT, GOLDMAN, ADOLF

BALTEȘ

Clopotul de argint. Închid ochii și parcă-l aud într-o pădure fermecată. Decât... decât...

ANA

Decât nu poți să-l suferi pe Wagner.

BALTEȘ

Nu, termenul e cam aspru.

D-NA CARAMFIL

Nu-i poți ierta pe nemți, nene Iancule.

BALTEȘ

A, nu, coniță, te înșeli. Numai dragostile mele se aranjează în raport cu eternitatea, urile nu rezistă. Ce zici, Scarlate?

SCARLAT

Are dreptate nenea Iancu. La Iași, în refugiu, era furios pe grădinarul lui, pe Johann. Când ne plimbam seara pe Lăpușneanu, din spion nu-l scotea și spunea la toată lumea că are să-l împuște.

BALTEȘ

Păi da, coniță, doisprezece ani îl ținusem la mine la țară pe escroc și când au trecut nemții la Târgu-Jiu s-a făcut nevăzut, s-a dat cu ei.

ANA

Ei, și cum te-ai răzbunat, nene Iancule?

SCARLAT

Să vedeți cum. La vreo câteva luni după ce am venit acasă, stăteam împreună la țară, la dânsul. Casa prăpăd, grădina la fel pe urma nemților.

BALTEȘ

Ei bine, spune dacă vrei să-mi dezvelești toate slăbiciunile.

SCARLAT

Da, jucam table în cerdac, nenea Iancu își plimba ochii a jale împrejur. Judeca pe pielea proprie invazia țării. Deodată îl văd îngălbenindu-se. Stai, zice, iaca spionul! Adevărat, era Johan, venea din dreptul porții cu pălăria în mână, mofluz... S-a apropiat de noi. Începuse o cuvântare pe limba lui: *gekommen... zu Haus...* Nenea Iancu roșu! Îl umflă, zic. Când colo, doamnele mele, știți cum s-a terminat revederea? O scurtă înjurătură și-un surâs resemnat: „Mariță, fă-i o ciorbă spionului

și dă-i un kilogram de vin că s-a rebegit de tot...“ Așa se răzbună dumnealui. Da, i-a iertat. Fiți liniștite. Vă asigur că i-a iertat pe nemți...

ANA

Înțeleg, domnule Scarlat, nenea Iancu, fire generoasă de artist, cu Johan s-a împăcat repede, cu Wagner însă, de...

BALTEȘ

Cu Wagner mai greu, aveți dreptate.

ANA

Suntem într-un conflict de temperament cu concepția de la Bayreuth, așa spuneai mi se pare în articolul dumitale. Pasiunile noastre sunt mai puțin elementare, sunt mai perfide, nu strigă totdeauna, lucrează cu dedesubturi. Așa scriai, nene Iancule. Vezi că mi-am însemnat.

BALTEȘ

Da, extrem de măgulit de memoria dumitale. Colocviul Isoldei cu Tristan... mi-aduc aminte. A, dar e de-o violență obositoare, coniță, o cascadă vijelioasă, o Niagară la contrapunct... Mă doare aici. (Arată la frunte.) Patima latină, scumpe prietene, nu-i așa? nu se rezumă numai în erupțiuni. E mai variată. Joacă pe o claviatură mai largă...

ANA

Dar de proporții mai puțin monumentale.

BALTEȘ

Ei vezi, asta nu! Profundă eroare, ar zice amicul meu Blagomir, profesorul de estetică, profundă eroare. Apropo de proporții. Scarlate, știi pățania noastră cu baronul prusac acum doi ani.

SCARLAT

Da, la Roma în San-Pietro în Vincoli. A fost delicios neamțul.

BALTEȘ

Da. Eram, Scarlat, cu mine și cu Andrei. Sălbatecul ăsta unde-a dispărut?

D-NA CARAMFIL

Domnul Galea e pe terasă.

ANA

Domnul Andrei nu apreciază exhibițiile mele muzicale.

SCARLAT

Nu, nu, vă înșelați. Ascultă de pe terasă, ascultă cu smerenie. Omagiile mari se exprimă de la distanță...

BALTEȘ

Ei bine, eram tustrei în biserică. Galea ca totdeauna în fața unei marmori clipea din ochi, își mușca buzele și mă strângea de braț ca un nebun. Stăteam învinși, copleșiți ca de o primejdie mare. Moise al lui Michelangelo apăsa asupra noastră, conițele mele, cu toată maiestatea tragică în care-l îmbrăcase geniul vijelios al florentinului. Era tăcere împrejur, Andrei se oprise la cinci pași de soclu și noi în urma lui, ca într-o prosternare. Trei beduini din deșert în închinare la Mecca, la sicriul profetului. Atunci ne-am pomenit cu neamțul. O namilă de om mare, arămiu, cu tăieturi pe obraz, cu ochelari, cu Baedecker-ul în mână, m-a tras de mânecă: *Mein Herr, das ist Mikel-Angelo original.* Am tresărit: – *Ja, Mikel-Angelo... original...* Așa ni s-a pornit vorba susținută, firește, fără multă prestanță de nemțeasca mea. Fiindcă o copie, explica el, din cele mai reușite, se găsește în Vatican, a treia cameră de lângă stanzele lui Raffael pe mâna stângă. Neamțul

era un erudit, baron de la Königsberg: Herr von Gmundeneck, știa istoricul fiecărui tablou în parte, câți proprietari schimbase în cinci sute de ani: Casa de Ferara, Casa de Urbino, Ludovico il Moro, îi știa pe toți... Decât ce să vă spun? Era neamț... Vedea cu ochelarii lui minunile Mediteranei. Plasa și în arhitectură și în sculptură teoria proporțiilor de la el de acasă.

D-NA CARAMFIL

Atunci Isolda de dăunăzi i-ar fi plăcut, fiindcă era enormă.

BALTEȘ

L-ar fi cucerit, desigur, din primul moment. Iaca ce spunea von Gmundeneck: e frumoasă negreșit statuia lui Moise, dar prea minusculă, domnilor! O idee monumentală nu se poate exprima într-o marmură de trei metri înălțime. Când i-am răspuns că dimensiunile mari nu sunt tocmai condițiile cele mai esențiale ca să fie *monumendal,* cum zicea el, a avut o grimasă: Ați fost dumneavoastră la Hamburg? Nu, zic, n-am fost. El: – Acolo să mergeți să vedeți statuia lui Bismarck în port spre Marea Nordului. Treizeci de metri, meine Herren, și se umfla baronul de parcă crescuse și el... E colosal... sprânceana de un metru: ăsta, Moise, o jucărie...

ANA

Sprânceana de un metru, ce zici, Eleno? Strașnică încurcătură... Nene Iancule, de unde l-ai scos pe baron?

SCARLAT

E exact, doamnă Brăneanu, nu-i o invenție. Pare că-l văd. Andrei s-a uitat așa de cumplit la el. Avea aerul că atunci ieșise din tranșee la Mărășești și m-a întrebat cum se zice pe nemțește tâmpit?

BALTEȘ

Da, doamnă, sprânceana de un metru. Asta e rețeta lor. Ce vreți, eu o văd în toate alcătuirile nemțești. O văd și dau doi pași înapoi, că de, mă doare aici... (Arată la frunte.) În sculptură sprânceana lui Bismarck, în Zepelinuri sprânceana lui Bismarck, în tun sprânceana lui Bismarck, în ariile lui Wagner sprânceana lui Bismarck. Mă obosește, coniță, iartă-mă! Sunt un om sensibil, un om slab, un om cu tabieturi și cu mare slăbiciune pentru vocea dumitale...

ANA

Va să zică sprânceana lui Bismarck... Nene Iancule, ești extraordinar. (Râset general.)

D-NA CARAMFIL

Bravo, nene Iancule! Era să mă duc peste o săptămână la București să văd *Lohengrin*... S-a isprăvit. Trimit biletele înapoi. Nu vreau să văd sprânceana lui Bismarck!

BRĂNEANU

Ce-i, Iancule? Iar bagi în frică cucoanele ca azi-dimineață la urlătoare? Ce ai cu Bismarck?

BALTEȘ

Am trecut la politică, dragă Vlade! Ne-a antrenat discuția de la masă. Nevastă-ta nu mai vrea să știe de partid. Zice că s-a plictisit de democrație și vrea un Bismarck să facă rânduială în țară.

ANA

Nu-i adevărat, dumnealui e reacționar.

D-NA CARAMFIL

Dumnealui e cu sprânceana lui Bismarck.

SCARLAT

Nenea Iancu s-a dat cu nemții.

BRĂNEANU

Păi dacă vrea un Bismarck, atunci e cu colonelul. El ținea una la masă că vrea să puie regulă în Dealul Mitropoliei.

COL. DABIJA

Eu, nene Vlade, ce să zic? Dacă m-ar trimite pe mine cu ordine de la divizie, s-ar isprăvi repede... I-aș evacua pe toți la urma lor și și-ar vedea lumea de treabă. Ce zici, prințule?

PRINȚUL MUȘAT

Eu, monșer, eu mai întâi zic pas. Și al doilea, eu țin cu domnul Goldman care mă împrumută de la bancă. Domnul Goldman e...

GOLDMAN

Omul poporului, prințule, omul poporului. De trei ori potul. Bancherul, popa și doctorul sunt oamenii poporului...

BIBI MUȘAT

Vedeți, eu sunt omul poporului, *par exemple*...

BRĂNEANU

Deschid, domnule Goldman.

COL. DABIJA

De șase ori... Acum să te vedem, cucoane.

BALTEȘ

Bine, Goldman, dar dacă vine Bismarck?

GOLDMAN

E, domnule Iancule, dacă vine Bismarck? Atunci stânga-mprejur cu colonelul. Ne dăm cu Bismarck.

BALTEȘ

Așa, da! Să trăiești Goldman!

SCARLAT

Aferim democrație...

D-NA CARAMFIL

Omul poporului...

COL. DABIJA

Iar ne-a ars, domnule... Ce dracu! Mi-a mâncat chinta, cacialma a patra oară!

BALTEȘ

Ei, vedeți, conițele mele, tot Goldman mai deștept ca noi... El primește toate sprâncenile. Azi cu sprânceana democrației, mâine cu sprânceana lui Bismarck... Are el intuiția lui, simte care se-ncruntă mai tare și-i face cu ochiul, domnul Goldman.

SCARLAT

Și-i trage cacialmaua, domnul Goldman.

ANA

Foarte bine, nene Iancule, să trăiești. Îți dau o bomboană și-ți spun că te iubesc. Dumneata lămurești situațiile oricât de încurcate! Vezi, cum ne-ai lămurit preferințele la toți! Fiecare știm de cine ține. Eu sunt cu Wagner, colonelul e cu Bismarck, prințul Mușat e cu Goldman, domnul Goldman e omul poporului... Toți s-au lămurit! O întrebare însă: de ce împingi discreția prea departe, de ce acest exces de eleganță, de ce te dai în lături? Cu cine ții dumneata, nene Iancule? Dumneata, care ești mai interesant ca noi toți, dumneata scriitorul, dumneata...

BALTEȘ

Vai de mine, coniță, oprește-te, pentru Dumnezeu! Să nu mă faci filozof, că amețesc! Imediat mă declar pentru Bismarck!...

ANA

Ei bine, nu filozof, dar omul problemelor intelectuale!

SCARLAT

Al problemelor sufletești.

D-NA CARAMFIL

Omul complicațiilor sentimentale, ziceai odată, nene Iancule...

BALTEȘ

Așa da, doamnă Caramfil, primesc. Din nenorocire însă toate s-au conjurat împotriva mea să mă simplifice: părul alb, profesorul Blagomir, guta, editorii, Goldman. A, vă rog să-mi descifrați un rebus pe care îl descifram destul de des, Goldman și cu mine: Ce crește scăzând și ce scade crescând?

SCARLAT

Ei bine, asta o știu. Tot domnul Goldman m-a învățat.

ANA

Ce?

D-NA CARAMFIL

Vârsta?

SCARLAT

Nu, doamnă, polița! Scade crescând, dacă nu plătești dobânzile.

BALTEȘ

Bravo ție, Scarlate! Te știam liber și independent. Cu cine țin eu, mă întreabă doamna Brăneanu? Dar ce importanță are votul meu? Eu sunt cel mai insignifiant între dumneavoastră. Iaca Scarlat își are rezonul lui de existență. El e arhitect, face case... În casele construite de el se instalează menajuri, se petrec îmbrățișări, se nasc copii. Și ceilalți la fel, oameni cu rosturi. Vlad e stâlp al partidului, are electori, are o formidabilă recoltă de rapiță anul ăsta! Ei! și te are pe dumneata... Colonelul are cel puțin cinci nemți pe sufletul lui în lupta de la Neajlov, prințul are strămoși, Goldman? Ei bine, Goldman ne are pe toți. Dar eu cu cărțile mele pe care se va așeza praful anticarilor? Ce sunt eu? Un biet călător care trece, un accident ciudat de naștere prematură în munții Gorjului, o unealtă de lux într-o societate mânată de o sănătoasă sevă primitivă, un Robinson minus instinctele coloniale anglo-saxone, un nenorocit fost mare proprietar de talent prost exploatat... Ce vreți, opinia mea?

ANA

A, nene Iancule! Verva strălucitoare, ca totdeauna. Vorbești și cuvintele dumitale țâșnesc ca vârfuri de florete. Te înțeleg așa de bine când văd că fugi de grațiile greoaie ale nordului. Vreau însă să știu cu cine ții dumneata, sub ce umbrar te adăpostești? În ce culcuș te retragi seara? Vezi, nene Iancule, dumneata mă cunoști de mult. Știi că după o fațadă de seninătate se pot frământa întrebări și ascunzișuri. E școala dumitale. Am învățat-o și o practic cu oarecare îndemânare. De aceea te chestionez acum. Dumneata spuneai că sinteza unei conștiințe se poate prinde mai ușor dintr-o glumă aruncată la desert unei femei, decât dintr-o spovedanie în două volume... Iaca te-am prins acum și-ți reclam patronul...

BALTEȘ

Ei bine, dacă vreți, eu mă execut, vi-l spun. Să știți dinainte, nu vă fac o descoperire veselă. Este un meșter crud patronul meu, un arhitect, Scarlate, care n-a cruțat materialul, o fire ciudată și grozav de exigentă. De la el am învățat eu meseria și lui mă închin, coniță, seara când mă trag în bârlogul meu de holtei bătrân cu o coală de hârtie albă. A, nu, nu-i un wiking scandinav care cântă din trombon în operele lui Wagner, nu-i nici din imperiul celest al lui Budha, un fakir cu ochii de migdală înfipți în neant... Nu! E indigen, doamnele mele, a purtat căciulă de oaie pe tâmplele sub care s-au chinuit cele mai cumplite friguri românești din câte au ars vreodată. E get-beget al nostru, o flacără răzleață din văgăunele munților, la Argeș, îmbinată cu străluciri fugare din cupolele Bizanțului... Îl ghiciți acum... l-ați ghicit, nu-i așa? E Meșterul Manole...

ANA

Meșterul Manole!

D-NA CARAMFIL

Curioasă poveste!

ANA

Vedeți, n-am înțeles niciodată balada mânăstirii de la Argeș. Ce zici, domnule Scarlat, dumneata arhitectul, ești tot în tradiția predecesorului dumitale?

SCARLAT

Nu, doamnă Brăneanu, profesorii mei de la Berlin nu mi-au explicat formula Meșterului Manole. Arhitectul modern se menține la pură geometrie și nu-i cere nevestii decât o colaborare mai puțin primejdioasă.

ANA

Dumneata, pozitivul, fugi de mister, crezi numai în var și cărămidă. Ce nu înțeleg eu în povestea Meșterului Manole e ideea sacrificiului dusă la absurd, nene Iancule. De ce duhurile rele i-au cerut tocmai dragostea în schimb, de ce a primit Manole acest târg ingrat, de ce n-a coborât de pe schelă cu tovarășii lui nouă, să lase zidurile în ruine și să-și mângâie nevasta? De ce opera de artă să sugrume o viață și să se ridice pe o îngropăciune?

BALTEȘ

De ce? Fiindcă artistul, coniță, ține minte vorba mea, înainte de a fi creator, e întotdeauna un călău. A, dacă Manole ar fi fost burghez ca noi, lucrurile s-ar fi aranjat... da... da... N-ar fi fost nici o complicație... Ar fi trimis la plimbare pe Necuratul, desigur, din primul moment. L-ar fi luat de sus: „Domnule diavol, ești un obraznic când vii cu astfel de propuneri nesăbuite. Eu vreau să-mi țin diseară consoarta pe genunchi, vreau să-mi iau halatul și papucii, s-o prind frumușel de bărbie și s-o rog să-mi cânte o romanță". Dar Manole, coniță, a fost un nebun, un zănatec, scumpe prietene. El vrea ziduri boltite de mânăstire, visa linii și arabescuri care îi zvâcneau în ochi și în sânge. Manole era otrăvit... Manole era artist, coniță... și arta e totdeauna o înviere după îngropăciune. De câte ori văd un tablou ori un bronz, de câte ori citesc o carte, am o senzație bizară, îmi miroase a mort... Pe cine o fi îngropat nenorocitul? mă gândesc... Fiindcă, vedeți dumnea-voastră, în secta asta de besmetici legământul cu dracul ține de tagmă, e o condiție indispensabilă. Dracul are registru, poartă contabilitate, conițele mele, înseamnă tot. Trebuie să plătești pe măsură ce cioplești în piatră sau scrii pe hârtie și firește opera cea mai mare se plătește mai scump. (Intră de pe terasă Andrei Galea.) A, uite, unul din familia lui Manole. E tânăr încă, poate nici nu știe secretul de atelier... Eu sunt scorbură veche în care

au bătut toate vânturile. Eu am plătit, conițele mele. Cu diavolul suntem chit, a mai rămas Goldman.

Scena II

ACEIAȘI, GALEA

GALEA

Iar ții conferință, nene Iancule?

BALTEȘ

Pe pielea ta, nenorocitule. Ia vino încoace! Ce-ai în mână?

GALEA

Plastilină. O silabă din gândurile mele, cum ai zice dumneata.

ANA

Nenea Iancu a fost macabru, nu te-a cruțat deloc, domnule Galea.

BALTEȘ

Vedeți, doamnele mele, vedeți-l cât e de primejdios. Plastilină. Cine știe, dacă nu avansează o fărâmitură din marmura în care va face el îngropăciunea cea mare? În muzeul din Vatican când ne plimbam amândoi acum doi ani, se proptea de câte un sarcofag roman, ori atingea o pulpă de granit și-i străluceau ochii. Am înțeles atunci. I-am vizitat de atâtea ori atelierul. I-ați văzut expoziția din urmă?

D-NA CARAMFIL

Admirabilă...

GALEA

De ce mă persecuți, nene Iancule?

BALTEȘ

Lasă-mă să te spui, babacule... Așa sunt eu indiscret și flecar... Mi-a vorbit, coniță, într-o noapte la Herăstrău de ideea lui, de Atlantida...

GALEA

Ei asta...

BALTEȘ

Da, Atlantida, cum o vede răsărind albă cu brațele ridicate spre cer... Da, da, e de-ai lui Manole, feriți-vă de el, conițele mele, ăsta face târg cu dracu, ăsta îngroapă... Hai încoace să te pup, sălbatecule!

SCARLAT

Te-a pus la catastif nenea Iancu.

D-NA CARAMFIL

Te-a afiliat Meșterului Manole, domnule Galea!

GALEA

De ce? Eu nu fac mânăstiri, eu fac bustul doamnei Brăneanu și sunt pe isprăvite. Mai avem două ședințe, soclul nu s-a surpat, modelul e mai vesel ca oricând. Nu-i așa, doamnă?

ANA

Da, dar nenea Iancu ne-a explicat pe Manole cu o ciudată teorie a compensației.

GALEA

Eu nu fac literatură.

D-NA CARAMFIL

Cum se plătește tot...

GALEA

Eu gândesc în piatră, doamnă, sunt un manual nu un cerebral, eu nu înțeleg teoriile lui nenea Iancu.

BALTEȘ

Nu e nevoie să le înțelegi, ca să le verifici, dragul meu... Odată, cândva, cine știe, poate-l vei pricepe și tu pe Meșterul Manole... În orice caz să așteptăm, s-o așteptăm pe Atlantida...

ANA

Uite, ce e, domnule Andrei, să ne înțelegem! Cât ne-ai părăsit dumneata și-ai stat pe terasă ca un ursuz ce ești...

GALEA

Mă durea capul, doamnă.

SCARLAT

Îl durea capul. Vedeți-l, ce plăpând e bietul băiat.

GALEA

Da, mă durea capul. Numai când mă doare îl simt, altfel nu, că n-am nevoie de el.

D-NA CARAMFIL

Vrei un piramidon?

BALTEȘ

Nu, un coniac, Adolf. Un *fine champagne,* să alungăm tenebrele lui Manole. (Chelnerul Adolf vine cu buteliile și toarnă.) Așa. Să nu fie Ersatz nemțesc c-o pățești...

ADOLF

Se poate, coane Iancule?

ANA

Mie o chartreuză. (Gustă din lichior.) Da, cât ai stat pe terasă, nenea Iancu ne-a lămurit patronul la toți. Fiecare cu cine ține, cine l-a impresionat mai mult, cine l-a zguduit mai tare. Iacă eu, de pildă, am fost categorisită pentru Wagner, colonelul s-a declarat alături de Bismarck fiindcă ține la maniera forte, nenea Iancu e cu Meșterul Manole... Aici te-a pus și pe dumneata, la Meșterul Manole.

GALEA

De ce la Meșterul Manole?

ANA

Fiindcă Meșterul Manole e simbolul artei creatoare, al artei care devorează și învie.

GALEA

A, arta și iar arta... Cunosc discuțiile astea, doamnă Brăneanu. Încep totdeauna la orice masă copioasă, de obicei la șampanie când sunt două cucoane nostime... Arta... Nenea Iancu își bate joc de noi.

BALTEȘ

Ba deloc. Habar n-ai. Am fost foarte serios, aproape funerar.

ANA

A fost foarte serios. Ne-a făcut să înțelegem ce egoism feroce e într-un laborator de artist, cum creațiunea e o patimă fără frâu.

GALEA

Patimă fără frâu?... Literatură...

ANA

De ce?

GALEA

Sunt patimi mai mari, doamnă.

BALTEȘ

Ce patimi mai mari cunoști dumneata, domnule?

GALEA

Bine, știu eu? Foamea, ar zice un cerșetor, ura, ar răspunde un proletar... Eu, doamnă, nu-l accept pe Manole, nu-l accept fiindcă nu-l pricep... L-aș fi priceput atunci când ar fi îngropat între zidurile lui o ființă fără devotament... O răzbunare, așa da... dar încă o dată sunt pasiuni mai mari. Mai bem un coniac, nene Iancule? Afară e un concert de broaște omeric.

BALTEȘ

Mai bem, puiule! Da' de ce fugi tu, mă băiete, de Manole? Atlantida, babacule...

GALEA

Iar?

ANA

Un subiect de demult...

BALTEȘ

Da, Atlantida, de trei ani o plimbă și nu se mai isprăvește... Nu ți se pare că semeni cu Manole?

GALEA

Atlantida... Am s-o sfarm cu ciocanul într-o seară. Nu fug de Manole, cum zici dumneata, dar spun că altul m-a impresionat mai mult.

ANA

Cine?

GALEA

E o poveste simplă și brutală.

ANA

Cine?

GALEA

Dacă dumneata mi-o ceri, eu v-o spun...

BALTEȘ

Cine? Să-l vedem.

SCARLAT

Praxitel?

D-NA CARAMFIL

Canova?

GALEA

Nu, doamnă, popa din Mestecăniș...

BALTEȘ

Bravo, neică! (Râd toți.)

SCARLAT

Ce-o mai fi și asta...

BALTEȘ

E formidabil... Nu vă spuneam eu că-i sălbatec. Ei bine, ce-i cu popa din Mestecăniș?

GALEA

Nu m-a întrebat doamna Brăneanu cine m-a impresionat mai mult?

ANA

Desigur că da...

GALEA

Cine m-a zguduit mai tare în viață? Imediat n-o să mai râdeți... Nu cumva credeți dumneavoastră că pasiunile mari au nevoie de-un plastron și de un smoking ca să poată fi invitate la masă? Eu, doamnă, le-am urmărit des în plin aer, mi s-au părut mai vii și mai plastice... Într-un sat de țărani uscătivi și ațoși găsiți toată galeria marilor chinuiți... și pe Hamlet, și pe Ofelia, pe toți... Sunt îmbrăcați în ițari, sau în cămașe cu altiță, mai barbari poate, dar sunt ei, așa cum trăiesc în toate mințile... Eu nu pot potrivi vorbele, dar sunt totdeauna gata să-i apăr... Mâine nenea Iancu va spune frumos povestea mea... Ei bine, Mestecăniș e un sat în Vrancea, sub o muche de deal, cu o biserică veche, zidită de Vasile Lupu. Acolo trăia, acum douăzeci de ani, un haiduc de popă văduv pe care-l vedeam des în copilăria mea. Trăgeam la el cu tata de câte ori treceam cu trăsura de la Focșani spre Soveja. Era înalt și spătos ca un Ercule din Vatican, doamnă. Avea vin bun și cântece lumești de la munte. Într-o vară făceam iar drumul obișnuit, ne oprisem în capul satului să potrivească vizitiul o curea la hamuri. Trei țărani au sărit să ne dea ajutor: – Să trăiți, coane Costică. – Ce mai e pe la voi? a întrebat tata. Oamenii au pus capul în pământ: – Rău, boierule, am ajuns de râsul lumii cu părintele. Tata cu mirare:– Ce s-a întâmplat? Un moșneag cuvios ne-a spus pacostea lor... S-o vedeți... Eu îl ascultam din fundul trăsurii unde mă zgulisem de bătaia vântului... Ne-a făcut de râs, zice. S-a încurcat cu Rafira, cârciumăreasa de la Moinești. Și-a adus-o în casă, o muiere cu ochi ca jarul și cu farmece, boierule... Tata zâmbea: – Și nu-i dă drumul? Țăranul și-a făcut cruce: – De-un an fierbe satul, coane Costică, de-un an ne spurcă grijania... Le-am făcut pe toate, ca să-l scăpăm... Degeaba... Ne-am dus bătrânii la el și l-am rugat s-o lase... Ce credeți? A ieșit cu pușca în ceardac și ne-a alungat... S-a răscolit toată lumea...Nimic... Într-o zi, când

a plecat la iarmaroc la Panciu cu ibovnica, i-am pus gând rău... Ne-am luat cu mic cu mare și i-am dărâmat casa... Ziceam, acum s-a isprăvit: unde se aciuiește popa? L-am așteptat la întoarcere: – Nimeni nu te primește în curte, părinte, dă-i drumul strigoaicei și-ți zidim casă nouă... Tata i-a tăiat vorba: – A lăsat-o? – Aș! s-a mutat în pivniță, boierule, sub pământ... – Cu ea? – Cu Rafira! Vizitiul potrivise hamurile și-am pornit... Am ajuns la casa popii, nene Iancule... Era o jale, zidurile sparte, grinzile căzute, coperișul de șindrilă în mijlocul curții... Tata a oprit, pare-că-l văd cum se încruntase: – Părinte Onufrei! A ieșit din gârliciul pivniței încadrat în mușchi și buruiene ca un triton. – Rău ai ajuns, părinte! i-a aruncat vorba tata. Popa s-a uitat o clipă întunecat la noi și-a întors capul spre pivniță: – Rafiro! Ce să vă spun? Doi ochi negri s-au ivit peste umerii haiducului care a ridicat fruntea și ne-a sfidat: – Bine-am ajuns, domnule Costică, bine-am ajuns! Tata n-a răspuns nimic și a dat bici cailor... Eu din coșul trăsurii m-am uitat pe furiș înapoi. Doamnă, apunea soarele pe ruine, pe barba albă și pe basmaua roșie... N-am văzut de atunci tablou mai impresionant... Ei, vedeți că nu mai râdeți... Pe mine m-a mișcat, doamnă Brăneanu, eu sunt cu popa din Mestecăniș...

BALTEȘ

Știi că-i strașnică povestea ta, Andrei!

ANA

E pitoresc.

D-NA CARAMFIL

Impresionant...

SCARLAT

Adevărat haiduc...

GALEA

Nu era vorba cine m-a impresionat mai mult? Pitoresc ziceți dumneavoastră, omenesc zic eu, o pasiune barbară, îndărătnică și sănătoasă, ca un legionar roman.

BALTEȘ

Cum ziceai? Apunea soarele pe ruine, pe barba albă și pe basmaua roșie... Să-l iertăm, coniță, a vorbit frumos. Decât un lucru, măi Andrei, stau și mă gândesc eu acum: Iacă Manole și popa din Mestecăniș, doi rumâni ca noi. Fiecare din doi iubea o femeie, și unuia și altuia i s-a cerut s-o sacrifice... Care din doi o iubea mai mult?

ANDREI

Desigur că popa.

SCARLAT

Evident că popa.

D-NA CARAMFIL

Da, părintele...

BALTEȘ

Nu pricepeți nimic... Nu pricepeți mânăstirea de la Argeș... Nu-l pricepeți pe Manole...

Scena III

BRĂNEANU (se ridică de la masă. Ceilalți îl urmează.):

Știți că e ora 12, domnilor. Exact miezul nopții. O jumătate de ceas și-mi intră trenul în gară.

ANA

Adevărat, cum a trecut vremea. Nenea Iancu, Vlade, a fost admirabil ca întotdeauna.

BALTEȘ

Eu sunt un fel de lăutar, coniță, să nu mă luați în serios pentru Dumnezeu. Aștept să mai îmbătrânesc puțin și-mi schimb numele. Iancu lăutaru, cânt pe la ospețe...

BRĂNEANU

Îți mulțumesc, Iancule. Toată vara la Sinaia, dacă nu erai tu, cu ploile astea, mureau cucoanele de plictiseală.

BALTEȘ

Sunt extraordinari proprietarii, domnule. Când plouă se plâng de plictiseală, când e secetă se plâng de rapiță. Numai Goldman nu se plânge. Ce zici, Goldman? Dacă nu curge, pică.

COL. DABIJA

Cinci cacialmale dumnealui, omul poporului. Dacă n-am ordin de la divizie, *mon cher*...

PRINȚUL MUȘAT

Colonel Dabija, monsieur Goldman e sub protecția mea...

GOLDMAN

Reciproc prințule, reciproc!

BRĂNEANU

Domnilor, vă mulțumesc la toți. La masa mea de bun rămas ați fost la înălțime. Regret că trebuie să vă las, dar plec la datorie. Vă las pe nevastă-mea încă o săptămână, două. Eu, Iancule, am devenit din nou agricultor. Știi că am întârziat cu treieratul. Un lucru însă, domnii mei. Angajamentul de la masă nu se uită. A, nu! Suntem paroliști. Peste o lună exact, la

3 octombrie, seara, ne revedem cu toții la mine la țară, la vânătoare de mistreți. Nu-i așa? Cu toții. Ne-am înțeles.

BALTEȘ

La ordin! La Brănești cu toții la 3 octombrie! Nu-i vorbă, eu mare pagubă în mistreți n-am să fac. Poate Goldman...

GOLDMAN

Nu mă ierți, domnule Balteș...

BALTEȘ

Vedeți ăsta e ticul lui... De câte ori se supără îmi zice domnule Balteș. Asta înseamnă că și-a pus redingota.

GOLDMAN

Nu, coane Iancule, Doamne ferește, zic așa, ești mata crud câteodată. Nu vrei să mă ierți...

BALTEȘ

Da' dumneata mă ierți, Bibicule, când vine termenul la bancă?

BRĂNEANU

Ei, la revedere, dragii mei! Exact peste o jumătate de ceas îmi pleacă trenul. Ano, să ne grăbim. La revedere la București.

ANA

Da, să urcăm.

PRINȚUL MUȘAT

Venim și noi. E târziu. Noapte bună, doamnă Caramfil.

D-NA CARAMFIL

La revedere, prințule.

ANA

Pe mâine, nene Iancule. (Colonelul și Goldman salută.)

BRĂNEANU

La revedere, domnule sculptor. S-a făcut, s-a făcut?

GALEA

Încă două ședințe și am terminat. Bună seara, domnule Brăneanu! (Toți urcă scara hotelului, afară de Balteș, Galea, Scarlat și doamna Caramfil.)

Scena IV

BALTEȘ, GALEA, SCARLAT și D-NA CARAMFIL

SCARLAT

Nu l-ai iertat pe Goldman nici azi, nene Iancule!

D-NA CARAMFIL

Credeți că s-a supărat? Mi se pare foarte puțin supărăcios.

BALTEȘ

Supărat Goldman? mofturi! Ăsta înghite mult, coniță. *Hippotamus felix*, stomac de bronz, măruntaie de oțel... și la urma urmei de ce să se supere? Micile răutăți, înțepături de țânțari istoviți, atâta ne-a mai rămas, Scarlate! Plătim polițele și ne răzbunăm cu un calambur, proastă afacere... În lumea noastră, dragii mei, se intră ușor... Pe fereastră, da, mai ales pe fereastră... Nu suntem o cetate închisă în care pătrunde numai alesul care știe parola... Un tramvai, băieți, ai cinci lei, plătești biletul, te urci... Așa și Goldman... Înainte vreme îi ardea lui de vânătoare? Azi e om subțire, trage cu pușca. Sunt sigur că trage bine. L-a învățat Mușat... Ce m-a exasperat însă a fost dăunăzi când a venit la Sinaia. Ei, atunci l-am înjurat...

L-am întâlnit aci în hol, la hotel... Costum de sportsman de la Birmingham... zic: – De unde vii, Goldman? – Din Ardeal, zice. Eu glumesc: – Ce, iar cherestea, zahăr, hârtie, țâțâna ușii? Da' el de colo: – Nu, domnule Iancule, n-am fost pentru afaceri... Caut o ruină...– Ce, întreb eu speriat... – O ruină, face Goldman... M-a trăsnit. Mă gândeam... n-o fi nebunit ovreiul? O ruină, răspunde el tacticos, un castel vechi. Știi, nevastă-mea romantioasă, îi plac grozav ruinele... A văzut la o gară la frații de dincolo și ține că vine frumos cum cad umbrele seara pe ziduri... Ține la poezie, domnule Iancule. Ține la poezie... De ce să nu-i fac plăcerea? M-am uitat în obrazul lui, vorbea cu candoare... Auzi dumneata, căuta o ruină... Să nu-l înjuri? Ce zici, Andrei? Tare povestea ta cu popa din Mestecăniș, o baladă barbară care se cere pe hârtie... Ce e? pari cam dus de acasă.

GALEA

Am o migrenă idioată. Mă mai plimb pe terasă. Noapte bună, doamnă Caramfil! la revedere, Scarlate! Noapte bună, nene Iancule, și mâine cu bine, fără Manole... (Iese pe terasă.)

BALTEȘ

Fii pe pace. Meșterul ăsta se ține de noi, ori vrem ori ba. Noapte bună! La vârsta ta și eu ascultam broaștele. Bun băiat, apă mare, tulbure, mână bolovani grei... Mă duc și eu, coniță, mă trag la bârlog... Noapte bună! Noroc, Scarlate. (*Urcând pe scară.*) Știți cum e camera de holtei bătrân? Ca o mânăstire fără clopot, nu se mai ține nici o liturghie... bolborosesc sfinții între ei și duc dorul de tămâie... Noapte bună! Să trăiești, Scarlate!

D-NA CARAMFIL

Mâine, nene Iancule!

Scena V

D-NA CARAMFIL, SCARLAT

D-NA CARAMFIL

Încă două clipe, domnule Scarlat. Aștept pe Ana, vreau să-i spun ceva pentru mâine. Prepar o surpriză lui nenea Iancu. Am o idee. Nu-i așa, că e extraordinar? Un amestec ciudat de glumă și de melancolie. N-ai văzut? Cu un ochi râde, cu celălalt plânge... Ana îl iubește cu un atașament absolut. E cel mai bun prieten al ei. O cunoaște de pe când îi trăiau părinții.

SCARLAT

Doamna Brăneanu e o fire sensibilă.

D-NA CARAMFIL

E o artistă. Și prin temperament și prin talent. Ne cunoaștem, aș putea zice, din copilărie... E mult mai mică decât mine, are 25 de ani. S-a măritat când a murit Nicu. Eram în doliu, mi-aduc aminte. Da, e o ființă adevărat excepțională. N-o vezi agitată de întrebări și de vârtejuri. Ca un arc întins, de câte ori nenea Iancu aruncă vreo săgeată! La conservator, la Paris, a luat premiul de canto. Are o voce fenomenală. Mama ei, se pare a fost o femeie superioară, din neamul Sorocenilor. A murit din naștere. Tată-său, profesorul Ranta, a crescut-o el, cu cărți, cu flori și cu muzică italiană, pasiunile lui. Sunt convinsă că dacă trăia, Ana nu s-ar fi măritat. Îl iubea așa de mult. Ar cânta poate undeva la operă în străinătate și bătrânul Ranta i-ar potrivi șalul pe umeri, să nu răcească... Ce vrei însă, singură, orfană, săracă. Viața unei femei, domnule Scarlat, e de obicei o poveste banală, nu ca ale lui nenea Iancu... Începe cu fantezii de pension, continuă cu un măritiș pripit...

SCARLAT

Și isprăvește cu un divorț.

D-NA CARAMFIL

A, nu, domnule Scarlat. Ana nu e ușuratecă. Dumneavoastră bărbații sunteți totdeauna simpliști când ne judecați pe noi. Crezi că sufletul unei femei nu e mai complicat ca un proiect de arhitectură?

SCARLAT

Comparația e bună, fiind vorba de compartimente secrete și câteodată de mai multe etaje. Nu, glumesc. Am toată considerația pentru doamna Brăneanu. E inteligentă, frumoasă, plină de talent, deși talentul, la drept vorbind, mi se pare un sfetnic inoportun într-o căsnicie.

D-NA CARAMFIL

De ce? Ce ciudat vorbești.

SCARLAT

Vorbesc ca un burghez fără probleme. Zic un sfetnic inoportun, fiindcă se interpune, totdeauna prezent, ca un al treilea între bărbat și nevastă. E, cum să zic, un factor extraconjugal talentul... Iaca Brăneanu, ce crezi?

D-NA CARAMFIL

E un om foarte cumsecade. Firește, el cu politica lui, cu moșia, cu consiliile de administrație; nu se cheltuiește în emoții de interior. Cât despre probleme, cum le-ai zis dumneata complicațiilor sufletești, el nu le cunoaște. Îți dau un exemplu, mi l-a spus dăunăzi Ana. Foarte curios. Știi că până azi nu i-a văzut bustul la care lucrează Galea de două luni în camera de alături. Când l-a chemat să i-l arate, a mângâiat-o părintește pe frunte. – Știi că mie nu-mi placi de bronz... Ciudat, nu-i așa? Dar e bun, are o bunătate paternă, un devotament onest și definitiv. De aceea Ana ține la el, cu toată deosebirea profundă de caracter și de vârstă. I s-a atașat

printr-un sentiment de cuviință, de respect... știu eu? Ce păcat că n-au copii, copiii simplifică...

SCARLAT

Andrei, ce zice în fața unei astfel de atitudini puțin complicate a omului politic în materie de artă plastică?

D-NA CARAMFIL

Îmi închipui că nu știe. N-ar fi fost delicat să-i spuie. Te joci cu amorul propriu al artistului? Te pomenești că-și ia plastilina și pleacă.

SCARLAT

Dar, doamnă Caramfil, te înșeli. Andrei înregistrează cu o seninătate exasperantă opiniile bune și rele ale de-aproapelui în meseria lui. Te întrebam adineauri numai fiindcă m-ar fi interesat răspunsul lui. Are câteodată o ripostă care lovește la mir. Știi ce i-a spus nu demult unui ministru care i-a vizitat expoziția și, firește, habar n-avea de Praxitel, vorbea platitudini. I-a spus: – Domnule ministru, oamenii politici nu apreciază sculptura, decât când sunt în rai. – De ce? l-a întrebat ministrul jenat. – Fiindcă atunci partidul vine la noi cu o fotografie proastă să le facem bustul. A, e un tip Andrei, un fanatic în artă, un nepăsător în viață... Doisprezece ani a rătăcit în străinătate prin muzee. A cheltuit o avere bunicică rămasă de la părinți. De obicei e tăcut, cum zicea el, gândește în piatră. Nu se spovedește decât lui nenea Iancu, noaptea la Herăstrău, la ore mici, între trei și cinci... M-am mirat azi, când l-am auzit cu povestea din Mestecăniș. Curios, foarte curios. De felul lui e scurt la vorbă. Azi părea contrariat, aproape agresiv. În timpul din urmă îl văd pe gânduri... Are ceva! Migrena e un pretext caraghios! Când îl aud îmi vine să râd. Nu vezi ce spete de uriaș...

Scena VI

D-NA CARAMFIL, SCARLAT, BRĂNEANU, ANA, ADOLF

BRĂNEANU

(Coboară scările în costum de voiaj. Valetul îi aduce geanta. Ana îl însoțește până în hol.)

A, o conspirație, ori un tête-à-tête, scumpa mea văduvioară?

D-NA CARAMFIL

O conspirație, domnule Brăneanu, împotriva lui nenea Iancu. O așteptam pe Ana.

SCARLAT

Știți că eu sunt numai planton, nu m-a introdus în secret.

BRĂNEANU

Ei bine, să vă văd, să-mi scrieți. Nu-l păcăliți prea tare că se răzbună pe Goldman. Da' știi că trebuie s-o șterg repede. Adolf, mașina!

ADOLF

Gata, conașule.

ANA

Hârtiile cu devizul sunt în geantă. La revedere, Vlade.

BRĂNEANU

La revedere. Sărut mâinile, doamnă Caramfil. Cu bine, domnule Scarlat. La Brănești la vânătoare. (Anei) Îți scriu de la Brănești când termin cu lucrătorii. La revedere!

ANA

Noapte bună, Vlade.

D-NA CARAMFIL

Bun voiaj, domnule Brăneanu.

SCARLAT

La mistreți, da, la revedere, domnule Brăneanu! (Brăneanu pleacă.)

Scena VII

SCARLAT, D-NA CARAMFIL, ANA

SCARLAT

Acum s-a terminat rolul meu de asistent la o conspirație în care n-am fost inițiat. L-am îndeplinit cu discreție. De la nenea Iancu, meșterul nostru al tuturor, eu am învățat codul bunelor maniere pentru candidații de holtei bătrâni.

D-NA CARAMFIL

Oameni fără probleme, domnule Scarlat. (Anei.) Știi că dumnealui pozează în burghez fără probleme.

ANA

Atunci, Eleno, ia seama. Domnul arhitect e un candidat de însurătoare.

SCARLAT

Care riscă uneori să intre el în rolul nevestii lui Manole... Mă retrag acum. Mi se pare că pentru prima dată astăzi am încercat să fac un spirit. Contagiune. Și firește n-am reușit. Vă rog să mă iertați. Sărut mâna, doamnă Caramfil. Noapte bună, doamnă Brăneanu. Sărut mâinile...

D-NA CARAMFIL

Vezi că ești răutăcios.

ANA

E prevăzător.

SCARLAT

Nu, doamnă, cel mai inocent locatar al hotelului... Mă rezum la pură geometrie...

ANA, D-NA CARAMFIL

Noapte bună, domnule Scarlat!

Scena VIII

D-NA CARAMFIL, ANA

D-NA CARAMFIL

Te-am așteptat, Ano. Bine că s-a isprăvit. Te-am așteptat. Am inventat ideea unui complot împotriva lui Balteș, ca să-ți vorbesc. Vreau să-ți vorbesc. Știi, eu seara îmi fac bilanțul, un obicei de veche gospodină. Ei bine, l-am făcut și astă-seară.

ANA

La care rubrică m-ai pus: profit sau pierderi?

D-NA CARAMFIL

Ei nu, crede-mă, cinismul nu e rețeta cea mai indicată.

ANA

Iartă-mă.

D-NA CARAMFIL

Nu, dar câteodată ai vorbe stranii.

ANA

Iartă-mă sunt enervată, iartă-mă...

D-NA CARAMFIL

Ești zbuciumată, da...

ANA

Sunt caraghioasă, sunt enervată... Ai dreptate... înțeleg...

D-NA CARAMFIL

Enervată, da! Și ce e mai rău e că începe să se vadă. Crede-mă, sunt bucuroasă că Vlad a plecat, ar fi putut să observe. Toată vivacitatea asta intempestivă, alternările repezi de umoare, trei pahărele de chartreusă după masă, tu care nu guști o picătură de lichior...

ANA

Aș vrea să-mi stăpânesc nervii, Eleno, e greu.

D-NA CARAMFIL

Azi-dimineață ai fost dezagreabilă, pur și simplu dezagreabilă cu Vlad. În definitiv poate să fie cineva om de seamă, fără să cunoască pânzele Renașterii. Când i-ai spus cu răutate și-ai repetat în fața tuturor: Sandro Boticelli a fost un mare agricultor în câmpiile toscane, omul a plecat capul, n-a zis nimic, a luat pe colonelul de brat și a pornit-o înainte... L-ai blesat, ai fost crudă, aproape rău crescută...

ANA

Dacă nu înțelege nimic acest om liniștit... serviabil... Dacă nu înțelege nimic... Eleno, sunt obosită... Viața nu e numai club și rapiță, politică și vânătoare de mistreți.

D-NA CARAMFIL

Ei da, dar astea sunt descoperiri tardive, nu pot duce la nimic bun...

ANA

Desigur că da... decât sufletul e o coardă, Eleno, care se întinde și plesnește odată... Nu știi când, nu-ți dai socoteala... Te plimbi în întuneric și te lămurești deodată, ca la lumina

unui fulger... Da, sunt străfulgerări de-o clipă care limpezesc adevăruri crude... Știu eu? Ani de-a rândul mergi alături de cineva fără să înregistrezi că are urechile mari și-un punct de albeață la ochiul stâng... Le-ai înregistrat? Din ziua aceea nu-i mai vezi decât urechile... Nu te mira de vorba mea, așa e... Să nu crezi că sunt o apucată, că nu mă analizez... Eu îmi dau seama, eu mă chinuiesc, mă zbat...

D-NA CARAMFIL

Știu, Ano; tocmai de aceea-ți vorbesc. Acum că ai rămas singură, am impresia că trebuie să-ți fiu o protectoare...

ANA

Da. Îți mulțumesc, Eleno. Îți mulțumesc. Tu ești bună, ești echilibrată, ești înțeleaptă... ești prietena mea, Eleno... Explică-mi tu, cum se poate descifra o pervertire de temperament? Ai avut vreodată senzația asta penibilă că nu mai ești tu, că ești altă ființă, alți nervi, altă carne? Și toată transformarea bruscă peste noapte, ca de-o otravă... ca și când ai fi mâncat bureți nebuni culeși pe Caraiman?... În definitiv, Eleno, eu am trăit șapte ani cu Vlad, mi-am făcut o concepție de viață din căsnicia mea, am trăit împăcată, fără zguduiri mari, adevărat, dar mulțumită... normală... Și-acum dintr-o dată, un fulger... o destrămare... Și eu țin la el și azi, pricepi, țin... îl respect... da... Ce dedublare stupidă... Nu-mi dau seama... Aș vrea să-l întreb pe bătrânul Balteș, să-mi explice el, nenea Iancu, boala asta grozavă dintr-un tratat de patologie...

D-NA CARAMFIL

Draga mea, nu-i nevoie de Balteș... Are un nume simplu. E bine să nu-l rostim acum. Ar putea să ne-audă de pe terasă.

ANA

Cine?

D-NA CARAMFIL

E pe terasă...

ANA

Andrei e pe terasă?

D-NA CARAMFIL

Toată seara s-a plimbat ca un lunatic. Ei bine, omul ăsta este fără cumpăt; un mare artist, desigur, dar un mare copil... De vreo două săptămâni s-a întunecat de tot... Crezi că lumea n-a remarcat? Când ai cântat astă-seară aria Isoldei, s-a ridicat de pe scaun și a ieșit repede din hol ca un somnambul... Crezi că Balteș cu agerimea lui de fin observator nu l-a înțeles? Povestea lui Manole, nu-ți dai seama c-a fost cu tâlc, o subtilă șarjă de circumstanță? Și el, neîndemânatec, n-ai văzut cum s-a prins când a ripostat cu tabloul lui de la țară, o apoteoză barbară a dragostei, o ripostă stângace, provocatoare.

ANA

Da, e tulbure...

D-NA CARAMFIL

E elementar...

ANA

Eleno!

D-NA CARAMFIL

Ce este?

ANA

Eleno, am o idee...

D-NA CARAMFIL

Ce vrei?

ANA

Cheamă-l te rog de pe terasă, cheamă-l aici.

D-NA CARAMFIL

De ce asta?

ANA

Cheamă-l, vreau să am o explicație cu Andrei.

D-NA CARAMFIL

Nu e riscant aici, la ora asta?

ANA

Nu, vreau să-i pun capăt... Ai dreptate, e o stare imposibilă. Voi fi scurtă, tranșantă...

D-NA CARAMFIL

Ai să fii rezonabilă?

ANA

Da, îmi dau toate silințele. Îți făgăduiesc. Cheamă-l, te rog, și lasă-ne singuri! Am să-ți spun mâine... Îți mulțumesc, Eleno... (D-na Caramfil iese pe terasă. Se aude: D-le Galea! Răspunde Galea: Doamnă Caramfil. Reintră împreună.)

Scena IX

ANA, D-NA CARAMFIL, GALEA

D-NA CARAMFIL

Un moment, te rog... Sper că s-au culcat și broaștele. Am rămas noi... vino! Ana vrea să-ți spuie un cuvânt pentru ședința de mâine. Da', știi, pe mine, să mă iertați. Excursia de azi, masa de astă-seară, discuțiile m-au dat gata. Să mă iertați.

GALEA

Da, doamnă.

ANA

Un cuvânt numai, așează-te, te rog... Mâine nu cred să pot poza. (D-na Caramfil pleacă.) Mă urc și eu imediat, e așa de târziu! La revedere, Eleno!

D-NA CARAMFIL

La revedere, domnule Galea!

GALEA

Noapte bună, doamnă. (Urcă scara.)

ANA

Nu e vorba de bust. Vreau să-ți vorbesc. Nu de ședința de mâine... Stai, te rog...

GALEA

Nu e nevoie.

ANA

Totuși.

GALEA

Orice explicație e deplasată.

ANA

De ce ești tulburat?

GALEA

Nu. Orice cuvânt e o notă falsă... O tulburare mai mult... Cât despre ghemul de lut din camera 37, te rog să-i spui feciorului că nu mai trebuie să-l ude dimineața. Nu mai lucrez. Sunt două luni de când faimoasa operă o simt sluțindu-se sub mâinile mele. Te rog să-l arunci în Prahova. Da, da,

e cel mai potrivit omagiu ce-l putem aduce acestei vilegiaturi de la Sinaia, cu preocupări de artă, cu pocker, cu politică economică, cu toată ilustra pletoră a acestui hotel... A, câtă banalitate, câtă banalitate...

ANA

Ești prea agitat.

GALEA

Nu, sunt ridicol.

ANA

Ești dezlănțuit.

GALEA

Sunt ridicol.

ANA

De ce-ai plecat pe terasă, când am început să cânt astă-seară? A fost un gest rău plasat, l-au simțit toți, a fost o imprudență...

GALEA

Te-asigur că ultima.

ANA

De ce spui așa?

GALEA

Da, ultima. Crezi că nu mi-am dat seama? Dar mă strângea de gât... Aveam în minte scena de azi-dimineață... În creier, în mâini, în degete; înțelegi, în degetele astea, care n-au mângâiat decât piatra, e un cutremur, e o revoltă. Plătesc scump dezertarea de la muzee... Da, sunt un exilat, un dezertor... Și când fiecare atom din mine se risipea ca de-o prăvălire surdă, dumneata atingeai clapele pianului, cu o impecabilă liniște mondenă. Cântai cu măiestrie, cu stăpânire, cu prestanță...

ANA

Ce copilărie... Dar n-ai priceput...

GALEA

Erai a tuturor...

ANA

Dar n-ai înțeles... Alesesem aria Isoldei... Era un gând ascuns, era un val – știu eu? – era o mărturisire.

GALEA

Da, aria Isoldei. Să nu crezi că în sufletul meu n-au răsunat acordurile ca într-o biserică părăsită, că nu mă flagelează, că nu mă răscolesc. Să nu crezi că din prima zi când te-am auzit, vocea dumitale nu mi-a dat acea senzație cotropitoare pe care trebuie s-o fi resimțit bestiile lui Orfeu. Din clipa însă când aici s-a deschis o rană, fiecare accent e un pumnal care se înfige și doare... Eu nu mai sunt auditoriu, înțelege-mă, eu vreau să fiu stăpân... Nu pot? Plec! Toți acești indivizi, care stau cu brațele încrucișate în fotoliul lor și sorb revărsarea melodiei, mi se par niște intruși odioși... Cântecul se risipește tuturor, ca o voluptate a simțurilor cu ferestrele deschise... Fiecare își smulge partea lui, o gamă, o înfloritură, un tril... Unul zâmbește, altul plescâie din buze, altuia i se umflă vinele la frunte... Se împart asupra lui, asupra d-tale... E o impietate, e o orgie, e obscen...

ANA

Andrei!

GALEA

De-aceea spectacolul este peste puterile mele. De aceea am plecat!

ANA

Andrei, ar fi mai bine...

GALEA

De aceea am să plec definitiv...

ANA

Să pleci definitiv...

GALEA

Da, să plec... Să mă înfund din nou între ciopliturile mele de piatră, undeva departe, lângă un amfiteatru la Taormina, la Amalfi, într-un sat în Sicilia. Singur și pribeag, fără nume, fără țară... Tortura asta continuă m-a desconcentrat... E pentru întâia oară în viață când nu mă mai ascultă creierul, nici mâna... Iartă-mă.

ANA

Andrei, sunt sfârșită, Andrei!

GALEA

Iartă-mă... nu ești vinovată cu nimic... Sunt brutal, ai dreptate... Sunt eu, iartă-mă, n-am înțeles jocul realităților... Sunt un nebun... Brazii... Prahova... (Îi ia mâna.)

ANA

Da, brazii... Prahova... Andrei sunt slabă...

GALEA

Ano... e o prăpastie...

ANA

Vroiam să-ți spun... să mă smulg... dar simt și eu prăpastia... e un vârtej... E o goană... e un vârtej, Andrei... (Izbucnește în plâns.) Brazii...

GALEA

Vino să-i ascultăm... Cântă simfonia cea mare... Nu! Cântă aria Isoldei... acolo... afară, în noapte... Vino... (O târăște aproape spre terasă. Scena rămâne câteva momente goală. Apare Adolf somnoros și nevăzând pe nimeni, ia sticlele, închide pianul, stinge electrica și pleacă. Pe scenă pătrunde numai lumina temperată a lunei care luminează terasa. Se deslușesc umbrele lui Galea și Ana îmbrățișați. Ea se desface, revine pe scenă. Galea o urmează.)

ANA (șoptind)

Te aștept... (Dispare repede pe scară. Galea rămâne pierdut, răzimat de ușa terasei.)

ACTUL II

La conacul moșiei Brănești. Salon mobilat cu gust. Covoare, tablouri, o marmoră, pian. Când se ridică cortina d-na Caramfil e la telefon.

Scena I

D-NA CARAMFIL, ȚAȚA ILINCA

D-NA CARAMFIL (la telefon)

Alo, da... înțeleg... A plecat cu mașina azi-dimineață de la București și-a avut o pană. Cum? Nimic? Nici un accident? Nimic. Ei, atunci suntem liniștiți. Mersi. Da. De câtă vreme? Atunci trebuie să sosească imediat. Mulțumesc. (Depune receptorul, intră țața Ilinca.)

ȚAȚA ILINCA

Închipuiește-ți, coniță, nu se găsește. Nici șampania, nici șvaițerul, nici sardelele. Tot pachetul de la Ciobanu a intrat în pământ. L-am pus în pivniță eu cu mâna mea.

D-NA CARAMFIL

Unde crezi că s-a ascuns?

ȚAȚA ILINCA

Unde, unde? Lică, cine altul? El le-a sfeteresit și pe astea. Al dracului țigan, minte de îngheață apele: – De unde să-l văd eu, țață Ilinco, poate a rămas la mașină, poate l-au dus boierii azi-dimineață când au plecat la vânătoare... Și se jură țigănește... Așa bucătar, halal...

D-NA CARAMFIL

Ana nu l-a întrebat?

ILINCA

Dumneaei ca și dumneata. Ce vă pasă? Citește o carte de i-a dat domnul Balteș; că și dumnealui, om bătrân, tot de cărți se ține.

D-NA CARAMFIL

Lasă, tațo Ilinco, să mai bea boierii și vin, nu-i nimic, lasă.

ILINCA

Cum nu-i nimic? La urmă tot eu trag ponosul... al dracului țigan...

D-NA CARAMFIL

Unde-i conița?

ILINCA

În ceardac.

D-NA CARAMFIL

Cheam-o încoace. Spune-i c-o rog să vie în salon. Am să-i spun ceva.

ILINCA

O chem, dar pe Lică tot îl prind, să nu credeți că scapă. Al dracului țigan... (Iese.)

Scena II

D-NA CARAMFIL, ANA

ANA

Ce-i, Eleno? S-a întâmplat ceva? M-ai chemat.

D-NA CARAMFIL

O veste bună. Vine Scarlat. Acuma am vorbit la București cu biroul lui. Cum mă gândeam eu, așa a fost. A plecat azi-dimineață din București cu mașina. A avut o pană la carburator în drum spre Pitești. Nici un accident. I-au trimis alt automobil. Trebuie să pice dintr-un moment într-altul.

ANA

Ei, vezi, că nu-i nimic... Mă bucur de bucuria ta. Ce om cumsecade!

D-NA CARAMFIL

Da, echilibrat, corect...

ANA

Mi-e tot mai simpatic.

D-NA CARAMFIL

E simplu. Cum repetă el totdeauna: om fără probleme. Își vede de treabă. Știi c-a terminat casa Irimeștilor? A avut puțin bucluc cu antreprenorul, dar e pe sfârșite. Ce bine-mi pare că n-a pățit ceva. Aveam palpitații. Vedeam că s-a făcut 11 și nu mai vine... Mă gândeam: un accident. Ar fi fost așa de stupid. De la moartea lui Nicu am rămas cu o groază în nervi. Lucrurile cele mai neînsemnate iau proporții și-mi dau emoții.

ANA

Când vă cununați?

D-NA CARAMFIL

Ce copilă ești... Dar nici nu ne-am logodit încă... La iarnă, târziu... Scarlat trebuie să isprăvească întâi planurile pentru construcțiile de la anul, ca să putem pleca în străinătate. Ce vrei, dragă Ano... viața... Crezi că ți-ai făcut un drum de la care

nu te mai abați, și deodată o surpriză, o excursiune în munți, un om... Ce ciudat...

ANA

Da, da, totul e întâmplare, Eleno...

D-NA CARAMFIL

Întâmplare, adevărat... Să-mi fi spus cineva astă-vară, când am plecat la Sinaia, că peste trei luni voi avea gândurile de azi, i-aș fi râs în obraz... Așa era de departe mintea mea de orice complicații. Mă resemnasem în singurătate. Șapte ani de văduvie. Îți poți da seamă, făcusem o școală... Și la Sinaia, îți aduci aminte, nici un moment, dar nici un moment nu mi-aș fi închipuit: arhitectul ăsta care mi se părea rece și îngrădit într-o corectitudine de cifre... Îmi făcea societate, îmi vorbea desigur ca tuturor... Mă întreba liniștit de trecut, de moartea lui bietul Nicu. I-am spus tot, firește... Era gentil, măsurat, nici cele mai inocente aparențe de flirt... Un buchețel de violete, da, mi-a dat odată, așa în treacăt, fără nici o semnificație... Nici nu m-a mirat... Și-n ziua din urmă, exact, în ziua din urmă, către seară, veneam din parc spre hotel. Ne-am oprit la un chioșc, și-a luat jurnalul. Avea o ezitare în vorbă, părea îngândurat, era palid... Atunci mi-a spus simplu, cuviincios, limpede, parc-ar fi fost vorba de-o afacere... (Intră țața Ilinca.)

Scena III

ANA, D-NA CARAMFIL, ȚAȚA ILINCA, RAINER

ȚAȚA ILINCA

Coniță, vai de mine, coniță, să-i vedeți...

ANA

Ce-i, țață Ilinco, ce va să zică văicăreala asta?

ILINCA

Sunt trei, mari ca ursii, niște mătăhale să-ți faci cruce...

ANA

Ce?

D-NA CARAMFIL

Hoții cu pachetul de la Ciobanu?

ILINCA

Nu, coniță. Vai de mine, trei mistreți, i-a adus domnul Lorenț cu caru... și vulpi... și iepuri... da, mistreții... Sunt de pomină...Pachetul nu s-a găsit. Te pui cu țiganul?

ANA

Cum, a venit administratorul? Trimete-l imediat încoace... Poate are vreun cuvânt de la Vlad...

ILINCA

Așa dihănii n-am mai văzut. Îi spui lui domnul Lorenț... (Iese.)

ANA

De ce-o fi venit așa de repede? De obicei își aduceau seara vânatul...

D-NA CARAMFIL

Acum tu ești neliniștită. Ce să fie? Nimic.

ANA

Nu, dar mă întreb.

D-NA CARAMFIL

Desigur, ne spune ceva. (Intră administratorul.)

RAINER

Sărut mâna, doamnă!

ANA

Bună ziua, domnule Rainer. E ceva?

RAINER

Nimic deosebit, doamnă. Domnul Brăneanu m-a trimis să vă spun că nu sosesc decât seara târziu. Am vânat până la 10 în Muncelul și după-amiazi trecem spre Vlădeasa, la cerbi. De aceea ne vom întoarce probabil numai noaptea.

ANA

Foarte bine. A fost cu noroc?

RAINER

Da, a ieșit bine. Domnul Brăneanu în frunte ca totdeauna.

D-NA CARAMFIL

Ce-a împușcat domnul Brăneanu?

RAINER

Doi mistreți, doamnă, două vulpi și un țap.

D-NA CARAMFIL

Colonelul?

RAINER

Domnul colonel Dabija a împușcat un mistreț, un exemplar foarte frumos. Îl veți admira. Sunt toți jos în fața ceardacului.

D-NA CARAMFIL

Unde-i nenea Iancu, să întrebe de domnul Goldman... Domnul Goldman a împușcat ceva?

RAINER

Da, un iepure, doamnă. Stătea la pândă cu prințul Mușat.

D-NA CARAMFIL

Ei, bravo!

ANA

Nenea Iancu e în grădină, a ieșit de azi-dimineață. Bine, domnule Rainer. Apropo, domnul Galea a avut șansă?

RAINER

Nu, doamnă. Domnul Galea n-a împușcat nimic. Adică nici n-a tras. Am fost alături multă vreme. Așa ne-a împărțit de dimineață domnul Brăneanu. A trecut mult vânat pe dinaintea noastră, mistreți, capre... N-a vrut să tragă. Eu am plecat cu gonacii înainte, pe urmă l-am pierdut din vedere. Domnul Brăneanu ne-a întrebat unde e. I-am spus că a rămas înapoi.

ANA

Bine, domnule Rainer. Spune-i bărbatului meu că-l așteptăm cu masa. Dumneata te întorci curând?

RAINER

Plec imediat. Un moment să odihnim caii.

D-NA CARAMFIL

Uite ce e, domnule Rainer. Te rog să mai stai un sfert de ceas. Vine domnul Scarlat. Să-l conduci. Plecați împreună.

RAINER

Da, doamnă, aștept (Iese.)

Scena IV

ANA, D-NA CARAMFIL

ANA

Ai auzit?

D-NA CARAMFIL

Ce?

ANA

Andrei.

D-NA CARAMFIL

Iar tulbure, ca de obicei.

ANA

Da, dezlănțuit, fără control, afișându-și disprețul.

D-NA CARAMFIL

Nu exagera. Poate nu e vânător.

ANA

Cum nu? Pasionat. Dar e întunecat, e într-o tensiune continuă... Eleno, starea asta e insuportabilă, e peste puterile mele. Simt, uite am o presimțire sinistră... Simt furtuna aproape, tot mai aproape... Pare-că văd valurile cum mă ridică. Pare-că e un vifor pe mare, la farul de la Tuzla, și-o luntre care joacă azvârlită în nebunie. O luntre care se cufundă. Luntrea mea, Eleno...

D-NA CARAMFIL

Ești agitată, calmează-te. Nori care trec...

ANA

Nu, situația asta mă exasperează. Jocul ăsta frivol nu-l mai pot duce înainte... Sunt o vinovată, desigur...

D-NA CARAMFIL

Ano?

ANA

Sunt o cinică. Crezi că nu văd? O femeie căzută...

D-NA CARAMFIL

De ce te chinuiești?

ANA

Sunt o ființă rea, ieșită din calea normală... Și-ți jur că am luptat, că am vrut să scap din vârtej. Acolo la Sinaia, în noaptea aceea, când ți-am dat cuvântul meu, eram hotărâtă. Vedeam clar primejdia, înțelegeam consecințele... Știam, știam, că un pas încă și cad în abis. Ei bine, nu m-am putut smulge. O forță necunoscută mă împingea de la spate, o gheară de fier mă strângea de șira spinării, de păr, de brațe... Am fost lașă, Eleno. Am căzut înfrântă ca o cârpă, ca o femeie de stradă...

D-NA CARAMFIL

Ano, pentru Dumnezeu, liniștește-te!...

ANA

Și de atunci e un chin, o dualitate dezonorantă. Am senzația că joc pe-o coardă întinsă la circ, că sunt pe muchea cuțitului. Omul acesta plin de pachete de nervi, încins în negură, ca fruntea unui vulcan, înfrigurat ca un râu de lavă, mă domină... În mâinile lui mă pierd... Voința mea se frânge... Mă stăpânește, da, mă stăpânește cu conștiința omului superior. Ochii lui se ațintesc ca două suliți asupra mea, mă ard...

D-NA CARAMFIL

Biata fetiță... Ce friguri grozave au dat peste tine...

ANA

Și când îl văd pe Vlad privindu-mă întrebător, cu o căutătură necunoscută sub gene, atunci înțeleg mai bine realitatea și mă cutremur. El nu zice nimic, nu mi-a spus un cuvânt, dar atitudinea lui nouă, o cută parcă ivită în colțul buzelor, toate îmi dau impresia chinuitului care scrutează. Și eu mă simt așa de slabă, așa de neputincioasă... Înțelegi, într-o zi o lacrimă neștearsă, o silabă care-mi scapă și va deslușì tot... Are să fie o nenorocire...

D-NA CARAMFIL

Bine, Ano, nu poți pune capăt acestei torturi?

ANA

Știu eu, e prea greu, e prea târziu. Știu eu... Valul m-aruncă între două stânci, mă balansează încă și-o să mă sfarme, Eleno... (Se aude sirena unui automobil.) Ascultă... da... vine Scarlat...

D-NA CARAMFIL

El trebuie să fie.

ANA

Trec dincolo, Eleno. Nu-l pot primi în halul ăsta. Inventează un pretext, o durere de cap. Primește-l tu... te rog...

D-NA CARAMFIL

Desigur că da, dar calmează-te, Ano, potolește-te... Surescitarea asta trebuie să înceteze...

ANA

Da, da... îmi dau silința... la revedere...

D-NA CARAMFIL

Vom vorbi de altfel după plecarea lui Scarlat. (Ana iese.)

Scena V

D-NA CARAMFIL, ȚATA ILINCA, SCARLAT

ILINCA

Aici, conașule. Poftiți. Ne-ați băgat la griji. Conița Elena a bătut telegraful... poftiți...

SCARLAT

Ei, nu-mi dau eu ortul popii cu una, cu două... A, bună ziua, Eleno. Adevărat, te-ai speriat?

D-NA CARAMFIL

Bună ziua, Emil. Bine-ai venit. Firește că da. Era vorba mai întâi că sosești aseară. Ne-ai vestit apoi că numai dimineață... Trecea vremea... Credeam, Doamne ferește, un accident... Am telefonat la biroul tău...

SCARLAT

Ei, atunci știi, nimica toată... Atâta c-a fost plicticos și-am întârziat.

D-NA CARAMFIL

Stai, te rog. Nu-i nimic, pleci cu administratorul. Nu iei ceva?

SCARLAT

Poate un ceai. M-aș grăbi.

D-NA CARAMFIL

Un ceai, țață Ilinco, pentru conașul. Tosturi, marmeladă, unt proaspăt...

ILINCA

Toate bunătățile, coniță, toate bunătățile...

D-NA CARAMFIL

E nostimă baba. Doica Anii. Stăpânește aici la Brănești. Se ceartă cu bucătarul, cu slugile...

SCARLAT

Doamna Brăneanu?

D-NA CARAMFIL

Ai s-o vezi diseară când veniți de la vânătoare. E în camera ei, indispusă pentru moment. Nimic grav. Da', știi, cum mă bucur că ai venit Emil... Aseară când au sosit toți fără tine, m-am bosumflat... La masă eram distrată, începuse glumele pe socoteala mea, îi știi prietenii tăi... Colonelul nesuferit: – Crede-mă, doamnă, face chef la Flora cu meșterii... Nenea Iancu mai galant, mă consola în genul lui: Nu fi supărată, coniță, a întârziat pentru cadou... În sfârșit, telegrama ne-a liniștit...

SCARLAT

Da, trebuia să lichidez cu antreprenorul. Bine c-am scăpat. M-am convins, era escroc. (Tața Ilinca intră cu ceaiul.)

ILINCA

Poftiți, conașule. Am adus de toate... poftiți... laca și urdă dulce de azi-dimineață... poftiți...

D-NA CARAMFIL

Mersi, vezi ce gentilă e țața Ilinca, Emil? Lasă să prepar eu ceaiul... lasă, țață Ilinco...

ILINCA

Dumnezeu să vă dea noroc! (Iese.)

SCARLAT

Să trăiești, băbătie! Știi că e admirabilă urda asta de la oile lui Brăneanu. Cât facem de aici până la munte?

D-NA CARAMFIL

Vreo două ceasuri... Apropo, Emil, după ce-ajungi acolo, vezi niței de Galea, antrenează-l, vorbește-i. E într-o stare de nervi curioasă.

SCARLAT

Ce face?

D-NA CARAMFIL

Nu face nimic... dar e continuu sub presiune. Mi se pare schimbat de tot. Curios om. Câteodată morocănos din cale-afară, retras în colț și răsfoind o carte, când toată lumea vorbește. Alteori, cuprins de-o veselie subită, golind trei pahare unul după altul și trecând la o volubilitate fără rost. Lumea se întreabă: – ce e cu omul ăsta? Se pun, desigur, multe în contul temperamentului de artist, dar explicația asta nu mai e suficientă. Și aseară la masă a avut două faze. Mai întâi tăcut, monosilabic, ochii în farfurie și pe la sfârșit exuberant, angajând cu prințul o conversație în doi peri despre grațiile negreselor din Algeria. A început să deteste artele ca niște îndeletniciri de degenerați și-a isprăvit printr-un fel de exaltare șarjată a virtuților câmpenești: Trăiască agricultura!

SCARLAT

Desigur e o aluzie la Brăneanu.

D-NA CARAMFIL

Da, dar stângace, plasată cu o răutate sumbră, nelalocul ei. Biata Ana, s-o fi văzut, schimba fețe, îi ardeau obrajii. Noroc cu nenea Iancu. Bătrânul e foarte șiret, prinde tot, nu scapă nimic și e totdeauna gata cu o glumă, c-un paradox, c-un spirit

să salveze conversația. Ana însă e zbuciumată. Mi-a vorbit adineauri, plină de presimțiri negre. Închipuiește-ți, a venit administratorul de la vânătoare. Spune că Galea stă singur, nu participă la nimic, n-a tras nici un glonț... Va să zică și acolo își plimbă negura... De aceea îți ziceam, dragă Emil, ocupă-te puțin de omul ăsta, ia-l cu tine, spune-i două vorbe, atrage-i atenția. În sfârșit, voi sunteți prieteni, agitația asta pe care o răspândește în jurul lui nu merge. La un moment Brăneanu are să reacționeze. Ce te faci atunci?

SCARLAT

Înțeleg, înțeleg. Dar ce pot eu? E o încurcătură din care se iese greu...

D-NA CARAMFIL

Desigur că da... Ana își dă seama, își face reproșuri, se învinovățește singură...

SCARLAT

Are dreptate. E vinovată de la început. Viața, dragă Eleno... Cunoști ideile mele. Viața e serioasă. Aparențele, spuma de deasupra îți dau impresia că se poate pluti la suprafață. În fond totul se plătește, cum spunea odinioară bătrânul Balteș într-una din butadele lui. Prietena dumitale n-a înțeles acest adevăr, și plătește acum. Și n-a mai înțeles încă ceva: pe Andrei. Ei bine, eu îl cunosc, îl știu de douăzeci de ani. Un fanatic al artei lui, un solitar, un suflet pur, incapabil de tranzacții, un leu din Sahara visând infinitul... Ei bine! Doamna Brăneanu nu l-a priceput. Micile cochetării, jocul obișnuit din lumea noastră care frizează păcatul fără mari scrupuluri de conștiință, cum aș zice, gimnastica adulterului, nu e lumea lui Andrei. Foarte puțină îndemânare îi trebuia doamnei Brăneanu ca s-o puie în gardă, să nu intre în cușca leului. Ei bine, acum?

D-NA CARAMFIL

Acum?

SCARLAT

Acum nu prea văd soluția. Lucrurile s-au încurcat. În Andrei s-au răscolit instinctele de stăpân, care în raporturile noastre cu femeile îndrumă orice logică de bărbat și cer cuvânt la un moment dat. Nu văd decât o singură ieșire: ori-ori... dar repede, fără ezitare, dacă vrea să înlăture catastrofa. Să-i vorbesc eu lui Andrei? Dar amestecul meu ar fi refuzat de la început ca o indelicatețe. Dânsa are inițiativa. Spune-i, vorbește-i, convinge-o. Întru cât mă privește, nu pot avea altă părere decât o ruptură bruscă care salvează trei oameni: Brăneanu revine din nedumerirea lui, prietena d-tale se retrage în căsnicie cu o rană care se vindecă și Andrei... Ei bine, Andrei se îngroapă în arta lui și-și urlă durerea în marmură. Crede-mă, Eleno, e cea mai bună soluție și cea mai onestă. Peste tot amosfera asta e penibilă, tocmai acum în pragul fericirei noastre... Știu, o clipă nu-ți bănuiesc castitatea... Cum te ridici deasupra... ești intangibilă... ești o sfântă. (Îi sărută mâna. Intră țața Ilinca.)

ILINCA

Iertați-mă, coniță, domnul Lorenț e gata. Dacă vrea conașul ca să nu întârzie, spune domnul Lorenț...

D-NA CARAMFIL

A, da, administratorul.

SCARLAT

Adevărat, uite că viu. Plecăm imediat. (Iese Ilinca.) Are dreptate, dacă nu întârziem. Te las, dragă Eleno. Fii liniștită, văd eu de Andrei. N-are să fie nimic acum. De altfel femeile,

sunteți totdeauna prăpăstioase. Dacă vorbești, desigur cu tact...

D-NA CARAMFIL

Firește, firește... Îți urez noroc la vânătoare, Emil.

SCARLAT

Mersi. Nu cred să am noroc.

D-NA CARAMFIL

De ce?

SCARLAT

Eu mi-am luat prada și nu mai scapă din ghearele mele...

D-NA CARAMFIL

Da, sunt în cușcă, Emil...

SCARLAT

Și te-am închis cu zece zăvoare...

D-NA CARAMFIL

Și nu mai vreau să ies... La revedere, Emil, la revedere...

SCARLAT

La revedere diseară. (Iese.)

Scena VI

D-NA CARAMFIL, ANA

ANA

A plecat, l-am văzut pe fereastră.

D-NA CARAMFIL

Da, s-a dus.

ANA

Ești fericită, Eleno?

D-NA CARAMFIL

Da, sunt mulțumită. Curios însă. Mă întrebi așa de bătrânește parc-ai fi o mătușă a mea. Tante Frossa, bunăoară. Am fost alaltăieri la ea s-o văz. S-a oprit la gherghef, mi-a luat amândouă mâinile și vorba cea dintâi, exact ca tine: Ești fericită, Eleno? Când colo tu, o fetișcană abia ieșită din pension...

ANA

A, nu, Eleno. Ai sesizat bine că te-am întrebat bătrânește, fiindcă sunt bătrână, foarte bătrână. Că am mai puțini ani decât tine? Dar vârsta, ce-are a face vârsta? Într-o lună de zile ți se pot grămădi în suflet senzații, întrebări și experiențe câte nu acumulezi o viață întreagă. O furtună, un incendiu, nu pustiesc mai mult într-un sfert de ceas decât o risipire înceată de decenii? De-aceea ai sesizat bine. Mă simt mult mai bătrână și ni s-au intervertit rolurile. La Sinaia, eram, cum spui, un copil, tu o femeie matură, care-mi dai sfaturi și-mi arătai drumul. Aici, la Brănești, tu ești ființa senină, prinsă în farmecele tinereții, și eu, tante Frossa, vorbindu-ți de la poalele unei grămezi de cenușe... Să nu crezi că în tot zbuciumul meu n-am urmărit pas cu pas învierea ta. Dimpotrivă, m-am angajat mult mai mult decât dacă aș fi fost dezlegată de-o povară proprie. Mi s-a pus ca o problemă paralelă legătura ta, am înregistrat-o în toate amănuntele ei, pe furiș, am descifrat-o alături de povestea mea cu cruzime, cu migăleală, cum pui față în față două compoziții muzicale pe același subiect... Câtă deosebire, Doamne, câtă deosebire! De aceea când te văd, când vă văd, fericirea voastră calmă, justă, legitimă, fericirea asta consacrată de legi și de canoane, îmi dă impresia că tu ești fetița de pension...

D-NA CARAMFIL

Ce frumos vorbești tu, dragă Ano... Îți mulțumesc... Știu că nu este în tine nici un grăunte de meschinărie... Mulțumirea mea nu-ți trezește nici o protestare... Știu... E o mulțumire, Ano, cum spui tu, calmă, adâncă, un lac fără valuri... O vei cunoaște și tu, mai târziu, când va fi trecut viforul...

ANA

Eu?

D-NA CARAMFIL

Da, tu.

ANA

Crezi?

D-NA CARAMFIL

Scarlat, Ano, e un om chibzuit...

ANA

Scarlat?

D-NA CARAMFIL

Da, Emil...

ANA

Cum, i-ai spus?

D-NA CARAMFIL

Vezi că ești copilă iar, cu toate teoriile tale... Dar crezi că nu simțise omul? Că două clipe petrecute în societatea voastră nu lămuresc totul? Crezi că un sentiment se poate ascunde ca un flacon de parfum într-o poșetă? Firește că știa. În sfârșit, simțise atmosfera, fără detalii, fără indiscreții... Decât, el e atât de corect... Fii pe pace. Legătura noastră, îți dai seama, e suprema garanție. I-am atras atenția asupra lui Andrei, să-l

urmărcască nițel la vânătoare, să fie în jurul lui, să-l scutească de imprudențe...

ANA

Poate ai făcut bine... Tu poți judeca mai potrivit.

D-NA CARAMFIL

Da, trebuia să înlăturăm o surpriză.

ANA

Și ce-a zis Scarlat?

D-NA CARAMFIL

M-a liniștit, mi-a spus să nu fim prăpăstioase că nu se întâmplă nimic. De altfel el e prietenul lui Andrei, va fi tot în călcâiele lui.

ANA

Foarte bine. Dar ce zice el, cum vede? Ce zice? În definitiv în asemenea cazuri se pronunță totdeauna o sentință...

D-NA CARAMFIL

Dragă Ano, Emil, îl știi, e sclavul concepției lui de viață... Temperament egal, echilibrat și prin dispoziții și prin meserie, el detestă complicațiile ca și mine, ca și tine de altădată...

ANA

El e...

D-NA CARAMFIL

E pentru o situație clară.

ANA

O situație clară...

D-NA CARAMFIL

Da, o limpezire, o hotărâre eroică, o soluție.

ANA

Evident...

D-NA CARAMFIL

Da, Ano, altfel nenorocirea e inevitabilă... O ruptură bruscă, un efort ca și când prinsă de vârtej la înot, faci o supremă sforțare și ajungi la mal.

ANA

O ruptură bruscă...

D-NA CARAMFIL

Înțeleg, da, va fi foarte greu... Mrejile sunt atât de puternice, otrava e aproape suverană, înțeleg... Decât gândește-te: incertitudinea, ziua de mâine, deșteptarea, da, dimineața grozavă a deșteptării...

ANA

Andrei mă iubește, Eleno...

D-NA CARAMFIL

Nu mă îndoiesc, deși viața sufletească a artistului nu e un model de stabilitate, dar întreg felul lui de a fi dominator, împins de o personalitate care distruge tot în jurul lui, supus impresiilor capricioase, ca orice fire de creator, Andrei e sculptorul pentru care suprema patimă se refugiază în atelier. Ano, Andrei e Meșterul Manole de care vorbea nenea Iancu într-o seară la Sinaia... A, cum l-am urmărit eu atunci pe bătrânul filozof. Ce înțelepciune perfidă era după cuvintele lui și cum le ascultam ca o lecție, ca o problemă nemiloasă de ecuație sentimentală...

ANA

Crezi, Eleno, crezi?

D-NA CARAMFIL

Și mai e încă ceva. Gândește-te, Vlad. Ce s-ar alege de Vlad, de acest om normal și onest, care ți-a dat tot devotamentul dragostei lui târzii, care te-a ferit de orice atingere a vieții și-a pus tot la picioarele tale? La vârsta lui, la patruzeci și cinci de ani, ar fi o prăbușire... Batjocorit, învins, să-și descarce în creier o pușcă de vânătoare, ori să se arunce în brațele celei dintâi ființe interesate, care să-l dezonoreze? Nu înțelegi, e o dramă aici, o tragedie ale cărei fire sunt în mâna ta... Iartă-mă...

ANA

Ai dreptate, Eleno, ai dreptate...

D-NA CARAMFIL

Iartă-mă... Eu ți-am vorbit din suflet, mai sincer ca oricând, brutal chiar, împotriva obiceiului meu care mi-a impus, știi, o discreție exagerată totdeauna. Dar țiu așa de mult la tine și mi se pare că propria mea fericire nu-mi dă dreptul să stau cu brațele încrucișate. Și mai e încă ceva: sunt aproape singură între acești oameni, singura care te știe din copilărie, care aud parcă cuvintele blajine ale profesorului Ranta. Ano, iartă-mă.

ANA

Nu. Îți mulțumesc, Eleno. Liniștește-te, uită-te în ochii mei. Nu-i așa că sunt mai senini? Răscolirea asta a vieții, toate întrebările de pe pământ și de sub pământ, firele tragediei de care vorbeai, mi-au înfrânat egoismul. Mă simt mai ușoară. E poate prima clipă după Sinaia, că sunt mai liniștită, că m-am coborât mai adânc... (Intră Balteș cu un brat de crizanteme.)

Scena VII

ANA, D-NA CARAMFIL, BALTEȘ

BALTEȘ

A, uitați-vă la ele...

ANA

Bine că te vedem, nene Iancule, dispărușești de tot...

BALTEȘ

Uitați-vă, vă rog, nu sunt extraordinare? Învoalte și totuși delicate, prodigioase și pline de gingășie, au o frumusețe ireproșabilă. Ce-are a face daliile, coniță. Sunt greoaie daliile, sunt bucătărese între flori, violetele fete de pension, orhideele, ducese morfinomane... câtă vreme crizantemele, da, crizantemele sunt farmecul împlinit... Știți, m-am gândit că ar trebui făcută o ierarhie grădinărească, un fel de protocol în botanică. Fiecare floare cu rangul ei, cu locul care i se cuvine. Un almanah de Gotha al florilor...

D-NA CARAMFIL

De azi-dimineață tot în grădină, nene Iancule?

BALTEȘ

Tot în grădină, coniță. Am trecut și pe la albine, dar albinele, vă spun drept, mă plictisesc. Toată alergătura asta fără răgaz, pe principiul muncii care nu iartă. O societate mediocră, fără fantezie. Afară, dacă nu cumva trântorii, ei să mai învârtească ceva în capul lor, da-i omoară... A, la albine, o constituție burgheză implacabilă... De câte ori intru la o prisacă, am impresia că am rătăcit într-un cartier de muncitori la Mannheim. De vreme ce florile... Știți că am rezolvit problema bătrâneții? O viață, coniță, înainte să isprăvească, are nevoie de un popas, de un *relâche* al meseriei, de-o preocupare nouă, de-o Isola-Bella pe care stai singur și bei tutun... Un fel de anticameră a veșniciei în care aștepți termenul de plecare,

cu hârtiile în regulă. De aceea, cu îl înțeleg și pe Cincinat la coarnele plugului și pe Carol Cvintul la Estremadura... decât...

ANA

Dumneata, te-ai face grădinar...

BALTEȘ

Grădinar, coniță. Vreau să intru în eternitate nu pe un afet de tun, nu pe-o poartă de mânăstire, pe-o cărare stropită cu flori. Dar dumneavoastră, ce-ați făcut toată ziua? Ce pot face într-un conac de al nostru la țară două femei frumoase și deștepte? Dulceață de gutui, ori muzică de Debussy?

D-NA CARAMFIL

De ce ori una, ori alta?

BALTEȘ

De ce? Fiindcă borcanul cu dulceață e un omagiu adus gospodăriei, și pianul un mare logofăt al trebilor dinlăuntru... N-aș putea zice că sunt un specialist, m-ar dezminți ofițerul stării civile din culoarea de albastru. Dar, așa cum văd eu de la distanță chestia, mi se pare că am dreptate. Viața unei femei e o balansare continuă, o luptă permanentă, omerică, tragică, coniță, da, da, recunosc, tragică, între două antiteze.

ANA

Să vedem cele două antiteze.

BALTEȘ

Păi, nu vi le-am spus? Borcanul cu dulceață și dumnealui... (Arată pianul.) Da, da, între astea două văd eu că se dă bătălia la dumneavoastră. Bărbații? Noi suntem, de obicei, o psihologie puțin complicată, prizonieri ai meseriei care ne fasonează și ne clasează după rubrici. Noi, mergem fiecare pe drum bătut.

N-avem nici cotituri, nici surprize. Un zumzet ordonat și monoton ca albinele de la prisacă. Excepție, bineînțeles, trântorii, pentru care eu am toată considerația, fiindcă ei sunt creatorii. De aceea-i exploatează și-i omoară... Dar peste tot, psihologie de cosniță. La dumneavoastră? A, aici se schimbă, se încurcă, aici e lupta între cei doi poli, atroce, cu câștig de cauză, o zi de-o parte, o zi de alta...

ANA

Și când se isprăvește bătălia asta, nene Iancule?

BALTEȘ

Niciodată, coniță, niciodată. Seara se îngroapă morții și dimineața începe din nou. Ai crede uneori că învinge borcanul cu dulceață. Până la ora 5, bunăoară, e gospodina deasupra... A făcut ordine în casă, a aranjat lenjeria, planuri gospodărești, sticle cu compot, înțelegere perfectă cu Costică la masă... E o plăcere... Aș! la ora cinci situația radical schimbată... O carte, un anunț la gazetă, vizita unei prietene – știu eu – dumnealui intră în acțiune. Iaca m-am gândit de multe ori la bifurcația asta de suflet care mi se pare tot mai frecventă: jumătate gospodărie, jumătate, cum să zic, frigurile artei; jumătate devotament casnic, jumătate visuri de libertate; jumătate castitate, jumătate păcat... N-am izbutit încă să le concentrez într-o definiție. Francezul când a spus: *demi-vierge* – cum mă bucur că limba mea nu poate traduce termenul lui inelegant – francezul s-a plasat pe un tărâm particular și meschin... Eu aș zice demi-artiste, jumătate artistă...

ANA

Jumătate artistă. Da, e o definiție interesantă. Decât într-un lucru te înșeli...

BALTEȘ

Mă înșel?...

ANA

Da, nene Iancule, când spui că lupta asta e fără sfârșit.

D-NA CARAMFIL

Aici se înșeală...

BALTEȘ

De ce?

ANA

Fiindcă într-o zi, un efort, o hotărâre eroică și cade balanța într-o parte...

BALTEȘ

Iluzii, coniță. Iluzia clipei, când unul din cei doi adversari ireductibili e mai tare și șoptește la ureche povața lui. Iluzii. Eu am fost de atâtea ori pe acest câmp de bătaie și dacă n-aș avea chirasa asta a părului alb, vă mărturisesc mi-ar fi teamă să nu fiu rănit din nou...În orice caz, la ora asta, la douăsprezece fără un sfert, dumneavoastră, conițele mele, în ce zodie vă găsiți?

D-NA CARAMFIL

În zodia borcanului cu dulceață, nene Iancule... Am fost gospodine toată ziua, am preparat masa de diseară cu țața Ilinca. Ana a dat rețeta pentru prăjituri, eu m-am devotat mezelurilor...

ANA

Da, gospodăria, nene Iancule, e poate singura noastră justificare.

BALTEȘ

Ei bine, atunci sunteți în ordine, atunci putem trece la marele logofăt. Trebuie să vă spun, că mai am ceva de adăugat

la rețeta mea de bătrânețe, pe lângă grădinărie. Îmi trebuie, da, da, vreau negreșit și un pian acolo în anticamera morții. Toate inutilitățile pe care mi le-a dat civilizația, de la cravată până la cărțile criticului Blagomir, le las la București...Numai pianul într-o casă cu tavan de grinzi, coniță, cu mobila de brad, cu ferestrele cât pumnul... Mi-aduc aminte acum... Lăsați-mă să vă spun o poveste, o întâmplare de a mea... Odată într-o noapte, acum treizeci și cinci de ani, la Paris... E o viață de atunci. Eram băiețandru... Petrecusem înfundați într-o pivniță. Discuții literare, vin de Bourgogne, versurile lui Verlaine, ca o băutură de hașiș... Mă întorceam singur în Montmartre... Era târziu de tot... Parisul se întindea la picioarele mele, coniță, ca un uriaș prăvălit în adormire după o beție monstră. Trecem înainte pe caldarâm, pac-pac, răsuna în noapte. Luminau felinarele gălbui... Peste Sacré-Coeur se ivise o jumătate de lună bolnavă... Tăcere și gol împrejur. Mi-auzeam pașii cum răsunau sub arcadele de piatră... Atunci mi s-a deslușit, moale, catifelat la început, crescând întâi ca o undă... Ce să vă spun? ridicându-se ca un val, reprezindu-se într-un muget apoi, o răscoală înfricoșată de patimi. M-am oprit locului, m-am uitat speriat în toate părțile... Dintr-o mansardă, coniță, de la catul al patrulea se revărsa sonata... cu geamul deschis. Cânta cineva la pian... Beethoven... Ce credeți că am făcut, scumpele mele prietene? Ca un somnambul am urcat scară după scară... Am pătruns în mansardă, am crăpat ușa hoțește... Îl văd ca acum. Un băiat cu obrajii de var, cu plete negre căzute pe gâtul gol, atingea clapele în lumina lunei... Ochii închiși, pierdut, lunatic... Am stat până la sfârșit la ușa întredeschisă și-am plecat la acordurile din urmă... tiptil-tiptil... ca un hoț. Nu-i așa? un bandit, coniță, un haiduc din munții Gorjului...

ANA

Ce om admirabil ești, nene Iancule, ce om admirabil...

BALTEȘ

Coniță, lasă eufemismele... Scorbură veche, prin care-au bătut toate vânturile... Dacă vrei însă... Vrei să-mi faci o plăcere?

ANA

Din toată inima.

BALTEȘ

Ei bine, cântă atunci *Sonata Lunii.*

D-NA CARAMFIL

Cântă, Ano. Un omagiu lui nenea Iancu.

ANA

Din tot sufletul. (Se așază la pian. Se aud primele acorduri din *Sonata Lunii.* Balteș se așază obidit în fotoliu. D-na Caramfil pe canapeaua din față. Intră țața Ilinca, avansează nedumerită spre pian. Atitudinea ei exprimă un amestec de șiretlic și neliniște.)

Scena VIII

ANA, D-NA CARAMFIL, BALTEȘ, ȚAȚA ILINCA

ILINCA

Coniță!

ANA

Ce vrei? Cum dai buzna peste noi, ce vrei?

ILINCA

Domnul prefect, coniță.

ANA

Cine?

ILINCA

Da, domnu prefect e afară, vrea să vorbească cu dumneavoastră.

ANA

Ce prostii îndrugi? Când a venit domnul prefect?

ILINCA

Acum... vrea să vorbească cu dumneavoastră, numai cu dumneavoastră.

ANA

Ei bine, spune-i că-l primesc... cu plăcere deosebită!

D-NA CARAMFIL

Primește-l aici, Ano. Trecem noi dincolo... E mai cuviincios.

BALTEȘ

Foarte bine! Are dreptate doamna Caramfil. Toată considerația administrației noastre, cu deosebire când vine să-și prezinte omagiile unui fruntaș din opoziție. Da, primește-l aici. Noi, coniță, noi trecem la seră. O clipă, dacă vrei, să-ți arăt crizantemele, pasiunea mea cea mai recentă, ultima pasiune veritabilă.

D-NA CARAMFIL

Cu plăcere, nene Iancule.

ANA

Bine, spune-i să vie... (Iese țața Ilinca.)

BALTEȘ

Iar d-ta ascultă-i cuvântarea cu blândețe și nu uita grația de circumstanță care șade bine unei viitoare ministrese... La revedere, coniță...

ANA

Imediat, nene Iancule.

D-NA CARAMFIL

La revedere, Ano. Ce vrei, vizitele astea țin de pacostea celebrității. (Baltes și d-na Caramfil ies. Un moment Ana rămâne singură pe scaunul din fața pianului. Intră Galea.)

Scena IX

ANA, GALEA

GALEA

Cer scuze că tulbur o senină audiție muzicală.

ANA

Andrei, pentru Dumnezeu...

GALEA

Un oaspe neașteptat, nu-i așa?

ANA

Andrei, ce va să zică asta?

GALEA

Nimic.

ANA

Ce s-a întâmplat? Vorbește! O nenorocire? Andrei, spune-mi, nu mă chinui.

GALEA

Fii liniștită... Nu s-a întâmplat nimic. Soțul dumitale e mai întreg ca oricând. Au trecut la vânătoare de cerbi, spre Vlădeasa.

ANA

Ei, și tu? Cum se poate? Da' e ridicol, e ignobil... Gluma cu prefectul, la care asociezi pe această babă... Da' mă faci de râs, Andrei, e nedemn...

GALEA

Demnitatea de mult nu mai intră în obiceiurile mele... Lasă, te rog. Vreau să-ți vorbesc... Acolo sus în munte m-am lămurit. Azi-noapte eram tulbure, imprecis, haotic... Sus însă m-am dezmeticit. Acum văd limpede. Vreau să-ți arăt planul meu. Ascultă...

ANA

Dar cum ai venit? Cum te-ai desfăcut de societate? Au să bage de seamă, Andrei, ești un copil...

GALEA

Mofturi! Nu știe nimic. Au trecut cu toții spre Vlădeasa... Le-am spus să plece că vin în urmă... Nu-i nimic extraordinar, nu-i nici o bănuială. Ascultă, Ano! Vreau să-ți comunic hotărârea ce am luat, planul meu...

ANA

Ce plan?

GALEA

Da, planul meu e făcut...

ANA

Ce?

GALEA

Plecăm...

ANA

Cum?

GALEA

Vii cu mine.

ANA

Unde? Unde vin, unde plecăm? Vorbești ca un halucinat... Ce sunt vorbele astea?

GALEA

Vorbesc ca un om cinstit, Ano, ca un om hotărât. Lucru e simplu, fără nici o greutate, absolut simplu. Îți pui pălăria și vii. Am vorbit cu unul din șoferi să ne ducă. Așteaptă în garaj ordinul meu, e gata. După-masă suntem la București. Până diseară avem toată vremea. Când se întorc de la vânătoare, atunci deslușesc totul... Dacă vrei, n-am nimic împotrivă, lasă două rânduri... Nu interesează, lasă-i două rânduri...

ANA

Andrei, da' ești bolnav...

GALEA

De acord...

ANA

Ești nebun, Andrei? Cum crezi tu că într-o clipă? Automobilul așteaptă în garaj ordinul... Ce viziune simplistă, Doamne, ce imaginație elementară... Da, e o nebunie...

GALEA

O nebunie, se poate, dar e singurul lucru pe care-l mai văd limpede, singurul lucru, înțelegi, care mă poate smulge dintr-o fierbere pe care n-o mai suport. Luna asta de patimă și de chinuri a fost un iad, m-a risipit, mi-a mușcat în creier. Viața de duplicitate scârboasă, cu concesii idioate, cu umilințe degradante, mă strânge de gât... Și omul ăsta bolovănos care mă privește din albul ochilor nemișcat și dârz ca un buldog

care-și ține prada... Nu mai pot, Ano. Te iubesc, Ano, înțelege-mă. Detestă-mă, zi că sunt nebun, dar vino... vino să plecăm... departe... în Sicilia... unde vrei... într-o colibă de munte.

ANA

Bine, Andrei, dar nu-ți dai seama...

GALEA

Nu văd nimic altceva, nimic...

ANA

Nu-ți dai seama. Sufletul nu-i o minge pe care o arunci copilărește... Sufletul meu se zbate plin de întrebări, Andrei. Eu mă chinuiesc, mă întreb; mă flagelez de o lună necontenit... Tu vii ca un uragan, ca o apă mare, vrei să sfarmi totul... ca un potop... E poate rostul tău de bărbat, e toată pornirea ta neîndurată de stăpân... Eu, Andrei, eu sunt femeie, o ramură slabă în bătaia vântului... Dumnezeu îmi vede zbuciumul, cât mă frământ de când am căzut în brațele tale.

GALEA

Atunci ce-a fost întreg delirul nostru de până acum? Ce-a fost săptămâna de la Sinaia? Toate încleștările care mă urmăresc pretutindeni ca un fier ars în inimă? Ce-au fost? O aventură de ocazie, o consolație de vilegiatură? Ai mințit?

ANA

Oprește-te! Ești profund nedrept... N-am mințit, Andrei, și nu sunt o ființă ușoară... Ai dreptate însă când te întrebi, mă întreb și eu: – ce-a fost volbura care m-a azvârlit ca pe o găoace? Din ce abis necunoscut s-a dezlănțuit? De ce fibră misterioasă s-a desfăcut deodată acest îndemn? Unde l-am purtat până atunci? De ce nu m-a cercetat niciodată în trecut? Cine l-a chemat din ascunzișul lui: vântul, crestele brazilor, clocotul Parhovei, tu cu privirile tale, ori carnea asta blestemată? Andrei, n-am mințit, am fost sinceră cum sunt și azi...

GALEA

Ce te oprește atunci?

ANA

Deșteptarea, Andrei. Sunt buimăcită încă, sunt ca după o beție... Întoarsă acasă între lucrurile mele, am simțit ceas cu ceas o rețea nouă, care mă împrejmuie... O conspirație parcă a mobilelor, a aerului, a tablourilor de pe pereți... O conspirație împotriva mea. Din fiecare colț se ridică un reproș, pândește o amenințare... Nu-ți închipui ce putere de persuasiune teribilă e într-un scrin unde șapte ani de-a rândul ți-ai ținut scrisorile... Cum vorbește o perdea, un covor, un gherghef... Toate sunt împrejurul meu acum, toate mă trag de mânecă. Lasă-mă, Andrei; dă-mi răgaz să înving conspirația asta. Voi lupta, Andrei; voi lupta... Tu ești cel dintâi om care mi-ai dezlegat misterul sfânt al pierzării. Înțelegi, cel dintâi; cellalt...

GALEA

Cellalt e mai tare ca mine...

ANA

Nu, Andrei, tăria e în mine...

GALEA

Cellalt e stăpânul.

ANA

Nu, Andrei, celalt e victima care a căzut în drumul potopului... Eu sunt glasul care l-a împins pe valuri... Lasă-mă să îngrop victima, să arunc un bulgăre de țărână... Cum crezi tu, cum crezi, Andrei, că nu sunt datoare cu nimic, cu un cuvânt, o explicație onestă acestui om? Cum vrei să fug ca o slujnică netrebnică din casa unde s-a depănat o viață fără adâncimi, dar o viață cu nenumărate tentacule de fiecare clipă... o căsnicie? Andrei, știi tu ce e o căsnicie? Așteaptă, pentru Dumnezeu, o

zi, o lună... știu eu? Să mă dezmeticesc din frigurile groaznice care-mi spulberă mintea, să-mi aranjez gândurile...

GALEA

Ei, nu! Așteptarea de care-mi vorbești e odioasă... e murdară... murdară, da, ca o conștiință de zaraf, ca o plapomă de hotel... Să aștept? Să te știu mai departe aici, sub ochii lui, în mobila lui, în patul lui? Să aștept, să înghit funinginea asta care mă înecă? Să mă plimb pe sub ferești, să tresar când se închide o ușă, să suport glumele slugilor? A nu, doamnă, te înșeli...

ANA

Andrei!

GALEA

Te înșeli. Eu nu sunt amantul suplu și îndemânatic, junele amorez, suplimentul de căsnicie.

ANA

Andrei, e o infamie!...

GALEA

Da, suplimentul de căsnicie care împlinește triunghiul burghez. Nu sunt gigolo-ul care vine tiptil când soțul pleacă de acasă. Nu sunt, înțelegi, nu sunt... (O ia de brațe și o zguduie. Ușa se deschide brusc și intră Brăneanu în costum de vânătoare cu pușca pe umeri.)

Scena X

ANA, GALEA, BRĂNEANU

BRĂNEANU

A, va să zică, am văzut bine. Aici e vânătoarea dumitale, domnule!

ANA

Vlade, Vlade! Domnul Galea...

BRĂNEANU

Cu dumneata voi vorbi mai târziu. Treci, te rog, dincolo...

ANA

Vlade, un cuvânt...

BRĂNEANU

Treci! (Ana iese.) Cu dumneata voi vorbi altfel mâine, la București...

GALEA

N-am nici o lămurire de dat.

BRĂNEANU

Vreau să fie un pistol în mâna care sapă cu dalta. N-aș vrea să se spuie la club că Vlad Brăneanu, în ziua de 3 octombrie, a împușcat la moșia lui doi mistreți și o canalie.

GALEA

Adresa mea o cunoaște soția dumitale.

BRĂNEANU

Mizerabile!

GALEA

La dispoziția dumitale!...

(O clipă stă în fața lui Brăneanu, îi întoarce spatele și iese.)

ACTUL III

Atelierul sculptorului Galea. Bronzuri, marmuri, covoare, totul aranjat pentru expoziție. Spre partea dreaptă, în fund, o statuie mai mare acoperită cu pânză. Două intrări, în fund și spre stânga.

Scena I

GALEA, GHEORGHE

GALEA (se uită la ceas)

Ora trei, trecută... Pentru patru sunt trimise invitațiile. Atunci vine lumea. Bagă de seamă, Gheorghe. Împinge mai încolo bustul... mai... așa, în profil... Bine. Și florile, cum de n-au venit florile? Ai mai văzut expoziție fără flori?

GHEORGHE

Am fost de ieri, domnule Andrei, colț cu Academiei, la florărie și le-am comandat. Cum ați spus dumneavoastră crizanteme albe, galbene, ciclamene... Tot ce-ați spus. Am trecut și azi-dimineață, le aduce negreșit. Nu le-a adus până acum, ca să fie proaspete, să nu se ofilească.

GALEA

Bine, numai să nu întârzie.

GHEORGHE

Se poate? Vin negreșit. Ce să fac cu scara asta, domnule Andrei? Rămâne aici?

GALEA

Așează-o în colț, în dreptul statuei. Așa. Cum ți-am spus, când îți voi face semn.

GHEORGHE

Am înțeles. (Se aude soneria.) Sună.

GALEA

Da, e o doamnă. Vine să-mi vorbească ceva. Întrebi: – Doamna Caramfil?... Și-o poftești aici, în atelier, nu în salon. Înțelegi, în atelier.

GHEORGHE

Bine, domnule Andrei, doamna Caramfil.

(Iese și revine cu doamna Caramfil.)

Scena II

GALEA, D-NA CARAMFIL

GHEORGHE

Poftiți, doamnă. (Se retrage.)

D-NA CARAMFIL

Bună ziua, domnule Galea, bună ziua. O veșnicie de când nu ne-am văzut.

GALEA

Sărut mâna, doamnă Caramfil. Aici, te rog... Iartă-mă că mă găsești în haina asta, dar sunt ultimele momente în care

aranjez expoziția. Am primit scrisoarea dumitale azi-dimineață. Mă bucur că te văd...

D-NA CARAMFIL

Țineam mult să vin înainte de ce dă lumea năvală, să-ți consacreze triumful.

GALEA

Mai întâi, lasă-mă să-ți strâng eu mâna și să te felicit pentru triumful dumitale. E mai frumos, e mai cald. A fost Scarlat pe la mine zilele astea. I-am spus cu câtă simpatie vă urmăresc... Când e evenimentul?

D-NA CARAMFIL

Mulțumesc, domnule Galea. Ești un om de inimă și un prieten sincer al lui Emil. Ne cununăm peste opt zile, la 21 ianuarie. Da, e admirabilă expoziția, atâtea lucruri... Ce bună idee c-ai aranjat-o în atelierul dumitale, că le-ai lăsat toate în intimitatea care le-a creat... Câte splendori! Aici la stânga?

GALEA

Un tors de centaur, reminiscențe din drumuri depărtate.

D-NA CARAMFIL

Da... Un cap de domniță.

GALEA

Da.

D-NA CARAMFIL

Foarte delicată. Aici Ercule și Lika, un faun... Câtă mișcare, câtă vigoare... Și colo în fund, acoperită cu pânză, Atlantida, nu-i așa? gloria dumitale, biruința cea mare de care vorbește toată lumea...

GALEA

Da, Atlantida. O inspirație de demult. Am terminat-o acum în urmă. Câțiva prieteni au stăruit s-o acopăr și s-o dezvelim numai în fața publicului când inaugurez expoziția... Un capriciu al lor. Cam copilăresc, recunosc, de un efect ieftin, dar, în sfârșit, am cedat. Era atâta entuziasm curat în invenția cu care veneau... Vrei s-o vezi? Pot să ridic vălul...

D-NA CARAMFIL

Nu. Nu acum. Vreau s-o văd pe îndelete, cu liniște și cu pietate. Știi că de zece zile în toate saloanele din capitală e o adevărată revoluție. Atlantida e subiectul de conversație pretutindeni. Articolele din ziare neobișnuite, conferința lui nenea Iancu: *Un Rodin la Dunăre* cu vioiciunea, cu frenezia lui, care trezește un delir în auditoriu. E o revelație, cum spuneam, o mare biruință a dumitale. Are să fie un pelerinaj la expoziție, vei vedea... Trecem mâine cu Emil. El e așa de impresionat, cu toată firea lui puțin expansivă. Mi-a vorbit cu pasiune, mi-a făcut o lungă lecție de mitologie greacă... Venim mâine negreșit. Astăzi am venit eu, nu la sculptor, la prieten, domnule Galea, dacă-mi dai voie să-ți spun așa...

GALEA

Sunt fericit, doamnă Caramfil. A trecut atâta vreme... Stai, te rog, îți mulțumesc...

D-NA CARAMFIL

Da, domnule Galea, trei luni și mai bine... Și câte nu s-au depănat în zilele astea... N-aș dori să le mai dezgropăm, dar, ce vrei, viața nu e totdeauna agreabilă... Dar dumneata acum te-ai înălțat atât de sus, ești așa de adăpostit la aureola unui triumf, încât poți primi cu seninătate un cuvânt de obidă...

GALEA

Da, doamnă, sunt liniștit...

D-NA CARAMFIL

Ai și toată siguranța că-ți vorbește un suflet care a luat parte cu multă îndurerare la zbuciumul dumitale... Cunoștința noastră nu tocmai veche, dar legată în împrejurări excepționale, prietenia lui Emil și devotamentul meu pentru o ființă care mi-a fost totdeauna scumpă, toate m-au făcut, domnule Galea, să particip personal la cele ce s-au întâmplat... Nu-ți poți închipui cum m-au zguduit și pe mine... Acum că-mi reamintesc și simt un fior rece în tot trupul.

GALEA

O furtună...

D-NA CARAMFIL

Da, o furtună care ne-a cutremurat pe toți. Gândește-te ce-a fost în capul nostru... Ce griji, ce vâltoare... A doua zi seara la București când a venit colonelul la mine să ne spuie rezultatul duelului... Eram așa de emoționată...

GALEA

Dar n-a fost nimic grav... o rană la umărul stâng, s-a închis în trei săptămâni.

D-NA CARAMFIL

Da, dar putea să fie o nenorocire. Primele cinci zile treceam necontenit pe la sanatoriu.

GALEA

Ce gentilă... Îți mulțumesc. Nici n-am știut. Exagerările doctorilor... m-au izolat de orice contact cu lumea. Poate c-au avut dreptate. Era și altă rană, mai jos de umărul stâng... Poate de-aceea...

D-NA CARAMFIL

Ce bine că s-au închis amândouă, domnule Galea, ce bine...

GALEA

Da, doamnă Caramfil, s-au închis amândouă. Sufletul e ciudat, ca și trupul, se vede, luptă cu otrava și-o înfrânge.

D-NA CARAMFIL

Unde-ai plecat imediat după ce ai ieșit din sanatoriu? Într-o bună zi ți-ai pierdut urma...

GALEA

La țară, în căsuța părintească din Moldova. În părăginirea de acolo am stat până acum trei săptămâni, la mama. N-o mai văzusem de mult. Mamele de la o vârstă încolo nu mai au decât beneficiul nenorocirilor noastre. M-am închis în casa ei, neștiut de nimeni, ca într-un azil... Într-o zi am început să lucrez. Știi, arta câteodată e un azil pentru infirmii vieții.

D-NA CARAMFIL

Ce fericit ești, domnule Galea.

GALEA

Crezi?

D-NA CARAMFIL

Da, fiindcă ai două aziluri.

GALEA

Două aziluri?

D-NA CARAMFIL

Da, două... Și mama și arta... Una din două e de ajuns să mângâie căpătâiul unui suferind... Când mă gândesc că sunt ființe absolut orfane...

GALEA

Poate n-au răni de vindecat, doamnă. Soarta a fost mai blândă cu ele.

D-NA CARAMFIL

Nu, n-a fost blândă deloc. Lasă-mă să-ți vorbesc sincer. Liniștea dumitale mă încurajează, domnule Galea... Ana...

GALEA

Ar fi mai bine să închidem paranteza, doamnă Caramfil, ar fi mult mai bine.

D-NA CARAMFIL

Nu-i o paranteză, e însuși scopul venirii mele la dumneata. Am o însărcinare care m-a adus aici.

GALEA

O însărcinare?

D-NA CARAMFIL

A, nu te speria, nu-i nimic grav. Slavă Domnului, momentele grele au trecut... Crede-mă, a fost sinistru. Ziua de la Brănești, noaptea următoare, ce grozăvie! Primele ceasuri de friguri în delirul Anei... Doctorul vorbea de o comoție cerebrală. Nici nu vreau să-mi mai aduc aminte... La trei zile, din fericire, temperatura a scăzut brusc.

GALEA

Acum?

D-NA CARAMFIL

Acum s-a restabilit. În sfârșit e sănătoasă, nu mai are nimic. Stă mai mult la țară. Soțul ei, cu politica la București. Reconciliere, resemnare, pace... Știi, domnule Galea, pacea de după furtună... O pace tristă, o melancolie mută. S-a schimbat, s-a

schimbat mult... E mai trasă la față... dar nu asta, o schimbare de interior... Ții minte, vioiciunea veche, exuberanța, pianul, vocea... vocea ei fenomenală.

GALEA

Mai cântă?

D-NA CARAMFIL

N-a mai cântat niciodată de atunci... Toate insistențele mele au fost în zadar... Veșnic același răspuns stereotip: – Lasă, poate mai târziu... Dar pe dumneata talentul Anei nu te prea interesează. Nu-ți aduci aminte, totdeauna plecai când începea să cânte.

GALEA

Așa a fost atunci...

D-NA CARAMFIL

Acum?

GALEA

Știu eu?...

D-NA CARAMFIL

Mai târziu?

GALEA

Mai târziu cred că s-o ascult la vreun concert... un loc în stal... hm... Sunt stări, doamnă Caramfil, prin care dacă ai trecut, ori îți frângi gâtul ori rămâi imun.

D-NA CARAMFIL

Ei bine, atunci sarcina mea e mult mai ușoară. Domnule Galea, Ana vrea să te vadă.

GALEA

Cum?

D-NA CARAMFIL

Da, vrea să te vadă.

GALEA

Nu înțeleg, doamnă, nu înțeleg. În situația noastră, o revedere ar fi... Lasă-mă să-ți vorbesc sincer și eu... Cunoști totul, ai fost martoră, ai fost confidentă, desigur... O revedere ar fi ori o impietate, ori, cum să-i zic, o credință deșartă, aproape frivolă, că poate învia un mort... Nu, doamnă Caramfil...

D-NA CARAMFIL

Cred că greșești, domnule Andrei. Așa-mi închipui cel puțin, fiindcă Ana în lunile din urmă e foarte închisă în gândurile ei. Mi-a cerut acest serviciu simplu, fără nici o explicație. Nu poate fi însă vorba nici de o impietate, nici de-o iluzie deșartă. Ana e o fire mult mai distinsă. Ce intenție? Nu știu... bănuiesc... La un mormânt se poate aduce o floare, domnule Galea... Din sufletul ei amintirea desprinde poate o floare veștedă și vrea s-o depuie la poalele altarului... Ultima floare. Iartă-mă, domnule Galea... E o presupunere... În definitiv, ce alt rost ar putea avea convorbirea dumneavoastră?

GALEA

Înțeleg...înțeleg... adică bănuiesc și eu... Te asigur, nu vreau să fiu indelicat, revederea însă... Când să mă vadă? Unde să mă vadă?

D-NA CARAMFIL

Acum. Aici la dumneata. Vine imediat.

GALEA

Cum?

D-NA CARAMFIL

Da, vine imediat. Trebuie să sosească. Eu am trecut numai să te anunț...

GALEA

Dar e imposibil, imposibil... tocmai acum... Are să înceapă să vie lumea peste o jumătate de ceas. E peste putință...

D-NA CARAMFIL

Mai este până la ora patru. Va fi o clipă numai. Gândește-te... Dintre toți vizitatorii expoziției dumitale, Ana are poate mai mult dreptul de intrare în acest templu de marmură... Și-a răscumpărat scump acest drept.

GALEA

Bine, dar sunt buimăcit... Sunt încurcat... Tocmai acum...

D-NA CARAMFIL

La revedere, domnule Galea, reculege-te... La revedere mâine, venim negreșit cu Emil... La revedere.

GALEA

La revedere. Sărut mâna. Bine, dar... (D-na Caramfil pleacă, Galea, rămas pe gânduri, aprinde o țigară. Intră Gheorghe încărcat de flori.)

Scena III

GALEA, GHEORGHE

GHEORGHE

Vedeți că le-a adus. Sunt foarte frumoase. Unde să le așezăm, domnule Andrei?

GALEA

Unde vrei tu... Da... Pune-le cum vrei...

GHEORGHE

Nu mă prea pricep.

GALEA

Nu trebuie nici o pricepere... Cum crezi tu... 'n toate părțile... lasă-mă...

GHEORGHE

Să mai aduc câteva vase de dincolo?

GALEA

Adu, dacă e nevoie. (Gheorghe iese și revine cu câteva vase. Așează flori.)

GHEORGHE

Crizantemele, nu le-amestec culorile... Le pun fiecare separat. Astea aici pe masă, galbene. Vine frumos. Astea roșii în dreptul boierului... (Lângă centaur.)

GALEA

Ascultă, Gheorghe!

GHEORGHE

Poftim, domnule Andrei.

GALEA

Nu peste mult are să înceapă să vie lumea pentru expoziție. Îi duci pe toți în salonul din dreapta. Rămân acolo până-ți spun eu... Expoziția se deschide numai la ora patru, înțelegi?

GHEORGHE

Da, domnule Andrei. Îi duc în salon pe intrarea din dreapta, și aștept să-mi spuneți.

GALEA

Se poate însă... (Se aude soneria.) Auzi că sună. Dacă e o doamnă și vrea să-mi vorbească, o conduci aici. (Gheorghe iese și revine după un minut.)

GHEORGHE

Unu cu aparat de fotografie... Unu cu ochelari, cu păru roșcat. Un fel de mânz. Îl știu eu pe ăsta. Mai demult era la o curelărie în Lipscani. Acum e la jurnal...

GALEA

Nu i-ai spus că la patru?

GHEORGHE

Ba da, dar poți vorbi cu ăsta? De trei zile ține morțiș să intre să facă fotografii... Era să dea peste mine.

GALEA

Să aștepte.

GHEORGHE

L-am repezit. (Sună.)

GALEA

Știi, va să zică.

GHEORGHE

Da, dacă e o doamnă, care vrea să vă vorbească... (Iese și reintră cu Ana.)

Scena IV

GALEA, ANA

GHEORGHE

Poftiți, doamnă. (Se retrage.)

ANA

Bună ziua, Andrei! Cred că ai fost prevenit.

GALEA

Da.

ANA

Nu te-așteptai, desigur.

GALEA

Nu.

ANA

Ești mirat?

GALEA

Sunt înmărmurit.

ANA

E o mare surpriză, deci, vizita mea...

GALEA

Doi spectri care ies din groapă și se întâlnesc la o cruce în țintirim.

ANA

Poate era mai bine să nu vin.

GALEA

Poate era mai bine...

ANA

Întâlnirile din țintirim sunt totdeauna triste...

GALEA

Răscolesc zădarnic sub cenușe...

ANA

Să nu crezi că nu m-am gândit, să nu crezi... Lasă-mă, te rog, să stau pe scaun o clipă. Am umblat pe jos și sunt așa de trudită...

GALEA

Aici.

ANA

Da, m-am gândit. E o frământare îndelungă căreia i se pune capăt acum. Am avut vreme, mi-am făcut seama cu mine însămi... Din primele zile când am auzit că ești la București doream să viu. Am ezitat... am amânat... am ascultat toate scrupulele de conștiință... Ieri, în sfârșit, citind la ziar că azi se deschide expoziția ta, mi-am zis: e ultima zi... ultimul moment când sufletul tău trăiește încă sub povața singurătății... M-am hotărât și-am trimis pe Elena...

GALEA

A fost doamna Caramfil. Acum a plecat de aici. Îți spun drept, sunt așa de buimăcit...

ANA

Da, nu te-ai așteptat... Cum ziceai adineauri, doi spectri în țintirim. Nu sunt spectru, Andrei. Nu! Sunt mortul care a înviat!

GALEA

Mortul care a înviat...

ANA

Da, sunt mortul care a înviat. Nu e vremea să-ți arăt azi cât am stat în groapă. Ce încordare crâncenă și mută, ce zvârcolire nevăzută de nimeni mi-a dat puterea să împing la o parte lespedea ce mi se așezase pe piept.

GALEA

Spunea doamna Caramfil că ești liniștită...

ANA

Da, sunt liniștită...

GALEA

Împăcată...

ANA

Elena... Dar ce poate ști Elena din lumea în care am fost eu? Fiecare din noi vede pe celălalt prin prisma propriei mulțumiri. Ea e ființa cu care viața a fost mai milostivă. Ce vede Elena? Nimic nu te leagă mai strâns la ochi, ca un văl de cununie. Și-apoi frământarea mea s-a dus în tăcere, surdă, fără zgomot și fără mărturii. Andrei... Sunt așa de copleșită acum. Cuvintele mă ascultă greu, de mult n-am mai avut nevoie de ele... Vedeam așa de limpede ce trebuie să-ți spun... Mi le-am orânduit de atâtea ori ca o spovedanie... Acum se amestecă... Iartă-mă... Am un sloi de gheață sub limbă... Nu-i nimic, m-am dezmeticit... Da, nu m-așteptai, te-a înmărmurit venirea mea... Ce ciudată presupunere, Andrei, o amuțire pe veci! Cum? Credeai după cele petrecute că totul s-a stins, că sufletul e o curte bine îngrădită, în care nu mai pătrunde nimic după ce ai închis poarta? Că toată povestea noastră s-a evaporat din nervii mei ca paginile unei cărți citite pe care o pui pe o poliță și-o uiți... Ai crezut în nemișcarea asta, în împietrirea asta, Andrei? M-ai putut judeca așa de aspru, spune-mi. M-ai osândit așa de nedrept?

GALEA

Nici judecată, nici osândă din partea mea. Viața e mai tare ca noi. Așa mi-am zis: ea și-a spus sentința. Fiecare cu pedeapsa lui.

ANA

Ei bine, pedeapsa mea a trecut. Orice s-ar întâmpla de-aci înainte, orice suferințe m-ar mai întâmpina în cale, lanțul lor nu mă mai doare. Sunt purificată, Andrei. Am băut cupa de otravă, am sorbit ultima picătură. Nu-ți dezvelesc acum decât în treacăt calvarul meu. Știu, poate am ales rău momentul. Peste un sfert de ceas va veni lumea aici, dar nu mai puteam. Andrei, nu mai puteam amâna... Mutismul meu îmi apăsa ca o crimă pe conștiință, trebuia să-l întrerup.

GALEA

Vorbește-mi, Ano. Te-ascult...

ANA

După grozăvia despărțirii noastre, am rămas țintită pe loc, ca o scândură de corabie naufragiată, azvârlită de furtună la mal... Un cuțit mi s-a înfipt în inimă. Vârtejul, Andrei, m-a aruncat așa de adânc... așa de adânc... Pricepi tu oare prăbușirea asta? De unde vin eu? Am fost dincolo de moarte, dincolo de infern, dragul meu... Nu știu unde-ai fost tu, eu am fost în gol, în țara neființii... Mă mir ce minune, ce capriciu, mă mir ce fir nepriceput m-a ridicat deasupra. Când am deschis ochii și am privit împrejur, eram alta. O străină, un călător nou venit, pe-o țarină proaspătă. Am lăsat acolo jos toate poverile unei vieți, tot balastul unui trecut... pricepi, tot!... gânduri vechi, inconveniente de demult, prejudecăți, îndatoriri... S-au rupt cătușele, Andrei. Am înviat, toate au rămas la fund. Mă uit în ochii tăi ca într-o oglindă, să deslușesc dacă vezi învierea mea... fiindcă am înviat... Nu s-a ridicat cu mine de-acolo din adâncime decât sufletul, lumina albă care se ivește departe... Lumina asta îmi strălucește de atunci. O clipă n-a mai adormit, m-a chemat, m-a îmbărbătat. M-a adus aici ca pe o roabă umilă... m-a adus... Acum știi, Andrei.

GALEA

Acum știu... da...

ANA

Trebuia să te văd...

GALEA

Să mă vezi...

ANA

Simt nedumerirea ta... da, să te văd, să-ți spun... Să te întreb: în ce lume ai fost, Andrei? Din ce lume vii tu cu obrajii ăștia palizi și cu buzele strânse? Din ce lume vii tu?

GALEA

Să-ți spun din ce lume viu eu? Ano, am ascultat în liniște mărturisirile tale. Fiecare cuvânt mi-a căzut apăsat în minte, ca un bulgăre pe un sicriu. Crede-mă, nu mă așteptam la întâlnirea asta. Despărțiți, era mai bine așa. Distanța e un paravan care apără, distanța e un adăpost. Nu-mi închipuiam că se vor mai încrucișa cărările noastre. Suferința e un rău profet, recunosc! De unde să-mi desprind eu acum vorba care să-ți despice un întuneric? Cine ar fi crezut că azi vom sta din nou unul în fața altuia cu hârletul în mână, fiecare la groapa lui... Din ce lume viu, mă întrebi tu, care mi-ai trecut pragul adineauri, chemată de o lumină albă? Din ce lume? Să-ți spun, mă întrebi. Să-ți ridic perdeaua o clipă, ca să-ți acoperi ochii în fața ei și să te înfricoșezi, sărmana mea pribeagă?...

ANA

Spune-mi, Andrei, spune-mi! E dorința mea fierbinte, e răspunsul unei tăceri care m-a chinuit.

GALEA

Ei bine, dintr-o lume mai grozavă decât a ta... Mai depărtată, mai adâncă, mai tulbure decât țara neființei... Neantul, Ano, e gol. Neantul e liniște și repaus. La mine sunt umbre care joacă, sunt friguri care ard, sunt strigăte și patimi... Din ce lume? Cine ar putea să ți-o înfățișeze lumea asta zbuciumată de chinurile facerii, lumea în care creierul, mâinile și fiecare atom din mine se lupta cu piatra și vrea s-o supuie? De-acolo vin, Ano! E lumea în care cine știe ce blestem ascuns m-a surghiunit de la început și din ale cărui gheare nu este scăpare. Când am fost cu tine am evadat, dar m-a prins din nou, acolo sub tavanul căsuței din bătrâni... Mi-a cerut ca un vameș la poartă să arăt rănile pe care le primisem afară. I le-am arătat și-a zgârâiat unghiile în carnea mea... Înțelegi tu? Am dat bătălia cea mare, cu toată zvâcnirea tâmplelor... Am dat-o împreună... N-am fost singur acolo...

ANA

M-ai dus cu tine, Andrei? Ai dus amintirea noastră, farmecul nopților care mă cheamă? Le-ai dus?

GALEA

Da, te-am dus cu mine în călătoria grozavă. A fost o vâltoare neagră la început, o uruitură în adâncuri... Pe urmă a început hora... hora păgână... Ce limbă să-ți spuie ție încleștarea fără milă între om și piatră? Știi tu ce e această dușmănie sinistră, în care se scurge toată flacăra din vinele noastre de atâtea mii de ani? Ei bine, te-am dus cu mine. Erai zăvorâtă în sufletul meu ca o boală cumplită de sânge. Cu fiecare cioplitură de daltă se desfăcea un strop din clocotul meu... În fiecare fibră a materiei cu care luptam, lăsam o silabă din cântec... Mă împingea ispita înainte, zi și noapte, fără răgaz. Eram un demon care stoarce viață din piatră – știu eu? – eram un călău care ucide necontenit... Degetele ca niște

cleşte drăceşti smulgeau ceva din mine, din tine, din dragostea noastră... Da, dragostea noastră... da, dragostea noastră... Acum îţi dai seama de lumea în care am fost?

ANA

Dragostea noastră, Andrei, mă cutremur... Ea e lumina albă care m-a adus... Unde-i? Ce-ai făcut dragostea noastră?

GALEA

Dragostea noastră, Ano? Unde-i dragostea noastră, mă-ntrebi? Acolo, sub perdeaua de stambă închisă în piatră, ferecată cu mii de lacăte.

ANA

Andrei!

GALEA

Am sugrumat-o acolo. Peste-un sfert de ceas vor veni grămadă să-i simtă toţi arterele sub poleiul de marmură... Neştiută de nimeni, le va străluci tuturor... Va fi a lor... Vor pune stăpânire pe ea... De ce-ai vrut să ştii?... Ţi-am spus acum... Mi-e milă de tine, mi-e milă de mine... Sunt zdrobit...

ANA

Andrei, noi ce suntem? Andrei, am rămas orfani...

GALEA

Doi spectri în ţintirim...

ANA

Andrei, eu n-am înviat, Andrei? M-au înşelat toate simţurile mele, toate speranţele revederii m-au înşelat?

GALEA

Nu, nu te-au înşelat... Ai murit aici, ai înviat acolo...

ANA

Atlantida!...

GALEA

Nume de expoziţie, firmă pentru mulţime, etichetă de târg, cursă pentru nepricepuţi... Eşti tu, înţelegi... E tot din tine, toată fiinţa ta, tot fluidul de viaţă care se ridică peste vremi... tot ce mai trăieşte... Restul e cărbune stins, zgură de atelier, cenuşă spulberată în vânt...

ANA

I-ai dat tot ei?

GALEA

Tot!

ANA

Ţie, mie! Nu ne-a mai rămas nimic?

GALEA

Nimic.

ANA

Andrei, Atlantida... Te înţeleg, Andrei... Ai dreptate... Îmi dau seama acum... E povestea bătrânului Balteş, care m-a urmărit necontenit. Groaznica poveste... Andrei... Povestea lui Manole...

GALEA

Povestea tuturor.

ANA

Rămas bun, Andrei!

GALEA

Rămas bun, Ano!

ANA

Nu ne mai vedem...

GALEA

Plec în străinătate...

ANA

Eu mă întorc în neant...

(Pleacă. Andrei rămâne cu capul între palme, uluit. După câteva momente se ridică, apasă butonul la sonerie. Intră Gheorghe.)

Scena V

GALEA, GHEORGHE

GHEORGHE

Poftiți, domnule Andrei.

GALEA

Gheorghe, a venit lumea?

GHEORGHE

Da, e o mulțime și mai e vreun sfert de ceas. E plin în salon și în sufragerie. Gazetari, cucoane de la teatru, Pincovici, Goldman, Episcopescu de la Finanțe... E domnul Balteș... A telefonat acum, vine și un domn ministru.

GALEA

Cum, domnul Balteș e aici?

GHEORGHE

Da, face haz, într-un colț. Nu știu ce spunea de ministru, râdeau toți...

GALEA

Du-te Gheorghe și roagă-l să vie încoace, trimite-l aici!

GHEORGHE

Da, domnule Andrei! (Iese.)

Scena VI

GALEA, BALTEȘ

BALTEȘ (intrând)

Gata, gata! Se deschide prăvălia? Să vezi ce buchet de amatori, ce admirabilă pleiadă de devotați ai artelor frumoase. Bună ziua, Andrei.

GALEA

Bună ziua, nene Iancule... Stai, te rog... Am auzit că ești aici... Sunt agitat... Stai, te rog...

BALTEȘ

Ce e cu tine, ce-ai pățit? Pari speriat, plin de nervi... Ce e? Nu cumva frica în fața examenului? Haida, de, dragul meu... Suntem sus de tot. Ridică fruntea, vino-ți în fire. Nu înțelegi că toată forfoteala asta nu face cât copita unui centaur? A, Hercule, omoplatul ăsta de taur... curba violentă într-o tensiune... Da' ce e cu tine? Ce văd, Andrei? Ești stins, îți ard mâinile, ce e?...

GALEA

Sunt sfârșit...

BALTEȘ

S-a întâmplat ceva?

GALEA

Sunt desconcentrat, de aceea te-am chemat...

BALTEȘ

Spune-mi, dragul meu. Iartă-mă, nu pricep nimic.

GALEA

Nene Iancule...

BALTEȘ

Vorbește-mi cu inima deschisă. Sunt bătrânul tău prieten, vorbește...

GALEA

O vizită, nene Iancule...

BALTEȘ

O vizită?

GALEA

Da, Ana...

BALTEȘ

Cum, doamna Brăneanu?

GALEA

Da, da.

BALTEȘ

A fost aici?

GALEA

Acum a ieșit... în clipa asta.

BALTEȘ

Ciudat...

GALEA

Da, mi-e sufletul prins ca de-o moarte nouă... Mi-e frig... Sunt ca o holdă bătută de grindină... Și totul astăzi, tocmai astăzi... Dumneata mă înțelegi... Dumneata... iartă-mă... știi... ai văzut... Ești singurul om în țara românească al cărui creier a pătruns zbuciumul meu... Cum să nu mă zguduie? Trecutul care nu vrea să moară și când l-am îngropat de-a binele... Spectri pe care-i trimite... Sunt zdrobit...

BALTEȘ

Înțeleg, înțeleg... Liniștește-te puțin, Andrei.

GALEA

Da, da, mă liniștesc, mă voi liniști... Tot tremură în mine încă... Sunt răscolit de întâlnirea neașteptată. Când totul s-a sfârșit, când am gâtuit toată patima asta, de ce mi-a bătut la poartă azi? Eram după îngropăciune... Îți dai seama... O închisesem acolo, o ferecasem în piatră... Totul s-a sfârșit aici. De ce mai strigă din cavou? De ce apariția asta nouă, cu ochii halucinați, ca o mustrare care se ridică din pământ? I-am spus... da... am lămurit vârtejul... S-a isprăvit, s-a isprăvit... Și-acum după plecare îi aud încă glasul înghețat de groază. Meșterul Manole, povestea bătrânului Balteș... Și-a amintit balada de la Argeș – știu eu? – una din parabolele dumitale... A fost tulburător... A fost inoportun... Acum... Acum, în clipele astea... Nu puteam să tac când te știam dincolo... Trebuia să-ți spun... Iartă-mă, nene Iancule...

BALTEȘ

Pricep emoția ta...

GALEA

Iartă-mă!

BALTEȘ

Îți mulțumesc. Pricep. Îți mulțumesc. Trecutul, dragul meu, trimite totdeauna solii neașteptate. E un oaspe crâncen, un dușman care nu uită... Îmi dau seama de tot ce mi-ai spus. O știam de mult... Am prins ficcare accent de dramă, am urmărit-o în toate fărămiturile ei... Fii liniștit acum. Ai în mine un prieten, un tovarăș... Îmi ești un frate, Andrei. Tu tai în marmură visul meu înecat în cerneală... Potolește-te! Viața noastră are aceeași albie, aceeași vâltoare! Noi plătim scump, plătim pentru toți, Andrei... Suntem paratonerul în care se descarcă fulgerele. Liniștește-te! Povestea bătrânului Balteș, așa spunea?

GALEA

Povestea lui Manole.

BALTEȘ

Povestea lui Manole... Avea dreptate, biata fată... E vechiul cântec al nostru, al tău și al meu... și-al altora care au săpat o piatră, au zămislit un gând... Avea dreptate... La noi totul se răscumpără... Un legământ tainic ne-au făcut ursitoarele... Au furișat în vinele noastre un fir din lutul care a rămas în mâinile lui Dumnezeu când a zidit lumea... E o zestre grozavă și trebuie s-o plătim scump cu toții... Înțelegi, fie că ne cheamă doctorul Faust, Meșterul Manole, Ion Balteș sau sculptorul Galea... Tu, Andrei, ești tânăr... Ești la început... Ești la cea dintâi plată mare...

GALEA

Cea dintâi plată mare...

BALTEȘ

Da, cea dintâi plată mare, cea dintâi îngropăciune pe care o simți și te doare... În Atlantida ai zidit pe Ana... Trei ani ai purtat gândul care s-a izbândit numai în ziua când aveai pe cine să îngropi... Femeia trecută prin sufletul tău ca o grindină

de vară... Mâine vei zidi o iluzie, poimâine un copil...Meșterul Manole... Da, vei plăti înainte până în ceasul din urmă... Orice dragoste ți-o va fura dalta, din inimă va trece pe nesimțite în piatră ca să-i sufle viață... Se va prelinge prin degete, te va despuia necontenit... Ascultă-mă, pricepe-mă, pricepe-te pe tine... Ți-o spune un vechi platnic care a dezlegat secretul tagmei și se duce acum spre veșnicie cu zâmbet pe buze, ca să-și ascundă lacrimile...

GALEA

Nene Iancule, îți mulțumesc. Eram așa de singur...

BALTEȘ

Singurătatea culmii, Andrei... O vei simți totdeauna... Și-acum, dragul meu, să tăcem... Afară așteaptă cei mulți, cei norocoși... Arendașii lacrimilor noastre... Sunt cei săraci cu duhul, pe care-i fericește scriptura cu drept cuvânt... Stomacul lor e plin de cărți, de pânze, de bronzuri, nemistuite... În aluatul lor n-a rătăcit nici o arsură din frigurile noastre... Peste câteva clipe vor fi aici grămadă. O turmă de berbeci care paște iarbă pe ruinele templului lui Dionis: miniștrii zarafi, negustori de ață și de vorbe... Ce simt ei din îngropăciunea noastră, din fiorul Atlantidei? Să-i primim, Andrei. Să ne punem masca, să ne aranjăm surâsul, să plasăm etichetele pentru tarabă: – începe reprezentația, domnilor! Du-te acum, îmbracă-te de sărbătoare, ia-ți redingota și vino între ei! Pân-atunci eu voi fi amfitrionul politicos și vesel, saltimbancul de circ, bufonul pentru galerie... Du-te, Andrei, du-te, Meștere Manole...

GALEA

Mă duc! Mă duc...

(Iese precipitat. Balteș, câteva momente singur. Sună. Intră Gheorghe.)

Scena VII

BALTEȘ, GHEORGHE, MULȚIMEA, UN MINISTRU, GALEA, ANA

GHEORGHE

M-ați sunat, domnule Balteș?

BALTEȘ

Dă-le drumul, Gheorghe!

GHEORGHE

Da, domnule Balteș.

(Gheorghe iese. După câteva momente se deschid ușile în fund. Mulțimea intră și umple atelierul. Balteș politicos face reverențe în toate părțile: Bună ziua... Bine-ai venit, domnule Pincovici. Bună ziua, domnule Goldman... Bună ziua, domnule Episcopescu... Poftiți, domnilor! Sculptorul Galea vine imediat... Poftiți...

Se aud exclamații de admirație în public: Ce frumos! E admirabil! Ce mare talent... Cine-o fi urâtul ăsta? Ăl de a avut duelul cu Brăneanu. Ai văzut-o, ma chère, e cu tipul... Atlantida o descoperă acum.

După ce s-a umplut atelierul intră Galea în jachetă. Mai mulți: Iacă ministrul. Ministrul intră, strânge ceremonios mâna lui Andrei. Se face tăcere. Ministrul tușește. Balteș s-a retras extenuat în partea stângă...)

MINISTRUL

Sunt fericit, domnule Galea, că pot să strâng mâna unui mare artist care face cinste țării! Opera dumitale, Atalanta... da, Atlantida... e pe buzele tuturor... Ca o recompensă, mi-am făcut plăcerea să-ți aduc medalia celor aleși

GALEA

Mulțumesc, domnule ministru... (Gheorghe lasă să cadă vălul de pe Atlantida. Murmur general de admirație: Aa...)

(În vreme asta Ana a venit pe ușa din stânga, Balteș speriat se grăbește spre ea, îi ia mâna.)

ANA

(aiurită, proptindu-se de brațul lui Balteș)

Manole, Manole, zidul rău mă strânge...

Cortina

FRUNTAȘUL

I

(Scena se petrece într-un orășel din nordul Ardealului. Biroul domnului advocat dr. Traian Hurmuzău, fruntaș, naționalist înfocat, membru al mai multor corporații etc., etc.... Amurg. Fruntașul stă la masa de scris, dus pe gânduri; e bărbat chipeș peste patruzeci, grăsuliu, oacheș cu barbete „pocânbart" și cu ochelari „țvicări" prinși în aur. În momentul când începe povestea, servitoarea Veta deschide ușa cu sfială, întâi bagă capul și după un moment de ezitare intră. Hurmuzău tresare nervos și-i sar ochelarii pe masă. Acest obicei rău îl au de câte ori li se necăjește stăpânul, fiindcă pe nasul lățăreț și vulgar stau numai aninați. Slujnica îngălbenește).

Dr. TR. H. (nerăbdător)

Să mă lasă-n pace! Auzi? Ți-am spus, că nu-s acasă! Să mă lasă-n pace!

SERVITOAREA (cu teamă)

Mă rog, săru' mâna, că nu vrea. Nu vrea să plece! Tot la *cufină* stă de azi-dimineață... și c-așteaptă pe domnu!... 'Ice, că tot atâta, are vreme... (Mai îndrăznește.) Ne-o adus și-o corfă de ouă, tare proaspete, mă rog...

Dr. TR. H. (domolindu-se. Plictisit)

Ce vrea? De unde-i?

SERVITOAREA

(prinde curaj și se apropie un pas)

Din Mărgineni, mă rog, zice că are o treabă mare și-un ficior cătană-n Bosnia... la ștreliți... Îl mai ține-un an și-o

lună... (Înduioșată.) Și tot oftează: Ion al meu... Îi zice Ion... (Schimbă tonul. Cu temei.) Întâi era să-l bage la furvezări la Bălag...!

Dr. TR. H. (îi taie vorba răstit.)

Ieși afară. (Servitoarea înghite cuvântul Bălgrad și speriată se învârte în călcâie, îi fosnesc poalele, într-o clipită iese și închide ușa. Advocatul își aprinde țigara, își potrivește ochelarii. Se uită în oglinda de peste masă și zâmbește, mângâindu-și barbetele. Apucă din nou hârtia dinainte, citește încet. Se însenină. Citește cu glas tare: „Domnilor și fraților, cum a zis poetul nostru Mureșan, unde-i unul nu-i putere la nevoi și la durere, noi trebuie să fim cu poporul, talpa țării, noi cu ei și ei cu noi, în iubire și dragoste, căci din opincă ne tragem și aceasta este caracteristiconul nostru"... Se oprește. Privește din nou în oglindă și repetă apăsând vorba: „...aceasta este caracteristiconul"... Stă pe gânduri o clipă. Așează hârtia la o parte, își scoate ceasornicul. Se reculege. Strigând:) Veto! Veto!

SERVITOAREA (deschide ușa repede.)

Poftim.

Dr. T. H. (acru)

Spune-i să vie! (Servitoarea iese mulțămită. Pauză. În scurt i se aude vocea prin ușa întredeschisă, în ton familiar: „numa să te lasă să-i spui"... Ușa se deschide domol și în prag apare un țăran uscățiv, trecut de cincizeci de ani, umilit, cu pălăria subsuoară.)

ȚĂRANUL (își șterge fruntea cu mâneca cămeșii)

Să iertați Măria voastră. Bună sara...

Dr. TR. H. (surprins)

A... dumneata ești?... Ee... Ai adus?

ȚĂRANUL (cu bunătate)

Tocmai de aia viu domnule doftor... să mă ierți... ierta-te-ar Dumnezeu... până la culesul cucuruzului... nu putem... nu putem deloc...

Dr. TR. H. (ironic)

Știi ce, Oarță Ilie? n-o mai lungi! Pune-i jos... Scoate din șerpar... De acolo de la spate! Lasă, că știu eu...

ȚĂRANUL (zâmbește îndurerat)

Ba chiar acum odată, numai ce-i drept... zău că nu se potrivește...

Dr. TR. H. (nerăbdător)

Lasă, lasă! N-o mai lungi... uite am treabă... pune banii jos... tot așa faceți!

ȚĂRANUL (blând)

N-avem, domnule, n-avem... (Explicând.) Iaca rata la „Dacia".

Dr. TR. H. (țâfnos)

Atunci? Ce vrei?...

ȚĂRANUL
(Scoate din sân o hârtie împăturată într-o năframă. Desnoadă colțurile.)

Iacă asta, pecetea... cu jucuția de poimâne... (Rugător, cu hârtia în mână.) Până la culesul cucuruzului...

Dr. TR. H. (impacient)

Ți-am spus!... Din două una: ori pui trei sute douăzeci de coroane, ori...

ȚĂRANUL
(căscând ochii îi taie vorba)

Cum trei sute douăzeci? Întâi o fost treizeci de zloți... șaizeci de coroane... mai în păresimi s-o făcut șaptezeci de zloți de argint... (aducându-și aminte) după aia o sută patruzeci... câte coroane vine asta?... câte?... (Stă un moment să-și tragă socoteala.)

Dr. TR. H. (răstit)

Ce câte coroane, câte coroane? Trei sute douăzeci de coroane! Ce să-ți fac? Ți-am spus odată. Protesu, pertractarea întâi, a doua... la tablă... ieșire de trei ori la fața locului... demonstrație... experți... Ce știi d-ta? Ștempăle...

ȚĂRANUL (plângător)

Măcar din ștempăle să mai slobozi... că mă prăpădesc de tot...

Dr. TR. H. (se ridică de pe scaun)

Am isprăvit!

ȚĂRANUL (pe gânduri)

Cum, trei sute douăzeci? Nu-mi iasă deloc.

Dr. TR. H. (categoric)

Am isprăvit!

ȚĂRANUL
(Luminat de o nădejde face un pas înainte.
În ton potolit și puțin familiar)

Am vorbit și cu mama dumitale... leica Saveta... O cunosc... ne cunoaștem tare bine de când era crâșmăreasă la șipotu Sasului...

Dr. TR. H. (enervat)

Ieși afară!

ȚĂRANUL
(Speriat. I-a roșit obrazul. Îi tremură buzele.)

Domnule... nu mă lua așa... om bătrân... să ne înțelegem.

Dr. TR. H. (amenințător)

Nici o vorbă! Am isprăvit! (Deschide ușa și-i pune mâna pe umăr.)

ȚĂRANUL (cu amărăciune)

Nu lași, domnule? Nu lași? (Ridică glasul.) N-ai și dumneata?...

Dr. TR. H.
(Îl smăcește de pieptar pe țăran. Îi cad ochelarii.)

Cum? Ce te adică? Iacă impertinentul, la mine în casă. (Răcnind.) Ieși afară!

ȚĂRANUL
(Se trage întunecat la o parte în dreptul ușii.
Își înfundă pălăria pe ochi. Înghețat și sarcastic.)

De când erai mic tot al dracului ai fost... Nu te repezi!... că plec... Am tot auzit, că de când s-au tăiat pădurile, s-au tras hoții la oraș... Nu te repezi... câne!... (Pleacă înfuriat. Din curte i s-aude glasul cum strigă): „Să nu-l puie dracu să vie!... Să nu-l puie dracu...“

Dr. TR. H.
(Galben de mânie, își adună ochelarii, răsuflă adânc,
scoate batista și-i șterge. Se uită împrejur.)

Tâlharul... Lasă că te joc eu... Veto! Veto!

SERVITOAREA
(apare tremurând în prag)

Mă rog... mă rog...

Dr. TR. H. (aprins)

Ce te rogi? Deschide fereastra, tu sărăcie, să iasă spurcăciunea!... (Pleacă.)

SERVITOAREA
(Deschide geamul către stradă. Întoarce capul. Vede că a plecat stăpânul. Se așează pe pârcanul ferestrei, urmându-și mai departe conversația cu prietena din uliță)

La tunari îi mai lasă și cu câte doi... da' la streliți tot trei ani îi ține... (Seară. Povestea se întinde.)

II

(După o săptămână, în același orășel. Banchet la adunarea unei societăți culturale. Masă mare. Toate „notabilitățile“. În frunte protopopul,

mulțămit că a toastat frumos pentru „Majestatea Sa cesaro-apostolică", zâmbește cu grație solgăbirăului ungur. Larmă. Din colț strigăte: „S-auzim!" Unii bat cu cuțitele în pahare. Un chelner a vărsat trei pahare de bere. Răsună o înjurătură ungurească. S-auzim!)

Dr. TRAIAN HURMUZĂU

(În picioare, cu ochelarii în mâna dreaptă. Zâmbește satisfăcut, urmând firul unui toast.)

... Dar eu, cu domnilor și fraților... eu sunt de părere că pentru literatura și cultura poporului român... (Strigăte: „...Așa-i!... ...Așa-i!...") ...până la cea din urmă picătură. (Chiote: „Așa-i!") ...Noi toți de la vlădică până la opincă... (Un popă bătrân: Brava... brava... vivat!") ...căci poporul este talpa țării, iar noi, inteligența, vorba poetului Coșbuc: Unde-i unul nu-i putere... (Un tânăr candidat de advocat, zâmbind pentru sine: „Eminescu!") ...la nevoi și la durere... unde-s doi puterea crește... (Mai mulți în cor: „Și dușmanu nu sporește..." Protopopul zâmbește afirmativ solgăbirăului: „Tare bine vorbește...") ...căci acesta este caracteristiconul nostru!... Să trăiască deci poporul, domnilor și fraților...

(Strașnice aclamări: „Să trăiască!... Vivat!... Să trăiască!..." Oratorul închină și golește paharul. Cei din jur îi strâng mâna. Lăutarii au început romanța: „Nu mă abandona". Miros de tutun. Larmă. Cheful se apropie.)

III

...„a vorbit apoi fruntașul nostru iubit, dl. dr. Traian Hurmuzău închinând pentru popor. Toastul harnicului luptător în care a vestit necesitatea apropierii de țărani și solidarizarea cu acești lucrători ai ogoarelor a stârnit o furtună de aplauze. Dr. Traian Hurmuzău a fost viu felicitat. Vrednicul naționalist a donat 100 coroane pe seama „Asociațiunii". Fapta se laudă de la sine. Deie bunul Dumnezeu..." etc.

(Fragment din raportul publicat în *Telegraful Român*).

IV

(Peste patru săptămâni. Căsuța lui Ilie Oartă din Mărgineni. Seară. Țăranul cu nevasta și cu trei copii de la doisprezece ani în jos stau la vatră, în tindă. Unul în leagăn. Un băiețandru de doisprezece ani ține în mână o scrisoare. Suflă în foc. Flacăra pâlpâie. În căldărușa de pe pirostrii e apă de mămăligă. Țârâie un greer.)

ȚĂRANUL

(cu glas dârz)

Cum vine? Mai zi o dată, mă Gheorghiță.

BĂIATUL

(Citește silabisând)...

Care sănătate să vă dee Dumnezeu și dumneavoastră... (Toți se înduioșează. Țăranul înghite sec. Nevasta oftează și-și șterge ochii cu ia: „Săracu Ion!")... Pe aici prin Bosnia a dat ger mare și dacă ați vândut boii ce să mai fac acasă... Este un filăr la a șasălea companie, sas din Hundrubechiu, zice să ne ducem la America... Să-mi scrieți cui i-ați vândut să știu și eu pe ce mână au ajuns... mai stau aici în pita împăratului unsprezece luni și douăzeci și una de zile... Al dumneavoastră fecior cu credință Ion... da și de oi scăpa am să-l învăț io...

(Băiatul s-a oprit cu cititul. A isprăvit. Toți tac. Țăranul și-a așezat bărbia între palme și se uită prostit în foc. Nevasta plânge înfundat. Băiatul cu scrisoarea se uită gânditor. Cei mici tac și ei.)

CEL DE ȘASE ANI

(După o pauză)

Așa-i că nu-i de cioară, mamă?... Așa-i că-i de buhă cuibu?... De buhă. (Nu-i răspunde nimeni.)

III. MĂRTURISIRI. ÎNSEMNĂRI. JURNALE

[DESPRE EL ÎNSUȘI]

Ciucea, 23 martie 1923

Iubite coleg,

Iată câteva lămuriri de-ale mele, printre cari pătrunderea analistului va întrețese lumini și umbre, ca să schițeze goana unei vieți.

M-am născut la Rășinari, în 1881, 1 april st.n. Tatăl meu era preot acolo, dar se trăgea din Crăciunelul de pe Târnave, din familie de țărani fruntași. Suflet delicat, povestitor vioi și plin de culoare, era un cărturar limpede, bacalaureat de la Blaj, asistent la toate „Conferințele naționale", plin de întrebări în fața vieții, bucuros de oaspeți, senin și complet lipsit de înclinări pozitive. Mama era fiica preotului I. Bratu din Rășinari, dintr-o veche dinastie de preoți, din care s-a tras „prea nevrednicul protopop Sava", care pe la sfârșitul veacului XVIII și-a scris cărțile lui care se găsesc la Academie, și Popovici-Barcianu, autorul primei gramatici germano-române. Mama, femeie cu o serioasă cultură germană, autoare de conferințe și poezii publicate prin *Familia* prin anii '80 și prin alte reviste – trăiește și astăzi la Rășinari în vechea casă din „ulița popilor".

Copilăria o petreceam la Rășinari și la Crăciunel, unde aveam o moșioară. Poezia câmpenească, plângerile foștilor iobagi, mulțumirea plugarilor și truda clăcașilor mi s-au furișat în suflet acolo la țară în satul de pe Târnave cu oameni

buni și cu vin bun, unde e o atmosferă de basme și superstiții și serile de vară sunt moi, calde, parfumate de busuioc și tămâiță.

Dacă m-aș fi născut aici și-aș fi urmat în toate dispozițiile mele numai pe tata, aș fi fost un „pur și simplu poet", prins de o sensibilitate maladivă și dezarmat în fața realității... La Rășinari, însă, munții au intervenit cu pedagogia lor aspră, cu bolovanii lor de voință și îndrăzneală care încordau nervii și-l învățau religia forței... Brodată pe fond atavic, dualitatea îndeletnicirilor mele literaro-politice se reduce, cred, la această încrucișare de temperamente deosebite care au determinat originea mea.

De la început m-am pomenit într-un mediu țărănesc pe care de la început am căutat să-l pătrund dus de mână de părinții mei cărturari. Eu n-am fost țăran, dar am priceput păsurile satului și m-am contopit cu toate durerile lui. Țăranii mi s-au părut singurii oameni întregi la noi, unicul rezon de existență al rasei. Copilăria mi-am trăit-o până la 9 ani la Rășinari și Crăciunel, jucându-mă cu copiii de țărani în decorul sumbru al munților sau pe livezile întinse din satul de lângă Cetatea de Baltă unde un popă bătrân, îmbrăcat rumânește îmi povestea seara cum ungurii au spânzurat șapte popi în „Poarta turcilor".

La nouă ani m-am dus la gimnaziul din Sibiu. Dezlipire grea. Școala era ungurească și eu nu pricepeam nici o vorbă. Din supliciul acestei închisori am trimis de ziua tatii, la nouă ani și jumătate, primele versuri. Nu le mai știu, dar țin minte că erau o proslăvire a opincii oropsite și că notarul din Rășinari, – om de seamă, cărturar, trăiește și azi, – după ce le-a citit atunci la noi la masă, a venit peste câteva zile la Sibiu și mi-a făcut un cadou: poeziile lui Eminescu, legate frumos, ediția lui Maiorescu, cu o dedicație: „Micului poet O. G. ca program". Erau, cum se vede, exigențe intelectuale la noi la țară...

Școala cu tendințele ei, o știi. Eu am suferit mult. Și azi visez încă cu unii profesori și mi-e groază. N-am fost un bun elev. Bun doar la istorie și întâiul la temele din limba maghiară pe care adese mi le cetea profesorul ca model, – însă cel mai slab din clasă la matematici. Toată vremea la Sibiu în cursul celor opt ani de liceu am cetit de toate și am scris poezii cu nemiluita. La cincisprezece ani am început să public la *Familia* și *Tribuna*, vor fi vreo zece duzini de poezii slabe risipite pe la toate gazetele din Ardeal. Am fost toată vremea un revoltat pentru nedreptățile care loveau poporul și deși am învățat perfect limba maghiară n-a fost un moment în care să nu reacționez cu frenezie împotriva lor. Din literatura ungurească, pe care o cunosc în întregime, trei oameni m-au oprit în loc: Petőfi, cu strigătul lui după libertate, Madách, învălit în tenebre, și Mikszáth, evocatorul meșter al vieții la țară. Din toți trei am făcut multe traduceri risipite în toate părțile. (*Tragedia omului* apare acum)[1]. În continuu însă, am trăit sub presiune, am protestat, m-am bătut, am scris poezii revoluționare – (era vremea Memorandumului și tata mă ducea cu el la întâlnirile de la Hermannsgarten), până la urmă în clasa a opta, după un conflict cu profesorul de istorie, m-au eliminat de la liceul de stat de la Sibiu prin noiembrie și eu am trecut la Brașov – unde am luat bacalaureatul...

Prin contact cu Universitatea și cu Budapesta m-a azvârlit într-o cumplită criză morală. Eu am ales literele: istoria – latina – filozofia, dar am înțeles degrabă că nu sunt făcut să fiu profesor de liceu... Viața noastră de-atunci în capitala Ungariei era o completă izolare. La „Petru Maior"[2] am dus de la început fermentul revoltei și al spiritului românesc. Am dat lupte mari și agitate împotriva colegilor mai pasivi în fața

[1] A apărut mai târziu, în 1934, la București.

[2] Societatea studenților români din Budapesta.

regimului. Eu aveam în conștiința mea tot arsenalul luptei de rasă și scriam pe atunci la „Tribuna" articole politice, Budapesta, însă, s-a așternut asupra mea, vâltoarea de oraș mare mi-a angajat nervii, m-am simțit deplasat pe trotuarele ei, lectura romanelor rusești, paralel cu Schopenhauer și Nietzsche m-au azvârlit în mizantropie... Satul îmi apărea de departe ca o insulă de salvare senină și onestă... La douăzeci de ani am pus gândul că trebuie să las totul și de mai vreau să trăiesc, să fac o operă de revenire la matcă: să mă rețărănesc... Am și plecat acasă, unde am stat patru luni în completă singurătate, îndușmănit cu mine însumi – citind *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski și *Strigoii* lui Eminescu... Cine știe ce rezerve de sănătate rustică au triumfat atunci în mine și m-au pornit din nou la drum?

Întors la Budapesta prin 1901 – mi se pare – cu mai mulți colegi am scos *Luceafărul*. Eu am publicat în primul număr o *Rapsodie* iscălită cu un pseudonim de rege asirian[1]. Faptul că n-am învățat carte la școala românească a făcut să fiu un fel de autodidact al literaturii noastre și m-a ferit de orice școală... Limba mi-am făurit-o singur – am fost un fel de Robinson... Am citit multe cărți bisericești din biblioteca tatei și am detestat neologismele ca pe orice intruși... Literaturile străine (germană, franceză, italiană) au căzut asupra mea – dar după multe rătăciri prin stele și pe sub pământ m-am întors din nou la noi acasă. Mi-am zis: trebuie să fac în versuri monografia sufletească a unui sat din Ardeal, cu toate figurile și toată culoarea lui... Prima mea poezie de acest gen a fost... *Dorință* (primul volum), o concepție bolnavă – burgheză în opoziție cu romantismul lui Eminescu din *Dorința* lui... Era o antiteză îndrăzneață, dar voită, programatică. În acest vârtej de gânduri am scris întreg volumul de *Poezii* la Budapesta și Berlin, unde

[1] Othmar.

două semestre m-au plictisit prusacii insipizi la Universitate și de unde nu-mi amintesc cu simpatie decât cursurile lui Erich Schmidt: „Interpretarea lui Faust și a lui Willamowitz-Moellendorf de arheologie greco-romană..."

În tot acest timp contact direct cu România nu am avut – la București n-am fost decât vreo două săptămâni, înainte de apariția primului volum. Cel dintâi scriitor din Regat pe care l-am văzut a fost, la Budapesta, N. Iorga. A venit în cercetarea arhivelor și studenții l-au primit cu căldură – eu i-am vorbit din partea lor (în 1901) și el ne-a ținut o conferință despre Mihai Viteazul...

După întâiul volum am avut o mare durere, care m-a oprit în drum: a murit tata și eu m-am poticnit la Sibiu. Viața a început cu obezile ei cotidiene. Eu la „Asociație"[1] ca secretar literar am făcut ce-am putut, muncă de popularizare, – am scos înainte *Luceafărul* și m-am cam măcinat zilnic într-o societate de burghezi năpădiți de gânduri mici și intrigi mărunte. Pe atunci m-am legat și de politică. Viața din Ardeal te împingea la o protestare permanentă și nu îngăduia o retragere în turnul de ivoriu. Unitatea sufletească cu țara, ca un prim acord al unității politice, trebuia făcută și pentru asta se cereau toate sacrificiile, chiar și suprema jertfă a visurilor literare... Poate, trăind în alte vremi și având în fața mea mai puțină nedreptate și mai puțină prostie, incursiunile mele în politică ar fi fost mai rare... În orice caz eu am resimțit cu toată puterea fatalității povara *vremii mele* și de multe ori, când stau cu mine de vorbă, mi se întunecă parcă răsuflarea de cenușa planurilor literare pe care o port în mine...

De la această dată drumurile mele se cam cunosc. Stând la Sibiu cu casa, am fost cu ochii peste munți. Din când în când m-am abătut cu lunile pe la Paris, Italia, Spania... Perioada

[1] Este vorba de *Astra* de la Sibiu.

Renașterii m-a atras mai mult. (Între hârtiile mele am un vechi studiu asupra lui Savonarola.) Trăind în Ardeal cu sbiltul de gât, m-au cercetat pe rând, firește, toate răzvrătirile și am răscolit revendicările sociale în mai multe pagini: *Clăcașii* și cele mai multe poezii din *Ne cheamă pământul.* Au intervenit apoi frământări intime, din care unele se răsfrâng în *Umbra zidurilor.*

Dintre scriitorii de la București am fost în prietenie cu Chendi, Iosif, Anghel și, cu toată deosebirea de vârstă, nenumărate zile și nopți m-au apropiat de intimitatea lui Coșbuc, Vlahuță, Caragiale și Delavrancea...

Vâltoarea mai recentă o cunoști. Cea politică nu interesează, deși mi-a smuls nervi mulți și multă cerneală. În literatură, dacă-mi va fi îngăduit s-o mai privesc în față, mă simt astăzi ispitit de o poezie largă, umană, dincolo de plângerile trecătoare. Nu știu, e sufletul meu scăpat de tensiunea urii de ieri care mă trimite mai sus, ori e tendința unui acord cu eternitatea – un vag impuls din anticamera morții?

Acum văd, iubite coleg, că spovedania mea a luat proporții îngrijorătoare – am scris-o pe repezeală între două vizite politice, nici n-o mai recitesc. Nu știu dacă te vei putea folosi de rândurile pripite. Voi veni, însă, la Cluj, să-ți cer unele lămuriri pentru Coșbuc.

Până la revedere o strângere de mână de la devotatul

Octavian Goga

FRAGMENTE AUTOBIOGRAFICE*

Urmărind un scop științific, Institutul acesta de cercetări a crezut că trebuie să facă apel la mai mulți scriitori, pentru a aduna material menit să documenteze și să explice procesul lor de creațiune artistică. Mă siliți deci să mă opresc o clipă în viața mea extrem de zbuciumată, ca să privesc înapoi și să vă înfățișez intimitatea resorturilor mele sufletești, să fac – cum s-ar zice – *o confesiune de atelier.* Îmi dau seama că lucrul nu e tocmai ușor, mai ales când această spovedanie nu vine ca un act îndelung chibzuit, ci ca un răspuns la anumite întrebări pe care le-a formulat judecata dv.

Voi vorbi deci cu toată spontaneitatea și sinceritatea, destăinuindu-mă și arătând *care au fost curentele de gândire și de simțire care m-au călăuzit în viață. Voi încerca să ridic perdeaua de peste un colț de laborator literar și să-l dezvălui în fața dumneavoastră.*

Este vorba de un fel de metodică explorare intelectuală din partea dv., care, făcută după anumite norme științifice, se crede datoare ca, luminând în sufletul unui scriitor, să-l urmărească în toate ascunzișurile lui, să-l pună în lumină în fața acelora dintre contemporani și urmași care vor voi să-l vadă.

* Mărturisiri, cu ocazia deschiderii Institutului de istoria literaturii române moderne și folclor la Universitatea din București, în decembrie 1933.

Voi face deci în spiritul acesta un succint curs de anatomie sufletească.

Cea dintâi întrebare este următoarea: care sunt experiențele și impresiile din copilărie care s-au întipărit mai adânc și s-au reflectat apoi în scrisul meu?

Înainte cu cincizeci de ani și câteva luni (foarte multă vreme...) m-am născut într-un sat care se cheamă Rășinari, la poalele Carpaților și la 12 km de Sibiu, un sat frumos, o comună care n-a făcut parte din iobăgia din trecut, fiindcă era ceea ce se cheamă sub stăpânirea ungurească *„fundus regius"* și cum se spunea în românește, în vechile noastre scrisori, în zapise, *„slobod crăiesc sat"*.

Această comună reprezintă o puritate de rasă, absolută: 6000 de locuitori, 6 000 de suflete arătau statisticile unguresti în această comună și care erau cu toții români. Jandarmii unguri erau singurii străini care se găseau în Rășinari, unde mulți dintre ei sfârșeau prin a lepăda haina de paznici ai ordinii, ca să se însoare acolo și să devină români.

Erau deci deznaționalizați de mediul absorbant.

În această atmosferă m-am născut, la poale de munte, unde în mod organic am avut totdeauna tendința să mă urc pe creste și de-acolo, din vârful Cindrelului, să văd cele două aspecte ale aceluiași popor; soarta a vrut deci să iau de la început contact cu realitatea, găsindu-mă pe coloana vertebrală a românismului.

Cred într-un determinism geografic, care îndrumează toată mentalitatea noastră și, firește, întreaga structură sufletească și intelectuală.

Dacă m-aș fi născut la periferia etnică a neamului, acolo unde apăsarea unei culturi străine s-ar fi resimțit în mediul în care mă mișcam, desigur că acest stigmat m-ar persecuta în cursul vremii, necontenit.

M-am născut însă la graniță. Am știut deci, din primul moment al vieții mele, că există granițe; am știut ce înseamnă existența granitei: un piron înfipt în carnea unui popor.

Părinții mei sunt intelectuali, ceea ce se chema intelectualitatea ardeleană din acele vremuri. Cultura se făcea la adăpostul bisericii, fiindcă profesiunile pe care le acorda statul erau numai pentru străini și unguri. Tatăl meu era preot la această biserică, ce își avea daniile ei de munți, cum spun hrisoavele, care se păstrează acolo, de la Matei Basarab. Dacă aș face o disecare a stării mele sufletești, ar trebui să mă întreb care e cauza acelei dualități, care, ca o fatalitate, m-a urmărit în viață? Literatura, de o parte, și de alta, chemarea către trebile publice; pe de o parte, abstracțiunea, pe de altă parte, jocul realităților?

Eu cred că și aici aș găsi un fel de dezlegare în sens atavic.

În ce privește părinții mei, mama era, după naștere și de felul ei, de la munte; tata era de pe câmpie. Vedeți deci o îmbinare sufletească: muntele reprezintă prin psihologia lui mai mult contactul cu realitatea, mai mult tendința de a intra în afunziuni, mai mult acțiunea, câtă vreme câmpia reprezintă orizontul larg, tendința de nostalgie, de povestire. Aceste două elemente s-au transmis în sufletul meu și sub povara lor se menține această zbuciumare paralelă, care se traduce în cele două îndeletniciri ale vieții mele: literatură și politică.

Sunt întrebat dacă dintre figurile Ardealului evocate în poezia mea sunt unele care s-au întipărit din copilărie? Desigur că da!

Eu am trăit până la vârsta de 9 ani la sat; am trăit însă nefiind țăran, ci ca un înregistrator conștient al satului.

Am privit satul și l-am despicat programatic, dându-mi seama că el e cel mai mare rezervor de energie națională; am crezut de la început, prin transmisiunea strămoșilor și părinților

mei, în ideea de rasă; am crezut deci în sat, fiindcă satul era sinteza care reprezinta înaintea mea marele tot: *neamul.*

Am cutreerat satul cu ochii deschiși, conștient că fac o analiză permanentă și că fiecare clipă de contact al meu cu țărănimea e o clipă de studiu, de interpretare, de disecare a acelui izvor de energie, care se confundă, în judecata mea, cu însuși rostul existenței noastre. Am crezut în sat și am căutat în sufletul poporului nostru; și vă spun sincer că, în acest microcosm, am descoperit oglindindu-se o viață sufletească foarte bogată.

Dacă s-ar gândi cineva să-și ia asupra lui sarcina ca să caute la sat toate figurile pe care le-au eternizat marile literaturi, le-ar găsi, desigur, într-o formă rudimentară, dar le-ar găsi acolo. Există la țară și Hamlet și Tartuffe; există Avarul lui Molière; există Othello; toate figurile complicate și toate marile pasiuni clocotesc jos în adâncime. Nu e nevoie de un plastron, ca să simți un suflet bătând și instincte foarte puternice manifestându-se. Eu am urmărit toate figurile satului și am luat legătura mea sufletească cu ele; mi-am dat seama că osatura poporului e la țară și că, dacă vrem să credem într-o logică viitoare a evenimentelor, care să ne salveze, trebuie să credem în țăran și în sat. Deci eu, din fragedă copilărie, am urmărit satul, cu toate figurile lui. Am avut contact cu toate frământările anonime, cu toate bucuriile, începând de la botez și până la coborârea în pământ. Participând însă la această viață a satului continuu, am rămas oarecum deasupra mulțimii, un observator al ei, înregistrator conștient al tuturor evenimentelor dimprejurul meu. Mă duceam la horă – mai puțin la horă – mă duceam mai mult la șezători, dar aceasta nu la Rășinari, ci într-o comună de pe Târnave, de unde era tatăl meu, unde aveam o moșioară, și mă lăsam furat de atmosfera de nostalgie, de lene, de căldură a sufletului, care se respira acolo în nopțile de vară.

Fiindcă eu mă întorceam de la școală la țară numai vara – eram la școala ungurească de la Sibiu, unde am mers când aveam 9 ani, după ce terminasem școala primară din Rășinari și din care am ieșit fără să știu o vorbă ungurește – la țară, vara, mă apropiam de popor, treceam în mijlocul țăranilor, făceam să se înlăture acel sentiment de diferențiere socială, care persista în primele clipe, și urmăream zi cu zi, ceas cu ceas, tot ce era frământare sufletească în jurul meu. În serile de vară, când se țineau șezătorile pe prispă, eram și eu chemat la ele și asistam, desigur, robit și de farmecul cântecului, dar și de conștiința că trebuie să-mi îmbogățesc capitalul meu de folclor românesc; sunt amintiri simpatice și stărui cu drag asupra lor.

Când mă duceam între țărani, pentru primul moment se făcea liniște între ei; era acea mișcare de jenă a săteanului, care nu-și traduce imediat sentimentele în fața noului-venit; dar peste câteva minute, legătura sufletească cu ei fiind luată, începea acel fluid să circule între noi, începeau cântecele și eu mă întorceam de la aceste întreprinderi încărcat de muzică și povestiri, venind de la aceste incursiuni cinegetice cu prada mea, care, desigur că era substratul sufletesc al operelor mele. Pe urmă începea în sufletul meu elaborarea aceea chinuitoare a cuvintelor, care trebuie să-și dea întâlnire în creierul unui om, când două noțiuni se întâlnesc și se îmbrățișează pentru a nu se mai despărți niciodată. Dacă aș căuta să hotărăsc printr-un fel de analiză, uitându-mă foarte adânc în mine, de unde purced legăturile mele indestructibile cu viața populară se ajunge până acolo la acele clipe ale serilor de vară, când, împreună cu părinții mei, acel preot de la țară, cu mama mea, și cu frații mei, toată familia, ne cufundam în marele suflet al țăranului nostru.

În acea vreme, în Ardeal, era o viață foarte zbuciumată; erau adică luptele pe care le duceam, luptele politice de afirmare națională, împotriva apăsării unguresti; pe la anul '90 s-a ridicat

la apogeu tendința de distrucție a guvernului de la Budapesta, adresată poporului român din Transilvania. Ideea imperialismului unguresc, care s-a profesat, pe la sfârșitul veacului al 19-lea, de către guvernele din Budapesta, a produs o formidabilă reacțiune moleculară în sufletul românismului din Ardeal, la care, în mod natural, participam.

Sub aceste împrejurări, am început să scriu foarte curând, mi se pare la 9–10 ani. Și pentru că în educația pe care mi-o făceam acasă, până la această vârstă de 9 ani, eram îndrumat de părinții mei, în special de mama, care era o intelectuală, trebuie să știți atmosfera în care am trăit atunci.

M-am născut într-o vreme când principiul național domina toate fluctuațiile sufletului românesc.

În istoria Europei au fost mai multe curente, care, în cursul vremii, în mod stăruitor, au influențat sensibilitatea popoarelor. A fost, de exemplu, Reformațiunea: 100 sau 200 de ani, continentul, prin toți porii lui, a resimțit necesitatea preocupărilor sufletești religioase. Veacul al 19-lea e veacul principiului de naționalitate. În veacul al 19-lea s-a lansat ideea identificării granițelor etnice cu granițele politice; în veacul al 19-lea s-a elaborat unitatea popoarelor.

Desigur, mai întârziați decât alții, din cauza așezării noastre geografice, aceste idei din cursul veacului al 19-lea au fost în mod postum resimțite în conștiința noastră și trecute în instinctul nostru popular. Toți cărturarii, toți scriitorii noștri, toți au perpetuat generații întregi acest vis, de la unul la altul, și eu nu mă găsesc decât ca o verigă într-un lanț de evoluție: *nu sunt decât continuatorul normal al simțirii generale, pe care, în mod firesc, am dus-o și eu cu un pas mai departe.*

M-am născut deci într-o vreme când protestele de rasă erau pe buzele tuturor și când acest sentiment era atât de puternic, încât umbrea pe toate celelalte.

Era atmosfera celei mai sălbatice persecuții a românilor din Transilvania; era o opresiune, pe care o știm cu toții, ramificându-se până în cele mai mici îndeletniciri ale vieții de la țară. Desigur că ea trezea protestarea și eu m-am născut în această protestare, m-am născut cu pumnii strânși, sufletul meu s-a organizat din primul moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață și din care a derivat și formula mea literară.

Revolta era așa de puternică, încât, punându-mi acum întrebarea, în mod postum, dacă cu această structură de nervi și de suflet m-aș fi născut în altă țară, dacă dispozițiile mele de înregistrare ale sufletului erau cele native, atunci trebuia să-mi caut în orice culcuș social o seamă de dezmoșteniți, să mă apropiu de ei.

Astfel, primele mele poezii au fost cu caracter social, nu erotic. Mai mult, aș putea să vă spun că poezia erotică mi se părea un act personal, un act care mă privea numai pe mine și un sentiment de quasi-decență literară mă oprea ca de poeziile mele erotice să ia cunoștință și alții.

Vocația mea literară?

E o boală de familie: străbunicul meu, care a murit la 1812 și care se chema *preacucernicul protopop Sava* de la Rășinari, a fost un cărturar și a lăsat în casa lui foarte multe scrieri, unele ticluite de el, cele mai multe copiate: vreo 30 de cărți în manuscris, care se găsesc unele în muzeul de la Petersburg; altele înmânate lui Weygand, la Lipsca, împrumutate de tatăl meu, ca să nu le mai primească înapoi; pe altele, d-l Iorga le-a trecut la Academia Română, unde se găsește o foarte frumoasă copie după *Învățăturile lui Neagoe Basarab*; și numai una din aceste 30 de cărți mai e la mine. Vasăzică, boală veche.

Pe urma preacucernicului protopop Sava, a venit un alt preacucernic protopop, tatăl mamei mele, care și dânsul era

cărturar și care, în acel timp, a fost profesor de muzică la Seminarul din Sibiu.

Prietenul lui Cipariu, el l-a scăpat la 1848, când a fugit de unguri, fără ca prin aceasta să-și ia vreo răspundere asupra lui în legătură cu sistemul ciparian de a scrie. Și dânsul, protopopul acesta, a trăit 3 ani la Râmnicul Vâlcea, fiind protopop pe vremea revoluției din 1848, stând la un boier din Glogoveni, de unde s-a întors acasă încărcat de amintiri, plin de cântece și de toate acele impulsuri, pe urma cărora nepotul sau strănepotul lui a venit să constate o indisolubilă legătură între cele două versante ale Carpaților. Mama mea a dus mai departe această boală de familie, fiindcă și dânsa a scris, chiar și poezii, înainte cu 40–50 de ani, pe care le-a publicat în revista *Familia* de la Oradea Mare, unde se scria în vremurile acelea.

În orice caz, am avut o educație mai mult germană decât franceză, încât din toată copilăria îmi aduc aminte că am avut mereu sub ochi baladele lui Uhland.

Ca o notă de curiozitate, pot să vă spun că Eminescu, în peregrinările lui continue prin Ardeal, acest suflet chinuit care și-a dat seama nu numai că e vorba de a forma o unitate literară și sufletească, dar, pentru a constata aceasta, a simțit nevoia s-o verifice la fața locului, Eminescu a stat 2 zile la Rășinari, în casa acestui protopop, care, aflându-l prin anul 1868 într-o situație oarecum de lipsă de mijloace, i-a făcut rost de ce-i trebuia și pe urmă l-a trecut înapoi în țară, neavând pașaport, prin Vama Cucului.

Despre acest episod din viața lui Eminescu vorbește Nicolae Densusianu în scrisoarea publicată în *Anuarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român pe anii 1899–1900.*

Unde am publicat, în ce împrejurări, ce răsunet au deșteptat și ce temă au avut primele mele poezii?

Am început să public pe la 14 ani. Îmi aduc aminte, cea dintâi poezie s-a tipărit la *Revista Ilustrată*, care apărea la Gherla,

sub conducerea și îndrumarea unui literat amator folclorist, I. Pop Reteganul și care la poșta redacției, ca răspuns la pseudonimul sub care trimiteam poezia să mi-o publice, rostea o profeție măgulitoare: ziua bună se cunoaște de dimineață.

Am publicat mai târziu la o revistă din Sibiu, care se chema *Tribuna Literară* și apărea acolo ca o anexă la cunoscuta *Tribuna*, fondată de Slavici, în acel timp eu fiind la Sibiu, elev la liceul unguresc. De la 9 ani, am trecut la acest liceu, neștiind nici un cuvânt unguresc, și a trebuit să învăț această limbă care, după cum știți, n-are nici o legătură cu limba noastră. Curând, pe măsură ce primeam noțiunile de cultură străină, mi-am dat seama că trebuie să instrumentez un proces de eliminare conștientă, pentru ca această cultură pe care o primeam să nu mă facă un fel de ienicer al civilizației ungurești. Trebuia să bag de seamă ca această instrucție zilnică să fie de esență pur cerebrală, fără să atingă resorturile intime ale sufletului și fără să lase urme în conștiința mea națională.

Am publicat deci în aceste reviste.

Pe urmă am trecut la *Familia*, de la Oradea Mare, unde se găseau bătrâni scriitori, din punct de vedere literar, întârziate figuri anacronice, care pe vremurile acelea făureau Traianide și epopei cu Decebal.

În fruntea acestei reviste era venerabilul Iosif Vulcan, membru al Academiei, care avea meritul de a fi luat contact cu oamenii din Vechiul Regat, de a fi deschis astfel granițele literare. Am scris acolo preț ca de un volum de poezii, dacă s-ar aduna, dar aș interzice, firește, astăzi, publicarea lor. Toate sunt răzlețite prin aceste reviste din Transilvania și sunt încercări tinerești, răsărite pe urma vegetației eminesciene.

Atmosfera literară din Ardeal, acum vreo 30 de ani, era o atmosferă foarte primitivă. Literatura venea din Vechiul Regat. Dintre autorii ardeleni, era singur Coșbuc care, cu un talent strălucit, era pentru mine un permanent subiect de curiozitate

literară; marele talent epic, cascadele de lumină care se desprind din poezia lui Coșbuc m-au atras întotdeauna, însă configurația lui idilică n-a avut accente de înrudire cu sufletul meu.

Eu am văzut în țăran un om chinuit al pământului; n-am putut să-l văd în acea atmosferă în care l-a văzut Alecsandri în pastelele sale și nici n-am putut să-l văd încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc.

Și atunci, mă interesa de aproape factura literară a operei literare integrale a lui Coșbuc, însă aceasta nu poate constitui un punct de influență literară.

Adevărata influență, covârșitoare influență, o exercita Eminescu, desigur cu marea lui instrumentare artistică și cu acea morbidezza care se degaja din toată vraja poeziei lui.

Citeam însă foarte multă literatură străină; am citit traduceri germane și știți că traducerile lor sunt foarte bune.

Pe urmă, au venit traducerile unguresti.

Ungurii au tradus operele clasice și operele mari din străinătate. Ca să vă faceți o idee, vă spun numai că Shakespeare e într-a 4-a traducere completă, în ungurește.

Deși am citit de toate, totuși nu pot spune că m-am influențat de-a binelea, adică nu mi-a pricinuit o criză de conștiință sufletească nici una din aceste cărți germane.

O singură carte e care m-a zguduit: *Raskolnikoff*. Atmosfera de mesianism, scormonirea durerilor, tendința aceea de mister care planează peste capul chinuitului scriitor rus, în *Raskolnikoff*, și-au înfipt ghearele în sufletul meu din primul moment și mi-au dat o adevărată zguduire de nervi, care m-a ținut aproape un an de zile. N-am pomenit, m-a dus într-o adevărată criză de conștiință și care m-a făcut să trec printr-o revizuire a problemelor morale și să-mi schimb cu totul concepția de viață.

Pentru întâia oară, am văzut suferințele chinuitoare apărând în fața mea și încleștându-mi sufletul, trezindu-mi idei, care sunt dator să vi le împărtășesc și d-voastră.

Așa de mult m-a influențat Dostoievski, prin această carte, încât, și sub influența lui J.-J. Rousseau, am început să-mi elaborez, la vârsta de 20 de ani, o întreagă teorie de ordin moral.

Mi-am zis: civilizația e putredă, e bolnavă. Înțelegeți mai bine protestarea care mă stăpânea, când vă dați seama că această civilizație, cu care luam contact, era agresivă la adresa mea, era vinovată, fiindcă tindea să mă desființeze. Și atunci, civilizația fiind vinovată, datoria mea era să mă desfac de ea; și am făcut o întreagă teorie, asupra căreia nu mai stăruiesc acum, de retărănire.

Îmi ziceam: să mă întorc la sat și să refac în mine procesul prin care au trecut strămoșii mei, de care mă desfăcusem.

Îmi aduc aminte că, sub impresia acelor frământări, îmi combinasem planul să mă întorc la țară, să mă desfac de toate atributele văzute și nevăzute ale civilizației, să mă duc acolo în mijlocul țăranilor, să-mi iau o fată de la horă, să mă însor cu ea și să-mi zic: eu sunt Ion Botezătorul. Din această cununie care s-ar face între un intelectual scârbit de aceste aspecte ale civilizației vinovate și între o fată care reprezintă principiul sănătății populare, îmi ziceam, va trebui să iasă Mesia.

Apoi îmi făcusem și un plan literar în acest sens și mai există undeva, prin hârtiile mele, însemnările unei cărți care nu s-a scris și care avea titlul: Ion Botezătorul.

Ne găseam atunci, la Budapesta, câțiva băieți de 20–23 de ani și simțeam penibila singurătate morală în care ne zbăteam în acel oraș. Eram cam 300 de studenți români acolo, pe malul Dunării, condamnați prin practicile de deznaționalizare ale statului din care făceam parte să devenim niște ieniceri ai culturii străine, ca pe urmă tot noi să asuprim poporul de unde am plecat.

Intențiile acestea s-au întors împotriva celor care le-au conceput. Ar trebui să fie cineva romancier, ca să reînvie zilele de atunci, acea epocă, și să redea pentru posteritate această

grozavă frământare sufletească în care trăiam noi, tineretul din Transilvania, în acele vremuri.

Când s-ar reda această frământare, s-ar înțelege sensul lucrurilor și puterea noastră de protestare, dar și slăbiciunile și chiar stigmatele acestei generații, din care fac și eu parte și care, în mod fatal, a trebuit să se resimtă de urmele unei culturi străine.

Adunați acolo, la un moment dat, ne-am gândit că trebuie să facem o revistă a noastră, a eminescienilor de atunci, de la Budapesta.

Crezul nostru literar se vede din însuși titlul revistei: *Luceafărul.*

Acest titlu l-am găsit noi mai potrivit și înrudit cu starea noastră sufletească și cu conștiința noastră literară din acele vremuri. Am făcut mai târziu și o tipografie; și era, desigur, interesant să vezi în acest oraș, în această capitală, adunate mănunchiuri de 10–15 băieți care, în subsolul unei case ungurești, singularizați sufletește și diferențiați de ceea ce era în jurul lor, întocmai ca dinamitarzii, pe sub pământ, lucrau la prăbușirea Imperiului austro-ungar.

Pot spune că am reușit.

Dacă era o influență literară cu care să fim într-o înrudire permanentă, nu putea să fie decât aceea a literaturii din Vechiul Regat. Noi înregistram tot ce se producea în Vechiul Regat.

Nu trecusem granița înspre Predeal, dar eram într-o permanentă înrudire cu Țara, prin aceste tipărituri, care mențineau fluidul sufletesc între cele două provincii, peste alcătuirile omenești, vremelnice.

Noi înregistram orice carte care apărea în Vechiul Regat; o carte care apărea pe acele vremuri era pentru noi mai mult decât un act literar: lua proporțiile unui mare act politic. O nuvelă de Delavrancea și câteva pagini din Vlahuță erau

adevărate acte politice, care întăreau capacitatea noastră de rezistență națională.

În asemenea împrejurări a apărut volumul meu de versuri de la 1906. Care era crezul meu literar la această epocă?

Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trâmbiță de alarmă.

Am văzut în scriitor un element dinamic, un răscolitor de mase, un revoltat, un pricinuitor de rebeliuni.

Am văzut în scriitor un semănător de credințe și un semănător de biruință.

O asemenea atmosferă, în care trăiam eu, nu putea să producă o altă conștiință literară decât aceasta. Mi se pare că, în asemenea circumstanță, frământările de ordin pur individual trebuie să fie puse la o parte; că, în vaierul celor mulți și în această mișcare mare a maselor, sufletul tău trebuie să fie frământat, trebuie să fie un zbucium care, pe vârfuri de munți, seamănă revolta din culme în culme, din pisc în pisc. Iată care a fost crezul meu literar din acele vremuri.

Vă puteți închipui cum, cu asemenea credințe, literatura mea nu putea fi expresia unui egoism și, de aceea, în primul meu volum de versuri nu există decât poezii larg sociale și, în mod timid, la urmă, una sau două poezii erotice. Îmi aduc aminte cum bătrânul Maiorescu, care m-a primit cu foarte multă bunăvoință, el, care era un mare înțelegător al literaturii și al sufletului, a rămas impresionat de această lipsă a elementului erotic și, la un moment dat, într-o scrisoare pe care mi-a scris-o, mă întreba: *„ei bine, dar unde e Venus Anadyomene?"*

Eu i-am făcut răspunsul și i-am dat lămuririle ce credeam, arătându-i cu sfială că acest element, în paginile unui pedagog chinuit al poporului, cum mă gândeam eu că trebuie să fie un

scriitor, acest element de ordin pur subiectiv ar fi oarecum deplasat. Am fost înțeles.

Cu toate acestea, ca să fiu înțeles și mai bine, i-am trimis câteva poezii erotice, să le puie la cântar. Mi-a răspuns și eu am fost satisfăcut de răspunsul lui.

Sunt întrebat dacă poeziile acestea ale mele, în traducerea maghiară, au deșteptat vreun interes literar?

Da. Cât privește răsunetul acestor poezii ale mele în literatura maghiară; însă, trebuie să știți că între noi și unguri era un adevărat zid chinezesc.

Nu aveam nici o legătură sufletească unii cu alții. Noi trăiam complet diferențiați și astfel nimic din ce apărea la noi nu se traducea în limba maghiară.

Cu toate acestea, s-a găsit unul care a tradus un volum din poeziile mele și din Coșbuc, și traducerile sunt destul de bune.

Sunt întrebat ce influență au putut avea asupra mea directivele literare maghiare de atunci și cât a contribuit atmosfera din capitala Ungariei la diferențierea mea?

Eu, capitalului ungar sufletesc, i-am opus capitalul meu sufletesc de protestare. Eu mă singularizasem, făceam un proces de eliminare a tot ce primeam în contactul cu poporul străin.

Capitala Ungariei mă silea să fiu oarecum un om condamnat, să trăiesc între străini, să fiu un fel de Robinson printre sălbatici, să-mi fac eu singur propriile mele unelte, cu care să mă mențin, și aceasta am făcut-o având la bază folclorul, limba românească vorbită în regiunea în care m-am născut; al 2-lea, cărțile bisericești; al 3-lea, literatura cultă. Așa că, contactul meu sufletesc fiind cu poporul, eu nu pot să spun că am fost îndrumat în cele literare prin contactul cu Vechiul Regat.

Am trecut hotarul numai după ce am scos primul volum de poezii. Din literatura ungurească am citit foarte mult. Nu m-a influențat însă decât sufletul curat al lui Petőfi, unul dintre cei mai însemnați poeți ai școalei romantice de la 1848, un

foarte mare poet, cu o extraordinară viziune, încadrată în romantismul vremii. Era un mare cântăreț al libertății și acesta era un punct comun între mine și el.

De aceea, când am fost la Seghedin, în închisoare, mai târziu, primarul Seghedinului cerându-mi un autograf, eu i-am tradus în românește o poezie a lui Petőfi, care era o apoteoză a libertății.

Poate că din contactul spiritual cu literatura ungurească m-am ales cu această apologie a libertății, care se degajează din clocotul subteran al literaturii mele, fără să fiu influențat de literatura aceasta.

Din scriitorii lor, am citit cu mare plăcere și am tradus *Tragedia omului* de Emmerik Madách, un poem dramatic, unde se vede influența lui Byron și Goethe. Dintre poeții unguri mai noi, am avut predilecție pentru Andrei Ady, care avea două note interesante: era sub influența școlii literare postverlaine-iene și, în același timp, din cauza unui criticism aproape bolnav, se simțea prieten cu noi și cu toate popoarele oprimate din Imperiul austro-ungar.

M-a atras poporanismul, pentru că se ocupa de țăran, de țăranul în care trebuie să vedem un rezervor de rasă, și pentru că se lansa concomitent și un sentiment moral: țăranul e clasa care suferă.

Sămănătorismul însemnează o atitudine de simpatie față de țărani, de cei obijduiți, o mișcare de răscolire a frământărilor de jos.

Am mers paralel cu această manifestare, însă pot să spun că n-am fost niciodată ceea ce se cheamă un sămănătorist, n-am fost înglobat în această mișcare literară.

Literatura a avut totdeauna o tendință dezrobitoare, ca să zic așa, o tendință de a se apropia de cei umili, de cei care suferă. De aceea, rolul covârșitor al țăranilor în literatura noastră de atunci.

Eu am crezut de la început în specificul național, adică am crezut că nu se intră în universalitate decât pe poarta ta proprie.

Am crezut în dreptul de a trăi al valorii autohtone, ca o completare a principiului de universalitate.

Am zis că a oprima și a suprima o manifestare de particularism local, sufletesc, înseamnă a fura din marele tezaur al universalității.

De aceea, pe opresorii care strangulează popoarele îi socotesc un fel de tâlhari ai umanității.

De aceea, eu, recunoscând un specific național, în mod natural am susținut că tradiția trebuie să fie osatura unui popor.

Vă spun sincer: cu această credință, am refuzat ceea ce se cheamă „modernism", „literatură modernă", la noi. Mi s-a părut fără rădăcini, un fel de ușoară mimetizare artistică. E ceva de import, care nu poate să prindă. Literatura trebuie să izbucnească local, vulcanic, din rărunchii unui popor, căci numai atunci își are valoarea ei. Altfel, e pur și simplu un fel de joc de copii, fără consecințe.

Ce dâre a lăsat influența germană și ce modificări a adus influența franceză?

Trebuie să spun că eu am fost mai mult în legătură cu literatura germană, de la Goethe la Schiller începând până la poezia germană antebelică care se sfârșea cu Richard Dehmen.

De ce? Pentru că am găsit mai multă reflecțiune, înclinare spre filosofie și acel impuls spre mister, pe care îl au mai mult popoarele de la Nord decât popoarele latine. Am avut o mare admirație și un sentiment de mare respect față de poezia germană din veacul al 19-lea. Toate tendințele ei de abstracție, de reflecțiune și toate tendințele de mister, care se degajează din ea, au avut mai mare repercusiune asupra mea decât nota retorică a poeziei franceze, până la Verlaine.

N-am putut să am nici o afinitate specială cu romanticii francezi de la începutul veacului al 19-lea, căci, în grandilocvența

lor, vedeam mai mult retorică decât sinceritate și spontaneitate. M-am apropiat mai mult de Baudelaire și Verlaine. Ca înregistrare sufletească, aș putea accentua legătura mea cu poezia franceză de la Verlaine și Baudelaire încoace. O influență directă am resimțit-o pe urma contactului cu literatura italiană, și în special remarc o înrudire cu poezia Adei Negri, care însemnează o răscolire de frământări a sufletului italian, o răscolire a tuturor elementelor care reprezintă principiul de suferință și de muncă: *Tempesta* și *Fatalità*.

Eu am pornit în literatură de la o idee monografică a unui sat: am crezut că satul reprezintă prin sine unitatea organică a sufletului acestui popor; satul reprezintă prin sine expresia purității de rasă; să dau deci monografia sufletească a satului, cu toate frământările lui, cu tot ce e zvârcolire în el, și atunci dau un petic de generalitate, o *pars pro toto*. Așa că primul volum, pe care eu, dintr-un sentiment explicabil de modestie, l-am intitulat *Poezii*, pe când trebuia să poarte titlul: *Acasă*, e monografia unui sat. Am luat toate figurile tipice ale satului și le-am făcut să defileze înaintea mea. Pe acele vremuri eram călăuzit de ideea de a mă confunda cu satul.

Era în intenția mea să fac un fel *Georgicon*, în care să se înseileze un fel de poezie largă, a tuturor îndeletnicirilor românești de la țară.

Însă toate aceste planuri erau făcute de un chinuit intelectual, care nu avea nimic de țăran direct în el.

În cursul vremii, am fost răpit de alte preocupări literare și am lărgit noțiunea de sat la noțiunea muncii, scriind: *Ne chiamă pământul* și, pe urmă, *În umbra zidurilor,* subiectivându-mă.

Am trecut la *Ne chiamă pământul,* lărgind nota socială.

Încă din volumul *Poezii,* poema *Clăcașii* reflectă noua evoluție a mea, în sensul încadrării în marele principiu de etică socială. Desigur, *În umbra zidurilor* a venit cu o notă oarecum

superioară în frământarea mea individuală. Eu socotesc că literatura, și arta, e un domeniu al sincerității implacabile; minciunile nu se pot duce în templu; ele rămân afară; în fața altarului ne înfățișăm cu sufletul așa cum suntem noi.

De aceea, pe măsură ce viața mea evolua la oraș, desigur că am căutat să stau incontinuu „sub umbra zidurilor".

Astăzi, am lărgit orizontul, în măsura în care notele vremelnice s-au dat la o parte și în măsura în care, prin lărgirea hotarelor, de care vorbeam, s-a produs oarecum și o ușurare de ordin moral în sufletul meu.

Am spus-o întotdeauna: acest război a dat drumul capitalului de ură pe care îl acumulasem, căci până la război, între mine și umanitate, era totdeauna un jandarm ungur.

În ce privește procesul de creațiune, de care mă întrebați, natural că e capricios, e legat de asociații de idei, care nu se pot urmări totdeauna. Dacă vă interesează, vă pot spune însă geneza câtorva poezii, pentru a vă da, cum s-ar zice, o privire în atelierul foarte ciudat al unui suflet.

Prima poezie, în ordine cronologică, din primul meu volum, e *Frumoasa cea din urmă*. E o poezie cu care am vrut să contrabalansez *Mortua est*. Am văzut pe Eminescu și plângerile lui pentru o femeie murind și eu am crezut că trebuie să fac o femeie-abstracțiune, o femeie-idee și am scris *Frumoasa cea din urmă*.

Pe vremea aceea, atmosfera literară de la noi era sub influența lui Eminescu și a *Epigonilor* lui; era o atmosferă de universală plângere; nu erau decât „file vestede", „file rupte", nu citeai decât poezii de renunțare, nu auzeai decât această tânguire în surdină, era resemnarea brațelor încrucișate.

Aceasta nu putea să cadreze cu sentimentele pe care le aveam; o asemenea atmosferă de resemnare o găseam cu totul nepotrivită. Îmi ziceam: cum se poate ca un popor nou, tânăr, aproape la începutul civilizației lui, la 20 de ani după

emanciparea de sub turci, să se prezinte cu ochii plânși pe arena istoriei universale?

Și îmi ziceam: această discordare nu poate fi decât un fenomen pur individual. Pe mine, ca scriitor, susțineam eu, nu mă interesează individualul, ci vreau să redau expresia mulțimii, vâltoarea sufletească a poporului din care fac parte. Aveam, cum vedeți, o concepție optimistă. Nu puteam însă, natural, să mă apropiu de Alecsandri, care, în evoluția literară, era un quasi-perimat; și mai ales, optimismul lui Alecsandri mi se părea o manifestare intelectuală mai mult de suprafață, decât de adâncime.

Realitatea nu era la baza concepției lui Alecsandri. Literatura lui se înfățișa ca o frumoasă dantelărie, era o viziune colorată și plină de pitoresc, însă era dincolo de adevăr. Nu am văzut niciodată țăranul român așa cum l-a văzut Alecsandri, socot eu, mai mult din balcon, îmbrăcat în haine de duminecă.

Vă aduceți aminte: mai târziu, sub influența *Junimei* de la Iași, a ajuns la modă filosofia lui Schopenhauer, introdusă la noi din Germania. Dar dacă în Germania această filosofie își găsea o justificare, la noi nu avea nici un rost.

De aceea, mi-am zis că e timpul să dispară din literatura noastră această atmosferă și să intervie un curent de gândire care, în cugetul românesc, să producă o revoluție creatoare. Din această concepție s-au înfiripat poeziile mele.

În *Dorința* se vede influența lui Eminescu, din *Vino-n codru la izvorul, care tremură pe prund*, dar o influență manifestată prin contradicție.

De asemenea, Vlahuță are o poezie asemănătoare, și O. Carp.

Poezia mea, *Dorința*, era o poezie burgheză:

Departe-aș vrea de-aici să vii,
În alte lumi senine,
În dimineața de Florii
Să mă cunun cu tine

și continuam: să avem o casă în satul nostru, tu să fii cea mai frumoasă, iar eu cel mai deștept din sat; să avem copii, să-i ducem la școală și, când voi muri și va întreba lumea: pe cine îngropi, părinte, pe un anonim? el să răspundă: *pe-un om de omenie.*

Poezia *Noi*, care a devenit așa de cunoscută, a fost scrisă pentru revista *Luceafărul*, la început, în primul număr, pe care îl adresam Reginei României, Carmen Sylva. Era, cum vă spun, atunci, fiecare manifestare literară și un act politic. Prin această dedicație, noi, de la Budapesta, ne adresam nu numai poetei Carmen Sylva, dar și Reginei României. Și pentru ca să-i arătăm cine suntem noi, nenorociții care veneam cu această revistă, am scris poezia *Noi* și i-am trimis-o la Castelul Peleș.

Poezia *Oltul* s-a născut la Budapesta și vă pot spune, ca un element de curiozitate literară, că am scris-o înainte de a vedea Oltul. Am înjghebat-o având în față Dunărea și în spate mișcarea haotică a unei capitale, care voia să mă stranguleze. Sub stăpânirea acestui sentiment de protestare, în fața apei care se ducea la vale, au răsărit strofele mele. Mai târziu, peste câțiva ani, după ce am trecut în Regat, am ajuns la Călimănești, într-o zi de iarnă, unde mă dusesem să stau o lună, pentru că pregăteam atunci cartea *Ne chiamă pământul*; atunci am văzut Oltul de aproape, pentru întâia oară, și am stat lângă el o lună de zile.

Îmi aduc aminte de căsuța de la Căciulata, unde stăteam adesea pe malul Oltului. Era iarnă, Oltul înghețat; trosnea ghiața când se umflau apele, ca niște încheieturi care nu s-au întins de mult; mă uitam spre drumul de la Cozia și, de departe, pe fondul alb de zăpadă se desemna silueta unui popă sau călugăr care venea domol călare, țăcănind în buestrul calului. În iarna aceea, am simțit că e un trecut românesc, care mai vorbește prin poveștile lui, și că sunt realmente în fața tainei de familie, a misterului de leagăn al acestui popor. Atunci am verificat această poezie, silabă cu silabă, atunci vă pot spune că

mi-a părut că am înțeles-o mai bine și că simțeam că vine de foarte departe.

Da, subiectul literar, el se plimbă, el vine cu noi, îl ducem în subconștientul nostru, el e un tovarăș, care din când în când înalță capul sau se dă la o parte, ca să vie iarăși.

Vă pot spune că așa am plimbat eu imaginea clăcașului român pretutindeni; am dus-o cu mine, m-a persecutat prin muzeele din Berlin și am scris această poezie, *Clăcașii*, în grădina de la Charlottenburg. Am cântat simțirea mea cu atât mai veridic, cu cât eram mai departe de țară, fiindcă o duceam în sângele meu.

În timpul neutralității am scris *Cântece fără țară*. Mă socoteam dator, mai ales venind aici, să răscolesc totul pentru triumful unei idei și, vă spun sincer, de atunci, din momentul în care visul nostru s-a realizat, de atunci simt o îndrumare largă, spre marile probleme ale omenirii, și volumul, pe care aș vrea să-l public acum, aș dori să poarte titlul: *Din larg.*

În aceeași atmosferă am scris și piesele *Domnul Notar* și *Meșterul Manole.*

Domnul Notar a fost scrisă la 1913, când am făcut o experiență destul de scump plătită în materie de viață administrativă ungurească. Candidat de deputat în județul Arad, trei luni de propagandă electorală mi-au dat prilejul să văd multe taine. Umblând din sat în sat, am ajuns să cunosc bine toată administrația aceasta a statului maghiar, spre sfârșitul lui. Am crezut că sunt dator să dau acest tablou de frământare interioară a noastră, sub apăsarea unei idei de stat străin. Din aceste preocupări a ieșit *Domnul Notar.*

Cât despre *Meșterul Manole*, pe mine m-a urmărit totdeauna această legendă plină de adâncă semnificație: ideea că opera de artă se răscumpără prin sacrificiu și, în măsura în care opera de artă e mai mare, jertfa trebuie să fie mai hotărâtoare. Am ales *Meșterul Manole*, de care s-au apropiat și alții, însă eu

l-am zugrăvit lăsând mai la o parte nota istorică și preocupându-mă numai de problema procesului de creațiune artistică. Am reținut ideea numai și nu m-am dus la Neagoe Basarab ca s-o ilustrez, ci mai mult ca Ibsen, în *Constructorul Solness*, m-am trudit să proiectez lumină într-un atelier de artist.

Chestionarul dv. îmi răscolește atâtea amintiri că, fără să vreau, mi se pune chestiunea dacă n-ar trebui odată să le așternpe hârtie. La urma urmelor, fiece om care se respectă trebuie să-și scrie memoriile. Nu știu dacă voi putea să fac acest lucru, dar, după părerea mea, de obicei memoriile se scriu atunci când oamenii încep să-și piardă memoria. Sunt o mulțime de întrebări încă, domnule profesor, și să mă iertați că nu pot să vă satisfac la toate, dar vă voi da câteva răspunsuri sumare.

Mă întrebați de elocință și chipul în care am evoluat spre această ramură de manifestare intelectuală. Vă spun sincer, socot elocința un gen inferior. Cine a luat vreodată contact cu misterele scrisului își dă seama că oratoria e rezultanta unui alt proces sufletesc. Un om dădea odată o definiție elocinței și făcea deosebirea dintre ea și scris: când scrii, spunea el, atunci ai toate posibilitățile de selecțiune și eliminare, fiindcă stai singur la masa de scris și te gândești, iar când intervine un gol în procesul de creație, atunci pui pana jos și te gândești în așteptare, pe câtă vreme în elocință, trebuie să umpli golul dintre o idee și alta, cu vorbe. Dar oratoria e un mijloc de convingere a aproapelui în viață și cu un scop bine determinat, pentru o idee; de aceea, vă puteți închipui că în frământările unei vieți, angajând sufletul meu la triumful unor idei, în mod fatal am fost împins și spre această ramură de risipire intelectuală.

Acolo în Transilvania, în fața țăranilor, în fața maselor de alegători, la adunările noastre protestatoare, acolo a început așa-zisa mea elocință, dacă vreți să-i ziceți așa, când, luând contact cu mulțimea, am căutat să smulg din sufletul meu și să-i dau ei. N-a fost nimica de școală în elocința mea; mi-am

manifestat sentimentele mele în mod spontan. Îmi aduc aminte înainte cu mulți ani, eram student la Berlin, la Universitate, în acel Berlin de dinainte de război, cu pecetea militarismului, cu tendințe de expansiune și de suprimare a altora.

Mergeam la Universitate, unde audiam pe cunoscutul arheolog, ginerele lui Mommsen, Wilamowitz Möllendorff. El vorbea atunci despre cultul Dianei și al lui Dionysos.

Ei bine, se aduna în sala cea mai mare a Universității din Berlin lume din toate păturile sociale și afară era zgomotul de târg și de vehicule, în acest centru pozitiv industrial era toată alergarea acestui oraș americanizat. În mijlocul acestor frământări, ne vorbea despre Diana și făcea apoteoza clasicismului. Îmi aduc aminte, se stingeau toate lămpile; lumina una singură, peste capul lui. Sala era plină și nu lua nimeni note; vorbea magistrul!

La lumina lămpii, se părea că e o aureolă peste acest cap, care avea o mască trudită. Jur-împrejur, pe trepte, erau diverse tipuri, care reprezentau cele cinci continente, figuri din toată lumea: malaezi, japonezi, găuri goale de anarhiști ruși, și în mijlocul lor vorbea magistrul. El vorbea despre Diana în cuvinte atât de pregnante, încât trecea un fior de colaborare de la om la om; se resimțea legătura sufletului care creează cu mediul care participa și care elabora și el. Masca chinuită a profesorului căuta cuvintele, câteodată rostite pe jumătate și repudiate: o tăcere de câteva clipe și se năștea adjectivul: un fior de bucurie a creației străbătea sufletul tuturor.

Acest gen de elocință l-am apreciat și îl apreciez și astăzi.

Acum ceva despre proiectele mele literare pentru viitor. E așa de greu să poți fixa un program pentru o creație literară pe seama unui om zbuciumat, așa cum sunt eu! Așa de rare sunt întâlnirile dintre sufletul meu și mine însumi! se interpune paravanul durerilor publice, între vremea mea și posibilitățile mele de elaborare intelectuală.

Pe lângă volumul de versuri, de care vă vorbeam, mă tentează ideea să scriu o carte, în care să pun în lumina lor adevărată, cum le-am văzut eu, câteva figuri din trecutul nostru apropiat. Socot că nu avem dreptul să intrăm în pământ, înainte de a spune cuvântul nostru sincer asupra contemporanilor noștri. Dacă am avut prilejul să cunosc oameni, și buni și răi, care au avut de-a face cu viața noastră publică și au înrâurit-o, trebuie să-mi spun cuvântul meu asupra lor, și de aceea am în programul meu o carte, în care voi vorbi de cinci figuri, așa cum se proiectează ele, în legătură cu observațiile mele. Între acestea, e Ion Brătianu, pe care l-am cunoscut înainte de război și cu care am colaborat chiar. Am avut prilejul să-l văd în frământările lui, necunoscute de alții. Al doilea e Caragiale, cea mai strălucită manifestare a neastâmpărului intelectual românesc. Acest om avea o excepțională scrupulozitate de atelier, așa fel, încât toată verva lui s-a risipit în conversații. Țara e încă plină de anecdotele și sclipirile genialității lui Caragiale; se mai găsesc mulți oameni care le cunosc și ar fi păcat să se ducă dintre noi, înainte de a le da formularea, oarecum mai apropiată de felul lui Caragiale.

De asemenea, vreau să vorbesc despre Delavrancea, despre Filipescu, în care am văzut înfățișarea sufletului românesc, cu rezonanțele seculare ale boierimii noastre de baștină.

Și, de asemenea, aș vrea să rostesc gândul meu întreg, fără reticențe, asupra figurii care a înrâurit spiritul public din ultimul sfert de veac: d-l Nicolae Iorga.

Voi vorbi, spunând adevărul întreg, așa cum m-am obișnuit, firește, cu toate consecințele. Cred că aceasta va fi cartea cea dintâi pe care voi da-o.

Menirea scriitorului?

Ne găsim într-o frământare mare. Țara, la 15 ani după Unire, se găsește într-un fel de răscolire moleculară.

Nu e țara încă închegată. Noi ne găsim în perfectă rânduială din punct de vedere al legitimității existenței noastre;

avem baza noastră etnică. Ea justifică existența noastră de stat, de la Cetatea Albă până la Oradea Mare. Acesta e patrimoniul, dreptatea care nu poate fi uitată.Tendințele de revizionism, ele pot să se lanseze în fața lumii și ele pot, cu o propagandă mai abilă sau mai puțin abilă, să fie răspândite. Însă suntem la triumful târziu al unui principiu care nu mai poate fi doborât, care stă în mod organic la temelia existenței continentului nostru și care își face drum și în celelalte continente. Dar dincolo de această realitate, sunt și celelalte realități, care angajează prezentul.

Nu e încă închegată această țară. O țară nu însemnează un etnic numai, o țară însemnează o conștiință publică militantă pentru întărirea unor principii care garantează existența noastră. Nu trebuie pierdut din vedere că avem 3-4 moșteniri de state, pe care nu le-am putut încă închega. Nu trebuie pierdut din vedere că, la spatele acestor moșteniri de state, se găsesc infuziuni de civilizații disparate, care nu au legătură unele cu altele. Țăranul nostru reprezintă unitatea de rasă, unitatea de simțire, de gândire; el e un tot organic. Și dacă îl vei lua de pe malurile Mureșului, de pe malul Prutului, ca și de pe malul Jiului, pe țăran, dacă îi vei lua pe acești oameni și-i vei pune laolaltă, se vor înțelege perfect de bine, cu atât mai mult din punct de vedere al unității de simțire, de gândire. Dacă vei lua însă patru avocați din cele provincii, care laolaltă reprezintă componența statului român, atunci vei simți că tradiția de stat străin stăruie încă, cu toate particularitățile ei de gândire... Vei resimți și stigmatele civilizațiilor străine, cu care am luat contact în trecutul nostru. Ei bine, pentru opera de nivelare sufletească, de apropiere a rândurilor, de strângere într-un mănunchi, pentru acest lucru e chemată tinerimea de astăzi.

Generația dinainte a dat atât cât a putut da, mai mult nu poate. Sunt inadaptabili care nu se vor putea acomoda noilor împrejurări și care sunt meniți să dispară, ca zimbrii Moldovei.

Și dacă e vorba de o lozincă, de un cuvânt magic, cu care tinerețea să strângă într-o tabără toată simțirea românească, aceasta nu poate fi decât tot deviza dinainte de război: *idealul național*, care astăzi pentru unii pare o împerechere de cuvinte, oarecum anacronică. Aceasta a fost formula magică, aceea care ținea toată suflarea românească într-o disciplină morală, comandamentul etic care strângea societatea românească și-i poruncea o disciplină de simțire și de gândire, pe care astăzi nu o mai întâlnim. Cred și astăzi că menirea scriitorului la noi e tot cea din trecut și cred influențat de o lege elementară a cauzalității.

Cauzele care determinau vechiul rost al scriitorului au rămas. Înainte cu 20 de ani, am putea spune cu 50 de ani, scriitorii au luptat pentru dezrobirea noastră politică și literară. Astăzi, *scriitorul trebuie să fie tot un deschizător de drumuri, un mare modelator sufletesc al poporului nostru.* Îmi dau bine seama care e realitatea și de aceea fixez această formulă ca definitivă, pentru zilele în care trăim noi. Uitați-vă împrejur: țara noastră e o țară a cărei unitate e asigurată din unitatea de sentimente a celor care o compun?

Dar nu trebuie să uităm că avem o clasă conducătoare, care nu prezintă aspectul larg al valorilor populare; clasa conducătoare are la spatele ei patru civilizații, fără nici o înrudire una cu alta; clasa conducătoare are în amintirea ei stigmatele străinismului. Acestea fiind date, vedem cum societatea noastră diriguitoare are un caracter de mozaic. De aceea, aci trebuie să intervină formula de nivelare, de reală plămădire, de reală unificare sufletească. O țară nu e numai o legitimare etnică, cum spuneam, o țară nu e numai o instituție pe baza unor tratate internaționale; o țară e conștiința cetățenească de luptă permanentă, pentru a-și impune valorile poporului ei. Ei bine, în această frământare, în această tendință de prefacere, de primenire sufletească, eu aș vrea să-l văd totdeauna pe scriitorul nostru.

Fiecare intelectual, în măsura în care e intelectual, trebuie să ia parte la această operă de modelare nouă a sufletului românesc, și cu atât mai mult artistul, acest receptacol de fiecare clipă.

De aceea cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului; și dacă m-ați întreba care e formula sufletească, aceea care trebuie să fie pentru el nu numai un comandament etic, ci, în același timp, și o formulă literară, cu v-aș răspunde cu vechiul meu crez: *e ideea națională.*

1933

FĂRĂMITURI DINTR-O PRĂBUȘIRE

1916

17 nov. – Scriu în pripă acest titlu deasupra rândurilor cari vor veni... Nu găsesc altul pentru dezastrul dinaintea mea. Nici nu știu dacă voi fi în stare în spovedaniile astea să arunc barem câte ceva pe hârtie... Le încep acum, probabil însă peste câteva zile, copleșit de toropeala generală, am să las condeiul la o parte, deși îmi dau seama că unul dintre oamenii mari ai neamului ar fi acela care ar putea scrie pe hârtie, limpede și fără nici o exagerare, ce-i văzură ochii în biata Țară românească...

Vasăzică la Iași... Bucureștii, acum după trei luni de război e aninat de-un fir de păr. Evacuat, dezorganizat, părăsit de lume, așteptăm să cadă în toată ziua... Iașul, ticsit de fugarii din Capitală să zbate să-i hrănească. Jur-împrejur se frământă mulțimea de băjenari, strigă, se agită, caută camere... Pe fețe, cu toate astea nu vezi întipărită tragedia prăvălirii unui popor. Aceleași femei ușurele, aceleași glume curente la politiciani. Note de cinism, o universală lașitate, ofițeri cu duiumul pe străzi fără să fi văzut frontul, ajunși de batjocura rușilor, cocota de la București cu obrazul spoit. Un spirit de renunțare, o pregătire pentru fugă mai departe. Critică pe toată linia, inacțiune absolută...

Țară de secături, țară minoră, căzută rușinos la examenul de capacitate în fața Europei... Aici ne-au adus politicianii ordinari, hoții improvizați astăzi în moraliști, miniștri cari s-au vândut o viață întreagă, deputații contrabandiști... Am maimuțărit

Occidentul, ne-am spoit pe repezeală o fațadă, amăgindu-ne că după ea, avem aceleași rosturi și noi ca și oamenii civilizați. Acum fațada a crăpat și-n urma ei ni s-a desvălit dincolo de paravan cel mai murdar colț de Orient putred...

Brătienii, mici negustori sectari, girează cu numele lor falimentul public...Va mai avea atâta putere furnicarul ăsta nenorocit să-i mănânce cândva, cu toată șleahta de bandiți și găinari cari mișună în umbră... Cine știe, nu-mi mai vine să cred că generația noastră morbidă de astăzi va mai fi capabilă de-un val de repulsiune morală.

Niciodată n-am crezut că în suflet mi se poate acumula atâta dispreț cât simt astăzi pentru lumea de aici pusă la frunte. Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșată de meningită morală. Țara în care un Morțun e ministru de interne, un așa-zis Porcu stâlp de partid, cu conducători simpli hoți de drumul mare, trebuia să ajungă la marginea prăpastiei...

Să vedem ziua de mâine ce aduce... Știri și zvonuri pretutindeni, fără temei... S-ar părea că guvernul, barometrul panicei tuturora, nu vine încă la Iași. Să vedem, să vedem... Eu însă cred puțin, iar alții nu mai cred deloc...

*

Fragment dintr-o conversație cu generalul Constantinescu, fratele Porcului, zis Naie Minciună. Vorba lui mergând în tren:

– Trebuia să ajungem acolo unde suntem, fiindcă corupția e la baza acestei țări; toți fură, în zadar strigă bietu' Alecu...

– Astea le spunea Naie Minciună, general la partea sedentară, scos la pensie pentru hoții, îmbogățit pe repezeală, iar Alecu este Porcu, strașnicul Porc, tipul rezumativ al situației care din avocat de provincie a ajuns astăzi multimilionar... – Bietu' Alecu...

18 nov. – Comunicatul spune că luptele se dau la Glavacioc, o localitate în Vlașca, la 40 chil. de București. După toate

semnele orașul vesel al neutralității va trece subt stăpânirea nemților. Un val de optimism care revine mă face să mai cred într-o scăpare, deși toate elementele de judecată arată limpede deruta. Armata e în descompunere, urmând pilda întregei societăți cu moralul nul. În fața tragicului dezastru – aici apatia se menține. Piața Unirei cu aglomerația ei – nu-ți dă aspectul unor zile de îngropare, oamenii se freacă unii de alții liniștiți, aproape senini. Pe la colțuri trece câte-un milionar proaspăt, având aerul că e preocupat de soarta țării... – Probabil își face planul unde să găsească un colț de siguranță mai confortabilă.

Germanofilii ridică capul. Cei cari vin de la București spun că Marghiloman oprește lumea acolo „pe răspunderea" lui. Panica a făcut un om al zilei din acest camelcon imbecil – unul din figurile tipice ale politicianismului din România – cu toată aparența manierelor occidentale suprapuse pe-un scârbos fond balcanic. El primește acum, el făgăduiește, el calmează lumea alarmată. Totul pe socoteala nemților pe cari îi așteaptă. Guvernul, firește, privește liniștit manopera asta, ia și el măsuri administrative, introducând filogermani cunoscuți în funcții publice pe cari să-i lase la București, înlesnind astfel opera de organizare nemțească. Astfel cea mai înfricoșată catastrofă a neamului se urzește într-o atmosferă de calm, cu conștiința limpede și rațională a guvernului.

De-aceea, într-o asemenea configurație morală, nu mai e nimic de așteptat. Conducătorii țării au luat toate măsurile pentru funeraliile neamului.

Guvernul n-a venit încă la Iași, afară de Costinescu și Porumbaru. Va veni mâine însă, pecetluind astfel cu prezența lui prăbușirea Munteniei.

În vremea asta, – a cărei expresie n-o găsim decât în *Débâcle* al lui Zola, – rușii trec pâlcuri pe subt ochii noștri, hăulind cu cântecele lor, fără ca să-și poată ascunde o linie de dispreț la adresa noastră...

19 nov. – Ce vis lung și stupid... Toată noaptea am văzut ocuparea Bucureștilor... Nemți pe străzi, muzici militare, fotografi, Carp–Stere, trupele bavareze pe Calea Victoriei... Ce coșmar, mă dor toate încheieturile – și când te gândești că poate numai cu 24 de ore i-a avansat visul realității...

Și-n vremea asta noi stăm la Iași, facem provizii pentru iarnă, discutăm înainte și Jokey-Club Rusu Abrudeanu joacă cărți...

Je suis l'empire à la fin de la décadence – spune în sonetul lui celebru Verlaine, – ce să spunem noi, cari înmormântăm sfârșitul unui început?...

*

Săracul popă... Ieri l-am văzut și pe el... Vechea lui manie nu l-a părăsit nici acum... Mi-a bătut prin geamul unei case și m-a oprit... Era în ședință și-aici, cu președintele Ligii din București refugiat, și cu președintele secției din Iași... Discutau ce să facă cu refugiații ardeleni și plănuiau o audiență la Costinescu...

– Aici ne întâlnim, părinte Lucaci... – Bietul om s-a uitat la mine plângând...

Pe drum cum mergeam alături îmi spunea că se gândește să plece în America, s-aducă emigranții din Ardeal... Lângă Consulatul rusesc se salută cu un om mare și mi-l prezintă: Prințul Gagarin, primul secretar de legație... Un individ, tăiat parcă din bucăți enorme de lemn, se uită la noi cu un fel de bonomie impasibilă... La o aluzie a mea că ne găsim la Iași, rusul zâmbește nu fără oarecare dispreț și ne spune că Iașul e mai pitoresc decât Bucureștii...

M-am despărțit plictisit de acest muscal, mare, sălciu și indelicat... Simboliza pentru moment toată politica rusească, înceată, fără spor și indiferentă la durerile celor mici...

Mi-au venit în minte cuvintele cinice spuse de Maiorescu deunăzi la București: – Muntenia subt nemți, Dobrogea subt bulgari, Moldova subt ruși – Doamne, acesta să fie idealul național?

Seara

Ultima licărire de speranță. Comunicatul anunță luptele la Comana, 20 de chil. de București, într-un colț la Glavacioc un mic succes, câteva sute de prizonieri. Diferite zvonuri, ca de obicei alarmante, prea optimiste sau prea rele. Conversații de telefon ce anunță că situația s-ar fi îmbunătățit puțin. Între alte vești, a circulat astăzi și zvonul că gen. Iliescu s-ar fi sinucis. Oameni veniți de la București spun că la îngroparea lui Zottu, lume din popor scuipa coroanele de la groapa lui.

Într-o conversație de-o 1/2 de oră cu Poklewski mi-a spus că Brătianu a pus totdeauna la o parte chestiunea prizonierilor români din Rusia, de care s-a dezinteresat. – Rusul a fost foarte amabil, dar poate cam dezamăgit de noi...

*

Fermo mi-a spus că Take Ionescu a dat scrisori de recomandație lui Fagure și Honigman, cei doi fericiți frați, cari, astăzi, posesorii unui milion, pleacă în străinătate. Ei vor reprezenta cauza noastră (Ardealul pe mâna lui Honigman!) – Și gentilul Take le deschide drumul la Briand și Sir Eduard Grey...

Și asemenea oameni să reformeze România de mâine, România muncei și-a idealului...

Iată de ce, acum la miez de noapte când stau singur în camera mea și mă frământ, nu pot crede în salvarea Bucureștilor...

Capitala politicianismului venal, cetatea de carton, a samsarlâcului liberal și-a takismului libertin trebuie să cadă...

20 nov. – Se mențin încă zvonurile de îmbunătățire a situației. Ministrul Anghelescu, venit azi noapte, spune că generalul Presan care comandă armata din fața Bucureștilor ar

fi declarat că suntem în superioritate de număr și că 80 de șanse la sută avem să ieșim biruitori. De altă parte se spune că rușii au luat ofensiva pe frontul Moldovei și în Dobrogea, unde ar fi ocupat Constanța – Cernavodă...

Aegri somnia vanae, nici o putere nu mă poate face să cred că organismul nostru bolnav se poate însănătoșa de azi pe mâine și că societatea care a tolerat pe-un Morțun ministru mai poate fi capabilă de-un efort în fața clipei supreme...

– Să vedem, mâine se alege...

*

O notă interesantă care lămurește sufletul imbecil al guvernului. Între puținele măsuri luate în fața invaziei nemțești se remarcă numirea unor cunoscuți germanofili în diferite posturi. Se organizează, va să zică, viața pentru nemți. Astfel a fost numit Lupu Kostake, delegat secretar general al Ministerului de Interne.

– Înțeleg să mori, dar să te înțelegi înainte cu viermii care te vor mânca, asta n-o poate concepe decât capul lui Vintilă Brătianu...

21 [nov.] – Comunicatul de astăzi ar îndreptăți oarecum speranțele de mai bine. Se spune că am bătut o divizie turcă și grosul armatei germano-bulgare pe Neajlov-Glavacioc... Se vorbește însă de retragerea noastră spre Titu...

*

O nouă contribuție pentru psihologia unor oameni „conducători" ai țării. D-șoara Fălcoyeanu sosită astăzi îmi spune că fiind la dna Cesianu a venit Gr. Cantacuzino, care le-a zis să nu fie triste:

– Mai așteptați încă câteva zile, au să vie nemții la București, vom lumina orașul a giorno, veți avea muzică militară, veți avea teatru...

– Când l-am văzut pe-acest cioclu, mi-am făcut bagajul și-am plecat, – a încheiat – dș. Fălc.

Iată oamenii cari la 1916 sunt descendenții familiilor boierești din Țară...

*

Viața la București se organizează înainte pentru primirea nemților. Prefect de poliție a fost numit generalul Mustață, cunoscutul germanofil cumpărat de nemți în timp de pace, toate ministerele își au delegații lor, Marghiloman este omul zilei, Carp – Maiorescu – Stere sunt cu toții în așteptare. – Rețeta de duplicitate a guvernului imoral de pe vremea neutralității se menține, și-acum în război. – Măsuri și lașe și absurde, fiindcă prin intrarea cuceritorului se introduce o nouă ordine de drept care nu va ține seamă de nici una din rânduielile celui învins.

Dovedim însă încă o dată, că suntem un popor minor, nimic din măreția Belgiei sau Serbiei în fața catastrofei...

22 [nov.] – A sosit și ziua grozavă. A căzut Bucureștii. Armata noastră a fost bătută. Guvernul s-a refugiat la Iași.–

M-am înșelat în poporul meu. Nu l-am cunoscut. Am fost orb, nu l-am văzut, nu l-am înțeles.

De-acum striviți de disprețul lumii și de sila de noi înșine să ne târâm înainte cât vom mai putea...

Sodoma și Gomora e aici. De ce nu mă cheamă Honigman ca să imit și eu pe strămoșul Lot și să plec fără să mai privesc înapoi...

23 [nov.] – Agonia e mai lungă. Bucureștii n-a fost încă ocupat de nemți. S-a vorbit la telefon cu Capitala. Comunicatul

spune că armata se găsește la est și sud-est de București. Militărește se zice că e virtual ocupat. Armata noastră e în retragere pe tot frontul în drum spre linia Focșani-Galați. Valea Prahovei o părăsim. S-au distrus de către ingineri englezi toate sondele și distilăriile de petrol, angajându-se cu despăgubirile de vreo 600 milioane Franța și Anglia. Din cercurile guvernului transpiră că tot se mai speră o apărare a Bucur[eștilor]. De la asta ar depinde soarta gen. Iliescu, care ar fi sacrificat numai în cazul când nu s-ar putea apăra Buc[ureștii]. Guvernul a amânat deschiderea Camerelor, din nou, până la 9 dec., contrar Constituției care nu prevede prorogarea decât prin decret regal. – Se spune că această amânare are de scop ca în acest timp guvernul să-și asigure majoritatea. Toți vorbesc că mijlocul de acaparare de care uzează guvernul este înlesnirea creditului pentru deputați ca să poată pleca în Rusia. Între altele, se spune că guvernul va făgădui o desdaunare generală a particularilor. – După război...

*

În acest timp, la București, câtă vreme este încă stăpânit de noi, se organizează viața pentru primirea nemților. Cunoscuții germanofili stau în Capitală, ca delegați ai guvernului. Marghiloman și-a deschis registrele partidului și operează subt ochii guvernului, făgăduind protecție în puterea lui de prieten al nemților. Stere în uniformă de colonel român rămâne la București și așteaptă nemții...

Orice om cuminte se întreabă: Când s-a mai văzut undeva o catastrofă națională organizată pe seama dușmanului de însuși guvernul tău? Ideea cea mai elementară a suveranității de stat român refuză astfel de aranjamente pe seama inamicului, care ocupând capitala ta, în puterea lui de cuceritor le va nesocoti pe de-a-ntregul, învestind tot teritoriul cucerit cu atribuțiile firești ale suveranității lui.

De ce atunci numirea generalului Mustață ca prefect de poliție, a acestui om cumpărat de nemți, neutilizat în armată tocmai din pricina vânzării lui? De ce nu sunt arestați exponenții principali ai curentului germanofil, – de ce se îngăduie propaganda lor, care ne acopere de rușine în fața noastră, iar în fața Aliaților strârnește neîncredere și-o foarte firească jenă morală?... De ce? – Fiindcă se păstrează linia de consecvență a acestui guvern cu suflete meschine de negustori cari nu pot avea o linie dreaptă, cari și pentru vreme de război, acum când ne găsim la marginea prăpastiei, uzează de aceleași rețete ale neutralității imorale, care n-a avut altă busolă decât duplicitatea...

În astfel de împrejurări – unui om care vede prăvălirea, care-și dă seama că propaganda filogermană care ne sapă existența nu e stânjenită de guvernul slab sau neînțelegător – unui om cu mintea limpede nu-i rămâne altceva de făcut decât să apeleze la ambasada Rusiei, în ale cărei mâini suntem acum și care singură ne mai poate scăpa de nemți – să facă apel ca Rusia să îndeplinească această purificare, cerând guvernului nostru în mod categoric stârpirea radicală a propagandei nemțești...

Cât despre Morțun sau Porcu, cine dracu poate aștepta ceva de la ei? Te pomenești că și astăzi în fiecare lună la zi întâi își trag în regulă leafa în mărci de la Berlin...

*

Ceialaltă parte a monedei ca să ne vedem limpede – și să privim mai bine și-n sufletul din Ardeal, nenorocit și dezorientat...

Sfetea librarul din București, refugiat aici, îl văd pe stradă:

– Ce-i cu Coșbuc?

– A rămas la București...

Va să zică nici Coșbuc n-a înțeles că trebuie să prefere un drum al pribegiei în fața umilirii nemțești...

– „Poetul țărănimii", care de doi ani n-a avut un singur accent pentru moartea de la noi, acum stă liniștit ca orice băcan și așteaptă trupele din Brandenburg în Piața Teatrului...

Să fie un reflex postum al ardelenismului copleșit de respect în fața „Împăratului", sau să fie un caz simplu de ramolire a unui om, lipsit de orice răsunet în fața durerilor publice?...

Nu știu, în orice caz Coșbuc e, prin activitatea lui, o figură reprezentativă și din atitudinea lui se poate descifra un fenomen sufletesc al vremii și-al societății...

24 [nov.] – O lungă conversație cu Duca. Ne-am revăzut la palatul mitropolitului de-aici. Trei miniștri sunt instalați aci, el cu Vint. Brătianu și Mortun... Discuția cu Duca, de două ceasuri, a fost liniștită și resemnată, ca de obicei. Îmi explică cum prevederile lui s-au realizat... Tragedia care planează peste capul nostru n-a putut smulge în două ceasuri accente mai puternice. I-am arătat toate nemulțumirile cari năvălesc asupra guvernului, manifesta oarecari temeri, de atitudinea opoziției, când însă i-am spus că și în partidul lor văd oameni cari își afișează amărăciunea, Duca mi-a răspuns cu un fel de calm: – Nu-i nimic, am făcut pontajul...

– În acest răspuns grabnic, involuntar, se comprima toată concepția fanariotă de politicianism a acestor oameni, cari și în situația actuală nu au alte rețete, decât acapararea indivizilor prin favoruri și terorizări – simplu șantaj electoral – mijloace vechi și uzate cari au adus țara aici, la marginea abisului...

– În sfârșit, am văzut cum generalul Iliescu e pe cale să fie sacrificat... – Am ieșit de la Duca cu convingerea că deruta militară e perfect secondată de cea politică.

30 nov. – Vreme de 6 zile n-am scris nimic. Bucureștii și Ploieștii au căzut. Cu toate că deruta mi se părea inevitabilă, totuși faptul înlocuind ipoteza, m-a demoralizat și m-a aruncat într-o stare de paralizie morală, de care suferă astăzi toată lumea de-aici...

Nemții au intrat în București la 23 noemvrie. Zi sinistră, va rămâne în istorie ca o aniversară a unui biet popor aruncat pradă pe mâna hoților și inconștienților. Se vorbește că părăsirea Bucureștilor se datorește faptului că divizia comandată de generalul Socecu, n-a fost dusă în luptă – și mulțimea care ar vrea să aibă o sancțiune morală pentru păcat – spune că gen. Socecu (străin de origină) ar fi fost împușcat.

Ocuparea Capitalei rămasă pe mâna sinedriului germanofil adunat acolo subt ochii și probabil cu învoirea guvernului n-a zguduit cu o putere deosebită lumea de-aici. Nici poporul, nici figurile de politicieni refugiați la Iași, nu le-am văzut resimțind cu vreo reacțiune mai puternică groaznica catastrofă. E ceva straniu în toată ființa noastră, nici voință, nici revoltă, suntem poporul cel mai nepregătit politicește și cu nivelul moral cel mai scăzut. Nu ne-am putut ridica încă ca națiie la concepția unui ideal politic, care să ne stăpânească nervii și să ne agite. Nu este nici o putere de tresărire, nici un gând de pedeapsă, nici o revoltă a moralului pălmuit. Politicianii venali și țărănimea flămândă nu pot susține credința într-o idee. Neam bolnav fără vreme, cu un trecut trist, aproape fără istorie, cu o alcătuire socială nenorocită, cu o clasă conducătoare în care s-au amestecat o mulțime de elemente străine, hotărât nu suntem un popor războinic. Impulsurile vechi de vitejie mai răsar pe ici pe colo pe la soldații smulși din țărănime, dar nefiind susținute de o conducere pricepută sau îndrăzneață rămân fără rezultat. Piramida noastră socială e morbidă, – vârful bolnav de sifilis, temelia de pelagră. A trebuit acest cataclism ca să crape mincinoasa fațadă occidentală, ca să vedem în dosul ei...

*

Într-o asemenea situație tragică, cu elementele de-aici, nefiind o țară de opinie publică sau de libertate constituțională,

nu se așteaptă nimeni la vreo schimbare de politică internă. Guvernul, care în Franța ar fi căzut din primele zile și în Italia ar fi fost asasinat, e tot atât de sigur la locul lui. Miniștrii instalați prin case bunicele își mențin vechea inacțiune, guvernul nu se gândește nici la retragere, nici la remaniere. Se menține Porumbaru la externe, un biet imbecil ramolit care probabil nici astăzi nu știe că nemții sunt la Craiova. Brătianu, cu frații lui, șeful unui angrenaj de exploatare a mulțimei, păstrează și mai departe răspunderea. Nu cred că va fi pedepsit acum, dar istoria va stigmatiza odată obrazul acestui om vinovat, meschin dictator oriental, înconjurat de eunuci politici și de slugi păcătoase. Oricât de evidentă catastrofa, el nu se retrage, fiindcă își dă seama că o cădere astăzi ar echivala cu-o îngropăciune. De-aceea, nădăjduind într-o îmbunătățire a situației prin ajutorul rușilor, se cramponează de guvern și așteaptă...

*

Alaltăieri, la 28 nov. a fost aniversarea luării Plevnei. După treizeci de ani, pe urma noului examen în fața morții, o serbăm cu Dobrogea ruptă, cu Muntenia ocupată și cu armata zdrențuită. Nici nu se poate închipui un certificat mai real al guvernării de trei decenii, decât această stare sinistră. Regele Carol, exploatatorul egoist al slăbiciunilor românești – și politicianismul fără suflet, – să răspundă în fața istoriei...

*

Toate veștile ne arată că armata noastră e în disoluție, decimată și strivită. Din Ialomița până la Buzău, se retrage necontenit. Se vorbește că vor rămânea numai patru divizii pe front și va fi înlocuită cu rușii. – Mari, greoi, mătăhăloși și lați în spate soldații țarului curg întruna, ca un puhoi enorm de barbari. Rândurile lor masive, cântecele, carele, privirile lor îți dau o impresie penibilă, când vezi alături de ei strecurându-se

ostași de-ai noștri, timizi și anemici, atinși parcă de ftizie... Deunăzi am oprit un rus și i-am dat țigări. Mi-a mulțumit românește. Era basarabean. La întrebarea dacă-i moldovean mi-a răspuns: da. Mi-a spus însă că vorbește și rusește, că așa e mai *„ghine"*, că așa vin toate cărțile și scrisorile. – Se uita cu dispreț la soldații noștri și-mi povestea cu multă mândrie:

– Numai noi și ghermanii ne batem bine. Mergem acum pe Moldawschi front, în locul rumânilor, că rumânii au fugit...

Admirabile impresii, frumoasă conștiință de rasă. – Săracul vis al unității noastre...

*

Primar al Bucureștilor se spune că ar fi ovreiul Ilie Bercovici, un bancher. La Craiova e jidanul Mendel, la Pitești altul Beligrădeanu. Sunt proști nemții, ar trebui să puie români cu nume istorice, s-ar găsi doar atâția...

*

Dar opoziția, ce face în aceste zile de teribil dezastru? Când nu-și pregătesc pașapoartele, discută. Obișnuita vorbărie de pe vremea neutralității s-a reluat. La fostul ministru conservator Greceanu – un om cinstit și simplu, – „Acțiunea națională" se adună din nou. Același ceai, aceleași înjurături sterpe. Popa Lucaci în frunte la o masă cu-o coală de hârtie, are însemnată ordinea discuției și ordinea oratorilor... Toți au argumente de spus, frazele se umflă, retorica zbârnâie deșănțată, întretăiată de întreruperile nenorocitului Mândrescu – și prost și maladiv: – „Am să fac ceva cu ardelenii mei"...

E atâta potriveală între acești burghezi și între mamelucii guvernului. Aceeași croială, același diapazon moral. Nu văd în ei nici conspiratori, nici răsturnători ai vechiului putregai...

*

Iorga, ex-apostol al mulțimii, devenit blând animal domestic, a început să-și scoată gazeta. Scrie articole cu Kaizărul și cu Hindenburg. În schimb, nici o vorbă de critică la adresa guvernului care-l patronează... O deplorabilă „demi-viérge" politică această figură de retor răsuflat, care-și menține numai virginitatea anatomică, celelalte le face toate și primește și cadouri...

*

Curierul guvernului, omul care trebuie să îndulcească lumea, să convingă partizanii, să facă pe șiretul și să pregătească echilibrul este Duca care se învârtește pe la toți...

Ce rol urât și la ce vârstă a luat acest omușor asupra lui!... La 35 de ani în alte țări oamenii politici se găsesc încă în perioada idealismului vizionar...

Are să ajungă departe tânărul „Lentzbursch" în țara românească...

*

1 dec. – În Piața Unirii am văzut silueta lui Delavrancea. A venit și el de la Vaslui să vadă ce mai este... Suflet bun. Antipolitic ca totdeauna.

Împreună, ne-am dus la Costinescu să-i vorbim, să-l întrebăm, să ne plângem. Bătrânul cu fața de patriarh, l-am găsit obosit, descurajat. Reumatic și zdrobit fizicește, abia mai păstrează în ochi vechea licărire șireată... Ne-a spus că nu știe, dacă măcar aici la Iași ne vom opri... S-a plâns de ruși cari se mișcă încet, a amintit de marea presiune nemțească la Oituz, unde rușii nu merg, deși sunt în țară peste 400 [de] mii și generalul Lechitski s-a instalat la Roman cu un tent de rege al Poloniei, cu peste 120 de adiutanți. Mi-a spus că suntem cu totul în mâinile lor și că tezaurul Băncii Naționale l-au transportat la Moscova. Ne-a vorbit cu oarecare mulțumire că în sfârșit după repetatele lui insistențe Brătianu rămânând de astă dată singur în Consiliul de Miniștri l-a sacrificat pe generalul Iliescu, având să fie înlocuit cu Presan. La observația mea că guvernul nu lucrează și că Brătianu pare inexistent, mi-a răspuns: – Mai bine ar fi să nu existe... A arătat lupta lui îndelungă cu Brătianu care i s-a plâns de opoziția ce i-o face zicându-i: „Un om am și eu în minister și-acela e contra mea"...

Vizita la Costinescu ne-a lăsat o impresie de dărăpănare. Se părea că moșneagul ăsta șchiop și hodorogit reprezintă un simbol al întregului sistem de politică liberală... Negustoria ajunsă la faliment...

*

Ca să defileze România politică mai în detaliu înaintea noastră, am văzut și pe Take Ionescu. – Același om pripit cu treizeci de soluții pe minut, aceeași nervozitate ușoară. Ne-a spus că Germania a făcut propuneri de pace, că se vorbește de căderea cabinetului Briand și că Lloyd-George ar fi venit în Anglia în locul lui Asquith, – lucru care l-ar bucura, fiindu-i amic personal. Cu Brătianu, zice, nu poate face nici o înțelegere, fiindcă acesta i-a declarat că nu cedează la nici o presiune, nici internă nici externă, și că nu e dispus să facă o remaniere ministerială, decât în cazul când în parlament nu s-ar ivi din partea partidului conservator nici o notă disonantă. – La întrebarea mea de ce nu scoate măcar ziarul „La Roumanie", mi-a zis mai întâi că n-are bani, al doilea că nu vrea să fie cenzurat de Duca. Ne-a spus că are să ia cuvântul la deschiderea Camerei, să spuie tot, și-apoi să plece în străinătate, unde crede că-și poate servi țara mai bine...

O conversație de-o jumătate de ceas cu T. Ionescu are aproape o valoare strategică în împrejurările de astăzi. Cuvintele, aprecierile, judecățile și sufletul acestui om fost ministru și iar ministru, toate au darul să justifice prin prisma politicianismului românesc, deruta noastră militară...

*

Astăzi, consfătuire a majorității subt prezidența lui Brătianu. Întrunirea s-a desfășurat în calmul tradițional, menținându-se ca totdeauna spiritul ierarchic și toată puterea de sugestiune a șefului. Brătianu a apărat pe Iliescu, a spus că Aliații – pe cari nu-i poate învinui astăzi – au multă răspundere, că planul de bătaie a fost lucrat în înțelegere cu ei, că lipsa de artilerie grea nu ni se poate imputa deoarece nici rușii nu au, că e perfect împăcat cu conștiința lui, că n-a venit la Iași decât cu hainele de pe el, că și-a lăsat mama și surorile la București, că se vor despăgubi toate daunele de război și poate asigura pe deputați că guvernul va îngriji de ei în cazul când ar trebui să plece în străinătate. – A sfârșit că și astăzi, dacă ar fi la 14 august, ar lucra la fel...

Nici un dezacord în întrunirea liberală. S-a votat încredere guvernului...

*

Din toate părțile aud vorbindu-se că directorul poștelor, colonelul Verzea, n-a vrut să părăsească București și s-a declarat bolnav de pneumonie tocmai în ajunul ocupării. Mi-a confirmat acest zvon căpitanul Dumitrescu de la cenzura militară, care rămăsese în București să plece cu Verzea în ultimul moment. Duca, în fața căruia vorbeam cu acest căpitan, făcea din cap, spunându-mi că nu e bine lămurit încă, dacă a fost trădător sau ba...

Soarta vrea să confirme încă o dată intuiția mea asupra oamenilor. De când îl știu, individul acesta, tip al ardeleanului parvenit, pretențios și gol, obraznic și umil, mi-a făcut impresia a ceea ce se cheamă în trivialul jargon de la București: – lichea...

3 dec. – Dintr-o lungă conversație cu Duca, un amănunt nostim asupra unei ființe interesante. E vorba de *Marta Bibescu* – femeie cu trecut zbuciumat, frumoasă, inteligentă și stricată. Mai de multe ori m-a invitat la ea, unde m-a dus vărul

ei Brâncoveanu. Deși se zvonea că în calitatea ei de fostă amantă a Kronprințului are simpatii nemțești, deși mi se spunea că de la Paris a fost invitată să plece, fiind considerată spioană, totuși, văzând-o anturată de toată diplomația Quadruplei, în convorbirile pe cari le aveam, îi vorbeam deschis, fără rezerve. Era inițiată în toate secretele diplomatice și militare, îmi spunea de lungile discuții ce-avea cu Brătianu, cu a cărei nevastă e vară, și trăda în tot momentul tendința de a lua o parte activă, militantă, la jocul politic. Înainte de războiul nostru cu trei săptămâni a plecat la Paris, de unde s-a întors prin Londra și Petrograd la București, pe la sfârșitul lui septemvrie. – Duca ne-a chemat la el la masă, spunându-i că a venit și vrea să mă vadă. Peste câteva zile, când începuse declinul nostru militar, am luat masa la ea cu Duca și Brâncoveanu. Până la miezul nopții aceeași discuție liberă asupra tuturor tainelor noastre. Duca dormea la Mogoșoaia în fiecare seară, de teama aeroplanelor.

– Astăzi, vorbind cu Duca, îl întreb: – Ce-i cu Marta Bibescu?

El îmi zice: A rămas la București.

N-a avut teamă de nemți? – zic.

El, pe cel mai natural ton din lume: – Marta Bibescu o va duce mai bine decât noi toți. Rămâne trei-patru luni acolo și are s-o evacueze Kronprințul, unde vrea ea, cu vagon special, după cum îi făgăduise în telegramă, că orice s-ar întâmpla poate conta pe amiciția lui...

Astăzi sunt convins că femeia asta, – un tip ciudat al Renașterii rătăcit la București – a fost spioană. E interesant însă, cum Duca care dormea zilnic la ea, le spunea toate astea atât de liniștit...

26 dec. – A doua zi de Crăciun. Sunt gripat. Stau acasă iau aspirină și-n calmul improvizat al unui început de boală reiau continuarea notelor, întreruptă de ședințele Camerei și alte

mizerii. Afară e alb, ieri a căzut prima zăpadă. S-ar părea că natura care s-a conjurat contra noastră ne-a făcut un act de clemență din prilejul sărbătorilor. Până acum a fost soare și cald, cea mai potrivită vreme pentru ofensiva nemților. – Eram în tranșee la Buzău, îmi spunea deunăzi unul, și soldații se rugau lui D-zeu să plouă și să ningă. A și dat un soare care ne bătea drept în ochi de ne orbea. Trebuia să punem palma la ochi, ca să-i vedem pe nemți. În schimb, ei erau așa de avantajați, că soarele avea rolul unui reflector nemțesc. – S-au menținut aceleași relații atmosferice până ieri și-acum Crăciunul alb, îmi dă o senzație vagă și întârziată din Crăciunurile de demult, de la Rășinari...

De trei săptămâni situația militară a mers din rău în mai rău. S-au pierdut pe rând: Mizilul, Râmnicu Sărat, Focșanii, Brăila. Întreagă Dobrogea au evacuat-o rușii. Astăzi s-au așezat pe linia Siretului, ultima linie de rezistență. Dacă se sparge frontul aici, atunci a căzut Moldova, s-a deschis poarta Basarabiei spre Rusia și războiul european trece într-o fază nouă, mult mai favorabilă nemților.

Se remarcă pe front o oarecare inacțiune din partea rușilor, nu e limpede încă motivul ei, nepregătirea, oboseala sau indiferența. S-aud plângeri asupra atitudinii lor față de populație. Se spune că jefuiesc și cu deosebire în retragere pustiesc totul. Cât privește jaful nici ai noștri nu sunt mai prejos, unde ajung devastează: au devastat casele lui Filipescu la Filipești și pe Vlahuță la Dragosloveni.

*

Întrunirea deputaților n-a făcut decât să confirme micimea sufletească a României de astăzi. Camera cu ședințele ei este cel mai elocvent brevet de incapacitate și boală morală. Opoziția care avea toate motivele ca să ia frânele guvernului printr-o atitudine de critică implacabilă s-a lăsat cumpărată pe

ieften. Take Ionescu, omul tranzacțiilor, nu putea avea stofă de Cromwell. A lansat ideea unei campanii parlamentare numai ca să intimideze pe Brătianu și să-i smulgă câteva portofolii. De altfel și Brătianu a făcut pe bățosul la început, numai ca pretențiile opoziției să nu fie prea exagerate. În acest chip, șantajându-se reciproc, au izbutit să cadă de acord.

Personajul cel mai indicat să realizeze acest legământ, nu putea să fie altul decât Porcu, în a cărui zodie se desfășură de decenii toată politica românească. Porcu deci s-a prezentat la Take I[onescu] cu propuneri din partea lui Br[ătianu] pentru remanierea guvernului. A mai fost trimis și [Victor] Antonescu. Take a fost gata imediat să trateze. Dintre toți leaderii conservatori, singur M. Cantacuzino s-a opus. I-a mijit o clipă gândul, că printr-o opoziție parlamentară dârză s-ar putea ridica deasupra peste ruinele celorlalți, dar, om al vechiului regim, n-a avut puterea să stăruie în ideea lui. Take n-a conceput un minister de muncă, ci un minister de reprezentație. Planul unei refaceri în pragul dezastrului a fost abandonat de la început. S-a aplicat de amândouă părțile rețeta politicianismului din bătrâni. Prin reciproce compensații de tarabă, s-a smuls, s-a cumpărat tăcerea în fața păcatului, ca din ea să facă o plapumă căldicică – pentru acoperirea tuturor.

S-a format deci ministerul nou – asigurându-se mutismul parlamentar. Deputații liberali prinși în angrenajul disciplinei de partid cointeresat au tăcut, – iar conservatorii atinși de adierile proaspete ale puterii au amuțit și ei. Camera a fost deci ca totdeauna o adunare de eunuci politici. Am asistat la ședințele lor. Din loja mea m-am uitat la aceste capete și din primul moment mi-am dat seama că astfel de indivizi nu puteau să îndeplinească visul unității naționale. Veseli, inconștienți, râzând cu ochii spre femeile din loji, ploconinu-se miniștrilor, nediscutând decât chestiunea plecării în

Rusia, preocupați de diurnele lor, aceste biete marionete nu puteau face altceva decât să primească totul...

Întreagă povestea deci a fost netedă. Singur discursul lui Cuza a tulburat apa puțin... Bine construit, limpede spus, acest discurs, dacă ar fost ținut de altcineva ar fi putut primejdui guvernul. Cuza însă cu atitudinea lui, din care se desprindea oarecare cinism, n-a fost în stare decât să enerveze pe Brătianu, care melodramatic și caraghios a părăsit ședința. Cuza însă nu putea să taie unde mai adânci. Situația tragică în care ne găsim nu se pretează la epigrame, cere îndrăzneală superioară și-o largă suprafață morală.

Președinte al Camerei a fost ales Morțun în locul lui Ferechide. Un simplu șnapan a luat locul unui condotier emigrat pe banca ministerială.

Discursul lui Iorga a fascinat Camera. Era firesc ca grămezile de vorbe să epateze pe cei logodiți cu tăcerea. Ca totdeauna Iorga a fost retorul grandilocvent, omul vorbelor mari, adulator al Regelui, mânat de mici ambiții, incapabil să țintuiască păcatul ori să privească realitatea în față ca să deie soluții. Cuvântarea lui n-a făcut decât să ușureze sarcina lui Brătianu, să creeze o atmosferă mai prielnică pentru izolarea păcatelor... Nu voi uita niciodată gestul larg al tribunului care striga: Mai bine să ne mânânce câinii pământului acestuia, decât să-l părăsim... – în vreme ce mulțimea aplauda, când bine știam cu toții că și orator și auditor sunt cu pașapoartele în buzunar, gata să plece în Rusia...

Ardealul a dispărut de la ordinea zilei în Cameră, s-a pus numai problema egoismului local. Nici un accent de ură înverșunată împotriva germanofililor cari pe la colțuri își debitară în liniște teoriile; nici o violență la adresa celor rămași la București, cari au putut fi scuzați și apărați în Cameră...

Diapazonul moral al societății românești, scăzut cum se știe, a rămas tot același și Camera s-a închis pe urma discursului strașnic de slab și anemic al lui Brătianu, – într-o atmosferă de banalitate absolută ca un „congres de esperantiști".

Sunt convins în toate fibrele sufletului că asemenea oameni n-au dreptul la biruință și la bucuriile ei înalte. Triumful lor ar fi o siluire a ordinei morale, un act de nedreptate pe care tendința de echilibru universal al moralei politice o refuză...

*

În acest spirit de renunțare meschină s-a desfășurat prima întrunire a parlamentarilor după declararea războiului. Mi-au rămas vorbele lui Dissescu, care cu tonul lui răgușit, de păcătos îmbătrânit, îmi spunea: – Suntem ca niște condamnați la moarte în ajunul spânzurării, cari nu avem altă speranță decât întâmplarea oarbă că o să moară călăul...

Singura figură superioară prin demnitate și curățenie e Regele... Așa bălbâit, nehotărât, slăbănog, omul ăsta este un Sabiet cinstit. A renunțat la Casa de Hohenzollern pentru noi, a fost dat afară din ea, ca să vie aici la Iași, unde să-l tragă ușile și ferestile, pribeag ca noi toți. Zilele trecute am fost invitat la cartierul general, împreună cu câtiva gazetari aleși de Duca. Ne-a primit generalul Presan care ne-a spus planul lui de-a înființa o gazetă pentru front. Presan face impresia unui om cinstit, hotărât, fire delicată, cu oarecari nuanțe feminine, trădează multă ambiție. A fost foarte gentil cu mine și mi-a spus că vrea ca directorul gazetei să fiu eu. Am simțit însă că guvernul nu agreează această idee. De o parte se teme de Presan, căruia îi atribuie intenții de dictatură, de alta nu vede în mine omul căruia i s-ar putea inspira aprecieri favorabile actualei alcătuiri... Nu știu deci ce se va alege, să vedem...

*

În legătură cu plecarea care e în mintea tuturor, mi s-a vorbit din partea mai multora și de ideea înființării unei gazete de propagandă la Paris... Văzând că toți își scot pașaport – mi-am scos și eu... Cine știe, dacă această hârtie nu e ultima pe care mi-o liberează o autoritate românească?....

*

Și la Bârlad și-aici roiesc în toate părțile ardelenii fugiți. Pe străzi, prin cafenele, la localul Ligii e plin de acești pribegi nenorociți. În armată nu-i primește, din școlile militare sunt dați afară, ca trădători. Strașnică politică din partea conducătorilor acestei țări, cari vor să cucerească Ardealul ca pe-o colonie, luând toate măsurile ca să pregătească ura ocupaților de mâine. Sunt atât de batjocoriți și vexați încât în sufletul lor se trezesc toate îndoielile și-i văd întrebându-se prostiți: Era oare mai rău subt unguri, decât aici sub ciocoi?..

*

Despre chestiunea prizonierilor români din Rusia i-am vorbit și lui Presan. Mi-a arătat că se interesează de ei, dar în același timp mi-a spus că guvernul o tratează cam vitreg și că Regele nu are deplină încredere în acești prizonieri...

JURNAL POLITIC

21 martie 1931

Țara fierbe de la un capăt la altul. Știri care sosesc din toate părțile dau impresia că suntem în ajunul unor mari frământări de mase. Nu este exclus ca în curând să ne pomenim cu fenomene de răzvrătire. Guvern nu există*, iar regele ezită și nu dă impresia că ar avea formula pentru salvarea situației. Nu știu ce va fi, din granițele logicei am ieșit de mult. Oboseala morală pe care o resimt nu este a mea, ci a întregei societăți. De sus până jos întreaga structură socială a României este în pragul unui faliment moral. În astfel de împrejurări, când îți dai seama că nu mai poți schimba nimic, devenind spectator al evenimentelor, simți trista datorie de a te transfera în cronicar, pentru a însemna cele ce se petrec zilnic și a le judeca stând de vorbă cu propria ta conștiință.

Voi începe deci un jurnal cotidian, dorind ca să cobor pe hârtie cele ce văd și aud. Rețeta nu e, desigur, din cele care îți pot face o plăcere deosebită, fiindcă pornește dintr-o atitudine de resemnare și-mi împrumută – s-ar părea prea devreme – aere de pensionar. Nu este însă vina mea dacă toate dorințele de a sluji țara rămân fără ecou și dacă pe arena pe care au năpădit proștii dezgustul mă oprește tot mai mult să mai descind.

* Exista guvernul condus de G.G. Mironescu.

Odată, mai târziu, când se vor stabili răspunderile, aș fi foarte mulțumit dacă aș avea câteva caiete de însemnări zilnice, pentru ca să le pot azvârli în obraz acelora care ar fi trebuit să schimbe fața lucrurilor și au stat paralitici, lăsând să vie furtuna.

*

La ordinea zilei, chestiunea Titulescu. A fost la mine, am stat de vorbă: zgomotos, aferat, optimist. Ciudată apariție acest om care de zece ani stă la Londra și nu și-a retușat câtuși de puțin particularismul local de la Ploiești. El vrea să facă guvern de concentrare, să înglobeze pe toată lumea, să nu-i rămână pe dinafară nici un dușman. Fricos, grandilocvent, gesticulator, își face curaj și din vorbele lui aleg că ar vrea cu orice preț să prezideze un guvern fără opoziție. A avut chiar o vorbă de spirit pentru justificarea aventurii: *„E mai ușor să trăiești în c... decât să-l reprezinți!"*.

E însărcinat, se pare, de rege să ne pipăie pe toți. Spune că vrea să încerce cu parlamentul actual. Sunt aproape uimit cât de puțin înțelege jocul realităților politice din țară. I-am răspuns că aici atmosfera politică e viciată, țara e-n pragul revoluției, nu se mai poate respira, și că fără a se mătura hoitul grabnic și radical totul se dă peste cap. A lucra cu parlamentul actual înseamnă a te ancora de un cadavru și a trece putrefacția lui asupra ta. Ce spirit reformator se poate degaja, întâi dintr-o combinație de guvern care ar ralia și pe autorii dezastrului actual și, al doilea ar păstra ca bază, pe mai departe, parlamentul cu demisiile în alb (pe care le plimbă Maniu astăzi, în sudul Franței). Titulescu e destul de deștept ca să înțeleagă nota penibilă, dar prea slab ca să tragă concluziuni din ea. În toată marea dramă el se lasă călăuzit de rostul lui personal. Spune că și dacă s-ar face alegeri noi, subt un guvern prezidat de el, n-ar avea nici un câștig personal, fiindcă, neavând partizani, un nou parlament n-ar constitui o platformă de întărire

politică pe seama lui. Așa fiind, crede, fără să mi-o mărturisească, că mai ușor s-ar aranja cu actualele Corpuri Legiuitoare, care înghit tot, decât cu rezultatul capricios al urnei de mâine. Din vizitele lui în toate părțile, nu aleg o înțelegere reală cu cineva. Duca*, firește, l-a primit cu demonstrații amicale, dornic probabil să-l împingă în prăpastie, pentru a scăpa de dânsul. S-ar părea că i-ar fi făgăduit concursul, pentru a nu supăra pe rege – cum zice el –, trebuia să facă acest lucru. În ultimul moment nu știu dacă se va ține de cuvânt, dacă da, cu atât mai bine: solidarizat cu Madgearu și soții, ce bine ar fi să moară de gât cu ei.

A rămas să ne revedem, ca *„să-i dau eu formula"* – cum spunea el cu multă dezinvoltură. Ne vom vedea mâine, poimâine din politețe, fără consecințe. Nu prea cred în reușita lui Titulescu. Ceea ce știu sigur este că acest om zgârcit, cu gesturi dezordonate, pornind dintr-un fizic care n-are osatură, nu poate constitui un punct de razim pentru țara în pragul nebuniei. Isteric și feminin, plin de vorbe mari și de sughițuri sentimentale, bietul advocat cu trei discursuri pe an, talent de erupțiune verbală, fără liniștea nervoasă pe care o necesită o muncă metodică, Titulescu ar fi pentru România actuală o nouă legendă distrusă, care s-ar dărâma vertiginos, începând cu ziua când va ajunge în fruntea guvernului. S-ar putea ca acest lucru să se întâmple, deși logica-mi interzice o asemenea combinație, dar aici logica a încetat de mult și adesea am impresia că dacă un spirit diabolic ar putea iscodi formula cea mai nenorocită care să ne împingă la pierire, această formulă este cea mai aproape de biruință.

Dr. Lupu spune că odată cu capul nu va consimți la un guvern de concentrare cu actualul parlament. Amărât și congestionat, îmi comunică că de o lună și jumătate a cerut

* Ion Gh. Duca devenise, în decembrie 1930, președintele Partidului Național Liberal.

audiență fără să primească răspuns. Mareșalul Curții, Ilasievici, cu menajamente l-a făcut să înțeleagă că este cotat ca amic al lui Știrbey. La dejun mi-a cetit o lungă scrisoare anonimă, venită de la Botoșani, în care un țăran îi scrie că la sate agitatori ambulanți jură oamenii de revoluție, că se organizează țăranii pentru răzmirița de mâine, care va izbucni în curând.

Mircea Djuvara, care e și el la dejun, spune că Tătărăscu le-a adus veste de la Tg. Jiu despre o mișcare la fel în Gorj, unde umblă vorba din gură în gură că la 26 ale lunii martie mulțimea va da năvală asupra orașului.

Streitman îmi aduce vorbe de la Duca. El se consideră omul partidului, zice: *„noi"* și e perfect devotat. Am impresia că în intimitate crede că nu mă îndoiesc câtuși de puțin de atașamentul lui. Oricum ar fi, știu că Duca, puțin alegător, stă destul în societatea lui. *„Duca* – zice Streitman – *e întristat că nu ții seamă de buna lui tovărășie și continui cochetăria cu Gheorghe Brătianu. El spune că s-a înțeles cu șeful și s-a ținut de cuvânt"*.

I-am răspuns că dacă s-a înțeles cu Averescu, atunci să fie liniștit. De la șef la șef lucrurile sunt perfect aranjate.

O silă nemărginită mă cuprinde de câte ori îmi dau seama că vorbind de partidul liberal, astăzi, trebuie să pronunț și numele lui Duca. Nu e numai o întâmplare că galopăm spre neant, dacă în scaunul lui Ion Brătianu s-a așezat acest mic intrigant, fost reprezentativ pentru psihologia curentă a societății din București. Dacă aș scrie un roman în care să exprim toată turpitudinea morală a vremii, acest tip, desigur, ar trebui analizat de aproape. În orice caz, în aceste însemnări va trebui urmărit de aproape, pentru că fixând zigzagurile lui nu numai vom legitima decompoziția liberală, dar vom avea *și cheia prăvălirii sufletești care împinge vârful piramidei sociale de la noi spre nenorocirea de mâine.*

După dejun, azi la ceai la generalul Soutzo. Între cucoanele de față, nevasta lui Gheorghe Brătianu. O umbră de decepție

îi flutură pe buze: *„Mi se pare că pierd pariul!"* (Pariase la masă la mine, deunăzi, că de la venirea lui Titulescu în 12 zile avem un guvern nou.) Îndărătnică și pasionată, îmi declară că niciodată cu Duca nu se va împăca, mai bucuros pleacă la Iași în exil pe veci. Știe că liberalii răspândesc vestea că regele i-ar fi trimis vorbă prin Gatoski lui Gheorghe Brătianu să se reconcilieze. Ea spune că totul este invenție. Va trebui urmărit în soarta lui și acest tânăr Brătianu, pentru a descifra din peregrinările lui capriciile sufletești ale lui Carol. Soutzo a fost ieri la dejun la rege. Nevastă-sa nu s-a dus. I-a scris o scrisoare cu lungi mustrări, spunându-i că e mai bine să nu meargă la Palat după ce de luni întregi a așteptat zadarnic să-l vadă. Soutzo i-a spus regelui scene de la țară, ca să-i arate anarhizarea generală, și i-a adus din nou numele lui Averescu ca singurul pacificator. Regele părea trist și impresionat. *„De ce n-așteaptă, că are să-i vie rândul"*. Soutzo crede că la Palat Manoilescu a răspândit o atmosferă de ostilitate împotriva mareșalului. Regele, mișcat de scrisoarea doamnei Soutzo, i-a trimis pe Puiu Dumitrescu și un mare buchet de lalele. Puiu – papagal al stăpânului – se miră și el că Averescu e pripit, nu vede nici o ingratitudine la rege, care e gata oricând – zice el – să-l primească în audiență pe mareșal, totuși nu-și poate ascunde oarecare nedumerire în fața planurilor de viitor ale lui Averescu. Întreabă când se întoarce în țară și dacă e adevărat că prepară o mișcare republicană.

Ieri, Argetoianu mi-a spus: *„Vineri seara am jucat bridge cu regele, cu două zile înainte de destituirea lui Burillianu. Dacă ai fi venit la mine sâmbătă dimineață, după conversația mea cu Carol, aș fi pus 100.000 contra un leu că nu se face împrumutul!"**

* E vorba de „împrumutul de stabilizare", obținut în martie 1931 în schimbul concesionării unor societăți suedeze construirea a 130 km de șosele.

22 martie 1931

Zi de duminică, fără evenimente speciale. Colonelul Sebeșanu mă vizitează dimineața, după o prudentă întrebare la telefon. Unul din cei 10 ofițeri care au preparat venirea lui Carol și care noaptea de 6 spre 7 iunie, în mod discret, pusese stăpânire pe poștă. În cele 10 luni de la venirea stăpânului lui, din lună în lună vine să mă vadă. Deziluzia lui a mers în progresiune matematică. Amic și tovarăș de credință cu Paul Teodorescu, comandantul regimentului de gardă, figura lui reflectă azi, probabil, sentimentul tuturor. E dezaxat și fiert. Ca de atâtea ori, îmi repetă vechiul adagiu că numai Averescu poate face ordine în țară. Spune că atmosfera de ostilitate împotriva mareșalului e urzită la Palat de către Manoilescu. *Acest tip (intermediar ciudat între violonist și escroc), cu pronunțate aptitudini verbale, dar maleabil în materie de caracter, ca un proxenet dintr-o mahala de la Salonic,* e desigur, omul care a lansat cele mai multe intrigi la Palat. Om de afaceri veroase, profitor scandalos, cunoscut de mine pe urma mai multor lovituri ce a dat subt guvernarea noastră, vârât în punga ovreilor-unguri de la Cluj, cu care e cointeresat la luminarea orașului, acest aventurier va trebui, odată, să fie dat la fund.

Nu mă înșel, cred, când îmi dau seama că toate firele împotriva lui Averescu sunt urzite de mâna lui.

Bietul rege, suflet neodihnit, cu alternări repezi de orgoliu nesăbuit și frici tenebroase, e împins de la spate de abilitățile acestui pezevenghi oriental.

Averescu, inabil ca totdeauna, l-a repezit înainte cu trei luni, în casa lui Soutzo, când a refuzat să stea de vorbă cu el, și de atunci îi poartă sâmbetele.

Negreșit, se fac la Palat intrigi și împotriva mea. Cea mai recentă mi-o descurcă Sebeșanu. Spune că una din nemulțumirile regelui față de Burillianu ar fi că a ajutat alegerea lui Tancred Constantinescu la Creditul Industrial, deci i se trimisese vorbă de sus.

Seara – spune Sebeșanu – Burillianu, se știe, a fost la mine, deci: eu sunt cu Tancred!

Nu e, desigur, nici cea dintâi, nici cea din urmă combinație ce mi se atribuie, probabil nu fără ecou.

Manoilescu nu prea are motive să mă cruțe nici pe mine. Nu e imposibil ca regele, într-una din clipele de recunoștință, să-i fi descoperit în mod amical aprecierea mea de la Paris (mai 1930): *„Bagă de seamă, Alteță, Manoilescu te pune pe acțiuni și te vinde la j[...]"*.

În convorbirea de azi, Sebeșanu mă conjură să-i spun regelui absolut tot, așa cum știu eu vorbi – zice el – să-l mișc fără a-l amenința, și să-l tulbur fără a-l jigni. Sărmanul om, e un suflet onest, cu preocupări dincolo de interesele lui personale.

*

A sosit răspunsul din Înalt Ordin. Voi fi primit în audiență marți, ora 6. Curioasă stare sufletească și, de astă dată, am impresia că e cea din urmă.

Plimbare la Șosea. Uniforma unui ofițer de cavalerie, dolman cu brandenburguri, șapcă englezească în cap, târnește rumoarea publicului. Lumea ieșită duminică sub soarele de primăvară, secătuită de sărăcie, repetă parcă din gură în gură, cunoscutul refren: *„A făcut uniforme!"*.

Pe drum întâlnim pe Vladimir Cristi, fruntaș basarabean, fost mare proprietar și un fel de ministru în republica de operetă. Jenat, l-am înțeles degrabă că nu-l poartă gândurile devotamentului ce mi-l accentuase prea des.

– „De unde vii?"

– „Am fost la mareșalul!"

Am înțeles. Venea de la Titulescu, după cum am verificat două minute în urmă. Basarabia e un monument de granit! Ca și Ardealul, ca și Vechiul Regat, cine mai contestă, azi, unitatea sufletească a României?

Dejun la d-na Procopiu. Cu un zâmbet discret, subliniat de o tristețe reținută, mi-a spus că de astă dată Titulescu nu a venit s-o vadă.

„Deși suntem foarte buni prieteni", mi-a zis, nu fără oarecare ironie blândă. Vizita nu s-a produs, probabil de teamă ca regele în hipersusceptibilitățile lui, să fie indispus. Eu n-am rămas dator cu explicațiile cuvenite, nici cu epitetele de circumstanță.

I-am spus d-nei Procopiu că nici Burillianu n-a primit un răspuns la dorința ce transmisese candidatului de Președinte al Consiliului, de a-i acorda o întâlnire. *„Grattez le Russe!"* Tot Ploieștiul e mai tare decât Londra!

„D-nă Procopiu, surprizele încep abia acum, cele multe înainte. Sper că și M.S. Regina va avea încă experiențe de făcut".

*

La Șosea am văzut și pe Stelian Popescu în treacăt. A ieșit și „neica" să se soarească cu consoarta! O pereche foarte potrivită. Reprezentanții tipici ai burgheziei românești de prima etapă. Nu le voi cere o părere asupra tablourilor lui Greco, sau a muzicei lui Brahms. Dar sunt români amândoi, perfect identificați cu solul și sunt nedeslipiți de țară cum e papura de baltă, în Deltă, sau caprele negre în Munții Oltului. Patriotismul lor, deci, e organic. Amândoi, speriați. Scoși din formulele trecutului moștenite de la Ion Brătianu bătrânul, se plimbă ca doi somnambuli în lumea aceasta ieșită din țâțâni. Firește că a trebuit să schimbăm două vorbe. El, scos din pepeni: *„Ce mai faci, d-le? De ce nu te miști, d-le? Am să te împușc!"* Eu: *„Să se miște Duca!"* El, cu un gest tranșant: *„Să se ducă..."*. Aici s-a afirmat din nou, foarte precis, „neica", ca

român get-beget. M-a întrebat când vine mareșalul, a rămas să luăm dejunul împreună joi la dânsul, pentru tânguire în doi. Cât despre Duca, sunt de părerea lui: *„Lasă-l, d-le, în pace, acum trebuie să se miște românii"*.

Mă bate un gând: Ce ar fi oare să încep o serie de articole la *Universul* și să răbufnesc ca pe vremea neutralității? Mai am oare atâta forță morală ca atunci? Mi-e sufletul azi, simt, ca o armonică rusească pe care mâini murdare au cântat arii de mahala și i-au tocit resorturile.

23 martie 1931

Dis-de-dimineață a venit să mă vadă Rășcanu și Stan Ghițescu, colegii mei de parlament. Generalul a fost deunăzi la rege, la dejun. Carol îl are în simpatie, probabil fiindcă Ferdinand l-a persecutat.

Foarte des această contrazicere e singurul rezon care explică simpatiile și antipatiile lui. Rășcanu spune că i-a cerut detalii asupra situației din Basarabia, și în cursul mesii, de trei ori i-a repetat întrebarea: *„Când vine Averescu?"*

Din această preocupare cu repetiție, el alege că e la mijloc un interes pentru criza politică. Îl fac să înțeleagă că mai degrabă poate fi vorba de o sensibilitate în vederea acțiunii de opoziție a lui Averescu. Cu cei doi amici politici angajez conversația pe chestiunea: ce e de făcut? Sunt doi fruntași ai partidului nici mai buni, nici mai răi ca alții, vorba lor reprezintă opinia curentă din țară. Nu pricep *„de ce vrea să ne distrugă?" „Ca să rămâie cu liberalii?"* întreabă Ghițescu. *„Fiindcă l-am ajutat să vie acasă?"* se zbate Rășcanu. Amândoi declară că nu pricep nimic. Le pun problema mareșalului. Peste o săptămână vine, și știți, el vine cu trenul, cu programul făcut, atâtea minute în stația cutare, acolo ia apă, dincolo cărbuni, ținta e precisă, nu se mai schimbă. Ce ziceți d[umnea]voastră dacă la Congres scoate o foaie de hârtie, pune monoclul și

începe cam așa: *„Fac mea culpa în fața țării, am fost la Bellinzona, iată ce am spus, iată ce a zis, țara nu mai poate suporta, fac apel, dincolo de partid, la toată lumea, îi trimit înapoi și bastonul de mareșal"* etc. Ce se întâmplă atunci? Amicii mei, întunecați, aproape strigând, răspund deodată: *„Toată țara se dă cu Averescu". „Lumea,* spune Rășcanu, *e plină de legende care o agită. La mine, la Vaslui, eu vorbesc cu țăranii, care în gura mare îmi spun că regele și-a plătit datoriile din împrumut, că la Paris a fost cu curvele și a lăsat polite de franci franțuzești".* Vedem toți trei că se apropie scadența. Între Averescu și Carol lămurirea se apropie. *„Noi ce ne facem, Stane?"* Electorul de la Teleorman strânge din ochi și din buze! *„Ne dăm cu țara!"* Cădem de acord să-i vorbesc neted regelui și ne dăm întâlnire pe miercuri dimineața.

*

Careva dintre vizitatori, dacă nu mă înșel Scarlat Arion, mi-a spus: *„Verifică, te rog, lucrurile la generalul Ionescu de la Căile Ferate. Regele i-a spus deunăzi: «Manoilescu e un pungaș, a luat 15 milioane într-o afacere»".* N-am nimic de verificat pentru sufletul meu, însemn aici însă această notă de opinie curentă, care-mi răsună în urechi de trei sute de ori pe zi.

Dr. Bodin vine cu informații: *„Am fost și azi noapte, șefule, până la trei, la aghiotanți și la rusoaice. Sunt demoralizați. Toată chestia se învârtește la noi în jurul Lupeștii. Oamenii de casă sunt clasați, la Palat, după gradul lor de simpatie pentru «roaiba». Știți cu cine stă seara la masă când e liber?: Lupescu, unul Wieder și unul Ionescu-Brăila, furnizor la Ministerul de Război (a nu se confunda cu cel de la direcția zootehnică). Vă puteți închipui ce trebuie să înghită ofițerii care în atmosfera cordială fac pe glumeții și-i tratează pe ovrei cu dulceață: «Papa Lupescu»!".*

Anibal Teodorescu a venit să mă vadă ca să-mi facă o întrebare, ținută în stilul lui obișnuit de ironie glacială cu

nelipsite note de prețiozitate destul de simpatică într-o societate lăbărțată ca stil și gândire: *„Ce zici, n-ar fi oare momentul să lansăm o teorie, o ligă de apărare a regelui și a prerogativelor lui constituționale?" „Împotriva cui?",* zic eu. *„Împotriva guvernului",* răspunde el și după un moment de tăcere concludentă, întinzând degetul arătător: *„Împotriva lui".* Da, ideea nu-i de disprețuit.

La dejun, doamna Procopiu îmi spune: *„Titulescu n-a venit să mă vadă, dar e ceva mai interesant ce s-a petrecut cu Regina, care i-a scris o scrisoare colonelului Pleniceanu, comunicându-i că vrea să-l vadă. Colonelul a transmis scrisoarea regelui. Titulescu n-a văzut pe Regina grație interdicției cunoscute de a lua contactul cu oamenii politici".*

După dejun telefonează Duca că ar vrea să mă vadă, fiindcă astăzi merge la rege. Sunt politicos și merg eu la dânsul la ora 3 și jumătate. Mă primește într-o cameră scundă, interior de căsnicie începătoare, dar și o sobrietate voită, mincinos demonstrativă pentru vizitatori. E alarmat: *„Nu mai merge așa; ai văzut legea drumurilor și proiectul lui Madgearu pentru revizuirea legii agrare? Am să-i spun lui vodă: «ține-i dacă vrei la guvern, dar nu-i lăsa să facă legi să distrugă totul pe treizeci de ani»".* Îl întreb dacă e pentru ideea de guvern național, de guvern de concentrare și sprijinește pe Titulescu, cum spun ziarele. *„În principiu da"* – răspunde, fiindcă nu vrea să indispuie pe rege, dar în realitate... Conversația e lipsită de interes pentru mine. Îl urmăream numai pe jumătate, restul atenției mi se fixase asupra craniului lunguieț și în față îi urmăream buzele, căutându-mi o formulă plastică pentru a-mi întipări în minte o imagine a falsității. În antreu, la despărțire, când îmi căutam pălăria, mi-a aruncat foarte degajat o întrebare inocentă: *„E adevărat că regele i-a trimis lui Averescu o scrisoare în Italia?".* Am înțeles rostul vizitei și i-am

răspuns limpede: *„Nu știu nimic"*. Regret că era întuneric și nu-i puteam vedea obrazul ca să controlez impresia...

D-na Pruncu, crainica Marucii Cantacuzino, care într-o vilă la Șosea s-a retras cu mângâierile lui Nae Ionescu, vine din nou să-mi șoptească la ureche: *„Știi că sunt amărâți de tot. S-au dus personalitățile și concentrarea. Nu mai poate fi vorba decât de Averescu"*. Iunian a fost ieri la Maruca și împreună s-au jeluit cu toții că regele e slab și incapabil de o hotărâre.

Întorc vizita lui Titulescu la Șosea. Îl găsesc mult mai potolit. Cinci zile de politică internă i-au estompat gesturile. Spune că nu poate să devie caraghios, oricât ar dori să se întoarcă în țară. Revine asupra unei încercări cu parlamentul actual, spunându-mi că ar avea arma dizolvării față de el, câtă vreme Camerele ieșite din alegeri noi n-ar fi susceptibile de asemenea amenințări. Vede totul prin prisma personală. Critică pe liberali, pe rege îl tratează cu blândețea omului care n-are perfectă încredere pentru interlocutorul lui. Îi zice: *„Săracul"* și îi atribuie intenții bune. De Mironescu spune că l-a inventat Maniu și el a sărit în sus când l-a văzut a doua oară prim-ministru. Îmi arată că azi la Ministerul de Externe au rămas zăpăciți în fața telegramelor din străinătate asupra uniunii vamale dintre Germania și Austria. *„Le-am scris de două luni de la Paris, unde se știa toată chestiunea. Mironescu a cerut azi detalii de la Caius Brediceanu."* A urmat o lungă parantează asupra activității lui de politică externă. Singura notă bună pe care o înregistrez pentru întâia oară e o grămadă de caiete în care îmi arată însemnările de zi cu zi după convorbirile ce a avut în străinătate. La o întrebare repede i-am surprins răspunsul: *„La Paris voi vedea pe Maniu. Crede încă în teoria Ardealului stăpânit de la Blaj. Nu vede realitatea, m-a întrebat de «chemăriști»"* etc. Spune că peste graniță exemplul lui Radici e un *„memento"* și pentru noi. Când îi vorbesc de catolicismul lui Maniu, cu singura platformă ce a mai rămas, îmi spune că

și în străinătate aceasta explică atenția cu care e urmărit. Găsește foarte normal că formula mea e un guvern Averescu; el nu se poate expune la ridicol, să fie un prim-ministru hărțuit de toate părțile, pleacă fără să se mai gândească la reîntoarcere. *„Dar dacă te cheamă regele?" „Atunci vin negreșit, dar nu înseamnă că pot face ceva."*

Sunt convins că n-a renunțat la idee, deși greutățile îl intimidează. Un detaliu meschin îl trădează. La întrebarea dacă Burillianu să mai scrie guvernatorilor băncilor străine de cesiune asupra controversei lui juridice, el spune că nu, ba, mai mult, îl povățuiește să nu facă proces pentru că unul la mie dacă ar pierde nu i-ar fi favorabil (îngrijorare de viitor prim-ministru). O notă interesantă. Îmi relatează conversația lui cu Sir Detterding: *„Nu înțeleg de ce am fost invitat în România"*, mi-a spus zilele trecute la Londra. E foarte măgulit de primire, decorații etc. Dacă va vorbi ziarelor va spune cam următoarele: *„Dv. sunteți o țară fericită, nu vă comparați cu altele. Aveți pâine. Între mine și România este o deosebire, când vreau să iau un împrumut mă duc la bancher și îi spun: «Am nevoie de bani. Iată condițiile în care te rog să mi-i găsești». Dumneavoastră faceți împrumut, dar nu vă interesează condițiile. Regret că dorind o povață din partea mea nu m-ați chemat înainte de încheierea împrumutului."* Nu este pentru o politică de concesionare, ci de așteptare, fiindcă dorește binele acestei țări și nu poate să-și suprime preocupările umanitariste.

Mă despart de Titulescu cu efuziune reciprocă (pupături cum nu l-a dezvățat Londra) și cu convingerea că în curând revine la București ca să-și primească consacrarea definitivă a ambiției și a neputinței.

24 martie 1931

Grămadă de oameni ca de obicei; fiecare cu ponosul lui. Generalul Coandă întors de 3 zile de la Paris, vine să mă vadă

și să-mi spună conversațiile lui cu Sir Detterding. L-am întrebat în fine: *„Que pensez vous, Sir Henri, sur l'emprunt?"* – *„Très onéreux, très onéreux!"* Se grăbea spre un consiliu de administrație și când Deleanu a intrat inoportun în cameră să atragă atenția asupra listei de subscripție pentru alegeri – fiecare 2000 lei de cap – s-a făcut că nu-nțelege. *„– În fine, mă grăbesc"* și a plecat.

Esca și Prie de la Cluj au venit să-mi comunice că pentru Banca Agrară ni s-a pus ultimat. Hațeganu, Sever Dan, Tilea, din însărcinarea lui Mihai Popovici, le-a notificat într-o conversație de 4 ore (viteză ardelenească) că nu se trece portofoliul industrial sub 10 milioane asupra statului, cum hotărâse Banca Națională și comisiunea de pe lângă Ministerul de Finanțe, până a nu pleca Burillianu și a nu veni Mihai Popovici din străinătate, dacă nu acceptăm la bancă paritate la membrii consiliului, plus președinte de al lor și sindicalizarea acțiunilor: ei doi, noi unul. Deci, îngenunchere pe toată linia, cum s-ar zice la Blaj: *vae victis!* Suntem de părere, la adunarea generală, să le dăm banca întreagă s-o mănânce friptă, cum am găsit-o acum 4 ani când am salvat-o din pragul falimentului. Scrisoare de la Palat că se amână audiența.

25 martie 1931

Întrevedere cu Duca, la el acasă. Îmi vorbește de audiența lui. I-a arătat regelui frământarea din țară; zice că i-a dat dreptate. *„După impresia mea* – spune el – *se va declanșa criza în aprilie. Logic ar fi să se gândească la un partid. Sunteți dumneavoastră și suntem noi. Nu venim nici unul. Pentru noi are resentimente, de dumneavoastră se teme. Probabil va face un guvern Titulescu sau Prezan, sau Argetoianu". „Dv. ce faceți?"* – întreb eu – *„Văd că ați anunțat o întrunire pe 5 aprilie cu delegații din provincie. E ceva serios?"* – *„Da, facem o întrunire"*, îmi răspunde cu gura jumătate. N-are deloc aerul unui matador revoluționar. Îmi ține o destul de lungă teorie despre ideea unei uniri a opoziției. Să ne înțelegem când vine mareșalul. Toate fără convingere. Interesul lui personal, așa cum și-l vede, e ca guvernul să rămâie încă, fără însă o legiferare care ar jigni interesele liberalilor.

*

Dejun la Săveanu. E și dr. Angelescu de față. Lume veche, liberali vechi. Amândoi îngrijorați: *„Trebuia opoziție unită ca la Mazar Pașa, îl vom sili pe Duca. Să vie mareșalul să se puie în frunte, să conducă lupta. Aducem aici 100.000 oameni, dacă trebuie putem face și grevă generală".* Vorbele lor vin parcă de foarte departe, dintr-o lume depărtată, care s-a dus. Încerc o mică pipăială în treacăt. *„Lume este la Teleorman, la Vlașca, dar trebuie bani* – mă întorc spre dr. Angelescu – *dați bani?"* Eternul ministru de instrucție al liberalilor, strangulat parcă în vocea lui guturală, zgâiește ochii: *„– Dăm, mă!"* Are aerul unui oltean căruia i s-a furat coșul cu zarzavat și țipă cu disperare.

Ora 3 și jumătate, la Palat.

Mă primește aghiotantul, colonelul Grigorescu, un ofițer tânăr cu mișcări greoaie. Nu mi se pare nici de salon, nici de câmpul de luptă. Chelie prematură; îmi spune că sus e dr. Lupu. În camera de așteptare, dintr-un colț, mă salută o figură necunoscută, mutră nemțească, cu tăieturi pe obraz, un deputat șvab. Se prezintă. Vorbim nemțește. Critică guvernul. Spune că nu rămâne decât câteva minute. Coboară dr. Lupu congestionat. Șvabul pleacă, Lupu relatează în două cuvinte: *„Nu mi-a dat nimic lămurit. Eu i-am spus tot. Dacă-i mai ține, vine revoluția. I-am zis: «Maiestatea-ta ești impulsiv. Ciudat lucru însă, impulsivii, ca și timizii, cad în exagerare. Timizii devin prea îndrăzneți și impulsivii prea circumspecți». Mi-a răspuns vag: «Doctore, nu ai încredere în mine»? Replica mea a fost promptă:*

«– Eu da, dar țara a început s-o piardă». M-am explicat și pe chestia Știrbey. A recunoscut că l-au informat că aș fi omul lui".

Neamțul coboară de sus, ținut numai 10 minute. Mă despart de Lupu și-n vreme ce îi strâng mâna, îl întreb: „– *Tu ce crezi?*" El pleacă mohorât: „– *Îi mai ține.*"

Urc treptele cu adjutantul, în față văd două costume japoneze de „samurai" foarte rău plasate. În primul salon, tablourile lui Greco, admirabile. La dreapta, spre bibliotecă, drum cunoscut, bătut de multe ori. Adjutantul bate la ușă, o deschide: „*Majestate, dl. Octavian Goga!*" Stăm față în față. El, la masa de scris, într-un nour de fum; masa: un maldăr enorm de hârtii, dosare, proiecte de lege, memorii, ca la un secretar general, într-un minister, unde hârtiile întârzie mult. Foarte amical îmi strânge mâna: „*Stai, te rog, Goga, și spune-mi dumneata mai întâi, ca pe urmă să-ți spun eu*". Îl privesc în față, e mai slăbit parcă. Ochii albaștri deschiși au licăriri simpatice. În jurul lor stăruie o linie de oboseală. Gura cu buzele cărnoase se detașează din ansamblu; la bărbie, o linie abruptă dă impresia parcă s-ar isprăvi prea repede capul, că lipsește ceva, probabil voința. „– *Eu, Sire* – încep hotărât – *nu am prea multe de spus. Dacă vă aduceți aminte, la ultima noastră întâlnire mi-ați zis: «Când se întoarce Averescu, înainte de a începe o acțiune, să treci negreșit pe la mine»*". „*Da, da, țin minte...*, îmi taie vorba repede. *Când vine Averescu? Ce plan are? Care e acțiunea voastră?*" Chestiunea îl agită. Se vede din toată figura lui că e impresionat. „*La 5 aprilie* – îi răspund. *Avem congresul în 19 aprilie. L-am tot amânat, acum nu mai merge*". „– *Bine ați făcut că ați primit rugămintea mea*". „– *Da, Sire, dar toate au o scadență. Eu aș fi foarte mulțumit să nu se mai ție, fiindcă atmosfera e foarte încărcată. Am mai spus-o Majestății voastre. E o grozavă agitație. Dacă ar fi un guvern serios, ar putea să canalizeze răspunderea. Așa, însă, totul canalizează Majestatea ta personal. Fenomenul e explicabil, când ai în fața ta un drapel*

care flutură sus și 5 gândaci care râcâie în țărână, jos, privirea ți-o reține drapelul". „– *Știu, știu, îmi dau seama*", face el îngândurat. Merg înainte cu hotărâre: „– *Da, Sire, dar toate au un capăt, trebuie să se isprăvească odată. Eu cer un răspuns, nu vreau date de călindar, dar se impun vorbe mai lămurite; oricât ar fi de sibilinici monarhii, sunt momente când nu se mai legitimează tăcerea. Guvernul trebuie să plece!*" Carol zâmbește și-mi răspunde glumind: „– *Asta o știe acum și Georgică Mironescu. Până la 15 ale lunii aprilie nu se va deschide criza. Știu ideile dumitale, poate ai dreptate, cred chiar că din punct de vedere al administrării adevărul e pe partea dumitale. Un guvern de partid lucrează mai unitar și cu mai mult spor. Eu, însă, sunt preocupat și de demonstrația politică în aceste vremuri. Nu pot renunța la ideea mea, nu mi-o pot scoate din cap. Un guvern cu toții, prezidat de un neutru. Idealul ar fi ca toți foștii primi-miniștri să facă parte din el*". „– *Sire*, îi răspund, *pe mine, pentru un moment, mă preocupă mai mult înlăturarea nenorocirii actuale. Să mai respire țara. O schimbare de guvern e o destindere de 2–3 luni. Cât despre formulă, ce să zic?* Le mieux c'est l'ennemi du bien*. *Seamănă a laboratoriu. N-o prea văd posibilă. Ș-apoi cloncanii ăștia, toți laolaltă, se neutralizează unul pe altul și încurcă lumea.*"

Carol aprinde o nouă țigare nervos și continuă volubil: „– *Nu e adevărat ce mi se atribuie, că vreau să distrug partidele. Vreau numai să schimb atmosfera lor. Ce vrei? Au văzut totul prin prisma interesului meschin, da, da, prea s-au căcat pe țară!*" Intervin brusc: „– *Trebuie să spun Majestății tale că nu mă simt deloc vizat. Majestatea ta face istorie aici, vorbește de Partidul Liberal. Am guvernat de două ori și vreau să știu cum am menajat interesul nostru.*" „– *Adevărat, guvernarea voastră a doua a fost bună.*" „– *Când am intrat în cea dintâi, țara era în balamuc.*" „– Da,

* „Mai binele e dușmanul binelui". Formulă de cumpătare.

și erați noi. Și guvernarea trebuie învățată". *„– Când era însă să ne dăm măsura, în amândouă rândurile, am fost luați de guler și expediați. Majestatea voastră știe că între pretexte s-a invocat și cochetăria noastră cu «chestia închisă».* „– Da, știu, – răspunde Carol o clipă pe gânduri. *Titulescu a fost la dumneata, ce ți-a vorbit?"* „– *Ideea unui guvern de concentrare. Am spus părerile mele. Nu-l văd deloc, nu știu încă ce vrea cu parlamentul actual..."*

– *„Nu e tocmai important. Știi, însă, parlamentul de azi primește tot. Alegerile sunt grele."* – *„Depinde cine le face."* *„Spuneai că poporul e agitat."* – *„Desigur că da, aici însă trebuie pusă ordine. În 10 zile toată lumea trebuie să-și vadă de treabă. Gazete, la țară, jandarmi dublați."*

– *„Da,* răspunde el, *gazetele. Zilele acestea se votează legea presei, ca la voi în Ardeal. Trec calomniile la tribunal. Sub dumneata a fost ordine când erai la Interne. Știi, Goga, eu contez pe dumneata personal. Fac apel la prietenia dumitale. Îți voi da ordin!".*

– *„Sire, persoana mea nu este în joc. Am o situațiune personală foarte grea astăzi. Vreau o dată, poate chiar înainte de declanșarea crizei, să vorbesc mai răspicat cu Majestatea voastră. Am comprimat așa de mult dorințele mareșalului Averescu, că în timpul din urmă a început să răbufnească. Știți că este greu de mânuit".* „– *Da, știu."*

– *„Sunt de părere ca la întoarcere să-l chemați, să-i vorbiți."*

Înainte de a pleca am stat de vorbă pentru cazul că s-ar fi deschis criza în lipsa lui, l-am întrebat ce e de făcut. Mi-a răspuns că nu e bine să luăm răspunderea eșuării unui guvern de concentrare din pricina noastră. În principiu, deci, ne vom ralia și noi. Carol întrerupe cu vioiciune: *„Știi că asta e foarte mult. Mă bucură, am să-i vorbesc. Înainte, însă, vorbește-i dumneata. Încă o dată îți spun, pentru partea politică țin la prezența dumitale. Voi, miniștrii de mâine..."*

Mi se părea că ne avansăm prea mult și nu voiam să creadă că mi-a smuls un angajament. L-am lămurit deci: – *„Sire, nu e interesant ce voi face personal, cred că vedeți în mine un bun român. Cât privește activitatea în guvernare, competența mea e așa de limitată!"* El schimbă vorba: – *„Ce zici de Titulescu?"* Răspund prompt: – *„Talent eruptiv, cu dezlănțuiri puternice și imobilitate absolută după descărcare. Între cutremur și repaus, alternări repezi. Guvernarea cere un ritm egal, fără de care nu se poate închipui o vedere de ansamblu".* – *„Da, dar s-a schimbat mult, în ultimii ani".* – *„Tocmai asta mi se pare, Sire, că e tot cel vechi. Remarca o făceam deunăzi, ziceam, ciudat lucru: Ploieștiul e mai tare ca Londra! În sfârșit, se va vedea. Eu mă gândesc acuma numai la schimbare. Nu știu dacă Majestatea voastră își dă seama cum ne zbatem noi azi".* – *„Cum nu, doar credeți că eu sunt liniștit cu sufletul meu? E vorba doar de pielea mea. Nu vezi ce am aici pe masă? Câți vin pe capul meu? Mă gândesc iar să suspend audiențele. Când veți fi la guvern, două săptămâni să treacă și să nu primiți pe nimeni".* – *„Da, Sire, toate hârtiile acestea ar trebui să le aruncați pe fereastră. Nu legile hotărăsc, cine le aplică".* – *„Ai dreptate, mi-a spus-o și Argetoianu. Ce zici de ardelenii din guvern? Hațieganu, un bun executant, Nițescu..."* – *„Incolori, oameni de mâna a doua. Poate copiii lor... Deși am întrebat la Universitatea din Cluj dacă a ieșit ceva mai de seamă după război. Nimic".* Carol: – *„Din nenorocire, au reînceput acuma lupta confesională. Greco-catolicii au cerut o facultate. Eu cred că au dreptate".* Eu: – *„Bine, dar atunci să nu mai ție pui de facultate la Blaj".* Carol: – *„Prelații lor sunt mult superiori ai noștri* [sic!] *Niculescu, Hossu, chiar și Suciu. De Coltor ce zici?"* Eu: – *„În viața privată nu e după rânduiala canonică. Are copii pe aici prin București".* Carol: – *„Arhiereii noștri sunt jos de tot. Ivan ăla de la Cluj, de unde a ieșit tipul ăsta? Și preasfinția-sa patriarhul nu e sfânt deloc, nici nu muncește. Trebuie să ne gândim. Cine crezi dumneata că e cel mai de*

seamă?" Eu: *„Nu știu dacă îl cunoaște Majestatea voastră, e cam frondeur, dar e cel mai deștept: Vissarion Puiu, de la Bălți".* Carol: *„Ai dreptate, e și părerea mea".*

Conversația a trecut asupra proiectelor de legi de la Cameră. I-am vorbit de nebunia revizuirii legii agrare. Mi-a spus că o va opri. I-am întrebat dacă se face Creditul Agricol și spunându-mi că da, i-am recomandat pe Garoflid pentru postul de guvernator. Pe ideea specialității, cum a făcut cu Mihai Ionescu la C.F.R. Mi-a răspuns că i se pare candidatul cel mai serios.

Înainte de despărțire, reamintindu-i din nou că trebuie să-l cheme pe Averescu, i-am pus și chestiunea Burillianu: *„Trebuie să vorbim sincer, Sire. De ce ați sacrificat pe Burillianu de la Banca Națională?"* M-a privit o clipă pieziș și a plecat ochii jenat. – *„Vezi, greșala lui a fost că n-a avut o atitudine lămurită. Întâi părea a fi fost de acord cu Mironescu, mai târziu...".* Eu: *„Sire, să vorbim simplu și limpede. E victima Majestății tale. Atitudinea lui a fost dictată de ideea că vă este pe plac. Blank i-a arătat că Majestatea ta...* Carol: *„Blank a greșit, i-am spus-o și lui".* Eu: *„Bine, dar trebuie reținut; e o victimă. În viață și-n politică, știu bine, cad victime... Burillianu e jertfa majestății tale".* Carol: *„Va fi o compensație și pentru el".*

O strângere de mână și am plecat. Duc eu cu mine o apăsare de nelămurire, ceva imprecis, haotic. Necontestat, Carol face o bună impresie de suprafață, debit ușor de vorbă, o dragoste de țară pe care o cred sinceră, aparențe de orientări generale, dar în problemele politice n-am văzut azi încă o formulă clară. Înconjură rețetele consacrate, arc atitudini de negațiune și gesturi de destructor. Nimic însă din ce să se desprindă omul care zidește. Plin de bănuieli, se deschide foarte greu; îți dă necontenit senzația că după reticențele lui stăruie un gând ascuns, un păcat nemărturisit sau o intenție extralegală. Mai este încă ceva care tulbură în mod constant psihologia lui

și-i împrumută o nesiguranță, făcându-l să se epuizeze în energii verbale și-n gesticulări fără consecințe, rămânând nehotărât în fața faptei. Cei 4 ani de exil, trăiți în afară de ritualul regalității, se resimt cu fiecare pas. Hotelul Claridge, cu ambianța lui, se răzbună azi în mod postum. Amestec curios, nedefinit încă, de impulsuri atavice, care-l împing spre un autoritarism fără frână și de clișee occidentale, ale așa-zisei democrații de peste graniță. Carol nu cunoaște meseria de rege și-n dorința nebuloasă de a părea un inovator n-a reușit să fie decât un diletant. De aceea, în criza politică care dăinuiește de atâta vreme sub ochii lui, n-a izbutit încă să se fixeze asupra soluției. Repetă necontenit: Guvern de concentrare, fără să poată rezista la o discuție asupra posibilităților de realizare. Plec de la Palat cu o singură constatare, care mă bucură: Vom avea, în sfârșit, declanșarea crizei imediat după Paști. *Titulescu, eroul nostru de gelatină,* va fi chemat să ia cârma în mâinile lui viguroase. Foarte bine! Să se dea drumul odată și vom vedea mai pe urmă. Pe deasupra acestor *voinți-piftie* vor vorbi evenimentele cu cruzime. Să le așteptăm.

26 martie 1931

M-am aranjat des-dimineață ca pentru întâlniri rușinoase. Am dat ordin servitorilor să spuie lumii că nu sunt acasă. Aștept pe Duca. S-a anunțat de ieri. Vine, firește, să mă ispitească asupra convorbirii cu regele. Iată-l. Șeful a sosit. Aruncă împrejur priviri scrutătoare, acele nelipsite aere de investigație, care fără să vreau îmi readuc în memorie vorbele lui Nicu Filipescu adresate feciorului de câte ori aștepta vizita lui Duca: *„Gheorghe, adună toate scrisorile și pune-le la o parte. Vine domnul Duca".* Plin de neastâmpăr și curiozitate îmi strânge mâna: *„Ei, ce zice vodă?"* În linii generale i-am spus: *„Criză după Paști, guvern de concentrare Titulescu".* Își verifică impresiile lui, așa a înțeles și el. Are nedumeriri, nu știe ce se va-ntâmpla. N-aș

putea zice că împărtășește mulțumirea mea pentru declanșarea crizei. O prelungire l-ar aranja mai bine, i-ar da putința să exploateze incoerența regelui și să umbrească trecutul. Pentru Titulescu are o atitudine de ură explicită. Nu îndrăznește s-o formuleze limpede, fiindcă e poltron, dar din câte o vorbă aruncată sau dintr-o convulsiune a buzelor subțiri aleg adevărul. Revine asupra subiectului de deunăzi: *„Când se întoarce Averescu?"* Schițează vag din nou planul unei colaborări pentru răsturnare. Eu îi pun reflectorul în față cu vorbe răspicate: *„Foarte bine, dacă vrei să-i dăm jos, lucrul e simplu. Încheiem pactul, hotărâm ziua. Averescu elaborează planul și totul merge strună. O sută de mii de țărani aici, grevă generală, mareșalul cu toți generalii în uniformă stăm în fața armatei: Se alege!"* – *„Ah, nu, asta nu!"* face enervat și ridicând mâna dreaptă în aer, vrea să îndepărteze parcă viziunea dezagreabilă. *„Dau bolșevicii peste noi. Nu știu unde ajungem!"* Vorbe chioare, în fond nu vrea să se facă nimic cât din frică, cât din socoteală. Tot ce ar dori ar fi să-l învăluie pe Averescu, fiindcă în întrevederile ce au avut înainte de a fi plecat mareșalul la Acqui i-a simțit protestarea crâncenă împotriva lui Carol. Vrea să-l împingă deci înainte ca de după spatele lui să poată trimite bezele Palatului. Înainte de a ne despărți, ca și când ar atinge o chestiune de detaliu, fără multă însemnătate, mă întreabă neted: *„E adevărat că ai făgăduit nenorocitului ăluia de Gheorghe Brătianu o înțelegere? Unul de al lui a fost la mine și mi-a spus și detalii: 2 ministere, 60 deputați..."* Îi tai vorba foarte liniștit: *„O fi poate dorința lor* – zic cu multă franchețe –, *cât mă privește, de unde să pot făgădui? E dreptul mareșalului"*. Pe această minciună pe care aveam aerul că o credem amândoi ne-ntindem mâna amical ca la început și el pleacă lăsându-mi impresia că mi-au strepezit dinții ca și când aș fi mâncat iască. Mă gândesc la memoriile lui Bülow care le-am cetit, mi-au defilat pe dinainte ca o galerie întreagă de figuri politice; nu știu cui să-l aseamăn pe acest

minuscul bărbățel de stat, mâine poate șef de guvern peste 18 milioane de cetățeni.

*

Dejun la *„neica"*. Toată familia mă primește cu simpatie. E de față și Inculeț. Enormul malaghet, încet la gând și la vorbă, onctuos și șiret, rural în concepții și pământos în expresii îmi întinde laba zdravănă: *„Ce mai faci, dragă?"* El e precaut în aprecieri. Nu riscă epitete mai violente. Simt că ar fi în stare să se aranjeze cu oricine de la Carol până la Stalin. Namila asta de moldovan-ucrainț ar fi în stare să joace pe o vastă claviatură. Toată masa, de altfel, repetă adagiul: *„Când vine mareșalul?"* Dintre cei de față tot *„neica"* mai cu tragere de inimă, mai legat de țară.

*

Misterios, învăluit în negura serii mi-a pășit pragul Nae Căpităneanu. Vine după știre, să cumpere. Ce mutră extraordinară de tăinuitor de crime. Cu ochi sfredel, cu vorbe umile păstrează până la sfârșit postura de slugă plecată:

– *„Nu mai pricep nimic* – începe el obidit – *nu sunt de ieri. Am văzut destule în viață și vorba ceea: am fost chelner la case mari, cu Take atâta vreme..."* Presară 2–3 amintiri în conversație: *„Ai văzut, dumneata? Angelescu la Banca Națională! Când l-a numit Take pe Oromolu, a recomandat mai întâi pe Lucasievici, dar regele a răspuns: «Nu pot să-l fac, că are un frate director de bancă». Acum ăsta vine de-a dreptul"*. Bătrânul detectiv însă e destul de disciplinat încă la minte ca să nu se cheltuiască numai în amintiri și să reia firul interesului pozitiv. Întrebările cad discret, mieroase, etalate toate pe un fond de devotament absolut. Îi spui ce se cuvine. E de părere că nu reușește guvernul de concentrare. A văzut pe Titulescu în seara plecării. E convins că se-ntoarce și ține morțiș să fie

prim-ministru. Din partea lui mă-ndeamnă la tranzacție. I-o tai scurt: *„Ce mai face prințul?" – „Stirbey nu vine încă în țară. S-a operat la Paris de hernie"*. Îi dau însărcinare polițială să-mi spuie mâine ce e adevărat despre zvonul că Tabacovici de la Banca Blank va fi în curând *guvernator* la Banca Națională. Pleacă duios si gânditor, adevărat chip de mason grad 33.

Serată muzicală la Palat. Ce va fi gândit Carol? E prima recepție de acest fel în onoarea lui Sir Detterding. Un concert de piano: Backhaus. Ce exagerări de politețe în biata noastră țară care pe vremuri, când era mică, rezervase aceste solemnități numai pe seama capetelor încoronate. Cu nevastă-mea urcăm scările vechiului Palat, încăpere modestă, venerabilă însă cu aspectele de tradiție din vremi de demult.

Salonul de muzică înjghebat din două camere cu plafon de stuck e destul de îngust. Scaunele în dezordine arată că protocolul a plecat în exil de la Curtea noastră. De pe peretele din față, dintr-un tablou, Caterina cea Mare, în costum de gală, cu Crucea Sf. Gheorghe pe sânul revărsat, ne privește, îndărătnică și disprețuitoare. Câțiva diplomați cu nevestele, Argetoianu, Manoilescu, nici un liberal și o droaie de ofițeri în uniforme fanteziste, Puiu Dumitrescu cu soția, mutra de „petite grue" din Cartierul Latin. În aer, nimic din fiorul de respect care străbătea odinioară pe invitații de la Palat. Cele 60 de persoane stau pâlcuri în dezordine, când vocea bleagă de plutonier austriac ieșit la pensie a baronului Stârcea anunță: Majestatea-sa Regele. Carol intră în frac și întinde mâna tuturor pe rând. Haina nu-l aranjează, silueta pântecoasă se profilează dizgrațios. Cum a venit singur pe coridoare, neîntovărășit de nimeni, desfăcut de familie, rege de sihăstrie, îmi face impresie tristă. Ne așezăm pe scaune, el la frunte între Sir Detterding și, închipuiți-vă, Mironescu de partea adversă, cu mustățile răsucite în sus, cu gura întredeschisă și cu un neg cât aluna pe chelia din moalele capului. Muzica începe.

Backhaus, un interpret stilat. Se cântă Bach și Beethoven. Acordurile grave, frânturi de vijelie și cutremur, se răsfrâng peste capetele noastre. Cineva îmi face semn să mă uit la dreapta: subt tabloul Caterinei, doctorul Lupu a adormit. După o oră și jumătate de audiție muzicală, isprăvită în capriciile diabolice ale lui Liszt, ne ridicăm cu toții, unii trec la bufet. Regele ține cerc. Manoilescu îmi face curte în îndoituri de licheluță și ține cu orice preț să-mi dea vești bune: *„Eh, s-a isprăvit de acum! Imediat după Paști plecăm. Un nemaipomenit ridicol s-a ținut de noi pas cu pas. Regret că nu pot să-ți fac profeții simpatice, dar, ce vrei, mareșalul e de vină dacă stă rigid și nu mai primește pe nimeni lângă el"*. N-am nici un argument de dat acestui saltimbanc lipsit cu totul de ceea ce se cheamă obraz și-i arunc cu scârbă potolită vorbele mele resemnate: *„Da, știu, vine Titulescu"*. Țin minte cum mi-l înjurase nu demult și de aceea îl întreb senin: *„D-ta intri? N-ai scrupul de conștiință?"* El, pe tonul imperturbabil al perfectei canalii, îmi servește replica grațios: *„Cine a fost în guvernul lui Maniu mai poate avea scrupul de conștiință?"* Îmi compun o mască de surâs idiot și trec mai departe.

Contele Szembeck mă interpelează asupra *„Anschlussului"* de la Viena. Colonelul Manolescu, adjutantul lui Nicolae, într-un frac albastru deschis, cu nasturi de tinichea, reamintindu-mi estampele englezești cu vânătorile de vulpi, îmi dă detalii asupra tensiunei ce a intervenit între frați.

Dosite într-un ungher stau femei rău îmbrăcate, cu o jenă vizibilă în nemișcarea lor, neștiind ce să facă cu mâinile. Sunt neveste de ofițer, rătăcite pentru întâia oară probabil la Curte.

Mironescu m-a urmărit din ochi, i-am întors spatele în mai multe rânduri, în sfârșit după o retragere strategică greșită m-am pomenit în fața lui, mi-a strâns mâna cu efuziune. Am întors capul. Argetoianu cinic, cu buzele răsfrânte pe fața arămie, râde bonom: *„L-ai văzut? Ghiță berbecul!"*.

Carol se apropie de mine, ne retragem doi pași. Gentil, deschide vorba: *„Te-ai mai gândit de ieri?"* – *„Da, Sire, dar nu era un subiect nou. Îl cunosc de câteva luni, sunt preparat. Guvernul de concentrare e ca și când te-ai îmbrăca în haine de duminecă. Negreșit, frumos, dar dacă vrei să lucrezi, să faci treabă, trebuie să schimbi haina"*. Reîncepe iarăși discuția din ajun, contradictorie. Cam un sfert de ceas îmi arată combinațiile lui încercând o justificare. Prevalează ideea demonstrației politice, manifestarea tuturor pentru rege.

– *«„Oamenii trebuie scoși la brat împreună ca să se compromită alături». Așa ai spus dumneata odată la Sighișoara* – îmi spune glumind. *Ei, bine, eu vreau să vă scot pe toți împreună, ca să vă compromit alături de mine"*. Conversația se termină cu același avertisment ca și ieri: *„Goga, să știi că contez pe dumneata!"*

Serata se isprăvește la ora 12. Coborâm melancolici pe scări. Nevastă-mea își aduce aminte de audițiile muzicale ale răposatei regine Elisabeta, în mine stăruie tristețea enigmelor nedezlegate. La restaurantul de noapte, la „Zissu", cu Aristide Blank și cu Sir Detterding, subt lumina scăzută a becurilor electrice, jumătate stinse, stau melancolic și mă uit vag la perechile cari dansează în ondularea stridentă a unui jazz. Cad grele considerațiile financiare ale nababului de petrol asupra împrumutului. Aristide Blank îmbie o țigare „Corona". Miliardarul se dezbracă cu naturalețe simplă: – *„C'est trop grand. C'est trop cher!"* Haidem acasă.

27 martie 1931

Obișnuita masă de vineri seară, de astă dată la Restaurantul «Cina». Vreo 60 de amici politici, foști deputați, foști senatori, să zicem, fruntași. Mi se cere cuvântarea de rigoare. Le vorbesc de venirea lui Averescu și de primirea ce trebuie să i se facă de toată lumea ca singurului om care a rămas din generația veche și care, în învălmășeala asta, se prezintă în proporții mari

de apărător al patriei. Comesenii aplaudă cu toții. E netăgăduit că respectul pentru Averescu se menține în toată întregimea lui. Cred că vom scăpa mai ușor ca de alte ori și-mi fac preparativele de plecare când Al. Oteteleșanu se ridică și-mi cere cuvântul. Din discursul greoi și plat aleg că-n fața congresului el are o nedumerire. Se vorbește de schimbarea orientării noastre politice. *„Ce înseamnă asta?* – se întreabă. *Dușmanii zic că la noi s-ar gândi unii să modifice atitudinea lor față de supremul factor constituțional, eu însă cred că nu poate fi vorba decât de o nouă metodă față de guvernul actual..."* Cred că e bine să înlătur echivocul și-n câteva cuvinte subliniez că la congres noi pornim lupta de răsturnare fără să gândească cineva în treacăt, măcar, că vechea loialitate a mareșalului care a servit 2 regi s-ar putea eclipsa față de al 3-lea. Jenică Atanasiu cere cuvântul. Îndrăznet și sforar, bătrânul intrigant pune chestia grecește:

– *„Domnilor, să-mi dați voie, eu cred că lucrurile stau cu totul altfel. Noua noastră orientare este tocmai față de nebunia de sus pe care a sosit timpul s-o stăvilim dacă vrem să evităm prăbușirea țării. Regelui nostru trebuie să i se spuie ceea de Thiers a aruncat odinioară lui Carol al X-lea: «Regele domnește și nu guvernează»"*.

Înainte pe acest ton o lungă diatribă la adresa regelui. Accente deplasate, de adevărat agent provocator. M-am ridicat și-am pus lucrurile la punct. Cei de față mi-au dat dreptate zgomotos. Atmosfera însă a fost cam penibilă. Un singur lucru mă neliniștește: de ce atitudinea asta de frondeur din partea deșteptului Jenică, care nu se avansează el pe baricadă de florile mărului? Aici e ceva la mijloc. Nu care cumva gestul protestatar e solie precursoare a ofensivei lui Averescu? O fi știind ceva Jenică de e așa bătăios? Să fie oare îndrăzneala lui un preludiu al tulburărilor viitoare, o pripită luptă de avangardă din care să înțeleg că într-o gondolă, pe canalul San Marco, Averescu plimbă acum un plan de bătaie care va transforma poate brusc și radical raporturile noastre?

28 martie 1931

Dejun la d-na Procopiu; conform obiceiului, oaspeți mai mulți. După o viață îndelungată la Palat cu atribuții reprezentative, d-na Procopiu continuă și la ea acasă atmosfera care i-a devenit familiară; fuge de singurătate și se complace în rolul de a fi înconjurată de străini. Oaspeții, firește, sunt clasați și binevăzuți, în măsura importanței lor sociale. O fi și-un dram de snobism în această îndeletnicire prea periodică pentru a nu fi obositoare, dar în definitiv obligațiunile de acest gen se mențin pretutindeni la cei din vârful piramidei. D-na Procopiu se achită cu tact și înțelegere de sarcina benevolă ce și-a impus. Cu o reală inteligență muzicală și cu destulă orientare în ale literaturii face față împrejurărilor. Sunt oaspe vechi în casa ei, o cunosc de aproape un sfert de veac și o cred sinceră în prietenia pentru mine. În orice caz dorința mea de a vedea înfiripându-se și aici o societate constituită, care să salveze o armonie de simțire și un echilibru al bunului-simț, e mai satisfăcută în acest interior decât în multe părți.

Nenorocirea e că întâlnirile sunt câteodată foarte disparate și oamenii cu cari stau la masă, adese, căzuți din lună. Așa, de pildă, azi e la dejun Backhaus pianistul, și un tip curios de care am mai auzit pe aici, Leopold Stern. Cel dintâi nu prea tulbură apa, e din genul suportabil al muzicanților tăcuți. Al doilea mi se pare interesant. Evreu, de la Brăila, dacă nu mă înșel, face pe omul de litere la Paris. Scoate cărți destul de cunoscute, acolo, are relații în lumea scriitorilor din Apus; Paul Géraldy și André Maurois când au fost la București i-a găzduit el, și negreșit prin considerațiile lui s-au filtrat impresiile ce au dus din țară. Ideea nu e din cele mai simpatice să-l știi pe Leopold ambasadorul tău literar pentru străinătate, dar poate tot e mai bine așa, decât să scrie pe românește. La ziua când se vor porni acești ovrei să confecționeze cărți pe limba lui Gheorghe Lazăr, va fi cam greu. Până azi n-au făcut-o, fiindcă

două generații de când trăiesc aici, n-au fost de ajuns ca să-și asimileze capriciile sintaxei noastre. De aceea n-au găsit un talent real care să se fi furișat în literatură.

Nu peste mult însă, se vor porni. Ajutați de presă, pe care au ajuns stăpâni, ca mâine se vor instala și în literele noastre. Cu fantastica lor putere de muncă se vor revărsa pretutindeni aici, ca o apă plină de bălării și de impurități exotice. Eu nu-i repudiez dintr-un resentiment orb de banal antisemitism*, ci pur și simplu aș vrea, cât se mai poate încă, să salvez flora

* Și, totuși, în ciuda acestei specificări, prin care încerca să-și atenueze vehemența tonului și să atribuie oarecum un aer de obiectivitate atitudinii adoptate, punctul de vedere «estetic» exprimat aici de Octavian Goga, sub directa influență a unora dintre «prejudecățile-clișeu» ce caracterizau în epocă manifestările sale politice nu o dată infirmate și condamnate de realitatea istorică, reflectă o serioasă doză de «necugetată intoleranță» și o regretabilă involuție «sămănătoristă» a demersului intelectual. Nu este cazul să amintim acum felul în care, chiar în etapa pe care o ilustrează «jurnalul» de față, numeroase pesonalități ale scrisului românesc interbelic, de la critici și ideologi literari ca E. Lovinescu, M. Ralea, G. Călinescu, Perpessicius, Paul Zarifopol, până la scriitori de marcă precum M. Sadoveanu, V. Voiculescu, Liviu Rebreanu, G. Galaction și lista ar putea fi considerabil lărgită – au combătut o asemene restrictivă și obtuză înțelegere a specificității unei literaturi, ce «conține în sine toate notele posibile, precum un individ toate aspectele caracterologice», pentru a-și putea preciza cu adevărat originalitatea. Trecând, apoi, peste dezbaterile aprinse iscate câțiva ani mai târziu în presa românească în jurul romanului-eseu, *De două mii de ani* al lui Mihail Sebastian – el însuși un «răspuns» patetic și vibrant dat involuntar neliniștilor de genul celor ce-l persecutau în perioada respectivă și pe Octavian Goga – să reținem observațiile pertinente pe care G. Călinescu le înscria în capitolul final al monumentalei *Istorii a literaturii române de la origini până în prezent* ca pe o concluzie firească a magistralului său examen istoriografic: «O minte dreaptă, care nu confundă problemele [...] cu lumea ideală a creației, nu poate să nu recunoască contribuția lor [...]. Ei compensează inerția tradiției și o fac să se revizuiască. Umanitarismul lor sincer modifică [...] un spirit de conservare ce poate să degenereze în obtuzitate» (n. – *Revista de istorie și teorie literară, nr. 4/1985*).

particulară a acestui colț de pământ. Mă conduce mai mult un crez artistic în această protestare, decât un argument politic. Aș vrea să scap un popor începător de primejdia de a se înnămoli într-o producție literară grefată pe procedee internaționale și fără relief, care s-ar pune de-a curmezișul unei gândiri specific locale... și-ar stânjeni astfel posibilitățile de a se înfiripa o cultură românească. Honigman nu va înțelege, desigur, aceste frământări ale mele și când le va înregistra, mă va înjura foarte. Orice spirit obiectiv însă va găsi o justificare pe seama acestei dorințe de a pune în valoare un particularism sufletesc menit să completeze universalitatea.

Iată crâmpeie din gândurile care se înlănțuiau în cursul dejunului, în urma convorbirilor amabile cu soții Stern și mai ales cu doamna care-mi face complimentul că mă cunoaște de mult. Unde mai pui că e și frumușică, cu fulgerări negre în ochii de migdală...

29 martie 1931

Din multele vizite reținpe a lui Anibal Teodorescu. Analizăm împreună situația. Judecata lui ponderată de jurist-consult poate despica lucrurile. Cădem de acord în preocupările noastre. Și el se-ntreabă ca și mine care e planul mareșalului, acum în ajunul sosirei. Respectat de Averescu și consultat adeseori în calitatea lui de specialist în dreptul constituțional, Anibal a putut urmări oarecum în intimitate desfășurarea gândurilor lui Averescu. El îmi arată felul cum a evoluat mareșalul de la început până azi:

– *„Nu l-a putut suferi niciodată,* – începe Anibal – *din Moldova Carol i s-a părut un degenerat. Ți-aduci aminte, de atunci voia să se debaraseze de el. Când sub Regență, sub influența noastră s-a hotărât să plece la Bellinzona, Averescu m-a chemat la el și-am lucrat împreună un plan metodic, pentru revenirea lui Carol. Se prevedeau mai multe etape. Începea cu introducerea în Regență, continua cu rolul de prim-regent, apoi regent singur și pe urmă proclamat rege. Evenimentele s-au petrecut altfel, cum bine știi. Generalul a fost froasat de această învălmășeală, în care formele n-au fost respectate. Când a sosit, v-a chemat noaptea la Cotroceni ca să fiți o presiune împotriva lui Maniu. De atunci și până azi, Averescu a trecut din deceptie în deceptie. Nu numai că politicește a fost înșelat și partidul nostru a suferit lovituri, dar țara a fost împinsă în pragul falimentului. Mai mult, prin atitudinile copilărești și diversele aparențe de perversitate, Carol, în ochii lui Averescu, a luat tot mai mult aspectul unui imbecil primejdios. Nu-i de mirare deci că s-a produs în el o mare criză morală și că se prepară, în gândul lui, la o schimbare categorică de atitudine".*

Anibal convine cu mine că cele zece luni de domnie n-au transformat încă psihologia lumii noastre de așa fel față de rege ca să se legitimeze o mișcare serioasă împotriva lui, chiar dacă ea ar fi utilă, în împrejurările [de față]. Un om politic care s-ar aventura la o asemenea atitudine ar putea rămâne poate ca un precursor al unor orientări din viitorul depărtat, pentru un moment, însă, s-ar anihila politicește. Convenim că trebuie să înconjurăm un conflict între mareșal și rege, pe față, și să stăruim pentru amânarea congresului de la 19 aprilie, cu două săptămâni. Cât privește guvernul de concentrare, el remarcă foarte judicios: – *„D-ta nu poți să pierzi din vedere că ai un partid de care nu te poți desface și deci trebuie să tragi toate concluziile din această împrejurare. Regele trebuie să-nțeleagă că vii cu un capital într-o viitoare combinație, te deosebești de un Argetoianu oarecare. Nu trebuie să uiți butada evreiască: «Într-o afacere unul intră cu capitalul, celălalt cu experiența, pentru ca la sfârșit cel cu experiența să iasă cu capitalul și cel cu capitalul să se aleagă cu experiența"*».

Pe toată linia vedem la fel chestiunea, și mă bucură această constatare. E o minte echilibrată de care într-o viitoare guvernare vom avea nevoie.

A venit Victor Moldoveanu de la alegerea din Bistrița-Năsăud. Frumos rezultat. El: 486 voturi, guvernul: 602 voturi, liberalii: 126. Are o scrisoare de la deputatul Konerth, șeful sașilor, care declară că ei au votat cu guvernul. Dacă scoatem cele 285 voturi săsești, guvernul rămâne cu 317. Dacă nu pierdem din vedere că toate aceste consilii comunale au fost alese sub Maniu, atunci este evidentă deruta proștilor din Ardeal. Moldoveanu a lucrat cu mijloace foarte modeste. De aici i-am trimis 80 000 lei, din care 40 000 pe o poliță iscălită de mine și scontată la «Mica», după ce Matache Dobrescu, prim-locotenent cu hârtiile în regulă al partidului, a refuzat s-o sconteze la banca lui și după ce generalul Coandă, regele consiliilor de administrație, alt prim-comandir al lui Averescu, a refuzat să contribuie cu 2 000 lei la lista de subscripție ce lansasem pentru acoperirea cheltuielilor electorale. Numai la lumina acestor constatări pot vedea cu câtă înțelepciune și cu ce exces de delicatețe am fost tratat de bietul mareșal amărât în ziua când la plecare mi-a pus în coaste asemenea rable bătrâne! Moldoveanu mai spune că liberalii au cheltuit mult bănet la Năsăud, dar populația i-a alungat pretutindeni cu manifestări violente de ostilitate. *„Într-un sat de pe Someș* – spune el – *erau cât pe aci s-o pățească echipa liberală în frunte cu Lapedatu. Un țăran tulburat a strigat asupra lor: – «Plecați de aici că, dacă nu, pățiți ca la bolșevici! Vă tăiem!»*". Țăranu le-a pus în vedere cunoscuta operație pe care balcanicii au făcut-o odinioară consulului austriac Prohaska de la Salonic.

30 martie 1931

La ordinea zilei e legea presei. Toate ziarele sunt preocupate de acest proiect, care se publică pe de-a întregul și stârnește

critici violente. E vorba ca în materie de calomnie prin noua lege să se ia măsuri drastice de apărare. Tot astfel se prevede punerea la adăpost a regelui și a dinastiei de criticile exagerate. Proiectul are multe puncte de asemănare cu legea ungurească și astăzi încă în uz în Ardeal. E bolovănos conceput, ca principiu însă o reformă a legii de presă e perfect indicată de împrejurări. Cine e, în definitiv, unul din autorii de căpetenie ai dezastrului moral în care ne zbatem azi dacă nu această gazetărie de bulevard cât semită, cât țigănească.

Înlănțuire de întreprinderi sprijinite de un capital ocult, care a pus în lucrare rotativele cu aceleași tendințe comerciale, ca și când ar înjgheba o fabrică de spirt sau de cherestea. Dacă s-ar angaja cineva, un spirit de onest analist, să urmărească pas cu pas ravagiile sufletești ale acestor mici condotieri ar putea descifra cred eu tot secretul degringolării noastre morale. În 10 ani de la război și până azi toate vechile noastre altare au fost spurcate și în sute de mii de exemplare s-a multiplicat zilnic o otravă dizolvantă care a pătruns în toate cătunele. În treacăt fie zis, am înțeles din primul moment primejdia și ne-am pus de-a curmezișul ei. În articolele ce-am scris am atras atenția asupra [acelor] arendași de opinie publică și poate am rămas singurul om politic care n-am cerșit grațiile presei în România. Cât am stat la Interne i-am ținut de guler și mă mândresc că la plecare ziarul *Dimineața* a simbolizat căderea mea printr-un păun, din care, străpuns fiind de o pană, curge sânge. Am plătit destul de scump această libertate de conștiință, stropit fiind de toate noroaiele. Ce este tragic însă e inconștiența revoltătoare cu care lumea noastră în întregimea ei a tolerat această trivializare a presei. Acum, că suntem împinși spre prăpastie, cu mintea târzie a românului păgubaș, adevărul este văzut, gazetele au devenit aproape cetăți inexpugnabile. O lege a presei care să vie cu o îngrădire a îndrăznelilor fenomenale este desigur de dorit. La ultima mea audiență, vorbind cu regele, mi-a arătat

și el dorința lui de a stăvili pericolul și în termeni categorici m-a asigurat că legea va trece. E un paradox însă la mijloc, pe cât de ridicol, pe atât de trist. Cum? Tocmai aceia, consorțiul de sub conducerea lui Maniu și soții, să strângă în chingi presa când toată legenda acestor aventurieri s-a zămislit în redacțiile din Capitală, a fost clocită acolo și lansată în lume cu tam-tam ca o apă de dinți. Ce au fost 10 ani de zile acești demagogi dacă nu niște ignobili pești de cerneală împrejurul cărora se vărsa lichidul dezagreabil al tiparnițelor de la București ca să stropească în toți aceia care se socoteau în drept să apere țara de planurile lor.

Ei bine, ei să vie acum cu botnița? Ca un gest de recunoștință postumă? Nu cred că o vor face, fiindcă, lipsiți fiind de ocrotirea gazetelor, foștii proprietari de voturi nu mai au nici o justificare de existență. Curioasă notă de detaliu, ministrul de justiție care iscălește proiectul, până ieri-alaltăieri avocat fără procese la Brașov, e de felul lui de la Săcele și mi se afirmă, de pe când eram la liceu, că e țigan de origină. Asta ar fi singura legitimare ca proiectul să devie lege:

1) Fiindcă din vechime călăii la noi erau țigani;

2) Fiindcă tonului țigănesc al gazetelor de la București tot un țigan trebuia să-i vie de hac.

31 martie 1931

De mai multă vreme mi-a trimis Patriarhul vorbă să-l văd. M-am hotărât să-l vizitez azi. Iată o figură care va rezista foarte puțin în fața posterității...

Primul Patriarh al României, titlu grandilocvent, fără consistență, se va pipernici în măsura în care cineva se va apropia pe viitor să proiecteze o lumină de cercetare crudă asupra rosturilor Prea Fericirii Sale. N-am fost dintre aceia care am crezut în rolul de reformator al Bisericii ce se atribuise de către unii odinioară lui Miron Cristea. Am văzut în Biserică

o instituție de mare înrâurire în modelarea sufletului unui popor. În Ardeal, pe vremea ungurilor, ne retranșam după zidurile ei și vedeam supremul criteriu de naționalitate în opera lui Șaguna. Din nenorocire, clerul superior n-a fost la înălțimea situației acolo în ultimul sfert de veac. Prea laicizați, dezbrăcați de cele duhovnicești, acești episcopi n-au avut nimic din acel fluid miraculos care la catolici, de pildă, întreține necontenit fiorul mistic al credinței. Printre ei, Cristea apărea mai învestit cu oarecare atribuții repezentative, dar atâta tot. Îi lipsea mai întâi un crez religios bine determinat. Viața lui, prin toate manifestările ei, trăda la tot pasul nu numai absența completă a unei însetoșări după Dumnezeu, dar și o necontestată notă de frivolitate, profund dezagreabilă. Îi lipsea apoi o orientare culturală serioasă, care să-i dea posibilitatea ca prin atitudini intelectuale să poată umplea golurile morale. Singurile calități, de duzină, erau un fizic de oarecare distincție și netăgăduite aptitudini de retor provincial. L-am susținut odinioară, când a candidat la Episcopia de Caransebeș. L-am îndoctrinat când cu vizita de la Belvedere la Viena, unde a fost invitat de către răposatul arhiduce Franz Ferdinand, care-și urzise planurile de federalizare a monarhiei. (Deși nu împărtășeam acest program în vremile de atunci, îl socoteam ca o etapă pentru dislocarea conglomeratului.) În război a fost la diapazon cu toți semenii lui din Ardeal. Nici un accent de demnitate sau de sacrificiu, dimpotrivă submisiune revoltătoare și degradantă în fața dușmanului. Când, în primele zile de după încheierea păcii, a fost luat în brațe de Brătieni, cu gând profan de combinații utilitariste, și parlamentul l-a ridicat la rangul de mitropolit primat, s-au legat mari nădejdi de acest călugăr chipos cu profil bizantin de după care străluceau neastâmpărați și pofticioși ochii ca două mărgele de sticlă colorată în albastru. Din prima zi n-am văzut în el pe inovatorul. Mărturisesc însă, a coborât mult mai prejos decât modestul mușuroi pe care i-l

acordau prevederile mele: Biserica Vechiului Regat, care avea la conducerea ei instalată dacă nu tradiția unei culturalități de largi proporții, măcar acea patriarhală frică a lui Dumnezeu, a vechilor eclesiarhi pravoslavnici, Biserica aceasta, dornică de o personalitate covârșitoare, a pierdut continuitatea cu spiritul religios de odinioară, fără a câștiga în schimb beneficiul unei infuziuni de civilizație reformatoare. Sub încăperile modeste din Dealul Mitropoliei, noul mitropolit primat n-a adus nimic din setea chinuitoare a unui zbucium sufletesc. N-a venit nici ca un spirit legiuitor, care într-o vreme foarte primitoare pentru o mișcare de nouă organizare ar fi creat un cadru nou pentru un așezământ sclerotizat în interior și încremenit în forme rituale dezbrăcate de orice taină. În legea cultelor cuvântul lui n-a adus nici o formulă salvatoare.

Preocuparea manifestată de la început cu o jignitoare stăruință a fost un cras materialism. Acel accent penibil pe care foamea milenară a Ardealului l-a răsădit aproape în toți fiii lui împinși pe arenă în prima perioadă de după Unire. Dacă mai adăugăm la aceste și un nepotism puțin alegător de care s-a călăuzit în alegerea oamenilor din jurul lui, atunci ne găsim în fața unui funcționar de duzină grăbit pe calea norocului ca atâția alții. Prăvălirea catastrofală în ochii lumii i-a început în ziua când destinul neîndurat al țării l-a ridicat la rangul de regent. A fost, poate, în viața mea, una din zilele cele mai zbuciumate când acest trist eveniment s-a consumat. Mi-aduc aminte de zvârcolirea sufletească în care am fost aruncat atunci. Nu știam ce e mai zdrobitor pentru mine: tragedia sau ridicolul situației. Ce trebuie să fac oare: să râd sau să plâng în clipa în care acest biet om se va muta în Palatul Regal, să fie acolo unul din supremii diriguitori ai țării și să împartă cu ceilalți doi aureola regalității. Am simțit din primul moment că, lăsat de capul lui, prăbușirea-i va fi inevitabilă, trăgând după sine în neant și soarta țării și prestigiul Bisericii. M-am hotărât deci să iau asuprea mea rolul ingrat de a-l sfătui, dorind ca-n

marile probleme de stat să-și poată fixa o conduită conformă intereselor superioare și să-l ferească astfel de a fi văzut în lumina lui reală, spulberând o iluzie spre nenorocul tuturor. M-am năzuit de la început să mă dezbrac de cel mai elementar egoism și am dat același sfat și lui I. Lupaș, vechi prieten al lui, care de 2 decenii îi confecționa cuvântările și articolele pe care le debita în fața publicității. Ciudat lucru însă, acest alintat al norocului improvizat nu numai că a fost lipsit de înțelepciunea unei reale autoprețuiri, dar, sub presiunea saltului vertiginos, «sărmanul popă» a pierdut cu totul busola oricărui echilibru de gândire. Noua slujbă i-a dat aere de grandoare și-o suficiență țărănească. O senzație de beatitudine brutală a început să strige din toate atitudinile lui. O conversație cu dânsul în astfel de împrejurări echivala pentru mine cu o zguduire de nervi insuportabilă. Toate bunele mele intenții, întreg bagajul de sfaturi și sugestii pe care i-l serveam cădeau neputincioase în fața acestei meschine conformații cerebrale de târcovnic boierit, care mă bătea pe umăr:

– *„Noi doi suntem oameni superiori! X nu înțelege că eu nu pot să fiu un călugăr bleg cu ochii la icoane, ca atâția alții, că slujba de regent îmi impune să fiu mondial.“* (Săracul! voia să zică *monden*!) Fiecare întâlnire mă convingea tot mai mult că nu e nimic de făcut cu acest Mazarin rural și că nici măcar aparențele nu vor putea să fie salvate. Două vorbe dacă schimba cu orice străin, chipul veritabil ieșea la iveală de după sutana de mătase. Nenorocirea era că la tot pasul dorința lui de bonomie se confunda cu trivialitatea, nelipsind pe aici și pe colo nici ireproductivele excese de limbaj. În același timp, cronica scandaloasă îi punea în socoteală o întreagă serie de aventuri galante, cari pe urma atâtor asceți ce s-au perindat la Mitropolia Ungro-Vlahiei cădeau tulburătoare în conștiința publică.

Un simț de orientare în marile probleme de stat îi lipsea cu desăvârșire. Din momentul intrării în Regență a încetat să-și exercite funcțiunile de patriarh, fără să ia asupră-și în același

timp îndrumarea trebilor statului. Biserica a pierdut astfel pe conducătorul ei, iar în schimb statul n-a câștigat nimic. O clară vedere a situației politice n-a avut niciodată. Nu se călăuzea decât de un oportunism ieftin, care l-a condamnat din primul moment la rolul degradant de a fi necontenit exploatat de către Maniu, care, pe lângă întărirea lui, l-a împins și la acte nesăbuite împotriva Bisericii Ortodoxe, cum a fost chestiunea călindarului și desființarea Ministerului de Culte. O rușinoasă duplicitate l-a povățuit pe moment în raporturile cu mine și cu vechii lui prieteni de la Sibiu. Convorbirile noastre îmi vor rămâne în minte ca monumente de ridicol menite să ilustreze dureroasa eclipsă a autorității noastre de stat de pe vremea Regenței. De câte ori mă duceam să-l văd, cu multă amărăciune în suflet, ca să-i arăt procesul de decompoziție a vieții de stat sub cârmuirea lui Maniu, care sărăcea și anarhiza țara, la toate loviturile pe care i le arătam, el ridica brațele în sus și-mi răspundea cu același refren, și cinic, și perfid: – *„Dar să-ți spun eu!"* Îmi povestea repede o lovitură și mai gravă dată intereselor de stat pentru ca să termine cu aceeași clamoare fără consecințe: *„Hoții și tâlharii!"* Îl priveam în albul ochilor și-l fulgeram adesea cu scârba mea liniștită: – *„Bine, dar atunci? Tu ce rost ai în calitatea ta de regent?"* El îmi răspundea senin, aproape râzând: *„Dar eu nu sunt decât 33 de procente!"* Cu această formulă de nepăsare puțin deghizată, Sanctitatea sa a înghițit tot. Ce e mai rău, a iscălit tot. Ce e și mai rău, că de atâtea ori a făgăduit o rezistență și nu s-a ținut niciodată de cuvânt. Mi-aduc aminte, între altele, de protestările lui în chestiunea legii administrative. L-am văzut atunci în mai multe rânduri. I-am arătat primejdia concepției lui Maniu, menită să sfarme unitatea țării. Argumentele mele l-au convins pe toată linia. Ofta cu noi din baierele inimii și vocifera zgomotos: – *„Mai bine-mi tai mâna decât s-o iscălesc"*. Rezultatul se știe. Toată vremea, pe de-a întregul, aceeași purtare. Consecvent cu

această abdicare de la prerogativele înaltei funcțiuni, regentul primea drept contravaloare însemnate beneficii de patriarh. Întrebându-l deunăzi cât a costat palatul pe care l-a zidit din banii încasați pe vremea Regenței, mi-a răspuns neted: 25 milioane. Ce vor mai fi fost în acest timp, bănet de procopseală a Sfântului Duh, cum s-ar zice, nu-mi prea pot da seama. Știu însă o exclamație piramidală a Înalt Preasfinției sale, care e prea caracteristică în simplitatea ei de epopee, pentru a nu o reține aici drept mărturie pe seama viitorimei. Nemerisem într-o zi la dânsul tocmai după ce îl părăsise vechii prieteni din Ardeal, episcopul Ivan și fostul ministru Lupaș. M-a primit cu o răbufnealâ de demnitate ultragiată:

– *„Dragă, ăștia tot proști au rămas. Închipuiește-ți ce mi-au cerut. Unul ca să dau bani pentru Catedrala de la Cluj, celălalt ca să fac o danie «Astrei» de la Sibiu. Eu le-am răspuns: – «Voi sunteți doi provinciali care habar n-aveți pe ce lume trăiți. Eu nu pot arunca banii pe fereastră, trebuie să trimit depunere la o bancă din Elveția, să am pușii la o parte. Ce știu eu ce se întâmplă mâine?»"*

L-am privit din creștet până jos la poalele anteriului și, v-asigur, Preanorocirea sa n-avea nimic din turmentările mistice ale lui Francisc de Assisi*. Când se va scrie odată istoria analitică a acestei perioade și se vor da la o parte toate minciunile cuvioase pentru a se putea descifra cauzele dărăpănării actuale, atunci se va zugrăvi cu severitatea cuvenită în galeria oamenilor de răspundere și profilul Patriarhului. Întru cât mă privește, convingându-mă repede de starea tragică în care a ajuns țara, am înțeles că Regența trebuie înlăturată și mi-am luat partea din necesara operă de dărâmare.

Sunt încă vii în memoria mea desele vizite nocturne de la Patriarhie, când prin informații pipăite la fața locului îmi

* Francesco d'Assisi (1182–1226) renunțase la toate bunurile sale pământești în favoarea săracilor și neajutoraților. Aici, în acest sens.

drămuiam planul schimbărilor apropiate. I-am reținut figura speriată din noaptea premergătoare sosirii lui Carol, când i-am spus, potolit, cu multă covingere: – *„Să știi că vine"*. Reintegrarea lui în Biserică s-a făcut fără nici o protestare. Deodată cu proclamarea noului rege, el a redevenit umilul supus care nu păstra decât pretenția de a i se servi pensie 150 000 lei pe lună, declarându-se perfect satisfăcut. De atunci și până azi, când îl văd n-are multe de discutat. Instalat în palatul organizat cu o completă lipsă de gust, cu mobilier modern de la o casă evreiască din Arad, el e complet lipsit de criticism în fața stărilor schimbate. Și în vizita de azi, ca și de alte ori, n-am făcut decât să-i cer câteva numiri de preoți, dând astfel ascultare solicitărilor oprite la pragul meu. Sunt convins, pentru viitor, Miron Cristea nu ne rezervă nici o specială surpriză. N-aș îndrăzni însă să-i asigur o stabilitate pe scaunul de patriarh pentru zilele de mai târziu, când lumea va vedea mai limpede în jurul lui. Ideea cu banca din Elveția te pomenești că n-a fost lipsită de oarecare intuiție a realităților.

1 aprilie 1931

Ziua nașterii mele. Revizuiri de conștiință. Bilanț sufletesc, criză intelectuală, întrebări cu răspunsuri crude. Constatare: Viața unui om nu trebuie judecată după avânturile cu care a pornit la drum, ci după obstacolele pe care societatea le-a pus de-a curmezișul gândurilor lui. Dacă povestea n-ar fi destul de tristă aici ar fi multe de spus. Să însemnăm pentru moment, cu resemnare cuvenită, vechiul dicton latin: „Margaritas ante porcos".

2 aprilie 1931

S-a închis Parlamentul după ce în ultimele zile a vărsat legi cu nemiluita. A votat și legea agrară și n-a votat legea presei, cu totul contrar asigurărilor ce mi-a dat regele. Un detaliu

amuzant: s-a înscenat o revoltă mută împotriva lui Manoilescu. Omul a afișat prea mult protecția regelui pentru ca să nu se stârnească gelozii și resentimente. Și-a dat demisia. Să vedem. Surpriza este elementul nostru de căpetenie în politica de azi. Averescu a sosit la Severin. Din cuvintele ce a spus la gară, aleg că vine cu protestare împotriva regelui. I-am trimis scrisoare, tablou al situației.

3 aprilie 1931

Mă preocupă tot mai mult atitudinea generalului. Papacostea spune: *„Și-a făcut discursul la Acqui. Va spune tot ce știe și va face apel la țară"*. I-am răspuns: *„Înainte de venirea lui Carol pulsul evenimentelor a fost febril și al nostru prea domol. Astăzi mi-e teamă să nu fie invers"*. Nu am bune profeții pentru pripeala lui Averescu. Nu cred decât în acțiunea oamenilor cari rămân în cadrul temperamentului lor.

Vizita lui Ar. Blank. Nu mai pricepe nimic. Are o vorbă sugestivă: *„Nu știu cât va mai merge așa. Să stai în Piața Teatrului, în văzul tutulor, pe frigul ăsta și să-ți scoți paltonul, lumea dă din cap și trece înainte. Dacă scoți și haina, stă nedumerită locului și se uită la tine. Dacă vrei să scoți și vesta atunci începe să strige: «La balamuc!». Așa e și cu guvernul. Au plecat pe rând, azi unul, mâine altul, toți grangurii. Am rămas cu oamenii de-a doua mână. A dat demisie și Manoilescu, nu mai înțeleg nimic"*.

4 aprilie 1931

Dis-de-dimineață d-na Pruncu m-a scos din baie:

– *„M-a trimis Maruca să-ți spun că ai avut dreptate. Regele e un slăbănog. Poate era mai bine să nu vie în țară. Cu Nae a mai slăbit-o"*.

La dejun, Lupu. Ideea lui: să facem guvern laolaltă, noi doi cu Gh. Brătianu. *„Aceasta e indicația regelui"* – spune el.

Audiențe la Palat. Manoilescu menține demisia. Mironescu iese bosumflat. Întâlnirea mea cu Manoilescu în casa lui Pleșoianu. Ora 5. Se prezintă vesel și degajat ca un violonist după un concert reușit: – *„Tot mi-a mai rămas încă atâta averescanism ca să vă fac o bucurie. Guvernul a demisionat"*. Îmi spune că regele i-a vorbit azi de mine și-mi va cere cu stăruință concursul. Îi dau formula mea: guvern Averescu cu Gh. Brătianu. El primește toate soluțiile cu condiția ca să fie în ciorbă. Am impresia că de la întâlnirea noastră a plecat la Duca.

Agitație în oraș. Ediții speciale. Comunicatul guvernului cu demisia. Invocă necesitatea de a se strânge laolaltă toate forțele politice. S-a chemat Titulescu în țară. De acum să vedem cum vor vorbi evenimentele. Am o senzație de ușurare, respiră țara. Mâine sosește Averescu.

5 aprilie 1931

A sosit Averescu. La Gara de Nord i s-a făcut primirea triumfală. Multe mii de oameni. Momentul intrării în București a fost bine ales. Mulțimea scăpată de sub apăsarea guvernului căzut a alergat spre el cu explozii de entuziasm. Pe peron au fost de față toți fruntașii partidului. Averescu a coborât din vagon vesel, mulțumit de căldura maselor.

În fundul ochilor lui, o umbră de îngrijorare, abia perceptibilă. N-aș putea să zic că revederea dintre noi doi a fost extrem de cordială. Pesemne, în singurătate, departe, cu firea lui bănuitoare, a tors mai departe firul discuțiilor noastre anterioare. Controversa dintre noi pe chestiunea regelui, cu scadența ei apropiată, i-a tăiat, se vede, spontaneitatea gestului.

Singura manifestare de bucurie mai expansivă a avut-o față de generalul Coandă. Cei 2 bătrâni ostași s-au îmbrățișat și s-au sărutat. Eu m-am smuls din vârtejul mulțimii, după împlinirea formelor și-am plecat fără să fi avut cuvântul lui, ca de obicei, pentru o întâlnire în cursul zilei de azi. Mi s-ar fi părut logic, ca, după o absență de două luni, revenind acasă, primul

contact să-l fi luat cu mine, ca totdeauna, dacă nu din alte motive, măcar pentru a-și culege informațiile. A văzut în schimb însă pe Duca în cursul după-amiezii, care, firește, în pragul naufragiului, și-a pus în lucrare antenele vechiului șiretlic cu dorința de a și-l face aliat, cu planul de a-l trăda la prima ocazie pe prețul unei reconcilieri cu regele. Ce vor fi vorbit ei doi nu știu, probabil s-au pus de acord. Averescu față cu liberalii devine totdeauna tratabil, în măsura în care i se menajează vanitatea personală. Curios lucru la toți bătrânii din țară, în măsura bătrâneții chiar, agrementul Partidului Liberal constituie încă un argument puternic. Vom vedea mâine până unde s-a mers. Sunt în gardă și nu voi fi deloc prizonierul d-lui Duca sub a cărui ocrotire simt fărâmițându-se, nu peste mult, moștenirea lui Ion Brătianu.

Cum se va isprăvi criza politică? Nu văd, desigur, limpede desfășurarea lucrurilor. Logica de odinioară și măsurile de apreciere consacrate nu se mai potrivesc la noi, psihologia tulbure a regelui nu se pretează la o analiză ușoară. Tot astfel Maniu și Duca, faliții politici ai momentului, sunt greu de descifrat în combinațiile lor, fiindcă nu pot să-mi dau seama cât de departe îi va împinge conștiința slăbiciunii lor. Titulescu a fost însărcinat telegrafic cu formarea guvernului. S-au nesocotit deci vechi uzanțe. Consultarea șefilor de partid a fost dată la o parte.

Se va vedea ce va ieși din încercarea cu acest om-reclamă în care eu n-am crezut niciodată. Nu știu cum, dar m-au năvălit exact aceleași presentimente ca-n ziua când Maniu a ieșit radios de la Palat ca prim-ministru al țării. Legenda zilei mi se pare și azi ca și atunci tot atât de falsă, tot atât de inconsistentă. Titulescu vine ca salvator. Sunt convins însă că, după guvernare, România va fi mai bogată cu o decepție scump plătită. Problema primordială care se va pune va fi parlamentul. În primul moment se va produce o diferențiere a câmpului politic pe această chestiune. Maniu cu ai lui va fi contra

dizolvării, va făgădui sprijinul lui Titulescu, punând această condiție. Toate celelalte grupări se vor declara pentru dizolvare. Admisă fiind dizolvarea, în mod logic s-ar exclude participarea lui Maniu. Se pune întrebarea: Ce va face Duca? Va primi să-și trimită delegații într-un guvern alături de Gh. Brătianu, care – firește – în caz de alegeri pe lista comună va pretinde cel puțin atâți reprezentanți ca și Duca? Dacă da, atunci ar recunoaște și consacra existența unui al 2-lea partid liberal, cu toate consecințele. Dacă nu, s-ar expune la subțierea rândurilor în partidul lui și la momente grele în alegeri ca opozant. Ce va face oare micul intrigant căruia i s-au înfundat socotelile? Mai normal mi se pare să reziste. Ar rămâne deci Partidul Poporului, cu Gh. Brătianu și Lupu. S-ar putea înjgheba pe această bază un guvern de concentrare parțială. Va primi oare Averescu această soluție? Ce e preferabil pe seama noastră? Să mergem la opoziție alături de Maniu–Duca, cu riscul de a deschide o campanie împotriva regelui, ca apoi el, împins de împrejurări, să fie silit să se împace cu dușmanii lui cei mai importanți, deci cu sacrificarea noastră, sau, dacă ni se oferă posibilitatea de a avea pe seama noastră punctul de greutate al guvernării, transformând deci pe Titulescu, prizonierul nostru, să primim ideea și să mergem înainte?

Convingerea mea e că partidul întreg este pentru această soluție din urmă. Să așteptăm, totul trebuie privit prin prisma utilității pentru țară. Negreșit, aventura trebuie înconjurată.

Carp aduce vorba lui Baliff că încercarea cu Titulescu e o demonstrație numai și că-n intenția regelui este formarea unui guvern Averescu. Se poate că vom ajunge acolo, regele fiind silit de împrejurări, eu însă nu cred că azi are acest plan!

6 aprilie 1931

Matinală ca totdeauna d-ra Pruncu s-a prezentat: – *«Maruca e foarte tristă»*, începe să-mi șoptească, cu aerele de comunicativitate ale fetelor bătrâne, mica proxenetă.

Destăinuirile ei se înșiră pe rând ca mărgelele de chihlimbar în mâinile unei stareț vinovate:

– *„Maruca se plimbă prin casă și oftează: «Carol? c'est la pourriture». Iunian a fost ieri și s-au plâns reciproc. El era foarte violent spunând că au greșit că l-au adus în țară pe rege și că Ion Brătianu a fost singurul om mare care a văzut limpede. Maruca a trimis azi flori generalului Averescu. «Sa voisine toujours proche»; am văzut scrisoarea: sirop și sumisiune absolută. Cât despre Nae, el e cam fiert. Întreabă dacă intră în guvern sau ba. Maruca e amărâtă: «Dacă m-ai înșelat, Nae! Ai colorat totdeauna lucrurile și abia astăzi văd adevărul».“*

Prunca încheie misterios: *„Furtunică, așa îi zic eu Maruchii, are flacără în sufletul ei, deși e cam mocirlită azi. Să știi că isprăvește cu Nae“.*

*

Stan Ghițescu s-a prezentat să-mi facă din nou profesie de credință:

– *„Excelență, să știi că partidul ține cu orice preț să participăm la guvern. Domnul general să facă ce vrea, noi te urmăm pe dumneata“.*

– *„Bine, Stane, să vedem“.* I-am strâns mâna, el m-a privit drept în față ca după [un] târg făcut și mutra lui de plutonier reangajat a căpătat o notă mai marțială.

*

Vizita la Averescu! Am plecat spre casa de la Șosea pe jos plimbând cu mine gânduri nelămurite încă pe care situația mi le împingea la suprafață. Ce se va întâmpla oare în clipa când în capul bătrânului mareșal ambiția lui personală va ajunge în coliziune cu interesul general și cu instinctul de conservare al partidului. Voi avea eu oare tăria necesară ca să reexaminez situația în chip rațional, desfăcut de orice prejudecată? În frumoasa zi de primăvară, mergând înainte pe drumul meu,

mi se părea că în văzduh stăruie o vagă tristeță, ceva din senzația biblică a deșertăciunilor pământești. Pe Averescu l-am găsit admirabil refăcut fizicește. M-a primit zâmbitor și potolit cu acea stăpânire de sine care l-a făcut totdeauna să păstreze un perfect echilibru. *„Știi* – a început el – *m-am gândit de multe ori în străinătate la un lucru care n-o să-ți placă. De ce mă mai zbat eu când aș putea să trăiesc atât de frumos având mulțumiri în viață și lipsit de îndatoriri către alții"*. Gentil, mi-a spus că a adus un cățel de la Severin pe care i-l făgăduise neveste-mi. A sunat și a spus feciorului să vie cu el. Ca de obicei, m-a făcut să dezleg sacul eu cel dintâi. I-am relatat în ordine cronologică cele petrecute în lipsa lui, toate pe rând: încercările mele cu Baliff și ofițeri de la Palat de a câștiga pe rege pentru soluția noastră, povestea lui Burillianu de la Banca Națională, vizita lui Titulescu și audiența la rege. Au urmat aprecierile lui cunoscute la adresa lui Carol. În chestia împrumutului el crede așa: regele a fost pentru; guvernul, contra. Regele a ținut însă să aranjeze aparențele în sens cu totul invers. S-a supărat când Popovici l-a descoperit, și s-a speriat când acesta și-a dat demisia și-a dat înapoi. Va fi știut el de ce. Față de Titulescu e foarte sever în aprecieri. Ca de obicei, îi face istoricul luând lucrurile de la început. Îmi spune că are să fie foarte dezagreabil cu el și nu este exclus să-l primească cu cuvintele: *„Îți urez ca încercarea de azi să iasă mai bine ca chestia optanților"*. Despre Duca, cu toate aluziile mele de a-l prezenta așa cum este, nu vrea să se exprime. Nici nu ține să-mi vorbească de vizita lui de ieri. Înseamnă că a fost captat. (Profundă greșală. Toate se plătesc.) Văd că n-a pierdut speranța că se va face apel la dânsul. Îmi spune că cineva din jurul regelui i-a insinuat soluția să primească 2 sau 3 oameni desemnați de rege în guvern și va fi însărcinat să-l formeze el. Probabil, e vorba de Manoilescu și Condiescu, zice el. Stă pe gânduri, vrea să dea impresia că refuză. Nu văd însă multă convingere în atitudinea lui (cred că ar ceda). A dat ordin să se amâne congresul. Vorbea și de

convocarea comitetului de direcție. Conversația n-a avut note precise din amândouă părțile. El, probabil, nu vroia să-mi dea lămuriri, ca să nu-și dezvelească planul de acțiune, iar eu nu i le ceream, ca să nu fiu nevoit în mod intempestiv să deschid o controversă. Ne-am despărțit deci în mod amabil, rămânând să ne vedem mâine-poimâine. Am plecat cu impresia destul de neplăcută pe care o dă tăinuirea reciprocă după o îndelungă colaborare, oarecum un prim accent al resentimentelor viitoare.

Gh. Brătianu, la ora 6, a venit să mă vadă. Am examinat împreună situația. Dând la o parte sfiala după mai multe întrevederi, azi mi s-a părut dezghețat, destul de înțelegător, spontan și simpatic. A primit sugestiile mele și am căzut de acord. I-am arătat că sunt și rămân pe lângă vechea noastră convenție: un guvern Averescu cu gruparea lui. Ne-am înțeles că raporturile noastre cu Titulescu vor avea două etape. Prima, tentativă de concentrare generală la care vom răspunde în principiu *da*, punând condiții amândoi: dizolvarea parlamentului, iar el adăugând și condiția de a fi tratat egal cu Duca ca număr și însemnătate de ministere. Tot astfel și [în] număr de deputați în caz de liste comune. Aceasta pentru a se bara intrarea lui Duca, precum se va exclude credem Maniu prin dizolvarea Camerelor. Rămâne stabilit că imediat ce vede unul din noi pe Titulescu pune în cunoștință pe celălalt, comunicând lui Titulescu că-i dă răspuns peste 24 ore. Aceasta e prima etapă. Pentru a doua, discuția noastră se amână până atunci. Îi pun în vedere că în toate conversațiile noastre de până acum n-a fost vorba decât de un aranjament între noi în ipoteza unui guvern Averescu și că n-am vorbit niciodată cu mareșalul nici [de] admiterea lui Lupu alături de noi, nici [de] posibilitatea unui aranjament cu Titulescu. Toate acestea le voi examina după ce am trecut de prima etapă. Văzând și făcând. El mă întreabă dacă din politețe n-ar trebui să vadă pe Averescu. Eu răspund: *„Să vedem mâine. În orice caz dacă se va ști că ai fost la mine va trebui să mergi"*. De acord amândoi

asupra lui Argetoianu și Manoilescu. Unul balast politic; celălalt, economic. Pentru amândoi plătim note politicește, el și cu mine. Ne despărțim prietenește. Întru cât mă privește veneam cu o impresie de tinerețe, castă politicește, și cu dorința colaborării.

Gazetarul Joldea spune: *„Am vorbit cu Manoilescu care se consideră tot membru al Partidului Național-Țărănesc. Așteaptă să vie Madgearu și, dacă acesta nu va ține cu orice preț să-l excludă din partid, el n-ar participa la viitorul guvern chiar dacă i-ar cere-o regele și s-ar păstra, pe viitor, om de legătură cu Palatul".*

G. Pleșoianu vine cu traista lui purtată pe la multe uși. Vorbește astfel:

– *„Manoilescu a fost la mine acum seara și mi-a spus că regele ține, cu Titulescu împreună, să intri în guvern. Nu vor participa nici Maniu nici Duca. Titulescu spune că vă completați reciproc. Îți va oferi 4 ministere, între care și Internele".* (Urmează obișnuitele suplicații: *„Gândește-te, șefule, nu ne lăsa!".*)

Întreb: *„Ce face Duca?".* El: *„Mi-a spus azi: «Particip la guvern de concentrare; cu George Brătianu, însă, în nici un caz»". „Am vorbit însă cu mai mulți liberali,* spune Pleșoianu, *care mi-au declarat că partidul nu poate să se desființeze și sunt gata să treacă cu Gheorge Brătianu".* Pleșoianu termină: *„Mâine la ora 5 Manoilescu se vede la mine cu Duca".* – *„Are bune sentimente pentru el?"* – întreb eu. – *„Oribile",* răspunde Pleșoianu. – *„Să trăiești!".*

Gazetarul Bobeș, între altele: *„Știți de ce ține Titulescu cu orice preț să vie în țară? A fost însărcinat de rege să aranjeze la Londra reconcilierea Curții cu Carol după consumarea divorțului*.*

* Nu în urma divorțului lui Carol de principesa Elena se răciseră raporturile cu Curtea Marii Britanii, ci datorită comportării prințului la moartea reginei Alexandra, la 21 noiembrie 1925, când, trimis să ia parte la funeralii, el a părăsit Londra pentru a se duce la Paris să se întâlnească cu Elena Lupescu.

N-a reușit. Prințul Nicolae a fost trimis în noiembrie la Londra, să încerce el. N-a fost primit la Curte. Finanța engleză, cum vedeți, nu participă la împrumut și se știe că bancherii la Londra urmează indicațiile Forreign Office-ului. Regele a invitat la București pe Sir Henry Detterding, să încerce prin finanța engleză o presiune asupra Curții de la Londra. N-a reușit. După toate aceste situația lui Titulescu acolo e intenabilă. Ce să facă, să ia legația de la Paris după Cezianu? Nu se poate. Vine deci în țară să fie prim-ministru".

7 aprilie 1931

Reține pentru ziua de azi știrea despre primirea prințului Nicolae la Budapesta. Ungurii i-au dat o mare atenție. Horthy și Bethlen au fost tot timpul în jurul lui. Cred că e mai mult decât obișnuita notă fastuoasă în actuala primire. E mai mult și decât vaga simpatie pentru Carol, care stăruie la Budapesta. Să fie oare la mijloc din nou ideea uniunii personale, care scoate capul la foștii mei compatrioți, ca o parodie a vechilor relații cu Austria, ca o platformă de protestare comună împotriva slavilor sau ca o formulă meșteșugită pentru a strânge din nou laolaltă pe unguri? Pun de acord această demonstrație cu scrisoarea ce-mi trimite de la Budapesta, zilele trecute, scriitorul Harssany Zsolt, care-mi arată dorința unei întrevederi din partea contelui Bethlen.

*

Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi apare mai curioasă înțelegerea lui Averescu cu Duca peste capul meu. Este o indelicatețe care, fără a mă îndemna să fac și eu la fel cu alții, mă pune în gardă și mă dispensează de a da seamă despre intențiile mele.

Cetesc din ziare că Duca a avut întrevedere cu Csicso Pop. Vasăzică, înțelegere cu Averescu, înțelegere cu Maniu.

Prevederile mele se împlinesc. Bietul mareșal apare inocent în ale diplomației. Nu-și dă seama că Duca se leagă de brațul lui și de al lui Maniu pentru a evita propriul naufragiu, pentru a crea un front comun față de rege și a avea astfel posibilitatea ca, printr-o întreită presiune, să câștige el la bucătărie; îl înțeleg pe Duca, dar nu pot legitima pe Averescu. Mai întâi, de ce atitudinea împotriva regelui, cu consecințe grave, având motiv o ambiție jignită? Al doilea, dacă presiunea prinde, regele va căuta să se aranjeze cu componentul cel mai important al acestui trio, care, din nenorocire, nu suntem noi. Nu mai vorbesc de moralitatea gestului! Să ieșim la brat cu Maniu, autorul dezastrului actual, și cu Duca, care de zece ani unelteste împotriva noastră!

Am văzut cel puțin 15 șefi de organizație azi care nu înțeleg orientarea spre liberali și vin la mine să protesteze, asigurându-mă de devotamentul lor.

Mitilineu a venit la mine să se «informeze». Finețea lui de levantin insular își dă seama că partidul joacă o carte mare, poate ultima. Formulează, în următoarele 3 puncte, motivele care ne silesc să fim cu tot prețul pârtași la combinația ce se va face.

1) Trebuie să sprijinim pe rege. 2) N-avem dreptul să lăsăm ca Averescu să-și termine viața politică printr-o știrbire de aureolă. 3) Nu putem distruge partidul.

Am înțeles pe undeva [că] printre cele trei se zgulește nevăzută de nimeni și speranța lui.

Văd din ziare că Duca, în desperare de cauză, pentru a înconjura alegerile generale din care Gh. Brătianu în mod fatal ar ieși cu câștig, încurajează pe dedesupt ideea unui guvern național-țărănesc, dar cu actualele Camere. Admirabilă consecvență după ce doi ani a strigat împotriva lor. Unde e norocul să reușească rețeta! În câteva luni ar uni de gât laolaltă mârlanii și escrocii. Reținăceastă zvârcolire pentru a-mi proba

încă o dată ceea ce în viață se întâmplă adese, obișnuitul sfârșit de dramă al intriganților de a se strânge lațul care-i strangulează tocmai prin firele urzite de ei: cazul lui Duca. Dar mai este ceva. Cum nu înțelege după această demonstrație biruitorului de la Mărăști că locul lui nu este alături de Duca și că în mod organic tot ce face șefuletul liberal lovește în interesele lui.

Lupu, văzut azi în treacăt, stăruie din nou să încheiem alianța noastră cu Gh. Brătianu. De acord. Va veni însă vorba de o dozare justă la timpul său.

8 aprilie 1931

A început fierberea. Partidul, atins de o febră moleculară, își împinge la centru componenții lui ca să înțeleagă ce va fi mâine. Opinia generală: Să participăm la orice compoziții. Îmi dau seama de psihologia partizanilor, sunt dator să țiu seamă de ea dac-o pot pune de acord cu interesele generale. În adevăr, după patru ani de opoziție, în halul de sărăcie în care se găsesc, fără speciale puncte luminoase care să-i fanatizeze, bieții oameni vor să iasă din inacțiune. Cu greu se va putea ca pur și simplu ambiția jignită a lui Averescu să fie o platformă de manifestare pe viitor. Este pentru întâia oară de zece ani încoace când o profundă deosebire de apreciere s-a ivit între mareșal și mine. Am sincera dorință de a o înlătura, dar ce să fac dacă la tot pasul sunt silit să-mi dau seama că pure considerațiuni etice nu pot determina atitudinile mele politice dincolo de jocul realităților.

Seara, masă la Blank în intimitate. El nu are idei politice precise. Defectul rasei îl urmărește în această privință. Tot astfel și preocupările lui, îl îndrumă spre un tranzacționism care angajează toate formele. Idealul lui ar fi un guvern de colaborare al tuturor, cu elementele cele mai de seamă, care admițând formulele economice preconizate de el (politica de concesiuni) i-ar da posibilitatea unor afaceri de mare anvergură. E de

remarcat, ca o notă a situației, aprecierile foarte calde la adresa lui Gh. Brătianu, în opoziție cu opiniile de ieri.

9 aprilie 1931

A sosit azi-dimineață Titulescu: concomitent, jurnalele sunt pline de declarațiile lui. Debut deplorabil. Omul a călcat cu stângul. Imediat la intrarea în țară a început să vorbească. Judecat după cuvintele lui n-ai de unde lua chiurasa de om de stat. E pur și simplu flecar. Grandilocvent, inabil, critică acțiunea partidelor când vrea să se pună de acord cu ele. În goană după lozinca răsunătoare, nu izbutește să lanseze decât gasconade: *„Vom mânca mămăliga și ceapa"*. Are și indelicatețe, care se pot întoarce împotriva lui, luând chiar o turnură penibilă. Detestă luxul de pe Calea Victoriei în termeni de neobișnuită asprime. Cititorul își zice că nu tocmai Titulescu era cel mai indicat să facă pe biciuitorul luxului. Cei de pe Calea Victoriei dacă fac risipă o fac în definitiv pe banii lor, câtă vreme...

Are și note de amenințare: *„Va cădea capul meu, dar înainte va cădea o pădure de capete"*. Foc bengal. Rachete fără consecințe. Dau impresia omului fricos care strigă noaptea în pădure ca să-și facă singur curaj. Aș dori să mă înșel spre binele țării, dar nu cred că acest agitat eunocoid poate îndeplini rolul unui normal șef de guvern. Îl cred descalificat prin temperament și prin insuficiențe fiziologice. Pentru orice activitate care cere un just echilibru de gândire și o putere de muncă desfășurată metodic cu tact și continuitate. Profețiile pe care mi le fac în intimitate sunt din cele mai triste. Încă o legendă care se va risipi, socot eu, mai repede decât altele. Prin venirea lui Titulescu aspectul dezagreabil de laborator pe care și l-a însușit politica noastră devine și mai accentuat. Suntem cu totul ieșiți din ogașa formulelor consacrate. Se dă la o parte ordinea de gândire fixată de decenii pentru a nu se pune în loc decât

încercări hibride, păreri de diletanți. Ideea guvernului de concentrare inventată de rege și lansată de Titulescu e o erezie apolitică cu mult răsunet la analfabeți, dar absolut goală în raport cu realitatea. S-a răspuns, firește, de către toate partidele cu o adeziune de principiu, fără ca cineva să creadă în posibilitatea înjghebării. Ziua de azi s-a epuizat în vizite de politețe și în asigurări platonice.

*

Agitația în partid a crescut și s-a transformat într-o nevroză care angajează pe toți. Casa e plină de partizani care manifestă zgomotos pe ideea concentrării parțiale cu Gh. Brătianu și Lupu. La obiecțiunea că mareșalul se împotrivește în mod unanim mi se răspunde că trebuie să merg înainte având sprijinul tuturor. Până și Cudalbu vorbește de nevoia înlăturării ambițiilor lui Averescu.

10 aprilie 1931

Lucru curios, Averescu nu mi-a comunicat nimic ce i-a propus Titulescu ieri și ce au vorbit azi. S-a convocat pentru astă-seară comitetul de direcție. Nu prevăd nici o tulburare deosebită pentru această ședință.

Ora 5 jumătate după-masă, vizita lui Averescu. Pe neașteptate m-am pomenit cu mareșalul, care a trecut pe la mine venind de la Palat, unde a fost în audiență ca și ceilalți șefi de partid. Și-a dat seama, se pare, că-n fierberea actuală a lăsat să treacă prea multe zile fără să ne vedem. Ce gânduri vor fi trecut prin capul lui în acest răstimp, ce întrebări și-a pus, cum a suportat oare protestările ambiției zbiciuite și ce proiecte a schițat în legătură cu raporturile noastre viitoare?

Din toate aceste, masca lui nu trădează nimic. E o admirabilă stăpânire de sine, care a fost totdeauna apanagiul acestui om-disciplină și care se menține în toată plenitudinea la

vârsta lui. A intrat în casă, același zâmbet senin, a fost amabil cu nevastă-mea ca totdeauna, a cerut ceai și țigări și a angajat conversația cu aceleași aere de intimitate ca de alte dăți, dând impresia că e străin cu desăvârșire de micile cancanuri care în timpul din urmă au trecut alături de dânsul. Vine să-mi spuie ce a vorbit cu Titulescu și cu regele. Cel dintâi l-a văzut și ieri și azi; au stat de vorbă pe îndelete, cu obișnuitele retrospecțiuni în discuție, cum e obicciul generalului. Titulescu i-a arătat dorința lui de a-l vedea personal într-un guvern prezidat de el pentru care îi cere sprijinul. I-a răspuns că nu crede în această combinație, dar că nu-l lipsește de ajutorul partidului și primește să-i delege oameni. Mareșalul nu-l poate lua în serios pe fostul ministru de la Londra, care cu gesturile lui risipitoare l-a exasperat când era șef de guvern.

„Ți-aduci aminte, continuă el cu un surâs ușor disprețuitor, *i-am trimis atunci o scrisoare în care l-am rugat să nu mai expedieze telegrame interminabile și să-mi facă rapoartele în scrisori trimise cu poșta. I-am numărat eu cuvintele dintr-o telegramă fără nici o importanță. Costa 11 mii de lei. Acest farsor vrea să vorbească despre cruțare. Sunt 3 ani de când, trecând prin Italia, cineva mi-a arătat într-o revistă o fotografie: Titulescu cu suita lui. Erau vreo 12 inși. Călătorea cu un fast de maharadje și speria lumea cu risipirile lui. Îmi reamintesc, prietenul italian se uita mirat la mine: – «Ministrul dumneavoastră la Londra dă impresia că sunteți cea mai bogată țară din lume, tocmai atunci când guvernul de la București trece pe sub furcile caudine în căutarea unui împrumut». Iată omul care vrea să salveze finanțele țării".*

Averescu e perfect convins că încercarea lui Titulescu, dacă va izbuti, înseamnă pentru țară o primejdie. El și-a făcut planul. Trebuie să recunosc că hotărârea lui e pe deplin justificată. Singura cale în împrejurările de azi; e și posibilă și politică. Mi-a spus așa:

– *„Astă-seară, la comitetul de direcție, dacă-l ținem, eu voi arăta propunerea care mi se face, voi spune că nu cred în rostul unui guvern de concentrare personal, deci nu voi participa la el, las însă comitetul să chibzuiască neinfluențat de nimeni și să decidă. Pentru a nu înrâuri cu nimic hotărârea voi ruga pe Coandă să prezideze și eu mă voi retrage în camera de alături pentru tot timpul discuției. Voi reveni apoi și voi comunica comitetului de direcție că pentru durata acestei guvernări la care participă partidul, eu mă voi retrage de la conducerea lui efectivă, lăsând-o aceasta delegației prezidențiale. Mai târziu când lucrurile se vor schimba și încercarea lui Titulescu se va dovedi neizbutită, cum cred eu că va fi, atunci voi ieși eu din rezervă și voi remorca partidul după mine".*

Formula e, desigur, inteligentă, maschează în mod abil o amărăciune, înconjură o ruptură, nu lipsește partidul de beneficiile momentului, ferindu-l astfel de destrămare, și-i păstrează platforma unei manifestări de mâine. În treacăt fie zis, dacă până la urmă va păstra acest punct de vedere, Averescu iese din vâltoarea actuală și cu o augumentare de prestigiu și cu posibilități pentru un viitor apropiat. În fața evaporării nu prea îndepărtate a legendei Titulescu care uzează pe toți, el se păstrează singura rezervă. În acest sens a vorbit și regelui Carol în cuvântarea care a ținut-o; la început [acesta] a fost solemn și grav, nelipsindu-i chiar o nuanță combinatorie, când a spus că dacă nu va reuși în dorința lui de a strânge laolaltă toate forțele va ști ce să facă. Averescu nu s-a lăsat impresionat de acest limbaj forte, a răspuns blând, tacticos și ferm: *„Sire, la Majestatea voastră vorbește încercarea, la mine experiența. Ideile mele sunt cunoscute. Conștiința nu-mi îngăduie să particip la o acțiune în care nu cred, dacă numai una la mie ar fi că dreptatea e de partea mea și atunci s-ar justifica atitudinea ce am! Pentru a nu pune însă nici un obstacol, partidul meu vă este la dispoziție. Mai mult, toată vremea cât va*

dura acest guvern mă dau la o parte, renunț la o activitate politică. Sunt gata chiar să plec în străinătate". Vorbele rare ale mareșalului, care-mi relatează vizita lui, sunt destul de mișcătoare: *„Regele ce-a răspuns?"*, întreb eu. *„A pierdut cu totul nota solemnă și a rămas pe gânduri. I-am urat sărbători fericite respectuos și ne-am despărțit cordial spunându-mi că luni ne va consulta din nou"*. Am hotărât să amânăm comitetul de direcție deci pentru luni seara, neavând un obiect special de discutat și părându-ni-se amândurora mai potrivit să nu ne descoperim încă jocul. Conversația noastră s-a lungit apoi calmă, depășind cu încetul problemele de actualitate, îndrumând-o eu spre amintiri de demult.

Văzându-mi pe masa de scris volumul cu memoriile lui Foch, Averescu mi-a arătat că stima lui pentru Joffre e mai mare, fiindcă bătălia de la Marna a decis soarta războiului. La plecare, în anticameră a găsit vreo 15 inși cu care a dat mâna prietenește, părea însă că în obișnuitul lui zâmbet nu lipsea, de astă dată, o linie ușoară de fină ironie. Necontestat, dacă logica ar fi să triumfe, omul acesta liniștit și înfrânat ar fi cel mai indicat să ia conducerea țării, dincolo de verbalismul isteric care nu repară nimic.

11 aprilie 1931

Continuă chinurile facerii, nenumărate povești, combinații și minciuni, care umblă de la om la om. Mi-e casa plină de zeci de vizitatori. Unii vin să-mi spuie, alții să le spun. Toți laolaltă constată că o înțelegere a tuturor e imposibilă. În acest vârtej, linia de orientare a lui Duca, pare în mod constant o apropiere de Maniu. Mi se spune că s-ar fi aranjat împreună, că ar fi căzut de acord, ba chiar ar fi câștigat și pe Titulescu. Se vorbește de-un guvern al lor, în doi.

După dejun, am vizita lui Gh. Brătianu, cu care examinăm din nou situația. Îi spun, după ce m-a pus în cunoștință de

audiența lui la rege, că îmi mențin întru totul părerile mele de până acum asupra raporturilor noastre. E regretabil că nu știe nici el nimic de la rege, dacă e sincer în tendința lui de a ne strânge pe toți în acest mozaic ridicol, sau e un preludiu numai, pentru o altă soluție ce se tăinuiește încă. Regele nu l-a lămurit. Când i-a comunicat pretenția lui: de a fi împărtășit de-un tratament egal cu Duca, a dat afirmativ din cap, fără să spuie nimic. Ne dăm seama împreună c-acest execrabil mutism al lui Carol, care se-nchide în carapacea lui în mod egal și pentru prieteni și pentru dușmani, încurcă socotelile noastre. Îi fixez planul care trebuie urmărit mai departe. Mergem mână în mână, asociindu-ne și pe Lupu, cu scopul de a înlătura combinația mare și a pune în valoare înțelegerea noastră. Suntem de acord că încercarea unui guvern de unire, al tuturor, imoral pentru că ar acoperi cu indulgența noastră pe autorii dezastrului, trebuie torpilată, chiar cu riscul de a împinge noi la formarea unui guvern Maniu–Duca–Titulescu. Se menține cordialitatea realțiilor noastre.

În fierbințeala crizei politice reținem, totuși, un certificat extraordinar al culturii românești. Ziarul *Universul* publică un răspuns al lui N. Crainic, prin care acesta pune la punct pe L. Rebreanu. El publică fotografia amprentelor digitale ale președintelui S.S.R. luate de către organele noastre polițienești, înainte de război, când, pentru delapidare de bani publici, a făcut trei luni și jumătate închisoare. Publică, de asemenea în facsimil și fișa de la poliție a tipului. Pentru mine, ca și pentru orice observator, acest document vorbește mai mult decât un tratat de sociologie asupra țării, sau decât toată colecția de legi din *Monitorul Oficial* pe cei din urmă doi ani. Individul a reprezentant în mod oficial, cu hârtiile în regulă, cultura noastră oficială sub regimul lui Maniu. Dulce țară....

Seara târziu, vizita lui Pamfil Șeicaru. Figură de condotier din bărăganul presei, mergând spre burghezie, după ce printr-o

haiducie de-un deceniu și-a pus temeiurile unei solide gospodării.

Vine să mă vestească, zice el, că s-a hotărât, nu mai e vorba de guvern cu toată lumea, și eu voi fi ministru de interne negreșit miercuri. Justificarea teoretică e, după părerea lui, faptul că tot în Ardeal va trebui să se dea lupta pentru biruința de mâine. Regele trebuie să înțeleagă că Maniu i-o coace și astfel e îndreptățită tendința lui vodă de a-l diminua cât mai mult politicește. *„Cine s-o facă? Argetoianu e desigur o mână tare, bun deci la Interne, dar el nu are accentul de pasiune specială pe care-l ai dumneata față de Maniu. Iată logica. Dar am și informația mea precisă pentru care pun în cumpănă tot prestigiul gazetei mele".* (Vorbe din maidanul gazetăriei noastre. Valorează tot atât cât și celelalte șoapte ce mi se insinuează de trei zile la ureche de toți aceia care văd ivindu-se pe orizont propriul lor noroc și se prepară să-l vâneze pe toate fronturile.) Intrepidul furnizor de epitete scabroase își face și el micul lui joc terminându-și lunga poveste cu o propunere în toată regula: *„Ar fi bine ca și dv. în raport cu gazetele să urmați exemplul lui Maniu și să luați câțiva gazetari mai de seamă pe listă..."*

Am înțeles!

În noaptea Învierii am fost la Biserica Amzei. Curtea plină. Va să zică tot mai sunt creștini, în București. Curios, până acum Auschnitt nu ne-a expropriat bisericile. Ard lumânările de ceară în miezul de noapte sub cerul primăvăratec. Fiecare cu sufletul lui.

12 aprilie (Paștile) 1931

Zi tristă, fără aer și fără lumină. Un vechi obicei, moștenire din copilărie, m-a împins totdeauna să petrec Învierea la țară în atmosfera primitivă și curată a țăranilor, care mă făceau să retrăiesc amintiri de demult, să dezgrop tradiții și să fac să vibreze în mine instincte ancestrale. Mi se pare că acum este

pentru întâia oară că am rămas la București, în zgomotosul profan și flecăreț al acestui oraș pripit și fără probleme sufletești. Dac-aș putea scoate la iveală într-o carte tot ce se zbuciumă astăzi în subconștientul meu ca o tulburătoare deosebire între mine și mediul în care sunt condamnat să trăiesc, atunci, cred eu, aș putea explica tuturor care vor să gândească de ce viața întreagă a acestui neam dă o impresie de provizorat fără adâncime.

Preocupările politice curente mi-au aburit fereastra sufletului, n-am văzut ca de alte ori în fund de scorbură.

13 aprilie 1931

Îi întorc vizita lui Averescu, dimineața, ora 11. Calm ca totdeauna, cu ochi și umbre care-mi arată că e plin de bănuieli și stă în gardă ca să pareze un atac. Politicește, planul lui e făcut: va lăsa să hotărască comitetul atitudinea partidului. S-ar părea c-au trecut pe la dânsul intrigi, care au prezentat în culori false intențiile mele și, fără să-l convingă, au izbutit să-l neliniștească. El, firește, nu arată nimic din preocupările lui interioare. Același ton tărăgănat și blând, același joc al degetelor lungi și demonstrative. Cum stăm față în față pe cele două fotolii de lângă birou, întinde mâna și ia o scrisoare de pe masă, își pune monoclul și, cu o ușoară inflexiune în voce, mă privește o clipă aproape mustrător: *„E o anonimă, dar nu e lipsită de interes. Cineva i-a trimis-o regelui și cu câteva rânduri adresate mie, îmi remite copia. S-o citim".* E un fel de poveste scrisă cu oarecare calități literare. Vine cam așa: „A fost odată un împărat tânăr care a avut ideea barocă să omoare pe toți bătrânii din țară. S-au prăpădit toți, a mai scăpat unul doar, pe care fiu-său, ajuns ministru, l-a ascuns într-o peșteră. Așa s-a guvernat fără bătrâni, până într-o zi când împăratul vecin a trimis solie care a încurcat toate lucrurile. Cerea să i se dea înapoi o sfoară de nisip pe care o împrumutase el acum douăzeci de ani și

amenință cu război dacă nu i se împlinește pofta. Sfoară de nisip? Nimeni nu pricepea taina acestei dorinți. Zarvă mare, frica de războiul care vine, zilele treceau, nici o lămurire. Așa s-a întâmplat că, ducând de mâncare bătrânului din peșteră și întrebându-l, tânărul ministru a primit de la tătâne-său cheia de dezlegare: «Răspundeți împăratului că s-a pierdut sfoara de nisip și că-l rugați să vă trimită el o sforicică cât de scurtă ca să vedeți despre ce e vorba». Ghicitoarea a fost dezlegată, împăratul vecin a trebuit să se dea bătut și a trimis vorbă: «Cine v-a dat răspunsul? Numai bătrânii îl știau». Sfârșitul a fost c-au pus să caute în toată țara pe bătrân, l-au găsit în adâncul peșterii și l-au scos de-acolo cu alai ca să-l puie mare logofăt peste țară".

Ce aluzie va fi fost în parabola din Orient pe care un partizan al mareșalului i-a trimis-o și pe care el mi-a citit-o în treacăt fără să stăruie asupra ei? Ne-am despărțit cald ca de alte dăți. În dreptul ușii, i-am mai repetat o dată vechiul meu refren: *„Păzește-te de Duca, domnule general!"*. M-a privit întrebător, a mișcat din cap fără să-mi dea un răspuns precis și m-a lăsat să plec cu impresia că luptăm pe fronturi deosebite, fiecare pe al lui.

După dejun, ora 4, îmi telefonează colonelul Grigorescu, adjutantul regelui, că sunt primit în audiență astă-seară, ora 7. Sunt foarte încurcat, era vorba să fie chemați numai șefii de partide. Telefonez la Gh. Brătianu și la Lupu, mi se răspunde că audiența lor e fixată, a celorlalți de asemenea, la răstimpuri de o jumătate de oră. Întreb la Papacostea dacă mareșalul a fost chemat. Mi se răspunde, nu. Va să zică jocul a început, tânărul Carol se bizuie pe puterile lui, vrea și aici rupturi. Să vedem. Plec la mareșal să-i spun ce s-a întâmplat. Sunt cu sufletul îndoit. Ce va zice oare? Îl găsesc scriind. Încep vorba aproape jenat și-i spun ce m-a adus. A ascultat fără să clipească din ochi; probabil, tot așa primea odinioară veștile rele de pe câmpul de luptă. Cu nimic nu a lăsat să se înțeleagă că se simte

jignit, și-a transpus conversația pe planul politic: *„Iată declarația pe care-o fac astă-seară la comitetul de direcție"*. Mi-o citește. E în adevăr admirabilă. Act de sumisiune în fața regelui, abnegație patriotică, menținerea demnă a credinței lui politice, înlăturarea înțeleaptă a oricărei tensiuni de raporturi în cadrele partidului.

Îi cer declarația s-o citesc regelui. Plec foarte mulțumit și cu o reală stimă pentru omul care suportă loviturile cu atâta pace aparentă. Niciodată nu mi s-a părut Averescu un exemplar mai caracteristic al rasei ca în clipa când ne-am despărțit, eu plecând la rege, el rămas în fotoliul lui cu gândurile și amărăciunile nemărturisite. Îmi reapare, parcă, figura lui Bismarck după sacrificarea lui.

Gh. Brătianu trece pe la mine din nou pe la ora 6 să mă informeze ce a vorbit la Palat. În două cuvinte: *„Stăruință categorică să intre în guvern"*. La chestiunea egalității de tratament, Carol nu l-a încurajat.

La Palat ajung după 6 1/2, mă primește aghiotantul Grigorescu cu biata figură zămislită din tăcere și inocență, tocmai opusul secretarului intim, Puiu Dumitrescu, personaj plin de vorbe insipide și de impertinență, care-și permite să aibe păreri și să facă cu ochiul. Din nenorocire, acest individ găsit undeva, pe maidanele exilului, pare a fi azi unicul sfetnic al Majestății sale. Înțeleg că e cu trup, cu suflet, pentru guvernul de concentrare generală. E penibil sfertul de ceas al așteptării într-o astfel de societate. În sfârșit, s-a terminat, iată, coboară Duca cu o roșeață pripită pe obrazul lui de lămâie stoarsă. Îi întind mâna glumind: *„Ei, ce zici? Se face? Ești optimist?"* Îmi răspunde cam ambarasat: *„Trebuie să scoatem căruța din noroi. Dorința regelui e ordin pentru noi"*, răspunde el cu o sumisiune de perfectă lichea și mă întreabă la rândul lui: *„D-ta ce zici?"* Eu zâmbesc mai departe: – *„Vasăzică ești optimist?" „Da"*. – *„Prin pasiune ori prin temperament"*, arunc eu vorba și plec fără replică, fiindcă adjunctul a venit să mă duc la rege.

Îl găsesc pe Carol foarte aferat, ca omul în treabă, mă primește cu multă gentilețe ca de obicei, dar și conștient că are o ispravă de făcut. Deschide vorba hotărât: *„Goga, n-am mai vrut să-l mai deranjez pe moșul. Sunt chestiuni de detalii de discutat. Mai bine să le vorbim împreună. Știi, apelul meu făcut tuturor partidelor. Vreau să se isprăvească cât mai repede. Țin cu orice preț să se facă guvernul de concentrare generală, cu toată lumea. De la-nceput trebuie să-ți spun că nici vorbă nu poate să fie de așa-zisa «mica Antantă», cum am auzit că i se spune"*. Îl privesc în ochi și îi răspund ferm: *„Da, Sire, să vedem condițiile"*. El se uită la mine pieziș și după ezitarea de moment, mă întreabă: *„Ce zice, mareșalul?" „Mareșalul, Sire,* – răspund eu – *e un mare om. Ca să-i cunoști ideile, rog pe Majestatea ta să-mi dai voie să-i citesc declarația ce o va face diseară în comitetul de direcție al partidului. Ea luminează și un caracter și spulberă o avalanșă de intrigi"*. I-o citesc rar și apăsat. Văd că ia note într-un carnet de pe masă. Rămâne câteva clipe pe gânduri între mirare și nedumerire: *„E, în adevăr, foarte frumoasă. Spune-i, te rog, că îi mulțumesc. Dar, d-ta ce zici? Mai greu va fi la repartizarea mandatelor". „Sire,* răspund eu, *numai principiul egalității de tratament poate fi la baza unei păci politice fără învingători și fără învinși. Așa se face un armistițiu leal". „Va fi greu"*, face el, și mișcă din cap îngândurat. Și răspund pe larg răspunzându-i [sic!] că valuta politică nu e stabilă, că partidele în aprecierea publică cresc și scad la preț. La un moment dat, văzând că nu-l mișcă acest argument moral, ridic tonul: *„Sacrificiul pe care ni-l cereți e prea mare. Vă asigur că-mi sângeră sufletul la ideea că după guvernarea lui Maniu nu va fi nici o sancțiune. Nu înțeleg în numele cărei morale mi se cere să ies cu Aurel Dobrescu la brat. Cât despre partidele mari, despre care aud vorbindu-se, să mi se dea voie, Sire, să mă îndoiesc de puterea lor. În orice caz, temeiul meu e mai puțin șubred decât al lor. Nu sunt nici lovit de cancer la inimă ca Duca prin Gh. Brătianu, nici nu sunt azi după o guvernare care s-a prăbușit sub oprobriul public ca Iuliu Maniu"*. Diatribele mele se pare că au prins. Le înseamnă la carnet. *„Bine,* – continuă el, – *voi stărui din toate puterile"*. Glasul însă pare mai mult evaziv. *„Dar, d-ta, te rog pe d-ta să intri în minister. Nu vrea Averescu, înțeleg, ia d-ta un portofoliu, afară de interne, externe și finanțe pe care și le rezervă Titulescu, oricare, înțelege-te cu el". „Sire,* răspund eu, *e chestiune de aptitudini". „Ah, nu* – îmi replică imediat. – *Azi nu mai sunt ministere mari și mici. Toate sunt egale". „E vorba de competență"* – insinuez eu cu oarecare perfidie. El ca să pareze se face niznai: *„Bine, atunci intră fără portofoliu și Anibal Teodorescu să ia un minister"*. Văd că plutește în plină abstracțiune. Nu are o soluție clară, vorbește dogmatic, cu ochi pironiți în gol. *„Să lăsăm la o parte chestiunea mea personală, Sire, nu e interesantă. Eu nu cred în reușita tezei. Concentrarea generală e o imposibilitate. Rog pe M[ajestatea] Voastră să se prepare pentru reversul medaliei și dacă atunci va fi nevoie, cu modestele mele energii sunt la dispoziție"*. Am înțeles că sub presiunea lui Titulescu e pe cale să facă formidabila prostie de a constitui un guvern Maniu–Duca în care drept tampon să ne împingă pe noi, anexele lor. Mi-am dat seama că voi rezista la toată această nebunie și că un foarte precis instinct de autoconservare mă va opri să fac gestul sinuciderii prin persuasiune. Îmi închipui că pe obrazul meu s-a desenat atâta scârbă în acele momente, încât a priceput că sunt absolut intolerabil. De aceea s-a crezut dator să facă suprema încercare. S-a ridicat în picioare, mi-a luat mâinile într-ale lui și-a urmat o lungă alocuțiune politico-sentimentală de peste cinci minute brodată pe invocarea pretinsei noastre afinități sufletești repetând încă o dată în mod nebulos necesitatea inexorabilă a unui guvern de uniune pentru ochii străinătății și sfârșind printr-un apel, cum am zice mișcător, la adresa «poetului», ale cărui cărți l-au mișcat odinioară. Cuvintele răsunau goale, din

moment ce nu erau puse în slujba unei idei rezonabile. Omul era în profundă eroare, trebuia târât înapoi măcar fără voia lui. Am plecat convins că ne găsim în pragul convulsiunilor, că de la Palat nu mai pornește nici o îndrumare.

Lui Averescu i-am relatat toată audiența. Nu s-a schimbat nimic în hotărârea lui.

Seara, după ora 9, comitetul de direcție, Averescu dă citire declarației. Stupoare generală. Doi-trei cer cuvântul și protestează. Nu admit să plece mareșalul din scaunul prezidențial. Protestări, gen dramatic. Averescu, intolerabil, se retrage, cedând generalului Coandă conducerea ședinței. Discuție lungă ca de obicei, fără șir. Dispoziția unanimă e pentru a se sta de vorbă cu Titulescu. Se propune alegerea delegației care să ducă tratative, eu trec în odaia de alături, mă întorc peste 2 minute, mi se strânge mâna din toate părțile. M-au ales pe mine singur delegat al lor. Comitetul se declară în permanență. Ne despărțim.

14 aprilie 1931

Dimineața, întâlnire cu Lupu și Gh. Brătianu. Le arăt că Titulescu vine cu o concepție stranie. Ideea de a constitui un guvern, sprijinit de Maniu și Duca, de a-și face lui o masă de manevră și de a ne amesteca și pe noi, prinși în clei, apendice ridicole la o lungă guvernare sub conducerea autorilor dezastrului actual. Îi fac să înțeleagă că n-au nimic de câștigat de la o asemenea soluție nenorocită pentru țară. Revin asupra egalității de tratament pe care o ceruse Gh. Brătianu față de Duca. Stabilim laolaltă o înțelegere în principiu, rămânând ca a doua zi să dejunăm împreună la Gh. Brătianu.

Trec pe la Averescu sub cuvânt că trebuie să iau instrucții pentru întâlnirea ce voi avea cu Titulescu. În realitate însă, ca să-i arăt bunele mele sentimente. Îi relatez întâlnirea mea cu ceilalți și îi arăt platforma de discuție: principiul egalității de tratament. El e de acord: „*Vezi, eu ar trebui să nu mă mai amestec, dar îți spun că gândesc la fel*".

Mă duc la Șosea, la locuința lui Titulescu, care, după ce a colindat atâtea zile pe la Maniu și Duca, a avut indelicatețea să mă vestească printr-un secretar al lui că mă așteaptă după masă, la ora patru. După câteva momente, în care răsună glasul eunucoid al marelui nostru diplomat, ne găsim din nou față în față. Enervat ca totdeauna, între pupături și țipete disperate, îmi expune teza lui, întrebându-mă fără mult înconjur câte cer, mandate, ministere etc. E exasperat și pur și simplu insuportabil. Conversația e fără șir, programul pe care mi-l expune la repezeală nu-ți poate da o idee cât de palidă a unei judecăți echilibrate, protestările de amor cu care caută să mă îmbune, fără ca eu să le solicit, îmi arată c-am văzut bine în presupunerile mele. Îi pun în vedere că nu sunt decât delegat care trebuie să prezint comitetului de direcție «ad refferendum» propunerile lui. Nu-mi dă nimic precis. Ne-am despărțit, partida, «remis», să reluăm discuția a doua zi.

După-masă, ora 7 1/2, întâlnire cu Manoilescu la Pleșoianu. Perfect lipsit de convingeri cum îl știu pe acest om de afaceri, cu un limbaj comercial, fără scrupule: „*D-ta trebuie să te întorci la noi în partid. Guvernul de concentrare e o prostie. Trebuie să vie generalul. D-ta te acomodezi ușor ești din nou acasă*". Mierosul «brasseur d'affaires» cedează pe toată linia și făgăduiește tot. Nu știe în ce post se va retrage și de aceea și păstrează calea deschisă pentru toate.

Vine să mă vadă Grigore Filipescu* întors ieri de la Paris. E foc și pară împotriva lui Titulescu a cărui combinație trebuie dată peste cap.

* Grigore Filipescu era în 1931 președinte al Ligii „Vlad Țepeș", transformată la 10 martie 1932 în Partidul conservator.

Seara comitet de direcție. Hotărâm egalitatea de tratament ca un cuvânt de ordine pentru tratativele noastre.

15 aprilie 1931

Vizită la Titulescu. Mă primește în odaia de dormit. E într-o îmbrăcăminte fantastică. Îl examinez mai îndeaproape. Nicăieri n-am văzut o asemenea apariție. Parcă e un șef de pirați calmuci dintr-un vapor de pe Volga. Mutra de scapet în lumina matinală apare lividă și obosită. Pe fruntea pergamentată sunt colțuri adânci, iar nasul plin de răni după priza continuă de tutun pare mumifiat, în vreme ce gura cu prea multă salivă își agită buzele proiectând râsete isterice peste enorma dantură de cal. Are o îmbrăcăminte de bâlci. E prea fenomenală ca să n-o detaliezi. Trupul lăbărțat mi le-arată pe toate. Dedesubt un «jäger», urmează o pijama de mătase roz, peste care vine o altă pijama groasă de postav fraise, iar pe deasupra tuturor un fel de *leiber* scurteică în culoarea ultramarin de grosimea plapumei. Cum se plimba prin casă, agitându-și brațele fără mușchi mi se părea totul o farsă. Omul ăsta să salveze România? Conversația a început pripită ca de obicei, cu înjurături de «cucu-mă-sii», cu rățoieli de «facu-i și dregu-i» și cu declarațiile de amor cunoscute. Îi arăt în treacăt ce se poate arăta unei asemenea ființe permanent agitate că e pe drum greșit când crede în Maniu. Îi spun că vine cu o valută politică perimată. Zice că recunoaște, dar că străinătatea vede altfel lucrurile. Îl întreb de program din nou, mă supune la un fel de interogatoriu, reia chestiunea repartizării mandatelor. În mod timid îmi dezvăluie că nu poate da decât foarte puțin fiindcă nu vrea să mă jignească. Îl strâng cu ușa, și iese la iveală cifra de 20 de deputați. Mă poftește în guvern și-mi oferă un minister. Mi se pare totul o glumă stupidă. Îi arăt limpede părerile mele. El se crede abil și încearcă un nou atac: – *„N-ai vrea să mergi la Roma?"* Urmează o serie de considerații asupra

fascismului. Mă ridic tranșant: *„La revedere, în cursul zilei de azi vei primi răspunsul"*. Protestări, țipete disperate, pupături, tot ritualul eunucoid.

Dejun la Gh. Brătianu. Sunt de față, pe lângă tânărul menaj, Văitoianu cu doamna, d-na Olga Sturza, dr-ul Lupu, nevastă-mea și cu mine. Atmosferă simpatică de apropiere, pe care-mi dau toată silința s-o fac cât mai caldă și cât mai spontană. De pe perete, în salonul unde stăm, ne privește Ionel Brătianu, dintr-un portret lucrat de un străin, dacă nu mă înșel pe vremea neutralității. Cunoșteam tabloul din casa unde vreme de 20 de ani am avut atâtea discuții cu răposatul. O clipă-mi fulgeră prin minte grozava prăbușire care a urmat în doi ani de la moartea lui și privindu-i în portret ochii mari de oriental deștept mă întreb în treacăt ce-ar zice oare dac-ar coborî de pe celălalt tărâm ca oaspe trecător să vadă prăvălirea dimprejurul nostru. Scut printre ruine, desigur multe pricinuite de slăbiciunile lui, nu se știe însă dacă pentru o bună parte nu s-ar ridica biruitoare judecata aspră care a urmărit totdeauna pe Carol. Trecem la masă și conversația se angajează asupra actualității politice. În mod evident interesele noastre concordă. Titulescu, sprijinindu-se pe Maniu și Duca, înțelege să ne oprească pe câteștrei. Lupu, ca de obicei, e furtunos. Gh. Brătianu e categoric în adeziunea lui. Văitoianu se silește să ne strângă cât mai aproape. Văd limpede situația. Trebuie făcut aici un legământ de solidaritate care să ne așeze alături într-un front unic. Ne apără o asemenea învoială de orice risc făcut pe cont propriu și în opinia publică creează un răsunet simpatic. Mă scol de la masă cu un gând precis. Înțelegerea trebuie luată negreșit. Trecând în odaia de alături explic chestiunea și propun în mod formal un pact între noi, având la bază principiul egalității de tratament al tuturor partidelor în discuțiile noastre cu Titulescu. Ideea e acceptată. Dându-mi seama că în cursul tratativelor poate interveni un moment când

simțind nevoia unui tampon între Duca și Maniu, Titulescu ar face orice sacrificii pentru a rupe pe unul din noi, propun ca pactul să fie scris luându-se angajamentul reciproc pe cuvânt de onoare de a nu putea lua hotărâri în chestiune decât cu consimțământul celor trei semnatari. Ideea se admite. Facem declarația scrisă în trei exemplare și-o iscălim câteșitrei. O mare ușurare mă stăpânește în aceste momente. Din două una: sau nu se face guvernul cu Duca–Maniu, fiind imposibilă în fața lumii o asemenea tovărășie și atunci am făcut un mare serviciu țării, sau se face, și atunci cele trei partide unite, luptând pe un front unic la opoziție, vor putea răscoli masa electorală pentru a înjgheba o forță de luptă convenabilă. Simt că am făcut o faptă bună și plec de-a dreptul la club unde mă așteaptă comitetul de direcție convocat de mine pentru 2 ore și un sfert, pentru a hotărî răspunsul ce avem de dat lui Titulescu.

La comitet relatez pe scurt propunerile ce ni se fac, le pun în vedere că și Lupu și Gh. Brătianu refuză, fără a pomeni, firește, de pactul încheiat între noi. Le spun că e probabilă constituirea unui front unic între cele trei partide. Văzând că nu sunt izolați, colegii mei se liniștesc și hotărăsc să respingă propunerea cu cele 20 de mandate. [Hotărârea] e luată în unanimitate.

Plec de-a dreptul la Titulescu căruia îi comunic simplu răspunsul, spunându-i că a doua zi va primi și motivarea în scris. El îmi joacă o scenă de melodramă, se strâmbă, se bocește, ridică brațele în sus: *„Vasăzică, tu ești vrăjmașul meu"*. Îl mângâi din toate puterile mele și-i arăt că el s-a așezat de la început pe baricada adversă. Cu aere de veritabil zarzavagiu mai încearcă o nouă ofertă, adaogă încă 15 mandate ce ne oferă pe lista lui. Îl refuz calm fără nici o protestare. El nu știe încă, firește, despre înțelegerea celor trei, de aceea nu mi se pare că

e tocmai neliniștit. După asigurări de dragoste reciprocă, ne despărțim relativ liniștiți.

Trec la Averescu, îi relatez totul, îl văd senin, i-a căzut o piatră de pe inimă. Convoc comitetul pentru ora 10 seara să-i prezint răspunsul scris.

Acasă, după ora 7, încep să redactez scrisoarea către Titulescu; pe la nouă vine să mă vadă, pe neașteptate, Gh. Brătianu. Se-ntoarce la Palat. E îngrijorat, o nevroză neobișnuită îl ține sub presiune: – *„Mă găsesc într-o situație tragică,* face el tulburat. *Regele ține cu orice preț să intru în guvern, părăsind ideea egalității de tratament cu care ne-am legat noi. D-ta ce zici?"* Îi spun că pentru moment nu-i pot da nici un răspuns fiindcă trebuie să consult comitetul. El mă vestește că și Lupu e chemat în audiență la Palat pentru ora 10 și jumătate. Îi propun lui Brătianu, și fixez cu dânsul, o consfătuire pentru ora 12 noaptea, după ce se termină și comitetul și audiența lui Lupu. Cădem de acord ca să ne întrunim la el acasă. Imediat, după plecarea lui Brătianu, terminând redactarea răspunsului, mă gândesc să iau contactul cu d-rul Lupu. Momentul, desigur, nu e din cele mai ușoare pentru mine. Vasăzică, Carol, în orbirea lui nenorocită, s-a aranjat pe ziua de mâine extrem de favorabil pentru el. Și-a strâns laolaltă dușmanii. Duca–Maniu, într-o singură tabără și amicii în alta. Se constituie prizonier al dușmanilor lui, și face o presiune neobișnuită încă pentru a-și obliga prietenii să se sinucidă. Mă gândesc dacă mai pot înlătura acest paradox frivol. Pe Brătianu îl văd muiat. Lupu oare cedează și el? Plec ață la dânsul. Din fericire, îl găsesc în bune sentimente. Caracterul lui – frondeur, nițel donquijotesc – e flatat la ideea că va putea respinge cererea regelui și eu îl susțin cu toată hotărârea, spunându-i că întru cât mă privește nu voi ceda cu nici un preț. Ne dăm întâlnire la el, la hotel, după audiență. Trec [pe] la comitetul de direcție, cu această stare destul de zbuciumată.

Acolo se știe de cele două audiențe la Palat. S-au lungit fețele tuturor, au intrat în panică. În treacăt fie zis, materialul politic, din toate părțile, mi se pare de calitate îndoielnică. Îi văd speriați, cu frici meschine în ochi, cogeamite conducători de țară. Fără să vreau îmi revin în memorie cuvintele triviale ce mi-a spus odinioară Take Ionescu: *„Eu cred că am fost un bun arhitect, am făcut planuri ingenioase, n-am brodit-o cu materialul. Concepția mea a fost prea îndrăzneață când am crezut că poți zidi o biserică din cărămizi de... noroi"* (Vorba lui a fost alta.) Din primul moment am regretat că i-am mai întrunit. Adagiul la toți, același: – *„Ce ne facem dacă rămânem izolați?"* Generalul Rășcanu se ridică palid; în cuvântul lui cere să nu respingem oferta fiind vorba de existența partidului. Lupaș, om de granit ca totdeauna, vorbește la fel. Le răspund scurt și brutal, citesc scrisoarea-răspuns și-i convoc pe a doua zi la ora 11, spunându-le că nu voi transmite răspunsul scris până atunci.

În goană, prins de negre presimțiri, trec la Athenée Palace unde d-rul Lupu intră deodată cu mine. E unsprezece jumătate. Îmi arată presiunea formidabilă a regelui pentru a-l face să intre în guvern. Audiența a avut loc fiind de față și Titulescu, căruia Lupu, zice, i-a ținut un limbaj tranșant:

– *„Cum, tu, om nou? Faci procesul partidelor?"* – *„D-re, zece ani ai fost (ieri) la guvern și ai fost cel mai bun prieten al lui Vintilă Brătianu"*. Carol a amenințat că-i va distruge partidul. Lupu a plecat de la Palat după ce i-a spus că are pact în trei și că ne-am legat pe cuvânt de onoare să nu hotărâm unul fără altul. Carol a strigat poruncitor că El, regele, îl dezleagă de angajament (cum să nu dezlege pe alții când s-a dezlegat singur de atâtea ori!). Lupu înțelege să reziste justificându-se la rege cu refuzul meu. Ce va face însă Gheorghe Brătianu? Plecăm de-a dreptul la el.

Îl întâlnim tocmai în curte, agitat. L-a chemat din nou la Palat. *„Semn rău"*, ne zicem amândoi. Nu sunt multe de vorbit, îl conducem până la automobil, și-i strângem mâinile amândoi. Eu îi spun scurt: *„Contez pe onoarea d-tale!"*. D-rul a apăsat pe tradiția de familie: – *„Nu uita că ești nepotul lui Ion Brătianu, care a fost carbonar!"* Ne dăm întâlnire la generalul Văitoianu, unde-l așteaptă comitetul lui ca să hotărască în cursul nopții.

Sosim la Văitoianu cu inima îndoită. Ne primește generalul și ne conduce în salonul din fund, strecurându-ne încet prin hol, fiindcă alături, în biroul lui, se găsesc fruntașii partidului, în așteptare. Generalul e într-o dispoziție care ne convine. Înțelege că a accepta intrarea în condiții umilitoare înseamnă să fie desființați politicește. Ne lasă singuri și trece alături: să-și îndoctrineze amicii. Urmează o așteptare penibilă de peste două ore. Nu știu ce s-a ales de bietul Brătianu, bănuim că dacă e tot la Palat, bătălia noastră e aproape pierdută. La două și jumătate când intră, palid și descompus, înțeleg că se întoarce bătut, c-un aer de învins, ridică din umeri: *„Până acum am tot luptat; n-am mai putut, mi-a smuls consimțământul, vă rog să mă dezlegați"*. Începe să ne relateze totul. La convorbire asistă și Văitoianu. Regele i-a pretins categoric să ne lașeze. Împrumutul la Liga Națiunilor a fost prezentat drept cauza principală a acestei siluiri. A urmat după acestea o îndelungată și foarte zbuciumată ședință în trei. Un ceas și jumătate l-am strâns în clește și eu și Lupu pe tânărul nostru tovarăș. I-am vorbit de țară, de situația lui politică, de interesul regelui care trebuie scăpat din gheara dușmanilor lui, de onoarea care nu poate fi călcată și de tinerețea lui care nu trebuie să se preteze la injoncțiuni împotriva convingerii. Pas cu pas simțeam că cedează în sufletul lui, ne-a mărturisit însă în cursul acestui duel, violent adesea, că l-a pus să ne scrie câte o scrisoare fiecăruia în care-și retrage angajamentul luat. Ne-a implorat să-l dezlegăm. I-am răspuns brutal: *„Fă ce vrei! Dacă vei ieși din*

cuvântul dat, politicește te mănâncă Duca, moralicește te distrugem noi". Văitoianu, care a asistat mut la această scenă, ne oprește în momentul când epuizând toate argumentle, ne pregătisem să plecăm. „*Mai așteptați, vă rog, un sfert de ceas, să consultăm și comitetul*". Rămânem din nou singuri și peste un ceas, Brătianu revine întovărășit de Văitoianu. Extenuat cade pe o canapea și mi se adresează cu glasul tremurat: – „*Vă mai întreb încă o dată dacă mă dezlegați de cuvântul dat?*" Lupu și cu mine răspundem deodată: „*Nu!*" – „*Ei bine, atunci* – zice el – *atunci trebuie să refuz fiindcă nici partidul nu mă urmează*". Ne ridicăm în picioare. Îl îmbrățișez pe Brătianu și-i mulțumesc, asigurându-l de prietenia mea. Sunt mulțumit, am învins. Pentru întâia oară Carol, ajungând cu El față în față, a trebuit să simtă că i se poate opune o voință care nu poate fi ademenită, nici intimidată. Mă remontează moralicește această senzație. Am impresia că sunt dezrobit sufletește și că acum s-a jucat numai un preludiu al relațiilor de mâine. Brătianu pleacă la Palat să-și dea răspunsul. Noi trecem la comitetul lui să fraternizăm laolaltă. Sunt convins că guvernul de concentrare a căzut: insistențele care s-au depus îmi arată limpede că și guvernul Duca–Maniu e imposibil de realizat. Brătianu se întoarce ușurat parcă și el. E ora 6 dimineața, plecăm pe la casele noastre, cu conștiința că a triumfat demnitatea, și că în Țara Românească se desemnează o eră nouă.

16 aprilie 1931

Ora 11, ședință la comitetul de direcție. Bucurie unanimă, aplauzele tuturor. Refuzul celor trei partide se știe: în linii generale se cunosc și amănuntele de azi noapte; în lumea asta flecăreață nu se poate tăinui nici un secret. Evident, a fost o victorie, care e considerată ca a mea, personală. Cu acea ușurință de apreciere care caracterizează de obicei pe animalul politic de la București, s-a trecut dintr-o dată de la panica de

ieri la o răsunătoare bucurie. Toți îmi strâng mâna. Lupaș mă primește cu o exultare frenetică: – „*Să trăiești, făuritorule!*" Trancu își prăvălește aparatul de carne asupra mea: – „*Sunt ferișit!*" Le citesc încă o dată scrisoarea către Titulescu ca răspuns din partea comitetului și mă retrag. Trec pe stradă obosit de nedormire și de neobișnuita risipire de nervi. Lumea mă salută din toate părțile. Guvernul Duca–Maniu este mort; țara a scăpat de un coșmar.

Trec pe la Averescu. Mă primește cu o căldură pe care de luni de zile nu mi-a mai arătat-o.

Bătrânul ostaș a văzut limpede, în sfârșit, că n-am urmărit decât biruința partidului și n-a fost nimic meschin în frământările mele care l-au contrariat. Teoria lui cu Duca s-a evaporat de mult și el a înțeles acum când piesa s-a isprăvit c-a fost tras pe sfoară în buna lui credință de către omulețul care încheiase alianțe. Îi cetesc scrisoarea-răspuns lui Titulescu. El o ascultă radios și cu ochii strălucitori îmi aruncă epitetul: „*Magistral!*". Când dau să plec, se ridică în picioare: – „*Nu știi ce mulțumit sunt; și pentru biruința partidului, dar mai ales pentru legătura noastră sufletească, care, apărând în ochii tuturor, va înfrânge toate legendele mincinoase*".

Când ajungem în dreptul ușii mă îmbrățișează și mă sărută. Nu-i răspund decât două vorbe: „*Să trăiești, d-le general! Mi-am făcut datoria*". Și plec, satisfăcut mai mult de bucuria lui decât de biruința mea.

Transmit după-masă, ora 4, scrisoarea lui Titulescu care mă vestește că dorește o nouă întrevedere pentru ora 5. Luăm înțelegere și cu Gheorghe Brătianu [și d-rul Lupu], care, de asemenea, sunt chemați la întâlnire în răstimpuri de câte o jumătate de oră. Admit părerea lui Lupu de a nu mai sta decât câteștrei cu negociatorul de la Londra.

La 5 1/2 ne prezentăm tustrei la Titulescu. El vine asupra noastră cu aere gentile de mustrare prietenească. Mi se

adresează plângăreț și pare foarte jumulit de pene, după vitejiile de deunăzi. *„Scrisoarea ta, foarte frumos scrisă! C'est de la bonne guerre! Je comprends. Dar e prea crudă".* Ridic din umeri. *„Ce vrei, fiecare pe baricada lui".* Începe un lung comentar-răspuns la punctele mele din scrisoare. Nimic interesant. Vine cu o propunere nouă: guvern de funcționari, cu toți șefii de partid sau reprezentanții lor miniștri fără portofoliu, cu ciudata dorință de a i se repartiza în alegeri pe liste separate cele 70 de mandate pe care le vânează el și cu pretenția complet ridicolă de a primi asigurarea din partea noastră că noul parlament, fiind constituit, noi îl vom recunoaște și atunci ca prim, punându-i la dispoziție cele trei portofolii... Formulă de-a dreptul ridicolă prin naivitatea ei. Mă mir cum acest om, care vine din țara parlamentarismului, poate debita astfel de inepții. Curios lucru. Îl văd cu totul afară din cadrul axiomelor politice cele mai elementare și în mintea mea se rostește pe tăcute o crudă întrebare: *„Cum poate fi cineva deștept la Londra și prost la București?"* Îmi dau seama că totul s-a isprăvit și toate combinațiile lui Titulescu vor fi aruncate la fier vechi. Îi răspundem că va primi astă-seară replica noastră la ora 10 și plecăm câteșitrei cu același zâmbet liniștit pe care ți-l dă numai conștiința că adversarul a ajuns la cheremul tău.

Comitet din nou seara, în care formulez răspunsul nostru negativ, acceptat cu vivacitate de toți cei de față care știu că cele trei partide vor purcede la fel.

La ora 10 seara suntem din nou la Șosea. Pe câte-o foaie de hârtie ducem fiecare răspunsul identic redactat, dar prezentat de fiecare separat. Titulescu citește, vede că s-a isprăvit, începe să țipe: *„Plec la Palat! Dracul m-a pus să viu de la Londra să mă terorizați voi la București!"* În țipetele lui guturale disting în mod precis accentele oltenilor ambulanți. Niciodată nu mi-am închipuit că le voi întâlni în diplomație! Coborâm scările, el repetă vorba mea de alaltăieri: *„Alea jacta est!"* și urcă în

automobil, bălăbănindu-se din tot trupul. Secretarii sunt consternați în anticameră, ziariștii din fața porții dau năvală asupra noastră. Mă stăpânesc senzații hilare. Aceeași întrebare pe buzele tuturor: *„Ce-ați făcut, d-le Goga?» – „Am jucat actul al III-lea din «Samson și Dalila»; am dărâmat casa!".* Stupoare între reporteri. Unul cu pistrui întreabă zăpăcit: *„Când îl mai vedeți pe d-l Titulescu?" – „La vară, la Lido!"* e replica mea și, urcând în automobil, cu Gheorghe Brătianu și doctorul Lupu plecăm către casă.

Sosiți acasă, mi se aduce o ediție specială: comunicatul lui Titulescu c-a eșuat și guvernul de alegeri, rămânând ca să formeze un guvern de tehnicieni.

Cu pași siguri, deci, spre călătoria spre neant.

Altă ediție specială, ziarul *Universul*, relatează de la Paris, cu plecarea lui Alfons al XIII-lea și instalarea republicei la Madrid.

Întunecată fâlfâire a destinului peste capul Europei. O nouă prăvălire a unei regalități, de astă dată acolo, în Spania, țara tradiționalismului covârșitor, țara lui Carol Quintul și-a hidalgilor, țara catolicismului monarhist în toate tentaculele lui. Când o instituție, având atâtea antene seculare, totuși s-a prăbușit, asta înseamnă că boala a fost grozavă și că vremea favorizează în mod special acest virus distrugător. Pentru mine e un prilej de reflecții amare. Sunt regalist din convingere, dar se vede că și în subconștientul meu își are rădăcini adânci principiul lumii vechi. Sunt prea legat de această formulă a trecutului ca s-o pot smulge dintre credințele mele, deși privesc cu criticism capetele încoronate și nu le atribui nimic din grația lui D-zeu. Pentru țara mea, la gradul de cultură în care se găsește, cu preparația cetățenească de care dispune și cu nebunia rusească la spate, țin la idee monarhică, e un principiu de viață și un punct de sprijin al existenței noastre. Alfonso al XIII-lea! Regret că n-am să te mai văd trecând pe sub «Puerto

del Sol», plimbându-ți silueta elegantă spre parcul «Buen Retiro», dar regret mai ales pentru sugestiunile subversive care pleacă de la Manzanares spre Dâmbovița! În Palatul nostru regal ce se crede oare? Se va fi oprit oare în joc la masa de bridge Carol, va fi aruncat cărțile și va fi rostit dilema crudă din *Hamlet:* «To be or not to be»? Puiule, ce ne facem?

17 aprilie 1931

Dimineața, ora 10, Pangal vine să mă vadă din partea lui Argetoianu. Sunt gentil cu Prea Puternicul, fiindcă deunăzi l-am brutalizat aproape când a nimerit la mijlocul dramei. Îmi spune că Argetoianu ar vrea să avem o convorbire. Plec cu el imediat, simt și eu nevoia unei conversații cu cineva care n-a înnebunit încă și păstrează luciditatea criticei. Bătrânul intrigant mă primește îngândurat și când rămânem singuri își desface mâinile plescăind din buzele cărnoase: *„Nu mai pricep nimic! Voi face azi la rege ultima încercare! Am trimis vorbă!"*. Îl asaltez și eu cu constatările mele: *„În România, de-o jumătate de veac și mai bine, regele a diriguit politica țării. Pentru întâia dată azi s-a scăpat frâna din mână și regele a devenit sclavul evenimentelor"*.

Ne despărțim hotărâți să ne gândim la o formulă de ultima oră și când îi întind mâna, Argetoianu mă privește între ochi, cu căutarea lui particulară, în care inteligența se moaie-n obrăznicie: *„Ți-am spus de-acum cinci ani că noi doi trebuie să facem partid împreună și să stăpânim țara"*. Ieșind, în prag, în fața casei, văz pe Nae Ionescu care intră. S-ar părea că escrocelul-amorez al Marucăi Cantacuzino, pretins sfetnic de ușa din dos și el la Palat, vine cu o veste sau un mesaj, fiindcă e radios, și, închizând ochii pe jumătate, după felul crailor de mahala, îmi dă bineț cu multă exuberanță: *„Lasă că-i bine!"*

Am trecut pe la mareșalul Averescu. Și el, ca și toți oamenii normali, se găsește în nedumerire: *„De unde am plecat și unde am ajuns! De la guvern de concentrare la guvern de tehnicieni. Între foarte bine și foarte rău e o scară infinită de nuanțe. De ce am ajuns tocmai la foarte rău?"* Averescu e foarte sever în aprecierile lui: *„Tare mă tem că mă va judeca aspru țara pentru vizita mea de la Bellinzona"*.

După dejun, întâlnire cu Manoilescu la el acasă. Interior de parvenit, înjghebat pe repezeală din bani de furat. Am impresia penibilă că toate mobilele strigă: *„Săriți, hoții!"*

Îmi arunc ochii spre o vitrină din colț. A fost cumpărată alaltăieri cu tot cuprinsul ei. A luat mai întâi vitrina și din prăvălia de alături a cumpărat porțelanurile Rosenthal ca s-o umple. Am venit dinadins la acest intim al lui Carol, ca să-l zgudui, dacă pot, cu presimțirile mele: *„Du-te, d-le, la rege, pentru Dumnezeu și spune-i să isprăvească odată. De 15 zile ține jocul ridicol care a exasperat lumea. Fă-l să înțeleagă că aici trebuie o mână tare care să puie ordine în țară"*. Manoilescu îmi răspunde cu amabilități de «maître d'hotel» insignifiant. Din ochii lui se citea zăpăceala și, cum se-nvârtea împrejurul meu cotcodăcind onctuos, îmi dădea impresia netă a unei găini care nu știe unde să ouă.

18 aprilie 1931

Comitet de direcție ora 11. Averescu își reia scaunul prezidențial. Într-o cuvântare caldă îmi adresează mulțumiri stângace și trece la analiza situației: *„Domnilor, suntem la cinematograf. A început cu o epopee și continuă cu o farsă. S-a jucat dansul vălurilor, al Salomeiei, și, când a căzut cel din urmă văl, ați văzut pe Titulescu așa cum este"*.

Fac și eu o analiză a situației. Conchid: *„După 15 zile de criză, ajungând la ideea unui guven de funcționari, cu actualul parlament, un triplu blam văd în fața noastră: 1) s-a compromis regele; 2) s-a compromis parlamentul, care admite o asemenea soluție, livrându-și singur un certificat de incapacitate și 3) s-a*

desființat definitiv Titulescu". Cădem de acord cu toții să fim spectatori liniștiți la o tristă comedie.

Ieșind pe stradă, văd pe toți pereții orașului lipindu-se discursul lui Carol către șefii de partide și fotografia lui. Nenorocită concepție. Un nou pas în gol. Cine l-a povățuit să-și multiplice în atâtea mii de exemplare înfrângerea lui?

După-masă, la ora 6. Sunt la ceai la Didina Cantacuzino, înconjurat de câteva fete bătrâne, în salonul ei; îmi ține un lung discurs ca să-i primesc băiatul în partid, ocrotindu-l pe el. Cuvântarea e încă în toi când ușa se deschide; o colaboratoare își face apariția. Cornelia, mama Grachilor, întrerupe discursul o clipă și noua venită ne aruncă vorba: „*Știți noutatea?*" – „*Ce?*" întrebăm deodată cu toții, gata de orice surpriză. „*S-a constituit guvern Iorga cu Argetoianu!*" A fost stupoare generală. Eu, de la căderea Turtucaiei n-am mai avut o asemenea senzație cotropitoare. M-a copleșit în creier și în toți nervii sinistra lovitură, lăsându-mă un moment dezaxat și năuc ca după o perturbație cosmică.

Iorga, prim-ministru! În minte mi s-au grămădit deodată constatările unei vieți, am simțit pentru întâia oară în viață că aș fi în stare să mă bâlbâi. Nu mai știu cum m-am ridicat de pe un scaun, cum m-am pomenit în stradă. Un gunoier trecea pe dinaintea mea cu căruța lui plină de impurități.

În vântul de nebunie care bătea peste biata țară, m-a încercat o clipă, cu o mare intensitate, dorința de a mă azvârli și eu în căruța din față, unealtă netrebnică. În țara lui Nicolae Iorga, măturați-mă și pe mine la gunoi!

19 aprilie 1931

Ora 12, vizită la Averescu.

– „*Domnule general, a început faza glumeață*". Suntem amândoi consternați, ca după o rușine mare. Monomanul paranoic a fost pus în fruntea țării. Argetoianu, cinic, l-a

prezentat pe tipsie, și Carol, beteag, i-a dat investitură. Nu sunt multe de vorbit aici, cuvintele cad goale în fața realității. Să așteptăm, să vedem cum se lansează nebunul.

După masă mă văd cu Lupu și Gh. Brătianu. Și ei împărtășesc opiniile mele, dar nu-și ascund speranța că ar putea face un angajament cu omul de cerneală. Nu vreau să le stric cheful. Rămâne stabilit că de-aci înainte fiecare din noi va lucra pe cont propriu, dar că vom menține relațiile cordiale și vom ști unul de altul.

La ora 7 întâlnire cu Argetoianu, care mi-a trimis vorbă prin Pangal. Mă primește triumfător: „*Iată ce s-a întâmplat*". Îmi povestește toată lovitura lui, ridicola farsă a prăbușirii lui Titulescu și acapararea regelui în ultimul minut. Totul vine ca o imensă tragere pe sfoară. Eu îl ascult pe gânduri, și-l privesc acru: „*Bine, dar cu nebunul?*" El protestează îmbufnat: „*Ei, lasă-mă acum, parcă nu-l știu, de o viață întreagă!*". Fără să mi-o mărturisească îmi dă să-nțeleg că-l va azvârli peste bord la prima ocazie. Pricep mai departe că vrea să continue farsa căutând să înjghebe un partid ad hoc, etalând ca platformă electorală lupta contra partidelor și zăpăcind prostimea. În fața escrocheriei mi se răscolesc în amintire toate loviturile pe care le știu din trecutul acestor țărișoare și parcă-mi reînvine în memorie o frântură de cronică moldovenească: „*Iar Lajotă vodă adunând oaste de strânsură, lovi asupra Siretului...*". El îmi pune în vedere dorința lui de a colabora la guvern și-mi spune că peste câteva zile, după ce va pune puțină ordine la Ministerul de Finanțe, ne vom întâlni din nou ca să examinăm chestiunea. Nu-i răspund nimic, căci multă scârbă este în sufletul meu. Plec potolit și simt că mă arde rușinea în cerul gurii.

Vine Blank să-și ia rămas-bun – zice el – că pleacă pe 10 zile la Paris. Îl văd sceptic și dus pe gânduri. În conversație îl apără pe Titulescu care a fost «rulat». Văd că ar fi dorit să rămâie parlamentul despre care Argetoianu mi-a spus că are să fie

dizolvat, făcându-se alegerile pe la 15 iunie. El vrea să fie votate unele legi financiare care privesc, după cât mi se pare, concesionarea spirtului și a zahărului. Nu care cumva aici, la spatele acestei stupide glume constituționale, se urzește o afacere de bani imensă și grosolană, pe spinarea țării?

20 aprilie 1931

Zi de paralizie morală. Caut să țin sufletul în mulțimea care-mi dă năvală. Generalul Coandă mă vizitează. Din poveștile lui fără mult rost însemn aici, în câteva cuvinte, o notă din copilăria lui Duca. Vorbește Coandă: *„Știi, tatăl lui a fost corepetitor în casa lui Brătianu, iar mamă-sa damă de companie a prințesei Știrbey. Așa a crescut el. Când se întâlneau seara părinții lui la masă, unul lăuda pe liberali, celălalt pe conservatori. Așa și-a făcut el educația".*

Un inginer sas, Sontay, care trăiește aici în București și e în partidul meu, venind să mă vadă îmi prezintă o curioasă chestiune. Un cunoscut al lui, Santillano, fost subdirector general la «Astra Română», azi în direcția generală la «Royal Dutch» în Amsterdam, îi comunică într-o scrisoare că în cercurile financiare din străinătate face rea impresie că regele a trimis în ultimul timp sume mari de bani la băncile de peste graniță. Scrisoarea pe care o cetesc poartă data de 25 martie 1931 (ciudată coincidență cu încheierea împrumutului).

21 aprilie 1931

Vizita lui Manoilescu. A venit cu gândul să înregistreze dorințele mele în legătură cu noua guvernare. Ar vrea să știe dacă e posibilă o colaborare între noi. Îi exprim de la început nedumerirea față de dezechilibrul lui Iorga și-l întreb dacă nu consideră provizorie formațiunea actuală. Spune că nu, ba chiar riscă părerea că Iorga s-a schimbat mult în timpul din urmă, cum am zice s-a făcut om în toate mințile. În cursul convorbirei

îmi spune că dacă guvernul ar dura un an jumate, doi, el ar fi foarte satisfăcut și pe urmă s-ar retrage din viața politică. Îl lămuresc că în împrejurările actuale ar fi preferabil un acord electoral unei colaborări. S-ar putea lansa pentru alegeri liste cetățenești pe care s-ar prezenta partidele cu care s-a luat înțelegere. Mă informează că nu poate să fie vorba de o colaborare cu Gh. Brătianu, fiindcă nu e în interesul lor să stârnească mânia Partidului Liberal, care oricum, zice el, e redutabil încă – și pe doctorul Lupu mi-l prezintă indezirabil. Spune că lupta împotriva lui Maniu e suprema lor țintă politică și de aceea ajutorul meu li se pare absolut indispensabil. Urmează ca de la mine să plece direct la rege pentru a-l pune în cunoștință de convorbirea noastră. Îl las să-și depene pripit vorbele, nu-i dau nici o încurajare deosebită, figura aceasta funciarmente malonestă mă indispune profund, rar mi-a fost dat să văd în generația nouă un om mai dezbrăcat de orice credință ca acest aventurier grăbit pe scara norocului.

*

Cea dintâi nebunie s-a făcut. Iorga a dat la gazetă că a creat un subsecretariat al minorităților, la care numește pe deputatul sas Rudolf Brandsch. Tot astfel va numi la prezidenție, secretar general, pe profesorul Bittay Arpad de la Cluj. Fantastică lovitură de om nebun. În zece ani după război a introduce pe acești străini în secretele noastre de stat, înseamnă a ne da legați cobză pe seama acelora care urmăresc metodic ideea de revanșe împotriva noastră. Că nebunia se va șterge mâine, e posibil, dar rămâne cazul de precedență pe urma căruia se vor maxima în mod inoportun și primejdios pretențiile minoritare la noi. Unde mai pui că nenorocitul a lansat stupida lui invenție de a avea măcar un singur român ardelean în guvernul lui. Prin această gafă criminală, Ardealul primește sugestiuni penibile. Mai întâi se dă impresia că avem a face cu un teritoriu

minoritar, se sapă deci în fața străinătății însăși legitimitatea războiului nostru de unire, și al doilea se pune la dispoziția lui Maniu o armă grozavă de luptă, care-l va reface în ochii Ardealului și va resuscita din nou regionalismul de ieri. Pentru cine vede limpede ideea de stat național și îndatoririle firești ale omului politic față cu această dogmă fundamentală a vieții noastre, gestul lui Iorga e o adevărată crimă de stat. Unde mai pui că amândoi indivizii, și sasul și ungurul, sunt figuri odioase puse pe față în slujba intereselor străine. Brandsch e plătit de Ministerul de Externe de la Berlin, care-i întreține gazeta, iar Bittay e exponentul Budapestei. Pentru a lămuri adevărul și dacă se poate a înlătura catastrofa, am trimis prin Demetriu vorbă la Palat. Ca un rest al trecutului care era încadrat în normalitate, mi-a rămas acest obicei de a mă adresa la rege, socotind că acolo se găsește și bun-simț și echilibru de gândire, diriguit de un instinct al autoconservării. Sunt foarte repede adus la realitate. Demetriu se-ntoarce de la Palat, unde a vorbit cu Puiu Dumitrescu, mentorul Majestății sale, care i-a servit argumentul că și Franța are un subsecretar de stat negru în Algeria. Din toate văd că totul s-a aranjat între nebuni care au fost gând la gând cu bucurie și că cine crede într-o revenire, dictată de interesul de stat, e al treilea nebun. Prin urmare, pentru moment îmi încrucișez brațele, rămânând să caut în curând satisfacție pe altă cale, pentru lovitura dată țării.

22 aprilie 1931

Omul nebun se găsește într-o frenetică exuberanță. Pentru un psiho-patolog nu cred să existe o mai veritabilă incarnație a tuturor simptomelor maladive. Eu, până azi, în cursul celor 25 de ani de când îl cunosc, am scris o seamă de articole în care am căutat să-l zugrăvesc la lumina adevărului. Cu toate că sunt dintre foarte puținii care s-au crezut datori să frângă demagogia tricoloră a acestui cameleon moral și politic, înfruntând astfel

în multe rânduri ereziile așa-zisei opinii publice induse în eroare, totuși simt că nu mi-am făcut datoria întreagă. Trebuia, în cadrul unei cărți temeinic muncite să-l fi dezbrăcat în pielea goală și să-l prezint lumii în toată stârpiciunea lui. Această sarcină va trebui poate s-o îndeplinesc acum, în mod postum. Deocamdată însă, balamucul e complet, nebunul se agită în toate părțile. Alaltăieri a avut piesă la teatru, *Ovidiu*, înjghebare imbecilă de impotență literară, ca atâtea altele. La *Național* lichelele au aplaudat de și-au rupt palmele, în frunte cu I. G. Duca. Și-a numit pe frate-său, Gh. Iorga, fost ofițer, dat afară pentru incorectitudine, fost inspector de procopseală la Ministerul de Industrie, – un fel de controlor cu menirea să urmărească gestiunea tuturor oficiilor din țară! Auzi dumneata, însărcinare de la Mărcuța! Pe băiatul lui l-a numit într-o comisie pentru simplificarea administrației. Auzi dumneata, meserie! Pe ginere-său, Chirescu, l-a pus în funcție în Bucovina, ca să studieze starea sufletească a populației de acolo. În vremea asta el dă buzna în dreapta și-n stânga, adevărată zvârcolire fără odihnă. Ține curs la Universitate, scrie articol la gazetă, zilnic, vorbește la elevii școalei militare, ține conferință la radio, face comunicare la Academie, alungă lumea de la cele două ministere pe care zice că le conduce, pune scaune în curte, pe seama solicitatorilor, la el acasă, iscălește hârtii «de-a-npicerile», cum se pune la Obor, și plimbă pretudindeni pe unde trece acea nevroză isterică de care, în curând, sunt convins că are să înnebunească țara. Biata Românie! Ar fi s-o iei noaptea razna, pe drumul mare, să te așterni pământului, să muști din țărână și să urli de durerea ei. Un geniu rău și-a desfăcut aripile peste noi. Distrugerea se duce înainte, urmând parcă o poruncă de sus, ca într-o tragedie grecească. Tocmai azi, când avem mai mult nevoie de-un cap liniștit, pus pe rânduială și pe gospodărie, s-a așezat stăpân o stârpitură maniacă, răspândind tenebrele desconcentrării generale.

A apărut lista decorațiilor pentru Unire. E Ordinul Ferdinand, menit să acorde răsplată acelora care au dus lupta națională din trecut. Afară de câteva excepții onorabile, e o spurcată salată. S-a confecționat probabil de către un Tillea oarecare sau alt ipochimen din jurul lui Maniu. Acești indivizi au fost însărcinați să înfățișeze ierarhia valorilor noastre. Eu am ieșit, de pildă, alături de Emil Hațieganu de la Cluj, decorați la fel pentru lupta unirii. Fratele meu, schilăvit pe câmpul de luptă, a fost uitat cu totul. Poate unde e singurul intelectual din Ardeal rănit în război. În același timp, Csicso, cordon; Mihaly, cordon; Vaida, cordon; Maniu, cordon. Aduceți un butoi de scuipat să înecăm în el tinichelele idioate.

*

Întrevedere, la ceai, cu Gh. Brătianu în casa arhitectului Cantacuzino. I-am spus: *„Toate sunt în zadar! Nu te vor pe dumneata, ca să nu supere pe Duca!"* Tânărul șef m-a privit perplex: *„Mi se pare că au dreptate".*

Ion Lapedatu s-a-ntors de la Karlsbad. Vine s-asculte ce s-a petrecut și să-mi dea dreptate ca de obicei. El e înfricoșat de problema financiară și vede ruina sigură la care mergem. Păcat însă că, lipsit de balamale morale, acest burghez suprasaturat e inexistent ca element de luptă.

*

M-a invitat doamna Atena Daniel, la ea, vrea să-mi vorbească. Iată propunerea bizară care nu se știe bine dacă e numai din cap de femeie sau dacă poartă marca unei înalte colaborări. Zice:

– *„Dă, domnule, o declarație la gazetă că nu te desparți de Averescu, orice s-ar întâmpla, și eu mă fac forte să-l determin ca în scurt timp să te desemneze, în mod public, viitor șef al partidului".*

Plec cu oarecare tristețe și cu o hotărâre inebranlabilă: la o anumită vârstă, ori nu voi mai face politică, ori voi da dracului veleitățile mele sentimentale.

23 aprilie 1931

Plimbare la Snagov cu Stelian Popescu. M-a poftit *«neica»* să-și mai verse sufletul. În tăcăneala automobilului, care se frângea de gropile șoselii, Stelian, rumân coada vacii, își spunea obida lui:

– *„Nu se poate, neică, e nebun de-a binelea. M-a chemat la el ieri să mă roage să-l susțin la gazetă și l-am văzut cumsecade nebun. Trebuie văzut ce ne facem, că regele dă țara peste cap. Și-n armată se va arunca azi împotriva lui. Știi că zilele trecute mi s-a spus că se urzea un complot militar pe vremea crizei, urmărind un pronunciament. Eu cred că totul vine de la ovreică. Unde-i ovreica? Dac-ar fi în străinătate, ar fi tot interesul lui să scoată capul undeva să se știe, ca să înceteze vorbele de aici. Tare îmi e teamă c-o ține ascunsă pe undeva pe la noi. N-ai auzit de unul Wider de la Șosea, cu nevastă nostimă, prietenă, zice-se, cu a lui Puiu? N-o fi pe-acolo? Să știi, neică, ne ducem de râpă. Trebuie ținută legătura cu cercurile militare, și-ntr-o zi, când ne-om face republică, să punem președinte pe Averescu".*

Stelian Popescu e reprezentativ. Așa gândește țara, azi la 10 luni după restaurare.

24 aprilie 1931

Am vizitat pe Averescu să-mi iau rămas-bun. Plec pe patru zile în Ardeal. Îl văd calmat în raport cu relațiile noastre. Nădăjduiesc că bănuielile s-au risipit. Avem exact aceeași părere asupra celor întâmplate. Lozinca lui Iorga patronată de rege care vine să guverneze împotriva partidelor, cum a spus-o în declarațiile făcute ca prim-ministru, că vrea să le distrugă prin înfometare este o aberație. Partidele sunt consecința firească a

dreptului de vot. Cetățenii dornici să-și apere interesele s-au constituit în grupări. Aceste grupări laolaltă reprezintă totalitatea cetățenilor care se interesează de trebile publice. A veni deci cu programul de-a lupta împotriva partidelor înseamnă deci a te ridica împotriva totalității cetățenilor și-a adopta ca platformă politică o concepție antipolitică. E un fel de nihilism de stat – nemaipracticat nicăieri într-un regim parlamentar. Chestiunea însă se complică dacă ne gândim că o asemenea nebunie pornește la drum patronată de rege și guvernul care o lansează își derivă puterea lui numai de la suveran. Ce se întâmplă dacă în alegeri această încercare e respinsă de majoritatea corpului electoral? Cine a căzut atunci? Evident că regele. Dacă este așa, cum se face că o senzație elementară de epidermă nu-l oprește pe Carol să intre la aventură? Mai ales azi când plecarea lui Alfons din Spania are la originea ei exact aceeași experimentare... Hotărât lucru, monarhia trebuie salvată la noi, dar de ce ia regele toate măsurile să se dea la fund? De ce nu vrea și Carol să fie nu mai puțin regalist?

*

Seara, ora 7, întâlnire cu Manoilescu la el acasă. Mi-a telefonat și-a ținut să-mi vorbească. Se gândește la alegeri, spune că a vorbit și cu regele și cu Argetoianu și toți sunt de părerea că trebuie luată o înțelegere cu noi. Ardealul îi neliniștește. Recunoaște că nu stau pe roze. Îi arăt haosul în care plutesc. Aventurierul nu are simț politic. Rămâne ca imediat după întoarcerea mea să luăm contactul, zice el, să vedem dacă se poate încheia acordul.

*

La Academie, când urcam scările, m-am nemerit alături de Iorga. Tulburatul șef de guvern venea să-și facă comunicarea

anunțată depre Nicolae Basarab *[sic!]*. Când a dat cu ochii de mine s-a oprit și cu acea spontaneitate particulară a nevropaților și-a dat pe față, din primul moment, preocuparea ce avea în timpul din urmă în legătură cu mine: – *„De ce ai lăsat să apară broșura aceea a lui Cernăianu?"* L-am lămurit pe bolnav, că nu am nici în clin, nici în mânecă cu acest pamflet: – *„D-ta știi că eu am dat totdeauna atac de front, de ce să-mi atribui meschinării?"* S-a mai potolit. I-am urat să facă atâta bine țării cât crede că poate face... Mi-a mulțumit cu privirea rătăcită și-a mișcat din umărul strâmb: – *„Măcar a suta parte..."*

Comunicarea a fost o banalitate, totul se reducea la un foileton din *Züricher Zeitung*, pe care l-a tradus auditoriului venit în număr mare să vadă ridicola exhibiție a unui prim-ministru, cum n-a mai fost...

25 april [1931]

În tren spre Ciucea citesc din ziare lista prefecților și-mi fac cruce. Pretutindeni oameni sau necunoscuți sau fără nici o semnificare. În Ardeal e sinistru ce-a făcut cu numirile. Și-a pus așa-numiții partizani. Sunt șapte popi numiți prefecți. Între ei, protopopul Ilie Câmpeanu de la Târgul-Mureș, un moșneag de 75 ani, trimis la Deva, unde nu cunoaște pe nimeni, să stăpânească el pe comuniștii de pe Valea Jiului. La Sibiu e prefect protopopul din Sălișteș, la Făgăraș tot popă. Aceste numiri au pus lumea pe gânduri, cred că nu se mai râde în Ardeal. Nu cred să fie cineva care să ia în serios guvernarea lui Iorga.

La gara din Cluj m-au așteptat ca de obicei o seamă de prieteni politici. În câteva cuvinte ce schimbăm vorbim de consfătuirea de mâine, de jocul de-a guvernarea de la București. Cele întâmplate până acum au compromis totul și oamenii stau la o parte ca speriați. Pric și Bornemiza mă cheamă la o parte să-mi comunice ceva. Ce e? Îmi spun că ieri Maniu a fost la

Cluj și auzind de sosirea mea duminică ar vrea să ia contact cu mine, în vederea unei apărări comune a Ardealului, față de lovitura cea mai proaspătă. Mă înștiințează că nepotul lui Maniu, Zaharia Boilă, e în gară și vine cu trenul până la Ciucea. Ar vrea să-l primesc în tren, să-mi arate el dorința lui Maniu. Răspund că îl primesc, fără să fac vreun comentar acestei tâmpenii.

În cabina din vagonul de dormit, conductorul îmi aduce o carte de vizită: Zaharia Boilă. Intră. Pentru întâia oară îl privesc în față pe acest detractor al meu, membru al dinastiei Boilă, atât de reprezentativă pentru guvernarea lui Maniu. E un tânăr cu figura roșcată, cu ochii spălăciți, cu nasul cârn și botocănos. E vădit jenat și la început abia își poate ține firea. Probabil, în subconștientul lui, se agită toate injuriile pe care, împreună cu stăpânii lui, le-a vărsat asupra mea zece ani de zile. Spune că Ardealul e primejduit și că în astfel de împrejurări cei doi oameni care de-un deceniu au dominat politica românească trebuie să-și deie mâna. Maniu și Goga, continuă el, cu lupta lor au stăpânit arena. Când unul, când altul. Acum trebuie să se împace. Ideea lui e să se facă astfel frontul comun împotriva Bucureștilor. Un cartel electoral Maniu–Goga ar da un aspect nou politicii românești. El le-a discutat toate acestea cu unchiul lui, care e de acord, a dat ordin la *Patria* să nu ne mai atace, și ar dori să aibă la Cluj o întrevedere cu mine. I-am ascultat în liniște expunerea agitată, cam fără șir și într-o românească estropiată, care-ți lămurea la tot pasul că nu vorbește un român de pur sânge. Toată vremea a rămas tulburat, în primul sfert de ceas îi tremurau mâinile și necontenit își ștergea nădușelile. I-am răspuns că sunt gata oricând să mă văd cu Maniu, cu care am mai avut întâlniri politice; mi-e imposibil însă la Cluj, fiindcă toată lumea ar înregistra chestiunea și i-ar da interpretări care nu corespund

realității. Să vie deci sau la Ciucea, sau la București peste două zile.

În treacăt mă gândesc că trebuie să aibă mari temeri pentru ziua de mâine, dacă se umilesc așa și vin la Canossa. Acești indivizi au adus țara acolo unde se află, la marginea prăpastiei. Maniu, lipsit de tot ce organic românesc, politicastru mărunt, fără program și fără linie, imoral în măruntaiele lui, ipocrit care a tolerat jaful și îmbogățirea oamenilor din jurul lui – el e autorul dezastrului. Simte el, oare, că se apropie ceasul răspunderii de caută să-și dezarmeze adversarii? Crede că trebuie să se retranșeze din nou după carapacea Ardealului, ca să-și mai păstreze un bârlog pentru viitor și vrea să se asigure ca să nu-l trag din nou de guler din gaura lui? Nu prea sunt lămurit ce gândește bătrânul mincinos, dar atâta știu, că nu voi putea ieși niciodată la brat cu acest Loyola* de la Blaj, figură minusculă, menținută la suprafață destulă vreme, grație reticențelor cu care a operat și talentului de a-și acoperi turpitudinile. Probabil îl voi vedea ca să-i deslușesc gândul, dar o alianță cu el ar însemna să dezmint aprecieri de-o viață întreagă.

Amalgamul sufletesc din care s-a înjghebat acest om e așa de departe de mine, încât dacă el ar fi un real reprezentant al rasei – atunci acest popor nu m-ar mai interesa și m-aș desface de el.

*

După trei luni revin de două zile la Ciucea. Dă primăvara. Ce păcat că nu pot sta aici să simt seva pământului cum se premenește... Ce bine ar fi dacă mi-aș putea amputa din suflet toate firele care mă leagă de țară și aș rămâne numai cu

* Ignațiu de Loyola (c. 1491–1556), întemeietorul, în 1540, al Ordinului iezuit.

preocupările unui egoism care conduce în viață pe toți muritorii de rând. Aș fi, aș putea fi, un om destul de mulțumit, pus în pragul bătrâneții să contemple cu resemnare cufundarea în eternitate... Nu pot! Cine știe ce blestem de naștere a pus în conștiința mea această nevoie permanentă de-a mă identifica cu zbuciumul colectiv? O societate, se vede, dintr-o necesitate biologică își creează astfel de chinuiți, ca ei cu pielea lor să răscumpere inconștiența celor mulți...

26 april 1931

La Cluj, consfătuire cu șefii de organizații. Masă comună la un restaurant, vreo sută de persoane. În partid e o stare sufletească bună. Guvernul Iorga e acoperit de ridicul. În discursurile tuturor se afirmă solidaritatea. Mă bucură manifestarea lor, deși sufletul Ardealului știu bine că nu are nimic de granit în el. La urmă iau cuvântul și le explic peripețiile crizei, de la venirea lui Mironescu până azi. Nu formulez nici o judecată la adresa guvernului, spunându-le că, pentru moment, comitetul de direcție a decis expectativă, – dar le arăt că voi veni peste zece zile, când, chemându-i din nou, vom aduce hotărârea pentru luptă. E mult aplaudată afirmația. Suntem singura rezervă pentru prezent. Ardealul are două fețe: Maniu și noi. Alta nu există. Una a plecat, alta trebuie să vie la rând. Ziarul *Patria* face comentarii binevoitoare pentru întrunirea noastră. În general atmosfera din Cluj ne este prielnică. Cine știe dacă nu de-aici vom lansa torpila împotriva bărcii lui Iorga?

27 april 1931

Zi de destindere după strașnica oboseală de ieri. Din nenorocire, nu sunt lăsat singur. De la Cluj au venit să mă vadă partizanii...

28 aprilie 1931

În tren, spre București. În vagonul de dormit se urcă, la Cluj, Maniu. Vasăzică, își urmărește înainte planul la care mi-a cerut adeziunea nepotul lui, Boilă. Pe la ora 10, după ce lumea s-a retras de pe coridor, a apărut silueta staab-manu-lui de la Blaj. Cu obișnuita lui politețe ipocrită, m-a salutat, și ne-am întins mâna ca și când doi amici s-ar întâlni bucuroși după o îndelungată despărțire. Cum îl privesc la lumina becului electric văd că odihna din străinătate de aproape cinci luni l-a aranjat fizicește. S-a îngrășat și fața de holtei bătrân nu e așa de stoarsă ca la plecare. Ochii pătați, cu aere de falsitate și nasul de o tăietură ignobilă nu și-au atenuat câtuși de puțin aspectul dezagreabil. Conversația pornește – se putea altfel? – pe impresiile de voiaj. Cu limbajul lui obișnuit, nenorocită mixtură româno-maghiară, începe să-și depene constatările. A descoperit Riviera, unde pentru întâia oară în viață i-a fost dat să descindă. E minunat la hotelul «Beau Soleil» din Monte Carlo! La Nisa s-a zidit un cazinou pe promenada englezească. Se ferește să zică «Promenada des Anglais». În sala de joc, unde spunea că mergea în fiecare zi o oră să vadă lumea, două femei i-au făcut o mare impresie. Amândouă erau românce. A văzut Toulon-ul, a trecut prin Lyon cu automobilul. I s-a părut formidabilă Franța cu civilizația ei. *„Din Lyon poți face două Budapeste"* – face el într-un elan de mirare rurală a ardeleanului oropsit care vede tot universul prin prisma ungurească. La Paris a stat 8 zile.

– *„Foarte frumos oraș! Nu ca-n alte părți, fiindcă e și mare și e și drăguț."* Unghiul intelectual din care se fac aprecierile lui Maniu îmi reamintește descrierea călătoriei de acum o sută de ani a lui Iordache *[sic!]* Golescu, cu deosebirea că precursorul de la 1830 era mult mai nuanțat.

După o lungă introducere, care mi-a stârnit realmente o senzație inoportună de milă cântărind orizontul bietului conducător de țară*, m-a poftit în cabina lui.

A îndrumat conversația spre politică. Firește, cu mare înconjur, cu lungi divagații și cu mult balast de vorbe inutile. E îngrijorat de mersul lucrurilor. Lovitura cu instalarea lui Iorga la guvern i se pare o încercare vădită de a zugruma partidele. E o anomalie ce se petrece și cu multă îngrijorare vede că toate pornesc de sus... *„Regele e rău sfătuit"* – zice el, așteptând o aprobare din partea mea, neștiind să împingă deosebirile mai departe sau să stea pe loc. Îl încurajez și-i spun că, din nenorocire, Carol, nu numai că n-a realizat speranțele puse în el, dar că de la venirea lui viața de stat la noi trece din zguduire în zguduire. Caut să îndrum convorbirea spre raporturile lui cu Carol. El îmi spune că a știut cu o zi înainte de sosirea lui Carol, că și-a dat seama că trebuie să se întoarcă, fiindcă-l dorea toată lumea, dar regretă că n-a făcut acest lucru cu formele cuvenite și s-a întors prin surpriză. Tot ce-mi spune în această chestiune e minciună. Mergând mai departe, îmi povestește că-n primele zile după suirea pe tron, Carol i-a vorbit de încoronare, declarându-i că vrea să se încoroneze cu Elena. Îmi spune că a chemat el pe Titulescu în toamna anului trecut, fiindcă eram amenințați atunci de un atac al Sovietelor și trebuiau luate măsurile pentru o grabnică intervenție la aliați. Când au făcut acest lucru la Sinaia, regele i-a comunicat lui că amână încoronarea. El a înțeles că amânarea se face pentru Elena, pe care n-a mai pus-o în discuție. Titulescu însă, cu felul lui expansiv, i-a amintit-o regelui. Plecarea de la guvern el mi-o prezintă ca justificată, fiind de boală. Clișeul obișnuit al minciunii, care s-a lansat la gazetă. Conform tradiției mele de

* Însemnările de față completează *notele* zilei de 28 aprilie 1931, reproducând rezumativ discuția purtată în tren cu Iuliu Maniu (*n.a.*).

a-l deruta în discuție totdeauna cu adevărul brutal, îl opresc brusc:

– *„De ce să mai glumim? Dumneata ai căzut pe chestiunea doamnei Lupescu și ai făcut o mare greșeală de a nu-ți duce în opoziție partidul atunci, lăsând astfel în urmă o criză de o jumătate de an care a martirizat țara"*.

Se codește să recunoască, dar faptul că opinia mea prezintă eșuarea guvernului Mironescu numai ca o rezultantă a lipsei lui din țară, îl măgulește și aproape aprobă comentariile mele. Cât despre doamna Lupescu îmi face o declarație foarte interesantă:

– *„În cursul verii,* – zice el – *a fost aici în țară și la plecarea mea în străinătate am lăsat-o aici"*. E un document prețios dezvelirea lui și-i cer detalii. – *„Ai văzut-o dumneata? Unde a stat aici?"*. Întrebările mele îl neliniștesc. Îmi răspunde că nu spune acest lucru în calitatea lui de fost prim-ministru, că deține chestiunea de la unul care a vorbit cu ea aici, că nu poate spune unde a stat și că mă roagă în mod categoric să nu divulg nimănui ce mi-a spus, fiindcă ar fi silit să desmintă. Eu tot mai stărui încă asupra problemei cu ovreica și-l fac să înțeleagă că zbuciumul politic din țară are la bază acest capitol de patologie sexuală. Toate mazilirile politice se datoresc fiicei lui Israel. Iehova l-a mâncat pe el și pe Averescu. Tot Iehova l-a adus pe Argetoianu. Îi reamintesc interview-ul acestuia din iarnă, în care se vorbea de-un ritm social nou și de prejudecăți sociale perimate. Probabil la originea acestei declarații trebuie căutat contractul lui Argetoianu cu regele. Urmează apoi lungi considerațiuni plicticoase, din partea lui, asupra situației noastre internaționale, manifestări de francofilie exagerată, care vin foarte curios exprimate din gura lui. Justificări ipocrite ale guvernării de doi ani și teama ce nu-și poate ascunde pentru ziua de mâine. Evident că nu poate să sprijinească guvernul lui Iorga ale cărui planuri nu le cunoaște încă. I se pare firesc ca să-i dea votul de blam de la început, părându-i-se mai demnă

această măsură și mai politică pentru el. După interminabila sporovăială, prelungită până târziu noaptea, el revine asupra scopului inițial:

– *„Sunt de convingerea că partidele trebuie să se unească în acțiunea lor de protestare împotriva guvernului".*

Ca să parez grațioasa invitație la vals, îi răspund că nu am încredere în sinceritatea lui Duca de la care, în cazul unui legământ, m-aș aștepta la o grabnică trădare pe pielea celorlalți. El se repliază cu candoare și-mi replică în tonul cel mai natural

– *„Nu-i nimic, am putea face și fără Duca, numai noi laolaltă aici, în Ardeal, frontul nostru comun ar fi de neînvins".*

După 12 ani, după ce și-a înjghebat partid pe toată țara și a guvernat cu el doi ani, de la București, inadaptabilul fiu al Sălajului, trecând peste sutele mele de articole, în care l-am scuturat pentru ereziile lui, omul acesta se-ntoarce iar la căsulia lui de melc și are naivitatea să-mi propuie și mie să cad din lac în puț. E naivitate numai, sau o încercare deznădăjduită de a se vârî sub plapuma mea. Întâia vreme când pentru el e frig și afară bate vântul. Îi răspund evaziv, cu privirea îngândurată și cu ezitări în voce: – *„Da, e o idee".* Mă uit speriat la ceas: *„Știi că s-a făcut două jumătate. E târziu, să ne culcăm".*

Cu toată truda mea de a da convorbirii turnura amabilă pe care mi-o indica biruința, despărțirea a fost cam acră și totul s-a isprăvit în coadă de pește. Reîntors în cabina mea, m-am scuturat neplăcut ca după o mâncare râncedă și întins pe spate pe patul care mă sălta în alergarea vagonului, recapitulând în minte istoria Ardealului, cu toată atmosfera ei coborâtă, am închis ochii cu acea senzație de amărăciune tot mai frecventă că nu mă mai potrivesc deloc cu acești oameni și că mentalitatea lor mi-a rămas în urmă ca o haină veche ieșită la soare, care mă strânge-n piept și-n spate, din care am crescut și mi-e cu neputință s-o mai îmbrac.

A doua zi dimineața ne-am salutat din nou, politicos, mi-a luat adresa și a rămas ca la București să reluăm contactul.

Salutare, neică!

*

Am citit în drum, în ziarul *Chemarea*, articolul de două ori insipid al lui Tillea, dacă nu mă-nșel prima apropiere de călimară a acestui om împins o clipă la suprafață de capriciul stupid al sorții. Întâi se desolidarizează de partid și al doilea apără pe rege cu fraza idioată: *„Nu are nici o vină".* Poate exista un certificat mai eclatant al prăvălirii spre golul unei dezvoltări intelectuale iremediabile, ca această scoatere la iveală a unui prototip de neputință, din al cărui ochi prostia grea lasă urme aproape materiale, la fiecare pas! Mi-e așa de rușine să cobor aceste comentarii pe hârtie, am impresia că destinul trivial m-a angajat să fiu colaboratorul unei literaturi de closet.

29 aprilie 1931

Manoilescu a venit să mă vadă. Mă întreabă de impresiile din Ardeal. Îi arăt că sunt în vânt acolo cu guvernul și că numirile de prefecți au dezgustat lumea. Numirea unui alt Hațiegan la ministerul Ardealului nu i-a săltat deloc. El recunoaște, atribuie totul năzbâtiilor lui Iorga și-mi spune că se va consulta cu Argetoianu să vadă ce e de făcut. E speriat de vestea conversației mele cu Maniu și atribuindu-mi și mie evoluțiile repezi care se pot broda pe caracterul lui, mă întreabă dacă aș fi în stare să mă unesc cu șeful lui de ieri în alegeri. Mă umflă râsul și nu-i dau nici un răspuns.

30 aprilie 1931

Deschiderea Camerei, dimineața. Cu mutre îngrijorate au apărut toți deputații și senatorii regimului căzut. Îi văd trecând pe culoare și-mi plimb ochii deasupra lor. Sunt în adevăr figuri

ordinare cei mai mulți. Urna votului universal a pus în circulație de astă dată oameni sub nivelul obișnuit. Cum trec pe dinaintea mea avocați șperțari, profesori de liceu suprasătui, învățători îngrășați pe la regiile autonome sau tipuri de grăjdari cu adevărat patibulare, mă gândesc că trebuie măturat acest hoit cu o zi mai curând ca să se limpezească atmosfera. Problema însă se pune ce se face a doua zi. Iată-l pe Csicso-Pop ivindu-se în incintă în aplauzele acestei mulțimi inconștiente. Se apropie de mine și-mi întinde mâna ostentativ:

– *„Până când să se tot certe ardelenii?"*

E probabil efectul colocviului meu nocturn cu Gyula. Drept răspuns eu râd mânzește în vuietul general:

– *„Până va ieși dreptatea"*. Alt val de aplauze pare cam de porunccală; a intrat și Maniu. Tăcere o clipă, un murmur unanim. Lupu, cu trei tovarăși, bate din palme: a intrat Iorga cu ceata lui și a ocupat banca ministerială. Bolnavul cu privirea speriată se uită în gol un moment. Csicso deschide ședința. Iorga citește cu glas scăzut Mesagiul regelui de câteva cuvinte. Nedumerire generală. Se amână continuarea pentru ora 5. Nimeni nu știe ce se va întâmpla. Se va vota încredere sau vot de blam? Se face pronosticul obișnuit al ticălosiei și mi se spune că guvernul a închiriat 180 de deputați ca să-i voteze încrederea.

A fost o tragere pe sfoară necunoscută încă, fără pereche, ca brutalitate și inteligență. Iorga, după ce a citit Camerei lunga peltea-program care începea cu captarea bunăvoinții deputaților, prin amabilități deplasate la adresa lor, s-a pomenit către sfârșit, după ce fusesc în mai multe rânduri aplaudat de majoritate, că s-a supărat și ridicând vocea cocoșește a declarat imposibilitatea de a se lucra cu actualul parlament. Stupoare unanimă. Camera freamătă lovită la inimă. Iorga, într-un acces de vitejie a fricosului nevropat, citește decretul de dizolvare. De ce a fost toată mascarada asta? Nimeni nu pricepe șurubăria

nebunului. Indelicatețea însă și-a avut imediat efectul ei. Procesul de descompunere dintre naționali și țărăniști s-a oprit în mod brusc, palma ce au primit le-a strâns din nou rândurile. Azi-dimineață Iunian și Mirto îmi vorbeau de proiectul lor de a arunca peste bord pe Maniu; și-au dat mâna laolaltă. Acum îi văd revoltați peste măsură, agitați într-un spirit de frondă. S-a strigat: *„Trăiască dictatura"*; am auzit și: *„Trăiască Spania"*. La bufet am stat de vorbă cu Mihalache. Fostul tribun mi-a vorbit de bâiguielile haotice ale regelui și mi-a spus că la ultima audiență acum trei zile i-a atras atenția asupra consecințelor ce poate avea o luptă a lui împotriva partidelor.

„Nu-i de-ajuns să fie rege, mai vrea și șef de partid" – a aruncat cineva vorba cu multă dreptate. Și cei care au dorit dizolvarea ignobilei adunări au rămas cu toții izbiți de prostia procedeului. De-o vreme încoace toate merg anapoda la noi. Printr-un proces diabolic de selecțiune, adunându-se laolaltă rataţi și nebuni, se scormonesc acum figurile zoologiei apolitice ca din ele să se constituie frontul de apărare a țării.

Mă tot întreb, văzând la fiecare pas germenul nebuniei care-mi iese în cale, de unde pornește această tendință de extra-legalitate, care de la venirea lui Carol a dat peste cap lucrurile la noi și ca o furtună pustiitoare abătută asupra țării n-a lăsat în urmă decât dărâmături? Să nu fie la bază oare tot sinistra poveste cu ovreica această umbră de demență, care de ani de zile se încurcă necontenit printre preocupările noastre de stat? Ziarele străine susțin cu mult lux de amănunte că se găsește aici. Mi se pare că au dreptate*. Dacă s-ar găsi peste frontieră, Carol ar avea tot interesul s-o arate ca să înceteze odată legendele ei aici. Dacă n-o face e c-o ține sub patul lui

* Elena Lupescu venise în România încă la 12 august 1930, la două luni de la înscăunarea lui Carol al II-lea și locuia la Sinaia. Anul următor Elena Lupescu se va instala la București într-o frumoasă casă pe Aleea Vulpache.

la București și atunci se explică toate tâcnelile. Am motive să cred că se poate coborî până la această trivialitate. Știu sigur că menține relațiile cu bătrânul ovrei Lupescu, tatăl amorezei, ovrei de ultima speță, adunat de undeva de prin scursurile Moldovei. Zilele trecute Max Zănoagă, fost senator de la Slatina, a venit la mine și mi-a relatat o poveste dezgustătoare.

– *„Eu îl știu bine pe jidan,* – spunea Zănoagă, – *a fost omul meu de afaceri. L-am văzut deunăzi și mi s-a plâns că treburile merg greu în criza de azi: – «Dacă n-ar fi Carol să-mi dea o sută de mii de lei pe lună, în adevăr nu știu ce m-aș face». A scos un creion de aur și mi l-a arătat: – «Iată ce mi-a dat de Anul Nou». M-am uitat la el glumind: – «Te lauzi!». Ovreiul însă nu s-a dat bătut, a scos repede din buzunarul vestei un ceas de aur și, legată de el, o panglică verde cu decorația coroanei cu spini pe care a dat-o numai colaboratorilor săi intimi".*

Zănoagă e un om perfect onest și nu mă pot îndoi de cuvintele lui. Ce vrea însă nenorocitul de Carol? Vrea să fie rege de Carnaval? Un fel de Ciubăr-vodă care să rămâie în istoria noastră ca un episod tragi-comic menit să-l înlăturăm cu oroare și să trecem la ordinea zilei? Nu-și dă seama inconștientul că, fiind vorba de obrazul unui popor, nu se poate glumi fără ca pedeapsa să vie lovind sigur și implacabil? Sârbii l-au asasinat pe Alexandru Obrenovici pentru Draga Mașin, fiindcă era în joc demnitatea lor ultragiată*. Au avut perfectă dreptate. Anume batjocuri nu se spală decât cu sânge. Ce-ar fi aici, dacă în orbirea lui, Carol ar face gestul nebun de care vorbesc gazetele străine și ar încerca o căsătorie morganatică cu Lupeasca? În scurt timp și-ar primi răsplata. Țara aceasta a

* Alexandru Obrenovici, regele Serbiei și soția sa Draga au fost asasinați la 29 mai 1903 în grădina palatului lor de la Belgrad. Goga face aluzie, probabil, la intențiile reginei Draga de a proclama moștenitor al tronului pe un frate al ei, ceea ce a constituit unul din motivele asasinatului.

înghițit destule rușini în trecutul ei zbuciumat. Nu știu însă să fi fost cândva pe tronul Munteniei sau a[l] Moldovei o curvă de stradă de soi ovreiesc. Ideea e înspăimântătoare și te cutremură din primul moment. Soluția se impune de la sine ca un gest reflex. Indivizii pot să fie meschini, un popor însă, în întregimea lui, nu e niciodată laș. Cineva se găsește totdeauna care să-și ia asupra lui rolul de salvator. Avea dreptate Streittman deunăzi, care, drămuind chestiunea cu judecată de fin analist, îmi zicea: – *„Din punct de vedere ovreiesc e o nenorocire, fiindcă simt că se va termina cu o baltă de sânge».*

1 mai 1931

A trecut Pangal pe la mine. Îmi spune că nu s-a făcut încă nici un acord cu nimeni din partea guvernului. Îmi vorbește de fricțiunile cu Iorga care nu mai pot merge înainte și-mi repetă din nou că Argetoianu ține cu orice preț să facem cartel împreună. Îl ascult amabil și nu dau mare importanță la tot ce-mi spune, fiindcă prea puternicul e ageamiu în politică și dă în gropi.

*

Iorga ne-a convocat la Ministerul de Instrucție pe toți foștii titulari ai departamentului, chipurile să fie o comisie care discută trebile de resort. M-am dus și eu. De față vreo șapte foști miniștri. Duca m-a luat la o parte; înăcrit și dezolat mi-a făcut reproșuri: – *„Vezi unde am ajuns? Dumneata ești de vină".* Am râs: – *„Nu care cumva era mai bine să-l fi invitat din nou pe Maniu, și să mă bag slugă la el?".* Iorga a intrat buzna cu un umăr înainte, bezmetic, cu cămașa scoasă prin vesta descheiată. Era vesel. Ne-a spus că vine de la o casă pe care a dărâmat-o. A ținut să fie el de față, să dea cel dintâi cu târnăcopul. Înțeleg că era vorba de o clădire a revizoratului de pe Bulevardul I. C. Brătianu. Ca și când ar continua o conversație fără șir, începe să puie probleme de învățământ disparate. Mai întâi

atinge chestiunea manualelor de învățământ din școalele secundare spunând că e de părere că de aci înainte să nu mai fie aprobate de la centru: să se lase totul la voia profesorului. Admirabilă această libertate de opinie. Îl întreb dacă nu i se pare primejdioasă măsura la minoritari, care și-ar confecționa o istorie a lor după pofta inimii, foarte puțin adecvată intereselor noastre de stat. Rămâne cam pe gânduri. Sărind dintr-una într-alta se oprește la diplomele de licență sau de doctorat arătându-și părerea că ministrul să nu le-o iscălească fără un nou examen ce s-ar da în fața organelor lui. Tot ce se discută este fără un plan metodic, un fel de *causerie* pripită, vânturată cu foarte mare grabă fiindcă peste o jumătate de ceas pleacă trenul la Timișoara cu regele, pe care el, primul-ministru, trebuie să-l întovărășească. Plecăm dezorientați, totul e zăpăceală și risipire inutilă de nervi. Cum trecem pe coridor, mutre speriate de funcționari se uită la noi și din privirea lor mută ne imploră parcă ajutor.

*

Doamna Procopiu trecând pe la mine îmi spune temerile ei. La Palat nu mai e nici o rânduială. Regele e într-o fierbere continuă. Colonelul Condiescu i-a spus alaltăieri foarte mâhnit că Puiu Dumitrescu face intrigi împotriva lui și plănuiește să-l trimită la Iași la o bibliotecă. Carol s-a împăcat zilele acestea cu Elisabeta. Valentina Argetoianu i-a spus enervată că înainte cu două zile regele l-a apostrofat pe bărbatu-său: – *„Roagă, te rog, pe nevasta dumitale să nu mai frecventeze pe prințesa Elena!"* Doamna Procopiu nu mai înțelege nimic. Înainte de plecare îmi zice pe gânduri: – *„Am citit ieri în* Argus *că nevasta lui Puiu Dumitrescu a cumpărat o casă cu 9 milioane de lei".*

2 mai 1931

De dimineață îmi telefonează secretarul general de la Finanțe, omul lui Argetoianu, care-mi dă întâlnire la minister

la 12 1/2. Trec pe la dânsul. Se scuză că a amânat atâta vreme discuția. Planul lui era altul decât aceea ce este azi. El vroia – așa zice – ca într-un guvern prezidat de Titulescu, fără pretenții de politică internă, să fi fost noi doi puncte de sprijin, luând și pe Gheorghe Brătianu ca să facem plăcere regelui: – *„Titulescu însă, știi bine, m-a trădat".* – *„Astăzi* – continuă el – *a ieșit altfel. Iorga merge greu".* Mi-l prezintă nebun de-a binelea. – *„Sunt doi nebuni* – zice el – *care încurcă lucrurile: Iorga și regele".* Amândoi se tem de el la Ministerul de Interne, de aceea nu-l lasă. Spune că Iorga, în inconștiența lui, făgăduiește în dreapta și în stânga mandate de deputați. Așa i-a dat lui Lupu 11 capete de listă. Îmi vorbește de cartelul nostru și propune 15 deputați și 7 senatori. Îi răspund glumind că nu trebuie să ne despărțim supărați, dar că nu poate fi vorba de o înțelegere între noi în asemenea condiții. Urmează câteva rățoieli, amenințări asupra rezultatului alegerilor din partea lui, care se termină repede văzând că nu prind. În cursul conversației remarc câteva incoerențe și unele accente de lăudăroșie prea grandilocventă. Mi se chiar pune întrebarea în minte: – *„Nu cumva o fi înnebunit și ăsta?"* când, la un moment dat, îmi spune că ideile lui economice l-au făcut popular în Ardeal. Venind vorba din nou de Iorga, îl atât, firește, și rețeta mea prinde de așa fel că-ntr-un moment se simte împins să-mi declare: – *„Lucrurile trebuie să se limpezească foarte curând, dacă nu îmi dau demisia".* Îmi arată că astăzi are o întâlnire cu Duca, pentru a lămuri raportul cu el și de aceea este bine să ne vedem mâine-seară, când putem ajunge la un rezultat definitiv între noi. Primesc propunerea și plec de la Argetoianu cu aceleași idei care le-am avut totdeauna despre el. E un diletant cinic, mai mult impertinent decât îndrăznet, superficial în aprecierea situațiilor și fără soluții serioase în fața problemelor complicate. Sunt convins că se strică ridicola tovărășie și tot ce ar fi de examinat e chestiunea dacă nu s-ar putea dărâma înainte de alegeri, pentru a cruța țara de o tristă

deceptie și a nu împinge spre convulsiuni periculoase. Să vedem.

*

A dejunat la mine Cădere, șef al Siguranței, pesimist și dezorientat. E de acord și el că Iorga e nebun. Un detaliu amuzant. Ieri la Gara de Nord, înainte de a pleca cu regele spre Timișoara, i-a prezentat un decret pe peron să-l iscălească «de-a-n picerile». Carol l-a privit mirat și s-a executat.

3 mai 1931

După dejun vine să mă vadă generalul Văitoianu. Figura lui de bătrân mușchetar se agită în contracțiuni nervoase când îmi arată impresiile lui asupra situației. A stat de vorbă cu Argetoianu în mai multe rânduri; a înțeles că prepară drumul lui Duca. Îi ține din amânări în amânări și fără să le indice numărul mandatelor – zice el – lui i se pare că va pune condițiuni umilitoare. De aceea se întreabă dacă n-ar fi potrivit ca toate partidele în afară de liberalii lui Duca să se asocieze în protestarea lor și să facă front unic împotriva guvernului. Spune că și Lupu a înțeles ca va fi tras pe sfoară și de aceea va vorbi cu el în astă seară, iar eu, prin oamenii mei, în vederea aceluiași scop, să pipăi starea sufletească din tabăra lui Maniu. Îl las să-și etalcze micile lui combinații și, ca de obicei în fața proiectelor irealizabile expuse de diletant, răspund afirmativ, cu politețe, fără convingere. Ideea e ratată de la început. Din trei motive: 1) e o imposibilitate morală politică să ieșim la brat cu Maniu; 2) Lupu nu se mai desface, fiind bucuros că el și cu ceata lui au pus mâna pe deputații de procopseală; 3) tare mi-e teamă că ei înșiși, Gheorghe Brătianu cu ciracii lui, oaste mercenară, nu vor fi în stare să reziste ispitei unui pandișpan de ocazie. Bătrânul D'Artagnan pleacă de la mine cu făgăduiala de a ne mai vedea.

Seara, ora 7, trec pe la Argetoianu, conform înțelesului, să văd mai limpede proiectele lui. Sunt hotărât și de astă dată să număr pietrele în fundul apei din sufletul acestui om, transformând mai mult într-o problemă psihologică chestiunea care politicește devine tot mai lipsită de interes pentru mine. Mă primește cu vorba că nu s-a hotărât încă nimic în tratativele ce duce cu celelalte partide și deci trebuie să așteptăm până marți dimineața când vine «nebunul» – cum îi spune el cu un aer de bonomie cinică. Din nou vechile asigurări amicale și scuzele de circumstanță. Îi spun limpede că propunerea ce-mi face de a mă desolidariza de Averescu și a colabora numai cu amicii mei din Ardeal mi se pare o curioasă contribuție pentru a-mi fixa mentalitatea oamenilor politici de aici, dar va rămâne fără consecință practică fiindcă dezgustul meu o refuză din primul moment.

– *„De la Unire încoace* – îi zic – *m-am străduit în mod constant să normalizez raporturile Ardealului cu Vechiul Regat, fiind necontenit sabotat de la București. După 12 ani în care am condamnat politica regionalismului ardelean și am îndoctrinat Ardealul împotriva ei, astăzi după ce guvernarea omului de la Blaj a verificat pe de-a-ntregul prevederile mele, în loc să fiu ajutat de aici, ca să strivesc definitiv și fără putință de revenire o primejdioasă erezie, Bucureștii, în frunte cu regele, pun obstacol unei închegări de stat normale și în mod meșteșugit mențin protestarea regională"*.

Argetoianu, firește, îmi dă dreptate pe toată linia și nu se simte câtuși de puțin vinovat. Cei care poartă răspunderea sunt desigur – zice el – regele și «nebunul». Ca să mă convingă de inexplicabila contradicție care e la baza caracterului lui Carol, îmi spune că în tot cursul iernei, de câte ori a vorbit cu Carol despre o viitoare guvernare de mână forte, regele a pronunțat totdeauna numele meu. Acum însă, amintindu-mă el, Carol i-a răspuns: *„Pentru moment, nu"*. Dacă spune adevărul sau una

din multele lui baliverne, îl privește. Mi se pare însă mai interesantă o altă intimitate în legătură cu Gheorghe Brătianu.

– *„L-am întrebat* – zice Argetoianu – *deunăzi pe Carol să mă lămurească ce preferință are în legătură cu tratativele pentru cartelul electoral, ține să dăm mai mare importanță lui Gheorghe Brătianu sau lui Duca. Carol a stat câteva clipe pe gânduri și mi-a răspuns apoi ferm: – «Înțelege-te cu Duca»".*

Mi se pare picant acest detaliu din care se desprinde un întreg capitol de morală politică, menit să ilustreze definitiv și concepția de gentilom și judecata politică a tânărului nostru monarh. Cât despre Iorga, după ce-mi reeditează clișeele uzate ale aprecierilor lui și pune vina pe el că nu vrea să trateze cu Averescu, ci cu mine, eu tai scurt discuția și îi declara categoric că nu poate fi vorba de nici o înțelegere între noi: – *„Eu nu sunt șef de partid încă, iar șef de bandă nu voi fi niciodată".* Tot astfel îi arăt că Iorga este un subiect inepuizabil pentru scris și că ar fi o mare prostie să renunț la el de dragul celor cincisprezece mandate. Ne despărțim în principiu desfăcuți definitiv, el însă ține să n-o rupem încă până marți la sosirea lui Iorga, când se vor limpezi raporturile cu toate partidele.

Seara, la ora 10, mă cheamă la telefon Gh. Musceleanu, profesor la Universitate și transfug politic din partidul meu. Spune, cu acre misterioase, că are o comunicare foarte importantă să-mi facă și întreabă dacă mâine dis-de-dimineață ar putea veni să mă vadă. Fiind tocmai în pragul casei cu gândul de a mă mișca puțin, îi spun că voi trece eu pe la dânsul. Îl găsesc acasă și iată secretul pe care mi-l confiază:

– *„Regele e grozav de agitat în timpul din urmă, mai ales de la plecarea lui Alfons din Spania. El vede că a greșit-o cu guvernul lui Iorga și mai ales cu Argetoianu care vrea să-l dea pe mâna liberalilor, tot astfel pricepe azi că e prea descoperit în Ardeal și, de aceea, înainte de a pleca la Timișoara a pronunțat numele meu spunând că trebuie să-i dau o mână de ajutor".*

Musceleanu e foarte aferat și după mintea lui face călduros apel să dau sprijin tronului etc. Îl întreb de unde deține aceste taine și el îmi răspunde cu multă convingere că aghiotantul colonel Grigorescu, prietenul lui ca un frate, îl ține la curent de tot ce se petrece la Palat. După o scurtă investigație iese la iveală că adjutantul se găsește tocmai la el, în camera de alături. Fac să îl cheme și continuăm discuția în trei. Grigorescu repetă cele spuse, relevând și el orientarea antiliberală a lui Carol. În fața acestor afirmațiuni, repet, pentru a nu știu câta oară, aprecierile mele asupra situației. Le explic că mergem spre catastrofă și nota va fi plătită de rege. Mă declar gata să dau mână de ajutor regelui, firește, în condițiuni onorabile care nu mă declasează și-mi dă putința să fiu util. Le dau o listă pentru a fi transmisă regelui, cu partizanii mei din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, care ar trebui să intre în Cameră; cât despre Ardeal spun că aș putea răspunde de o normalizare a vieții de acolo făcând alegerile cu bună șansă de succes. Ne înțelegem ca regelui să i se spuie imediat după sosire tot ce am vorbit și el să mă cheme în audiență în cursul zilei de marți pentru a discuta chestiunea. Nu știu ce importanță să dau acestei ciudate întorsături. Nu mă îndoiesc că inocentul adjutant spune adevărul când îmi relatează zbuciumul lui Carol și chiar invocarea numelui meu. Mi se pare probabilă în haosul care a intervenit, dar nu prea văd posibilitatea de a trage o concluzie practică din această stare de lucruri, având de o parte inconștiența lui Iorga, de alta intriga lui Argetoianu. Cu toate acestea, pentru a nu-mi putea face nici un reproș c-am stânjenit cu un obstacol oricât de neînsemnat, din partea mea, biruința logicei, am hotărât imediat să stărui la generalul Averescu pentru amânarea ședinței comitetului nostru de direcție, lăsând astfel încă deschisă o portiță de ultima oră pe

seama unui proiect de însănătoșire a bietei țări bolnave. Plec de la această întâlnire cu o senzație destul de tristă: cu cât trec zilele, cu atât mai mult mă conving că proaspătul rege e lipsit de busolă și de voință. Merge înainte din puterea inerției și se va poticni în cale necontenit. Teribilul virus al regilor care mor bântuie și în vinele lui.

4 mai 1931

Dimineața trec pe la Averescu, venit aseară de la vie. Ca de obicei, îi relatez toate cele întâmplate, împreună cu cronica scandaloasă a culiselor politice. Îi arăt nebunia în care ne-am înfundat până în gât, pe urma lui Iorga, și-i povestesc convorbirile mele cu Argetoianu. Venind vorba de propunerile ce mi s-au făcut, îl informez de oferta celor cincisprezece mandate, având, firește, delicatețea de a nu-l lăsa să înțeleagă că mi s-a cerut sacrificarea lui. Îi propun să amânăm până mâine-seară comitetul de direcție, fiindcă pronunțându-ne odată împotriva guvernului, acesta în mod firesc va fi și mai dornic să caute alianța celorlalte partide de opoziție. El pare cam contrariat de această propunere a cărei utilitate văd că o apreciază, s-ar părea însă că bănuielile oculte au scos capul din nou și-l neliniștesc. În urmă, acceptă ideea și convine să amânăm ședința pe miercuri dimineața.

După dejun mă vizitează Gatosky, omul intim al lui Carol. Din tot anturajul de la Palat, dintre civili mai ales, omul acesta pare mai onest în devotamentul lui și mai discret în afirmarea publică a relațiilor cu regele. Îl știu de pe când eram ministru de interne. A fost atunci, o bucată de timp, prefect la Bacău, pe urma rubedeniei sale cu fostul meu coleg «aviatorul» I. Petrovici, și a fost silit să demisioneze, dacă nu mă-nșel, pe urma unor încurcături cu niște bani, nu tocmai ireproșabil administrați. L-am revăzut la Paris în calitatea de majordom al prințului. Pe-atunci, țin minte, mi se prezenta ca

un dușman înverșunat al ovreicei. Mi se părea curioasă relațiunea lui cu Carol, de care nu-l legau raporturi mai intime din tinerețe și pentru care el, totuși, a părăsit casă, masă și nevastă, ca să vagabondeze prin străinătăți, ajungând uneori în situațiuni penibile grație cunoscutei zgârcenii a Hohenzollernilor. Atunci, la Paris, sărăcia mea a fost pusă la contribuție cu trei mii de franci francezi pe care mi i-a cerut aghiotantul ajuns la aman. Este, necontestat, ceva din nota de aventură a emigranților polonezi de odinioară, în rătăcirile acestui vlăjgan spătos, care s-a ținut ani de zile după călcâiele prințului nomad. De când a venit la București a devenit și el un fel de personagiu important. Din fericire însă își susține cu mai multă demnitate decât alții rosturile lui și nu pare a avea veleități de a stăpâni țara ca Dumitrescul său tovarăș, care la rândul lui e azi plin de opinii și de parale. Cu toate acestea, ar face foarte bine dacă și-ar scoate de la butonieră miniatura celebrei decorații cu coroana de spini, pe care o lansează ca pe un memento, pe cât de profitabil, pe atât de inteligent. Îi spun și lui părerile mele asupra stărilor din țară și a evenimentelor din urmă. Îl rog chiar să comunice regelui îngrijorările mele. Îmi făgăduiește. El e convins – zice – că soluția Titulescu a fost o nenorocire și a spus de la început regelui această credință. Nu se mai amestecă însă fiindcă nu este câtuși de puțin ascultat și nu vrea să-l privească nici o răspundere. Ciudat lucru, subliniază, cu aprobarea lui, toate criticele la adresa lui Carol și nu are nici un argument care să poată scuza ce se petrece sau să atenueze în treacăt măcar vina mare ce poartă acest rege Midas al destrucțiunei.

5 mai 1931

Generalul Rășcanu, dis-de-dimineață, își etalează paloarea lui agitată, cerându-mi tânguios să fac totul în vederea unui acord cu guvernul. Sărac și oropsit, sărmanul pensionar se

gândește poate la o soartă mai bună știindu-se agreat de rege. Mi se pare, era vorba să-l facă guvernator al Basarabiei. Îl pun în cunoștință de propunerea obraznică ce mi-a fost transmisă de către Argetoianu, ca să vadă turpitudinea și să nu rămâie nici o îndoială asupra imposibilității oricărui acord. Îi arăt, de asemenea, și conversația mea cu Grigorescu, cu care-l știu în raporturi de intimitate. Hotărâm împreună să ia și el contactul în sensul planului schițat de mine.

S-a logodit Ileana la Sigmaringen cu o paracdiță (?) de Habsburg, fiul unui arhiduce Francisc-Salvator și a[l] unei prințese de Bourbon. Faptul în sine e îmbucurător, fiindcă fetiile prea prelungite în casele domnitoare sunt incomode și fiindcă după preludiul cu contele Hochberg, povestea rămăsese destul de tulbure. Deci, felicitările noastre. Sunt însă câteva chestiuni de detaliu care ne încurcă. Să trecem cu vederea pacostea sărăciei, fiindcă mi se spune că singura lui proprietate e o avionetă. Dar e Habsburg, nume cu sugestiuni destul de antipatice, și văr bun cu Otto, pretendentul la tronul Ungariei. La timpul său deci, nu e exclus să devie pentru noi cu totul indezirabil. Carol a făcut un act de prudență când – după cât mi se spune – a pus de la început condiția că nu poate să aibă reședința la noi în țară.

6 mai 1931

La comitetul de direcție generalul expune situația. E o cuvântare lungă, cu argumentație socotită și metodică, debitată rar și domol. O completă absență de retorică; bătrânește, obositoare și cam deplasată pentru momentul care strigă după acțiune imediată. Hotărâm ieșirea din expectativă față de guvern și intrarea în alegeri singuri. Auditoriul e cam înăcrit și totodată colecția asta de bătrâni n-o prea văd fanatizată de luptă. Le vorbesc și pentru a-i remonta și pentru a risipi

anumite legende puse în circulație. În orice caz, aeropagul trebuie prenoit că prea are aer de criptă cufundată în adormire.

În sfârșit, nebunul a căzut într-o groapă. Argetoianu a făcut acordul cu liberalii. Ca ridicolul să fie complet, regele a chemat la Palat pe Duca și l-a rugat călduros – așa se spune – să intre în legământ cu guvernul. Ce glumă stupidă. Toți ies compromiși din ea. Iorga, apostolul de carnaval, instalat cu atâta grandilocvență în slujbă, predicând o lume nouă, devine un fel de figurant caraghios al unui odios angrenaj bancar. Duca, șefuletul dominat de veșnicul cutremur al tuturor fricilor, își umilește partidul, punându-l sub oblăduirea unui guvern mascaradă. Pe deasupra tuturor însă, Carol își diminuează prestigiul zi cu zi și după cele petrecute apare într-un hal de incoerență durcroasă, menită să deruteze toată lumea și să răspândească în suflete pe lângă linia de amărăciune și-o nuanță tot mai definită de silă și dezgust. Nimeni nu mai pricepe nimic, nici un creier normal nu se mai poate orienta în această psihologie cu multe ascunzișuri dosnice fără proiecțiuni de lumină. Un lucru e cert: desprins definitiv, pe seama tuturor, omul acesta este un timorat și în leagănul lui a lipsit demnitatea. Revine pe buzele tuturor vechiul adagiu: „Neamțul știe de frică". De acum înainte opiniile se vor formula îndrăznețe la adresa lui, și răspunderile care-l privesc se vor afirma în public din ce în ce mai zgomotoase și mai tulburătoare. Carol, căzând la examen ca rege, azvârle România pradă unei perioade îndelungi de convulsiuni. Care va fi sfârșitul și când va veni, n-aș putea spune. Nu pricep însă de ce generația mea n-a fost scutită de acest pahar de otravă.

7 mai 1931

Citesc la ziar că prințesa Elena a plecat aseară la Belgrad. La gară a fost însoțită de fratele ei Gheorghe, fiind de față numai prefectul poliției. Plecare tristă cu decor rușinos. Nu știu

încă ce e la spatele acestei măsuri incalificabile. Îmi dau seama însă că a fost hotărâtă în pripă îndepărtarea Elenei, fiindcă marți, dejunând la doamna Procopiu, s-a vorbit cu doamna de onoare Catargi, care nu știa nimic de acest proiect de voiaj. Să fie oare o înlăturare pentru 10 mai sau o lovitură cu alte consecințe? Ciudat însă, fapta urâtă se petrece în prima zi când Argetoianu a luat Ministerul de Interne. Nu e oare deznodământul logic al *interview*-ului de astă-iarnă și nu e de căutat aici prețul biruinții prin care cinicul intrigant s-a săltat la suprafață? Ce va fi, se va vedea. Nu cunosc însă o monarhie pe lume, unde temeiul moral să fie atât de șubred și ieșirea din normal mai evidentă.

8 mai 1931

Generalul Rășcanu și-a dat demisia din partid printr-o scrisoare adresată lui Averescu. Adică chestiunea e mai complicată: a scris că rămâne pe mai departe membru al partidului, dar va candida pe lista guvernului. Ciudată psihologie de transfug! Nu mă mâhnește câtuși de puțin pierderea politică. Partidul nu încearcă o lovitură după plecarea lui. Mi-e penibilă însă lipsa de caracter a militarilor. Un general care trădează în politică e capabil și de o trădare militară. Eu n-aș da pe mâna unui astfel de om o unitate armată în vreme de război.

*

Sadoveanu a întors și el fața spre guvern. A fost să mă vadă. Grav ca totdeauna, rostindu-mi cu solemnitate cuvinte foarte banale, mi-a prezentat problema, ca o obligațiune masonică. Spune că l-a chemat Argetoianu și i-a oferit să candideze pe lista guvernului la Iași, că nu i-a cerut să părăsească partidul din care face parte, că el, firește, rămâne și de aci înainte un tovarăș de credință al meu, fiind între noi doi indestructibile legături sufletești etc. etc. Toate acestea într-un ton bătrânesc și potolit

cu sublinieri de convingere nestrămutată și de onestitate absolută. Ce puteam să-i răspund? Îmi vorbea granitul așa-zisului scriitor român și prepararația cetățencască, nulă, care aservește de demult aici pe bieții oameni de litere politicianismului curent. I-am dat toate dezlegările, toate asigurările, am fost foarte politicos, pe deasupra tuturor senzațiilor clipei s-a ridicat sincera bucurie care m-a luat în stăpânire când mi-a întins mâna de uriaș și ne-am despărțit. Nevastă-mea, mai puțin iertătoare, înțelegând cele petrecute, nu s-a putut răbda să nu-și spuie verdictul: *„E tot acel Sadoveanu, care a stat cu mâinile în sân o jumătate de an când te-au înjurat pentru «Comoara» lui, și-a trebuit o scrisoare de a mea ca să-l smulgă din tăcere?"* N-am răspuns nimic, convins că orice ripostă n-ar putea decât să diminueze o nemărginită silă și o completă lipsă de considerație...

9 mai 1931

Gheorghe Brătianu a trecut pe la mine venind de la Palat, unde a fost chemat de rege, din nou, pentru o rușinoasă presiune. Carol a stăruit iarăși să intre pe lista guvernului, spunându-i că i se va da cu 5 sau 10 mandate mai mult. Ce rol nenorocit a luat asupra lui tânărul rege diletant. Se amestecă în cea mai odioasă bucătărie politică și, în același timp, ia o atitudine imposibil de calificat față de omul pe care-l are pe conștiință. Gheorghe Brătianu a fost demn și merită laudă pentru felul bărbătesc cu care a rezistat dezgustătoarelor încercări de a i se frânge gâtul prin persuasiune.

La un moment dat Carol, neștiind cum să-și justifice mai bine îndemnul, l-a povățuit cam așa:

– *„În politică se fac și compromisuri și volte-face-uri."*

Tânărul fiu al lui Ionel Brătianu, împins de cine știe ce resort al unei vechi mândrii familiale, a răspuns liniștit:

– *„Eu, Sire, nu fac. Și poate tocmai această slăbiciune a mea explică și purtarea ce am avut constant pentru Maiestatea-Voastră".*

În convorbirea de azi mi-a apărut acest băiat, într-o postură respectabilă. Părăsit de mulți partizani și lezat în mod brutal de rege mi-a spus liniștit:

– *„Merg înainte orice s-ar întâmpla, prefer să nu intru în Cameră decât să mă umilesc."*

Mi-a făcut o reală plăcere să văd în aceste zile de nedemnitate generală un obraz curat și o coloană vertebrală care a moștenit ceva din vechea rânduială a răzvrătirilor de demult.

*

În drum spre Ciucea am stat de vorbă mult cu contele Nicolae Banffy, simpatică figură de aristocrat supracivilizat, temperament de artist, un admirabil diletant scriitor. În sufletul lui, negreșit, plânge în surdină drama ungurească, își poartă însă cu eleganță nenorocirea și zâmbetul lui resemnat, nu afișează câtuși de puțin zbuciumul lăuntric.

Observator fin, comentează cu o indulgentă ironie nebunia politică actuală:

– *„Nu știu cine mi-a spus la București o vorbă de spirit: «D-l Iorga e prim-ministru în cabinetul Argetoianu»".* Venind vorba de șovinismul unguresc de odinioară, el îl atribuie mai mult ovreilor de la Budapesta, decât ungurilor de pur sânge. *„Și astăzi* – zice – *e la fel. Cel mai turbat autor de articole împotriva românilor, la Budapesta, e Urmanczy, un armean, adică un ovrei altoit pe un țigan."* Despre contele Appóny are o apreciere delicioasă: –*„E Iorga ăl unguresc".*

Cele două ceasuri de conversație în vagonul de dormit au fost o adevărată reculegere intelectuală, în mijlocul frecărilor imunde, care, de mâni și de picioare, țin cu orice preț să ne tragă în noroi.

10 mai 1931

Am stat câteva ceasuri la Ciucea. Sunt plini de floare merii și cireșii. O atmosferă de puritate a naturii, în care foarte cu greu se pot încadra actualele mele preocupări electorale.

*

Seara, masă la Cluj cu episcopul Ivan, Ion Lapedatu, Agârbiceanu și încă vreo zece fruntași ai vieții din Ardeal.

Discursuri, amintiri de demult, descurajare pentru prezent.

Din nou iese la iveală defetismul politic al lui Lupaș și necontestata notă meschină din temperamentul de sfârnar, care scoate capul necontenit din apucăturile lui.

11 mai 1931

Am aranjat candidaturile din Ardeal. Sunt toate în regulă. Nici o defecțiune. În definitiv e un aspect destul de onorabil acest mănunchi, care de un deceniu se ține laolaltă. Va birui mai curând sau mai târziu rostul nostru de precursori ai Ardealului. E o stare sufletească mulțumitoare. Se crede în biruință. Personal, am convingerea că totul depinde de energia ce se va pune în contactul cu poporul, care, dezrobit astăzi de sub apăsarea prostească a legendei lui Maniu, e gata să primească accente noi, cu totul opuse moștenirii de ieri.

*

Seara, plecare spre București. Întâmplarea vrea ca din nou să mă găsesc alături, în tren, cu Maniu. La vagonul de dormit când urc, ceata lui care l-a condus la gară mă salută respectuos, exteriorizând, fiecare privire, dorința strigătoare a unei apropieri. Aceste figuri meschine de profitori ai politicii ar fi foarte bucuroase ca peste turpitudinea lor recentă să arunce

frământările mele și să obție astfel uitarea. Trec în compartimentul meu fără nici un chef de vorbă.

În alergarea trenului mă năvălesc amintirile. Tocmai azi se împlinește anul de când la Paris am avut lunga mea convorbire cu Carol. O însemn aici, în mod succint, fiindcă e prea legată de actualitate, dacă nu prin altceva în orice caz prin dezmințirea de fiecare zi a așteptărilor ce lega mintea mea de această reintegrare.

După ce de două ori în cursul anului trecut am trimis pe colonelul Condiescu ca să-i ducă din partea mea asigurarea că-l susținem și că suntem gata să contribuim la revenirea lui și după întâlnirea de la Bellinzona cu generalul Soutzo, am plecat și eu la Paris, Regența, exasperantă prin compoziția și prin lipsa ei de autoritate, m-a dus la hotărârea definitivă de a accepta și eu ideea readucerii lui Carol, care plana atunci în sentimentul public. De ce mă chema oare cu atâta stăruință? Averescu, cu oarecare nemulțumire pentru faptul că prințul mai are nevoie de explicații postume după întâlnirea cu el, îmi zicea că poate ideea de a mă găsi pe mine mai conciliant îl face să mă cheme la Paris. Căzând de acord cu generalul asupra punctelor ce aveam să discut, am plecat la Paris în societatea lui Tilică Ioanid, după ce trimisesem înainte pe colonelul Condiescu ca să ne aștepte acolo. Imediat după sosire, Condiescu înștiințându-l de venirea mea, am căzut de acord ca întâlnirea să aibă loc nu la Hotelul Claridge, unde stătea dânsul, ci într-o casă particulară, pentru a nu fi urmăriți de diferiți agenți informatori, care roiau împrejurul lui. Mi-aduc aminte, a venit la mine Puiu Dumitrescu, pe care Condiescu mi l-a prezentat ca fiind secretarul particular al lui Carol. Din primul moment nu mi-a făcut o bună impresie acest băiețoi, cu care mi se părea deplasat să ating măcar chestiunea gravă pentru care venisem la Paris. El m-a adus la o casă în Rue de l'Université, unde era apartamentul, la etaj, în care se aranjase totul pentru a fi singuri.

Carol m-a primit cu o mare efuziune de bucurie. Prevenitor și plin de atențiune, în ochi cu privirile languroase ale exilului, n-avea nimic atunci din îndărătnicia suficientă cu care de atâtea ori astăzi își susține părerile certate cu realitatea. I-am arătat care sunt convingerile noastre: în scurt timp trebuie să se întoarcă în țară, fiindcă Regența compromite însuși principiul monarhic la noi. Pentru a ne devota acestei idei și a susține pe față însă, generalul Averescu pune trei condițiuni, menite toate trei să creeze o atmosferă favorabilă și să înlesnească realizarea ideii. Mai întâi e nevoie să se desfacă de doamna Lupescu, al doilea să părăsească Parisul și să stea câtăva vreme la Sigmaringen, luând oarecum prin aceasta o atitudine de moștenitor de tron, care-și reclamă drepturile. A treia chestiune ar fi o reconciliere cu fosta lui nevastă.* De la început i-am ținut un [discurs într-un] limbaj clar și ferm, hotărât fiind să văd în sufletul lui și să plec perfect lămurit acasă. Cele două condiții din urmă nu mi se păreau foarte importante și nu credeam [că e nevoie] să stărui mult asupra lor, mai întâi fiindcă plecarea la Sigmaringen a acceptat-o de la început și al doilea, reconcilierea cu Elena mi se părea mult mai ușoară, din moment ce aș fi avut câștig de cauză cu îndepărtarea ovreicei.

De aceea, de la început, am dat cea mai mare importanță propunerii ce-i făceam să se despartă de Lupeasca. Carol a înconjurat discuția. Mi-a spus că relațiile lui cu doamna Lupescu nu pot să fie un obstacol, după cum n-au fost nici un motiv al plecării lui din țară. Oricât am năzuit să-i smulg o declarație formală, n-am izbutit. În cursul conversației i-am spus c-am luat înțelegere cu unele cercuri financiare pentru a-i putea pune la dispoziție suma de 10 milioane care să fie dată doamnei Lupescu, ca un capital din care să trăiască în străinătate. Mi-a mulțumit și mi-a răspuns că dacă nu va putea

* Căsătoria lui Carol al II-lea cu principesa Elena se desfăcuse la 21 iunie 1928.

face rost de bani în alt chip, atunci va uza de ajutorul ce-i oferim. Restul discuției, informații asupra stărilor din țară și proiecte de viitor n-au avut mult interes pentru mine, fiindcă problema principală nu mi-a dat un rezultat satisfăcător. După ce-am făcut împreună, în detalii, planul reîntoarcerii în țară – era vorba să vie cu automobilul pe la Oradea Mare, aducându-l noi cu un pașaport de șofeur – ne-am despărțit, cu rugămintea din partea lui ca eu să fac acasă toate preparativele pentru realizarea planului de plecare. Mi-aduc aminte, o mare stăpânire pusese pe mine după această întrevedere. Vedeam că femeia fatală stă încă de-a curmezișul gândurilor noastre și că fără înlăturarea ei orice proiect de revenire e o pură nebunie. De aceea, în cursul nopții, în discuțiile cu Condiescu și Tilică, mi-am formulat limpede ce am de făcut. O nouă întâlnire cu Carol mi-a apărut indispensabilă. Nu plec de la Paris, îmi ziceam, fără un răspuns categoric în ce privește pe ovreică. De aceea, l-am însărcinat pe Condiescu să-i arate nedumerirea mea și să-i spună hotărât următoarele: Goga a venit la Paris ca să lămurească această chestiune. Sau primește asigurări că Alteța voastră se desparte de doamna Lupescu și atunci, întors în țară, se va pune în fruntea mișcării carliste, propagând-o pe față, sau, dacă se va convinge că o despărțire este imposibilă, atunci va lua o atitudine contrară, cu toate consecințele. Pentru a doua zi, solicitam, deci, o nouă întâlnire. Condiescu s-a executat și ziua a doua, în același loc, am văzut din nou pe Carol. Hotărât fiind să-i vorbesc răspicat, i-am spus chestiunea neted de la început: *„Alteță regală, să vorbim ca doi bărbați un lucru care trebuie lămurit. Nimic nu se poate încerca în țară până n-a devenit un fapt împlinit despărțirea de doamna Lupescu"*. Limbajul meu, care nu suferea nici o contrazicere, l-a enervat: fiindcă nu mai putea ocoli chestiunea și cu oarecare îndârjire mi-a replicat că în definitiv raportul lui cu doamna Lupescu nu privește lumea, fiind de caracter pur

particular. Riposta mea a fost crudă: *„Nici eu n-aș putea susține un asemenea lucru, dacă aș avea o chestiune la fel, necum Alteța ta, ale cărui fapte trec în opinia publică"*. Discuția s-a desfășurat înainte, cu vehemență din partea mea, gata fiind sau să am o făgăduință a lui, sau dacă nu, să plec cu convingerea că trebuie abandonat. Între altele l-am făcut să înțeleagă că impedimentul cel mai important este atmosfera antisemită care stăpânește opinia publică de la noi.* I-am spus așa: *„Unde sunt celulele de entuziasm pentru revenirea Alteței-Tale? În armată, în țărănime și în tineretul intelectual. Toate aceste trei categorii sunt de un antisemitism iremediabil"*. În focul discuției, la un moment dat, țin minte, pentru a-i frânge îndărătnicia printr-o lovitură brutală, am pus chestiunea neted: *„Lucrul e limpede, Alteță regală, sau Coroana, sau doamna Lupescu. Amândouă nu merg. Trebuie ales!"* Cum stăteam față în față lângă o masă de scris, el m-a privit o clipă înmărmurit, și-apoi ridicându-se în picioare mi-a răspuns: *„Ei bine, Goga, îți dau cuvântul meu de onoare, de ostaș și de om, că mă voi desface de doamna Lupescu. De altfel, am vorbit cu dânsa, se învoiește și ea"*. Am răspuns: *„Alteță, nu mai am nimic de zis, vă rog să transmiteți mulțumiri doamnei Lupescu pentru înțelegerea cu care ușurează împlinirea misiunii Alteței tale"*. Am căzut de acord ca în ziua când despărțirea se va fi realizat, să-mi dea o telegramă la București cu aceste două cuvinte: *„Sunt sănătos"*, promițându-i că imediat după telegramă vom începe preparativele de realizarea planului. Foarte satisfăcut de acest solemn angajament, crezând că însemnătatea rolului care-l aștepta a eclipsat definitiv un impuls pasional slăbit după patru ani de conviețuire, am plecat atunci de la Paris liniștit sufletește și hotărât să fac totul pentru restaurare.

* Afirmație nefondată, poate voit exagerată.

Lucrurile s-au desfășurat altfel de cum le pregătisem în combinațiile mele. Poate e de vină și ezitarea lui Averescu, care printr-o prea îndelungată drămuire a tuturor detaliilor, amâna lucrările, crezând că numai peste câteva luni se poate împlini proiectul nostru. În ziua de 1 iunie telegrama mi-a sosit de la Paris: *„Sunt sănătos. Aurel"*. Paralel am primit și din partea generalului Soutzo, în aceeași chestiune: *„Livre expediée. Morand"*. Amândouă aceste telegrame există, fiind păstrate de mine ca două certificate menite să justifice același lucru: hotărârea mea de a fi acceptat ideea reîntoarcerii lui Carol, numai după ce s-a consumat despărțirea de Lupeasca.

Cine s-ar fi gândit atunci că pentru tot zbuciumul nostru politic de mai târziu ovreica va rămâne și pe mai departe în centrul evenimentelor? Cum stăm cu cuvântul de onoare, de ostaș și de om? Am fost rulat? Atunci este o nedemnitate care declasează pe autor, sau cuvântul a fost dat în bunăcredință și n-a fost ținut din slăbiciune? Atunci este la mijloc o lipsă de voință a unui neputincios descalificat pentru tot ce așteptăm noi de la dânsul. Și într-un caz și într-altul, chestiunea mă pune pe gânduri. Negreșit, sufletește, mă simt dezlegat de orice angajament din moment ce a căzut premisa pe care s-a clădit convingerea mea inițială. Va veni, oare, vremea și va fi în curând acea zi, când voi fi nevoit să dezgrop din amintirile mele această pagină menită să rezolve prompt și fără posibilități de rectificare chestiunea lui Carol, care în 10 luni de la venire a izbutit să încurce toate ițele din politica țării.

12 mai 1931

Dimineața, pe culoarul trenului, la Ploiești, m-am găsit din nou față în față cu mutra sălcie a lui Maniu. Nouă discuție asupra situației politice. Mai ales așa-zisul decret-lege prin care s-au suspendat câteva articole din legea administrativă îl turbură cu latura lui anticonstituțională. Din tot ce spune văd

că popularitatea lor e pe drojdie și că se teme de alegeri. Nu mă prea interesează, de altfel, ce spune, vorba lui îmi răsună fals și gol ca un fund de tingire spartă. Cum mă uit în treacăt la el, remarc o ciudățenie pe care n-o pot trece cu vederea. E îmbrăcat după ultima modă, haine noi, cravată de la Paris, geamantane ireproșabile, cu un cuvânt, s-a echipat omul pentru o viață întreagă. Ce ți-i și cu președinția asta a Consiliului! Îmi vine în minte bugetul ei din anul trecut, avea o rubrică sub denumirea „Întâmplătoare" – vreo 10 milioane. Pariez că de-acolo a ieșit și cravata stacojie, care, în treacăt fie zis, nu-l prea aranjează deloc pe bătrânul holtei, înamorat tardiv de frumusețile Franței.

*

Aristide Blank întors de la Paris îmi vorbește de presa detestabilă ce are acolo guvernul. Gazetele burgheze vorbesc de dictatura de la București. Îmi citează un articol al lui Pertinax din *Echo de Paris,* care cu violență neobișnuită scrie despre politica personală a regelui Carol, susținând că Lupeasca e la București în Palatul Regal și ea a influențat hotărârea regelui de a instala la guvern pe Argetoianu. Întreaga presă de la Paris și de la Londra ține acest limbaj. Blank găsește că pentru Paris e vinovat Cesianu, un biet inocent, incapabil să trezească simpatii și să risipească nedumeriri, cum ar fi datoria elementară a oricărui ministru plenipotențiar. Și el e de părere că ne plimbăm cu picioarele în gol și că pentru ziua de mâine ne așteaptă necunoscutul.

13 mai 1931

Dis-de-dimineață îmi telefonează Mihai Popovici. Vrea să-mi vorbească. Îmi propune o întâlnire la frate-său, la doctorul. Fixăm, după-masă, ora 4. Mă duc la acest *rendez-vous* fără nici un interes special. Nici omul nu e interesant, nici

societatea în numele căreia vorbește. Ce mai e de făcut acum cu aceste epave politice? Înainte cu doi ani puteau fi suportate fiindcă dispuneau de capitalul unei popularități acumulate prin zece ani de demagogie. Azi însă, sub acest raport, au dat faliment și singura contribuție prin care și-ar mai putea menține o utilitate relativă în luptele politice ar fi marea acumulare de bani, aproape fiecare frustrând interesele statului. Fiecare din acești indivizi e suprasătul azi și e gata să plesnească de atâta belșug care a dat peste el.

*

Mihai mă primește cu îmbrățișări și pupături. Încrezut și bondoc, își afișează îngrijorările patriotice pe urma decretului-lege lansat de Argetoianu. Plângerile obișnuite de dictatură, camarila regală etc. El e de părere că trebuie negreșit o fuziune între partidele noastre. A fost convins de această nevoie – zice el – totdeauna în trecut și săptămânile din urmă, fiind la Viena, la același sanatoriu cu P.P. Negulescu, i-a arătat pe larg ideile lui. Ce era de răspuns la aceste considerații deplasate și anacronice? I-am dat dreptate, îndrugând și eu cuvenitele vorbe goale de circumstanță. I-am spus însă că pentru moment nu e nimic de făcut, că intrăm în alegeri fiecare de capul lui și că vom vedea pe urmă. Deocamdată, vom afișa fiecare la rândul lui nedreptățile care ne ating, rămânând ca după alegeri să reluăm conversația. Propun ca toate partidele de opoziție să constituie laolaltă o ligă pentru apărarea urnelor, dând instrucții delegaților și asistenților de la secțiile de votare să urmărească operațiile guvernului. E de acord. Ne despărțim amical și eu plec cu constatarea că s-a hodorogit mașina lor și e pe cale să intre în decompoziție. Dac-ar fi câtuși de puțină logică în desfășurarea evenimentelor politice la noi, atunci Ardealul ar trebui să fie azi pe mâna noastră și înmormântarea lor politică ar deveni repede un fapt împlinit – așa însă, nebunia

lui Iorga și cinismul lui Argetoianu îi va mai ține încă în picioare, morți ambulanți de care se vor mai speria proștii de la București.

14 mai 1931

Averescu a terminat aici depunerea candidaturilor. A făcut rost pentru fiecare județ de câte treizeci de mii lei, modest ajutor bănesc, scos de undeva din propria lui socoteală. În general lumea s-a ținut destul de bine, fără defecțiuni prea mari și fără accente de deznădejde pentru viitor. S-au dus, firește, câțiva, neputând să reziste invitațiilor guvernului, care ține cu orice preț să-și înjghebe majoritatea din transfugi, după vorba lui Argetoianu: *„Voi guverna cu partidele altora"*. De remarcat în mod special e lipsa de rezistență morală a basarabenilor. Sărmana provincie de peste Prut, cât de prost e materialul care-i stă la îndemână. Toți acești copii ai revoluției sunt elemente improvizate, cu nivel intelectual scăzut și cu o vivacitate care-i predispune pentru orice fel de tranzacții rușinoase. Au trecut de partea guvernului, după ce au stors pe urma noastră toate beneficiile; nu mă mir și nu e tocmai mare pierderea lor. Găsim oricând alt rând de flămânzi care să-i înlocuiască exact cu aceleași posibilități de reprezentare. Printre ei se găsește și șeful organizației de la Tighina, Topciu, găgăuț de felul lui. Autodidact, nu lipsit de oarecare interes în devotamentul ce-mi arăta, îmi pare rău că m-am înșelat în el. Nu atât pentru pierderea care mă-ncearcă, cât pentru trista constatare ce mi-a fost dat să fac, că azi nici găgăuții nu se mai țin de cuvânt.

15 mai 1931

O lungă conversație cu Averescu. Îmi spune că zilele aceste a chemat la dânsul pe generalul Baliff ca să-i trimită vorbă regelui. I-a zis așa:

– „Eu când am vorbit la Bellinzona, am fixat bine lucrurile spunând că declarațiile mele în chestiunea restaurării nu cer nici o contravaloare din partea regelui care e liber să aleagă soluțiunea politică ce i se va părea mai potrivită cu interesele țării. Și astăzi vorbesc la fel. Nu cer să mă aducă la guvern și nu sunt supărat dacă nu viu. Cred însă că este o mare greșală să fiu ținut așa la distanță de rege și să se dea astfel impresia că sunt nedreptățit. Nu e bine să mă transforme în victimă pentru opinia publică. Am fost direct jenat deunăzi la 10 Mai, când mulțimea m-a aplaudat în mod ostentativ. Se punea oarecum la contribuție aureola mea de victimă. Eu n-aș vrea, Doamne ferește, să fac țara arbitru între rege și mine. De aceea cred că ar fi bine să mă cheme din când în când, măcar de ochii lumii. Când vine vorba de chestiunile mari așa au făcut și Regele Carol și Ferdinand."

Foarte consistentă logica bătrânului mareșal, dar tocmai fiindcă e logică, va avea oare un ecou la bietul Carol?

Tot ce se petrece aici e anapoda. Lumea a rămas consternată la 10 Mai pe urma uniformelor fanteziste care s-au abătut asupra oștirii noastre.

Sărmane rege croitor!

16 mai 1931

Dejun la colonelul Condiescu acasă. Și ăsta are aere de câine bătut. Se tânguie că nu mai poate vorbi nimic la Palat, fiindcă după câte a spus până azi, trece acolo drept averescan sadea. Ieri i-a spus Baliff că numai Averescu poate scoate carul din pietre.

Carol a râs cu hohot, când a auzit din gura lui că pregătesc pentru toamnă o carte cu titlul: „Omul nebun: Nicolae Iorga".

NOTE DIN SPANIA, ITALIA, ELVEȚIA ȘI FRANȚA

SPANIA

Spre Madrid

Irun – gara, uniforma-tip. Țara Bascilor frumoasă. Oameni harnici – au ceva cu mărginenii noștri. Cu cât vii mai la vale – vezi tot mai mult aspectul unei părăginiri. Pirineii goi – frunți de piatră. Pământul galben sterp. Aduce cu Karstul. Treci cu trenul, abia la câte-un ceas se arată câte-un sat golaș. Case înalte prinse una de alta – grămădite în jurul bisericii – care se înalță maiestoasă. Nici o fabrică. Parcă biserica a mâncat satul. În drum câteva orașe – San-Sebastian – Burgos cu catedrala – vechea reședință a lui Cid – și Valladolidul. Pasc turme de catâri pe ici pe colo pe pământul galben. Țăranii rași, cu beretă roșă în cap – frumoși – mândri se uită departe. Pe ici pe colo câte-un șirag de plopi. Pe coama unui deal ruinele unei cetăți.

Castilia și Leon

sunt triste după pământul vesel al Franței de la Bordeaux. Tipul oamenilor din tren reoglindește urmele maure. Eleganți – gentili. „Sunteți latini?" (În tren lume de tot felul: englezi – francezi – caracteristica lor.) Peste trei sute de chilometri nici o pădure. (Indolență latină – retorică – gesturi – individualism – lene orientală... = Spania... Suntem cam acasă.) Trenul

domol pierde vremea prin „estaciones". Am umblat mult – se vede că strămoșii cu oile prin Crîm mă îndeamnă – dar n-am scris impresii din călătorie. De ce? Năpădesc atâtea – și totdeauna îmi apare câte un neamț... Cine știe – poate e un sentiment exagerat de onestitate literară... Până la Valladolid – în țara asta nu se poate cânta: „Frunză verde" fiindcă nu este. Nici o semănătură. A fost săracă, dar au dus-o. Nici un fir de porumb. Nici o verdeață. Nici o culoare afară de sur și galben. Nici o pată verde. Cel mai trist peisaj din Europa. N-am văzut nicăieri – decât poate în Dobrogea noastră – stepe așa părăginite. Casele acoperite cu țigle rotunde – cam ca la Cernavodă-Medgidia.

Valladolidul

trist – părăsit... case crăpate – balcoane luminate de câte o pereche de ochi negri, ochii spaniolelor. Se ridică un palat – probabil cazarmă – rest din splendoarea veche – și o enormă „plaza des toros". Vezi orășele fără *absolut* nici o verdeață. Îmi închipui că noaptea trebuie să aibă aspect de criptă. Luna... Reînvie „cabballeros" și senoritele din romanțe...

După Valladolid începe întâia verdeață: o mare pădure de brazi și de cipreși... În sfârșit... Cade bine... după patru sute de chilometri.

Mă gândesc la munții noștri...

De la Valladolid la vale se schimbă peisajul. Vine verdeața și mai vezi și semănături. Începe șesul. Satele n-au străzi ca la noi. Curte și grădină – toate sunt una într-alta. Numai stîlpii de telegraf și trenul reprezintă aici civilizația. Parcă fuge trenul cu groază...

Am văzut cel mai trist apus de soare deasupra unui sat din Castillia.

Madrid

Un oraș fără semnificație. Cazărmi. Oameni curioși – te privesc în față. Aspect trist. Pe la colțuri cerșetori – în Prado

dorm lungiți o mulțime. Oameni leneși. Lumea de altfel gentilă, cum se cade. Solemni. Vestita politețe spaniolă. Când a plecat trenul, un domn elegant cu fata și-au făcut cruce. Popii mănâncă Spania – Servi Domini perdidere Hispaniam. Viața începe numai seara. Se strigă ziarele: *El mundo – A.B.C. – Imparcial.* Gazetele destul de bine redactate. Despre tauri rubrică specială. Descriere amănunțită – ca la oamenii politici – *aversion.* Biet popor copleșit de gesturi – „Congreso de los deputados" – casă – cazarmă cu fațadă grecească. Lipsă de vegetație. Orașul golaș. Numai Prado – parcul *El Buen Retiro* – geometric împărțit – acăți – platani – cipreși. Monumentul lui Alfons XII în fața lacului. Prado – Muzeul – singurul lucru – care-și arată toată gloria moartă – Sarcofagul gloriei spaniole. Velasquez – Rafael slab – Tizian portrete bune – Carol V trist. Teniers și Brueghel – multe bune – Snyders asemenea – cocși. Rămâne Velasquez și Goya – doi deschizători de drum. Velasquez naturalist – aduce viața. Portretist. Notă străină de el, s-a atașat numai curții, și n-a pictat decât pe secul Filip IV. Dragoste pentru grotesc (pitici) – de altfel asta se remarcă și la alții – Goya – Zuloaga – Frumos portretul lui Esop. Goya – tatăl impresionismului, om îndrăzneț în concepție. Grăbit în execuție. Simț pentru caricatură. Improvizator. Culori vii la început – mai târziu gri-negru. Neglijarea desenului. De-un verificat simț pentru etnografie. (La gobelinuri.) Temperament cu totul profan – fără înclinările misticismului spaniol – Contesa de Alba. – Viața lui – note – Buza groasă. – Ribera sombru. El Greco. – Temperament violent. Puține culori – tragic – impresionist – trebuie scris mai mult. Murillo. Cam zaharisit – dulceag. Madonele – copii – agnus dei – stofe frumoase. Fața linsă. Palatul regal – mare – renaștere. Eticheta spaniolă. Grădini în jur.

Escurial

Drumul – Sierra de Guadarrama. Stânci sure. Gol. Câte-un brăduț. Escurialul iese din stâncă – cam monoton, arhitectură

monumentală totuși. Înclinările ascetice ale lui Carol V. Suflete obosite. Plimbare pe terasa de piatră.

Toledo

Soare pe ruine. Cetate. Ziduri – roșul cărămiziu – nici o vegetație – numai jos în vale în jurul râului Tajo câțiva pomi olivi. Casa unde a stat Cervantes, han – catâri în ea. Localul inchiziției asemenea. Catedrala. Casa lui Greco. Popi – 800 teologi, 23 biserici – la 10 mii de oameni. Porțile Visagra se restaurează. Aspect de cetate. Oameni – indolenți. Nu lucrează nimeni. Femeile stau în ferești. (Cum vorbesc de la fereastră fetele – Romanul lui Blasco Ibañez.) Mâncare multă la hotel.

Drumul la Cordoba

Sierra Morena – stânci prăpăstioase – arămii roșii. Ici-colo un sat ieșit din piatră – fără nici un arbor. Cu cât ne apropiem de Andaluzia se schimbă aspectul. Apar câmpii mai roditoare – dealuri întregi de măslini. Răsar cavalcade – pe catâri cu frâiele lucrate în culori – cu pălării largi, cu fața rasă – părul negru. Din ăștia răsar luptătorii de tauri. Femeile au grație. Cactus și aloe. Smochini. Câte-un castel pe culmi.

Cordoba

Alah e mare. Dacă ar fi să judeci legile după monumentele lor de artă – atunci Mohamed nu rămâne mult în urma lui Crist. Moscheea – una din marile emoții ce-am simțit în viață. Șiret sufletul arab. Monumentalitatea rezultată din efecte optice. Sălbăticia creștinilor. Nici aici n-a fost pietate – ca la iconoclaștii cei vechi. Corul zidit în Moschee a introdus lumina în misterul templului unde se păstra coranul califului. Au vândut minunatele lampe de argint – los bandidos – cum le zicea la popi simpaticul guid arab – au zidit cele 19 porți și-au

introdus în Mihrabul lui Almansor pe Maica Domnului – dulceagă, rotundă. Carol V a protestat se zice. Nicăieri crucea n-a fost mai vinovată ca aici.

Acum se restaurează bine – are să fie o minune.

Podul e frumos peste Guadalquivirul care curge obosit. Mori arabe în el. Ruine. Țigani. Cerșitori. Nicăiri n-am văzut atâtea cafenele. Oameni grași. Pavaj prost de pe vremea maurilor. Servitorii dorm în fața stăpânului care moțăie și el. La cafenea și în hala hotelului șeslonguri. Totul e făcut pe lene – pe siestă. Omnibusul întârzie, domnul cu biletele deschide ghișeul târziu – trenul care se formează în gară pleacă cu întârziere. Nu-i nimic – ieri am ajuns cu „expresul" cu *o oră 1/2* întârziere. Nu s-a mirat nimeni. (Ce-ar face aici un om cu-o corectitudine de la nord? Ar lua lumea în cap – ori ar fi ridicol.) Prăvălii numai de lucruri de lux. Pe pereți afișuri cu toreadori cari străpung tauri. Într-un colț un afiș care anunța o conferință: Una corrida des toros.

Casele zidite în stil mauric. Curțile închise în afară. Curtea cu flori. Fântână săritoare. Ideea: familia la mauri. Poate era mai frumos. Impresia ultimă: e Cordoba un sarcofag...

Sevilla

Drumul până la *Sevilla* – aceleași câmpuri goale – ici -colo câte-un oraș alb – cu biserica mare pe vârf de deal... Câmpuri de olivi – cactus – agave – palmieri – cei dintâi palmieri... Peisajul câștigă în verdeață – cerul e mai senin.

Andaluzia

Descriere – Andaluzia nu e țară cu vegetație bogată cum ne spun cărțile nemțești – poeziile... „Am Ufer des Manzanares"... *Sevilla,* un oraș viu, în opoziție cu Cordoba. La Cordoba se visează – la Sevilla se petrece; Quien non ha vista Sevilla. Strade strâmte zidite în stil maur cu „patios" etc.

Murdărie destulă. Caprele pe mijlocul străzii principale – în fața Alcazarului – ca și când ai vedea în Viena pe Kärtnerstrasse turmă cu clopote... – Măgarii împodobiți ca de nuntă. Oameni leneși și aici. Dorm pe la colțuri de stradă. În seara când am sosit la hotel pe plaza Sanfernando – sub palmieri enormi – mulțimea se uita la cinematograf, vreo câteva mii de oameni – muzica militară cânta până la 12 noaptea. Asta așa în toată seara. Pe stradele strâmte copii cu droaia îți țin calea. Cerșitori – curățitori de ghete. Ici colo câte-o sevillancă trece... ochii servillancelor... Grația lor – Șal. Ce zice Gautier despre ghetele nemțoaicelor... Biserica gotică – proporții mari... Chipul lui Murillo. Sf. Antoniu frumos – pictat cu mai mult realism. Se ținea missă – cântau organele (!)... Mistic... la altarul deschis se ridica fumul de tămâie – suna clopoțelul de argint în tăcerea misterioasă – cam păgânist cultul ăsta...

Alcazar

decorativ. Fațada. Stilul *mudéjar.* Interiorul etc. Sălile locuite în care ne-a condus dinerul austriac cu barba despărțită (slujește de 37 de ani), tatăl lui a fost sub „reina Isabella". Reproducții nemțești – un Christ de Uhde etc. Ciudat. Grădina Alcazarului frumoasă. Basinul Mariei de Padilla. Petru cel Crud.

Giralda

Muzeul *Murillo:* Zurbaran. Un Greco frumos – pictor. Casa Pilat – ca și Alcazar. (Spaniolii n-au artă proprie – descriere aici. Au tot împrumutat de la toți.)

Descrierea unei corrida des toros. Bombita. Revistele despre „taureria". (Frumosul gest al sevillanelor cu evantaiul. Euritmia mișcărilor.)

Promenada pe malul Guadalquivirului plin de corăbii – palmieri frumoși – parc mare. Trăsuri și în ele cocoane cu ochi negri.

Plugul de lemn ară încă Spania.

Sunt unii cari scriu repede tot ce văd – proces de creațiune rapidă – imediat după concepție fac – se aseamănă cu fotografii. Arta pretinde o intimitate cu subiectul.

Am pribegit mult, dar n-am putut scrie impresii.

La Alhambra

Ornamentație geometrică – sinteză geometrică – mii de complicații.

Sufletul modern admiră, dar e obosit – nu poate fi strivit în formulele astea geometrice cari puteau să desfăteze ochii arabilor și puteau să facă plăcere cavalerilor războinici – cari după bătaie, venind acasă, își alintau ochii lor de șoimi cu muzica asta a liniilor.

Totul făcut din *ghips.* Nu-i marmură. Aceeași șiretenie arabă – de-a salva totul prin mijloace optice.

Reliefuri nu-s.

Granada

Poziția cu totul diferită. Sierra Nevada – gheață – trei mii de metri – se vede zăpada. Vegetație, agave, cactus, chiparoși, rododendron. Codru. La poala muntelui – răcoare ca la noi.

Casele stil arab – mare parte moderne. Se văd și astăzi zidurile cetății. Râul Daro – care se varsă în Genil.

Poporul gentil – frumos – tipul maur se vede. Părul negru al femeilor cu șal de dantelă pe cap. Ce spune Gautier.

Alhambra

Dinafară: lipsă de unitate arhitecturală. Și aici creștinismul a greșit – palatul lui Carol V.

Generalife

Parcul cu trandafiri etc., cedrii de sute de ani.

Catedrala: cam goală... stilul renașterii – frumoasă capilla reale cu *Ferdinand și Isabella – Filip cel frumos și Ioana nebună. Vizita din Hecaibin.* Dansurile țigăncilor. Bătrâna țigancă care juca. Cea cu norocul din palmă. *El caballero ha un gran segreto.*

Procesiunea: deschisă de un pluton de jandarmi călări în ținută de mare gală. Muzica de copii cu fanfare – melodie proastă. Pe de margini copii cu lumânări aprinse și bărbați. Cristoși de lemn crucificați – purtați de mai mulți oameni. Un Cristos cu mijlocul încins în catifea roșie brodată cu fir. Cruci de argint masiv – cununi. După fiecare Crist – un conduct de popi în odăjdii de mătasă roșie. Suita lor. Cardinalul sub baldachin – cu tiara în cap ducând o icoană în mână. Om bine făcut, de cincizeci de ani. Trei popi îi duceau trena de aur. Ți se părea că vezi un Nerone. Ți se punea întrebarea: oare de aceea s-a răstignit Crist ca să tragă leafă atâta putere de om gras? Cei mai mulți preoți sunt grași. Procesiunea: o nouă probă că Spania e distrusă de popi. Bietul popor cu fantazia lui meridională inundată de strălucirea argintului și de culoarea praporelor – când va face o revoluție?

Are să vie.

Gândul îmi spune că e partid republican mare.

Cât or fi cheltuit oamenii ăștia săraci pentru lumânări numai?

Granada o vezi cum rămâne în urmă ca o oază...

Popii și toreadorii stăpânesc Spania.

Vacile, 30 de clopote la gât. Măgarii aduc apă de băut.

Poporul bigot. Cum se ruga o femeie în catedrala din Granada.....

ITALIA

1-*Veneția*

Puterea tradiției – o piatră dintr-un portal vorbește mai mult decât întreg Ardealul. Dantele, marmură, bronz, biserici, Tizian... – Descrierea unei priveliști de pe Piața San Marco – într-o după-masă cu soare, stând pe-un scaun la cafeneaua Florian... Muzică – cântă orchestra din Trovatore – cornul răsună departe... Marmura albă a procurațiilor și arcadele dantelate ale bisericii S. M. [San Marco] dau ecoul... De departe un aeroplan... îmbină trecutul cu muzica viitorului... Le-ascult și simt că eu n-am nimic cu toate astea... Neamul meu n-are nici o înrudire... Mă ridic și plec învins – cel mai sărac om de pe Piața San Marco – un intrus.

2 – *Milano*

Galeria Vittorio Emanuele. Un colț de București. Înrudirea noastră cu spiritul latin. Gest – ironie – nervi... Descrierea nemților greoi – ordonați, cu Baedekerul subsuoară. Baedekerul, tipica carte nemțească. Fac dungă în Baedeker fabricanții. Cum i-au îndrumat pe ei la Roma și Italia Goethe, Schiller și alți clasici și cum s-a provocat în spiritul public o dragoste de Italia și chiar o artă (Voss) – Feuerbach – chiar Boeklin uneori – hibridă – care miroasă a carte...

Nenorocirea noastră cari ne hrănim de cultura germană cu care n-avem înrudire, și ca să fim bătuți cu totul de D-zeu o primim prin retortă străină, ca și când am vorbi cu gura strâmbă.

ELVEȚIA

3 – *Geneva*

Libertatea în opoziție cu sălbăticia habsburgică.

FRANȚA

4 – *Paris*

Inima pământului. Babilonul. Sentimentul unui om – care vede că e părtașul unui neam care nu are nimic a face cu evoluția universală. Senzația pe care-o ai când stai în fața problemelor unui mare neam. Strămoșii cu binefacerile lor. Ei au făcut revoluția mare. Sărăcia ta. Binefacerile asupra individului. Muzee. Artă. Legătura între orizonturile individuale și raza geografică a neamului din care faci parte. Robinson – Spiritul de coloniști.

Shakespeare anunță dominațiunea engleză. Tolstoi cu pagina din *Război și pace.* Cine-și poate închipui pe Goethe sârb?

Resemnarea unui autor român.

Sărac în țară săracă. (Otrava sigură pe care-o picură străinătatea. Cum primează problemele umane asupra micilor frământări de-acasă.)

5 – *Paris*

Rătăcirea în largul mării te individualizează. Devii tu oarecum un centru în univers. Ți se pun în față problemele umane – care te ridică deasupra frecărilor din microcosmosul tău de-acasă. Când îi vezi pe toți din toată lumea rătăcind în jur – tu singur între ei – pipăi pământul și ți se pare că ori și unde te-ai duce ești frate cu luna, cu soarele... Câștigi o seriozitate în fața morții... Vezi că toate trec...

Îmi vine în minte J. Orth.*

Cum s-a topit el în univers.

Apoteoza acestei topiri fără nume... În fața eternității.

Ce are a face că cei douăzeci de ani cât mai trăiești te cheamă Arhiducele cutare sau J. Orth?

---

* Un arhiduce din casa de Habsburg, care și-a luat numele de Johann Orth, dispărând fără urmă.

FĂRÂMITURI

Carte de pribegie – carte de vorbe rupte din viforul unei tăceri – iar te-am luat cu mine... iar suntem tovarăși... După o iarnă – cu aceleași goluri întretăiate de râuri de lavă – iar bat largul Europei... și te duc cu mine...

De-ar vorbi filele tale, mult s-ar plânge pe urma lor...

*

Cât de subtilă e poezia populară... Își dă seama că o pasiune îngropată în pământ e un strop de forță nemuritoare, care nu se poate stinge și trebuie să ceară cuvânt... De aceea ne spune că pe locul unde a fost îngropat un erou a răsărit un brad, iar unde a căzut Meșterul Manole a țâșnit un izvor...

*

Cât de dragi îmi sunteți voi scriitorii, umili drumeți fără noroc, stele fără nume în largul cerului... Voi care vă dormiți somnul de veci în rafturile neatinse ale anticarilor... Așa în câte un amurg de toamnă mă gândesc la voi, mi-e dor de voi... În clipe de aceste mă tulbură seninătatea olimpiacă a artei eterne. Cu o pietate blândă privesc cărțile voastre și deschizându-le mi se pare că am trecut pragul unor bisericuțe de la sate, cu pereți înguști, cu ferestile mohorâte. Sufletul vostru luminează ca o candelă sfioasă aprinsă la icoana Maicii Domnului... În astfel de lăcașuri sărace și părăsite se poate murmura o rugăciune...

Și cine știe dacă nu e mai curată, mai sfântă, decât orga măreață care răsună între zidurile de marmură ale Sfântului Petru...

*

Poeții când scriu proză se mișcă mai greu. Pare a fi prea largă haina asta. Gândiți-vă la generalii îmbrăcați civil.

*

Sunt mulți care ajunși la un vârf de munte au amețeli și cad. Iertați-i pe parveniți!

*

La marginea orașului un stâlp de telegraf în seara de Crăciun. Prin sârmele lui trec veștile unei lumi întregi. Cine se gândește la el: sărmanul poet...

*

Trec automobilele în goană sub fereastra mea... sirenele lor țipă sinistru, parcă ar vrea să-mi anunțe de departe că nici prin gând nu le trece să se oprească la poartă...

*

Cele două turnuri ale domului din mijlocul orașului ni se par două brațe ridicate spre cer în chip de blestem.

*

Plictiseala se lasă uneori asupra noastră ca un nor de praf pe haina unui călător. În astfel de clipe bucuros ți-ai rupe haina ca să scapi. Praful n-ar fi tocmai așa de neplăcut, dacă nu ți-ai da seama că e de-ajuns ca să ia contactul cu câteva picături de apă pentru ca să devină noroi.

*

Proștii nu știu nici să râdă, nici să plângă. Când râd își arată dinții, când plâng urlă. De-aceea adesea lacrimile lor trezesc de obicei zâmbete, râsul lor oftări de durere.

*

Vaca paște florile pe cari noi le prindem la butonieră.

*

Pe coastele Vezuviului am văzut păscând măgari; erau liniștiți și-n calmul lor habar n-aveau ce clocotește sub ei... M-am uitat la ei și nu știu cum mi-au trecut prin minte bărbații femeilor frumoase...

*

Îmblânzitorii de fiare de obicei o sfârșesc rău: mor sfâșiați de bestiile pe cari ei înșiși le-au domesticit...

– Sărmanii Don-Juani!

*

Tot mai mult mă convinge viața de-un lucru simplu, de-un adevăr aproape banal, căruia eu totuși am avut nenorocul de-a nu mă conforma încă: – lumea nu este aranjată pentru pasiuni mari. Cu deosebire, nu lumea bine îmbrăcată, a cărei conformație sufletească fuge de sentimentele elementare, puternice. Această societate, călăuzită de dogma bunului trai, nu vrea senzații violente. Nu le vrea în viața de toate zilele, nu le vrea în artă, în literatură, în muzică. Acestei societăți îi trebuie plăceri care nu tulbură adânc, nu obosesc prea mult, nu dor. Dragostea pentru astfel de suflete este o băutură picantă, din care însă otrava e eliminată cu desăvârșire. A descinde deci cu ce se cheamă o inimă în mijlocul acestei lumi, este o mare nepotrivire și-un prilej de suferință, este aproape o rea creștere. Dilema astfel se pune simplă: cine nu e în stare să-și facă

educația în sensul unei elasticități morale care să-l ferească de sacrificii și de surprize să pună o distanță între el și această lume, să se devoteze singurătății...

*

Cele mai multe femei sunt în stare să suporte cele mai puternice furtuni sufletești, fără a-și deranja frizura.

*

De multe ori privind în sufletul tău – ți se pare că stai în fața unei case cu obloanele trase și cu ușile încuiate. O mână necunoscută a scris pe-o hârtie în colț la poartă: Plecat fără adresă...

*

Sunt seri calme de vară – dulci, moi... seri blânde – seri oneste... În astfel de clipe nu poți simți pasiuni violente. În astfel de seri îți revizuiești conștiința și-ți ierți dușmanii... În astfel de seri se pot ceti și cărțile autorilor mediocri...

*

E de nesuferit să iei baia într-un pârâiaș care nu-ți ajunge decât până-n glezne. Mai nesuferită e numai dragostea unei femei care vrea să fie cuminte.

*

Dragostea cu program, scumpă prietenă, mi se pare tot atât de absurd ca și ideea că ar exista undeva un vulcan ale cărui dezlănțuiri să fie determinate de un ceas regulator, cum s-ar zice la noi, de un ceas cu cuc.

*

Portretul: necrologul unei clipe.

*

Nu mă mir că în sufletul nostru își fac cuib adese pasiuni josnice. Trăim doar și ne hrănim din pământul care a înghițit trupul atâtor păcătoși. Cine știe dacă în grâul din care s-a plămădit pâinea mea n-a rătăcit un bob a cărui sevă se trage din teasta unui criminal?

*

O cameră proastă de hotel... Jur-împrejur aer mucegăit și banalitate. Am însă o fereastră spre mare. O deschid, văd întinderea albastră, văd luna tremurând în pânza apelor... Și cum mă gândesc așa singur în seara de pribegie, camera asta mi se pare un simbol pentru întreaga mea viață... Doamne, ar fi să nebunesc, dacă n-aș avea fereastra spre largul cerului...

*

M-am întrebat de-atâtea ori: ce se alege de tainele pe care le ducem cu noi în groapă? Nimica nu moare, nimic nu se pierde în natură, așa spun înțelepții. Totul e numai o trecere, o prefacere eternă... Urmând acest adevăr, nu mor nici tainele noastre nespovedite. Ele își schimbă numai locul și desfăcute în mii de părticele, se amestecă cu țărâna care le primește. Închise acolo, cine știe, ele poate se frământă mai departe... Nu cumva dezlănțuirile vulcanice sunt explozia acestor mistere acumulate, pe care pământul nu le mai poate păstra în sânul lui? Nu e lava aprinsă a Vezuviului un fluid topit din pasiunile înmormântate, și nu-i geamătul uriaș al adâncurilor un act de spovedanie cosmică, când se strigă cerului protestarea atâtor dureri înăbușite?

*

Cel mai mare dușman al artei a fost totdeauna viața. Doi dușmani implacabili: arta și viața. Duc o luptă, se zbuciumă veșnic alături, despoindu-se, furându-se unul pe altul...

*

E aceeași muzică.

E cam la fel povestea: Deasupra unui cadavru croncănesc corbii, deasupra unei iubiri moarte gurile femeilor.

*

Ce ciudată împărțire de roluri: în viață, veselia vorbește, suferința tace. – În artă e invers. Suferința strigă, veselia aproape nu are cuvânt.

*

Trăgea din țigară și vorbea rar – apăsat – mai mult pentru el și zicea așa: Toate cărțile mele le-am scris cu cerneală – până într-o seară când nenorocul mi-a adus în cale dragostea; de-atunci scriu cu sânge...

*

E atât de penibil când dragostea nu se sfârșește cu un accent frumos; când capriciul sorții a plasat o notă stridentă înainte de încheierea unei simfonii, te încearcă o senzație amară în fața acestei disonanțe. Simți o depresiune subtilă de ordin moral-artistic. Ți se pare că într-o operă de artă a intervenit mâna unui nechemat. Destinul în acest caz are aparența unui diletant brutal și nepriceput, a cărui contribuție a venit ca să strice o superioară armonie de ansamblu.

*

Am o mulțime de cărți pe cari nu le răsfoiesc decât când sunt bolnav și mi se abate gândul că am să mor... Le citesc atunci ca să simt greutatea prostiei omenești – să mi se pară lumea mai brutală, mai insuportabilă... și să mă doară mai puțin ideea despărțirii...

*

Ce noapte moale – catifelată. Cum stau pe balcon, îmi desfac brațele și parc-aș vrea să strâng la sân noaptea asta de vară – grea – parfumată – materială... Îmi vine să întind mâna să-mi smulg un petec din cer – să mi-l aștern pe perină – să-mi sprijin capul... poate aș dormi atunci...

*

Mi-e sufletul biruit de tristețe și-aș vrea să plâng – mi-a căzut în mână o carte de versuri ce-am publicat odinioară și-am recitit-o întreagă... Nici nu-mi dau seama lămurit pe unde m-a plimbat această lectură... Am vizitat un țintirim, ori o casă de nebuni?

Sunt trist...

*

Suferința noastră scade în măsură ce devine subiect literar.

*

Mi-e groază de poligrafi, ei sunt ca râurile fără matcă statornică, cari spală multe alvii, dar în valurile murdare deslușești coji de pepene stricat, șobolani morți, și câte-o gheată ruptă... Dați-mi mie unda curată a râului de munte.

*

Niciodată nu mă vor interesa cărțile în care biografi cu ochelari se vor trudi să așeze în lumina realității silueta unei femei ce-a trecut prin sufletul unui artist. Nu mă vor interesa, fiindcă orice sentință de degradare îmi inspiră dezgust – și fiindcă a mă preta la această analiză brutală ar fi să nesocotesc misterul creațiunii – să mă apropiu de om în perioada lui de lut, înainte de-a fi fost atins de suflarea lui Dumnezeu care l-a chemat la viață.

*

Un istoriograf a scris o mare carte plină de documente, ca să convingă lumea că Laura n-a meritat câtuși de puțin dragostea lui Petrarca, că acest idol al atâtor sonete candide – era o ființă burgheză care dormea foarte bine în nopțile de insomnie creatoare a poetului. Istoriograful e prost – istoriograful e brutal... El nu-și dă seama că lumea n-are nici o nevoie de toate cercetările lui... Lumea vrea pe Laura așa cum a văzut-o Petrarca, așa cum a denaturat-o, așa cum a creat-o Petrarca... Fiindcă lumea nu vrea pe Laura, lumea vrea pe Petrarca...

*

O dragoste uitată e ca un inel aruncat în lac. Cea dintâi furtună care răscolește adâncurile – poate să-l scoată la suprafață... ca într-o clipă să-l arunce mai la fund.

*

Aș vrea să-mi pot zidi o biserică de gheață, de unde sufletul dezlegat de toate patimile să poată privi spre cer!

*

O pasiune e primejdioasă numai până în clipa când se lasă prinsă în cătușele artei. Din acest moment ea e o fiară domesticită pe care o supunem și-o chinuim în dragă voie.

*

Natura ne-a făcut o mare nedreptate când ne silește să cheltuim în copilărie toată comoara noastră de lacrimi. Trebuia să ne grijească plânsul pentru zilele de mai târziu – când vin adevăratele dureri...

*

Sufletul unui artist se aseamănă cu capul lui Ianus din mitologie: două fețe, una de tânăr adolescent și cealaltă de moșneag...

Una cere avânturi impetuoase, violente și friguri tinerești, simte chemările dragostei veșnic primenite, are naivități de copil, ori strengării de băiat alintat... Cealaltă îl îndrumă cu înțelepciunile bătrâneții, îi dă sfaturi de patriarh albit din a cărui minte vorbește pravila veacurilor... Din nenorocire însă, lumea, – cu deosebire criticii – nu văd fețele amândouă și de aceea judecățile pe care le rostesc sunt de obicei nedrepte. Ca să poți spune adevărul întreg trebuie să înțelegi privilegiul frumos și trist pe care arta slujitorilor ei îl acordă: darul de-a fi totdeauna mai tineri și mai bătrâni decât noi...

*

De ce mi te ivești în drum, incertitudine, să-mi spui că te-ai plimbat cu ființa înfășurată în lumina ce eu am aprins și v-ați înțeles așa de bine...

*

Mulțimea care s-a obișnuit să te vadă plângând o viață întreagă durerile ei – n-are să-ți ierte nici o clipă măcar lacrimile tale... De aceea, poeți care ați plâns cu poporul – înăbușiți plânsul patimilor voastre.

*

Râurile noastre de lacrimi se isprăvesc de obicei cu câțiva stropi de cerneală...

*

Amintirile, copii bastarzi ai clipelor moarte. Rătăcesc în gol și bat noaptea la fereastra noastră.

*

Așa mor visele pe rând... Și noi zâmbim și ne uităm departe... Și nu știe nimeni că venim de la îngropăciune.

*

Picăturile de cerneală pe masa unui scriitor sunt ca stropii de sânge pe-un câmp de bătălie.

*

Poetul care a început să plângă cu mulțimea a pierdut dreptul la propriile lacrimi.

*

Poate n-am îmbătrâni niciodată dacă n-am avea un dar blestemat, moștenit din bătrâni: Inima. În ea își trimite viața săgețile, acolo țintesc toate loviturile... Drumul la inimă însă, duce prin carne... prin bietul trup... Cum nu s-ar frânge, cum nu s-ar slăbi, cum n-am îmbătrâni?

*

Ziua e pentru negustori, noaptea pentru poeți.

*

Ce scurtă e viața și cât de grozav de lungă ziua...

*

Singurătatea mea de astăzi se aseamănă cu craterul unui vulcan care s-a stins. Prin toate colțurile trăiesc încă amintirile râurilor de lavă ce-au ars odinioară, trimițându-și flacăra spre cer.

*

Cei din jurul lui nu pot aprecia îndestul pe artist. Ca să vezi un vârf de munte, se cere perspectiva depărtării...

*

Ce cadru admirabil de potolire a mizeriilor omenești. Bei apa din care a băut Goethe și te plimbi pe sub brazii care înaintea tuturor au cunoscut îndoielile lui Faust...

*

Îmi plac în dragoste nesăturații – îi plâng și-i admir. Au ceva din eroismul tragic al îndrăzneților care vor să treacă oceanul cu înotul.

*

În sufletul meu a murit dragostea, seva care dă tinerețe, focul care dă viață... Sufletul mi-e gol și sunt înfășurat în zădărnicii, cărbune rece purtând amintirea dureroasă și crudă că odinioară a fost jăratec...

*

Artistul nu respectă terminele – el este ca vulcanul ale cărui erupțiuni nu se pot categorisi, izbucnirile vin atunci când le hotărăște misterul focului sacru. Lava este suverană, nu craterul.

Paris, 25.III.1919

*

Numai sufletele vulgare își batjocoresc dragostile de odinioară. Oamenii de bun-simț sădesc flori pe morminte.

Cei din urmă fi-vor cei dintâi, – așa spune Biblia înțeleaptă și Biblia are dreptate. La toate întâlnirile noastre, tu ai venit cea din urmă, eu cel dintâi. Vremea însă, sunt sigur, va face să triumfe adevărul Scripturii... Când vom fi departe unul de altul rolurile se vor schimba... În uitare eu voi fi cel din urmă, tu cea dintâi...

*

Adesea îmi vine să-mi aseamăn sufletul cu-o mare închisoare, în care patimile blastămă în umbră și scutură zăbrelele

ca niște criminali zăvorâți. Cu câtă mulțumire mă gândesc în astfel de clipe că lacătele sunt închise și toată zbuciumarea asta e închisă...

*

O harfă în colțul uitat al unei taverne de anticar, între cronici mucegăite și bronzuri pline de rugină... Pe singura strună ce i-a mai rămas rătăcește o rază de soare... O iai în mână și-i atingi coarda care suspină parcă ca un oftat al unei amante în agonie... Și cu suspinul ăsta se deslușește o lume întreagă uitată... Câte mâini delicate n-au atins-o odinioară – câte romanțe de dragoste nu dorm în lemnul bătut de praf...

Îmi vin lacrimi în ochi... și nici nu știu dacă plâng povestea harfei zdrobite... ori plâng povestea mea...

*

Adevăratele poezii încep acolo unde se isprăvesc pe hârtie.

*

Ce se alege din minciunile care se duc în groapă cu autorul lor? Nu cumva din ele răsar atâtea buruieni vulgare care năpădesc câmpul... și n-au nici un rost în gospodăria naturii: urzica, mătrăguna, laptele-câinelui...

*

Gândește-te, vremea trece, ni se înmulțesc firele cărunte, în inimă se fac goluri câte-o clipă și ochii ni se tulbură mai des... Nu simți așa câteodată – n-o simți cu răcoarea umedă – cum a trecut grozavă fâlfâind din depărtări – aripa morții? Gândește-te... nu te înfioară gândul că s-ar putea să duci cu tine în pământ o taină? Tu ai putrezi acolo, te-ar mânca viermii și jivinele, peste douăzeci de ani s-ar face cărămizi din lutul

tău... și tot ce-ar mai rămânea pe urma ta – ce nu s-ar topi în fibrele pământului, ar fi numai taina... Gândește-te.

*

Sunt așteptări goale – absurde și nespus de triste... Sunt așteptările unei ființe care ne-a părăsit. Ele ne încearcă adese singurătatea și reînvie din când în când, oricât le-ar alunga rațiunea. Ele se aseamănă cu senzația penibilă pe care ți-o dă o gară într-un voiaj îndepărtat – când din fereastra unui tren accelerat ți se pare c-ai desprins o clipă chipul unei iubite care doarme în țintirim.

*

În mintea mea toți au dreptul să pătrundă ca-n laboratorul unui medic: bogați și săraci, distinși și bădărani – bolnavi care își cer leacul... Inima însă e salonul în care nu ajunge orice drumeț profan. Numai cei poftiți au dreptul să intre.

*

O femeie nu trebuie judecată nici după lacrimile clipelor de zbucium – nici după viforul clipelor de frenezie... Măsura justă de apreciere ți-o poate da arta cu care știe să pregătească o despărțire...

*

Poate singura, adevărata tragedie e cea greacă... M-a convins deunăzi Oedip al lui Sofocle... Povestea lui Oedip e un simbol al tuturor tragediilor noastre. Destinul e în mâna zeilor... Dincolo de puterile noastre se hotărăște totul... Cine a simțit vreodată în sufletul lui fiorul unei pasiuni – cine s-a luptat împotriva ei și-a rămas biruit de puterea suverană – toți înfrânții, toți înfrigurații de visuri și ideale – toți fluturii arși de para lumânării, toți pe care îi cheamă pierzarea dulce a unei

patimi – toți trebuie să-și dee seama că Oedip care pleacă orb cu toiagul de cerșetor în mână e un strigăt din zbuciumul lor care se petrece în umbră...

*

Trecutul e noaptea – iar amintirile candele care cu vremea se sting.

*

Înțeleg așa de bine de ce nu-mi mai scrii de-atâta vreme. Înțeleg: Tăcerea e anticamera uitării.

*

Cuvinte... Voi urne care închideți patimile sufletelor ce s-au dus... Avem atâtea cadavre a căror cenușă n-o puteți cuprinde...

*

Sufletul nostru e o urnă în care închidem cenușa patimilor stinse.

*

Stau la mal și cum închid ochii nici nu mai știu de unde vine chiotul grozav din jurul meu? Strigă oceanul – ori strigă patimile mele?

*

Marea e perfidă pretutindeni, mai perfidă la Coasta de Azur... Ea mi-a vorbit de tine și șoaptele ei m-au îndemnat să-ți trimit florile care râdeau într-un galantar... Bătrâna mincinoasă însă nu m-a făcut să înțeleg că iubirea noastră a murit și că florile mele nu sunt decât o cunună pe-un sicriu...

*

Fiecare dragoste moartă ne scrie o creață pe obraz... Așa se țese clipă de clipă rețeaua bătrâneții... Ce împletitură grozavă... Mă gândesc că privită cu-o lupă enormă masca noastră ar lua aspectul unui câmp pe care stau alături înșiruite cadavre lângă cadavre...

*

Sufletul unui artist e un receptacol al durerilor celor din jurul lui, numai până în momentul când se simte covârșit el însuși de-o mare suferință... Din clipa asta, în opera lui nu se va mai deslușl plânsul altora, se ivesc lacrimile lui... Ca un ostaș în avântul luptei străpuns de-un glonte dușman rămâne pironit locului spunând, – luați-mi steagul din mână și duceți-l voi la izbândă – pe mine lăsați-mă la marginea de șanț, cu visul meu fulgerat și cu rănile mele...

*

Bietul artist... Pasăre care zboară pe sus în înaltul Ceriului... Atinge așa de rar pământul, că nu-i nici o mirare dacă îl vedeți coborând pe-o clipă – a descins în noroi și s-a murdărit.

*

Arta poate fi câteodată un sanatoriu pentru răniți – pentru infirmi nu... Ea poate să vindece ca orice spital – dar poate să și isprăvească cu moartea binefăcătoare durerea rănilor primite... M-am hotărât să-i trec pragul din nou... Să vedem unde duce de astă dată, când mă apropiu cu mai multă patimă ca oricând... Duce oare la țintirimul cu care am început să mă împac, ori la una din culmile cari mi-au nălucit fugare de-atâtea ori pe dinaintea ochilor?

*

Patimă nebună și fără frâu, în zadar mă trudesc să te strâng în limitele rațiunii... Cal nebunatec de cursă, nimeni nu te poate înhăma la tramvai...

*

Noaptea și marea... Amante perfide cari ne înșelați de-o veșnicie.

*

Sufletul e un țintirim – amintirile movile de pe-a căror cruce vremea șterge numele...

*

O dragoste apusă e un vulcan stins: niciodată nu poți zice c-a trecut cu totul pericolul de-a izbucni din nou.

*

De multe ori arta e un sanator în care se vindecă rănile pe cari ni le-a dat viața...

*

O lumină nouă, o lumină târzie răsărită în sufletul meu chinuit de-atâtea îndoieli și pustiit de-atâtea vifore... Cum ai mai putut-o aprinde tu, ca să ardă, ca să doară, așa cum o simt eu acum în singurătatea asta plină de toate amintirile tale? Cum?

*

Când stau și judec, nu găsesc altă justificare – decât iluzia nebună care m-a obsedat totdeauna că pe lume sunt și alte femei... și că pe tine te-am socotit din ceata lor... Biata inimă își acordă pururea acest privilegiu, ideea de-a bate pentru o

ființă excepțională... Câtă dreptate avea Eminescu – „Lumea cum este e și ca dânsa suntem noi"... „Sunteți voi", trebuia să încheie poetul...

*

Arta e un duhovnic implacabil. Oricât am cerca să-i ascundem realitatea, ea ne smulge adevărul întreg. Oricât ne-am da silința – nu izbutim să ducem minciuni în templu... Ele rămân la poartă și noi trecem pragul cu sufletul dezgolit... De aceea operele noastre sunt singurele biografii adevărate...

*

Da, ai dreptate, draga mea. Dincolo de hotarul puterilor omenești e imperiul fatalității, și de-acolo pornește alvia sorții noastre. Înțeleg bine groaza ta de femeie cu care aștepți porunca suverană a destinului. Ai s-o urmezi. Bine. Un lucru, însă, gândește-te. Ferește-te de banalitate. Nu uita că dacă va fi să te înneci – cel puțin nu te îneca într-un lighean cu apă – azvârle-te în ocean...

*

Sufletele care nu-și spovedesc tainele niciodată... sunt ca odăile cu ferestrele închise care nu se aerisesc.

*

Dacă mi-ar pune mâna pe umăr un zeu capricios și m-ar întreba care din lucrurile neînsuflețite aș dori să prindă viață – să vorbească și să-mi destăinuiască misterul lor – eu i-aș zice: fă să vorbească perina dragii mele...

*

Dragostea crește în raport direct cu numărul chilometrilor ce fac doi îndrăgostiți ca să se întâlnească.

*

O așteptările... așteptările... Peșteră întunecată în care bănuielile își dau întâlnire și vin să ne strângă de gât...

*

O săptămână de singurătate și părăsire. Am simțit cum îmi preludează eternitatea...

*

Cum stau la mal și se uitau departe – înaintați pe ultima stâncă – deodată i-a năpădit refluxul și când au privit înapoi – erau împrejmuiți de apă... Voia, se vede, oceanul, să-i fure pământului... Avea atâta și atâta dreptate...

*

Și cum stau așa la marginea mării, simt un îndemn să mă duc tot înainte – tot mai departe... Iată-mă pe cea din urmă stâncă... Mă opresc și mă simt mai senin, mai ușor...

Ceriul departe mi se pare mai limpede, marea mai albastră... De ce înseninarea asta? Nu cumva pentru că am pierdut contactul cu pământul, mărturia implacabilă a atâtor amărăciuni de care n-aș mai vrea să-mi aduc aminte...

*

Despărțirile pentru îndrăgostiți nu sunt decât gările în care așteaptă proximul tren...

*

În pragul plecării, sufletul meu plin de fiorii revederii viitoare – se aseamănă cu Lazăr din Scriptură, în clipele când, întins în sicriu, așteaptă mâna lui Crist să-l învie din morți...

*

Păstrează oare natura ceva din sufletul nostru? Un colț de pământ care a fost mărturia fericirii sau nenorocului care ne-a ajuns – ține el încătușată pe veci taina de care s-a împărtășit? Oare târziu cândva, – peste sute de ani, un trecător pribeag – rătăcind pe malul oceanului – pe pământul care a văzut dragostea noastră – n-are să tresară de-un fior nedeslușit și dacă îi va flutura pe buze un zâmbet de fericire – nu va fi acest zâmbet o proiecțiune postumă a îmbrățoșerilor noastre?

*

Nu-i nimic mai greu de purtat ca o fericire nespovedită.

*

Nu cunosc un mai puternic legământ între două suflete pe pământ – ca taina aceluiași păcat...

*

Păcate mari: distanțe mari.

*

Suntem tributarii morții... Fiecare ceas, fiecare clipă ne cere o fărâmitură de viață. Așa ne topim pe nesimțite... Soarele cu apusul lui de purpură e roșit din sângele nostru...

NOTE ȘI COMENTARII

I. POEZII

POEZII (1905)

(p. 5) RUGĂCIUNE

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 17, 1 septembrie 1905, p. 327, fiind reprodusă, cu o singură modificare, în volumul *Poezii* (1905):

v. 31, în revistă: „Ci jalea unei lumi, *stăpâne*";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Ci jalea unei lumi, *părinte*".

În ediţia din 1924 poezia suferă unele modificări:

v. 8, în revistă şi ediţia 1905: „*Stăpâne,* – orânduie-mi cărarea";
în ediţia 1924; „*Părinte,* – orânduie-mi cărarea".

v. 16, în revistă şi ediţia 1905; „*Stăpâne,* văzul meu îndreaptă";
în ediţia 1924: „*Tu, Doamne,* văzul meu îndreaptă".

v. 19, în revistă şi ediţia 1905: „Sădeşte-n braţul meu, *stăpâne";*
în ediţia 1924: „Sădeşte-n braţul meu *de-a pururi*".

v. 28, în revistă şi ediţia 1905: „Învaţă-mă, *stăpâne,*-a plânge";
în ediţia 1924: „Învaţă-mă *pe mine*-a plânge".

Despre această poezie, care este, de fapt, o vibrantă artă poetică realistă şi militantă, Garabet Ibrăileanu spunea, în „Viaţa românească", nr. 4–5, 1916, p. 167: „E cea mai frumoasă rugăciune pe care au scris-o vreodată poeţii noştri".

Bătrânul Iosif Vulcan, comentând în articolul *Evenimentul literar,* din „Familia", an. XLI, nr. 42, 16/20 octombrie 1905, p. 501, volumul *Poezii* de O. Goga, scria: „Toţi cititorii vor zice: «După Coşbuc, iarăşi un poet ardelean». Da, Goga este un poet ardelean. Liber de înrâurirea altui poet, de Eminescu sau de Coşbuc, el se afirmă ca un talent original, inspirat numai de sufletul poporului. Lira lui cântă viaţa acestuia şi nu se ocupă de sentimente individuale. De acestea se fereşte şi adresează lui D-zeu rugăciunea: «Alungă patimile mele»".

Iar Ioan Petrovici, în articolul *Bardul de la Răşinari,* „Familia", 5–7/1943, p. 5–6, scria: „Goga nu a conceput oficiul poeziei ca un loc de refugiu pentru deziluziile vieţii. Poezia pentru dânsul era un instrument de acţiune, o trâmbiţă de raliere. De aici o statornică depăşire a individualului, o preferinţă a temelor colective, a suferinţelor obşteşti, aşa de

frumos exprimată în următoarea strofă gigantică, «Alungă patimile mele» etc. Glasul lui Goga a fost craterul prin care a izbucnit în afară pojarul din măruntaiele mulțimii, făcând-o să se mire singură de flacăra ce închidea într-însa și să înțeleagă datoria de a păși vitejește la faptă".

Printre traducătorii cei mai de seamă ai versurilor lui O. Goga citățm pe Elena Văcărescu, Franyó Zoltán, Szemlér Ferenc. Poezia *Rugăciune* a fost tradusă în limba maghiară de Kibédi Sándor, Cluj, 1938, împreună cu alte 39 de poezii:

FOHÁSZ

Tévelygek, a szemem elborult,
Testemen az út vett erőt,
Erőtlenül hullok le, Uram,
A Te ragyogásod előtt.
Utamon szakadékok nyílnak,
Vak ködöt ölt fel a távol,
Térdemen kereslek Tégedet:
Atyám ösvényemre gyámolj!

Vágyakkal háboros keblemet
Érzem, száz kisértés ássa,
S amiből lelkem szomjat olt,
Zavart kőt bensőm forrása.
Tépjél ki világuk árjából,
Bölcs kezed tanítva intsen,
S kik végül maradtak, én Uram,
Szemem csak rájuk tekintsen.

Oldd meg elmémnek szentségedet,
A lét varázsos titkait,
Karomnak add örök szerelmed
S izmos gyülölet gyilkait.
Adjad éneked s világodat,
Szerető létnek szép hírét
És fáradt pillámnak add meg, add
A nyári napfény melegét.

Uzzed el minden szenvedélyem,
Kiáltásuk örökre szegd,
S minden szíveknek fájdalmait
Megsiratni ajkamra tedd.
Nem enyém, ki csupán martalék
Vagyok rossz, mostoha sorson,

De egy világ gyásza az, Atyám,
Hogy könnyemen sírva sírjon.

Megannyi vágynak nincsen írja:
Keservük, kínjuk add nekem,
Add az orkánt is, melyben ordít
S nyög százados, rab gyötrelem.
– Rég nyögnek a megalázottak,
Válluk tehertől görnyedez...
Félelmetes félelmük éjét
Szállasd alá Te szívemhez.

Lelkembe ültesd be viharod,
Érezzem dúló özönét,
S hogy minden keserv a borzongó
Húrokon hogyan ömlik szét;
S hogy kéklő villámok zománcán
Miképen gyullad, ég ege
Es forrik össze zengo hangja:
Szenvedésünk nagy éneke.

(p. 7) PLUGARII

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 1, 1 ianuarie 1905, p. 10, număr consacrat pictorului Nicolae Grigorescu, și a fost reprodusă, cu câteva modificări, în volumul *Poezii* (1905).

v. 35, în revistă: „Stăpânul *mașter* vă lovește";
în edițiile 1905 și 1924: „Stăpânul *vitreg* vă lovește".
v. 42, în revistă: „În pacea *sărilor* de toamnă";
în edițiile 1905 și 1924; „În pacea *serilor* de toamnă".
În ediția din 1924, poezia suferă unele modificări.
v. 4, în revistă și ediția 1905: „Nădejdii *mele* de mai bine"; în ediția 1924: „Nădejdii *noastre* de mai bine".
v. 9, în revistă și ediția 1905: „Cu mila-i nesfârșită, *ceriul*"; în ediția 1924: „Cu mila-i nesfârșită, *cerul*".
v. 13, în revistă și ediția 1905: „*Și* v-a dat suflet să tresară";
în ediția 1924: „*El* v-a dat suflet să tresară".
v. 30, în revistă și ediția 1905: „Doar bunul *ceriului* părinte";
în ediția 1924: „Doar bunul *cerului* părinte".
v. 36, în revistă și ediția 1905: „*Dar ceriul* bine-vă-cuvântă";
în ediția 1924: „*Când cerul* bine-vă-cuvântă".
v. 37, în revistă și ediția 1905: „*Și dacă-n* schimbul pânii voastre";
în ediția 1924; „*Dar dacă în* schimbul pânii voastre".

v. 48, în revistă și ediția 1905: „*În bordeiașul vost'* de paie"; în ediția 1924: „*În bietul bordeiaș* de paie".
v. 51, în revistă și ediția 1905: „Sfințiți cu *lacrimi și sudoare*"; în ediția 1924: „Sfințiți cu *roua suferinți*".
v. 56, în revistă și ediția 1905: „Noroul *nost'* al tuturora"; în ediția 1924: „Norocul *nostru,* – al tuturora".

Când a scris poezia, Goga se afla student la Berlin și a trimis-o la cererea redacției pentru a însoți reproducerile din pânzele lui Grigorescu, inspirate din viața țărănimii.

O traducere în limba rusă a acestei poezii a apărut în „Revista română", nr. 4/1967, semnată de I. Gurovoi.

(p. 10) NOI

Semnată *Nic. Otavă* (anagrama lui Octavian), a apărut în „Luceafărul", an. III, 2, 15 ianuarie 1904, p. 51, reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:

v. 21, în revistă: „*Subt* ceriul nostru-nduioșat"; în ediția 1905: „*Sub* ceriul nostru-nduioșat".
v. 24, în revistă: „*Și* ochii tuturora"; în ediția 1905 și 1924: „*În* ochii tuturora".

În ediția din 1924 poezia suferă unele modificări:

v. 21, în ediția 1905: „Sub *ceriul* nostru-nduioșat"; în ediția 1924: „Sub *cerul* nostru-nduioșat".
v. 27, în revistă și ediția 1905: „*Căci* roua de pe trandafiri"; în ediția 1924: „*Doar* roua de pe trandafiri".
v. 32, în revistă și ediția 1905: „Și Oltul *nost'* bătrânul"; în ediția 1924: „Și Oltul, *biet,* bătrânul".
v. 37, în revistă și ediția 1905: „Din vremi *bătrâne,* de demult"; în ediția 1924: „Din vremi *uitate,* de demult".

Poezia, scrisă cu o destinație mărunt ocazională, a depășit repede intenția directă a poetului, devenind un cântec îndrăgit.

În *Mărturisirile literare* făcute de Goga în 1932, poetul spunea: „Poezia *Noi,* care a devenit așa de cunoscută, a fost scrisă pentru revista „Luceafărul", la început, în primul număr pe care i-l adresam reginei Carmen Sylva... și pentru ca să-i arătăm cine suntem noi, nenorociții care veneam cu această revistă, am scris poezia *Noi* și i-am trimis-o la Castelul Peleș".

Cititorii văzuseră tâlcul ei mult mai adânc, învestind-o cu un mare credit colectiv. Dacă poetul dorea inițial, în chip subiectiv, doar să atragă atenția reginei asupra celor năpăstuiți de la revista „Luceafărul", talentul său a spus în poezie mult mai mult, dându-ne una din cele mai sociale poezii ale lui Goga.

Observații subtile la această poezie face Ovidiu Papadima în *Naturalism și idealism în poezia lui O. Goga,* „Familia", nr. 5–7/1943, p. 104–105:

„Din niște versuri ce nu căutau să fie decât o carte de vizită a unui grup de tineri din Budapesta care voiau să atragă atenția lumii asupra durerilor din satul lor ardelenesc apăsat de un jug străin, neamul acesta a făcut o poezie a întregului său suflet și a păstrat-o ca atare chiar în anii când inexistența oricărei stăpâniri străine la noi părea că-i anulează însăși rațiunea ei de a fi. Dacă cercetăm mai de aproape destinul acestei poezii, el se va lămuri mult pe sine însuși. Cercetătorul care va auzi vorbind despre ea, oameni cu totul nepreveniți, va constata cu surpriză că mai niciodată nu i se zice *Noi,* ci *La noi.* Nu e numai influența primelor cuvinte ale poeziei, care se repetă apoi la începutul atâtor versuri din ea. Acest minuscul *la* adăugat în titlu de fiecare anonim reprezintă o întreagă atitudine față de această poezie, atitudine aproape total diferită de cea de la început și de moment a poetului. Acest *la* înseamnă hotărât o distanță față de lumea poeziei acesteia. O distanțare tot atât de mică pe cât de minuscul e cuvântul, dar tot așa de hotărâtă ca și accentul care cade de la început, prin însăși așezarea lui, pe micul cuvânt. Cântărețul anonim nu se mai identifică total cu lumea poeziei – nu mai e *noi;* în același timp se mai simte încă tare legat de ea; *la noi* [...]. *La noi* astfel a încetat de a mai fi cartea de vizită categorică a unor tineri ardeleni de dinaintea războiului mondial (primul – *n.n.*) și a devenit artă populară, simbol impersonal al unui sentiment comunitar de desprindere fizică de lumea noastră rurală și de nostalgică și dureroasă permanență a legăturii sufletești cu ea".

„Țara pe care o înfățișează această poezie – scrie G. Călinescu în a sa monumentală *Istorie a literaturii române...,* București, 1941, p. 540, are un vădit aer hermetic. E un Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale, în care lumea jelește misterios împinsă de o putere nerevelabilă, cu sentimentul unei catastrofe universale. De ce cresc aici numai fluturi și câmpii sunt de inutilă mătase? De ce tot norodul cântă coral? De ce apele au grai? De ce bocesc toți ca într-un apocalips? Pentru ce această turburătoare ceremonie? Mișcarea poeziei este dantescă și jalea a rămas pură, desfăcută de conținutul politic".

Renumitul romanist francez Mario Roques, într-o conferință ținută în 1934 la Universitatea din Oxford despre lirica românească, consideră poezia *Noi,* numită de el greșit *La noi,* esențială pentru definirea lui Goga și traduce în limba franceză câteva strofe:

„*La noi*, iată ce stăpânește poezia lui Goga, iată ce constituie și motivul uneia din poeziile sale cele mai cunoscute, din care traduc câteva strofe, cu un accent în același timp popular și dureros:

CHEZ NOUS

I

Chez nous, il y a de vertes forêts de sapins
Et de champs tout de soie;
Chez nous, il y a tant de papillons
Et tant de deuil à la maison.
Les rossignols d'autres pays
Viennent écouter nos complaintes.
Chez nous, il y a chansons et fleurs
Et des larmes, beaucoup, beaucoup.

II

Chez nous, les femmes en pleurant
Chargent leurs fuseaux de la guenouillée
Et pleurent en s'embrassant;
Et le père et le fils de même.
Sous notre ciel apitoyé
La ronde est moins ardente
Car nos chansons pleurent
Dans les yeux de tous.

III

Nous avons un rêve inaccompli,
Fils de notre souffrance,
Du deuil qu'ils en ont eu sont morts
Nos grands-parents et nos parents...
Des temps passés, de tant de temps,
Gemissant de nos lourdes peines,
Notre beau rêve inaccompli
Nous, nous l'arrosons de nos larmes."

(Mario Roques, *Poezia românească de azi*, traducere de Gheorghina Ghibănescu, Editura Librăriei Socec et Co. S.A. București, p. 23)

„Cadrul acestei poezii – scrie Vasile Netea în articolul *Octavian Goga*, în „Familia", 5–7/1943, p. 84 – sensul, cuvintele, ritmul, imaginile, accentele clocotesc cutremurător, cumplit, împotriva oprimării naționale. «Avem un vis neîmplinit.» Deșertăciunea acestui vis, lacrimile acestea încrâncenate sunt izvorul poeziei lui Octavian Goga. Conștiința lor constituie elementul dinamic al poeziei sale și tot ele vor constitui și axa etică

a aprigului ziarist, a marelui luptător național..." Poezia a fost pusă pe note de A. Peteanu.

A fost tradusă în limba germană de Reinhold Scheibler în revista „Făt-Frumos", an. XII, nr. 9–12, Cernăuți, septembrie-decembrie 1937, p. 205–206:

BEI UNS (La noi)

Bei uns gibt's grünen Tannenwald
Und Auen, wie von Seiden;
Bei uns gibt's bunte Falterpracht
Und Häuser voller Leiden.
Die Nachtigall aus fremden Land
Lauscht unsrem Doinaspiele;
Bei uns gibt's Blumen und Gesang
Und Tränen viele, viele...

Am Himmelsbogen heisser brennt
Bei uns die alte Sonne,
Seitdem sie nicht mehr auf dem Hang
Erstrahlt zu unsrer Wonne...
Bei uns erzählt's von Leid und Weh
In tiefer Waldesnische,
Und Leiden führt der Muresch mit,
Es führen's die drei Krische.

Bei uns die Weiber weinend stehn,
Wenn sie am Rocken spinnen;
Es weint der Vater und der Sohn,
Versenkt in schmerzlich Sinnen.
In unsrem milden Himmelsstrich
Klingt sanfter unser Reigen,
Wenn unsre Lieder wehmutsvoll
Uns in die Augen steigen,

Die Falter scheuer sich zum Flug
In blaue Weite dehnen;
Der Tau, der auf den Rosen blitzt,
Das sind ja unsere Tränen.
Der Wald, dem wir verbrüdert sind.
Er regt des Mantels Falte
Und sagt, aus Tränen sei gemischt
Die Flut im greisen Alte[1].

[1] Numele german al *Oltului*.

Wir hegen unerfüllten Traum
Als Sorgenkind am Herzen;
Vor Leid um ihn zur Grabesruh
Ging Ahn und Ahn mit Schmerzen...
Aus längstvergessnen Zeiten klingt
Der Sehnsucht dumpfes Stöhnen:
Den leeren Wahn des Zukunftstraums
Benetzen wir mit Tränen.

(p. 12)

OLTUL

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 4, 15 februarie 1904, p. 91–92; reprodusă în *Poezii* (1905), cu modificări:
v. 47 în revistă: „Strângând *securi* a *subsuoară*";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Strângând *săcuri* a *subţioară*".

Despre geneza acestei poezii Goga scrie în *Fragmente autobiografice* (volumul *Discursuri*, p. 25–26): „Poezia *Oltul* s-a născut la Budapesta şi vă pot spune, ca un element de curiozitate literară, că am scris-o înainte de a vedea Oltul. Am înjghebat-o având în faţă Dunărea şi în spate mişcarea haotică a unei capitale care voia să mă stranguleze. Subt stăpânirea acestui sentiment de protestare, în faţa apei care se ducea la vale, au răsărit strofele mele. Mai târziu, peste câţiva ani, după ce am trecut în Regat, am ajuns pe la Călimăneşti, într-o zi de iarnă, unde mă dusesem să stau o lună, pentru că pregăteam atunci cartea *Ne cheamă pământul:* atunci am văzut Oltul de aproape, pentru întâia oară, şi am stat lângă el o lună de zile. Îmi aduc aminte de căsuţa de la Căciulata, unde stăteam adesea pe malul Oltului. Era iarnă, Oltul, îngheţat; trosnea gheaţa când se umflau apele ca nişte încheieturi care nu s-au întins de mult. Mă uitam spre drumul de la Cozia şi, de departe, pe fondul alb de zăpadă, se desemna silueta unui popă sau călugăr care venea domol călare, ţăcănind în buestrul calului. În iarna aceea am simţit că e un trecut românesc care mai vorbeşte prin poveştile lui şi că sunt realmente în faţa tainei de familie, a misterului de leagăn al acestui popor. Atunci am verificat această poezie silabă cu silabă, atunci vă pot spune că mi s-a părut că am înţeles-o mai bine şi că simţeam că vine de foarte departe".

Se pare că o sursă de inspiraţie pentru realizarea acestei poezii este şi cântecul popular cules de Pompiliu Popa din Veneţia (de lângă Făgăraş) şi publicat mai târziu în „Luceafărul", an. VIII, nr. 20, 15 octombrie 1909, p. 463, cu următoarea notă a redacţiei: „D-l Popa afirmă că aceste versuri le-a auzit de la Ion Stoica, zis şi Man din Veneţia (Făgăraş). Versurile au şi melodie. Ele sunt interesante, dacă există într-adevăr în popor, întrucât au o asemănare surprinzătoare cu ideea din strofa ultimă a poeziei *Oltul* de d-l Goga". Iată textul cântecului:

Oltule, râu tulburat,
Ce vii aşa-nspăimântat
Şi cu sânge-amestecat,
Şi aduci mereu butuci
Şi căpestre de cai murgi?
Iar pe malurile tale
E atâta dor şi jale.
Oltule, Oltuţule,
De ţi-oi muta apele,
Să rămâie pietrele,
Să pot trece muntele,
Să pot trece deal cu deal
Că sunt străin în Ardeal,
Să pot trece pe uscat,
Că sunt tare-nstreinat.
Şi să pot trece munţii,
Că m-or mâncat streinii.
Oltule, mută-ţi matca,
Că-s străin în ţara mea.

Strânge-ţi toate apele
Şi toate izvoarele,
Să trecem hotarele
În ţara cu noi vecină,
Că suntem în cea străină,
Să trecem la cei vecini,
Că suntem între streini.

Nu e deloc exclusă posibilitatea influenţei unei asemenea poezii populare asupra lui Goga, ţinând seama de adânca înrâurire folclorică asupra sufletului poetului. „Dacă aş căuta să hotărăsc printr-un fel de analiză, uitându-mă foarte adânc în mine, de unde purced legăturile mele indestructibile cu viaţa populară, aş ajunge până acolo, la acele clipe ale serilor de vară când, împreună cu părinţii mei, acel preot de ţară, cu mama mea şi cu fraţii mei, toată familia, ne cufundam în marele suflet al ţăranului nostru", spune Goga în *Mărturisiri autobiografice* (vol. *Discursuri*, p. 12–13), precizând în alt pasaj: „Legătura sufletească cu ei (cu ţăranii – *n.n.*) fiind luată, începea acel fluid să circule între noi, începeau cântecele, şi eu mă întorceam de la aceste întreprinderi încărcat de muzică şi povestiri,

venind de la aceste incursiuni cinegetice cu prada mea, care desigur că era substratul sufletesc al operelor mele".

Este evidentă o anume înrudire cu poezia lui Carducci *Alle fonti del Clitumno,* publicată în vol. *Odi barbare* (1878), cartea I:

Ancor dal monte, che di fóschi ondeggia
frassini al vento mormoranti e lunge
per l'aure odora fresco di silvestri
salvie e di timi,

scendon nel vespero umido, o Clitumno,
a te le greggi: a te l'umbro fanciullo
la riluttante pecora ne l'onda
immerge, mentre

ver' lui dal seno de la madre adusta,
che scalza siede al casolare e canta,
una poppante volgesi e dal viso
tondo sorride:

pensoso il padre, di caprine pelli
l'anche ravvolto come i fauni antichi,
regge il dipinto plaustro e la forza
de' bei giovenchi,

de' bei giovenchi dal quadrato petto,
erte su' l capo le lunate corna,
dolci ne gli occhi, nivei, che il mite
Virgilio amava.

Oscure intanto fumano le nubi
su l'Apennino: grande, austera, verde
da le montagne digradanti in cerchio
l'Umbria guarda.

Salve, Umbria verde, e tu del puro fonte
nume Clitumno! Sento in cuor l'antica
patria e aleggiarmi su l'accesa fronte
g'itali iddii.

Chi l'ombre indusse del piangente salcio
su' rivi sacri? ti rapisca il vento
de l'Apennino, o molle pianta, amore,
d'umili tempi!

Qui pugni a' verni e arcane istorie frema
co'l palpitante maggio ilice nera
a cui d'allegra giovinezza il tronco
l'edera veste;

qui folti a torno l'emergente nume
stieno giganti vigili, i cipressi;
e tu fra l'ombre, tu fatali canta
carmi, o Clitumno.

O testimone di tre imperi, dinne
come il grave umbro ne' duelli atroce
cesse a l'astato velite e la forte
Etruria crebbe:

di' come sovra le congiunte ville
dal superato Cimino a gran passi
calò Gradivo poi, piantando i segni
fieri di Roma.

Ma tu placavi, indigete comune
italo nume, i vincitoriaivinti,
e, quando tonò il punico furore
da'l Trasimeno,

per gli antri tuoi salí grido, e la torta
lo ripercosse buccina da i monti:
– O tu che pasci i buoi presso Mevania
caliginosa,

e tu che i proni colli ari a la sponda
del Nar sinistra, e tu che i boschi abbatti
sovra Spoleto verdi o ne la marzia
Todi fai nozze,

lascia il bue grasso tra le canne, lascia
il torel fulvo a mezzo solco, lascia
ne l'inclinata quercia il cuneo, lascia
la sposa a l'ara;

e corri, corri, corri! con la scure
corri e co'dardi, con la clava e l'asta!
corri! minaccia gl'itali penati
Annibal diro. –

Deh come rise d'alma luce il sole
per questa chiostra di bei monti, quando
urlanti vide e ruinanti in fuga
l'alta Spoleto

i Mauri immani e i numidi cavalli
con mischia oscena, e, sovra loro, nembi
di ferro, flutti d'olio ardente, e i canti
de la vittoria!

Tutto ora tace. Nel sereno gorgo
la tenue miro salïente vena:
trema, e d'un lieve pullular lo specchio
segna de l'acque.

Ride sepolta a l'imo una foresta
breve, e rameggia immobile; il diaspro
par che si mischi in flessuosi amori
con l'ametista.

E di zaffiro i fior paiono, ed hanno
de l'adamante rigido i riflessi,
e splendon freddi e chiamano a i silenzi
del verde fondo.

A piè de i monti e de le querce a l'ombra
co' fiumi, o Italia, è de' tuoi carmi il fonte.
Visser le ninfe, vissero: e un divino
talamo è questo.

Emergean lunghe ne' fluenti veli
naiadi azzure, e per la cheta sera
chiamavan alto le sorelle brune
da le montagne,

e danze sotto l'imminente luna
guidavan, liete ricantando in coro
di Giano eterno e quanto amor lo vinse
di Camesena.

Egli dal cielo, autoctona virago
ella: fu letto l'Apennin fumante:
velaro i nembi il grande amplesso e nacque
l'itala gente.

Tutto ora tace, e vedovo Clitumno,
tutto: de' vaghi tuoi delúbri un solo
t'avanza, e dentro pretestato nume
tu non vi siedi.

Non piú perfusi del tuo fiume sacro
menano i tori, vittime orgogliose,
trofei romani a i templi aviti: Roma
piú non trionfa.

Piú non trionfa, poi che un galileo
di rosse chiome il Campidoglio ascese,
gittolle in braccio una sua croce, e disse
– Portala, e servi. –

Fuggir le ninfe a piangere ne'fiumi
occulte e dentro i cortici materni
od ululando dileguaron come
nuvole a i monti,

quando una strana compagnia, tra i bianchi
templi spogliati e i colonnati infranti,
procedé lenta, in neri sacchi avvolta,
litanïando,

e sovra i campi del lavoro umano
sonanti e i clivi memori d'impero
fece deserto, et il deserto disse
regno di Dio

Strappar le turbe a i santi aratri a i vecchi
padri aspettanti, a le fiorenti mogli;
ovunque il divo sol benedicea,
maledicenti.

Maledicenti a l'opre de la vita
e de l'amore, ei deliraro atroci
congiugnimenti di dolor con Dio
su rupi e in grotte:

discesero ebri di dissolvimento
a le cittadi, e in ridde paurose
al crocefisso supplicarono, empi,
d'essere abietti.

Salve, o serena de l'Ilisso in riva,
o intera e dritta a i lidi almi del Tebro
anima umana! i fóschi di passaro,
risorgi e regna.

E tu, pia madre di giovenchi invitti
a franger glebe e rintegrar maggesi
e d'annitrenti in guerra aspri polledri
Italia madre,

madre di biade e viti e leggi eterne
ed inclite arti a raddolcir la vita,
salve! a te i canti del'antica lode
io rinnovello.

Plaudono i monti al carme e i boschi e l'aqque
de l'Umbria verde: in faccia a noi fumando
ed anelando nuove industrie in corsa
fischia il vapore.

Versurile lui Carducci au fost traduse de Tudor George în vol. *Scrieri alese,* E.P.L., București, 1964, p. 139–145, *La Izvoarele Clitumnului.*

Poezia lui Goga a fost tradusă în limba italiană de Paolo Soldati. O reproducem după revista „Familia", an. LXXVIII, seria IV, nr. 5–7, mai-august, septembrie 1943, p. 140–142:

OLT

Il libro del tempo, ricco di scienza,
Non dice il momento pio
Che affratellò per sempre il tuo dolore col nostro
E la nostra gioia con la tua...
Glorificata sia la mattina
Che vide compiersi le nostre nozze,
Antico Olt! – Con labbra asetate
Noi bacciamo la tua onda canuta.

Nella tua liquida cittadella
Dormono tutte le nostre canzoni
E ferve la celata amarezza
Dai sogni che non si avverarono.
Tu componi in arcobaleni
Il tesoro delle nostre lacrime
E la piú care sabbia tu porti
Là dove scorre il Danubio azzuro.

Al tuo seno vengono, al tramonto,
Timide, le fanciulle vergini,
E la mattina vengono le spose

Col grembiule raccolto alla cintura.
E vengono pastori col cappuccio bianco,
Narrando sullo zufolo il loro struggimento,
E quante canzoni e lacrime
Non porta l'onda che va...

Viatore afflitto da molti pensieri
Non ti rassegni a lasciarci,
Abbracciando la nostra piana
Ti volgi apresso a riguardare.
Così lento vai per tua natura,
Poiché reca, la tua onda pensosa,
Il dolore di un popolo, che attende
Da lungo tempo una festa legittima.

Anticamente, in tempi piú eroici,
Abche tu, padre, fosti guerriero,

Quando perfidi signori giuravan sulla spada
D'infrangere la nostra santa legge:
Tu, fratello ai nostri pianti
E alla nostra rivolta fratello,
Urlavi ai cieli il tormento
Della tua collera e del tuo terrore.

Come trasolivano impietrati,
Nei loco giochi d'ambio,
Eserciti dagli elmi di rame
E sauri dalle cavezze dorate,
Quando al tuo grido paterno
Accorrevano dalle selve ai prati
Sotobraccio recando le scuri
I figli della splendida Cosinzeana.

Pestato nella polvere il rame si frantumava,
Le voci del bosco eran grida guerriere,
E tu, fratello, grande maestro,
Trionfante rompevi gli argini
E imporporandoti in faccia
Scorrevi per valli profonde,
Incurvando caparbio
La tua superba cervice di onde.

Gloriosi framenti di storia,
Da lungo tempo vi abbiamo obliati...
Oggi anche tu sempri esausto di forze,
L'Imperatore ti ha messo in catene.
Come la tua onde schiava, gemiamo
Anche noi, tuoi buoni compagni:
Ma se tutti dovremo soccombere
Vendicaci tu, Olt!

Versa, feroce, un diluvio d'acqua
Sulla distesa dei campi d'oro:
Sparisca la zolla che porta
Lo straniato nostro tesoro:
La polvere dei nostri corpi
Cacciala fuori della nostre sepolture,
E raccogli tutte le tue acque
Per andarcene in un' altra terra!

Poezia *Oltul* a fost tradusă în limba maghiară de Kibédi Sándor în volumul Octavian Goga, *Költemények,* apărut la Cluj în 1938:

AZ OLT

A tudás könyve nem mutat rá
Amaz irgalmas ős időre,
Mely örömünket s bánatunkat
Testvérré tette mindörökre...
Dicsőség érje azt a reggelt,
Mely egybekelésünk papja volt:
Szőke vized' égő ajakkal
Megcsókoljuk ma – öreg Olt!

Dalaink mind ott alszanak most
A te hullámzó városodban,
És megsemmisült álmainknak
Forró gyásza is rejtve ott van.
Te szövöd szinlő szivárvánnyá
Könnyeink minden drága kincsét,
S te viszed el a kék Dunába
Az aranyérő hantot innét.

Alkonyidőn tehozzád indul
Félénken a szüzek serege,
S reggelenként övükbe tűzött
Köténnyel a menyecskék szere –
Majd pásztorok, fehér gubásan,
Vágyukat szólatva furulyán –
S még mennyi sok dalt és könnyeket
Hordoz vized, futó hullámán.

Gondokkal terhelt vándor utas
Mily nehezen is hagysz el minket,
Gyakorta nézel ide vissza,
Míg átöleled mezeinket.
Csendesen, halkan fut folyásod,
Hisz' mélyült gond ül habod felett:
Egy nép fájdalma, mely századok
Ota vár egy igaz ünnepet.

Lélekkel telibb rég időkben
Vén apó, te is szálltál hadra,
Mikor letörni szent hitünket
Álnok urak esküdtek kardra.
Te a keservünk vére voltál,
Testvére lázadt kebelünknek
S a nagyoknak, az erőseknek
Haragvón tártad dühödet meg.

Hogy riadtak fel döbbenettel
A rezes sisakú seregek,
S a ficánkoló sárgák fején
Az arany kötőfék mint remeg,
Mikor dörgő atyai szódra
Hónuk alatt fejszét szorítva
Özönlött a tündérlegények
Hös csapatja alá a síkra.

A sisakrezek porba hulltak,
S az erdő győzőn felkiáltott,
Míg te, barátunk, nagy varázsló,
Ujjongva törted át a gátot,
S kipirult arccal, lángra gyúltan
A mely völgyeket által vágtad,
Görbesztve néhol akaratos
Fenséggel büszke hullám-vállad.

– Nagy idők dicső erőssége,
Éveidet már eltemettem...
Az Uralkodó láncra fűzött –
Ma gyönge vagy már, tehetetlen.
Jó társaid, mi is csak nyögünk,
Mint hullámod, sírjuk erőnket,
S hogyha mindnyájan elvesznénk:
Te, az Olt, majd bosszulj meg minket!

Öntsed el pogány áradattal
Az aranyhímes rónaságot,
Vesszen a rög, mely hord idegen
Kezekre birt román világot:
Túrjad fenékig s felkotorjad,
Hol föld porába tört a testünk,
S omlaszd rá vized minden árját,
– Hogy más hazába költözködjünk!

O traducere în limba franceză a apărut în „Revue roumaine", nr. 4/1967, semnată de Mircea E. Balaban:

L'OLT

La sagace chronique des temps
ne nous dévoile pas l'instant béni
où dans la joie et dans la peine
nous fûmes fraternellement unis.

A jamais loué soit le matin
où notre union fut célébrée
mon vieil Olt! Pieux, pleins de ferveur
nous baisons tes ondes vénérées.

Toutes nos plus belles chansons dorment
dans ta citadelle d'eau retranchée
où bouillonne la douleur amère
de nos rêves ardents, effondrés.
Toi seul, sais tresser des arcs-en-ciel
du trésor des larmes de nos yeux,
tu charries le sable précieux
jusqu'au lit du beau Danube bleu.

Dans ton sein plongent au crépuscule
les jeunes filles timides et pures
et le matin viennent les femmes mûres
retroussant leurs jupes à la ceinture.
Les pâtres aussi, aux capuchons blancs,
dans leurs pipeaux chantant leur peine,
et combien de larmes et de chants
les ondes qui s'écoulent ne traînent!

Voyageur assailli de pensées
c'est à regret que tu nous quittes,
car étreignant dans tes bras nos champs
tu regardes en arrière les sites.
Tes ondes s'écoulent lentes et graves,
car depuis des siècles elles traînent
la douleur d'un peuple qui attend
que le justice brise ses chaînes.

Dans la grandeur des temps, naguère
vieillard, tu fus un hors la loi,
lorsque des voïvodes félons jurèrent
d'anéantir nos saintes lois.
De notre rébellion aussi frère,
toi, frère de nos complaintes, nos pleurs,
jusqu'aux cieux tu hurlais ta douleur
dans ton épouvantable fureur.

Vaillantes armées aux casques de cuivre,
preux chevaliers qui allaient l'amble
sur leurs alézans aux rênes d'or,

soudain tressaillent, frémissent et tremblent
car, entendant ton appel de père,
dévalent les montagnes en courant,
armés de cognées, dans les clairières,
les gars de la Belle au Bois Dormant.

Ecrabouillés dans la boue gisaient
les cuivres, la joie, comme une fanfare
éclatait dans le bois, et toi, frère,
victorieux, tu broyais les remparts,
et gonflé, cramoisi par le sang,
affluant dans les vallées profondes,
tu pliais opiniâtrement
ta majestueuse encolure d'ondes.

Glorieux vestiges du passé
révolues, enterrées toutes vos heures!
Impuissant tu parais toi aussi,
enchaîné désormais par l'empereur.
Comme tes ondes opprimées, nous geignons
nous tes vieux compagnons affligés,
mais, si nous devons tous, tous périr,
c'est toi, vieil Olt, qui doit nous venger!

Déverse un barbare déluge d'eau
pour noyer nos belles récoltes d'or
et détruire cette terre où l'étranger
recèle notre plus cher trésor.
Tu vas fouiller nos dépouilles sacrées
gisant dans le sol de la patrie,
et rassemblant tes flots, transporter
nos pénates dans un autre pays.

Oltul a fost una din acele poezii ale lui Goga care, prin marea lor forță artistică, l-au obligat și pe Titu Maiorescu să-și schimbe unele din principiile sale estetice, scriind în *Critice,* vol. III, p. 300: „Patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei d-lui Goga. Dovada stă în aducerea și descrierea unor figuri obișnuite din viața poporului, care însă câștigă deodată – pe lângă valoarea și menirea lor normală – o însemnătate, am putea zice o iluminare și strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decât din aprinderea luptei întru apărarea patrimoniului național".

Poezia i-a făcut lui Caragiale o impresie excepțională. Iată cum e descris acest moment petrecut în restaurantul „Gambrinus" din București

în cartea lui O.C. Tăslăuanu, *O. Goga (Amintiri),* p. 170–171: „La o masă din fund juca șah Ion Gorun cu George Coșbuc, iar Caragiale chibița. Pe canapea, lângă Gorun, era un volum nou de poezii, cu foile netăiate, adus de Nerva Hodoș, care se așezase și el să chibițeze. Nenea Iancu s-a chiorât de câteva ori la volum, pe urmă l-a luat în mână, deschizându-l așa, la întâmplare. A cetit câteva strofe. Și-a dres ochelarii, s-a uitat la coperta volumului; autorul, un nume necunoscut. A tăiat câteva foi și, cu vădită curiozitate, a cetit o poezie întreagă. A deschis volumul în altă parte și a dat peste *Oltul.* Când l-a terminat, a mormăit: «Mă, al dracului!» A oprit pe jucători și i-a silit să asculte poezia întreagă. «Da' cine-i ăsta, bre?» întrebă maestrul Caragiale. «Un poet de la noi din Ardeal», îl lămuri Gorun. «Mă, da' știi că are talent!» «Ia să-l luăm de la început», și Caragiale a cetit cu glas tare poezie după poezie, așa cum numai el știa să cetească, subliniind frumusețile și comentând fiecare bucată. Se făcuse miezul nopții când maestrul a închis volumul, entuziasmat de noul «ucenic al struncii». «Să bem câte o halbă în sănătatea lui», propuse badea George. «Să bem, că-i vrednic», întăriră ceilalți. Și cei trei maeștri ai scrisului, împreună cu instruitul și scăpărătorul Nerva Hodoș, au întârziat până în zorii zilei, reluând lectura volumului și cântărind fiecare strofă. A fost cea mai strălucită consacrare a poetului Goga, pe care o povestea cu mult haz maestrul Caragiale, aducându-și aminte de «chiulul» pe care i l-a tras Goga la Berlin recomandându-se «arhitect».“

Izabela Sadoveanu-Evan remarca, în studiul *Octavian Goga* din volumul *Impresii literare,* Editura „Minerva“, București, 1908, p. 223: „Greșala împotriva artei și-a formei ei neperitoare“, „îmbinări de însușiri ce nu se potrivesc prin firea lor, cum sunt, de pildă, versurile din *Oltul:*

Cum tresăreau încremenite
În jocurile lor buestre...

ori:

La sânul tău vin în amurguri,
Sfioase, *fetele fecioare...*“

Autoarea consideră însă că nici nu băgăm de seamă asemenea scăpări, deoarece suntem puternic dominați de lirismul autentic din context.

(p. 15) CASA NOASTRĂ

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul“, an. II, nr. 14–15, 1 august 1903, p. 230–231, și a fost reprodusă cu următoarele modificări în volumul *Poezii* (1905):

v. 19, în revistă: „Poveștile-nșirate *seara*“;
în ediția 1905: „Poveștile-nșirate *sara*“.

v. 23, în revistă: „*Din* vraja ce le-a mai rămas“;
în ediția 1905: „*De* vraja ce le-a mai rămas“.
v. 39, în revistă: „Zi «Tatăl nostru» *seara,* dragă“;
în ediția 1905: „Zi «Tatăl nostru» *sara,* dragă“.
v. 43, în revistă: „*Cum m-au lăsat la-nvățături*“;
în edițiile 1905 și 1924: „*Orașul înnegrit de fumuri*“.
v. 44, în revistă: „*Cu* toate plânsetele mele“;
în edițiile 1905 și 1924: „*Și* toate plânsetele mele“.

În ediția din 1924 suferă modificări:

v. 17, în revistă și ediția 1905: „Cum dorm acum *neputincioase*“;
în ediția 1924: „Cum dorm acum *de mult pierdute*“.
v. 18, în revistă și ediția 1905: *Subt* vreascurile stinse-a vetrii“;
în ediția 1924: „*Sub* vreascurile stinse-a vetrii“.
v. 19, în ediția 1905: „Poveștile-nșirate *sara*“;
în ediția 1924: „Poveștile-nșirate *seara*“.
v. 23, în ediția 1905: „De vraja *ce le-a mai rămas*“;
în ediția 1924: „De vraja *care-o mai păstrară*“.
v. 35, în revistă și ediția 1905: „*O văd* pe mama-n colțul șurii“;
în ediția 1924: „*Răsare* mama-n colțul șurii“.
v. 39, în ediția 1905: „Zi «Tatăl nostru» *sara,* dragă“;
în ediția 1924: „Zi «Tatăl nostru» *seara,* dragă“.
v. 49, în revistă și ediția 1905: „Și cător *cântece* la joc“;
în ediția 1924: „Și cător *strigături* la joc“.
v. 52, în revistă și ediția 1905: „Lui *Alisandru* Machidon“;
în ediția 1924: „Lui *Alexandru* Machidon“.
v. 62, în revistă și ediția 1905: „Pe varul *vost'* scobit de ploaie“;
în ediția 1924: „Pe varul *alb,* scobit de ploaie“.

Poezia a fost scrisă la Rășinari în timpul vacanței de vară a anului 1903 și trimisă la Budapesta.

De remarcat în versurile 51–52 faptul că, la fel ca și la alți scriitori români, Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, M. Kogălniceanu, Ioan Slavici ș.a., romanul popular *Alexandria* intră în fondul cel mai vechi de cultură al poetului: „De câte ori am spus povestea lui Alexandru Machidon...“ Despre influența acestui roman în formarea scriitorilor din Transilvania vorbește Ioan Slavici în cartea sa *Lumea prin care am trecut,* pomenind de un „bunic adoptiv din partea tatei, un cărbunar rămas din timpul lui Bonaparte“, cu părul împletit și prins în pieptăne, cu pălăria largă, pantofi cu cataramă mare și băț lung, cu mânerul de argint, bunic care i-a pus în mâini *Apostolul* și *Alexandria.*

Referiri la romanele populare *Alexandria* şi *Esopia* se întâlnesc şi în alte poezii ale lui Goga, de unde se vede influenţa ce au exercitat-o asupra sa în anii copilăriei.

Poezia a fost tradusă în limba maghiară de Kibédi Sándor şi publicată în Octavian Goga, *Költemények,* Cluj, 1938:

A MI HÁZUNK

Három halódó, sarjas szilvafa
Rezgeti csenevész lombjait,
Hegyükre maroknyi sarjúszálat
A szárnyaló szellő kedve vitt.
Szerte az udvar, bürökkel benőtt,
S zabtövis ver ott sok gyökeret...
– Mi lett a házból, Miklós szomszéd,
Ebből a házból, nézd, mi lett!...

A sárgult falakról rétegekben
Omladoz a mész, a vakolat
S az egykor erős tölgy deszkája is
Korhad már a vén küszöb alatt;
S a zsindelytetőn a napsugár ha
Magának itt-ott utat keres,
Láthat szapora pókhálókat
S gyászán nagyhamar vége lesz.

Ime, már régen pihen a rőzse
Hamva alatt a tűzhely-roston
A mesék raja, mit hosszú esték
Során szőlt sógor s komaasszony;
Hogy reszket ím a hidegvett hamú,
A holt szenen mi félelem ég,–
A varázst őrzi, mely az ősi
Mesékből rajta lobog még...

A mestergerendán, íme lássad,
A juhnyájak rovásos jele;
A vésetek keskeny, mély sora
Reánk oly szomorún tekint le.
Elragad elmém a múlt időn
Ez írás magasztos mézején,
– Mintha téged látnálak, apám,
A régi napok víg küszöbén.

És mintha ostor pattogna itt,
S a béres szokott nógatása,

– A csűr szögén anyám az ételt
Módján rakja bé a subába...
Majd enyhe bánattal ajkamon
S szöke hajamon csókkal illet:
„Estére mondd a Miatyánkot,
S tanulj kedves, forgasd a könyvet!"...

És lassan egyre, rendre-rendre
Minden egyéb is jő előmbe:
Fekete füstös városfalak
S a szemem minden jajos könnye.
– S látom: az idő haladtával
Hogyan nőttem és okosodtam,
Míg észrevétlen arra keltem,
A falu már így szólít: – Uram...

Mennyi sok táncos kurjantásba
Vegyültem gyönge gyermekhangon,
S Nagy Sándorról a mese bőven
O hányszor ömlött az ajkamon...
Mint egy elhangzott édes ének,
Eltűnt a szép gyerm ki éden –
S a szerelem, mit két nyáron át
Éreztem egy paplány szemében...

Az idők iramos árjában
Mennyi sok szép dal messzi ment,
Az idők iramos árjában
Mennyi sok szép dal elpihent...
Megcsókolom az ősi házat
Eső-mosta, málladó falán...
.....
Miklós szomszéd, inged ujjával
Mért törlöd szemed... vagy sírsz talán?...

(p. 18) APOSTOLUL

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 9–11, 15 iunie 1904, p. 208, şi e reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:

v. 26, în revistă: „*Drept grăitorului* părinte";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Cuvântătorului* părinte".
v. 27, în revistă: „Ş-atâta dor *s-aprinde-n* inimi";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Şi-atâta dor *aprind în* inimi".
v. 38, în revistă: „*Căci* de prin văi purcede vântul";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Iar* de prin văi purcede vântul".

v. 42, în revistă: „*Pogoară* razele de lună";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Coboară* razele de lună".
În ediţia din 1924 poezia suportă alte modificări:
v. 17, în revistă şi ediţia 1905: „Întreg *norodul* ia aminte";
în ediţia 1924: „Întreg *poporul* ia aminte".
v. 18, în revistă şi ediţia 1905: „*Si*-ascultă jalnica poveste";
în ediţia 1924: „Ascultă jalnica poveste".
v. 31, în revistă şi ediţia 1905: „Din el va *răsări* norocul";
în ediţia 1924: „Din el va *lumina* norocul".
v. 35, în revistă şi ediţia 1905: „Şi *gemet* înfioară firea";
în ediţia 1924: „Şi *gemăt* înfioară firea".
v. 39, în revistă şi ediţia 1905: „Prin largul *multelor* văzduhuri";
în ediţia 1924: „Prin largul *albelor* văzduhuri".
v. 40, în revistă şi ediţia 1905: „Să ducă *ceriului* cuvântul";
în ediţia 1924: „Să ducă *cerului* cuvântul";
v. 43, în revistă şi ediţia 1905: „*Si pe argintul căruntetei*";
în ediţia 1924: „*Pe-argintul frunţii lui boltite*".
v. 46, în revistă şi ediţia 1905: „Cu harul *ceriurilor* ţie";
în ediţia 1924: „Cu harul *cerurilor* ţie".

E lesne de înţeles că modelul acestui „apostol" l-a constituit lungul şir de preoţi care se înscrie în ascendenţa poetului, urcând până dincolo de veacul al XVIII-lea. Se poate stabili în acest sens arborele genealogic al poetului: protopopul Coman Bârsan, hirotonit în Ţara Românească (1740), care a trăit peste 100 de ani. Fiul său, Sava Bârsan Popovici (1768–1808), care se mai numea şi protopopul „cel bătrân", a avut doi copii, ambii preoţi: Sava „cel tânăr" şi Dan Popovici. Din Sava „cel tânăr" se naşte preotul Dan (1788–1876), apoi fiul acestuia, preot şi cărturar cu vază, Sava Popovoci-Barcianu (1814–1879), autor didactic şi scriitor. Din preotul Dan Popovici (al doilea băiat al bătrânului Sava Bârsan Popovici) coboară două fete, Oprcana şi Stanca (căsătoriţă cu Dan Bratu). Din Dan Bratu s-a născut Ion Bratu (1819–1878), preot, bunicul după mamă al lui Octavian Goga. Însuşi tatăl poetului, Iosif Goga (1851–24.XII. 1905), a fost preot.

A fost tradusă în limba maghiară de Kibédi Sándor şi publicată în Octavian Goga, *Költemények,* Cluj, 1938.

(p. 20) DASCĂLUL

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 15–16, 15 august 1905, p. 306, şi a fost reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905):

v. 29, în revistă: „Dar sufletul *şi azi* îşi are cuibul";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Dar sufletul *şi-acum* îşi are cuibul".
v. 30, în revistă: „Acolo sus, în satul de *sub* munte";
în ediţia 1905: „Acolo sus, în satul de *subt* munte".
v. 33, în revistă: „Bucoavna ta, *sub* pravul de pe grindă";
în ediţia 1905: „Bucoavna ta, *subt* pravul de pe grindă".
În ediţia din 1924 poezia prezintă noi modificări:
v. 4, în revistă şi ediţia 1905: „*În ochiul tău mai* licăreşte-o rază";
în ediţia 1924: „*Pe fruntea ta* mai licăreşte-o rază".
v. 13, în revistă şi ediţia 1905: „Cu *tin' răsar* atâtea nestemate";
în ediţia 1924: „Cu *tine-aduci* atâtea nestemate".
v. 30, în ediţia 1905: „Acolo sus, în satul de *subt* munte";
în ediţia 1924: „Acolo sus, în satul de *sub* munte".
v. 33, în ediţia 1905: „Bucoavna ta, subt *pravul* de pe grindă";
în ediţia 1924: „Bucoavna ta, subt *pragul* de pe grindă".
v. 37, în revistă şi ediţia 1905: „Pierdut ascult *cântarea ta la* strană";
în ediţia 1924: „Pierdut ascult *troparul tău din* strană".

Poezia venea să completeze galeria figurilor din monografia satului pe care tindea s-o realizeze poetul în primul său volum. „...Primul volum, pe care eu, dintr-un sentiment explicabil de modestie, l-am intitulat *Poezii,* pe când trebuia să poarte titlul *Acasă,* e monografia unui sat. Am luat toate figurile tipice ale satului şi le-am făcut să defileze înaintea mea" (O. Goga, *Mărturisiri autobiografice,* vol. *Discursuri,* p. 23).

E posibil ca prototipul „dascălului" să fie învăţătorul Frăţilă din Răşinari.

(p. 22) DĂSCĂLIŢA

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 7, 1 aprilie 1904, p. 151, şi a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

Faţă de revistă şi ediţia din 1905, în ediţia din 1924 întâlnim unele modificări:
v. 26, în revistă şi ediţia 1905: „Feciorii *lor* în *slujba* la-mpăratul";
în ediţia 1924: „Feciorii *duşi* în *slujbă* la-mpăratul".
v. 33, în revistă şi ediţia 1905: „*Şi mângâind* copiii altor mame";
în ediţia 1924: „...*Aşa grijind* copiii altor mame".
v. 35, în revistă şi ediţia 1905: „Iar căpătâiul somnului tău *maşter";*
în ediţia 1924: „Iar căpătâiul somnului tău *vitreg*".
v. 36, în revistă şi ediţia 1905: „De-un vis deşert *zădarnic* se-nfioară";
în ediţia 1924: „De-un vis deşert *zadarnic* se-nfioară".
v. 46, în revistă şi ediţia 1905: „La sânul tău s-a *pogorât* să moară";
în ediţia 1924: „La sânul tău s-a *coborât* să moară".

Poezia aceasta a izvorât din durerea pricinuită poetului de moartea surorii sale Victoria (15 septembrie 1884 – 3 martie 1904), care a fost învățătoare și s-a stins de tuberculoză.

Admirația pentru munca surorii se asocia, firește, și cu stima pentru mama sa, Aurelia, ea însăși învățătoare, de la care poetul învățase primele slove.

(p. 24)

BĂTRÂNI

Semnată *Octavian*, a apărut în „Luceafărul", an. I, nr. 11, 1 decembrie 1902, p. 171, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:

v. 13, în revistă: „*Aveare*-ai azi și dumneata";
în ediția 1905: „*Avere*-ai azi și dumneata".

În revistă poezia are la sfârșit o strofă în plus față de volum:

„O cucuvaie trăgănat
Să vaiere pe șură,
Ce-o fi făcând feciorul vost',
Că-i dus la-nvățătură?"

În ediția 1924 au intervenit următoarele modificări față de ediția din 1905:

v. 5, în revistă și ediția 1905: „*Doar nici* eu nu mai rătăceam";
în ediția 1924: „*Atunci* eu nu mai rătăceam".

v. 9, în revistă și ediția 1905: „*Că mă-nsuram* când isprăveam";
în ediția 1924: „*M-aș fi-nsurat* când isprăveam".

v. 11, în revistă și ediția 1905: „*Doar casă-aveam în* rând cu toți";
în ediția 1924: „*Mi-ar fi azi casa-n* rând cu toți".

v. 13, în ediția 1905: „*Avere-ai azi și* dumneata";
în ediția 1924: „*Câți ai avea azi* dumneata".

v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Aveai cui spune la* povești";
în ediția 1924: „*Le-ai spune spuză de* povești".

Dan Smântânescu, în volumul său Octavian Goga, *Poezii*, 1973, în note (p. 179), menționează că poezia, în original, avea șapte strofe, fiind omisă strofa a cincea după ordinea inițială:

„Și parc-o văd – s-ar bucura
De-o noră biata mama,
Să-i dee sfaturi și s-o certe
Când nu va lua sama".

Poezia s-a răspândit sub formă de cântec, purtând un titlu care e împrumutat versului de început („*De ce m-ați dus de lângă voi*").

Și în această poezie, ca și în *Noi*, Goga tindea să exprime un sentiment comunitar. „Singurătății dureroase a părinților părăsiți – observă Ovidiu Papadima în articolul *Naturalism și idealism în poezia lui Octavian Goga*, „Familia", nr. 5–7/1943, p. 105–106 – poetul le-o opune pe a sa, nu ca o mustrare, cum s-ar părea, ci ca o scuză sfioasă tare, cu toată violența întrebării inițiale: *de ce*? Titlul poziei – *Bătrâni* – spune iarăși ceva ce pare că ar contrazice această întrebare de început: pare a anunța mai mult un portret decât o dezbatere. Și strofa ultimă –«Așa vă treceți bieți bătrâni» – arată că în adevăr așa e. Toate întrebările din poezie, toată drama din ea nu sunt atât ale poetului, cât ale bătrânilor de acasă. Poetul și le simte ca ale lui, le ia cu totul asupra sa, dar îți dai seama că ele vin de mai în adânc, că ele răsună în el numai. În liniștea impersonală de gravură în aramă a strofei finale citești lămurit întreaga soartă de mai înainte și de mai târziu a poeziei. Voită poate ca un portret obiectiv al suferinței bătrânilor părinți din sat, poezia a tins totuși, prin forța dramei ce o închide, să devină o dezbatere patetică a destinului fiului pierdut. Și poezia a încremenit așa ca o cumpănă între două lumi. Să urmărim și cum a primit-o neamul. Întâi de toate a dispărut titlul. Pe iubitorul ei anonim nu-l mai interesează drama din sat, ci tristețea lui interioară. Nu numai din comoditate, ci în primul rând din necesitatea acestei deplasări de accente, de la drama celor rămași la sate la zbuciumul celor plecați la oraș, titlul a fost uitat și în locul lui a rămas să denumească poezia versul întâi: *De ce m-ați dus de lângă voi*. Și chiar în acest vers se întâmplă o schimbare, ce ar părea la început pur și simplu ridicolă. Majoritatea îl cântă. «De ce m-ați dus de lângă *boi*». Faceți verificarea punând să vi se spună acest vers și ascultând atent. Comunitatea națională simplifică totul în sensul problemelor ce-i sunt ei esențiale. *Cântând* regretul de a fi plecat *de lângă boi*, comunitatea națională își cântă părerea de rău de a se fi depărtat de viața obiectivă a satului, de munca lui, de ritmul lui – și nu o nostalgie simplă de părinți.

Și acesta a fost și țelul către care tindea încordată toată ființa poetică a lui Octavian Goga."

Poezia a fost tradusă în limba germană la Berlin de Konrad Richter, în anul 1939:

DIE ALTEN

Warum habt ihr mich jung verbannt,
mich fortzugehn gezwungen?
Wie gern hätt' ich den Pflug geführt,
die Sense gern geschwungen!

Ich wäre nicht herumgeirrt
allein auf fernen Wegen
und könnte euer Alter jetzt
auf eignem Grunde pflegen.

Aus Kaisers Diensten heimgekehrt,
hätt' ich ein Weib genommen;
wie andre hätt' ich Haus und Herd
und wär' im Dorf willkommen.

Du, Vater, hättest Enkel jetzt,
die dich als Ahn verehrten,
erzählt est ihnen Märchen fromm,
die sie das Gruseln lehrten.

Nun, arme Eltern, seid ihr alt,
harrt im Gebet aufs Ende,
und Mutter weint ins Stundenbuch
und Vater in die Hände.

(p. 25) REÎNTORS

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 19, 1 octombrie 1903, p. 302, și a fost reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905):

v. 15, în revistă: „Și-n Olt *să* oglindeau, din geam";
în ediția 1905 și 1924: „Și-n Olt *se* oglindeau, din geam".
v. 35, în revistă: „*O,* rogu-te să-mi spui din frunză";
în ediția 1905 și 1924: „*Azi,* rogu-te să-mi spui din frunză".

Înainte de ultima strofă, în revistă mai erau următoarele versuri:

„Primește-l tu-n împărăție
Pribeagul ostenit de luptă,
Neputincios mă-ntorc acuma
Cu inima și haina ruptă...
Îngenunchcat îți cer iertare,
O, iartă-mă și tu, și Oltul!...
Amar și-a ispășit păcatul
Feciorul lui Iosif preotul."

v. 57, în revistă: „*O,* lasă-ți freamătul să-mi pară";
în ediția 1905 și 1924: „*Azi,* lasă-ți freamătul să-mi pară".

În ediția din 1924 întâlnim modificări față de ediția din 1905:

v. 9, în revistă și ediția 1905: „*Stăpâne codru, erai bătrân";*
în ediția 1924: „*Părinte-al meu, din vremi de mult".*
v. 17, în revistă și ediția 1905: „*Bătrâne crai, când mi-am luat";*
în ediția 1924: „*Când mi-am luat într-un amurg".*

v. 30, în revistă și ediția 1905: „La zarea *ceriului* albastră";
în ediția 1924: „La zarea *cerului* albastră".
v. 33, în revistă și ediția 1905: „...Și m-am întors, *bătrâne crai*";
în ediția 1924: „Și m-am întors, *stăpâne-al meu".*
v. 41, în ediția 1905: „*Bătrâne* crai! A fost demult";
în ediția 1924: „*Cinstite* crai! A fost demult".

Poezia aceasta inaugurează ciclul de poezii în care se cântă sentimentul dezrădăcinării, una din temele caracteristice pentru poezia semănătoristă.

(p. 30) DORINȚA

Semnată *Octavian,* a apărut în „Luceafărul", an. I, nr. 6, 15 septembrie 1902, p. 95, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:

v. 5, în revistă: „Să ne-așezăm în *satul nost'*";
în edițiile 1905 și 1924: „Să ne-așezăm în *sat la noi*".
v. 17, în revistă: „Că *sunt* din neam împărătesc";
în edițiile 1905 și 1924: „Că *sînt* din neam împărătesc".
v. 18, în revistă: „Din țară *depărtată*";
în edițiile 1905 și 1924: „Din țară-*ndepărtată*".
v. 19, în revistă: „*Că doară și pământul ăst*";
în ediția 1905: „*Că doar pământul ăst întreg".*
v. 32, în revistă: „*Că* Dumnezeu să-l ierte";
în edițiile 1905 și 1924: „*Un* Dumnezeu să-l ierte".

În ediția din 1924 survin următoarele modificări față de ediția din 1905:

v. 13, în revistă și ediția 1905: „*Și să trăim acolo-n munți";*
în ediția 1924: „*Acolo să trăim în munți".*
v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Eu sara să-mi adun sătenii";*
în ediția 1924: „*Sătenii seara să-i adun".*
v. 19, în ediția 1905: „*Că doar pământul ăst întreg";*
în ediția 1924: „*Că tot pământul rotogol".*
v. 23, în revistă și ediția 1905: „*Un mare crai împărătesc";*
în ediția 1924: „*Un tânăr crai coborâtor".*
v. 24, în revistă și ediția 1905: „*De* legea românească";
în ediția 1924: „*Din* legea românească".
v. 25, în revistă și ediția 1905: „Copiii noștri *tu* să-i înveți";
în ediția 1924: „Copiii noștri să-i înveți".
v. 26, în revistă și ediția 1905: „*Credeul...* Născătoarea";
în ediția 1924: „*Tu: Crezul...* Născătoarea".
v. 33, în revistă și ediția 1905: „*Și* popii *nost' din întâmplare";*
în ediția 1924: „*Iar* popii *nostru-ntâmplător".*

Poezia e semnificativă pentru concepțiile poetului din jurul vârstei de 20 de ani, când, sub influența filosofiei rousseauiste, era mereu chinuit de gândul de a se reîntoarce în sat, în sânul naturii, unde credea el că omul își poate păstra sufletul nealterat. Ideea aceasta o exprimă Goga și în poemul în proză *În sânul naturei,* semnat *Octavian* și publicat în „Familia", an. XXXV, nr. 8 din 21 ianuarie – 5 februarie 1899, p. 88, în care înalță un elogiu simplității naturii, firește și sub influența ideologiei semănătoriste, spunând: „Nu-n zarva de negustori a orașelor, nici după cortina zugrăvită cu îngeri goi și sarbezi se desfășoară viața adevărată, ci-n sânul dezvelit al naturei". Vezi strofa a patra.

În lucrarea *Octavian Goga (Amintiri),* colaboratorul său O.C. Tăslăuanu scrie în legătură cu această stare a poetului: „Goga îmi spunea că numai viața de la țară e sănătoasă, că se va însura cu o țărancă voinică și frumoasă, ca să aibă copii rumeni și dolofani, pe care nu-i va învăța decât să citească și să-și iscălească numele. Pentru realizarea acestui plan vroia să se facă învățător de sat" (p. 17).

Atari preocupări sufletești își găsesc expresia artistică în poezii ca *Dorința, Bătrâni* etc. Octavian Goga precizează în *Fragmente autobiografice,* volumul *Discursuri,* p. 24–25, că a scris această poezie sub influența lui Eminescu, dar ca o reacție împotriva pesimismului schopenhauerian pe care-l propaga „Junimea": „De aceea mi-am zis că e timpul să dispară din literatura noastră această atmosferă și să intervie un curent de gândire care, în cugetul românesc, să producă o revoluție creatoare. Din această concepție s-au înfiripat poeziile mele.

În *Dorința* se vede influența lui Eminescu din «Vino-n codru la izvorul care tremură pe prund», dar o influență manifestată prin contradicție. De asemenea, Vlahuță are o poezie asemănătoare și O. Carp. Poezia mea *Dorința* era o poezie burgheză." Asimilarea unei mari experiențe poetice naționale, ca și universale, relevă capacitatea poetului de a cristaliza giuvaerul proaspăt, fără nici o amprentă străină care să-i întunece raza.

„De la poezia populară la Eminescu, fenomenul poate fi urmărit pe toată întinderea ariei lirice a poetului răsinărean, dar e nevoie, pentru separarea elementelor chimice, de o analiză avertizată, de structură: prezența eminesciană, spre pildă, potrivit expresiei lui G. Călinescu, e «astfel acoperită încât abia se bagă de seamă». Lava fierbinte țâșnește din adâncuri, acoperă întinse suprafețe, topește rocile de dedesubt și le duce cu sine, într-un torent de energii însoțit de o ploaie de scântei superbe. Spectacolul acestui lirism vulcanic era atât de nou în peisajul epocii, încât nimeni, atunci, nu se gândea să-i analizeze compoziția, și numai răcirea treptată a torentului, ogoirea lui și stingerea dureroasă din ultimele creații

aveau să permită zelului istoricului literar stabilirea de filiații, identificarea de motive, de structuri și «obsesii» prozodice. Concluzia ce se degajă este totuși că lirica lui Goga nu făcea, din asemenea contacte intime, decât să iasă mai limpede, mai pură, mai originală. Experiențele anterioare nu-i serveau decât drept catalizator" (Mircea Zaciu, *Durata,* „Gazeta literară", an. XIII, nr. 13, 31.III.1966, p. 7).

Prima strofă a acestei poezii a făcut obiectul unei ușoare ironii din partea lui G. Topîrceanu, în volumul *Scrisori fără adresă:*

„Dar d-l Goga? În primul său volum de poezii găsim următoarea strofă:

Departe-aș vrea de-aici să vii,
În alte lumi senine,
În dimineața de Florii
Să mă cunun cu tine...

D-l Goga a pierdut din vedere că românul (creștin pravoslavnic) nu face niciodată nuntă în postul mare, necum în pragul Săptămânii Patimilor, când cad totdeauna Floriile. E un vechi obicei al pământului (cf. Vornicul Ureche, în *Letopisețe,* I, p. 192, despre *Ioan-vodă Cumplitul:* «De lege își râdea, că în postul mare s-au însurat...»)".

(p. 32) ZADARNIC

Semnată *Octavian*, a fost scrisă la Răsinari și a apărut mai întâi în „Tribuna", an. XIX, nr. 23, 6–19 februarie 1902, p. 89, în forma următoare:

Pribelnicei căi vreau capăt să-i fac,
Primiți-mă, rogu-vă, iarăș
Și glumelor voastre mă faceți părtaș,
Și traiului vostru tovarăș...

Viața mea veche din nou s-o dezgrop,
Începeți zburdalnica horă,
Surora vieții ce n-o mai trăiesc,
A clipelor moarte suroră.

Așa închegându-se-n lanț
Vânjoasele brațe rotunde,
Și tropotul vostru din greu apăsat
Pământul să stea să-l scufunde.

Așa, m-așteptați! Vin și eu cu voi!
Cămașa răsfrâng-o de mâneci,
Să-ncepem alaiul, vrăjmașul alai
De praznicul sfintei dumineci.

Un pas înainte și doi înapoi,
La dreapta, la stânga,-nainte,
Un pas.....
.....
Lăsați-mă! Mă duc. Cetesc
În ochii voștri ai tuturora:
Nu e de rândul cetei noastre
Cel ce-a uitat să joace hora.

A fost reprodusă apoi în „Luceafărul", an. II, nr. 21, 1 noiembrie 1903, p. 344, sub semnătura *Nic. Otavă*, cu modificări structurale față de varianta de mai sus, pentru ca în forma definitivă din volumul *Poezii* (1905) să mai sufere unele schimbări.

v. 7, în revistă: „*Cârciumarii* te mint și nu știu lăutarii";
în ediția 1905: „*Cârcimarii* te mint și nu știu lăutarii".

În ediția din 1924 sunt modificări față de cea din 1905:

v. 5, în revistă și ediția 1905: „Departe-am fost eu, *frățâni*, la oraș";
în ediția 1924: „Departe-am fost eu, *copii*, în oraș".

v. 7, în ediția 1905: „*Cârcimarii* te mint și *nu știu lăutarii*";
în ediția 1924: „*Cârciumarii* te mint și *lăutarii nu știu*"

v. 9, în ediția 1905: „De aceea *venit-am să văd* înc-o dat'";
în ediția 1924: „De aceea *mă-ntorc să mai joc* înc-o *dată*".

v. 26, în revistă și ediția 1905: „În ochii *voști*, ai tuturora";
în ediția 1924: „În ochii *voștri*, ai tuturora".

v. 28, în revistă și ediția 1905: „*Cel ce* a uitat să joace hora";
în ediția 1924: „*Cine* a uitat să joace hora".

Poezia răspunde acelorași preocupări ale poetului ca și *Dorința* și *Bătrâni*, în care se exprimă sentimentul dorului de sat și al dezrădăcinării și este caracteristică ideologiei semănătoriste prin invocarea opoziției sat–oraș.

(p. 34) DE-O SĂ MOR

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an, II, nr. 4, 15 februarie 1903, p. 67, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), fără modificări.

În ediția din 1924 au survenit unele schimbări față de ediția din 1905:

v. 5, în revistă și ediția 1905: „Nimeni altul nu *mai plângă*";
în ediția 1924: „Nimeni altul nu *jelească*".

v. 9, în revistă și ediția 1905: „*Să* chemați pe popa Naie";
în ediția 1924: „*Să-l* chemați pe popa Naie".

v. 17–18, în revistă și ediția 1905:
„*Știu că va-ntrista tot satul*
Lucrul ăst, că tare-i jelnic";
în ediția 1924:
„*Are să-ntristeze satul*
Rostul meu atât de jelnic".

(p. 36) ÎN CODRU

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 10, 15 mai 1905, p. 207, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), fără modificări.

În ediția din 1924 au survenit schimbări:

v. 26, în revistă și ediția 1905: „Lovind în *coasta* ta năprasnic";
în ediția 1924: „Lovind în *creasta* ta năprasnic".

v. 34, în revistă și ediția 1905: „*Prelinge-și* razele curate";
în ediția 1924: „*Își frânge* razele curate".

(p. 38) DIMINEAȚA

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 8, 15 aprilie 1904, p. 172, și e reprodusă fără modificări în volumul *Poezii* (1905). În volumul din 1924 apar următoarele schimbări față de ediția din 1905:

v. 5, în revistă și ediția 1905: „Luceafărul bolnav *din* lumea de-ngheț";
în ediția 1924: „Luceafărul bolnav *în* lumea de-ngheț".

v. 9, în revistă și ediția 1905: „*Si dorul în gemet se-naltă* la cer";
în ediția 1924: „*În geamăt se-naltă durerea* la cer".

v. 10, în revistă și ediția 1905: „Câmpii de *înghet* să-nfioare";
în ediția 1924: „Câmpii de *lumini* să-nfioare".

v. 34, în revistă și ediția 1905: „*Si-ascultă durerea* cântării";
în ediția 1924: „*S-asculte amarul* cântării".

v. 40, în revistă și ediția 1905: „O rază solie *pogoară*";
în ediția 1924: „O rază solie *coboară*".

Înrudirea de motive dintre pastelul acesta al lui Goga și strofa a patra din balada poetului german Gerhart Hauptmann, pe care Goga a tradus-o, este evidentă:

IM NACHTZUG
Der Elfe, er spielte die Leier so schön,
die Gräslein mussten ihm lauschen,
der Mühlbach im Sturze vernahm's und blieb stehn,
vergessend sein eigenes Rauschen.
Maiblume und Rotklee weineten Tau,

und wonnige Schauer durchbebten die Au,
und Sänger lauschten im Haine.
Sie lauschten und lernten von Elfen gar viel
und stimmten ihr duftendes Saitenspiel
so zaubrisch und rein wie das seine.

(p. 40) PE ÎNSERATE

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 18; reprodusă fără modificări în volumul *Poezii* (1905). În ediția din 1924 survine o schimbare:

v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Și hodinesc* pe iarbă mieii";
în ediția 1924: „*Se odihnesc* pe iarbă mieii".

(p. 41) DE LA NOI

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 12–13, 1 iulie 1904, p. 277; reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905).

v. 31–32, în revistă:
„Mărit voievoade, străină-i țărâna
De vise și fulgere moarte";
în edițiile 1905 și 1924:
„Mărit voievoade, în țara ta azi
Și vise și fulgere-s moarte".

În ediția din 1924 survin unele schimbări față de ediția din 1905:

v. 27, în revistă și ediția din 1905: „Și luna, când trece, *prelung se-nșiroară*";
în ediția 1924: „Și luna, când trece, *de milă tresare*".

Poezia aceasta cu o funcție de generalizare atât de mare a fost scrisă, ca și altele, cu o ocazie precisă, destinată concret unui scop anume. În vara anului 1904, în amintirea marelui voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare, de la a cărui moarte se împlineau 400 de ani, se pregătesc, la Putna, mari serbări naționale. Studenții români care studiau la Budapesta doresc să participe și ei, dar oficialitățile maghiare îi împiedică. Studenții din București publică atunci un protest vehement, fără rezultate. Rusu Șirianu, care purtase o aprigă polemică cu Jancsó Benedek, îi dă ultima replică, scoțând un deosebit de frumos număr din „Tribuna" (numărul din 2 iulie 1904), închinat lui Ștefan cel Mare. „Luceafărul" face același lucru, închinând un număr întreg amintirii marelui voievod (nr. 12–13/1904).

În fruntea acestui număr apare „cea mai frumoasă poemă din câte s-au scris despre Ștefan cel Mare în literatura noastră: *De la noi*. Stau în cumpănă și mă întreb dacă nu cumva e și cea mai izbutită realizare din

întreaga operă a poetului. Într-o nespus de armonioasă fuziune se împletesc în această elegie dulcea și tărăgănata vorbă arhaică, evlavia creștinească și jelania simplă, țărănească, a ardeleanului dezmoștenit. Gândul rapsodului, gând de grămătic cucernic, se îndreaptă smerit spre lăcașul sfânt: «Acolo departe, spre soare-răsare etc.» Un suflu de maiestuoasă și totuși atât de intimă sfințenie adie în aceste strofe, bătute parcă în aur vechi, și acel vast freamăt de foi din dumbravă e ca un cântec de omagiu pe care însăși firea îl aduce fiului ei slăvit. Față în față cu această solemnă atmosferă a amintirii, prezentul izbește prin sărăcia lui despoiată. Parcă am auzi un glas de țăran obidit: «Măria-ta! Suntem bătuți de nevoi» [...] Această elegie, ca și *Munții* [...], arată în ce măsură Goga știe să însufletească natura, făcând-o părtașe a gândurilor lui, adică a aspirațiilor românești" (Ion Chinezu, *O. Goga*, în revista „Gând românesc", nr. 5–12/1938).

(p. 44) CÂNTĂREȚILOR DE LA ORAȘ

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Sămănătorul", an. III, nr. 40, 3 octombrie 1904, p. 629–630; reprodusă în „Luceafărul", an. III, nr. 20, 15 octombrie 1904, p. 343 (semnată *Octavian Goga*) și a fost introdusă cu următoarele modificări în volumul *Poezii* (1905):

v. 5, în revistă: „E frig la voi... *pitică-i* strălucirea";
în ediția 1905: „E frig la voi *și moartă-i* strălucirea".

v. 47, în revistă: „În codrii verzi și-n *câmpuri de mătasă*";
în edițiile 1905 și 1924: „În codrii verzi și-n *negrele ogoare*".

În ediția din 1924 au survenit următoarele schimbări față de cea din 1905:

v. 3, în revistă și ediția 1905: „Voi în *deșert cerșiți pe-a voastră strună*";
în ediția 1924: „Voi în *zadar cerșiți acolo-n umbră*".

v. 4, în revistă și ediția 1905: „Din *ceriul* sfânt o rază să coboare";
în ediția 1924: „Din *cerul* sfânt o rază să coboare".

v. 5, în ediția 1905: „E frig la voi *și moartă-i* strălucirea";
în ediția 1924: „E frig la voi *și-i moartă* strălucirea".

v. 15–16, în revistă și ediția 1905:
„Și să asculte sufletele noastre
Mult înțeleapta firii îndrumare";
în ediția 1924:
„Să furișăm în mintea noastră picuri
Din înțeleapta firii îndrumare".

v. 25, în revistă și ediția 1905: *„Să ne-ntărească cântul și lumina";*
în ediția 1924: *„Să ne-nfrățim cu zvonul și viața".*

v. 27, în revistă și ediția 1905: „*Și-n pieptul nost' s'adăpostim* mândria";
în ediția 1924: „*S-adăpostim în suflete* mândria".
v. 34, în revistă și ediția 1905: „*Din curcubeul zărilor albastre*";
în ediția 1924: „*Din argintatul tort al lunii pline*".
v. 36, în revistă și ediția 1905: „Să împletim noi *cântecele noastre*";
în ediția 1924: „Să împletim noi *cântece senine*".
v. 37, în revistă și ediția 1905: „*Și* trăsnetul, ce înfioară bolta";
în ediția 1924: „*Iar* trăsnetul, ce înfioară bolta".
v. 42, în revistă și ediția 1905: „Ce-ntuneca *cântarea noastră* sfântă";
în ediția 1924: „Ce-ntunecă o *melodie* sfântă".
v. 46, în revistă și ediția 1905: „*Subt* strălucirea mândrei bolți albastre";
în ediția 1924: „*Sub* strălucirea mândrei bolți albastre".
v. 48, în revistă și ediția 1905: „*A sămănat* nădejdea vieții noastre";
în ediția 1924: „A *semănat* nădejdea vieții noastre".

Poezia a fost excesiv elogiată de critica sămănătoristă pentru că opune sănătatea rurală orașului decăzut și îmbolnăvit. Pe baza ei Dan Smântânescu îl consideră pe Goga un poet tipic sămănătorist, în articolul *Sămănătorismul lui Octavian Goga* („Universul literar", an. XLII, nr. 13, 14 mai 1938, p. 3):

„În creațiunea sa [Goga] a rămas un incorigibil sămănătorist, adăpându-se din lumea rurală și din cadrul naturii pentru a da expresia atât de bogată și de colorită stilului său artistic policromic. În *Sămănătorul* Goga n-a colaborat decât cu o singură poezie: *Cântăreților de la oraș*. Versurile acestea unice, picurate într-o pagină de lumină, sunt ca o mărturisire a sentimentelor poetului față de acea adiere de poezie urbanistică, concepută de inspirații bolnave, venite de pe aiurea. Mai mult decât atâta, e un imn de slavă al naturei, a minunatei varietăți de inspirație ce se oferă la fiecare colț, dincolo de orașe, dincolo de cetățile cu turnuri de aramă. Orașul învăluie totul în obscuritate, închide porțile de aur ale sufletului:

«Voi n-aveți flori, nici cântece, nici fluturi,
Căci soarele în țara voastră moare».

Dimpotrivă, altceva este mulțumirea chemărilor livezilor ce-și mlădie belșugul în care se primește «hirotonirea razelor de soare». Acolo e locul poeților [urmează un citat din poezia lui Goga]. Viața curată deci, viața plină de nesfârșite rezonanțe e viața petrecută liber, în mijlocul naturii, la sat, la țară, unde nimic din artificialitatea orașului nu vine să tulbure liniștea și măreția în care Dumnezeu «a semănat nădejdea vieții noastre». Atât a dat *Sămănătorului* direct Octavian Goga, dar în versurile

lui e un întreg ideal de viață, un simbol prin care cheamă spre orizonturile largi și limpezi ale câmpurilor, acele inspirații căutate între zidurile cenușii ale orașelor."

(p. 46) SARA

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 17, 1 septembrie 1904, p. 291. A fost reprodusă cu o modificare în titlu în volumul *Poezii* (1905).

În revistă: *Seara;*
în ediția 1905 și 1924: *Sara.*

În ediția din 1924 au survenit următoarele modificări față de cea din 1905:

v. 12, în revistă și ediția 1905: „*Subt* o brazdă de otavă";
în ediția 1924: „*Sub* o brazdă de otavă".
v. 17, în revistă și ediția 1905: „Doarme *ceriul* și pământul";
în ediția 1924: „Doarme *cerul* și pământul".

(p. 47) LĂUTARUL

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 2, 15 ianuarie 1905, p. 35. A fost reprodusă fără modificări, în volumul *Poezii* (1905).

În ediția din 1924 au survenit schimbări:

v. 6, în revistă și ediția 1905: „*Argintul* visării deșarte";
în ediția 1924: „*Credința* visării deșarte".
v. 11, în revistă și ediția 1905: „*Și* două mărgele, ca mirul de limpezi";
în ediția 1924: „*Când* două mărgele, ca mirul de limpezi".
v. 13, în revistă și ediția 1905: „...*Și* cântă bătrânul... Cărunta pleoapă";
în ediția 1924: „...*Ne* cântă bătrânul... Cărunta pleoapă".
v. 14, în revistă și ediția 1905: „*În tremur* povara-și frământă";
în ediția 1924: „*O vezi cum* povara-și frământă".
v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Și* mâna lui cade... *Alunecă-i* arcul";
în ediția 1924: „*Cum* mâna lui cade... *I-alunecă* arcul".
v. 22, în revistă și ediția 1905: „*Durerea* ta sfântă, mosnege";
în ediția 1924: „*Oftarea* ta sfântă, mosnege".
v. 25, în revistă și ediția 1905: „Vor *plânge* pe plaiuri izvoarele-n noapte";
în ediția 1924: „Vor *geme* pe plaiuri izvoarele-n noapte".

v. 28, în revistă și ediția 1905: „*Și* codrii cu glas vor răspunde";
în ediția 1924: „*Iar* codrii cu glas vor răspunde".
v. 29, în revistă și ediția 1905: „*Și brazii în zbucium de mijloc s-or frânge*";
în ediția 1924: „*Pe rând vor începe să freamăte brazii*".
v. 34, în revistă și ediția 1905: „*Al bolții* senin să-ntretaie";
în ediția 1924: „*Văzduhul* senin să-ntretaie".
v. 37, în revistă și ediția 1905: „*Și* vifor năprasnic, cu brațe de flăcări";
în ediția 1924: „*Un* vifor năprasnic, cu brațe de flăcări".

(p. 49) A MURIT...

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 3, 1 februarie 1904, p. 74, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu următoarele modificări:

v. 16, în revistă: „*Deodat'* scârțâie țâțâna *ostenită* de la ușe";
în ediția 1905 și 1924: „*Leneș* scârțâie țâțâna *ruginită* de la ușe".
v. 21, în revistă: „Nu mai plânge, *lele Mură,* zice fata lăcrămând";
în ediția 1905 și 1924: „Nu mai plânge, *Mură, leică,* zice fata lăcrămând".

În ediția din 1924 survin următoarele schimbări:

v. 5, în revistă și ediția 1905: „I-a legat pe *subt* bărbie cu năframă de mătasă";
în ediția 1924: „I-a legat pe *sub* bărbie cu năframă de mătasă".
v. 8, în revistă și ediția 1905: „*Și* pe buzele-nnegrite *pus-a* Mura un creițar";
în ediția 1924: „*Iar* pe buzele-nnegrite *a pus* Mura un creițar".
v. 13, în revistă și ediția 1905: „Doi cărbuni sfiala-și scapăt',
adormind *subt* pirostrii";
în ediția 1924: „Doi cărbuni sfiala-și scapăt', adormind *sub* pirostrii".
v. 17, în revistă și ediția 1905: „*În prag se ivește fata* judelui Zăbun, cea mare";
în ediția 1924: „*Se ivește-n prag copila* judelui Zăbun, cea mare".
v. 23, în revistă și ediția 1905: „Ce *zodie* fără milă... lângă mort, la căpătâi";
în ediția 1924: „*Ce viață* fără milă... Lângă mort, la căpătâi".

(p. 51) LA GROAPA LUI LAIE

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 44, cu următorul moto:

„Colo-n sus, tot mai în sus,
Șede Domnu cu Sâmpetru,
Lurule Doamne.
(Colindă)"

A fost reprodusă fără moto în volumul *Poezii* (1905), cu o singură modificare:

v. 33, în revistă: „Ni s-ar stânge atunci *năcazul*";
în ediția 1905: „Ni s-ar stânge atunci *necazul*".

În ediția din 1924 au survenit schimbări:

v. 16, în revistă și ediția 1905: „*Tu să-ți lași* domol obrazul";
în ediția 1924: „*Să-ți apeși* domol obrazul".
v. 33, în ediția 1905: „Ni s-ar *stânge*-atunci necazul";
în ediția 1924: „Ni s-ar *stinge*-atunci necazul"

Despre această poezie Titu Maiorescu scria, în *Critice,* III, Editura „Socec", 1930, p. 303–304: „Și așa de firesc și de puternic este aici simțământul poetului, încât el înalță și nobilează figuri și expresii care în alte împrejurări s-ar împotrivi la orice încercare de poezie în limba românească. Un lăutar poate fi poetic de la sine, și ce simpatie duioasă deșteaptă Barbu Lăutarul, în cântecul lui Alecsandri!

Dar un lăutar țigan, cu numele Nicolae, în prescurtare Laie – care-ți aduce aminte de țigan, de laie – și încă un lăutar țigan Laie căruia îi lipsește un ochi, o asemenea figură, cu asemenea însușiri și cu asemenea metehne, ar părea imposibilă într-o poezie sentimentală. Și totuși, ascultați cum știe să ne povestească autorul."

(p. 53) CÂNTECE, I

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 6, 15 martie 1903, p. 102, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:

v. 1, în revistă: „Sus la *cârciumă*-n Dealu-Mare";
în ediția 1905: „Sus la *cârcimă*-n Dealu Mare".
v. 12, în revistă: „De-o Aniță *cârciumăriță*";
în ediția 1905 și 1924: „De-o Aniță *cârcimăriță*".
v. 13, în revistă: „*C-o trecut* și *postu* mare";
în ediția 1905 și 1924: „*C-a* trecut și *postul* mare".
v. 15, în revistă: „Și *cârciumaru*-i dus la târguri";
în ediția 1905: „Și *cârcimaru*-i dus la târguri".
v. 19, în revistă: „Tu c-un ochi nu vezi, *măi Laie*";

în ediţiile 1905 şi 1924: „Tu c-un ochi nu vezi, *tigane*".
În ediția 1924 intervin câteva schimbări:
v. 1, în ediția 1905: „Sus la *cârcimă*-n Dealu-Mare";
în ediția 1924: „Sus la *cârciumă*-n Dealu-Mare".
v. 15, în ediția 1905: „Și *cârciumaru*-i dus la târguri";
în ediția 1924: „Și *crâșmaru*-i dus la târguri".
Tradus în germană de Reinhold Scheibler în revista „Făt-Frumos", Cernăuți, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 84.

LIEDER (CÂNTECE)

I

In der Schenk' zu Dealu Mare
Halt' ich Sitzung seit drei Tagen;
Seit drei Tagen trink' und hör' ich
Niklas Einaugs Geige klagen.

Seit drei Tagen, eh, mein Junge!
Schwer das Weh, der Leiden viele!
Und ich lausche, sie zu lindern,
Niklas Einaugs Geigenspiele.

Spiel doch, Niklas, noch ein Liedel
Vom gestickten Miederleibchen,
Vom dem kleinen Blauaugteufel,
Von Anitza, Schenkwirts Weibchen.

Fastenzeit ist ja vorüber
Und mein Acker ist bereitet,
Und der Schenkwirt fuhr zu Markte...
Hei, wie grünes Blatt sich breitet!

Spiel doch Niklas von der Blonden
Mit dem Wuchse schlank und hoch;
Blind auf einem Aug', Zigeuner,
Schliesse auch das andre noch!

(p. 54) CÂNTECE, II

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 9, 1 mai 1903, p. 158; a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări:
v. 1, în revistă: „Măi *cărcimare* Niculaie";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Măi *crâșmare* Niculaie".
În ediția din 1924 apar modificări:
v. 6, în revistă și ediția 1905: „*Ti-i cam acru vinu,* vere";
în ediția 1924: „*Băutura-i acră,* vere".

v. 15, în revista și ediția 1905: „*Din lăută două știe*";
în ediția 1924: „*Știe două din lăută*".
v. 19, în revistă și ediția 1905: „Când de *jele* cântă Laie";
în ediția 1924: „Când de *jale* cântă Laie".
v. 24, în revistă și ediția 1905: „Măi *cârcimare* Niculaie";
în ediția 1924: „Măi *crâșmare* Niculaie".
Tradus în germană de Reinhold Scheibler, în revista *Făt-Frumos,* Cernăuți, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 84–85:

II

Nikolaus, du alter Schenke,
Sag', was hältst du so vom Leben?
Mag dir Gott den Wein erhalten
Und dein Glück, dein Weib daneben.

Und wie geht's denn mit dem Handel?
Grün und sauer ist's Getränke,
Doch dein Weiblein ist gar tüchtig, –
Hols der Teufel, alter Schenke!

Trink' auch du mit mir zusammen!
Will im Trunk mein Sehnen kühlen,
Denn mir scheint die Welt ganz anders,
Hör' ich Niklas Einaug spielen.

Niklas Einaug, – hol's der Henker! –
Sieht nicht alles, ohne Frage;
Spielt zwei Lieder auf der Geige;
Eins ist Sehnsucht, eins ist Klage.

Wenn von Sehnsucht spielt der Niklas,
Bebt der Becher in den Händen.
Wenn von Klage spielt der Niklas,
Fliegt der Becher an die Wände.

Brand könnt' ich ins Dörflein werfen,
Dass es flammend drin ertränke...
Blaue Augen: Hol's der Teufel!
Nikolaus, du alter Schenke!

(p. 55) CÂNTECE, III

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 10–11, 1 iunie 1903, p. 188, introdusă în ediția din 1905, cu o singură modificare:
v. 14, în revistă: „N-ar fi *cârcimi* atunci deloc";
în ediția 1905: „N-ar fi *crâșme*-atunci deloc".

Tradus în germană de Reinhold Scheibler, în revista „Făt-Frumos", Cernăuți, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 85:

III

Trinkt auch Ihr, mein frommer Vater!
Mag Euch Gott die Gunst bescheren,
Dass Ihr könnt im Psalter lesen,
Dass Ihr könnt dem Becher leeren.

Denn ich trinke seit vier Tagen
Mit dem Schenkwirt – hol's der Geier! –,
Trinke, Vater, wie zu Kana
Galiläas Hochzeitsfeier.

– Ei, wie wär's auf dieser Erde
– Hört' ich einst den Nachbar streiten –,
Könnte man wie dort zu Kana
Aus dem Wasser Wein bereiten!

– Gar nicht gut wär' das, Gevatter!
Wenn kein Wirtshaus könnt' bestehen,
Nikolaus, der alte Schenke,
Könnte nicht zum Jahrmarkt gehen.

Keinen Niklas Einaug gäb' es,
– Heil'ge seien ihm Berater! –
Noch Anitza, Schenkwirts Weiblein!
Und mit uns wär's aus, mein Vater!

(p. 55) CÂNTECE, IV

Semnată *Ion Codru*, a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 6, 15 martie 1904, p. 140, cu titlul *Cântec* și a fost inclusă în volumul *Poezii* (1905), fără modificări. În ediția 1924 intervine o singură modificare:

v. 7, în revistă și ediția 1905: „Mi-au *spus* vântului oftatul";
în ediția 1924: „Mi-au *dus* vântului oftatul".

(p. 61) CADE-O LACRIMĂ...

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în revista „Luceafărul", an. III, nr. 5, 1 martie 1904, p. 119, și a fost reprodusă fără modificări în volumul *Poezii* (1905). În ediția din 1924 survin modificări:

v. 7, în revistă și ediția 1905: „*Sporind glasul din tilingă*";
în ediția 1924: „*Din ungherul unei laviți*".

Strofa a treia din revistă și ediția 1905:

„*Doi feciori lovesc în grindă*
De s-aude pe ulită;
Așezat îi domolește
Pristăvelul Niculiță"

e înlocuită în ediția din 1924 cu aceasta:

„*O pereche râde-n umbra*
Nucului de la portiță:
Stă de gât cu-o văduvioară
Pristăvelul Niculiță".

Poezia aceasta, prin ultimele două strofe, a suscitat multe discuții. Iată o mărturie a lui Goga în legătură cu ea într-o însemnare intitulată *Sărmana Ida:*

„Într-un sat de pe Târnave, nu din Polonia, am văzut odată această solitudine a unei fete de evreu, care, în mijlocul veselici țăranilor, într-o zi de duminecă, neavând altceva de ispășit decât vina de a fi copila odiosului Barbă-Putredă, cârciumarul din partea locului, a trezit în sufletul meu un sentiment viu de milă și compătimire. O, e foarte mult de atunci! Eram și eu abia un copilandru. De la această fragedă vârstă, însă, am putut face deosebirea între ovreiul cinstit, care suferă de pe urma unor condamnabile prejudecăți, și acaparatorul scârbos de la taraba unei cârciume sau a unei gazete. Pe fată o chema Ida. Avea ochii verzi și părul roșu. Culoarea lui și necesitatea rimei mi-au dat comparația fatală. Dar numai cetitorul meschin poate vedea aci cacofonia. Cetitorii onești și inteligenți au văzut simpatia mea pentru cei oropsiți. Am numeroase scrisori din partea multor evrei care mi-au mulțumit pentru aceste strofe introduse de-atunci încoace în mai multe antologii evreiești. Vedeți deci c-am avut și unele satisfacții de pe urma cacofoniilor mele!" („Țara Noastră", an. IV, nr. 28, 15 iulie 1923, p. 911.)

Pornind de la ultimele strofe ale acestei poezii, revista „Cuvântul liber", an. I, nr. 8, 15 III 1924, publică, în replică, o poezie semnată *p. conf. Proletar*. Poezia se cheamă *„Fata jidovului, Ida" către O. Goga*:

„Ai avut o vorbă bună
Pentru mine, domnu Goga;
Mulțumesc... De-atunci cât sufăr
Știe numai sinagoga.

(O, de mult, ca o creștină,
Ți-am iertat cacofonia.)
Barbă-Putredă e bolnav
Și-i închisă prăvălia.

Într-o sară niște pietre
Au sfărmat în praf fereastra,

Știi, pe care se prelinse
Lacrima mea... După asta

Au intrat în casă mutre –
Tineri fără de mustață –
L-au lovit în cap pe tata,
Mie mi-au scuipat în față.

Numai rafturi peste rafturi,
Cu săpun, fitil și perii,
Răsturnate stau prin casă...
N-am dreptate să mă sperii?

Când pe tata, cu batista
Îl ștergeam la cap de sânge,
Auzeam doar vocea-i stinsă:
«Ida tatei, nu mai plânge!»

Răsuna afară zarvă:
Țipăt, huiduieli și glume...
Dar se lămurea-n răstimpuri
Sub fereastra mea un nume.

Numele tău... «Să trăiască!»
Am simțit atunci o jale
Turbure și fără margini
Pentru versul dumitale.

Dintr-un colț de suflet singur
Numele ți-l șterg cu crida
Ca pe-un cont de rău datornic,
Fata jidovului, Ida."

Poezia a fost scrisă de M. Sevastos.

(p. 63) SINGUR

Semnată *Nic. Otavă*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 24, 15 decembrie 1903, p. 402, și a fost reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905).

v. 2, în revistă: „*În geam moare-mi* busuiocul";
în edițiile 1905 și 1924: „*Moare-n geam azi* busuiocul".

v. 5, în revistă: „Și grădina *stă* pustie";
în ediția 1924: „Și grădina *mi-e* pustie".

Singur este poezia cu care se încheie activitatea poetică a lui Goga din anul 1903.

(p. 65) RUGA MAMEI
(Fragment)

Semnată *Octavian*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 16–18, 15 septembrie 1903, p. 291, și a fost reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905).

În revistă poezia are următorul moto din volumul lui Vlahuță, *Icoane șterse*: *„Ce bună, ce sfântă ești tu, măiculiță!"*

v. 8, în revistă: „Și mi-ai văzut *năcazul*";
în edițiile 1905 și 1924: „Și mi-ai văzut *necazul*".

v. 14, în revistă: „*Deci*, rogu-mă iar ție";
în edițiile 1905 și 1924: „*Azi*, rogu-mă iar ție".

În revistă poezia mai are, în final, următoarele versuri:

„Preasfânta mută stă-n icoană,
Și mâna ei nu-i face semn,
Preasfânta mută stă-n icoană,
Și nu plâng ochii ei de lemn..."

(p. 67) ZADARNIC

Semnată *Octavian*, a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 8, 15 aprilie 1903, p. 152; reprodusă cu modificări în volumul *Poezii* (1905).

v. 1, în revistă: „Zadarnic plânge vântul și *plâng nucii*, bătrânii";
în edițiile 1905 și 1924: „Zadarnic plânge vântul și *nucii plâng*, bătrânii".

v. 3, în revistă: „Și plânge mama biata... *Zadarnic* vrea s-o-nșele";
în edițiile 1905 și 1924: „Și plânge mama biata... *și cum ar* vrea s-o-nșele".

v. 5–7, în revistă:
„Zadarnic vii cu cartea și vrei să-mi dai canoane,
Zadarnic mă cumineci, părinte Solomoane,
Zadarnic faci agheasmă și mâna ta, părinte...";
în edițiile 1905 și 1924:
„La mine vii cu cartea, cu gând să-mi dai canoane,
Și vrei să mă cumineci, părinte Solomoane,
Cucernic faci agheasmă, și mâna ta, părinte...".

v. 9, în revistă: „*Zadarnic mă învălui* încet cu patrafirul";
în edițiile 1905 și 1924: „*Dar în zadar mă-nvălui* încet cu patrafirul".

(p. 68) LA STÂNĂ

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul", an. II, nr. 16–18, 15 septembrie 1903, p. 268, şi a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu modificări.

v. 11, în revistă: „Nu *să* prinde-n hora mare";
în ediţiile 1905 şi 1924: „Nu *se* prinde-n hora mare".
v. 15, în revistă: „Schimbă hora-n cânt de *jele";*
în ediţiile 1905 şi 1924: „Schimbă hora-n cânt de *jale".*
v. 18, în revistă: „*Să* opresc în joc *ficiorii";*
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Se* opresc în joc *feciorii".*
v. 21, în revistă: „*Faţa îi* arde vâlvătaie";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Faţa-i* arde vâlvătaie".

Faţă de ediţia din 1905, în ediţia din 1924 au survenit schimbări:

v. 6, în revistă şi ediţia 1905: „*Ascult* cântec de cimpoaie";
în ediţia 1924: „*Cântă* cântec de cimpoaie".
v. 9, în revistă şi ediţia 1905: „Cum *s-au prins să-nvârtă* hora";
în ediţia 1924: „Cum *încep să-nvârte* hora".
v. 12, în revistă şi ediţia 1905: „Cântă *jelnică* cântare";
în ediţia 1924: „Cântă *jalnică* cântare".

(p. 70) TOAMNA

Semnată *Octavian,* a apărut în revista „Luceafărul", an. I, nr. 8, 15 octombrie 1902, p. 114, în următoarea formă:

„Văl de brumă argintie
Smălţuitu-mi-a grădina,
Firelor de lămâiţă
Li să uscă rădăcina.

La apus spre Dealu-Mare,
Norii suri îşi poartă plumbul,
În livadă trist îşi sună
Frunza veştedă porumbul.

Şi cum de la miazănoapte
Vine vântul fără milă,
De pe vârful şurii noastre
Smulge-n zbor câte-o şindrilă.

Şi de goana lui păgână
Să-ndoiesc nucii – bătrânii...
Plânge-un pui de ciocârlie
Sus, pe cumpăna fântânii.

Plânsul lui duios să zbate
– Tristă, veche psalmodie –
Vântul toamnei, vântul toamnei,
De-ai şti tu ce-mi spune mie!...

Parcă trece risipindu-mi
Stolul drag de albe vise,
Clipe dulci, mărunte clipe,
Câte firea-mi prilejise...

Îmi aduc de tine-aminte:
Spune-mi, tu ce faci acuma,
Când atâta plâns e-n aer
Şi pe frunze cade bruma?..."

A fost complet refăcută şi reprodusă în volumul *Poezii* (1905). În ediţia din 1924 suferă modificări în prima strofă:

v. 2–3, în ediţia 1905: „*Smăltuitu-mi-a* grădina
Firelor de lămâiţă";
în ediţia 1924: „*Mi-a împodobit* grădina,
Firelor de lămâiţă".

(p. 71) COPIILOR
(I, II)

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 18, 15 septembrie 1904, p. 310, şi e reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu următoarele modificări:

v. 3, în revistă: „*În ochiul vost' trăieşte raza";*
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Veniţi să premeniţi izvorul*".
v. 4, în revistă: „*Credinţei* mele de mai bine";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Nădejdii* mele de mai bine".
v. 6, în revistă: „*Ce străluce* neştiutoare";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Ce scânteie* neştiutoare".
v. 9, în revistă: „*Al vostru glas,* un dulce clopot";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Din glasul vostr-un* dulce clopot".

Partea a II-a a poeziei comportă următoarele schimbări faţă de revistă:

v. 15, în revistă: „*Când mă gândesc că-n* drumul vieţii";
în ediţiile 1905 şi 1924: „*Rătăcitori, în* drumul vieţii".

Faţă de ediţia din 1905, ediţia din 1924 comportă următoarele modificări în partea a II-a a poeziei:

v. 9, în revistă şi ediţia 1905: „*Şi când gândesc* c-aceleaşi patimi";
în ediţia 1924: „*Când înteleg* c-aceleaşi patimi".
v. 13, în revistă şi ediţia 1905: „*Şi* ochii voştri-n care arde";
în ediţia 1924: „*Că* ochii voştri-n care arde".

După o mărturisire a lui O.C. Tăslăuanu din *O. Goga* (*Amintiri*), p. 102–104, poetul a scris această poezie pentru a demonstra prietenelor sale, Adelina Olteanu Maior (care a și publicat versuri în „Luceafărul") și Lili Vincenz, care-l învinuiau că nu iubește copiii, că acuzația lor nu-i dreaptă. În vara anului 1904 Goga era îndrăgostit de amândouă fetele pomenite mai sus. Pentru ele a scris poeziile *Solus ero, Cântece,* V [*„Dorurile mele"...*], *Despărțire.*

(p. 74) PĂRĂSIT

Semnată *Oct. Goga,* a apărut, cu titlul *Departe,* în „Luceafărul", an. III, nr. 22–23, 1 decembrie 1904, p. 372; a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), fără modificări. În ediția din 1924 survin modificări:

v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Căci* tu ești atât de frumoasă";
în ediția 1924: „*Vai,* tu ești atât de frumoasă".

(p. 75) DESPĂRȚIRE

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 21, 1 noiembrie 1904, p. 355, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), fără modificări. În ediția din 1924 survin următoarele schimbări:

v. 9, în revistă și ediția 1905: „Mor fluturii din zare și mor *azi* trandafirii";
în ediția 1924: „Mor fluturii din zare și mor *toți* trandafirii".
v. 10, în revistă și ediția 1905: „Își curmă înțelesul *azi toată* vraja firii";
în ediția 1924: „Își curmă înțelesul *întreagă* vraja firii".

(p. 76) ÎNVINS

Semnată *O. G.,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 5, 1 martie 1905, p. 115; a fost reprodusă cu o singură modificare în volumul *Poezii* (1905).

v. 13, în revistă: „Dar vifor s-a pornit *în* noapte";
în edițiile 1905 și 1924: „Dar vifor s-a pornit *prin* noapte".

În ediția din 1924 survin alte modificări:

v. 10, în revistă și ediția 1905: „*Prinos de-atâta* strălucire";
în ediția 1924: „*Lăcaș de mândră* strălucire".
v. 14, în revistă și ediția 1905: „*În* goană *măsteră* și crudă";
în ediția 1924: „*Și-n* goană *vitregă* și crudă".
v. 15, în revistă și ediția 1905: „*Și-o* clip-a sfârâmat nătângă";
în ediția 1924: „*O* clip-a sfârâmat nătângă".
v. 20, în revistă și ediția 1905: „*Și moare* bietul *pe* ruine";
în ediția 1924: „Și *strigă* bietul *din* ruine".

(p. 77) SOLUS ERO

Semnată *Nic. Otavă,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 17, 1 septembrie 1904, p. 291; a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

Între ediția din 1905 și cea din 1924 sunt următoarele deosebiri:

v. 21, în revistă și ediția 1905: „Cu *pravul* sur al pietrii îi înfrățește rostul";
în ediția 1924: „Cu *praful* sur al pietrii îi înfrățește rostul".
v. 22, în revistă și ediția 1905: „Zadarnic vrea să-și cate-*n ceriuri* adăpostul";
în ediția 1924: „Zadarnic vrea să-și cate *în ceruri* adăpostul".
v. 23, în revistă și ediția 1905: „Cu glas nebun el urlă și *blastămă* și țipă";
în ediția 1924: „Cu glas nebun el urlă și *blestemă* și țipă".
v. 25, în revistă și ediția 1905: „Și *vecinic* o să lupte, în patima-i păgână";
în ediția 1924: „Și *veșnic* o să lupte, în patima-i păgână".

(p. 79) NOAPTE

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 18, 15 septembrie 1905, p. 347; a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu o singură modificare:

v. 36, în revistă: „*Sub* tâmpla mea înfierbântată";
în edițiile 1905 și 1924: „*Subt* tâmpla mea înfierbântată".

Deosebiri mai mari și mai multe intervin între ediția din 1924 și cea din 1905, astfel:

v. 2, în revistă și ediția 1905: „*Deschide-ți* tainica ta carte";
în ediția 1924: „*Deschide* tainica ta carte".
v. 19, în revistă și ediția 1905: „O fărmitură *ce-mi întrupă";*
în ediția 1924: „O fărmitură *ce se smulge".*
v. 20, în revistă și ediția 1905: „*Păgânul* cântec de pierzare";
în ediția 1924: „*Ca dintr-un* cântec de pierzare".
v. 23, în revistă și ediția 1905: „Și jalea *celor moarte-ntreagă";*
în ediția 1924: „Și jalea *trecerii eterne*".
v. 24, în revistă și ediția 1905: „*Apasă-mi* plumbul pe pleoapă";
în ediția 1924: „*Mi-apasă* plumbul pe pleoapă".
v. 29, în revistă și ediția 1905: „*Atunci aducerea-aminte";*
în ediția 1924: „*Aducerea-aminte vine*".
v. 30, în revistă și ediția 1905: „*Îmi dă* oglinda-i *blăstemată";*
în ediția 1924: „*Și din* oglinda-i *blestemată".*

v. 31, în revistă și ediția 1905: „*Și rostul celor vechi întrupă-l*";
în ediția 1924: „*Învie rostul celor duse*".
v. 49, în revistă și ediția 1905: „*Și sufletu-și avea* altarul";
în ediția 1924: „*Eu mi-am zidit în nori* altarul".
v. 50, în revistă și ediția 1905: „*Iar* inima, smerita roabă";
în ediția 1924: „*Și* inima, smerita roabă".
v. 53, în revistă și ediția 1905: „*Dar s-a sfârmat. Și-atât mă doare*";
în ediția 1924: „*Azi nu mai este... Și mă doare*".
v. 63, în revistă și ediția 1905: „Nemărginită bolt-a *morții*";
în ediția 1924: „Nemărginită, bolt-a *nopții*".

(p. 82)

CLĂCAȘII

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 19, 1 octombrie 1905, p. 367, și a fost inclusă în volumul *Poezii* (1905), de unde a fost reprodusă în *Calendarul Minervei,* 1906, p. 132–135.

În ediția din 1924 survin unele modificări:

v. 14, în revistă și ediția 1905: „*Iar* secerea-n trudita ei cărare";
în ediția 1924: „*Când* secerea-n trudita ei cărare".
v. 31, în revistă și ediția 1905: „De munca lungă, *maștera* și crudă";
în ediția 1924: „De munca lungă, *vitrega* și crudă".
v. 91, în revistă și ediția 1905: „Și sufletul *înviforat* îmi spune";
în ediția 1924: „Și sufletul *înviorat* îmi spune".
v. 96, în revistă și ediția 1905: „*Și* ochii lui ascund în adâncime";
în ediția 1924: „*Azi* ochii lui ascund în adâncime".

„Geneza *Clăcașilor* – scrie Horia Teculescu într-un extras din revista *Țara Bârsei,* Brașov, 1938, p. 4 – trebuie căutată aici, pe delnițele din marginea Crăciunelului (satul natal al tatălui lui Goga, unde poetul și-a petrecut vacanțele, printre țăranii exploatați – n.n.), după mărturisirea făcută mie când am străbătut împreună Crăciunelul. Era amintirea unei femei bătrâne care, la clacă, topită de arșiță, trecând pe lângă un izvor, a încercat să-și potolească setea, iar «samtartăul» a lovit-o cu biciul."

Despre originile îndepărtate în copilărie ale ideii din această poezie vorbește Goga însuși în *Fragmente autobiografice,* volumul *Discursuri,* p. 26: „Da, subiectul literar, el se plimbă, el vine cu noi, îl ducem în subconștientul nostru, el e un tovarăș care din când în când înalță capul său, se dă la o parte, ca să vie iarăși. Vă pot spune că așa am plimbat eu imaginea clăcașului român pretutindeni; am dus-o cu mine, m-a persecutat prin muzeele din Berlin și am scris această poezie, *Clăcașii,* în grădina de la Charlottenburg. Am cântat simțirea mea cu atât mai veridic cu cât eu eram mai departe de țară, fiindcă o duceam în sângele meu."

E probabil că scânteia inspirației s-a iscat citind traducerile germane din opera Adei Negri, căci e evidentă înrudirea dintre *Clăcașii* și poezia *Vaticinio (Profeție)* a poetei italiene, publicată în volumul *Fatalità,* Milano, 1901.

Pentru cei ce vor să confrunte raportul dintre cele două poezii, iată – în traducere brută – versurile Adei Negri:

PROFEȚIE

Adună seara umbrele ei grele
Peste culcușul unde copilul odihnește.
Apasă în somn o mândră tristețe
Pe gura lui îndurerată.

Mult suavă și scumpă cobora odată
Peste acest leagăn vocea unei mame
Și, ca un cânt de dragoste, ușoară se înălța,
Cu triluri în vântul întunecos;

Plutind ușor prin camerele liniștite
Ale nopții, pierdută printre înalte umbre,
Vorbea de surâsuri și de speranțe...
Acum vocea aceea e mută.

Oh, biet copil fără mamă, odihnește-te,
Odihnește-ți mădularele pe așternutul gol,
Mâine în zorii înzăpeziți și frigurosi
Te va trezi foamea.

Frumos, cu superbii tăi ochi mohorâți,
Cu buzele strânse cu gravitate și fruntea întunecată
Pe care sumbru, de neînduplecat, aspru, o pecetluiește
Stigmatul nenorocului.

Predestinat durerii, vei trăi
Necunoscut de lume, cunoscut numai lui Dumnezeu,
Gânditor ridicând razele privirii
Către înaltul, imensul necunoscut.

Și, singur, rătăcitor, măcinat, fremătând
De inconștient dispreț, în veștmintele tale posomorâte,
Pe acel necunoscut îl vei întreba
Care este cauza groaznică a foamei tale...

Și, totuși, ca feciorelnicul palmier în pustiu,
Ca floarea care din desișul pădurii
Înalță suav către cerurile largi
Miresme aeriene,

Tu, hrănit cu durere și părăsire,
Tu, condamnat de o soartă potrivnică,
Îți vei elibera spiritul în infinit
Pe aripile ideii.

Tu vei fi poet! Ca lumina
Incendiului ce izbucnește într-o neagră tăcere,
Strălucitoare va țâșni în mintea ta
Flacăra gândirii;

Căci, dacă surâsul frumuseții se stinge,
Dacă toate redau pământului rămășițele lor,
Numai trista putere a geniului
Strălucește-n furtună.

Tu vei fi poet – cu gravele incantații
Ale harfei ferme, bărbătești, suverane,
Vei evoca vegherile și plânsetele lungi
Ale copilăriei depărtate;

Și frângerile rebele, și neputincioase
La tinerețe, și mizeria atroce,
Și nostalgia tainică ce te mistuie
După vocea maternă.

E în aceasta plânsul mândru sau o tânguire
De undă care se rupe, gureșe, lovită de țărm,
Toată dureroasa voce a unui popor
Care se trudește și plânge.

Pe tine, poet al sărmanilor, al celor care-au trăit
Necunoscuți, în luptă cu destinul,
Al martirilor, al vitejilor și al celor ce au căzut,
Te va saluta pământul.

O întreagă lume trecătoare ce suferă și tace,
O întreagă lume de zdrențuiți și înfrânți,
Strigătul ei îndrăznește de supremă revoltă
Va afla în cânturile tale:

Pentru tine, cel înălțat din nimic până la biruință,
Pe povârnișul aspru și fatal al luptei,
Cu dragoste îți va păstra Gloria
Sărutul ei nemuritor.

Așa cum arăta și O.C. Tăslăuanu în *O. Goga* (*Amintiri*), p. 166, „înrudirea clăcașilor cu creațiunea scriitoarei italiene nu scade întru nimic valoarea artistică a poeziei lui Goga. Dimpotrivă, talentul poetului ardelean a îmbrăcat într-o formă superioară ideea versificată și de Ada Negri și a localizat-o..."

Cu privire la influența literaturii italiene asupra sa, Octavian Goga declară în *Fragmente autobiografice* (volumul *Discursuri*, p. 22): „O influență directă am resimțit-o pe urma contactului cu literatura italiană și în special remarc o înrudire cu poezia Adei Negri, care însemnează o răscolire de frământări a sufletului italian, o răscolire a tuturor elementelor care reprezintă principiul de suferință și de muncă: *Tempesta* și *Fatalità*".

Goga aprecia poezia *Clăcașii* ca o nouă evoluție a sa „în sensul încadrării în unele principii ale eticii sociale". Nota răspicat socială a poeziei și caracterul ei revoluționar l-au făcut pe Duiliu Zamfirescu să spună despre ea în discursul de recepție la Academie, *Poporanismul în literatură*, că este o „vinovată provocare la lupta de clasă".

În schimb, Ioan Slavici o socotește un fragment de epopee pentru caracterul ei național și universal totodată:

„De când e lumea, puținii nesățioși robiți iubirii de sine au stors pretutindeni sudorile și lăcrămile mulțimii neajutorate și s-au întovărășit ca să se-ngrașe sugând măduva celor flămânzi, și ceea ce Goga ne arată s-a petrecut totdeauna și pretutindeni și se petrece și azi chiar mai cu vârf în România, Englitera, în Africa, în America ori în Indii decât în Ardeal ori îndeosebi la Rășinari. Fondul poeziei *Clăcașii* este iubirea de oameni în forma cea mai curată, iară concepțiunea e cu desăvârșire universală și ar putea să facă parte din orișicare epopee de caracter universal. Îndeosebi culminațiunea poeziei, muma trudită, flămândă și sleită de puteri, care-și lasă codrul de pâne și se pleacă spre pământ ca să-și ia copilul la sân, e «sfântă preacurată» nu numai pentru rășinăreni, ci pentru toți oamenii încă nedezbrăcați de firea omenească și poate să stea alături cu «Madonna della sedia». S-ar face, cum zice Firdusi în prefața marei sale opere, nemuritor pentru toate timpurile pictorul care ar fi în stare să fixeze în colori amănuntele din *Clăcașii*, ori sculptorul care, văzând-o pe mumă cum a văzut-o poetul, ar reuși să o cioplească cu destulă măiestrie din piatră" (Ioan Slavici, *Ce e local și actual în conștiința clăcașilor?* din articolul *Ce e național în artă?*, „Sămănătorul", an. V, nr. 4, 22 ianuarie 1906, p. 61–64).

Un critic prieten cu Octavian Goga și susținător înfocat al versurilor sale de la început, Ilarie Chendi, a apreciat poezia *Clăcașii*, în volumul *Impresii*, București, 1924, p. 166, ca o „grandioasă operă a literaturii române".

N. Iorga în toate referirile sale la Octavian Goga apreciază cu entuziasm poezia. În *Istoria literaturii românești*, p. 107–108, Iorga

subliniază faptul că prin *Clăcașii* se accentuează nota socială, „cu încântătoarea icoană a femeii care-și alăptează pruncul pe marginea truditei brazde, dar și aici vederea «ceasului răsplătitor» aduce același amestec între simțirile pentru ingrata suferință umană și aspirația către învierea neamului întreg, în frunte cu aceia care alcătuiesc cea mai mare parte dintr-însul". E. Lovinescu ține să dovedească prin *Clăcașii* (*Critice,* III, 1915, p. 115) că Octavian Goga a văzut în țăran „funcția lui socială de viitor instrument al revoluției naționale". Ion Breazu mărturisea în „Daco-Romania", IX, 1936–1938, p. 643: „Ea îmi apare drept un fragment dintr-o epopee de amploare homerică a țăranilor robi pământului, exploatați de-a lungul veacurilor, dincoace de nemeșul ungur, iar dincolo de arendașul ciocoi... Este o epopee a mizeriei țărănești." Comparând poemul cu *Noi vrem pământ* de George Cosbuc, C. Stere scrie: „Din aceeași priveliște a unui seceriș, *intelectualul* Octavian Goga face *un imn al muncii obidite*... Și versurile fioros răsunătoare, puternice, ca arse de fulgere în stânci de granit, ne cutremură apatia, nepăsarea leneșă în cele mai adânci ascunsuri ale sufletului. Ne arată păcatul cel dintâi și cea dintâi datorie – ale noastre tuturora – față de masa anonimă, ce zidește viața și scrie cartea neamului, prin suferințele-i mute... dacă solidaritatea fiilor aceluiași neam nu e un cuvânt de amăgire... Simțiți cum acele de foc pătrund prin țeasta arsă în creierii secați de pară, cum dogoarea aerului aprins strânge ca-ntr-un cerc de fier fruntea înfierbântată; și tâmplele zvâcnesc îndurerate, și soarele nemilos aprinde câte un soare pe fiecare limbă de secere, și «sclipirea-i neîndurată» străpunge ochii însângerați și arde inima ostenită de atâta jar – și în zadar cauți în cer un petec de umbră, o adiere... O atmosferă de infern... E imnul muncii obidite... Și ar trebui să-l cânte coruri de arhangheli ai răzvrătirii, să se cutremure Carpații până în inima pământului, să dărâme și să rostogolească în beznă zidurile de aramă ale cetății de mulțumire de sine, de care ne-am înconjurat, să sfarme în praf inimile împietrite și să topească gheața nepăsării de Cain ce le învăluie, și să-l cânte coruri de serafimi ai ispășirii, să se ridice valurile negre ale mării până în albastrul cerului, și să spele toată tina de nimicuri grozave și mizerii mici, în care ne-am înglodat sufletul, în viața molatică de aspirații ușoare și frământări factice..." (p. 83–85). Și mai departe, comentând două versuri ale poemului („Și două lacrimi mi-au curmat vederea/ Cărând încet în bulgării țărânii"), Stere scrie aprins și polemic de pe o poziție evident poporanistă, aceea a datoriei intelectualilor față de cei rămași în urmă: „Esteticieni severi vor găsi că aceste două lacrimi, ce întretaie șirul versurilor, strică tabloul din punct de vedere pictural... Dar noi îți suntem recunoscători, cântăreț al țarinei robite și-al mustrărilor noastre de cuget... Pace, armonie sufletească? Nu, nu! Cât timp aceste contrasturi (între

exploatați și exploatatori – *n.n.*) întunecă seninul albastru al cerului, «ca un blăstăm din vremuri înnoptate, ca o pedeapsă a veacuri de păcate» – e în deșert setea inimii noastre. Vinovați fără de vină, vom răsplăti prin chinurile conștiinței clipele de înălțare sufletească, și orizonturile largi, și comorile de gândire și de știință, și fiecare zi de soare – toate ni le dă «nerăsplătita pâne» a gloatei fără nume, ce «duce războiul mare al tuturora». Și, cu cugetul împovărat de păcatul nostru al tuturora, al celor din «cetăți cu turnul de aramă», poetul inspirat vede cum: «Din ceața lor grăbită se desprinde/ Întreg lăsându-și codrul de merinde,/ Cu chipul stins, o umbră de femeie» etc., etc. Și cugetul îl îndeamnă pe el, intelectualul pocăit: «Ca un proroc cu fața-mbujorată,/ Să cad la poala mamei din țărână»" etc., etc. (C. Stere, *Cântarea pătimirii noastre,* în vol. *În literatură,* Editura Viața Românească, Iași, 1921).

Clăcașii e caracterizată de Ion Chinezu ca o „grandioasă frescă a robiei țărănești. Ea impresionează mai întâi prin vastitatea cadrului. Sub soarele dogoritor, câmpia cu lanuri pare a se întinde la infinit. Și parcă toată această holdă nemărginită ar trebui să o secere clăcașii. Deasupra soarele varsă neîndurător torenți de arșiță, de la spate urgia întrupată în moșierul «cu pasul greu de atâta sănătate» îl mână înainte. Cerul și pământul conspiră împotriva acestor «oșteni fără nume, ce duc războiul mare al tuturora și cad și mor de cruda împovărare a tuturor durerilor din lume». Există un tragic al peisajului însorit, al căldurii toride până la înnebunire. În *Clăcașii* el e admirabil realizat și formează prin vasta lui dezolare un cadru măreț pentru viziunea profetică din partea a doua a poemei. E, poate, retorică această parte a doua – dar ce retorism nobil, de neuitat și deci de justificat pare pateticul botez în potopul de soare prin care poetul menește odraslei țărănești voivodalul destin de reparator al tuturor durerilor străbune" (Ion Chinezu, *Octavian Goga,* în „Gând românesc", nr. 5–12/1938).

A fost tradusă în limba maghiară de Kibédi Sándor, în 1938; iar în limba franceză de Elena Văcărescu („Salonul literar", an. I, nr. 4–5, iunie-iulie 1925, p. 40–41):

LES OPRIMÉS

C'était sous le midi flamboyant de l'été,
Où le soleil, lançant ses fléches de brûlures,
Dégrafant sa tunique et ses belles ceintures,
Les laisse choir en lambeau de clarté.
Le poudroiement du feu vermeil s'élance
Sur le sol roux que la fournaise immense,
En grésillant, pénètre à coups de lance,
Et je voyais, cortège interminable,
Anéantis aux sillons s'avancer,

Quêtant au ciel, que l'azur fort accable,
Quelque petit nuage passager.
Et se taillant des sentiers par les masses,
Des grands épis tombés, de place en place,
Sous les faucilles où l'abondance s'entasse.
Je les voyais, les gens de corvée et de taille:
Les serfs et les vilains, combattants des batailles,
Unanimes, les guerriers hâves, les pâleurs
Vagues et que l'oubli mûre aux flots de vapeurs.
Je les voyais, les serfs, les moissonneurs,
Ecrasés de deuils, d'ombre et de mornes douleurs
Pullulant dans la lutte chaude et contre terre,
Tous condamnés à pleurer et se taire,
Vieillards étiques et portant sur leurs fronts bas
Des cheveux vainement blanchis... Et puis, là-bas,
L'homme abattu dans sa vigueur virile
Et l'âme morte et le coeur qui s'exile
Amèrement de tout espoir; enfin, la file,
Longue toujours, des femmes écrasées,
Et sans regard, les mamelles brisées,
Marchant parmi l'énorme lassitude
Dans la sinistre éternelle hébétude.
Ah! comme il se traînait, le lent cortège d'ombres.
Océan de funérailles et de décombres,
Et l'implacable ardeur se dardant, meurtière;
L'éclair de la faucille aveuglait la lumière,
Venu du fond obscur d'un âge extrême
Comme un désastre et comme un talion,
Humant l'odeur heureuse du sillon.
Le maître sans pitié; sans repos et sans hâte,
Les yeux remplis d'une haine écarlate,
Quand, par hasard, l'un d'eux, dans son labeur,
De sa manche qui tremble arrêtant la sueur
Lourde âcrement qui sur sa barbe roule
S'arrête une seconde. O, la lugubre foule!
O, comme il se traînait le long cortège d'ombres!
O, faiblesse! ô, douleurs! funérailles sans nombres!
Et quand vint de midi la lumière acérée
Pour son âcre repos, la dolente marée
Humanie, yeux perdus au fond des néeants mornes
Se courba sur le seigle amer des maux sans bornes.
Et devant ces martyrs de la glèbe et du pain,
Devant ces fiancés d'un monstrueux destin,
De grands pleurs comme un feu me barraient les prunelles.

Alors, je vis ceci, qu'une femme, un reflet
De femme, un lent fantôme, aux humides aisselles
Laissant là le pain sûr, inquiète soudain,
Entr'ouvrant sa chemise à la place du sein,
Lève en le caressant un fardeau de guenilles
Qui frémit, séparant le gerbe des faucilles,
Et tendre tout à coup, et penchée à demi;
A genoux, elle tend à l'enfant sa mamelle.
Je frissonnai de ferveur immortelle.
Et je voulus, d'un élan emporté,
Vers je ne sais quel désir irité,
Vers quel appel, impérieux prophète
Ou je ne sais quelle ardente tempête,
Choir à genoux aussi dans l'argile et la flamme,
Et vous baiser, ô mains rudes de femme!
O, vêtements de sainte! ô, majesté!
Et de mes bras vers les brûlants rayons,
Sous cette pluie et d'azur et de braise,
Et faire avec, au clair de la fournaise,
Quelque aigle errant, fraterniser l'enfant,
Et l'adorer, et lui chanter le chant
De la forêt et de mon coeur souffrant,
Tirer pour lui les douleurs dénouées,
Tous les trésors: désirs, frissons, buées;
Pour lui... l'horreur de cette glèbe esclave
En vous par lui bout, tourbillons de lave;
Par lui, par lui, périssent les ténèbres
Et le vieux mal et les péchés funébres;
Par lui, comprends mon âme refraîchie
Que celui-ci, fils de l'humble agonie
Des désirs morts et de l'atroce attente,
Est messager, roi dieu, justice haletante,
Vengeur, vengeur, de l'ancestral tourment
Et que ses yeux recèlent pulsamment
Tout le mystère infini qui m'échappe,
Et qu'il est l'heure à qui l'on a dit: „Frappe!"
Pour abîmer l'éffroyable avenir,
Juge, il tuera le deuil et le soupir,
Et de sa main robuste, orageuse, ivre,
Déchirera les lois caduques, le vieux livre.
Il sera lui, le verbe ailé, le sel,
L'abri céleste aux souffles de l'autel,
Le temple de l'espoir, les cris, les cris

Furieux et berceurs que, des plaines aux cimes,
Porteront, en tremblant d'amour, les vents surpris;
Et tressaillant jusques au fond de ses abîmes,
La terre, en s'éveillant, fendra l'horison bleu,
Et se cera le renouveau, la passion
De te suivre et te voir, ô, résurrection!
O, joie! et tous ceux-ci, dos courbés, face hâves,
Sentiront sur leur front fuir mille avrils suaves
Et, se dressant eux tous, les sentinelles
De l'amertume, eux dont les bras trop gréles
Ploient au fardeau du froment d'esclavage,
Eux, les courbés, les vaincus, d'âge en âge,
Se lèveront fous de l'argile libre
Et ce sera, dans l'être et dans l'éther qui vibre,
Quelque chose de pur et de renouvelé,
Quelque chose de si changé, si constellé
D'amour, de paix et d'ardeur si complète,
Que le jadis tout vermoulu, le mal fêlé.
Mourront dans la magnificence de la fête.

(p. 87) AȘTEPTARE

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în revista „Luceafărul", an. IV, nr. 8, 15 aprilie 1905, p. 167, și a fost reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

v. 26, în revistă: „*Împletește-ți chipu*-n apă";
în edițiile 1905 și 1924: „*Chipu-și împletește*-n apă".

În ediția din 1924 nu s-a făcut nici o modificare.

Poezia e publicată pe prima pagină a numărului închinat lui Coșbuc, având în centru fotografia poetului și e evident inspirată de viața bardului de la Năsăud.

NE CHEAMĂ PĂMÂNTUL (1909)

(p. 91) FECUNDITAS

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Viața românească", an. II, nr. 10, octombrie 1907, p. 71–72. A fost reprodusă în „Luceafărul",

an. VI, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 454, și apoi inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909) cu o singură modificare:

v. 5, în revistă: „Le văd în drum *șireaguri* așternute";
în edițiile 1909 și 1924: „Le văd în drum *șiraguri* așternute".

În ediția din 1924 sunt următoarele modificări față de volumul din 1909:

v. 2, în revistă și ediția 1909: „*Iar* frunzele de-o nevăzută mână";
în ediția 1924: „*Când* frunzele de-o nevăzută mână".

v. 6, în revistă și ediția 1909: „Un val de vânt *le spulberă*-n risipă";
în ediția 1924: „Un val de vânt *le-nvolbură*-n risipă".

v. 15, în revistă și ediția 1909: „Și, *fărâmat* pe drumuri nesfârșite";
în ediția 1924: „Și, *călător* pe drumuri nesfârșite".

(p. 93) PRĂPASTIE

Semnată *Octavian Goga,* apare în „Luceafărul", an. VII, nr. 9–10, 1/15 mai 1908, p. 195–197. A fost reprodusă, cu unele modificări, în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

v. 9, în revistă: „Un biet moșneag cu barba albă, frumos în *portu-i* de la țară";
în edițiile 1909 și 1924: „Un biet moșneag cu barba albă, frumos în *portul* de la țară".

În ediția din 1924 apare o singură schimbare față de volumul din 1909:

v. 10, în revistă și ediția 1909: „*Și* ochii-ntrebători, albaștri, mă cercetau în fat'anume";
în ediția 1924: „*Când* ochii-ntrebători, albaștri, mă cercetau în fat'anume".

(p. 97) CÂNTECELE MELE

Publicată în „Luceafărul", an. VII, nr. 7, 1 aprilie 1908, p. 143, semnată *Octavian Goga*; inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

În volumul Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, în note (p. 178–179), se dau informații despre manuscrisul poeziei, menționându-se modificările efectuate la publicarea poeziei.

În manuscris poezia are următoarea dedicație:

„Domnului Al. Vlahuță. Nemaiavând ce mai scrie, mă închin cu sănătate al dumneavoastră fiu, Oct[avian]".

De asemenea, manuscrisul prezintă forme diferite, față de textul publicat, pentru:

v. 3, publicat: „*Vă alint* în taină";
manuscris: „*Vă frământ* în taină".
v. 21, publicat: „*Rătăciți* departe";
manuscris: „*Pribegiți* departe".
v. 25–30, publicat: „Bate-n *streșini* ploaia,
Cuibul vechi mă cheamă,
Părăsit și singur,
Cuibul se destramă –
Fără ciripitul vostru, cuibul se destramă!"
manuscris: „Bate-n *steiuri* ploaia
Picături cad grele
Se destramă cuibul
Paserilor mele
Unde-i ciripitul vostru, pasările mele?... "

(p. 99) ÎNVIERE

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. VII, nr. 16, 15 august 1908, p. 379–380; a fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu o modificare:

v. 48, în revistă: „Te-ascult, *strivit* ostaș fără hodină";
în edițiile 1909 și 1924: „Te-ascult, *te-ascult,* ostaș fără hodină".

În ediția 1924 – nici o modificare.

(p. 102) COSAȘUL

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. VII, nr. 18, 15 septembrie 1908, p. 431, și a fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909). Prin conținutul ei social, poezia aceasta, alături de *Graiul pânii* și de altele cu un conținut asemănător, a stârnit reacții negative. Astfel, în revista lui Ovid Densusianu, „Viața nouă", an. V, nr. 2, 1 martie 1909, p. 39, în articolul *Mișcarea intelectuală* se scria: „Unele (din poeziile lui O. Goga – *n.n.*) merg până la anarhism, așa *Graiul pânii* și *Cosașul...* "

(p. 106) DE DEMULT...

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. V, nr. 3, 1 februarie 1906, p. 51–52. A fost reprodusă în „Gazeta de Transilvania", 15 februarie 1906, p. 75. În anul 1909 a intrat în volumul *Ne cheamă pământul.*

Între ediția din 1909 și cea din 1924 este o singură deosebire:

v. 29, în revistă și ediția 1909: „El așează-n sân *scrisoarea* și sărută mâna popii";
în ediția 1924: „El așează-n sân *răvașul* și sărută mâna popii".

(p. 110) UN OM

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Viața românească", an. II, nr. 3, 1 martie 1907, p. 460–463, și a fost reprodusă în „Luceafărul", an. VI, nr. 8, 15 aprilie 1907, p. 149 și în organul sindicalist „Dezrobirea", an I, nr. 8, 24 aprilie 1907, p. 2–3. A fost introdusă fără modificări în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

Între ediția din 1909 și cea din 1924 există o singură schimbare:

v. 8, în revistă și ediția 1909: „Tu vei găsi *cumpănă* dreaptă";
în ediția 1924: „Tu vei găsi *socoată* dreaptă".

Referindu-se la destinul tragic al eroului liric, în atmosfera sumbră și mizeria în care se stinge, criticul G. Ibrăileanu spunea că este „...simpla și dureroasa poveste a țăranului român care ar putea să aibă drept moto vorbele lui Glocester din *Regele Lear:* «Totul e întunecime și dezolare»" (*Țăranul în literatura românească,* „Viața românească", nr. 3, martie 1907, p. 528).

În schimb, Mihail Dragomirescu contestă valoarea poezici și o persiflează în *Convorbiri,* an. I, nr. 8–10, vol. II, 15 aprilie – 15 mai 1907, p. 471–472:

„Poetul, ca să nu zicem bocitorul, jălește mai jalnic ca niciodată pe un mort sărac, care a avut trei feciori, unul căzut în război și doi slugi departe, o fată care a murit de rușine și o nevastă care i-a murit de supărare, și, jelindu-l, ni-l arată păzit de o babă (care-i aduce tămâie, îl plânge, îi pune un ban în mână și adoarme), apoi de lună, care [urmează citat din poezia lui Goga] și-n fine și-l închipuie dus la groapă, neplâns de nimeni (nici chiar de baba care-l plânsese) și prohodit de o sapă care de ar avea grai ar spune un fel de oratie funebră plină de sentimente nobile, din care e peste poate să lipsească «glia» și pe care ne-o comunică poetul.

Această bucată cu multe versuri greșite («Tu vei găsi cumpăna dreaptă») și pe lângă unele imagini poetice [...] cuprinde imagini repulsive și cadaverice, care, nefiind destul de caracteristice, dau întregii poezii un aer bolnăvicios. Astfel, primele versuri [citat strofa I] sunt oribile, fiindcă *asudarea* mâinilor e grețoasă și nu e caracteristică, deoarece omului muncitor nu-i asudă mâinile, ci fruntea.

Și mai respingătoare e imaginea «fetei strânsă sub bărbie» [...]

Extrema sărăcie a celui mort putea fi arătată prin altă imagine. Ceea ce e mai grav e că arătarea acestei extreme sărăcii, care este esențială

concepției poetului, trece peste intenționea lui: face pe om antipatic, căci nu se poate ca un om atât de sărac să nu fie într-un fel și un netrebnic.

Dar glorificarea netrebniciei prin astfel de jălanii bolnăvicioase sunt la modă azi. De altminteri, poezia e monotonă și lipsită de avânt, cum trebuie să fie un bocet – nu însă și o poezie, drept care se dă."

(p. 115) GRAIUL PÂNII

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. V, nr. 21–24, 15 decembrie 1906, p. 433, și a fost reprodusă de „Viața românească", an. II, nr. 1, ianuarie 1906, p. 206, la rubrica „Revista revistelor"; apare apoi, cu modificări, în „Țara Noastră", an. III, nr. 7, 15/28 februarie 1909, p. 50. În această formă este introdusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

v. 19–21, în „Luceafărul":
„Drumeți neräsplătiți și vrednici
Ai vremii vitrege și rele.
Câte dureri neînțelese";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924:
„Căci nu vor ochii să mă mintă,
Nu vrea urechea să mă-nșele.
Sînt câte doruri nențelese".

v. 25–26, în „Luceafărul":
„Al vostru neam cu umeri gârbovi
Dintru-nceputul vremii plânge";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924:
„Ați împletit atâta jale
În doina voastră care plânge".

v. 27, în „Luceafărul": „*Și* holdele cu spice grele";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924: „*Doar* holdele cu spice grele".

v. 29, în „Luceafărul": „*Păcate grele dorm subt* glie";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924: „*Dureri ați zăvorât sub* glie".

v. 33, în „Luceafărul": *O groază* mintea mea o sapă";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924: „*Mustrarea* mintea mea o sapă".

v. 34, în „Luceafărul": „Și *jalea* sufletu-mi apasă";
în „Țara Noastră", edițiile 1909 și 1924: „Și *groaza* sufletu-mi apasă".

La apariție, poezia a fost comentată de Mihail Dragomirescu în *Convorbiri,* nr. 3/1907, p. 147, în termeni foarte aspri:

„Deși într-o notă sentimentală exagerată, abuzul de cuvinte ca «plânge», «plânsoare», «jale», «durere» și «dureri», «îndurerat», «geamăt», «lacrămi», «negru», «întunecat», deși siluind prea mult înțelesul metaforic al cuvintelor («strigarea strunii», «aș vrea să ferec plânsoarea», «groaza sapă mintea»), și deși cu o armonie monotonă și cu o mișcare de desfășurare a ideii neclară și fără gradație (strofa din urmă fiind mai slabă și mai puțin poetică decât penultima), poetul a înnemerit câteva versuri frumoase, dar pe care parcă le știm din alte poezii ale sale. În această poezie, poetul, ca și în alte lucrări, caută să-și exprime mila pentru poporul de jos, «dătătorii de pâne», a cărui înăbușită mișcare de răzvrătire o îndreptățește, dar o așteaptă cu teamă. Cu un fond sentimental atât de înduios și cu niște accente atât de tânjite, e greu să fii poet al deșteptării unui popor.

Și desigur Goga nu este".

De subliniat că la publicarea în volum Goga va ține seama de unele observații stilistice.

(Vezi, pentru felul cum a reacționat critica la această poezie, și nota la *Cosașul.*)

(p. 119) O ȚARĂ ȘTIU
– 1907 –

Semnată *Octavian Goga,* cu titlul *Rugăciune,* a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 7, 1 aprilie 1907, p. 119.

Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

Poezia i-a smuls lui M. Dragomirescu în *Convorbiri,* an. I, nr. 12, 1907, p. 465–466, următorul comentariu:

„În această bucată lirică, poetul mișcat de răscoalele noastre țărănești, cu un glas monoton și jalnic, ca într-o litanie bisericească bizantină, se roagă de Dumnezeu-Tatăl («Părinte bun al neamurilor toate»!), pe care apoi îl confundă cu Fiul („Ascultă, Doamne, glasul rugii mele – când trupul tău lângă altar (?) s-a frânge»), ca «cu sufletele grele de păcate» să coboare, «pentru totdeauna, fiorul sfânt al dragostei de frate».

Deși având unele versuri frumoase ca:

«Curând veni-vor pluguri în ogoare
Și-or rupe brazde negre de rușine,
Sfios cădea-va bobul de sămânță
Și sub pământ s-a furișa mai bine!
Mai rodnică va fi îmbrățișarea
Grăuntelui cu firul de țărână,

Mai des vor curge lacrimile tale
Pe nou sfințita țarină bătrână.
.....
Pe câmpul larg să strângă sporul verii...»

Această poezie pentru ca să fie prețuită impune cititorului să știe mai dinainte nu numai unele împrejurări ale răscoalelor, ci și tendința ce are poetul în alte poezii anterioare.

Numai având cunoștință de democratismul lui și de multul sânge țărănesc vărsat, putem să punem oarecare legătură între rodnicia neobicinuită a inevitabilei «glii» și între durerea mută a secerătorilor, al căror sânge ar fi îngrășat în primăvară pământul. Toată poezia în această apropiere stă, dar legătura dintre cele două idei (care numai se juxtapun, iar nu se presupun, una pe alta) este făcută fără nici un relief. Ceea ce e mai grav e că poezia cuprinde imagini false și manierate (de altminteri, bine sunătoare), care aduc aminte apucăturile gongorismului, manierismului, eufuismului și prețiozității, boale ce au bântuit mai acum două-trei sute de ani literaturile occidentale.

A zice lui Dumnezeu:

«Fă *geana ta* de milă să tresară»,

a arăta ploaia ca «lacrămile» dumnezeirii, *ce*, în urma răscoalelor, vor curge mai des pe pământ și mai cu seamă a zice de seceratul grâului că:

«...oștirile de seceri
Îi vor culege cuminecătura»

este, pe de o parte, a împinge sentimentalismul dincolo de marginile permise, iar pe de alta, a strica rostul sănătos al limbii române, făcând-o să poarte asemenea imagini căutate și nefirești. Unde e sănătatea și frăgezimea lui Coșbuc și delicatețea naturală a lui Iosif? Cu de aceste daturi ne învățaseră ardelenii, nu cu jelanii bolnăvicioase întortocheate".

(p. 123) PRIMA LUX

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. VII, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 455. A fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu o modificare:

v. 28, în revistă: „*Vedeam* în cale licuricii, cum luminau în șanț otava";
în edițiile 1909 și 1924: „*Zăream* în cale licuricii, cum luminau în șanț otava".

În ediția din 1924 e o singură modificare față de cea din 1909:

v. 36, în revistă și ediția 1909: „*Și* tata mi-a răspuns pe gânduri";
în ediția 1924: „*Când* tata mi-a răspuns pe gânduri".

(p. 127) STRĂINUL

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 12, 15 iunie 1907, p. 136.

Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

Poezia, atât de simplă și de directă în aparență, se caracterizează printr-un „ton liniștit, de povestire. În toată întinderea epică a poeziei nu se întâmplă nici un fapt din cele pe care le-ai putea numi tragice. Sunt toate fapte mici – care capătă o adâncă și teribilă semnificație, tocmai prin felul cum se proiectează și cum răsună în liniștea blândă și înțelegătoare a acelui *noi* al povestirii, care, repetat în fiecare strofă de mai multe ori, alcătuiește planul vieții comune a satului. Să urmărim întâi această proiectare la modul ei aparent direct. Față de liniștea contemplativă a satului, prima notă care îl diferențiază tragic pe străin e totalul lui anonimat. Denumit de la început *un om* doar, el rămâne iremediabil în acest anonimat, până la sfârșit, când tocmai un gest al lui părea că ar putea duce la o identificare: s-a închinat noaptea în țintirim lângă o cruce – dar nu s-a putut afla a cui a fost. În acest anonimat însă durează o mare durere. Sobrietatea cu care o indică poetul prin însemnarea gesturilor ei rare, abia câte unul în fiecare strofă, îi conturează mari dimensiuni tocmai prin contrastul cu liniștea aparentă a întâmplărilor și a povestirii. Străinul apare grăbindu-și pașii largi, încât învolburează praful. Stă lângă biserică cu capul gol «în ploaia razelor fierbinți», privind-o ca într-o regăsire dorită cu sete. Deși vorbea domol, parc-avea lacrimi pe obraz. S-a uitat cu atâta jale «când a trecut un car cu boi». Îi «tremura cuvântul» vorbind cu grai blând. Înainte de a dispare a stat un ceas de noapte în țintirim...

Atât. Și totuși, în fiecare cuvânt aproape simți că stă ascunsă o lacrimă. Nu numai în urma ritmului adânc descendent până la depresiune, cu mai toate verbele la începutul versului. Pătrunzându-te adânc de tot tragismul latent al poeziei, îți dai seama că poetul nu trăiește decât în cuvinte și chiar mai puțin decât în ele: *în forma de povestire numai,* viața sufletească a satului. În realitate, poetul trăiește viața sufletească a străinului. Aceasta nu reiese numai din ritmul adânc depresiv al poeziei, care nu e astfel decât ritmul din sufletul pribeagului; nu numai din sentimentul de singurătate tragică din poezie, care nu are nimic comun cu liniștea impersonală a povestirii. Ci și din toată nuanțarea vieții sufletești a străinului, care, cu toată sobrietatea cu care e creionată, e infinit de complexă pe lângă cea a comunității satului, care pur și simplu în poezie nu există. Pe când toate gesturile din poezie ale străinului sunt nuanțate atent cu o mulțime de împliniri de puternică tonalitate afectivă: se închină *adânc,* privește *îndelung,* la vecernie stă *cucernic* și *supus,* sărută *duios* icoana..., gesturile

satului sunt pur și simplu exterioare, amorfe: stam, îl văzurăm, ne uitam... Doar o clipă altfel: *lăcrimam toți ascultând,* dar asta nu e decât ecoul durerii străinului –, ca și sclipătul ei târziu din ultima strofă: *Ne era jale.* Din tot – simți orbitor de puternic: în realitatea poeziei, poetul nu e *noi* al satului, ci e străinul. Din acest tragic subiectiv, care e cu atât mai puternic cu cât e mai în adânc disimulat, în contrast cu aparenta liniște obiectivă a acelui *noi epic,* vine toată forța extraordinară a acestei poezii, atât de simplă în aparență" (Ovidiu Papadima, *Naturalism și idealism în poezia lui Octavian Goga,* „Familia", nr. 5–7, 1943, p. 113–114).

(p. 129) MI-A BĂTUT UN MOȘ LA POARTĂ...

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1909, p. 6, și a fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu o modificare:

v. 8, în revistă: „Zâmbitor *venea* moșneagul";
în edițiile 1909 și 1924: „Zâmbitor *pășea* moșneagul".

(p. 133) LĂCAȘ STRĂBUN...

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. V, nr. 2, 15 ianuarie 1906, p. 30, cu titlul *Înviere,* și a fost reprodusă cu modificări în volumul *Ne cheamă pământul* (1909):

v. 20–30, în revistă:

„La orice pas se sfarmă o verigă
Ce-mi ferecase îngrădita minte",

în edițiile 1909 și 1924:

„În inimă obezile se sfarmă
Se dezrobesc aducerile-aminte".

Față de ediția din 1909, în 1924 survine o modificare:

v. 51, în revistă și ediția 1909: „Că-n drumul ei a răsărit un *mugur*";
în ediția 1924: „Că-n drumul ei a răsărit un *picur*".

(p. 136) ION CRÂȘMARUL

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 4–5, 1 martie 1907, p. 74; a fost reprodusă cu o singură modificare în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

v. 1, în revistă: „*Că multe păcate*";
în edițiile 1909 și 1924: „*Vezi,* multe păcate".

(p. 138) ACASĂ

Semnată *Octavian Goga,* cu titlul *Acasă I. Revedere* – a apărut în „Luceafărul", an. I, nr. 2, 15 iulie 1902, p. 6, având ca moto: „*Erai rău când erai copil, auzi, rău, lucru mare. Cum de ești bun azi, dragul mamii, Dumnezeu să te ție*". Reprodusă cu modificări în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

v. 7, în revistă: „*O, Doamne, rău erai atunci*";
în edițiile 1909 și 1924: „*Fără astâmpăr îmi erai*".

v. 9, în revistă: „Nu m-ascultai, *știi c-ai pățit-o*";
în edițiile 1909 și 1924: „Nu m-ascultai... *Știi ce-ai pățit*".

v. 13–16, în revistă:

„Nu te-ar cunoaște, ieși la poartă,
Să te-ntâlnească-odat' vecinii.
Stăi-le-n cale și le zi:
Măi, știți ce? Eu-s feciorul Linii";

în edițiile 1909 și 1924:

„Nu te-ar cunoaște nicidecum
Să te-ntâlnească-n drum vecinii.
Vezi, ieși în poartă și le zi:
Măi, știți, eu sunt feciorul Linii".

v. 17, în revistă: „*Ar râde toți, dar nu te-ar crede*";
în edițiile 1909 și 1924: „*Te-ar râde fără crezământ*".

v. 19, în revistă: „*Ar* zice: Uite-un domn aici";
în edițiile 1909 și 1924: „*Și-ar* zice: Uite-un domn aici".

v. 23, în revistă: „Eu îmi întorc *pe-o* clipă fața";
în edițiile 1909 și 1924: „Eu îmi întorc *o* clipă fața".

Înaintea ultimei strofe, în „Luceafărul" mai erau următoarele versuri:

„Dar tu să-l prinzi, râzând, pe unu:
Nu mai vezi, bade, ești bătrân.
Nu știi, doar eu la gura văii
Ți-am răsturnat un car cu fân..."

(p. 145) O RAZĂ

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Viața românească", an. I, vol. II, nr. 6, iunie 1906, p. 421–424, reprodusă în „Luceafărul", an. V, nr. 17–18, 15 octombrie 1906, p. 388, cu dedicația: „Miresei mele"; reprodusă în „Tribuna" (Arad), nr. 239, 25 decembrie 1906, p. 22. A fost inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909). Poezia a fost scrisă cu prilejul căsătoriei poetului cu Hortensia Cosma din Sibiu.

(p. 152) RAPSODIE

Semnată *Othmar,* a apărut în „Luceafărul", an. I, 1 iulie 1902, p. 2, cu subtitlul: „Fără rimă". A fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu modificări:

v. 4, în revistă: „Și-și tremură ispita lor *albastră*";
în edițiile 1909 și 1924: „Și-și tremură ispita lor *aprinsă*".
v. 8, în revistă: „*Ucizător* al minții înțelepte";
în edițiile 1909 și 1924: „*Un ucigaș* al minții înțelepte".
v. 9, în revistă: „Stăpân tiran al *vrerilor păgâne*";
în edițiile 1909 și 1924: „Stăpân tiran al *patimilor mele*".
v. 12, în revistă: „O undă doar din *râul tău de aur*";
în edițiile 1909 și 1924: „O undă doar din *valurile negre*".
v. 24, în revistă: „Înmărmurită-n marmură *de Paros*";
în edițiile 1909 și 1924: „Înmărmurită-n marmură *curată*".
v. 36: „Eu, răzvrătitul călător al nopții" (din ediția 1909) lipsește din revistă.

În revistă, poezia mai are trei versuri, în final, care lipsesc din volum:

„Copilul pal al lumilor albastre,
Când și-a închis pe-o veșnicie ochii,
Zâmbea..."

Rapsodie e prima poezie a lui Goga publicată în revista „Luceafărul". Înainte de apariție i-a citit-o lui A.P. Bănuț – în locuința acestuia de la Budapesta din strada Ulhöi 21 – care consemnează momentul în articolul *Cum l-am cunoscut pe Octavian Goga,* în „Pagini literare", an. V, noiembrie-decembrie, nr. 11–12/1938, în felul următor: „Am rămas covârșit de emoție! El mă privea melancolic... buzele întredeschise i se arcuiră într-un trist accent circonflex.

– Ce crezi? mă întrebă într-un târziu cu un glas stins, venind parcă din altă lume.

– Că ești un mare poet, dragă Goga! și-i strânsei mâna în tăcere...

Ochii lui mari sclipeau într-o lumină stranie:

– Hm!... să vedem!

S-a ridicat brusc de lângă mine. S-a dus la geam. Se uita în gol. Pesemne îl tulbura lectura poeziei... mă gândeam. L-am privit o vreme fără să scot o vorbă... îmi părea foarte trist!"

Poezia e încă vădit sub influența expresiei eminesciene, dar anunță și note proprii foarte distincte. „Dacă în aceste versuri de tinerețe ale lui Goga se găsesc și sonuri eminesciene – se scria în revista lui Cezar Petrescu, *România,* an. I, nr. 197, 15 decembrie 1938 – ele mai marchează totodată, embrionar, linia pe care se va dezvolta lirica poetului răsinărean."

(p. 156) SUFLETUL

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. V, nr. 8, 15 aprilie 1906, p. 167, și apoi a fost introdusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu următoarea modificare:

v. 18, în revistă: „Nisipul le rămâne uscat și *sec* în urmă";
în edițiile 1909 și 1924: „Nisipul le rămâne uscat și *sterp* în urmă".

(p. 158) A FOST ODAT'...

Semnată *Octavian* și cu titlul *Ostenit...,* a apărut mai întâi în „Tribuna literară", nr. 32, 1901, p. 29.

„Te du... mai lasă patima iubirii!...
Mi-e greu viața prea de tot trăită...
De-abia-mi ridic pleoapa ostenită
Și-aș vrea un ceas etern al adormirii...

Să dorm!... Să uit iubirea ta pripită
Și chipul tău, vecin păcătuirii...
Să dorm!... S-arunc broboada amăgirii
Pe viața-mi moartă, stoarsă și răcită...

Să dorm, să-mi văd viața-ntreagă scoasă
Din al uitării vioriu noian...
Să te visez: o fată sănătoasă,

Cu gând senin, curat ca de mărgean,
C-ai adormit cu coatele pe masă,
După cetirea primului roman..."

Versiunea aceasta primă e structural refăcută în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

(p. 169) E SĂRBĂTOARE

Semnată *Octavian Goga,* și cu titlul *Înviere,* a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 9, 1 mai 1907, p. 178. A fost introdusă cu titlul *E sărbătoare* în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu o modificare:

v. 4, în revistă: „Clopotnița-și îndoaie *spornic* încheieturile uscate";
în edițiile 1909 și 1924: „Clopotnița-și îndoaie *trudnic* încheieturile uscate".

(p. 171) TEMPORA...

Semnată *Sanherib,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 42, cu titlul *O, tempora, tempora!...* A fost reprodusă în „Țara Noastră", an. II, nr. 52, 21 decembrie 1908, sub semnătura *Octavian Goga,* cu următoarele modificări: titlul simplificat la *Tempora...*

v. 9, în „Luceafărul": „*Și multe* nopți purces-au cale";
în „Țara Noastră": „*Șirag de* nopți purces-au cale".
v. 29, în „Luceafărul": „Azi de s-ar naște alt *Isus*";
în „Țara Noastră": „Azi de s-ar naște alt *Mesia*".
v. 30, în „Luceafărul": „Și-o altă stea *s-arete* locul";
în „Țara Noastră": „Și-o altă stea *s-arate* locul".

Forma din „Țara Noastră" a fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul,* 1909.

(p. 173) FRUMOASA CEA DIN URMĂ

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 6–7, cu titlul *Mortua est (Rapsodie. Fără rimă).* A fost reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), cu următoarele modificări:

v. 4, în revistă: „*Ploau-și jalea* -nduioșați cireșii";
în edițiile 1909 și 1924: „*Ningeau podoabă*-nduioșați cireșii".
v. 15, în revistă: „S-a-ntunecat *și în adânc* de mare";
în edițiile 1909 și 1924: „S-a-ntunecat *și-n adâncimi* de mare".
v. 16, în revistă: „*Muiatu-și-a* pleoapa tremurând";
în edițiile 1909 și 1924: „*El și-a muiat* pleoapa tremurând".
v. 18, în revistă: „Și *gemet* lung pornitu-s-a prin codri";
în edițiile 1909 și 1924: „Și *geamăt* lung pornitu-s-a prin codri".
v. 23, în revistă: „*Gemea* nebun din tulnice de-aramă";
în edițiile 1909 și 1924: „*Urla* nebun din tulnice de-aramă".
v. 38, în revistă: „Și-l freamătă, *iar* calea-i se oprește";
în edițiile 1909 și 1924: „Și-l freamătă, *când* calea-i se oprește".
v. 40, în revistă: „Și-n *gemet* lung ea foc aprinde, mare";
în edițiile 1909 și 1924: „Și-n *geamăt* lung ea foc aprinde, mare".
v. 70, în revistă: „*Iar* genele le strălucesc de lacrimi";
în edițiile 1909 și 1924: „*Și* genele le strălucesc de lacrimi".
v. 71, în revistă: „*Și gemet lung* răzbate-le făptura";
în edițiile 1909 și 1924: „*Amar nespus* răzbate-le făptura".
v. 79, în revistă: „*Desprinde-se un* cântec fără seamăn";
în edițiile 1909 și 1924: „*Se înfirip-un* cântec fără seamăn".

După versul 130 din volum, în „Luceafărul" mai era versul:

„Cea mai curată, cea mai sfântă jertfă".

v. 139, în revistă: „*De-un* val răzleț din sânul ei recit";
în edițiile 1909 și 1924: „*Un* val răzleț din sânul ei recit".

Din mărturiile lui O.C. Tăslăuanu în *O. Goga (Amintiri),* p. 63, știm că poetul ținea foarte mult la această poezie, pe care a și semnat-o cu numele propriu. Poezia e vădit inspirată din *Tragedia omului* a lui Emerich Madách (cf. tabloul XII și XIV), pe care Goga a tradus-o în limba română într-un chip magistral.

Despre această poezie N. Iorga scria în *Istoria literaturii românești contemporane, În căutarea fondului,* vol. II, p. 106–107:

„Dar, din tot ce a dat fericitul poet tânăr în întâia epocă a vieții lui, nimic nu atinge rara frumusețe, țesută pe o pânză de adâncă simțire, din cele mai sclipitoare icoane noi, în «rapsodia fără rimă» *Mortua est.* De la Eminescu încoace, în formidabilele lui clădiri de imaginație, literatura noastră nu mai avusese o astfel de viziune."

DIN UMBRA ZIDURILOR (1913)

(p. 183) OASPE VECHI

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Viața românească", an. IV, nr. 10 (octombrie) 1909, p. 51; a fost reprodusă în „Luceafărul", an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909, p. 531, și introdusă apoi în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), cu modificări:

v. 9, în reviste: „Cum cobora stăpâna *mamă,* făclie-n casă să-mi aprindă";
în edițiile 1913 și 1924: „Cum cobora stăpâna *blândă,* făclie-n casă să-mi aprindă".
v. 20, în reviste: „Îmi deștepta un zvon de frunze, un *zvon* de cântec de la țară";
în edițiile 1913 și 1924: „Îmi deștepta un zvon de frunze, un *glas* de cântec de la țară".
v. 22, în reviste: „De mână mă ducea copilul în țări cu *zmei* și cosânzene";
în edițiile 1913 și 1924: „De mână mă ducea copilul în țări cu *feți* și cosânzene".
v. 26, în reviste: „*Eu stau strivit* ș-aud aievea cum toate-n juru-mi prind să tacă";
în edițiile 1913 și 1924: „*Stau singur* și aud aievea cum toate-n juru-mi prind să tacă".

În ediția 1924 intervin alte modificări:

v. 25, în ediția 1913: „*E largă casa mea acuma,* dar noaptea-i mută
și săracă";
în ediția 1924: „*Azi încăperea mea e largă,* dar noaptea-i mută
și săracă".

(p. 185) AGONIE

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. XII, nr. 7, 1 aprilie 1913, p. 212, și a fost introdusă cu modificări în volumul *Din umbra zidurilor* (1913):

v. 5, în revistă: „Un *biet pribeag,* cu rostul de la țară";
în edițiile 1913 și 1924: „Un *cântăreț,* cu rostul de la țară".

După versul 16, în „Luceafărul" mai erau versurile:

„Te-ai dus așa, o luntre fără cârmă,
Gonind departe-o dungă de lumină..."

v. 19, în revistă: „*La* orice colț mi te pândea o sârmă";
în edițiile 1913 și 1924: „*Din* orice colț mi te pândea o sârmă".

În ediția 1924 intervin modificări:

v. 31, în revistă și ediția 1913: „*Un nou-venit în casa solitară*";
în ediția 1924: „*Încetișor în casă se strecoară*".

(p. 188) ZIUA

Publicată în „Luceafărul", an. XI, nr. 29, 1 octombrie 1912, p. 575, semnată *Octavian Goga*; reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

O variantă a poeziei a fost publicată de Dan Smântânescu în volumul Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de –, p. 111–112. În nota asupra poeziei, Dan Smântânescu menționează existența manuscrisului original în două variante, scrise la Sibiu în 1912.

De asemenea, indică trei versuri tăiate în manuscris, diferite de cele publicate:

v. 1: „Când te cobori, senină dimineață";
v. 6: „Și-n geana lui vârtejul de viață";
v. 7: „Din mii de guri minciuna lui te-nvață".

(p. 210) LACUL

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. XI, nr. 8, 19 februarie 1912, p. 163, având după strofa a doua următoarele versuri:

„Le-ascult de sara când încep
În tremur să trăsaie,
Le-ascult și nu le mai pricep
Năvalnica bătaie..."

Poezia a apărut fără această strofă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

(p. 213) EU STAU LA MAL...

Publicată în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), ciclul *Cântă apele.*

Redăm, după Dan Smântânescu (Octavian Goga, *Poezii*, p. 180–181) următoarele variante din manuscris față de textul publicat:

v. 3, manuscris: „*Ducându-se* spre lumi nebănuite";
publicat: „*Cu ele te duci* spre lumi nebănuite".
v. 4, manuscris: „*Frumusețe,* tu, pe veci necunoscută";
publicat: „*Femeie,* tu, pe veci necunoscută".
v. 6, manuscris: „*Mi-apari întâi* [indescifrabil] *și tăcută*";
publicat: „*Te văd – de-acuma pururi nevăzută –*".
v. 8, manuscris: „Când zarea albă-n *ceața* ei te-nghite";
publicat: „Când zarea albă-n *purpură* te-nghite".
v. 10, manuscris: „*Te urmăresc* cât ochii pot să vadă";
publicat: „*Mă uit în larg* cât ochii pot să vadă".
v. 12, manuscris: „O taină *mare* simt că m-a legat de locul";
publicat: „O taină simt că m-a legat de locul".
v. 14, manuscris: „Pesemne-*acolo n-a* murit norocul";
publicat: „Pesemne-*acuma mi-a* murit norocul".

(p. 214) SCRISOAREA TA...

Semnată *Othmar*, a apărut în „Luceafărul", an. XI, nr. 1, 1 ianuarie 1912, p. 20, și a fost reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

De relevat că în „Luceafărul", an. XI, nr. 5, 29 ianuarie 1912, p. 106, Goga va publica, tot cu pseudonimul *Othmar*, poezia *Pace...*, în care strofa a doua e foarte asemănătoare cu strofa a doua din *Scrisoarea ta...:*

„Cu slova ta vin anii toți,
Și-n vraja lor mă fură...
În rostul ei mărunt cum poți
Să-nchizi atâta ură?..."
(*Scrisoarea ta...*)

„Cu slova ta vin anii toți,
Și-un zâmbet trist îmi fură...
În scrisul tău mărunt cum poți
Să-nchizi atâta ură?..."
(*Pace*)

În volumul Octavian Goga, *Poezii*, 1973, Dan Smântânescu, la note, p. 180, transcrie următoarea variantă din manuscris pentru strofa a doua (v. 5–8) a poeziei:

„Acum când plânge-n depărtări
Nețărmurita apă,
Din slova ta s-aleg mustrări
Și patimi cari mă sapă."

(p. 215) GÂNDEȘTE-TE...

Publicată în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), ciclul *Cântă apele.*

După manuscris, Dan Smântânescu (Octavian Goga, *Poezii*, p. 180) dă următoarea variantă pentru versurile 9–10:

v. 9, manuscris: „*Noi* stăm *învinși* cu ochii duși în stele";
publicat: „*Cum* stăm *așa* cu ochii duși în stele".

v. 10, manuscris: „Și-n inimă *arzându-ne* veninul";
publicat: „*În* inimă *simțindu-ne* veninul".

(p. 217) POET

Semnată *Octavian Goga,* cu indicația *Seghedin* – a apărut în „Luceafărul", an. XI, nr. 10, 4 martie 1912, p. 196, și a fost reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), cu titlul *Poet.*

Poezia aceasta, ca și *Eu știu un basm*, cu indicația *Seghedin, februarie,* apărută în „Luceafărul", an. XI, nr. 9, 26 februarie 1912, p. 117, a fost scrisă în temnița din Seghedin. Nu numai indicația *Seghedin,* care o însoțește, ne indică acest lucru, ci și următoarea însemnare cu titlul *Goga în temniță,* publicată în „Luceafărul", nr. 7 din 12 februarie 1912: „În sfârșit, după multe amânări din cauza hărțuielilor cu d-l Vaida, poetul Goga a intrat în temnița Seghedinului pentru a-și împlini pedeapsa de o lună. A plecat în tăcere, fără alai și fără să-l însoțească strigătele de durere și de indignare ale poporului, a cărui pătimire a înveșnicit-o în poeziile lui".

O. Goga a fost închis pentru un articol publicat în revista „Țara Noastră" „în care scria răspicat – se spune în însemnarea respectivă – despre mizeriile noastre interne și despre asupririle feudale din Ungaria".

(p. 230) SCRISOARE

Contesei de Noailles, născ. principesa Brâncoveanu

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Luceafărul", an. XI, nr. 16, 15 aprilie 1912, p. 297. Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

Poezia are un evident caracter polemic. Într-o scrisoare adresată revistei *Les Annales,* contesa de Noailles a declarat irresponsabil că nu e româncă și nu cunoaște cătuși de puțin România, în care a fost numai o dată, în drum spre Constantinopol. O ultimă lucrare asupra Annei de Noailles, scrisă de Edmée de la Rochefoucauld, în colecția „Classiques du XX-e siècle", Editions Universitaires, Paris, 1956, precizează că Anna-Elisabeth de Brancovan s-a născut la 15 noiembrie 1876 la Paris și că „*son père était prince roumain. Les Brancovan avaient regné sur la Valachie, le dernier hospodar ayant été le grand-père d'Anna*". E vorba de principele Gheorghe Bibescu, domn al Țării Românești între 20 decembrie 1842 și 13/14 iunie 1848. Sub influența mamei sale, o admirabilă cântăreață la pian, Anna începe să compună muzică. La 13 ani renunță, fiind ispitită de arta versului. Începu cariera poetică imitând un sonet de Alfred de Musset: „*Un sonnet d'Alfred de Musset me servit d'exemple*". Va cunoaște marile personalități poetice și muzicale ale epocii. Va călători mult și va uita complet patria sa. În 1913, cu cartea *Les vivants et les morts,* cunoaște apogeul gloriei sale literare. *Le Times* considera pe Anna de Noailles cea mai mare poetă a secolului al XX-lea din Franța, și poate chiar din Europa. E aleasă în comitetul Femina, în 1921 devine membră a Academiei Belgiene, cu care prilej ține un discurs acoperit de glorie. Marcel Proust o felicită într-o telegramă de 180 de cuvinte. A murit la Paris, la 30 aprilie 1933, făcându-i-se funeralii oficiale. Corpul i-a fost depus în cimitirul Père-Lachaise, în cavoul familiei Bibescu-Brâncoveanu. Au rămas de la ea mai multe volume de versuri și nuvele: *Le coeur innombrable* (1901), *L'ombre des jours* (1902), *La nouvelle esperance* (1903), *Le visage émerveillé* (1904), *La domination* (1905), *Les éblouissements* (1905), *Les vivants et les morts* (1913), *Les forces éternelles* (1920), *Le poème de l'amour* (1924), *Poèmes d'enfances* (1928), *Le livre de ma vie* (1932) etc. În fața unei asemenea glorii europene, e de remarcat curajul lui Octavian Goga de a deschide o polemică publică. Dacă ținem seama și de scrisoarea adresată lui Duiliu Zamfirescu tot pentru apărarea obârșiei și a strămoșilor, poezia aceasta trebuie încadrată într-o coordonată esențială și statornică a liricii lui Goga.

(p. 234) EU ȘTIU UN BASM...

Publicată în „Luceafărul", an. XI, nr. 9, 26 februarie 1912, p. 177, semnată *Octavian Goga;* reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), ciclul *Coarde vechi.*

Față de textul publicat, Dan Smântânescu în volumul Octavian Goga, *Poezii*, 1973, menționează, la note, p. 185, o strofă din manuscris ce nu a fost publicată:

„Cu ochii el i-a petrecut
El asculta al lor cuvânt
Cu ochii triști i-a petrecut
Că-n tot sălbaticu-i avânt
Străine doruri l-au durut
Și pururi fără crezământ".

În realitate, textul publicat a suferit modificări, versurile respective devenind strofa a cincea (v. 25–30). De asemenea, poezia publicată în revistă în februarie 1912 nu putea fi scrisă în decembrie 1912 în închisoarea Seghedin.

(p. 238) POETUL

Semnată *Octavian Goga* și datată Paris– decembrie, a apărut în „Tribuna", Arad, an. XV, 1910, și a fost reprodusă în vol. *Din umbra zidurilor* (1913) cu următoarele modificări, care s-au păstrat și în ediția noastră de bază (1924):

v. 7, în revistă: „*O clipă-i* fulgeră armura și zboru-i întretaie cerul";
în edițiile 1913 și 1924: „*În soare-i* fulgeră armura și zboru-i întretaie cerul".

v. 14, în revistă: „Și nestemate fără număr culege *mâna-i* fermecată";
în edițiile 1913 și 1924: „Și nestemate fără număr culege *mâna* fermecată".

v. 16, în revistă: „*Răpește*-un vis *ce doarme* tainic pe căpătâiul de fecioară";
în edițiile 1913 și 1924: „*El fur*-un vis *dormit azi-noapte* pe căpătâiul de fecioară".

v. 18, în revistă: „Și când amurgu-ncinge bolta *cu cingătoarea* lui *de* aur";
în edițiile 1913 și 1924: „Și când amurgu-ncinge bolta *în brâul* lui *tivit cu* aur".

v. 23, în revistă: „O clipă *se mai uită-n* urmă *cu ochii osteniți de cale";*
în edițiile 1913 și 1924: „O clipă *mai privește-n* urmă *spre ceața risipită-n vale".*

v. 27, în revistă: „Își frânge de zăgazuri mintea – de veci *nerăsplătită* roabă";
în edițiile 1913 și 1924; „Își frânge de zăgazuri mintea de veci *neadormită* roabă".

v. 32, în revistă: „Dar mânile nu-i dau odihnă, căci *vreau altarul* de închinare";
în ediția 1913 și 1924: „Dar mânile nu-i dau odihnă, căci *vor altar* de închinare".

(p. 263) CUM ZBORI CU TRENUL

Publicată în „Tribuna", Arad, an. XV, nr. 121, 18 iunie 1911, p. 2, semnată *Octavian Goga*; reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), ciclul *Clipe.*

Varianta din manuscrisul original a fost publicată de Dan Smântânescu în volumul Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de -, p. 184–185, inclusă de noi ca atare în ediția de față.

(p. 272) PE-UN ALBUM

Semnată *Sylex*, a apărut în „Țara Noastră", an. III, nr. 39, 27 septembrie/10 octombrie 1909, p. 2, sub forma următoare:

Petrec cu ochii-*ntreg albumul,*
Și cu privirea mea umilă
Gândiri și îndrumări și sfaturi
Culeg din fiecare filă.

Cum văd atâtea rânduri pline
Cu-nțelepciune de viață,
Îmi zic pe gânduri dus: „Sărmane,

Tu nu poți da nici o povață!"
Tu doar cu cântece și lacrimi
Îți duci a traiului corvadă,
Copac plăpând, bătut de soartă,
E floarea singura ta roadă!...

Poezia a fost reprodusă cu modificări substanțiale în volumul *Din umbra zidurilor* (1913):

Petrec cu ochii-*ntreaga carte*
Și cu privirea mea umilă
Comorile eternei arte
Le văd pe fiecare filă...

Cum se strecor atâtea rânduri
Cu-nțelepciune de viață,
Le recitesc și-mi zic pe gânduri:
„Tu nu poți da nici o povață!"...

Un cântec doar de s-a alege
Din lunga ta corvadă,

Copac bătut de-a firii lege,
E floarea singura ta roadă!...

DIN LARG (1939)

(p. 340) STEJARUL

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Țara Noastră", an. IV, nr. 1, 7 ianuarie 1923, p. 1; reprodusă în volumul *Din larg* (1939). În manuscrisul aflat la Muzeul „Octavian Goga" de la Ciucea era intitulată: *Datorie* și datată *Ciucea, 1.I.1922.*

v. 9, manuscris: *E* mut și blând, stă fără să se-nchine.
în revistă: *El,* mut și blând, stă fără să se-nchine.

(p. 341) PACE

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în revista, condusă de el, „Țara Noastră", Cluj, an. V, nr. 38, 21 septembrie 1924, p. 37, cu titlul *Același zâmbet.* A fost reprodusă în volumul postum *Din larg* (1939), sub titlul *Pace* și cu următoarele modificări de text:

v. 6, în revistă: „Și-ar vrea să frângă *tainice* zăvoare"...;
în volum: „Și-ar vrea să frângă *vechile* zăvoare"...
v. 13, în revistă: „Și-n urma ei *pe buze-mi* reapare";
în volum: „Și-n urma ei *în suflet* reapare".
v. 14, în revistă: „*Același zâmbet de-mpăcare* mută"...;
în volum: „*Aceeași pace vestedă și* mută.

(p. 363) STRIGOII

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în „Țara Noastră", an. IV, nr. 10, 11 martie 1923, p. 309. A fost reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

A fost tradusă în limba italiană de Paolo Soldati și tipărită în *Familia,* nr. 5–7/1943, p. 146:

GLI SPETTRI

Case putride, decrepite
Di vergogna e di peccati
Case nere diroccote,
Cosa resta di voi?

Restar gli spettri del possato
Fatti calce e mattoni
Di scacciarli, di ucciderli,
Non è capace nessuno...

Alitando odio,
Digrignando famelici,
Si allineano in agguato
Dietro tutti i cantoni.

Per quanto avanti noi mandiamo
Il carro della vita,
Loro schizzano polvere di sepolcri
Negli occhi di chi passo.

Mettete innanzi tutt'e due le mani,
Difendetevi, grandi architetti,
Perché gli spettri, tutti insieme
Voglion guastare la casa nuova...

(p. 369) CĂRBUNII

Scrisă la 23 noiembrie 1916, la finalul însemnărilor din perioada 17 noiembrie–26 decembrie 1916 (manuscris din arhiva autorului ediției, semnat *G.*), poezia a fost publicată în „Țara Noastră", an. III, nr. 2, 22 octombrie 1922, p. 59, cu titlul *Să știi...* și semnată *Aegrotus.* În volumul *Din larg* (1939) a fost reprodusă cu titlul *Cărbunii.*

Variantă:

v. 2, manuscris: „În *nopți* de ani târzii și goi";
publicat: „În *seri* de ani târzii și goi".

(p. 383) MARE AETERNUM

Publicată în „Universul literar", nr. 14, 21 mai 1938, p. 3 și reprodusă în volumul *Din larg.* Poezia se chema inițial *Sonet* și era datată *Veneția, 14 ian. 1937.* A fost dată spre publicare în revistă, împreună cu facsimilul, de către d-na Olga Crușevan-Florescu, care o însoțește de următoarea relatare:

„Prezenta poezie a fost concepută de defunct pe malul Mării Adriatice, la Veneția. A scris-o la Lido, în cursul unui ospăț de seară. Textul de atunci mi-a fost încredințat de autor în vederea traducerii franceze și-apoi oferit definitiv. Trebuia să fie reprodus în lucrarea mea *Antologie de la poésie roumaine,* pe care o pregăteam pentru tipar, sub auspiciile defunctului. Dar tragicul deznodământ s-a precipitat. Cu vreo două

săptămâni înaintea morţii, citindu-i câteva bucăţi, Octavian Goga mi-a spus, între altele, râzând: «Poezia din Italia e mai mult a ta decât a mea. Nu posed dublul şi nici nu o mai ştiu pe de rost».“

Nu ştim dacă s-a realizat traducerea franceză. Cunoaştem însă o corectă traducere în limba maghiară, datorată lui Szabó István în *Pásztortűz:*

Űzetve, hajtva, ime, most újra megállok
Partjaidon, nyugtalan és határtalan tenger,
Izgalommal telten, s örök szerelemmel
Kérdezlek és válaszodra várok.

Vized, ha csobban, tükröd ha hosszan
Borzong és rám mutatva ismét engem rémit,
Nyíló sebekre villantja ádáz fényit,
S a lelkemben fájó üszök régi tüze lobban.

Mintha síppal, dobbal hirdetnék, hogy támad
Hajdani hatalmunk, az elfelejtett, s érted
Én csak érted vetek rendre gátat.

Bár azt sem tudom, mi kínoz itt jobban
Hogy parttalan meséid mért nem érnek véget,
S éltem mélységes rejtekén milyen titok dobban…

(p. 395) CÂNTĂ MOARTEA

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în revista „Făt-Frumos“, Cernăuţi, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 83, cu precizarea într-o notă: „Ultima stihuire a lui Goga, scrisă la Ciucea câteva zile înaintea morţii sale“. A fost reprodusă în mai multe ziare şi reviste şi apoi în vol. *Din larg* (1939). A fost imediat tradusă în limba germană de Sever Bumbac: *Es singt der Tod* (revista „Făt-Frumos“, Cernăuţi, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 89) şi de Reinhold Scheibler: *Mir geigt der Tod* (revista „Făt-Frumos“, Cernăuţi, an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 157).

MIR GEIGT DER TOD

Mir geigt der Tod ein Lied am Fenster,
Wie Abendmesse klingt's gedämpft,
Er zeigt mir unsres Volkes Märe,
Ein Spiel, drin Licht und Schatten kämpft.

Ich lausche ihm in nächt'gem Schweigen,
Aus tiefem Innren wächst hervor
Mein ganzes hingegang'nes Leben
Und steigt zu Häupten mir empor.

Ich fühle hinter heisser Schläfe
Die alten Welten sich erneun; –

Nicht, was da war, kommt mir zu Sinnen,
Doch was da hätte können sein.

Poezia a fost tradusă în limba germană şi la Berlin, de Konrad Richter, în anul 1939:

DER TOD SPIELT AUF

Wie ferne Abendmesse klingt es:
am Fenster spielt der Tod die Weise;
von uns, von meinem Volke, singt es;
jetzt jubelt's hell, nun klagt es leise.

Die Nacht und ich, wir lauschen, schweigen,
des Spielmanns Schatten wächst im Dunkel;
verklungnen Lebens Bilder steigen
um mich empor wie Sterngefunkel.

Ich fiebre, scheint's. Gedanken send' ich,
Erinnerungen suchen, säumen:
nicht, was gewesen, wird lebendig,
nein, was sein konnte, muss ich träumen.

(p. 399) TRECEA UN OM

Semnată *Octavian Goga,* a apărut în revista „Ţara Noastră“, an. V, nr. 29, 20 iulie 1924, p. 896. A fost reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

A fost tradusă în italiană de Paolo Soldati şi tipărită în „Familia“, nr. 5–7, 1943, p. 145:

PASSAVA UN UOMO

Sotto la finestra della mia casa,
Dove la strada si allarga fra i campi,
Sotto un polverio di stelle nel nitore del cielo,
Passava un uomo, cantando, ier sera.

Era un canto che raccontava
I dolori accumulati dagli anni,
Triste come un lamento funebre,
Come soltanto loro la sanno, i contandini.

Di dove mai quel viatore
L'avevo recato a me nel villaggio,
Da che mistero nascevo quel brivido?
Da che profondità, da che rovine?

Io sentivo la sua dolcezza amara
Effondersi aleggiando sopra le valli
Accorata e tenera
Come una lontana querela.

E mentre avanzando si dileguava
Il suo dolente sospiro,
Mi rammentai per un attimo
Che una volta ho cantato anch' io...

(p. 400) BISERICUȚA DIN ALBAC

Scrisă în 1908, poezia este inclusă în volumul *Din larg* (1939).

Ion I. C. Brătianu, călătorind prin Ardeal și aflând despre demolarea bisericuței din lemn de la Albac pentru a face loc alteia mai trainice, ca să evite dispariția acesteia, cumpără bârnele desfăcute, pe care reușește să le ducă la moșia lui de la Florica. Ziarele vremii informează că țăranii din Albac, legați de ea cu atâtea amintiri, au petrecut-o cu ochii înlăcrămați. Autoritățile maghiare au încercat fără succes să împiedice trecerea acestui monument-simbol în Vechiul Regat. Se pare că, printre altele, poezia lui Goga trebuia să fie așezată ca o pisanie patriotică în biserica aceasta, remontată la Florica.

(p. 401) VÂNT DE SEARĂ

Scrisă la Paris, 2 noiembrie 1918, cu titlul *În nopți de pribegie.* Publicată în „România nouă", an. II, nr. 195, sâmbătă, 20 octombrie 1918. Reprodusă în volumul *Din larg* (1939), ciclul *În sat.*

Variantele:

v. 2, „România nouă": „*Sub muche* verde-a unui deal";
volum: „*Subt culmea* verde-a unui deal".

v. 6, „România nouă": „Ce *umbră mută* călătoare";
volum: „Ce *val de umbre* călătoare".

v. 11, „România nouă": „Pesemne *unguri* te prădară";
volum: „Pesemne *dușmani* te prădară".

v. 12, „România nouă": „Pesemne *nemții* ți-au *pus* foc";
volum: „Pesemne *dușmani* ți-au *dat* foc".

v. 14, „România nouă": „*Mi-aduce azi un* vânt de seară";
volum: „*Tu mi-ai trimis pe* vânt de seară".

(p. 402) ÎN ȚINTIRIM

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „România Mare", an. II, nr. 27, 14 ianuarie 1919; „Luceafărul", an. XVII, nr. 1, 1920, p. 3. Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

Variante:

v. 4, „România Mare": „*Le*-apasă greu ca un păcat";
volum: „*Te*-apasă greu ca un păcat".

v. 17, „România Mare": „În țintirim, *în fapt* de seară";
volum: „În țintirim, *pe vânt* de seară".

v. 21, „România Mare": „*Tăcută* oaste de schelete";
volum: „*Grozavă* oaste de schelete".

v. 27, „România Mare": „Răsună *plângerile* noastre";
volum: „Răsună *plânsetele* noastre".

A fost tradusă în limba italiană de Paolo Soldati și publicată în „Familia", nr. 5–7, 1943, p. 144–145:

IN CAMPOSANTO

In camposanto, nel nostro paese
Ci son tumuli per lungo e per largo
Una pace muta, funerea,
Incombe greve comme un peccato.
Loggiú il mistero del nulla
Ha segregato sotto pio serrame
Tutti quelli che morsero coi denti
Alla zolla del loro dolore.

In camposanto, sotto le lapidi,
Covano monti di lava,
Un focolaio d'odio e di veleno
E' in ogni grumo di terra.
La terra palpita e rivive,
Perché in ciascuna delle sue molecole
C'è forza d'une bufera
Che imperversó in un' anima...

In camposanto, col vento della sera,
Scendono larve in lunghe file,
Sono i morti che giungono furtivi
E stano a conciliabolo negli angoli bui.
Tremenda falange di scheletri,
Indomiti, inarrestabili,
Essi communicano al viandante che passa
La loro santa bramosia di vendetta.

In camposanto nelle notti serene,
Quando il cielo s'illumina di stelle,
Risuonano i nostri pianti
E invadono lo spazio immenso.
Il bosco geme paurosamente
Del desolato clamore di femmine
Che proferiscono imprecazioni
Portando alle tombe dei fiori di bucaneve.

In composanto ci son pure dei branchi
Di famelici bovi randagi
Che ruminano pigramente
Pestando un morto ad ogni passo.
E mentre noi, consunti dal tempo,
Ci lamentiamo accanto alle croci,
Quelli brucano i fiori sulle tombe,
Quelli ingrassano nel nostro camposanto.

(p. 404) PRIVIGHETORI ŞI CIOCÂRLII
(după Petőfi)

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 1, 1 ianuarie 1907, p. 3–4; cu următoarea notă de subsol a autorului: „Am tradus aceste rânduri ale cântărețului maghiar Petőfi; le-am dat în românește pentru că furtuna de patimi și nădejdi care se zbuciumă pe strunele acestui vestitor al neamului său trebuie să găsească răsunet și în sufletele noastre, care așteaptă împlinirea aceloraşi așteptări".

Mihail Dragomirescu („Convorbiri", an. I, nr. 5, 1907, p. 262) apreciază traducerea în felul următor:

„E o traducere frumoasă ca limbă și chiar ca stil, dar absolut neizbutită din punctul de vedere al armoniei și energiei rimei. Frazele sunt astfel construite că citindu-le nu știm care sunt cuvintele pe care trebuie să le pronunțăm mai cu putere spre a scoate în relief ideea."

(p. 407) NOAPTE
(după Carducci)

Semnată *G.*, a apărut în „Luceafărul", an. VI, nr. 4–5, 1 martie 1907, p. 65. A fost reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

Este o prelucrare liberă a poeziei lui Giosuè Carducci (18–19), *Profonda, solitaria, immensa notte,* publicată în 1853 în vol. *Juvenalia,* VIII, cartea I:

Profonda, solitaria, immensa notte;
Visibil sonno del divin creato
Su le montagne gia dal fulmin rotte,
Su le terre che l'uomo ha seminato;

Alta da i casti lumi ombre interrotte;
Cielo vasto, pacifico stellato;
Lucide forme belle, al vostro fatto,
Equabilmente, arenamente, addote;

Luna, e tu che i sereni e freddi argent
Antica peregrina a i petti mesti
Ed a' lietti dispensi indifferenti:

Che misteri, che orro, dite, son questi?
Che siam, povera razza de i viventi?
Ma tu, bruta quiete, immobil resti.
Agosto 1852

Profundă, solitară, imensă noapte;
Somn vizibil al creaturii cerești,
Pe munți de fulger despicați
Pe ogoarele ce omul le-a semănat;

Înalte umbre de castele, lumini întrerupte;
Cer vast, pașnic, înstelat;
Strălucitoare forme frumoase, sorții voastre
În mod egal, secret, supuse;

Lună, și tu care seninele și recile arginturi
Antică peregrină la piepturile îndurerate
Și la cele bucuroase nu gândești, ești indiferentă;

Ce mistere, ce orori, spuneți, sunt acestea?
Că suntem o biată rasă de muritori?
Dar tu, brutală liniște, rămâi nemișcată.

ÎN PERIODICE

(p. 430) ÎMPĂCARE

Publicată în „Familia", an. XXXVI, nr. 4, 23 ianuarie / 4 februarie 1900, p. 38–39, sub semnătura *Octavian.*

Primele patru versuri sunt publicate de Dan Smântânescu în Octavian Goga, *Poezii.* Descoperite și publicate de –, p. 79, însoțite de următoarea notă: „În caietul de limba latină, p. 88, din 1901. Pare a fi începutul unei «meditații» de proporții mai mari, deoarece poetul a rezervat două pagini albe."

(p. 455) TU DORMI...

Publicată în „Tribuna literară", an. XVIII, nr. 37, 25 februarie/ 10 martie 1901, p. 33, semnată *Octavian.*

Manuscrisul original din caietul de limba latină, f. 31, are o ultimă strofă nepublicată:

„M-ai râde-amar de-ai ști vr'odat
Că zăminat de patul tău
O noapte-am stat îngenunchiat
Și m-am rugat lui Dumnezeu".

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 177)

(p. 473) IRONIE

Publicată în „Tribuna literară", an. XVIII, nr. 98, 27 mai/9 iunie 1901, p. 87, semnată *Octavian*.

În manuscrisul original se află următoarea strofă de început nepublicată:

„L-am întrebat cum de-a ajuns
Băiat cu cap în așa hal:
«Am cap, băiatul mi-a răspuns,
Dar nu dispun de capital»...".

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 178)

(p. 475) RÂS PRINTRE LACRĂMI

Publicată în „Tribuna literară", an. XVIII, nr. 103, 3/16 iunie 1901, p. 92, semnată *Octavian*.

În manuscrisul original din caietul de limba latină, ultima strofă (v. 17–20) are următoarele două variante:

„Și dacă n-ai fi Domnișoară
Să fii Lina, nu Nina
Și dacă nu m-ai înțelege
Atunci n-ai purta vina!"

„Și dacă azi port părul lung
Și par un Catilina
Fără manșete, fără bani,
Tu singură porți vina".

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 177)

(p. 509) AȘTEPTARE

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Viața literară" din 18 iunie 1906. N-a fost reprodusă în nici un volum.

În 1906 „Astra" a organizat la Sibiu o expoziție de artă și literatură națională. „Catalogul" original al expoziției, compus dintr-un album cu cusături și tesături românești, se deschidea cu o poezie scrisă de Octavian Goga sub formă de dedicație simbolică. Versurile au rămas aproape necunoscute. „Viața literară", revista lui Coșbuc și Chendi, le-a reprodus cu literă măruntă, la rubrica *Notițe și informații*.

Poezia, în tonul modei de atunci, nu e la nivelul celor publicate în 1905 și strânse în primul său volum; explicația este susținută de caracterul poemei și de destinația ei. Goga a mai transcris poeme întregi pe albumele timpului, dar le-a reprodus pe unele în reviste sau chiar în volume[1].

Așteptare e un poem mai puțin însemnat, cu un simbol la modă în epocă. Fata din poezia lui Goga trudește ca și cea din *Viața* lui Eminescu, dar sufletul ei se consumă într-o dramă mai optimistă, cusându-și în pânza albă „lacrimi și nădejdi". Peisajul ce formează decorul pe care se profilează lucrătoarea este un peisaj lunar, comun și poeziei lui Coșbuc. Deși „fata" lui Goga e identică cu „fata cu zestre" din tabloul lui Grigorescu, pare mai visătoare, cusându-și în firul de in „nădejdile ei mute".

Fie simbolul brodat pe motive folclorice ca o explicație mai elevată a elementelor de artizanat din album, fie un simbol major, extins la idealurile populare ale momentului, poema lui Goga, cu toate elementele ei de romanță, reprezintă totuși un fragment dintr-o activitate poetică încă nestudiată îndeajuns.

(p. 515) PERDITA

Semnată *Octavian*, a rămas nepublicată până în 1966, când Dan Smântânescu o tipărește în revista „Argeș", an. I, nr. 7, decembrie 1966, p. 11. Poezia se află într-un caiet de limba latină al elevului Goga, folosit de poet și pentru notarea poeziilor sale. Caietul conține 76 poezii și două bucăți în proză. Același lucru trebuie spus despre poezia imediat următoare [*Trecutul s-a ivit în prag*].

(p. 528) ÎN TREN
(după Gerhart Hauptmann)

Semnată *Octavian Goga*, a apărut în „Luceafărul", an. IV, nr. 4, 15 februarie 1905, p. 93. Prin această traducere Goga înglobează în universul său de preocupări, pe coordonata poeziei muncii, și pe muncitorul de la oraș, cu a cărui viață amară s-a simțit solidar și pe care Hauptmann îl cântă cu pasiune în poezia sa *Im Nachtzug*, pe care o reproducem pentru o mai ușoară confruntare cu versiunea românească.

Es poltert der Zug durch die Mondscheinnacht,
die Räder dröhnen und rasen.

[1] Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, cota 3.307/1955; poezia *Felinarul*, datată 1912 și publicată în 1913, în volumul *Din umbra zidurilor*.

Still sitz' ich im Polster und halte die Wacht
unter sieben schnarchenden Nasen.
Die Lampe flackert und zittert und zuckt,
und der Wagen rasselt und rüttelt und ruckt,
und weit, wie ins Reich der Gespenster,
weit blick' ich hinaus in das dämmrige Licht,
und schemenhaft schau' ich mein blasses Gesicht
im lampenbeschienen Fenster.

Da rast es nun hin mit dem brausenden Zug
an Wiesen und Wäldern vorüber,
über Mauern, Stakete und Bäume im Flug,
und trüber blickt es und trüber,
und jetzo, wahrhaftig, ich täusche mich nicht,
jetzt rollen über mein Schattengesicht
zwei schwere und leuchtende Tränen.
Und tief in der Brust mir klingt es und singt's,
und fiebernd das Herz und die Pulse durchdringt's,
ein wildes, ein brennendes Sehnen.

Ein Sehnen hinaus in das Mondscheinreich,
das fliegend die Drähte durchschneiden.
Sie tauchen hernieder und steigen zugleich,
vom Zauber der Nacht mich zu scheiden.
Doch ich blicke hinaus, und das Herz wird mir weit,
und ich lulle mich ein in die selige Zeit,
wo nächtlich tanzte am Weiher
auf Mondlichstrahlen die Elfenmaid,
dazu ihr vom minniger Wonne und Leid
der Elfe spielte die Leier.

Der Elfe, er spielte die Leier so schön,
die Gräslein mussten ihm lauschen,
der Mühlbach im Sturze vernahm's und blieb stehn,
vergessend sein eigenes Rauschen.
Maiblume und Rotklee weineten Tau,
und wonnige Schauer durchbebten die Au,
und Sänger lauschten im Haine.
Sie lauschten und lernten vom Elfen gar viel
und stimmten ihr duftendes Saitenspiel
so zaubrisch und rein wie das seine.

Vorüber, vorüber im sausenden Takt!
Kein Zauber nimmt dich gefangen,
der du schwindelhoch über dem Katarakt

und tief durch die Berge gegangen.
Du rasender Pulsschlag der fiebernden Welt,
du Dämon, der in den Armen mich hält
und trägt zu entlegener Ferne!
Ich bliebe so gerne im Mondenschein
und lauschte so gerne verschwiegen allein
Der Zwiesprach' seliger Sterne!

Rauchwolken verhüllen das dämmernde Bild
und schlingen weisswogende Reigen.
Doch unter mir stampft es und schmettert es wild,
und unter mir will es nicht schweigen.
Es klingt wie ein Ächzen, es rieselt wie Schweiss,
als schleppten Zyklopen hin über das Gleis
den Zug auf ehernen Armen.
Und wie ich noch lausche beklommen und bang,
da wird aus dem Chaos ein Donnergesang,
zum Grauen zugleich und Erbarmen:

„Wir tragen euch hin durch die duftende Nacht,
mit keuchenden Kehlen und Brüsten.
Wir haben euch güldene Häuser gemacht,
indessen wie Geier wir nisten.
Wir schaffen euch Kleider, Wir backen euch Brot.
Ihr schaft uns den grinsenden, winselnden Tod.
Wir wollen die Ketten zerbrechen.
Uns dürstet, uns dürstet nach eurem Gut!
Uns dürstet, uns dürstet nach eurem Blut!
Wir wollen uns rächen, uns rächen!

Wohl sind wir ein rauhes, blutdürstend Geschlecht,
mit schwieligen Händen und Herzen.
Doch gebt uns zum Leben, zum Streben ein Recht
und nehmt uns die Last unsrer Schmerzen!
Ja, könnten wir atmen, im keuchenden Lauf,
nur einmal erquickend, tief innerlich auf,
so, weil du den Elfen bewundert,
so sängen wir dir mit Donnergetön
das Lied, so finster und doch so schön,
das Lied von unserm Jahrhundert!

Willst lernen, Poetlein, das heilige Lied,
so lausche dem Rasseln der Schienen,
so meide das schläfrige, tändelnde Ried
und folge dem Gang der Maschinen;

beachte den Funken im singenden Draht,
des Schiffes schwindelnden Wolkenpfad,
und weiter, o beuge dich nieder
zum Herzen der Armen, mitleidig und mild,
und was es dir zitternd und weinend enthüllt,
ersteh' es in Tönen dir wieder!"

Es poltert der Zug durch die Mondscheinnacht,
die Räder dröhnen und rasen.
Still sitz' ich im Polster und halte die Wacht
unter sieben schnarchenden Nasen.
Die lampe flackert und zittert und zuckt,
und der Wagen rasselt und rüttelt und ruckt,
und tief aus dem Chaos der Töne,
da quillt es, da drängt es, da perlt es empor
wie Hymnengesänge, bezaubernd mein Ohr,
in erdenverklärender Schöne.

Und leise auf schwillt es, und ebbend verhallt's
im schmetternden Eisengeklirre.
Und wieder erwacht es, und himmelauf wallt's
hervor aus dem Tönegewirre.
Und immer von neuem versinkt es und steigt.
Und endlich verweht's im Tumulte und schweigt
und lässt mir ein heisses Begehren,
das sinneberückende Zaubergetön
von himmlischen Lenzen auf irdischen Höhn
zu Ende, zu Ende zu hören.

Goga s-a arătat intens preocupat de continua perfectare a traducerii sale; un manuscris găsit de Olimpiu Boitoș la Tipografia „Dacia Traiană" din Sibiu atestă acest lucru.

Cum îi era obiceiul, poetul a făcut serioase intervenții după publicarea ei în „Luceafărul", chiar pe o pagină tipărită a revistei, cum se poate vedea din numărul reprodus după O. Boitoș: *Din laboratorul literar al lui O. Goga – cazul poeziei „În tren"*, Sibiu, 1942. E neîndoios că poezia aceasta l-a atras pe Goga în primul rând prin puternicul ei caracter social. Poezia *În tren* a fost și este considerată o piesă antologică pentru preocupările sociale ale literaturii naturaliste. A se vedea, de pildă, lucrarea *Vom Naturalismus zur neuen Volksdichtung*, vol. I, din colecția „Deutsche Literatur in Entwicklungsreiben" (Leipzig, 1936, Ph. Reclam jun.).

În *Dichtung und Dichter der Zeit* (Leipzig, 1911), Albert Soergel stabilește o paralelă între *Im Nachtzug* de G. Hauptmann și *Buch der Zeit* (1885, *Cartea timpului*) de Arno Holz, fruntaș al naturalismului german.

El relevă discrepanța dintre „Dichtertraum" (visul poetului) și „Erdenwirklichkeit" (realitate terestră), două noțiuni care stau și la baza analizei lui O. Boitoș. Tematica socială se conturează mai precis la G. Hauptmann. Poezia lui G. Hauptmann, simptomatică pentru vremea aceea, fără să fie deosebit de valoroasă, este paradoxală în sensul că ea conține diferite acumulări culturale, provenite mai ales din literatura romantică și realistă a secolului al XIX-lea. Distribuirea armonioasă a elementelor epice, dramatice și lirice ne face să afirmăm că *Im Nachtzug* este o baladă în care substanța epică este puternic lirizată.

Traducerea lui Goga este excelentă. Soluțiile stilistice sunt foarte apropiate de original.

Metrul originalului este iambic-anapestic, cel al traducerii la fel, ceea ce conferă întregii poezii un ritm vioi, dinamic.

Finalul poeziei este în spiritul „ironiei romantice", categorie estetică subiectivistă a romantismului german, care recunoaște supremația ficțiunii, a fanteziei. Traducerea lui Goga dovedește o cunoaștere aprofundată a limbii germane, a diferitelor tradiții stilistice, de la stilul ecleziastic luteran, inițiat de strălucita pană a lui Luther, până la stilul diferitelor curente literare, dintre care mai cu seamă acela al romantismului și „realismului poetic" din secolul al XIX-lea (*„poetischer Realismus"*).

„Poezia *În tren*, pe care Goga o publică în «Luceafărul» cu subtitlul «după Gerhart Hauptmann», sugerând părerea unei anumite libertăți în tălmăcirea originalului, este – zice O. Boitoș în studiul citat – în realitate o traducere destul de scrupuloasă. Nu numai concepția poeziei și structura ei prozodică sunt respectate, dar chiar și anume figuri de stil sunt redate, ceea ce dovedește o apreciere din partea poetului român a operei alese și un efort susținut pentru cucerirea valorilor ei estetice pe scara literaturii române. Hauptmann întrebuințează de câteva ori aliterația ca mijloc de sugestie, pentru potențarea efectului unei descrieri. Procedeul se găsește și în traducere, și anume o dată chiar la același vers. Vrând să sugereze zgomotul produs de goana trenului, poetul german spune:

Es poltert der Zug durch die Mondscheinnacht.
Die Räder drühnen und rasen.

În traducerea lui Goga ideea e exprimată prin următoarele versuri:

În goană sălbatic câmpiei s-așterne
Și tropotă trenul în noapte.

Același efect îl obține Hauptmann uneori prin repetare, figură care, de asemenea, se găsește și în traducerea lui Goga:

Fugarul sălbatec s-avântă-nainte
Și urlă și geme și tună.

Aceste două versuri frumoase exprimă același obsedant moment într-o versiune care este superioară originalului ca putere de sugestie. Nu lipsesc însă nici deosebirile față de original. Însuși titlul poeziei nu este redat exact. În loc să spună *În trenul de noapte*, cum ar fi pretins o traducere fidelă, Goga s-a mulțumit cu un titlu mai scurt – *În tren* – lipsit de oarecare profunzime. La fel, când e vorba să caracterizeze noaptea, Hauptmann spune dintr-o dată că era o «noapte cu lună» (*Mondscheinnacht*), pe când la poetul român amănuntul se ivește numai mai târziu, atunci când apar efectele de vraje ale poeticului astru. Mai sunt și alte deosebiri de felul acesta, dar ele nu sunt atât de mari încât să diferențieze cele două texte ca sens, și lucrarea lui Goga tot o traducere rămâne. Totuși, deosebirile sunt cât se poate de semnificative pentru stilurile celor doi poeți. Preciziunea pe care am constatat-o în cele două cazuri semnalate acum stăruie la poetul german în fiecare moment. El caută anume trăsături caracteristice și nu ezită să le redea chiar și atunci când sunt vulgare, ceea ce Goga evită. [...] Avem aici un exemplu tipic de stil naturalist, pe care Goga nu și l-a însușit pentru că naturalismul nu era o formulă potrivită cu structura lui sufletească".

Iată acum deosebirile dintre cele două variante ale traducerii lui Goga:

v. 1, în revistă: „În goană *sălbatic* câmpiei s-așterne";
în versiunea revăzută: „În goană *vrăjmașe* câmpiei s-așterne".

v. 7, în revistă: „Departe în *noaptea* albastră";
în versiunea revăzută: „Departe în *zarea* albastră".

v. 8, în revistă: „*Privirea-mi colindă* lumina răzleață";
în versiunea revăzută: „*Mă fură pe câmpuri* lumina răzleață".

v. 16, în revistă: „Un *picur răsare-mi* genele grele";
în versiunea revăzută: „Un *strop mi se scurge din* genele grele".

v. 17, în revistă: „*Și-n tremur* obrazu-mi prelinge";
în versiunea revăzută: „*Alene* obrazu-mi prelinge".

v. 18, în revistă: „*Și lacrima-n pieptu-mi un cântec* învie";
în versiunea revăzută: „*Se strecură-n suflet și acolo-mi* învie".

v. 19, în revistă: „*Și inima-ntreagă îi cade-n* robie";
în versiunea revăzută: „*Un glas care tainic mă prinde-n* robie".

v. 20, în revistă: „*Sălbatic* un dor *mă încinge*";
în versiunea revăzută: „*În inim-*un dor *mi se-ncinge*".

v. 26, în revistă: „*Vrăjindu-mi icoană* din vremuri uitate";
în versiunea revăzută: „*Dezgroapă icoane* din vremuri uitate".

v. 31, în revistă: „*Cântarea măiastră* în noapte pătrunde";
în versiunea revăzută: „*Doinirea lor parcă* în noapte pătrunde".

v. 38, în revistă: „Ascultă și-nvață *cântarea* măiastră";
în versiunea revăzută: „Ascultă și-nvață *doinirea* măiastră".

v. 43, în revistă: „*Te-avânți* peste ape cu repezi răsfrângeri";
în versiunea revăzută: „*Te-azvârli* peste ape cu repezi răsfrângeri".

v. 45, în revistă: „Tu, *tremur* sălbatic al lumii pripite";
în versiunea revăzută: „Tu, *chiot* sălbatic al lumii pripite".

v. 53, în revistă: „*Fugarul sălbatic s-avântă*-nainte";
în versiunea revăzută: „*Fugaru-ndărătnic gonește*-nainte".

v. 55, în revistă: „Și trupu-i asudă – cu *brațe vrăjmașe";*
în versiunea revăzută: „Și trupu-i asudă – cu *mâini uriașe".*

v. 56, în revistă: „*Îmi* pare că zmeii îl duc pe ogașe";
în versiunea revăzută: „*Se* pare că zmeii îl duc pe ogașe".

v. 58, în revistă: „*Și cum țin priveghiul* lipsit de repaos";
în versiunea revăzută: „*Așa stând de veghe* lipsit de repaos".

v. 59, în revistă: „*Aud cum un* cântec purcese din haos";
în versiunea revăzută: „*Deodată alt* cântec purcese din haos".

v. 63, în revistă: „Noi n-avem bordeie și *mânile* noastre";
în versiunea revăzută: „Noi n-avem bordeie și *palmele* noastre".

v. 74, în revistă: „*Vor* bietele inimi trudite";
în versiunea revăzută: „*Cer* bietele inimi trudite".

v. 76, în revistă: „*Un tremur* din vaierul nostru din suflet";
în versiunea revăzută: „*Un picur* din vaierul nostru din suflet".

v. 78, în revistă: „*Zdrobire-ar* a ielelor horă răzleață";
în versiunea revăzută: „*Ar frânge* a ielelor horă răzleață".

v. 81, în revistă: „Poete, *cântarea de vrei tu să-nveți";*
în versiunea revăzută: „Poete, *tu hora de vrei să ne-o-nveți".*

v. 82, în revistă: „Ascultă-l *al* ocnei sobol";
în versiunea revăzută: „Ascultă-l *pe-al* ocnei sobol".

v. 84, în revistă: „*Grăbește* din crângul domol";
în versiunea revăzută: „*Tu du-te* din crângul domol".

v. 87, în revistă: „*Și*-apleacă-ți urechea cu jale";
în versiunea revăzută: „Apleacă-ți urechea cu jale".

v. 89, în revistă: „*Și toate ce-n tremur,* plângând, el ți-a spus";
în versiunea revăzută: „*Și câte-n șughițuri,* plângând, el ți-a spus".

v. 96, în revistă „Când roata s-avântă și-n *vaiet* tresare";
în versiunea revăzută: „Când roata s-avântă și-n *vaier* tresare".

v. 98, în revistă: „*Cântare de slavă și-ntrupă-se-*n pripă";
în versiunea revăzută: „*Cântarea cea nouă mă-nvăluie-*n pripă".

v. 99, în revistă: „*Cu tremura-i dulce* vrăjindu-mi *o* clipă";
în versiunea revăzută: „*Cu glasul ei proaspăt* vrăjindu-mi *pe-o* clipă".

Varianta a doua e mai corectă și mai atrăgătoare, scoate mai mult în evidență simțul armoniei, asigură frazelor o structură mai omogenă, le precizează mai bine sensurile (pentru aceasta poetul își ia libertăți mai mari decât în prima variantă), evită monotonia repetării unor cuvinte, asperitățile de limbă și neclaritățile de conținut. În ediția noastră publicăm această a doua variantă.

(p. 542) TRAGEDIE
(de Richard Delmel)

A fost tradusă pentru a o publica în finalul articolului *Scrisoare deschisă către dl. Alexandru Vaida* din vol. *Ce e „Tribuna" zilelor noastre?*, Arad, 1911, p. 93–94.

POEZII (1973)

(p. 546) CÂT DE CERESC E VALSUL LIN

Semnată „Octavian Goga student", poezia, datată: „Sibiu, 2 martie 1898", reprezintă o improvizație pe un album de amintiri, din perioada studiilor liceale la Sibiu (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, Editura Cartea Românească, București, 1973, p. 48).

(p. 547) ANA ȘI HARAPUL

Scrisă în 1900 cu cerneală în caietul de limba latină, f. 10–11. Se remarcă influența folclorului sau a baladelor lui D. Bolintineanu din *Florile Bosforului* și a lui V. Alecsandri (*Ibidem*, p. 49).

(p. 550) BUFLI

Scrisă cu cerneală pe când era elev în clasa ultimă la „Gimnaziul român greco-ortodox" din Brașov, la începutul anului 1900. Manuscrisul original, semnat *Octavian*, se află în caietul de limba latină al lui Octavian Goga, f. 13 (*Ibidem*, p. 52).

(p. 552) E PACE. – MIEZUL NOPȚEI BATE

Din caietul de limba latină, din 1900, f. 34. Semnat *Octavian Goga*. Poetul a mai scris încă două poezii cu acest titlu, ambele publicate (*Ibidem*, p. 54).

(p. 553) TE VAIET PIEPTUL MEU USCAT!

În manuscrisul original (filă volantă), datând din 1900, între strofele 1–2 se află următoarele patru versuri tăiate cu creionul:

Ce milă ar încremeni
În ochiul vost' îngândurat
Din muta voastră tresărire
Din ochiul vost' îngândurat.

(Vezi, Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 54)

(p. 554) DIN VREMURI VECHI

Scrisă în 1900 cu creionul în caietul de limba latină, f. 36–37. „Cântata muză" poate fi efemera iubită Lenita Cernea din Brașov (*Ibidem*, p. 57).

(p. 556) POVESTEA MEA

Datată 2 aprilie [1900], este scrisă cu creionul în caietul de limba latină, f. 49–50. A fost publicată de Dan Smântânescu, fără strofele 3 și 5, în revista „Astra" (Brașov), II, nr. 8 (15), august 1967, p. 9. Variantă la strofa 3:

Când cu mintea cumpătată
Aș pune-o la cumpănit
Mi s-ar părea-mpestrițată
Ca un chip de cari s-arată
Unui creer bolnăvit

La finalul manuscrisului se aflau următoarele versuri, șterse însă de poet:

Tu știi că povestea-ntreagă
E trecutul tău în zbor
Ce nu-l spui în chip de șagă,
Ba din el la tine' se-nchcagă
Un vis pentru viitor.

(Vezi, Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 60)

(p. 557) [VESEL, IUBITA MEA]

Improvizație în ritm de horă, scrisă în 1900, pe caietul de limba latină, cu creionul, f. 58 (*Ibidem*, p. 61).

(p. 558) [VESEL CEATA NOASTR'...]

Scrisă în 1900 cu creionul pe aceeași f. 58 a caietului de limba latină. Același ritm de horă (*Ibidem*, p. 62).

(p. 559) INIMA...

Începutul unei poezii meditative, rămasă în forma incipientă. Octavian Goga, de tânăr, a manifestat o vie predilecție spre filozofare. Multe din poeziile sale cuprind secvențe de originală și chiar scânteietoare gândire. Meditația filosofică l-a îndemnat să aștearnă scurte speculații axiomatice, unele risipite versificat în manuscrise, altele redactate în proză; au fost publicate în diferite periodice și adunate de *Veturia Goga* în valorosul *Octavian Goga: Pagini noi,* București,1966, Editura Tineretului, p. 57–84, sub titlul *Fărâmituri* (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 63).

Vezi și poezia *Inima*, din volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

(p. 560) [DE-AȘ SPUNE...]

Scrisă în 1900 cu creionul, f. 80 a caietului de limba latină. Să fie tot inspirație din iubirea pentru Lenita Cernea?

«Câte-un moment, câte-o întâmplare
neprevăzută... naște – versul.»

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 64)

(p. 561) DOMNIȘOAREI L.

Scrisă în 1900 cu creionul, f. 81–82, în caietul de limba latină. Tânărul (avea 19 ani), împătimit de făptura plină de senzualitate a Lenitei, simte fiorul inspirației ori de câte ori îi apare silueta legănătoare, plină de un evocator farmec, a iubitei. O mărturisește în „moto-ul" pus la începutul poeziei (*Ibidem*, p. 65).

(p. 568) [MÂINE-S ROSALE]

Improvizație cu creionul pe verso-ul notelor originale (1900) ale cântecului Margaretei Bruch, op. 86, nr. 5 – *În valea Muzel.* Probabil, concepută la o berărie din Sibiu, ca o parodie după cântecul care are următoarele versuri:

Șade-o fată plângând lâng-o cale
În haină cârpită, în rupte sandale.
Mâne-s Rosale... mâne-s Rosale!

În mâini are flori și vântul o bate
Bălaiele-i plete sunt rău încurcate.
Mâne-s Rosale... mâne-s Rosale!

Arde-un soare cumplit
De stânci s-a lovit
Prin spin s-a rănit
Ea plânge cumplit,
Și mâne-s Rosale... mâne-s Rosale!

Cârpește-ți curând
Săracul vestmânt
Spală ochi zglobiu
Căci e vara, să știu
Mâne-s Rosale... Mâne-s Rosale!

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 73)

(p. 569) [AZI AM CLIPE LINIȘTITE]

Din caietul de limba latină, f. 7, scrisă în [1900], cu creionul, pe o schiță ce conturează o clepsidră. Jumătate din pagină, pe care probabil era scrisă continuarea acestor versuri, a fost ruptă. Pe verso-ul filei, O. Goga a consemnat: „*2 Maiu.* – O zi memorabilă. Primul act din comedia vieții mele, act care s-a anunțat, în loc de clopoțel, cu o tusă strajnică și-n loc de cortină mi s-au ridicat plămânii în sus scoțându-mi la iveală ceva cât se poate de rar: «*sânge*».– Te salut, «madame Oftica». Din câte acte îți va consta «comedia»? Mai ai mult? – Perfect comic – să tot râzi."

„*3 Maiu.* Comedia mea se apropie de sfârșit. Cel puțin așa se arată. E bună – să tot râzi!..." (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 74).

(p. 570) ADEVĂR...
(variantă)

Obsedat de problemele majore puse în această poezie, O. Goga a purtat-o în minte și a lucrat-o întâi în varianta pe care o publicăm după manuscrisul original. În „Familia", XXXVI, nr. 51–52, 24 dec. 1900/ 6 ianuarie 1901, p. 604, a apărut cu versurile 16–44 complet diferite față de prima variantă pe care o redăm acum. Deoarece varianta din „Familia" a fost inclusă și în ediția „Scriitori români", reproducem integral textul manuscris menționând că cea mai mare parte (v.16–44) este inedită.

Ca o dovadă a intensei preocupări acordate închegării poeziei *Adevăr,* vin creionările grăbite prin care O. Goga notează, la diferite pagini din caietul de limba latină, fragmente de versuri survenite în minte ulterior, sub impulsul inspirației. Pe fila 31 din caiet se află varianta următoare la versurile 18–20:

„Te strecori lângă noi, în nopțile-nstelate
De legi la ochi băiatul cu-n văl trandafiriu
Și smulgi puterea minței și-n alte lumi visate
'L-arunci..."

Pe marginea filei 51 a caietului, sărind peste alte poezii, revine cu varianta următoare la versurile 29–32:

„O minte-ncărunțită și-o inimă-nsetată
Din vechea ta comoară – atât ți-a mai rămas.
La groapa lor în taină te tângui câteodată
Dar ani sădesc în tine o pace idioată."

De asemenea, poetul a compus variante, șterse apoi, pentru următoarele versuri:

22: „Pe cele ne-nțelese, ai vrea să le-nțelegi"
25: „Te freci la ochi și-ți pare minciună adevărul"
33: „Din anii strecurați mai smulge câte-un cias!"

(Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 76–77). Vezi poezia *Adevăr...*, În periodice. *Poezii originale*.

(p. 573) DESPĂRȚIRE... LENITEI

Poezia *Despărțire... Lenitei* nu trebuie confundată cu poezia *Despărțire*, publicată în „Familia", XXXVII, nr. 12, 25 martie/7 aprilie 1901, p. 135. Această poezie a fost scrisă în Rășinari, la 9 iulie 1901, iar în manuscrisul original, caietul de limba latină, f. 38–39, a purtat inițial titlul: *Un vis. – Dedicație D-rei Lenita*. Sub acest prim titlu, scris cu creionul, poetul a adăugat: „Tu care ești fericirea". Versurile 31–35 au fost adăugate ulterior cu creionul (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 82).

(p. 575) [PRINTR-O RARIȘTE DE PALTINI...]

Scrisă în 1901 cu cerneală și creion, în caietul de limba latină, f. 69–76, tratează, oarecum, tema populară a *Sburătorului*, dar se aseamănă în conținut și cu poemul feeric *Călin* al lui Mihai Eminescu (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 90).

(p. 581) [O STEA ÎȚI LUMINEAZĂ-...]

Poezia este din anul 1903, scrisă cu cerneală și creion pe o foaie volantă. Între versurile 11 și 13 este intercalat următorul distih, cu același număr de silabe ca în primele două strofe:

O stea îți luminează-odată-n viață
O clipă și se pierd' apoi în ciață.

(Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 93).

(p. 582) [CÂND FRĂMÂNTAT...]

Versuri scrise pe pagina albă a unei scrisori primite de la prietenul său T. Bratu din Charlottenburg-(Berlin), la 17 aprilie 1905 (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 94).

(p. 583) [ÎN OCHII VERZI...]

Poezia este scrisă cu creionul pe verso unui facsimil al „Gazetei Transilvaniei" din Brașov, număr festiv la 50 de ani de la apariție. Se presupune a fi fost compusă în 1905, cu trimitere la Octavian C. Tăslăuanu, față de care nutrea resentimente din cauza căsătoriei acestuia cu Adelina Olteanu-Maior, ființă pe care O. Goga o iubise profund, propunându-i chiar a o lua de soție. În corespondența dintre poet și Ilarie Chendi, apar tot mai vehemente resentimentele sale față de vechiul tovarăș de luptă de la *Luceafărul*. Un timp despărțiți, s-au împăcat după căsătoria lui O. Goga cu Hortensia Cosma (1906), ca mai târziu drumurile lor să se despartă iarăși (Cf. Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 96).

(p. 585) [DĂ-MI MÂNA TA...]

Scrisă în 1905 cu creionul pe verso aceleiași coperte a revistei „Gazeta Transilvaniei". Expresia: *„Dă-mi mâna"* o folosește adesea în scrisorile personale către viitoarea soție, Tani (Hortensia Cosma), sau către O.C. Tăslăuanu, căruia, în 1915, după o lungă despărțire, la întoarcerea acestuia de pe frontul austriac, i se adresează cu cuvintele: „Dă-mi mâna ta să tăcem laolaltă și să așteptăm mai departe" (Octavian Goga, *Strigăte în pustiu*, București, 1915, p. 81, *apud* Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 97).

(p. 586) SOSPIRI

Poezia este scrisă la 26 mai 1906 pe două pagini ale unei scrisori trimise cumnatei sale Lucia Cosma, la Timișoara, în timpul grevelor muncitorești de acolo. Scrisoarea este semnată Octavian Goga. Poezia, însă, este semnată *Ottavio*. Față de răzvrătirea glumeață a lui Octavian Goga și de finalul patetic, Lucia Cosma i-a răspuns prin următoarele versuri, parafrazându-l:

„Don Ottavio, Don Ottavio,
A fost scurtă bucuria.
Felinarele le-aprinse
Iarăș maica poliția.

Don Ottavio, Don Ottavio,
Fluturaș cum ești matale
Te compătimesc din suflet
La procesele-verbale.

Don Ottavio, Don Ottavio,
Și-aici cântă filomele
Dar și ele sunt burgheze
Nu prea știu arii rebele."

În scrisoare face aluzie la „*consistoriul*" de la Asociația „Astra" din Sibiu, al cărei secretar era poetul, trebuind deci să se ocupe de plicticoase probleme administrative, redactând procesele-verbale.

Sub arini, marele și încântătorul parc din Sibiu. Îndată după căsătoria cu Hortensia (Tani) Cosma, Goga a locuit într-o vilă la marginea acestui parc (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 99–100).

(p. 588) [PE BOLTA CERIULUI...]

Poezia, din 1902, este scrisă cu creionul pe o filă volantă. „Copăcele" era, în Rășinari, locul unde flăcăii și fetele se adunau duminica în Postul Mare, când nu se putea merge la horă în sat (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 101).

(p. 589) [CÂND VIN DIN LUMEA...]

Poezia este scrisă cu creionul pe verso unei scrisori adresate lui Octavian Goga de D.A. Teodoru la 25 iulie 1909 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 102).

(p. 591) [ÎN ZORI DE ZI...]

Improvizație din 1911 pe spațiile albe ale unei scrisori cuprinzând o poemă germană, fără menționarea autorului acesteia, intitulată *Schön Gretlein*. Poezia trimite la climatul psihologic al *Sburătorului* lui Heliade Rădulescu (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 104).

(p. 592) [DRĂCUȘOR ROTUND ȘI RUMEN]

Poezie improvizată în 1911 de Oct. Goga pentru fetița lui Ilarie Chendi – Letiția. Goga iubea copiii, de care nu a avut parte; așa cum mărturisea pr. Vasile Popovici din Oradea, prima lui soție, Hortensia, a născut doi gemeni morți. Sentimentele sale duioase s-au revărsat în aceste

gingașe versuri închinate copilei bunului său prieten Ilarie Chendi. (Vezi și Vasile Netea, *Ilarie Chendi, pagini de critici,* Editura pentru Literatură, 1969, p. XXVIII; Radu A. Sterescu, *De vorbă cu d-na Ana Chendi,* în „Universul literar", 3 decembrie 1938; *apud,* Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 105–106.)

(p. 593) [VERSURI RĂZLEȚE]

Aceste versuri, independente unele de altele, au fost scrise pe verso unei scrisori trimise poetului de către Camil Cosmin din București, care, la 26 iunie 1911, îi solicita aprobarea și sprijinul de a traduce în limba germană „una din osebitele Dumneavoastră poezii", fără a indica titlul poeziei (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 108).

(p 594) [DE CÂND TE-AI DUS...]

Scrisă pe un plic care poartă ștampila: „Sibiu, 17 iulie 1911" (unde e aproape ilizibilă), poezia a fost transcrisă mai clar pe o foaie separată. Versurile sunt scrise sub impresia morții premature a surorii lui Victoria (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 110).

(p. 596) VATRA

Este scrisă pe o filă dintr-un caiet de amintiri al Fatmei, a doua soție a lui O.C. Tăslăuanu. Sub semnătură poetul a scris luna: „Ianuarie", probabil 1919; comunicată lui Dan Smântânescu de fiica Fatmei, Dafina Voiculescu (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 113).

(p. 597) [UN BASM DE MULT...]

Semnată Octavian Goga, poezia este scrisă pe același caiet de amintiri al Fatmei. Poartă data „sfârșit de toamnă" 1919; comunicată lui Dan Smântânescu de Dafina Voiculescu (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 114).

(p. 598) TOAMNĂ

Publicată prima oară de Gh. Bulgăr, în revista „Argeș", Pitești, an III, nr. 4 (23), aprilie 1968. În nota explicativă Gh. Bulgăr menționează: „Posesorul anonim al unui volum din postumele lui [O. Goga] – *Din larg*, mi-a trimis-o pe o foaie lipită pe coperta cărții". Cuvântul în paranteze

drepte (versul 5) a fost ilizibil și ca atare, prin asociație cu sensul contextului, a fost presupus. Pornind de la versul 8 în care e vorba de „firele cărunte", Dan Smântânescu o datează după 1925 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 115).

(p. 599) [A FOST DEMULT...]

Face parte din poeziile pe care Octavian Goga le-a compus în timpul idilei sale de dragoste cu învățătoarea Aurelia Rusu (anii 1900–1901). Au fost descoperite de către Victor Ilieșiu la Aurelia Rusu, stabilită în comuna Bontăieni (Maramureș), și publicate în studiul său *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga*, în *Limbă și literatură*, vol. XVII, București, 1968, p. 133–146 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 119).

(p. 600) [TREMURĂ LIN...]

Face parte din seria poeziilor scrise în anii 1900–1901. A fost publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 140, cu titlul: *Un cânt pribeag* (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 120).

(p. 601) [CÂND PRIVESC...]

Poezie din 1900; publicată de Victor Ilieșiu în *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 141 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 121).

(p. 602) [CA CELE VECHI SĂ NU LE UIȚI]

Catren scris în 1900, publicat de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 141 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 122).

(p. 603) [DIN TOIUL VREMILOR...]

Poezie din anii 1900–1901, publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 141 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 123).

(p. 604) [E-ATÂT DE MARE...]

Scrisă în anii 1900–1901, poezia a fost publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 142

(Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 124).

(p. 605) [CÂND ÎMI APARE...]

Poezie din anii 1900–1901, a fost publicată, cu titlul *Icoana vremilor trecute*, de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 142 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 125).

(p. 606) [DIN STELELE DE PE AZUR]

Scrisă în 1900–1901; publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 142. Poetul face aluzie la talentul Aureliei Rusu pentru pictură. Ea îi trimitea, din când în când, câte un mic desen, o acuarelă etc. (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 126).

(p. 607) [DIN VALUL VREMII...]

Scrisă în 1900–1901; publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 142 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 127).

(p. 608) [ȘI DACĂ...]

Scrisă în 1900–1901; publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 143. Influențată de poezia lui Mihai Eminescu: *Și dacă ramuri bat în geam* (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 128).

(p. 609) [PE DRUM M-OPRESC...]

Poezie din 1901, publicată de Victor Ilieșiu, *O etapă necunoscută a vieții și operei lui Octavian Goga, loc. cit.*, p. 143–144 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 129).

(p. 614) POVESTE DE ANUL NOU

Publicată în „Luceafărul", an II, nr. 2, 15 ianuarie 1903, p. 22–23.

Despre această poezie, Oct. C. Tăslăuanu dă importante informații: „Goga a dat expresie, în versuri, nesfârșitelor noastre discuții. Era un articol politic versificat, în care se punea problema liberării noastre de sub jugul strein. Pentru mine această poezie a fost o dovadă ce comori ascunde talentul lui Goga. A fost cea dintâi poezie care m-a convins de ce e în stare

să scrie Goga, dacă se hotărăște să îmbrățișeze inspirația națională în creațiunile sale. Pe atunci stătea încă la răspântie de drumuri!..." Varianta la partea a doua a poeziei după facsimilul lui O.C. Tăslăuanu:

„Să va întinde o horă, horă mare
S-a prinde-atunci și Cosânzeana-n horă
Și cântăreț va fi bătrânul codru
Și blândul glas al fetelor fecioare.
De sub zăvor ieși-va mândra Doină
Lui Făt-Frumos cunună aducându-i.
Și va nunti întreg-întregul ostrov
Și călăreți s-or aduna în cete
Toți doritori să vadă buzduganul
Și moși bătrâni cu barba de zăpadă
În lung șireag, veni-vor patru sate,
Aducători de pâne și de sare
Pe Făt-Frumos să-l puie
Mare Vornic.
. . . . . .
Voioși zâmbi-vor trandafirii galbeni
În bietul ostrov – mândrul tainic ostrov...
. . . . . .
Acum te du bătrâne neputincios
Cuvântul nost' de rugăciune spune-l!"
Octavian.

Se vădește puternica influență a lui G. Coșbuc. În poezie Octavian Goga exprima un mesaj național politic (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 139–140).

(p. 618) CANTORUL CIMPOI
(variantă)

Publicată în „Luceafărul", II, nr. 3, februarie 1903, p. 46, sub semnătura *Octavian*. Forma aceasta este anterioară cu cinci ani celei definitive, din volumul *Ne cheamă pământul* (1909) reprodusă aproape concomitent și în „Luceafărul", an II, nr. 6, 16 martie 1909, p. 128, după ce mai întâi apăruse în „Țara Noastră", an II, nr. 38, septembrie 1908, p. 412 (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 142). Ultimele trei strofe din variantă sunt identice cu cele din forma definitivă.

(p. 620) SĂRBĂTOARE

Publicată în „Luceafărul", II, nr. 3, 15 ianuarie 1903, p. 59, sub pseudonimul *NICU*. În nota de la *Poșta redacției* a aceluiași număr, O. Goga scria: „Poesia *Sărbătoare* să publică cu unele înlocuiri de cuvinte. Genul acestor poesii merită să-l cultivăm cât mai mult!" (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 143–144).

(p. 621) ÎN ZADAR

Publicată în „Luceafărul", II, nr. 4, 15 februarie 1903, p. 74, sub pseudonimul *LIA* (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 145).

(p. 623) CÂNTECE (I–II)

Publicate în „Luceafărul", II, nr. 5, 1 martie 1903, p. 83, sub semnătura *Nic. Otavă*. O particularitate prozodică a acestor versuri, demnă de subliniat, este folosirea aceleiași rime pentru fiecare grupă de cinci versuri, ceea ce dă originalitate și muzicalitate. Scrise în factură populară, confirmă înclinarea pe care poetul a avut-o permanent pentru versul popular (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 147).

(p. 627) AM PLÂNS

Publicată în „Luceafărul", an II, nr. 6, 15 martie 1903, p. 109; semnată cu trei steluțe, motiv pentru care editorii s-au ferit a o insera printre creațiile lui Octavian Goga. O.C. Tăslăuanu atribuie în mod ferm această poezie lui Octavian Goga. Însuși Goga își declară paternitatea în polemica ce-a purtat-o în jurul poeziei *De-aș fi* („Luceafărul", an II, nr. 12–13, 1 aprilie 1903, p. 211), semnată, ca și *Am plâns*, cu trei steluțe, dar ambele trecute la tabla de materii sub pseudonimul *Sirius*. Prin lămuririle de la *Poșta redacției* (p. 260) se confirmă că, deși menționate sub pseudonimul *Sirius*, aceste poezii aparțin lui O. Goga. Deci o nouă confirmare că O. Goga a semnat și cu pseudonimul *Sirius* (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 151).

(p. 631) DE-AȘ FI...

La apariția ei, în „Luceafărul", II, nr. 12–13, 1 aprilie 1903, p. 211 poezia a provocat o reacție puternică, în contextul disputei pasivism–activism din mișcarea națională a românilor din Transilvania. Deși în loc de semnătură au apărut trei steluțe, totuși cititorii au identificat lesne pe autor: *Octavian Goga*. O.C. Tăslăuanu, în *Amintiri de la Luceafărul*, București (1936), p. 111–112, arată: „Poezia era semnată cu trei steluțe

și a făcut vâlvă în Ardeal. Era mărturisirea de credință a unui răzvrătit, pe care lumea patriarhală a satelor cu preoți în frunte, nu o putea lăsa neobservată. Ne-am pomenit cu numere refuzate, iar bătrâna *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov atribuia poezia unui «descreierat din generația tânără». Autorul poeziei era Octavian Goga, care toată viața lui a fost un răzvrătit". În „Luceafărul", an II, nr. 14–15, spre a înlătura atacurile absurde, însuși poetul, sub semnătura Othmar, răspundea la *Poșta redacției* nedumeririlor: „Dacă poezia ar ceti-o încă o dată, d-nealor de la *Gazeta Transilvaniei*, s-ar putea convinge că poezia *De-aș fi*... nu conține decât: dispreț pentru spiritele umilite de cerșitor și admirație pentru luptătorii îndrăzneți, conștii de forțele proprii. Cât pentru *formă*, înțelegem să facă cineva obiecțiuni, fondul însă, bineînțeles dacă cetitorul îl înțelege, esprimă de-a dreptul un ascendent moral. Și, făcând aplicare la poporul nostru, credem că o doză cât de minimală de încredere proprie, i-ar folosi mai mult ca veacurile de slugărnicie și umilință. Clara pacta!..." (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 156–157).

(p. 632)

RĂMÂI...

Publicată în „Luceafărul", an II, nr. 12, 1 iulie 1903. Poezia *Rămâi...*, scrisă la Blaj (iunie–iulie 1903), este legată de despărțirea poetului de învățătoarea Aurelia Rusu. Interesantă este imaginea obsedată a „trandafirilor galbeni" care apar și aici ca și în poezia *Poveste de Anul Nou* („Luceafărul", an II, nr. 1, 1 ianuarie 1903, p. 22–23) (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 155).

(p. 639)

COPILUL MEU

(după Carmen Sylva)

A fost publicată în „Luceafărul", an III, nr. 2, mai 1904, p. 67. În poezie, regina Elisabeta (Carmen Sylva) își plânge jalea și însingurarea resimțite după moartea unicei fiice Maria (27 septembrie 1870–28 martie 1874) a perechii regale a României.

(p. 640)

DIN VIAȚĂ

(Primăvara am văzut-o)

A fost publicată în „Luceafărul", an III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 287, la *Poșta redacției*; semnată *Sisifus* (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 162).

(p. 643)

LICURICIUL

În anul 1908 revista „Țara Noastră" devine țința unor atacuri, mai ales la adresa lui Octavian Goga, din partea „Revistei teologice" din Sibiu,

care acuza redacția că batjocorește „biserica și pe Dumnezeu". Împotriva unei atari atitudini, Octavian Goga, sub pseudonimul *Styx*, substituindu-se unui presupus „amic al nostru", scrie în „Țara Noastră", Sibiu, an II, nr. 24, 8/12 iunie 1908, articolul *Morala fabulei*, urmat de poezia alegorică *Licuriciul*.

Reproducem articolul introductiv la fabulă pentru a se vedea spiritul polemic și subtil ironic al lui Octavian Goga, tot atât de talentat polemist ca și poet:

„E cunoscută ingratitudinea întrecerii cu individul care nu asudă nici la deal, nici la vale. Nu ne trece prin minte, deci, să servim cu nouă lămuriri în chestia micilor infamii care se debitează cu toată regularitatea la adresa noastră în așa-zisa *Revistă teologică*. Această epistolie, cu ridicolul bizantinism provincial care o călăuzește, a pierdut de mult dreptul de-a fi luată în serios. Cu deosebire tipicul «nunquam ridens»-ului de pe copertă ne îndeamnă să așezăm în tolbă săgețile. Ce rost ar mai avea să lungești vorba cu individul care îți umflă vorbele și le dă o interpretare mincinoasă, iar când îi spui pe nume se face niznai și strigă în gura mare că ai batjocorit biserica și pe Dumnezeu din cer? Ce să mai sporești rânduri de tipar pentru astfel de creaturi? Cetitorii noștri își dau singuri seama de direcția ce urmărește *Țara Noastră* și întru cât e «împotriva bisericii» această revistă în jurul căreia sunt grupați oamenii care stau în fruntea bisericii noastre. Cum poate fi împotriva bisericii un om, când cei mai de frunte conducători ai acestei biserici îl sprijinesc prin colaborarea lor? Tot atât de temeinice au fost toate acuzele cari au văzut lumina în rândurile numitei epistolii. De aceea, neputând lua în serios îngâimările acestui ridicol savonarolism de câmp, vom da cititorilor noștri o fabulă ale cărei învățăminte vor înfățișa într-o formă mai plastică nota reală a situației: Fabula a fost trimisă de un amic al nostru [...]" (Octavian Goga, *Poezii*. Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 170–171).

[AM RĂTĂCIT DEPARTE-...]

(variantă)

Poezia, al cărei manuscris original e redactat cu creionul, într-o variantă substanțială, a fost publicată în ediția „Scriitori români", vol. I, p. 243, cu titlul: *Mă-ntorc din nou...*

Variantă în manuscrisul original:

v. 1, manuscris: „Robit de-un chin *ce-abea acum* se curmă";
publicat: „Robit de-un chin *care-n curând* se curmă".

O altă variantă pe verso-ul unei hârți, scrisă, de asemenea, cu creionul, a fost intitulată de autor *Rime,* care prezintă următoarele diferențe față de textul publicat:

v. 2, manuscris: „*Să nu mai știu* de-a patimii prigoană";
publicat: „*Curând să scap* de-a patimii prigoană".
v. 3, manuscris: „*Vrând inimii ce mi-am rănit în* goană";
publicat: „*Că-n sufletul meu însetat de* goană".
v. 4, manuscris: „*Să-i caut un nou altar să se închine*";
publicat: „*Mai poate crește-o floare pe mine*".
v. 9, manuscris: „Nu te mira că *dup-atâta* cale";
publicat: „Nu te mira că *azi înfrânt de* cale".
v. 10, manuscris: „*Tu, cea de-acum pe veci biruitoare*";
publicat: „*Robit de-un chin care-n curând se curmă*".

Vezi, Octavian Goga, *Poezii.* Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu, p. 182–183; vezi și poezia *Mă-ntorc din nou...*, publicată în volumul *Din umbra zidurilor* (1913), ciclul *Clipe.*

II. TEATRU

(p. 653) DOMNUL NOTAR

Opera dramatică a lui Octavian Goga nu e rodul unei simple ambiții literare; ea a izvorât din aceleași necesități sociale și naționale ca și poezia sa, deși e posibil ca tradiția scriitorilor din Transilvania, conjugată cu preocuparea insistentă a „Astrei" de a realiza un repertoriu dramatic original, să-și fi spus și ea, într-o oarecare măsură, cuvântul. E un fapt evident acela că aproape toți scriitorii ardeleni, indiferent de genul în care s-au realizat, n-au putut rezista ispitei zeității Thalia. De la bătrânul Iosif Vulcan, la Ioan Slavici, St. O. Iosif, Liviu Rebreanu, Emil Isac, Horia Petra Petrescu, Constanța Hodoș, Zaharia Bârsan și până la Lucian Blaga și Beniuc, aproape toți elevii muzelor din Transilvania au simțit o chemare arzătoare spre teatru. Nu pot fi uitați animatorii mișcării teatrale: Timotei Cipariu, Ioan Alexi și Gh. Barițiu, care scria încă în 1853 în cunoscuta sa *Gazetă...* că „neapărat să facem un lucru serios pentru teatru".

Victor Ion Popa observa într-un articol consacrat dramaturgiei lui Goga[1] că pasiunea pentru teatru la acești scriitori era „însăși porunca temperamentului regional înclinat spre acțiune și neastâmpărul mișcării. Această poruncă, atunci când s-a dus direct la piesa de teatru propriu-zisă, a cheltuit acțiunea cu caracter apropiat. Ce sunt cele mai multe din versurile lui Coșbuc decât excelente monoloage! Ce-i fiorul dramatic în proza lui Rebreanu, Agârbiceanu sau Pavel Dan? Chiar în Iosif, cel împănat de lirism precumpănește versul bun de recitat". Observația atât de dens formulată corespunde unei indiscutabile realități obiective, care se cere, însă, înțeleasă mai nuanțat. Este, firește, și o poruncă a temperamentului regional, dar e vorba mai întâi de o necesitate de ordin istoric. Teatrul este prin excelență un gen răspicat social, pretabil la comunicarea directă a mesajului, a ideilor și sentimentelor care frământau epoca. Ca și oratoria, teatrul era o tribună de luptă, era o necesitate vitală

[1] Victor Ion Popa, *Goga autor dramatic,* în „Familia", an. 78, seria IV, mai–august, septembrie 1943, p. 47–48.

pentru comunicarea cu publicul. Din această perspectivă, dramaturgia a solicitat condeiul celor mai reprezentativi scriitori români din Transilvania. „Teatrul lui O. Goga – scria G. Călinescu – e onorabil, dar nu e în vocația poetului" (*Ist. lit. rom. de la origini până în prezent,* p. 541). Că nu e în vocația poetului e mai greu de acceptat, dar că e vizibil sub nivelul poeziei, acesta e un fapt de necontestat.

Goga s-a afirmat ca om de teatru[1] prin piesele *Domnul notar, Meșterul Manole* și prin traducerea remarcabilă a *Tragediei omului* de Madách. Intențiile sale par să nu se fi redus numai la atât; o pagină din ziarul „Cosânzeana"[2], tipărită la Orăștie, ne informează că „imediat ce a terminat *Domnul notar,* Octavian Goga lucra la alte două piese într-un act: *Sonata lunei* și *Lupul,* pe care le scrie la poalele Pirineilor, în orășelul Saint Jean de Luz". Aceste piese au fost scrise sau nu? Nu știm. Ele nu se găsesc între manuscrisele sale și niciodată Goga n-a mai pomenit de soarta lor. De asemenea, nici un exeget nu le mai amintește, într-un fel sau altul, și nici un bibliograf nu le-a înregistrat.

Piesa *Domnul notar* a fost terminată în 1913 – precizează Goga, explicându-i geneza și rosturile sociale. Unele fragmente au apărut în presă, precum scena intitulată *Mitruț jitarul,* în „Tribuna", Arad, an. XV, nr. 1 1/14 ian. 1911, p. 1–4. „Candidat de deputat în județul Arad, trei luni de propagandă electorală mi-au dat prilejul să văd multe taine. Am crezut că sunt dator să dau acest tablou de frământare interioară a noastră, sub apăsarea unei idei de stat străin. Din aceste preocupări a ieșit *Domnul notar*"[3]. Goga candidase în luna iunie 1910 la Chișineu (Arad) pentru a intra în parlamentul din Budapesta. Nu reușește însă, căci baronul Wenkhein cheltuiește 300 000 de coroane, pe lângă teroarea dezlănțuită de administrație, și-i smulge scaunul de deputat. Mâhnirea și experiența tristă le găsim în piesa *Domnul notar,* care s-a tipărit într-un singur an în patru ediții și s-a jucat prima dată la 16 februarie 1914 pe scena Teatrului Național din București, într-o excelentă distribuție.

Pe drumul misiunii sale, pe care o simte ca o poruncă la care nu se poate împotrivi, Octavian Goga trece granița blestemată la frații liberi, în Regat, în inima lui, în București, și aici, ca o provocare a realităților ce le-a lăsat în urmă și pe care le simțea șubrede, gata să se prăbușească,

[1] *Goga scriitor dramatic,* în „Luceafărul", nr. 13–14, 1 iulie 1913, p. 454.

[2] „Cosânzeana", an. III, nr. 34, 1913, p. 496.

[3] O. Goga, *Fragmente autobiografice,* în volumul *Discursuri,* Editura Cartea Românească, p. 26.

lasă să i se prezinte pe scena Teatrului Național *Domnul notar.* El, care în răstimp, ca membru activ în Comitetul Național al românilor din Ardeal, cunoștea legiuirile țării și era părtaș la luptele naționale, știa că după reprezentarea acestei lucrări, nu mai are ce căuta în Ardeal. Goga stăruie totuși ca piesa lui să fie reprezentată. Nu pentru că ar fi putut gândi că va putea trăi restul zilelor departe de Ardealul pe care-l iubea cu atâta înfocare, „ci pentru că era sigur că exilul său nu va fi de lungă durată, ci realizarea idealului național e foarte aproape" (Ion Agârbiceanu, *Octavian Goga,* în „Pagini literare", an. VI, nr. 1–2, 1939).

Ecourile în conștiința marelui public au fost de nedescris. „Succesul *Domnului notar* – scria Eugen Lovinescu[1] – a amintit succesul întâiului volum de versuri al poetului. Entuziasm în sală. *La arme!* și *Deșteaptă-te, române,* sus, în galeria înflăcărată; mișcare în presa de aici și de dincolo; banchete la București și la Sibiu; intervenția unei puteri străine; frica dezlipirii României de la politica Triplei Alianțe; serbări în folosul Ligii culturale; cununi de laur...; în scurt, toate vânturile prielnice, ce suflaseră în pânzele întâiului volum, au suflat și de data aceasta, și cu drept cuvânt, și asupra *Domnului notar,* care, punând o problemă națională înainte de a pune una estetică, trebuia să întâmpine un succes național. Presa i-a dat deci sprijinul; Liga l-a dat pe al ei; publicul mare pe al lui; scriitorii pe al lor. Din convergența atâtor bunevoințe a ieșit o apoteoză". Ziarele vremii precizează că autorul a fost aplaudat o jumătate de oră, că după fiecare act sala arhiplină ovaționa și cortina s-a ridicat de zeci de ori. Cronicarii dramatici ai diverselor ziare se întreceau a doua zi în elogii. „Dacă muzele Plymie și Calliope au fost pentru o clipă îndurerate fiindcă li s-a răpit poetul lor răsfățat, d-l O. Goga, în schimb Parnasul – se scrie în ziarul *Universul* – trebuie să fi răsunat de strigătele de bucurie ale surorei lor Thalia, pentru că a văzut închinându-se la altarul ei un nou, dar vrednic slujitor al artei dramatice." Iar revista de specialitate, „Rampa", scrie cu înflăcărare: „Cea mai caldă și cea mai entuziastă seară de teatru pe care am pomenit-o până acum. *Domnul notar* n-a câștigat un succes, a câștigat un adevărat triumf." Succesul de la București stârnește mânia autorităților cezaro-crăiești și Goga e condamnat la un an și jumătate închisoare, pe care n-o execută, căci, din martie 1913, se afla când pe coastele dalmatine, când prin Grecia și Egipt, iar în iunie 1914 izbucnește războiul mondial care va duce la destrămarea statului asupritor. În revista „Transilvania" (anul 1914, p. 198) întâlnim următorul anunț cu privire la *Domnul notar:* „Piesa d-lui Octavian Goga, care a avut un succes așa

[1] E. Lovinescu, *Critice,* vol. I, ediție definitivă. Editura Ancora, București, 1925, p. 138.

de mare pe scena Teatrului Național din București, a fost confiscată de poliția din Ungaria[1]. Parchetul a intentat proces autorului pentru agitație." Piesa lui Goga are în centrul ei o problemă fundamentală pentru epoca respectivă, când o parte dintre fruntașii românilor din Transilvania se orientau spre activismul parlamentar. Într-o atare împrejurare concret-istorică, poetul „pătimirii noastre" se arată preocupat de probleme deosebit de grave: deznaționalizarea lașă, vinderea conștiinței naționale pe un blid de linte, pactizarea unor renegați cu asupritorii. Piesa n-are nici o notă naționalistă. Afară de jandarmi cu baionetă, simbol al statului cezaro-crăiesc, asupritor, nici un personaj de altă naționalitate nu apare în piesă zugrăvit în mod critic. Acțiunea piesei se petrece în satul Lunca (al cărui model este un sat din preajma Crăciunelului, unde s-a născut Iosif Goga, tatăl autorului), în ajunul alegerilor, momentul cel mai potrivit pentru o desfășurare dinamică și pentru caracterizarea adâncă a personajelor. Actul întâi se desfășoară în biroul domnului notar, fiind de față și candidatul guvernului și șeful jandarmilor unguri, strajamesterul Gal. Cei trei pun la cale prigonirea alegătorilor care doreau să sprijine pe contracandidatul Ioniță Florian, tânăr destoinic și bun patriot. Tot din primul act cunoaștem și viața notarului Traian Văleanu, care venise în comuna românească numai cu peana (condeiul) la ureche. Tip de arivist, acesta ademenește fata unui om harnic din sat, Nicolae Borza, și o ia de soție, odată cu o zestre bogată, de care va dispune după bunul-plac. Decorul este evident simbolic. Masa din mijlocul camerei, încărcată cu registre roșii și verzi personifică, desigur, dominația administrației austro-ungare, supravegheată de pe perete de portretul împăratului Franz Iosef. La perete, retrase – ca în poveștile cu cenușăreasa – lavițele, scoarțele românești și o icoană a Sfântului Nicolae din interioarele rurale, reprezintă lumea în care, tăcută și supusă, doar în amintire, mai dăinuie viața simplă a țărănimii noastre. În acest decor simbolic, la ridicarea cortinei apare notarul și candidatul guvernului, Ieronim Blezu. În casa notarului, care trăiește cu o destrăbălată (Otilia Sfetescu, fata lui Oprea din Spini), nevasta sa Ana, rămasă cu sufletul neîntinat lângă compatrioții ei, îndură o teroare cumplită. Ea trăiește în umbră, prin colțuri, ca lavițele, îmbărbătată de servitoarea Lina, care simte la fel ca ea și ca oamenii cinstiți ai satului, ce „nu-și lasă legea să-i ajungă blăstămul, să nu le putrezească oasele în copârșeu". Conflictul se petrece în sânul unei familii românești, în casa notarului Traian Văleanu, care, în calitate de slujbaș al statului austro-ungar, sprijină candidatura doctorului Ieronim Blezu, funcționar

[1] *Domnul notar* – cu privire la confiscarea piesei de către guvernul maghiar, în „Luceafărul", nr. 7, 1 aprilie 1914, p. 219.

în minister la Budapesta, utilizând mijloacele cele mai venale. Bătrânul Borza, socrul notarului, e un patriot cinstit, un om integru, un țăran dârz, de lege veche, dar ruinat economicește de propriul său ginere încât „prin hambarele goale... s-a cuibărit șorecăria... cântă greierușii în cămară..." După ce nu se mai văzuseră de doi ani, notarul îl cheamă la el și-i propune să-l sprijine în alegeri pe Blezu: „*Notarul:* Știi ce, facem pace... Închidem tot. Dă votul lui Blezu... Așa-i că dai?" În jurul acestor două personaje se strânge, de fapt, toată acțiunea piesei. Ele sunt și cele mai bine conturate, fiindcă celelalte sunt îndeajuns de liniare. Tensiunea dintre ei crește odată cu desfășurarea evenimentelor până când, în fața satului răsculat, Borza îl ucide pe Văleanu. Deznodământul acesta este de un efect dramatic remarcabil, căci cititorul, sau respectiv spectatorul, rămâne cu senzația că Borza doar execută gestul, voința fiind a satului. El este un mandatar al colectivului. Dialogul dramatic, dinamic și vijelios dintre Văleanu și Borza, răfuiala oarecum personală, sunt înecate de strigătele mulțimii, de mânia obștii, care crește ca o furtună, ca o apă ce vine vertiginos de departe, ajunge la ferestrele casei notarului și le sparge în momentul suprem de criză. Protagonistul piesei, notarul Traian Văleanu, este un român renegat. Arivismul său l-a condus către o completă detașare de masa țărănească și de luptătorii români, solidarizându-l cu reprezentanții statului asupritor. Dar prezentarea lui sub un aspect exclusiv negativ dăunează într-o oarecare măsură realizării estetice. De aceea, el are o psihologie cam sumară, nu e chinuit de nici o îndoială, nu suferă pe urma faptei sale. „Văleanu – scria Lovinescu, *loc. cit.* – e un erou dintr-o bucată; o pată de umbră fără nici o lumină." Goga l-a încadrat cu toate defectele, căci un trădător de neam e un soț infidel, un ginere escroc, un lingușitor față de cei mari, un zbir față de cei mici, un hoț însușindu-și banii ce nu-i aparțineau. Tot un renegat pictat cu o singură culoare, negru puternic, este și Ieronim Blezu, propus de autoritățile de stat a fi candidat în județul Arad. Alegerea lui varsă sângele compatrioților săi. Blezu e o figură pedantă, o lichea politică de cea mai joasă speță, care disprețuiește poporul într-un limbaj latinizant și se reazemă, în atingerea scopului, pe bani și pe violență. Când notarul Văleanu îi amintește că adversarii lor politici se sprijină pe popor, el răspunde cinic și ridicol: „– Lasă-mă, domnule Traian, cu poporul... lasă-mă... Poporul să-și vază de treabă, *sapristi... ergo* să-și ție gura... scurt... Să se facă cucuruzul, înțelegi, cucuruzul... Să aibă ce băga-n gură, înțelegi, să-și zică ocinașele sara, să se întoarcă cu fața către părete... da... poporul... na... Iar domnișorii ăștia cu părul vâlvoi, cari umblă de smintesc oamenii și *quași* se iau de gât cu baronii din casina magnaților, ăștia trebuiesc scuturați, o bătaie *prima classis, canis mater,* să le treacă metricea... *na...*" O altă figură care inspiră disprețul, un renegat, la o scară

mai mică, dar la fel de odios, este și Stan Hopârtean, omul de încredere al celor doi, „fost zupaș la honvezi", care cumpără voturi pentru Blezu cu zece zloți, reținând și pentru sine doi „de fiecare căciulă". Acestor ariviști și acoliților lor, li se opun figuri obișnuite din rândurile poporului, care capătă însă o semnificație extraordinară, în lupta pentru apărarea patrimoniului național. Din perspectiva acestor personaje, a colectivității satului, se poate stabili un raport strâns, organic, între piesele lui Goga și mai cu seamă primele sale două volume de versuri.

Pricinile dramelor sociale și naționale sunt aceleași și într-o parte și în alta. Atmosfera de apăsare și împilare e aproape identică, realizând și aici, ca și în volumele *Poezii* și *Ne cheamă pământul,* fundalul social-istoric. E și în *Domnul notar* aceeași lume, și aceeași problematică, tratată, firește, după legile genului dramatic. E același sat românesc, tradițional și patriarhal, cu case care păstrează răbojul după grindă, cu preoți și dascăli luminoși și patrioți, purtând același nume ca și în poezii, cu cantori și cu pristavi, cu căprari isteți, foști „în slujbă la împăratu", cum e Stoia în piesă sau Radu Roată, cel din poezia *De demult,* cu bătrâni cititori ai *Ceaslovului,* precum în poezia *Bătrâni;* e un sat care are un acut sentiment al destinului său istoric. Țăranii, cu același limbaj arhaic și regional, se conduc după aceleași legi nescrise, ca și cei din poeziile sale, legi ale tradiției populare, legea veche, dintre care supremă este cea a omeniei. Borza acționează în numele omeniei: pristavul satului părăsește postul său modest în numele omeniei; și preotul îl apreciază ca atare: „Mitruț e un om de omenie... el a plecat". Ideea etică e asemănătoare cu aceea din poezia *Dorința:*

„Iar popii nostru-ntâmplător
Vreun oaspe atunci să-i vie:
Pe cine-ngropi, părinte, azi?
«Pe un om de omenie!»".

În spiritul sămănătorismului, prezent uneori în crezul artistic al lui Goga, el distinge net între „haine albe" și „haine negre". Eroii țărani sunt potoliți, cu sufletul mocnind sub cenușa durerilor, răbdător până țâșnește scânteia revoltei, și atunci se dezlănțuie ca un uragan. Mânia colectivă – acumulată până la pragul de sus, dar care nu se declanșează niciodată în poezia lui, rămânând ca o amenințare apocaliptică, misterioasă – aici o întâlnim revărsată. Se realizează astfel o împlinire a universului lui Octavian Goga din prima perioadă a activității sale. Trecerea din domeniul liricii în acela al dramei, Goga o realizează cu același suflet răscolit de patimi și cu aceeași vibrație lirică. Continuitatea e perfectă. Figurile conturate în poezie trec pe scenă. Numeroase replici ale

personajelor țărani refac atmosfera unor „poezii", sau utilizează aceleași amănunte caracteristice. Comentariul lui Borza la moartea căprarului Stoia, care avea medalii, „bani de la-mpăratu", ca și preotul din *Apostolul,* amintește nemijlocit, prin viziunea dramatică și înțeleaptă asupra vieții și a morții, poeziile *Un om* și *A murit...*

„*Borza:* Ce păcat? Om sărac, tu copilă, om necăjit... Ehei, draga badei... Moartea pe seama omului sărac nu vine cu coasa... îl ia cu moale, îl oblojește-n tol. Culcă-te bine și tu o dată, om de omenie... Pune capu pe perină de mătase... Așa-l ia..." Și personajele celor două poezii dorm prima dată tihnit, omenește, doar cu prilejul morții. Pentru întâia oară bordeiul lor are aspectul unei modeste locuințe umane:

„Rămas bun, biete mâini de trudă,
Atâta vreme-mpovărate,
Ce stați pe pieptul slab acuma
Întâia dată-ncrucișate.
Azi nu mai e îngust bordeiul
Să-ncapă jalea ta amară"...
(*Un om*)

„Ce viață fără milă... Lângă mort la căpătâi,
I-a fost dat să ardă-n casă lumânarea cea dintâi".
(*A murit*)

În atari împrejurări social-istorice, omul sărac și de omenie se poate întâlni numai prin moarte cu repausul. De aceea moartea îi apare ca o ușurare a durerilor.

Pentru ilustrarea ideii noastre ni se pare important nu atât identificarea unor corespondențe de amănunt, cât stabilirea unității de ansamblu a universului artistic, organicitatea viziunii, care ne determină să privim mai nuanțat și mai dinamic problema personalității complexe a lui Goga, specificul creației sale.

Dacă există o corespondență între virtuțile creatoare ale lui Octavian Goga în diversele genuri, există și o corespondență între limitele gândirii sale artistice și ideologice.

Cultul pentru patriarhalitate, pentru o lume de „lege veche", tendința de idealizare a unor relații anacronice, opoziția sămănătoristă sat-oraș, din poezia sa, se fac simțite și în piesa *Domnul notar,* a cărei idee dominantă rămâne, însă generoasă din punct de vedere social și patriotică din punct de vedere național, corespunzând organic ideilor fundamentale care străbat volumele *Poezii* și *Ne cheamă pământul.*

Originalitatea și virtuțile artistice ale piesei sunt de netăgăduit, deși în actul al doilea care se petrece în ograda lui Oprea Sfetescu, unde notarul

se află împreună cu ibovnica, se resimt puternic influenţe caragialiene. „În *Domnul notar* – scria G. Călinescu în *Ist. lit. rom.*, p. 541 – luptele electorale din vechiul Ardeal cu concurenţii între candidaţii din partida naţională şi partizanii guvernului sunt reprezentate în chip absolut pitoresc, cu mijloace caragialiene." Exagerarea lui Călinescu este evidentă, căci sunt scene care n-au absolut nimic comun cu teatrul lui Caragiale. Dacă s-ar fi referit numai la această scenă de amor ar fi avut, desigur, perfectă dreptate. Partenerii sunt profund ridicoli în scena de dragoste cu leşinuri, cu „ochi daţi peste cap" şi cu sentimente exprimate într-un limbaj caragialesc. Otilia, care cunoscuse desfrâul în periferiile bucureştene, îi vorbeşte cu „bibicule" „dragă pisule", „Titi puiule", „să moară cine minte", „sanfazon", „parol doner" etc. Iar notarul rigid, neîndemânatic, îi răspunde într-un grai arhaizant, latinizant, uşor administrativ: „Nu dragă, *placă* (în sens de poftește – *n.n.*) şi nu te supăra, da' vezi, omu... bănuiala... de câţi spui tu... câţi ai cunoscut acolo în familie...", „să mă pardonezi" etc. Stilul are un viu nerv dramatic. Replica e cel mai adesea eliptică, fraza tuturor personajelor se frânge şi se articulează pe suspensii interioare. Cât de dramatică, de sugestivă e o replică a unui personaj secundar, ce efect scenic pot avea punctele interioare de suspensie: „Ei... lasă... Parcă dacă stai nchisă-n casă lumea-i surdă... lumea-i oarbă... tot cu ochii roşii... se cunoaşte... N-ai ce-i face... O dată duci măneca la ei... Săraca Ielea Saveta... Prostii... toate-s prostii... parastas prostii..., lumină-n progadie prostii... numa dumnealui... cum mai rabdă Maica Precista..."

În 1920,– ne informează Paul I. Prodan în lucrarea *Teatrul românesc contemporan (1920–1937)* –, drama *Domnul notar* se reia la Teatrul Naţional din Bucureşti, cu sentimentul că „nu se mai poate prezenta decât ca un document al unei epoci de tristă memorie, păstrându-şi intactă valoarea artistică, socială şi politică. Ca o amintire tristă a unor vremuri trecute şi dureroase *Domnul notar* şi astăzi trezeşte în inimi indignarea de altădată" (p. 99). Perenitatea piesei rezidă în capacitatea de a exprima calvarul luptei pentru unitate naţională, în veridicitatea imaginii pe care ne-o dă despre un anume moment istoric: „*Domnul notar* este o pildă vie, bine prinsă, a moravurilor de pe vremea habsburgilor" (p. 99). Cronicarul elogiază din acest spectacol „decorurile frumoase şi în nota locului unde se petrece acţiunea" (p. 100). Despre roluri spune că au fost date la actori de mâna întâi. „În frunte *Iancu Brezeanu,* marele actor Brezeanu, care povesteşte de minune şi, cu un joc sobru, emoţionează până la lacrimi. *Iancu Petrescu* apare într-un rol de predilecţie, dând viaţă cinstit românească bătrânului Nicolae Borza. Ţi se pare o figură legendară care

se coboară dintr-o ramă pentru a se înfierbânta şi a se revolta în faţa noastră, în slujba unei cauze sfinte şi mare. D-l *Bulfinsky* interpretează rolul personajului antipatic din piesă, al d-lui notar şi cu toate acestea nu repugnă, datorită unei artistice creaţiuni. Impunător şi emoţionant d-l *Ciprian* în rolul preotului Nicoară. În cea mai justă notă d-na *Ana Luca;* plină de umor d-na *Maria Ciucurescu Bulfinsky.* D-l *Manu* aminteşte ca ovreiul decât ungureanul. D-l *Duţulescu* redă o imitaţie a unui candidat guvernamental cu o căznită conştiinciozitate. D-na *Sonia* apare în rolul unei servitoare ardelene. Restul interpretării bine iniţiat de sfaturile şi indicaţiunile unui bun director de scenă" (p. 100).

Manuscrisul acestei piese, nr. 6.082, f. 1–102, se află la Biblioteca Academiei Române.

(p. 779) MEŞTERUL MANOLE

Piesa *Meşterul Manole* a fost scrisă în 1927, s-a jucat la Bucureşti în 1927–1928, şi a fost tipărită prima oară în 1928. Cu prilejul punerii ei în scenă, Tudor Arghezi scria o cronică elogioasă în *Bilete de papagal,* miercuri, 28 martie 1928, nr.48: „Diagonala generală a piesei, ideea care constituie speteaza dreaptă a lucrării dramatice, scoasă din evenimente, izolată de roman şi fabulă şi concentrată în sensibilitatea spectatorului ca o noţiune, noutatea ei te opreşte. Dintr-o legendă care a putut să ademenească superficial prin frumuseţea ei episodică o serie de scriitori, unii jucaţi şi alţii nu, d. O. Goga extrage o frumuseţe subiectivă nouă, veche cât şi piesa, însă secretă şi nedescoperită, simbolica legendei.

Meşterul Manole nu e un arhitect care asigură temelia catedralei zidindu-şi în dânsa, definitiv, nevasta. Meşterul Manole este fiecare creator de artă şi de acţiune, fiecare zămislitor şi întemeietor, care trebuie să îngroape în efortul lui tot ce are mai scump: nu se poate viaţă nouă fără jertfă. Arta e o muncă de invenţiuni şi de lupte, o revoltă, un război; trebuie să moară ceva ca să renască viaţa, înăbuşită aiurea, în opera săvârşită. Cine concepe meşteşugurile de frumuseţe şi de născociri ca nişte simple agremente şi ca nişte mijloace de parvenitism poate să aibă dreptate în sensul minor de industria lucrativă a epocii, în care însă elitele adevărate duc luptă neîmpăcată cu preţul căreia biruiesc în ordinul abstract şi cad. Artistul, ca şi omul de ştiinţă, e un brigand, un devastator, un tulburător de linii, pe care îl neliniştește, îl agită, îl frământă, cu singura nevoie de diavol sau de sfânt, de a-l primeni: această atitudine trebuie plătită cu sacrificiul.

Artistul e un monah și arta o pustnicie. Isus Hristos, predecesorul Meșterului Manole, e categoric: cel ce-și iubește fratele, averea și soția mai mult decât pe mine, este nevrednic de mine.

E o idee, caracterizată de către un prieten din redacția ibseniană, ca și ideea puterii singurătății. Ea se găsea întreagă și sugestiv exprimată în literatura românească cea mai adevărată, a țăranilor. Însă, cel ce a găsit-o după ce toți dascălii i-au interpretat înfățișarea externă e d. Octavian Goga. Era nevoie de corespondență mistică și de potențialul sufletesc al deprinderii cu sensurile esențiale".

În stagiunea 1931–1932 drama lui Goga se găsește în repertoriul Teatrului Național din Cluj. Premiera are loc la 14 februarie 1932. În stagiunea 1931–1932 se dau cu ea patru spectacole. Va fi reluată în stagiunea 1938–1939, în 3 spectacole. Direcția de scenă: Z. Bârsan; regia: E. Josan; sufleur: St. Constantinescu. *Distribuția*: Iancu Balteș: N. Dimitriu; Vlad: N. Neamțu-Ottonel; Ana: Atena Dumitrescu; Elena: V. Dimitriu; Andrei Galea: Zaharia Bârsan; Emil: I. Tâlvan; Colonelul: D. Constantinescu; Prințul: I. Vanciu; Goldman: C. Potcoavă; Rainer: M. Mateescu; Adolf: H. Cristea; Tața Ilinca: Nat. Ștefănescu; Gheorghe: T. Lapteș; Un ministru: I.S. Văleanu.

În *Teatru românesc din Ardeal și Banat*, volum editat de Teatrul Național din Cluj, întocmit de A. Buteanu în 1946 (?), la p. 241 se spune cu privire la jocul actorilor: „În *Meșterul Manole*, realizări meritorii au făcut d-nii Zaharia Bârsan, Neamțu-Ottonel, Nae Dimitriu, Atena Dumitrescu etc...." În aceeași lucrare se precizează că: „În timpul stagiunii (din 1938–39), Teatrul a întreprins în 20 diverse orașe din Ardeal mici turnee, reprezentând următoarele piese: *Trandafirii roșii, Meșterul Manole, Avarul, Finul conițeiⁱ, Cârceiiⁱⁱ, Ruy Blas, Mansardaⁱⁱⁱ* și *Importanta de a fi seriosⁱᵛ*. Ecourile din presă din această stagiune sunt nesemnificative, nu aduc nimic nou.

În 1967, la 26 mai, *Meșterul Manole* a fost pus în scenă la Teatrul Nottara din București, în următoarea distribuție:

Iancu Balteș	George Demetru (artist emerit)
Vlad Brăneanu	Dan Nicolae
	Grigore Anghel-Seceleanu
Ana	Camelia Zorlescu
Elena Caramfil	Eugenia Bădulescu
Andrei Galea	Dorin Varga
Emil Scarlat	Radu Dunăreanu
Colonelul Dabija	Cornel Elefterescu
Prințul Bibi Mușat	Emil Giuan
Goldman	Constantin Guriță
Rainer	George Țurcanu
Tața Ilinca	Getta Cibolini
Gheorghe	Ion Porsilă

Sufleur: V. Tonescu
Regia tehnică: Lucian Constantinescu
Ilustrația muzicală și sonorizarea: Getta Hânceanu
Regizor secund: Dan Dinulescu Scenografia: Lidia Radia
Direcția de scenă: Ion Olteanu (artist emerit)

Cu acest prilej cronicarul dramatic Radu Popescu a exprimat în *România liberă*, nr. 7 029 din 25.V.1967, p. 2, în chip exagerat, o atitudine plictisită, plină de rezerve, nejustificată, atât despre piesă, cât și despre regizor și actori: ... „Cu vreo doisprezece ani după *Domnul notar* (dar în două epoci, și în două faze ale evoluției sale, radical deosebite), *Meșterul Manole* este fructul acestei voințe, și reprezintă o explicație a structurii artistului adânc legată de însuși destinul scriitorului. Goga nu va fi avut poate conștiința deplină că, din străfunduri, el încerca să-și dea o scuză și să ofere o justificare confortabilă unei opțiuni care îl confrunta cu o judecată foarte severă, judecată, pe care, o presimțea, și chiar o simțea, a «cazului Goga». Astăzi, drama sa *Meșterul Manole* ne-a interesat, mai ales, din punct de vedere al pătrunderii unei psihologii tulburi.

Care este teoria lui Goga asupra artistului, care este interpretarea pe care o dă el temei Meșterului Manole? În primul rând, să observăm că el restrânge problema, net, la semnificația sacrificării Anei de către Manole, interpretând mitul cât se poate de restrictiv, refuzând orice extensiune spre misiunea generală a artei, spre rolul artistului în lume etc., așa cum au făcut, sau cel puțin au încercat să facă, mulți alți scriitori (și mai ales cel din urmă, Horia Lovinescu). Mă rog, fie și atât! Arta, creația, spune Goga prin exemplul eroului său, sculptorul Andrei Galea, nu este sacrificiu, este transfer, este sublimare a sentimentelor omenești, de toate felurile, în opera de artă. *Lato sensu*, teoria ar fi exactă, dacă ea n-ar implica eliberarea artistului de orice răspundere morală, și dacă nu i-ar da situația comodă a unui pasiv factor de tranziție între momentul vieții și momentul artei. Căci Galea nu o sacrifică pe Ana iubita sa, ci pur și simplu nu o iubește, indiferent de patima care l-a purtat, un moment, spre ea. Când

[1] Piesă în 3 acte de Maurice Hennequin și H. de Gorse.
[2] Comedie în 3 acte, localizare de Edgar Aslan.
[3] Piesă în 3 acte (9 tablouri) de Alfred Gehri.
[4] Comedie în 3 acte de Oscar Wilde.

intervenția soțului pune capăt, prin scandal socialo-monden legăturii dintre cei doi, Galea nu acceptă, nici nu se împotrivește, el trece în artă întreaga sa dramă sentimentală, și declară calm fostei sale iubite, care rămâne credincioasă dragostei, că o consideră moartă, și înmormântată în ultima sa operă, statuia Atlantidei (despre care autorul nu ne șoptește nici măcar o vorbă). Deci, dacă nu există iubire, nu există sacrificiu, artistul justificându-se oarecum prin el însuși, în afară de sfera conștiinței și a voinței, și dincolo de comandamentul răspunderii morale. Pentru Octavian Goga, care-și asumase răspunderile de cântăreț al idealurilor unui popor întreg, și făcuse față acestei răspunderi, cu 20 de ani înainte, în chip atât de superb, concluziile Meșterului Manole sunt destul de întristătoare...

Astfel, drama – foarte simplă cu implicații foarte restrânse, plină de personaje fără nici o acțiune dramatică și cel mult o vagă acțiune simbolică (arhitectul Scarlat pentru care arta e o simplă aplicare a geometriei) sau cu accentuate funcțiuni de raisonneur, ca bătrânul scriitor Iancu Balteș, causeur fermecător (dar mult mai puțin fermecător decât era, în viață, Goga însuși, așa cum mărturisesc toți contemporanii săi) și ca Elena Caramfil, sau ca simple funcțiuni de figurație (Brăneanu, prințul Mușat, colonelul Dabija, bancherul Goldman) – este o dramă burgheză destul de obișnuită, strict «onorabilă», cum spune Călinescu, față de splendida vocație a poetului și în care se simte foarte rareori «gheara leului».

Spectacolul realizat de Ion Olteanu este cuminte cum nu se mai poate, așa cum însăși opera îi cere să fie. Regizorul nu avea în fața sa nici o problemă a unuia sau altuia dintre eroi, dar a ținut neapărat să-și creeze una, din abia sugerata, de către autor, problemă a lui Andrei Galea, din care a vrut neapărat să facă un erou deosebit, frământat, colțuros, exploziv, plămădă artistic-țărănească diferită de a tuturor celorlalți, ceea ce a reușit, deși, uneori prin contraste nejustificate, care au avut o repercutare aproape comică.

Interpretarea a fost foarte corectă, foarte îngrijită și pusă la punct. În rolul bătrânului și salonardului scriitor Iancu Balteș, George Demetru a pus toată capacitatea sa de seducție, fiind convingător și simpatic, și vorbind, sărmanul, căci altceva nu avea de făcut! În rolul soțului înșelat, moșier și politician, Dan Nicolae, cu abia câteva replici, s-a achitat foarte mulțumitor de o sarcină ingrată. În rolul principal feminin, al Anei, am văzut o tânără debutantă, sau încă debutantă, pe Camelia Zorlescu, pe care nu avem încă dreptul s-o judecăm, căci poate că, rolul însuși fiind cam inconsistent, interpreta nu putea depăși o anumită fixitate și frecventă lipsă de exteriorizare a emoției. În rolul principal masculin, Andrei Galea, l-am revăzut pe Dorin Varga, mult, mult mai bun decât

în mitropolitul Roșca (este vorba de un rol din *Petru Rareș* de Horia Lovinescu – *n.n.*) și aproape bun ca Andrei Galea, și putând fi foarte bun, dacă ar pune mai multă substanță, mai multă motivație în diversele sale salturi psihologice, în atitudinile contrastante, pe care le indică autorul, dar pe care le inspiră regizorul și le execută actorul. În rolul Elenei Caramfil, sortită a simboliza plata fericire burgheză, Eugenia Bădulescu a pus mult farmec, sinceritate și simplitate de bun efect. Foarte satisfăcător și Radu Dunăreanu, în rolul arhitectului Scarlat, dar cu pieptănătura și cu barba nu știu cărui boier din *Petru Rareș*".

Octavian Goga a început să scrie piesa *Meșterul Manole* la 10 septembrie 1927 într-un caiet mare, tip registru, pe când se afla în vacanță la Cannes și a terminat-o tot acolo într-un timp record, 11 zile. Actul I era gata la 14 septembrie, actul al II-lea la 18 septembrie și actul al III-lea la 21 septembrie 1927. Manuscrisul piesei se găsește în Muzeul „Octavian Goga" de la Ciucea.

Pe pagina cu personajele piesei, Goga notează sus, în colțul din dreapta: „În figura criticului modelul trebuie să fie Caragiale".

După prima listă a personajelor e evident că Goga s-a văzut pe sine în rolul scriitorului, căci a scris Goga, apoi șters și pus Iancu Balteș.

Prima dată persoanele erau mai puține și deosebite, pe ici pe colo, de cele din versiunea ultimă. Dar pagina transcrisă și confruntată cu cea tipărită va vorbi de la sine:

PERSOANELE

1. *Andrei Galea*, sculptor (trecut de treizeci de ani).
2. *Vlad Brăneanu* (patruzeci de ani).

[Chiar în versiunea aceasta, era scris în loc de Vlad Cosma și nu era precizarea de *proprietar*).

3. *Ana*, nevasta lui (douăzeci și doi de ani).
4. *D-na Elena Caramfil*, prietena.
5. *Iancu Balteș*, scriitor critic (cincizeci ani).

[Inițial fusese scris Goga, apoi șters discret cu o linie, încât numele lui se vede foarte bine.]

6. *Adrian Scărlătescu*, inginer (treizeci și cinci ani).
7. *Trei prieteni*. [Deci nu-s individualizați ca în versiunea ultimă.]
8. *Băiatul de la hotel.*
9. *Fata în casă.*

Tot pe prima pagină mai găsim indicații cu privire la locul unde urma să se petreacă acțiunea. Autorul nu era foarte decis pentru că scrie:

„Actul I. *În hallul unui hotel Sinaia*", apoi „*la o stațiune balneară*" și șterge cu o linie precizarea din urmă.

„Actul II. *La țară în*" și șterge cu o linie acest început de propoziție pentru a scrie: „La conacul moșiei lui Brăneanu".

„Actul III. *În atelierul sculptorului*".

După această primă încercare, Goga scrie din nou personajele, cu altă cerneală de un negru intens, aducând modificări care nici ele nu reprezintă forma ultimă, tipărită. Iată cum arată noua listă a personajelor:

Andrei Galea, sculptor.
Vlad Brăneanu, proprietar.
Ana, nevasta lui.
D-na Elena Caramfil.
Iancu Balteș, scriitor.
Emil Scarlat, arhitect.
Colonel Dabija.
Prințul Bibi Mușat.
Goldman, bancher.
Rainer, administratorul.
Adolf, chelner la hotel.
Țața Ilinca.
Gheorghe.
Un ministru.

Precizarea aceasta din urmă e adăugată pe margine. Indicațiile scenice de la începutul primului act sunt scrise cu creionul. Restul manuscrisului e redactat cu cerneală. E un manuscris muncit, cu multe ștersături, cu zeci de notații și încercări pe contrapagină.

Pe pagina întâi a manuscrisului se mai găsesc niște încercări de versuri, precum: „Eu când mă uit în mine-arare". Pe ultima pagină, de asemenea, două strofe singulare, nepublicate în vreo poezie.

De observat că în varianta tipărită pe locul întâi, al lui Galea, trece Iancu Balteș, și că la primele șase personaje li se precizează vârsta; la Rainer se adaugă că e administratorul lui Brăneanu.

O altă versiune manuscrisă a piesei, la Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 5 934, f. 1–82.

Acțiunea e simplă și urmează, pe coordonatele ei esențiale, semnificația mitului popular. În holul unui hotel de la Sinaia, la ridicarea cortinei, Ana Brăneanu terminã, la pian, ultima frază din *Moartea Isoldei*. O ascultă d-na Caramfil, scriitorul Balteș și arhitectul Scarlat. În partea dreaptă, la o masă de cărți, niște oameni cu alte preocupări, aparținând parcă altei lumi: Brăneanu, prințul Bibi Mușat, colonelul Dabija și Goldman. După câteva replici scurte de agrement, la care participă aproape toți, Ana intervine cu o întrebare gravă, a cărei esență

va sta tot timpul în centrul piesei. Îi cere lui Balteș să-i mărturisească „patronul" artistic. Acesta îl numește pe Meșterul Manole.

„*Ana:* D-ta, pozitivul, fugi de mister, crezi numai în var și cărămidă. Ce nu înțeleg eu în povestea Meșterului Manole e ideea sacrificiului dusă la absurd, nene Iancule. De ce duhurile rele i-au cerut tocmai dragostea în schimb, de ce a primit Manole acest târg ingrat, de ce n-a coborât de pe schelă cu tovarășii lui nouă, să lase zidurile în ruine și să-și mângâie nevasta? De ce opera de artă să sugrume o viață și să se ridice pe o îngropăciune?" (Act. I.).

Ana va ajunge să înțeleagă sensul baladei prin drama proprie ei vieți. De mai multă vreme îi face bustul în piatră sculptorul Andrei Galea, neacceptând, deocamdată, mitul lui Manole și „ciudata teorie a compensației", care devorează și învie. El gândește în piatră și se crede un „manual nu un cerebral". „...Nu-l accept pe Manole, nu-l accept fiindcă nu-l pricep... L-aș fi priceput atunci când ar fi îngropat între zidurile lui o ființă fără devotament... O răzbunare, așa da... dar, încă o dată, sunt pasiuni mai mari". El crede în alt mit: mitul afirmării vitale, care nu se dă îndărăt să jertfească orice misiune pentru a-și împlini îmboldirile originale. Acesta e mitul popii Onofrei din Mestecăniș, un haiduc de popă văduv, căruia țăranii i-au dărâmat casa pentru că „s-a încurcat" cu Rafira, cârciumăreasa de la Moinești. Țăranii habotnici i-au năruit casa fiindcă popa nu și-a zidit în ea o iubire, preferând să trăiască fericit într-o pivniță părăginită. Evocarea acestei întâmplări e tulburătoare și echivalează cu crearea unui alt mit, opus Meșterului Manole. E în ea o neîntrecută putere de sugestie, e o lume a pasiunilor, surprinsă cu o excepțională forță plastică. Într-o zi, pe când era copil, Galea îl vizitează împreună cu tatăl său pe popa din Mestecăniș:

„... Am ajuns la casa popii, nene Iancule... Era o jale, zidurile sparte, grinzile căzute, coperișul de șindrilă în mijlocul curții... Tata a oprit, pare-că-l văd cum se încruntase: – Părinte Onufrei! A ieșit din gârliciul pivniței încadrat în mușchi și buruiene ca un triton. Rău ai ajuns, părinte! i-a aruncat vorba tata. Popa s-a uitat o clipă întunecat la noi și și-a întors capul spre pivniță: – Rafiro! Ce să vă spun? Doi ochi negri s-au ivit peste umerii haiducului care a ridicat fruntea și ne-a sfidat: – Bine-am ajuns, domnule Costică, bine-am ajuns! Tata n-a răspuns nimic și a dat bici cailor... Eu din coșul trăsurii m-am uitat pe furiș înapoi. Doamnă, apunea soarele pe ruine, pe barba albă și pe basmaua roșie... N-am văzut de atunci un tablou mai impresionant... Ei, vedeți că nu mai râdeți... Pe mine m-a mișcat, doamnă Brăneanu, eu sunt cu popa din Mestecăniș".

Andrei crede în puterea nemărginită a pasiunilor care sunt pretutindeni, în toate firile omenești și-n toate mediile sociale: „Într-un sat de țărani uscătivi și ațoși găsiți toată galeria marilor chinuiți... și pe Hamlet și pe Polonius, și pe Ofelia, pe toți... Sunt îmbrăcați în iței, sau în cămașe cu altiță, mai barbari, poate, dar sunt ei, așa cum trăiesc în toate mințile". Acum două credințe, două mituri, două concepții asupra artei și vieții, doi eroi simbolici stau față-n față: Meșterul Manole și popa din Mestecăniș. Fiecare din ei a iubit o femeie. Și unuia și altuia i s-a cerut s-o sacrifice. Primul a sacrificat-o, al doilea nu! Care din ei o iubea mai mult? Iată o întrebare căreia îi va răspunde concret numai viața. Viața sculptorului Andrei Galea, care se va îndrăgosti de Ana Brăneanu, dar nu va avea tăria popii din Mestecăniș. E surprins într-o îmbrățișare cu Ana de soțul acesteia.

În lumea lui Andrei, zbuciumată de chinurile creației, mâinile și fiecare moleculă a ființei sale se luptă cu piatra; aici nu se poate realiza gimnastica adulterului, nici iubirea. Degetele lui ca niște clești drăcești, săpând în piatră, vor smulge necontenit din el, din Ana, din cântecul lor de dragoste și vor sădi viața în piatră. Ana va muri cu visul ei real dar va învia în artă, în marmura nepieritoare. Concluzia piesei o rostește scriitorul Ion Balteș care a pus și premisa, socotind că talentul „e o zestre grozavă și trebuie să o plătim scump cu toții... fie că ne cheamă doctorul Faustus, Meșterul Manole, Ion Balteș sau sculptorul Galea".

În poezia de tinerețe a lui Goga era dezbătută cu predilecție menirea socială a creatorului, mesianismul acestuia. În versurile de mai târziu domină zbaterea interioară, confruntarea tragică și sfâșietoare cu sine însuși, cu ceea ce trebuia să fie și n-a fost. În *Meșterul Manole* e pusă problema creatorului pe un plan mai larg, urmărindu-se locul lui în viață, destinul său propriu, nu dintr-un unghi îngust, egoist, ci într-o continuitate cu aceea a poetului mesianic. Drama lui Andrei Galea e drama poetului „pătimirii noastre", dar nu e străină de ea nici povestea popii din Mestecăniș. Nu putem oare întrezări în gestul popii care refuză idealul misiunii sale pentru mărunte patimi omenești și drama lui Goga care începea atunci, prin părăsirea unor idealuri luminoase din tinerețe și apropierea de vâltoarea politicii practice?

Meșterul Manole punctează un mare și semnificativ circuit sufletesc. De la *Domnul notar* la *Meșterul Manole* linia directoare e aceeași ca de la volumul de poezii, cu o pronunțată notă socială, *Ne cheamă pământul,* la *În umbra zidurilor,* unde vibrația lirică răspunde unor probleme mai personale.

Personajele dramei sunt profund poetice prin structura lor intimă, și mai cu seamă prin limbaj. Uneori, parcă se vorbește chiar prea frumos, prea poetic, încetinindu-se, astfel, dinamica acțiunii. Piesa se impune printr-o mare vigoare, atribut caracteristic și dramaturgului și poetului Octavian Goga, al cărui univers artistic este admirabil structurat pe câteva imagini cheie și pe câteva idei artistice fundamentale.

Drama *Meșterul Manole* a fost tradusă și publicată la Bratislava în 1935. Iată conținutul copertei:

„O. Goga: *Mistr Manole,* Hra o třech jednáních, se svolenim autora přeložil Helena Langová a Jindra Huškova – Flajšhansová".

(p. 885) FRUNTAȘUL

N-am putea omite din perimetrul dramaturgiei lui Goga un articol dramatic, de fapt o savuroasă scenetă, *Fruntașul,* publicată în volumul *Însemnările unui trecător,* Arad, 1911, p. 126–130, fie și numai pentru faptul că este, după părerea noastră, întâia încercare dramatică a autorului, poate fără să vrea. Sceneta aceasta anunță, într-un fel, unele aspecte din *Domnul notar*: demagogia unor politicieni față de masa oropsită a țăranilor. Simțul dramatic al autorului se impune din capul locului. Dialogul viu, forța de portretizare, capacitatea de evocare, acțiunea dinamică sunt câteva din calitățile incontestabile ale scenetei. „Fruntașul", adică politicianul local, avocatul Traian Hurmuzău, „naționalist înfocat, membru al mai multor corporații", om peste patruzeci de ani, grăsuliu, oacheș, cu barbete „pocânbart" și cu ochelari „țvicări" prinși în aur, stă la biroul său, dintr-un orășel din nordul Transilvaniei. Își pregătește un discurs sforăitor, trădând ignoranță, cu „domnilor și fraților, cum a zis poetul nostru Mureșan, unde-i unul nu-i putere la nevoi și la durere, noi trebuie să fim cu poporul, talpa țării, noi cu ei și ei cu noi, în iubire și dragoste, căci din opincă ne tragem și aceasta este caracteristiconul nostru"... În timpul acesta un țăran necăjit vrea să intre la el în birou, dar e dat afară. Până la urmă izbutește, dar avocatul, descoperind în el un datornic, îi cere insistent banii pe care i-i datora. În felul acesta se demască nota demagogică a retorului politic.

Firește, nu e vorba de o operă dramatică amplă, bine închegată, ci de un embrion în care descifrăm virtuțile de dramaturg ale lui Goga și unele trăsături ale viitoarei sale opere: *Domnul notar.*

(p. 895)

III. MĂRTURISIRI. ÎNSEMNĂRI. JURNALE

Desi multă vreme lucrul nu a fost cunoscut de marele public și nici chiar de specialiști, Octavian Goga a încercat de câteva ori să țină un *jurnal* intim, dar zbuciumata lui viață, aflată mereu pe drumurile sinuoase și în bătaia vânturilor istoriei, nu i-a îngăduit să-și îndeplinească dorința. Credința mea este că asemenea tentative s-au manifestat în momentele istorice în care Goga avea senzația unei înfundături, a unui dezastru iminent. *Jurnalul* intim era pentru omul politic un fel de retragere din lume, o izolare, o sihăstrie în care încerca să se măsoare cu lumea înconjurătoare, să o judece fără convenții de circumstanță, într-un moment de *„faliment moral"* al oamenilor politici[1]. Și *Jurnalul politic* din 1931 este început și scris tot într-o astfel de atmosferă apăsătoare, dezastruoasă din punctul de vedere al lui Goga, o situație echivalentă cu primejdia unei catastrofe sociale.

Jurnalul, în intenția lui O. Goga, trebuia să fie un dosar, o mărturie despre vremurile trăite, despre responsabilități, asumate sau nu, ce se vor etala de către istorie în judecata ei implacabilă.

Sunt explicații potrivite și pentru geneza *Jurnalului* din 1916. Caracterul intim al „însemnărilor zilnice" nu-l mulțumea însă nici la acea dată și Goga îl părăsește după o scurtă vreme, pentru a se revărsa ca un taifun în publicistică. La 50 de ani, i se pare însă că nu mai are vigoarea de altădată și continuă să-și reverse amarul în paginile caietului intim, vestejind cu lacrimi de durere, dar și cu venin, figuri politice care au jucat un rol deosebit în istoria modernă a țării.

În afara unor *Note de călătorie* prin Spania, Franța și Italia, însemnări mai mult sau mai puțin zilnice, adunate de Veturia Goga, alături de alte pagini de „jurnal" sau dintr-o autobiografie, în volumul *Pagini noi* (1966), de la Octavian Goga ne-au rămas, practic, două jurnale:

[1] Vezi, în acest sens, observațiile noastre din monografia *Octavian Goga*, Editura Minerva, 1971, p. 132, 136 și urm.

Fărâmituri dintr-o prăbușire, Iași, 17 noiembrie–26 decembrie 1916 și *Jurnal politic*, București, 21 martie–16 mai 1931.

Caracterul intim al „însemnărilor zilnice", discreția pe care contează, starea de tensiune morală îi dau autorului o mare libertate de gândire și de expresie, libertate convertită într-o atitudine necenzurată, aprig polemică și pamfletară în suita de portrete executate în *aqua forte*, caracterizări uneori nimicitoare. Nimic reținut sau nuanțat teoretic. Sinceritatea tășnește ca o fântână arteziană, iar expresiile par adesea ca scăpate din praștie. Nimeni și nimic nu este cruțat, ceea ce, evident, împinge judecata obiectivă către subiectivism și intoleranță. Dar, trebuie să recunoaștem că mânia nu face numai versuri, ci și o mare literatură subiectivă, care se citește cu folos, cu plăcere, chiar dacă uneori plăcerea estetică este însoțită de o indignare morală: eroii nu sunt aici, ca și în publicistică, fictivi, și nu populează situații fictive, ci sunt oameni cu identitate concretă, despre care avem judecăți (sau prejudecăți) și verdicte de mult formate și formulate, la care ne vine greu să renunțăm. La adăpostul *notei* lor intime, la gândul că-i vor servi exclusiv autorului și că, în orice caz, vor fi cunoscute mult mai târziu, franchețea excesivă, sinceritatea neverificabilă de multe ori prin date obiective alunecă uneori în fals, în denigrare. Dar dacă astfel valoarea documentară scade, poate, în orice caz, valoarea psihologică rămâne intactă.

GLOSAR

cafană, s.f. – restaurant, casină.

cilindru (țilindru), s.n. – pălărie înaltă, cilindrică, cu borurile înguste; joben.

copârșeu, s.n. – sicriu.

docsologie, s.f. – cântare liturgică de laudă și de preamărire a Sfintei Treimi.

ectenie, s.f.– șir de rugăciuni scurte rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios.

ferdelă, s.f. – baniță.

honved, s.m. – nume purtat de soldații din infanteria ungară în evul mediu și de soldații din armata pedestră ungară sub monarhia austro-ungară.

manegură, s.f. – manevră militară.

oarzăn, adj. – văratic, timpuriu (pentru fructe).

ocinaș, s.n. – rugăciunea *Tatăl nostru;* rugăciuni care se spun dimineața.

podmol, s.n. – prispă.

pristav, s.m. – cel care anunța poporului știrile oficiale; ispravnic, vătaf.

procov, s.n. – văl, pânză cu care se acoperă diverse lucruri; pătură, postav.

progadie, s.f. – cimitir.

*strajamește*r, s.m. – plutonier-major în armata austro-ungară.

tutoi, s.n. – bucium mic făcut din scoarță de alun.

varmeghie, s.f. – comitat.

REPERE CRITICE

TITU MAIORESCU

Poeziile d-lui Octavian Goga au avut darul să deștepte o deosebită luare-aminte a publicului român. Mai toate ziarele și revistele noastre le-au consacrat dări de seamă amănunțite, și unele din ele văd în apariția noului volum „evenimentul literar" al anului din urmă.

Efectul produs asupra marelui număr de cititori credem că provine mai întâi din forma frumoasă în care autorul a știut să exprime cuprinsul „patriotic" al multora din versurile sale. În adevăr, emoțiunile ce le simte și ce ni le transmite tânărul poet sunt izvorâte din viața națională a acelei părți a României în care s-a născut și în mijlocul căreia a trăit, din viața românilor transilvăneni în faza ei de astăzi, caracterizată prin lupta împotriva tendințelor de asuprire etnică predominatoare în statul lor.

Ce e drept, patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă, oricâte abateri s-au comis și se mai comit în contra unei regule așa de simple. Mai ales cei ce n-au destul talent literar caută să-și acopere lipsa prin provocarea unor dispoziții sufletești foarte importante în alte priviri, dar nu în cele estetice.

Cu toate acestea, patriotismul este în limitele sincere, în afară de orice tendință politică, un simțământ adevărat și adânc, și întrucât este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie.

Și în asemenea împrejurări excepționale ne pare a se afla autorul nostru când, într-o parte a poeziilor sale, reprezintă și rezumă iubirea și ura, durerile și speranțele unui neam amenințat în existența sa. [...]

Am citat atâtea exemple din volumul de care ne ocupăm pentru a lămuri precât ne este cu putință cele zise despre elementul „patriotic" al multora din poeziile d-lui Goga, despre simțimântul de care sunt purtate și despre forma în care sunt plăsmuite.

Ceea ce ne întărește impresia că în tânărul autor avem un poet dintre cei chemați și aleși este și alt șir de poezii, care n-au a face cu

patriotismul, ci sunt din veșnicul tezaur al emoțiunilor omenești, poeziile de veselie, de amor, de întristare intimă. [...]

Nota populară este cu atât mai bine venită în poeziile d-lui Goga cu cât autorul se arată, de altminteri, înzestrat cu acea cultură generală mai înaltă, care distingea și pe Eminescu și a cărei lipsă se simte din îngustimea de vederi și din prematura lâncezire a unora din poeții cei mai lăudați ai literaturei noastre actuale. [...]

Pe când la poeziile vesele autorul lasă expresiilor frâul mai liber, la cele triste, ca și la cele patriotice,este mai cumpătat în manifestare. Căci de nota tristeței și de nota patriotismului s-a cam abuzat în literatura noastră. Cei ce râvnesc la muze cred că trebuie să pară numaidecât melancolici și dezamăgiți, și, privind veselia ca ceva inferior, vor să arate cu orice preț suferințe sentimentale și dureri patriotice. De aici multă simulare și declamație. În aceste împrejurări exuberanța d-lui Goga la veselie este o reacțiune salutară, iar înfrânarea la tristețe, un merit deosebit: coredinciosul, la sfiala lui, se teme de profanarea celor sfinte.

Dacă din testamentul lui Năsturel-Herescu, în puterea căruia suntem chemați a da astăzi premiul pe anul 1906, se constată că răposatul întru fericire fondator avea mai cu seamă „în vedere scrieri de pură literatură română, în proză și în versuri, precum poeme, drame și comedii serioase – mai ales subiecte naționale – și orice alte opere de înaltă literatură", atunci Academia Română în cazul de față nu-și poate îndeplini mai bine datoria de a executa voința testatorului și misiunea de a încuraja literatura română decât acordând pentru acest an premiul Năsturel-Herescu volumului de poezii al d-lui Octavian Goga.

Fevruarie, 1906

(*Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu*, 1906; *Critice*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1973, p. 393–406)

NICOLAE IORGA

Oriunde ați deschide volumul lui Octavian Goga veți găsi pretutindeni această siguranță în orice observație și în orice cuvânt, această precizie în amănunte, până la firul de izmă creață ce tremură în vânt

pe marginea Oltului, până la „cei doi pui de nevăstuică" ce se strâng pentru somn la căderea sfântă a serii. Și veți găsi aceeași mărginire și intimitate a iubirii, aceeași îmbrățișare strânsă și caldă, care prinde cutare râu, cutare dascăl șchiop și glumeț, cutare lăutar, pe care-l cheamă Lae Chiorul și a fost un țigan asupra sfârșitului căruia se poate plânge, cutare căprar, cutare vecin. Până și când răsună în strune de aramă un cântec de mărire pentru Vodă Ștefan bătrânul, nu e vorba de Moldova lui, de Suceava lui, de luptele lui cu turcii, de câmpia cu Podul-Înalt și de Valea Albă a Războienilor, ci simțul de respect și iubire al poetului se întoarce de la locurile de străbună slavă românească spre cele de lungă și cumplită robie a aceluiași neam, unde se frânge de neputința de a da fapte mântuitoare sufletului poetului:

Măria Ta, suntem bătuți de nevoi,
La noi în zădar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul îi fură bielșugul...

*

Și e ardelenească, caracteristic și apriat ardelenească și această pornire vijelioasă în care se pare că tremură zale și săbii se ciocnesc de scuturi, acest mare avânt pătimaș și sălbatec pe câmpiile idealului, în care și un poet tinerel poate învinge pe dușman și câștiga de acele biruințe care pregătesc mântuirea poporului său. Aici nu e nimic din căldura patriotică de acum douăzeci–treizeci de ani care făcea pe un Alecsandri să făurească în răgaz, înaintea unor privitori câștigați dinainte, cântările de mărire ale României noue. Nu, ci e revărsarea, în forme create năprasnic, a unei dureri care s-a grămădit clipă de clipă într-un suflet neobișnuit de simțitor la sângeroasele jigniri ale dreptății și mândriei neamului său, e strigătul de agonie al pieptului pe care-l sfărâmă o stâncă. [...]

30 octombre 1905

(*O luptă literară*. Articole din *Sămănătorul*, vol. II, [iulie 1905–aprilie 1906], Vălenii de Munte, 1916, p. 125–129)

Nu există un om de bun gust care să nu recunoască faptul că d. Octavian Goga este cel mai însemnat reprezentant al poeziei românești de la începutul secolului în care trăim.

(*Discurs* rostit în Adunarea Deputaților, cu prilejul sărbătoririi poetului la 50 ani de viață, 1931)

CONSTANTIN STERE

[...] Din aceeași priveliște a unui seceriș, *intelectualul* Octavian Goga face *un imn al muncii obidite...*

Și versurile fioros răsunătoare, puternice, ca arse de fulgere în stânci de granit, ne cutremură apatia, nepăsarea leneșă în cele mai adânci ascunsuri ale sufletului; ne arată păcatul cel dintâi și cea dintâi datorie, – ale noastre, tuturora, – față de masa anonimă, ce zidește viața și scrie cartea neamului, prin suferințele-i mute... dacă solidaritatea fiilor aceluiași neam nu e un cuvânt de amăgire... [...]

Simți cum ăcele de foc pătrund prin teasta arsă în creerii secați de pară, cum dogoarea aerului aprins strânge ca-ntr-un cerc de fier fruntea înfierbântată; și tâmplele zvâcnesc îndurerate, și soarele nemilos aprinde câte un soare pe fiecare limbă de secere, și „sclipirea-i neîndurată" străpunge ochii însângerați și arde inima ostenită de atâta jar [...].

Aceasta-i cântarea pătimirii noastre... pătimirea unui neam înstrăinat și a țarinei robite...

1906

(*Viața românească*, an. I, vol. I [martie, 1906]; *În literatură*, Iași, Editura „Viața Românească", 1921, p. 82–84, 85–90)

IZABELA SADOVEANU

[...] Suflarea aceasta de dragoste arzătoare, sinceritatea accentului, puterea neînfrânată a pornirii lăuntrice, toate aceste nu puteau să nu miște pe cititor, să nu-l zguduie și să nu-l trezească din lâncezeala versului ușor și superficial obișnuit în poeziile revistelor. Și publicul a răspuns cu entuziasm acestei cântări impetuoase, acestui suflet generos plin de durerile altora, pătruns de dragostea celor ce duc pe umeri povara muncii fără preget și păstrează în suflet comoara neprețuită a neamului, sufletul poporului român, puterea noastră de viață și nădejdea reînvierii. [...]

Și niciodată nu a ajuns suferința celor de peste munți până la noi în accente mai adevărate și mai mișcătoare decât în versurile lui Octavian Goga:

Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora
Căci cântecile noastre plâng
În ochii tuturora
.....
Din vremi bătrâne de demult
Gemând din grele patimi:
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrămi.

(*Noi*)

Visul său e ecoul munților, freamătul codrilor, glasul apelor din Ardeal, în care se tânguie durerea nesfârșită a unui neam robit, a unui popor înlănțuit, în care geme „viforul înfricoșat al vremilor războinătoare" și clocotește neînduplecat dorul de libertate. [...]

Nu e artă, nu e meșteșug în aceste versuri, ele sunt strigăte de durere, clocotiri înăbușite de mânie și de răzvrătire, suspine de nădejde arzătoare a răsplătirei, accente adevărate și vibrante a unor simțiri viforoase izvorâte din sufletul unui popor întreg și revărsate în glasul poetului, apostol al libertății, prooroc al vremilor ce vor să fie!

De aceea răsună versurile sale adânc în sufletele noastre și ne cutremurăm la sunetul lor ca la glasul izvorât din inima fraților de lege în suferință și nu judecăm (nici nu putem să judecăm) versurile lui Octavian Goga cu măsura cu care judecăm alte opere de literatură. Nu băgăm în seamă lungimea unora din poezii, care reiau aceeași idee în alte strofe și-i slăbesc puterea, căci e destul o imagine puternică, sau unul din acele accente pătrunzătoare ca un vaier, izvorât din suferința însăși a unui neam robit, pentru ca să uităm greșelile împotriva artei și a formei ei nepieritoare. Nu băgăm în seamă împerecheri ciudate de vorbe ce sună puternic dar nu spun nimic sufletului sau îmbinări de însușiri ce nu se potrivesc prin firea lor cum sunt de pildă versurile din *Oltul*. [...]

Nu e tot astfel cu poeziile în care se oglindesc simțirile personale ale autorului și o putem spune cu atât mai ușor cu cât avem a face cu o personalitate puternică, cu un talent pe care-l admirăm fără rezervă în unele poezii. În poeziile aceste nu mai e glasul firii răzvrătite, gemetul unui popor înlănțuit ce se avântă spre dezrobire și nimic nu mai poate atenua în unele versuri greșelile peste care în celelalte poezii treceai fără să le iei în seamă.

Aceasta din cauză că simțirile aceste sunt slabe și arareori mai întâlnește poetul în exprimarea lor acele imagini fericite, acele izbucniri impetuoase ce ne subjugă în celelalte poezii. [...]

(*Impresii literare*, „Minerva", București, 1908, p. 213–228)

SEXTIL PUȘCARIU

[...] La locul întâi trebuie pomenite *Poeziile* d-lui O. Goga (Budapesta, „Luceafărul"), amintite și mai nainte, premiate unanim de Academia Română. Volumul începe cu o *Rugăciune* foarte caracteristică. În ea se roagă lui Dumnezeu să-l facă să-și uite durerile sale, pentru ca să-și poată vărsa toate lacrimile pentru suferințele celor mulți, să-i elibereze sufletul de preocupările subiective și să i-l umple cu amărăciunea chinurilor poporului său. Cu aceste sentimente de uitare de sine se întoarce feciorul preotului de sat acasă, în mintea lui se deslușesc amintiri din copilărie. Nu reține însă acele note care-i sunt scumpe lui personal, nici nu descrie figurile care ar putea da un subiect potrivit artistului, ci înaintea ochilor săi sufletești se aleg acele persoane care nu se deosebesc de semenii lor numai prin exteriorul lor, ci sunt niște factori determinanți în viața țăranului român, trăsăturile concrete se pierd făcând loc abstracțiunii, omul dispare pentru ca să apară tipul, satul devine însuși tipic pentru toate satele din Ardeal. Poetul știe să deslușească minunat trăsăturile caracteristice de cele accesorii, un amănunt ce i se pare evocativ e primit, un gest marcant, o vorbă apăsată, spusă în momentul potrivit, sunt liniile prin care el schițează imaginea; prin sentimentele sale de sinceră admirațiune el dă suflet tipurilor descrise. Poetul e cuprins la început de duioșie, descriind reîntoarcerea fostului țăran la casa părintească pe care o găsește aproape năruită, iar în ea pe cei ce l-au ținut la învățătură, pe părinții săi, ruinați materialicește. Cu același sentiment e descrisă *Dăscălița*, această ființă care duce o viață resemnată, și stearpă, vărsând pe ascuns lacrămi în scrisorile ce le scrie flăcăilor din cătănie, pentru mamele lor, neștiutoare de carte. Două poezii foarte frumoase sunt dedicate țiganului lăutar, purtătorului de cântece populare. Numai pentru această însușire a sa, e numărat țiganul între figurile satului

și admirația poetului pentru poezia poporului său se manifestă în rolul deosebit ce-l dă acestui lăutar, ridicându-l la înălțimi amețitoare atunci când, după moarte, îl pune să cânte doina înaintea tronului dumnezeiesc. Apoi gândurile sale trec la „codrul", atât de strâns legat de viața românului și la *Oltul* ce cutreieră Ardealul. Și iată că lira poetului se cutremură de un avânt puternic și plin de bărbăție când râul e conjurat să devină răzbunătorul neamului românesc. Cucernic își amintește pe „dascălul", proverbul viețuitor al satului, și înalță un imn preotului, acestui „apostol", care în tinerețe a purtat sabie pentru liberarea națiunei sale, iar la bătrânețe face, prin vorbele sale, să alunece mâna flăcăilor la cuțitul din cingătoare. Când, în sfârșit, se îndreaptă spre țăranul însuși, spre cel ce-i osândit să ducă toată povara nedreptăților, care însă poartă, ca marea liniștită, furtuna răzbunării în sine, atunci se dezlănțuie deodată toată puterea acestui viguros și pasionat poet. Fără a fi vreodată elegic sau sentimental, d. Goga e cântărețul durerilor poporului său, fără să degenereze nicicând în retorică patriotică, e cântărețul nădejdilor lui. Imaginile sale sunt vii, limba are un parfum arhaic-bisericesc. E atâta simțire în aceste poezii, care, prin conținutul lor chiar, se potrivesc minunat în epoca aceasta de lupte pentru naționalizarea spiritului public, încât ele au făcut pe poetul foarte tânăr încă, de pe-o zi pe alta, copilul răsfățat al tuturor.

(*Cinci ani de mișcare literară (1902–1906)*,
Col. „Biblioteca Minervei", nr. 49,
București, 1909, p. 48–49, 62–65)

ION TRIVALE

Din sfere transcendente, Goga și-a primit cu umilință misiunea lui poetică, de a fi cântărețul durerilor neamului său, și îngenunchiând s-a legat să o împlinească:

Nu rostul *meu*, de-a pururi pradă,
Ursitei mastere și rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plângă-n lacrimile mele.

(*Rugăciune*)

Și câtă vreme, înăbușindu-și durerea proprie, el a fost glasul pătimirii obștești, cântarea lui Goga a fost măreață ca și durerea mulțimii fără nume, care vibra într-însa, puternică și profundă ca și seculara tragedie națională, care gemea înfricoșat în versurile ei. Profetică și înfiorătoare, ea închidea în sine toate potențele explozive ale masei apăsate și scăpăra în fulgere albastre prevestirea furtunii iminente. Sufletul uriaș, supranatural străbătea poezia lui generoasă; dar amenințarea aceluiași blestem ce lovise pe fecioara din Orléans plana asupra ei.

Deodată poetul celor mulți simți abisul deschizându-se tot mai adânc între el și marele mediu anonim și secular, din care el își supsese toată puterea. Cântărețul din *Ne cheamă pământul* simți cum sufletul său, urmând chemărilor bolnave, rupe legăturile ce-l uneau cu lumea sfântă a satului și cum, sfâșiat de urmările acestei înstrăinări, se aruncă în valurile deznădejdii. El trăi toată tragedia dezrădăcinării, cu intensitatea cu care numai poeții ardeleni au putut-o simți, cu care trebuia s-o simtă îndeosebi fostul rapsod al „pământului". Cel care-și topise durerea lui în pătimirea tuturora și trăsese din nădejdea sacră, ce nu părăsește niciodată durerile obștești, puterea sa elementară, își văzu acum gândurile, cari își pierduseră patria firească, emigrând spre interior, spre a hrăni acolo focul mistuitor și deznădejdea suferinței izolate. Simțirile lumești îi cotropiră sufletul bolnav cu toată a lor deșertăciune, sfântul freamăt adânc al mulțimii, al pâinii și al pământului nu mai găsi ecou într-însul, misiunea lui cerească era trădată. [...]

Dezrădăcinat din lumea lui ereditară, zadarnic încearcă rapsodul gliei să prindă rădăcini în lumea simțirilor lâncede și dizolvante. În mijlocul Gomorei moderne, al cărei vuiet infernal îl amețește, el se simte străinul, care nu poate înțelege atâta corupție și atâta rafinare și „se visează la el acasă", în satul lui, de care însă iarăși s-a înstrăinat pe veci; în fața unui tablou de înaltă artă, al lui Tizian, înfățișând pe Maria la poalele crucii lui Isus, el nu încearcă altă emoție decât aceasta:

Ce-o fi făcând acum o mamă
Acolo-n satul din Ardeal?

(*Mama*)

Tragică oscilare între o lume pierdută și o lume imposibil de câștigat – șovăire grație căreia poezia lui devine o jălanie incoloră, neavând nici farmecul naivității primitive, nici subtilitatea emoției rafinate. [...]

Nemairegăsindu-și nicăieri razămul sufletesc pierdut, dezolarea neagră îl coprinde, dar când ea încearcă „a se face vers" nu poate smulge nici o armonie nouă dintr-un suflet care nu era menit să se complacă în deznădejde. E jalnic să-l vezi urcând toată gama negrelor simțiri eminesciene și negăsind totuși, niciodată, în durere acel deliciu superior care o preface în cântec dumnezeiesc, acel deliciu care face pe toți marii poeți ai suferinții. [...]

1913

(*„Din umbra zidurilor"*, în *Noua revistă română*, 17 nov.1913; *Cronici literare*, Ediție și prefață de Margareta Feraru, Minerva, 1971, p. 117–123)

G. IBRĂILEANU

[...] După Alecsandri, care cântase pe țăranul pitoresc și patriarhal când nu cântase pe țăranul-decor sau chiar pe țăranul-bibelou, veni Coșbuc care cântă viața idilică, idealizată a unei țărănimi fericite, iar după Coșbuc veni d. Goga, care introduse în poezia noastră pe țăranul oprimat, așa cum se încercase altădată să ni-l zugrăvească, în treacăt și fără succes, Cezar Bolliac, sau, în timpurile mai nouă, cu un succes discutabil, N. Beldiceanu.

Dar d. Goga în deosebire de acești înaintași, nu se mărginea numai la zugrăvirea vieții țărănești, într-un sens sau altul. La dreptul vorbind, nici nu era în intenția lui să dea scene, idilice sau tragice, din viața țărănească.

Natură pasională, subiectivă și revoluționară, d. Goga redă numai atât din aspectele vieții de la țară cât îi era necesar spre a exprima mila pentru desmoșteniți, ura pentru asupritori și speranța într-un viitor de răzbunare și de reparație. [...]

(*Viața românească*, an. XI, nr. 4–5, aprilie–mai 1916, p. 166–175; *Note și impresii*, Iași, Ed. V.R., 1920, p. 85–100)

ION PETROVICI

Octavian Goga a fost un mare poet, dar n-a fost un contemplativ, așa cum erau poeții îndeobște.

Regiunea poeziei nu a fost pentru dânsul un loc de refugiu, care să-l depărteze de mizeriile vieții, ci un loc de împrospătare al unor năzuințe realizabile, potrivit cărora omul de acțiune se va strădui să preschimbe forma imperfectă a realității.

Că Goga era o fire de luptător o dovedesc și celelalte două daruri spirituale, care se înmănunchiau în sufletul său cu talentul poetic: acel al ziaristicii și acel al elocvenței, ambele dinamice și ofensive.

Căci Goga n-a fost omul unui singur talent, ceea ce ar fi fost suficient de altfel să-l ridice deasupra oamenilor care nu aveau nici unul.

În sufletul său bogat, se împreunau astfel cele trei mari aptitudini spirituale, care de obicei se asociază de ajuns de rar.

Sunt poeți, lipsiți de darul elocinței sau oratori înflăcărați care își pierd inspirația atunci când iau condeiul în mână.

Poet și orator în același timp a fost de pildă la francezi: Lamartine, iar la noi înainte de Goga: Delavrancea și Nicolae Iorga, iar Eminescu a întrunit în mod superlativ geniul poetic cu viguroase articole de ziar.

Goga (de altfel ca și Delavrancea sau Iorga) le-a avut pe toate trei.

Acest lucru exprimă nu numai bogata lui înzestrare, dar și *caracterul* înfățișării sale spirituale: acela de luptător, care nu se izolează de acțiunea practică, mai ales că și talentul de poet liric nu se migălea în strofe chinuite, cu atât mai puțin ermetice, ci se revărsa impetuos și limpede, în cadențe care nu aminteau nici de harpă, nici de liră, dar de buciumul care face să răsune văile și cheamă la luptă.

Poeziile sale pline de suflu și de sentiment național, nu se închideau deci în strofe excesiv cizelate, ci se încadrau spontan într-o limbă neaoșă, așa de corespunzătoare cu fondul lor românesc, rămânând ca grija stilizării să funcționeze nevăzută, – fiindcă desigur absentă nu era.

De asemeni, este de apreciat un simț al echilibrului și măsură prezent în toate manifestările sale spirituale.

Chiar în oratorie, unde excita mulțimea cu o înflăcărare comunicativă, chiar și în acest domeniu unde valul vorbirei se dezlănțuie abundent, Goga, fără a fi fost desigur „apolinic" ca Titu Maiorescu, nu era însă nici „dionisiac" ca Iorga, ci apărea ca o sinteză echilibrată

a amândorura, fiindcă frâna stăpânirii de sine controla în permanență rânduiala ideilor și rotunzimea frazelor, oricât ar fi fost cuvântarea de însuflețită și de avântată. [...]

1923

(*Prin meandrele trecutului*, Editura Cartea Românească, 1979, p. 225–226, 227–235)

E. LOVINESCU

Rar s-ar putea găsi în cadrele literaturii noastre o vocație mai precis exprimată chiar de la început, o activitate mai consecventă și o operă mai realizată în limite trase dinainte, ca vocația, activitatea și opera bardului ardelean.

La o vârstă în care scriitorii se caută încă, el s-a afirmat cu o siguranță nedesmințită de nimic apoi; la o vârstă în care poeții nu se văd decât pe dânșii, el s-a considerat de la primul vers ca o expresie a unei colectivități și și-a fixat o misiune socială. Caracteristică și impresionantă prin energia nesovăitoare a tonului, această convingere mesianică se identifică cu întreaga mișcare de redeșteptare a energiei naționale de la începutul veacului nostru.

(*Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, București, 1927, p. 16)

[...] Într-un cuvânt, ceea ce nu i se întâmplase lui Eminescu la zenitul gloriei, i se întâmpla acum d-lui Goga, chiar din începuturile sale, punând în mișcare inerția estetică a societății înalte și ajungând să fie citat în discursurile parlamentare ale lui Marghiloman! Scurt, bine legat, blond, cu mărgelele albastre ale ochilor mobile, cu fruntea bombată de încordarea unei inteligențe vizibile, tânărul fiu al popei din Rășinari se simțea în largul lui în saloanele bucureștene, inspirând încrederea, pe care el însuși o avea în sine – singurul mijloc pentru a o obține, întrucât în conștiința altora nu ne proiectăm decât sub forma imaginii noastre interioare. [...]

Peste talentul său incontestabil, peste o inteligență atât de precisă în administrarea lui, peste instinctul de adaptare în toate mediile străbătute, fără a exclude și pe cel al Parisului, unde nemulțumirea de a nu fi în planul atenției publice poetul a luat-o drept

dezrădăcinare, peste toate aceste însușiri reunite la el și separate la alții, ceea ce stăpânește într-însul e instinctul de dominație, voința de putere și, deci, fără nici o reticență, ca la toți cei ce domină, pe căi spirituale sau materiale, egoismul: în fața lui, nimic nu există, instinctiv și fără calcul, decât ceea cei poate fi util și atât cât îi poate fi util, puțin sau mult, indiferent; de îndată ce acest mobil dispare, toate cântecele de sirenă tac, toate tentaculele de ademenire se retrag; absenți, ochii nu mai văd în afară, ci se adâncesc înăuntru sau își lungesc raza viziunii lor, departe, la pândă pentru reducerea tuturor valorilor străine la unitatea propriului său destin de „zoon politikon". [...]

Ca poet, Octavian Goga a scris o pagină în literatura română cu o sensibilitate, un accent și o invenție verbală personale. [...]

(*Memorii, 1900–1916,* Editura „Cugetarea", București [1931], p. 118–124)

Pornită la București, cu forțe de altfel mai mult moldovenești și ardelenești, acțiunea sămănătorismului s-a realizat din începuturile sale în poezia lui Octavian Goga (n. 1881) prin ruralism, întoarcere la brazdă, ură față de oraș și chiar de civilizație, naționalism, dar s-a și particularizat prin seva solului creator până a deveni excluziv ardeleană. Ea trebuie cercetată în sânul ideologiei sămănătorismului și în particularitățile ei regionale (*Poezii,* 1905).

Conștiința solidarității naționale e la baza întregii activități a bardului ardelean, în poezii, în teatru, în publicistică, în oratorie patriotică și, în urmă, în politică chiar; nu e vorba de o solidaritate oarecare, ci de conștiința mistică a unei misiuni determinate. Vechea concepție romantică a rolului social sau național al scriitorului devine și mai energică prin concursul împrejurărilor istorice: pe când mesianismul bucureștean nu putea înflori decât în sânul unei activități culturale și se zbătea în scepticism și indiferență, tâșnit din înseși fibrele existenței naționale amenințate, mesianismul ardelean s-a dezvoltat în domenii fără contestare posibilă. Condițiile locului i-au impus, ce e dreptul, anumite norme și rezerve formale: neputându-se exprima liber, el a trebuit să se retracteze adesea în formule vagi și misterioase, ocolind cuvântul propriu, într-un amestec de bărbăție și de jelanie, și, mai ales, de vaticinație, vrednică de vechii profeți în așteptarea frenetică a „mântuitorului", „a dezrobitorului", ce va răzbuna milenara nedreptate:

Crai tânăr, crai mândru, crai nou.

Principiul generator al acestei poezii fiind posibilitatea contopirii cu aspirațiile colectivității etnice, urmează ca o consecință ruralismul ei. Țară de țărani, Ardealul nu putea oferi decât un material rural. În centrul creațiunii pășește deci țăranul, nu sub forma motivului decorativ, ca la Alecsandri, și nici al celui idilic ca la Coșbuc, ci în realitatea lui socială; el nu e idealist, sentimental și erotic, ci e un rob al pământului și instrumentul răzbunării viitoare:

Din casa voastră, unde în umbră,
Plâng doinele, și râde hora
Va străluci odată vremii
Norocul nostru al tuturora.

(*Plugarii*)

El e „înfricoșatul crainic, izbăvitor durerilor străbune", adică făptuitorul revoluției sociale.

Trecută prin preocuparea socială a poetului și natura e considerată în solidaritatea ei cu durerea omenească. [...]

Unitară, rotundă și închegată, se poate, totuși, stabili în sânul poeziei lui Octavian Goga curba unei evoluții. Poet al revoluției naționale, în primul său volum, el își păstrează tonul mesianic și în *Ne cheamă pământul* (1909), din națională, mistica lui devine socială; existentă, de altfel, și în *Clăcașii,* ca se amplifică acum în *Graiul pânii* sau în *Cosașul,* până la lupta de clasă: în realitate însă, din pricina structurii etnice a Ardealului, revoluție socială înseamnă tot revoluție națională.

Obiectiv în primele volume atât prin materialul poetic întrebuințat cât și prin atitudine față de el, – în *Din umbra zidurilor* (1913), poetul coteșe spre subiectivism și, din cântărețul revoluției sociale, devine cântărețul propriei sale dezrădăcinări. [...]

Unitatea temperamentală, originalitate de expresie, știință arhitectonică, observație a amănuntului topic, discernământ psihologic – toate la un loc îi destină operei poetului ardelean un loc propriu în evoluția poeziei române.

(*Istoria literaturii contemporane, 1900–1937,* București, Socec, *Poezia sămănătoristă ardeleană,* p. 75–81)

MIHAIL SADOVEANU

[...] În versurile lui Goga s-au desăvârșit profețiile. Aurul lor, de șapte ori lămurit prin foc, a sunat la timp, precedând era supremă. Dar, domnilor senatori, acele versuri ale tinereții explică și pe cugetătorul politic de astăzi și înțelegem prin politică, aici și acum, problemele mari, naționale, în jurul cărora gravitează toate conștiințele românești. În bărbatul matur de astăzi, disciplina gândirii se substituie elanului tinereții și versurile și argumentele pornesc, domnilor, din același substrat: unele au fost flori splendide, altele sunt semințe fecunde.

În împrejurările care au urmat războiului, păcii și reîntregirii, Octavian Goga a văzut limpede conflictele fatal legate de trecut. Atitudinea lui a apărut, la un moment dat, violentă. Evenimentele care s-au desfășurat, agravate de criza europeană și amenințări anarhice, îi aduc însă o verificare neîndoioasă și o confirmare care se generalizează în întreaga națiune conștientă. Unirea totală și desăvârșită în cuget și simțire devine postulatul generației care se ridică. Poetul răsfrângea odinioară sentimentul obștesc, înturnându-l către ai săi într-o formă divină. Astăzi, cugetătorul face neamului său aceleași servicii, interpretându-i instinctul de conservare, mai mult, interpretându-i legea vieții.

(*Discurs rostit în Senat*, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 22, 1931)

LIVIU REBREANU

În ziua în care ai descălecat la București cu volumul de poezii, care rămâne un stâlp de flăcări în literatura românească, ai provocat aici cea dintâi mare revoluție sufletească. Ai cucerit dintr-o dată și pe cei puțini și pe cei mulți, ai devenit poetul providențial prin glasul căruia vorbește sufletul unui popor întreg.

De aceea aici, în casa scriitorilor, vom dărui toate elogiile noastre și toată închinăciunea poetului, care fiind o mândrie fără pereche a neamului, e și mai mare mândrie a breslei noastre scriitoricești.

(*Discurs* la sărbătorirea lui O. Goga de către Societatea Scriitorilor Români , 1931)

ION CHINEZU

[...] Personalitatea lui Octavian Goga nu poate fi prinsă într-o singură formulă. În ea se îmbină, dintr-o rară grație a sorții, însușiri care într-un suflet mai puțin rezistent se stânjenesc și se neutralizează. Poetul și luptătorul de obicei nu sunt de aceeași esență, artistul și omul politic nu se acordă totdeauna. În sufletul lui Octavian Goga aceste înclinări atât de felurite se înfrățesc, se întăresc și se luminează reciproc și vânjoasa lor împletire ne-a hărăzit una din cele mai complexe vieți românești din câte ne-a fost dat să avem în cursul zbuciumatei noastre istorii. [...]

Scrisul lui Octavian Goga e ziditor de istorie. Poetul a fost un om al timpului său în toată puterea cuvântului. Dar timpul nu l-a surpat ca pe atâția alții, ci l-a ridicat pe piscurile sale. Acest timp, răscruce între două lumi, e momentul cel mai reprezentativ și rezumativ din istoria noastră. Octavian Goga l-a prevăzut, i-a înțeles sensul multiplu și l-a exprimat larg, cutezător, cu deplină autoritate. Și drumul a urcat spre culmi și vremea s-a împlinit în biruință pe urma dârei de foc a cuvântului lui...

(*„Gând românesc"*, 5–12, 1938)

TUDOR VIANU

[...] Vor trece ani în scurgerea neistovită, vor apărea mereu copii cari vor crește și tineri cari vor îmbătrâni și undele acestui fluviu fără sfârșit vor purta de-a pururi imaginea lui Octavian Goga, așa cum în nopțile senine, valurile Oltului duc pe crestele lor chipul strălucitor al lunii. Sunt rari scriitorii cari să merite, în aceeași măsură cu Octavian

Goga, omagiul mereu împrospătat și amintirea de lungă durată a viitorimei. Viața și poezia lui au fost ca niște daruri cari trebuiesc întoarse. Le vor întoarce șirurile de oameni cari, în timp de ani numeroși, vor recunoaște în versurile lui Goga o expresie generală a sensibilității românești. [...]

Cine citește versurile lui, cu preocuparea de a găsi ceea ce alcătuiește caracteristica lor statornică, nu poate să nu observe în ce măsură se ascunde în ele omul individual, pentru a face loc exponentului colectiv. Sentimentele și reacțiile pe care el le notează sunt acele ale întregei lui obști. Energia individuală a simțirii sale nu se asociază acestor expresii generale decât pentru a le da mai multă viață și adâncime. Izvoarele unor astfel de cântece stau în afară de poet și glasul acestuia nu se împărtășește mulțimilor decât după ce le-a primit în sine, după ce le-a transformat în sânge și carne de-a sa prin miracolul unei adevărate euharistii poetice. [...]

Poetul va trăi. Va trăi pentru tot ce a reprezentat și va trăi pentru tot ce a știut să facă din instrumentul delicat al limbei, pe care a adus-o să răsune cu accente noi. Căci despre Octavian Goga se poate rosti, fără nici o teamă, cuvântul prețuirii care se acordă celor mai aleși dintre poeți. Goga este creatorul unei armonii noi, în care capătă expresie artistică graiul oamenilor din Ardeal, tonalitățile și inflexiunile lor. Niciodată limba poeziei n-a sunat în același fel înainte de Goga și niciodată nu va răsuna aidoma în viitor, fără ca mintea să nu ni se ducă înspre sorgintea acestor ecouri. [...]

(*Studii și portrete literare,* Editura Ramuri, Craiova, 1938, p. 36–48)

B. MUNTEANO

Dacă există pe lume un poet care a influențat evoluția unui popor în strânsă legătură cu destinul său și a cărui operă se aseamănă cu explozia unei idei forță – acest poet este *Goga*.

(B. Munteano, *Littérature roumaine,*
Edition du Sagitaire,Paris, 1938, p. 130)

G. CĂLINESCU

La Goga jelania este reală ca și melancolia eminesciană, fără a fi dulceagă. Plângerea, bocetul, sunt aici gratuite ca niște rituri misterioase și tulburătoare. Octavian Goga este după Eminescu cel mai mare creator de ceremonii noi, cel mai adânc născocitor de fioruri inedite și durabile.

(*Viața românească*, nr.6/1938, p. 91)

Izbitor de la început în poezia lui O. Goga este tonul profetic, messianismul. Poetul înalță „cântarea pătimirii noastre" și cade în genunchi în fața lui Dumnezeu:

Rătăcitor cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În fața strălucirii tale. [...]
În drum mi se desfac prăpăstii
Și-n negură se-mbracă zarea,
Eu în genunchi spre tine caut:
Părinte-orânduie-mi cărarea!

Fără îndoială că „pătimirea" nu-i decât robirea sub unguri, iar mântuirea, unitatea politică a neamului. Dar poetul se ridică cu mult deasupra simplei compoziții conspirative. Ca la lectura blestemelor și profețiilor din *Biblie*, oricine se simte cutremurat de vestirea unor bucurii și răzbunări fără nume:

Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru-al tuturora...
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare...

Poetul e un „apostol" cu o aureolă în jurul frunții, care merge să vestească ziua cea mare:

[...] – Cuvine-se hirotonirea
Cu harul cerurilor tie,
Drept vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie!

Strania convertire a tendinței naționale în poezie pură culminează în *Noi*:

La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătasă;
La noi atâția fluturi sunt
Și-atâta jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece și flori
Și lacrămi multe, multe... [...]

Țara pe care o înfățișează această poezie are un vădit aer hermetic. E un Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale, în care lumea jelește misterios împinsă de o putere nerelevabilă, cu sentimentul unei catastrofe universale. De ce cresc aici numai fluturi și câmpii sunt de inutilă mătase? De ce tot norodul cântă coral? De ce apele au grai? De ce bocesc toți ca într-un apocalips? Pentru ce această tulburătoare ceremonie? Mișcarea poeziei este dantescă și jalea a rămas pură, desfăcută de conținutul ei politic. Voluptatea de moarte stăpânește pe O. Goga ca pe orice om de societate veche și îngustă, în care viața se măsoară prin morminte. [...]

În poezia lui Goga dăm de structura poeziei lui Eminescu, dar astfel acoperită încât abia se bagă de seamă. Goga a intuit mai bine decât oricare genul poetului *Doinei* și a știut să-l continue cu materie nouă. Și Eminescu și Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată, de popor străvechi, îmbătrânit în experiența crudă a vieții, ajuns la bocetul ritual, transmis fără explicarea sensului. De aceea poezia lui Goga este greu de comentat, fiind cu mult deasupra goalelor cuvinte, de un farmec tot atât de straniu și zguduitor. După Eminescu și Macedonski, Goga e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii, poet național totdeodată și pur ca și Eminescu.

Cu toate acestea, el nu e străin de simbolismul ce începe să orchestreze în jurul său, pe care ca și Iosif îl transpune la experiențe sufletești rurale. Anxietatea, nostalgia de migrație, sentimentul de oscilare, condensate în cuvinte simbolice „om fără țară", „mag", „pribeag" sunt în spiritul poeziei noi. [...]

Satul ține locul, la Goga, „cetății moarte" a poeților flamanzi, însetați de liniște și monotonie. Cât de greu se poate deplasa poetul spre valori ce depășesc propria-i experiență se vede din aceea că înfiorarea produsă de vederea mării nu-i deșteaptă decât imaginea de „crăiasă" și dorința de a se băga „slugă" la ea.

Teatrul lui O. Goga (*Domnul Notar, Meșterul Manole*) e onorabil, dar nu e în vocația poetului. În *Domnul Notar* luptele electorale din vechiul Ardeal cu concurența între candidații din partida națională și partizanii guvernului sunt reprezentate în chip exclusiv pitoresc, cu mijloace caragialiene. Vibrante de simpatie, fără mult desen portretistic, dar rotunde sunt amintirile din *Precursori*. În schimb, Goga era un foarte bun orator de mase, știind să stârnească toate instinctele populare fără a deveni comun, un adevărat demagog academic. El începea cu câte o vorbă memorabilă („Și eu am fost în Arcadia, d-lor studenți!..."), trecea la amintiri personale și din când în când puncta cuvântarea cu câte o poantă, făcând în același timp o mică fandare pe incintă. Ideile lui sunt naționaliste, tradiționaliste, în genere foarte juste. Antisemit moderat. În antipatia lui pentru dadaism, rabindranath-tagorisme se poate bănui o simplă depărtare de literatură. Jurnalistica lui Goga (*Mustul care fierbe*) are calități literare și rezistă la apăsarea timpului.

(*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1941, p. 539–542)

ȘERBAN CIOCULESCU

În literatura noastră, cu numeroase interferențe ale politicei cu arta, nici un scriitor nu se caracterizează parcă mai bine ca om de acțiune decât Octavian Goga. Într-adevăr, fiecare din culegerile sale de poezii reprezintă câte o etapă dintr-un program de înfăptuiri. Astfel,

cu *Poezii* (Budapesta, 1905), foarte tânărul poet își propunea să deștepte interesul intelectualității conducătoare din Regat, răscolind suferințele provinciei robite. Puține cărți și-au realizat cu atâta exactitate menirea: însuși Titu Maiorescu, aproape retras din mișcarea literară, se face susținătorul cărții pentru obținerea unui premiu academic, derogând pentru prima dată de la severele sale principii estetice, care respingeau nota națională și socială. Cântărețul durerilor Ardealului repurtase din primul ceas o izbândă răsunătoare, care avea să-i netezească etapele succesive ale ascensiunii politice. Cu prilejul recepției sale la Academie, întâmpinătorul său, G. Bogdan-Duică denumea acest prim volum de versuri, o monografie a satului ardelenesc. [...] A doua culegere, *Ne cheamă pământul* (1909), urmărește aceeași voință programatică, în tonuri tot așa de sumbre și cu un patetism de aceeași intensitate. Octavian Goga intrase în conștiința publică, pentru care chestiunea românilor de peste munți nu era o problemă de actualitate, ca poet al iredentismului. Evenimentele ce aveau să se grăbească găseau sentimentul obștesc în mare măsură modificat prin apelul mesajului său răsunător. *Din umbra zidurilor* este cartea de popas între cele două trâmbițări repetate și evenimentele războinice. Exponentul social al țărănimii își păstra crezul, în vigurosul imn *Carmen laboris*, de uneori gnomică factură:

E răzimată lumea toată
Pe palme aspre de plugari!

În noul decor al vieții urbane, recunoaștem perspectiva normativă, atât de scumpă semănătorismului, care postula oarecum axiomatic superioritatea eticii rurale (*Cântăreților de la oraș*). [...]

Pe cât este de interesant a urmări impresiile pe care le produce un centru de civilizație mai înaintată asupra indivizilor proveniți din dezvoltări sociale întârziate, impresii mai adesea de eficace covârșire, pe atât de remarcabile sunt reacțiunile de refuz ale structurilor închise. Dintr-o astfel de alcătuire sufletească, Octavian Goga a opus un deliberat *non possumus* polarității urbane a Apusului, desigur din voința militantului de a păstra necorupte realitățile noastre morale de structura țărănească. [...]

Adeseori, omul public – fie el chiar poet, însă de răsunet social – nu corespunde în întregime imaginii pe care și-o transmite cu bună

știință, spre a se întipări audienței publice; omul de acțiune este, prin definiție, un om de atitudine care își știrbește din complexitatea sa tot ce s-ar putea interpreta ca o șovăire sau o oscilare: numai prin identitate, el își păstrează autoritatea. Sub acest unghi trebuie privite anumite reacțiuni din poezia lui Octavian Goga, sortite să-i confirme personalitatea de luptător. Poate că din această constrângere disciplinară a avut să sufere poezia sa intimă, din care își nutrise începuturile poetice. De câte ori retorul pătimirilor obștești și-a întors privirile în interior ca să-și scruteze neliniștile subiective, nu mai găsea accentul major al retoricei pasionale. Neutralitatea, cu nehotărârile ce exasperau pe interven ționist, i-a prilejuit poetului național un alt moment de acțiune asupra publicului. Alternându-și clocotitoarele îndemnuri publicistice și oratorice cu cele lirice, omul de acțiune nu s-a sfiit să proclame caracterul ocazional al versurilor sale. [...]

Poezia sa, chiar când își scade temperatura profetică, după *Poezii* și *Ne cheamă pământul,* nu încetează de a-și uita rostul public: ea este rând pe rând un apel sau o mustrare.

Odată cu neutralitatea și războiul, dar mai ales după întregire, omul public e purtat către primele locuri de conducere, strămutându-și vigoarea temperamentală în activitatea politică. În vicisitudinile vieții publice, adversarii, oricând iritați de proveniența literară a conducătorilor, îi aruncă din când în când în față batjocura de „fost poet". În realitate însă, Octavian Goga a compus poezii până la sfârșit; nu era dintre acei scriitori ocazionali, ajunși prin politică și care aveau să se lepede de „păcatele tinereții"; dimpotrivă, blazonul său rămâne poezia și omul politic aduce în acțiunile sale publice stilul de viață al omului de litere. [...]

Poezia sa testamentară, așa cum a fost prezentată cu prilejul primei publicări, este deosebit de semnificativă pentru descifrarea mâhnirilor omului de acțiune, care nu și-a găsit satisfacția în realizare, păstrând regretul neîmplinirilor:

[...] Și cum sub tâmpla mea fierbinte,
O lume veche-mi reînvie,
Nu câte-au fost îmi vin în minte,
Ci câte-ar fi putut să fie.

(Cântă moartea)

Cu volumul *Din larg* se reconstituie fizionomia morală a lui Octavian Goga, în trăsăturile esențiale, verificându-se portretul clocotitorului poet al Ardealului, care are capitolul său în istoria literaturii noastre. Încredințând versului, cu o nestrămutată credință, fiecare din simțirile sale, marele dispărut și-a învederat totodată pasiunea literară, care l-a însuflețit totdeauna. Editorii nu și-au împlinit numai o datorie pioasă, ci au contribuit la restaurarea unei figuri, intrată în istorie.

(*Aspecte lirice contemporane*,
Casa Școalelor, 1942, p. 144–155)

OVIDIU PAPADIMA

Firește, așa cum sunt – legate în primul rând de amintirea micii lumi familiale, grupând-o doar în jurul ei pe cea a satului – nostalgiile poetice ale lui Octavian Goga arareori se puteau dilata până la priceperea și zugrăvirea ordinilor cosmice prin perspectiva satului.

Numai arareori firea vădește la el rânduieli umane, – așa cum i-ar sta bine unei naturi care participă mereu la destinul uman, la fel ca în folclor [...].

În viziunea de aici a poetului, natura se îndepărtează și se ascunde față de sufletul satului, fiindcă acest suflet, – zdrobit și fărâmat de ciocanul soartei de a fi sub jug străin fără milă, – nu se mai poate dilata și limpezi pe măsurile ei clare și grandioase. E o viziune fără nădejdi, ce ar părea că dezminte cu totul optimismul care mai stăruia totuși în cea de altădată, a *Plugarilor*. După cum nu e o simplă întâmplare că acest moment depresiv a luat haina adormitoarei armonii a expresiei eminesciene. [...]

Totuși există odată în opera lui Goga un moment de largă și deplin omenească viață a naturii, cu totul pe liniile de familiaritate între om și fire ale folclorului. E poezia *Asfințit*. Parcă nici n-ar fi de Goga, – dacă n-ar stărui totuși sub lumina ei hăzoasă și suculentă tristețea acelui sentiment de rămânere în singurătate specific lui Goga.

Poezia reia îndrăznet mitul popular al despărțirii soarelui și-a lunii. Tot ca și în el, despărțirea crește din pricini etice. Însă nu din vini tragice, ca în balada populară, ci vini de poznă și de idilă.

Poemul se deschide printr-un tablou de o măreață gravitate voievodală [...]. Spiritul e al lumii folclorice însă realitatea poetică e aici cu totul alta: firea nu duce viața satului, ci a curții domnești. Nu-mi aduc aminte nici din poezia noastră cultă despre o astfel de înfățișare a naturii printr-o severă perspectivă voievodală. Și e un creion de maestru. Totul, joc de lumini și umbre, de colori, de gesturi și de nuanțe sufletești, converge minunat către finalitatea strofei: sublinierea tristeții auguste a asfințitului de fiecare zi într-o severă și totuși robustă mâhnire de voievod patriarhal.

Ordinile satului, lărgite câteodată în toată viața cosmică, își vădesc astfel în lirica lui Octavian Goga o realitate autonomă, strâns legată de destinul său poetic, – la fel ca și lumea tipurilor satului.

Prin lămurirea lor, am încheiat contururile acelei realități în sine care e *satul* în poezia lui Goga.

(*Neam, sat, oraș în poezia lui Octavian Goga*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1942, p. 57–62)

ION PILLAT

Poezia lui Goga trăiește în noi astăzi cum a trăit ieri și va trăi mâine, fiindcă nu e numai crezul unui luptător, ci fiindcă înainte de toate e cântecul unui poet adevărat, de o bărbătească putere de expresie și de o rară putere de sugestie, într-un ritm și o melodie proprie, într-un grai poetic plin de sevă și de autentică savoare populară, valabil pentru un neam întreg.

(*Tradiție și literatură*, Editura Casa Școalelor,
București, 1943, art. *Octavian Goga*)

GALA GALACTION

În controversa de mult pornită și nesecată dintre luptătorii Artei pentru Artă și luptătorii Artei generoase, închinate patriei, fraților și durerilor obștești, marele Octavian Goga se așează cu strălucire printre poeții înaltelor tendințe.

Lamartine mărturisea, într-o pagină din vremea maturității lui, că-l vede și-l concepe pe poet: aprins, clocotitor, dăruit frumuseților pământului: florilor, codrilor și iubirii – în prima epocă a tinereții și a încântărilor.

Îl vede și-l concepe, după aceea, luptător și cetățean, devotat intereselor publice, pasionat pentru discuțiile din agorà și prezent, în chip hotărâtor, acolo unde se dezbat destinele neamului și ale patriei. Îl vede și-l concepe, în a treia și ultima lui epocă: poet încununat de plete albe și de slavă, încovoiat pe Marfa psalmistului și preamărind, la Porțile Sanctuarului, pe dătătorul de viață, Împăratul a toate câte sunt.

Octavian Goga înfățișează un amestec continuu și zbuciumat al acestor anotimpuri pe cari Lamartine le hărăzea unei vieți de poet. Adolescentul grăbit să treacă de pe băncile școalei în rândurile luptătorilor de-abia dacă are timpul să vadă cât de măreață este arhitectura lumei lui carpatine și românești, sau dacă o vede, el o știe, cu jale, zălogită de vitregia istoriei și legată cu hrisoave nedrepte altor neamuri decât neamului valah.

De aceea, la priveliștea – pentru alții senină și aproape biblică – a unei mame care, între spicele de grâu copt, alăptează un prunc flămând, Octavian Goga simte și scrie:

Inima-mi purcede să-mi dezgroape
Comoara ei de daruri neîmplinite,
Și simt amarul țarinei robite
Și simt rușinea neagră cum mă îneacă.
Simt cum lumină începe să se facă,
Cum moare bezna vechilor păcate;
Și sufletul înfiorat îmi spune
Că fătul ăsta al patimei amare
Și-al dorului ce moare-n așteptare
E solul sfânt! ...înfricoșatul crainic
Izbăvitor durerilor străbune!

Încântările tinereții și, această minunată creațiune a lui Dumnezeu care apleacă până la ferestrele vârstei noastre de douăzeci de ani, atâtea lanuri de flori și printre lanuri aparițiile de îngeri: pentru Octavian Goga stăteau sub vama unor dureri, nemuritor tălmăcite inimii poporului. Precum, de multe ori, în zile capricioase de primăvară, când pământul începe să se îmbrace în podoaba dumbrăvilor reînviate, din

necunoscutul orizontului, pornește iureșul de ploaie rece, amestecată cu omăt, așa peste simțirea și peste cântările poetului nostru – chiar în primăvara lui – au bătut, în stihuri de jale grea, viforul prelungitei noastre ierni istorice.

Este prea înțeles că din această vistierie, de viață, de lupte, de eroism și de poezie reală, scrisă și lăsată moștenire neamului românesc, nu ne este cu putință să scoatem în această oră închinată pomenirii lui, decât pe ici pe colo, câteva bucăți de aur...

Cine privește, pe de altă parte, peste această viață atât de dramatică, atât de nobil prididită de bogăția evenimentelor contemporane, este necontenit în cumpăna nedomeririi: Încotro se apleacă mai mult admirația noastră: spre frumusețea unei opere vaste – diverse, tumultuoase, risipite, pe care abia după ani de zile vom avea-o reconstruită, sub ochii cercetătorului – sau spre măreția acestei vieți de apostolat național, desfășurată în tot lungul și în tot latul pământului strămoșesc? [...]

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7,
mai–august, septembrie 1943, p. 17–18)

ION LUPAȘ

[...] S-a încercat în presa din capitală o explicație puțin verosimilă cu privire la caracterul dinamic al poeziei sale, afirmându-se că fulgerele din cuprinsul ei ar fi venit „*de la modelul străin* care i-a stat un timp înainte" și că în versurile lui de la început ar fi fost numai o notă *de duios lirism* nescânteind „acolo săbii ascuțite, gata să taie".

Fie-mi îngăduit să caut a contribui la lămurirea acestei chestiuni arătând prin câteva amintiri personale, în ce împrejurări și sub ce fel de înrâuriri hotărâtoare s-a putut forma, chiar din vârsta copilăriei fragede, un suflet aprig de luptător cum s-a afirmat – cu graiul, cu scrisul și cu fapta – timp de peste patru decenii adânc regretatul meu prieten Octavian Goga. [...]

Când l-am cunoscut pe Octavian Goga, la vârsta de 15 ani, personalitatea lui era aproape deplin formată în orice caz direcția, în care urma să se desfășoare activitatea lui, se putea întrezări de pe atunci.

Factorii mai importanți, cari au contribuit la fixarea acestei direcții, îi putem descoperi în mediul sătesc al locului natal, în cel religios-cultural al bisericii, în slujba căreia osteniseră strămoșii, bunicii și părinții lui, în cel artistic-literar al familiei și în frământările de ordin național-politic, în care fierbea Sibiul românesc în anii când și-a început Octavian Goga studiile secundare la liceul unguresc din acest oraș. [...]

Mișcat de jalea și de suferințele poporului îngenuncheat sub povara cârmuirii străine, cutremurat de vraja mistică a cuvântului biblic, Octavian Goga s-a simțit încă de la vârsta de 21 de ani îndemnat să-și exprime dorința de a schimba lupta cu condeiul într-o *luptă cu spada*. În poezia *Domnului să ne rugăm*, se îndrepta, *la 1902*, către poporul în suferință cu versuri ca acestea:

[...] Ceresc Părinte, veșnic Tată,
Cărui durerile ne plângem
Adu-ne vremea așteptată
Să ne-aruncăm peana odată
Și spada lată s-o încingem!
. . . . . .
Deci pentru clipa răsăririi
Acelui soare ce-așteptăm
Și pentru ceasul răsplătirii
Obezile înlănțuirii
Noi Domnului să ne rugăm.

Rugăciunea pe care o eternizase în aceste versuri, aflând răsunet adânc în milioanele de suflete obidite, s-a înălțat spre tronul Cerescului Părinte ca fumul jertfei lui Avel.

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 49–55)

ADRIAN MANIU

Prin cântec a pornit gânduri la faptă. Lacrimile multe ale pătimirilor le-a dat tărie de diamant.

A îndreptățit dureri de mii de ani printr-un vers. Îi văd și acum privirile limpezi întocmai celor mai albastre flori, iar zâmbetul fermecător avea atâta bunătate încât fermeca atunci când povestirea lua viață sau în rarele clipe când deschizând sufletul spunea o doină, cum nu am să mai aud pe nimeni. Atunci era feciorul preotului din Rășinari, cel care, cu mulți ani înainte de nașterea poetului, găzduise pe un pribeag visător o noapte întreagă de balade și îl dăruise ca să poată porni mai departe; pe Mihail Eminescu.

Atunci în Octavian Goga trăia harul celui mai mare – și înțelegea ca o sfințenie înaltă, arta.

Sunt frumuseți pornite în cale fără întoarcere, când clopotele tânguind pornesc drum ceresc înaripatului suflet. Din satul unde un pui de mierlă plângea pe cumpăna fântânii, iar fuiorul mamei, susurând în nopți lungi de singurătate, chema dorul flăcăului plecat de lângă glie, în lupta aprigă a vieții, a izbutit să dea făptura duioaselor cântece de țară. Freamătul lor trece acum deasupra codrilor întunecați de brad, deasupra mătăsoaselor poieni, prin luncile unde suspinele Oltului se îngână cu duioasele privighetori.

E de neînchipuit câtă bunătate păstra inima lui Octavian Goga, și cum în credința lui măreață, în însăși vălmășagul cumplit al luptelor dârze, nu urmărea nimicirea nimănui, ci o dreptate pentru cei obidiți.

Oricând la orice ceas din zori în noapte târzie, casa lui aduna mulțimi ce așteptau, fie că era sau nu la cârma țării, să le dea un ajutor peste cuvântul de îmbărbătare.

Poetul Octavian Goga a fost nu numai un prim-ministru în vremi vitrege, ci întâiul ministru al artelor, întâiul om politic ce făcea culturei loc între străduințele de viață ale țării.

O strună de harpă s-a frânt, vaerul dureros plutește în văzduh peste întreagă primăvara țării. Fruntea strălucitoare e acum străvezie ca și ceara lumânărilor din bisericuța de sat, unde părintele preot își săvârșea slujba întru alinarea năpăstuiților. Cântecul însă a fost rostit întreg și răsună învingând pe muritor. [...]

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 39–40)

CLAUDIA MILIAN

[...] Am senzația că mă aflu în fața mării albastre și fără de sfârșit minunată, când vreau să fiu față în față cu amintirea lui Octavian Goga.

E o trezire cu senzații de culoare și de tumult. Și e un ecou prelungit de sonoricități fluide, cari dorm în adâncul scoicilor și se deșteaptă în apropierea urechii, ca un îndepărtat cântec de sirenă.

L-am cunoscut la mare, în una din vacanțele mele (prin 1914, poate) petrecute cu prietenele Delavrancea, la plaja Eforiei. De mult... Sau poate de ieri... Timpul nu se marchează, decât cu sentimente sau cu acte mărețe, cu dureri ucigătoare sau cu bucurii suprafirești. Încolo, văzduhul și înaltul cerului înghit toate noțiunile și datele ornicului universal.

Octavian Goga venea din Ardeal, să poposească năvala poeziei, pe plaja mării, acolo, unde se confundă oamenii cu zeii.

Acolo venea de dincolo de liniște, din frământare și din surghiun.

Era și Bebs, fecioara senină, cu rochie albastră și învățătură.

Ne plimbam noaptea împreună, pe falezele sălbatece, străbătute de vuiet și de țipătul întunecat al apelor.

Poveștile lui Octavian Goga, smulse din poezie și reîntoarse în poezie, ne învăluiau cu misterul vrăjilor din basme. Așa creștea, lângă noi, în nopțile înalte cu stele căzătoare, povestea Rășinarilor cu dăscălița cuminte, cu poporul îngenuncheat la icoane. Acolo a reînviat, întruparea fericirii himerice:

Mireasa mea albă cu chipul bălai,
Ascultă a nopții povață –
Minuni spune glia-n poveștile ei
Și tainele vieții ne-nvață.

Povești, minuni, taine... În adevăr, tot ce cuprind sensurile vieții pământești și apoi, mai târziu, toate se preschimbă, în aduceri-aminte. Dar deasupra lor, dăinuiește *Ceva* – invulnerabil, nepieritor, supraomenesc: Nemurirea idealului!

Și astăzi, când îmi întregesc în gânduri, imaginea lui Octavian Goga, îl văd, parcă, ținând în mâini o făclie de nuntă. Nunta sufletului românesc cu mireasa pământului nostru... Așa îl văd, părtaș al luminii și al nunții cu vecinicia. Și deasupra lui, cerul cu tulburătoarea lui apă înstelată, singur neclintit și mereu același: Adevărul! [...]

L-am văzut pe Octavian Goga, ultima oară, îmbrăcat în materia albă a marmorei.

Pribeagul, sus, pe soclul rece, își sprijinea fruntea pe înaltul senin al Cerului.

Dar eu vedeam la picioarele lui, tălăzuind marea și corăbii albe vedeam, cum se legănau pe întinsul apelor, legând punți de poezie, pentru întâlnirea celor vecinici.

Apoi, dincolo de concret, mai departe, în grădinile suspendate ale visului, îl întâlnesc, în spații, acolo, unde nu se ajunge decât cu aripi.

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 21–22)

GRIGORE POPA

Născut, după propria sa mărturisire, cu pumnii strânși de ură, Octavian Goga a fost, de-a lungul zbuciumatei sale vieți de cântăreț al pătimirii noastre și de vijelios luptător politic, expresia incandescentă a protestărilor românești, străduindu-se necontenit a le da sensuri înalte și edificatoare. Sensibilitatea lui de plop tremurător înregistra, cu precizionea seismografului, cele mai sfioase vibrații ale sufletului românesc. Era atât de identificat acest patetic vizionar cu durerile și bucuriile neamului, încât acum cinci ani, când doliul țării, încă întreagă și rotundă, îl petrecea pe drumul fără întoarcere al veșniciei, aveam impresia, cutremurătoarea impresie, că fără Octavian Goga România e singură. Și într-adevăr, această copleșitoare personalitate militantă a îngropat atâta pasiune și atâția nervi la temeliile României Mari, încât ți se părea o absurditate a ursitei ca să dispară sub otrava uneltirilor și a dușmanilor neamului nostru. Și nu știu de ce am crezut atuncia, în acel trist 7 Mai al anului 1938, precum credem și acuma, că odată cu moartea lui Goga un duh rău uzurpa temeliile României Mari. [...]

Pe lângă dreptatea cauzei lui, care nu era decât însăși dreptatea cauzei românești, pe care o apăra cu intransigență aprigă de arhanghel, nu trebuie să uităm acest lucru, Goga arunca în balanță și darurile fermecătoarei sale personalități și marele lui prestigiu de plenipotențiar al vrerilor românești. [...]

Goga n-a murit; nu poate să moară un munte al vrerilor protestatare românești. Goga astăzi abia e uluitor, profetic, îngrozitor de mustrător și vijelios, Goga e sublim în revoltă și veșnic în protestare. Gândul lui este foc, verbul lui este fulger, blestem și urgie răzbunătoare cântecul lui. [...]

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 63–65)

I. SIMIONESCU

A fost consecvent până la moarte, în tot ce a scris și a înfăptuit prin lupte; ce a cântat o viață i-a servit drept călăuză în vâltoarea zbuciumului său spre realizare.

Din majoritatea pasagiilor sale răsare, vijelios uneori, durerea, izvorâtă din suferințele poporului, care n-a cunoscut prea multe zile senine și de liniște.

Chiar în faza mijirii talentului său, când predomină sentimentalismul inerent tinereții, străbat tot mai adesea amintirile satului în care s-a născut, a tovarășilor săi de joacă, a plaiurilor blânde din preajma casei părintești și mai ales icoana vredniciei femeiești, a mamei sale dragi.

Nu le uită nici în forfota ademenitoare a Parisului, de unde scrie:

Ce-o fi făcând acum o mamă
Acolo-n satul din Ardeal?

Figura-i aspră la prima vedere, osoasă, dar cu sfredelitori ochi albaștri ca seninul cerului, trăda energie și hotărâre în toate.

Cu cât își desăvârșește structura învățăturii, începută la Sibiu și Brașov, continuată la Budapesta, Viena, Berlin ori Paris, cu atât se întetește sufletul firii sale sensibile, focul mistuitor al dragostei de neam. Ea îl domină în tot ce săvârșește. Nu e suspinul îndurerat al genunelor din poeziile lui Eminescu, nici numai evocarea fondului complex din sufletul poporului ca la Coșbuc. Pe Goga îl stăpânește răzvrătirea împotriva soartei acestui popor blând, cu însușiri atât de alese și dorința nestrămutată de a-l chema spre acțiune.

Liniște nu află; înfrigurarea-i firească se prinde și din desele drumuri ce le face prin țară. Ca și Avram Iancu, își strânge pumnii până

la însângerare din cele ce vede, ce aude. Purtarea din ce în ce mai vrăjmașă a stăpânitorilor îl preocupă tot mai biciuitor.

Din „poetul pătimirilor noastre", cum l-a botezat fostu-i profesor de la Brașov, V. Goldiș, devine înflăcăratul răscolitor al altor energii.

Glasul lui răsună în cuprinsul Ardealului. E trâmbița care deșteaptă, stârnește fiorii năzuințelor generale.

El ajunge însă ascultat, simțit și în noul mediu de libertate în care propovăduiește.

Se frământă neogoit. Rar își mai aduce aminte că e poet. Scrie articole din cari răzbesc fulgere. Cuvântările sale, în parlament ori întruniri, deșteaptă din amorțire. Îndeamnă către acțiune.

Poetul Ardealului devine Arhanghelul Românimii.

Evenimentele de la 1916 în bună parte sunt urmarea și a vijelioasei sale interveniri, care conving prin sinceritate ori asprime, dar mai ales prin chemarea către o nouă viață.

În această fază a activității sale înfrigurate, l-am cunoscut mai îndeaproape și în afara atmosferei de relativă liniște, de sub cupola Academiei Române.

Scânteierile ochilor săi altfel blânzi, ce întovărășeau impetuozitatea vorbelor convingătoare, captivau pe oricine. Indiferența era biruită. Calvarul unui neam întreg apărea evident. Prin el realitatea milenară cerea acțiune grabnică.

A cunoscut răsplata trudei neclintite, în mulțumirea trăită prin împlinirea visului atâtor generații de luptători, al căror reprezentant vijelios era.

Încercarea de a contribui și la așezarea lăuntrică, de a stârpi ceea ce el socotea drept cauza dezorientării contemporanilor săi, n-a ținut mult.

Frământările de o viață, clocotișul neslăbit în care și-a dus zilele, poate și dezamăgirea ultimei sale lupte, l-au istovit.

Odihnește la Ciucea, ca un nou simbol. Răscolitoarele lui versuri, devenite de actualitate, nu rămân legate, numai de un trecut ce părea apus pe veci. Trezesc încă fiorii nerăbdării de a face din mormântul său loc de pelerinaj sfânt, pentru românii de pretutindeni.

Pentru ei s-a mistuit flacăra vieții sale. Pentru dragostea cauzei lor drepte s-a ostenit atâta.

Numele său va rămâne în veșnicia neamului pentru care a trăit.

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 3–4)

PAMFIL ȘEICARU

Un nume răscolește până în adâncurile ființei noastre amintiri în care se împletesc primele tresăriri ale activității noastre, primele vibrații ale sensibilității noastre naționaliste. Octavian Goga rezumă întreaga evoluție a ideii naționale: prezent, activ, animator, – sinteză a unei mari afirmări istorice –, el a dat liricei elocvență politică și politicii o patetică inspirație.

Încerc să desprind, din ceața anilor, prima dată când am citit versurile lui Octavian Goga; vreau să le dau cadrul amintirilor, să refac acea primă fuziune a unui adolescent cu poezia aceea ce aducea în ritmul ei un accent atât de nou și de cuceritor... Era prin iarna lui 1908, la gimnaziul din Tecuci: se prepara, – dacă nu mă înșeală memoria – serbarea școlară de ziua Unirii. Un profesor ne-a recomandat să alegem o poezie din Octavian Goga.

Auzeam pentru prima oară acest nume.

Și i-am citit poeziile, cu tot ce eram deprinși să ne încânte în lirica lui Eminescu, în acea molâie melancolie a lui Al. Vlahuță, sau în tristețea delicată a lui Traian Demetrescu. Erau versuri de o altă factură, cu un vocabular proaspăt, o cadență robustă, ce nu era decât foarte vag înrudită cu versurile din *Balade și idile* ale lui Coșbuc.

În locul unei nostalgii erotice, în locul unei afectivități de un romantism convențional, – o sugestie, o chemare a vieții, o închinare pământului românesc pe care nu o mai întâlnisem decât în fulgerarea *Doinii* lui Eminescu. Acea tăinuire a unui adolescent cu un poet, acea invazie a unei sugestii în efectivitatea unui tânăr, acea transfigurare a lumii prin magia versului, – tot ce formează alchimia liricei, am încercat-o în acea noapte de Decembrie când mi s-a revelat sensul existenței mele românești, acea predestinare a generației mele, rezumată într-un singur cuvânt: Ardealul.

Marele modelator al afectivității românești, marele creator al acelui curent irezistibil – pentru Ardeal – a fost Octavian Goga. [...] Când hotarele s-au prăbușit, când unitatea românească și-a aflat unitatea politică și în cuprinsul aceluiași Stat ca în ocrotitorul cuprins al casei părintești, ne-am găsit laolaltă, – Octavian Goga a continuat aceeași luptă împotriva celor ce se simțeau stingheri, a celor ce voiau să păstreze în ființa lor, amintirile trecutului, ce nu se puteau smulge

dintr-o formație spirituală străină. În lupta pe care a dat-o împotriva regionalismului, cu o înverșunare niciodată ostenită, zvâcnea aceeași pasiune de unitate a Nației. În cârcotașii casei părintești, Octavian Goga regăsea urmele unei retranșări ipocrite a inadaptabililor.

Chiar în exagerările unei porniri, respira aceeași pasiune a unității românești pe care nu o vrea știrbită, – așa cum un cuvânt nepotrivit, o silabă greșită poate strica armonia ritmică a unui vers.

O luptă începută la 1918, din primele zile ale Unirii: o luptă începută chiar din cuprinsul afirmării de la Alba-Iulia, – a fost dusă cu o mereu împrospătată vigoare de Octavian Goga. El a continuat chiar atunci când s-ar fi crezut că lupta s-a încheiat. Și dacă în unitatea noastră politică, în comunitatea noastră sufletească nu mai există nici o notă stingheră, dacă suntem înmănunchеați într-o unitate de voință statală, – lui Octavian Goga i se datorește.

A atacat și a fost atacat: armura unei credințe l-a dus în vârtejul inimicițiilor, dar peste prejudecăți comode nu s-a sfiit să zvârle noi lozinci de luptă.

Atunci când ideea privilegiului românesc în structura statului apărea ca o erezie față de dogma democrată, – Octavian Goga nu s-a sfiit să zvârle provocator un principiu, sfidând omagiul popularităților facile, acceptând larma pornirilor de ură, pe care le asmuțea cu o aristocratică voluptate. Dar în lupta aceasta politică se risipea într-o generoasă dăruire tot ceea ce forma inspirația, talentul, puterea lui de creație literară. Pasiunea luptei îl smulgea acelei interiorizări în care poezia se înfiripă sfioasă din contemplarea vieții; omul politic țintuia inactivității pe omul de creație literară, vâltoarea cotidianului zădărnicită într-o pulbere de victorii efemere, victoriile culturii.

Nu o dată surprindeai, în acei ochi albaștri ce păreau că oglindesc cerul, umbrele regretelor pentru toată inspirația sugrumată sub ispita irezistibilă a forului. Era încântat când putea să evadeze într-o discuție literară: neîntrecutul lui dar de povestitor se complăcea să schițeze conturul unor opere sortite să rămână doar nostalgii ale unor chemări fără răspuns. Și la capătul acestor spovedanii literare urma o tăcere, grea de regrete, ce nu se mărturiseau, – o tăcere în care stăruiau sentimentul acelui dramatic prizonierat într-o politică ce mutilează toate posibilitățile de creație, ce oprește germinația operei literare.

O autochinuire neștiută, un zbucium continuu, acoperit de o seninătate în care se reflecta delicata discreție a unei sensibilități definea această dedublare a lui Octavian Goga. Prețuitor a tot ce este frumos, el rămânea în furtuna luptelor, în acea violentă încleștare a pasiunilor, mereu credincios unui ideal de artă spre care năzuia întreaga lui ființă. De câte ori nu vor fi defilat în muta lor mustrare, orele în cari singurătatea îi șoptea frânturi de poeme, ritmuri disperate, cadențe lirice ale unei meditații ce nu afla acel răgaz al exteriorizării!... Peste risipa vană a vieții politice, omul de creație zvârlea priviri de negrăită tristețe. Cât îl urmări imaginea lui Prometeu, țintuit de stâncă și sfâșiat de vulturii unei mașteri ursiri.

Înverșunarea pe care o aducea în luptele politice, acea virulentă polemică în care intransigența unei doctrine forma o armură redutabilă, nu cobora în sufletul lui în ecouri de ură loviturile nedrepte pe care le primea. De aci, o rară bunătate, o nesfârșită capacitate de uitare: era respirația firească a sufletului lui Octavian Goga, era organica spovedanie a unei structuri morale de o strivitoare superioritate. Nu socotea uitarea nedreptăților ce i s-a făcut, nu socotea ca un act de slăbiciune. Era firesc în acea bunătate spontană, francă, totală. Nimic socotit, – nici în gestul de revoltă nici în mâna prietenească pe care o întindea fără să-și mai amintească în clipa aceea nimic din trecutul unei adversități; avea totdeauna, în asemenea împrejurări, în întreaga lui înfățișare ceva din tresărirea de bucurie a unei regăsiri după o lungă despărțire. În această covârșitoare capacitate de uitare a adversităților, cu am citit acea însușire de înălțare peste efemer, de depășire lirică a prăfuirii cotidiane. Ura, – o socotea ca un atribut al inferiorității, ca un defect organic, ca mărturisirea unei neputințe bătăioase, dincolo de vijelia polemică, de asprimea cuvântului, de cadența năpraznică a unui articol, – stăruia caldă și înțelegătoare o rară sensibilitate umană.

Spirit critic de o neîntrecută ascuțime, – nu o dată se delecta să zugrăvească cu o sprintenă spontaneitate tot ridicolul pe care îl vânase într-o zi. Avea, în acele șarje de intimitate, o ironie plină de culoare: un desen atât de expresiv, imaginile comice surprinse te stăpâneau așa de puternic, încât multă vreme nu mai puteai întâlni vânatul fără să-i vezi profilul caricatural.

Dar în toate aceste prezentări înveselitoare, nu regăseai nici o umbră de răutate: erau divertismentele unui spirit critic, care nu izbutea totuși să dizolve bunătatea fundamentală a omului. Probabil că acea bunătate totală se desprindea din întreaga lui ființă, radia în comunicativitatea privirii, a gestului, a verbului înmănunchind fidelități, seducând și confiscând amiciții.

Erau, în întreaga lui ființă, reminiscențe de pe tărmuri însorite, era o splendidă armonie umană. [...]

Iubea linia majestuoasă, iubea armonia, – instinctiv se simțea străin de tot ce ar fi putut să însemne o păcătoșire a existenței printr-o mediocră trăire, totdeauna simțindu-se soldat al gândului românesc, santinelă de veghe. Era prezent în punctul unde își simțea Neamul amenințat; se smulgea contemplației, spre a se azvârli curajos în vâltoarea luptei, – se dăruia zorit ca și când presimțea că umbra morții îi este aproape...

Duhovnic al nației lui, – cu sufletul lui făcut punte peste Carpați, cuvântul lui trâmbiță de deșteptare –, Octavian Goga s-a mistuit în tăria unei lupte, neclintit în tranșeea unei idei. Tot în armura crezului din tinerețe, l-a surprins neîndurata dătătoare de liniște, – ca peste cadențele efemerului, să regăsească ritmica infinitului.

Acum, va rămâne numai al poeziei: nimic din zbuciumul nostru nu-i va mai tulbura contemplația. Dar noi nu vom mai afla, – niciodată nu ne vor mai încânta ecourile acestei confruntări eterne a poetului cu neființa...

(*Familia*, an. 78, nr. 5–7, mai–august, septembrie 1943, p. 34–37)

MIHAI BENIUC

Chiar de la început, prin ceea ce tipărește în *Luceafărul* din 1902 și următorii, apoi, prin întâiul volum, cu titlul *Poezii*, din 1905, bine selectat, Goga se afirmă ca un poet de mare ținută artistică, cu o atitudine și o concepție socială bine definită. Nu întâlnim la el șovăielile, căutările, subordonările artistice ale debutantului. Drept care, ca personalitate poetică Goga se impune dintr-o dată, cu o

contribuție din cele mai substanțiale în dezvoltarea generală a poeziei noastre.

Fenomenul ciudat, însă, care se petrece cu Octavian Goga este că la el căutările, și nu prea rodnice, încep cu volumele următoare: *Ne cheamă pământul, Din umbra zidurilor, Cântece fără țară, Din larg*. Între aceste volume, întâiul se înalță ca o coloană de marmoră printre pereți și chirpici cu pretenții de palat. Ai impresia că poetul s-a pierdut pe sine și se caută, revenind mereu asupra acelorași teme, fără prospețimea inițială, sau atacând altele, fără elanul și vigoarea din primii ani de creație. Se simte oboseala, dezrădăcinarea, epuizarea, dorința nerealizată de a fi „modern", urmată de o decepție ce sporește, în versurile sale. Îndepărtarea de leagănul primelor poezii în care satul și oamenii din el deveniseră simbolul Ardealului robit, al țărănimii jefuite, tulbură izvorul inspirației. De fapt nu este, însă, vorba numai de o îndepărtare fizică, prin plecarea în străinătate, apoi în România, ci de o înstrăinare sufletească. Elementul greu al poeziei lui Goga, răzvrătirea socială, cade la fund și iese la suprafață tot mai mult aspectul ei naționalist, îngustându-i dimensiunile umanitare. [...]

Desigur, poezii de bună calitate continuă să iasă mereu de sub pana poetului, dar el însuși pare obosit, revenirile și repetițiile denotă o secătuire a experienței primare, nu convinge destul și cucerește tot mai puțin din punct de vedere artistic, pe măsură ce se distanțează de viguroasele luări de atitudine sociale anterioare. [...]

Nu s-a mai întors spre culmile de odinioară, nici n-a plecat în pustie. Iar dacă se simțea câteodată un stejar singuratic pe o culme, cu golul, frigul și groaza în jur de sine, dar visând, „înfășurat în vechea lui mândrie", „primăvara", mai aproape de adevăr pare a fi poetul când își simte sufletul ca o închisoare plină de rebeli, „flămânzi de aer și de soare", ce ar vrea „să frângă vechile zăvoare". [...]

Poate unele aspecte ale poeziei sale vor apărea vetuste, cum este un anumit ton bisericesc formal, deși arhaismele au un osebit farmec în poezia sa. De asemenea, s-ar putea ca retorismul său să pară, parțial, neconform cu gustul multor cititori. Apoi mai există la Goga o tendință de folosire exagerată de concepte neintuitive, precum și de comparații ale concretului cu ceva abstract. Nici prea frecventele întoarceri la tema copilăriei și a satului în chip manierist nu sunt întotdeauna atrăgătoare la el, ca să nu mai vorbim de unele ieșiri rasiste

sau șovine ale lui. Dar pe lângă toate acestea și deasupra tuturor deficiențelor sale, poezia sa reflectă pregnant și strălucitor o epocă din viața poporului nostru, îndeosebi înaintea primului război mondial, cu tot ce are ea și perisabil și pereniu. [...]

Poetul însuși era cuprins de păreri de rău, gândindu-se la câte ar fi putut să fie altfel, dacă el însuși ar fi mers pe alt drum.

17 februarie 1957

(*Octavian Goga, poetul*, Prefață la Octavian Goga, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1957, p. 13–21)

AL. PIRU

Întocmai ca și Eminescu, unde cele câteva traduceri sunt, ca să zicem așa, înghițite de opera originală, tălmăcirile lui Goga sunt abia perceptibile și dacă n-ar purta indicația ca atare ar putea fi ușor considerate creație proprie. Personalitatea traducătorului e indiscutabilă, fie că avem în vedere identificarea cu autorul tradus, fie că ne gândim la absorbirea lui. [...] Sunt rare cazurile când un mare poet își sacrifică timpul necesar propriei creații pentru tălmăcirea unui lung poem străin. Spunând tot ce avea de spus în cele patru volume de poezii publicate până în 1916, poet exigent totodată cu el însuși, care nu tipărește absolut tot ce scrie, Goga se putea consacra, după primul război mondial, muncii de interpretare în limba română a unei capodopere. Și după cum s-a recunoscut unanim, a făcut-o în chip impecabil, nu numai egalând, dar uneori chiar depășind expresia originalului, în versuri de o perfectă acurateță, menite să înfrunte timpul fără a se ofili. Literatura română s-a îmbogățit efectiv la capitolul tălmăcirilor artistice. [...]

1966

(*Gazeta literară*, 31 martie 1966, p. 7; *Varia. Preciziuni și controverse*, Editura Eminescu, 1972, p. 244–248)

CONSTANTIN CIOPRAGA

Vatră milenară, satul din *Poezii* e o sinteză a satului transilvănean sub dominație străină, la confluența secolului trecut cu secolul al douăzecilea. Nu reprezentarea plastică, ci viața morală, cu impulsuri specifice, îi dă substanță. Nu e satul lui Blaga, căzut în încremenire ireală, sursă de mituri; la Goga satul apare ca succesiune concretă pe fundalul unei existențe tragice. Viziunea fiind istorică și etică, generațiile contemporane țintesc, toate, spre idealul de libertate și demnitate națională. Ochiului i se oferă autentice *scene de gen*. Întâi ambianța familială: casa de țară, „răvașul turmelor de oi înfipt în grindă", copilul plecând la școală cu sfatul matern: „Și să te porți la-nvățătură!" (*Casa noastră*). Decorul general include figuri tipice: clăcași gravi, ermetici chiar, dascăli exemplari, dăscălițe scriind (în numele „nevestelor") mesaje „feciorilor duși la slujbă la-mpăratul". Li se alătură „cantorul", ingenios „tâlcuitor" din Esop, Anița crâșmărița, Laie Chiorul „cântăreț din patru strune". Fragmente de biografie colectivă din care emană „jalea pătimirii", aceasta coexistând cu revolta. Câte un accent erotic mai energic, în nota Coșbuc („*Și-aș aprinde atuncea satul / Să-l văd pară vâlvătaie...*"), se epuizează brusc, peste *cântece* așezându-se elegiac „dorul".

Sub latura erotică, Goga se rotește în zbor planat, el nefiind inițial un interpret al dragostei. Pilonii și stelele satului acestea sunt. Un sat amplificat până la dimensiunile Transilvaniei întregi. Goga e „un poet local, în cel mai înalt și mai adânc înțeles al cuvântului", observă N. Iorga, și prin aceasta „unul din poeții naționali, nu plecând de la teorii sau de la sentimente generale"...(*Sămănătorul*, 1905, nr. 44).

Herald și profet, însă la nivelul marii arte, era normal ca mijloacele poeziei lui să fie ale unui rapsod cu fraza limpede, potențând prin repetiție adevăruri evidente, văzând țăranul într-un „amestec de observație realistă și de proiecție simbolică" (E. Lovinescu). Identificându-se până la extrema limită cu destinul celor „osândiți să plângă și să tacă", verbul cu rezonanțe de bronz comunică direct, narativ, drama mulțimilor: „*Sunt cântăretul celor fără nume*" (*O rază*). Ideea logică trage după sine, afectiv, adeziunea inimii, într-un acord desăvârșit. Jalea din magistrala confesiune patetică *Noi* emană polifonie din toate zările arcului carpatin, din mii de glasuri,

într-o imensă mișcare corală. Este esența unei multitudini de conștiințe ce se exprimă în unitatea unui eveniment. Ca în tragedia antică, pe fundalul murmurat al *Corului* pare a se distinge *Anti-Corul*, fiecare propoziție fiind scandată, simbolic parcă, de alt recitator. Element-cheie, tristețea face legătura cu „moșii și părinții", pauzele dintre propoziții având o savantă vibrație psihologică [...].

Se produce, ca în lirica populară, un fel de contaminare etică, însă nu de la natură către oameni, ci invers. Neistovită suferință se revarsă, inundând mediul, încât „*jale* duce Murășul și duc tustrele Crișuri", „fluturii sunt mai sfioși", „roua trandafirilor" se convertește în lacrimi. Miracol al artei, din propozițiile de o simplitate primară emană fluidul unei melancolii extraordinare. În transparențele viziunii lui Goga, istoria împrumută misterul apelor adânci, în a căror oglindă iluzorie oamenii se revăd dincolo, transfigurați, pe un tărâm straniu. Situația istorică schimbându-se, capodopera subzistă în latura pur estetică. *Noi* e o doină indimenticabilă.

Dar jalea, oricât de persistentă, nu sfârșește în dolorism și pasivitate absolută; doina de jale insinuează compensator revolta. Liniștea, resemnarea sunt numai o ipostază, căci sub masca lor de înfrânți se pregătește furtuna. Jalea tăcuților *mucenici* stă pe aproape de mâhnirea țăranilor sadovenieni, purtători de „*dureri înăbușite*". Asistăm la un fenomen psihologic de o natură specială: jalea și revolta se întrepătrund, într-o unduitoare ambivalență. Îndoita oprimare națională și socială care a fost partea românilor transilvăneni determină atitudinea militantă, dar militantismul poartă în el cenușa vechilor decepții. Relația de la jale la speranță, de la liniște la explozie corespunde psihologiei maselor. [...]

Lângă umărul lui Goga stă efigia lui Dante. Evident, jalea fiind a mediului, ne-am înșela văzând în poetul „pătimirii" o structură elegiacă. Goga-militantul poartă armură. Insistând în descripția tragicului colectiv, scopul e redresarea etică. Ugo Foscolo, poet al Risorgimentului, chema la bravură, trimițând pe contemporani să cerceteze mormintele umbrite de chiparoși; gloriile Italiei ofereau o perpetuă lecție de comportament. Tulburătorul *lamento* transilvan al lui Goga presupune la celălalt pol energie comprimată, gata să erupă. Rapsodul își compune un limbaj profetic, când luminos, când încărcat de lavă, degajând din marea durere semnele viitorului. Tehnica

potențării prin repetiție merge la țintă, *furtuna, fulgerele, viforul* fiindu-i necesare ca unui *Jupiter tonans*. [...]

Însă dincolo de zboruri joase, primul volum include tot ce e mare în Goga. Vestitor al „unei vremi ce va să fie", poetul impresionă pe Maiorescu prin „forma frumoasă în care a știut să exprime cuprinsul patriotic". Fapt revelator, „descrierea unor figuri obișnuite din viața poporului (...) câștigă deodată – pe lângă valoarea și menirea lor normală – o însemnătate, am putea zice o iluminare și strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decât prin aprinderea luptei întru apărarea patrimoniului național" (*Critice*, III). Într-o altă optică, C. Stere îi consacră un articol entuziast: *Cântarea pătimirii noastre*. Rezervele, câte sunt, se pierd în masa elogiilor.

Consonanța cu zbaterile sociale și naționale îi dăduse lui Octavian Goga o subliniată claritate a scopului, ceea ce pentru un poet militant e decisiv. Volumele următoare nu mai au siguranța tonului inițial, *Ne cheamă pământul* (1909), onorabil în ansamblu, fiind cel puțin cu o treaptă mai jos. [...]

(*Literatura română între 1900 și 1918*,
Editura Junimea, 1970, p. 220)

DUMITRU MICU

Sfătuitori și îndrumători ai țăranilor, intelectualii satelor erau și în concepția semănătoristă. Deosebirea stă în aceea că, pe când semănătorismul exclude din propaganda culturală elementul subversiv, în literatura lui Goga (poezie și publicistică) e folosit cu stăruință (subtextual sau fățiș) tocmai acest element. Poporanismul funciar al poetului *Clăcașilor* tinde, precum se vede, să iasă din propriile margini, evoluând spre un vizionarism utopic, punctat de anumite note de anarhism. [...]

Prin conținutul poeziilor sale de inspirație rurală, Goga se situează la polul opus literaturii idilizante, promovată de semănătorism, depășind, în același timp, și pozițiile poporaniste de pe care milita în publicistică. Uneori, abordând teme frecvente în poezia de orientare semănătoristă, Goga le tratează altfel, descifrează în anumite scene rurale stereotipe cu totul alte sensuri decât poeții idilizanți.

Sărbătoarea Paștelui, de pildă, nu este pentru poet un motiv de extaziere în fața costumelor și pomilor în floare; cea mai mare sărbătoare creștinească îi inspiră stihuri de atitudine civică. [...]

Chiar și atunci când – în singura poezie publicată în *Semănătorul: Cântăreților de la oraș* – își cheamă confrații să părăsească lumea urbană (lume mohorâtă, bolnavă, în viziunea lui, ca și în aceea a semănătoriștilor și poporaniștilor) și să se îndrepte spre sat, chiar atunci când opune artificial satul orașului, apropiindu-se prin aceasta de semănătorism și poporanism, Goga îl zugrăvește altfel decât apare în cromolitografiile semănătoriste. [...]

Ardealul lui Goga e un tărâm mitic, asemănător cu Moldova lui Cantemir și a lui Sadoveanu, cu Dacia mirifică a lui Eminescu, fiind însă o țară încătușată, cu eden captiv. Vorbind despre țara sa cu „codrii verzi de brad", poetul „pătimirii" o face într-un grai tainic, aluziv cifrat, folosind ziceri pe cât de nelămurite, pe atât de tulburător-sugestive. Peste tot dăm de aluzii transparente și totuși învăluite într-un abur de mister: „norocul nostru-al tuturora", „înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare", „un vis neîmplinit, copil al suferinții", de jalea căruia „au răposat și moșii și părinții", „durerea unui neam ce-așteaptă de mult o dreaptă sărbătoare", „norocul acestui neam sfârșit de jale", „nădejdea visurilor noastre", o vreme „ce va să vie", „înfricoșata clipă-a primenirii", „județul ceasului de mâine"... Asemenea aluzii, expresii care spun ceva, dar mai mult lasă ascuns, subînțeles, conferă versurilor ceva misterios, fac din ele un fel de hieroglife, formule magice. Poetul vorbește cu acrul de a se adresa unor inițiați, fraților de aceeași credință. Ca în timpul când ritualurile cultice se oficiau în catacombe și „cei nechemați" erau invitați la un moment dat să iasă, revelarea misterelor fiind rezervată doar „credincioșilor", autorul poeziei *Noi* își asumă rolul unui sacerdot ce-și instruiește ascultătorii în taină, le comunică mesaje numai de ei înțelese. De aci, o anume solemnitate hieratică, un aer liturgic. Inspirată din realitățile particulare ale „înstrăinatului Ardeal", opera lui Octavian Goga se ridică, prin gravitatea accentului, la înălțimea valorilor general-omenești, putând trezi vibrații în sufletele cititorilor din orice țară și epocă. Pe vioara poetului e îngrămădită toată suferința milenară a Ardealului. Nu durerea particulară a cutăruia, ci esența tuturor durerilor trăite de această provincie românească în decursul

zbuciumatei sale istorii. Proiectând concretul istoric, redus prin transfigurare la schemă, la elementar, ca în pictura bizantină, pe ecranul eternității, poetul pomenește „visul neîmplinit" al celor „osândiți în umbră", visul „stropit cu lacrimi" o mie de ani, cu aceeași înfiorare cu care cântăreți și proroci din vechime aminteau de „țara Domnului", de „pământul făgăduinței". El vestește clipa așteptată a „primenirii", „înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare", ziua când se va arăta „norocul acestui neam secat de jale" în acel limbaj făcut din cuvinte aureolate, în care cărțile sacre prezic venirea lui Mesia sau învierea din morți. În viziunea lui Goga, poporul român oprimat din Transilvania devine un exponent al umanității suferitoare, erou de tragedie, jalea lui capătă dimensiuni metafizice. Poetul extrage ceea ce e mai adânc și universal în suferință și unește această esență a durerii cu credința în izbăvire. Poezia lui Goga nu este o plângere adresată cuiva, nu e poezie revendicativă – precum, de pildă, *Noi vrem pământ!* – ci o jeluire sfâșietoare și calmă, stăpânită, în fața lumii întregi, în fața universului. Goga a înălțat durerea milenară a poporului român – altădată subjugat – în empireul artei nepieritoare. De pe Mureș și Olt, de pe cele trei Crișuri, poetul pătimirii ardelene vorbește nu doar întregii sale națiuni, ci umanității – în eternitate.

(*Început de secol. 1900–1916. Curente și scriitorii*,
Minerva, București, 1970, p. 263–264, 272–274)

TEODOR VÂRGOLICI

După Eminescu, pe alte coordonate decât Coșbuc și Macedonski, Octavian Goga a fost cel care a deschis porți noi, nebănuite, în climatul liricii românești. El a adus nu numai un suflu nou, de nobilă esență patriotică și socială, ci și o artă proprie, cu calități de netă superioritate față de cea a contemporanilor lui. Octavian Goga este deținătorul unei deosebite puteri de exprimare poetică, având darul de a evoca pregnant și plastic, prin imagini, stări afective, idei și realități concrete. El are respirația largă, sufletul tumultuos, scrutează viața și lumea la dimensiuni macrocosmice. Adresându-se dascălului, poetul vorbește de „soarele copilăriei", din care o rază vine acum să-i

sfarme „negura" din suflet și să-i topească din inimă „cetatea de gheață". Dragostea de patrie a luminat mereu „prin potopul veacurilor negre"; plugarii sunt copii „ai mândrei bolți albastre"; viforul vremilor răzbunătoare trăiește „ca-ntr-un întins adânc de mare"; geamătul îndureraților „înfioară firea".

Suferința națională și socială este încadrată într-o viziune cosmică, poetul stabilind corespondențe și raporturi de acțiuni reciproce între lumea terestră și cea astrală. Imaginile, deși construite simplu, dau sentimentul grandiosului, al unor acțiuni care evoluează în zonele tainice ale lumii, întrecând elementarele legi ale firii. Glasul durerii și al suferinței oamenilor este atât de puternic, atât de impresionant, încât [...] capătă amploare, se transformă într-o sfâșietoare doină de jale, de patima căreia „și umbrele mor" și „codrul prelung se-nfioară" și pe care, ascultând-o tăria cerului, „cu lacrimi plâng genele zării". Glasul doinei găsește răsunet în împărăția bolții însorite, de jalea ei se cutremură înaltul, trimițând jos, pe pământ, mângâierea și nădejdea de mai bine [...].

Stingerea naturii o dată cu iubirea este văzută și ea sub raport cosmic, prin prisma întrepătrunderii dintre terestru și astral. Plângându-și despărțirea de „domnița bălaie", poetul simte în jurul său un dezastru apocaliptic, o frângere a tuturor elementelor luminoase și fermecătoare [...].

În poezia lui Octavian Goga, elementele din natură au o prezență continuă, se integrează desăvârșit în ansamblul imaginilor. Metaforele și comparațiile construite cu elementele naturii n-au nimic artificios. Elementele din natură servesc creării atmosferei și, mai ales, luate ca simboluri, sugerează, concretizează și lărgesc semnificațiile versurilor. [...]

Datorită puterii sale de sugerare, Goga reușește ca, printr-un singur cuvânt, printr-o singură noțiune să dezvăluie o realitate, o întreagă stare de lucruri, cu sensuri majore. Cuvântul sau noțiunea respectivă are capacitate generalizatoare, degajând semnificații largi. În Moldova, în mormântul lui Ștefan cel Mare „dorm clipele noastre de slavă". Vorbind despre „clipele" slavei strămoșești, poetul afirmă o idee dominantă în lirica sa, și anume aceea că numai în trecutul îndepărtat, pentru puțină vreme, a strălucit gloria și biruința, în timpul următor și mai ales în cel în care trăiește el venind pustiitoare

durerea și pătimirea. Comprimând gloria străbună numai la dimensiunea de „clipe", poetul tindea să reliefeze pregnant ideea, repetată în versurile sale, că pătimirea se perpetua de veacuri. [...]

Destăinuirea zbuciumului, credințelor și năzuințelor sale este făcută adesea patetic, însă fără retorism. Aparent, unele versuri sunt retorice. Nu trebuie însă confundat pateticul cu retoricul. Goga e sacerdotal, tonul său e solemn, are vibrația tulburătoare a unei participări sufletești totale [...].

Poetul cântă cu gravitate, în acorduri și rezonanțe de orgă, mărturisind dramatic pătimirea semenilor săi și vestind profetic seninul și bucuria unei vremi ce va să vie. Aici, departe de a fi retoric, vorbește ca un tribun, are sentimentul că se adresează mulțimilor. E o atitudine specifică Transilvaniei, unde domina tradiția marilor adunări populare, pe întinderi câmpenești, în mijlocul cărora răsuna glasul avântat al făuritorilor de bine.

În poeziile care cântă pătimirea oamenilor sau vestesc vremea izbăvirii, versurile au o anume rezonanță lăuntrică, o dinamică proprie, în sonoritățile ritmice răsunând parcă glasul grav al durerii, zăngănitul lanțurilor și sfărâmarea lor, cum remarcă G. Ibrăileanu. [...]

Puterea de emoționare a poeziilor lui Octavian Goga izvorăște și din modul specific de distribuire a ideilor și sentimentelor în strofe. Acestea urmează o linie ascendentă, sunt dezvoltate treptat, culminând în strofa finală. În unele poezii, de altfel destul de numeroase, Goga își înstrunează lira discret, în strofa inițială, cântecul său amplificându-se gradat în strofele următoare, în cea ultimă răsunând deodată lovitura de timpan încadrată în acordurile maiestuoase ale unui final orchestral impunător. Pornind inițial discret, poetul operează cu elemente care nu servesc decât creării atmosferei, pregătind astfel pe cititor să se pătrundă mai adânc de vibrația ideii esențiale a poeziei respective, afirmată cu plenitudine în strofa ultimă. [...]

Octavian Goga operează cu o sumă de elemente lexicale pe care le ia ca simboluri în toată poezia sa. Atitudinea fundamentală a sa e aceea a poetului care e copleșit de jalea unei lumi, care trăiește durerea și zbuciumul mulțimii și care năzuiește către o viață echitabilă de dreptate și libertate. Cristalizarea lirică a acestei atitudini se realizează prin cuvinte, expresii și imagini cu valoare de simbol, printr-un stil

figurat. Astfel, poetul este drumeț „cu ochii tulburi", patima îl „sugrumă", în drumul lui „se desfac prăpăstii", zarea „în negură se-mbracă", inima și ochii așteaptă „cântecul și lumina", în vifor „urlă și gem" toate „robiile de veacuri", lumea să fie străbătută de „svonul firii-ndrăgostite", pe fruntea poetului să se așeze „o rază" de soare.

Ca poet al satului, al suferinței țărănimii, Goga își extrage materialul lexical al stilului său din vorbirea curentă în această lume. Versurile sunt alcătuite din cuvinte elementare, comune, pe care le toarnă însă în imagini de mare profunzime lirică, cum reiese din citatele cu care am încercat până acum să definim poezia lui Goga. Transpunerea lectorului în mediul ardelenesc, căci Octavian Goga este în primul rând un poet al Ardealului, se realizează, sub raport lexical, prin câteva provincialisme presărate echilibrat și armonios în cuprinsul poeziilor, ca: frăgar, podmol, făgădău etc.

Poet de largă expresivitate, înzestrat cu un autentic talent de evocare și sugerare, Octavian Goga reușește ca, prin lexic, să reînvie vremile de odinioară în poeziile cu conținut adecvat, să imprime versurilor un iz arhaic, de cronică. [...]

În prima perioadă a activității sale creatoare, Octavian Goga avea o aversiune mărturisită public față de neologisme, simțindu-se receptiv numai la modurile de exprimare ale limbii simple, populare, pe care o cultiva cu atenție, ridicând-o la treapta artistică. În partea a doua a activității sale, îndeosebi în *Cântece fără țară*, poetul deschide anumite portițe neologismelor. La dimensiunile operei lui Octavian Goga acestea rămân însă cantitate neglijabilă, pierzându-se sub farmecul și bogăția stilului hrănit cu seva limbii populare.

Poezia lui Octavian Goga este o mărturie emoționantă a suferințelor poporului nostru în trecutele vremuri. În inima poetului și-au aflat ecoul jalea celor oprimați, durerea truditorilor pământului apăsați de forța puținilor stăpâni. Octavian Goga a cântat pătimirea acestora, năzuind către o lume nouă, către o lume de senin și bucurie [...].

În cadrul literaturii noastre, poezia lui Octavian Goga se apropie de zona înaltă în care domină, unice, peste vreme, culmile eminesciene.

(*Retrospective literare*, E.P.L., 1970, p. 236–250)

MIRCEA ZACIU

Fixarea valorică a operei lui Goga în conștiința epocii este rezultatul actului categoric al câtorva mari personalități – începând cu N. Iorga și Titu Maiorescu, continuând cu Eugen Lovinescu și George Călinescu –, adică tocmai al acelor „style leaders" sau „taste makers" de prim rang pentru momentul istoric dat. În impunerea definitivă a valorii lui Goga în conștiința critică a primei sale etape de receptare, gestul decisiv mi se pare a fi nu atitudinea lui N. Iorga, cu toată priza ideologică și afinitățile ce-și revendică în teoriile poeziei tânărului de peste munți, ci acela al lui Maiorescu prin chiar modificările operate în pozițiile sale estetice în urma apariției lui Goga. După cum pentru etapa următoare, când rezerve tot mai serioase aveau să se formuleze, reacția, maioresciană în esență, a lui George Călinescu aduce clarificările necesare. Căci departe de a fi egal și uniform, procesul receptării poeziei lui Goga a întâmpinat din primul moment ferme opoziții, venite din tabăra simbolistă, apoi estetizantă. Generate la început de un vehement antagonism estetic funcțional (la O. Densusianu, G. Caracostea, M. Dragomirescu), ele capătă nuanțări diferite la un Eugen Lovinescu, I. Trivale și la Pompiliu Constantinescu, care aveau să țină seama și de evoluția internă, pe bună dreptate amendabilă, a liricii în discuție. Dacă acceptarea necondiționată a acesteia conduce spre formele de pseudocritică, elogiu amorf, nediferențiat [...], nu e mai puțin adevărat că inaderența critică la structura liricii lui Goga se cere reexaminată. Rostite în focul polemicilor și în climatul de înfruntare a câtorva curente ce-și disputau supremația literară, o seamă de obiecții aduse odinioară pot fi privite astăzi cu mai mult sânge rece. Nu este vorba, firește, de a primi rezerve ce țin de ideea unui interes „limitat local, mărginit la pătura țărănească din Ardeal" (Caracostea), nici de acceptarea unei căderi în desuetudine (Pompiliu Constantinescu).

Dar intuiții ca acelea, oricât de drastic formulate, ale lui Lovinescu n-au fost ratificate de istoria literară însăși? „Cât timp Goga a avut originalitatea fondului, a avut și pe cea a formei – scria criticul în 1913. Când a voit însă să fie poetul «nevrozei», Eminescu l-a copleșit, impunându-i odată cu sensibilitatea și limba și armonia". [...]

Poezia lui Goga trece astfel prin două eclipse ale receptării sale critice: una, conjugată, în perioada interbelică, exprimată atât prin contestarea modernistă (acuzele de „caducitate" și „desuetudine"), cât și prin supralicitarea, în mediile tradiționaliste de dreapta, a accentelor de naționalism, transpuse în alt climat istoric, social și ideologic. După 1944, căutările diferite spre care se orientează noua literatură postbelică, părăsirea categorică a unui epigonism tradiționalist (în componența căruia elemente ale liricii lui Goga intraseră prin dilatări de sensuri și „adaptări" ale motivelor), cât și amintirea proaspătă a vinilor omului politic aveau să suspende încă o dată interesul pentru poezia lui Goga. O redresare se produce după 1955–1957, marcată și de succesiunea rapidă a edițiilor: din 1939 (apariția volumului postum *Din larg*) poeziile fuseseră reeditate doar în 1941 și 1942; în schimb, din 1957 – în tiraje fără precedent –, ele se succed astfel: 1963, 1964, 1965, 1966, culminând cu seria de *Opere* începută în 1967. [...] Permanențele poeziei românești arătau că supraviețuiește acel lirism care-și leagă destinele de un ideal istoric major, care știe să exprime sufletul unei epoci și bătăliile ei.

O a treia cale de receptare a poeziei lui Goga trebuie căutată în evoluția însăși a liricii autohtone. [...]

Vorbind odată despre mult discutatul său „eminescianism", poetul Oltului preciza, nu fără tâlc, că influența lui Eminescu este în poezia sa „o influență manifestată prin contradicție". E ceea ce s-a petrecut ulterior cu penetrația lui Goga însuși în poezia românească modernă. E o redescoperire critică și lucidă, care deschide un ciclu nou în existența însăși a acestei poezii de chemări de tulnice și de focuri. Astăzi – o cred, o simt – înțelegem mai exact și mai adevărat pe nonagenarul Goga, tocmai fiindcă el a învins vârsta și s-a reîntors în Timp, ca un zvon de valuri într-o scoică. În fond, un poet dispare numai atunci când moare și în noi.

1971

(*Octavian Goga interpretat de: ...*, Ediție I. D. Bălan, Editura Eminescu, București, 1974, p. 243–247)

MIRCEA GHIȚULESCU

Poezia lui Goga a luat naștere dintr-o mare concentrare lexicală, iar registrul său tematic este restrâns la câteva mari idei-obsesii care trec de la un poem la altul doar cu o altă intensitate afectivă și cu altă înălțime a timbrului. Octavian Goga s-a exprimat tematic pe de-a întregul încă de la primul volum. [...] Poetul de douăzeci și patru de ani își pune pe umeri povara istoriei milenare a neamului și se așează în fruntea unei mulțimi mute de nedreptăți pentru a fi purtătorul ei de cuvânt. Din această situare și din această temeritate, din această identificare cu strămoșii rezultă efectele panoramice ale mesianismului poetic al lui Octavian Goga.

(*Goga la Ciucea*, Cluj, 1975)

MIRCEA POPA

[...] Goga a fost un adevărat cetățean al patriei sale, un cetățean de onoare al poeziei acesteia. „A locui poetic lumea", cum spune Hölderlin, a însemnat pentru poet a nu dezerta niciodată din fața marilor probleme ale timpului și neamului tău, a te bate pentru ele până la capăt. De aceea a fost un mare poet și un mare luptător, fără de acțiunea și lupta căruia nu se poate concepe nici Marea Unire, nici lupta de solidarizare națională de mai târziu. Și nici înflorirea spectaculară a poeziei românești din perioada interbelică, necurmatul efort de înnobilare a expresiei și a limbii românești, acea direcție protestatară din lirica lui Cotruș, Beniuc, Giurgiuca, Th. Ilea. Căci în toate domeniile pe care le-a ilustrat, el a pus pasiunea aleasă a unui suflet superior, a unei nobile idealități. „Destin măreț de poet care a prins în cântecul său vast și sonor vuietul nemărginit din sufletul unui popor în momentul hotărâtor al istoriei sale", cum l-a caracterizat Ion Chinezu.

(*Octavian Goga între colectivitate și solitudine*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 244–247)

ILIE GUȚAN

Arta devine o apoteoză a zbuciumului maselor. O confirmare a acestui adevăr universal este descoperită de Goga în devenirea artei românești, nu fără a semnala câteva inerente accente particulare, între care elementul cel mai caracteristic și decisiv consideră a fi *țărănimea*, al cărei rol este relevat în consens cu prestigioși ideologi și sociologi ai vremii. Dintr-un excurs rezumativ, rezultă că literatura română exprimă o atitudine demofilă, iar scriitorul, pătruns de chemarea lui socială, și-a înțeles vocația ca apostolat, având drept țel dezrobirea semenilor săi. O altă menire nu-i întrevede Goga decât o atare investitură socială („artistul nu rămâne izolat; dimpotrivă, el merge înainte"), fiind dator să accepte imperativele și „povara vremii", fatalitate căreia poetul însuși i s-a supus cu devotament fanatic. Nu va abandona nici mai târziu convingerea că „apostolatul" e „cea mai elementară datorie" a artistului. [...] Deși perspectiva spațial-temporală are extensie europeană, privirea nu se îndepărtează o clipă de prezent și de local, de necesitățile momentului, cum erau cele din Transilvania. Funcția socială a artei nu e contemplată în absolut, ci prin corelare cu cerințele actualității, ele însele fiind altele, față de care artistul nu poate rămâne indiferent. Angajarea presupune adecvare, identificare. [...]

Raportată la social, arta este implicit corelată cu factorul național. Țărănimii, ca reazem de existență, i se recunoaște o însemnătate istorică încă decisivă. Interesul pentru soarta ei avea, așadar, o justificare supremă. De aceea, Goga pleda pentru o literatură „înfrățită cu marile dureri vii, care frământă sufletul neamului", pentru „apostolatul prin care se propagă credința mântuirii unui popor". Ca și în poezia acelor ani, cei doi factori – social și național – sunt mereu îngemănați.

De fiecare dată când în raza reflecției e așezată *literatura*, autorul nu face disocieri de ordin estetic (specificitatea ei fiind subînțeleasă). Dimensiunea etnic-socială este prevalentă. Ca „expresie sufletească" a unui popor, literatura încorporează valori psiho-spirituale ce-i asigură individualitatea și ființa în timp. Goga relevă contribuția ei la cristalizarea, permanentizarea și transmiterea acelui patrimoniu sufletesc inalterabil care reprezintă matricea specificității etnice. [...] Fie că viza prezentul imediat, fie că evoca o istorie eroică, Octavian Goga privea înainte, se abandona astfel, conștient, unei tensiuni al cărei obiect e plasat într-un timp ipotetic, cu neputință de prefigurat. Aceeași aspirație care insuflă elan creator artistului și-i propulsează gândurile

spre ideal poate fi sădită în inimile semenilor săi pentru a-i îndemna la faptă. Artistul nu e numai „un luptător", „un răscolitor de mase", ci și „un deschizător de drumuri", „un mare pedagog". Afirmația că Vasile Alecsandri „luptător și proroc a fost" constituia pecetea indeniabilă și a altor precursori, a lui Goga însuși. Deci, artistul e vizionarul, profetul, iar arta are o funcție mesianică, fiind chemată să deschidă și să arate tuturor calea primenirii și a izbânzii. Convingerea aceasta e nervul vital al poeziei și publicisticii sale, sub presiunea căruia scriitorul a refuzat „lozinca izolării" și s-a dedicat misiunii de apostolat.

(*Octavian Goga – argumentul operei*,
Editura Minerva, București, 1987, p. 34–37)

ION DODU BĂLAN

Nu numai prin împrejurările biografice, care-l fac să escaladeze granița dintre două veacuri, dar chiar prin structura intimă a poeziei sale, Goga este un poet de tranziție, în sensul cel mai propriu al cuvântului. El leagă, într-o sinteză originală, gusturile estetice și atitudinile lirice a două veacuri, cu el se încheie șirul de poeți romantici-vaticinari și dominația unui anumit tip de poezie tradițională; după el, și prin el, se deschide tot mai larg calea poeziei moderne, inaugurată de Macedonski și continuată de Arghezi, Blaga, Minulescu, Bacovia, Alexandru Philippide. Personalitate creatoare puternică și prodigioasă, Goga va determina însă, el însuși, o direcție nouă în poezia românească, ilustrată de nume ca Aron Cotruș, Mihai Beniuc, Emil Giurgiuca, Al. Andritoiu și atâția alții. Poetul de la Rășinari a fost un continuator al marilor tradiții ale Școlii Ardelene, ale mișcării pașoptiste și ale lui Eminescu știind a le da dimensiunile proprii și nervul specific epocii sale frământate și traumatizate de adevărate cataclisme sociale. [...]

Opera lui, ca și a tuturor scriitorilor mari, nu încape într-o singură formulă estetică. Poezia lui nu e numai sămănătoristă, nici numai poporanistă, nici numai romantică. Ea e în primul rând creație valoroasă cu un pronunțat specific național. Ea urmează complexitatea epocii pe care o exprimă și meandrele atât de întortocheate ale biografiei poetului. [...]

O anume filozofie a destinului, înțeles ca o lege veche a neamului, alimentează tragismul poeziei lui Goga. În poezia lui, s-a spus pe bună dreptate, adeseori, omul anume dispare pentru ca să apară *tipul* și astfel satul însuși devine *tipic* pentru toate satele din Ardeal. Nu e vorba desigur de o cronică, ci de transfigurarea poetică a unei anume realități sufletești, în ultimă instanță [...].

Poet național în toată puterea cuvântului, Goga s-a arătat totodată receptiv la contactul cu orizonturile largi ale culturii universale, introducând în poezia sa un sistem de referințe intelectuale, care e asimilat organic în atitudinile lirice, în valorile stilistice ce depășesc mult stricta arie românească, deși structura limbajului său poetic se sprijină pe graiul local și pe stilul cărților vechi, religioase. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că în zarea spiritului uman universal, Goga exprimă experiența sa proprie, personală și națională, impunând o sensibilitate nouă și originală, care este și a poporului căruia îi aparține. El știe că în împărăția universalității nu se poate intra decât pe poarta națiunii tale, pe ușa ta proprie. [...]

(*Octavian Goga. Viața și opera*,
Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p. 321–324)

BIBLIOGRAFIE

I. PRINCIPALELE EDIȚII

1. *POEZII*, Budapesta, Institutul tipografic și de editură „Luceafărul", 1906, 126 p. Pe copertă, anul 1906; volumul acesta a fost reeditat apoi de „Minerva", București, 1907, în „Biblioteca pentru toți", nr. 286, Sibiu, 1910, și în primul volum antologic tipărit de „Cultura Națională", București, 1924, care cuprinde și volumele: *Ne cheamă pământul* (1909), *Din umbra zidurilor* (1913), *Cântece fără țară* (1916). A fost apoi introdus în toate edițiile ce au urmat. Cuprinde 48 de poezii: *Rugăciune, Plugarii, Noi, Oltul, Casa noastră, Apostolul, Dascălul, Dăscălița, Bătrâni, Reîntors, Departe, Dorința, Zadarnic, De-o să mor, În codru, Dimineața, Pe înserate, De la noi, Cântăreților de la oraș, Sara, Lăutarul, A murit..., La groapa lui Laie, Cântece, I, II, III, IV, V, VI, VII, Pribeag, Pace, Cade-o lacrimă, Singur, Părăsiți, Ruga mamei, Zadarnic, La stână, Toamna, Copiilor, I, II, Părăsit, Despărțire, Învins, Solus ero, Noapte, Clăcașii, Așteptare.*
2. *NE CHEAMĂ PĂMÂNTUL*. Poezii, București, Editura „Minerva", 1909, 147 p. A fost retipărit în volumul antologic de *Poezii* din 1924, precum și în toate edițiile ce au urmat.
   Cuprinde 49 de poezii: *Fecunditas, Prăpastie, Cântecele mele, Înviere, Cosașul, Portret, De demult..., Colindă, Un om, Zile rele, Graiul pânii, Cain, O țară știu, În munți, Prima lux, Cantorul Cimpoi, Străinul, Mi-a bătut un moș la poartă..., Scrisoare, Lăcaș străbun..., Ion Crâșmarul, Acasă, Nepotrivire, Asfințit, Carmen, O rază, Iubirea mea, Fior, Noi ne-ntâlnim, Rapsodie, Trandafiri, Ești singură, Sufletul, A fost odat'..., Revedere, Răsună toaca..., Cântece I, II, III, IV, V, VI, Moș Crăciun, Sonet, Sonet, E sărbătoare, Tempora... Frumoasa cea din urmă, Poezie.*
3. *DIN UMBRA ZIDURILOR*, București, Editura „Minerva", 1913, 171 p. A fost introdus în volumul *Poezii*, 1924 și în toate edițiile ce au urmat.

Cuprinde poezia *Revedere* și alte 62 de poezii, împărțite în patru cicluri: a) *DIN UMBRA ZIDURILOR*: *Oaspe vechi, Agonie, Paris, Ziua, Notre Dame, Felinarul, În Muzeu, Cinquecento, Mama, Măsuța mea, Oameni;* b) *CÂNTĂ APELE*: *La mal, Aeternitas, Furtuna, Mare moartă, De profundis, Lacul, Mama Venerei eterne, Eu stau la mal, Scrisoarea ta..., Gândește-te, Scirocco;* c) *COARDE VECHI*: *Poet, Vorbeau azi-noapte două ape, Doina, Voi veniți cu mine, Inima, Strămoșii..., Carmen laboris, Scrisoare, Moș Crăciun, Eu știu un basm...;* d) *CLIPE*: *Trage-ți oblonul..., Cântecele mele, Poetul, Mi-am făcut un cântec, Un trandafir se stinge, Păcat, Taina, Toamna nouă, Mă-ntorc din nou, Lacrimi, Cântece, I, II, III, IV, V, VI, VII, Tăcerea ta..., Singurătate, Coboară toamna..., Singur, Sonet, Amurg, În brazi, Blestem, O lacrimă, La moarte, Cum zbori cu trenul, În drum, Mostenire, O clipă, Așteptare, Noapte, Apus, Pe-un album, Mors magna.*

4. *CÂNTECE FĂRĂ ȚARĂ*, București, Editura „C. Sfetea", 1916, 154 p. A fost retipărit în volumul de *Poezii*, 1924 și în toate edițiile ce au urmat.
   Cuprinde un cuvânt introductiv al autorului, din care redăm paragraful următor: „Recitesc aceste pagini întunecate înainte de a le da la tipar. Ele s-au desprins pe rând din frigurile naturalității, din așteptarea zadarnică de un an și jumătate în orașul vesel al Bucureștilor. Credeam că nu vor mai vedea lumina zilei și că, dezmințite de realitate, vor rămâne în sertar pe veci, certificate intime ale unui zbucium care s-a stins– «*testament del perir mio lento*» – cum spune atât de frumos poetul italian. Acum însă, când atmosfera de moleșeală a inacțiunii se lasă tot mai grea peste capetele noastre, când dintr-o datorie de sânge se face o socoteală rece de câștig ieftin, acum mi se pare un act de pietate să ne îngropăm morții în văzul tuturora. Iată de ce public aceste versuri..."
   Cuprinde 35 de poezii: *Fără țară, Așteptare, Pajurei cu două capete, Țara mea de suflet, Sângele, În pacea mută, 10 Mai 1915, Atunci, Portretul, Trenurile, Apostolul, Flamma mundi, În mormânt la Argeș, Bal la palat, Pribeag străin, Latinitatea strigă din tranșee, Neutralul, Unui orb, Lupul, Boboteaza, Trecea convoiul mortuar, Aducerile-aminte, În suflet simt o teamă cum s-așterne, Lui Petőfi, Unui scriitor vândut, Noapte (I, II, III), Doi frați, Pribeag, Hora valurilor (I, II), Poveste, Sufletul, Dies illa.*
5. *DIN LARG* (Poeme postume). București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1939, 114 p. Într-o *Lămurire* de la sfârșitul volumului, poetul D. Ciurezu, care a îngrijit ediția, împreună cu d-na Veturia Goga, precizează: „Apariția acestui volum de versuri a preocupat în mod insistent multipla gândire a lui Octavian Goga. Intimilor săi le-a comunicat adeseori această intenție și unora chiar le-a împărtășit planul după care ar fi dorit să-și grupeze materialul [...]. Noi n-am făcut decât să urmăm cu deosebită grijă manuscrisul poetului. Tot ceea ce este cuprins în acest volum a fost rânduit de mintea și mâna lui O. Goga". Titlul l-a ales tot Goga.

   Cuprinde 60 de poezii împărțite în șase cicluri: a) *DIN LARG*: *Din larg, Profetul, Isus pe valuri, Poetul, Stejarul, Pace, Regina Elisabeta la 70 de ani;* b) *RĂZBOI*: *De profundis, Poveste veche, Pământ și cer, I, II, III, Ceahlăul, Afară trece moartea, Vorbesc tăcerile, În bivuac la Akerman, Hora morții;* c) *NOI*: *Înviere, Vita nuova, Tovarăși, Pustiu, În noapte, Strigoii, Tristia, Breve sogno, Departe, Cântec, Sufletul, Cărbunii, Chemare, Muntii, Paris, Așteptare, O ramură întârziată, Trecutul, Apus, Din viață, Resurectio, Tibi mare. De profundis, La mal, Mare aeternum, Trec clipele, Pax nobis;* d) *ASTĂZI*: *Am fost..., Post bellum, Cetind pe Baudelaire, Ascultând „Messias" de Händel, Karlsbad, Marienbad, Franzensbad, Cântă moartea;* e) *ÎN SAT*: *Cântecul cămășii, În mine câteodată, Trecea un om, Bisericuța din Albac, Vânt de seară, În țintirim;* f) *TRADUCERI*: *Privighetori și ciocârlii* (după Petőfi), *Noapte* (după Carducci), *Poezii* (după Ady).
6. *POEZII,* Editura „Cugetarea", București, 1939.
7. *POEZII,* colecția „Darul soldatului, București, 1941.
8. *VERSURI.* Cu o prefață de M. Beniuc. E.S.P.L.A., 1957.
9. *POEZII.* Text ales și stabilit, prefață, note bibliografice de I.D. Bălan, E.P.L., București, 1963.
10. I. *POEZII,* Prefață, tabel cronologic, ediție îngrijită de I.D. Bălan, Editura Tineretului, București, 1964, „Biblioteca școlarului".
11. I. *NE CHEAMĂ PĂMÂNTUL* și II. *CÂNTECE FĂRĂ TARĂ.* Ediție prefațată și îngrijită de I.D. Bălan, E.P.L., București, 1965, Colecția „B.P.T."; ediția a II-a, Editura Minerva, București, 1970.
12. *VERSURI.* Îngrijire de ediție și prefață de Mihai Beniuc. Editura Tineretului, București, 1966, Colecția „Cele mai frumoase poezii".
13. *OPERE,* vol. I, II. Ediție îngrijită, prefață, note, bibliografie, indici de I.D. Bălan. E.P.L., 1967, Colecția „Scriitori români".
14. *POEZII.* Antologie și prefață de Mircea Popa, Editura Minerva, 1972.
15. *POEZII.* Descoperite și prezentate de Dan Smântânescu. Editura Cartea Românească, București, 1973.
16. *POÉSIES.* Traducere de Olga Gălăteanu. Prefață de Ion Dodu Bălan, Editura Minerva, 1985.
17. *POEZII.* Antologie sumară în sprijinul elevilor. Editura Prometeu, 1992.

II. ÎN PERIODICE

ATUNCI ȘI ACUM – *Tribuna,* an. XIV, nr. 275, 12/24 dec. 1897, p. 1098; semnată *Tavi.*

NU-I FERICIRE PE PĂMÂNT – *Revista ilustrată,* an. I, nr. 5–6, mai-iunie 1898, p. 107; semnată *Octavian.*

AȘA A FOST SĂ FIE... – *Familia,* an. XXXIV, nr. 44, 1/13 noiembrie 1898, p. 523; semnată Octavian.

AZI ȘI MÂNE... – *Familia,* an. XXXV, nr. 2, 10/22 ianuarie 1899, p. 18; semnată *Octavian.*

DRAGOSTE ȘI GÂNDURI – *Familia,* an. XXXV, nr. 18, 2/14 mai 1899, p. 21; semnată *Octavian.*

ÎN TAINA SĂRII – *Familia,* an. XXXV, nr. 33, 15/27 august 1899, p. 390; semnată *Octavian.*

ADEVĂRURI TRISTE... – *Familia,* an. XXXV, nr. 45, 7/19 noiembrie 1899, p. 530; semnată *Octavian.*

STANA – *Tribuna,* an. XVI, nr. 255, 19 noiembrie/1 decembrie 1899, p. 1020; semnată *Octavian.*

IN CALUMNIATORES – *Tribuna,* an. XVII, nr. 1, 1/13 ianuarie 1900, p. 2; semnată *O.*

ÎMPĂCARE – *Familia,* an. XXXVI, nr. 4, 23 ianuarie/4 februarie 1900, p. 38–39; semnată *Octavian.*

LACRĂMI... – *Familia,* an. XXXVI, nr. 16, 16/29 aprilie 1900, p. 187; semnată *Octavian.*

PE ULIȚĂ – *Familia,* an. XXXVI, nr. 21, 21 mai/ 3 iunie 1900, p. 243; semnată *Octavian.*

MAI RĂMÂI... – *Familia,* an. XXXVI, nr. 26, 25 iunie/8 iulie 1900, p. 304; semnată *Octavian.*

MĂGDĂLINA – *Tribuna,* an. XVII, nr. 139, 16/29 iulie 1900, p. 554; semnată *Octavian.*

PE GÂNDURI – *Familia,* an. XXXVI, nr. 13/26 august 1900, p. 388; semnată *Octavian.*

TE-AI DUS... – *Tribuna,* an. XVII, nr. 160, 17/30 august 1900, p. 638; semnată *Octavian.*

AȘ VREA... – *Tribuna,* an. XVII, nr. 201, 18/31 octombrie 1900, p. 801; semnată *Octavian.*

DACĂ... – *Tribuna,* an. XVII, nr. 204, 22 octombrie/4 noiembrie 1900, p. 814; semnată *Octavian.*

BLONDINEI – *Tribuna,* an. XVII, nr. 236, 10/23 decembrie 1900, p. 942; semnată *Octavian.*

ADEVĂR... – *Familia,* an. XXXVI, nr. 51-52, 24 decembrie/6 ianuarie 1900, p. 604; semnată *Octavian.*

OSTENIT... – *Tribuna literară,* nr. 32, 18 februarie/3 martie 1901, p. 29; semnată *Octavian.* Republicată cu titlul *A fost odat'...* în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

TU DORMI... – *Tribuna literară,* nr. 37, 25 februarie/10 martie 1901, p. 33; semnată *Octavian.*

TE-AI DUS... – *Familia,* an. XXXVII, nr. 8, 25 februarie/10 martie 1901, p. 88; semnată *Octavian.*

DRAGOSTE BARBARĂ – *Tribuna literară,* nr. 47, 11/24 martie 1901, p. 42; semnată *Sfinx.*

DESPĂRȚIRE – *Familia,* an. XXXVII, nr. 12, 25 martie/7 aprilie 1901, p. 135; semnată *Octavian.*

NOI ȘI ELE – *Tribuna literară,* nr. 57, 25 martie/7 aprilie 1901, p. 49; semnată *Octavian.*

CÂNTEC – *Tribuna literară,* nr. 65, 8/21 aprilie 1901, p. 59; semnată *Octavian.*

CÂNTEC MODERN – *Tribuna literară,* nr. 65, 8/21 aprilie 1901, p. 60; semnată *Octavian.*

ABĂTUT... – *Familia,* an. XXXVII, nr. 15, 15/28 aprilie 1901, p. 174; semnată *Octavian.*

NECESSITAS FACIT VERSUM – *Tribuna literară,* nr. 75, 22 aprilie/ 5 mai 1901, p. 67; semnată *Octavian.*

VARIETAS... – *Familia,* an. XXXVII, nr. 19, 13/26 mai 1901, p. 222; semnată *Octavian.*

ZÂMBET TRIST... – *Tribuna literară,* nr. 94, 20 mai/ 2 iunie 1901, p. 83; semnată *Octavian.*

IRONIE – *Tribuna literară,* nr. 98, 27 mai/9 iunie 1901, p. 87; semnată *Octavian.*

RUGĂMINTE... – *Familia,* an. XXXVII, nr. 21, 27 mai/9 iunie 1901, p. 246; semnată *Octavian.*

RÂS PRINTRE LACRĂMI – *Tribuna literară,* nr. 103, 3/16 iunie 1901, p. 92; semnată *Octavian.*

PE PAT – *Tribuna literară,* nr. 108, 10/23 iunie 1901, p. 95; semnată *Octavian.*

FII PE PACE! – *Tribuna literară,* nr. 127, 8/21 iulie 1901, p. 112.

SONET – *Tribuna literară,* nr. 132, 15/28 iulie 1901, p. 115; semnată *Octavian.* Reprodusă în „Luceafărul", an. VIII, nr. 3, 1 februarie 1909, p. 53; semnată *Octavian Goga.*

SĂ TAC?... – *Tribuna literară,* nr. 149, 12/25 august 1901, p. 131; semnată *Octavian.*

ȚIE!... – *Tribuna literară,* nr. 158, 26 august/8 septembrie 1901, p. 139; semnată *Octavian.*

RĂMAS BUN – *Tribuna literară,* nr. 167, 11/24 septembrie 1901, p. 148; semnată *Octavian.*

DIN VIAȚĂ – *Tribuna literară,* nr. 180, 30 septembrie/13 octombrie 1901, p. 157; semnată *Octavian.*

DOMNULUI SĂ NE RUGĂM – *Tribuna,* an. XVIII, nr. 209, 11/24 noiembrie 1901, p. 833; semnată *Octavian.*

DIN VIAȚĂ – *Familia,* an. XXXVII, nr. 2, 14/27 ianuarie 1901, p. 13; semnată *Octavian.*

CLIPE SENINE... – *Familia,* an. XXXVII, nr. 5, 4/17 februarie 1901, p. 54; semnată *Octavian.*

PRIETENEI – *Tribuna,* an. XIX, nr. 16, 24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61; semnată *Octavian.*

UNUI PRIETEN – *Tribuna,* an. XIX, nr. 16, 24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61; semnată *Octavian.*

CURÂND – *Tribuna,* an. XIX, nr. 16, 24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61; semnată *Octavian.*

DE PE STRADĂ – *Tribuna,* an. XIX, nr. 16, 24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61; semnată *Octavian.*

CARMEN MISERABILE – *Tribuna,* an. XIX, nr. 16, 24 ianuarie/6 februarie 1902, p. 61; semnată *Octavian.*

ZADARNIC – *Tribuna,* an. XIX, nr. 23, 6/19 februarie 1902, p. 89; semnată *Octavian.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. II, nr. 21, 1 noiembrie 1903, p. 344; semnată *Nic. Otavă.* Retipărită în volumul *Poezii* (1905).

FRAGMENT – *Tribuna,* an. XIX, nr. 24, 7/20 februarie 1902, p. 93; semnată *Octavian.*

ACASĂ – *Tribuna,* an. XIX, nr. 26, 10/28 februarie 1902, p. 101; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

VIS MAIOR, I, II – *Tribuna,* an. XIX, nr. 28, 13/26 februarie 1902, p. 109; semnată *Octavian.*

NOI – *Tribuna,* an. XIX, nr. 31, 17 februarie/2 martie 1902, p. 121; semnată *Octavian.*

SĂ PLEC... – *Tribuna,* an. XIX, nr. 33, 20 februarie/5 martie 1902, p. 129; semnată *Octavian.*

RAPSODIE (Fără rimă) – *Luceafărul,* an. I, nr. 1, 1 iulie 1902, p. 2; semnată *Othmar.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ACASĂ, I. REVEDERE – *Luceafărul,* an. I, nr. 2, 15 iulie 1902, p. 6; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PRIMĂVARA – *Luceafărul,* an. I, nr. 2, 15 iulie 1902, p. 16, la „Poșta redacției"; semnată *Lia.*

IAR CÂND VEI DORMI... (Heine) – *Luceafărul,* an. I, nr. 3, 1 august 1902, p. 40; semnată *Octavian.*

DORINȚA – *Luceafărul,* an. I, nr. 6, 15 septembrie 1902, p. 95; semnată *Octavian;* reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

TOAMNĂ – *Luceafărul,* an. I, nr. 6, 15 septembrie 1902, la „Poșta redacției"; semnată *Pygmalion.*

TOAMNA – *Luceafărul,* an. I, nr. 8, 15 octombrie 1902, p. 114; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

BĂTRÂNI – *Luceafărul,* an. I, nr. 11, 1 decembrie 1902, p. 171; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

DE MULT... – *Luceafărul,* an. II, nr. 1, 1 ianuarie 1903, p. 3; semnată *Octavian.*

ȘI IARĂȘI VA SĂ VIE...? – *Luceafărul,* an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1903, p. 6; semnată *Agog.*

POVESTE DE ANUL NOU – *Luceafărul,* an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1903, p. 22–23; semnată *Octavian.*

L-A LUAT DUMNEZEU – *Luceafărul,* an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1903, p. 26; semnată *Nic. Otavă.*

CANTORUL CIMPOI – *Luceafărul,* an. II, nr. 3, 1 februarie 1903, p. 46; semnată *Octavian.* Reprodusă în *Țara Noastră,* an. II, nr. 38, 1908, p. 412; semnată *Octavian Goga. Luceafărul,* an. VIII, nr. 6, 16 martie 1909, p. 128. Introdusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

SĂRBĂTOARE – *Luceafărul,* an. II, nr. 3, 1 februarie 1903, p. 54; semnată *Nicu.*

DE-O SĂ MOR – *Luceafărul,* an. II, nr. 4, 15 februarie 1903, p. 67; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

CÂNTECE, I, II – *Luceafărul,* an. II, nr. 5, 1 martie 1903, p. 85; semnată *Nic. Otavă.*

PLÂNGI, COPILĂ!... – *Luceafărul,* an. II, nr. 5, 1 martie 1903, p. 85; semnată *Octavian.*

DE CE?... – *Luceafărul,* an. II, nr. 5, 1 martie 1903, p. 97; semnată *Lia.*

CÂNTECE, I – *Luceafărul,* an. II, nr. 6, 15 martie 1903, p. 102; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
NOAPTE – *Luceafărul,* an. II, nr. 7, 1 aprilie 1903, p. 133; semnată *Octavian.*
ZADARNIC – *Luceafărul,* an. II, nr. 8, 15 aprilie 1903, p. 152; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
CÂNTECE, II – *Luceafărul,* an. II, nr. 9, 1 mai 1903, p. 158; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
CÂNTECE, III – *Luceafărul,* an. II, nr. 10–11, 1 iunie 1903, p. 180–181; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
RĂMÂI – *Luceafărul,* an. II, nr. 12–13, 1 iulie 1903, p. 199; semnată *Octavian.*
CASA NOASTRĂ – *Luceafărul,* an. II, nr. 14–15, 1 august 1903, p. 230–231; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
IUBIREA MEA – *Luceafărul,* an. II, nr. 14–15, 1 august 1903, p. 235; semnată *Octavian.*
NEPOTRIVIRE – *Luceafărul,* an. II, nr. 14–15, 1 august 1903, p. 240; semnată *Ion Codru.*
LA STÂNĂ – *Luceafărul,* an. II, nr. 16–18, 15 septembrie 1903, p. 268; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
SFÂRȘIT DE SEPTEMBRIE (Petőfi) – *Luceafărul,* an. II, nr. 16–18, 15 septembrie 1903, p. 278; semnată *Octavian Goga.*
RUGA MAMEI (Fragment) – *Luceafărul,* an. II, nr. 16–18, 15 septembrie 1903, p. 261; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
REÎNTORS – *Luceafărul,* an. II, nr. 19, 1 octombrie 1903, p. 302; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
CÂNTEC – *Luceafărul,* an. II, nr. 23, 1 decembrie 1903, p. 383; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905), cu titlul *Cântece,* VI.
SINGUR – *Luceafărul,* an. II, nr. 24, 15 decembrie 1903, p. 402; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
DESPĂRȚIRE – *Luceafărul,* an. II, nr. 24, 15 decembrie 1903, p. 399; semnată *Octavian.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
MORTUA EST (Rapsodie, Fără rimă) – *Luceafărul,* an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 6–7; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă cu titlul *Frumoasa cea din urmă,* în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).
PE ÎNSERATE – *Luceafărul,* an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 18; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
LA GROAPA LUI LAIE – *Luceafărul,* an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 44; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

O, TEMPORA, TEMPORA!... – *Luceafărul,* an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1904, p. 44; semnată *Sanherib.* Reprodusă în *Țara Noastră,* an. II, nr. 52, 21 decembrie 1908, cu modificări, sub semnătura *Octavian Goga.* Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).
NOI – *Luceafărul,* an. III, nr. 2, 15 ianuarie 1904, p. 51; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
MOARA (de Carmen Sylva) – *Luceafărul,* an. III, nr. 2, 15 ianuarie 1904, p. 57; semnată *Octavian Goga.*
COPILUL MEU (de Carmen Sylva) – *Luceafărul,* an. III, nr. 2, 15 ianuarie 1904, p. 67; semnată *Octavian Goga.*
A MURIT... – *Luceafărul,* an. III, nr. 3, 1 februarie 1904, p. 74; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
TU EȘTI... – *Luceafărul,* an. III, nr. 3, 1 februarie 1904, p. 88, la „Poșta redacției"; semnată *Sisifus.*
OLTUL – *Luceafărul,* an. III, nr. 4, 15 februarie 1904, p. 91–92; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
CADE O LACRIMĂ... – *Luceafărul,* an. III, nr. 5, 1 martie 1904, p. 119; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
CÂNTEC – *Luceafărul,* an. III, nr. 6, 15 martie 1904, p. 140; semnată *Ion Codru.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
DĂSCĂLIȚA – *Luceafărul,* an. III, nr. 7, 1 aprilie 1904, p. 151; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
DIMINEAȚA – *Luceafărul,* an. III, nr. 8, 15 aprilie 1904, p. 172; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
APOSTOLUL – *Luceafărul,* an. III, nr. 9–11, 15 iunie 1904, p. 208; semnată *Nic Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
DURA LEX – *Luceafărul,* an. III, nr. 9–11, 4/5 iunie 1904, p. 224, la „Poșta redacției"; semnată *Sisifus.*
DE LA NOI – *Luceafărul,* an. III, nr. 12–13, 1 iulie 1904, p. 277; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).
IUBIREA MEA (Manyosu) (traducere din poezia japoneză) – *Luceafărul,* an. III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 264; semnată *Othmar.*
NESTATORNICIE (Manyosu) (traducere din poezia japoneză) – *Luceafărul,* an. III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 264; semnată *Othmar.*
LA GROAPA IUBITEI (M. Ugeda) (traducere din poezia japoneză) – *Luceafărul,* an. III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 264; semnată *Othmar.*
HORA CÂINILOR (de A. Petőfi) – *Luceafărul,* an. III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 272; semnată *O. Goga*

HORA LUPILOR (de A. Petőfi) – *Luceafărul,* an. III, nr. 14–16, 15 august 1904, p. 273; semnată *O. Goga.*

SEARA – *Luceafărul,* an. III, nr. 17, 1 septembrie 1904, p. 291; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă, cu titlul *Sara,* în volumul *Poezii* (1905).

SOLUS ERO – *Luceafărul,* an. III, nr. 17, 1 septembrie 1904, p. 291; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

CÂNTEC – *Luceafărul,* an. III, nr. 17, 1 septembrie 1904, p. 300; semnată *Octavian Goga.*

COPIILOR (I, II) – *Luceafărul,* an. III, nr. 18, 15 septembrie 1904, p. 310; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

CÂNTĂRETILOR DE LA ORAȘ – *Sămănătorul,* an. III, nr. 40, 3 octombrie 1904, p. 629–630: semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. III, nr. 20, 15 octombrie 1904, p. 343; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

CÂNTEC – *Luceafărul,* an. III, nr. 20, 15 octombrie 1904, p. 352, la „Poșta redacției"; semnată *Sisifus.*

DESPĂRȚIRE – *Luceafărul,* an. III, nr. 21, 1 noiembrie 1904, p. 355; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

PRIBEAG – *Luceafărul,* an. III, nr. 22–23, 1 decembrie 1904, p. 384; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

ÎN SUFLET SIMT O TEAMĂ CUM S-AȘTERNE (de A. Petőfi) – *Luceafărul,* an. III, nr. 24, 15 decembrie 1904, p. 404; semnată *Octavian Goga.* Retipărită în *Luceafărul,* an. XI, nr. 31, 16 noiembrie 1912, p. 676; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

PACE – *Luceafărul,* an. IV, nr. 1, 1 ianuarie 1905, p. 5; semnată *Nic. Otavă.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

PLUGARII – *Luceafărul,* an. IV, nr. 2, 15 ianuarie 1905, p. 35, semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

LĂUTARUL – *Luceafărul,* an. IV, nr. 2, 15 ianuarie 1905, p. 35, semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

ÎNGROPARE (I, II) – *Luceafărul,* an. IV, nr. 4, 15 februarie 1905, p. 83; semnată *O.G.*

ÎN TREN (după G. Hauptmann) – *Luceafărul,* an. IV, nr. 4, 15 februarie 1905, p. 93; semnată *Octavian Goga.*

ÎNVINS – *Luceafărul,* an. IV, nr. 5, 1 martie 1905, p. 115; semnată *O. G.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

PĂRĂSIȚI – *Luceafărul,* an. IV, nr. 6, 15 martie 1905, p. 138; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

AȘTEPTARE – *Luceafărul,* an. IV, nr. 8, 15 aprilie 1905, p. 167; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

ÎN CODRU– *Luceafărul,* an. IV, nr. 10, 15 mai 1905, p. 267; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

DASCĂLUL –*Luceafărul,* an. IV, nr. 15–16, 15 august 1905, p. 306; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

RUGĂCIUNE – *Luceafărul,* an. IV, nr. 17, 1 septembrie 1905, p. 327; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

NOAPTE – *Luceafărul,* an. IV, nr. 18, 15 septembrie 1905, p. 347; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905).

CLĂCAȘII – *Luceafărul,* an. IV, nr. 19, 1 octombrie 1905, p. 367; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Poezii* (1905), apoi în *Calendarul Minervei,* 1906, p. 132–135.

ÎNVIERE – *Luceafărul,* an. V, nr. 2, 15 ianuarie 1906, p. 30; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă – cu titlul *Lăcaș străbun…* – în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

DE DEMULT… – *Luceafărul,* an. V, nr. 3, 1 februarie 1906, p. 51–52. Retipărită în *Gazeta de Transilvania,* 15 februarie 1906, p. 75. Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

SCRISOARE – *Luceafărul,* an. V, nr. 4, 15 februarie 1906, p. 75; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

SUFLETUL (după Ada Negri) –*Luceafărul,* an. V, nr. 5, 1 martie 1906, p. 102; semnată *Octavian Goga.* Reluată în *Flacăra,* an. IV, nr. 28, 25 aprilie 1915, p. 265, cu aceeași semnătură. Reprodusă în volumul *Cântece fără țară* (1916).

SINGURI (după Ada Negri) – *Luceafărul,* an. V, nr. 6, 15 martie 1906, p. 123; semnată *Octavian Goga.*

SUFLETUL – *Luceafărul,* an. V, nr. 8, 15 aprilie 1906, p. 167; semnată *Octavian Goga.* Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

CARMEN – *Viața românească,* an. I, nr. 4, 1 iunie 1906, p. 79–80; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. V, nr. 11–12, 15 iunie 1906, p. 249. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ÎN MUNȚI –*Luceafărul,* an. V, nr. 13–16, 1 iulie 1906, p. 263; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Viața românească,* an. I, nr. 7, septembrie 1906, p. 145. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

O RAZĂ – *Viața românească,* an. I, nr. 6, august 1906, p. 121–124; semnată *Octavian Goga.* Retipărită în *Luceafărul,* an. V, nr. 17–18,

15 octombrie 1906, p. 388; *Tribuna,* nr. 239, 25 decembrie 1906, p. 22. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

GRAIUL PĂNII – *Luceafărul,* an. V, nr. 21–24, 15 decembrie 1906, p. 433; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Viața românească,* an. II, nr. 1, ianuarie 1906, p. 206, și în *Țara Noastră,* an. III, nr. 7, 15/28 februarie 1909, p. 50. Republicată în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

AȘTEPTARE – *Viața literară,* 18 iunie 1906; semnată *O. Goga.*

COPIILOR – *Luceafărul,* an. V, nr. 21–24, 15 decembrie 1906, p. 463; semnată *Ion Bratu.* Reprodusă, sub titlul *Moș Crăciun,* în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PRIVIGHETORI ȘI CIOCÂRLII (după Petőfi) – *Luceafărul,* an. VI, nr. 1, 1 ianuarie 1907, p. 3–4; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

NOAPTE (după Carducci) – *Luceafărul,* an. VI, nr. 4–5, 1 martie 1907, p. 65; semnată *G.* Reprodusă în *Flacăra,* an. IV, nr. 30, 9 mai 1915, p. 291; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

ION CRÂȘMARUL – *Luceafărul,* an. VI, nr. 4–5, 1 martie 1907, p. 74; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

EU VĂD ÎN VIS (după Al. Petőfi) – *Luceafărul,* an. VI, nr. 6, 15 martie 1907, p. 97; semnată *Octavian Goga.*

RUGĂCIUNE – *Luceafărul,* an. VI, nr. 7, 1 aprilie 1907, p. 119; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă, cu titlul *O țară știu – 1907,* în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ZILE RELE – *Convorbiri literare,* an. XLI, nr. 3, martie 1907, p. 261; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. VI, nr. 8, 15 aprilie 1907, p. 149. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

UN OM – *Viața românească,* an. II, nr. 3, 1 martie 1907, p. 460–463; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. VI, nr. 8, 15 aprilie 1907, p. 149; *Dezrobirea,* an. I, nr. 8, 23 aprilie 1907, p. 2–3. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ÎNVIERE – *Luceafărul,* an. VI, nr. 9, 1 mai 1907, p. 178; semnată *Octavian Goga.* Cu titlul *E sărbătoare,* inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

STRĂINUL – *Luceafărul,* an. VI, nr. 12, 15 iunie 1907; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

FECUNDITAS – *Viața românească,* an. II, nr. 10, octombrie 1907, p. 71–72; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. VI, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 454. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ASFINȚIT – *Luceafărul,* an. VI, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 447; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

POEZIA VIEȚII (de Fr. v. Schiller) – *Luceafărul,* an. VI, nr. 22, 15 noiembrie 1907, p. 481; semnată *Octavian Goga.*

IUDITA (după I. Kiss) – *Luceafărul,* an. VI, nr. 23–24, 15 decembrie 1907, p. 512; semnată *Octavian Goga.*

FIOR – *Viața românească,* an. III, nr. 1, 1 ianuarie 1908; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. VII, nr. 6, 15 martie 1908, p. 120. Inclusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

ÎN LINIȘTEA AMURGULUI (după Al. Petőfi) – *Luceafărul,* an. VII, nr. 3, 1 februarie 1908, p. 48; semnată *Octavian Goga.*

POEZIE – *Luceafărul,* an. VII, nr. 1–2, 15 ianuarie 1908, p. 3; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

CÂNTECELE MELE – *Luceafărul,* an. VII, nr. 7, 1 aprilie 1908, p. 143; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

SONET – *Țara Noastră,* an. II, nr. 18, 27 aprilie 1908, p. 2; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PRĂPASTIE – *Luceafărul,* an. VII, nr. 9–10, 1–15 mai 1908, p. 195–197; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

TRANDAFIRI– *Luceafărul,* an. VII, nr. 11–12, 1–15 iunie 1908, p. 247; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

CÂNTEC –*Luceafărul,* an. VII, nr. 11–12, 1–15 iunie 1908, p. 247; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* cu titlul *Cântece,* I (1909).

SONET – *Luceafărul,* an. VII, nr. 11–12, 1–5 iunie 1908, p. 247; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

CAIN (1907), I, II, III – *Luceafărul,* an. VII, nr. 17, 1 septembrie 1908, p. 406; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

COSAȘUL – *Luceafărul,* an. VII, nr. 18, 15 septembrie 1908, p. 431; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PRIMA LUX – *Luceafărul,* an. VII, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 455; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

RĂSUNĂ TOACA – *Luceafărul,* an. VII, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 460; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PORTRET (Unui parvenit) – *Luceafărul,* an. VII, nr. 24, 15 decembrie 1908, p. 584; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

MI-A BĂTUT UN MOȘ LA POARTĂ... –*Luceafărul,* an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1909, p. 6; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

EȘTI SINGURĂ... – *Luceafărul,* an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1909, p. 7; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

NOI NE-NTÂLNIM – *Luceafărul,* an. VIII, nr. 2, 16 ianuarie 1909, p. 27; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

LACUL MORȚII (după A. Ady) – *Luceafărul,* an. VII, nr. 5, 1 martie 1909, p. 106; semnată *G.*

MARTIRUL CRISTOȘILOR (A. Ady) – *Luceafărul,* an. VIII, nr. 5, 1 martie 1909, p. 190; semnată *G.*

GRAIUL APELOR, LA MAL, DE PROFUNDIS – *Luceafărul,* an. VIII, nr. 12, 16 iunie 1909, p. 266; semnate *Octavian Goga.* Reproduse în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

STRĂMOȘII – *Țara Noastră,* an. III, nr. 27, 5/18 iulie 1909, p. 219; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Viața românească,* IV, nr. 7, iulie 1909, p. 13 și în *Tribuna,* Arad, nr. 260, 5 august 1911, p. 1. Inclusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

REVEDERE – *Țara Noastră,* an. III, nr. 36, 6–19 septembrie 1909, p. 219; semnată *Aegrotus.* Reprodusă în volumul *Ne cheamă pământul* (1909).

PE UN ALBUM – *Țara Noastră,* an. III, nr. 39, 27 septembrie/ 10 octombrie 1909, p. 286; semnată *Sylex.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

CARMEN LABORIS – *Țara Noastră,* an. III, nr. 47, 27 noiembrie/ 5 decembrie 1909, p. 374. Reprodusă în *Calendarul muncei pe anul 1913,* p. 2–3, cu titlul *Cântecul muncii.* Inclusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

OASPE VECHI – *Viața românească,* an. IV, nr. 10, octombrie 1909, p. 51; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Luceafărul,* an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909, p. 531. Inclusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

UN TRANDAFIR SE STINGE – *Luceafărul,* an. IX, nr. 6, 16 martie 1910, p. 149; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

POETUL – *Tribuna,* Arad, an. XV, decembrie 1910, p. 3; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

CUM ZBORI CU TRENUL – *Tribuna,* Arad, an. XV, nr. 121, 18 iunie 1911, p. 2; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

TRAGEDIE (de Richard Dehmel) – *Tribuna,* Arad, an. XV, nr. 126, 23 iunie 1911, p. 4. A fost citată integral într-un articol semnat *Octavian Goga.*

SCRISOAREA TA... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 1, 1 ianuarie 1912, p. 20; semnată *Othmar.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

CRONICA MEA – *Luceafărul,* an. XI, nr. 1, 1 ianuarie 1912, p. 40; semnată *Yorik.*

PĂCAT – *Luceafărul,* an. XI, nr. 2, 7 ianuarie 1912, p. 47; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

GOMORA – *Luceafărul,* an. XI, nr. 4, 22 ianuarie 1912, p. 83; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă, cu titlul *Notre Dame,* în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

PACE... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 5, 29 ianuarie 1912, p. 106; semnată *Othmar.* Reprodusă cu modificări, sub titlul *Cântece,* V, în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

LACUL – *Luceafărul,* an. XI, nr. 8, 19 februarie 1912, p. 163; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

EU ȘTIU UN BASM...– *Luceafărul,* an. XI, nr. 9, 26 februarie 1912, p. 177; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

POETUL – *Luceafărul,* an. XI, nr. 10, 4 martie 1912, p. 196; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

OAMENI... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 11, 11 martie 1912, p. 219; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

SCRISOARE (Contesei de Noailles, născ. principesa Brâncoveanu) – *Luceafărul,* an. XI, nr. 16, 15 aprilie 1912; p. 297; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

TĂCEREA TA... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 19, 6 mai 1912, p. 348; semnată *O.G.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

ÎN DRUM... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 20, 13 mai 1912, p. 267, semnată *Othmar.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

TE DU... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 20, 13 mai 1912, p. 370; semnată *O. G.* Reprodusă, cu titlul *Cântece,* VI, în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

VORBEAU AZI-NOAPTE DOUĂ APE... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 22, 27 mai 1912, p. 393; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

MARE MOARTĂ – *Luceafărul,* an. XI, nr. 28, 1 septembrie 1912, p. 549; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

ZIUA – *Luceafărul,* an. XI, nr. 29, 1 octombrie 1912, p. 575; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

MAMA – *Luceafărul,* an. XI, nr. 29, 1 octombrie 1912, p. 575–576; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

CINQUECENTO – *Luceafărul,* an. XI, nr. 29, 1 octombrie 1912, p. 576; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

TOAMNĂ NOUĂ... – *Luceafărul,* an. XI, nr. 32, 1 decembrie 1912, p. 715; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

CÂNTEC (de Heine) – *Luceafărul,* an. XII, nr. 3, 1 februarie 1913, p. 89; semnată *Othmar.*

MI-AM FĂCUT UN CÂNTEC – *Luceafărul,* an. XII, nr. 3, 1 februarie 1913, p. 90; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

AGONIE – *Luceafărul,* an. XII, nr. 7, 1 aprilie 1913, p. 212; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

VOI VENIȚI CU MINE... – *Luceafărul,* an. XII, nr. 8, 16 aprilie 1913, p. 241; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

E SĂRBĂTOAREA BĂTRÂNEȚII – *Luceafărul,* an. XII, nr. 24, 16 decembrie 1913, p. 769; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

INIMA – *Ilustratiunea română,* an. IV, februarie 1914, p. 22; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din umbra zidurilor* (1913).

POVESTEA ARDEALULUI (1914) *Calendarul Minerva,* 1915, p. 171; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă cu titlul *Poveste* (1914) în volumul *Cântece fără țară* (1916).

PE O RAMURĂ ÎNTÂRZIATĂ – *Flacăra,* an. IV, nr. 21, 7 martie 1915, p. 177; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

DE MI TE CUNOȘTEAM PE TINE – *Flacăra,* an. IV, nr. 29, 2 mai 1915, p. 277; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Cântece fără țară* (1916) cu titlul *Trecea convoiul mortuar.*

10 MAI – *Epoca,* an. XXII, nr. 127, 11 mai 1915, p. 1; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Cântece fără țară* (1916).

LATINITATEA STRIGĂ DIN TRANȘEE – *Epoca,* an. XXII, nr. 190, 13 iulie 1915, p. 1; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Flacăra,* an. IV, nr. 41, 25 iulie 1915, p. 422. Inclusă în volumul *Cântece fără țară* (1916).

PAJUREI CU DOUĂ CAPETE – *Flacăra,* an. V, nr. 19, 20 februarie 1916, p. 213; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Cântece fără țară* (1916).

LA CURTEA DE ARGEȘ – *România,* an. I, nr. 270, 17 noiembrie 1917, p. 1; semnată *Octavian Goga.*

VORBESC TĂCERILE – *România nouă,* 8 aprilie 1918; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

CIORILE – *România,* an. I, nr. 10, 11 februarie 1917, p. 1; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în același ziar, an. III, nr. 3, 18 ianuarie 1919, p. I; semnată *Octavian Goga.*

ÎN ȚINTIRIM – *Luceafărul,* an. XVII, nr. 1, 1920, p. 3; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

LA AKERMAN – *Luceafărul,* an. XVII, nr. 4–5, 1920, p. 58; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă, sub titlul *În bivuac la Akerman,* în volumul *Din larg* (1939).

DIN LARG – *Țara Noastră,* an. III, nr. 1, 15 octombrie 1922, p. 3; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).

MARTIR (traducere din Andrei Ady) – *Țara Noastră,* an. III, nr. 1, 15 octombrie 1922, p. 9; semnată *Styx.*

OGORUL UNGURESC (traducere din Andrei Ady) – *Țara Noastră,* an. III, nr. 2, 22 octombrie 1922, p. 50; semnată *Styx.* Reprodusă, cu titlul *Poezii,* III, în volumul *Din larg* (1939).

SĂ ȘTII... – *Țara Noastră,* an. III, nr. 2, 22 octombrie 1922, p. 59; semnată *Aegrotus.* Reprodusă, cu titlul *Cărbunii,* în volumul *Din larg* (1939).

VITA NUOVA – *Țara Noastră,* an. III, nr. 3, 29 octombrie 1922, p. 73; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
ISUS PE VALURI – *Țara Noastră,* an. III, nr. 4, 5 noiembrie 1922, p. 93; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
KARLSBAD – *Țara Noastră,* an. III, nr. 5, 12 noiembrie 1922, p. 142; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
MARIENBAD – *Țara Noastră,* an. III, nr. 5, 12 noiembrie 1922, p. 142; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
FRANZENSBAD – *Țara Noastră,* an. III, nr. 5, 12 noiembrie 1922, p. 142; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
APUS – *Țara Noastră,* an. III, nr. 9, 10 decembrie 1922, p. 268; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
AM FOST... – *Țara Noastră,* an. III, nr. 10, 17 decembrie 1922, p. 297; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
STEJARUL – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 1, 7 ianuarie 1923, p. 1; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
POST BELLUM – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 1, 7 ianuarie 1923, p. 86; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
POVESTE VECHE – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 5, 4 februarie 1923, p. 148; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
STRIGOII – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 10, 11 martie 1923, p. 309; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
TRECUTUL – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 12, 25 martie 1923, p. 373; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
DE PROFUNDIS – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 14, 8 aprilie 1923, p. 436–437; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
CETIND PE BAUDELAIRE – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 18, 6 mai 1923, p. 564; semnată *Aegrotus.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
PĂMÂNT ȘI CER (I, II, III) – *România,* an. I, nr. 184, 9 august 1917, p. 1; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în *Țara Noastră,* an. IV, nr. 21, 27 mai 1923, p. 660–661; semnată *Aegrotus.* Cuprinsă în volumul *Din larg* (1939).
SUFLETUL – *Țara Noastră,* an. IV, nr. 29, 22 iulie 1923, p. 916; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
TÂRZIU (de A. Ady) – *Cultura,* an. I, nr. 1, ianuarie 1934, p. 26; semnată *Octavian Goga.*

POET (de A. Ady) – *Cultura,* an. I, nr. 1, ianuarie 1924, p. 27; semnată *Octavian Goga.*
MARTEI (de A. Ady) – *Cultura,* an. I, nr. 1, ianuarie 1924, p. 27; semnată *Octavian Goga.*
OGORUL UNGURESC (de A. Ady) – *Cultura,* an. I, nr. 1, ianuarie 1924, p. 28; semnată *Octavian Goga.*
CE CAUT (de A. Ady) – *Cultura,* an. I, nr. 1, ianuarie 1924, p. 28; semnată *Octavian Goga.*
ACELAȘI ZÂMBET – *Țara Noastră,* an. V, nr. 2, 13 ianuarie 1924, p. 37; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă, cu titlul *Pace,* în volumul *Din larg* (1939).
POETUL – *Țara Noastră,* an. V, nr. 8, 24 februarie 1924, p. 229; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
TRECEA UN OM... – *Țara Noastră,* an. V, nr. 29, 20 iulie 1924, p. 896; semnată *Octavian Goga.* Reprodusă în volumul *Din larg* (1939).
CÂNTĂ MOARTEA – *Făt-Frumos,* an. XIII, nr. 3, mai-iunie 1938, p. 83.
MARE AETERNUM – *Universul literar,* nr. 14, 21 mai 1938, p. 3.
LUI AVRAM IANCU – *Steaua,* nr. 3, (194), martie 1966, p. 23.
PERDITA – *Argeș,* an. I, nr. 7, decembrie 1966, p. 11; semnată *Octavian.*
[TRECUTUL S-A IVIT ÎN PRAG] – *Argeș,* an. I, nr. 7, decembrie 1966, p. 11.
LUI DUNDEL (închinată Veturiei Goga) – semnată *T.* Manuscrisul se află la Muzeul „Octavian Goga" de la Ciucea.

III. REFERINȚE CRITICE

1. Apostolescu, N.I., *Despre „Poezii" de O. Goga,* în *Literatură și artă română,* 1905.
2. Bălan, Ion Dodu, *Octavian Goga.* Micromonografie, Editura Tineretului, 1966.
3. Bălan, I.D., *Octavian Goga. Monografie,* București, Editura Minerva, 1971; ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, 1975.
4. Bălan, Ion Dodu (realizatorul antologiei), *Octavian Goga interpretat de...,* Editura Eminescu, 1974.
5. Bălan, Ion Dodu, *Momente ale liricii românești în secolul XX,* Editura Fundației „România de mâine", București, 2000. *Octavian Goga. Universul poetic,* p. 38–70.
6. Beniuc, Mihai, *Octavian Goga, poetul,* în volumul *Meșterul Manole,* București, E.S.P.L.A., 1957.

7. Bulgăr, Gh., *Limba poetică a lui Octavian Goga,* în *Limba română,* an. VI, nr. 3, mai-iunie 1957.
8. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* București, „Fundația pentru Literatură și Artă", 1941.
9. Cioculescu, Șerban, *Octavian Goga: „Din larg" – poeme postume,* în *Aspecte lirice contemporane,* București, „Casa Școalelor", 1942.
10. Ciopraga, Constantin, *Arta lui Octavian Goga,* în *Cronica,* an. I, nr. 10, 16 aprilie 1966.
11. Ciopraga, Constantin, *Literatura română între 1900–1918,* Editura Junimea, Iași, 1970.
12. Drumaru, D., [D. Vatamaniuc], *Poezia lui Octavian Goga,* în *Steaua,* an. VIII, nr. 1, ianuarie 1957, p. 78–88; nr. 2, februarie 1957, p. 61–83.
13. Gáldi, L., *Introducere în istoria versului românesc,* București, Editura Minerva, 1971.
14. Ghițulescu, Mircea (coordonator), *Goga la Ciucea,* Cluj, 1975.
15. Ibrăileanu, G., *Note și impresii,* Iași, Editura „Viața Românească", 1920.
16. Iorga, N., *Poeziile lui Octavian Goga,* în *Sămănătorul,* an. IV, nr. 44, 30 octombrie 1905.
17. Lovinescu, E., *Critice,* vol. I, Ediția definitivă, București, Editura „Ancora", 1925.
18. Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane, 1900–1937,* București, Editura „Socec", 1937.
19. Maiorescu, Titu, *Poeziile d-lui O. Goga,* în *Critice,* vol. III., E.P.L., 1966.
20. Micu, Dumitru, *Literatura română la începutul secolului al XX-lea,* București, E.P.L., 1964.
21. Papadima, Ovidiu, *Octavian Goga,* București, „Fundația pentru Literatură și Artă", 1944.
22. Papadima, Ovidiu, *Căile omului și ale naturii în poezia lui Goga,* în *Steaua,* an. XVII, nr. 3 (194), martie 1966.
23. Piru, Al., *Goga și literatura universală,* în *Gazeta literară,* an. XIII, nr. 13 (699), 31 martie 1966.
24. Pușcariu, Sextil, *Poeziile lui Octavian Goga,* în *Cercetări și studii.* Ediție îngrijită de Ilie Dan și prefațată de G. Istrate, București, Editura Minerva, București, 1974.
25. Rău, Aurel, *Poetul vocațiilor multiple,* în *Steaua,* an. XVII, nr. 3 (194), martie 1966.
26. „Revista noastră", an. X, nr. 76–77–78, aprilie–iunie 1981.

27. Streinu, Vladimir, *Versificația modernă. Studiu istoric și teoretic asupra versului liber.* București, E.P.L., 1966.
28. Streinu, Vladimir, *O. Goga – poetul,* în *Pagini de critică,* vol. IV, București, Editura Minerva, 1976.
29. Szemlér, Ferenc, *Goga în limba maghiară,* în *Steaua,* an. XVII, nr. 3 (194), martie 1966.
30. Vianu, Tudor, *Octavian Goga,* în *Universul literar,* an. XLVII, nr. 13, 14 mai 1938.
31. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români,* București, Editura Contemporană, 1941.
32. Vârgolici, Teodor, *Arta poetică a lui Octavian Goga,* în volumul *Retrospective literare,* București, E.P.L., 1969.
33. Zaciu, Mircea, *Evoluția receptării poeziei lui Octavian Goga,* în *Lupta de clasă,* seria a V-a, an. LI, noiembrie 1971.

INDICE

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ TITLU

A

Abătut..., 467
Acasă (*Al pribegirei mele drum*), 500
Acasă (*...Dar nici că vreai să pleci atunci*), 138
Adevăr..., 449
Adevăr... (variantă), 570
Adevăruri triste..., 422
Aducerile-aminte, 311
Aeternitas, 203
Afară trece moartea, 352
[A fost demult...], 599
A fost odat'..., 158
A murit..., 49
Agonie, 185
Am fost..., 386
Am plâns, 627
[Am rătăcit departe-...] (variantă), 648
Amurg, 257
Ana și Harapul, 547
Apostolul (*Ca o vecernie domoală*), 18
Apostolul (*Văzduhul îl despică iarăși sinistrul țipăt de aramă*), 293
Apus (*Duminecă. Nu-i nimeni pe alee*), 377
Apus (*Iubirea mea-i o blândă rază*), 271
Ascultând „Messias" de Händel, 391
Asfințit, 141
Așa a fost să fie, 416
Așteptare (*În umbra plopilor cărunți*), 509
Așteptare (*Mor clipe mute, numărate*), 277
Așteptare (*Sat din margine de codru*), 87
Așteptare (*Trei trandafiri într-un pahar*), 373
Așteptare (fragment), 269
Aș vrea... (*Aș vrea să glăsuiesc minciuna*), 545
Aș vrea... (*Aș vrea un cântec nou odat'*), 444
Atunci, 288
Atunci și acum, 413
[Azi am clipe liniștite], 569

[Azi noapte-o rază...], 590
Azi și mâne..., 417

B

Bal la palat (Romanță neutrală), 298
Bătrâni, 24
Bisericuța din Albac, 409
Blestem, 259
Blondinei, 448
Boboteaza, 308
Breve sogno, 365
Bulfi, 550

C

[Ca cele vechi să nu le uiți], 602
Cade-o lacrimă, 61
Cain (1907), 117
Cantorul Cimpoi, 125
Cantorul Cimpoi (variantă), 618
Carmen, 143
Carmen laboris, 228
Carmen miserabile, 497
Casa noastră, 15
Cărbunii, 369
[Când frământat...], 582
[Când îmi apare...], 605
[Când privesc...], 601
[Când vin din lumea...], 589
Cântă moartea, 395
Cântăreților de la oraș, 44
Cântec (*Eu ți-am făcut un cântec, o salbă împletită*), 367
Cântec (*În salbă multe mărgele*), 465
Cântec, I–VI [din vol. *Poezii*, 1905], 53, 54, 55, 56, 57
Cântece, I–VI [din vol. *Ne cheamă pământul*], 162, 163, 164
Cântece (I, II), 623
Cântece [I–VII], 248, 249, 250, 251
Cântecele mele (*Cobor din lumea mea de stele*), 237
Cântecele mele (*Eu vă chem din visuri*), 97
Cântec modern, 466
Cântecul cămășii (fragment), 396
[Cât de ceresc e valsul lin], 546

Ceahlăul, 351
Cetind pe Baudelaire, 389
Chemare, 370
Cinquecento, 194
Ciorile, 511
Clăcașii, 82
Clipe senine..., 452
Coboară toamna..., 254
Colindă, 108
Copiilor [I–II], 71, 72
Copilul meu (după Carmen Sylva), 639
Cosașul, 102
[Cum ne privim...], 565
[Cum zboară trenul...] (variantă), 649
Cum zbori cu trenul, 263
Curând, 495

D

Dacă..., 446
Dascălul, 20
[Dă-mi mâna ta...], 585
Dăscălița, 22
[De-aș fi...], 632
[De-aș spune...], 560
[De ce], 622
[De când te-ai dus...], 594
De demult..., 106
De mult..., 610
De la noi, 41
[De nu ar fi fost...], 580
De-o să mor, 34
Departe (*Și-acuma, când pământul și apa ne desparte*), 366
Departe (*Vezi luna-n cingătoarea*), 28
De pe stradă, 496
De profundis (*Din sufletul meu, peșteră uitată*), 381
De profundis (*Nu mai sunt șesuri netede în țară*), 344
De profundis (*Plâng apele în noaptea asta*), 208
Despărțire (*Azi moare-nfiorarea cetăților de stele*), 75
Despărțire (*Uite,-ți spun: Deschide-mi calea! Te-am urât! Ți-o spun pe față*), 460
Despărțire... Lenitei, 573

Dies illa, 329
Dimineața, 38
Din larg, 331
[Din stelele de pe azur], 606
[Din toiul vremilor...], 603
[Din valul vremii...], 607
Din viață (*Era drăguță, dar sfioasă*), 490
Din viață (*În largul mării fără margini, în largul mării zbuciumate*), 378
Din viață (*L-a râs – amar l-a râs copila*), 451
Din viață (*Primăvara am văzut-o*), 640
Din vremuri vechi, 554
Doi frați, 320
Doina, 219
Domnului să ne rugăm, 491
Domnișoarei L., 561
Dorința, 30
Dragoste barbară, 458
Dragoste și gânduri, 418
[Drăcușor rotund și rumen], 592

E

[E-atât de mare...], 604
[E greu...], 572
[E pace. – Miezul nopței bate], 552
E sărbătoare, 169
Ești singură, 155
Eu stau la mal..., 213
Eu știu un basm..., 234
Eu văd în vis... (după Al. Petőfi), 533

F

Fără Țară, 275
Fecunditas, 91
Felinarul (IV), 190
Fii pe pace!, 481
Fior, 149
Flamma mundi, 294
Fragment, 498
Franzensbad, 394
Frumoasa cea din urmă, 173
Furtuna, 203

G

Gândește-te..., 215
Graiul pânii, 115

H

Hora câinilor (de A. Petőfi), 524
Hora lupilor (de A. Petőfi), 526
Hora morții, 357
Hora valurilor [I–II], 322, 323

I

Iar când vei dormi... (Heine), 519
In calumniatores, 427
Inima (*Biată inimă bolnavă!*), 223
Inima... (*Inima?...*), 559
Ion Crâșmarul, 136
Ironie, 473
Isus pe valuri, 335
Iubirea mea, 148
Iubirea mea (variantă), 634
Iubirea mea (Manyosu), 520
Iudita (după I. Kiss), 537

Î

Împăcare, 430
În bivuac, la Akerman, 355
În brazi, 258
În codru, 36
În drum, 265
În liniștea amurgului (după S. Petőfi), 646
În mine câteodată, 398
În mormânt la Argeș, 296
În munți, 121
În muzeu, 191
[În ochii verzi...], 583
În noapte, 362
În pacea mută, 285
În suflet simt o teamă cum s-așterne (Traducere din Al. Petőfi), 312
În taina sării, 420
În tren (după Gerhart Hauptmann), 528
În țintirim, 402
În zadar, 621

În zori de zi..., 591
Înviere (*A fost o lungă, jalnic-agonie*), 358
Înviere (*E-n cuib la noi visatul sol de pace*), 99
Învins, 76

K

Karlsbad, 392

L

Lacrămi..., 433
Lacrimi, 247
Lacul, 210
Lacul morții (A. Ady), 540
La groapa iubitei (M. Ugeda), 522
La groapa lui Laie, 51
„L-a luat Dumnezeu" (Vecina Safta), 507
La mal (*Mândra apelor crăiasă*), 201
La mal (*Sus, munte de piatră, cu fruntea de var*), 382
La moarte, 261
La stână, 68
La un mormânt (de Leuthold), 641
Latinitatea strigă din tranșee, 302
Lăcaș străbun, 133
Lăutarul, 47
Licuriciul, 643
Lui Dundel, 518
Lui Avram Iancu, 513
Lui Petőfi, 314
Lupul, 307

M

Mai rămâi..., 436
Mama, 196
Mama Venerei eterne, 212
Mare aeternum, 383
Mare Moartă, 207
Marienbad, 393
Martirul Cristoșilor... (A. Ady), 541
Măgdălina, 438
[Mă cuprindea o mută jale], 564
Mă-ntorc din nou..., 246
Măsuța mea, 198

[Mâne-s Rosale], 568
Mi-a bătut un moș la poartă..., 129
Mi-am făcut un cântec, 240
Moara (după Carmen Sylva), 637
Mors magna, 273
Moș Crăciun (*Dragi copii din țara asta*), 166
Moș Crăciun (*Moș Crăciun cu barba albă, Moș Crăciun cu traista plină*), 232
Moștenire, 266
Munții, 371

N

Necessitas facit versum, 468
Nepotrivire, 140
Nestatornicie (Manyosu), 521
Neutralul, 304
Noapte (*Nemărginită bolt-a nopții*), 79
Noapte (*Suflet răstignit pe cruce*), 629
Noapte (*Tu unde ești în noaptea asta*), 270
Noapte [I–II–III], 317, 318
Noapte (după Carducci), 407
Noi (*La noi sunt codri verzi de brad*), 10
Noi (*Nu-i pe întregul bulevard*), 504
Noi ne-ntâlnim, 150
Noi și ele, 464
Notre Dame (III), 189
Nu-i fericire pe pământ, 414

O

Oameni, 200
Oaspe vechi, 183
O clipă, 268
O lacrimă, 260
O ramură întârziată, 374
O rază, 145
O stea îți luminează-...], 581
O țară știu (1907), 119
Oltul, 12
Ostenit..., 454

P

Pace (*Eu port adese-n mine-o închisoare*), 341
Pace (*Luna-și picură argintul*), 59

Pajurei cu două capete, 278
Paris, 371
Paris (I), 187
Pax nobis, 385
Păcat, 242
Pământ și cer [I–II–III], 349, 350
Părăsit, 74
Părăsiți, 64
[Pe bolta cerului...], 588
[Pe drum m-opresc...], 609
Pe gânduri, 440
Pe înserate, 40
Pe pat, 477
Pe uliță, 434
Pe-un album, 268
Perdita, 515
Plângi copilă!..., 625
Plugarii, 7
Poet (*Când l-au închis după zăbrele*), 217
Poet (A. Ady) (*Un băietan cu ochii negri*), 544
Poetul (*El nu-i canar de colivie*), 338
Poetul (*Un cavaler cu ochi de vultur, cu inima de fată mare*), 238
Poezia vieții (de Fr. v. Schiller), 535
Poezie, 178
Poezii (după Ady, I, II, III, IV), 408, 409, 410
Portret, 104
Portretul, 289
Post bellum, 387
Poveste (1914), 324
Poveste de Anul Nou, 614
Povestea mea, 556
Poveste veche, 347
Prăpastie, 93
Pribeag (*Pe drumul meu de pribegie*), 321
Pribeag (*Plânge-o mierlă-ntr-o răchită*), 58
Pribeag străin, 300
Prietenei, 493
Prima lux, 123
[Printr-o rarişte de paltini...], 575
Privighetori și ciocârlii (după Petőfi), 404

Profetul, 333
Pustiu, 361

R

Rapsodie, 152
Rămas bun, 488
Rămâi..., 632
Răsună toaca..., 161
Râs printre lacrămi, 475
Regina Elisabeta la 70 de ani, 342
Reîntors, 25
Resurrectio, 379
Revedere (*Tu, minunată poezie*), 181
Revedere (*Un cântec legănat odată*), 159
Ruga mamei (fragment), 65
Rugăciune, 5
Rugăminte..., 474

S

Sara, 46
Să plec..., 506
Să tac?..., 484
Sărbătoare, 620
Sângele, 283
Scirocco, 216
Scrisoare, 131
Scrisoare (Contesei de Noailles, născ. principesa Brâncoveanu), 230
Scrisoarea ta..., 214
Sfârșit de septembrie (după Petőfi), 635
Singur (*Bolnăvit de doruri multe*), 63
Singur (*Pustietate arsă mi-e sufletul acuma*), 255
Singurătate, 253
Singuri (după Ada Negri), 532
Solus ero, 77
Sonet (*Acum din nou îmi treci pe sub fereastră*), 256
Sonet (*Cuprinde-mă din nou, singurătate*), 167
Sonet (*La sânul tău cuprinde-mă, natură*), 483
Sonet (*Tu, tainică, curată Poezie*), 168
Sospiri, 586
Stana, 424
Stejarul, 340

Străinul, 127
Strămoșii... 224
Strigoii, 363
Sufletul (*Pustietate largă și-atâta de săracă*), 156
Sufletul (*Ti-e sufletul o mare-nviforată*), 368
Sufletul (după Ada Negri), 326

Ș

Și dacă..., 608
„Și earăși va să vie?...", 612
[Și uite...], 566
[Și zi, știi geografia?...], 563

T

Taina, 243
Tăcerea ta..., 252
Te-ai dus... (*De mult te-ai dus...*), 456
Te-ai dus... (*Te-ai dus tu, chip trandafiriu*), 443
Te vaiet pieptul meu uscat!, 553
Tempora..., 171
Tibi mare, 380
Toamna, 70
Toamnă (*În parc cad foile uscate*), 598
Toamnă nouă, 245
Tovarăși, 360
Tragedie (de Richard Dehmel), 542
Trage-ți oblonul..., 236
Trandafiri, 154
Trec clipele, 384
Trecea convoiul mortuar, 309
Trecea un om, 399
Trecutul, 375
[Trecutul s-a ivit în prag], 517
[Tremură lin...], 600
Trenurile, 292
Tristia, 364
Tu dormi..., 455

Ț

Țara mea de suflet, 281
Ție!... 486

U

[Un basm de mult...], 597
Un om, 110
Un trandafir se stinge, 241
Unui orb, 306
Unui prieten, 494
Unui scriitor vândut, 316

V

Varietas..., 470
Vatra, 596
Vânt de seară, 401
[Versuri răzlețe], 593
[Vesel ceata nostr'...], 558
[Vesel, iubita mea], 557
Vis maior [I, II], 502, 503
Vita nuova, 359
Voi veniți cu mine..., 221
Vorbesc tăcerile, 353

Z

Zadarnic (*Noroc, logofeți de-acum zece ani!*), 32
Zadarnic (*Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii*), 67
10 Mai 1915, 286
Zile rele, 113
Ziua (II), 188
Ziua (variantă), 595
Zâmbet trist..., 471

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ PRIMUL VERS

A

Abia ne-am revăzut o clipă (*O clipă*), 268
Acolo-n slavă, binecuvântate (*Pământ și cer,* II), 349
Acuma când, în noapte, la tine gându-mi port (*În noapte*), 362
Acum când tunul nu mai bate (*Vorbesc tăcerile),* 353
Acum din nou îmi treci pe sub fereastră (*Sonet*), 256
Acum uitarea mi-e pe drum (*Cântece,* V), 250
Adie-n soarele de-amiază (*În bivuac, la Akerman*), 355
Adânca noapte-n veci nepricepută (*Noapte* – după Carducci), 407
Aducerile-aminte, posomorâte urne (*Aducerile-aminte*), 311
Afară-i nor și vifor (*Hora câinilor* – de A. Petőfi), 524
Afară-i nor și vifor (*Hora lupilor* – de A. Petőfi) 526
Afară trece moartea în goană peste țară (*Afară trece moartea*), 352
A fost demult... a fost demult ([*A fost demult...*]), 599
A fost o lungă, jalnic-agonie *(Înviere),* 358
Ah! mi-a fost nebun cuvântul (*La groapa iubitei* – M. Ugeda), 522
Al pribegirei mele drum (*Acasă*), 500
Am fost logodnicul durerii (*Am fost...*), 386
Am fost proroc, pe drumul din pustie (*Profetul*), 333
Am întâlnit-o ieri în cale (*Nepotrivire*), 140
Am rătăcit departe-n lumi străine ([*Am rătăcit departe...*]) – variantă, 648
Am rătăcit departe-n lumi străine (*Mă-ntorc din nou...*), 246
Am venit să-ți spun o vorbă (*La groapa lui Laie*), 51
Amorul nostru s-a născut (*Lui Dundel*), 518
Amurgul m-a găsit și astăzi la poala ta cerșind hodină (*Păcat*), 242
Arare-n pribegia noastră (*În drum*), 265
Ascultă, copile, ce-mi spune viața (*Trage-ți oblonul...*), 236
Ascultă, fată! (*Dragoste barbară*), 459
Ascultă-l tainic cum se stinge (*Cântece,* VII), 251
Ascultă-mi glasul de părinte (*Vis maior,* I), 502
Aș vrea să glăsuiesc minciuna ([*Aș vrea...*]), 545
Aș vrea un cântec nou odat' (*Aș vrea...*), 444
Atât de tristă-i dimineața (*Toamnă nouă*), 245
Atât de veche-i îngroparea *(Cântece,* V), 164
Atâția ani își strecurară convoiul lor pierdut de clipe (*Tibi mare*), 380
Avea trei fii sărmana mamă *(Nu-i fericire pe pământ),* 414
Azi am clipe liniștite ([*Azi am clipe liniștite*]), 569
Azi în zadar vrea inima bolnavă (*Pământ și cer,* III), 350

Azi noapte-o rază coborând ([*Azi noapte-o rază...*]), 590
Azi moare-nfiorarea cetăților de stele (*Despărțire*), 75

B

Bea și dumneata, părinte (*Cântece,* III), 55
Biată inimă bolnavă (*Inima*), 223
Bine c-avem popă vrednic (*Cantorul Cimpoi* – variantă), 618
Bisericuță din Albac (*Bisericuța din Albac*), 400
Bolnăvit de doruri multe (*Singur*), 63
Bolta și-a cernit năframa (*Sara*), 46

C

Ca cele vechi să nu le uiți ([*Ca cele vechi să nu le uiți*]), 602
Ca jăratecu-n cămin (*Adevăruri triste...*), 422
Ca o vecernie domoală (*Apostolul*), 18
Ca printr-un fum sfințit de denii (*Ascultând „Messias" de Händel*), 391
– Ca să ne scăpăm de boală (*Domnișoarei L.*), 561
Case putrede, bătrâne (*Strigoii*), 363
Călăuzit de dorul ăst pribelnic (*Să plec...*), 506
Că pogorâtu-s-a de mult (*De mult...*), 610
Cărbunii când ți-or arde-n vatră (*Cărbunii*), 369
Căsuță albă, vineție (*Vânt de seară*), 401
Când cade-amurgul la fereastră (*Pax nobis*), 385
Când frământat de vifor lacul ([*Când frământat...*]), 582
Când galeși ochii tăi s-aprind (*Dragoste și gânduri*), 418
Când îmi apare câteodată ([*Când îmi apare...*]), 605
Când l-au închis după zăbrele (*Poet*), 217
Când o lacrimă pribeagă (*Lacrămi*), 433
Când privesc floarea de mac ([*Când privesc...*]), 601
Când privirea ostenită mi-o pironesc la pământ (*Pe gânduri*), 440
Când rătăcind, bătrâne codru (*În codru*), 36
Când te vedeam demult, odinioară *(Unui orb*), 306
Când trec umbrele-nserării *(Resurrectio*), 379
Când, tremurându-și jalea și sfiala (*Dăscăliță*), 22
Când vântul de privighetori *(În taina sării*), 420
Când vin din lumea mea de stele ([*Când vin din lumea...*]), 589
Când zdrobit ți-a fost altarul idealurilor tale (*Lui Avram Iancu*), 513
Când zilele-mi mureau în umbră, sărace toate deopotrivă (*Oaspe vechi*), 183
Cântau trei preoți de-ngropare (*Am plâns*), 627
Cântăreț de lege veche (*Cantorul Cimpoi*), 121

Cât de ceresc e valsul lin ([*Cât de ceresc e valsul lin*]), 546
Ce blândă ești, domestică pădure (*Marienbad*), 393
Ce mort frumos s-a deșteptat în mine (*Breve sogno*), 365
Clocot de măriri apuse (*Cinquecento*), 194
Coboară toamna-ncet din slavă (*Coboară toamna...*) 254
Cobor din lumea mea de stele (*Cântecele mele*), 237
Copii, cu ochii mari și limpezi (*Copiilor,* II), 72
Copil eram când am avut (*Atunci și acum*), 413
Copilăria mea pierdută (*Lacrimi*), 247
Copile, de-aici ai zburat (*Copilul meu* – după Carmen Sylva), 639
Corabia din lanțuri desfăcută (*Eu stau la mal...*), 213
Crai bătrân, pornit spre rugă *(Asfințit*), 141
Crâșmă bună, crâșmă veche, lângă crucea de la moară *(Zile rele*), 113
Cu fruntea-n tărână, plângând azi ne vezi (*De la noi*), 41
Cu grele răsuflete apele dorm *(Dimineata*), 38
Cu mersul lin și legănat (*Pe ulită*), 434
Cu trupul biruit de jale (*Un trandafir se stinge*), 241
Cum ar fi de bine astăzi *(„L-a luat Dumnezeu"),* 507
Cum ne privim acum în față ([*Cum ne privim...*]), 565
Cum stau acum și-mi număr a vremurilor salbă (*Poveste* – 1914), 324
Cum zboară trenul pe câmpii ([*Cum zboară trenul...*]) (variantă), 649
Cum zbori cu trenul pe câmpii (*Cum zbori cu trenul*), 263
Cuprinde-mă din nou, singurătate *(Sonet),* 167
Curând-curând iubește-mă, femeie *(Curând),* 495

D

Da, negreșit, am și senine clipe (*Unui prieten*), 494
Dacă viața-mi pribegită (*Dacă...*), 446
Dar nici că mi se cuvin mie (*Fragment*), 498
...Dar nici că vreai să pleci atunci *(Acasă),* 138
Dă-mi mâna ta, frumoasa mea copilă! ([*Dă-mi mâna ta...*]), 585
De-acuma tu pe pace fii (*Rămas bun*), 488
De-ar fi să-ți împărtești odată (*O lacrimă*), 260
De-aș fi eu Dumnezeu în cer (*De-aș fi...*), 631
De-aș spune cât îmi ești de dragă ([*De-aș spune...*]), 560
De-atâtea ori mi-am pus în gând (*Așa a fost să fie...*), 416
De când te-ai dus în suflet port ([*De când te-ai dus...*]), 594
De câte ori drumeț în noapte mă duce-a gândului arsură *(Neutralul*), 304
De câte ori vremea cu sânge ne-adapă *(Poveste veche),* 347
De ce m-ați dus de lângă voi (*Bătrâni*), 24
De ce mor trandafirii galbeni [(*De ce...*)], 622

De ce, nepricepută noapte (*Noapte,* III), 318
De mult te-ai dus... (*Te-ai dus...*), 456
De nu ar fi fost ochii tăi ([*De nu ar fi fost...*]), 580
De-o zi-ntreagă plâng alături biata Mura cu fecioru *(A murit...),* 49
De-oi muri la primăvară *(De-o să mor*), 34
De va veni la tine vântul (*Cântece,* IV), 163
Departe-aș vrea de-aici să vii (*Dorința*), 30
Deschide-ți fereastra spre mare (*Furtuna*), 205
Dezgroapă, moșnege, cu mâinile-n tremur (*Lăutarul*), 47
Din grele vremi de grea corvadă (*Pajurei cu două capete*), 278
Din înaltul bolții sfinte (*Cântece,* IV), 250
Din mesteacănul de-afară (*Amurg*), 257
Din stelele de pe azur ([*Din stelele de pe azur*]), 606
Din sufletul meu, peșteră uitată (*De profundis*), 381
Din toiul vremilor trecute ([*Din toiul vremilor...*]), 603
Din valul vremii se desprinde ([*Din valul vremii...*]), 607
Din zborul larg ce-mprejmuie pământul *(Latinitatea strigă din transee),* 302
Dintr-un vis de-o vară-ntreagă (*În zadar*), 621
Doi mă leagă, trei mă-ntreabă (*Versuri răzlețe*), 593
Donna Anca, Donna Anca (*Sospiri*), 586
Dorurile mele (*Cântece,* V), 56
Două conducte înaintează (*De pe stradă*), 496
Dragi copii din țara asta (*Moș Crăciun*), 166
Dragoste cu vină (*Cântece,* II), 248
Drăcușor rotund și rumen ([*Drăcușor rotund și rumen*]), 592
După plopi cu frunza rară (*Cade-o lacrimă*), 61
Duminecă. Nu-i nimeni pe alee (*Apus*), 377

E

E-atât de mare depărtarea ([*E-atât de mare...*]), 604
E-atât de mic păcatul tău (*Fii pe pace!*), 481
E frig... La geam am ridicat ruleta (*Carmen miserabile*), 497
E gerul nopței – fulgii de zăpadă (*Perdita*), 515
E greu să stai între străini ([*E greu...*]), 572
E îngropare azi la mine (*Cântece,* III), 163
E-n cuib la noi visatul sol de pace (*Înviere*), 99
E pace. – Miezul nopței bate (*E pace. – Miezul nopței bate*), 552
E plin în jur de noi muzeul *(Mama),* 196
E sărbătoarea bătrâneții în care-un zâmbet de Regină (*Regina Elisabeta la 70 de ani*), 342

E sărbătoare pe câmpie, și-n suflete e sărbătoare (*E sărbătoare*), 169
Ei acel Arap (*Ana și Harapul*), 547
El a muncit sărac, flămând (*Ironie*), 473
El nu-i canar de colivie (*Poetul*), 338
Era drăguță, dar sfioasă (*Din viață*), 490
Era dumineca-ntr-amiază *(Străinul)*, 127
Era în miezul zilelor de vară *(Clăcașii)*, 82
Era-ntunerec pe câmpie (*Licuriciul*), 643
Era puternic. – Dumnezeu din ceruri *(Sufletul* – după Ada Negri), 326
Era soborul sfinților din ceriuri (*„Și earăși va să vie?...“*), 612
Ești singură astăzi, tu, inima mea *(Ești singură)*, 155
Eternă mare, ca și odinioară (*Mare aeternum*), 383
Eu am pornit din matca Tisei (*Poezii,* I – după Ady), 408
Eu când mă uit în mine-arare (*Pustiu*), 361
Eu copil, tu fată mare... (*Clipe senine...*), 452
Eu port adese-n mine-o închisoare (*Pace*), 341
„Eu să mă-nchin la umbre tremurate (*Poezia vietii* – de Fr. v. Schiller), 535
Eu sunt o biată, ieftină cămașe (*Cântecul cămășii*), 396
Eu sunt un om fără de țară (*Fără Țară*), 275
Eu știu un basm de mult uitat (*Eu știu un basm...*), 234
Eu tot nu cred în ziua de-ngropare (*Dies illa*), 329
Eu ți-am făcut un cântec, o salbă împletită (*Cântec*), 367
Eu urc spre culme... Mi-a rămas în urmă (*Din larg*), 331
Eu vă chem din visuri (*Cântecele mele*), 97
Eu văd în vis zile de sânge *(Eu văd în vis...* după A. Petőfi), 533
Eu vin de la malul râului Gange (*Poezii,* II – după Ady), 409

F

Fată mare, fată mare (*Cântece,* VI), 56
Foaie verde, foaie lată (*Cântece I*), 623
Foaie verde lămâiță *(Cântece II)*, 623
Furtună care dormi în haos (*Flamma mundi*), 294

G

Găinușa-ncet răsare (*La stână*), 68

H

Hârletul prăvălea pământ pe niște scânduri țintuite (*Rugăminte...*), 474

I

I-am zis într-un amurg de vară *(Învins)*, 76

Iar când vei durmi tu somnul etern (*Iar când vei durmi...* – Heine), 519
...Iar din tăriile albastre (*Tempora...*), 171
Iar gândul ăst păgân îmi paște mintea (*Rapsodie*), 152
Ieri un popă rumen mi-a venit în casă (*Boboteaza*), 308
Inima?... *(Inima...)*, 559
Inima ta, frumoasă fată (*Cântec modern*), 466
Iubirea lor (*Noi și ele*), 464
Iubirea mea-i fărădelege (*Cântece,* I), 248
Iubirea mea-i o blândă rază (*Apus*), 271
Iubirea mea-nchisă cu tainic zăvor (*Taina*), 243

Î

Îi vezi tovarăși... Liniștea de seară (*Tovarăși*), 360
Îmi cântă moartea la fereastră (*Cântă moartea*), 395
Împrumutați-mi pieptul vost' (*Te vaiet pieptul meu uscat!*), 553
În colțul vechi de înnegrită gară (*Trenurile*), 292
În dup-amiaza silnică de vară *(Franzensbad)*, 394
În goană vrăjmașe câmpiei s-așterne (*În tren* – după Gerhart Hauptmann), 528
În largul mării fără margini, în largul mării zbuciumate (*Din viață*), 378
În liniștea amurgului de toamnă *(În liniștea amurgului)*, 646
În mine câteodată eu simt: se face noapte (*În mine câteodată*), 398
În mine se petrece-o agonie (*Agonie*), 185
În munți cu crestetele sure, din albă inimă de stâncă (*Iubirea mea*), 148
În noaptea-aceea neagră și târzie (*Isus pe valuri*), 335
În noaptea asta mă apasă (*Hora valurilor,* II), 323
În ochii verzi văd fulgere de ură ([*În ochii verzi...*]), 583
În pacea mută, solitară (*În pacea mută*), 285
În parc cad foile uscate (*Toamnă*), 598
În salbă multe mărgele (*Cântec*), 465
În strana dreaptă cântă-n stihuri (*Sărbătoare*), 620
În suflet simt o teamă cum s-așterne (*În suflet simt o teamă cum s-așterne*), 312
În tăinuita brazilor răcoare (*În brazi*), 258
În țintirim, la noi în țară (*În țintirim*), 402
În umbra plopilor cărunți *(Așteptare)*, 509
În vremi demult s-a așternut sub glie (*Cain, 1907*), 117
În zori de zi pe lângă noi [*În zori de zi...*], 591
În zorii albi, senină dimineață (*Ziua,* II), 188
În zorii albi senină dimineață (*Ziua* – variantă), 595

Într-o duminecă de toamnă... Vezi, ca prin vis mi-aduc aminte... (*Prima lux*), 123
Într-un amurg primăvăratec (*Moștenire*), 266
Îți recitesc răvașu-n franțuzește (*Scrisoare* – Contesei de Noailles, născ. principesa Brâncoveanu), 230

L

La curtea veche-a unui popă de lângă Murăș mai la vale (*Doi frați*), 320
La geam îmi cântă-n ritmuri cadențate (*Paris,* I), 187
La geamul meu de lângă lac (*Lacul*), 210
La geam mi se zbătea orașul cu huietul fără popasuri (*Prăpastie*), 93
La mal răchiți sfioși și bolnavi își cântă dragostea nătângă (*Iubirea mea* – variantă), 634
La moarte nu-mi aduceți mic (*La moarte*), 261
La noi sunt codri verzi de brad (*Noi*), 10
La ovreiul Simon, an de an aproape (*Iudita* – după I. Kiss), 537
L-a râs – amar l-a râs copila (*Din viață*), 451
La sânul tău cuprinde-mă, natură (*Sonet*), 483
La voi aleargă totdeauna (*Plugarii*), 7
Lăcaș cernit al trecerii eterne (*În muzeu*), 191
Le văd pe câmpul de zăpadă (*Ciorile*), 511
Lin picură azi milostivă pace (*Gândește-te...*), 215
Luna-și picură argintul (*Pace*), 59
Lună, lună, stea vicleană (*Cântece,* IV), 55

M

Mai recetesc o pagină bolnavă (*Cetind pe Baudelaire*), 389
Mai știi pe Bufli — pe cățelul?... (*Bufli*), 550
Mai ții tu minte noaptea-ntâie (*Tăcerea ta...*), 252
Mă cuprindea o mută jale [(*Mă cuprindea...*]), 564
Mă gândesc de ce îngroapă viața-n neguri cernite (*Împăcare*), 430
Măi crâșmare Niculaie (*Cântece,* II), 54
Mândra apelor crăiasă (*La mal*), 201
Merge Binder visând ([*Mâine-s Rosale*]), 568
Mesteacănul ne zgribură la poartă (*Fior*), 149
Mi-aduc aminte – într-o zi de vară (*Pribeag străin*), 300
Mi-a bătut un moș la poartă (*Mi-a bătut un moș la poartă...*), 129
Mi-am făcut un cântec de demult, odată (*Mi-am făcut un cântec*), 240
Mi-e glasul sec și fără spor *(Zâmbet trist...*), 471
Mireasa ceriului albastru (*Pe înserate*), 40
Mireasa mea albă, cu chipul bălai (*Carmen*), 143
Mor azi zâmbetele mele (*Cântece,* II), 162

Mor clipe mute numărate (*Așteptare*), 277
Mor în glastre trandafirii (*Plângi copilă!...*), 625
Mor mute șiraguri de clipe (*Părăsit*), 74
Moș Crăciun cu barba albă, Moș Crăciun cu traista plină (*Moș Crăciun*), 232
Moș Crăciun, Moș Crăciun! (*Colindă*), 108
Mosneag senin, cu tâmpla ta curată (*Dascălul*), 20
Mult iscusita vremii slovă *(Oltul*), 12
Murea cucernic busuiocul în păhărelul din fereastră (*Noi ne-ntâlnim*), 150

N

Neadormit veghează felinarul (*Felinarul,* IV), 190
Nemângâiete flori bolnave (*Trandafiri*), 154
Nemărginită bolt-a nopții *(Noapte*), 79
Noi nu ne-am îngropat iubirea *(Blestem),* 259
Noroc, logofeți de-acum zece ani! (*Zadarnic*), 32
Nu-i pe întregul bulevard (*Noi*), 504
Nu-i simți, în noaptea ta de jale (*Unui scriitor vândut*), 316
Nu mai sunt șesuri netede în țară (*De profundis*), 344
Nu mor strămoșii niciodată *(Strămoșii...),* 224
Nu te mira că ochii mei (*Prietenei*), 493
Nu ți-a fost dat să vezi vreodată (*O ramură întârziată*), 374
– Nu vine!... (*Așteptare* – fragment), 269

O

O beznă deasă s-a-nchegat (*Măgdălina*), 438
O clipă numai mai rămâi *(Mai rămâi...),* 436
O doină plânge sus pe culme (*Doina*), 219
O lume-ntreagă mi-a rămas în urmă (*Lăcaș străbun*), 133
O, noapte, punte blestemată *(Noapte,* II), 318
O stea îți luminează-odată viața ([*O stea îți luminează-...*]), 581

P

Parisu-și urlă vasta nehodină (Notre Dame, III), 189
Parisul, magică făclie (*Paris*), 372
Pământ, pământ... Ogradă vinovată (*Pământ și cer,* I), 349
Pământ, pământ, străpânul meu de-o viață (*Post bellum*), 387
Părea c-am alungat pustiul (*Vis maior,* II), 503
Părinte bun al neamurilor toate (*O țară știu, 1907*), 119
Pe bolta ceriului senin ([*Pe bolta ceriului...*]), 588
Pe boltă stele tremurate purced sfiala să-și aprindă (*Aeternitas*), 203
Pe drum m-opresc și stau și-ascult ([*Pe drum m-opresc...*]), 609

Pe drumul meu de pribegie (*Pribeag*), 321
Pe perina cu foi de rosmarin (*Frumoasa cea din urmă*), 173
Pe sub fereastra casei mele (*Trecea un om*), 399
Pe tainã, în părăginire (*Poezii,* III – după Ady), 409
Pe tine te-ascultară zeii, dușmanul meu de totdeauna (*Lui Petőfi*), 314
Pe vârf de deal, în largul de zăpadă (*Stejarul*), 340
Petrec cu ochii-ntreaga carte (*Pe-un album*), 272
Plâng apele în noaptea asta (*De profundis*), 208
Plânge-o mierlă-ntr-o răchită (*Pribeag*), 58
Plutim deasupra unui lac (*Lacul morții* – A. Ady), 540
Poveste-ntunecată a pânii (*Graiul pânii*), 115
Primăvara am văzut-o (*Din viață*), 640
Primăvară, primăvară... (*Cântece,* VI), 164
Printr-o rarişte de paltini un potec încet să perde ([*Printr-o rarişte de paltini...*]), 575
Pustietate arsă mi-e sufletul acuma (*Singur*), 255
Pustietate largă și-atâta de săracă (*Sufletul*), 156

R

Rămas bun, biete mâni de trudă (*Un om*), 110
Rămâi pe veci departe (*Rămâi...*), 632
Rătăcitor, cu ochii tulburi (*Rugăciune*), 5
Răsună toaca de utrină (*Răsună toaca...*), 161

S

S-abat în vis vedenii de-altădată (*A fost odat'...*), 158
S-abat mustrări din altă vreme (*Trecutul*), 102
S-a fost pornit un vânt molatec (*Cosașul*), 97
S-alungă clocotul de ape (*Scirocco*), 216
S-a urnit din pacea morților stăpână (*În mormânt la Argeș),* 296
Sat din margine de codru (*Așteptare*), 87
S-au stâns frumoase timpuri de falã și mărire (*In calumniatores*), 427
Să-mi plec genunchii iară (*Ruga mamei* – fragment), 65
Să stâng visele toate. — Viața le doboară! (*Adevăr...* – variantă), 570
...Să te sărut, frumoasa mea minune (*Tie!...*), 486
Săracului înfrânt de soartă (*La un mormânt* – de Leuthold), 641
Scrisoarea ta mi-a destrămat (*Scrisoarea ta...*), 214
Se-ndoaie coapsa plopului pe culme (*Fecunditas*), 91
Se stâng visele toate. Viața le doboară. *(Adevăr...*), 449
Se văiera norodul în pustie (*Tragedie* – de Richard Dehmel), 542
Sicriu închis mi-e mintea zbuciumată (*Abătut...*), 467
Singurătate, tainică grădină (*Singurătate*), 253

Spun corăbierii că în Marea Moartă (*Mare Moartă*), 207
Stăpâne codru, crai bătrân *(Reîntors*), 25
Stăpâna nopții fără stele *(Mors magna*), 273
Stă roata morii mută (*Moara* – după Carmen Sylva), 637
Stătea copila pe podmol (*Stana*), 424
Stinsă-i para lumânării *(Părăsiți*), 64
Subt albastrul cer de toamnă *(Bal la palat),* 298
Subt zidul alb al mânăstirii *(Chemare*), 370
Suflet răstignit pe cruce (*Noapte*), 629
Sunt fără număr, mutre somnolente (*Karlsbad*), 392
Sunt flori astăzi încă pe lumea-n verdeață (*Sfârșit de septembrie*), 635
Sunt oameni toți, și-i plin de lume *(Oameni*), 200
Surâzi... Înoți în veselie (*Azi și mâne*), 417
Sus, copii, în hora mare (*Hora morții*), 357
Sus la cârciumă-n Dealu-Mare (*Cântece,* I), 53
Sus, munte de piatră, cu fruntea de var (*La mal*), 382

Ș

Și-acuma, când pământul și apa ne desparte (*Departe*), 366
Și-a dus o-ntreagă veșnicie (*Măsuța mea*), 198
Și azi mi-aduc aminte... și astăzi mă-nfioară (*10 Mai 1915*), 286
...Și când te văd, întinsă mare, nehodinită totdeauna (*Mama Venerei eterne*), 212
...Și cum te văd întins pe perne, în faetonul tău de gală *(Portret*), 104
Și dacă astăzi ochii mei (*Râs printre lacrămi*), 475
Și dacă mă mai știu ruga ([*Și dacă...*]), 608
Și mi-e foame. Poezia (*Necessitas facit versum*), 468
...Și nu știu, zău, de ce mai cânt?!... (*Să tac?...*), 484
Și uite mi-e și greu să-ți spun ([*Și uite...*]), 566
Și vântul ce trece coline (*Nestatornicie* – Manyosu), 521
Și zi, știi geografia?... ([*Și zi, știi geografia?...*]), 563

T

Te-ai dus tu, chip trandafiriu (*Te-ai dus...*), 443
Te-am auzit cum hăuleai departe (*Lupul*), 307
Te-am dărâmat, hotar de-odinioară (*Vita nuova*), 359
Te-apropie, te-apropie de mine (*O rază*), 145
Te cred, sărmane călător (*Vatra*), 596
Te du... mai lasă patima iubirii!... (*Ostenit...*), 454
Te duci și tu acum din țara noastră (*Poveste de Anul Nou*), 614
Toată viața-mi pribegită (*Povestea mea*), 556
Tot mai rar s-aud în noapte clopotele de la strungă (*De demult...*), 106

Trec clipele... mărgele înșirate (*Trec clipele*), 384
Trecea azi pe la colț de stradă (*Trecea convoiul mortuar*), 309
Trecutul s-a ivit în prag ([*Trecutul s-a ivit în prag*]), 517
Trei pruni frățini, ce stau să moară (*Casa noastră*), 15
Trei trandafiri într-un pahar (*Așteptare*), 373
Tremură lin un cânt pribeag ([*Tremură lin...*]), 600
Tristețea mea, adâncă mare (*Tristia*), 364
Trup sfânt din trupul ce se frânge (*Munții*), 371
Tu, Doamne, tu, stăpânul peste fire (*Poezie*), 178
Tu dormi!... Ce sfânt îmi pare somnul (*Tu dormi...*), 455
Tu le îndopi cu pâne gura (*Domnului să ne rugăm*), 491
Tu, minunată poezie (*Revedere*), 181
Tu n-ai la ușa ta zăvor (*Cântece,* I), 162
Tu, noapte tainică de vară (*Noapte,* I), 317
Tu, preacurată rază, ce-ai coborât din stele (*Solus ero*), 77
Tu, răzvrătit potop de sânge (*Sângele*), 283
Tu, tainică, curată Poezie (*Sonet*), 168
Tu unde ești în noaptea asta (*Noapte*), 270

Ț

Țara mea de suflet, tu ce-nchizi subt glie (*Țara mea de suflet*), 281
Ți-e sufletul o mare-nviforată (*Sufletul*), 368
Țin minte clipa... Soarele de vară (*Portretul*), 289

U

Uite și azi mi-aduc aminte (*Despărțire... Lenitei*), 573
Uite,-ți spun: Deschide-mi calea! Te-am urât! Ți-o spun pe față (*Despărtire*), 460
Un basm de mult mă împresoară ([*Un basm de mult...*]), 597
Un băietan cu ochii negri (*Poet* – A. Ady), 544
Un cavaler cu ochi de vultur, cu inima de fată mare (*Poetul*), 238
Un cântec legănat odată (*Revedere*), 159
Unde vârful lui Micane (*Iubirea mea* – Manyosu), 520
Un foc nepotolit și mândru (*Martirul Cristoșilor...* – A. Ady), 541
Un foc vrăjmaș mi-e inima, nebuna (*Blondinei*), 448
Un gând răzleț îmi spune mie (*Atunci*), 288
Ursita unei zodii rele (*Cântece,* VI), 250

V

Va fi-ntr-o zi de primăvară (*Ceahlăul*), 351
Vai, până când va trebui s-ascult (*Privighetori și ciocârlii* – după Petőfi), 404

Văl de brumă arginție (*Toamna*), 70
Văzduhul îl despică iarăși sinistrul țipăt de aramă (*Apostolul*), 293
Vechea mea otravă, jale călătoare (*Hora valurilor,* I), 322
Veniți la sânul meu cu toții (*Copiilor,* I), 71
Veniți în horă de frăție (*Carmen laboris*), 228
Vesel ceata noastr' acum ([*Vesel ceata noastr'...*]), 558
Vesel, iubita mea ([*Vesel, iubita mea*]), 557
Vezi cum trece vremea (*Scrisoare*), 131
Vezi luna-n cingătoarea (*Departe*), 28
Vezi, multe păcate (*Ion Crâșmarul*), 136
Vezi, suntem singuri. Lasă-mă, mă lasă (*Singuri* – după Ada Negri), 532
Vii prea târziu, femeie (*Poezii,* IV – după Ady), 410
Vin', copilă, lângă mine (*Pe pat*), 477
Vin' sub plopul mărturie (*Cântece,* III), 249
Voi, munților mândri, mosnegi cununați (*În munți*), 121
Voi n-aveți flori, nici cântece, nici fluturi (*Cântăreților de la oraș*), 44
Voi veniți cu mine, oaste nevăzută (*Voi veniti cu mine...*), 221
Vreun an de-o fi... Ne dam inele (*Varietas...*), 470

Z

Zadarnic chin nebună-nvăpăiare (*Din vremuri vechi*), 554
Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii (*Zadarnic*), 67

CUPRINSUL

Introducere V
Cronologie XXXIII
Notă asupra ediției LIII

I. POEZII
ÎN VOLUME

POEZII (1905)

Rugăciune 5
Plugarii 7
Noi (*La noi sunt codri verzi de brad*) 10
Oltul 12
Casa noastră 15
Apostolul 18
Dascălul 20
Dăscălița 22
Bătrâni 24
Reîntors 25
Departe 28
Dorința 30
Zadarnic (*Noroc, logofeți de-acum zece ani!*) 32
De-o să mor 34
În codru 36
Dimineața 38
Pe înserate 40
De la noi 41

Cântăreților de la oraș 44
Sara 46
Lăutarul 47
A murit... 49
La groapa lui Laie 51
Cântece (I–VI) 53
Pribeag 58
Pace (*Luna-și picură argintul*) 59
Cade-o lacrimă 61
Singur (*Bolnăvit de doruri multe*) 63
Părăsiți 64
Ruga mamei (fragment) 65
Zadarnic (*Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii*) .. 67
La stână 68
Toamna 70
Copiilor (I–II) 71
Părăsit 74
Despărțire (*Azi moare-nfiorarea cetăților de stele*) 75
Învins 76
Solus ero 77
Noapte 79
Clăcașii 82
Așteptare (*Sat din margine de codru*) 87

NE CHEAMĂ PĂMÂNTUL (1909)

Fecunditas 91
Prăpastie 93
Cântecele mele 97
Înviere (*E-n cuib la noi visatul sol de pace*) 99
Cosașul 102
Portret 104
De demult... 106
Colindă 108
Un om 110
Zile rele 113
Graiul pânii 115

Cain (1907) 117
O țară știu (1907) 119
În munți 121
Prima lux 123
Cantorul Cimpoi 125
Străinul 127
Mi-a bătut un moș la poartă... 129
Scrisoare 131
Lăcaș străbun 133
Ion Crâșmarul 136
Acasă (*...Dar nici că vreai să pleci atunci*) 138
Nepotrivire 140
Asfințit 141
Carmen 143
O rază 145
Iubirea mea 148
Fior 149
Noi ne-ntâlnim 150
Rapsodie 152
Trandafiri 154
Ești singură 155
Sufletul (*Pustietate largă și-atâta de strâmtă*) 156
A fost odat'... 158
Revedere (*Un cântec legănat odată*) 159
Răsună toaca... 161
Cântece (I–VI) 162
Moș Crăciun (*Dragi copii din țara asta*) 166
Sonet (*Cuprinde-mă din nou singurătate*) 167
Sonet (*Tu, tainică, curată Poezie*) 168
E sărbătoare 169
Tempora... 171
Frumoasa cea din urmă 173
Poezie 178

DIN UMBRA ZIDURILOR (1913)

Revedere (*Tu, minunată poezie*) 181

Din umbra zidurilor

Oaspe vechi ... 183
Agonie ... 185
Paris (I) ... 187
Ziua (II) ... 188
Notre Dame (III) ... 189
Felinarul (IV) ... 190
În muzeu ... 191
Cinquecento ... 194
Mama ... 196
Măsuța mea ... 198
Oameni ... 200

Cântă apele

La mal (*Mândra apelor crăiasă*) ... 201
Aeternitas ... 203
Furtuna ... 205
Mare Moartă ... 207
De profundis (*Plâng apele în noaptea asta*) ... 208
Lacul ... 210
Mama Venerii eterne ... 212
Eu stau la mal... ... 213
Scrisoarea ta... ... 214
Gândește-te... ... 215
Scirocco ... 216

Coarde vechi

Poet (*Când l-au închis după zăbrele*) ... 217
Doina ... 219
Voi veniți cu mine... ... 221
Inima (*Biată inimă bolnavă*) ... 223
Strămoșii... ... 224
Carmen laboris ... 228
Scrisoare (Contesei de Noailles, născ. principesa Brâncoveanu) .. 230

Moș Crăciun (*Moș Crăciun cu barbă albă, Moș Crăciun cu traista plină*) ... 232
Eu știu un basm... ... 234

Clipe

Trage-ți oblonul... ... 236
Cântecele mele ... 237
Poetul (*Un cavaler cu ochi de vultur, cu inima de fată mare*) .. 238
Mi-am făcut un cântec ... 240
Un trandafir se stinge ... 241
Păcat ... 242
Taina ... 243
Toamnă nouă ... 245
Mă-ntorc din nou... ... 246
Lacrimi ... 247
Cântece (I–VII) ... 248
Tăcerea ta... ... 252
Singurătate ... 253
Coboară toamna... ... 254
Singur (*Pustietate arsă mi-e sufletul acuma*) ... 255
Sonet (*Acum din nou îmi treci pe sub fereastră*) ... 256
Amurg ... 257
În brazi ... 258
Blestem ... 259
O lacrimă ... 260
La moarte ... 261
Cum zbori cu trenul ... 263
În drum ... 265
Moștenire ... 266
O clipă ... 268
Așteptare (fragment) ... 269
Noapte ... 270
Apus (*Iubirea mea-i o blândă rază*) ... 271
Pe-un album ... 272
Mors magna ... 273

CÂNTECE FĂRĂ ȚARĂ (1916)

Fără țară 275
Așteptare (*Mor clipe mute numărate*) 277
Pajurei cu două capete 278
Țara mea de suflet 281
Sângele 283
În pacea mută 285
10 Mai 1915 286
Atunci 288
Portretul 289
Trenurile 292
Apostolul (*Văzduhul îl despică iarăși sinistrul țipăt de aramă*) .. 293
Flamma mundi 294
În mormânt la Argeș 296
Bal la palat (Romanță neutrală) 298
Pribeag străin 300
Latinitatea strigă din tranșee 302
Neutralul 304
Unui orb (Cu prilejul bătăilor de flori de la București) 306
Lupul 307
Boboteaza 308
Trecea convoiul mortuar 309
Aducerile-aminte 311
În suflet simt o teamă cum s-așterne (traducere din Al. Petőfi) .. 312
Lui Petőfi 314
Unui scriitor vândut 316
Noapte (I–III) 317
Doi frați 320
Pribeag (*Pe drumul meu de pribegie*) 321
Hora valurilor (I–II) 322
Poveste (1914) 324
Sufletul (după Ada Negri) 326
Dies illa 329

DIN LARG (1939)

Din larg

Din larg 331
Profetul 333

Isus pe valuri 335
Poetul (*El nu-i canar de colivie*) 338
Stejarul 340
Pace (*Eu port adese-n mine-o închisoare*) 341
Regina Elisabeta la 70 de ani 342

Război

De profundis (*Nu mai sunt șesuri netede în țară*) 344
Poveste veche 347
Pământ și cer (I–III) 349
Ceahlăul 351
Afară trece moartea 352
Vorbesc tăcerile 353
În bivuac, la Akerman 355
Hora morții 357

Noi

Înviere (*A fost o lungă, jalnic-agonie*) 358
Vita nuova 359
Tovarăși 360
Pustiu 361
În noapte 362
Strigoii 363
Tristia 364
Breve sogno 365
Departe (*Si-acuma, când pământul și apa ne desparte*) 366
Cântec (*Eu ți-am făcut un cântec, o salbă împletită*) 367
Sufletul (*Ți-e sufletul o mare-nviforată*) 368
Cărbunii 369
Chemare 370
Munții 371
Paris 372
Așteptare (*Trei trandafiri într-un pahar*) 373
O ramură întârziată 374
Trecutul 375

Apus (*Duminecă. Nu-i nimeni pe alee*) 377
Din viață (*În largul mării fără margini, în largul mării zbuciumate*) 378
Resurrectio 379
Tibi mare 380
De profundis (*Din sufletul meu, peșteră uitată*) 381
La mal (*Sus, munte de piatră, cu fruntea de var*) 382
Mare aeternum 383
Trec clipele 384
Pax nobis 385

Astăzi

Am fost... 386
Post bellum 387
Cetind pe Baudelaire 389
Ascultând „Messias" de Händel 391
Karlsbad 392
Marienbad 393
Franzensbad 394
Cântă moartea 395

În sat

Cântecul cămășii (fragment) 396
În mine câteodată 398
Trecea un om 399
Bisericuța din Albac 400
Vânt de seară 401
În țintirim 402

Traduceri

Privighetori și ciocârlii (după Petőfi) 404
Noapte (după Carducci) 407
Poezii (I–IV) (după Ady) 408

ÎN PERIODICE

Poezii originale

Atunci și acum 413
Nu-i fericire pe pământ 414
Așa a fost să fie 416
Azi și mâne... 417
Dragoste și gânduri 418
În taina sării 420
Adevăruri triste... 422
Stana 424
In calumniatores 427
Împăcare 430
Lacrămi... 433
Pe uliță 434
Mai rămâi... 436
Măgdălina 438
Pe gânduri 440
Te-ai dus... 443
Aș vrea... (*Aș vrea un cântec nou odat'*) 444
Dacă... 446
Blondinei 448
Adevăr... 449
Din viață (*L-a râs – amar l-a râs copila*) 451
Clipe senine... 452
Ostenit... 454
Tu dormi... 455
Te-ai dus... 456
Dragoste barbară 458
Despărțire (*Uite,-ți spun: Deschide-mi calea! Te-am urât! Ți-o spun în față*) 460
Noi și ele (I–II) 464
Cântec (*În salbă multe mărgele*) 465
Cântec modern 466
Abătut... 467
Necessitas facit versum 468

Varietas... 470
Zâmbet trist... 471
Ironie 473
Rugăminte... 474
Râs printre lacrămi 475
Pe pat 477
Fii pe pace! 481
Sonet (*La sânul tău cuprinde-mă, natură*) 483
Să tac?... 484
Ție!... 486
Rămas bun 488
Din viață (*Era drăguță, dar săracă*) 490
Domnului să ne rugăm 491
Prietenei 493
Unui prieten 494
Curând 495
De pe stradă 496
Carmen miserabile 497
Fragment 498
Acasă (*Al pribegiei mele drum*) 500
Vis maior (I–II) 502
Noi (*Nu-i pe întregul bulevard*) 504
Să plec... 506
„L-a luat Dumnezeu" (Vecina Safta) 507
Așteptare (*În umbra plopilor cărunți*) 509
Ciorile 511
Lui Avram Iancu 513
Perdita 515
[Trecutul s-a ivit în prag] 517
Lui Dundel 518

Traduceri

Iar când vei durmi... (Heine) 519
Iubirea mea (Manyosu) 520
Nestatornicie (Manyosu) 521
La groapa iubitei (M. Ugeda) 522

Hora câinilor (de A. Petőfi) 524
Hora lupilor (de A. Petőfi) 526
În tren (după Gerhart Hauptmann) 528
Singuri (după Ada Negri) 532
Eu văd în vis... (după A. Petőfi) 533
Poezia vieții (de Fr. v. Schiller) 535
Iudita (după I. Kis) 537
Lacul morții (A. Ady) 540
Martirul Cristoșilor... (A. Ady) 541
Tragedie (de Richard Dehmel) 542
Poet (A. Ady) 544

POEZII (1973)

I. Poezii inedite

[Aș vrea...] (Aș vrea să glăsuiesc minciuna) 545
Cât de ceresc e valsul lin 546
Ana și Harapul 547
Bufli 550
E pace. – Miezul nopții bate 552
Te vaiet pieptul meu uscat! 553
Din vremuri vechi 554
Povestea mea 556
[Vesel, iubita mea] 557
[Vesel ceata noastr'...] 558
Inima... 559
[De-aș spune...] 560
Domnișoarei L. 561
[Și zi, știi geografia?...] 563
[Mă cuprindea...] 564
[Cum ne privim...] 565
[Și uite...] 566
[Mâine-s Rosale] 568
[Azi am clipe liniștite] 569
Adevăr... (variantă) 570
[E greu...] 572
Despărțire... Lenitei 573

[Printr-o rariște de paltini...] 575
[De nu ar fi fost...] 580
[O stea îți luminează-...] 581
[Când frământat...] 582
[În ochii verzi...] 583
[Dă-mi mâna ta...] 585
Sospiri 586
[Pe bolta ceriului...] 588
[Când vin din lumea...] 589
[Azi noapte-o rază...] 590
[În zori de zi...] 591
[Drăcușor rotund și rumen] 592
[Versuri răzlețe] 593
[De când te-ai dus...] 594
Ziua (variantă) 595
Vatra 596
[Un basm de mult...] 597
Toamnă 598

II. Poezii apărute în periodice

[A fost de mult...] 599
[Tremură lin...] 600
[Când privesc...] 601
[Ca cele vechi să nu le uiți] 602
[Din toiul vremilor...] 603
[E-atât de mare...] 604
[Când îmi apare...] 605
[Din stelele de pe azur] 606
[Din valul vremii...] 607
[Și dacă...] 608
[Pe drum m-opresc...] 609
De mult... 610
„Și earăși va să vie?“ 612
Poveste de Anul Nou 614
Cantorul Cimpoi (variantă) 618
Sărbătoare 620

În zadar 621
De ce? 622
Cântece (I–II) 623
Plângi copilă!... 625
Am plâns 627
Noapte (*Suflet răstignit pe cruce*) 629
De-aș fi... 631
Rămâi... 632
Iubirea mea (variantă) 634
Sfârșit de septembrie (după Petőfi) 635
Moara (după Carmen Sylva) 637
Copilul meu (după Carmen Sylva) 639
Din viață (*Primăvara am văzut-o*) 640
La un mormânt (de Leuthold) 641
Licuriciul 643
În liniștea amurgului (după S. Petőfi) 646
[Am rătăcit departe...] (variantă) 648
[Cum zboară trenul...] (variantă) 649

II. TEATRU

Domnul Notar 653
Meșterul Manole 779
Fruntașul 885

III. MĂRTURISIRI. ÎNSEMNĂRI. JURNALE

[Despre el însuși] (1923) 897
Fragmente autobiografice (1933) 903
Fărâmituri dintr-o prăbușire (1916) 931
Jurnal politic (1931) 953
Note din Spania, Italia, Elveția și Franța 1075
Fărâmituri 1085

NOTE ȘI COMENTARII

I. POEZII
Poezii (1905) 1107
Ne cheamă pământul (1909) 1164

Din umbra zidurilor (1913) 1177
Din larg (1939) 1184
În periodice 1191
Poezii (1973) 1200
II. TEATRU
Domnul Notar 1215
Meșterul Manole 1223
Fruntașul 1231
III. MĂRTURISIRI. ÎNSEMNĂRI. JURNALE 1232
Glosar 1235
Repere critice 1237
Bibliografie 1291
Indice alfabetic al poeziilor
– *după titlu* 1313
– *după primul vers* 1324